

SOCIETATE IESU

OPUS THEOLOGICUM MORALE

ABSOLUTITIO EPISTOLARUM

DOMINICUS PALMIERI

EX EADEM SOCIETATE

Volumen I

tractatus de virtutibus et peccatis

DE ACTIBUS HUMANIS - DE CONSCIENTIA - DE LEGIBUS - DE PECCATIS

CUM DUABUS APPENDICIBUS

EX OFFICINA LITHOGRAPHICA GIACIETTI, FIL et C

ROGER! [JS FREDDI

PttAFPOSITUS PROVINCIAE ROXANAE SOCIETATI* IERO.

Cum opus, cui titulus *Antonii Ballerini e S. I. opus theologicum morale etc.*
ii Dominico Palmieri nostrae Societatis Sacerdote edendum aliqui eiusdem societatis
wivisoreb. quibus id commissum fuit, recognoverint et in lucem edi posse probaverint;
facultatem concedimus, ut typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur.

In quorum tldem lias litteras manu nostra subscriptas et aigi||0 societatis nostrae
munitas dedimus.

Romae in festo omnium sanctorum anno 1888.

impr ima t u r

Can. Archid. Io a c h i m Go »u Vic. Gen.

PRAEFATIO EDITORIS

Quod plurimum, ut accepimus, in votis erat tum nostrorum tum externorum, quodque nemini ingratum fore confidimus, prodit in lucem Opus Morale Antonii Ballerini e Societate Iesu, ut eius magisterium adeo bene coeptum et continuatum, dum viveret, post eius quoque discessum feliciter perseveret. Iamdiu hoc consilium ipse Auctor animo conceperat, theologiam moralem edendi hoc pacto, ut *Medullam* Hermannii Busembaum, notis adiectis, et declararet et amplificaret: quod et in brevi praefatione ad tertiam cl. P. Gury editionem testatus est atque huc spectant ipsius commentarii omnes rei moralis, quos in adversariis bene multis apteque concinnatis nobis reliquit. Quae in Xotis olim digesserat pro re nata ad Compendium Guryanum, specimen quoddam sunt illudque tenue scientiae moralis Ballerini: cum vero illa suffragium tulerint pene omnium virorum doctorum, qui veritatis studio ducuntur, e re esse visum est integrum corpus prodere, cuius nonnullae dissolutae partes adeo placuerant. Quod ergo Auctor ipse morte praeoccupatus aggredi tandem non potuit, id mihi aliis occupationibus vacuo otioque, quod Deus bene vertat, fruenti. Moderatorum auctoritate, commissum est, ut balleriniiani operis editionem pararem et absolverem atque ita desiderio eorum facerem satis, qui in Theologiae moralis disciplina magistrum Ballerini se habuisse gloriantur. Fateor hoc munus

pergratum mihi accidisse, quo copia dabatur significandae existimationis et reverentiae meae erga carissimum et praeclarissimum studiorum meorum primum ducen tum in magisterio sodalem in Collegio Romano. Sponte tamen, quod omnes facile divinabunt, subiit animum timor, ne impar huic novo muneri imprudens aliquid supra vires meas tentarem et ne meum nomen editioni praefixum (ab anonymis enim editionibus vehementissime abhorreo) periculum eidem crearet praeiudicatae reprobationis. Sed obedientia effecit ne morem gererem huic timori; quamvis ab eodem, quod in potestate sua non erat, me prorsus non liberaverit.

Prius vero quam dicam, quid ego praestiterim in hoc opere edendo, dicendum nonnihil censeo de ipso opere. Quorsum enim in tanta de rebus moralibus lucubrationum copia, haec nova Theologia moralis, ad earum augendum numerum, e scriniorum latebris eruitur? cum e contrario consultius videatur tot, etsi forte non omnes, libros delere, qui de hac re prostant, qui incredibili quadam multiplicitate quaestionum atque libidine cuncta partiendi ac singillatim vel minima et abditissima scrutandi, id unum consecuti videntur ut officium iam ex se laboriosum Confessarii efficiant impeditissimum. Nonne satius esset ad veterum reverti simplicitatem, qui Summulis quibusdam, imo Poenitentialibus contenti erant? Si qui sunt, qui illud cupiant vel fieri posse putent, ii profecto nunquam rite perpenderunt, quae naturaliter insita sit vis et necessitas humanae menti a notitiis confusis minusque completis progrediendi ad distinctiores usque magisque completas: ut paulatim et per gradus illud tandem actu assequatur, quod ab initio in potentia obtinebat. Haec enim est humani intellectus natura, ut ope analysis rerum notitias sibi comparet atque analysis longae et laboriosae, quum de obiecto scientiae agatur, quod ex plurimis omnino partibus coalescit, cuiusmodi est obiectum Theologiae Moralis. Esto. prior-

ribus seculis suprema tantum capita quaestionum moralium distincte tradita fuerint, ex iis tamen sponte novae quaestiones circa res adhuc abditas germinabant, quibus oportebat facere satis eaeque explicatae, quippe quae suppellectilem augerent humanarum cognitionum et utilitatem plurimam afferrent, non erat, cur a posteris repudiarentur. Ita in dies, stimulante assidue tum appetitu tum necessitate sciendi, aucta copia cognitionum, quae omnibus pervia est et segura: dum prioribus seculis singulos sacerdotes oportuit illud per se exquirere et definire, quod singulis conduceret casibus, qui, non secus ac nunc, variissimi fuerint. Nam et tunc confessio iisdem tandem legibus, quibus nunc, regebatur, ut peccatorum e. gr. numerus et species declararetur; positivae tantum leges, quibus fideles tenerentur, minori forte erant in numero. Quod autem singulis Poenitentiae ministri olim per se praestare debebant, ad quod nec semper fortasse pares erant, etsi ignorantia eos excusaret, id ipsis deinceps tutiori quadam et faciliiori methodo suppeditarunt tot Summae, Manualia, Compendia, Cursus, Tractatus Morales. Qui ergo fieri potest, ut tam sponte aucta cognitionum copia illico aboleatur? Quis nisi insipiens audeat hoc desiderare? quis tot lapides monstrantes viam impedimenta itineris appellabit? Non auctus est singulis discendi labor, quos secus oportuisset sibi seorsim pro rei dignitate prospicere: sed aucta est rerum discendarum ubertas et copia sciendi. Profecto haud opus fuit tam ingenti suppellectili librorum: at quis iure modum in hac re ponat, cum videamus et in ceteris scientiarum palaestris idem usuvenire? Nec luxurians incrementum sine fructu est; nam, si paucos forte excipias, qui invita Minerva scripserunt, nullus est inter reliquos, qui non aliquid conferat in commune commodum, saltem monens et acuens aliorum ingenia ut speculentur accuratius et solidiora argumenta conquirant.

Illud certe inter omnes convenit, haud levi difficultate premi qui Theologiam Moralem hoc nomine dignam conscribere velit. Scientia est multiplex, ex pluribus et diversis fontibus hausta, revelatione primum divina, quae pauca tamen suppeditat, dein iure et lege naturae, quae latissime se porrigunt, canonibus praeterea Ecclesiae ac identidem legibus quoque civilibus, tum communi proborum sensu; ut idcirco una scientia sit non intrinsece, sed unitate finis, qui est institutio optimi iudicis in Tribunali Poenitentiae ac magistri animorum in via salutis. Illud tamen, quod speciatim ad hunc alterum finem, magisterium nempe perfectionis, spectat, solet, quae nunc traditur, Theologia Moralis summis tantum labiis degustare propter materiae amplitudinem et Theologiae mysticae (quae per se tamen pars est Theologiae moralis universae in spectatae) permittere, contenta versari in obligationibus enarrandis et earum transgressionibus h. e. peccatis mediisque communibus salutis. Quod porro maximam in re morali difficultatem parit, est absentia frequens certitudinis propriae dictae, quae locum vicissim cedit certitudini, ut dicitur, morali: id vero pluribus in eadem re opinionibus viam sternit, quae probabiles sunt aut probabiliores aut minus probabiles et ita quidem ut quod probabile est huic, illi sit improbabile et quod alteri est probabilius, alteri sit vix probabile ac vicissim. Nec finiendis exortis quaestionibus illi semper idonei magis reperiuntur, qui acumine praestant ingenii, cum feliciores non raro sint qui insito sensu quodam seu tactu morali instructi sunt; felicissimi, qui utroque excellunt, ut Thomas, Lugo. Hinc est, quod in tanta multitudine theologorum moralium non multos optimos habeamus. Inter hos eminent ii. quos schola tulit, qui non minus in Morali quam in Dogmatica praestiterunt, imo non raro magis in illa quam in ista emicuerunt. Sane praestantior pars summae s. Thomae non paucis videtur secunda, quae est

de re morali et, ut de cardinali Lugo taceam, qui tractatus inter opera Suarez maxime commendantur, sunt tractatus de Legibus et de Religione.

Inter recentiores ceteris anteit s. Alphonsus, qui, ianseniana lue depulsa, quae plures infecerat, doctrinae morum suum decorem restituit, nomen doctoris adeptus propter singularem doctrinam cum sanctitate coniunctam.

Coetum tot Magistrorum, qui iam de re morali optime sunt meriti, ingreditur nunc Antonius Ballerini, cum honore et laude, nisi totus fallor, excipiendus. Cum meum tamen non sit, eum pluribus verbis commendare: satis erit tria monuisse.

Et primo quidem A. Ballerini in toto opere illud sibi constantissime proposuit, ut Theologiam Moralem ad veteres et purissimos fontes revocaret, unde profecta est eamque idcirco exigeret secundum magisterium summorum Theologiae luminum et praesertim s. Thomae, cuius doctrinam qualibet in quaestione, quam s. Doctor attigit, fideliter refert. Hunc laborem Auctoris aetatem nostram grato animo accepturam non dubitamus. Aliorum quoque doctorum, quorum sententiae quaestionibus elucidandis et definiendis uptime conducere, non dubitavit B. integros textus et bene longos recitare, ut quid illi sentirent, apertum esset atque eorum potius quam suis verbis contexta tractatio, Maiorum tum doctrinam tum demonstrationis methodum luculentius exhiberet. Quo factum est, ut non raro opus ballerinianum speciem praesferre videatur (si licet in parvis exemplis grandibus uti) operis petaviani, ad eundem saltem collineare scopum, ut doctrinae caput, quod occurrit, sententiis et argumentis Maiorum, eorundem verbis recitatis, et tradatur et explicetur. Professus est ipse non semel se nihil *novi* dicere, quod nempe iam a Scholae magistris dictum non fuerit nec falsitatis argui potuit: id tamen non prohibuit, quominus subinde diceret *nove*.

Deinde curae Auctori nostro fuit certis demonstrationibus doctrinas communire: vim proinde argumentorum, quae ab aliis proferuntur, expendere, seposito partium studio et invidia. Ubi autem opus erat et materia ferebat, scholasticorum vestigiis insistens studuit morales doctrinas rationali processu evolvere et explicare: quemadmodum in primis tractatibus generalibus aliisque videre erit.

Praeterea, quoniam id habet proprium scientia morum, ut in suis conclusionibus frequenter innitatur auctoritati sapientum, ut proinde illud pro regula actionum accipiat, quod pluribus vel eximiis doctoribus visum sit, sensit B. quam maxime oportere ut citationes Auctorum pro singulis sententiis certae essent et accuratae: quapropter in eo studium suum impense collocavit, ut quid quisque dixerit, sincero referret ac falsas seu minus idoneas aliorum citationes emendaret. Scilicet non ad vanam eruditionis auram captandam aut ad invidiam huic vel illi Theologo conflandam, hoc opus emendationis Ballerini suscepit; sed quia in quaestionibus, ubi quis auctoritate doctorum sententiam tuetur, opus est apprime nosse quinam pro hac, quinam pro illa sententia pugnet. Non enim perinde est, pro aliqua amplectenda opinione, sive auctor tibi sit s. Antoninus sive Antoine, sive plures sint auctores sive pauci et forte nulli.

Dolendum sane est opus Ballerini non esse omni ex parte absolutum: quod postremis annis animum applicuerit ad editionem operis parandam, certa indicia exstant in suis scriptis, at praematura mors exsequi eum prohibuit quod destinaverat. In non paucis tractatibus, quaedam subinde desunt, integer quoque tractatus in 6. Praeceptum desideratur; licet plura ad ipsum spectantia alibi, in tract, o. gr. de Peccatis, data opera tradiderit. Maluissem utique me intra limites editoris continere et solos, qui supersunt, B. commentarios typis edere: at quo-

minus id facerem, obstitit voluntas eorum, quibus contradicere mihi nefas. Aggressus ergo sum, pro virili mea parte, supplere quae desunt, ut sic in hoc uno opere habeat lector integram Theologiae Moralis tractationem. Ne tamen mei defectus et, quod Deus avertat, errores Auctori nostro imputentur, discernendas curavi additiones meas a reliquo opere. Signum additionis est asteriscus ab initio paragraphi et ad finem, ut quidquid intra hos terminos continetur, additio sit censenda. Quod si integrum caput aut tractatum (id semel contingit) addere oporteat, duo asterisci ad titulum appositi id docebunt. In primo autem volumine pauca ex meo penu occurrent.

Quoniam, ut iam monuimus, Opii Ballerini est perpetuus commentarius *Medullae* Busembaum, edimus una cum illo, singulis suis locis, textum quoque huius Auctoris, minore caractere suisque propriis numeris distinctum. Quia vero in huius *Medulla* desiderantur tum Tractatus *de Actibus Humanis* tum pars prima Tractatus *de Iustitia et Iure*, eorum idcirco synopsim ad instar *Medullae*, seorsim Ballerini confecerat et ediderat atque utrique synopsi, non secus ac textui Busembaum, suos commentarios aptaverat. Has ergo synopses suo loco nos edimus nec opus erit amplius monere, textum minoribus caracteribus expressum in Tractatu *de Actibus Humanis* et in prima parte *de Iustitia et Iure* non esse Busembaum, sicut in ceteris, sed Ballerini.

Semel etiam Tractatum e loco movimus, quem eidem Busembaum tribuerat et alio transtulimus. Tractatum nempe *de Peccatis* quem Busembaum Tractatibus de Praeceptis, ubi proinde de singulis peccatis agitur, subiecerat, veluti epilogum, nos revocavimus superius inter Tractatus generales, ubi iure sedem suam obtinere nemo negabit. Tandem cum eius adversaria evolventes in nonnullas inciderimus dissertationes de re morali, quae maxime idoneae visae sunt certis quaestionibus elucidandis, has

ad calcem voluminis, in quo eae quaestiones aguntur, apponere non dubitavimus.

Utere ergo, bone lector, fructu studiorum optimi Patris eoque animo haec lege, quo scripta sunt, ut scilicet suis propriis solidisque fundamentis innixa Theologia Moralis eas regulas certas suppeditare valeat, quibus Sacramenti Poenitentiae Ministri, laxi pariter ac rigidi opinionibus dimissis, in indiciis ferendis et in conscientiis regendis pro dignitate utantur.

SERIES CHRONOLOGICA

PROPOSITIONUM DAMNATARUM

AB ANNO 1418. CONTRA IOANNEM WICLEFFUM,
AD ANNUM 1864. CONTRA RECENTIORES ERRORES.

NUM.

*Articuli 45. Ioannis Wiclefli, damnati in Concilio Constantiensi
Sessione 45. anno 1418.*

1. Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in Sacramento altaris.

2. Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem Sacramento.

3. Christus non est in eodem Sacramento idemque et realiter propria praesentia corporali.

4. Si episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat.

5. Non est fundatum in Evangelio, quod Christus Missam ordinaverit.

6. Deus debet obedire diabolo.

7. Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis.

8. Si Papa sit praescitus et malus et per consequens membrum diaboli, non habet potestatem super fideles sibi ab aliquo datam, nisi forte Caesare.

Post Urbanum VI. non est aliquis recipiendus in Papam, sed vivendum est more graecorum sub legibus propriis.

9. Contra Scripturam sacram est, quod viri ecclesiastici habeant possessiones.

10. Nullus Praelatus debet aliquem excommunicare, nisi prius sciat eum excommunicatum a Deo et qui sic excommunicat, sit ex hoc haereticus vel excommunicatus.

11. Praelatus excommunicans clericum, qui appellavit ad regem vel ad concilium regni, eo ipso traditor est regis et regni.

13. Illi, qui dimittunt praedicare sive audire verbum Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati et in Dei indicio traditores habebuntur.

14. Licet alicui diacono vel presbytero praedicare verbum Dei absque auctoritate Sedis apostolicae sive episcopi catholici.

15. Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali.

16. Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab Ecclesia, possessionalis hahilualiler delinquentibus idesl ex habitu, non solum actu delinquentibus.

17. Populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere.

18. Decimae sunt purae eleemosynae et possunt parochiam propter peccata suorum praelatorum ad libitum suum eas auferre.

19. Speciales orationes, applicatae uni personae per praelatos vel religiosos, non plus prosunt eidem, quam generales, celeris paribus.

*20. Conferens eleemosynam fratribus est excommunicatus eo facto.

21. Si aliquis ingreditur religionem privatam qualemcumque, tam possessionatorum quam mendicantium, redditur ineptior et inhabilior ad observationem mandatorum Dei.

22. Sancti, instituentes religiones privatas, sic instituendo peccaverunt.

23. Religiosi viventes in religionibus privatis non sunt de religione Christiana.

24. Fratres tenentur per laborem manuum victum acquirere et non per mendicitatem.

25. Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, cis in temporalibus subvenientibus.

26. Oratio praesciti nulli valet.

27. Omnia de necessitate absoluta eveniunt.

28. Confirmatio iuvenum, clericorum Ordinatio, locorum consecratio reservatur Papae et Episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris.

29. Universitates, studia, collegia, graduationes et magisteria in iisdem sunt vana gentilitate introducta: lanium prosunt Ecclesiae, sicut diabolus.

30. Excommunicatio Papae vel cuiuscumque praelati non est timenda; quia est censura Anlichristi.

31. Peccant fundantes claustra et ingredientes sunt viri diabolici.

32. Ditare clerum est contra regulam Christi.

33. Silvester Papa et Constantinus imperator errarunt, Ecclesiam dotando.

34. Omnes ordines mendicantium sunt haeretici et dantes eis eleemosynas sunt excommunicati.

35. Ingredientes religionem ani aliquem ordinem, eo ipso inhabiles sunt ad observanda divina praecepta et per consequens ad perveniendum ad regnum caelorum, nisi aposlalaverint ab eisdem.

36. Papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt haeretici; eo quod possessiones habent et consentientes eis, omnes videlicet domini seculares et ceteri laici.

37. Ecclesia romana est synagoga satanae nec Papa est proximus et immediatus Vicarius Christi et Apostolorum.

38. Decretales epistolae sunt apocryphae et seducunt a fide Christi et clerici sunt stulti, qui student eis.

39. Imperator et domini seculares sunt seducti a diabolo, ut Ecclesiam ditarent bonis temporalibus.

40. Electio Papae a Cardinalibus, a diabolo est introducta.

41. Non est de necessitate salutis credere, romanam ecclesiam esse supremam inter alias ecclesias.

42. Fatuum est credere indulgentiis Papae et Episcoporum.

43. Juramenta illicita sunt, quae fiunt ad corroborandos humanos contractus et commercia civilia.

44. Augustinus, Benedictus et Bernardus damnati sunt, nisi poenituerint de hoc quod habuerunt possessiones et instituerunt et intraverunt religiones et sic, a Papa usque ad ultimum religiosum, omnes sunt haeretici.

45. Omnes religiones indifferenter introductae sunt a diabolo.

NUM. II.

Articuli- 30. Ioannis Uusy damnati ut supra.

1. Unica est sancta universalis Ecclesia, quae est praedestinatorum universitas.

2. Paulus nunquam fuit membrum diaboli, licet fecit quosdam actus actibus Ecclesiae malignantium consimiles.

3. Praesciti non sunt paries Ecclesiae, cum nulla pars eius finaliter excidat ab ea; eo quod praedestinationis caritas, quae ipsam ligat, non excidet.

4. Duae naturae, Divinitas et Humanitas, sunt unus Christus.

5. Praescitus, etsi aliquando est in gratia secundum praesentem iustitiam, tamen nunquam est pars sanctae Ecclesiae et praedestinatus semper manet membrum Ecclesiae, licet aliquando excidat a gratia adventitia, sed non a gratia praedestinationis.

6. Sumendo Ecclesiam pro convocatione praedestinatorum, sive fuerint in gratia sive non, secundum praesentem iustitiam, isto modo Ecclesia est articulus fidei.

7. Petrus non est nec fuit caput Ecclesiae sanctae catholicae.

8. Sacerdotes, quomodolibet criminosi viventes, Sacerdotii polluunt potestatem et sicut tibi infideles sentiunt infideliter de septem Sacramentis Ecclesiae, de clavibus, officiis, censuris, moribus, caeremoniis et sacris rebus Ecclesiae, veneratione reliquiarum, indulgentiis et Ordinibus.

9. Papalis dignitas a Caesare inolevit et Papae perfectio et institutio a Caesaris potentia emanavit.

10. Nullus sine revelatione assereret rationabiliter de se vel alio, quod esset caput Ecclesiae particularis nec romanus Pontifex est caput romanae Ecclesiae particularis.

11. Non oportet credere, quod iste, quicumque est romanus Pontifex, sit caput cuiuscumque particularis Ecclesiae sanctae, nisi Deus eum praedestinaverit.

12. Nemo gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus: cum nulla alia sequela sit perincentior nec aliter recipiat a Deo procuratoriam potestatem; quia ad illud officium vicarius requiritur et morum conformitas et instituentis auctoritas.

13. Papa non est verus et manifestus successor apostolorum principis Petri, si vivit moribus contrariis Petro et si quaerit avaritiam, tunc est vicarius Iudae Iscarioth. Et pari evidentia Cardinales non sunt veri et manifesti successores Collegii aliorum apostolorum Christi, nisi vixerint more apostolorum, servantes mandata et consilia Domini nostri Iesu Christi.

14. Doctores ponentes quod aliquis per censuram ecclesiasticam emendandus, si corrigi noluerit, seculari iudicio est tradendus, pro certo sequuntur in hoc pontifices, scribas et pharisaeos, qui Christum non volentem eis obedire in omnibus, dicentes *Nobis non licet interficere quemquam*, ipsum seculari iudicio tradiderunt et quod tales sint homicidae graviores, quam Pilatus.

15. Obedientia ecclesiastica est obedientia secundum adinventionem sacerdotum Ecclesiae praeter expressam auctoritatem Scripturae.

16. Divisio immediata humanorum operum est, quod sunt vel virtuosa vel vitiosa: quia si homo est vitiosus et agit quidquam, tunc agit vitiose et si est virtuosus ei agit quidquam, tunc agit virtuose; quia sicut vitium, quod crimen dicitur seu mortale peccatum, inficit universaliter actus hominis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.

17. Sacerdotes Christi, viventes secundum legem eius et habentes Scripturae notitiam et affectum ad aedificandum populum, debent praedicare, non obstante praelensa excommunicatione. Quod si Papa vel aliquis praelatus mandat sacerdoti sic disposito non praedicare, non debet subditus obedire.

18. Quilibet praedicantis officium de mandato accipit, qui ad Sacerdotium accedit et illud mandatum debet exsequi, praelensa excommunicatione non obstante.

19. Per censuras ecclesiasticas excommunicationis, suspensionis et interdicti ad sui exaltationem clerus populum laicalem sibi suppeditat, avaritiam protegit el viam praeparat Anlichrislo. Signum autem evidens est quod ab Anlichrislo tales procedunt censurae, quas vocant in suis processibus fulminationes, quibus clerus principalissime procedit contra illos, qui denudant nequitiam Anlichrisli, qui clerum pro se maxime usurpabit.

20. Si Papa esi malus et praesertim si est praescitus, tunc ut ludas, apostolus est diaboli, fur el illius perditionis et non est caput sanctae militantis Ecclesiae, cum nec sil membrum eius.

21. Gratia praedestinationis est vinculum, quo corpus Ecclesiae et quodlibet eius membrum iungitur Christo capiti insolubiliter.

22. Papa vel praelatus malus el praescitus est aequivoce pastor el vere fur el latro.

23. Papa non debet dici sanctissimus, etiam secundum officium; quia alias rex deberet etiam dici sanctissimus secundum officium el tortores el praecones dicerentur sancti: imo etiam diabolus deberet dici sanctus, cum sil officarius Dei.

24. Si Papa vivat Christo contrarie, etiamsi ascenderet per ritam et legitimam electionem secundum constitutionem humanam vulgatam, tamen aliunde ascenderet quam per Christum, dato etiam quod intraret per electionem a Deo principaliter faciam; nam ludas Iscariotes rite el legitime est electus a Deo Christo lesu ad episcopatum el tamen ascendit aliunde ad ovile ovium.

25. Condemnatio 45. art. Ioannis WiclelT, per doclores facta, est irrationabilis el iniqua el malefacta; ficta est causa per eos allegata, videlicet ex eo quod nullus eorum sil catholicus, sed quilibet eorum aul est haereticus aut erroneus aul scandalosus.

26. Non eo ipso, quod electores vel maior pars eorum consenserint viva voce secundum ritus hominum in personam aliquam, eo ipso illa persona est legitime electa vel eo ipso esi verus et manifestus successor vel vicarius Petri apostoli vel alterius apostoli in officio ecclesiastico: unde, sive electores bene vel male elegerint, operibus electi debemus credere; nam eo ipso, quo quis copiosius operatur meritorie ad profectum Ecclesiae, habet a Deo ad hoc copiosius facultatem.

27. Non esi scintilla apparentiae, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum Ecclesia ipsa militante conversetur et conservetur.

28. Christus sine talibus monstruosis capitibus per suos veraces discipulos sparsos per orbem terrarum melius suam Ecclesiam regularet.

*29. Apostoli et fideles sacerdotes Domini strenue in necessariis ad salutem regularint Ecclesiam, antequam Papae officium foret introductum: sic facerent, deficiente, per summe possibile, Papa, usque ad diem iudicii.

30. Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali.

NUM. III.

*Propositiones 9. Magistri Petri Oxomensis,
damnatae in Congregatione Complutensi et deinde a Sixto IV.
anno 1479.*

1. Peccata mortalia, quantum ad culpam et poenam alterius sectili, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.

2. Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto utilis Ecclesiae, non de iure divino.

3. Pravae cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.

4. Confessio debet esse secreta idest de peccatis secretis, non de manifestis.

5. Non sunt absolvendi poenitentes, nisi peracta prius poenitentia eis iniuncta.

6. Papa non potest indulgere alicui viro poenam purgatorii.

7. Ecclesia urbis Romae errare potest.

8. Papa non potest dispensare in statutis universalis Ecclesiae.

9. Sacramentum Poenitentiae, quantum ad collationem gratiae sacramentalis, naturae est, non alicuius institutionis veleris vel novi Testamenti.

Damnatae ut scandalosae et haereticae.

NUM. IV.

*Errores 41. Martini Lutheri, damnati a Leone X.
bulla Exurge Domine etc. 16. Maii 1520.*

I. Haeretica sententia est, sed usitata, sacramenta novae legis iustificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem.

*2. In puero post baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare.

3. Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu caeli.

4. Imperfecta caritas morituri fert secum necessario magnum timorem, qui se solo salis est facere poenam purgatorii et impedit introitum regni.

5. Tres esse paries Poenitentiae, contritionem, confessionem et satisfactionem, non est fundatum in sacra Scriptura nec antiquis sanctis Christianis doctores.

6. Contritio, quae paratur per discussionem, collationem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, amissionem aeternae beatitudinis ac aeternae damnationis acquisitionem, haec contritio facit hypocritam imo magis peccatorem.

7. Verissimum est proverbium et omnium doctrina de contritionibus hucusque data praestantius: de cetero non facere, summa poenitentia: optima poenitentia, nova vita.

8. Nullo modo praesumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia; quia impossibile est ut omnia mortalia cognoscas. Unde primitiva Ecclesia solum manifesta mortalia confitebatur.

9. Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiae Dei nihil volumus relinquere ignoscendum.

10. Peccata non sunt ulli remissa, nisi, remittente sacerdote, credat sibi remitti, imo peccatum maneret, nisi remissum crederet; non enim sufficit remissio peccati et gratiae donatio, sed oportet etiam credere esse remissum.

11. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi: *Quodcumque solveris* etc. Matth. XVI. Hinc, inquam, confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem et crede, fortiter te absolutum et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione.

12. Si per impossibile confessus non esset contritus aut sacerdos non serio sed ioco absolveret: si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus.

13. In sacramento Poenitentiae ac remissione culpae non plus facit Papa aut Episcopus, quam infimus sacerdos: imo, ubi non est sacerdos, aequè lanium quilibet Christianus, etiamsi mulier aut puer esset.

14. Nullus debet sacerdoti respondere se esse contritum nec sacerdos requirere.

15. Magnus est error eorum, qui ad sacramentum Eucharistiae accedunt huic innixi, quod sint confessi, quod non sint sibi conscii alicuius peccati mortalis, quod praemiserint orationes suas et praeparatoria: omnes illi indicium sibi manducant et bibunt. Sed si credant et confidant se gratiam ibi consecuturos, haec sola fides facit eos puros et dignos.

16. Consultum videtur, quod Ecclesia in communi Concilio statueret

laicos sub utraque specie communicandos nec Bohemi communicantes sub utraque specie sunt haeretici, sed schismatici.

17. Thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et sanctorum.

18. Indulgentiae sunt piae fraudes fidelium et remissiones honorum operum et sunt de numero eorum quae licent et non de numero eorum quae expediunt.

19. Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam.

20. Seducuntur credentes indulgentias esse salutes et ad fructus spiritus utiles.

21. Indulgentiae necessariae sunt solum publicis criminibus et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus.

22. Sex generibus hominum indulgentiae nec sunt necessariae nec utiles: videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his qui non commiserunt crimina, his qui crimina commiserunt sed non publica, his qui meliora operantur.

23. Excommunicationes sunt tantum externae poenae nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiae orationibus.

24. Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem, quam ūmere.

25. Romanus Pontifex, Petri successor, non est Christi vicarius super omnes totius mundi Ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus.

26. Verbum Christi ad Petrum: *Quodcumque solveris super terram* etc. Matth. XVI. extenditur dumtaxat ad ligata ab ipso Petro.

27. Certum est, in manu Ecclesiae aut Papae prorsus non esse statuere articulos fidei, imo nec leges morum seu bonorum operum.

28. Si Papa cum magna parte Ecclesiae sic vel sic sentiret nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut haeresis contrarium sentire, praesertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per Concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum.

29. Via nobis facta est enervandi auctoritatem Conciliorum et libere contradicendi eorum gestis et indicandi eorum decreta et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit sive reprobatum a quocumque Concilio.

30. Aliqui articuli Ioannis Ilus condemnati in Concilio Constanliensi sunt chrisliauissimi, verissimi et evangelici, quos nec universalis Ecclesia posset damnare.

31. in omni opere bono iustus peccat.

32. Opus bonum optime factum, est veniale peccatum.

33. Haereticos comburi, est contra voluntatem Spiritus.

34. Praeliari adversus rucas, est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos.

35. Nemo est certus, se non semper peccare mortaliter, propter occultissimum superbiae vitium.

36. Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo et dum facit quod in se est, peccat mortaliter.

37. Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura, quae sil in canone.

38. Animae in purgatorio non sunt securae de earum salute, saltem omnes nec probatum est ullis aut rationibus aut Scripturis, ipsas esse extra statum merendi aut angendae caritatis.

39. Animae in purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quaerunt requiem et horrent poenas.

40. Animae e purgatorio liberatae suffragiis viventium, minus beantur, quam si per se satisfacissent.

41. Praelati ecclesiastici et principes seculares non male facerent, si omnes saccos mendicitatis delerent.

NUM. V.

Propositiones 79. Michaelis Baii, damnatae a s. Pio V. bulla Ex omnibus afflictionibus etc. 1. Oct. 1567. necnon a Gregorio XIII. bulla Provisionis nostrae etc. 29. Ian. 1579. et ab Urbano VIII. bulla In eminenti etc. 6. Mari. 1641.

1. Nec angeli nec primi hominis adhuc integri merita, recte vocantur gratia.

2. Sicut opus malum ex natura sua est mortis aeternae meritorium, sic bonum opus ex natura sua est vitae aeternae meritorium.

3. Et bonis angelis et primo homini, si in statu illo perseverasset usque ad ultimum vitae, felicitas esset merces et non gratia.

4. Vita aeterna homini integro et angelo promissa fuit intuitu bonorum operum et bona opera ex lege naturae ad illam consequendam per se sufficunt.

5. In promissione facta angelo et primo homini continetur naturalis iustitiae constitutio, qua pro bonis operibus, sine alio respectu, vita aeterna iustis promittitur.

6. Naturali lege constitutum fuit homini, ut, si in obedientia perseveraret, ad eam vitam pertransiret, in qua mori non posset.

7. Primi hominis integri merita fuerunt primae creationis munera: sed iuxta modum loquendi Scripturae sacrae non recte vocantur gratia; quo fit, ut tantum merita, non etiam gratia, debeant nuncupari.

8. In redemptis per gratiam Christi nullum inveniri potest bonum meritum, quod si gratis indigno collatum.

9. Dona concessa homini integro et angelo, forsitan non improbanda ratione possunt dici gratia: sed quia, secundum usum sacrae Scripturae, nomine gratiae ea tantum munera intelliguntur, quae per Iesum Christum male merentibus et indignis conferuntur, ideo neque merita neque merces, quae illis redditur, gratia dici debet.

10. Solutio poenae temporalis, quae peccato dimisso saepe manet et corporis resurrectio proprie non nisi meritis Christi adscribenda est.

11. Quod pie et iuste in hac vita mortali usque in finem vitae conversati vitam consequimur aeternam, id non proprie gratiae Dei, sed ordinationi naturali statim initio creationis constitutae iussu Dei indicio deputandum est neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem generis humani, in qua lege naturali constitutum est, ut iussu Dei indicio obedientiae mandatorum vita aeterna reddatur.

12. Pelagii sententia est: opus bonum, citra gratiam adoptionis factum, non est regni caelestis meritum.

13. Opera bona, a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo quod fiant per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei; sed tantum eo quod sint conformia legi quodque per ea praestatur obedientia legi.

14. Opera bona iustorum non accipient in die iudicii extremi mercedem ampliorem, quam iusto Dei indicio mereantur accipere.

15. Ratio meriti non consistit in eo, quod qui bene operatur habeat gratiam et inhabitantem Spiritum Sanctum, sed in eo solum, quod obedit divinae legi.

16. Non est vera legis obedientia, quae fit sine caritate.

17. Sentiunt cum Pelagio, qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo de gratia adoptionis sublimetur ad statum deificum.

18. Opera catechumenorum, ut lites et poenitentia, ante remissionem peccatorum facta, sunt vitae aeternae merita: quam vitam ipsi non consequuntur, nisi prius praecedentium delictorum impedimenta tollantur.

19. Opera iustitiae et temperantiae, quae Christus fecit, ex dignitate personae operantis non traxerunt maiorem valorem.

20. Nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur poenam aeternam.

21. Humanae naturae sublimatio et exaltatio in consortium divinae naturae debita fuit integritati primae conditionis et proinde naturalis dicenda est et non supernaturalis.

22. Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Romanos II. : *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt*, intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus.

23. Absurda est eorum sententia, qui dicunt, hominem ab iniio, dono quodam supernatural! et gratuito, supra conditionem naturae suae fuisse exaltatum, ut fide, spe et caritate Deum supernaturaliter coleret.

24. A vanis et otiosis hominibus, secundum insipientiam philosophorum, excogitata est sententia, quae ad pelagianismum reticenda est, hominem ab initio sic constitutum, ut per dona naturae superaddita fuerit largitate conditoris sublimatus et in Dei filium adoptatus.

25. Omnia opera infidelium sunt peccata et philosophorum virtutes sunt vilia.

26. Integritas primae creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio, sed naturalis eius conditio.

27. Liberum arbitrium, sine gratiae Dei adiutorio, nonnisi ad peccandum valet.

28. Pelagianus est error dicere, quod liberum arbitrium valet ad ullum peccatum vitandum.

29. Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum viam et ostium veritatis et vitae negant, sed etiam quicumque aliunde quam per ipsum in viam iustitiae (hoc est aliquam iustitiam) conscendi posse docent,

30. Aut tentationi ulli sine gratiae ipsius adiutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur aut ab ea non superetur.

31. Caritas perfecta et sincera, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non licta, tam in catechumenis quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum.

32. Caritas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum.

33. Catechumenus iustle, recte et sancte vivit et mandata Dei observat ac legem implet per caritatem, ante oblatam remissionem peccatorum, quae in Baptismi lavacro demum percipitur.

34. Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut auctor naturae et gratuiti, quo Deus amatur ut beatificator, vana est et commentitia et ad illudendum sacris litteris et plurimis veterum testimoniis excogitata.

35. Omne quod agit peccator vel servus peccati, peccatum est.

36. Amor naturalis, qui ex viribus naturae exoritur, ex sola philosophia per elationem praesumptionis humanae cum iniuria crucis Christi defenditur a nonnullis doctores.

37. Cum Pelagius sentit, qui boni aliquid naturalis, hoc est quod ex naturae solis viribus ortum ducit, agnoscit.

38. Omnis amor creaturae rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quae a loanne prohibetur aut laudabilis illa caritas, qua per Spiritum Sanctum in corde diligitur Deus amatur.

39. Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen lit.

40. In omnibus suis actibus peccator servus dominanti cupiditati

41. Is libertatis modus, qui est a necessitate, sub libertatis nomine non reperitur in Scripturis, sed solum nomen libertatis a peccato.

42. Iustitia, qua iustificatur per fidem impius, consistit formaliter in obedientia mandatorum, quae est operum iustitia, non autem in gratia aliqua animae infusa, qua adoptatur homo in filium Dei et secundum interiorem hominem renovatur ac divinae naturae consors efficitur, ut, sic per Spiritum Sanctum renovatus, deinceps bene vivere et Dei mandatis obedire possit.

43. In hominibus poenitentibus ante Sacramentum absolutionis et in catechumenis ante Baptismum est vera iustificatio, separata tamen a remissione peccatorum.

44. Operibus plerisque, quae a fidelibus fiunt solum ut Dei mandatis pareant, cuiusmodi sunt obedire parentibus, depositum reddere, ab homicidio, a furto, a fornicatione abstinere, iustificantur quidem homines; quia sunt legis obedientia et vera legis iustitia: non tamen iis oblinent incrementa virtutum.

45. Sacrificium Missae non alia ratione est sacrificium, quam generali illa, qua omne opus, quod fit, ut sancta societate Deo homo inhaereat.

46. Ad rationem peccati non perlinet voluntarium nec definitionis quaestio est, sed causae et originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium.

47. Unde peccatum originis vere habet rationem peccati sine ulla relatione ac respectu ad voluntatem, a qua originem habuit.

48. Peccatum originis est habituali parvuli voluntate voluntarium et habitualiter dominatur parvulo; eo quod non contra voluntatis arbitrium.

49. Et ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus decedens sine regenerationis Sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet et legi Dei repugnet.

50. Prava desideria, quibus ratio non consentit et quae homo invitus patitur, sunt prohibita praecepto: *Non concupisces*.

51. Concupiscentia sive lex membrorum et prava eius desideria, quae inviti sentiunt homines, sunt vera legis inobedientia.

52. Omne scelus est eius conditionis, ut suum auctorem et omnes posteros eo modo inficere possit, quo infecit prima transgressio.

53. Quantum est ex vi transgressionis, tantum meritorum malorum a generante contrahunt qui cum minoribus nascuntur vitiis, quam qui cum maioribus.

54. Definitiva haec sententia, Deum homini nihil impossibile praecepisse, falso tribuitur Augustino; eum Pelagii sit.

55. Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur.

56. In peccato duo sunt, actus et reatus: transeunte autem actu, nihil manet nisi reatus sive obligatio ad poenam.

57. Unde in sacramento Baptismi aut sacerdotis absolutione, proprie reatus peccati dumtaxat tollitur et ministerium sacerdotum solum liberat a reatu.

58. Peccator poenitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo, qui, poenitentiam suggerens et inspirans, vivificat eum et resuscitat: ministerio autem sacerdotis solum reatus tollitur.

59. Quando per eleemosynas aliaque poenitentiae opera Deo satisfacimus pro poenis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant (nam alioqui essemus, saltem aliqua ex parte, redemptores): sed aliquid facimus, cuius intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur.

60. Per passiones sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta: sed per communionem caritatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus qui pretio Sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur.

61. Illa doctorum distinctio, divinae legis mandata bifariam impleri, altero modo quantum ad praeceptorum operum substantiam tantum, altero modo quantum ad certum quemdam modum, videlicet secundum quem valeant operantem perducere ad regnum aeternum (hoc est ad modum meritorium), commentitia est et explodenda.

6*2. Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bifariam bonum, vel quia ex obiecto et omnibus circumstantiis rectum est et bonum (quod moraliter bonum appellare consueverunt) vel quia est meritorium regni aeterni eo quod sit a vivo Christi membro per spiritum caritatis, reiicienda est.

63. Sed et illa distinctio duplicis iustitiae, alterius quae fit per spiritum caritatis inhabitantem, alterius quae fit ex inspiratione quidem Spiritus Sancti cor ad poenitentiam excitantis, sed nondum cor inhabitantis et in eo caritatem diffundentis, qua divinae legis iustificatio impleatur, similiter reiicitur.

64. Item et illa distinctio duplicis vivificationis, alterius qua vivificatur peccator dum ei poenitentiae et vitae novae propositum et inchoatio per Dei gratiam inspiratur, alterius qua vivificatur qui vere iustificatur et palmes vivus in vite Christo efficitur, pariter commentitia est et Scripturis minime congruens.

65. Nonnisi pelagiano errore admitti potest usus aliquis liberi arbitrii bonus sive non malus et gratiae Christi iniuriam facit, qui ita sentit et docet.

66. Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.

67. Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo quod necessario facit.

68. infidelitas pure negativa in his, in quibus Christus non est praedicatus, peccatum est.

69. Justificatio impii lit formaliter per obedientiam legis, non autem per occultam communicationem et inspirationem gratiae, quae per eam iustificatio faciat implere legem.

70. Homo existens in peccato mortali sive in reatu aeternae damnationis, potest habere veram caritatem et caritas etiam perfecta potest consistere cum reatu aeternae damnationis.

71. Per contritionem etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi Sacramentum coniunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti.

72. Omnes omnino iuslorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum; unde et Iob et martyres, quae passi sunt, propter peccata sua passi sunt.

73. Nemo, praeter Christum, est absque peccato originali; hinc beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum omnesque eius afflictiones in hac vita, sicut et aliorum iuslorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.

74. Concupiscentia in renalis relapsis in peccatum mortale, in quibus iam dominatur, peccatum est, sicut ei alii habitus pravi.

75. Motus pravi concupiscentiae sunt, pro statu hominis vitiiati, prohibiti praecepto: *Non concupisces*; unde homo eos sentiens et non consentiens, transgreditur praeceptum: *Non concupisces*; quamvis transgressio in peccatum non depuclur.

76. Quamdiu aliquid concupiscentiae carnalis in diligente est, non facit praeceptum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*.

77. Satisfactiones laboriosae iustificatorum non valent expiare de condigno poenam temporalem restantem post culpam condonatam.

78. Immortalitas primi hominis non erat gratiae beneficium, sed naturalis conditio.

79. Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine iuslilia naturali.

NUM. VI.

Propositio, qua asseritur aequalitas sanctorum Petri et Pauli, damnata ab Innocentio X. decreto Congregationis generalis sanctae romanae et universalis inquisitionis, Editus est etc. 29. Ian. 1617.

Sanctissimus, relata unanimi theologorum ad hoc specialiter deputatorum censura et auditis votis eminentissimorum et reverendissimorum DD. Cardinalium Generalium Inquisitorum, propositionem hanc: *s. Petrus*

cl s. Paulus sunt duo Ecclesiae principes qui unicum efficiunt vel sunt duo Ecclesiae catholicae coryphaei ac supremi duces summa inter se undate coniuncti vel sunt geminus universalis Ecclesiae vertex qui in unum divinissime coaluerunt vel sunt duo Ecclesiae summi pastores ac praesides qui unicum caput constituunt, ita explicatam, iit ponat omnimodam aequalitatem inter s. Petrum et s. Paulum sine snb-ordinalione et subiectione s. Pauli ad s. Petrum in potestate suprema et regimine universalis Ecclesiae, haeticam censuit et declaravit.

NUM. VII.

Propositiones 5. Cornelii lansenii, ex eius libro, cui titulus Augustinus, excerptae, damnatae ab Innocentio X. constitutione Cum occasione etc, 31. Maii 1653. necnon ab Alexandro VII. constitutione Ad sanctam b. Petri Sedem etc. 16. Oct. 1665. tum constitutione Regiminis apostolici etc. 15. Febr. 1664. in qua formularium edidit, denique a Clemente XI. constitutione Vineam Domini sabaoth etc. 16. Iun. 1705.

1. Aliqua Dei praecepta hominibus iuslibus volentibus et conantibus, secundum praesentes quas habent vires, sunt impossibilia: deest quoque illis gratia, qua possibilia liant. *Declarata et damnata uti* temeraria, impia, blasphema, anathemate damnanda et haeretica.

2. Interiori gratiae in statu naturae lapsae nunquam resistitur. *Declarata et damnata uti* haeretica.

3. Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione. *Declarata et damnata uti* haeretica.

4. Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei et in hoc erant haeretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare. *Declarata et damnata uti* falsa et haeretica.

5. Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse. *Declarata et damnata uti* falsa, temeraria, scandalosa et (intellecta eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat praedestinatorum mortuus sit) impia, blasphema, contumeliosa, divinae pietati derogans et haeretica.

Formularium Alexandri VII.

« Ego N. constitutioni apostolicae Innocentii X. datae die 31 Maii 1653.
« et constitutioni Alexandri VII. datae die 16 Octobris 1665. summorum
« Pontificum me subicio et quinque propositiones ex Cornelii lansenii

« libro, cui nomen *Azigustinus*, excerptas et in sensu ab eodem auctore
 « intento, prout illas per dictas constitutiones Sedes aposlolica damnavit,
 « sincero animo reiicio ac damno et ita iuro. Sic me Deus adiuvet et
 * haec sancta Dei Evangelia. »

NUM. VIII.

Propositiones 45. damnatae ab Alexandro VII. decretis Congregationis generalis sanctae romanae et universalis Inquisitionis, Sanctissimus Dominus noster etc. 24. Sept. 1665. et IS Mart. 1666.

Feria V. die 24. Septembris anno 1665.

Sanctissimus Dominus noster audivit non sine magno animi sui moerore, complures opiniones, Christianae disciplinae relaxativas et animarum perniciem inferentes, partira antiquatas iterum suscitari, partira noviter prodire et summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam perlinentibus modus opinandi irrepsit alienus omnino ab evangelica simplicitate sanctorumque Patrum doctrina et quem si pro recta regula Adeles in praxi sequerentur, ingens irreptura esset Christianae vitae corruptela. Quare, ne ullo unquam tempore viam salutis, quam suprema veritas Deus (cuius verba in aeternum permanent) arctam esse definivit, in animarum perniciem dilatari seu verius perverti contingeret, idem SS. I. N., ut oves sibi creditas ab eiusmodi spatiosa lalaque(per quam ilur ad perditionem) via, pro pastoralis sollicitudine, in rectam semitam evocaret, earumdem opinionum examen *etc.*

1. Homo nullo unquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et caritatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes perlinentium.

2. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis nolum apud alios incurrat.

3. Sententia asserens, bullam Coenae solum prohibere absolutionem haeresis et aliorum criminum quando publica sunt et id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629.

18. Iulii in Goncistorio sacrae Congregationis eminentissimorum Cardinalium visa et tolerata est.

i. Praelati regulares possunt in foro conscientiae absolvere quoscumque seculares ab haeresi occulta et ab excommunicatione propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter libi constet, Petrum esse haereticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in sacramentali Confessione tribuit poenitenti

chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitare in Confessione ac proinde non est denuntiandus.

7. Modus evitandi obligationem denuntiandae sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante: hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

8. Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti pariem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem idque post decretum Urbani VIII.

9. Post decretum Urbani potest sacerdos, cui Missae celebrandae traduntur, per alium satisfacere, collate illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra iusliliam, pro pluribus Sacrificiis stipendium accipere et Sacrificium unum offerre. Neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam iuramento firmata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.

11. Peccata in Confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitae aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti Confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

13. Satisfacit praecepto annuae Confessionis, qui confitetur regulari Episcopo praesentato, sed ab eo iniuste reprobato.

14. Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae.

15. Poenilens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius poenitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Est licitum religioso vel clerico calumniatorem gravia crimina de se vel de sua religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetii; uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi religioso vel eius religioni publice et coram gravissimis viris praedicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam indicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens, propria auctoritate, uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a Pio V. imposita beneficalis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam indicis, eo quod sit poena.

21. Habens cappellaniam collativam aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suae obligationi, si Officium per alium recitet.

22. Non est contra justitiam beneficia ecclesiastica non conferre gratis; quia collator conferens illa beneficia ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod libi conferre non tenebatur.

23. Frangens ieiunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subiicere praecepto.

24. Mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimae: ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis praecepto dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones aequae probabiles, potest index pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius prae alio.

27. Si liber sit alicuius iunioris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet, reieclam esse a Sede apostolica tanquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.

Feria V. die 18. Martii anno 1666.

Propos. 29. In die ieiunii, qui saepius modicum quid comedit, non frangit ieiunium.

30. Omnes officiales, qui in republics corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione ieiunii nec debent se certificare, an labor sil compalibilis cum ieiunio.

31. Excusantur absolute a praecepto ieiunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit et etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans Officium paschale satisfacit praecepto.

35. Unico Officio potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti et crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiae uti privilegiis suis, quae sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiae concessae Regularibus et revocatae a Paulo V. hodie sunt revalidatae.

38. Mandatum Tridentini factum sacerdoti (sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali) confitendi quamprimum, est consilium, non praeceptum.

39. Illa particula *quamprimum* intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, excluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarium ad eiiciendam concubinam, si haec nimis utilis esset ad oblectamentum concubinari, vulgo *regalo*, dum, deficiente illa, nimis aegre ageret vitam et aliae epulae taedio magno concubinarium allicerent et alia famula nimis difficile inveniretur.

42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

44. Quoad forum conscientiae, reo correcto eiusque contumacia cessante, cessant censurae.

45. Libri prohibiti, *donec expurgentur*, possunt retineri usque dum adhibita diligentia corrigantur.

Omnes damnatae et prohibita ut minimum tanquam scandalosae.

NUM. IX.

Propositiones 65. damnatae ab Innocentio XI. decreto Congregationis generalis sanctae romanac et universalis Inquisitionis, Sanctissimus Dominus noster etc. 2. Mart. 1679.

Feria V. die 2. Martii 1679.

1. Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relictam tutiore, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis aut episcopalis.

2. Probabiliter existimo, iudicem posse indicare iuxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generalim, dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non excatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

i. Ab infidelitate excusabitur infidelis, non credens ductus opinione minus probabili.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

G. Probabile est, ne singulis quidem rigore quinquenniis per se obligare praeceptum caritatis erga Deum.

7. Tunc solum obligat, quando tenemur iustificari et non habemus aliam viam, qua iustificari possimus.

8. Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno et formali.

11. Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Vix in secularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur lautum ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, poles absque peccato mortali de vita alicuius tristari et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas.

15. Licitum est (ilio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub praeceptum speciale et secundum se.

17. Salis est actum fidei semel in vita elicere.

18. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo et fidei gloriosum consulo: tacere, ut peccaminosum per se non damno.

19. Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaluralem.

21. Assensus fidei supernaluralis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locus Deus.

22. Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris.

23. Fides late dicta, ex testimonio creaturarum similive molivo, ad iustificacionem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

25. (aim causa licitum est iurare sine animo iurandi, sive res sil levis sive gravis.

26. Si quis, vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa sive quocumque alio fine, iurel se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est periurus.

27. Causa insta utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut mile est ad salutem corporis, honorem, res familiares luendas vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.

28. Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali praestare iuramentum quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur faleri crimen occultum.

29. Urgens melus gravis est causa iusla sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nililur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequii: idem quoque dicendum, si (piis impingat alapam vel fuste percutiat et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva quae actu possidemus, sed etiam ad quae ius inchoatum habemus et quae nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam heredi quam legatario, contra iniusle impediendem ne vel hereditas adeatur vel legata solvantur, se taliter defendere: sicut el ius habenti in cathedram vel praebendam contra earum possessionem iniusle impediendem.

34. Licet procurare abortum ante, animationem foetus, ne puella deprehensa gravida occidatur aul infametur.

35. Videtur probabile, omnem foetum (quamdiu in utero est) carere anima rationali et tunc primum incipere eandem habere, cum paritur ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli et famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem indicant salario, quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus mohatra licitus est, etiam respectu eiusdem personae et cum contractu retrovenditionis praevis inito cum intentione lucri.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda et nullus scilicet qui non maioris faciat pecuniam praesentem quam futuram; potest creditor aliquid ultra sortem a mutuario exigere et eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia et gratitudinis debitum, sed solum si exigatur tanquam ex iustitia debitum.

43. Quidni nonnisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, vel suam iustitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale vel etiam quando temporale scilicet solum gratuita compensatio pro spirituali aut e contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale scilicet principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi scilicet finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris aestimetur, quam res spiritualis.

47. Cum dixit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores et ecclesiae magis utiles ipsi indicaverint, ad ecclesias promovent: Concilium vel primo videtur per hoc *digniores* non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo, vel secundo locutione minus propria ponit *digniores*, ut excludat indignos, non vero dignos, vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam et solum esse malam, quia interdicta, vel contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities iure naturae prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum coniugata, consentiente marito, non est adulterium adeoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adiuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem et multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo ianuam aut quid simile cooperando,

non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tradetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.

53. Satisfacit praecepto Ecclesiae de audiendo Sacro, qui duas eius paries, imo quatuor, simul a diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur; quia maior pars trahit ad se minorem.

55. Praecepto Communionis annuae satisfit per sacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens Confessio et Communio, etiam in his qui gentiliter vivunt, est nola praedestinationis.

57. Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicuius consuetudinem.

59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiate lanium confessos, ratione magni concursus poenitentium, qualis verbi gratia potest contingere in die magnae alicuius festivitatis aut indulgentiae.

60. Poenitenli habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturae aut Ecclesiae, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio; dummodo ore proferat, se dolere et proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest et non vult omittere, quin imo directe et ex proposito quaerit aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quaerere directe occasionem proximam peccandi, pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum Fidei et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium sanctissimae Trinitatis et Incarnationis Domini Nostri Iesu Christi.

65. Sufficit illa mysteria semel credidisse.

Omnes damnatae et prohibitae, sicut iacent, ut minimum tanquam scandalosae et in praxi perniciosae.

Summus Pontifex decretum concludit his verbis: Tandem, ut ab iniuriis contentione doclores seu scholastici aut alii quicumque imposlerum se abstineant et ut paci et caritati consulatur, idem Sanctissimus in virtute sanctae obedientiae eis praecipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscripts, quam in thesibus, disputationibus ac praedicationibus caveant ab omni censura et nola nec non a quibuscumque

conviciis contra eas propositiones, (piae adhuc inter catholicos hinc inde controvertuntur, donec a sancta Sede, re cognita, super iisdem propositionibus indicium proferatur.

*21

Alia propositio damnata sub codem Innoc. XI. an. 1682.

Scientia ex confessione acquisita uti licet, modo liat sine directa aut indirecta revelatione et gravamine poenitentis, nisi alimul multo gravius ex non usu sequatur, in cuius comparatione prius merito contemnatur.

*Revocari huc potest et decretum Clementis VIII.
26. Maii an. 1594.*

Tam Superiores pro tempore existentes, quam Confessarii, qui postea ad Superioris gradum fuerint promoti, caveant diligentissime, ne ea notitia, quam de aliorum peccatis in confessione habuerunt, ad exteriorem gubernationem utantur.

*Quoad sacramentum Poenitentiae sub Clemenle VIII. 19. Iui. 1602.
proscripta est sequens Propositio.*

Licet per litteras seu internuntium Confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absolutionem oblinere.

NUM. X.

*Propositiones 68. Michaelis de Molinos damnatae ab Innocentio XI.
constitutione Caelestis Pastor etc. 20. Nov. 1687.*

1. Oportet hominem suas potentias annihilare et haec est vita interna.
2. Velle operari active, est Deum offendere, qui vult esse ipse solus agens et ideo opus est seipsum in Deo totum et totaliter derelinquere et postea permanere vehit corpus exanime.
3. Vota de aliquo faciendo sunt perfectionis impeditiva.
  - i. Activitas naturalis est gratiae inimica impedilque Dei operationes et veram perfectionem; quia Deus operari vult in nobis sine nobis.
5. Nihil operando anima se annihilat et ad ipsum principium redit et ad suam originem, quae est essentia Dei, in qua transformata remanet ac divinizata et Deus tunc in se ipso remanet; quia tunc non sunt amplius duae res unitae, sed una tantum et hac ratione Deus vivit et regnat in nobis et anima seipsam annihilat in esse operativo.
6. Via interna est illa, qua non cognoscitur nec lumen nec amor nec resignatio et non oportet Deum cognoscere et hoc modo recte proceditur.

7. Non debet anima cogitare nec de praemio nec de punitione nec de paradiso nec de inferno nec de morte nec de aeternitate.

8. Non debet velle scire, an gradiatur cum voluntate Dei, an cum eadem voluntate resignata maneat nec ne: nec opus est ut velit cognoscere suum statum nec proprium nihil; sed debet ut corpus exanime manere.

9. Non debet anima reminisci nec sui nec Dei nec cuiuscumque rei et in via interna omnis reflexio est nociva, etiam reflexio ad suas humanas actiones et ad proprios defectus.

10. Si propriis defectibus alios scandalizet, non est necessarium reflectere; dummodo non adsit voluntas scandalizandi et ad proprios defectus non posse reflectere, gratia Dei est.

11. Ad dubia, quae occurrunt, an recte procedatur nec ne, non opus est reflectere.

12. Qui suum liborum arbitrium Deo donavit, de nulla re debet curam habere nec de inferno nec de paradiso: nec debet desiderium habere propriae perfectionis nec virtutum nec propriae sanctitatis nec propriae salutis, cuius spem expurgare debet.

13. Resignato Deo libero arbitrio, eidem Deo relinquenda est cogitatio et cura de omni re nostra et relinquere ut faciat in nobis sine nobis suam divinam voluntatem.

14. Qui divinae voluntati resignatus est, non convenit ut a Deo rem aliquam petat; quia petere esi imperfectio, cum sil actus propriae voluntatis et electionis et est velle quod divina voluntas nostrae conformetur et non quod nostra divinae et illud Evangelii *Petite et accipietis*, non est dictum a Christo pro animabus internis, quae nolunt habere voluntatem: imo huiusmodi animae eo perveniunt, ut non possint a Deo rem aliquam petere.

15. Sicut non debent a Deo rem aliquam petere, ita nec illi oh aliquam gratias agere debent; quia nlrumque est actus propriae voluntatis.

16. Non convenit indulgentias quaerere pro poena propriis peccatis debita: quia melius est divinae iusliliae satisfacere, quam divinam misericordiam quaerere; quoniam illud ex puro Dei amore procedit et istud ab amore nostri interessato nec est Deo grata nec meritoria; quia est velle crucem fugere.

17. Tradito Deo libero arbitrio et eidem relictam cura et cogitatione animae nostrae, non est amplius habenda ratio lenlaionum nec eis alia resistentia fieri debet nisi negativa, nulla adhibita industria et si natura commovetur, oportet sinere, ut commoveatur; quia est natura.

18. Qui in oratione utitur imaginibus, figuris, speciebus et propriis conceptibus, non adorat Deum in spiritu et veritate.

19. Qui amat Deum eo modo, quo ratio argumentatur aut intellectus comprehendit, non amat verum Deum.

20. Asserere quod in oratione opus est sibi per discursum auxilium ferre et per cogitationes, quando Deus animam non alloquitur, ignorantia est. Deus nunquam loquitur, eius locutio est operatio et semper in anima operatur, quando haec suis discursibus, cogitationibus et operationibus eum non impedit.

21. In oratione opus est manere in fide obscura et universali, eum quiete et oblivione cuiuscumque cogitationis particularis ac distinctae attributorum Dei ac Trinitatis et sic in Dei praesentia manere ad illum adorandum et amandum eique inserviendum, sed absque productione actuum; quia Deus in his sibi non complacet.

22. Cognitio haec per fidem non est actus a creatura productus, sed est cognitio a Deo creaturae tradita, quam creatura se habere non cognoscit nec postea cognoscit se illam habuisse et idem dicitur de amore.

23. Mystici cum s. Bernardo in scala claustralium distinguunt quatuor gradus, lectionem, meditationem, orationem et contemplationem infusam. Qui semper in primo sistit, nunquam ad secundum pertransit. Qui semper in secundo persistit, nunquam ad tertium pervenit, qui est nostra contemplatio acquisita, in qua per totam vitam persistendum est; dummodo Deus animam non trahat (absque eo quod ipsa id expectet) ad contemplationem infusam et hac cessante, anima regredi debet ad tertium gradum et in ipso permanere, absque eo quod amplius redeat ad secundum aut primum.

24. Qualescumque cogitationes in oratione occurrant, etiam impurae, etiam contra Deum, sanctos, fidem et sacramenta, si voluntarie non nutrantur nec voluntarie expellantur, sed cum indifferentia et resignatione tolerantur, non impediunt orationem fidei: imo eam perfectiorem efficiunt; quia anima tunc magis divinae voluntati resignata remanet.

25. Etiam si superveniat somnus et dormiatur, nihilominus fit oratio et contemplatio actualis; quia oratio et resignatio idem sunt et dum resignatio perdurat, perdurat et oratio.

26. Tres illae viae purgativa, illuminativa et uniliva est absurdum maximum, quod dictum fuerit in mystica; cum non sit nisi unica via, scilicet via interna.

27. Qui desiderat et amplectitur devotionem sensibilem, non desiderat nec quaerit Deum, sed seipsam et male agit, cum eam desiderat et eam habere conatur, qui per viam internam incedit, tam in locis sacris quam in diebus solemnibus.

28. Taedium rerum spiritualium bonum est, siquidem per illud purgatur amor proprius.

29. Dum anima interna fastidit discursus de Deo et virtutes, frigida remanet, nullum in se ipsa sentiens fervorem, bonum signum est.

30. Totum sensibile, quod exprimitur in vita spirituali, est abominabile, spurcum et immundum.

31. Nullus medilativus veras virtutes exercet internas, quae non debent a sensibus cognosci. Opus est amittere virtutes.

32. Nec ante nec post Communionem alia requiritur praeparatio aut gratiarum actio (pro istis animabus internis), quam permanentia in solida resignatione passiva; quia modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, cpii possunt et fiunt in via ordinaria. Et si hac occasione Communionis insurgunt motus humiliationis, petitionis aut gratiarum actionis, reprimendi sunt, quoties non dignoscatur, eos esse ex impulsu speciali Dei: alias sunt impulsus naturae nondum mortuae.

33. Male agit anima, (pia procedit per hanc viam internam, si in diebus sollemnibus vult aliquo conatu particulari excitare in se devotum aliquem sensum; quoniam animae internae omnes dies sunt aequales, omnes festivi. Et idem dicitur de locis sacris, quia huiusmodi animabus omnia loca aequalia sunt.

34. Verbis et lingua gratias agere Deo, non est pro animabus internis, quae in silentio manere debent, nullum Deo impedimentum apponendo quod operetur in illis et quo magis Deo se resignant, experiuntur se non posse orationem dominicam seu Pater noster recitare.

35. Non convenit animabus huius viae internae, quod faciant operationes etiam virtuosas ex propria electione et activitate; alias non essent mortuae. Nec debent elicere actus amoris erga beatam Virginem, sanctos aut Humanitatem Christi; quia, cum ista obiecla sensibilia sint, talis est amor erga illa.

36. Nulla creatura nec beata Virgo nec sancti sedere debent in nostro corde; quia solus Deus vult illud occupare et possidere.

37. In occasione lationum etiam furiosarum, non debet anima elicere actus explicilos virtutum oppositarum, sed debet in supradicto amore et resignatione permanere.

38. Crux voluntaria mortificationum pondus grave est et infructuosum ideoque dimittenda.

39. Sanctiora opera et poenitentiae, quas peregerunt sancti, non sufficiunt ad removendam ab anima vel unicam adhaesionem.

40. Beata Virgo nullum unquam opus exterius peregit et tamen fuit sanctis omnibus sanctior. Igitur ad sanctitatem perveniri potest absque opere exteriori.

41. Deus permittit et vult, ad nos humiliandos et ad veram transformationem perducendos, quod in aliquibus animabus perfectis, etiam non arreplitiis, daemon violentiam inferat carum corporibus easque actus carnales committere faciat, etiam in vigilia et sine mentis offuscatione, movendo physice illarum manus et alia membra contra earum volunta-

lem. El idem dicitur quoad alios actus per se peccaminosos: in quo casu non sunt peccata; quia his non adest consensus.

42. Polesl dari casus, quod huiusmodi violentiae ad actus carnales contingant eodem tempore ex parte duarum personarum, scilicet maris et feminae el ex parte utriusque sequatur actus.

43. Deus praeteritis seculis sanctos efficiebat tyrannorum ministerio: nunc vero eos efficit sanctos ministerio daemonum, qui causando in eis praedictas violentias, facit ut illi seipsos magis despicianl atque annihilent et se Deo resignent.

44. Iob blasphemavit et tamen non peccavit labiis suis; quia fuit ex daemonis violentia.

45. Sanctus Paulus huiusmodi daemonis violentias in suo corpore passus est; unde scripsit: *Non quod volo bonwn, hoc ago: sed, quod nolo malum, hoc facio.*

46. Uniusmodi violentiae sunt medium magis proporlionatum ad annihilandam animam et ad eam transformationem et unionem perducendam nec alia superesl via et haec est via faciliior et tutior.

47. Cum huiusmodi violentiae occurrunt, sinere oportet ut satanas operetur, nullam adhibendo industriam nullumque proprium conatum, sed permanere debet homo in suo nihilo et etiamsi sequantur pollutiones et actus ohscoeni propriis manibus et etiam peiora, non opus est se ipsum inquietare, sed foras emittendi sunt scrupuli, dubia et timores; quia anima fit magis illuminata, magis roborata magisque candida el acquiritur sancta libertas. Et prae omnibus non opus est haec confiteri et sanctissime iit non confitendo; quia hoc pacto superatur daemon et acquiritur thesaurus pacis.

48. Satanas, qui huiusmodi violentias infert, suadet deinde gravia esse delicta, ut anima se inquietet, ne in via interna ulterius progrediatur: unde ad eius vires enervandas melius est ea non confiteri; quia non sunt peccata nec etiam venialia.

49. Iob ex violentia daemonis se propriis manibus polluebat, eodem tempore, quo mundas habebat ad Deum preces (sic interpretando locum ex capite XVI. Iob).

50. David, Ieremias et multi ex sanetis prophetis huiusmodi violentias patiebantur harum impurarum operationum externarum.

51. In sacra Scriptura multa sunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminosos, uti illud de Samsone, qui per violentiam se ipsum occidit cum philistaeis, coniugium iniit cum alienigena et cum Dalila meretrice fornicatus est, quae alias erant prohibita et peccata fuissent: de Iuditha, quae Holoferni mentita fuit: de Elisaeo, qui pueris maledixit: de Elia, qui combussit duces cum turmis regis Achab. An vero fuerit violentia immediate a Deo peracta, vel daemonum ministerio, ut in aliis animabus contingit, in dubio relinquitur.

52. Cum huiusmodi violentiae etiam impurae absque mentis offuscatione accidunt, tunc anima Deo potest uniri et de facto semper magis unitur.

53. Ad cognoscendum in praxi, an aliqua operatio in aliis personis fuerit violenta, regula, quam de hoc habeo, nedum sunt protestationes animarum illarum, (piae protestantur se dictis violentiis non consensisse aut iurare non posse quod iis consenserint et videre quod sint animae quae proficiunt in via interna: sed regulam sumerem a lumine quodam actuali cognitione humana ac theologica superiore, quod me certo cognoscere facit cum interna certitudine, quod talis operatio est violenta et certus sum quod hoc lumen a Deo procedit; quia ad me provenit coniunctum cum certitudine quod a Deo proveniat et mihi nec umbram dubii relinquit in contrarium: eo modo, quo interdum contingit, quod Deus, aliquid revelando, eodem tempore animam certam reddit, quod ipse sit qui revelat et anima in contrarium non potest dubitare

54. Spirituales vitae ordinariae in hora mortis se delusos invenient et confusos et cum omnibus passionibus in alio mundo purgandis.

55. Per hanc viam internam pervenitur, etsi nulla cum sufferentia, ad purgandas et exlinguendas omnes passiones, ita quod nihil amplius sentitur, nihil, nihil nec ulla sentitur inquietudo, sicut corpus mortuum, nec anima se amplius commoveri sinit.

56. Duae leges et duae cupiditates (animae una et amoris proprii altera) iamdiu perdurant, quamdiu perdurat amor proprius: unde quando hic purgatus est et mortuus, ut fit per viam internam, non adsunt amplius illae duae leges et duae cupiditates nec ulterius lapsus aliquis incurritur nec aliquid sentitur amplius, ne quidem veniale peccatum.

57. Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non faciendi amplius peccata nec mortalia nec venialia.

58. Ad huiusmodi statum pervenitur, non reflectendo amplius ad proprias operationes; quia defectus ex reflexione oriuntur.

59. Via interna seiuncta est a Confessione, a confessariis et a casibus conscientiae, a theologia et philosophia.

60. Animabus proVectis, quae reflexionibus mori incipiunt et eo etiam perveniunt ut sint mortuae, Deus Confessionem aliquando efficit impossibilem et supplet ipse tanta gratia praeservante, quantam in sacramento reciperent: et ideo huiusmodi animabus non est bonum in tali casu ad sacramentum Poenitentiae accedere; quia id est in illis impossibile.

61. Anima, cum ad mortem mysticam pervenit, non potest amplius aliud velle, quam quod Deus vult; quia non habet amplius voluntatem et Deus illi eam abstulit.

62. Per viam internam pervenitur ad continuum statum immobilem in pace imperturbabili.

G3. Per viam internam pervenitur etiam ad mortem sensuum : quin imo signum quod quis in statu nihilitalis maneat id est mortis mysticae, est, si sensus exteriores non repraesentent amplius res sensibiles, unde sint ac si non essent; quia non perveniunt ad faciendum quod intellectus se ad eas applicet.

(ii. Theologus minorem dispositionem habet quam homo rudis ad statum contemplativi: primo quia non habet fidem adeo puram, secundo quia non est adeo humilis, tertio quia non adeo curat propriam salutem, quarto quia caput refertum habet phantasmatis, speciebus, opinionibus et speculationibus et non potest in illum ingredi verum lumen.

65. Praepositis obediendum est in exteriori et latitudo voti obedientiae religiosorum tantummodo ad exterius pertingit. In interiore vero aliter se res habet, quo solus Deus et director intrant.

66. Risu digna est nova quaedam doctrina in Ecclesia Dei, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo: quod si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo directore adeat. Novam dico doctrinam; quia nec sacra Scriptura nec Concilia nec canones nec bullae nec sancti nec auctores eam umquam tradiderunt nec tradere possunt; quia Ecclesia non indicat de occultis et anima ius habet eligendi quemcumque sibi bene visum.

67. Dicere quod internum manifestandum est exteriori tribunali praepositorum et quod peccatum sit id non facere, est manifesta deceptio; quia Ecclesia non indicat de occultis et propriis animabus praeiudicant his deceptionibus et simulationibus.

68. In mundo non est facultas nec iurisdictio ad praeciendum ut manifestentur epistolae directoris quoad internum animae et ideo opus est animadvertere, quod hoc est insultus satanae etc.

Damnatae tanquam haereticae, suspectae, erroneae, scandalosae, blasphemae, piarum aurium offensivae, temerariae, Christianae disciplinae relaxativae et eversivae et seditiosae respective.

NUM. XI-

Propositio 2. damnatae ab Alexandro VIII.
decreto Sanctissimus Dominus noster etc. 24. Aug. 1690.

1. Bonitas obiectiva consistit in convenientia obiecti cum natura rationali: formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc HOMO NON TENETUR AMARE NEQUE IN PRINCIPIO NEQUE IN DECURSU VITAE SUAE MORTALIS.

Declarata et damnata uti haeretica.

2. Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturae rationali et rectae rationi: theologicum vero et mortale est transgressio libera divinae legis. Philosophicum, quantumvis grave, in illo qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei neque peccatum mortale, dissolvens amicitiam Dei neque aeterna poena dignum.

Declarata et damnata uti scandalosa, temeraria, piarum aurium offensiva et erronea. *Illam effinxerat pro suo libito Arnaldus suisque adversariis calumniose de more attribuit.*

NUM. XII.

Propositiones 31. damnatae ab Alexandro VIII.
decreto Sanctissimus Dominus noster etc. I. Dee. 1690.

1. In statu naturae lapsae ad peccatum formale et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali et voluntate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis iuris naturae, haec in statu naturae lapsae operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semelipsum (Christus) pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus et solis fidelibus.

5. Pagani, iudaei, haeretici alique huius generis nullum omnino accipiunt a Iesu Christo influxum: adcoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quam perniciosa est sic, ut proinde merito possimus petere: A gratia sufficienti libera nos, Domine.

7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio vel mundi: si Dei, caritas Patris est: si mundi, concupiscentia carnis, hoc est mala est.

8. Necesse est, infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob eius turpitudinem et disconvenientiam cum natura, sine ullo ad Deum offensus respectu.

10. Intentio, qua quis detestatur malum et prosequitur bonum mere ut caelestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens.

11. Omne quod non est ex fide Christiana supernaturali, quae per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides et etiamsi videatur credere, non est fides divina, sed humana.

13. Quisquis etiam aeternae mercedis intuitu Deo famulatur, caritate si caruerit, vitio non caret, quoties, intuitu licet beatitudinis, operatur.

11. Timor gehennae non est supernaturalis.
15. Attritio, quae gehennae et poenarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiae Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis.
16. Ordinem praemittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiae, sed ipsa Christi lex et praescriptio, natura rei id ipsum quodammodo dictante.
17. Per diem poenitentiae mox absolvendi, ordo poenitentiae est inversus.
18. Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti Poenitentiae, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas et nulli temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.
19. Homo debet agere tota vita poenitentiam pro peccato originali.
20. Confessiones apud religiosos factae, pleraeq; vel sacrilegae sunt vel invalidae.
21. Parochianus potest suspicari de mendicantibus, qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi et incongrua poenitentia seu satisfactione, ob quaestum seu lucrum subsidii temporalis.
22. Sacrilegi sunt indicandi, qui ius ad Communionem percipiendam praetendunt, antequam condignam de deliciis suis poenitentiam egerint.
23. Similiter arcendi sunt a sacra Communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expers.
24. Oblatio in templo, quae fiebat a beata Virgine Maria in die purificationis suae per duos pullos columbarum, imum in holocaustum et alterum pro peccatis, sufficienter testatur, quod indiguerit purificatione et quod filius (qui offerebatur) etiam macula matris maculatus esset, secundum verba legis.
25. Dei Patris sedentis simulacrum nefas est Christiano in templo collocare.
26. Laus, quae defertur Mariae, ut Mariae, vana est.
27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus: In nomine Patris etc., praetermissis illis: Ego te baptizo.
28. Valet Baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: Non intendo quod facit Ecclesia.
29. Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis romani supra Concilium oecumenicum auctoritate atque in fidei quaestionibus decernendis infallibilitate.
30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam Pontificis bullam.
31. Bulla Urbani VIII. *In eminenti* est subreptitia.

Damnatae et prohibitae tanquam temerariae, scandalosae, male sonantes, iniuriosae, haeresi proximae, haeresim sapientes, erroneae, schismaticae et haereticae respective.

NUM. XIII.

Propositiones 23. super amore erga Deum purissimo, damnatae ab Innocentio XII. brevi Cum alias etc. 12. Marl. 1699.

1. Datur habitualis status amoris Dei, qui est caritas pura et sine ulla admixtione motivi proprii intéressé. Neque timor poenarum neque desiderium renumerationum habent amplius in eo pariem. Non amatur amplius Deus propter meritum neque propter perfectionem neque propter felicitatem in amando inveniendam.

2. In statu vitae contemplativae sive unilivae amittitur omne molivum intéressatum timoris et spei.

3. Id, quod est essentielle in directione animae, est non aliud facere, quam sequi pedelenlim gratiam cum infinita patientia, praecautione et subtilitate. Oportet se intra hos limites continere, ut sinatur Deus agere et nunquam ad purum amorem ducere, nisi quando Deus per unctionem interiorum incipit aperire cor huic verbo, quod adeo durum est animabus adhuc sibimet affixis et ideo potest illas scandalizare aut in perturbationem conficere.

4. In statu sanctae indifferentiae anima non habet amplius desideria voluntaria et deliberata propter suum intéressé, exceptis iis occasionibus, in quibus toti suae gratiae fideliter non cooperatur.

5. In eodem statu sanctae indifferentiae nihil nobis, omnia Deo volumus. Nihil volumus, ut simus perfecti et beati propter intéresse proprium : sed omnem perfectionem ac beatitudinem volumus, in quantum Deo placet efficiere ut velimus res istas impressione suae gratiae.

6. In hoc sanctae indifferentiae statu nolumus amplius salutem, ut salutem propriam, ut liberationem aeternam, ut mercedem nostrorum meritorum, ut nostrum intéresse omnium maximum: sed eam volumus voluntate plena, ut gloriam et beneplacitum Dei, ut rem quam ipse vult et (piam nos vult velle propter ipsum.

7. Derelictio non est nisi abnegatio seu sui ipsius renuntiatio, quam Iesus Christus a nobis in Evangelio requirit, postquam externa omnia reliquerimus. Ista nostri ipsorum abnegatio non est nisi quoad intéressé proprium... Extremae probationes, in quibus haec abnegatio seu sui ipsius derelictio exerceri debet, sunt tentationes, quibus Deus aemulator vult purgare amorem, nullum ei ostendendo perfugium neque ullam spem quoad suum intéressé proprium, etiam aeternum.

8. Omnia sacrificia, quae fieri solent ab animabus quam maxime disinteressatis circa earum aeternam beatitudinem, sunt condicionalia... Sed hoc sacrificium non potest esse absolutum in statu ordinario. In uno extremarum probationum casu hoc sacrificium fit aliquo modo absolutum.

9. In extremis probationibus potest animae invincibiliter persuasum esse persuasione reflexa et quae non est iniimus conscientiae fundus, se iuste reprobata esse a Deo.

10. Tunc anima divisa a semelipsa expirat cum Christo in cruce, dicens: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* In hac involuntaria impressione desperationis conficit sacrificium absolutum sui intéressé proprii quoad aeternitatem.

11. In hoc statu anima amittit omnem spem sui proprii intéresse; sed nunquam amittit in parte superiori id est in suis actibus directis et intimis, spem perfectam, quae est desiderium disinteressatum promissionum.

12. Director tunc potest huic animae permittere, ut simpliciter acquiescat iacturae sui proprii intéressé et iustae condemnationi, quam sibi a Deo indictam credit.

13. Inferior Christi pars in cruce non communicavit superiori suas involuntarias perturbationes.

14. In extremis probationibus pro purificatione amoris fit quaedam separatio partis superioris animae ab inferiori... In ista separatione actus partis inferioris manant ex omnino caeca et involuntaria perturbatione; nam totum, quod est voluntarium et intellectuale, est partis superioris.

15. Meditatio constat discursivis actibus, qui a se invicem facile distinguuntur... Ista compositio actuum discursivorum et reflexorum est propria exercitatio amoris ininteressati.

16. Datur statos contemplationis adeo sublimis adeoque perfectae, ut

plativa, non discursiva. Tunc non amplius indiget redire ad meditationem eiusque actus methodicos.

17. Animae contemplativae privantur intuitu distincto, sensibili et reflexo Iesu Christi duobus temporibus diversis... Primo, in fervore nascente earum contemplationis... Secundo, anima amittit intuitum Iesu Christi in extremis probationibus.

18. In statu passivo exercentur omnes virtutes distinctae, non cogitando quod sint virtutes. In quolibet momento aliud non cogitatur, quam facere id quod Deus vult et amor zelotypus simul efficit, ne quis amplius sibi virtutem velit nec unquam se adeo virtute praeditus, quam cum virtuti amplius affixus non est.

19. Potest dici in hoc sensu, quod anima passiva et disinteressata nec ipsum amorem vult amplius, quatenus est sua perfectio et sua felicitas, sed solum quatenus est id quod Deus a nobis vult.

20. In confitendo debent animae transformatae sua peccata detestari et condemnare se et desiderare remissionem suorum peccatorum, non ut propriam purificationem et liberationem, sed ut rem quam Deus vult et vult nos velle propter suam gloriam.

21. Sancti mystici excluserunt a statu animarum transformatarum exercitationes virtutum.

22. Quamvis haec doctrina (*de puro amore*) esset pura et simplex perfectio evangelica in universa traditione designata; antiqui pastores non proponebant passim multitudini iustorum nisi exercitia amoris intéressât! eorum gratiae proportionala.

23. Purus amor ipse solus constituit totam vitam interiorem et tunc evadit unicum principium et unicum molivum omnium actuum, qui deliberati et meritorii sunt.

Damnatae et reprobatae tanquam, sive in obvio earum verborum sensu, sive attenta sententiarum connexionem, temerariae, scandalosae, male sonantes, piarum aurium offensivae, in praxi perniciosae ac etiam respectu erroneae.

NUM. XIV.

Propositiones 101. Paschasii QuesnelU, damnatae a Clemente XI. constitutione Unigenitus etc. 8. Sept. 1713.

1. Quid aliud remanet animae, quae Deum atque ipsius gratiam amisit, nisi peccatum et peccati consecutiones, superba paupertas et segnis indigentia, hoc est generalis impotentia ad laborem, ad orationem et ad omne opus bonum?

2. Iesu Christi gratia, principium efficax boni cuiuscumque generis, necessaria est ad omne opus bonum: absque illa non solum nihil fit sed nec fieri potest.

3. In vanum, Domine, praecipis, si tu ipse non das quod praecipis.

4. Ita, Domine: omniaabilia sunt ei, cui omniaabilia facis, eadem operando in illo.

5. Quando Deus non emollit cor per interiorem unctionem gratiae suae, exhortationes et gratiae exteriores non inserviunt nisi ad illud magis obdurandum.

6. Discrimen inter foedus iudaicum et Christianum est, quod in illo Deus exigit fugam peccati et implementum legis a peccatore, relinquendo illum in sua impotentia: in isto vero Deus peccatori dat quod iubet. illum sua gratia purificando.

7. Quae utilitas pro homine in veteri foedere, in quo Deus illum reliquit eius propriae infirmitati, imponendo ipsi suam legem? Quae vero

felicitas non est, admitti ad foedus, in quo Deus nobis donat quod petit a nobis?

8. Nos non perlinemus ad novum foedus, nisi in quantum participes sumus ipsius novae gratiae, quae operatur in nobis id, quod Deus nobis praeci pii.

9. Gratia Christi est gratia suprema, sine qua confiteri Christum nunquam possumus et cum qua nunquam illum abnegamus.

10. Gratia est operatio manus omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest aut retardare.

11. Gratia non est aliud, quam voluntas omnipotentis Dei iubentis et facientis quod iuhet.

12. Quando Deus vult salvare animam, quocumque tempore, quocumque loco effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei.

13. Quando Deus vult animam salvam facere et eam tangit interioris gratiae suae manu, nulla voluntas humana ei resistit.

14. Quantumcumque remotus a salute sit peccator obstinatus, quando lesus se ei videndum exhibet lumine salutari suae gratiae, oportet ut se dedat, accurrat, se se humiliet et adoret Salvatorem suum.

15. Quando Deus mandatum suum et suam externam locutionem committitur unctione sui Spiritus et interiori vi gratiae suae, operatur illam in corde obedientiam, quam petit.

16. Nullae sunt illecebrae, quae non cedant illecebris gratiae; quia nihil resistit omnipotenti.

17. Gratia est vox illa Patris, quae homines interius docet ac eos venire facit ad lesum Christum: quicumque ad eum non venit postquam audivit vocem exteriorem Filii, nullatenus est doctus a Patre.

18. Semen verbi, quod manus Dei irrigat, semper affert fructum suum.

19. Dei gratia nihil aliud est, quam eius omnipotens voluntas: haec est idea, quam Deus ipse nobis tradit in omnibus suis Scripturis.

20. Vera gratiae idea est, quod Deus vult sibi a nobis obediri et obediri: imperat et omnia fiunt: loquitur tanquam Dominus et omnia sibi submissa sunt.

21. Gratia Iesu Christi est gratia fortis, potens, suprema, invincibilis, utpote quae est operatio voluntatis omnipotentis, sequela et imitatio operationis Dei incarnantis et resuscitantis Filium suum.

22. Concordia omnipotentis operationis Dei in corde hominis cum libero ipsius voluntatis consensu demonstratur illico nobis in incarnatione, veluti fonte atque archetypo omnium aliarum operationum misericordiae et gratiae, quae omnes ita gratuitaе atque ita dependentes a Deo sunt, sicut ipsa originalis operatio.

23. Deus ipse nobis ideam tradidit omnipotentis operationis suae gratiae, eam significans per illam, quae creaturas ex nihilo producit et mortuis reddit vitam.

24. Iusta idea, quam centurio habet de omnipotentia Dei et Iesu Christi in sanandis corporibus solo motu suae voluntatis, est imago ideae, quae haberi debet de omnipotentia suae gratiae in sanandis animabus a cupiditate.

25. Deus illuminat animam et eam sanat, aequè ac corpus, sola sua voluntate: iubet et ipsi obtemperatur.

26. Nullae dantur gratiae, nisi per fidem.

27. Fides est prima gratia et fons omnium aliarum.

28. Prima gratia, quam Deus concedit peccatori, est peccatorum remissio.

29. Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia.

30. Omnes, quos Deus vult salvare per Christum, salvantur infalibiliter.

31. Desideria Christi semper habent suum effectum: pacem intimo cordium infert, quando eis illam optat.

32. Iesus Christus se morti tradidit ad liberandum pro semper suo Sanguine primogenitos id est electos, de manu angeli exterminatoris.

33. Proh! quantum oportet bonis terrenis et sibi melipsi renuntiasset, ad hoc ut quis fiduciam habeat sibi, ut ita dicam, appropriandi Christum Iesum, eius amorem, mortem et mysteria! ut facit sanctus Paulus dicens: *Qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me.*

34. Gratia Adami non producebat nisi merita humana.

35. Gratia Adami est sequela creationis et erat debita naturae sanae et integrae.

36. Differentia essentialis inter gratiam Adami et status innocentiae ac gratiam Christianam est, quod primam unusquisque in propria persona recepisset, ista vero non recipitur nisi in persona Iesu Christi resuscitat), cui nos uniti sumus.

37. Gratia Adami, sanctificando illum in semelipso, erat illi proportionale: gratia Christiana, nos sanctificando in Iesu Christo, est omnipotens et digna Filio Dei.

38. Peccator non est liber nisi ad malum, sine gratia Liberatoris.

39. Voluntas, quam gratia non praevenit, nihil habet luminis nisi ad aberrandum, ardoris nisi ad se praecipitandum, vinum nisi ad se vulnerandum: est capax omnis mali et incapax ad omne bonum.

40. Sine gratia nihil amare possumus, nisi ad nostram condemnationem.

41. Omnis cognitio Dei, etiam naturalis, etiam in philosophis ethnicis, non potest venire nisi a Deo et sine gratia non producit nisi praesumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris.

42. Sola gratia Christi reddit hominem aptum ad sacrificium fidei: sine hoc, nihil nisi impuritas, nihil nisi indignitas.

43. Primus effectus gratiae baptismalis est facere ut moriamur peccato, adeo ut spiritus, cor, sensus non habeant plus vitae pro peccato, quam homo mortuus habeat pro rebus mundi.

44. Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostrae nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum quemque Deus remuneratur et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est, non refert et propter hoc ipsum fit malus.

45. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est ut in eo carnalis regnet cupiditas omnesque actiones eius corrumpat.

46. Cupiditas aut caritas usum sensuum bonum vel malum faciunt.

47. Obedientia legis profluere debet ex fonte et hic fons est caritas. Quando Dei amor est illius principium interius et Dei gloria eius finis; tunc purum est quando apparet exterius: alioquin non est nisi hypocrisis aut falsitas iustitiae.

48. Quid aliud esse possumus, nisi tenebrae, nisi aberratio et nisi peccatum, sine fidei lumine, sine Christo et sine caritate?

49. Ut nullum peccatum est sine amore nostri, ita nullum est opus bonum sine amore Dei.

50. Frustra clamamus ad Deum *Pater mi*, si spiritus caritatis non est ille qui clamat.

51. Fides iustificat quando operatur, sed ipsa non operatur nisi per caritatem.

52. Omnia alia salutis media continentur in fide, tanquam in suo germine et semine: sed haec fides non est absque amore et fiducia.

53. Sola caritas christiano modo facit (actiones Christianas) per relationem ad Deum et Iesum Christum.

54. Sola caritas est, quae Deo loquitur, eam solam Deus audit.

55. Deus non coronat nisi caritatem: qui currit ex alio impulsu et ex alio motivo, in vanum currit.

56. Deus non remunerat nisi caritatem: quoniam caritas sola Deum honorat.

57. Totum deest peccatori, quando ei deest spes et non est spes in Deo, ubi non est amor Dei.

58. Nec Deus est nec religio, ubi non est caritas.

59. Oratio impiorum est novum peccatum et quod Deus illis concedit, est novum in eos indicium.

60. Si solus supplicii timor animal poenitentiam, quo haec est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem.

61. Timor non nisi manum cohibet: cor autem tamdiu peccato addicitur, quoadmodum ab amore iustitiae non ducitur.

62. Qui a malo non abstinet nisi timore poenae, illud committit in corde suo et iam est reus coram Deo.

63. Baplizatus adhuc est sub lege sicut iudaeus, si legem non adimpleat aut adimpleat ex solo timore.

64. Sub maledicto legis nunquam fit bonum; quia peccatur sive faciendo malum, sive illud nonnisi ob timorem evitando.

65. Moyses, prophetae, sacerdotes et doctores legis mortui sunt absque eo quod ullum Deo dederint filium, cum non effecerint nisi mancipia per liinorem.

66. Qui vult Deo appropinquare, nec debet ad ipsum venire cum brutalibus passionibus neque adduci per instinctum naturalem aut per timorem siculi bestiae, sed per fidem et per amorem sicuti filii.

67. Timor servilis non sibi repraesentat Deum nisi ut Dominium durum, imperiosum, iniustum, intractabilem.

68. Dei bonitas abbreviavit viam salutis, claudendo lotum in fide et precibus.

6.1. Fides, usus, augmentum et praemium fidei, lotum est donum purae liberalitatis Dei.

70. Nunquam Deus affligit innocentes et afflictiones semper serviunt vel ad puniendum peccatum vel ad purificandum peccatorem.

71. Homo ob sui conservationem potest sese dispensare ab ea lege, quam Dens condidit propter eius utilitatem.

7*2. Nola Ecclesiae Christianae est, quod sil catholica, comprehendens et omnes angelos caeli et omnes electos et iustos terrae et omnium seculorum.

73. Quid est Ecclesia, nisi coelus filiorum Dei, manentium in eius sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in eius persona, redemptorum eius sanguine, viventium eius spiritu, agentium per eius gratiam et exspectantium gratiam futuri seculi?

74. Ecclesia, sive integer Christus, incarnatum Verbum habet ut caput, omnes vero sanctos ut membra.

75. Ecclesia est unus solus homo compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia et persona: unus solus Christus compositus ex pluribus sanctis, quorum est sanctificator.

76. Nihil spatiosius Ecclesia Dei; quia omnes electi et iusli omnium seculorum illam componunt.

77. Qui non ducit vitam dignam Filio Dei et membro Christi, cessat interius habere Deum pro Patre et Christum pro capite.

78. Separatur (piis a populo electo, cuius figura fuit populus iudaicus et caput est Iesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium, quam non credendo Evangelio.

79. Utile et necessarium est omni tempore, omni loco et omni personarum generi siudere et cognoscere spiritum, pietatem et mysteria sacrae Scripturae.

80. Lectio sacrae Scripturae est pro omnibus.
81. Obscuritas sancti verbi Dei non est laicis ratio dispensandi se ipsos ab eius lectione.
- 8*2. Dies dominicus a Christianis debet sanctificari lectionibus pietatis et super omnia sanctarum Scripturarum. Damnosum est velle Christianum ab hac lectione retrahere.
83. Est illusio sibi persuadere, quod notitia mysteriorum Religionis non debeat communicari feminis lectione sacrorum librorum. Non ex feminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est Scripturarum abusus et natae sunt haereses.
84. Abripere e Christianorum manibus novum Testamentum seu eis illud clausum tenere auferendo eis modum istud intelligendi, est illis Christi os obturare.
85. Interdicere Christianis lectionem sacrae Scripturae, praesertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis et facere ut patiantur speciem quamdam excommunicationis.
86. Eripere simplici populo hoc solatium, iungendi vocem suam voci totius Ecclesiae, est usus contrarius praxi aposlolicae et intentioni Dei.
87. Modus plenus sapientia, lumine et caritate est dare ammabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum poenitentiae et contritionis et incipiendi ad minus satisfacere iustitiae Dei, antequam reconcilientur.
88. Ignoramus quid sit peccatum et vera poenitentia, quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum, quibus nos peccatum spoliavit et detrectamus separationis istius ferre confusionem.
89. Quartusdecimus gradus conversionis peccatoris est, quod cum sit iam reconciliatus, habet ius assistendi Sacrificio Ecclesiae.
90. Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores, de consensu saltem praesumpto totius corporis.
91. Excommunicationis iniustitiae metus nunquam debet nos impedire ab implendo debito nostro: numquam eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Iesu Christo atque ipsi Ecclesiae per caritatem allixi sumus.
- 9*2. Pius potius in pace excommunicationem et anathema iniustum, quam prodere veritatem, est imitari sanctum Paulum: tantum abest, ut sit erigere se contra auctoritatem aut scindere unitatem.
93. Iesus quandoque sanat vulnera, quae praeceptis primorum pastorum festinatio intelligit sine ipsius mandato, Iesus restituit, quod ipsi inconsiderato zelo rescindunt.
94. Nihil peiorem de Ecclesia opinionem ingerit eius inimicis, quam videre illic dominatum exerceri supra fidem fidelium et foveri divisiones propter res, quae nec fidem laedunt nec mores.

95. Veritates eo devenerunt, ut sint lingua quasi peregrina plerisque christianis et modus eas praedicandi est veluti idioma incognitum: adeo remotus est a simplicitate apostolorum et supra communem captum fidelium: neque salis advertitur, quod hic defectus sit unum ex signis maxime sensibilibus senectutis Ecclesiae et irae Dei in filios suos.

96. Deus permittit, ut omnes potestates sint contrariae praedicatoribus veritatis, ut eius victoria attribui non possit nisi divinae gratiae.

97. Nimis saepe contingit, membra illa, quae magis sancte ac magis stride unita Ecclesiae sunt, respici atque tractari tanquam indigna ut sint in Ecclesia vel tanquam ab ea separata: sed iustus vivit ex fide et non ex opinione hominum.

98. Status persecutionis et poenarum, quas quis tolerat tanquam haereticus, flagitiosus et impius, ultima plerumque probatio est et maxime meritoria, ultio quae facit hominem magis conformem Iesu Christo.

99. Pervicacia, praevenio, obstinatio in nolendo aut aliquid examinare an cognoscere se fuisse deceptum, mutant quotidie quoad multos in odorem mortis id, quod Deus in sua Ecclesia posuit ut in ea esset odor vitae, verbi gratia bonos libros, instructiones, sancta exempla etc.

100. Tempus deplorabile, quo creditur honorari Deus persequendo veritatem eiusque discipulos! Tempus hoc advenit... Haberi et tractari a Religionis ministris tanquam impium et indignum omni commercio cum Deo, tanquam membrum putridum capax corrumpendi omnia in societate sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate et zelo quodam Religionis, persequendo flamma ferroque viros probos, si propria passione est excaecatus aut abreptus aliena, propterea quod nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium et sacrificamus diabolo Dei servum.

101. Nihil spiritui Dei et doctrinae Iesu Christi magis opponitur, quam communia facere iuramenta in Ecclesia; quia hoc est multiplicare occasiones peierandi, laqueos tendere infirmis et idiotis et elicere ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.

Declaratae et damnatae tanquam falsae, captiosae, male sonantes, piarum aurium ofensivae, scandalosae, perniciosae, temerariae, Ecclesiae et eius praxi iniuriosae, neque in Ecclesiam solum sed etiam in potestates saeculi contumeliosae, seditiosae, impiae, blasphemae, suspectae de haeresi ac haeresim ipsam sapientes nec non haereticis et haeresibus ac etiam schismati faventes, erroneae, haeresi proximae, pluries damnatae ac demum haereticae variasque haereses et potissimum illas, quae in famosis Iansenii propositionibus et quidem in eo sensu, in quo haec damnatae fuerunt acceptis, continentur, manifeste innovantes respective.

NUM. XV.

Propositiones 5. de duello, damnatae a Benedicto XIV. constitutione Detestabilem etc. 10. Nov. 1752.

1. Vir militaris, qui, nisi offerat vel acceptet duellum, lanquam formidolosus, timidus, abieclus et ad officia militaria ineptus haberetur indeque ollicio, quo se suosque sustentat, privaretur vel promotionis alias sibi debitae ac promeritae spe perpetuo carere deberet, culpa et poena vacaret, sive offerat sive acceptet duellum.

2. Excusari possunt etiam, honoris tuendi vel humanae vilipensionis vitandae gratia, duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpole ab aliis impediendam.

3. Non incurrit ecclesiasticas poenas ab Ecclesia contra duellantes latas dux vel officialis militiae, acceptans duellum ex gravi metu amissionis famae et officii.

4. Licitum est, in statu hominis naturali, acceptare et offerre duellum, ad servandas cum honore fortunas, (piando alio remedio earum iactura propulsari nequit.

5. Asserta licentia pro statu naturali, applicari etiam potest statui civitatis male ordinatae, in qua nimirum, vel negligentia vel malitia magistratus, iustilia aperte denegatur.

Damnatae ac prohibitae lanquam falsae, scandalosae ac perniciosae.

NUM. XVI.

Propositiones 85. Synodi dioecesis Pistoriensis, damnatae a Pio VI. constitutione Auctorem Fidei etc. 28. Augusti 1791., quae integra exhibetur.

Sanctissimi Domini nostri Domini Pii divina Providentia Papae Sexti damnatio quamplurium propositionum excerptarum ex libro italico idiomale impresso sub titulo Alti e decreti dei Concilio diocesano di Pistoia dell'anno 178G. in Pistoia per Alto Bracali stampalore vescovile con approvazione, cum prohibitione eiusdem libri et aliorum quorumcumque in eius defensionem tam forsan editorum quam imposierum edendorum.

Pius Episcopus Servus Servorum Dei
universis chrislifidelibus salutem et aposolicam benedictionem.

Auctorem fidei et consummatorem lesu aspicientes, nos iubet Apostolus (1) sedulo recogitare qualem quanlamque ille sustinuit a pecca-

ri) Ad *IMr. XI.*

loribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne laboribus et periculis defatigati deficiamus aliquando animis nostris peneque concidamus. Hac saluberrima cogitatione muniri nos ac refici tum maxime necessarium est, cum adversus corpus ipsummet Christi, *quod est Ecclesia* dirae istius nec unquam desiturae conjurationis aestus acrius exardescit: ut a Domino confortati et in potentia virtutis eius, scuto Fidei protecti, resistere possimus in die malo et omnia tela iniquissimi ignea exlinguere (2). In hoc sane motu temporum, in hac rerum perturbatissima conversione, gravis est quidem bonis omnibus contra omnes cuiusque generis Christiani nominis hostes colluctatio subeunda: gravior nobis, quibus, pro credita Pastoralis nostrae sollicitudini Gregis totius cura et moderatione, *maior cunctis christianae Religionis zelus incumbit* (3). Verum in hac ipsa oneris gravitate, quae humeris nostris imposita est, *portandi onera omnium qui gravantur*, quo magis conscii nobis sumus infirmitatis nostrae, eo firmiorem in spem erigit nos et sublevat apostolici huiusce muneris in persona beati Petri divinitus instituta ratio, ut, qui semel tradita sibi a Christo Ecclesiae gubernacula nunquam derelicturus orat, ipse apostolicae gubernationis onera in illis portare non desineret, quos ei Deus protegendos perpetua successione ac luendos heredes dedisset.

Et in hisce quidem aerumnis, quae undique circumstant, ad ceterarum molestiarum vehit cumulum accessit, ut, unde oportuerat nos gaudere, maiorem inde tristitiam hauriremus. *Quippe cum aliquis sacrosanctae Ecclesiae Dei praepositus sub sacerdotis nomine ipsum Christi populum a tramite veritatis in praecepta deviae persuasionis avertit et hoc in amplissima Urbe; tum plane est geminanda lamentatio et maior sollicitudo adhibenda* (4).

Fuit sane non in ultimis terris, verum in media luce Italiae, sub oculis Urbis et prope Apostolorum limina, fuit Episcopus duplicis Sedis honore insignis (Scipio de Ricciis, antea Episcopus Pistoriensis et Pratenensis), quem ad nos pro Pastoralis munere suscipiendo accedentem paterna charitale complexi sumus, qui vicissim nobis atque huic apostolicae Sedi in ipso sacrae suae ordinationis ritu debitam fidem et obedientiam sollemnis iurisiurandi religione obstrinxit.

Atque is ipse, non longo intervallo posteaquam a complexu nostro cum osculo pacis dimissus ad commissas sibi plebes accessit, coacervatorum perversae sapientiae magistrorum fraudibus circumventus eo caepit in-

ii) *Ad Closs. I.*

(2) *Ad E{dies. VI.*

(3) *Σ Siricius. ad Ilimeritum Tarraconensem episL apud Constant.*

(4) 5. *Caelcstinus I. episL. 12. apud Const.*

tendere, ut, quam superiores Antistites ex ecclesiastica regula laudabilem et pacatam Christianae institutionis formam iam pridem invexerant ac pene defixerant, non ille pro eo ac debebat tueretur, coleret, perficeret, sed contra per speciem fictae reformationis importunis inducendis novitatibus perturbaret, convelleret, funditus everteret.

Quin etiam, cum et hortatu nostro ad Synodum dioecesanam animum adiunxisset, prae fracta eius in suo sensu pertinacia effectum est, ut, unde remedium aliquod vulnere petendum erat, inde gravior perniciēs enasceretur. Sane postquam Synodus haec Pistoriensis e latebris erupit, in quibus aliquamdiu abdita delituit, nemo fuit de summa Religione pie sapienterque sentiens, qui non continuo adverterit, hoc fuisse auctorum consilium, ut, quae antea per multiplices libellos pravarum doctrinarum semina sparserant, ea in unum vehit corpus compingerent, proscriptos dudum errores exsuscitarent, apostolicis, quibus proscripti sunt, decretis fidem auctorilalemque derogarent.

Quae cum cerneremus, quo graviora sunt per sese, tanto impensius Pastoralis nostrae sollicitudinis opem efflagitare; mentem convertere non distulimus ad ea capienda consilia, quae surgenli malo vel sanando vel comprimendo accommodatiora viderentur.

, Atque in primis, sapientis monili memores Praedecessoris nostri b. Zosimi (1) *ea quae magna sunt, magnum pondus examinis desiderare*, Synodum ab Episcopo editam primum quatuor Episcopis aliisque adiunctis e clero seculari theologis examinandam commisimus: tum et plurium S. R. E. Cardinalium aliorumque Episcoporum Congregationem deputavimus, qui lotam actorum seriem diligenter perpenderent, loca inter se dissita conferrent, excerptas sententias discuterent, quorum suffragia coram nobis voce et scripto edita excepimus; qui et Synodum universe reprobendam et plurimas inde collectas propositiones, alias quidem per sese, alias attenta sententiarum connexionē plus minusve acribus censuris perstringendas censuerunt. Quorum auditis perpensisque animadversionibus, illud quoque nobis curae fuit, ut selecta ex lota Synodo praecipua quaedam pravarum doctrinarum capita, ad quae potissimum fusae per Synodum reprobandae sententiae directe vel indirecte referuntur, in certum deinceps ordinem redigerentur eisdemque sua cuique peculiaris censura subjiceretur.

Ne vero ex hac ipsa tametsi accuratissime peracta sive locorum collatione sive sententiarum disquisitione pervicaces homines obtrectandi occasionem arriperent; ut huic forie iam paratae calumniae obviam iretur, sapienti consilio uti statuimus, quod in emergentibus huiusmodi periculosis noxiisve novitatibus reprimendis plures nostri sancti Prae-

decessores, tum et gravissimi Antistites ac generales etiam Synodi rite cauleque adhibitum, illustribus exemplis testatum commendalumque renacuissent.

Norant illi versutam novatorum fallendi artem, qui, catholicarum aurium offensionem veriti, captionum suarum laqueos persaepe student subdolis verborum involucris obtegere, ut inter discrimina sensuum (1) latens error lenius influat in animos fiatque ut, corrupta per brevissimam adiectionem aut commutationem veritate sententiae, confessio, quae salutem operabatur, subtili quo iam transitu vergat in mortem. Atque haec quidem involuta fallax disserendi ratio, cum in omni orationis genere vitiosa est, tum in Synodo minime ferenda, cuius est haec laus praecipua, eam in docendo dilucidam consedari dicendi rationem, quae nullum offensionis periculum relinquat. Quo in genere proinde si quid peccatum sit, hac nequeat, quae afferri solet, subdola excusatione defendi, quod, quae alicubi durius dicta exciderint, ea locis aliis planius explicata aut etiam correctae reperiuntur: quasi procax istaec affirmandi et negandi ac secum pro libito pugnandi licentia, quae fraudulenta semper fuit novatorum astutia ad circumventionem erroris, non potius ad prodendum quam ad excusandum errorem valeret aut quasi rudibus praesertim, qui in hanc vel illam forte inciderint partem Synodi vulgari lingua omnibus expositae, praesto semper essent alia, quae inspicienda forent, dispersa loca aut his etiam inspectis satis cuique facultatis suppeteret ad ea sic per sese componenda, ut, quemadmodum perperam isti effutunt, erroris omne periculum effugere valerent. Exitiosissimum profecto insinuandi erroris artificium, quod in Constanlinopolitani Antistitis Nestorii litteris iam olim sapienter delectum gravissima reprehensione Praecessor noster Caelestinus (2) coarguit: quibus nempe in litteris vesligatus veterator ille, deprehensus et tentus, suo se multiloquio labefaciens, dum vera involvens obscuris, rursus, utraque confundens, vel confiteretur negata vel niteretur negare confessa. Ad quas depellendas insidias, nimium saepe omni aetate renovatas, non alia polior via inita est, quam ut, iis exponendis sentiis, quae sub latibulo ambiguitatis periculosam suspiciosamque involvunt discrepantiam sensuum, perversa significatio notaretur, cui subesset error, quem catholica sententia reprobaret.

Quam et nos moderationis plenam rationem eo libentius amplexi sumus, quo magis ad reconciliandos animos et ad unitatem spiritus in vinculo pacis adducendos (quod favente Deo in pluribus gaudemus iam feliciter evenisse) magno fore adiumento prospeximus, providere primum

(1) 5. *Leo Magnus* opisl. 129. edit. Ballerin.

(2) *S. Caelestinus* 1. epist. 13. num. 2. apud Const.

ne pertinacibus (si qui supererunt, quod Deus avertat) Synodi sectatoribus integrum sit posthac, ad novas turbas ciendas, iuslae suae damnationis consortes veluli ac socias sibi adsciscere scholas catholicas, quas invitas plane ac repugnantes, per detortam quamdam affinium vocabulorum similitudinem, in expressa, quam illae testantur, sententiarum dissimilitudine, in partes suas pertrahere nituntur. Deinde, si quos imprudentes aliqua fefellit adhuc praeconcepta mitior opinio de Synodo, his etiam omnis conquerendi locus praecludatur, qui, si recta sapiunt (ut videri volunt), aegre ferre nequeant doctrinas damnari sic denotatas, quae errores praeseferant, a quibus ipsi profitentur se longissime abesse.

Necdum tamen salis ex animo lenitati nostrae facium putavimus, seu verius c. harilali, quae urget nos erga Fratrem nostrum, *cui* omni ope volumus, *si adhuc possumus, subvenire* (1). Charitas nempe illa urget nos, qua indoctus Praedecessor noster Caeleslinus (2), etiam *contra fas*, seu maiori quam fas esse videretur patientia, sacerdotes corrigendos expectare non abnuebat. Magis enim cum Augustino Milevitanisque Patribus volumus et optamus homines prava docentes *Pastorali cura in Ecclesia sanari, quam desperata salute ex illa resecari, si necessitas nulla compellat* (3).

Quam ad rem, ne quod genus officii ad lucrandum Fratrem praetermissum videretur, praefatum Episcopum, antequam ad ulteriora progredieremur, amanlissimis litteris ad eum iussu nostro datis ad nos acciendum duximus, polliciti fore ut benevolo animo a nobis exciperetur nec velaretur quin, quae in rem suam facere sibi viderentur, libere aperteque expromeret. Nec vero spes nos omnis deseruerat fieri posse, ut, si quidem animum illum docibilem afferret, quem ex Apostoli sententia in Episcopo maxime Augustinus (4) requirebat, cum simpliciter et candide (omni remota concertatione et acerbitate) recognoscenda ei proponerentur praecipua doctrinarum capita, quae visa essent maiori animadversione digna, tum facile sese ipse colligens non dubitaret, quae ambigue posita essent, in saniolem sensum exponere quaeve manifestam pravitatem praeseferrent, aperte repudiare atque ita, magna cum sui nominis estimatione, tum laetissima honorum omnium gratulatione, pacalissima qua fieri posset ratione, orti in Ecclesia strepitus optatissima correctione comprimerentur (5).

ii) .S', *Caelcstinus* I. episL ii. ad populum CP. num. 8. apud Const.

(2) EpisL 13. ad Nestor, num. 9.

(3) Epist. 176. num. L, 178. num. 2. edit. Mam in.

(1) Lib. 1. Bapt. contra Donat, c. 5. el lib. 5 c. 26.

(5) S. *Caelestinus* I. epist. 16. num. 2. apud Const.

Nunc vero cum ille oblato beneficio incommodae valetudinis nomine minus utendum sibi esse consuerit, differre iam non possumus quin Apostolico nostro muneri satisfaciamus. Non unius tantummodo alteriusve dioecesis periculum agitur: *universalis Ecclesia quacumque novitate, pulsatur* (1). Undique iam pridem non exspectatur modo, verum assiduis repetitis precibus efflagitatur supremae apostolicae Sedis indicium. Absit ut vox Petri in illa umquam Sede sua conticescat, in qua perpetuo vivens ille ac praesidens praestat quaerentibus Fidei veritatem (2). Tuta non est in talibus longior connivenlia; quia lanlumdem pene criminis est connivere in talibus, quanti est tam irreligiosa praedicare (3). Abscindendum igitur tale vulnus, quo non unum membrum laeditur, sed lotum corpus Ecclesiae sauciat (4). Atque divina opitulante pietate providendum, ut, amputatis dissensionibus, fides catholica inviolata servetur et, his qui prava defendunt ab errore revocatis, nostra auctoritate quorum fides probata fuerit, muniantur (5).

Implorato itaque cum assiduis nostri tum et piorum chrislifidelium privatis publicisque precibus Spiritus Sancti lumine, omnibus plene et mature consideratis, complures ex actis el decretis memoratae Synodi propositiones, doctrinas, sententias, sive expresse traditas, sive per ambiguitatem insinuat, suis (ut praefatum est) cuique apposis nolis et censuris, damnandas et reprobandas censuimus, prout hac nostra perpetuo valitura constitutione damnamus el reprobamus.

Sunt autem quae sequuntur:

DE OBSCURATIONE VERITATUM IN ECCLESIA

Ex deer. de grat. § 1.

I. Propositio, quae asserit, *postremis hisce seculis sparsam esse generalem obscurationem super veritates gravioris momenti, spectantes ad Religionem et quae sunt basis fidei et moralis doctrinae lesu Christi,*

Haeretica.

1) S. Caelcstinus I. episl. 21. ad Episcopos Galliaruin.

(2) Chrysologus episl. ad Eulychem.

(3) S. Caelcstinus I. episl. 12. num. 2.

(i) Idem episl. tt.Cyrillo num. 3.

(5) £. Leo Magnus. episl. 23. Flaviano CP. num. 2.

*

DE POTESTATE COMMUNITATI ECCLESIAE ATTRIBUTA
UT PER HANC PASTORIBUS COMMUNICETUR

Epist. convoc.

7. Propositio, quae statuit, *potestatem a Deo datam Ecclesiae, ut communicaretur Pastoribus, qui sunt eius ministri pro salute animarum,*

Sic intellecta, ut a communitate fidelium in Pastores derivetur ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas,
Haeretica.

DE CAPITIS MINISTERIALIS DENOMINATIONE ROMANO PONTIFICI ATTRIBUTA

DCCR. de Fide §. 2.

3. Insuper, quae statuit, *romanum Pontificem esse caput ministeridle,*

Sic explicata, ut romanus Pontifex non a Christo in persona beati Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua, velut Petri Successor, verus Christi Vicarius ac lotius Ecclesiae Caput, pollet in universa Ecclesia,

Haeretica.

I

DE POTESTATE ECCLESIAE QUOAD CONSTITUENDAM
ET SANCIENDAM EXTERIOREM DISCIPLINAM

DCCR. de Fide 13. 14.

4. Propositio affirmans, *abusum fore auctoritatis Ecclesiae, transfere-
rendo illam ultra limites doctrinae ac morum et eam extendendo ad
res exteriores et per vim exigendo id quod pendet a persuasionem et
corde; tum etiam, multo minus ad eam pertinere exigere per vim
exterio-rem sublectionem suis decretis,*

Quatenus indeterminatis illis verbis *extendendo ad res exteriores* nolet, vehit abusum auctoritatis Ecclesiae, usum eius potestatis acceptae a Deo, qua usi sunt et ipsimet apostoli, in disciplina exteriori consti-
tuenda et sancienda:

Haeretica.

5. Qua parte insinuat, Ecclesiam non habere auctoritatem subjectionis suis decretis exigendae aliter quam per media, quae pendent a persuasionem;

Quatenus intendat, Ecclesiam *non habere coilatam sibi a Deo potestatem non solum dirigendi per consilia et suasionem, sed etiam*

iubendi per leges ac devios contumacesque exteriori indicio ac salubribus poenis coercendi atque cogendi,

Ex Bened. XIV. in brevi *Ad assiduas* anni 1755. Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis Regni Polon.

Inducens in systema alias damnatum ut haereticum.

IURA EPISCOPIS PRAETER FAS ATTRIBUTA

Decr. de ord. §. 25.

6. Doctrina Synodi, qua profitetur, *persuasum sibi esse, Episcopum accepisse a Christo omnia iura necessaria pro bono regimine suae dioecesis,*

Perinde ac si ad bonum regimen cuiusque dioecesis necessariae non sint superiores ordinationes spectantes sive ad fidem et mores, sive ad generalem disciplinam, quarum ius est penes summos Pontifices et Concilia generalia pro universa Ecclesia:

Schismatica, ad minus erronea.

7. Item in eo quod horiatur Episcopum *ad proseguendam naviter perfectiorem ecclesiasticae disciplinae constitutionem* idque, *contra omnes contrarias consuetudines, exemptiones, reservationes, quae a i- versantur bono ordini dioecesis, maiori gloriae Dei et maiori aedificationi fidelium,*

Per id quod supponit, Episcopo fas esse proprio suo indicio et arbitratu statuere et decernere contra consuetudines, exemptiones, reservationes, sive quae in universa Ecclesia, sive etiam in unaquaque provincia locum habent, sine venia et interventu superioris hierarchicae potestatis, a qua induciae sunt aut probatae et vim legis oblinent:

Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.

8. Item quod et sibi persuasum esse ait, *iura Episcopi a lesu Christo accepta pro gubernanda Ecclesia nec alterari nec impediri posse et, ubi contigerit horum iurium exercitium quavis de causa fuisse interruptum, posse semper Episcopum ac debere in originaria sua iura regredi, quotiescumque id exigit maius bonum suae Ecclesiae,*

In eo quod innuit, iurium episcopalium exercitium nulla superiori potestate praepediri aut coerceri posse, quandocumque Episcopus proprio iudicio censuerit minus id expedire maiori bono suae Ecclesiae:

Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.

IUS PERPERAM TRIBUTUM INFERIORIS ORDINIS SACERDOTIBUS

IN DECRETIS FIDEI ET DISCIPLINAE

Epist. convoc.

9. Doctrina, quae statuit, *reformationem abusum circa ecclesiasticam disciplinam in Synodis dioecesanis ab Episcopo et parochis aequaliter*

pendere ac stabiliri debere ac sine libertate decisionis indebitam fore subiectionem suggestionibus et iussionibus Episcoporum,

Falsa, temeraria, Episcopalis auctoritatis laesiva, regiminis hierarchici subversiva, favens haeresi arianæ a Calvino innovatae.

Ex epist. convoc., ex epist. ad I'icar. for., ex orat, ad Synod. §. 8.. ex sess. 3.

10. Item doctrina, (pia parochi aliive sacerdotes in Synodo congregati pronuntiantur una cum Episcopo iudices fidei et simul innuitur indicium in causis fidei ipsis competere iure proprio et quidem etiam per ordinationem accepto,

Falsa, temeraria, ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum iudiciorumve dogmaticorum Ecclesiae, ad minus erronea.

Oral. Synod. 8.

11. Sententia enuntians, veteri maiorum instituto, ab apostolicis usque temporibus ducto, per meliora Ecclesiae secula servato, receptum fuisse, *ut decreta aut definitiones aut sententiae etiam maiorum sedium non acceptarentur, nisi recognitae fuissent et approbatae a Synodo dioecesana,*

Falsa, temeraria, derogans pro sua generalitate obedientiae debitae constitutionibus apostolicis tum et sententiis ab hierarchica superiore legitima potestate manantibus, schisma fovens et haeresim.

CALUMNIAE ADVERSUS ALIQUAS DECISIONES IN MATERIA FIDEI
AB ALIQUOT SECULIS EMANATAS

De Fide §. 12.

12. Assertiones Synodi complexive acceptae circa decisiones in materia Fidei ab aliquot seculis emanatas, (piae perhibet vehit decreta ab una particulari ecclesia vel paucis pastoribus profecta, nulla sufficienti auctoritate suffulta, nata corrumpendae puritati Fidei ac turbis excitandis, intrusa per vim, e quibus inflicta sunt vulnera nimium adhuc recentia,

Falsae, captiosae, temerariae, scandalosae, in romanos Pontifices et Ecclesiam iniuriosae, debitae apostolicis constitutionibus obedientiae derogantes, schismalicae, perniciosae, ad minus erroneae.

DE PACE DICTA CLEMENTIS IX.

Orat. Synod. §. 2. in nota.

13. Propositio relata inter acta Synodi, quae innuit Clementem IX. pacem Ecclesiae reddidisse per approbationem distinctionis iuris et facti in subscriptione formularii ab Alexandro VII. praescripti,

Falsa, temeraria, Clementi IX. iniuriosa.

PROPOSITIONUM DAMNATARUM

14. Quatenus vero ei distinctioni suffragatur, eiusdem fautores laudibus extollendo et eorum adversarios vituperando:

Temeraria, pernicioſa, ſummis Pontificibus iniurioſa, ſchiſma fovens et haereſim.

DE COAGMENTATIONE CORPORIS ECCLESIAE

Append, n. 28.

15. Doctrina, quae proponit Eccleſiam *considerandam velat unum corpus mysticum coagmentatum er. Christo Capite et fidelibus, qui ſunt eius membra per unionem ineffabilem, qua mirabiliter evadimus cum ipſo unus ſolus ſacerdos, una ſola victima, unus ſolus adorator perfectus Dei Patris in ſpiritu et veritate,*

Intellecta hoc ſenſu, ut ad corpus Eccleſiae non pertineant niſi fideles qui ſunt perfecti adoratores in ſpiritu et veritate:

Haeretica.

DE STATU INNOCENTIAE

De grat. 4. 7., de Sacram, in gen. § 1., de Poenit. §. 4.

16. Doctrina Synodi de ſtatu felici innocentiae, (pialem eum repraeſentat in Adamo ante peccatum, complectente non modo integritatem, ſed cl iuſlitiam interiorem cum impulſu in Deum per amorem caritatis atque primaevam ſanctitatem aliqua ratione poſt lapſum reſtitutam,

Quatenus complexive accepta innuit, ſtatum illum ſequelam fuiſſe creationis, debitum ex naturali exigentia et conditione humanae naturae, non gratuitum Dei beneficium:

Faſa, alias damnata in Baio cl Queſnellio, erronea, favens haereſi pelagianae.

DE IMMORTALITATE SPECTATA UT NATURALI CONDITIONE HOMINIS

17. Propositio his verbis enuntiata: *edocti ab Apostolo, spectamus mortem non iam ut naturalem conditionem hominis, ſed revera ut iuſtam poenam culpae originalis,*

Quatenus ſub nomine Apoſtoli ſubdole allegato inſinuat, mortem, quae in praeſenti ſtatu inflictæ eſt volui inſta poena peccati per inſtam ſubtractionem immortalitatis, non fuiſſe naturalem conditionem hominis, quaſi immortalitas non fuiſſet gratuitum beneficium, ſed naturalis conditio:

Captioſa, temeraria, Apoſtolo iniurioſa, alias damnata.

DE CONDITIONE HOMINIS IN STATU NATURAE

De grat. §. 10.

18. Doctrina Synodi enuntians, *poſt lapſum Adami Deum annuntiaſſe promiſſionem futuri liberatoris et voluiſſe conſolari genus humanum*

per spem salutis, quam Iesus Christus allaturus erat; tamen Deum voluisse ut genus humanum transiret per varios status, antequam veniret plenitudo temporum ac primum ut in statu naturae homo relictus propriis luminibus disceret de sua caeca ratione diffidere et ex suis aberrationibus moveret se ad desiderandum auxilium superioris luminis,

Doctrina, ut iacet, captiosa atque intellecta de desiderio adiutorii superioris luminis in ordine ad salutem promissam per Christum, ad quod concipiendum homo relictus suis propriis luminibus supponatur sese potuisse movere :

Suspecta, favens haeresi semipelagianae.

DE CONDITIONE HOMINIS SUB LEGE

Ibid.

19. Item quae subiungit, hominem sub lege, *cum esset impotens ad eam observandam, praevaricatorem evasisse, non quidem culpa legis, quae sanctissima erat, sed culpa hominis, qui sub lege sine gratia magis magisque praevaricator evasit* superaddilque, *legem, si non sanavit cor hominis, effecisse ut sua mala cognosceret et de sua infirmitate convictus desideraret gratiam Mediatoris,*

Qua parte generaliter innuit, hominem praevaricatorem evasisse per inobservantiam legis, quam impotens esset observare; quasi *impossibile aliquid potuerit imperare qui iussus est, aut damnaturus sit hominem pro eo quod non potuit vitare, qui pius est:*

Ex S. Caesario serui. 73. in append. S. Aug. serm. 273. edit, maurin.

Ex S. August, de. nat. et grat. cap. 43. — De grat. et lib. arb. cap. 16. —

Enarr. in psal. 56 num. 1.

Falsa, scandalosa, impia, in Baio damnata.

20. Qua parte datur intelligi, hominem sub lege sine gratia potuisse concipere desiderium gratiae Mediatoris ordinatum ad salutem promissam per Christum; quasi *non ipsa gratia faciat ut invocetur a nobis :*

Ex Concil. Arans. II. can. 3.

*Tβ

Propositio, ut iacet, captiosa, suspecta, favens haeresi semipelagianae.

DE GRATIA ILLUMINANTE ET EXCITANTE

De grat. §. 11.

21. Propositio, quae asserit, *lumen gratiae, quando sit solum, non praestare nisi ut cognoscamus infelicitatem nostri status et gravitatem nostri mali, gratiam in tali casu producere eundem effectum, quem lex pro lucebat; ideo necesse esse, ut Deus creet in corde nostro sanctum amorem et inspiret sanctam delectationem contrariam amori in nobis dominanti, hunc amorem sanctum, hanc sanctam delectatio-*

nem esse proprie gratiam Iesu Christi, inspirationem charitatis, qua cognita sancto amore faciamus, hanc esse illam radicem, e qua germinant bona opera, hanc esse gratiam novi Testamenti, quae nos liberat a servitute peccati et constituit filios Dei,

Quatenus intendat, cani solam esse proprie gratiam Iesu Christi, quae creet in corde sanctum amorem et quae facit ut faciamus, sive etiam qua homo liberatus a servitute peccati constituitur filius Dei et non sit etiam proprie gratia Christi ea gratia, qua cor hominis tangitur per illuminationem Spiritus Sancti (Trid. sess. 6. cap. 5.) nec vera detur interior gratia Christi, cui resistitur:

Falsa, captiosa, inducens in errorem in secunda propositione Iansenii damnatum ut haereticum eumque renovans.

DE FIDE VELUT PRIMA GRATIA

De Fide §. 1.

22. Propositio, quae innuit, fidem, *a qua incipit series gratiarum et per quam velut primam vocem vocamur ad salutem et Ecclesiam*, esse ipsammet excellentem virtutem fidei, qua homines fideles nominantur et sunt,

Perinde ac prior non esset gratia illa, quae, *ut praevenit voluntatem, sic praevenit et fidem*:

Ex s. August, de dono persever. cap. 16. num. 41.

Suspecta de haeresi eamque sapiens, alias in Quesiellio damnata, erronea.

DE DUPLICI AMORE

De grat. §. 8.

23. Doctrina Synodi de duplici amore (dominantis cupiditatis et caritatis dominantis) enuntians, hominem sine gratia esse sui servitute peccati ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere,

Quatenus insinuat, in homine, dum est sub servitute sive in statu peccati destitutus gratia illa, qua liberatura servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem huius influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur aut opera omnia, quae ante justificationem fiunt, quacumque ratione liant, sint peccata;

Quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati:

Falsa, perniciosa, inducens in errorem a Tridentino damnatum ut haereticum, iterum in Baio damnatum ari. 40. §. 12.

24. Qua vero parte inter dominantem cupiditatem et caritatem dominantem nulli ponuntur allectus medii a natura ipsa insili suaeque natura laudabiles, qui una cum amore bealitudinis naturalique propensione ad bonum *remanserunt velut extrema lineamenta et reliquiae imaginis,*

Ex s. August, de Spin el lilt. cap. 28.

Perinde ac si *inter dilectionem divinam, quae nos perducit ad regnum el dilectionem humanam illicitam, quae damnatur*, non daretur *dilectio humana licita, quae non reprehenditur*:

Ex s. August, sertu. 349. de carit., edit, maurin.

Falsa, alias damnata.

DE TIMORE SERVILI

De Poenit. §. 3.

25. Doctrina, quae timorem poenarum generating perhibet *dumtaxat non posse dici malum, si saltem pertingit ad cohibendam manum*,

Quasi limor ipse gehennae, quam tides docet peccato infligendam, non sit in se bonus et utilis, velut donum supernalurale ac motus a Deo inspiratus, praeparans ad amorem iusliliae:

Falsa, temeraria, perniciosa, divinis donis injuriosa, alias damnata, contraria doctrinae Concilii Tridenlini, tum et communi Patrum sententiae: *opus esse, iuxta consuetum ordinem praeparationis ad iusliliam, ut intret timor primo, per quem veniat caritas: timor medicamentum, caritas sanitas.*

Ex S. August, in epist. Io. cap. 4. tract. 9. num. 4. 5. — in lo. evang, tract. 41. num. 10. — Enarr. in psal. 127. num. 7. — Serm. 157. de verbis Apostoli num. 13. — Serm. 161. de verbis Apostoli num. 8. — Serm. 349. de caritate num. 7.

DE POENA DECEDENTIUM CUM SOLO ORIGINALI

De Bant. §. 3.

26. Doctrina, quae velut fabulam pelagianam explodit locum ilium inferorum (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant), in quo animae decedentium cum sola originali culpa poena damni citra poenam ignis puniantur,

Perinde ac si hoc ipso quod, qui poenam ignis removent, inducerent locum illum et statum medium expertem culpae et poenae inter regnum Dei et damnationem aeternam, qualem fabulabantur pelagiani:

Falsa, temeraria, in scholas catholicas imuriosa.

DE SACRAMENTIS AG PRIMUM DE FORMA SACRAMENTALI CUM ADIUNCTA CONDITIO

De Bapt. §. 12.

27. Deliberatio Synodi, qua, praetextu adhaesionis ad antiquos canones, in casu dubii Baptismatis, propositum suum declarat de omittenda formae conditionalis mentione,

Temeraria, praxi, legi, auctoritati Ecclesiae contraria.

DE PARTICIPATIONE VICTIMAE IN SACRIFICIO MISSAE

De Euch. §. 6.

28. Propositio Synodi, qua, postquam statuit *Victimae participationem esse partem sacrificio essentialem*, subiungit, *non tamen se damnare ut illicitas Missas illas, in quibus adstantes sacramentaliter non communicant; ideo quia isti participant, licet minus perfecte, de ipsa Victima, spiritu illam recipiendo*,

Quatenus insinuat, ad sacrificii essentiam deesse aliquid in eo sacrificio quod peragatur sive nullo adstante sive adstantibus, qui nec sacramentaliter nec spiritualiter de Victima participant et quasi damnandae essent ut illicitae Missae illae, in quibus, solo sacerdote communicante, nemo adsit qui sive sacramentaliter sive spiritualiter communicet:

Falsa, erronea, de haeresi suspecta eamque sapiens.

DE RITUS CONSECRATIONIS EFFICACIA

De Euch. §. 2.

29. Doctrina Synodi, qua parte tradere instituens Fidei doctrinam de ritu consecrationis, remotis quaestionibus scholasticis circa modum, quo Christus est in Eucharistia, a quibus parochos docendi munere fungentes abstinere horiatur, duobus his tantum propositis: 1. Christum post consecrationem vere, realiter, substantialiter esse sub speciebus: 2. tunc omnem panis et vini substantiam cessare, solis remanentibus speciebus; prorsus omittit ullam mentionem facere Transsubstantiationis seu conversionis lotius substantiae panis in Corpus et totius substantiae vini in Sanguinem, quam velut articulum fidei Tridentinum Concilium definivit et quae in sollemni fidei professione continetur,

Quatenus per inconsultam isliusmodi suspiciosam pie omissionem notitia subtrahitur tum articuli ad fidem perlinentis, tum etiam vocis ab Ecclesia consecratae ad illius luendam professionem adversus haereses lenditque adeo ad eius oblivionem inducendam, quasi ageretur de quaestione mere scholastica:

Perniciosa, derogans expositioni veritatis catholicae circa dogma Transsubstantiationis, favens haereticis.

DE APPLICATIONE FRUCTUS SACRIFICII

De Euch. §. 8.

30. Doctrina Synodi, qua, dum profitetur *credere Sacrificii oblationem extendere scad omnes, ita tamen ut in lilurgia fieri possit specialis commemoratio aliquorum tam vivorum quam defunctorum, precando Deum peculiariter pro ipsis*, dein continuo subiicit: *Non tamen quod credamus in arbitrio esse sacer lotis applicare fructus Sacrificii cui vult, imo damnamus hunc errorem velut magnopere offendentem iura*

*Dei, qui solus distribuit fructus Sacrificii cui vult et secundum
mensuram quae ipsi placet: unde et consequenter traducit vehit falsam
opinionem invectam in populum, quod illi, qui eleemosynam submi-
nistrant sacerdoti sub conditione quod celebret unam Missam, spe-
cialem fructum ex ea percipiant,*

Sic intellecta, ut, praeter peculiarem commemorationem et orationem, specialis ipsa oblatio seu applicatio Sacrificii, quae tunc a sacerdote, non magis prosit (celericis paribus) illis pro quibus applicatur, quam aliis quibusque; quasi nullus specialis fructus proveniret ex speciali applica-
tione, quam pro determinatis personis aut personarum ordinibus faciendam commendat ac praecipit Ecclesia, specialim a pastoribus pro suis ovibus, quod vehit ex divino praecepto descendens a sacra Tridentina Synodo disserte est expressum:

Sess. 23. cap. 1. de reform. — Bened. XIV. conslit. *Cum semper obla-
tas* 2.

Falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem
alias damnatum in Wicliffe.

DE CONVENIENTI ORDINE IN CULTU SERVANDO

De Euch. §. 5.

31. Propositio Synodi enuntians conveniens esse, pro divinorum offi-
ciorum ordine et antiqua consuetudine, ut in unoquoque templo unum
solum sit altare sibi que adeo placere morem illum restituere,

Temeraria, perantiquo pio nullis abhinc seculis in Ecclesia praesertim
latina vigenti cl probato mori iniuriosa.

Ibid.

. Item praescriptio velans, ne super altaria sacrarum reliquiarum
thecae illoresve apponantur,

Temeraria, pio ac probato Ecclesiae mori iniuriosa.

Ibid. §. 6.

Propositio Synodi, qua cupere se ostendit, ut causae tollerentur,
per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad liturgiae ordinem
spectantium, *revocando illam ad maiorem rituum simplicitatem, eam
vulgari lingua exponendo et elata voce proferendo,*

Quasi vicens ordo liturgiae ab Ecclesia receptus et probatus aliqua
ex parte manasset ex oblivione principiorum, quibus illa regi debet:

Temeraria, piarum aurium offensive, in Ecclesiam contumeliosa, favens
haereticorum in eam conviciis.

DE ORDINE POENITENTIAE

De Poenit. §. 7.

3i. Declaratio Synodi, qua, postquam praemisit ordinem Poenitentiae
canonicae sic ad Apostolorum exemplum ab Ecclesia statutum fuisse,

ut esset communis omnibus nec Ianum pro punitione culpae, sed praecipue pro dispositione ad gratiam, subdit, *se in ordine illo mirabili et augusto totam agnoscere dignitatem Sacramenti adeo necessarii, liberam a subtilitatibus, quae ipsi decursu temporis adiunctae sunt,*

Quasi per ordinem, quo, sine peracto canonicae Poenitentiae cursu, hoc Sacramentum per totam Ecclesiam administrari consuevit, illius fuisset dignitas imminuta:

Temeraria, scandalosa, inducens in contemptum dignitatis Sacramenti prout per Ecclesiam totam consuevit administrari, Ecclesiae ipsi iniuriosa.

De Poenit. §. 10. n. 4.

35. Propositio his verbis concepta: *Si caritas in principio semper debilis est, de via ordinaria ad obtinendum augmentum huius caritatis, oportet ut Sacerdos praecedere faciat eos actus humiliationis et poenitentiae, qui fuerunt omni aetate ab Ecclesia commendati; redigere hos actus ad paucas orationes aut ad aliquod ieiunium post iam collutam absolutionem, videtur potius materiale desiderium conservandi huic sacramento nudum nomen Poenitentiae, quam medium illuminatum et aptum ad augendum illum fervorem caritatis, qui debet praecedere absolutionem: longe quidem absumus ab improbanda praxi imponendi poenitentias etiam post absolutionem adimplendas: si omnia nostra bona opera semper adiunctos habent nostros defectus, quanto magis vereri debemus ne plurimas imperfectiones admiserimus in difficillimo et magni momenti, opere nostrae reconciliationis,*

Quatenus innuit, poenitentias, quae imponuntur adimplendae post absolutionem, spectandas potius esse vehit supplementum pro defectibus admissis in opere nostrae reconciliationis, quam ut poenitentias vere sacramentales et salisfactorias pro peccatis confessis; quasi, ut vera ratio Sacramenti, non nudum nomen servetur, oporteat de via ordinaria ut actus humiliationis et poenitentiae, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, praecedere debeant absolutionem:

Falsa, temeraria, communi praxi Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nola in Petro de Osma confixum.

DE PRAEVIA NECESSARIA DISPOSITIONE PRO ADMITTENDIS

POENITENTIBUS AD RECONCILIATIONEM

De Orat. 15.

36. Doctrina Synodi, qua, postquam praemisit, *quando habebuntur signa non aequivoca amoris Dei dominantis in corde hominis, posse illum merito indicari dignum qui admittatur ad participationem sanguinis Iesu Christi, quae fit in Sacramentis,* subdit, *suppositius conversiones, quae fiunt per attritionem nec efficaces esse solere nec du-*

rabiles; consequenter pastorem animarum debere insistere signis non aequivocis caritatis dominantis antequam admittat suos poenitentes ad Sacramenta; quae signa, ut deinde tradit (§. 17.), pastor deducere poterit ex stabili cessatione a peccato et fervore in operibus bonis, quem insuper fervorem chantaits perhibet (de Poenit. §. 10.) velut dispositionem quae debet praecedere absolutionem,

Sic intellecta, ut non solum contritio imperfecta, quae passim allrionis nomine donatur, etiam quae iuncla sil cum dilectione qua homo incipit diligere Deum lanquam omnis iuslitiae fontem, nec modo contritio caritate formali, sed el fervor caritatis dominantis et ille quidem diuturno experimento per fervorem in operibus bonis probatus, generaliter el absolute requiratur ut homo ad Sacramenta et specialim poenilenles ad absolutionis beneficium admittantur:

Falsa, temeraria, quietis animarum perlurbaiiva, tutae ac probatae in Ecclesia praxi contraria, Sacramenti efficaciae detrahens et iniuriosa.

DE AUCTORITATE ABSOLVENDI

De Poenit. §. 10. n. 6.

37. Doctrina Synodi, quae de auctoritate absolvendi accepta per Ordinationem enuntiat, *post institutionem dioecesium et parochiarum conveniens esse, ut quisque indicium hoc exerceat super personas sibi subditas sive ratione territorii sive iure quodam personali*, propterea quod *aliter confusio induceretur et perturbatio*,

Quatenus post institutas dioeceses et parochias enuntiat tantummodo *conveniens esse, ad praecavendam confusionem, ut absolvendi potestas exerceatur super subditos*; sic intellecta lanquam ad validum usum huius potestatis non sil necessaria ordinaria vel suhdelegata illa jurisdictio, sine qua Trideulinutn declarat nullius momenti esse absolutionem a sacerdote prolatam:

Falsa, temeraria, perniciosa, Tridenlino contraria et iniuriosa, erronea.

Ibid. §. 11.

38. Item doctrina, qua, postquam Synodus professa est *se non posse non admirari illam adeo venerabilem disciplinam antiquitatis, quae 'ut ait) ad Poenitentiam non ita facile et forte nunquam eum admittebat, qui post primum peccatum et primam reconciliationem relapsus esset in culpam*, subiungit, *per timorem perpetuae exclusionis a communione et pace, etiam in articulo mortis, magnum fraenum illis iniectum iri, qui parum considerant malum peccati et minus illud timent*,

Contraria can. 13. Concilii Nicaeni 1., decretali Innocent» I. ad Exuperium Tolos., tum et decretali Caeleslini I. ad Episcopos Viennen. et Narbonen. provinciae, redolens pravitatem, quam in ea decretali sanctus Pontifex exhorret.

DE PECCATORUM VENIALIUM CONFESSIONE

De Poenit. §. 12.

39. Declaratio Synodi in peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles redantur huiusmodi confessiones,

Temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi a sacro Concilio Tridentino probatae contraria.

DE INDULGENTIIS

De Poenit. §. IG.

40. Propositio asserens, *indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse, quam remissionem partis eius poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti,*

Quasi indulgentia, praeter nudam remissionem poenae canonicae, non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam:

Falsa, temeraria, Christi meritis iniuriosa, dudum in ari. 19. Lutheri damnata.

Ibid.

41. Item, in eo quod subditur, *scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum,*

Quasi thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et Sanctorum:

Falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis iniuriosa, dudum in articulo 17. Lutheri damnata.

Ibid.

42. Item, in eo quod superaddit, *luctuosius adhuc esse quod eheimae-rica istaec applicatio transferri volita sit in defunctos,*

Falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in romanos Pontifices et in praxim et sensum universalis Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nola in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in ari. 22. Lutheri.

Ibid.

43. In eo demum quod impudentissime invehitur in tabellas indulgentiarum, altaria privilegialia etc.,

Temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa, in summos Pontifices atque in praxim lola Ecclesia frequentatam contumeliosa.

DE RESERVATION CASUUM

De Poenit. §. 19.

44. Propositio Synodi asserens, *reservationem casuum nunc temporis aliud non esse, quam improvidum lipamen pro inferioribus sacerdotibus et sonum sensu vacuum pro poenitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem,*

Falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, Concilio Tridentino contraria, superioris hierarchicae potestatis laesiva.

Ibid.

45. Item de spe, quam ostendit fore, *ut reformato rituali et ordine Poenitentiae, nullum amplius locum habiturae sint huiusmodi reservationes,*

Prout, attenta generalilale verborum, innuit, per reformationem ritualis et ordinis Poenitentiae faciam ab Episcopo vel Synodo aboleri posse casus, quos Tridenlina Synodos (sess. 14. c. 7.) declarat Pontifices maximos potuisse pro suprema potestate sibi in universa Ecclesia tradita peculiari suo iudicio reservare:

Propositio falsa, temeraria, Concilio Tridentino et summorum Pontificum auctoritati derogans et iniuriosa.

DE CENSURIS

De Poenit. §§. 20. 22.

46. Propositio asserens, *effectum excommunicationis exteriorem dumtaxat esse, quia tantummodo natura sua excludit ab exteriori communicatione Ecclesiae,*

Quasi excommunicatio non sit poena spiritualis, ligans in caelo, animas obligans:

Ex s. August, episl. 250. Auxilio Episcopo. — Tract. 50. in lo. num. 12.

Falsa, perniciosa, in ari. 23. Lulheri damnata, ad minus erronea.

21. 23.

47. Item quae tradit, necessarium esse iuxta leges naturales et divinas, ut sive ad excommunicationem sive ad suspensionem praecedere debeat examen personale atque adeo sententias dictas *ipso facto* non aliam vim habere, nisi seriae comminationis sine ullo actuali effectum,

Falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiae potestati iniuriosa, erronea.

§. 22.

48. Item quae pronuntiat, *inutilem ac vanam esse formulam nonnullis ab hinc seculis inductam absolvendi generaliter ab excommunicationibus, in quas fidelis incidere potuisset,*

Falsa, temeraria, praxi Ecclesiae iniuriosa.

§. 24.

49. Item quae damnat ut nullas et invalidas *suspensiones ex informata conscientia*,

Falsa, perniciosa, in Tridenlinum iniuriosa.

Ibid.

50. Item in eo quod insinuat, soli Episcopo fas non esse uli potestate, quam tamen ei defert Tridenlinum (sess. 14. c. 1. de reform.), suspensionis *ex informata conscientia* legitime indigendae,

Jurisdictionis Praelatorum Ecclesiae laesiva.

DE ORDINE

De Ordine 4.

51. Doctrina Synodi, quae perhibet, in promovendis ad Ordines hanc de more et instituto veteris disciplinae rationem servari consuevisse, *ut si quis clericorum distinguebatur sanctitate vdae et dignus aestimabatur qui ad Ordines sacros ascenderet, ille solitus erat promoveri ad Diaconatum vel Sacerdotium etiamsi inferiores Ordines non suscepisset neque tum talis ordinatio dicebatur per saltum, ut postea dictum est*,

S. 5.

52. Item quae innuit, non alium titulum ordinationum fuisse, quam deputationem ad aliquod speciale ministerium, qualis praescripta est in Concilio Chalcedonensi, subiungens (§. 6.), quamdiu Ecclesia sese his principiis in delectu sacrorum ministrorum conformavit, ecclesiasticum ordinem floruisse; verum beatos illos dies transiisse novaque principia subinde introducta, quibus corrupta fuit disciplina in delectu ministrorum sanctuarii,

7.

53. Item quod inter haec ipsa corruptionis principia refert, quod recessum sit a velere instituto, quo, ut ait (§. 3.), Ecclesia insistens Apostoli vestigiis neminem ad Sacerdotium admittendum statuerat, nisi qui conservasse! innocentiam baptismalem,

Quatenus innuit, corruptam fuisse disciplinam per decreta et instituta,

1. Sive quibus ordinationes per saltum vetitae sunt,

2. Sive quibus pro Ecclesiarum necessitate et commoditate probatae sunt ordinationes sine titulo specialis officii, velul specialim a Tridentino ordinatio ad titulum patrimonii; salva obedientia qua sic ordinati Ecclesiarum necessitatibus deservire debent iis obeundis officiis, quibus pro loco ac tempore ab Episcopo admoti fuerint, quemadmodum ab apostolicis temporibus in primitiva Ecclesia fieri consuevit,

3. Sive quibus iure canonico facta est criminum distinctio, quae di-

linquentes reddunt irregulares; quasi per hanc distinctionem Ecclesia recesserit a spiritu Apostoli, non excludendo generaliter et indistincte ab ecclesiastico ministerio omnes quoscumque, qui baptismalem innocentiam non conservassent:

Doctrina singulis suis partibus falsa, temeraria, ordinis pro ecclesiarum necessitate et commoditate inducti perlurbativa, in disciplinam per canones et speciatim per Tridenlini decreta probatam iniuriosa.

§. 13.

5 i. Item quae vehit turpem abusum notat unquam praetendere eleemosynam pro celebrandis Missis et Sacramentis administrandis, siculi et accipere quemlibet proventum dictum *stolae* et generalim quodeumque stipendium et honorarium, quod suffragiorum aut cuiuslibet parocbialis functionis occasione olTertur,

Quasi turpis abusus crimine notandi essent ministri Ecclesiae, qui secundum receptum et probatum Ecclesiae morem et institutum utuntur iure promulgato ab Apostolo accipiendi temporalia ab his, quibus spiritualia ministrantur :

Falsa, temeraria, ecclesiastici ac pastoralis iuris laesiva, in Ecclesiam eiusque ministros iniuriosa.

14.

55. Item miae vehementer optaro se profitetur, ut aliqua ratio inveniretur minutuli cleri (quo nomine inferiorum ordinum clericos designat) a Cathedralibus et Collegiatis submovendi, providendo aliter (nempe per probos et provectionis aetatis laicos, congruo assignato stipendio) ministerio inserviendi Missis et aliis olliciis, vehit Acolythi etc., ut olim, inquit, fieri solebat, quando eius generis oificia non ad meram speciem pro maioribus Ordinibus suscipiendis redacta erant,

Quatenus reprehendit institutum, quo cavetur, ut *minorum ordinum functiones per eos tantum praestentur exerceanturve, qui in illis constituti adscriptive sunt* (Goneil. Prov. IV. mediol.) idque ad mentem Tridenlini (sess. 23. c. 17.), ut *sanctorum Ordinum a Diaconatu ad Ostiariatuni functiones ab aposlolicis temporibus in Ecclesia laudabiliter receptae et in pluribus locis aliquandiu intermissae iuxta sacros canones revocentur nec ab haereticis tanquam otiosae traducantur:*

Suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, ecclesiastici ministerii perlurbativa, servandae quoad fieri potest in celebrandis mysteriis decentiae imminutiva, in minorum ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per canones cl speciatim per Tridenlinum probatam iniuriosa, favens haereticorum in eam conviciis et calumniis.

§. 18.

56. Doctrina, quae statuit, conveniens videri in impedimentis canonicis,

lime proveniunt ex delictis in iure expressis, ullam unquam nec concedendam nec admittendam esse dispensationem,

Aequitatis et moderationis canonicae a sacro Concilio Tridentino probatae laesiva, auctoritati et Juribus Ecclesiae derogans.

Ibid. §. 22.

57. Praescriptio Synodi, quae generaliter et indiscriminatim velut abusum reiicil qnamciimqne dispensationem, ut plus quam unum residenliale beneficium uni eidemque conferatur, item in eo quod subjungit, certum sibi esse, iuxta Ecclesiae spiritum plus quam uno beneficio tametsi simplici neminem frui posse:

Pro sua generalilale, derogans moderationi Tridenlini sess. 7. c. 5. et sess. 24. c. 17.

DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIO

IAbell. memorial, circa sponsalia etc. §. 2.

58. Propositio, quae statuit, sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad Matrimonium celebrandum disponit eademque civilium legum praescripto omnino subiacere,

Quasi actus disponens ad Sacramentum non subiaceat sub hac ratione iuri Ecclesiae:

Falsa, iuris Ecclesiae quoad effectus etiam *e* sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab Ecclesia constitutae derogans.

I)e Matrim. §§. 7. 11. 12.

59. Doctrina Synodi asserens, *ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui Matrimonii apponere impedimenta cuius generis, quae ipsum nullum reddunt dicunturque dirimentia: quod itis originarium praeterea dicitur eum iure dispensandi essentialiter connexum; suhiungens, supposito assensu vel conniventia principum, potuisse Ecclesiam iuste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum Matrimonii,*

Quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in Christianorum Matrimoniis iure proprio impedimenta constituere, quae Matrimonium non solum impediunt sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium in eisdemque dispensare:

Canonum 3. 4. 9. 12. sessionis 24. Concilii Tridenlini eversiva, haeretica.

Git. libell. memorial, circa spousal. §. 10.

60. Item rogatio Synodi ad potestatem civilem, ut *c numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem atque illud quod dicitur imbricae honestatis, quorum origo repentur in collectione iustiniani;*

tum ut *restringat impedimentum affinitatis et cognationis, ex quacumque licita aut illicita convunctione provenientis, ad quartum gradum tuxta civilem computationem per lineam lateralem et obliquam; ita tamen, ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendae,*

Quatenus civili potestati ius attribuit sive abolendi sive restringendi impedimenta Ecclesiae auctoritate constituta vel comprobata; item qua parte supponit, Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse iure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis:

Libertatis ac potestatis Ecclesiae subversiva, Tridenlino contraria, ex haerelicali supra damnato principio profecta.

DE **orneus**, EXERCITATIONIBUS, INSTITUTIONIBUS
AD RELIGIOSUM CULTUM PERTINENTIBUS
ET PRIMUM DE ADORANDA HUMANITATE CHRISTI

De Fide §. 3.

61. Propositio, quae asserit, *adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam eius partem, fore semper honorem divinum datum creaturae,*

Quatenus per hoc verbum directe intendat reprobare adorationis cultum, (piem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas ipsaque caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se et tanquam nuda caro sed prout unita divinitati, foret honor divinus impertitus creaturae et non potius una eademque adoratio, qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur:

Ex Concil. GP. V. Gen. Can. 9.

Ealsa, captiosa, pio ac debito cultui humanitati Christi a fidelibus praestito ac praestando detrahens et iniuriosa.

De Orat. §. 10.

S

62. Doctrina, quae devotionem erga sacratissimum Cor lesu reiicil inter devotiones, quas notat vehit novas, erroneas aut saltem periculosas,

Intellecta de hac devotione, qualis est ab aposlolica Sede probata:

Falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium olTensiva, in aposlolicam Sedem iniuriosa.

De orat. 10. et append, n. 32.

63 Item in eo quod cultores Cordis lesu hoc etiam nomine arguit, quod non advertant, sanctissimam carnem Christi aut eius pariem aliquam aut etiam humanitatem lotam cum separatione aut praecisione a divinitate adorari non posse cultu latriae,

Quasi fideles Cor lesu adorarent cum separatione vel praecisione a divinitate, dum illud adorant ut est Cor lesu, Cor nempe personae Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad cum modum quo exsanguis corpus

Christi in triduo mortis sine separatione aut praecisione a divinitate adorabile fuit in sepulcro:

Captiosa, in fideles Cordis Christi cultores iniuriosa.

DE ORDINE PRAESCRIPTO IN PIIS EXERCITATIONIBUS OBEUNDIS

De orat. 14., *append.* n. 34.

64. Doctrina, quae velut superstitiosam universe notat *cptamcumque efficaciam, quae ponatur in determinato numero precum et piarum salutationum,*

Tanquam superstitiosa censenda esset efficacia, quae sumitur non ex numero in se spectato, sed ex praescripto Ecclesiae certum numerum precum vel externarum actionum praefinientis pro indulgentiis consequendis, pro adimplendis poenitentiis et generalim pro sacro et religioso cultu rite et ex ordine peragendo:

Falsa, temeraria, scand dosa, perniciosa, pietati fidelium iniuriosa, Ecclesiae auctoritati derogans, erronea.

De Poenit. §. 10.

65. Propositio enuntians, *irregularem strepitum novarum institutionum, quae dictae sunt exercitia vel missiones... forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere, ut absolutam conversionem operentur et exteriores illos commotionis actus, qui apparuere, nil aliud fuisse quam transeuntia naturalis concussionis fulgura,*

Temeraria, male sonans, perniciosa, mori pie ac salutariter per Ecclesiam frequentato et in verbo Dei fundato iniuriosa.

DE MODO IUNGENDAE VOCIS POPULI CUM VOCE ECCLESIAE
IN PRECIBUS PUBLICIS

66. Propositio asserens, *fore contra apostolicam praxim et Dei consilia, nisi populo faciliores viae pararentur vocem suam iungendi cum voce totius Ecclesiae,*

Intellecta de usu vulgaris linguae in lilurgicas preces inducendae:

Falsa, temeraria, ordinis pro mysteriorum celebratione praescripti perturbativa, plurium malorum facile productrix.

DE LECTIONE SACRAE SCRIPTURAE

Ex nota in fine decr. de gratia.

67. Doctrina perhibens, a lectione sacrarum Scripturarum *nonnisi veram impotentiam excusare,* subiungens, ultro se prodere obscuracionem, quae ex huiusce praecepti neglectu orta est super primarias veritates Religionis,

Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, alias in Quesnellio damnata.

DE PROSCRIPTIS LIBRIS IN ECCLESIA PUBLICE LEGENDIS

De orat. 29.

68. Laudatio, qua summopere Synodus commendat Quesnellii commentationes in novum Testamentum aliaque aliorum quesnellianis erroribus faventium opera licet proscripta eademque parochis proponit, ul ea Linquam solidis Religionis principiis referta iu suis quisque paroeciis populo post reliquas functiones perlegant,

Falsa, scandalosa, temeraria, seditiosa, Ecclesiae iniuriosa, schisma fovens et haeresim.

DE SACRIS IMAGINIBUS

De orat. §. 17.

69. Praescriptio, quae generaliter pl indistincte inter imagines ab Ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem praebentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis,

Propter sui generalitatem, temeraria ac pio per Ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullae exstent imagines sanctissimae Trinitatis communiter approbatae ac tuto permittendae.

Ex brevi *Sollicitudini nostrae* Benedicti XIV. anni 1745.

70. Item doctrina et praescriptio gencralim reprobans omnem specialem cultum, quem alicui speeialim imagini solent fideles impendere et ad ipsam potius quam ad aliam confugere,

Temeraria, perniciosa, pio per Ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiae ordini iniuriosa, quo *ita Deus nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult.*

Ex. s. August, epist. 78. clero, senioribus et universae plebi ecclesiae Hipponensis. H

71. Item quae vetat, ne imagines praesertim beatae Virginis ullis titulis distinguantur, praeterquam denominationibus quae sint analogae mysteriis, de quibus in sacra Scriptura expressa fit mentio,

Quasi nec adseribi possent imaginibus piaae aliae denominationes, quas vel in ipsismet publicis precibus Ecclesia probat et commendat:

Temeraria, piarum aurium offensiva, venerationi beatae praesertim Virgini debitae iniuriosa. 1

72. Item quae velut abusum exstirpari vult morem, quo velatae asserantur certae imagines, A

Temeraria, frequentato in Ecclesia et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria.

DE FESTIS

Libell. memorati, pro fest, reform. §. 3.

73. Propositio enuntians novorum festorum institutionem ex neglectu in veteribus observandis et ex falsis notionibus naturae et finis earundem solemnitalum originem duxisse,

Falsa, temeraria, scandalosa, Ecclesiae iniuriosa, favens haereticorum in dies festos per Ecclesiam celebratos conviciis.

Ibid. §. 8.

74. Deliberatio Synodi de transferendis in diem dominicum festis per annum institutis idque pro iure quod persuasum sibi esse ait, Episcopo compellere super disciplinam ecclesiasticam in ordine ad res mere spirituales; ideoque et praeceptum Missae audiendae abrogandi diebus in quibus ex pristina Ecclesiae lege viget etiamnum id praeceptum; tum etiam in eo quod superaddit de transferendis in adventum episcopali auctoritate ieiuniis per annum ex Ecclesiae praecepto servandis,

Quatenus ad id, Episcopo fas esse iure proprio transferre dies ab Ecclesia praescriptos pro festis ieiuniisve celebrandis aut inductum Missae audiendae praeceptum abrogare:

Propositio falsa, iuris Conciliorum generalium et summorum Pontificum laesiva, scandalosa, schismati favens.

DE JURAMENTIS

Libell. memorial, pro iuram. reform. §. 5.

75. Doctrina, quae perhibet, beatis temporibus nascentis Ecclesiae iuramenla visa esse a documentis divini praeceptoris atque ab aurea evangelica simplicitate adeo aliena, ut *ipsummet iurare sine extrema et ineluctabili necessitate reputatum foret actus irreligiosus, homine christiano indignus*, insuper *continuat in Patrum seriem demonstrare, iuramenla communi sensu pro vetitis habita fuisse* indeque progreditur ad improbanda iuramenla, quae curia ecclesiastica, jurisprudentiae feudalis (ul ait) normam secula, in investituris et in sacris ipsis Episcoporum ordinationibus adoptavit; statuitque adeo implorandam a seculari potestate legem pro abolendis juramentis, quae in Curiis etiam ecclesiasticis exiguntur pro suscipiendis muniis et officiis et generatim pro omni actu curiali,

Falsa, Ecclesiae iniuriosa, iuris ecclesiastici laesiva, disciplinae per canones inductae et probatae subversiva.

DE COLLATIONIBUS ECCLESIASTICIS

De collai, ecclesiast. §. 1.

76. Insectatio, qua Synodus scholasticam exagitat, velut eam, *quae viam aperuit inveniendis novis et inter se discordantibus systematibus quoad*

veritates maioris pretii ac demum ad luxit ad probabilismum et laxismum,

Quatenus in scholasticam reiicit privatorum vilia, qui abuti ea potuerunt aut abusi sunt:

Falsa, temeraria, in sanctissimos viros et doctores, qui magno catholicae Religionis bono scholasticam excoluere, iniuriosa, favens infestis in eam haereticorum conviciis.

Ibid.

77. Item in eo quod subdit, *mutationem formae regiminis ecclesiastici, qua factum est ut ministri Ecclesiae in oblivionem venirent suorum iurium, quae simul sunt eorum obligationes, eo demum rem ad luxisse, ut ob'iterari faceret primitivas notiones ministerii ecclesiastici et sollicitudinis pastoralis,*

Quasi per mutationem regiminis congruentem disciplinae in Ecclesia constitutae et probatae oblilerari unquam potuerit et amitti primitiva notio ecclesiastici ministerii pasloralisve sollicitudinis:

Propositio falsa, temeraria, erronea.

§•4.

*

78. Praescriptio Synodi de ordine rerum tractandarum in collationibus, qua, posteaquam praemisit, *in quolibet articulo distinguendum id, quod pertinet ad fidem et ad essentiam Jlebgionis, ab eo quod est proprium disciplinae,* subiungit, *in hac ipsa (disciplina) distinguendum, quod est necessarium aut utile ad retinendos in spiritu fideles ab eu quod est inutile aut onerosius quam libertas filiorum novi foederis patiatur, magis vero ab eo, quod est periculosum aut noxium, utpote inducens ad superstitionem et materialismum,*

Quatenus pro generalitate verborum comprehendat et praescripto examini subiicial etiam disciplinam ab Ecclesia constitutam et probatam; quasi Ecclesia, quae spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset non solum inutilem et onerosiorem quam libertas Christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem et malerialismum :

Falsa, temeraria, scaudalosa, perniciosa, piarum aurium olTensiva, Ecclesiae ac spiritui Dei, quo ipsa regitur, iniuriosa, ad minus erronea.

CONVICIA ADVERSUS ALIQUAS SENTENTIAS IN SCHOLIS CATHOLICIS

USQUE ADHUC AGITATAS

Orat, ad Synod. §. 2.

-f]

79. Assertio, quae conviciis et contumeliis insectatur sententias in scholis catholicis agitatas et de quibus apostolica Sedes nihil adhuc definiendum aut pronunciandum censuit,

Falsa, temeraria, in scholas catholicas iniuriosa, debita apostolicis constitutionibus obedientiae derogans.

DE TRIBUS REGULIS FUNDAMENTI LOCO A SYNODO POSITIS
PRO REFORMATIONE REGULARIUM

Libell. memorial, pro reform, regularium. §. 9

80. Regula 1. quae statuit universe et indiscriminatim, *Statum regularem aut monasticum natura sua componi non posse cum animarum cura cumque vitae pastoralis muneribus nec adeo in partem venire posse ecclesiasticae hierarcliae, quin ex adverso pugnet cum ipsiusmct vitae monasticae principiis,*

Falsa, perniciosa, in sanctissimos ecclesiae Patres et Praesules, qui regularis vitae instituta cum clericalis ordinis muneribus consociarunt, iniuriosa, pio vetusto probato Ecclesiae mori summorumque Pontificum sanctionibus contraria: *Quasi monachi, quos morum gravitas et vitae ac fidei institutio sancta commendat, non rite nec modo sine Religionis ofTensione, sed et cum multa utilitate Ecclesiae clericorum officiis aggregentur.*

Ex s. Siricii epist. decret, ad Himerium Tarracon. c. 13.

81. Item in eo quod subiungit, sanctos Tliomam et Bonavenluram sic in tuendis adversus summos homines mendicantium institutis versatos esse, ut in eorum defensionibus minor aestus, accuratio maior desideranda fuisset,

Scaudalosa, in sanctissimos doclores iniuriosa, impiis damnatorum auctorum contumeliis favens.

82. Regula II *Multiplicationem ordinum ac diversitatem naturalder inferre perturbationem et confusionem*; item in eo quod praemittit (§. 4.) *regularium fundatores*, qui post monastica instituta prodierunt, *ordines superaddentes ordinibus, reformationes reformationibus, nihil aliud effecisse, quam primariam mali causam magis magisque dilatare,*

Intellecta de ordinibus et institutis a sancta Sede probatis, quasi distincta piorum munerum varietas, quibus distincti ordines addicti sunt, natura sua perturbationem el confusionem parere debeat:

Falsa, calumniosa, in sanctos fundatores eorumque fideles alumnos, tum et in ipsos summos Pontifices iniuriosa.

83. Regula III qua, postquam praemisit, *parvum corpus degens intra civilem societatem, quin fere sit pars eiusdem parvamque monarchiam figit in statu, semper esse periculosum*, subinde hoc nomine criminatur privata monasteria, communis instituti vinculo sub uno praesertim capite, consociata, vehit speciales totidem monarchias civili reipublicae periculosas et noxias,

Falsa, temeraria, regularibus institutis a sancta Sede ad Religionis profectum approbatis iniuriosa, favens haereticorum in eadem instituta insectationibus et calumniis.

DE SYSTEMATE SEU ORDINATIONUM COMPLEXIONE DUCTA EX ALLATIS REGULIS
ET OCTO SEQUENTIBUS ARTICULIS COMPREHENSA
PRO REFORMATIONE REGULARIUM

§.10.

84. Ari. I. *De uno dumtaxat ordine in Ecclesia retinendo ac de seligenda prae caeteris regula sancti Benedicti, cum ob sui praestantiam, tum ob praeclara dlius ordinis m^orila; sic tamen, ut, in his quae forte occurrent temporum conditioni minus congrua, instituta vitae ratio apud Portum-Rcgium lucem praeferat ad explorandum, quid addere quid detrahere conveniat;*

II. *Ne compotes fiant ecclesiasticae hierarchiae, qui se huic ordini adiungerini nec ad sacros Ordines promoveantur, praeterquam ad summum unus vel duo, initiandi tanquam curati vel cappellani monasterii, reliquis in simplici laicorum ordine remanentibus;*

III. *Unum tantum in unaquaque civitate admittendum monasterium, idque extra moenia civ tatis in locis abditioribus et remotioribus collocandum;*

IV. *Inter occupationes vitae monasticae pars sua labori mannum inviolate servanda, relicto tamen congruo tempore psalmodiae impendendo aut etiam (si cui libuerit) litterarum studio; psalmodia deberet esse moderata, quia nimia, eius prolixitas parit praecipitantiam, moleslam, evagationem; quo plus auctae sunt psalmodiae, orationes, preces, (antumdem peraequa proportione omni tempore imminutus fervor est sanctitasque regularium ;*

V. *Nulla foret admittenda distinctio monachos inter sive choro sive ministeriis addictos; inaequalitas istaec gravissimas omni tempore lites excitavit ac discordias et a communitatibus regularium spiritum charitatis expulit;*

\I. *Votum perpetuae stabilitatis nunquam tolerandum; non illud norant veteres monachi, qui tamen Ecclesiae consolatio et christianismi ornamentum exstiterunt; vota castitatis, paupertatis et obedientiae non admittentur instar communis et stabilis regulae: si quis ea vota aut omnia aut aliqua facere voluerit, consilium et veniam ab Enscopo postulabit, quod tamen nunquam permittet ut perpetua sint nec anni fines excedent; tantummodo facultas dabitur ea renovandi sub iisdem conditionibus ;*

AII. *Omnem Episcopus habebit inspectionem in eorum vitam, studia, progressum in pietate, ad ipsum pertinebit monachos admittere et expellere, semper tamen accepto contubernalium consilio.*

VIII. *Regulares ordinum qui adhuc remanent, licet sacerdotes, in hoc monasterium admitti etiam possent, modo in silentio et solitudine propriae sanctificationi vacare cuperent; quo casu dispensationi locus fleret, in generali regula num. II. statuta, sic tamen ne vitae institutionem sequantur ah aliis discrepantem, adeo ut non plus quam una aut ad summum duae in diem Missae celebrentur, satisque ceteris sacerdotibus esse debeat una cum communitate concelebrare.*

ITEM PRO REFORMATIONE MONIALIUM

S. 11.

Vota perpetua usque ad annum. 40. aut 45. non admittenda; moniales soli lis exercitationibus, spécial/m labori, ad licendae; a carnali spiritualitate, qua pleraeque distinentur, avocandae; expendendum utrum, quod ad ipsas attinet, satius foret monasterium in civitate relinqui.

Systema vigentis atque iam antiquitus probatae ac receptae disciplinae stibversivum, perniciosum, constitutionibus apostolicis et plurium Conciliorum etiam Generalium tum specialim Tridentini sanctionibus oppositum el iniuriosum, favens haereticorum in monastica vota ei regularia instituta stabiliiori consiliorum evangelicorum professioni addicta conviciis et calumniis.

DE NATIONALI CONCILIO CONVOCANDO

Libell. memorial, pro convoc. concit, national. §. I.

85. Propositio enuntians, qualemcumque cognitionem ecclesiasticae historiae sufficere, ut faleri quisque tiebeat, convocationem concilii nationalis unam esse ex viis canonicis,qua liniantur in Ecclesia respeclivartim nationum controversiae spectantes ad Religionem,

Sic intellecta, ut controversiae ad fidem et mores spectantes in Ecclesia quacumque suborlae per naponale concilium irrefragabili indicio liniri valeant, quasi inerrantia in fidei et morum quaestionibus national) concilio competeret:

Sehismalica, haeretica.

Mandamus igitur omnibus ulriusque sexus christilidelibus, ne de dictis propositionibus el doctrinis sentire, docere, praedicare praesumant, contra quam in hac nostra constitutione declaratur: ita ut quicnmque illas vel earum aliquam coniunclim vel divisim docuerit, defenderit, ediderit aut de eis etiam disputando publice vel privalim tractaverit, nisi forsitan impugnando, ecclesiasticis censuris aliisque contra similia perpetrantes a iure statutis poenis, ipso facto absque alia declaratione suhiaceat.

Celerum, per hanc expressam praefatarum propositionum el doctrinarum reprobationem, aha in eodem libro contenta nullatenus approbare

intendimus: cum praesertim in eo complures deprehensae fuerint propositiones et doctrinae sive illis quae supra damnatae sunt allines, sive quae communis ac probatae cum doctrinae et disciplinae temerarium contemptum, tum maxime infensum in romanos Pontifices et apostolicam Sedem animum praeseferunt.

Duo vero speciatim notanda censemus, quae de augustissimo sanctissimae Trinitatis mysterio 2. decreti de fide si non pravo animo, imprudentius certe Synodo exciderunt, quae facile rudes praesertim et incautos in fraudem impellere valeant. Primum, dum, posteaquam rite praemisit Deum in suo Esse unum et simplicissimum permanere, continuo subinngens ipsum Deum in iribus personis distingui, perperam discedit a communi et probata in Christianae doctrinae institutionibus formula, qua Deus unus quidem in tribus personis distinctis dicitur, non in tribus personis distinctus: cuius formulae commutatione hoc vi verborum subrepat erroris periculum, ut essentia divina distincta in personis putetur, quam fides catholica sic unam in personis distinctis confitetur, ut eam simul profiteatur in se prorsus indistinctam.

Alterum, quod de ipsismet iribus divinis personis tradit, eas secundum earum proprietates personales et incommunicabiles exactius loquendo exprimi seu appellari Patrem, Verbum et Spiritum Sanctum: quasi minus propria et exacta foret appellatio Filii tot Scripturae locis consecrata, voce ipsa Patris ex caelis et ex nube delapsa, tum formula Baptismi a Christo praescripta, tum et praeclara illa confessione qua beatus ab ipsomet (Christo Petrus est pronuntiatus; ac non potius relinendum esset quod, edoctus ab Augustino, Angelicus praeceptor (1) vicissim ipse docuit,

nomine Verbi eamdem proprietatem importari quae in nomine Filii, dicente nimirum Augustino 2): *Eo dicitur Verbum, quo Filius*.

Neque silentio praetereunda insignis ea fraudis plena Synodi temeritas, quae pridem improbatam ab apostolica Sede conventus Gallicani declarationem anni 1682. ausa sit non amplissimis modo laudibus exornare, sed, quo maiorem illi auctoritatem conciliaret, eam in decretum *de fide* inscriptum insidiosè includere, articulos in illa contentos palam adoptare et, quae sparsim per hoc ipsum decretum tradita sunt, horum articulorum publica et sollemni professione obsignare. Quo sane non solum gravior longe se nobis offert de Synodo, quam praedecessoribus nostris fuerit de comitiis illis, expostulandi ratio, sed et ipsimet Gallicanae ecclesiae non levis iniuriæ irrogatur, quam dignam Synodus existimaverit, cuius auctoritas in patrocinium vocaretur errorum, quibus illud est contaminatum decretum.

(1) S. Thomas. I. p. q. 34. a. 2. ad 3.

(2) De Trinit. L. 7. c. 2.

Quamobrem, quae acta conventus Gallicani, mox ut prodierunt, praedecessor noster venerabilis Innocentius XI. per litteras in forma brevis die II. aprilis anni 1682., post autem expressius Alexander VIII. constitutione *Inter multiplices* die I. augusti anni 1690. pro apostolici sui muneris ratione improbarunt, resciderunt, nulla et irrita declararunt; nullo fortius exigit a nobis pastoralis sollicitudo recentem horum factam in Synodo tot vitiis affectam adoptionem vehit temerariam, scandalosam ac praesertim (post edita praedecessorum nostrorum decreta) huic apostolicae Sedi summopere iniuriosam reprobare ac damnare, prout eam praesenti hac nostra constitutione reprobamus et damnamus ac pro reprobata et damnata haberi volumus.

Ad id genus fraudis perlinet, quod Synodus in hoc ipso decreto de Fide quamplures articulos complexa, quos Lovaniensis facultatis theologi ad Innocentium XI. indicium detulerunt, turn et alios duodecim a Cardinali de Nouilles Benedicto XIII. oblatos, non dubitaverit ex reprobato secundo Fltraiectensi Concilio vanum velusque commentum exsuscitare lemereque his verbis iaculare in vulgus, nempe universae Europae notissimum esse, eos articulos Romae severissimo examini subiectos fuisse et non solum a qualicumque censura immunes exiisse, sed etiam a laudatis romanis Pontificibus fuisse commendatos: cuius tamen assertae commendationis non modo nullum exlat authenticum documentum, quin potius eidem refragantur acta examinis, quae in nostrae supremae inquisitionis tabulis asservantur, e quibus id tantum apparet, nullum super iis prolatum fuisse iudicium.

Hisce propterea de causis, librum hunc ipsum, cui titulus *Alti e decreti dei Concilio diocesano di Pistoia dell'anno MDCCLXXXI'T. in Pistoia per Alto Bracali stampatore vescovile con approvazione*, sive praemisso sive quovis alio titulo inscriptum, ubicumque et quocumque idiomale, quavis editione aut versione hactenus impressum aut imprimendum, auctoritate apostolica tenore praesentium prohibemus et damnamus, quemadmodum etiam alios omnes libros in eius sive eius doctrinae defensionem tam scripto quam typis forsitan iam editos seu (quod Deus avertat) edendos eorumque lectionem, descriptionem, retentionem et usum omnibus et singulis christifidelibus, sub poena excommunicationis per contrafacientes ipso facto incurrendae, prohibemus pariter et interdiciamus.

Praecipimus insuper venerabilibus Fratribus Patriarchis, Archiepiscopis et Episcopis aliisque locorum Ordinariis nec non haereticae pravitatis Inquisitoribus, ut contradictores et rebelles quoscumque, per censuras et poenas praefatas aliaque iuris et facti remedia, invocato etiam ad hoc (si opus fuerit) brachii secularis auxilio, omnino coerceant et compellant.

Volumus autem, ni earumdem praesentium transumptis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis el sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem fides prorsus adhibeatur, quae ipsis originalibus litteris adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, damnationis, mandati, prohibitionis el interdictionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri el Pauli apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Romae, apud sanciam Mariam Maiorem, anno Incarnationis Dominicae millesimo septingentesimo nonagesimo quarto, quinio calendas seplembris, Pontificatus nostri anno vigesimo.

Pn. CARD. PRO-DATARIUS

R. GARD. Br ASCIUS DE HONESTIS

Visa de Curia I. Manassei
Loco—Plumbi E. Livizzarius

Registrala iu Secretaria brevium.

Anno a Nativitate Domini nostri Iesu Christi millesimo septingentesimo nonagesimo quarto, indictione duodecima, die vero trigesima prima augusti, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri, Domini Pii Divina Providentia Papae Sexti anno vigesimo, supradictae litterae apostolicae affixae et publi catae fuerunt ad l'alvas basilicae Lateranensis et Principis apostolorum, cancellariae apostolicae, curiae general s in Monte Citorio, in Acie Campi Florae ac in aliis locis solitis et consuetis Urbis, per me Ioannem Benzoni apostolicum cursorem.

Felix Castellacci Magister Cursorum.

PROPOSITIONES DAMNATAE A PIO IX.

Transcribimus *Syllabum*, quem Pontifex una eum Encyclica *Quanta cura* 8. Decembris 1864. toti Orbi Christiano direxit. Integrum hunc tradimus, etsi plures propositiones in *Syllabo* contentae non pertineant ad Theologiam moralem; nolumus enim tale monumentum quasi mutilum oiTerri lectori.

SYLLABUS

COMPLECTENS PRAECIPUOS NOSTRAE AETATIS ERRORES
 QUI NOTANTUR IN ALLOCUTIONIBUS CONCISTORIALIBUS, IN ENCYCLICIS
 ALIISQUE APOSTOLICIS LITERIS SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI
 PII Pa p a e IX.

§. L

Pantheismus, Naturalismus et Hationalismus absolutus.

1. Nullum supremum, sapienlissimum, providenlissimumque Numen divinum existit ab hac rerum universitate distinctum et Deus idem est ac rerum natura et idcirco immutationibus obnoxius, Deusque reapse lit in homine el mundo atque omnia Deus sunt et ipsissimam Dei habent substantiam ac una eademque res est Deus cum mundo et proinde spiritus cum materia, necessitas cum libertate, verum cum falso, bonum cum malo et iuslum cum iniuslo.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

2. Neganda est omnis Dei actio in homines el mundum.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

3. Humana ratio, nullo prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni el mali arbiter, sibi ipsi est lex el naturalibus suis viribus ad hominum ac populorum bonum curan lum sullicit.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

4. Omnes Religionis veritates ex nativa humanae rationis vi derivant; hinc ratio est princeps norma, qua homo cognitionem omnium cuiuscumque generis veritatum assequi possit ac debeat.

Episl. encycl. *Qui pluribus* 9. Novembris 1816. — Epist. encycl. *Singulari quidem* 17. Martii 1856. — Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

5. Divina revelatio esi imperfecta et idcirco subiecta continuo et indefinito progressui, qui humanae rationis progressioni respondeat.

Episl. encycl. *Qui pluribus* Novembris 1846.— Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

6. Christi fides humanae refragatur rationi divinaque revelatio non solum nihil prodest, verum etiam nocet hominis perfectioni.

Episl. encycl. *Qui pluribus* 9. Novembris 1816. — Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

7. Prophetiae el miracula, in sacris Litteris exposita el narrata, sunt poetarum commenta et Christianae Fidei mysteria philosophicarum in-

vestigationum sūmma et utriusque Testamenti libris mythica continentur inventa ipseque Iesus Christus est mythica fictio.

Epist. encycl. *Qui pluribus* Novembris 1816. — Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

liationdlismus moderatus.

8. Quum ratio humana ipsi Religioni aequiparetur, idcirco theologicae disciplinae perinde ac philosophicae tractandae sunt.

Alloc. *Singulari quadam perfusi* Decembris 1854.

9. Omnia indiscriminalim dogmata Religionis Christianae sunt ohieclum naturalis scientiae seu philosophiae et humana ratio historice lanium exculta potest ex suis naturalibus viribus et principiis ad veram de omnibus etiam reconditioribus scientiam pervenire, modo haec dogmata ipsi rationi lanquam ohieclum proposita fuerint.

Episl. ad Archiep. Frising. *Gravissimas* 11. Decembris 1862. —

Episl. ad eundem *Tuas libenter* 21. Decembris 1863.

10. Quum aliud sit philosophus, aliud philosophia, ille ius et officium habet se submittendi auctoritati, quam veram ipse probaverit; at philosophia neque potest neque debet ulli sese submittere auctoritati.

Episl. ad Archiep. Frising. *Gravissimas* 11. Decembris 1862.—

Episl. ad eundem *Tuas libenter* 21. Decembris 1863.

11. Ecclesia non solum non debet in philosophiam unquam animadvertere, verum etiam debet ipse philosophiae tolerare errores eique relinquere ut ipsa se corrigat.

Episl. ad Archiep. Frising. *Gravissimas* 11. Decembris 1862.

12. Aposlolieae Sedis Romanarumque Congregationum Decrela liberum scientiae progressum impediunt.

Episl. ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21. Decembris 1863.

13. M- lhdus ei principia, quibus antiqui Doelores scholastici Theologiam excoluerunt, temporum nostrorum necessitatibus scienliarumque progressui minime, congruunt.

Epist. ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21. Decembris 1863.

14 Philosophia tractanda est, nulla supernaturalis revelationis habita ratione.

Episl. ad Archiep. Frising. *Tuas l'benter'2A*. Decembris 1863.

N. Ii. Cum rationalism! systemate cohaerent ad maximam pariem errores Antonii Güuther, qui damnamur in Epist. ad Card. Archiep. Colonien. *Eximiam tuam* 15. Iunii 1817 et in Episl. ad Episc. Wralislavien. *Dolore haud mediocri* 30. Aprilis 1860.

§. m.

Indifferentismus, Latitudinarismus.

15. Liberum cuique homini esi eam amplecti et profiteri religionem, quam rationis lumine quis ductus veram putaverit.

Lilt. Apost. *Multiplies inter* 10. Iunii 1851. — Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

16'. Homines in cuiusvis religionis cultu viam aeternae salutis reperire aeternamque salutem assequi possunt.

Episl. encycl. *Qui pluribus* 9. Novembris 1816. — Alloc. *Ebi primum* 17. Decembris 1847. — Episl. encycl. *Singulari quidem* 17. Martii 1856.

17. Saltem bene sperandum est de aeterna illorum omnium salute, qui in vera Christi Ecclesia nequaquam versantur.

Alloc. *Singulari quadam* 9. Decembris 1854. — Epist. encycl. *Quanto conficiamur* 17. Augusti 1863.

18. Proleslantismus non aliud est quam diversa verae eiusdem Christianae Religionis forma, in qua aequae ac in Ecclesia catholica Deo placere datum est.

Epist. encycl. *Noscitis et Nobiscum* 8. Decembris 1849.

§. IV.

*Socialismus, Communismus, Societates clandestinae.**Societates biblicae, Societates clerico-Uberales.*

Eiusmodi pestes saepe gravissimisque verborum formulis reprobantur in Episl. encycl. *Qui pluribus* 9. Novembris 1846. in Alloc. *Quibus quantisque* 20. Aprilis 1849. in Epist. encycl. *Noscitis et Nobiscum* 8. Decembris 1849. in Alloc. *Singulari quadam* 9. Decembris 1854. in Episl. encycl. *Quanto conficiamur moerore* 15. Augusti 1863.

§. V.

Errores de Ecclesia eiusque turibus.

19. Ecclesia non est vera perfectaue societas plane libera nec pollet suis propriis et constantibus iuribus sibi a divino suo Fundatore collatis. sed civilis potestatis est definire, quae sint Ecclesiae iura ac limites, intra quos eadem iura exercere queat.

Alloc. *Singulari quadam* 9. Decembris 1854. — Alloc. *Multis gravibusque* 17. Decembris 1860. — Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

20. Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere non debet absque civilis Gubernii venia et assensu.

Alloc. *Meminit unusquisque* 30. Septembris 1861.

21. Ecclesii non habet potestatem dogmatice definiendi, Religionem catholicae Ecclesiae esse unice veram Religionem.

Liti. Apost. *Multiplicos inter* 10. Iunii 1851.

22. O iligatio, qua catholici magistri et scriptores omnino adslringuntur, coarclalur in iis tantum, quae ab infallibili Ecclesiae indicio veluti fidei dogmata ab omnibus credenda proponuntur.

Episl. ad Arclnep. Prising. *Tuas libenter* 21. Decembris 1863.

23. Romani Pontifices et Concilia oectimenica a limitibus suae potestatis recesserunt, iura PrinCipum usurparunt atque etiam in rebus fidei et inorum definiendis errarunt.

Liti. Apost. *Multiplices inter* 10. Iunii 1851.

24. Ecclesia vis inPrendae potestatem non habet neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam.

Liti. Apost. *Ad Apostolicae* 22. Augusti 1851.

25 Praeter potestatem episcopatui inhaerentem, alia est attributa temporalis potestas a civili imperio vel expresse vel tacite concessa, revocanda proplerea, cum libuerit, a civili imperio.

Lilt. Apost. yf/ *Apostolicae* 22. Augusti 1851.

26. Ecclesia non habet nativum ac legitimum ius acquirendi ac possidendi.

Alloc. *Nunquam fore* 15. Decembris 1856. — Episl. encycl. *Incredibili*, 17. Septembris 1863.

27. Sacri Ecclesiae Ministri Romanusque Pontifex ab omni rerum temporalium cura ac dominio sunt omnino excludendi.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

28 Episcopis, sine Gubernii venia, fas non est vel ipsas Aposlolicas Literas promulgare.

Alloc. *Nunquam fore* 15. Decembris 1856.

29. Gratiae a Romano Pontifice concessae existimari debent tanquam irritae, nisi per Gubernium fuerint implorat ie.

Alloc. *Nunquam fore* 15. Decembris 1856.

30. Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitas a iure civili ortum habuit.

Lilt. Apost. *Multiplices inter* 10. Iunii 1851.

31. Ecclesiasticum forum pro temporalibus Clericorum causis sive civilibus sive criminalibus omnino <le medio tollendum est, etiam incon-sulta et reclamante Apostolica Sede. ■

Alloc. *Acerb ssimum* 27. Septembris 1852. — Alloc. *Nunquam fore* 15. Decembris 1856,

32. Absque ulla naturalis iuris et aequitatis violatione potest abrogari personalis immunitas, qua Clerici ab onere subeundae exercendaeque

militiae eximuntur; liane vero abrogationem postulat civilis progressus, maxime in societate ad formam liberioris regiminis constituta.

Episl. ad Episc. Montis regal. *Singularis Nobisque* 29. Septembris 1864.

33. Non perlinet unice ad ecclesiasticam jurisdictionis potestatem proprio ac nativo jure dirigere theologicarum rerum doctrinam.

Episl. Ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21. Decembris 1863.

34. Doctrina comparantium Romanum Pontificem Principi libero et agenti in universa Ecclesia, doctrina est quae medio aevo praevaluit.

Lilt. Apost. *Ad Apostolicae* 22. Augusti 1851.

35. Nihil velat, alicuius Concilii generalis sententia aut universorum populorum facto, summum Pontificatum ab Romano Episcopo atque Urbe ad alium Episcopum aliamque civitatem transferri.

Lilt. Apost. *Ad Apostolicae* Augusti 1851.

36. Nationalis Concilii definitio nullam aliam admittit disputationem civilisque administratio rem ad hosce terminos exigere potest.

Liti. Apost. *Ad Apostolicae* 22. Augusti 1851.

37. Institui possunt nationales Ecclesiae, ab auctoritate Romani Pontificis subductae planeque divisae.

Alloc. *Mullis gravibusque* 17. Decembris 1860. — Alloc. *Iamdudum cernimus* 18. Martii 1861.

38. Divisioni Ecclesiae in orientalem atque occidentalem nimia Romanorum Pontificum arbitria contulerunt.

Lilt. Apost. *Ad Apostolicae* 22. Augusti 1851.

§. VI.

Errores de societate civili tum in se, tum in suis ad Ecclesiam relationibus spectata.

39. Reipublicae status, utpote omnium iurium origo et fons, iure quodam pollet nullis circumscripto limitibus.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

40. Catholicae Ecclesiae doctrina humanae societatis bono et commodis adversatur.

Episl. encyl. *Qui pluribus* 9. Novembris 1846. — Alloc. *Quibus quantisque* 20. Aprilis 1849.

41. Civili potestati vel ab infideli imperante exercitae competit potestas indirecta negativa in sacra; eidem proinde competit nedum id quod vocant *exsequatur*, sed etiam itis appellationis, quam nuncupant *ab abusu*.

Liti. Apost. *Apostolicae* 22. Augusti 1851.

42. In conflictu legum ulriusque potestatis, ins civile praevallet.

Lilt. Aposl. *Ad Apostolicae* 22. Augusti 1851.

43. Laica potestas auctoritatem habet rescindendi, declarandi ac faciendi irritas sollemnes conventiones (vulgo *Concordata*) super usu iurium ad ecclesiasticam immunitatem perlinentium cum Sede Apostolica initas, sine huius consensu, imo et ea reclamante.

Alloc. *In consistoriali* 1 Novembris 1850. — Alloc. *Multis gravibusque* 17. Decembris 1860.

44. Civilis auctoritas potest se immiscere rebus, quae ad religionem, mores et regimen spirituale perlinent. Hinc potest de instructionibus indicare, (pias Ecclesiae Pastores ad conscientiarum normam pro suo munere edunt; quin eiam potest de divinorum Sacramentorum administratione et dispositionibus ad ea suscipienda necessariis decernere.

Alloc. *In consistoriali* 1. Novembris 1850. — Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

45. Totum scholarum publicarum regimen, in quibus inventus Christianae alicuius Reipublicae instituitur, episcopalibus dunlaxal seminariis aliqua ratione exceptis, potest ac debet attribui auctoritati civili et ita quidem attribui, ut nullum alii cuicumque auctoritati recognoscatur ius immiscendi se in disciplina scholarum, in regimine studiorum, in graduum collatione, m delectu aut approbatione magistrorum.

Alloc. *In consistoriali* 1. Novembris 1850. — Alloc. *Quibus luctuosissimis* 5. Septembris 1851.

46. Imo in ipsis Clericorum seminariis methodus studiorum adhibenda jivili auctoritati subiicilur.

Alloc. *Nunquam fore* 15. Decembris 1856.

47. Postulat optima civilis societatis ratio, ut populares scholae, quae palent omnibus cuiusque c populo classis pueris ac publica universim Instituta, quae literis severioribusque disciplinis tradendis et educationi juventutis curandae sunt destinata, eximantur ab omni Ecclesiae auctoritate, moderatrice vi et ingerentia plenoque civilis ac politicae auctoritatis arbitrio subiicianlur ad imperantium placita et ad communium aetatis opinionum amussim.

Epist. ad Archiep. Friburg. *Quum non sine* 14. Iulii 1864.

48. Catholicis viris probari potest ea juventutis instituendae ratio, quae sit a catholica Fide cl ab Ecclesiae potestate seiuncta quaeque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae fines tantummodo vel saltem primario spectet. ■

Epist. ad Archiep. Friburg. *Quum non sine* 14. Iulii 1864.

49. Civilis auctoritas potest impedire quominus sacrorum Antistites et fideles populi cum Romano Pontifice libere ac mutuo communicent.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

5(1. Laica auctoritas habet per se ius praesentandi Episcopos et potest ab illis exigere ut ineant dioecesium procuracionem antequam ipsi canonicam a s. Sede institutionem et Apostolicas Lileras accipiant.

Alloc. *Nunquam fore* 15. Decembris 1856.

51. Imo laicum Gubernium habet ius deponendi ab exercitio pastoralis ministerii Episcopos neque tenetur obedire Romano Pontifici in iis, quae Episcopatum et Episcoporum respiciunt institutionem.

Lilt. Apost. *Multiplies inter* 10. Iunii 1851. — Alloc. *Acerbissimum* 27. Septembris 1852.

52. Gubernium potest suo iure immutare aetatem ab Ecclesia praescriptam pro religiosa tam mulierum quam virorum professione omnibusque religiosis Familiis indicare, ut neminem sine suo permissu ad sollemnia vola nuncupanda admittant.

Alloc. *Nunquam fore* 15. Decembris 1856.

53. Abrogandae sunt leges, quae ad religiosarum Familiarum statum tutandum earumque iura et officia perlinent; imo potest civile Gubernium iis omnibus auxilium praestare, qui a suscepto religiosae vitae instituto deficere ac sollemnia vola frangere velint parilerque potest religiosas easdem Familias, perinde ac collegiatos Ecclesias et beneficia simplicia etiam iuris patronatus, penitus cxlinguere iliorumque bona et redditus civilis potestatis administration! et arbitrio subiicere et vindicare.

Alloc. *Acerbissimum* 27. Septembris 1852. — Alloc. *Probe memineritis*[^]. Ianuarii 1855.— *Cum saepe* 26. Iulii 1855.

54. Reges et Principes non solum ab Ecclesiae jurisdictione eximuntur, verum etiam in quaestionibus jurisdictionis dirimendis superiores sunt Ecclesia.

Liti. Apost. *Multiplies inter* 16. Iunii 1851.

55. Ecclesia a Statu Slalusque ab Ecclesia seiungendus est.

Alloc. *Acerbissimum* 27. Septembris 1852.

§. VII.

Errores de Ethica naturali et Christiana.

56. Morum leges divina haud egent sanctione minimeque opus est ut humanae leges ad naturae ius conformentur aut obligandi vim a Deo accipiant.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

57. Philosophicarum rerum morumque scientia itemque civiles leges possunt et debent a divina et ecclesiastica auctoritate declinare.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

58. Aliae vires non sunt agnoscendae nisi illae, quae in materia po-

sitae sunt et omnis morum disciplina honestasque collocari debet in cumulandis et augendis quovis modo divitiis ac in voluptatibus explendis.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862. — Epist. encycl. *Quanto conficiamur* 10. Augusti 1863.

59. Ius in materiali facto consistit et omnia hominum officia sunt nomen inane et omnia humana facta iuris vim habent.

Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

60. Auctoritas nihil aliud est nisi numeri et materialium virium summa.

Alloc. *Maxima quidem* Iunii 1862.

61. Fortunata facti iniustitia nullum iuris sanctitati detrimentum affert.

Alloc. *lamdudum cernimus* 18. Martii 1861.

62. Proclamandum est et observandum principium quod vocant *de non interventu*.

Alloc. *Novos ei ante* 28. Septembris 1860.

63. Legitimis Principibus obedientiam detrectare, imo et rebellare licet.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9. Novembris 1846. — Alloc. *Quisque vestrum* 4. Octobris 1847. — Epist. encycl. *Noscitis et Nobiscum* 8. Decembris 1849. — Lilt. Apost. *Cum catholica* 26. Martii 1860.

64. Tum cuiusque sanctissimi iuramenti violatio, tum quaelibet scelerata flagitiosaque actio sempiternae legi repugnans, non solum haud est improbanda, verum etiam omnino licita suumque laudibus efferenda, quando id pro patriae amore agatur.

Alloc. *Quibus quantisque* 20. Aprilis 1849.

§. VIII.

Errores de matrimonio Christiano.

65. Nulla ratione ferri potest, Christum evexisse matrimonium ad dignitatem Sacramenti.

Liti. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851.

66. Matrimonii Sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile ipsumque Sacramentum in unum nuptiali benedictione solum est.

Lilt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851.

67. Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest.

Liti. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851. — Alloc. *Acerbissimum* 27. Septembris 1852.

68. Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi; sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta existentia tollenda sunt.

Lilt. Apost. *Multiplices inter* 10. Iunii 1851.

69. Ecclesia sequioribus seculis dirimentia impedimenta inducere caepit, non iure proprio, sed illo iure usa, quod a civili potestate mutuata erat.

Litt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851.

70. Tridentini Canones, qui anathematis censuram illis inferunt qui facultatem impedimenta dirimentia inducendi Ecclesiae negare audeant, vel non sunt dogmatici, vel de hac mutuata potestate intelligendi sunt.

Litt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851.

71. Tridentini forma sub infirmitatis poena non obligat, ubi lex civilis aliam formam praestituat et velit hac nova forma interveniente matrimonium valere.

Litt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851.

72. Bonifacius VIII. votum castitatis in ordinatione emissum nuptias nullas reddere primus asseruit.

Litt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851.

73. Vi contractus mere civilis potest inter Christianos constare veri nominis matrimonium falsumque est, aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse Sacramentum, aut nullum esse contractum, si Sacramentum excludatur.

Litt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851. — Lett. di S. S. Pio IX. al Re di Sardegna 9. Settembre 1852. — Alloc. *Acerbissimum* 27. Septembris 1852. — Alloc. *Multis gravibusque* 17. Decembris 1860.

74. Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent.

Litt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851. — Alloc. *Acerbissimum* 27. Septembris 1852.

N. B. Huc facere possunt duo alii errores de Clericorum caelibatu abolendo et de statu matrimonii statui virginitatis anteferendo. Confo-diuntur prior in Epist. encycl. *Qui pluribus* 9. Novembris 1849. posterior in Litt. Apost. *Multiplikes inter* 10. Iunii 1851.

§. IX.

Errores de civili Romani Pontificis principatu.

Yò. De temporalis regni cum spirituali compalibilitate disputant inter se Christianae et catholicae Ecclesiae filii.

Litt. Apost. *Ad Apostolicam* 22. Augusti 1851.

76. Abrogatio civilis imperii, quo Apostolica Sedes politur, ad Ecclesiae libertatem felicitatemque vel maxime conducet.

Alloc. *Quibus quantisque* 20. Aprilis 1849.

2V. B. Praeter hos errores explicite notatos, alii complures implicite

reprobantur proposita et asserta doctrina, quam catholici omnes firmissime relinere debeant, de civili Romani Pontificis principatu. Eiusmodi doctrina luculenter traditur in Alloc. *Quibus quantisque* 20. Aprilis 1849. in Alloc. *Si semper antea* 2(). Maii 1850. in Litt. Apost. *Cum catholica Ecclesia* 26. Martii 1860. in Alloc. *Novas* 28. Septembris 1860, in Alloc. *iamdudum* 18. Martii 1861. in Alloc. *Maxima quidem* 9. Iunii 1862.

Errores qui ad Uberalismum hodiernum referuntur.

Ti. Aetate hac nostra, non amplius expedit Religionem catholicam haberi tanquam unicum Status religionem, ceteris quibuscumque cultibus exclusis.

Alloc. *Nemo vestrum* 26. Iulii 1855.

78. Hinc laudabiliter in quibusdam catholici nominis regionibus lege cautum est, ut hominibus illuc immigrantibus liceat publicum proprii cuiusque cultus exercitium habere.

Alloc. *Acerbissimum* 21. Septembris 1852.

79. Enimvero falsum est civilem cuiusque cultus libertatem itemque plenam potestatem omnibus attributam quaslibet opiniones cogitationesque palam publiceque manifestandi conducere ad populorum mores animosque facilius corrumpendos ac indifferentismi pestem propagandam.

Alloc. *Numquam fore* 15. Decembris 1856.

80. Romanus Pontifex potest ac debet cum progressu, cum liberalismo et cum recenti civilitate sese reconciliare et componere.

Alloc. *iamdudum cernimus* 18. Martii 1861.

ADDENDA

EX ENCYCLICA PH IX. *Quanta cura.*

Praeter praefatas propositiones, aliae memorandae sunt, quas in Encyclica *Quanta cura* confixit Pius IX. Eae porro sunt hominum qui docent :

1° Optimam societatis publicae rationem civilemque progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et gubernetur, nullo habito ad Religionem respectu ac si ea non existeret, vel saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discrimine.

2° Optimam esse conditionem societatis, in qua Imperio non agnoscitur officium coercendi sancitis poenis violatores catholicae Religionis, nisi quatenus pax publica postulet.

3° Libertatem conscientiae et cultum esse proprium cuiuscumque hominis ius, quod lege proclamari et asseri debet in omni recte constituta societate et ius civibus inesse ad omnimodam libertatem nulla vel ecclesiastica vel civili auctoritate coarctandam, quo suos conceptus quoscumque manifestare ac declarare valeant.

4° Voluntatem populi, publica, quam dicunt, opinione vel alia ratione manifestatam constituere supremam legem ab omni divino humanoque iure solutam et in ordine politico facta consummata, eo ipso quod consummata sunt, vim iuris habere.

5° Auferendam esse civibus et Ecclesiae facultatem *qua eleemosynas Christianae caritatis causa palam erogare valeant* ac de medio tollendam legem *qua certis aliquibus diebus opera servilia propter Dei cultum prohibentur*.

6° Societatem domesticam seu familiam totam suae exsistentiae rationem a iure dumtaxat civili mutuari; proindeque ex lege tantum civili dimanare ac pendere iura omnia parentum in filios, cum primis vero ius institutionis educationisque curandae.

7° Clerum, ulpote vero ulilique scientiae et civilitatis progressui inimicum, ab omni juventutis instituendae educandaeque cura et officio esse amovendum.

8° Ecclesiae leges non obligare in conscientia, nisi cum promulgantur a civili potestate; — acta et decreta Romanorum Pontificum ad Religionem et Ecclesiam spectantia indigere sanctione et approbatione, vel minimum assensu potestatis civilis; — Constitutiones Apostolicas quibus damnantur clandestinae Societates, sive in eis exigatur, sive non exigatur iuramentum de secreto servando earumque asseclae et fautores anathemate mulclanlur, nullam habere vim in illis orbis regionibus ubi eiusmodi aggregationes tolerantur a civili Gubernio; — excommunicationem a Concilio Tridentino et Romanis Pontificibus latam in eos qui iura possessionesque Ecclesiae invadunt et usurpant, nili confusione ordinis spiritualis ordinisque civilis ac politici ad mundanum dumtaxat bonum prosequendum; — Ecclesiam nihil debere decernere, quod obstringere possit fidelium conscientias in ordine ad usum rerum temporalium; — Ecclesiae ius non competere violatores legum suarum poenis temporalibus coercendi; — conforme esse sacrae Theologiae iurisque publici principiis, bonorum proprietatem, quae ab Ecclesiis, a Familiis religiosis aliisque locis piis possidentur, civili Gubernio asserere et vindicare.

9° Ecclesiasticam potestatem non esse iure divino distinctam et independentem a potestate civili neque eiusmodi distinctionem et independentiam servari posse, quin ab Ecclesia invadantur et usurpentur essentialia iura potestatis civilis.

10° Illis Apostolicae Sedis iudiciis et decretis, quorum obiectum ad bonum generale Ecclesiae eiusdemque iura ac disciplinam spectare declaratur, dummodo fidei morumque dogmata non attingat, posse assensum et obedientiam detrectari absque peccato et absque ulla catholicae professionis iactura.

De quibus propositionibus sic statuit Pontifex:

« Omnes et singulas pravas opiniones ac doctrinas singillatim hisce
« Litteris commemoratas auctoritate Nostra Apostolica *reprobamus, pro-*
« *scribimus* atque *damnamus* easque ab omnibus Catholicae Ecclesiae
« filiis veluti reprobatas, proscriptas atque damnatas omnino haberi vo-
« lumus et mandamus. »

THEOLOGIA MORALIS

TRACTATUS.I.

DE ACTIBUS HUMANIS

CAPUT I.

ACTUUM HUMANORUM NOTIO ET DIVISIO

§ 1. *Notio actus humani.*

I. Usu receptum est apud Theologos, ut actuum humanorum nomine illae solae actiones intelligantur, quae procedunt ab homine lanquam a principio intelligente et suorum actuum dominium habente: unde actus humanus definiri solet < Actus a VOLUNTATE CUM RATIONIS ADVERTENTIA ET LIBERTATE PROCEDENS >. Cf. S. Thom. J. 2. q. 1. a. 1. Cum vero, ut inquit s. Thomas 2. sent. d. 24. q. 3. a. 2. iri incipiat genus moris, UBI primo dominium voluntatis invenitur, ideo iidem haberi solent actus humani et morales (vid. 1.2. q. 18. a. 5. et 9. ct q. 19. a. 1. ad 3J. i Si quae nutem, addit s. Thomas 1.2. q. 1. a. 1. aliae actiones homini convenient, possunt dici quidem hominis actiones, sed non proprie humanae, cum non sint hominis inquantum est homo, >

1. Locus s. Thomae, unde sumpta definitio, hic est 1. 2. q. 1. a. 1.: < Dicendum, quod actionum, quae ab homine aguntur, illae solae *proprie* dicuntur humanae, quae sunt propriae hominis, in quantum est homo. Differt autem homo ab irrationabilibus creaturis in hoc, quod est suorum actuum dominus. Unde illae solae actiones vocantur *proprie* humanae, quarum homo est dominus. Est autem homo dominus actuum suorum per rationem et voluntatem; unde et liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis et rationis. Illae ergo actiones *proprie* humanae dicuntur, quae ex voluntate deliberata procedunt. Si quae autem aliae actiones homini conveniunt, possunt dici quidem *hominis actiones*, non autem *proprie* humanae; cum non sint hominis, in quantum est homo ».

2. Qua statuta definitione consequitur, a censu actuum humanorum excludendas esse actiones infantum, ebriorum, dormientium, delirantium etc. et generalim eorum, in quibus impeditus sit usus rationis.

homo et in illis, qui non habent impeditum usum rationis, si quae sint actiones, quae sine ulla rationali deliberatione ponantur, istae non erunt actus humani v. gr. motus primo-primi passionum, cogitationes

praevenientes deliberationem adusque inadvertenter positi; de quibus agetur, ubi de voluntarii impedimentis.

Hi autem in scholis consueverunt dici *actus hominis*, non autem *humani*, uti cl ex textu praemisso s. Thomae habemus.

3. Proponere solent 1)1). nonnullas dilliculitates contra praedictam definitionem s. Thomae; quas deinde non omnes solvunt eodem pado. .Nam s. Thomas vult, actum humanum dici, qui proprius sil hominis, ut homo est; talem vero actum dicti esse illum, qui sit liber et cuius homo sil dominus. Atqui prima rei cogitatio esi hominis, qua homo est et primi voluntatis moins, qui antecedunt adverlentiam, sunt hominis, qua homo est, nec tamen liberi sum. Praeterea ridere, loqui etc. eodem mo lo sunt hominis ei tamen conveniunt infantibus et amentibus, in quibus aclio libera non est. Accedit, quod servi agunt ex deliberatione nec tamen sunt actionum suarum domini. Denique negandum non videtur, actum humanum esse amorem beatificum, qui liber non est.

4. Responderunt porro DI)., alii quidem a s. Thoma actum humanum dici, qui ah homine procedit prout ipse ex loto et non ex parte lanium est homo; ex loto autem est homo ex facultate tum rationis tum voluntatis: sed haec explicatio non satisfacit. Alii cum Cdielano actum humanum dici, quo homo agit, non agitur: quae redit ad seq. explicationem. Alii scilicet et melius responderunt, s. Thomam loqui de actu hominis, prout homo est, non modo quoad naturam ac substantiam actus (unde propria est hominis operatio *intellectiva* et *volitiva'*), sed etiam quoad proprium modum operandi, qui nempe non sil necessarius prout in brutis, sed *liber*. Ita Azor lost. Morali, lib. 1. c. 1. Suarez in 1.2. tr. 1. d. 2. s. 2. n. 7(1).

Ad 2* difficultatem dicimus quod loqui, ridere etiam, sunt quid consequens utique ad differentiam hominis, prout nempe est rationalis; sed nisi hae actiones libere fiant, non sunt perfecti actus proprii hominis, quatenus et substantia actus et modus agendi attenditur. Quod autem obiicilur de actionibus servorum, ineptum est; nam dominium, de quo loquitur s. Thomas, non est *legale*, sed *naturale*, quod ex libero arbitrio enascitur.

(1) Scilicet divisio actuum prima foret tum in eos, qui ab homine sunt secundum genus suum (*animal*) et sunt aliis inferioribus communes, tum in eos, qui sunt ab homine secundum suam differentiam (*rationale*) et ei proprii sunt prae inferioribus. Ili autem rursus dividuntur tum in illos, qui proprii sunt hominis, spectata etiam lanium eorundem actuum substantia, ut dicitur, tum in eos, qui proprii sunt hominis, spectato praeterea modo agendi: illi sunt omne< actus intellectus et voluntatis, hi actus liberi, t um vero actus liheri sint a ratione et voluntate et idcirco perfectionem utramque comprehendant, secundum substantiam nempe et modum, iidem propriissime dicuntur humani cl de ipsis loquitur s. Thomas. E.

Quoad actum amoris beatifici, Caielanus respondit eum non esse *humanum* sed *superhumanum*: ad quae Suarez advertit vi rationis adductae *superhumanos* quoque dicendos fore actus viatoris ex gratia, qui sunt certe *humani*. Alii reponunt amorem beatificum saltem in causa esse liberum; quia gloriam libere promeruerunt. Sed his Suarez l. c. n. 8. obiicit *infantes*. Alii s. Thomam non locutum *exclusive*: sed hoc videtur falsum tum ex allati textus lectione, tum ex perpetua doctrina s. Thomae, quae ad actum humanum requirit libertatem. Ita v. gr. cum definivisset l. 2. q. 77. a. 6. peccatum *essentialiter consistere in actu liberi arbitrii*, alibi l. 2. q. 71. art. 6. definit peccatum: « *Peccatum est actus humanus malus* ». Ergo ad essentiam actus humani exigit libertatem.

Dic ergo cum Suarez l. c. n. 9., heic, quoniam res moralis agitur, sermonem esse tantum de *actionibus hominis viatoris*, quibus ipse tenet ad finem suum scilicet, beatitudinem et quae lege debent commensurari atque adeo quae bonae vel malae moraliter sint dignaeque laude aut vituperatione, praemio vel poena ideoque has et non alias actiones definiendas esse reorum vero definitio ea est quam tradidit Thomas. Quapropter quaestiones de alterius generis actionibus otiosae sunt et praeter rem.

Exinde penes s. Thomam pro eodem sumuntur *actus moralis* et *humanus*. Ita l. 2. q. 18. a. 5: « Dicuntur autem aliqui actus *humani* vel *morales*, secundum quod sunt a ratione ». Et l. 2. q. 18. art. 9. « Si autem non procedit (actus) a ratione deliberativa..., talis actus non est proprie loquendo *moralis* vel *humanus* ». Et l. 2. q. 19. art. 1. ad 3. « Ratio est principium *humanorum* et *moralium* actuum ».

5. Non erit abs re in aberrationes quasdam a doctrina s. Thomae animadvertere. Quod actus *humani* nomine appellari debeat quaevis actio, quae profluat a facultate, quae homini non sit communis cum brutis, statuit Antonius Alasia olim Professor Theol. Moral, in Universitate Taurinensi.

Exinde Rosmini, Alasia citato, definii, actum humanum esse, etiamsi nullatenus a voluntate procedat. Anrop. Lib. 3. sect. 2. c. 1. pag. 349.: « Umano dicesi l'atto proprio dell' uomo, quello che l' uomo fa con le potenze, che sono di lui solo, non comuni ai bruti. Le potenze dell' uomo solo, non comuni ai bruti, sono l'intelletto e la volontà. Di qui è che un atto semplicemente intellettuale dee dirsi umano, siccome quello che viene operato da una potenza propria dell' uomo, di cui i bruti non partecipano... Non è dunque del tutto esatto (ecce Scholae omnes traducuntur ut imperitae) il far entrare nella definizione dell'atto umano la volontà ».

Rosmini ducem sequutus est Alexander Peslallozza Lib. 1. part. 2. sect. 2. cap. 2. pag. 123. edit. 1847. inquit: « L'atto umano è quello, che l'uomo fa col l'uso di quelle potenze, per le quali egli si distingue specificamente dagli altri esseri animali; le quali potenze sono l'intelletto e la volontà ».

Exinde, pag. 126. addit: « Atto umano sarà a chiainarsi ogni nostro pensiero, ogni percezione, gindizio, ragionamento, ogni volizione interna, e ogni azione esterna prodolta (alii melius dicerent *imperata*) dalla volonlà c dalla liberlà.

Quamvis huiiismodi definitio videatur immediate sequi ex principio praestituto a s. Thoma, *illas esse actiones humanas, quae sunt propriae hominis in quantum est homo*: attamen, quia constans el semper sibi cohaerens ratio disputandi s. Dodoris manifeste ostendit, ipsum in eo principio statuendo habuisse prae oculis non tantum substantiam actuum, sed praecipue modum agendi; immerito pro hac nova definiendi ratione invocaretur auctoritas s. Thomae. Et si vero, ratione habita tantum illius principii, accepti ut hteraliter sonat, probari possent istae aliae definitiones actus humani, eadem tamen vel ex eo capite improbandae sunt quod inutiles sint et incommoda plura gignant. Nam, quod advertendum est, res tandem redit ad quaestionem nominalem. Nemo negat esse in homine actus, qui quoad eorum naturam proprii sint ipsius prae inferioribus et proprium quoque ipsius esse modum quemdam agendi: nemo negat, si res per se spectetur, actus quoad eorum naturam proprios hominis, vocari posse actus humanos. Sed constans veterum usus fuit, ut appellatio haec *actus humanus* fieret actibus hominis positus eo speciali modo, qui proprius est hominis. Si significationem usu receptam huius dictionis *actus humanus* immutare vis, nil novi doces ac solum incommoda non pauca nobis obtrudis.

Sane 1° Cum quaelibet ars sive scientia suas habeat voces technicas; has sine gravissima causa nequaquam fas est mulare. 2° Eiusmodi nova loquendi ratio nihil utilis est; quippe nemo poterit alios cogere, ut eam adoptent. 3° Ergo confusionem tantum nata est inducere, ut mutuo se homines non intelligant, non secus ac qui inter vulgus novam linguam induceret seu nova rebus vocabula. 4° Duplicem propterea laborem sine causa imponit, si quis proficere aliquid ex horum scriptis vellet. Qua de re Melchior Canus De Loc. Theol. Lib. 2. in Prooemio: «Scholae propria verba peculiaresque loquendi formas submovere non audeo. Nam etsi cupio disputare ornatius, quam solent nostri, at *non debeo* tamen labores duos afferre theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentsia ». 5 Hinc aperitur locus controversiis, quae tamen non aliunde, quam ex non intellectis aliorum sentiis, oriuntur. 6' Accedit periculum erroris in legendis aliorum operibus ac volvendis antiquis Doctoribus. 7° Imo erroris periculum imminet in legendis ecclesiasticis monumentis et decretis.

7. Quo progrediatur furor innovandi, exemplo sit Pestalozza, qui antiquae distinctioni in actus *humanos* et actus *hominis*, aliam substituit, pag. 125. n. 244. cum not., actuum *naturalium* seu *animalium* et actuum *personalium*; rationem addens, quod potentiae intellectus et voluntatis con-

stiluant personalitatem. In quibus missa fiat absurditas, quasi naturales non essent actus quoque intellectus et voluntatis: at palet dein gravissimus error ex notione illa personalitatis; si enim definiatur ratio personalitatis seu constituatur personalitas in summo activo principio, iam in Deo unica erit persona.

§. 2 *De partitionibus actuum humanorum*

II. Actus humani dividuntur in *elicitos* et *impeuatos*. Eliciti dicuntur, qui a voluntate immediate procedunt, quatenus in ipsa consummantur. Imperati sunt, qui ex voluntatis imperio ponuntur ab aliis potentiis sive internis sive externis.

Actus *elicit*i et *imperati* alio nomine a quibusdam theologis vocantur *interni* et *exteriores*, non quasi imperati omnes actus foras prodeant, sed quatenus sunt exteriores voluntati. Actus sane, qui dicuntur imperati, tales sunt respectu voluntatis, quae alias potentias movet ad actum: eliciti vero sunt relate ad potentiam, a qua procedunt, quemadmodum ab intellectu elicitur, ex voluntatis imperio, iclus fidei. Verum nunc sermo est de actibus elicitis voluntatis; ideo consideratio actuum, qui ab aliis potentiis eliciuntur, prout ab illis sunt eliciti, huc non perlinet.

Elicitus porro est ipse quoque actus, quo voluntas vult imperatum ab alia potentia poni. Sed et imperati a theologis interdum dicuntur actus ipsius voluntatis: sic odium peccati imperari dicitur a timore et quidem imperari potest non solum prout attritio est sed etiam prout est contritio perfecta: sic misericordia erga pauperes dicitur imperata a caritate Dei etc. Scilicet aliquis actus voluntatis potest ab alio actu eiusdem potentiae determinari. Si qui vero sint actus ab alia potentia eliciti, sed independenter a voluntate, ut cogitatio, recordatio etc., hi non dicuntur ullo modo imperati.

Nulla vero ratione dicuntur aliae potentiae habere actus a se imperatos; quia imperare est solius voluntatis.

Actus itaque imperatos numerare opus non est; tot enim sunt quot possunt esse actus aliarum potentiarum, quae subsunt imperio voluntatis et quod quod etiam sunt actus ipsius voluntatis.

9. Actus vero eliciti a voluntate facile secundum speciem numerantur; ad hos enim, ex Azorio Inst. Moral. 1.1. c. 19. revocantur, nempe *velle*, *intendere*, *frui*, *eligere*, *consentire*, *uti*. Nam bonum, quod voluntati offertur, duplex est: aut finis aut quod nos ducit in finem; bonum ergo appuli bifariam contingit. Bonum, quod est finis, per se appetitur ut *ineundum* vel *honestum*: aliud vero appetitur ut *bonum utile* ad finem assequendum. Illud appetitur propter se, hoc propter aliud.

Sed Unis triplici modo expetitur: 1° ut bonum quod propter se et in se spectatum voluntati placet: sic *velle* voluntas dicitur vel complecti

bonum sive ad ipsum adnili; bonum enim allicit et voluntas bonum sequitur: 2° bonum ita appetitur ut propter ipsum assequendum alia expectantur et tunc bonum illud induit rationem finis, quem philosophi definiunt: * cuius gratia aliquid fit » et sic eum bonum amatur et appetitur tanquam finis per aliud oblinendus, voluntas dicitur illud *intendere*: 3° Potest bonum approbari, placere, prout voluntas in eo iam obtento conquiescit et sic ipsa dicitur *frui*.

Quod autem spectat ad bonum utile, tribus actibus circa hoc versatur voluntas: 1° ex variis mediis a ratione propositis unum *eligit*: 2° idem autem actus, quatenus praescio habet a comparatione cum aliis et mere est amplectens et approbens, dicitur *consensus*, quasi scilicet simul sentiens cum intellectu: 3° actus tandem quo voluntas adhibet medium electum et approbatum sive bonum utile, ad finem assequendum, dicitur *usus*.

Ad hos sex actus reliqui facile reducuntur; nam *desiderium* perlinet ad *intentionem*, *amor* ad *velle* quod iam, nisi potius dicatur quod amor et vult et intendit et fruatur: *spes* est intentio quaedam boni futuri, ardui sed possibilis: *delectatio* ad fruitionem revocatur: *gaudium* vero vix a delectatione distinguitur. Non consideramus hanc *odium*, *fugam* etc.; quia hi actus ratione contrarietatis ad idem genus pertinent.

III. In bonos, malos et indifferentes. Boni sunt qui praecipienti aut etiam consulenti regulae inorum sunt conformes: mali qui praecipienti regulae repugnant: indifferentes vero ex obiecto dicuntur, si neque conformes sunt regulae neque ei repugnent, qui tamen et ipsi boni vel mali evadere possunt, prout ex line bono vel malo ponantur.

10. Potest esse bonum, quod non praecipitur, sed mere consulatur. Non ergo recte quidam actus bonos definiunt: qui sunt conformes regulae *praecipienti*.

Mali vero ut sint actus, repugnare debent regulae praecipienti, nec salis est si recedant a consulente; si autem regula consulens contemnatur, iam habetur repugnantia cum regula praecipiente, quae id vetat. Per ea vero, quae subdimus de actu indifferenti, non solvimus, uti patet, quaestionem an detur actus indifferens in individuo, de qua re dicendum occurret in fine huius tractatus.

IV. In naturales et supernaturales. Naturales sunt, qui per solas facultates naturales eliciuntur: supernaturales vero qui eliciuntur cum auxilio gratiae et meritorii dicuntur vel de condigno vel de congrui, prout illis retributio aliqua vel ex iustitia vel ex decentia ac benignitate dei rependitur.

11. Adverte hanc attendi principium eliciens. Ergo etiamsi versetur actus circa obiectum supernaturaliter revelatum, si tamen eliciatur solis viribus naturae, dicetur naturalis. Quoad actus, qui ad ordinem ethicum naturalem perlinent, nihil est quod addamus. Quoad actus supernatu-

rales, tales eos dicimus, qui egent, ut. fiant, adiutorio gratiae divinae, eo quod excedant, secundum suam intrinsecam perfectionem, vires naturae, qua in re sila est eorum supernaturalitas. Nec ut actus sit supernaturalis, opus est ut obieclum eius sit supernaturale; actus enim vi gratiae positi versari possunt et circa obiecla virtutum naturalium. Verum de his ad theologos dogmaticos; nostrum enim non est quaestiones huiusmodi agitare.

Eadem de causa utique indicavimus in synopsi meritorios de condigno dici actus, quibus ex iustitia retributio seu merces aut praemium rependitur, meritorios vero dici de congruo illos, quibus quidpiam retribuitur ex quadam decentia seu convenientia et ex liberali Dei benignitate. Verumtamen non definimus an omnes actus, qui aliquo modo sunt supernaturales, sint etiam meritorii (vid. Logo de Fide disp. XII. nn. 17. 49.) nec rursus definivimus, quatenus condiciones requirantur, ut quidpiam meritorium sit de condigno vel de congruo: quippe ad nos non pertinet dirimere controversias, quae in scholis circa haec instituuntur. Praeterea adnotandum ad meritum revocari valorem satisfaciendi pro poenis, quae peccato debentur: unde actus vocantur satisfactorii. Satisfactorius autem est actus, non secus ac meritum, vel de condigno vel de congruo: hoc quidem, dummodo homo affectum erga peccatum deposuerit.

V. In internos et externos. Primi sunt qui internis potentiis perficiuntur nec ullo modo exterius prodeunt: alii qui ad externas potentias progrediuntur aut aliquo sensibili signo exterius manifestantur.

12. Definitiones traditae actus interni et externi maxime referuntur ad ea quae deinde disputantur in aliis tractatibus, videlicet an praecipui possint actus interni, an possint puniri, an iniungi pro poenitentia sacramentali etc., an sufficiant ad contrahendum etc.

Celerum non desunt doctores, uti Suarez, Vasquez et alii, qui hoc loco, agentes nempe de actibus humanis, quorum radix reipsa est sola voluntas, distinctionem in actus interiores et exteriores referunt ad ipsam solam voluntatem, ita ut interiores actus sint, quos voluntas per se exserit, exteriores sint, qui ex motu voluntatis ab aliis potentiis, etiam interioribus, perficiuntur. Quocirca haec distinctio, iuxta hos auctores, recidit in praecedentem de actibus elicitis et imperatis,

VI. Praeterea quoad vota, iuramenta, contractus, indicia, sacramenta, etc. notanda sunt sequentia.

a) Actus est validus, cum omnibus ad eius valorem essentialiter requisitis constat: invalidus vero, si vel unum ex essentialibus desit.

13. Porro pro diversa rei natura interdum quaedam requiruntur iure positivo, quaedam iure naturae. Sic essenziale est ex iure naturae ad matrimonium consensus contrahentium: de iure autem positivo necessarii

sunt testes cl praesentia parochi, ubi Concilium Tridenlinum in forma praescripta fuerit promulgatum. Si quando autem defuerit aliquod ex essentialibus, actus est invalidus, eodem prorsus modo ac sublata essentia tollitur res.

Advertendum autem (quod elucet ex dictis de requisitis ad valorem matrimonialis contractus) quosdam actus validos per se esse posse, si ius naturae spectatur, qui invalidi tamen sint ex iure positivo: ita verbi gratia si uxor sine iudicis interventu alienaret dolem. Neque id mirum esse debet; non enim id cedit in contemptum legis naturalis. Nam lex naturae nihil utique ulterius videtur exigere ad actus alicuius validitatem, si abstracte res consideretur sine circumstantiis. Al ipsa lex naturae exigit, ut, habita ratione circumstantiarum, in concreto omnia ita peragantur, ut ad bonum commune conducant. I

Porro determinatio eorum, quae conferunt ad bonum commune, ipsa dictante lege naturae, perlinet ad illum, qui curam habet communitatis. Ergo ipsa lex naturae exigit et sancit, ut habeantur invalidi illi actus, quos tales declarat publica potestas, cuius munus est determinare ea, quae ex lege naturae indeterminata videntur.

b) Actus validus aliquando irrevocabilis est absolute aut saltem nulla auctoritate pure humana rescindi potest. Aliquando vero irritari potest per eum, qui auctoritate polleat in subditos. I

14. Quod dicitur de irrevocabilibus actus, 1° intelligendum est respectu potestatis mere humanae, 2° donec non immutentur adiuncta quaedam eiusdem rei. Sic v. gr. matrimonium non modo ratum sed et consummatum, inter fideles, nulla humana auctoritate dissolvi potest: dissolvi tamen posset divina. Cuius rei ratio petenda est a supremo dominio, quod Deo competit in omnia et cuius dominio cedunt omnia creaturarum iura.

Ita matrimonium consummatum nulla mere humana auctoritate dissolvi potest; at inter Iudaeos solvebatur permissione a Deo facta libelli repudii et etiamnum Deus concedit converso ad fidem coniugi dissolutionem vinculi matrimonialis, si quidem alter coniux infidelis neque converti velit neque pacifice cohabitare ac sine iniuria Creatoris. Et R. Pontifex, ex auctoritate Christi, cuius est Vicarius, potest vinculum matrimonii contracti in infidelitate et consummati solvere, postquam alteruter coniux in Ecclesiam sit receptus: de quibus rebus suo loco. Quod autem spectat ad immutationem adiacentium ipsius rei, id facile palet. Sic verbi gratia si quidpiam quis voverit et dein immutentur circumstantiae, ita ut executio evadat valde difficilis aut minus Deo grata etc., eo ipso actus rescindi potest.

Quod vero rescindi possit per eum, qui auctoritate in subditos pollet,

hoc perlinet ad bonum commune: lum quia non erat id relinquendum cuiusque arbitrio, sive agatur de re unius sive praesertim agatur de concursu iurium plurium hominum, ad lites et discordias nempe componendas; lum quia rectori communitatis Deus eam facit potestatem, quam singulis non facit, sive id proficiscatur ex potestate et dominio, quod habet superior in subditum sive sit ex adminislracione, quam Deus reliquit potestati Ecclesiae.

c) Invalidus aut talis est ipso facto et a principio idque vel iure naturae vel iure humano, aut saltem fieri talis potest, per iudicis nempe sententiam seu p-r legitimi superioris auctoritatem.

15. Invalidi ipso facto sunt actus, quibus desunt essentialia iure naturae, ut si ebrius contractum ineat vel si vendas rem non luam: iure humano, ut si testamentum conficiatur sine praescriptis sollemnitatibus. Exemplum actus invalidandi habes in solutione pecuniae amissae in ludo vetito, quae per interventum iudicis recuperari possit.

d) Denique actus potest esse validus simul et licitus, vel validus sed illicitus, vel e contrario licitus sed invalidus, vel denique nec licitus nec validus.

16. Exemplum primi matrimonium contractum absque ullo impedimento dirimente aut impediante: secundi matrimonium personae catholicae cum persona haeretica absque dispensatione: tertii matrimonium ex ignorantia invincibili cum impedimento dirimente contractum: quarti matrimonium scienter contractum cum impedimento dirimente.

CAPUT II.

DE VOLUNTARIO ET INVOLUNTARIO ATQUE HORUM PARTITIONIBUS.

§ 1. *De Voluntario.*

VII. « Voluntarium, inquit s. Thomas 1.2. q. 6. ari. 2. ad 1. denominative dicitur a voluntate, quae nominat appetitum rationalem ». Delinitur autem, ibid. art. I. «cuius principium est intra cum additione scieniae ». De ratione igitur voluntarii est lu ut sit a principio intrinseco, nempe voluntate, quae affective ac propensione sua in propositum obieclum assurgat ac nitatur: 2° ut hic motus sil ex praevia intellectuel cognitione. Hinc patet, quomodo voluntarium d Herat tum a volito, in quod voluntas per actum suum velut in ohieclum tendit, lum etiam a spontaneo, ad quod non requiritur cognitio rationalis, sed sufficit tendentia mere naturalis et imperfecta ac materialis cognitio, (pialis et in brutis reperitur.

17. Voluntas igitur definitur appetitus rationalis, facultas scilicet, quae in finem seu bonum a ratione propositum assurgit et nititur. Rem enim velle dicimur vere, quando in aliquid propositum ut bonum, sive verum

sit sive apparens, voluntas ad illud assequendum surgit et movetur absolute. Cum vero motus iste non absolutus est, sed veluti suspensus et quasi ab aliqua conditione pendens, potius dicitur *velleitas*. Scilicet aliud est *vellem*, aliud *volo*. Sive volitio alia *efficax* dicitur, alia *inefficax*. Ita quoad sensum Scotiis in 2. Dist. 6. q. 1. Actus volendi duplex est, simplex et sub conditione, vel sub aliis verbis, est volitio efficax et volitio complacentiae. Exemplum: alio modo infirmus sperans sanitatem, vult sanitatem, alio modo infirmus desperans de sanitate; vult enim sanitatem prior, quia sperat sanitatem sibi possibilem et habet, respectu eius, volitionem efficacem et imperativam mediorum inducentium sanitatem. Sed desperans vult volitione complacentiae, at non volitione efficaci; quia non quaerit media inducentia sanitatem, eo quod non existimat illam posse sibi acquiri. S. Thomas 1.2. q. 13. a. 5. ad 1m. ad idem significandum, utitur vocibus *voluntatis completae* et *incompletae*, alibi vero 3. q. 21. art. 4. eandem rem sic explicat, ut alia *absoluta voluntas* dicatur, alia *velleitas*: alio autem in loco 1. q. 19. ari. 6. ad 1m. ita dividit, ut alterum vocet *voluntarium simpliciter*, alterum *secundum quid*.

18. Porro quid sibi velit definitio s. Thomae tradita de voluntario, patet ex contextu illius articuli, qui est huiusmodi. « Quorumdam actuum seu motuum principium est in agente.... quorumdam autem.... est extra.... Eorum autem, quae a principio intrinseco moventur, quaedam movent seipsa, quaedam autem non. Cum enim omne agens seu motum agat seu moveatur propter finem.... illa perfecte moventur a principio intrinseco, in quibus est aliquod principium intrinsecum non solum ut moveamur, sed ut moveantur in finem. Ad hoc autem quod fiat aliquid propter finem, requiritur cognitio finis aliqualis. Quodcumque igitur sic agit vel movetur a principio intrinseco, quod habet aliquam notitiam finis, habet in se principium sui actus, non solum ut agat, sed ut agat propter finem.... Et ideo cum utrumque sit ab intrinseco principio, scilicet quod agunt et quod propter finem agunt, horum motus et actus dicuntur voluntarii. Hoc autem importat nomen voluntarii, quod motus et actus sit a propria inclinatione. Et inde est, quod voluntarium dicitur esse secundum definitionem Aristotelis et Nysseni et Damasceni.... non solum cuius principium est intra, sed cum additione scientiae. * Communis proinde voluntarii definitio est: *id quod est a principio intrinseco cum cognitione finis*.

Notetur heic s. Thomae allegare auctoritatem Nysseni, Damasceni et Aristotelis et tamen definitionem latioribus terminis circumscribere quam illi, qui requirunt scientiam non solum finis sed et aliorum adiunctorum. Et reapse Aristoteles Ethicorum. lib. 3. cap. 3. sic voluntarium definit: « cuius principium est in ipso agente, sciente singula, in quibus est actio ». Haec autem definitio paulo inferius explicabitur.

19. Nunc advertere oportet quae habet s. Thomas in sequenti articulo

1. 2. q. 6. art. 2. ubi quaerit an voluntarium inveniatur in animantibus brutis. Iam resolvit ipse quaestionem: « Dicendum, quod, sicut dictum est, ad rationem voluntarii requiritur quod principium actus sit materia, cum aliqua cognitione finis. Est autem duplex cognitio finis, perfecta scilicet et imperfecta. Perfecta quidem finis cognitio est, quando non solum apprehenditur res, quae est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis et proportio eius, quod ordinatur in finem ipsum et talis cognitio finis competit soli rationali naturae. Imperfecta autem cognitio finis est, quae in sola finis apprehensione consistit, sine hoc quod cognoscatur ratio finis et proportio actus ad finem et talis cognitio finis reperitur in brutis animantibus per sensum et aestimationem naturalem.»

Ex his relocet, quid ex mente s. Thomae sit agere propter finem: requiritur scilicet ut cognoscatur proportio, quae est inter finem et id, quod ordinatur ad assequendum finem: hoc autem est medium. Ergo agere propter finem non est actus, quo finem appetimus, sed actus, quo assumitur aliquid ut medium ad finem. Atqui ordinatio mediorum ad finem est actus deliberatus, quemadmodum s. Thomas in eodem articulo docet, inquit: « perfectam igitur cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem perfectam, prout scilicet, apprehenso fine, aliquis potest, deliberans de fine et de his quae sunt ad finem, moveri in finem et non moveri.» Ergo nomine voluntarii heic venit liberum: quod adnotandum est pro iis, quae mox dicemus de prima voluntarii partitione.

20. Duo ergo sunt voluntarii conditiones, 1a ut sit a principio intrinseco scilicet a voluntate, quae in obiectum affective ac propensione sua feratur. Peccatum ergo a Deo permissum non potest dici Deo voluntarium; quia Deus affectu non fertur in peccatum et id ipsum dicendum est de quavis mali permissione, v. gr. dum quis oppugnans urbem inferi, praeter intentionem, damnum alicui innocenti, ad quod non affective, sed permissive se habet. 2a Ut motus sit ex praevia aliqua cognitione intellectuali seu rationali. Et quidem moralitas seu imputabilitas ealenus solum sese extendit, quatenus protenditur cognitio (quae adsit vel adesse debuerit) partium et circumstantiarum illius actus, ita ut non deputetur culpa quidquid in actu invincibiliter ignoratur. Ergo si fureris rem, quam invincibiliter ignoras esse sacram, furtum committis, non sacrilegium. Et sic intelligenda est definitio voluntarii ex Aristotele superius allata: « sciente singula, in quibus est actio, » sive ut habet s. Thomas in eiusdem loci commentario: « ut sciat singulas circumstantias, quae concurrunt ad operationem. » Nempe voluntarium ealenus sese porrigit, quatenus haec scientia se extendit et si qua pars actus praeterit oculos agentis, ea ad rationem actus illius, qua voluntarius est, non perlinet.

21. *Voluntarium* distinguitur a *volito*. Obiectum volitum appellatur utique voluntarium, sed denominative, extrinsece. *Volitum* proprie non di-

cilur de actu volendi, sed est id, in quod voluntas per actum suum tendit, vehit in obiectum, quod, etsi illa vel maxime velit et cupiat ut sit, tamen non est (aut certe fieri potest ut non sit) a voluntate, ita ut ab ea lanquam effectus a sua causa, mediale vel immediate, procedat. Sic v. gr. Petro optanti mortem inimici sui mors eius quidem erit volita eique grata, non tamen voluntaria, nisi aliquo modo ad eam inferendam concurrat. Est tamen Petro voluntarium pravum desiderium vel pravum gaudium de eiusdem morte; haec enim ab eius voluntate procedunt.

22. Differt *voluntarium* a *spontaneo*, licet apud scriplores interdum spontaneum pro voluntario usurpetur et vicissim voluntarium dicatur etiam de brutis, quibus convenire non potest nisi sensu quodam imminuto.

Discrimen in eo est, quod ad voluntarium requiritur cognitio rationalis, sive usus rationis: ad spontaneum sufficit cognitio quaedam sensibilis, qualis et brutis competii. Sic bos sponte currit ad praesepe. quod cognitione quadam sensibili apprehendit. Hac eadem de causa voluntaria neque sunt neque dicuntur ea, quae fiunt per somnum vel ab amentibus vel ab infantibus, cum indicium rationis aut impeditum sil aul nondum eius potestas acquisita.

Naturalis vero, potius (piam spontanea, dicitur actio, ubi omnis cognitio desit, non solum in iis, quae qualibet facultate cognoscendi, etiam imperfecta, carent: sed et in homine, in quo plures motus exstant mere naturales, cuiusmodi sunt actus* vitales.

Naturalis tamen dicitur alio sensu operatio quaelibet, quae sil conformis cuiusque rei naturae: quocirca el motus deliberatus dicetur homini naturalis.

§ 2. De voluntarii partitionibus.

23. Quoad voluntarii partitiones praenotandum 1° alios (DI), plures habere, alios pauciores partitiones: 2° eos differre ut plurimum etiam in tradenda notione earumdem partitionum. Aliquam autem adoptare necesse est, ut certum inter nos sil, quem sensum verba habeant: communioem autem el congruenliorem, prout nobis visum est, partiendi rationem elegimus.

VIII. Voluntarium distinguitur a» in necessarium el liberum. Actus necessarii sunt, ad quos voluntas sic fertur ut abstinere ab iis non possit; quod tamen in homine viatore, qui agat sui compos, quoad ea, (piae sunt ad linem, nunquam evenit atque adeo haec divisio omitti etiam solet. Liberi sunt, ad quos ita fertur voluntas, ut expedita tamen ei remaneat facultas ad eos non ponendos. 41

24. Quod dixi, hanc partitionem omitti solere, ratio manifesta est.

Sermo est enim non de actu, quo finem volumus aul intendimus, sed de actibus, qui versantur circa media, quibus finem assequimur. Porro

circa linem utique nulla est consultatio sive deliberatio, quicumque tandem sil linis: at praeter linem et quidem necessarium, nihil est, ad quod necessario voluntas feratur. Ergo nullus est actus voluntatis necessarius circa media ad linem et idcirco, cum scientia moralis versetur circa actus ad linem, qui voluntarii ita sunt ut nullus sil necessarius, nomen voluntarii in re morali supponitur semper pro libero et non voluntarii pro non libero, ut iam monuimus.

b) In perfectum el imperfectum. Primum dicitur, quod plena intellectus cognitione til ac voluntate prorsus libera. Alterum, quod ex cognitione imperfecta cl ex semiplena deliberatione procedit, uti contingit in repentinis eventis aut in magno animi motu v. gr. in zelotypis.

25. Quoad hanc partitionem secundam maxime attenditur an plena et perfecta sit cognitio atque adeo deliberatio rationis.

Si ea cognitio adsit ac deliberationi illi locus sil, voluntarium dicetur perfectum el eiusmodi quidem cognitio requiritur ad peccatum mortale, licet ad eam deliberationem non nullum temporis requiratur, cum celerime ac vehili unico instanti fieri id possit, lieic non habet locum imperfectus consensus, nisi ex imperfecta cognitione et deliberatione; nam imperfectus consensus ex defectu plenae inclinationis animi pertinet potius ad sequentem partitionem.

Imperfectum est voluntarium, si imminuta el imperfecta sit cognitio el non plena deliberatio. Id vero maxime contingit in repentinis eventis, v. gr. in timore incendii, in fuga a periculis, in subita ira: unde condonatur vel minuitur in humano indicio poena marito aul patri, qui uxorem filiamve deprehensam in adulterio occidat. Multiplex autem ea in re habetur gradatio el saepissime homo sedata animi tempestate seu plenorem ac tranquillio rem rei cognitionem adeptus, poenitentiae sensum experitur seque imprudentem fuisse clamat; quod signum est identidem, voluntarium fuisse imperfectum.

c) In voluntarium simpliciter et in voluntarium secundum quid. Hanc divisionem alii aliter proponunt: aptius autem illi facere videntur, qui, ubi adsit consensus sed cum aliqua repugnantia, actum appellant voluntarium simpliciter seu absolute et involuntarium secundum quid; contra, si negetur consensus rei quae alioqui placet, actum dicunt involuntarium simpliciter seu absolute, voluntarium vero secundum quid

20. Nimirum non eodem modo ab omnibus haec distinctio proponitur. Alii enim confundunt hanc distinctionem cum praecedente, ut voluntarium simpliciter sit voluntarium perfectum el voluntarium secundum quid sit voluntarium imperfectum. Alii sunt, qui voluntarium simpliciter dicunt illud, quod procedit a plena voluntatis inclinatione sine ulla repugnantia, voluntarium vero secundum quid (quod quidam dicunt etiam mixtum' illud vocant, quod procedit quidem ex voluntatis propensione quadam,

sed cum aliqua repugnantia. Quae quidam explicatio differt a praecedente; quippe repugnantia adesse potest, ubi plenissima sit cognitio; unde differrent imperfectum et secundum quid.

Verum aliter se habet scholarum communis usus, a quo usu non est recedendum. Usus scholarum itaque est, ut isti termini adhibeantur, ubi idem actus habet aliquid voluntarii et simul aliquid involuntarii et quidem ex parte potius inclinationis voluntatis quam ex parte cognitionis. Casus igitur est, quando duplex proponitur obieclum (duplex autem obieclum adest, etiamsi agatur solum de una re agenda vel non agenda seu de libertate contradictionis) et voluntas allicitur erga ulrumque; sed cum utrumque amplecti non possit, unum praefert alteri: vult ulrumque, sed ita ut velit unum magis, quod propterea eligit, aliud minus, quod idcirco posthabet et relinquit: erga unum voluntas assurgit efficaciter, erga alterum ineffaciter et ideo circa unum habetur voluntas, circa aliud vel lebas, in unum fertur animus absolute, in alterum conditionale, nisi scilicet prius sit amittendum. Hinc dictio *voluntatis absolutae seu simplicis* et *voluntatis secundum quid*, nempe secundum aliquem respectum sive aliquam complacentiam inefficacem. Exempla prostant in mercatore, qui promut merces instante naufragii metu: in eo, qui pecunias dat latroni, ut vitam aut suam aut alterius servet: in eo, qui vellet duos cibos vel duos libros sibi comparare, cum pecunia sua pro alterutro lanium sufficiat.

Vox *simplex* seu *simpliciter* in his non significat impermixtum seu purum, ut quidam oscitanter intellexerunt, sed significat *absolute, efficaciter, complete, vere, realiter*. Indoles est proinde huius voluntarii, ut mixtum sit ex voluntario et involuntario, ita ut eadem actio simpliciter sit voluntaria et secundum quid involuntaria; volo proficere has merces, nollem proficere eas.

di In directum et indirectum. Primum dicitur, quod est a voluntate positive operante: alterum vero, quod ealcnus est a voluntate, quatenus agere omittit, cum tamen agere possit ac debeat.

27. Audi s. Thomam 1. 2. q. 6. ari. 3.: «Voluntarium dicitur quod est a voluntate: ab aliquo autem dicitur esse aliquid dupliciter. Uno modo directe, quod scilicet procedit ab aliquo, in quantum est agens, sicut calefactio a calore. Alio modo indirecte, ex hoc ipso quod non agit, sicut submersio navis dicitur esse a gubernatore, in quantum desistit a gubernando ». Hoc pacto directe voluntarium est homini (patri, matri, paedagogo, magistro et quisquis sit qui curam alterius gerit) illud malum, quod faciant alii (pueri vel quique alii sub cura existentes), ipso instigant· vel impellente: indirecte vero voluntarium, si subditorum impudentiae, pravis studiis et culpis non resistat, mere negative se habens; huiusmodi enim malum pendet ab ea libera omissione actus debiti.

Sunt qui hanc partitionem aliter explicent, sic nimirum, ut directum dicatur *formale*, indirectum vero *interpretativum*. Id plane arbitrarium est. Nam cum *formale* dicatur aliquid, secundum quod in eo forma quaedam seu essentia rei obliet; formale voluntarium habetur etiam in voluntario indirecto, quippe per illud quoque volo et in effectum consentio, licet hunc effectum obtineam solum removendo prohibens seu non impediendo. Ahi confundunt hanc partitionem cum alia de voluntario in se et in causa: quid tamen differant suo loco videbimus.

e) In explicitum et interpretativum. Prius habetur, cum erga rem ab intellectu propositam vera intentione voluntatis consendo. Alterum vero, quando nullus quidem interfuit consensus elicitus: adesi hic tamen veluti inclusus ac delitescens in naturali inclinatione, ob convenientiam rei cum perspecto appetitu rationali, adeo ut, obiecto proposito, merito censeretur (piis consensurus).

28. Itaque primum includit notitiam rei et realem voluntatis consensum in rem cognitam. Sic quaecumque voluntarie reipsa facimus, hoc modo nobis voluntaria sunt, sive bona sive mala. Interpretative voluntarium quidpiam nobis dicimus, non quasi reipsa id velimus, sed quia vellemus, si rem cognosceremus aut de ea re interrogaremur. Non ergo voluntarium dicitur, quasi intercedat ullus actus seu voluntatis consensus aut motus erga eam rem, sed quatenus spectata rei indole et huius convenientia cum natura rationali et conditione aut statu seu habitu voluntatis, intelligimus voluntatem consensuram, si res ei proponeretur. Hoc pacto volo, ut pecunia v. gr. vel res mea furto ablata eripiat ab amico e manibus furis. Ita si videas adolescentem ingredi locum turpem, potes ei vere dicere: paler tuus vult ut hinc abscedas et revertaris domum.

Frequentior usus huius divisionis est in materia dispensationis seu licentiarum. Sic lilius, absente patre, quaedam vendit, famulus dat elemosynas, religiosus emit pannos, inferior dux committit proelium etc.

Quidam utique confundunt voluntarium interpretativum cum indirecto: at dicimus in voluntario indirecto spectari modum, quo voluntas tendit in obiectum et quidem in effectum, qui sequitur ex omissione, nihil esse, quod interpretandum sit ac veluti coniiciendum divinando. Hoc autem prorsus differt ab interpretativo, ubi nullus est reapse actus. Quod vero confundant formale cum directo, inde est, quod directum sit quoque formale: at formale potest esse etiam indirectum: quia velle possum per omissionem pertingere ad effectum. Ut quid dicatur formale voluntarium salis est, si actus ponatur secundum voluntarii formam, seu substantiam: hoc pacto formale est voluntarium *perfectum* et *imperfectum*, *simpliciter* etc. Neque vero quoties adest actus secundum suam formam, idcirco postulat partitio, ut sub eo aspectu res consideretur: absurde igitur semper promitur istud *formale*.

Alio tamen sensu consensum interpretativum appellat s. Thomas De

Verit. q- 15. ari. 4. ad. 10ra. inquietis: «Antequam ratio delectationem perpendat vel nocumentum ipsius, non habet *interpretativum consensum*, etiamsi non resistat: sed quando iam perpendit ratio de delectatione insurgente el de nocumento consequente...., nisi expresse resistat, *videtur consentire* ». Ubi *consensus interpretativus* dicitur de eo, qui *censetur consentire*. Eodem forte sensu videbis hanc vocem usurpatam pñes Suarez in 1. 2. tract. 2. disp. 4. sect. 3. un. 2. seqq. et clarius apud Azorium tom. 1. lib. 4. cap. 6. q. 5. p. 323.

f) In *expressum* el *tacitum*. *Expressum* dicitur, quod distincte verbis aut alio signo declaratur. *Tacitum*, quod adesse ex aliquo facto vel facti omissione colligitur. Differt ab *interpretative*, quod in hoc nullus, in illo verus adsit consensus. Ulrumque autem dicitur *voluntarium praesumptum*; quia praesumitur adesse.

29. Distinguitur ergo *expressum* ab *explicite*; quia quoad *expressum*, consideramus an exterius manifestetur voluntatis actus: in *explicito* vero non id inspicitur, sed utrum reipsa eliciatur a voluntate. Hinc actus *explicilus* potest esse simul non *expressus* sed *tacitus*, si eliciatur quidem consensus, at exterius non manifestetur. Idem dicito de discrimine inter *inlerprelativum* et *tacitum*. Nam *tacitum voluntarium* non dicitur nisi quia exterius non manifestatur, licet habeatur elicitata voluntatis consensio: in *inlerprelativo* autem nulla adest elicitata consensio. Sic valida censetur absolutio, data a presbytero, qui ex *tacito voluntario consensu* Episcopi audit confessiones: invalida, si solum nitatur *voluntario inlerprelativo*.

Ulrumque, *tacitum* nempe el *interpretativum* vocatur *praesumptum*: ut idcirco alii partiantur in *explicitum* el *praesumptum*, alii in *expresum* el *praesumptum*. Eadem in utroque casu ratio est; quia in utroque casu mos est ut consensus praesumatur: sed cum hoc discrimine, quod in *inlerprelativo* praesumitur affutura consensio, si res proponatur, in altero praesumitur iam *explicite* adesse, licet non manifestetur id quod reapse adest. À

Ad rite intelligendum axioma: qui tacet, *consentire videtur*, facere possunt istae regulae: 1° *consentire* quis praesumitur in favorabilibus 2° *item* tacens, ubi alioquin intercederet obligatio aliqua aut necessitas contradicendi el *expedita* ad id facultas; quo spectat ei illud effatum: scientia et patientia in iis, quae sunt modici PBAEiUDtcti, CONSENSIm operatur: 3° Tacens in plurium aul consensione aul comparatione. -JH

30. Quaeri solei, quandonam ex taciturnitate cuiuspiam merito argui possit sive merito praesumi eius consensus seu voluntarium. Explicandum scilicet est illud axioma: *qui (acet, consentire videtur, quod appellatur axioma, non quia contineat veritatem quamdam manifestissimam, sed quia praefert notissimam sententiam. Est enim 43." regula iuris in 6°, quae*

quidem regula desumpta est ex l. 2. §. 2. *Dig. Solutio Matrimonio* i. e. lib. 24. D. lil. 3. *lege*[^]. §. 2. *Voluntatem*, ubi haec leguntur: « voluntatem autem tiliæ, eum pater agit de dote, utrum sic accipimus, ut consentiat, an vero ne contradicat tiliæ? El esi ab Imperatore Antonino rescriptum: tiliam, nisi evidenter contradicat, videri consentire patri ». Regulam hinc esse explicatu d. Illicilem fere omnes fatentur. Ratio est, quia etiam in inre ipso plurima exstant exempla, c quibus palet, eos quoque, qui scienler tacent, non haberi pro consentientibus (Reiffenst. ad reg. 43.^m iuris in 6° n. 2.).

Adverte haud recte praedictae regulae opponi aliam, quae est 44? iuris in 6° el desumpta est ex l. 142. *Dig. De Regulis iuris* lib. 51. lil. 17. quae inquit: « is qui lacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur ». Non enim binae istae regulae de eadem re agunt. Quippe 43^m agit de consensu, an scilicet el quomodo ex taciturnitate praesumi possit consensus: alia vero 44^m agit solum de confessione el negatione et non nisi in causa interrogalionis procedit, utrum nempe confiteri vel negare censeatur, qui interrogatus nihil respondet, sed tacet (Reiffenst. ad reg. 44. iuris in 6° n. 2.).

31. Itaque ad recte applicandam illam regulam 43^m quoad consensum, sequentes canones statui solent.

1. *Qui tacet in favorabilibus, consentire videtur*. Hoc extra controversiam esse debet et in id consentit communis 1)1). sententia. Ratio, quia in dubio merito id praesumitur, ad quod naturalis affectio el propensio nos durii.

2. Huic canoni quidam hunc alium subiungunt: *qui vero in praejudicialibus vel odiosis tacet, non videtur consentire*. Sed cum in iure plura reperiantur exempla, vi quorum tacens etiam in praejudicialibus consentire censetur, hinc apiis finibus secunda haec sententia esi circumscribenda, quod praestamus sequentibus regulis.

32. a) Consentire itaque quis censetur, quando quis facile potest, contradicendo vel expresse dissentiendo, impedire vel damnum proprium, vel malum, ad quod avertendum teneatur et tamen tacet.

El quod spectat ad damnum proprium cavendum (de qua re habetis effalum illud: *Scientia et patientia consensum operatur*), patet exemplo, quod suppeditat lex superius citata ex Digesto de filia, cui paler dolem constituit. Etsi enim minor aequo videri dos possit, si tamen filia praesens evidenter non contradixerit, consentire censetur. Aliud exemplum praebent sponsalia, quae parentes pro filiis sive puberibus sive impuberibus contrahunt, qua de re in *cap. unie. §. final, de desponsatione impuberum* in G° sic Bonifacius VIII.: « Porro ex sponsalibus, quae parentes pro tiliis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi lili, si expresse consenserint vel tacite, ut si praesentes fuerint nec

contradixerint, obligantur», ha et locatio vel alienatio rei Ecclesiae, ad quam requiratur consensus capituli, si hoc sciente et non contradicente fiat, consentire capitulum censetur, ha in cap. *continebatur, De his quae fiunt a praelato sine consensu capituli*.

33. b) Quod vero spectat ad illud effatum, quod memoravimus, *scientia et patientia consensum operatur*, certum est ex iure, patientiam sufficere ad ius alteri creandum (quod uberius tractatui in tractatu de iustitia et iure, ubi de servitutibus), ha *lege* 1. §. 2. *Dig. de servitutibus praediorum rusticorum* lib. 8. Ut. 3.: « traditio plane et patientia servitutum inducet nllcium praetoris ». Cuius Icci, quaecumque tandem sil lectio genuina (vide notam Gothofredi ad hunc locum), sensus eo redit, ut patientia plane n »n secus ac traditione servitutum inducat officium praetoris, vel alio modo: servitutes tradi patiando. Et Glossa verba illa: *et patientia* explicat: *idest patientia*. Requiritur tamen scientia. Hinc *lege prima C. de Servitutibus*, lib. 3. til. 34.: « Si quas actiones adversus eum, qui aedificium contra veterem formam extruxit, ut luminibus suis officeret, competere tibi existimas, more solito per indicem i exercere nm prohiberis. Is, qui index erit, longi temporis consuetudinem vicem servitutis oblinere sciet; modo is, qui pulsatur, nec vi nec clam nec precario possidet »

Celerum patientia inde satis evincitur, quod qui patitur, sciverit, quidpiam in praeiudicium suum agi et non reclamaverit. Cur enim, si quid pati nollet, non clamaret cum posset? Hac de causa ius amittit creditor, si fisco rem hypotheca obligatam distrahente, ipse sileat, ut patet ex l. 8. *Cod. de Remissione Pignoris*, lib. 8. lit. 26. aienle: « si hypothecas fisco distrahente, creditores silentio prodiderunt negotium, palam est (etiam) actionem suam amisisse eos, quam in rem habebant*. Imo patientia habetur ut ratihabitio, ut patet ex *lege* 12. §. 2. *Dig. Tit. rem ratam haberi*, lib. 46. lit. 8. Guin imo etiamsi ab initio dominus reclamaverit, sed allero resistente et allegante quod utatur iure suo, postmodum taceat et patiatur, taciturnitas seu patientia habetur pro consensu.

3i. Vcrumlamen illud addendum est; in casibus, in quibus ius speciale quidpiam non statuit, regulam esse generalem, quod in onerosis et maxime in obligantibus personam (nam haec personae obligatio merito censetur gravior, v. gr. si quis nominetur procurator) tacens habeatur pro contradicente. Hinc obligatur utique filius, si non contradicat patri contrahenti pro ipso sponsalia: at non obligatur minor, si pro eo contrahat curator aut alius quilibet ex agnatis; quia lex quoad parentes non est extendenda ad alios, eo quod sil odiosa.

35. Quod vero spectat ad alium casum in regula praecedente expressum, scilicet de silentio *cuius qui tenetur contradicere et prohibere*, ex iure Canonico consentire censentur in grave subditorum praeiudicium su-

perfores, qui cum possint, non contradicunt. Sic in Can. *Error*, disl. 83: «error, cui non resistitur, approbatur et veritas, quae minime approbatur, opprimitur. Negligere quippe, cum possis deturbare perversos, mini aliud est quam fovere. Nec caret scrupulo societatis occultae, qui manifesto facinori desinit obviare». Et Can. *Consentire* disl. 83.: «consentire videtur erranti, qui ad resecanda, quae corrigi debent, non occurrit ».

Excipiendum tamen, si superior non contradicat in casu, quo sine magna turbatione, sine strepitu externo aut proprio gravi damno contradicere non posset; tunc enim non censetur ipsi adesse libera facultas prohibendi. Huc spectat *Reg. 50. Diq. de regulis iuris*: « culpa caret qui scii, sed prohibere non potest ». Huc etiam facit quod Gregorius M. scripsit, declarans non habendum seu consensum, quod ipse non obstaret, ubi obstare sine strepitu et scandalo non posset et verba eius relata sunt in corpus iuris cap. 2 *De praescriptionibus*. Ob paritatem autem rationis haec exceptio merito extenditur etiam ad subditos, qui aliquid patiantur a superioribus.

3. Tertia regula, secundum quam silentium iura interpretantur seu consensum, sila est 1. *in plurium consensione*, videlicet quando communi alicuius coetus v. gr. Capituli Canonorum, Religiosorum, Monialium vel Senatus etc. consilio res peragi debet. Si enim, dum aliquid forte iniuste aut minus recte agitur ac decernitur, quidam taceam, hi habentur pro consentientibus et fiunt rei cum aliis omnium malorum, quae inde sequantur, si, dum possunt, non contradicunt.

Quod vero additur 2. *in quodurum comparatione*, utique communius usurpatur de confessione ac negatione, quam de consensu et dissensu. Cum scilicet quispiam de duobus interrogatus, si alterum neget, de altero sileat, hoc faleri censetur: quod et sanctus Gregorius de Christo Domino advertit, ubi explanat illud Evangelii: *Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es fu et daemonium habes?* Respondit Iesus: Ego daemonium non habeo: subdit Gregorius: « ratio quippe illata ei fuerunt; unum negavit, alterum tacendo concessit ». Quae verba relata sunt in corpus iuris Cap. 5. *De Praesumptionibus*, cum hac rubrica seu titulo praemisso: *qui ex duobus illatis alterum negat, reliquum affirmare praesumitur*.

Verum eadem prorsus ratio valet etiam cum agitur de consensu. Sic si quis plura rogatus, quaedam concedat, de reliquis sileat, silentium aequivalere dissensui et vicissim, si e pluribus quaedam recuset et de aliis taceat, haec silendo concedere censetur. Sic si petas a vicino codicem inquires: des mihi oportet modo et post scholam, aut hodie et cras; si alter respondeat: modo non vel hodie nequaquam et de reliquo taceat, consentire in aliud tempus merito putatur.

36. Duo demum de hoc argumento notabimus. 1. Silentium nunquam

censetur consensus, quando iura exigunt consensum verbis aut alio signo manifeste expressum. Sic v. gr. ad valorem stipulationis ordinarie ex iure requiruntur verba utriusque stipulantis. Ut enim habetur in *Digesto lege I de verborum obligationibus*: « stipulatio non potest confici, nisi utroque, loquente ». Iam ex iuris dispositione ad valorem sponsalium vel matrimonii non sufficit ut ad alterius partis interrogationem altera pars taceat et non contradicat, licet loco eius alius (exceptis parentibus) respondeat et consentiat. Pariter si fur, sciente et non contradicente domino, rem huius subripit, non est locus regulae; quia in tali casu dominus non praesumitur consentire atque actionem contra furem instituere potest. Ratio est, quia in odium furis sic specialiter iura statuunt. *legem. Dig. de furtis*, lib. 47. tit. 2.

2 Hanc regulam, silentium nempe in datis conditionibus pro consensu haberi, valere, (quando nulla ratio occurrit suadens oppositam partem. Etenim si ex circumstantiis vel certis coniecturis verisimilius appareat, eum, qui tacet et non contradicit, dissentire, tunc non potest amplius prudenter praesumi consensus. Ut igitur locum habeat regula, opus est, ut res in dubio versetur; tunc enim ex iure praesumitur consentire, qui tacet et non contradicit. Confer ReilTenst. *De regulis iuris*, ad *regulas* 43. et 44. cl. in lib. 2. tit. 12. *De possessione et proprietate* a n. 163. ad 177.

g) Deinde distinguimus voluntarium in se et voluntarium in alio seu in causa. Primum quod et formale quidam dicunt) est, quod in se ipso immediate et directe a voluntate intenditur, Alterum (quod quidam appellatur virtuale est, quod voluntas non quidem in se intrudit, vult tamen causam unde praevideat aut praevidere potest eum effectum secuturum. Quod si et hunc effectum voluntas intenderet, hic quoque in se ipso voluntarius diceretur. Ad voluntarium autem in causa revocatur id, quod positae causae accedit tanquam pars totius aut vehit accessorium principali.

37. Sunt qui *voluntarium in se* confundunt cum *voluntario directo* ac. rursus *voluntarium in causa* cum *indirecto*. Causa confusionis in eo est, quod reipsa voluntarium indirectum scilicet sequens ad omissionem, revocetur ad voluntarium in causa. Verum voluntarium in causa latius patet. Non solum enim sunt voluntaria in causa, quae sequuntur ex omissione, sed illa quoque, quae consequuntur positivam quamquam actionem. Sic scribenti libros obscenos voluntaria sunt in causa peccata legentium.

Voluntario in causa additur quod accedit velut pars aut accessorium. Sic qui subdiaconatum accipit, censetur velle etiam votum castitatis: sic qui generaliter credit revelata a Deo, implicite credit etiam Christum praesentem in Eucharistia: sic qui ducit uxorem, onus assumit eam sustentandi etc.

IX. Porro ut quidpiam iia censeatur voluntarium in causa, ut agenti imputari possit, tres conditiones requiruntur:

P Est, ut agens aliququaliter animadvertat, ex ea causa talem effectum ■x4itirnm vel exsistere facile posse aut saltem confuso aliquo modo obligationem noscat animum ad id advertendi. Tunc auDin effectus animadverti potuisse ac debuisse censetur, quando hic ex tali actu per se sequitur vel ut in pluribus, vel etiam per accidens et ut in paucioribus, si per experientiam quis id quoad se noverit. Si vero effectus praevideri non potuit, nullo modo est imputabitis.

2a est, ut agenti libera sil facultas non ponendi causam aut positam auferendi.

3* est, ut agens teneatur causam non ponere, vel positam auferre ei quidem ideo, sive ex iuslitia sive ex caritate aut ex ollicio teneatur, ne talis sequatur effectus Sic voluntarii non censeantur pravi motus, si qui excitentur in Chirurgis vel Confessariis dum student vel ollicium suum exercent; quia, nisi adsit proximum periculum consensus in malum, non tenentur propterea a munere suo abstinere.

38. Itaque quaeritur, quandonam effectus sequens ex actione mea (nomine actionis autem intelligitur etiam omissio) censeatur mihi voluntarius atque imputari mihi possit. Ubi in primis notandum est, non esse sermonem de effectu, quem quis intendat; lime enim dicetur hic effectus in se voluntarius, v. gr. puero, qui, ut otietur vespere vel die vacationis, data opera elabi per viam sinit libellum, qui continet dictatum latine vertendum. In hisce et similibus effectus induit rationem finis, qui movet ad seligenda media; linis autem in se et per se intenditur. Agitur ergo de effectu, qui non est linis movens ad agendum, qui tamen ex actione sequitur, licet non quaeratur, lia medicus non intendit incommoda, quae aeger patitur ex medicinis necessario sumendis propter samia em, nec chirurgus amputans manum intendit dolorem, qui forte sequitur amputationem.

Agitur itaque de effectu, qui sit praeter intentionem, sive bonus ille sil sive malus. De bono tamen nulla est aut esse potest quaestio; quia non potest accedere bonitas actui, si voluntas non sit bona, nempe si in illud bonum non tendat more humano: nullus autem est voluntatis motus erga id, quod accidit praeter intentionem seu praeter voluntatem. Superesse igitur solum potest quaestio de malo effectu, de quo specialim quaeritur, quandonam ratione illius effectus, quem non intendo quidem, secuturum tamen ex actu m o aliquo modo scio, teneam ah actu abstinere, ne effectus ille sequatur.

39. Tres, ut diximus, solent conditiones requiri, ut effectus ille me cohibere debeat ab actione et ut reus censear, si non abstinenceam.

Primae conditionis ratio gen ratissima est, quod *nihil sit votitum, quin sit praecognitum* nec ulla obligatio urgere potest abstinendi ab actu propter quampiam rationem, si hanc rationem ignoro. Sic enim reus essem criminis, quod impossibile mihi est vitare: id autem repugnat rationi ex aequo et revelationi. Quod autem dicitur: *potuerit addecr-*

fere, intellige, inquit Medina in 1.2. q. 6. art. 8. potentiam non *mere physicam* sed *moralem*, quae nulla est, nisi saltem in confuso sihoralui' cogitatio de necessitate considerandi. Ul enim inquit Caietanus in 1. 2. q. 6. art. 8. quilibet in se ipso experitur non esse in potestate sua quod recordetur (etiam) eorum, quae habitualiter meminit; propter quod inconsideratio haec, cum non sit concomitans nec consequens, quia non est omnino in potestate nostra, locanda est sub antecedente; causal enim involuntarium simpliciter et ipsa nullo modo est volita et per hoc excusat non solum a peccato, sed a censuris etc. (quando vero electus censeatur potuisse praevideri, melius tractabitur ubi de ignorantia. Gmialim huc per desl nunc adduci regula s. Thomae 1.2. q. 20 art. 5. « Si (eventus) per se sequitur ex tali actu et ut in pluribus, secundum hoc eventus sequens addit al bonitatem vel malitiam actus.. Si vero per accidens et ut in paucioribus, tunc eventus sequens non addit ad bonitatem vel malitiam actus ».

Rixae igitur, blasphemiae, verba obscena, ecc. imputantur homini ebrio, qui novit haec sibi in ebrietate contingere; e contrario non imputantur illi, qui in haec labi non consueverit, si forte casus contingat.

Sic merito ancillae imputabitur ipsius vel mors parvuli biennis, si in via illum sibi ipsi permittat; solent enim in pluribus labi: non vero imputabitur, si non custodiat eodem modo puerum octennem aut decennem.

In his omnibus tamen semper habenda est ratio diclamini conscientiae; nam si reipsa ex inconsiderantia quis agit et haec tribui non debeat gravi negligentiae, frustra in foro conscientiae reatum dimetiemur ex regulis circa facilem eventum praevisionem. Regulae designant tantum contingentia et normam praesumendi.

40. Altera conditio est, ut agenti sit libera facultas non ponendi causam aut positam auferendi. Si quis aggerum fluvii non possit aquas cohibere, frustra dicetur reus damnum ex inundatione. Sic scriptores, qui malos libros vulgarunt, potuerunt quidem id non facere et ad id tenebantur: sed fieri potest ut vulgatos libros ne possint amplius e manibus aliorum auferre. Huius regulae aequitas evidens est. Neque enim liberi sumus in libris, ad quos facultas expedita non datur et cum agatur de voluntario, quod sit imputabile, haereticum esset affirmare, imputari illud posse, quod liberum non est.

41. Porro impotentia, de qua sermo est, vel non ponendi causam vel positam auferendi, aut physica est vel moralis. Et facilis quidem quiescit, si agatur de impotentia physica. Moralis vero impotentia aderit, quando quisquam ab impediendo aliquo malo prohibetur vel excusatur aut obligatione quadam aut ex alio incommodo graviore, cui occurrere debet licet v. gr. principi non sunt voluntaria scandala, quae necessario

profluunt ex tolerantia meretricii; quia graviora remp*li*'dicam preme-
rent incommoda, si illud impediretur. Voluntaria autem dicerentur eius-
nodi scandala, si toleraretur meretricium in pago aliquo honesto. u' i
graviora illa alia incommoda minus timendi essent. Item non cen>ctin-
voluntaria omissio missae vel illi qui custodit ai menta, vel illi qui curam
habet aegroti.

42. Tertia denique conditio est, ul agens teneatur non ponere causam
aul positam auferre el quidem ideo teneatur, ne ille sequatur effectus.

Teneri autem quis potest vel ex ollicio v. gr. magister, paedagogii^
parentes ad arcendos a sibi commissis pueris pravos socios, ne depra-
ventur: vel ex iustilia uti v. gr. tnior aut administrator circa res et
negotia sibi concredita: vel ex caritate quae v. gr. postulat, ut clames,
n* alius in vitae discrimen inscius incidat. Dixi: teneatur ideo, ne malus
ille effectus sequatur. Ita licet pecces, si necessariam valetudinis curam
non habeas, non idcirco tibi imputabitur, quod quopiam die ieiunare ex-
inde non possis.

Ratio regulae est; quia serus agens, si non tenetur abstinere a causa,
iure suo utitur el nisi teneatur i leo ne effectus ille sequatur, agens se
habet quoad eundem effectum solum permissive: quod licere ex sequenti
regula magis patebit.

X. Huc facit quod inquit s. Thomas. dum prob.nl, ad sui defensionem licere i ti ini
alium occid· re 2.2. q. *Gl.n.* 7. iuquiens: nihil prolubet, unius actus esse duos effectus,
quorum iller solum sil in intentione, aller vero sit praeter inicniion ni. Morales autem
actus recipiunt speci in secundum id, quod inienditur, non autem ab eo, quod est
praeter inlenlioivmi, cum sil per accidens ». Qua quidem doctrina idem alibi utitur,
2.2 q. 43. a. 3. ut a peccato excuset scandalum quod praeter agentis intentionem
sequatur.

43. Scilicet huiusmoli est statuendum principium. Licet ponere causam
bonam aul indifferentem, cuius duplex sil effectus immediatus, alter bo-
nus, alter vero malus, si adsit ratio proportionale gravis et finis agoniis
sit honestus. Cujus principii ratio esi; quia hoc illicitum non esi ratione
linis, quippe qui supponitur honestus, neque ratione causae positae, si-
quidem supponitur bona vel saltem indifferens, neque ex praevisione
pravi effectus; nam in hypolhesi hic non inienditur, sed mere permittitur:
eum autem permiltendi ratio adesi proportionale gravis ac insta. Quatuor
ergo conditiones, quae in hoc principio enuncianlur, adesse debent: ni-
mirum l' ul honestus sil linis agentis, 2a ul causa sit bona vel saltem
indifferens, 3' ut elfecius bonus sil immediatus, 4a ut a Nil ratio gravis
ponendi causam nec teneatur agens ex iustilia aul ex ollicio aul ex ca-
ritate eam omittere.

Itaque linis debil esse bonus idest agens intendere non debet malum
effectum; quia secus iste effectus esset ei voluntarius.

2. Requiritur causa bona vel saltem in illo Terens, scilicet ut actus nulli legi opponatur: id vero requiritur, ut quis ius habere possit ponendi eum actum et non peccet.

3. Requiritur ut bonus effectus consequatur saltem aequae immediate ex causa. Huius ratio est, quia si immediate a causa oritur malus effectus et hoc mediante effectus bonus provenit, tunc bonum ex malo quaeritur, quod nunquam licet, iuxta doctrinam Apostoli Rom. 111. 8. *non sunt facienda mala, ut veniant bona*.

4. Requiritur ratio proportionale gravis ponendi causam; quia aequitas naturalis nos obligat ad vitanda mala et praecavenda proximi damna, quando id sine damno proportionale gravi possumus.

Haec tamen non unice perpendendum est damnum seu incommodum tunc agentis, sed etiam ac multo magis commune omnium incommodum, si generaliter id exigeretur.

44. Addendum vero quod si causa sit mala, videndum superest, an ideo mala sit, quia eum effectum parit, an secus: item an leviter vel graviter causa mala influat in effectum.

Tres. ex. gr. casus ponuntur eius, qui pollutionem patitur, 1. ob ebrietatem, 2. quia manducavit carnes die vetito, 3. quia carnes immoderate sumpsit. Concors est 1)1). sententia, illum non reum teneri effere secuti. Ratio est; quia istae causae non sunt prohibitae propter illum effectum vitandum et eadem in se speciatim leviter concurrunt ad eum effectum: non est ergo gravis obligatio eas vitandi ob pollutionem, (pia praeter intentionem accidit quamque homo verius patitur quam agere) (s. Alphonsus lib. 3. n. 484). Porro ratio causalitatis non immutatur ex eo quod ista actio sit contra aliud praeceptum, cuius finis est plane alius.

A fortiori ergo non tenetur quis abstinere ab equitando, ab commodiore modo decumbendi in lectulo, a sumptione moderati potus vel ciborum calidorum, vel etiam ab honestis choreis, etsi praevideatur inde secuturus eiusmodi effectus praeter intentionem et citra periculum consensus in turpem delectationem (s. Alphonsus l. cit. n. 483.). Ratio est eadem, levis scilicet influxus causae in effectum Ita s. Antoninus *Sum.* p. 2. tit. 6. c. 4: « ubi pollutio sit omnino involuntaria, contra intentionem, non est peccatum, sicut cum quis audit in confessione turpia, an loquens cum mulieribus ex causa honesta et inde sequitur pollutio ».

45. Imo statuto principio (s. Alphonsus l. c. n. 484. IV.) ex communi et probabiliori sententia: non esse mortale ponere causam pollutionis praeter intentionem se uturae, etsi praevise, nisi haec causa graviter influat et sit per se mortalis in genere luxuriae: idem s. Alphonsus inferi, venialem culpam esse, si agatur de causa in genere luxuriae, quae sit tantum venialiter mala. Venialem autem culpam dicit, quando oriatur ex levi aspectu aut colloquio non diuturno cum muliere vel ex curiosa le-

ctione turpium, ex curioso ac levi aspectu picturae obscenae vel alius rei turpis etc.

Merito tamen idem s. Doctor advertit, haec intelligenda esse I. si absit periculum consensus in pollutionem secuturam, 2. si absit periculum turpis delectationis deliberatae in ipsis aspectibus aut in lectione etc 3. Nisi quis sit expertus, frequentius effectum hunc pollutionis subsequi. Nam si frequenter id contingeret, indicium esset, non leviter sed vehementer eiusmodi causas ad eum effectum concurrere. Secus vero si raro id eveniat aut si certe causae sint leves; quia tunc potius tribuendus esset effectus infirmitati naturae.

Haec autem, uti patet, inservire debent, ut confessarius prudenter indicet de statu poenitentium nove graviores inficiat scrupulum: quamquam etiam non iniecto graviore scrupulo, non sunt negligenda alia media, quibus suaviter a periculis poenitentem deterreat. Qua in re indoles poenitentis observanda.

46. Illud tandem addendum est pro recto usu traditi principii 43? quod comparanda est necessitas ponendi causam cum probabilitate et gravitate mali effectus secuturi. Quae quidem consideratio locum praesertim sibi vindicat, cum de vitando periculo damni aliorum vel temporalis vel spiritualis agitur et latissimum usum habet v. gr. ubi de scandalo, de cooperatione ad alienum peccatum, de obligatione! impediendi damna aut peccata tum subditorum tum extraneorum, de quibus omnibus suo loco sermo erit.

Sunt qui comparisonem hanc inter necessitatem seu utilitatem ponendi causam et inter gravitatem mali effectus simul secuturi ita proponunt, ut tunc solum liceat causam ponere, cum bonum sic a me quaesitum compenset saltem seu exaequet malum, quod inde sequitur. Secus, inquit, excessus mali est per se volutus. Verum ista regula, nisi rite explicetur, non caret incommodis. Sane cum agitur de permittendo necne alterius malo seu peccato, nulla saepe obligatio adest illud cavendi, nisi ex caritate, praesertim cum peccatum, in hypothesis, ex sola alterius malitia sequatur, iam vero caritas non obligat cum gravi incommodo nec unquam quispiam postulavit, ut hoc incommodum exaequet malum alioquin permittendum. Secus Theologi nunquam facultatem facerent aut mulieri eundi ad ecclesiam, licet cuiuspiam scandalum ex huius malitia sequatur, aut uxori exigendi debitum, licet vir contra naturam sit peccaturus, aut alicui occidendi rerum suarum invasorem, quando sint respective gravis membris et recuperari secus nullo modo possint. Ealenus itaque admitti ea regula potest, quatenus ratio habeatur non solum singularis cuiusque casus, sed et communis omnium incommodi, quod sane gravissimum foret, si has ob causas sive ad evitanda eiusmodi pericula quisque deberet ab agendo abstinere. Sufficit scilicet ut evitatio huius

communis incommodi, quae est quo Idam bonum, exaequet malum, quod permittitur.

47. Quaestio institui heic debet, quando quis censeatur peccare peccato omissionis et generalim peccato, quod voluntarium sil tantum in causa. De qua re Suarez in I. 2. tract. 5. d. 3. sect. 4.

De hac quaestione haec sunt statuenda:

1. Culpa et peccatum intus committitur, cum quis voluntate dat seu eligit dare causam futurae omissionis vel eventus. Certum id est; quia omnis culpa in voluntate residet. Et reipsa qui vult directe omittere, tunc committit culpam, quando habet illam voluntatem; ergo etiam quando vult indirecte. Hinc qui voluit non ire ad missam et dein ivit, sive quia mutavit voluntatem sive quia alia missa postea celebrata est sive alia ex causa, hic peccatum fecit, quumvis non sil reus in foro externo praecepti violati.

2. Exterior omissio tunc intelligitur fieri, cum occurrit tempus praecepti implendi et non impletur: etsi autem ea nullam malitiam addat, peccatum tamen proprie dici potest. Prior pars patet, quia omissio exterior lunc censetur fieri, quando omittitur praeceptus actus exterior ideoque cum existit transgressio legis. Non ad lunc autem malitia; quia supponimus, voluntatem neque mutari neque augeri. Nihilominus peccatum dici potest; quia omissio est contra legem et est voluntaria. Nam quemadmodum ut actio exterior dicatur proprie mala et peccatum, salis est quod procedat a mala voluntate; ita et omissio dicenda erit mala et peccatum, quando est de re praecepta et a voluntate originem habet. Hoc sensu intelligendus s. Thomas, cum dicit tunc peccatum committi, quando omissio reipsa evenit, sicut et vulneratio, sequens voluntatem vulnerandi, tunc evenit, cum vulnus infligitur et peccatum furti sacrilegi tunc lit, cum res sacra surripitur etc. ⁴

Id patet etiam si spectatur ea omissio, quae est directe volita; in hoc enim quoque casu est peccatum propter voluntatem, non propter malitiam, quam aliunde vel aliter in se habeat licet si quis vehi non ire ad missam et ideo incipiat potius dormire, omissio salis est peccaminosa ex praecedente voluntate; quamvis, dum transgressio contingit, ille nihil velit, imo nec cogit de ipsa. ^H

48. Ex his colligitur corollarium summi momenti, videlicet mensuram huius peccati omissionis sumendam esse ex culpa interiori, quae praecessit. Si ergo haec fuit venialis, erit et venialis omissio, si mortalis, erit mortalis omissio. Hanc est; quia tanta malitia omissionis est a praecedente volitione. ^{i -}

Adverte tamen, in praecedente illa voluntate adesse posse plures malitias, aliam scilicet, quum habere potest ex proprio obiecto v. gr. intemperantiae, si sit ebrietas, aliam, quam habet prout est causa omissionis.

Porro malitia omissionis denominatur et mensuratur a posteriori malitia, non vero ex priori; unde contingere potest, priorem malitiam esse mortalem et lamen omissionis malitiam esse venialem, propter levem negligentiam vel culpam in praevidenda omissione futura et viceversa.

VI. Sunt qui voluntarium partiuntur etiam in positivum et negativum ■i privativum. Primum ab iis dicitur quilibet actus voluntatis reipsa elicitus vel ab ea imperatus; alterum vero ommissio actus, qui poni debeat. Verum haec ratio quatenus distinguitur a praecedente de voluntario directo et indirecto, propria eorum videtur, qui tenent dari peccatum omissionis sine ullo voluntatis actu. Quam quidem quaestionem agitare nostra nihil in praesens interest ac legi de ea potest Suarez in 1.2. trad. 5. disp. 3. sec. 2.

49. Haec distinctio reapse alia est a distinctione *directi* et *indirecti*, quatenus in ista attenditur solum modus, quo evenitis quipiam, qui voluntati tribui seu imputari debet, procedat ab ipsa voluntate, videlicet num efficienter ob influxum causalitatis, quam positiva vi sua voluntas exercuerit ad elTeclunl illum producendum, an vero solum non prohibendo seu impediendo aliquem effectum. In secunda autem hac partitione *positivi* vel *negativi* attenditur solum praesentia vel absentia cuiuspiam actus voluntatis ac propterea de ipso voluntario indirecto institui potest quaestio, an habeatur ibi voluntarium positivum, an mere privativum, quatenus quaeri potest, an sicut ommissio evenire potest ex actu explicite voluntatis omissionem volemus, ita evenire queat quin ullus intercedat actus voluntatis. Et in hoc sensu est quaestio mere speculativa, (piam idcirco diximus parum nostra intéressé; quia tum negantes tum affirmantes intercedere actum voluntatis, simul conveniunt, aequè haberi reatum omissionis.

50. Nihilominus ut aliquid dicamus; ratio eorum, qui docent fieri posse, ut ommissio contingat sine ullo actu, haec est, quia ad peccatum omissionis duo sufficiunt: 1. suspensio actus debiti, 2. libertas in hac suspensione Porro qui libere suspendit actum, nullum actum ponit. Vide Becanum *De peccatis* cap. 3. q. 2. n. 4.

Suarez. in 1. 2. tract. 5 *de peccatis* disp. 3. sect. 2. n. 6. statuit hanc thesini tripartitam: 1. peccatum omissionis physice fieri potest sine actu interioris voluntatis, 2. et forte interdum licet, 3. licet moraliter loquendo fere nunquam ita accadat. Et de ultima parte sic disserit. « Ultima assertionis pars, (piam comminus etiam est, probatur; quia si quis advertit obligationem praecepti imminere, vix potest, moraliter loquendo, non habere aliquem actum circa rem sic praeceptam; quia tale Obiectum et movet volitantem et est res, (piam velle ad ipsam perlinet. Ergo moraliter non licet per meram negationem et loca illa suspensio actus in quacumque materia esse moraliter difficillima. »

Verum nonne voluntas tunc solum peccat, cum determinat se ad alteram

pariem et idcirco cum agit? Sane aliquod discrimen intercedere debet inter statum voluntatis adhuc indilTerentis et deliberantis, agendumne sit necne et statum voluntatis peccantis, ulpote deliberatae ad suspensionem actus.

51. Huc ergo accersenda est doctrina s. Thomae I. 2. q. 71. a. 5. Quaerit, an in quolibet peccato sit aliquis actus el dicit, quod quaestio ista principaliter movetur propter peccatum omissionis, de quo, inquit, aliqui diverso modo opinantur. El allata ulriusque partis sententia, addit: ulraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Ita autem reddit rationem. Si enim intelligatur m peccato omissionis illud solum, quod per se perlinet ad rationem peccati, sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori, ut cum aliquis vult non ire ad ecclesiam, quandoque vero absque omni actu vel interiori vel exteriori, sicut cum aliquis hora qua tenetur ire ad ecclesiam, nihil cogitat de eundo vel non eundo ad ecclesiam. Palet quod s. Thomae id quod dixit pertinere per se ad rationem peccati, est actus externus, quem dicit aliquando esse cum actu interno, aliquando non. Verum solutio proposita videri potest non esse idonea; quia si ille nihil cogitat de eundo vel non eundo, nondum habemus actum humanum neque ullum voluntarium atque adeo nullum adhuc peccatum. S. Thomas ergo concedit nullum esse actum, non generaiim prout peccatum omissionis complectitur omnia ad ipsum concurrentia, sed prout formaliter est ommissio sive non positio operis debili, quod est obieclum proprium huius peccati. E contrario doctores alii non sic coarclant punctum quaestionis, sed omnia elementa complectuntur.

Atqui si omnia elementa comprehendantur, s. Thomas tenet actum aliquem semper intercedere. Ita enim proseguitur l. c.: « Si vero in peccato omissionis inlelliganlur etiam causae vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse ». Quod deinde explicat, quia aliquo actu quispiam vel vult directe ipsam omissionem, uti cum non vult ire ad missam: vel indirecte, quando nempe vult aliqui l coniunclum necessario cum omissione, sicut qui vult ludere tempore, quo pergendum esset ad ecclesiam vel vult aliquid praecedens, puta cum aliquis vult vigilare diu de sero, ex quo sequitur quod non eat hora matulinali ad ecclesiam. Porro planum est, nec lusum nec vigiliam vespertinam esse voluntariam causam omissionis, nisi qui ea vult, cognoscit inde secuturam omissionem eamque proinde indirecte velit. Ergo habetur semper aliquis actus. Mi

§ 3.

De involuntario.

XII, Involuntarium licet latiori sensu dicatur quidquid non est voluntarium, proprie tamen de eo offertur, erga quod voluntas contrarie se habet. Quod si voluntas ad aliquid se habeat negative, adeo ut illud illicite uel nec prosequatur nec avertatur, id neque voluntarium proprie est neque involuntarium, sed melius dicitur non VOLUNTARIUM. *Conf. s. Thomam De Malo q. 3. a. 5.*

52. Plana est doctrina apud s. Thomam, qui laqueus de ignorantia, sic disserit l. c.: « Quamvis semper ignorantia causet non voluntarium, non tamen semper causat involuntarium. Non voluntarium enim dicitur per solam remotionem actus voluntatis: sed involuntarium dicitur per hoc, quod voluntas contrariatur ei. quod fit; unde ad involuntarium sequitur tristitia, quae tamen non consequitur semper ad non voluntarium. Contingit enim quandoque, quod aliquis accedens ad non suam, quam credit suam esse, quamvis non velit actu ad non suam accedere, quia nescit eam esse non suam; tamen vult habitu et vellet actu si sciret: unde cum postea percipit eam non fuisse suam, non tristatur, sed gaudet, nisi mutaverit voluntatem ».

Exempla huius non voluntarii passim obvia sunt. Sic qui errat in afferendis numeris pro ludo aleatorio et errando vincit: sic qui aberrans a via vitat latrones, etc.

XIII. Quid dici debeat involuntarium simpliciter aut secundum quid, ex iis desumatur, quae (sup. n. 2(1.)) de eiusmodi distinctione voluntarii diximus.

Sunt tamen, qui involuntarium simpliciter id appellant, a quo ita voluntas abhorret, ut prorsus et quantum in se est, efficaciter illud repellat. Verum hoc alii unus vocant perfectum; imperfectum vero involuntarium dicunt, si non prompte ac toto affectu illud voluntas reiiciat.

53. *Perfectum* (quod alii appellarunt *simpliciter* involuntarium) illud est, quod ita voluntati deliberatae displicet, ut nullo pacto id velit, sed toto ei conatu resistat et quantum in se est, efficaciter et nullo sub respectu consentire ei velit et de facto non consentiat. Sic v. gr. fidelis subditus exhorret ad verba provocantia cum ad rebellionem. *Imperfectum* vero, cui voluntas non toto quo possit conatu reludatur, non prompte, non efficaciter satis opponitur, sed potius languide et quasi aliqua cum haesitatione pravis molibus resistit aut molestas abigit cogitationes. Verum scilicet involuntarium postulat, ut resistentia sit seria, et licet et perseverans, ut consensus prorsus excludatur etiam per decursum. Ex his autem dignosci poterit, an aliquis defectus aut semideliberata culpa fuerit in resistendo tenelationibus praesertim invidiae, odii, impudicitiae. Cavendum tamen ne per haec scrupulosus nimis angatur.

Involuntarium *simpliciter* coniunctum cum voluntario *secundum quid* habes in actu, quo quis v. gr. ferens suffragium pro electione canonici dissentit ab eligendo suo consanguineo. Electio illius involuntaria est simpliciter, licet placuisset.

De reliquis involuntarii divisionibus vide Suarez in I. 2. tract. 2. d. 2. sect. I. qui ostendit plerasque voluntarii partitiones non habere locum quoad involuntarium.

CAPET 111.

DE HIS, QUAE VOLUNTARIUM TOLLUNT AUT MINUUNT AC PRIMO
DE IGNORANTIA.

XIV. Cum nō voluntarium requiratur lūm cognitio intellectus tum voluntatis inclinatio. propterea q̄tidqu d alterutrum aut tollit aut minuit, eo ipso tollit aut minuit voluntarium. Porro cognitionem quidem gñorantia et concupiscentia, voluntatis vero inclinationem vis et metus aut tollunt penitus aut minuunt. De his ergo agendum est primo de ignorantia.

XV. Ignorantia est privatio scientiae quam quis natus est habere. Differt autem tum a nescientia, quae simplicem negationem scientiae importat, tum ab eiuidē, cuius est approbare falsa pro veris. *Itas. Thomas de Malo q.3.a. 7. et J.2,q.76.a.2.*

54. Itaque s. Thomas loco priore citato haec habet: « Dicendum, quod differt nescientia, ignorantia et error. Nescientia enim simplicem negationem scientiae importat. Ignorantia vero quandoque quidem significat scientiae privationem et tunc ignorantia nihil aliud est, quam carere scientia, quam quis natus est habere; hoc enim est de ratione privationis cuiuslibet. Quandoque autem ignorantia est aliquid scientiae contrarium, quae dicitur ignorantia perversae dispositionis, puta cum quis habet habitum falsorum principiorum et falsarum opinionum, ex quibus impeditur a scientia veritatis. Error autem est approbare falsa pro veris: unde addit actum quemdam super ignorantiam; potest enim esse ignorantia sine hoc quod aliquis de ignotis sententiam ferat et tunc ignorans est et non errans: sed quando falsam iam sententiam fert de his, quae nescit, tunc proprie dicitur errare. Et quia peccatum in actu consistit, error manifeste habet rationem peccati; non enim est absque praesumptione, quod aliquis de ignoratis sententiam ferat et maxime in quibus periculum existit ».

De ignorantia vero subdit: « Sed ignorantia de se rationem poenae dicit: non autem omnis ignorantia habet rationem culpae, ignorare enim ea, quae quis non tenetur scire, absque culpa est: sed ignorantia illa, qua quis ignorat ea, quae tenetur scire, non est absque peccato ». Quae tamen intelligi debent, si quis potuit scire, ut patet ex allero loco ci-

talo: * horum autem (scilicet eorum, quae quilibet natus aptus est scire quaedam aliquis scire tenetur, illa scilicet, *sine quorum scientia non potest debitum actum recte exercere* Unde omnes tenentur scire communiter ea, quae sunt iuris et universalis juris praecepta: singuli autem ea, quae ad eorum statum et officium spectant. Quae iam vero sunt, quae etsi aliquis natus est scire, non tamen ea scire tenetur, sicut theoremata geometriae et contingencia particularia, nisi in casu. Manifestum est autem, quod quicumque negligit habere vel facere id, quod tenetur habere vel facere, peccat peccato omissionis. Unde propter negligentiam ignorantia eorum, «piae aliquis scire tenetur, est peccatum: non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea, quae scire non potest.... Nulla ignorantia invincibilis est peccatum: ignorantia autem vincibilis est peccatum, si sit eorum, quae aliquis scire debet, non autem si sit eorum, quae quis scire non tenetur ».

55. Alii distinguunt ignorantiam *privativam* et *negativam*. Prior est veri nominis ignorantia, altera diceretur nescientia.

Additur et alia quaedam ignorantiae species, quam quidam dicunt *actualement* et alii cum s. Thoma I. 2. q. 6. a. 8. dicunt *ignorantiam malae electionis*. « Cum aliquis, ita s. Thomas, *actu* (en cur alii *actualement* dixerint) non considerat quod debet considerare potest et debet, quae est ignorantia *malae electionis*, vel ex passione vel ex habitu proveniens». Quibus addendum quod omittit s. Thomas: *vel ex infirmitate et nativa nobis imbecillitate*: omisit autem s. Thomas; quia ibi de ignorantia voluntaria et culpabili agebat.

56. Haec tamen communius et aptius dici consuevit *inconsiderantia* aut *inconsideratio*, *oblivio*, *oscitantia*, *inadvertentia* etc. De qua, proportionem servata, valere debent ea, quae dicuntur de ignorantia.

57. Quod spectat ad *errorem*, distinctionem erroris ab ignorantia s. Thomas accepit ab Augustino, qui cap. 17. Enchiridii inquit: « Quamvis errare, quanta possumus cura, cavendum sit, non solum in maioribus, sed etiam in minoribus rebus nec nisi rerum ignorantia possit errari; non tamen est consequens, ut continuo erret quisquis aliquid nescit, sed quisquis se existimat scire quod nescit. Pro vero quippe approbat falsum, quod est erroris proprium ». Quae verba inserta sunt in Decretum Gratiani Dist. 38. cap. 11. Quo circa s. Thomas errorem ab ignorantia distinguit, ut in Quodlib. 8. a. 15. inquit: « error conscientiae quandoque habet vim absolvendi sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia eius, quod quis scire non potest vel scire non tenetur: quandoque vero error conscientiae non habet vim absolvendi vel excusandi, *quando scilicet ipse error peccatum est, ut cum procedit ex ignorantia eius, proinde quis scire tenetur et potest*, sicut si crederet fornicationem simplicem esse peccatum veniale ».

El sane usus communis el ipsa consuetudo ecclesiastica errorem dicit quodlibet iudicium falsum: at indicium falsum nemo proprie appellat ignorantiam, sed ad summum dicimus effectum ignorantiae, si ab hac procedit. Scilicet iudicium falsum et ab ignorantia provenire potest eia temeritate illius, qui sententiam fert non proportionem. Nam illis indicandi molivis, quae prae oculis habet. Porro cum ignorantia (quae complectitur etiam inconsiderationem et oblivionem) possit esse tum vincibilis tum invincibilis, hinc error erit vel voluntarius vel involuntarius.

Non possumus idcirco acquiescere in illa sententia, quae dicit omnem errorem seu indicium falsum esse voluntarium.

XII. Multipliciter distingui solet ignorantia tum 1. ratione subiecti tum 2. ratione obiecti tum denique 3. ratione actionis seu voluntatis.

XVII. Et rationem quidem subiecti seu hominis ignorantis, quandoque ignorantia est invincibilis, quandoque vincibilis.

a; Invincibilis dicitur, quae morali diligentia adhibita depelli non potuit, sive quia de re quapiam investiganda nulla cogitatio subiit, sive quia obortum forte dubium, utut diligentia adhibita, dissolvi non potuit. Ille, uti patet, non est agens voluntaria.

58. Duplex scilicet est ignorantiae invincibilis modus: 1. cum non subito rogatio de indagando et etiamsi subeat cogitatio, non sic tamen subito, ut putem me teneri alicui id vel ad utendum tali medio. Haec propriissime est ignorantia invincibilis: 2. quando homo dubitans se ignorare, adhibet diligentiam moralem et negotio accomodalam et nihilominus ignorantiam non expellit. Suarez tr. 2. disp. 4. sect. 2. n. 20.

Incidi his diebus in libellum gallice scriptum, in quo negabatur, ignorantiam adesse posse, ubi dubium «aliquod exortum fuerit. Sed haud recte, sive quaestio sit de facto sive de iure.

Sic v. gr. pater teneri potest distribuere bona filiis non suis duplici ex causa: 1. quia nunquam suspicatus est de uxoris adulterio, unde invincibiliter putat, omnes filios esse suos: 2. quia exorto licet dubio sine suspitione et diligentia adhibita (si qua potuit adhiberi) nihil plus cognoscere potuit: quo in casu, eum teneatur suam cuique partem dare, iniustitiam admittit erga proprios filios, ex invincibili ignorantia.

Quoad ius, longe quempiam dubitantem de quavis obligatione v. gr. circa ieiunium, circa valorem voti, circa contractum, circa iura matrimonii etc. Quid mirum, si adhibita diligentia, concludet tamen faciendum illud, quod reapse est materialiter peccatum? Hinc etiam ratio cur possimus sequi opinionem probabilem; quia, si erramus, ex ignorantia invincibili erramus.

-d.

b) Vincibilis dicitur, quae moralis diligentiae ope tolli potuit atque adeo voluntaria est vel directe et in se vel indirecte aut etiam (ut addit s. Thomas) per accidens. Directe et in se voluntaria est, in quam actus voluntatis fertur, quando aliquis sponte sua vult quovis modo ignorare, ne a proposito suo retrahatur et haec ignorantia dicitur

affectata. Indirecte voluntaria est per omissionem, cum quis non adhibet stadium ad cognoscendum et haec est ignorantia negligentiae. « Voluntaria per accidens, ait s. Thomas, est, cum quis directe vel indirecte vult aliquid, ad quod ignorantia sequitur. Directe quidem sicut apparet in ebrio, qui vult superflue vinum potare, per quod privatur rationis usu: indirecte autem cum aliquis negligit repellere insurgentes passionis motus, qui percrecentes ligant rationis usum in particulari eligibilis. Conf. s. Thomam *de Malo* q. 3. a. 8. et 1. 2. q. 19 a. G. et q. 76. a. 4.

59. De ignorantia affectata haec habet s. Thomas 1.2. q. 6. a. 8.: « Hoc (scilicet quod ignorantia sit voluntaria) contingit dupliciter, secundum duos modos voluntarii supra positos (nempe directum et indirectum) ».

« Uno modo, quia actus voluntatis fertur in ignorantiam, sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat vel ut non retrahatur a peccando, secundum illud Iob. XXI. 14. *scientiam viarum tuarum nolumus*. Et haec dicitur ignorantia *affectata* ». Et rursus 1. 2. q. 76, a. 3.: « Alio modo potest id contingere (quod ignorantia non excuset) ex parte ipsius ignorantiae; quia scilicet ipsa ignorantia est voluntaria vel directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua, ut liberius peccet vel indirecte sicut cum aliquis propter laborem vel propter alias occupationes negligit addiscere id, per quod a peccato retraheretur ».

Et rursus, *de Malo* q. 3. a. 8.: « Hoc autem (quod ignorantia sit voluntaria) contingit tripliciter. 1° quidem quando aliquis directe vult ignorare scientiam salutis, ne retrahatur a peccato, quod amat ».

Itaque non est affectata, si quis omittit diligentiam, quia putat salis se rem nosse, licet in hoc erret culpabiliter ex praecedenti negligentia.

Non ergo ignorantia affectata significat ignorantiam simulatam, ut dictio insinuare posset, sed ignorantiam studiose quaesitam. Certe Pius VI (*in literis ad Archiepiscopum Pragensem* 11. Iulii 1789. *dati*) dicit: « *affectatum* communiter intelligitur quidquid studiosius, quam par est, in re quavis peragenda quaesitum est ac de industria comparatum ».

Ad ignorantiam affectatam revocari potest, quod quidam, ut liberius peccent, fugiunt ab audiendis concionibus, a colloquiis cum sacerdotibus etc. et maxime ab audiendis catechesibus v. gr. in missionibus; aiunt enim iniici per haec sibi scrupulos, scilicet plura ceu illicita praedicari, quae ipsi nollent haberi ut prohibita.

60. De ignorantia *voluntaria indirecte* habes exemplum s. Thomae (I. sup. c. a. 4.): « puta cum (quis non vult laborare in studio, ex quo sequitur eum esse ignorantem »). Addit vero s. Thomas *de Malo* q. 3. a. 8.: « Sed quia non dicitur aliquis negligere, nisi cum debitum praetermittit, non videtur ad negligentiam perlinere, quod aliquis non applicat animum ad quodlibet cognoscendum, sed solum si non applicat animum ad cognoscendum ea, quae cognoscere debet vel simpliciter et secundum omne tempus (unde ignorantia iuris ad negligentiam reputatur) vel in aliquo

casu, ut cum emittit sagittam in aliquo loco, ubi homines solent transire, ad negligentiam sibi imputatur, si scire non studeat, an tunc aliquis transeat et talis ignorantia per negligentiam contingens voluntaria indicatur ».

Huc spectat ignorantia rerum fidei, quando ex eo provenit, quod media non adhibentur, cuiusmodi sunt discere catechismum, audire conciones etc. vel quoad ea, quae sunt proprii officii et status, saltem non quaerere a confessario vel a prudentioribus.

61. Ad ignorantiam vincibilem revocat s. Thomas ignorantiam, quam dicit *per accidens*: cum quis directe vel indirecte vult aliquid, ad quod ignorantia sequitur, quemadmodum palet ex textu sup. cil. Dicitur haec ignorantia contingere *per accidens*; quia ipsa non intenditur, sed sequitur praeter intentionem.

Celerum cum effectus volili, de quibus s. Thomas in eo loco, potius quam ignorantiae causa, sint impedimentum usus rationis aut totale aut partiale, hinc ab aliis non solent haec ad ignorantiam revocari. Vertim- tamen, quoniam reipsa cognitionem impediunt, idcirco ignorantiam, saltem illam quam vocant actuale (55), reipsa causant et sic ostenditur quo- modo ea sit voluntaria in causa.

c) Rursus ignorantia vincibilis dici solet *crassa* seu *supina* (quae a quibusdam gravior statuitur quam *crassa*), quando nullum aut vix ullum in addiscendo vel in veritate indaganda studium ponatur. Si vero diligentia aliqua adhibeatur, non tamen sufficiens, ignorantiam dicunt simpliciter vincibilem: quidam addunt et ignorantiam STRICTE vincibilem, quae difficulter aut solum magno adhibito studio tolli queat.

Utrumque autem pro varia negligentiae mensura plures paucioresve ignorantiae gradus atque appellationes statuere arrideat, duo rata habenda sunt, nempe 1. levem moraliter esse posse negligentiam, etsi de gravi re agatur: 2. ad moralem diligentiam non requiri ut media omnia possibilia adhibeantur, quod onus esset non ferendum; sed quemdam sufficere diligentiae modum, non mathematice sed morali indicio definiendum atque humanae conditioni accommodatum, quem nimirum prudentes et in rebus suis adhibere et ab aliis exigere ex aequi bonique norma, pro rei gravitate et pro conditione personarum, solent.

62. Quoad ignorantiam *crassam* et *supinam*, quidam eam sic distinguunt, ut *supina* sit illius, qui diu in ipsa iacet veluti supinus. Exemplum ignorantiae crassae seu supinae affert sic Glossa: « ut ponamus, quod in hac civitate fuit facta constitutio poenalis et fuit publice publica; si dico quod ignoro talem constitutionem, quia non fuit mihi notilicata, non habeo iustam causam ignorantiae; quia non est necesse, quod constitutio auribus singulorum inculcetur: satis est, quia venit ad eius notitiam ». Sed haec pertinent ad regulam fori exterioris.

Crassam et *supinam* ignorantiam alio modo exhibet Suarez *de Censuris* disp. 4. sect. 10. n. 10., ut *crassa* sit, quae ex pura negligentia enascitur ac desidia, *supina* vero, quae oritur ex nimia sollicitudine et

affectione ad res alias aut alia negotia, quae impediunt debitam curam addiscendi ea, quae quis scire tenetur. Quam distinctionem admittunt et Salnialicenses *de Censuris* cap. 1. n. 190.

Utrum vero detur ignorantia graviter culpabilis, quae tamen non sit crassa aut supina, negat quidem Suarez l. c. n. 11. et 12. contra alios apud Salnialicenses l. c. n. 196. Quae quaestio levis momenti videri hoc loco potest; at non levis apparet, ubi de censuris agitur, a quibus crassa et supina non excusant. Sed de hac quaestione ibi agendum erit.

63. Quod spectat ad ignorantiam *strictè vincibilem*, quidam voluerunt ita appellare illam ignorantiam, quam non sit impossibile depellere: huic opposuere ignorantiam physice invincibilem. Sic v. gr. si agitur de interpretanda phrasi obscura, de conciliandis duabus narrationibus, vel de veritate reperienda, ubi contradicunt sibi invicem testes seu scriptores, vel de inveniendo dominio rei, quam per viam repereris etc. Et quidem possibilitas vel impossibilitas saepius solum ex eventu diiudicari potest: unde qui quaerit, incertus est, an sibi possibile futurum sit invenire quod quaerit, quibus in casibus frequenter non quidem impossibile est verum invenire, sed tamen valde difficile.

Verum vix ullum in praxi usum haec habent. Nam culpari generatim non potest, qui adeo gravem laborem suscipere non vult.

6i. De morali diligentia quaedam sunt declaranda: ex quibus notio informari poterit ignorantiae simpliciter vincibilis. I. Moralis diligentia non dicitur omnis diligentia possibilis, secus recurrendum foret pro singulis casibus ad R. Pontificem. Hinc perversa agendi ratio quorundam, qui saepe recurrunt ad Poenilenliariam v. gr. ut petant dispensationem pro volo, de cuius valore dubium est et huiusmodi. Dene Poenilenliaria saepe respondet: *consulat probatos auctores*.

Suarez l. 2. tract. 2. disp. 4. sect. 1. n. 18. advertit esse qui requirant ab homine summam diligentiam et quod homo faciat quantum in se est, etiam se praeparando ad gratiam nec per aliquod peccatum ponat impedimentum divinae illuminationi, qua posset ignorantia expelli. Haec autem, quae quidam antiquiores dicebant de ignorantia in materia fidei, alii imprudentes transtulerunt ad ignorantiam generatim.

Elizalde pariter imprudenter statuit, non posse, assignari mensuram diligentiae idque Deum voluisse, ut nulla diligentia omitteretur. Vide de hac re Croix lib. 1. nn. 761-766.

2a Dimetienda est moralis diligentia ex *rei gravitate*. Aliter enim quis sollicitus est pro inveniendo modico nummo, aliter si anulum pretiosum aut chirographum summi momenti amiserit. Potior diligentia exposcitur in indice, si agatur de causa mortis, quam si de aliqua contumelia: potior item requiritur in medico, ubi morbus est gravis, quam si agatur de levi ustione in digito.

3" Mensurari eadem debet ex *qualitate personae*; iit enim ut non omnes sint capaces eiusdem diligentiae adhibendae, non omnes habeant eadem media.

Sic rudi salis est, si consulat parochum aut confessarium, filio, si patrem aut amitam et generalim si consulat quis prudentiores, quos ea in re adesse putat.

4" Mensura haec cernitur in modo agendi prudentiorum, qui non sint morosi Pt in modo, quo discreti exigunt ab aliis diligentiam.

65. Suarez quidem 1.2. tract. 2. disp. 4. sect. I. n. 19. ait quod ex communi sententia ignorantia est invincibilis, in qua homo voluntarie nihil omittit facere eorum, quae potest et debet ad illam expellendam.

Potestas (quod *potest*) intelligenda est non remota, scilicet quid posset, sed proxima, scilicet quid possit, « nempe iuxta capacitatem hominis et consideratis circumstantiis et notitia quam habet. Nam licet diligentia sit in se possibilis, tamen si non venit in mentem cogitatio de illa, vel si homo nescii hoc vel illud esse medium ad scientiam habendam, non potest dici quod usus illius diligentiae sit moraliter in potestate hominis ». Certe non datur ignorantia vincibilis, nisi occurrat menti, saltem in confuso obligatio seu necessitas inquirendi: prima autem idea, ut frequenter Augustinus monet, non est in hominis potestate.

Quoad *obligationem* (quod *lebetur*) non salis est hominem teneri ad aliquid faciendum, quod si faceret, non ignoraret: sed oportet illuni ideo teneri ad illud faciendum, ut scientiam acquirat, qua ea ignorantia exuatur; nam alia obligatio est extrinseca et quasi per accidens. V. gr. puer non ivit ad scholam et omissione peccavit; sed in schola audivisset de periculo, quod per accidens instat in via, domi, in templo etc.: haec ignorantia non imputatur ob omissionem scholae; quia non ideo tenetur ad scholam ire, ut de his moneatur. Praeterea oportet ut non excusetur quis ab ea obligatione ex alia causa rationabili; nam in re morali perinde est excusari et non teneri.

66. Congrua ergo diligentia adhibenda est et quando, adhibita congrua diligentia, ignorantia non vincitur, haec, inquit Suarez l. c, n. 20. « dicitur ignorantia probabilis; quia iam homo probabiliter in illa durat et ideo excusat maiorem diligentiam adhibere, licet forte posset. Quanta vero esse debeat huiusmodi diligentia, ut sit probabilis, non potest una regula definiri, sed prudentia opus est iuxta materiae qualitatem » et personarum, ut diximus. M

Probabilem ignorantiam sic descriptam habes ex Ulpiano l. 6. *Dig. De in) et facti, ignorantia* lib. 22. Tit. 6.: « Nec supina ignorantia ferenda est fartum ignorantis, ut nec scrupulosa inquisitio exigenda. Scientia enim hoc modo aestimanda est, ut neque negligentia crassa aut nimii securitas salis expedita sit neque delatoria curiositas exigatur*.

CAPUT III. DE IGNORANTIA

Delatoria autem dicitur non requiri, quia delatores solent esse curiosissimi rerum quarumlibet exploratores.

Probabilem ignorantiam et in iure Canonico memorari contingit. Sic *c. Apostolicae de clerico excommunicato* lib. 5. Til. 27. « Verum quia tempore suspensionis ignari celebrastis divina, vos reddit *ignorantia probabilis* excusatos. Celerum si forte ignorantia crassa et supina aut erronea fuerit, propter quod dispensationis gratia egeatis, eam vobis de benignitate apostolica indulgemus ».

67. Huc revocanda, quae dicuntur de culpa iuridica *lata, levi, levissima*. Prudens illud indicium, quo ista metiri solemus, heic quoque adhibendum. Porro in his, ubi specialis quaedam non intercedat obligatio, non damnatur quis, propterea quod diligentiam omisit, qua uti solent diligentissimi aut diligentiores, sed si omisit eam, quam communiter diligentes adhibent et tunc culpa dicitur lata.

68. Apprime vero notandum, quod additur: *levem posse esse culpam negligentiae, etsi de gravi re agatur*, videlicet quantumvis grave sit negotium. Qua in re labuntur non raro calechistae, quando generation gravitatem peccati ignorantiae desumunt ex gravitate praecepti, v. gr. integritatis confessionis.

Ratio patet, quia diligentia non consistit in indivisibili: sed cura, studium, sollicitudo habent innumeros gradus; ergo et curae omissio seu negligentia. Igitur sicut potest omitti tota diligentia, ita potest omitti solum pars: haec autem pars potest esse aut magna aut parva aut minima particula. Id valet etiam si negotium sit huiusmodi, in quo quis teneatur de culpa levissima. Nam et in eo studio plures gradus reperire est et omitti quidpiam potest, quod comparative leve haberi debet.

Hinc infer non posse saltem damnari seu sacrilegam aut invalidam confessionem ex eo quod ob aliquam negligentiam oblitus quis fuerit aliquod peccatum. Hinc levis quoque esse potest negligentia parochi v. gr. in inquirendis impedimentis matrimonii alicuius, in addiscendis casibus conscientiae, item in medico quoad curandum infirmum, in indice vel causidico circa reos aut clientes.

XVIII. Ratione obiecti seu rei ignoratae alia est ignorantia iuris, alia facti, alia poenae, huiusmodi quidem, quando aut ignoratur generatim lex seu praeceptum aut etiam non constat, num casus quispiam generali aliqua lege comprehenditur et quidem iuris ignorantia subdividi solet prout versatur vel circa ius naturale, vel circa POSITIVUM DIVINUM aut HUMANUM et hoc ipsius vel ECCLESIASTICUM vel CIVILE dicitur. Facti vero, (quando ignoras non quidem rei, prout eam apprehendis, habitum ad legem, sed rei in se spectatae circumstantiam aliquam aut etiam substantiam seu naturam. Poenae denique, quando nescis, crimini cuiuspiam peculiarem aliquam poenam esse ex lege adnexam.

69. Ignorantiae iuris et facti exemplum habes ex s. Thoma, *de Malo*

q. 3.a. 8. «Si in eodem actu aliquid sit ignoratum et aliquid scitum, potest esse voluntarium quantum ad id, quod est scitum; semper tamen est involuntarium quantum ad id quod est ignoratum, sive ignoretur deformitas actus (puta cum aliquis nescii fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntarie facit peccatum), sive ignoretur circumstantia actus, sicut cum aliquis accedit ad mulierem, quam credit esse suam, voluntarie quidem accedit ad mulierem, sed non voluntarie ad non suam ».

Exempla ignorantiae generalim iuris aut facti sunt passim obvia. Sexcenta quoque exempla suppetunt ignorantiae, an aliquis casus lege comprehendatur et haec ignorantia non repetitur solum in rudibus, sed etiam in viris doctis et inde fit, ut ipsi in varias abeant sententias et in istis casibus saepe habemus genus illud ignorantiae invincibilis, quae post adhibitas diligentias repelli non potest.

70. Ratio autem cur distinguatur ignorantia pro variis iurium speciebus, ea est, quia deinceps disputari solet, an ignorantia huius vel illius iuris excusari possit et quae facilius queat aut difficilius excusari.

71. Quod spectat ad ignorantiam facti, manifestum est, quod modo ignoratur facti substantia, modo solum circumstantia. Ignoras substantiale v. gr. si putas sclopetum vacuum et quasi per iocum explodis in alium et sic occidis: vel si putas te ferire belhiam et occidis hominem. Ignoras circumstantiam, si nescias v. gr. eum quem occidis esse presbyterum, mulierem, quacum peccas, esse matrimonio ligatam. Ex quibus exemplis palet le rem quidem aliquo modo apprehendere et prout apprehendis, non esse diiTormentum a lege, sed illud, quod ipsa in se est reapse, te latet et haec est ignorantia facti.

72. Ignorantia autem poenae dicitur cum ignoratur peculiaris aliqua poena adnexa crimini: quod intelligendum est de poena aliqua extraordinaria. S

Nam quoad poenas ordinarias, quae sunt infliguntur, nihil iiforesl, an sciat quispiam, quatenus poena imposita sit aut falsariis aut stupratori aut furi etc. W

Sed valet id maxime quoad leges ecclesiasticas. Nam quando quis aut ignorat, quemdam actum pravam lege quoque ecclesiastica velari aut certe ignorat, poenas quoque decerni, quaestio lit, an poenis his subiaceat.

XIX Denique ratione actionis seu voluntatis, < ignorantia, inquit s. Thomas 1.2. q. 6. a. 8., tripliciter se habet ad actum voluntatis. Uno modo concomitantem, alio modo consequenter, tertio modo antecedentem. Concomitantem quidem, quando ignorantia est de eo, quod agitur; tamen, etiamsi sciretur, nihilo minus ageretur... Et talis ignorantia non facit involuntarium., sed facit non voluntarium ».

< Consequenter autem se habet ignorantia ad voluntatem, in quantum ipsa igno-

railitia est voluntaria... Cum autem ip«a ignorantia sil voluntaria... non potest causare simpliciter involuntarium : causal tamen secundum quid involuntarium, in qu intum praccellit motum voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset, scientia praesente >.

< Antecedentek autem se habet ad voluntatem ignorantia, quando non est voluntaria et tamen est causa volendi, quod alias non vellet.. Et talis ignorantia causal involuntarium simpliciter j>.

In qua tamen trimembri distinctione Antecedens non eodem modo ad Concomitantem se habet, ac ad Consequentem. Nam a concomitante condistinguitur per comparisonem ad actionem veluti ad effectum et sic nulla est ignorantia consequens; a consequente autem per comparisonem ad voluntatem vehit ad causam et sic nulla est concomitans. Vide Suarez in I. 2. tract. 2. d sp. sect I. Il ant-cedens quidem perinde est ac invincibilis; consequens vero ad vincibilem revocatur.

73. Revocetur id quod supra (Cap. II. η. XII.) notatum est de duplici sensu involuntarii, scilicet vel contrarie vel negative seu privative. Quando ignorantia est concomitans, est actio involuntaria mere negative seu privative: (quando autem est antecedens, tunc voluntas se habet contrarie et dicitur actus presso sensu involuntarius.

74. Ut rite intelligatur, quo vero sensu possit dici ignorantia vel antecedens vel concomitans, vel consequens, adverlenlum est s. Thomam loqui de relatione ignorantiae ad actum aliquem voluntatis.

Porro actus voluntatis dupliciter intelligi potest: nempe aut agitur de actu voluntatis, quo haec vel directe vel indirecte vult ignorare et in hoc casu voluntas consideratur ut causa et ignorantia ut effectus: aut agitur de actu voluntatis, qui ponitur sive ex ignorantia sive cum ignorantia et sic ignorantia consideratur uti causa, voluntas vero ceu effectus; agitur nempe de influxu ignorantiae relate ad voluntatem, sive quaeritur an et qualis sit influxus.

Si posterior hic actus voluntatis intelligatur et consideretur ignorantia veluti causa actus, habetur utique tunc divisio ignorantiae in antecedentem et concomitantem, sed non etiam in consequentem; neque enim causa potest consequi suum effectum, nisi sermo sil de ulteriori ignorantia, quae consequatur ad actum positum ex ignorantia, quae tamen esset diversa quaedam ignorantia, nullo pacto huc spectans.

Quoad duo ergo priora membra, scilicet *antecedentem* et *concomitantem*, ignorantia utique cans it actum voluntatis, si est antecedens; quia ex hypothesi homo non egisset nisi habuisset ignorantiam illam: si vero erat ita animo comparatus, ut, etiam absente illa ignorantia, homo acturus fuisset, ignorantia non est amplius causa actus. Causa enim ignorantia ut notat etiam Suarez I. sup. c. n. 4. dicitur non per se cl directe: imo, cum de ratione voluntarii sil, ut procedat ex cognitione; ignorantia, quantum in se est, impedit actum voluntatis et saltem tollit voluntarium directum: dicitur ergo causa actus solum tanquam removens prohibens, quia scilicet tollit scientiam, quae si adesset, actus non fieret. Unde e

contrario illa ignorantia non dicitur esse causa actus, sed solum comitari illum, quando non tollit scientiam impedituram actum, sed ageret homo, etiamsi rem nosset. Primo modo dicitur homo operari ex ignorantia el cum ignorantia, secundo modo cum ignorantia, non autem ex ignorantia. Ita s. Thomas, 1.2. q. 76. a. 1: « Non quaelibet ignorantia peccantis est causa peccati, sed illa tantum, quae tollit scientiam prohibentem actum peccati. Unde si voluntas alicuius esset sic disposita, quod non prohiberetur ab actu parricidii, etiamsi patrem agnosceret, ignorantia patris non est huic causa peccati, sed concomitante!· se habet ad peccatum el ideo talis non peccat propter ignorantiam, sed peccat ignoranter secundum Philosophum 3. Ethic, c. 3. ».

75. Si vero ignorantia comparatur cum illo actu voluntatis, qui versatur circa ipsam ignorantiam, seu qui tendit ad ignorantiam, sic nulla est ignorantia concomitans. Quia omnis ignorantia vel cadit sub voluntatem (sive directe sive indirecte) et sic est consequens, vel non cadit sub voluntatem et sic est antecedens consensum voluntatis ipsius. Ergo inter antecedentem el consequentem ignorantiam hoc sensu intellectam, non datur medium.

Item si significatur habitudo causalilalis ignorantiae ad voluntatem, excludenda est ignorantia consequens; quia omnis ignorantia aul est causa actus et sic est antecedens, aut non est causa el ita est concomitans: nulla vero est, (piae sil elTeclus ipsius, ut hac ratione possit dici consequens.

Hinc palet, quod trimembris illa distinctio locum non habet, nisi per comparisonem ad diversus actus *voluntatis*.

7§. Quomodo igitur intelligendus Thomas? Dicendum est nempe s. Thomam trimembri illa distinctione voluisse breviter explicare ulramque divisionem, quam innuimus, videlicet comparisonem instituisse tum voluntatis seu actionis cum termino, qui sii ignorantia, lum ignorantiae cum termino, qui sil actio voluntatis.

Ergo antecedentem dicit ignorantiam, quae omnino antecedit tam voluntatem ignorandi, quam actionem voluntatis factam ex ignorantia. Et reipsa, ut patet in textu citato η. XIX. antecedentem dicit 1. quae non est voluntaria: est ergo independens a *voluntate ignorantiae* (sive directi sive indirecta): 2. quae est causa actus volendi; est ergo prior *actu voluntatis*. Consequentem dicit ignorantiam, in quantum est voluntaria. Et reipsa nullo alio modo ignorantia dici consequens potuit, nisi ex eo quod sit elTeclus: elTeclus autem non est, nisi quatenus voluntas est causa ignorantiae. Ergo mere id referi ad *voluntatem ignorantiae*. Concomitantem dicit ignorantiam respectu illius, quod agitur. Et reipsa concomitans diei non potuit, nisi relatae ad actionem: ergo concomitans ignorantia ad *actionem* seu *voluntatem agendi* refertur.

77. Haec vero rectissime s. Thomas; quia secus non decsset acquivo-
calio. Et sane nisi antecedens dicatur relate ad voluntatem ignorantiae
simul et voluntatem actionis, etiam consequens dicenda esset antecedens
catenas, quatenus est causa actionis, quae proplerea ignorantia diceretur
antecedens relate ad voluntatem actionis, consequens vero relate ad
voluntatem ignorantiae. El rursus nisi concomitans inlelligalur solum
relate ad voluntatem actionis, dicenda foret el ipsa modo antecedens,
modo consequens. Nam si comparatio fiai ad voluntatem ignorantiae,
concomitans erit antecedens, si nullo modo fuit voluntaria. Erit vero
consequens, si voluntaria fuit ob negligentiam (Suarez l. c. n. 7-10).

XX. Invincibilis ignorantia sive iuris, quodcumque illud sil, sive facti, a peccato
excusat. Et quidem quoad ignorantiam iuris naturalis ac divini, rata est Ecclesiae sen-
tentia adversus Baianosac lansenianos in damnatione (iStll- propositionis Bail : infidelitas
PUBE NEGATIVA IN HIS, QUIBUS CIIRISTUS NON' EST PRAEDICATUS, PECCATUM EST et 2ao
ex 31. proscriptis ab Alexandro VIII.: Tametsi detur ignorantia invincibilis iuris
NATURAE, HAEC IN STATU NATURAE LAPSAE OPERANTEM EX IPSA NON EXCUSAT A
peccato formali. Quoad ignorantiam vero iuris humani aut ignorantiam facti, hanc
a culpa excusare no Baiani quidem seu lanseniani inficiali sunt. Generalis autem atque
evidens ratio est, quia ignorantia invincibilis neque voluntaria est neque causal volun-
tarium. Porro, ut inquit Augustinus *De vera relig.* c. 14. n. 27. « Usque adeo pic-
eatum voluntarium est malum, ut nullo modo sil pccalum, si non sil voluntarium.
El hoc quidem ita manifestum est, ut nulla huic doctorum paucitas, nulla indoctorum
turba dissentiat ».

XXL Neque obstat 13' Begula iuris in 6. : ignorantia facti, non iuris excusat : cui
regulae consonum est quod habetur l. 9. *Dig. de iuris et facti ignorantia*: regula
EST IURIS QUIDEM IGNORANTIAM CUIQUE NOCERE, FACTI VERO IGNORANTIAM NON NOCERE.
Non enim in his agitur de excusatione culpaee in foro conscientiae, sed de vitanda
emolumenti alicuius inclura in foro externo, inxla illud, 7. 7. *iit. cit.* « hiris ignorantia
non prodest adquirere volentibus, suum vero petentibus non nocet» el 7. 8. *ibid.* :
« Ceterum omnibus iuris error in damnis amittendae rei suae non nocet ». Et quidem
etiam quoad emolumentum percipiendum non obesi iuris ignorantia, 1. si agatur de
rusticanis aliisque, in quibus talis ignorantia toleratur, aut 2. iura ambigua sint el
obscura. Vide lleinflensluel Tract, *de liegul. iuris in 6.* c. 2. ad reg. 13.

78. Quod de ignorantia dicitur, intclligendurn est de inadvertentia,
oblivione, incOnsideratione, quae quidem frequentius ad praxim veniunt.
Poenitenli autem, ignorantiam fatenti, credendum csl: licet in civilibus
et oeconomicis homines reprehendi solent, quod lit ad excitandam vigi-
lantiam.

79. Regulae quidem iuris nihil profecto prosunt Jansenianis, nam pro-
barent, neque quoad ius positivum ignorantiam excusare: hoc autem ne
ipsi quidem contendunt.

Celerum regulae iuris praescribunt quid servandum sil in foro externo.
Scilicet, in foro externo quivis scire praesumitur id, quod illius status

et conditio requirit. Ignorantia itaque non excusat, etiamsi de ea re cogitare vel dubitare non inciderit (Reiff. I. c. n. 6.) : proinde in cap. 3. *de clandestina desponsatione*: « Si quis clandestina vel interdicta coniugia inire praesumpserit in gradu prohibito etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censeatur, de parentum ignorantia nullum habitura subsidium; cum illi taliter contrahendo, non expertes scientiae vel saltem affectatores ignorantiae videantur ».

Nihilominus ipsa iuris et quidem civilis ignorantia nocebat solum in emolumentis percipiendis v. gr. *l. 1. dig. de iuris et facti ignorantia* lib. 22. tit. 6.: « Si sciat quidem defunctum esse cognatum, nesciat autem proximitatis nomine, bonorum possessionem sibi deferri »; agitur enim de emolumento idest de percipienda hereditate. Non amitteret vero suum, qui v. gr. ex ignorantia iuris solveret indebitum, uti habetur *l. 1. Dig. de condictione indebiti* lib. 12. lit. 6.: « Si quis indebitum ignorans solvit, per hanc actionem condicere potest ».

Sensus igitur regulae est: 1. invincibilis seu probabilis ignorantia *facti alieni* in foro externo excusat tam quoad vitandum damnum, quam in lucris percipiendis: 2. nulla ignorantia *iuris* sive divini sive naturalis sive humani, sive legis sive canonis, sive statuti municipalis sive receptae consuetudinis in foro externo excusat quoad acquirendum lucrum: 3. bene vero quoad evitandum damnum in re sua amittenda emergens. Scilicet leges intelligi debent ab omnibus atque (ut habet *l. 12. C. de iuris et facti ignorantia*) «constitutiones principum nec ignorare quemquam nec dissimulare permittimus».

Exceptiones quoad personas puerorum, militum, rusticanorum etc. habentur in ipsis legibus (eod. Tit. dig. cil): propter obscuritatem vero legis excusari, res est aequitati congrua; quia in obscuris nemo cogitur hanc potius quam illam opinionem sequi.

XXII. Quod autem ad lus naturae allinet, communis et certa doctrina est, ignorari invincibiliter posse non quidem prima principia aut quae modica consideratione ab hisce deducuntur, sed remotiores conclusiones eaque, ut inquit s. *Thomas*, 1.2. q. 100. a. 1., ad (piorum indicium requiritur nulla consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare non est cuiuslibet, sed sapientem: sicut considerare particulares conclusiones scientiarum non perlinet ad omnes, sed ad solos philosophos. Id autem cum saepe alias, tum potissimum evenire solet, quando ita concurrunt plura praecepta, ut ad utramlibet oppositorum partem obligari agens videatur.

80. Non dari ignorantiam invincibilem iuris naturae contenderunt lanseniani, quatenus negarunt ignorantiam hanc, quam omnes invincibilem dicunt, excusare. Admittendam vero ignorantiam invincibilem in conclusionibus remotioribus, quae proinde excuset, probatur 1. ratione.

Nam sensu intimo et communi experientia constat conclusiones remotiores nonnisi laboriosa ac plerumque intricalissima ratiocinatione a

primis principiis erui; adeo ut opus sit acri vi intelligendi ac colligendi, qua omnia rite perspiciuntur, invicem conferantur et mature, sedulo versentur ex omni parte. Atqui non omnes habent hanc aciem intellectus a natura: ergo in conclusionem possunt errare invincibiliter.

*2. Probatur experientia, quia frequenter ne sapientissimi quidem potuerunt consequi veritatem; ergo licet omnes homines a maximo ad minimum instructi essent ingenii et doctrinae praesidiis, tanta tamen subinde est obscuritas ut tenebrae omnes depelli nequeant.

3. Hoc potissimum ostendi potest collatis quorundam patrum sententiis. Patres quidem sapientes generalim fuerunt et a Deo praeterea dati sunt in aedificationem corporis Christi, quod est Ecclesia. Atqui in quibusdam quaestionibus ad ius naturae perlinentibus ipsi contraria identidem senserunt et docuerunt.

Ergo nisi iniuriam inferre illis velimus, quod falsum aperte docuerint, cum veritas ulrobique stare nequeat, aliquis eorum dicendus est invincibiliter errasse. Non immorabimur in dilatanda minore, utpote salis nota: potius e re erit audire Augustinum proponentem nonnullas quaestiones, quae ad conclusionem nostram de ignorantia invincibili iuris naturae aliquid conferant.

81. Sic in lib. *contra Mendacium ad Consentianum* cap. 15. n. 33. de obstetricibus Aegyptiis et de Rahab loquens, ait: < Utrum autem sit aliquando vel pro cuiusque salute mentiendum, cum quaestio sit, in qua dissolvenda etiam doctissimi fatigantur; valde illarum muliercularum in illis populis constitutarum et illis moribus assuetarum excedebat modum. Itaque hanc earum ignorantiam, sicut aliarum rerum, quas pariter nesciebant... Dei patientia sustinebat, qui tamen eis pro benignitate humana... praemia terrena reddebat ».

In quibus 1. laborem etiam doctissimorum admittit, 2. concedit, mulieres ignorantia invincibili laborasse.

El cap. 10. n. 23.: « In omnibus autem actibus nostris maxime etiam bonos turbant compensaliva peccata, ita ut nec peccata existimentur, si habeant tales causas propter quas liant et in quibus videatur peccari potius, si non fiant. Et praecipue de mendaciis hoc in hominum opinione praevaluit, ut peccata non putentur illa mendacia, quin imo et recte facta esse credantur, quando quis pro eius, cui falli expedit, utilitate mentitur aut ne aliis noceat, qui nociturus videtur, nisi mendaciis evitetur ».

Et ibidem cap. 11. n. 25. exigit saltem, ut non mentiendum quis putet in doctrina religionis, inquiens: < Contra omnes omnium opiniones, quibus videtur ad viri boni officium perlinere aliquando mentiri, omni modo teneo Ium, in doctrina religionis nullo modo esse mentiendum ».

82. Sed ut ad graviora veniamus, adulterium contrarium sane est iuri naturae. Et tamen s. Augustinus, postquam dixit gravissimum esse pecca-

tum, addit causas esse posse, ubi uxor ex consensu mariti videatur debere adulterium perpetrare, adiunctis scilicet quibusdam circumstantiis. Rem proponam verbis Augustini *de Senn. Domini in monte* lib. 1. cap. 16 n. 50.: « Quamquam nonnullae causae possint exsistere, ubi et uxor, mariti consensu, pro ipso marito hoc facere debere videatur: sicut Antiochiae facium esse perhibetur ante quinquaginta ferme annos, Constantii temporibus. Nam Acyndinus tunc praefectus, qui etiam consul fuit, cum quemdam librae auri debitorem fisci exigeret, nescio unde commotus (quod plerumque in istis potestatibus periculosum est, quibus quod libet, licet aut potius putatur licere) comminatus est iurans et vehementer affirmans, quod si certo die, quem constituerat, memoratum aurum non exsolveret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani custodia nec se posset debito illo expedire, dies metuendus imminere et appropinquare cepit. Et forte habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniae, qua subveniret viro: cuius mulieris pulchritudine cum quidam dives esset accensus et cognovisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens pro una nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa, quae se sciret non habere sui corporis potestatem sed virum suum, pertulit ad eum dicens, paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse coniugalibus corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, lanquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias et ut id fieret imperavit, nullo malo iudicans adulterium esse concubitum, quem et libido nulla et magna mariti caritas, se iubente et volente, flagigaret. Venit mulier ad villam illius divitis, fecit quod voluit: sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, ut solet, sed vivere cupienti. Accepit aurum, sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat et supposuit sine illo ligamentum cum terra. Quod ubi mulier iam domi suae posita invenit, prosiluit in publicum, eadem mariti caritate clamatura quod fecerat quae facere coacta est: interpellat praefectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset, ostendit. Tum vero praefectus primo se reum, quod suis minis ad id ventum esset, affixi mans, pronuntiat, tamen in aliam sententiam dicens, de Acyndini bonis auri libram fisco inferendam; illam vero mulierem dominam in eam terram, unde pro auro terram accepisset, induci ». Hucusque historia. Quid ad haec Augustinus?

« Nihil (inquit) in aliquam pariem disputo; liceat cuique aestimare quod velit; non enim de divinis auctoritatibus deprompta historia est: sed tamen narrato facto, non ita hoc respuit sensus humanus, quod in illa muliere, viro iubente, commissum est, quemadmodum antea, cum sine ullo exemplo res ipsa poneretur, horruimus ». Nj

Atque haec speciminis gratia salis sint. Inter conclusiones remotiores includuntur certe eae, quae pertinent ad usuram, ad deposita, ad contractus etc. Accidit quoque identidem ut audiamus adolescentes, qui

quaedam admisisse se dicunt, quae sane peccata sunt, sed sine ullo remorsu et ideo ex invincibili ignorantia. Eos vero non falso affirmare, quod malitiam non adverterint, salis ostendit turbatio et commotio eorum, ubi primum malitiam agnoscunt, tum magna in reliquis conscientiae puritas etc. Et ideo non est mirandum, si ius naturae etiam in proximioribus conclusionibus ignorari invincibiliter posse interdum videatur.

X.ΠΙ. Ignorantia concomitans, si invincibilis sit, et ipsa a peccato actum sequentem excusat. Ratio est, quia in eo cum antecedenti convenit quod nec voluntaria sit nec voluntarium pariat. Id autem intelligendum est de actione in se speciata. non vero de malo desiderio, si quod aut habitu aut actu agentis in se ipsa neque de pravo affectu, quo opus ignoranter subsecutum probetur. Si vero invincibilis non fuerit, idem quoad culpam indicium de ea erit, ac generalim de vincibili.

83. Difficile visum quibusdam, quod ignorantia concomitans excuset a peccato; quod quidem affirmamus, si sit invincibilis. Nam ad claritatem opus est distinguere, quando invincibilis quando vincibilis haec ignorantia sit. Inquiunt enim, quomodo excusor ob ignorantiam ab eo crimine, quod patrarem, etiamsi ignorantia illa abesset? Sed isti confundunt actionem, quam ignorantia comitatur, cum pravo affectu vel complacentia hoc est cum desiderio pravi effectus vel gaudio de effectu secuto, hi tamen affectus nihil conferunt ad actionem. Nam dispositio prava voluntatis potest esse tantum habitualis, velut odium alte defixum animo, quod tamen actu non exercetur; cum dicimus autem tantum habitualement, intelligimus non adesse haec et nunc ullum actum, sed meram dispositionem ad actum. Porro cum quis haec et nunc nihil cogitet de inimico occidendo aut huiusmodi nec ullum idcirco habeat actum voluntatis circa talia obiecla, evidens est eum actu non peccare occidendo. Nec culpam infert in actionem illa dispositio. Quia (Suarez *de Censuris* disp. 4. sect. 8. n. 9.) per dispositionem habitualement non peccamus formaliter, donec in actum non prodeamus. Ille vero condicionalis eventus (scilicet si scirem, occiderem) soli Deo notus est et fortasse ipse novit esse falsum (quia mulari potest voluntas) et licet cognoscat esse verum, non tamen imputat Deus ad culpam quod fieret posita aliqua conditione, si de facto conditio non ponitur et haec est certa doctrina, quam Augustinus defendit contra Massilienses.

81 Alio modo concipere possumus pravum desiderium etiam ut actu praesens, v. gr. si dicat: minam ibi esset inimicus meus. Verum in hoc casu effectus dicitur utique volutus et adest pravum desiderium seu complacentia mali. At aliud est malum esse *votitum*, aliud esse *voluntarium* (n. 21.): aliud est *complacentia de malo*, aliud est *effectio* seu *operatio voluntaria mali*.

Talem complacentiam habet homo eodem prorsus modo, si quis non a se, sed ab alio, seu casu seu studio, videat inimicum interfectum:

videlicet homicidium foret objective volilum, non active voluntarium. Secus talis effectus dicendus foret non voluntarius indirecte ratione ignorantiae, sed directe voluntarius ratione affectus illuc directe tendentis: quod sane nemo admittit. Itaque si quis v. gr. habeat in voluntate hunc actum: ulinam possem occidere clericum, dum emittit sagittam in id quod invincibiliter putat esse aprum, ille actus voluntatis erit peccatum mortale; tamen mere internum el nihil influens in illam actionem exteriorem neque conferet ad censuram incurrendam, ad quam requiritur actio exterior voluntaria.

85. Alio modo potest pravus affectus adesse quod nempe inscius faciat id, quod fecisset sciens et dein cum comperit factum, gaudeat rem ita successisse el in hoc quoque casu dici non debet, quod actio exterior fuerit voluntaria nec quispiam desipiet adeo, ut putet sic incurri v. gr. censuram. Perinde enim foret ac si censuram incurri putarem, etiamsi actio ab alio perpalrata foret.

86. Solum posset casus alia ratione cogitari, ul non solum quis haberet simplicem affectum, sed etiam hunc actum: *Volo explodere vel emittere sagittam si forte sit illic inimicus*; adeo ut simul cum ignorantia habeat actualem voluntatem, quae actu influat in externum opus, velul sibi sub conditione positum.

Verum in concreto casus quodammodo repugnat, Nam supponimus ignorantiam esse invincibilem atque adeo sive ex rei evidentia sive ex adhibita diligentia, ne forte lateat v. gr. homo, operantem esse certum moraliter de opposito el in hoc casu frustra fingitur actualis voluntas agendi id, quod agens scit agi non posse.

Verumlamen si actus atque adeo effectus esset voluntarius, id non procederet ab ignorantia, sed a communi scientia, qua iste existimat fieri posse ut ibi sil inimicus el ideo esset effectus directe voluntarius, nihil habens commune cum peccatis, quae fiant ex ignorantia.

87. Et, ut paucis res explicetur, ignorantia, concomitans, si penitus involuntaria sit seu invincibilis, facit actum involuntarium sin minus *contrarie*, saltem *privative* seu *negative.*, nempe facit actum non voluntarium. Qui enim sic ignorat, licet alias habeat voluntatem paratam ad id operandum, tamen heic el nunc non operatur ex illa voluntate el alioquin, ul supponimus, sufficientem adhibuit diligentiam, ne talis effectus sequatur. Nulla est ergo ratio, cur effectus illi imputetur.

88. Heic vero advertendum, quod ignorantia concomitans ex parte congruit cum antecedente et ex parte differt.

Antecedens enim dicitur n. 76.), quae praecedit tum voluntatem actionis tum voluntatem ignorandi el ratione prioris fit causa actionis, ratione secundi non est effectus voluntatis seu non est voluntaria. Ignorantia autem concomitans invincibilis convenit cum antecedente in secundo,

nempe quod non sit effectus voluntatis; non autem in priore, quod scilicet sit causa actionis. Cum enim eaientis ignorantia sit causa actionis, quia absente illa ignorantia, actio non fieret, id in casu deest; nam ex hypolhesi agens pariter ageret, etiamsi id non ignoraret.

Verum hoc nullatenus immutat praesentem quaestionis solutionem. Nam quod absit in antecedente reatus, provenit ex duplici capite: 1. quia deliciente cognitione, actus in se non est voluntarius, 2. quia cum ignorantia supponatur invincibilis neque in causa reperire est voluntarium et ex hoc concluditur abesse reatum; quia non potest esse reatus, ubi non est voluntarium. Atqui etiam in ignorantia concomitante, si sit invincibilis, duo haec occurrunt scilicet 1. quod desit voluntarium in se ob defectum cognitionis et 2. voluntarium in causa ex hypolhesi. Deest ergo omne voluntarium et ideo omnis ratio reatus.

89. Si vero ignorantia concomitans non sit invincibilis, nihil addendum est iis, quae generalini de vincibili dicuntur. Nam concomitans hoc solum differt, quod non sit causa actionis, prout communiter censetur esse ignorantia vincibilis, licet haec non ideo vocetur antecedens, ad vitandas aequivocaliones, sed consequens eo quod sit voluntaria. Porro quod ad moralitatem actionis pertinet, ea non desumitur ex eo, quod ignorantia sit causa actionis vel non, sed desumitur ex voluntarietate actus sive in se sive in causa. Atqui ignorantia culpabilis concomitans in eo perfecte convenit cum ignorantia culpabili communi, quod in utraque desit voluntarium in actu, quia deest cognitio: voluntaria autem sit in causa, quatenus ignorantia est culpabilis. Ergo eodem modo de utraque iudicandum. Id tamen (quod et de concomitante invincibili notavimus) intelligitur de actu in se spectato, non de pravo affectu vel desiderii vel complacentiae vel gaudii, quod aliunde accedat.

XXIV. Ignorantia vincibilis a peccato non excusat actum. Ratio est, quia ignorantia ipsa est voluntaria; porro quod ex voluntario causatur, voluntarium in moralibus reputatur. In quantum igitur ignorantia est voluntaria, in tantum deficit ab hoc, quod causet non voluntarium et per consequens ab hoc, quod excuset a peccato. Vid. s. Thomam *de Malo* quaesi. 3. a. 8.

XXV. Et quidem si ignorantia affectata sit, directo nempe et in se voluntaria, « sicut cum aliquis sua sponte nescit aliquid, ut liberius peccet, talis ignorantia, ut ait s. Thomas 1. 2. q. 7(5. a. 4., magis videtur augere voluntarium et peccatum. Ex intentione enim voluntatis ad peccandum provenit, quod aliquis vult subire ignorantiae damnum, propter libertatem peccandi ». Quae tamen s. Doctoris verba non se videntur accipienda, quasi gravius peccet (pii ex affectata ignorantia, quam qui scienter delinquit. Vid. Suarez in 1. 2. tract. 2. disp. 4. secl. 2. n. 24. et Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 183. i

XXVI. Si vero ignorantia sit indirecte aut per accidens voluntaria, puta cum aliquis negligit ea addiscere, quae cognoscere debet, aut cum aliquis vult bibere immoderate, unde sequitur eum inebriari et discretionem carere; talis ignorantia diminuit

voluntarium et per consequens peccatum. Ratio est, quia cum aliquid non cognoscitur esse peccatum, non potest dici quod voluntas directe et per se feratur in peccatum, sed per accidens. Unde est ibi minor contemptus et per consequens minus peccatum, ita s. Thomas (II. ce.).

XXVII. Cum vero ignorantia habeatur ut causa sequentis actus et hic ideo voluntariis existat, quia voluntaria est ipsa causa: consequitur, huiusmodi effectum non posse esse magis voluntarium, quam sit ipsa ignorantia: unde si illa sit tantum imperfecte voluntaria v. gr. ex levi negligentia, quae ad peccatum mortale non sufficiat, etiam effectus erit imperfecte voluntarius et excusabitur a culpa mortali. Vid. Suarez I. sup. c. n. 18.

90. Generalis primum proponitur sententia, ignorantiam vincibilem non excusare a peccato, quia ipsa est voluntaria.

Deinde altera generalis sententia additur, in tantum excusare minus a peccato, quanto magis est voluntaria. Quae generalis doctrina ad varios casus deinde applicatur.

91. Ac primo de ignorantia, quae sit directe voluntaria et dicitur affectata (n. 59.), quando studiose quis eam vult, ut liberior peccet vel ut habeat excusationem culpae, s. Thomas in q. 3. de M/ilo a. 8. non loquitur eodem pacto, ac in *Summa theologica*. Nam priore in loco scribit: «cum ergo aliquis directe vult ignorare, ut a peccato per scientiam non retrahatur, talis ignorantia non excusat peccatum nec in toto nec in parte, sed magis auget; ex magno enim amore peccandi videtur contingere, quod aliquis detrimentum scientiae vult pati, ad hoc quod liberior peccato inhaereat». Quo loco non de actu quopiam, sed generatim de mala vita loqui videtur s. Doctor. Alibi vero hoc est 1.2. q. 76. a. 4. ait: «talis ignorantia videtur augere voluntarium et peccatum. Ex intentione enim voluntatis ad peccandum provenit, quod aliquis vult subire ignorantiae damnum, propter libertatem peccandi». Iam vero non ita haec oportet accipere, quasi peccatum ex tali ignorantia gravius sit peccatum, quam si absque ulla ignorantia committeretur: sed ea verba significant hanc voluntatem ignorandi esse signum magni voluntarii (videtur ait); quia haec ignorantia est directe et in se voluntaria. Ignorantia autem, quando directe et plene libere amatur, et ipsa est peccatum ex malitia, cf. Suarez in 1.2. tract. 5. disp. 4. sect. I. n. 13. Quocirca s. Thomas dicit ignorantiam esse ex magno amore peccandi vel ex intentione voluntatis ad peccandum.

92. Ceterum non omnes de hac affectata ignorantia eodem modo loquuntur nec eodem modo loquendum est pro varia ratione, qua quaestio proponitur. Namque (ex Suarez, in 1.2. tract. 2. disp. 4. sect. 2. n. 24.) si comparatio fiat inter varios ignorantiae vincibilis species, ceteris paribus, quo magis rea ignorantia est seu quo magis est voluntaria, eo magis reddit actum voluntarium. Ergo ignorantia affectata facit magis

voluntarium actum, quam crassa et haec magis quam negligens communi modo.

Si vero comparetur cum actu ex scientia facto, planum est ignorantiam, indirecte tantum voluntariam, minuere potius, quam augere voluntarium; tum 1. quia ipsa imperfecte, utpote indirecte tantum, est voluntaria, tum 2. quia minuit cognitionem. Affectata vero non minuit quidem voluntarium, quasi ipsa non sit voluntaria; nam supponimus esse directe ac plene voluntariam: tamen ita minuere potest cognitionem, ut consequenter minuat saltem contemptum et saltem tollat ab actu voluntarium directum. Quibus de causis s. Bonaventura 2. Disl. 22. 2. part, a. 1. q. 3. censet minuere voluntarium.

93. Atque haec ex Suarez. Lugo consentit, ubi ait l. c.: «Addunt aliqui, explicandam (in confessione scilicet) ignorantiam, quando est affectata ad finem liberior peccandi. Quod quidem verum est, quando ideo subest, ut diximus, periculum peccandi in alia specie: quando vero non est tale periculum, sed ignorantia affectatur, ne notitia certa praecepti removeat a peccato (scilicet ab actione desiderata), non videtur explicanda dicta circumstantia; quia nec mutat speciem nec notabiliter aggravat. Peius enim fortasse est violare praeceptum notum, quam nolle illud cognoscere, ut sine remorsu violetur; plus enim reverentiae et timoris ostenditur in secundo casu quam in primo».

Neque obstant ea, quae disputat Sanchez in *Decal*, lib. 1. cap. 17. n. 5. de affectata; ubi ait peccari gravius ex hac ignorantia, quam si peccaretur scienter. Ut enim ex isto contextu apparet, Sanchez non de iis agit, qui ignorare legem cupiunt et student, ut ve) excusationem peccati habeant vel ne retardentur ab explendo desiderio per cogitationem legis, sed de iis, qui contemnentes et legislatorem et generalim legem, ex eodem contemptu volunt ignorare legem, quam non curant et dicunt Deo: scientiam viarum tuarum nolumus.

Bene utrumque casum distinguit Lugo de *Fide* disp. 20. sect. 6., ubi quaerit, an ignorantia excuset ab haeresi ac n. 174. ponit thesim: «Verior ac communior sententia dicit, quamlibet ignorantiam, etiam crassam et affectatam, excusare ab haeresi et haereticorum poenis». Nam ad obiectionem, quod nulla sit excusatio, quando ignorantia affectatur ad liberior errandum; quippe recessus ab sensu Ecclesiae est et apparet magis voluntarius: respondet n. 191. haberi in his aequivocationem aliquam et quaestionem fieri de vocibus. Nam si omissio diligentiae procedit ex contemptu Ecclesiae, quasi haec sit fallibilis, hic erit haereticus, non solum propter specialem articulum, quem vult ignorare, sed ob negatam quoque Ecclesiae auctoritatem... Potest tamen id fieri ad liberior errandum; quia si de Ecclesiae sensu constaret, non auderes dii te opponere et ideo vis ignorare, ut sine obstaculo audeas propriae opinioni adhaerere.

« El in hoc casu dicimus, non excusare eam ignorantiam affectatam a peccato gravissimo, excusare tamen a pertinacia et haeresi ». Ei infra n. 193. de eo, qui nec positivum assenliendi nec dissentendi animum habeat, si constet de Ecclesiae sensu, respondet: « Si antea iam auctoritatem Ecclesiae agnoveras et recognoveras, censeris habilualiter in eadem voluntate perseverare, quamdiu eam non revocas. Non est autem revocare, velle fugere occasiones el pericula revocandi; sicut non revocas fidem datam amico faciendi quidquid tibi iniuuxerit, quando postea ex industria eum fugis, ne pelai tibi aliquid ingratum el molestum ».

Quin imo el ipse Sanchez l. c. n. 5. haec probat, dum ait: « si ignorantia affectata sil... ob alios bonos fines, minuit culpam, ut si v. gr. quis affectet ignorare ieiunii dies, ut eius culpa levior sil nec ita praeceptum transgrediendum contemnat ».

Itaque haec quaestio reipsa definiri non potest, nisi si inspiciatur, ex quo affectu aul molivo ignorantia affectata procedat. Nam v. gr. si quis nolit scire, quid Ecclesia definiverit, quia hinc non vult discedere ab Ecclesiae auctoritate el alioqui vult libere sentire quamdiu de Ecclesiae definitione sibi non constat; profecto hic, si forte aberret ab Ecclesiae definitione, sine dubio minus peccat; quia discedit cum minori voluntate, absque pertinacia el contemptu. Si vero non vult scire quid decreverit Ecclesia, quia ita sentire ipse statuit, quidquid demum Ecclesia doceat: tunc ista ignorantia nihil minuit, sed potius est signum magni affectus. Semper tamen haec ignorantia auget voluntarium (scilicet est signum augmenti) saltem ex parte illius actus vel effectus, quem homo ita amat, ut ob id velit ignorare. Ita Suarez.

94. Ut aliquid de ignorantia simpliciter vincibili seu indirecte voluntaria dicamus, ad hanc classem perlinent tum crassa el supina tum negligens communi modo.

Semper in ea minus est voluntarii, quam in affectata; quia est voluntaria imperfecto modo et indirecte ob negligenciam el aclus ipse, qui ex ignorantia ponitur, cognitione destituitur. **[M]**

Voluntarium tamen, utut imminutum, potest sufficere ad grave peccatum. Verum gravitas peccati non potest ex uno capite desumi; nam etiam affectata potest esse peccatum leve. Pensanda igitur est gravitas obligationis addiscendi et haec gravitas desumi potest vel ex gravi positivo praecepto discendi, quo quis obligetur, v. gr. discendi calechismum: vel ex rei in se spectatae gravitate, v. gr. si agatur de scientia, cuius absentia gravia incommoda inferi, ul in medico, confessario, episcopo etc.

Ergo requiritur 1. gravitas obligationis, 2. gravitas negligenciae, quae tamen gravitas negligenciae, pro rei gravitate, desumenda est ex modo diligentiae, quem simple natura negotium ac circumstantiae postulant: sic minor culpa est si bubulcus in curru dormiat transiens per locum desertum, quam si incedens per urbem. **[I]**

95. Quoad reatum criminis ex ignorantia patrati, diligentissime advertendum est principium: peccata ex ignorantia perlinere ad gentis peccatorum, quae sunt voluntaria solum in causa. Ergo non alius est ei esse potest reatus in ista actione, quam qui praecesserit in ipsa causa ponenda; reatus enim desumitur ei mensuratur a voluntarietate. Ergo non est desumenda mensura reatus ex indole actionis vel omissionis, quae ad ignorantiam consequitur. Hinc v. gr. homicidium a medico patratum, damnum illatum vel a indice in dirimenda lite vel a confessario in iudicanda materia de contractibus aliaque huiusmodi non debent esse norma indicii de reatu. Sed norma est reatus negligentiae in perpendendo et examinando sive ius aliquod sive aliquod facium; quamquam alioquin reatum negligentiae dimetiamur ex gravitate rei, ut paulo ante diximus. Quocirca fieri potest, ut levior sit reatus, quando gravissimum est damnum, quam cum leve damnum consequitur.

96. Verum hinc aliud consecretarium. Alias enim diximus, reatum peccatorum in causa non tum contrahi, quando sequitur effectus, sed (quando causa culpabiliter ponitur. Ei inde fieri diximus, reatum contrahi, etiamsi effectus non sequatur, ut patet in exemplo illius, qui venenum alicui parat, quod tamen vel non sumitur vel non nocet. Id ipsum de ignorantia dicendum: videlicet peccatum contrahitur, quando reatus negligentiae incurritur, non vero quando sequitur ex ignorantia aliquis effectus, qui nobis ea de causa dicitur voluntarius. Propter eandem rationem dicendum est, incurri reatum, etiamsi illi effectus, quia v. gr. non se obtulit occasio, non sequantur. Ergo confessarius v. gr. episcopus, medicus, advocatus, index etc. aequae rei sunt, si culpabili ignorantia laborant, sive accidant errores ac damna sive non accidant.

97. Ad cognoscendam huius reatus indolem, iuvat praeterea distinguere duplex ignorantiae genus cum s. Thoma *de Malo* q. 3. a. 8. Qui inquit: * Ignorantia, per negligentiam contingens, voluntaria indicatur solum, si non applicet animum ad cognoscendum ea, (pia cognoscere debet vel *simpliciter et secundum omne tempus* (unde ignorantia iuris ad negligentiam reputatur) vel in aliquo casu, ut cum emittit sagittam in aliquo loco, ubi homines solent transire». Ubi distinguitur ignorantia vel circa ea, quae secundum omne tempus (nos dicere possumus *habitu* vel *habitualiter*) scienda sunt, vel circa ea, quae specialim pertinent ad circumstantias actionis particularis ponendae.

Duplex hoc ignorantiae genus designari commodius in rem praesentem poterit 1^a per ignorantiam habitualement, 2^a per ignorantiam actualement, vel alio modo P^a per *ignorantiam* 2^a per *inconsiderationem*, dummodo latius tantisper extendamus secundum membrum, ut complectatur inconsiderationem non modo circa circumstantias facti, sed etiam circa obligationem advertendi ad legem.

98. Itaque si de postremo hoc genere sermo sit, reatus tunc lanium incurritur et absolvitur, cum quis acturus est aliquo modo animadvertens necessitatem considerandi rem, hanc considerationem omittit. Ita medicus, qui negligenter examinat naturam morbi, confessarius statum poenitentis etc.

Dixi aliquo modo animadvertens ad necessitatem considerandi, sed neque hoc semper est actu necessarium. Quia fieri potest, ut actu homo nihil advertat et tamen non careat reatu ipse status seu habitus inconsiderantiae, qui contrarius est virtuti *studiositatis*, de qua s. Thomas 2. 2. q. 166. a. 1. et 2. ubi inquit, a. 1: « studium proprie importat vehementem applicationem mentis ad aliquid. Mens autem non applicatur ad aliquid, nisi cognoscendo illud. Unde per prius mens applicatur ad cognitionem, secundarie autem applicatur ad ea, in quibus homo per cognitionem dirigitur ». Et subdit a. 2. ad 3. : « quia ex parte naturae corporalis homo inclinatur ad hoc, ut laborem inquirendi scientiam vitet..., laus virtutis huiusmodi consistit in quadam vehementia intentionis ad scientiam rerum percipiendam » et (adde) ad attendendum his, quae aguntur, Reatus ergo adesse potest in habitu inconsiderantiae, ex qua, confusa aliqua ratione, praevидetur quidpiam incommodi secuturum esse.

Verum vix tradi regula aliqua potest, qua reatus huius vel actualis vel habitualis inconsiderantiae mensuretur; Deus enim solus est cognitor huius status mentis. Illud tamen advertendum, quod intercedere in utroque casu potest gravis culpa v. gr. in eo, qui administrat bona alterius, in confessario etc.

99. Si vero sermo sit de ignorantia, quam diximus habitualement, affirmari potest, quod culpabiliter sic ignorans ea quae scire tenetur, est quodammodo in *habituali statu peccati*, eodem prorsus modo ac sit in habituali statu peccati ille, qui vel non restituit aliena, vel iniuste vivit seiunctus a coniuge et generatim qui non satisfacit obligationi, quae iugiter urgeat. Neque tamen dicemus, hunc continue peccare, quamdiu in ignorantia permanet (Suarez in 1.2. tract. 5. disp. 5. sect. 2. n. 4.); sed loties ex ignorantia peccabit, quoties voluntarie ignorare vult formaliter vel virtualiter, id est cum se illi offert occasio idonea sciendi seu depellendi ignorantiam et ipse advertit vel facile advertere potest se teneri et tamen negligit. 4M

Haec applicanda obligationi communi omnibus fidelibus sciendi ea, quae sunt fidei et illa quae spectant ad statum seu conditionem cuiusque v. gr. palrisfamilias, magistri, magistratus, parochi, indicis etc.

100. Illud tamen advertendum, commune esse peccato ignorantiae, quod de causis peccatorum generatim dicemus servandum, videlicet posse cessare reatum per poenitentiam, etiam manente ignorantia in intellectu* quae tunc erit peccatum materiale. Dixi peccatum materiale; nam igno-

nantia praecepto contraria est per se mala objective, sicut omnis omissio actus praecepti: attamen formaliter et in exercitio, ipsum ignorare est malum ratione voluntatis, cui vel directe vel indirecte est voluntaria ignorantia.

Ergo quoties sincere quempiam poeniteat negligentiae el propositum ipse habeat depellendi ignorantiam, absolvi potest el debet a confessario. Et hic justificatus manebit fex hoc capite) quousque ignorantia illa maneat involuntaria. Si rursus voluntaria fiat ob neglectam occasionem sciendi, rursus erit peccatum. Confessarius tamen distinguere debet inter varias ignorantias seu res ignoratas. Si enim, praeter malum ignorantiae in se, adsit periculum damni v. gr. in exercitio alicuius muneris, poenitens debet esse paratus ad abstinendum ab exercitio eiusdem, donec sine periculo probabili exercere illud possit.

XXVIII. Ignorantiam quandoque excusare etiam ab incurrendis poenis, per leges adversus crimen quodpiam statutis, consentiunt omnes et clare edicitur in cap. 2. *de constitutionibus* in G.: « ut animarum periculis obvietur, sententiis per statuta quorum-cumque Ordinariorum prolatis ligari nolumus ignorantes : dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit aut supina ». Verum non aequè convenit inter doctores, de quonam ignorantiae seu poenarum specie statuendum hoc sil. Pauca haec in praesens innuisse salis sit.

1. Certum est, ignorantiam invincibilem iuris cuiusvis aut facti, qua parte a culpa excusat, a poena quoque excusare; ut enim dicitur eodem cap. 2. *de constitutionibus*, « rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit ».

2. Idipsum communiter doctores servandum dicunt, (piando ignorantia levem culpam non excedit.

3. Solius quoque poenae ignorantia ((piam tamen alii ad quandam vel facti vel etiam iuris, punientis scilicet, ignorantiam revocant) ex communi doctorum sententia ab incurrenda qualibet censura excusat, nisi tamen cra^a fuerit aut supina.

4. Quin unmo ex communi doctrina vel ipsa crassa seu supina ignorantia a poena censurae excusabit, quotiescumque poenalis sententia in eos feratur, qui scienter vel audacter vel au<u temerario vel PRAESUMPTIONE delinquere non dubitaverint.

5. Num vero quod de censuris communiter receptum diximus, quoad alias quoque poenas valere debeat, aliis affirmantibus, negant alii el quidem quaeque pars, etsi probabiliorum esse suam sententiam malit, adversam tamen probabilem esse fere concedit. Porro qui affirmantem partem sequuntur, scite monent, id non de poena qualibet ordinaria ac mediocri delicto que iuxta oiuS naturam proportiionata intelligeudum, verum de extraordinaria tantum et exorbitante, quae nempe ultra delicti nude considerati mensuram, ob eius frequentiam aut alias ob circumstantias, augeatur Quippe ordinaria poena aut nola est saltem confuse aut certe sciri debuit: aliae vero juste ignorantur. Verum de his uberius alibi.

101. Thesis universalis probatur ex allato textu iuris canonici. De extensione huius normae neque huius loci neque nostri instituti est disputare. Proinde pauca solum el certiora delibamus.

Ad 1.ⁿ Ignorantia iuris heic non inielligitur cuiuslibet iuris, sed iuris v. gr. ecclesiastici, quod speciali lege aliquod crimen prohibeat. Sic cum nola sil furti prohibitio, at aliquis posset ignorare, specialem Ecclesiae legem de non surripiendis monasterii bonis vel nosocomii. Sic alius posset ignorare, speciali statuto episcopali vetari, ne quis audiat confessiones mulierum nocturnis horis aut sine stola in ecclesia.

Celerum haec regula aequitati naturali omnino consona est. Nam, ul inquit s. Thomas I. 2. q. 46. a. 6. ad 2., esi de ratione poenae, quod sil contraria voluntati et quod sil afflicliva el quod pro aliqua culpa inferatur. Porro ubi habetur invincibilis ignorantia sive iuris sive facli, abesl quaevis culpa; ergo abesse debet el poena.

Hoc tamen pro foro interno inielligitur. Nam in externo attenditur etiam culpa iuridica, a qua abesse polesl omnis culpa theologica. Quamquam etiam in foro externo locus dabatur allegandae ignorantiae iuris per duos menses a promulgatione legis el ignorantia admittitur in quibusdam personis, ul iam diximus.

Ad 2.^m Quod additur de culpa levi theologica, eam nempe excusare a poena, pariter esi rationi consonum; quippe répugnai rectae ralioni, ut culpae levi irrogetur gravis poena. Ergo etiamsi ignorantia fuerit culpabilis, si tamen negligencia non excedat levem culpam, haec gravi poena plecti non debet.

Ad 3.º Quod quidam ignorantiam poenae revocent ad ignorantiam iuris, scilicet iuris decernentis poenam pro eo delicio, vel ad ignorantiam facli nempe adnexionis poenae pro quopiam crimine, est speculatio levis momenti, quae reducitur ad quaestionem verbalem: excogitata autem fuit, ul thesis hoc pacto melius evinceretur.

Attendenda limitatio est; nisi fuerit crassa aut supina ignorantia. Celerum haec regula saepissime efiieil ut confessorius possit absolvere peccata alioquin reservata Pontifici; quippe reservantur propter censuram el haec non incurritur, si censura ignoretur.

Ad 4.^m Formulae illae diligenter sunt considerandae et cum habeantur m pluribus constitutionibus, hinc non raro fit, ut ignorantia etiam crassa excuset, immo interdum et affectata, ul contingere posse vidimus quoad crimen haeresis (n. 93.). Sed melius de his, ubi de censuris. **I**

Ad 5.ⁿ Cum probabilis sil sententia negantium incurri poenas: hinc non est in arbitrio confessirii, ul ipse poenam certo subeundam declaret; quia ipse non est legislator.

Dicitur autem quaestio verti de poenis extraordinariis, quae idcirco ob causam imponuntur extraordinariam el praeter mensuram, quam culpa in se nude spectata exigere videtur. Poena extraordinaria seu exorbitans dicitur, quae, secundum rei naturam, ne in confuso quidem potest praevideri, ait s. Alphonsus L. 7. n. 351. Ita poena suspensionis non induentibus

stolam, (Ium audiunt confessiones, inflicta in quibusdam dioecesis, quae originem certe duxit ex protervia nolentium hanc normam a rituali praescriptam servare, lia excommunicatio inflicta iis, qui violant clausuram monialium, ob gravia scilicet incommoda, quae serus facile sequerentur. Sic plures censurae propriae Ordinum religiosorum vel Capitulorum etc.

XXIX. Qinc hucusque de ignorantia dicta sunt, accommodari ea debent ad aliam ignorantiam, quae non oppou lur scientiae el cognitioni, sed solum privat actuali advertentia seu memoria et vocari «olet igxohantia actualis magisque proprie dici- IIIf INADVEHTENHA, INCONSIDERATIO, OBLIV O. Viti. Sliarp/ in 1.2. li ad. 2. disp. i. sect. 1. n. 22. et sect. 3. tum tract. 5. disp. i. sect. unie. n. G.

102. De iis quae ad inconsiderationem seu ma Ivertentiam pertinent, salis dictum est toto hoc capite.

CAPUT IV.

DE CONCUPISCENTIA

XXX. Concupiscentiae nomine lieie inidligitur non quidem perpetuus ille nobfcque insitus pravarum cupidinum fomes, de quo saepius Xpostolus, sed motus appetitivae viiiTURts sensibilis, qui ESP ex IMAGINATIONE boni el quo ad bonum sensibile prosequendum inclinamur. Vid. s. Thomam I. 2. q. 30. a. I. el 3. dist. 26. q. 1. a. I.

103. Fomes, de quo Apostolus, est lex repugnans legi Dei: *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae* Rom. VII. 23. Et: *non enim quoi volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio* v. 19. et alia huiusmodi. Hoc sensu concupiscentia est, qua refugimus honesta el in delectabilia illicita ferimur.

A nobis accipitur pro motu app-titus sensibilis, quo inclinamur ad bonum sensibile prosequendum et ad malum fugiendum, imaginatione apprehensum. Ita s. Thomas I. 2. q. 30 a. I.: « Concupiscentia proprie loquendo est in appetitu sensitivo el in vi concupiscibili, quae ab ea denominatur » et ibidem a. 2.: « limum delectabile secundum sensum est communiter obiectn n concupiscibilis ». Et 3. Dist.26. q. I.a. 1.: « Proprie loquendo passio est in operationibus appetitus sensitivae partis, secundum quod Damascenus dicil, quod passio est motus appetitivae virtutis sensibilis, qui est ex imaginatione boni vel mali ».

Dicimus autem: et ad malum fugien Ium Nam, ut ail s. Thomas I. 2. q.25 a. 2:«obiecta concupiscibilis sunt bonum el malum » et ibidem q. 77. a. G. ad i.: « fuga m di causatur ex appetitu boni ».

104. Appetitus autem sensitivus non tantum in anima residet sed et corpus allicit. Ul enim inquit s Thomas I.2. q. 77. a. 3. ad 2.: * Appetitus

sensitivus est virtus utens organo corporali ». Sermo tamen est de motionibus, quae in corpore utique excitantur, at non quae malae per se sint, sed quatenus ordinatae ab auctore naturae ad subiecti conservationem. Hinc, uti videbimus, passiones seu concupiscentiae dantur, quae inclinant tum ad bonum seu rectum et honestum tum ad malum seu inhonestum.

Hic autem motus appetitus sensitivi non refertur ad unum animae affectum, sed ad plures, qui ad duo capita reducuntur, *prosecutionis boni* et *fugae mali*, quod postremum ad prius reducit. Ergo ad desiderium refertur, ad amorem, ad delectationem, ad odium, iram, abominationem etc. sive in honesta sive in inhonesta obiecla.

XXXI. *a* Appetitus sensitivus, inquit s. Thomas 1. 2. q. 77. a. 6. potest se habere ad liberum arbitrium et antecedenti et consequenter. Antecedenter quidem, secundum quoniam passio appetitus sensitivi trahit vel inclinat rationem vel voluntatem... Consequenter autem secundum quod motus superiorum virium, si sint vehementes, redundant in inferiores. Non enim potest voluntas intense moveri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo».

Hinc recepta concupiscentiae distinctio in antecedentem et consequentem, \nlecedentis proprium est, ut ordine causalitatis praecedat consensus voluntatis eamque ad consentiendum trahat: consequentis vero ut ordine causalitatis actum voluntatis sequatur.

Hanc vero ipsam alii duplicem distinguunt, prout scilicet vel mere vehementes superiorum virium motus redundant in inferiores, vel voluntas directe ac studiose inferiorem appetitum excitat atque acuit.

105. Itaque *antecedens* concupiscentia dicitur, quae naturaliter ab objecto excitata exsurgit et omnem voluntatis deliberationem et actum praevenit ideoque non est voluntaria. *Consequens* vero, quae consequitur ad actum voluntatis et ideo voluntaria dici debet. Quidam autem sic definiunt antecedentem, ut ea sit quae omnino antecedit advertentium mentis, ut sit in motibus primo primis. Quae definitio non est idonea; quia antecedens dicitur relate, ad voluntatem, non vero relate ad advertentium. Celerum praepostera est haec ratio agendi de concupiscentia. Cum enim haec doctores veteres de ea tractent, non prout est fomes peccati, sed prout est inclinatio appetitus sensitivi in sensibile bonum et quaerant, an minuat voluntarium actionis, ad quam impellit aut allicit (quod et de bonis et de malis actionibus accipiendum est); isti novi doctores tractant de ipsa ut est fomes peccati et quaerunt quandoam ipsi motus concupiscentiae habeant in se aliquem reatum: quae quidem a Theologis tractari solem, ubi agitur de peccatis vel de luxuria aut ira etc. Scilicet non intellexerunt quo spectet tractatio haec in Tractatu de Actibus Humanis.

166. Duplex autem distingui solet *consequens*, vel ex resultantia, qua-

tenus motus voluntatis redundat in appetitum, vel cum est directe excitata. Priori modo dicenda est voluntaria potius in causa, quam in se. Secus vero altero modo, si quis videlicet appetitum excitet vel excitatum foveat uti v. gr. cum quis studiose de inimico cogitat et acceptis iniuriis, ut in se odium excitet aul augeat vindictae appetitum. Sic, inquit Suarez in 1.2. tract. 2. disp. 3. sect. 3. η. 1.: « homines studiose excitant in se similes affectus, ad melius exercendas actiones el tk hoc dixit Aristoteles 3. Etic. cap. 8.: Operari ex ira non esse viri foriis, sed excitare in se iram per virtutem fortitudinis, ut melius operetur et inducit Homerum dicentem: *virtuti immitte furorem* el de hac Augustinus, *de Civ. Dei* lib. 14. cap. 9. dicit, sapientem non posse in hac vita vivere sine his affectibus».

XXXII. Cum concupiscentia antecedens 'minuat seu impediat iudicium rationis (S. Thom. 1. 2. q. 77. art. 1. ct 2.); causae autem quae diminuunt iudicium rationis, diminuant el voluntarium (1. 2. q. 73. a. 6.) ac denique actus in lautum sit peccatum, in quantum est voluntarius <1. 2. q. 77. a. 6.); ideo concupiscentia, si in causa non fuerit voluntaria (1. 2. q. 77. a. 7.), in quantum minuit voluntarium, minuit peccatum (ibid.art. G./ atque adeo ubi maior ac fortior est concnpiscentia, minus est peccatum (1. 2. q. 73. a. 0. ad 2. et *de Mal.* q. 3. art. 11. ad 3.); immo penitus a peccato excusat, si **totaliter** usum rationis auferat (i. 2. q. 77. ari. 7.).

107. Antecedens concupiscentia minuit peccatum. El sane minuit iudicium rationis: ita s. Thomas, 1. 2. q. 77. a. 7. ad 1.: « Per passionem appetitus sensitivi fit aliqua immutatio circa iudicium de obieclo voluntatis ». El *de Mato* q. 3. a. 11.: « Passio diminuit rationem meriti et demeriti; quia meritum el demeritum in electione consistunt ex ratione procedente. Passio autem obnubilat vel ligat iudicium rationis. Quanto autem iudicium rationis fuerit purius, tanto electio esi perspicacior ad merendum vel demerendum ».

Triplici autem modo (1. 2. q. 37. a.2.) passio impedit considerationem.

Primo per quamdam *distractionem*. De qua, ibid. a. 1. sic loquitur, vocans absractionem: «Passio appetitus sensitivi... potest trahere ac movere voluntatem... indirecte et hoc dupliciter: uno quidem modo secundum quamdam absractionem. Cum enim omnes potentiae animae in una essentia animae radicentur, necesse est quod, quando una potentia intenditur in suo actu, altera in suo actu remittatur vel etiam totaliter in suo actu impediatur; tum quia omnis virtus dispersa fit minor, unde e contrario quando intenditur circa unum, minus potest ad alia dispergi; tum quia in operibus animae requiritur quaedam intentio, quae dum vehementer applicatur ad unum, non potest alteri vehementer attendere El secundum hunc modum per quamdam *distractionem*, quando motus appetitus sensitivi fortificatur secundum quamcumque passionem, necesse est quod remittatur vel totaliter impediatur motus proprius appetitus rationalis, qui est voluntas ».

Secundo passio impedit considerationem *percontrarietatem*. Itas. Thomas *de Malo* q. 3. a. 9.: « Passiones animae, cum sint in appetitu sensitivo, sunt circa particularia; concupiscit enim homo hanc delectationem, sicut et sentit hoc dulce. Scientia autem est in universali et tamen scientia universalis non est principium alicuius actus, nisi secundum quod applicatur ad particulare; quia actus circa particularia sunt. Quando ergo passio est foris circa aliquod particulare, repellit contrarium motum scientiae circa idem particulare, non solum distrahendo a consideratione scientiae..., sed etiam corrumpendo per viam contrarietatis et sic ille, qui est in forti passione constitutus, etsi consideret aliquo modo in universali, in particulari lamini impeditur eius consideratio».

« Tertio per quamdam (1.2. q. 77. a. 2.) *immutationem corporalem*, ex qua ratio quodammodo ligatur, ne libere in actum exeat, sicut etiam somnus vel ebrietas, quadam corporali immutatione facta, ligat usum rationis. Et quod hoc contingat in passionibus, patet ex hoc, quod aliquando, cum passiones nullum intenduntur, homo amittit totaliter usum rationis. Multi enim propter abundantiam amoris et irae sunt in insaniam conversi. Et per hunc modum passio trahit rationem ad iudicandum in particulari contra scientiam, quam habet in universali».

Minuens autem passio iudicium rationis minuit voluntarium. « Causae (1.2. q. 73. a. 6., quae diminuunt iudicium rationis..., diminuunt peccatum, sicut et diminuunt voluntarium ». Et 1. 2. q. 6. a. 7. ad 3.: * si concupiscentia totaliter cognitionem auferret, sicut contingit in illis, qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur quod concupiscentia voluntarium tolleret. Sed quandoque in his, quae propter concupiscentiam aguntur, non totaliter tollitur cognitio; quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari eligibili ».

Unde tandem minuitur peccatum. S. Thomas 1. 2. q. 77. a. 6. « Actus in lanius est peccatum, in quantum est voluntarius et in nobis existens: esse autem aliquid in nobis dicitur per rationem et voluntatem. Unde (quando ratio et voluntas ex se aliquid agunt, non ex impulsu passionis, magis est voluntarium et in nobis existens. Et secundum hoc passio minuit peccatum, in quantum minuit voluntarium».

Quapropter et minuitur magis peccatum, quo passio est vehementior. S. Thomas *de Malo* q. 3. a. 11. ad 3.: « Dicendum, quod de ratione peccati est, quod sit voluntarium. Voluntarium autem dicitur, cuius principium est in ipso agente. Et ideo (quando principium interius magis augetur, lauto etiam peccatum est gravius; quanto autem principium exterius magis augetur, tanto peccatum est levius. Passio autem est principium extrinsecum voluntati; motus autem voluntatis est principium intrinsecum. Et ideo quanto motus voluntatis fuerit fortior ad peccandum, tanto peccatum est maius: sed quando passio fuerit fortior impellens ad peccandum, tanto (peccatum) est minus ».

Hinc ratio, cur leges civiles excusent id est non puniant maritum, si deprehensam in adulterio uxorem simul cum adultero occidat. Hinc ratio, cur minora censeantur crimina, quae in subita rixa patrantur.

Conferatur haec doctrina s. Thomae cum doctrina Gabrielis Antoine el Videbitur quam misere hic omnia permisceat. Statuit ipse hanc thesim *de Actib. Hum.* cap. 1. a. 4.: « Concupiscentia etiam antecedens non minuit voluntarium ». Et sic probat: « Nihil potest imminuere voluntarium nisi ex parte intellectus vel ex parte voluntatis. Sed concupiscentia non minuit voluntarium 1° ex parte intellectus; nam concupiscentia non impedit claram perceptionem intellectus circa obieclum sensibile et 2° non minuit ex parte voluntatis; siquidem inclinat voluntatem ad volendum: unde voluntas agens ex concupiscentia, ardentius fertur in obieclum sensibile ».

« Imo concupiscentia etiam antecedens auget voluntarium. Nam « quod lit ex illa, lit cum maiore inclinatione voluntatis et ex clariore apprehensione ac propositione saltem ut boni sensibilis ».

Male quidem sumpsit is suam doctrinam ex obiectionibus s. Thomae. Sic enim s. Doctor sibi obiicit 3° loco 1. 2. q. 77. a. 6.: « Quanto intensiori voluntate aliquis facit peccatum, tanto gravius videtur peccare; sed passio impellens voluntatem facit eam vehementius impelli in actum peccati: ergo passio aggravat peccatum ».

Porro s. Doctor respondet: « Dicendum quod etsi motus voluntatis si intensior ex passione incitatus, non ita tamen voluntatis est proprius, sicut si sola ratione moveretur ad peccandum ».

Est scilicet motus ab extrinseco, ut dixit superius (n. 106.). Nempe habemus in hac theoria Antoine cumulum aequivocationum et sensuum absurdissimorum, ex abusu melaphysicae. Confundit scilicet imaginationem cum intellectu, appetitum sensitivum cum voluntate rationali et cum omnes non modo sapientes sed rudes quoque sciant, passionem obducere velum menti, iste theologus clariorem contendit esse cognitionem, quo ardenlior est concupiscentia. Addit clariorem esse apprehensionem obiecti saltem sensibilis. Clarissimam habet et canis, cui non est intellectus: sed quid inde? Deinde falsum est, clariorem esse apprehensionem obiecti etiam sensibilis, ubi maior est passio. Sic qui affectu rapitur ad emendum equum, saepe lit ut dum quapiam qualitate v. gr. coloris, formae abripitur, non consideret defectus et dein postea doleat.

108. Imo fieri potest ut per concupiscentiam tollatur prorsus usus rationis et simul omne peccatum. Attendatur clarissima doctrina s. Thomae 1.2. q. 77. a. 7.: « Igitur distinguendum est: quia passio quandoque quidem est tanta, quod totaliter aufert usum rationis, sicut patet in his, qui propter amorem vel iram insaniunt. Et tunc, si talis passio a principio fuerit voluntaria (directe vel indirecte), imputatur actus ad peccatum

(grave vel leve pro gravitate culpae in causa ponenda); quia fuit voluntarius in sua causa. Si vero causa non fuerit voluntaria sed naturalis, puta cum aliquis ex aegritudine vel aliqua eiusmodi causa incidit in talem passionem, quae totaliter aufert usum rationis, actus omnino redditur involuntarius et per consequens totaliter a peccato excusat ».

« Quandoque vero passio non est tanta quod totaliter intercipiat usum rationis. Et tunc ratio potest passionem excludere, divertendo ad alias cogitationes vel impedire, ne suum consequatur effectum ; quia membra non applicantur operi, nisi per consensum rationis, ut supra q. 1. a. 9. dictum est. Unde talis passio non totaliter excusat a peccato ».

Adverte 1° quod licet prius exemplum posuerit insanientis ob amorem vel iram, tamen exemplum passionis prorsus non voluntariae non inducit, sed a causa naturali. Ratio est, quia motus irae vel amoris non statim solent ad eum excessum pertingere, antequam ratio ea praestare valeat, de quibus loquitur s. Doctor.

2° Verumtamen dicit passionem non excusare totaliter, quo indicat excusare ex parte.

3° Advertendum quomodo de homine sui compote pronunciet, quod ratio potest impedire, ne passio effectum consequatur; quia scilicet membra non applicantur operi, nisi per consensum rationis.

XXXX111. Concupiscentia appetitiva consequens non diminuit peccatum, sed magis augeat vel potius est signum magnitudinis eius, in quantum scilicet demonstrat intentionem voluntatis ad actum peccati. Et sic est verum, quod quanto aliquis maiori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat. S. Thomas 1. 2. q. 77. a. 6. et de Malo q. 3. a. 11.

109. Distinguendum est, ut iam monuimus n. 106., inter motum appetitus sensitivi, qui simpliciter redundans ex actu voluntatis et motum appetitus sensitivi, quem studiose excitaverit voluntas aut cuius saltem sit causa indirecta per negligentiam in reprimendis molibus sponte exsurgentibus seu naturaliter excitatis. Nunc de primo casu.

110. Cur concupiscentia consequens non minuit peccatum? Quia nempe peccatum consistit in motu voluntatis: atqui actus voluntatis antecedit, ex hypothesi, actum concupiscentiae non secus ac causa antecedit suum effectum. Ergo peccatum praecedat motum concupiscentiae; quod idcirco perfectum peccatum iam est, quando motus iste sensitivus exsurgit. Iam vero si motus sensitivus nondum est, cum iam est perfectum peccatum, non potest ille exercere aliquam causalitatem seu aliquid conferre ad ipsum peccatum, ut minuatur.

111. Diligenter tamen inspicienda est doctrina, quam tradit s. Thomas 1. 2.1. c., nempe consequentem concupiscentiam potius augere peccatum. Non enim accipiendum hoc ita est, quasi quaedam maior ex hoc con-

sequenti motu accedat malitia vel bonitas actui praecedenti et causant! ipsum motum; hic enim sensus repugnat rationi. Nam in motu appetitus non est reatus nisi ab ipsa voluntate. Sed agitur tantummodo de magnitudine bonitatis vel malitiae, quae actui praecedenti iam insit, per motum autem illum fiat manifesta. Et haec est explicatio quam tradit idem s. Doctor: « passio consequens non diminuit peccatum, sed magis auget vel potius est signum magnitudinis eius, in quantum scilicet demonstrat intentionem voluntatis ad actum peccati ».

112. Quod attinet ad concupiscentiam consequentem non data opera excitatam sed indirecte voluntariam, nulla est difficultas, sed valet doctrina s. Thomae superius (n. 108.) tradita de concupiscentia voluntaria. Si de peccato agatur, reus est non cohibens, non secus ac reus est qui ex negligentia laborat ignorantia.

Quoad concupiscentiam directam voluntariam valere potest doctrina, quam idem s. Doctor tradit 2. 2. q. 155. a. 4. ad 2., ubi loquens de continente, maius reperit meritum, si quis potens est adversus lenitiones ex causa voluntaria. Sic enim ille: « Dicendum quod magnitudo concupiscentiae seu debilitas eius ex duplici causa procedere potest. Quandoque enim procedit ex causa corporali; quidam enim ex naturali complexione sunt magis prони ad concupiscendum, quam alii et iterum quidam habent opportunitates delectationum concupiscentiam infamantes magis paratas, quam alii. Et talis debilitas concupiscentiae diminuit meritum, magnitudo vero auget. Quandoque vero debilitas vel magnitudo concupiscentiae provenit ex causa spirituali laudabili, puta ex vehementia caritatis vel fortitudine rationis, sicut est in homine temperato. Et hoc modo debilitas concupiscentiae auget meritum ratione suae causae, magnitudo vero minuit. »

Quae quidem doctrina est generalis de omni virtute acquisita, cuius exercitium facile et delectabile evadit ratione suae causae videlicet laboris in virtute acquirenda.

XXXIV. Ille advertit, primos concupiscentiae motus in malum seu inhonestum eatenus peccati rationem habere posse, quatenus voluntas aut eis conseruit aut ipsos, cum potest impedire, non impedit. Vid. s. Thomam 2. Dist. 21. q. 3. a. 2. et *Quodlibet*, i. a. 21.

113. Doctrina s. Thomae in loco priore citato haec est: « Nullus motus ponitur in genere moris, nisi habita comparatione ad voluntatem, quae principium est moralium... Et ideo ibi incipit genus moris, ubi primo dominium voluntatis invenitur. Habet autem voluntas in quibusdam dominium completum, in quibusdam vero incompletum. Completum dominium habet in illis actibus, qui ex imperio voluntatis procedunt et hi sunt actus deliberationem sequentes, qui rationi adscribuntur. Sed incompletum dominium habet in illis actibus, qui non per imperium rationis

procedunt, sed tamen voluntas eos impedire poterat; ut sic quodammodo voluntati subiaceant, quantum ad hoc, quod est impediri vel non impediri et ideo inordinatio, quae in his actibus contingit, rationem peccati causal, tamen incompleti et ideo in his actibus peccatum levissimum est et veniale ». Atque 2. Dist. 40. q. 1. a 4. ad 3.* « Primus motus non habet rationem culpaе, nisi secundum quod aliquo modo est in potestate voluntatis. Unde quamdiu voluntas non repugnat, habet rationem peccati. Sed quando voluntas iam repugnare incipit, tunc homo meretur ». Ex quibus patet non agi de motu appetitus, cum primum exsurgit, sed de eo tempore, quo voluntas potest repugnare aut non repugnare molui excitato.

Optime doctrinam s. Thomae sic proponit s. Antoninus in 2. Dist. 4L a. 2. q. 1: « Ratio potest se habere ad motus illicitos tripliciter, scilicet ut resistens, ut praecipiens, ut non impediens. Primo se ratio habet ut resistens, quando ipsa ratio et voluntas motibus illicitis resistunt, habendo displicentiam de tali motu et conantur ad repellendum: tunc nullum est peccatum. Secundo se habet ratio vel voluntas ut praecipiens, cum aliquis ex proposito motum concupiscentiae excitat et imperat: tunc, si est illicitum in genere peccati mortalis, erit mortale. Tertio ratio vel voluntas se habet ut non prohibens motus illicitos sensualitatis: tunc talis non prohibens cum prohibere possit, peccat venialiter; dicitur enim aliquis facere illud, quod non impedit, cum impedire potest ».

Hinc distinctio, qua motus dici solent, vel primo primi vel secundo primi. Sed melius de his in Tractatu de peccatis.

CAPUT V.

f-

DE VI SEU VIOLENTIA

XXXV. Vis seu coactio dicitur motio, cuius principium est extra, in CONTRARIUM EO RENITENTE, QUI PATITUR.

Haec tamen definitio proprie illud complectitur quod coactum absolute seu simpliciter appellari solet, non autem coactum secundum quid, quod intercedere tunc dicitur, cum aut vis non eiusmodi est, quae contumaci resistentia frangi vel debilitari non possit, aut vim illatam, quaecumque demum sit, quis non patitur invitus.

114. Distinguere solent maxime antiquiores inter *violentum* et *coactum*.

Violentum dicunt de rebus inanimis, coactum de habentibus cognitionem, illud opponi dicunt *naturali*, hoc *voluntario*. Commune utriusque est quod sit contra inclinationem rei, nempe contra inclinationem naturalem, si sermo sit de inanimatis; si autem de ratione utentibus agatur, sit contra inclinationem voluntatis. Confer, s. Thomam 1. 2. q. 6. a. 5.

Usus pariter scholae fuit, ut nomen coactionis latiori sensu adhiberetur, adeo ut diceretur de coactione lum physica lum morali. Coactio physica est illa, de qua nunc agimus, scilicet vis illata ah extrinseco principio contra voluntatis inclinationem: moralis autem est incussus metus.

Illa dicitur physica, quia cadit in actus potentiarum, (piae externae sunt voluntati et ipsis motum imprimit: haec dicitur moralis, quia ita cadit in voluntatem, ut ea ipsa evadat causa actionis.

Mittimus autem, quod coactionis nomine interdum apud ss. Patres et etiam in communi loquendi usu veniat quod nos quodammodo cogit per modum suasionis, importunae petitionis etc.

115. Delimtio vis desumpta est ex s. Thoma 1. p. q. 82. a. 1.: « Cum aliquis cogitur ab aliquo agente, ita quod non possit contrarium agere, haec vocatur necessitas coactionis ». Duo igitur ad coactionem requiruntur, 1° ut principium actionis seu movens ad actum sit extra agentem. 2° ut ille, qui vi externi huius principii ad agendum impellitur vel ah agendo impeditur, non solum nihil conferat externae motioni, sed ei resistat el tolis viribus contra renitatur. Si enim tantummodo nihil confert, ut veluli indifferens se habeat, nondum intelligitur plena coactio homini illata. Hanc conditionem intelligimus in verbis s. Thomae aientis: *quod non possit* (vim patiens) *contrarium agere*, quantumvis scilicet nitatur.

Hinc duplex vis seu coactio distingui solet, altera *absoluta*, altera *secundum quid*. *Absoluta* dicitur, quae quovis adhibito conatu repelli non potest: haec est, de quo iura loquuntur, l. 2. *Dig. quod metus causa*, lib. i. Tit. 2.: « vis autem est maioris rei impetus, qui repelli non potest ». *Secundum quid* vero, quae contumaci opposita resistentia aut frangi aut certe debilitari potest.

Alio quoque sensu quidam dicunt vim secundum quid, quando adest utique vis, quae fingi potest etiam talis ut nec repelli nec infringi ullo modo possit; deesl tamen voluntatis repugnantia atque adeo qui vim patitur, eam non patitur plane invitus. Hunc solum secundum sensum innuit s. Alphonsus de Actibus Humanis n. 16.

XXXVI. Coactio nullo modo cadere potest in actus voluntatis elicitos. I t cifm inquit s. Thomas, 1.2. q.6. a. i., violentum dicimus quod est contra inclinationem rei. Porro motus sou actus voluntatis est quaedam eiusdem inclinatio in aliquid. Necessitas ergo coactionis omnino repugnat voluntati atque adeo sicut impossibile est quod aliquid simul sit violentum el naturale, ita impossibile est, quod aliquid simpliciter sit coactum sui violentum et simul voluntarium.

116. Demonstratio s. Thomae est evidenlissima, Quod vero docent Theologi, Deum posse etiam, nolenti infundere habitum vel actum voluntatis v. gr. actum caritatis, non est contra hanc doctrinam. Nam aliud est, quod Deus gratia sua interiori valeat mulare voluntatem el ex nolente facere volentem el valeat proinde rebelles sibi subdere voluntates,

efficiendo ut libere ad ipsum convertantur, quod solum volunt dicere Theologi: aliud est efficere ut homo nolens simul velit et vicissim (Suarez in 1. 2. tract. 2. disp. 2. sect. 5.).

XXXVII. Contra coactio utique cadere potest in actus, quos imperatos diximus appellari, quia imperio voluntatis subduntur neque modo externarum, sed etiam internarum potentiarum actus cogi possunt. Ratio patet, quia non modo exteriora membra corpori*, sed etiam interiores facultates, euiusmodi sunt phantasia aut appetitu* sensitivus etc. vi externa v. gr. angeli tum boni tum mali, voluntate nostra nequicquam reluctante, ad aliquos actus moveri possunt.

117. Ita s. Thomas, 1. 2. q. 6. a. 4.; « Duplex est actus voluntatis. Unus quidem, qui est eius immediate, velut ab ipsa elicitus, scilicet *velle*. Alius, qui est actus a voluntate imperatus et mediante alia potentia exercitus, ut ambulare et loqui, qui a voluntate imperantur, exercentur autem mediante potentia motiva. Quantum igitur ad actus a voluntate imperatos, voluntas violentiam pati potest, in quantum per violentiam exteriora membra impediri possunt, ne imperium voluntatis exsequantur».

In quibus s. Thomas supponit solum casum voluntatis, quae velit v. gr. uti manu ad scribendum etc., vel ambulare etc. et vi externa prohibeatur. Sed et aliud genus est, quando motus in membris fiat vi externa contra voluntatis decretum repugnans. Ita si quis abstrahitur e domo vel sinu parentum, si impellatur ita ut cadat, si apprehensa manu, nomen suum scribere cogatur.

118. Haec vero accidunt etiam in potentiis internis. Nam contra ac quis velit, potest Deus ita obicere intellectui aliquam veritatem, ut vel invitatus eam percipiat: potest Daemon phantasmata in imaginatione, voluntate repugnante, excitare ac delinere, potest cedere motus in appetitu sensitivo etc.

Advertendum tamen, quod quando agitur de actibus potentiarum internarum, isti actus, relate ad potentiam, a qua exercentur, non sunt coacti neque violenti; quia non sunt contra inclinationem illius potentiae, a qua eliciuntur neque fiunt ab alio principio extrinseco illis potentiis, sed sunt conformes appetitui naturali, quo hae potentiae inclinantur ad suos actus et ad sua obiecta atque ab iisdem potentiis eliciuntur. Coacti vero dicuntur *moraliter* sive relate ad voluntatem, qua invita ac renitente illi actus a propriis potentiis peraguntur. Hinc Paulus Rom. VII. 15. *quod odi malunt illud facio*. Vide Vasquez in 1. 2. disp. 26. cap. 4. et Suarez in 1. 2. tract. 2. disp. 2. sect. 6. n. 4-7.

XXXVIII. Vis absoluta prorsus tollit voluntarium, immo involuntarium causat. Ratio est ut inquit s. Thomas 1. 2. q. 6. art. 5., quia violentia directe opponitur voluntario sicut et naturali... Sicut ergo in rebus, quae cognitione carent, violentia facit aliquid esse contra naturam; ita in rebus cognoscentibus facit aliquid esse contra voluntatem.

Quod autem est contra naturam, dicitur esse involuntarium et similiter quod est contra voluntatem, dicitur esse involuntarium. Unde violentia involuntarium causal.

XXXIX. Si vero non absoluta fuerit coactio, sed secundum quid, non prorsus voluntarium tollit, sed illud magis minime minuit, prout maior aut minor ipsa exstiterit prout magis aut minus voluntas illatae vi acquiescit. Vide s. Thomam 1. 2. q. 6. art. 5. ad 2. Hinc patet quomodo involuntaria non fuit mors Christi Domini aut ss. Martyrum; quia nempe illati tormenta ac necem libentissime subierunt.

119. Ut rite intelligatur, quomodo non tollatur voluntarium, si vis sit non absoluta, sed *secundum quid*, duplex distinguatur modus, quo vis ista, ut superius notavimus (n. 115.), locum habet. Primo itaque modo vis secundum quid dicitur, quae pertinaci voluntate ac conatu adhibito prorsus frangi aut repelli vel saltem debilitari potest. Iam vero manifestum est, eum, qui potest vim repellere et non adhibet ullum conatum vel certe non quantum potest pro viribus resistit, velle pati ipsam violentiam, non quidem directe (ut nunc supponimus), sed certe indirecte, omittendo scilicet conatum resistendi. Hinc fit ut quo minor est violentiae impetus atque adeo facilior resistentia, passio minus involuntaria seu magis voluntaria censeatur: contra minus voluntaria habeatur, quo maior et validior fuit illata vis ac difficilior ad repellendum. Hinc consecrarium, quod voluntarium censetur virgini stuprum, si invasorem, cum posset, non repudiat. Item voluntaria ablatio rei erit custodi, si cum posset violentum aggressorem repellere, non restitit.

120. Ne tamen hec erremus, notandum, evenire posse, ut quis utique repellere aliquo modo queat vim, si ratio illatae vis in se spectetur, consideratis scilicet viribus, quas possit opponere: sed simul fieri posse ut a resistendo certa quadam ratione deterreatur. Ita posset custos rem eripere furi, sed certa ei mors immineret aut certe domus eius aut domini incendio periret. Tunc habetur potius coactio moralis et consensus ex metu. Idcirco revocanda sunt principia alias praestituta, videlicet tum solum censi hanc omissionem voluntariam, quando non modo physice possumus quid agere, sed praeterea teneor: quando non molo physice, sed et moraliter possibilis est actio.

121. Cornelius a Lapide (in Danielcm cap. XIII. v. 23. *melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini*) ait: « peccasset enim Susanna consentiendo et cooperando. Potuisset tamen in lauto periculo infamiae et mortis negative se habere et permittere eorum in se libidinem, modo interno actu in eam non consensisset, sed eam detestata et exsecrata fuisset; quia maius bonum est fama et vita, quam pudicitia; unde hanc pro illa exponere licet... Quod vero exclamavit..., actus fuit insignis atque heroicae castitatis; talis est enim magis velle mori, quam pollui ».

Taberna (apud Croix lib. 3. p. 1. n. 916.) enumerat 50. scriptores, inter

quos esi s. Antoninus, docentes, puellam non peccare, si ob evidens periculum mortis vel ingeniis infamiae non adhibeat omnia omnino media ad depellendum invasorem, v. gr. si hunc, cum posset, non occidat, si non inclamet viciniam, sed mere patiatur coitum, secluso tamen omni periculo consensus. Croix tamen adnolat, non expedire publice hanc doctrinam proponere; quia apta est causare abusus, praesertim apud rudes.

122. Quod vero allinet ad aliam acceptionem violentiae *secundam quid*, quando scilicet non invitus quis vim illatam patitur, utut illa in se absoluta sil ac invincibilis, planum esi, non tolli sic volunlarium, scilicet adesse voluntatem sin minus actionis at certe passionis Huc faciunt quae habet Thomas 1. c.: « Volunlarium potest aliquid dici dupliciter. Uno modo secundum actionem, puta cum aliquis vult aliquid agere. Alio modo secundum passionem, scilicet cum aliquis vult pati ab alio. Unde cum actio infertur ab aliquo exteriori, manente in eo, (pii patitur, voluntate patiendi, non esi simpliciter violentum; quia licet ille qui patitur, non conferat agendo, conferl tamen volendo pali. Unde non potest dici involuntarium ».

Ita Christus Dominus detestabatur impietatem ludaeorum et tamen libenter patiebatur pro peccatis nostris: martyres non probabant crimen gentilium, tamen libentissime pro Deo tormenta subibant: habes in bis consensum in passionem, non vero in actionem. Ita quaecumque mala patienter ferimus, sive ab hominibus sive a causis naturalibus, ea quidem vellemus remove, neque tamen patiando repugnamus.

Vernmlamen ut aequum de hac re feratur indicium, considerandum est, quid illud sil, cui voluntas patiendi non obnititur, qua de causa, quomodo etc. Si illud, cui acquiescimus, aut ratio cur animo acquiescimus, malum sil, peccatum incurremus. ■W

Ita mulier exterius quidem quasi per vim oppressa, interius vero consentiens in violentiam sibi illatam, consentire dicitur in passionem non in actionem. Consensus quidem est malus, sed quia non consentit in actionem, ipsa non dicitur complex et ideo posset valide absolvi a sacerdote vim inferente. E contrario Lucius v. gr. qui aegre iret ad audiendam missam timens sanitati suae, libenter audit, vi aquarum fluminis aut latronum insidiis se impediri ne eat ad ecclesiam. Item servus, qui mittitur cum magna sarcina in locum remotum, non aegre patitur, quod sarcina sibi a latrone per vim auferatur. Isti non acquiescunt malo, sed commodo suo, quod sibi ab extrinseca causa obvenit.

CAPUT VL

DE METU

XL. Melos o iurisppritis, 1. 1. *Dig. quod metus causa gestum erit* delinitor instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, quoniam definitionem et scholae admiserunt. Vid. s. Thomam 4. Disl. 29. q. 1. a. 1.

123. Alias (n. 114.) diximus ex s. Thoma et Schola melum esse quamdam vim seu coactionem, quae quodam modo voluntatem cogit. Vis quidem infertur corpori seu aliis animae potentiis: metus vero infertur animo seu voluntati. Unde quaerens s. Thomas l. c. an aliquis consensus possit esse coactus, dicit: « sed nunc agitur de consensu interiori, in quem non cadit coactio seu vis, quae, a metu distinguitur et ideo quantum ad propositum perlinet, idem est coactio quod metus ».

Necesse est ergo agere de metu, tum ut ratio voluntarii penitus explicetur, tum ut indicari possit de actus validitate, de gravitate culpa, de poena incurrenda aut non incurrenda etc.

XLI. Potissima metus divisio est in levem et gravem. Levis qui et vanus dicitur, est exigui periculi, vel etiam magni sed non verisimiliter impendentis formido. Gravis vero, (pii et instus appellatur seu probabilis seu cadens in constantem virum, est mali cuiuspiam ingentis, quod sibi suisve imminere videatur, certa aut saltem rationabilis ac prudens expectatio.

Postremum hunc haud immerito quidam distinguunt in absolute gravem et in gravem relative. Prioris gravitas ex natura mali in se spectati desumitur: alterius vero ex indole potius personarum timentium. Multa enim sunt, quae virum constantem non conturbant, graviter tamen perturbando puero, mulieri aut seni apta sunt.

Huc specialiter et nullus reverentialis, formido nempe diu et graviter infensos habendi eos, qui ex suamei ipsorum conditione colendi iuxta ac timendi aliis sint: (pii quidem timor et ipse cum levis, tum gravis esse poterit.

124. De metu cadente in virum constantem habes l. c. *Dig. quod metus causa* lib. 4. lit. 2.: « melum autem non vani hominis, sed qui merito et in hominem constantissimum cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus ». Scilicet ad illud edictum l. 1.: « Ait praetor: quod metus causa gestum erit, ratum non habeo ».

S. Thomas autem sic explanat metum cadentem in virum constantem l. sup. c. a. 2.: « Cadere. melum in aliquem est aliquem metu cogi: cogitur autem aliquis metu, quando aliquid facit, quod alias non vellet, ad evitandum aliquid, quod limet. In hoc autem constans ab inconstanti distinguitur quantum ad duo. Primo quantum ad qualitatem periculi, quod limetur; quia constans sequitur rationem rectam, per quam scit, quid prosit dimittendum vel faciendum. Semper autem minus malum

vel maius bonum eligendum est et ideo constans ad minus malum sustinendum agitur metu maioris mali; non autem cogitur ad maius malum, ut vitet minus malum. Sed inconstans cogitur ad maius malum propter melum minoris mali, sicut ad peccatum metu corporalis poenae.

Sed pertinax e contrario non potest cogi etiam ad minus malum sustinendum vel faciendum, ut evitet maius malum: unde constans est medius inter inconstantem et pertinacem. Secundo differunt quoad aestimationem periculi imminantis; quia constans non nisi ex forti aestimatione et probabiliter cogitur, sed inconstans ex levi ». Et ibid., ad I.: « Constans intrepidus est, non quod omnino non timeat, sed quia non timet quae non oportet vel ubi vel quando non oportet ».

125. Idem s. Doctor l. c. ad 2. haec corporalia genera malorum habet ut gravia: « Quaedam damna corporalia sunt minora quibusdam aliis, quae sunt inter praecipua, quae in personam pertinent, sicut mors, verbera, dehonestatio per stuprum et servitus et ideo ex istis constans cogitur ad alia damna corporalia sustinenda et haec continentur hoc versu

Stupri sive status, verberis atque necis.

Nec differt, utrum haec pertineant ad personam propriam vel uxoris vel filiorum aut aliorum huiusmodi ».

Mali pariter ad gravem timorem inficiendum idonei notionem hanc habemus ex iure romano l. 5. *Dig. quod metus causa*: « Melum accipiendum Labeo dicit non quemlibet timorem sed maioris qualitatis ». Et deinde l. 7. subdit exemplum: « Si quis timuit mortem vel vincula ». De periculo autem infamiae ita habetur l. 7. *Dig. lit. cit.*: « Nec timorem infamiae hoc edicto contineri Pedius dicit...neque alicuius vexationis timorem per hoc edictum restitui (videlicet restituenda res, si qua per melum extorta) ».

Et s. Thomas, l. c. ad 3.: « Infamia, quamvis sit magnum damnum, tamen ei de facili occurri potest et ideo non reputatur cadens in constantem virum metus infamiae secundum iura ».

Haec tamen intellige, quando ex calumnia, cui reipsa facile possit occurri, timeatur infamia: secus vero, si infamia profluat ex facto quopiam, quod excusare non possis aut occultare. Ita si filia, bonae fame penes suos et extraneos, se gravidam prodere debeat, si administrator debeat apparere infidelis, si vir gravis et probus debeat videri mendax.

De metu levi ita in l. c.: « Si quis meticulous rem nullam frustra timuerit, per hoc edictum non restituitur; quoniam neque vis neque metus causa factum est ».

IM

126. Iam vero gravis metus vel est gravis *absolute*, qui dicitur etiam probabilis, vel *relative*. Gravis erit absolute timor amittendi officii, excidendi ab hereditate vel a spe alicuius matrimonii, limor amittendi

substantias, limor incendii, latrocinii, vulneris. Quoad metum relative gravem, manifestum est minis facilius senem terreri, non secus ac feminas aut pueros, tum ob imbecillitatem, tum ob credulitatem. Sic saepe lictorum, iudicium, militum nomen terret rudes, pueros, mulieres etc. Uno verbo in aliquo discrimine, ubi adsit occasio timendi, norunt omnes, potissimum difficultatem huc redire, quo pacto nempe caveatur, ne ex metu insaniant tales personae vel etiam viri, qui muliebrem animum gerunt.

127. Quod spectat ad timorem reverentialem, advertimus timorem gravem dici propter gravitatem mali, quod impendere quispiam sibi existimat. Negari autem non potest, magis grave accidere posse, quod quis habeat sibi infensos vel parentes vel dominos vel generalim superiores, quam quod aliud malum pariter grave subire debeat. Nam 1. cum amare debeas et colere quempiam, id prohibet ne locum des irae aut inimicitiae erga illum, a quo aliquid limes: ira autem levius videtur efficere malum, quod quis patiatur: ergo malum hoc est sine levamine. 2. Deinde durissimum est non probari iis, quos ex debito diligas et colas. 3. Praeterea omnis spes, solamen omne istorum in benigno superiorum animo residet: praeccluditur igitur aditus consolationis.

Ergo, si gravis censetur limor, qui oriatur a timore gravis morbi, non est cur levis habeatur limor, de quo agimus; quando magis ab hoc malo quis merito abhorret, quam a morbo.

Neque est necesse ut subditus sibi timeat verbera etc., ut quidam insipienter volunt, qui forte in adolescentia non aliter ad obsequium ferebantur.

XLII. Rursus dividitur metus in intrinsecum et extrinsecum, prout nempe vel cuiusque propria corporis aut animi infirmitate proficiscitur vel ab exteriori causa excitatur.

Haec porro causa vel naturalis est. uti incendium, naufragium, ferarum occursum etc., vel libera, vehili v. gr. quodpiam ad necem stricto rugione quaerens.

El quidem metus vel iniustus dicitur, prout alicui inferendi eiusmodi melum ius habuit vel non habuit dispiciendumque interdum praeterea est, incussus necne metus fuerit ad consensum in ipsam rem coercendum.

128. Cum dicimus timorem *intrinsecum*, innuimus, timorem oriri posse vel ex animi tum ex corporis infirmi dispositione; nam reipsa pronior est ad timendum qui infirmis est viribus, quam qui robustis; hic enim potius ad audaciam inclinabit, suis viribus nempe confisus. Dein notum est, infirmitate corporis laborantes atque aegrotantes proniores esse ad timorem. Quidam huc revocant timorem, quem vis morbi et periculum mortis inducit; quia scilicet causam habet in ipso homine qui timet. Et quidem recte; quippe cum divisiones istae non ad sterilem speculationem, sed ad statuendam normam honestatis referri debeant, utique interest

nosse an a causa libera exinseca iusle vel iniuste timor proveniat: alioquin autem nihil interest, num ab corporis aut animi imbecillitate, an a causa necessaria, pari ad hunc timorem excitandum etiam in viro constanti, profluat: idcirco haec sub eodem genere comprehendere licet. Et reipsa limor ab infirmitate animi proveniens ad levem revocabitur aut respective gravem et locum habere potest etiam cum oritur ab exinseca libera causa et intrinsecus dicitur solum quoad excessum timoris prae mali intentati exigentia.

Extrinsecus ergo limor est, qui causam habet extrinsecam, ut v. gr. limor incussus puero a paedagogo.

Causa *naturalis*, ut diximus, esse potest vel *libera*. Notandum tamen plures timorem a causa naturali incussum revocare ad metum intrinsecum. Exemplum timoris ab intrinseco habet l. 21. *Dig. quod nudus causa* lib. 4. tit. 2.: «Si mulier contra patronum suum ingrata facta, sciens se ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit vel promiserit, ne in servitutem redigatur, cessat Edictum, quia hunc sibi melum ipsa infert».

129. Divisio metus *iusti* vel *iniusti* refertur ad causam extrinsecam liberam. Porro interdum ius est incutiendi melum, interdum non. Timor evadere potest iniustus 1. si persona, quae incutit metum, non habet ius inferendi mala, 2. si non habet ius inferendi hoc vel illud malum.

Ulteriusque exemplum praebet l. 3. *P/ÿ.lit. cit.* «Vim accipimus atrocem et eam, quae adversus bonos mores fiat, non eam, quam magistratus (recte) intulit, scilicet iure licito et iure honoris, quem sustinet. Ceterum si per iniuriam quid fecit populi romani magistratus vel provinciae praeses, Pomponius scribit, hoc Edictum locum habere: si forte, inquit, mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorserit».

Timor autem ab homine potest esse tum simplex ratio cur quis aliquid sponte velit, tum potest esse directus ad extorquendum assensum. Si quispiam cum alterius filia deprehensus fuerit in clauso cubiculo, duplici modo fieri potest, ut is promittat mulierimonium. Videlicet aut sponte se offert ad eam ducendam, aut pater, adhibitis minis, adigit illum ad hanc promissionem. Priore modo non dicitur consensus extortus, secundo dicitur directe metu extortus. Neque hec excluditur extorsio ad quidpiam eligendum ex arbitrio vim passi.

XI.III. Quae ex naturali melum fiunt, per se loquendo et regulariter sunt absolute seu simpliciter voluntaria, involuntaria autem secundum quid.

Voluntaria sunt, quia nec cognitio de re, ut patet in mercatore, qui naufragii melum merces proiciit nec voluntas, quae plus vitam amans quam merces, has proiciendas decernit.

Simul autem secundum quid involuntaria esse, inde patet, quod opus ex solo melum factum per se non est amabile, imo irrisibile affert et si turpe sit, plus minusve pro metus gravitate dignum venia censetur.

130. Dicimus quae fiunt *ex metu*, non vero quae fiunt *cum metu*. Quae enim fiunt solum cum melum, habent timorem concomitantem, non impellentem: sermo autem est de timore, qui ad agendum impellit.

Itaque ex data demonstratione patet, quod quae liunt ex melum, sive ex causa naturali sive ex libera sit metus, sunt simpliciter voluntaria. Perperam ergo Piiffendorfius (lib. 1. cap. 1. n. 14.) docet, prava quaeque, quae ex metu fiunt, non agentis, sed per incussum melum cogenti esse imputanda. Nam quidquid sit de cogente eiusque malitia, profecto et agens reus est, si sui compos faciat mala.

Apposite s. Thomas 4. Dist. 29. q. 1. a. 2. ad 2: «peccata sunt maxima malorum et ideo ad hoc nullo modo potest homo constans cogi; immo magis debet homo mori, quam talia sustinere, ut etiam Philosophus in 3. Ethic. cap. 4. docet».

131. Quae autem ex metu fiunt sunt involontaria secundum quid. Non accurate quidam hanc thesim sic efferunt: «metus causal involuntarium secundum quid». Quia non est metus, qui proprie causal involuntarium, sed affectus in aliam rem, quam non posthabemus, nisi propter terrorem gravioris mali, ut patet exemplo illius, qui crus sibi praecidi permittit ex melum mortis.

Quod vero quae fiunt ex melum, sint, per se loquendo, involuntaria secundum quid, ex triplici capite elucet (vide Suarez in l. 2. tract. 2. disp. 3. sect. 2. et 3) 1. quia opus ex solo melum factum non est per se amabile voluntati et eligibile et ideo non eligitur quia placeat, sed admittitur ad vitandum gravius malum: quapropter si gravius malum ad id non impelleret, nunquam voluntas in illud inclinaret. Non est ergo per se optabile ei, qui sic agit. 2. Quia quae fiunt ex solo melum, per se considerata afferunt tristitiam, ut patet in eo, qui melum mortis amaras medicinas sumit aut carnes sibi torqueri sinit. 3. Quia si opus quod ex melum fit, sit turpe, fit aliquo modo dignum venia ac proinde hominem ex melum delinquentem damnamus magis ut vilem, quam ut improbum. Hinc Synodus Nicaena et Synodus Ancyrana voluerunt, ut venia facilius Iribueretur iis fidelibus, qui a Christiana religione defecerant ob melum suppliciorum, difficilius autem illis, qui sua sponte ad idololatriam declinaverant. Eadem de causa, ut videtur, Sixtus V. in constitutione, qua crimen procurandi abortus damnavit ac poenis coercuit, sententiam excommunicationis fert in eos, qui opem, consilium, auxilium etc. ad id contulerint, de muliere tamen ipsa prorsus silet. Ratio, quia ad hoc impelli non solent ipsae ut plurimum, nisi melum gravis infamiae vel vexationis a parentibus v. gr. aut a marito.

XLIV. Dixi per se loquendo, id est, si motus penitus mentis indicium per se sit, ut impellat, actio nullatenus erit voluntaria: turn 2. quia ad agendum aliae

praeter metum rationes movero possunt adeo ut actio grata potius, quam molesta fiat et tunc quaelibet aberit involuntarii ratio.

Dixi *regulariter*; ut enim suo loco ostendunt theologi, dolor peccatorum, qui ex metu divinae ultionis elicitur, omnem veri involuntarii seu affectus peccato adhaerentis rationem excludit.

132. Sane 1° exceptio datur quod primam partem, scilicet ficta ex metu esse voluntaria simpliciter. Nam si metus auferat penitus usum rationis, actio non est voluntaria. Et eadem de causa, si non quidem auferatur usus rationis penitus, sed ratio valde perturbetur, pro ratione istius impedimenti, alio deficiet a ratione voluntarii. Item exceptio est 2° quoad alteram partem, nempe involuntaria esse secundum quid quae fieri ex metu, et statuitur aliquando non esse involuntaria.

Id vero maxime lucum habet quando 1° metus non est causa plena, cur faciat quidpiam, vel 2° si etsi causa plena ac totalis, res tamen, ad quam impellit, etsi per accidens grata potius quam molesta. Quispiam v. gr., urgente metu, confugere cogitur in locum quem alias non potuisset videre et quem tamen valde cupiebat videre. Puer timore pluviae aut aquae viam inundantis non pergit ad scholam et vacatio ipsi gratissima est.

Diximus *regulariter*. Sane obiiciunt quidam vel falsam esse thesim quod involuntaria sint secundum quid quae fiunt ex metu; cum Concilium Tridentinum declaraverit, dolorem conceptum ex metu gehennae excludere posse affectum erga peccatum: vel, ut malunt quidam theologi post lanseniana placita, huiusmodi dolorem non excludere affectum erga peccatum atque adeo non valis disponere hominem ad justificationem.

Non omnes eodem pacto respondent, sed vera responsio est: *distinguo*; quae fiunt ex metu, sunt involuntaria secundum quid, quando hoc involuntarium non inducit malum, quod timeatur, *concedo*; si vero inducit malum, quod timetur, *nego*. Scilicet timor gehennae ideo excludit et debet excludere affectum etiam inefficacem erga peccatum, quia peccator scit aut certe scire debet, ex hoc quoque affectu provenire malum illud quod timeat, nempe gehennam ei ideo hunc quoque affectum excludit.

Et ut paucis haec complectamur, adverte, quod metus gehennae impellit non ad externum actum cavendum, sed ad mutandam voluntatem. Si enim metus impellere debet ad removendam maiorem originem aut causam, prolepto cum causa mali sit peccatum, peccatum autem consistat essentialiter in pravo affectu voluntatis, hunc igitur maxime imo potius excludere potest huiusmodi timor, siquidem homo rationabiliter agat.

Quod si post huiusmodi dolorem rite conceptum aliquis affectus maneat erga peccati obiectum, hic nihil est aliud nisi primus motus indeliberatus vel etsi indeliberatus alio modo non quidem ad peccatum, sed ad aliquod bonum utile vel delectabile et haec quidem affectio ita conditionata

ni qua peccatum est, repudietur et propter peccatum etiam bonum illud contemnatur et reiiciatur.

XLV. Qiiandonam metus vel a po*nis vel ab alicuius praecepti obligatione eximat, aut quando actuum, ad quos ipse adegerit, valori obsit, suis locis, ubi de Volis, de Contractibus, de Matrimonio, de Censuris etc. disputatur.

In praesens innuisse sufficiat, ob melum ipso facio irriios esse s x aclus Itis versiculis comprehensos:

Tutor, indicium, dos, sacrum, copula, votum
Haec sex vi facta de iure scias fore nulla
Celera ius pat tur, sed postea restituuntur.

133. *Tutor*, idest tutela ex metu collata vel extorta vel abdicata.

Judicium, idest absolutio a censura.

Dos, nempe doli aut promissio aut stipulatio aut solutio aut acceptatio aut renuntiatio.

Sacrum, idest rerum sacrarum vel bonorum Ecclesiae donatio vel promissio etiam iurala.

Copula, idest sollemnia sponsalia seu matrimonium.

Votum, hoc est sollemnis votorum professio.

Ista apud omnes constat ipso facto invalida*! sine alia iudicis sententia. Reliqui vero contractus exigunt sententiam iudicis, sive disputari de illis potest.

CAPO VII.

DE LIBERO

XLVI. Libertas veri nominis, e qua actus vere humani ac morales profluunt, definitur: *Animi facultas, quae positis omnibus ad agendum requisitis potest agere et non agere.*

Dicitur *positis omnibus ad agendum requisitis*; si enim horum quidpiam de*it, actus omissio non liberae voluntatis electioni, sed agendi impotentiae tribuatur: dicitur 2° *potest agere et non agere*; quia si positis ad agendum requisitis non posset homo non agere, actus foret necessarius, non liber.

XLVII. Non fert iijslilud nos'ri ratio, ut praemissu* definitioni explanandae atque a perfidiae iansnnanae cavillis vindicandae immoremur; neque iterum ul congestis argumentis statuamus, aut Immines ob protoparenlis peccatum naturalem hanc libertatem non ami<isse, aut eam ?d aclus morales laude v! vituperio, praemio vel poena dignos ponendos prorsos necessariam esse. Illec enim atque alia plura viro theologo utilissima imo el necessaria partim ex Ethica, par im ex Theologia speculativa habetis.

XLV.II. Advertisse sedulo nunc sufficiat, ea quae praem'S'mu.% non ad scholae solum placita, sed insuper ad catholicae doctrinae depositum perlinere.

Nam 1° cam e-se indolem naturalis humanae hirriatis, ut componi non possit cum necessitate agendi, definitum est in damnatione duplicis Baiani articuli (39. elGG.i, quorum prior sic se habebat: «Quod voluntarie, fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen lit « alter: < Sola violentia repugnat libertati hominis naturali »: quibus el hic teit n> vil.) addi pole«l: « Is libertatis modus, qui est a necessitate, sub libertatis nomine non reperitur in Scripturis ».

2° Humilium genus iacluram liberi arbitrii passum non esse ob Adae peccatum, definitum prostat in Can. 5. Sess. VI. Concil. Trident. : « Si quis liberum hominis arbitrium post .Viae peccatum amissum el c.xlinctiim esse dixerit aut rem esse desolo titulo, uno titulum sim» re, figmentum deirque a satana invectum in Ecclesiam; anathema sil ».

3° Eiusmodi libertatem requiri, ut actus bonitatem aut malitiam moralem induat el meriti aut demeriti c.ipax sil, definitum habes tum in Concil. Trid. haec sanciente, Sess. VI. Can. G.: « Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas indas facere..., anathema sit»: tum in damnatione tertiae propositionis iatisenianae: « Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit l bertas a coactione».

4° Denique libertatem Adami peccantis non sufficere, ut hominis lapsi actiones morales ac d-meritoriae evadant, definitum fuit in proscriptione huius thesisi Christiani Lupi test. 1* ex 31. ab Alex. Vili, damnatis): « lu statu naturae lapsae ad peccatum formale el demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in sua causa, peccato originali et libertate Adami peccantis ».

XIIX. Celerum interest utique et maxime interest, praesto esso subsidia, quibus dijudicare liceat, num et quousque actus censi liberi debeant. Pro libertatis enim modulo formalis actuum moralitès aestimanda est.

Verum his prospectum iam satis est in praecedentibus, ubi egimus de voluntario deque iis, quae voluntarium aut tollunt aut minuunt. Aut enim fingis, actus ex voluntarii defectu non esse uml»quaque perfectos el sic quantum a voluntarii, lantundi'in a liberi ratione actus deficient. Aut praestituis, actus a perfecta voluntarii ratione nihil discedere nec cognitionem scilicet nec voluntatis inclinationem in agente deesse et sic frustra in homine *viatore* quaeres actus non liberos. Contra enim inania quorundam philomphemala, qui innumeros sibi confingunt voluntatis humanae actos non libere elicitos, sed necessitate quodammodo expressos, statuendum est, homini adhuc viatori, ubi compos sui suaromque facultatum sil, voluntatem in omndms, quae sub electione cadunt seu quae in finem ultimum ordinantur, liberam ma <cre, « in hoc solo, ut inquit s. Thomas 2. D st. 25. q. 1. ari. 2., determinationem habentem, quod felicitatem natmalit r appetit cl non determinate in hoc vel illo». Quin mo, ut addit s. Thom. *D· Mai.* q. 6. ari. unie.: « ipsa quoque be.ititudinis appetitio ex necessitate est quantum ad determinationem actus, quia non potest velle, oppositum : non aut-ni quantum ad exercitium actus; quia potest aliquis non velle tunc cogitare de beatitudine, quia etiam ipsi actus intellectus et voluntatis particulares sunt

CAPUT VIII.

DE MORALITATE

L. Dissentiunt inter se Doctores, in quo sita sit moralitas, et de quo morale dicatur per prius. Porro nobis sat erit nunc illud retinere, quod Tertius. n. moralitatis nomine intelligatur actuum humanorum habitudo ad honestatis normam, ex qua lit, ut aut boni aut mali moraliter dicantur, prout cum ea mensura congruunt, vel ab eadem recedunt. Diximus autem: habitudo actuum humanorum; quoniam enim hic attenditur comparatio inter ordinem honestatis et actum materiale. Per «peciatum, c qua materialis quaedam bonitas aut malitia sequeretur; sed accipitur cum actu, prout hic in agente spectatur, seu prout ab operante scienter, libere, et cum advertentia ad regulam morum procedit; unde bonitas et malitia, ut aiunt scholae, formalis exsurgit.

.Multiplices actuum humanorum habitus, unde multiplices iis accedunt rationes, sic breviter innuit Caietanus in I. 2. q. 21. art. 1.: « Actus humanus consideratur in esse boni vel mali quod causa formalis super hoc fundatur, quod ex ordine ad finem, recti vel peccati, ex ordine ad efficiens laudabilis vel culpabilis, »-« ordinem ad alterum, meritorii vel demeritorii rationem habet».

134. Suarez in I. 2. tract. 3. disp. 1. sect. I. n. Lait: « Mos, ut notavit s. Thomas I. 2. q. 58. a. 1, idem fere est, quod frequens saepiusque repetitus idem operandi modus: quae frequentia vel similitudo in modo operandi interdum oritur ex inclinatione et determinatione naturae et hoc modo tribuitur interdum mos irrationabilibus et inanimatis rebus...; sed haec inelaphorica esse videntur... Proprie ergo dicetur mos, quando ille similis operandi modus oritur ex voluntaria determinatione operantis et hoc modo dicuntur mores huiusmodi boni vel mali ».

Nihilominus *moralis* et eius abstractum *moralitas*, etsi a *more* pendeat, de singulis actibus praedicari solent. Quid ergo est moralitas?

135. Circa definitionem ergo moralitatis haec habet Suarez I. c. sed. 2. n. 1.: « In actu humano duo possunt considerari, scilicet 1. substantia ipsius actus, quae est veluti quid materiale et 2. formalis ipsius denominatio, seu forma illa, per quam actus denominatur moralis. De primo constat esse ipsam entitalem actus, quae est etiam quid physicum et naturale, de secundo autem valde obscurum est, quid sit ».

Et re quidem vera s. Thomas, sicut nusquam tradit abstractam formam actus humani nec ullibi definit quid sit *humanitas actus*., sic quoque nusquam, quod sciam, loquitur de abstracto actus moralis, videlicet de *moralitate*. Ex quo veri induci hoc abstractum cepit, exinde dissidia quaedam oborta, quae eo faciliora esse debuerunt, quo haec vox abstracta varios cepit aimitlere vulgo sensus. Vulgo v. g. opponuntur *moralitas* et *immoralitas*, ita ut *moralitas* actum bonum significet,

immoralitas malum: unde etiam nomina actus *moralis* et actus *immorati**. Quae tamen notiones nihil habent commune cum prima nominis impositione, iuxta quam, sicut *mors* possunt esse boni et pravi, ita actus moralis est vel bonus vel malus atque adeo tum bona tum mala debet dici moralitas. Et idcirco perinde deberet dici de moralibus actibus, ac de humanis, videlicet quemlibet actum aut humanum esse aut non humanum, moralem aut non moralem.

136. Sane plures opiniones de hac re feruntur. Salmanlicenses Tract. 20. cap. 1. un. 3. et 4. quatuor sententias in hac re enumerant. « Prima sententia constituit moralitatem in libertate et indifferentia, taliter quod idem sit esse morale et esse liberum, haec Scotiis etc. Secunda sententia asserit moralitatem consistere in solo ente rationis. haec Vasquez etc. Tertia sententia autem consistere in denominatione extrinseca, sumpta vel a natura rationali vel a lege vel a libertate. Ita Suarez 1.2. tract. 3. disp. 1. sect. 3. Quarta sententia et vera defendit moralitatis essentiam non consistere in aliquo ente rationis aut aliqua denominatione extrinseca, sed in aliquo modo dicente relationem realem transcendentali (melius dixissent in aliqua relatione transcendentali) ad obiectum, ut regulabile per rationem (quod postremum absurdum videri potest; quia regulabilitas spectat ad actum, non ad obiectum) ». Et n. 8: « ex quibus constat, moralitatem vel sic, prout abstrahit a moralitate actus et obiecti, nihil aliud esse quam respectum realem regulabilitatis seu commensurabilitatis cum regulis rationis », (piae voces *regulis rationis* ipsi dicunt se adhibuisse, « ne excluderent actus morales, qui non cadunt sub praeceptum, sed sub consilium ».

Verum Salmanlicenses in referendis his sententiis duo peccant. Nam 1. male Vasq. traducunt tanquam alienum a vera sententia. Nam Vasquez in loco a Salmanlicensibus citato hoc est in 1. 2. disp. 73. n. 43. idem dicit quod ipsi. Sic enim habet: « Genus moris non est ipsa substantia actionis interioris, sed quaedam ratio et denominatio extrinseca illi adveniens: haec autem non est ratio voluntarii ac liberi, sed ratio quaedam communis ad malitiam et bonitatem, quam vocare possumus regulabilitatem per rationem. Haec autem dividenda est, tanquam per differentias, per inconvenientiam et convenientiam et indifferentiam cum natura rationali... At vero ratio voluntarii ac liberi est fundamentum necessarium huius regulabilitatis et differentiarum eius ».

Item Suarez in loco ab iisdem citato sect. 3 non abludit ab eorum sententia, inquit: « tertia opinio esse potest, hoc esse morale actus esse respectum quemdam ad rectam rationem id est legem regulantem actum voluntatis ». E

2° In eo peccant quod opponant inter se sententias, quae reapse sibi non opponuntur, sed in alia quaestione versantur. Nam dato quod moralitas sit ille respectus ad regulam rationis, quaeritur rursus quid sit

iste respectus, an sit aliquid reale praeter entitalem actus, an sit ens rationis, an sit denominatio extrinseca : huic porro quaestioni respondent secunda et lenia sententia relatae a Salmanlicensibus. Sane couferalur textus Vasquez, qui simul ulrique quaestioni satisfacit.

137. Itaque definiri moralilas potest *comparatio sive relatio actuum humanorum ad regulas morum*. El aclus humanos erit moralis prout cum regula morum comparabilis est seu comparatur. Distinguitur igitur in actu esse physicum et esse morale, spectatur nempe actus lum in genere naturae tum in genere moris: ut sit in genere naturae prout proficiscitur entitative a voluntate et in genere moris prout relationem habet ad regulam honestatis.

Huc autem redit tandem doctrina s. Thomae. Nam I. 2. q. 18. a. 5. ad I. ait: « Bonum, in quantum est secundum rationem et malum in quantum est praeter rationem, diversificare speciem moris * et ibid, in corp : « Bonum et malum diversificant speciem in actibus moralibus ». Statuit scilicet moralialem esse quasi genus, bonitatem et malitiam esse species, in quantum sunt vel secundum vel praeter rationem: unde consequitur genus seu moralialem statuendam esse in habitu seu relatione ad ipsam rectam rationem.

Quapropter recipimus hanc definitionem, ut moralilas sit habitudo actuum humanorum ad normam honestatis.

138. Dicimus *ad normam honestatis*, non ad normam legis; palet enim aliud honestatis norma, quam lex; quippe non omne, quod est honestum, est lege praescriptum, sunt enim actus boni, qui non sunt praecepti.

Quamquam aliis placeat sic loqui, omnes actus aliquo modo cadere sub legem. Etsi enim sint actiones honestae, quas fieri nulla lex praecipit, si tamen sponte quis eas praestare velit, lex praescribit ut fiant secundum normam rationis.

139. Distinguenda est autem potissimum bonitas *materialis* et *formalis*. Prior est convenientia aclus cum regula, non habita ratione agentis et idcirco aclus materialiter speciali: ila v. gr. ablatio rei alienae, periurium etc. Altera est convenientia aclus cum regula, prout actus procedit a libera voluntate et praevia cognitione eiusdem regulae. Tunc enim solum haberi poles formalis bonitas vel malitia actus, cum hic scienter et libere ponitur; hoc enim est proprium aclus humani.

140. Tandem quod spectat ad verba Caielani superius relata, licet advertere 1. omitti sermonem de moralitate: videlicet aclus humanus eo ipso censetur moralis. 2. Reliqua, quae subiiciuntur, dicuntur super hoc fundari, quod nempe aclus sit humanus et bonus.

1.1. Tria sunt, c quibus in humanos aclus ratio moralitatis profluit, quae propterea a quibusdam moralitatis voluti elementa ac principia dei consueverunt:

1. Obiectum, 2. Circumstantiae, 3. Finis.

LH. Obiectum dicitur, circa quod voluntas, vel circa materiam, versatur et in quod primario tendit. Moralitatem autem inducit obiectum, non prout materialiter et in se, sed prout formaliter spectatur, idest prout a voluntate cum advertentia ad normam honestatis ipsum prosequente attingitur.

141. Obiectum significat rem ante iactam seu oblatam seu propositam. At non sic generaliter hec sumitur; sed dicitur id, circa quod voluntas versatur veluti circa materiam et in quod primario tendit. Secus etiam circumstantiae erunt obiectum; quia et ipsae animo obiciuntur. Quo circa illud *primario* dicitur respectu circumstantiarum.

Quemadmodum vero pro actibus in ordine physico distinguitur obiectum *materiale* et *formale*, ita et pro actibus in ordine morali. *Materiale* obiectum actus moralis est id, quodcumque sit, sive res sive actio, circa quod actus versatur: *formale* obiectum est illud idem, sed quatenus subest regulae honestatis relate ad agentem sive prout cum advertentia ad normam honestatis attingitur ab agente (q. 139.). Sic materiale obiectum furti est ablatio rei alienae; formale est eadem ablatio scienter et libere facta. Si haec ratio agendi desit, habes furtum materiale tantum, vel melius, nullum proprie dictum furtum.

I.III. Bonum vel malum (licet obiectum (quod idem fere valet de fine et circumstantiis) prout honestatis regulae consentaneum est vel dissentaneum. Si neutro modo se habet, dicitur indifferens.

Bonitas autem vel malitia *intrinseca* dicitur, si ex ipsa rei natura atque ordinis exigentia oriatur: *extrinseca*, si ex sola lege positiva exsurgat.

Denique *intrinseca* obiecti malitia vel repugnat ordini absolute necessario et tunc ab obiecto separari nunquam potest, vel repugnat solum ordini, qui divinae potestati subsit et sic poterit, Deo volente, deficere.

142. Adverte divisionem hanc in bonum, malum et indifferens de obiecto dici seu esse obiectivam. Quod spectat ad indifferens obiectum, s. Thomas 1.2. q. 18. a. 8. illud esse dicit, quod in se nihil includit perlinens ad ordinem rationis, scilicet propter quod aut rationabiliter appetatur aut rationabiliter fugiatur.

142.bl* Bonitas alia est *intrinseca*, alia *extrinseca*. Quaedam enim non ideo bona sunt, quia praecipiuntur, sed ideo praecipiuntur, quia bona sunt et ordini necessario consona. Sic dilectio Dei, restitutio rei alienae, solutio debili.

Pariter quaedam non ideo mala sunt, quia prohibentur, sed ideo prohibentur, quia sunt mala et necessario ordini repugnantia, ordini scilicet, qui ex rerum naturis exsurgit. Ita blasphemia, mendacium, periurium etc.

Haec dicuntur *intrinsece* bona vel mala. *Extrinsece* bona vel mala dicuntur, quando in se spectata haberi possunt ut indifferentia, sed bona sunt, quia praecipiuntur aut mala, quia prohibentur. Ita vacare ab ope-

CAPUT VIII. DE MORALITATE

ribus servilibus die sabbati, oblatio salis in quolibet sacrificio legis. Ita ieiunium in aliquo pervigilio et abstinencia ab aliquo cibo.

143. Duplex autem ordo distingui debet, quorum alter ita finidatur in naturis rerum, ut mulare eum ne Deus quidem valeat. Eiusmodi est v. gr. subiectio creaturae ad Creatorem atque adeo debitum servitutis. Hinc blasphemiae, periuria etc. non possunt non esse mala et Deus se ipsum negaret, si ordinem hunc inverteret.

Alter ordo est, qui subest divinae potestati propter dominium, quod habet Deus in universas creaturas atque adeo cum non sit absolute necessarius, potest Deus illud immutare. Ita cum Deus sit Dominus omnium rerum et vitae hominum, potest auferre ab aliquo homine dominium quod habet ut disponere de vita hominum prout ipsi placet. Ergo cessabit malitia in auferenda vita aut substantia alicuius, si Deus hoc ius alteri fecerit.

LIV. Finis dicitur id, propter quod aliquid fit. Ad quem si opus per se tendit, appellatur finis operis seu intrinsecus: finis vero extrinsecus seu operantis dicitur intentio, quam sibi operans praestituit. Duo autem isti fines interdum in idem recidunt, interdum alius alii superadditur.

Unus dicitur qui ad alium non refertur. Simpliciter ultimus est, qui nec in eadem nec in alia actionum serie ad alterum ordinatur ullus vero secundum quid spiritus intermedius, qui ultimus est in aliqua serie actuum, in ordine tamen ad alium lineam rationem medii habet.

Praeterea finis potest ultimus esse vel positive, si finem ulteriorem excludit vel solum negative, si ad ulteriorem lineam non ordinatur quidem, hunc tamen non excludit. Denique finis dicitur primarius, qui sit causa primas partes habens et per se solam sufficienter ad actum movens: secundarius vero, si causa sit mere impellens, una cum alio.

144. *Finis* reipsa enumeratur inter circumstantias: praecipuum tamen locum sibi in moralibus ita vindicat, ut seorsum de eo agere mos sit. Ita autem principem locum tenet, ut non solum dominetur mediis, quae fini subserviunt: sed cum ipsum obiectum actus habeat saepe locum medii, hinc finis dominatur etiam obiecto. Ita v. gr. si furetur quis ut crapuletur, si donet, ut retrahat a peccato.

145. *Finis operis* sive *intrinsecus* est proxime intentus et est ipsum obiectum formae seu scopus, ad quem opus per se ipsum tendit. Ita largitio eleemosynae per se tendit ad levandam miseriam alterius, cibum ad sustentationem, medicina ad sanitatem. Alter vero finis, qui est *extrinsecus*, superadditur ab operante, dum opus aliquod sibi assumit tanquam medium ad aliquem scopum assequendum. Ita v. gr. qui largitur eleemosynam, ut satisfaciatur pro peccato, qui cibum sumit, ut possit itinerari, qui mentitur, ut possit seducere.

Recidunt in idem duo fines, quando nullus est finis operantis diversus

a fine operis, ita qui canit in ecclesia mere in Dei honorem. Alter alteri superadditur (et plures superaddi eidem possunt unico operi), quando diversus est finis operantis a fine operis seu, ut melius dicamus; quando operans assumit obiectum formaliter intentum ad alium scopum assequendum. Ita qui canit in ecclesia ad Dei laudem, sed simul vult percipere lucrum, quo emat candelas ad ornandum altare vel ut subveniat pauperi infirmo.

Addi potest, quod alter finis interdum negligitur omnino. Ita v. gr. christianus, dum locat telas sericas ad ornandam viam per quam defertur sollemniter ss. Christi Corpus, vel intendit vel Dei honorem vel honestum lucrum vel non raro, non secus ac iudeus, mere intendit lucrum.

146. Quod spectat ad aliam divisionem, praemittendum est distinguere a theologis *finem qui, cuius, quo, cui*. Finis *qui* vel *cuius* est finis obiectives scilicet est res, quam adipisci per media intendo. Finis *quo* vel formalis est ipsa rei consecutio et finis obiectivi possessio. Finis *cui* est persona, cui res vel rei possessio desideratur.

Iam vero finis ultimus *simpliciter* est qui ad alium non ordinatur. Sic Deo finis ultimus *qui* est in operibus ad extra gloria sua, cuius *finis cui* est ipse Deus: sic homini finis ultimus *qui* est beatitudo seu boni perfecti assecutio, cuius finis ultimus *cui* rursus est Deus, finis autem *cui* secundarius est ipse homo. Advertendum tamen quod ob diversa cuiusque studia quaeritur a diversis beatitudo in rebus diversis (1. 2. q. 1. a. 7. ad 2.).

I g

Finis ultimus *secundum quid* seu *intermedius* est ille, qui postremus est quidem in aliqua serie, ordinatur tamen ad aliud. Ita v. gr. homo, ut salvet fratrem in carcere detentum, varia excogitat media, inter haec est conciliare sibi animum indicis, ad hoc dona quaerit etc. Liberatio fratris a carcere est finis ultimus in hac serie actionum: sed iste finis ad alium finem ordinari potest vel ad bonum familiae vel saltem ad Dei gloriam.

147. Finis autem ultimus est *positive* ultimus, si per se vel ex intentione agentis excludit alium ulteriorem. Est autem *negative* ultimus, qui actu non ordinatur, in se tamen ordinari potest, quae ordinatio nec actu habetur nec excluditur. Ita actus aliarum virtutum, qui non referantur ad finem nobiliorem, v. gr. caritatis.

I

148. Finis *primarius* heic intelligendus est, qui non solum primas habet partes in actione, sed qui praesertim sufficiens est ut moveat ad actum; quapropter et multiplex pro eadem actione esse potest. Sic canor, qui in honorem s. iosephi vult cantare kyrie et cantaret etiam sine mercede, licet merces quoque esset finis sufficiens ad movendum cantorem. Ita qui ad urbem pergit, ut negotia sua gerat et simul ut videat spectaculum insuetum, quarum utraque causa per se sola moveret ad iter. Uterque ergo finis habet in his adiunctis rationem primarii.

Hic reapse distinguendus est a fine, qui sit *causa totalis*, qui quidem duplex, *totalitate* scilicet *causae* el *totalitate effectus*. *Finis causa totalis totalitate causae*[^] est cum ipse solus est plena ratio actionis; *causa totalis totalitate effectus*, cum integra actio ab eo fine pendet, quamvis lota et ab alio pariter fine pendere possit et pendeal.

Secundarius dicilur mere impellens. Ita v. gr. vull quis ex devotione sumere Eucharistiam, el hic esi finis primarius; sed quia novit panem caelestem distribuendum a S. Pontifice in aede s. Mariae Maioris, impellitur ad sumendam Eucharistiam in hac ipsae/ aede et idcirco sumptio Eucharistiae (in aede s. Mariae Maioris) est finis primarius, linis secundarius est illam habere de manu Papae.

LV. Circumstantiae, inquit s. Thomas I. 2. q. 7. a. 1. dicuntur quaecumque conditiones sunt extra substantiam actus el tamen attingunt aliquo modo actum hominum. Unde circumstantiae actuum humanorum accidentia eorum dicenda sunt.

Tullius, pergit s. Thomas I. c. a. 3. assignat septem circumstantias, quae hoc versu continemur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

149. In descripto textu s. Thomae sunt notanda illa verba: *quae attingunt aliquo modo actum humanum*. Supponunt ergo actum iam iti sua natura constitutum nempe habentem speciem ex obieclo, ad quod tendit. Hinc a s. Thoma I. 2. q. 18. a. 3. circumstantia dicilur accidens. Quemadmodum autem accidentia tribuunt essentiae aliquam perfectionem aul minuunt perfectionem, ita et de circumstantiis cogitandum (ibid, ad 1. el 2.) et sic dicuntur attingere actum humanum.

150. Iam vero *Quis* non denotat hominem, sed talem hominem, v. gr. clericum vel laieum, privatum vel publicum, coniugalum vel liberum aut volo ligatum. Inlellige, si talis erat dum peccavit.

Quid respicit accidentalem quantitatem vel qualitatem obiecli (hanc circumstantiam quidam appellant *circa quid*, Lugo *de Poenit.* Disp. 16. n. 236). Obieclum sii v. gr. percussio hominis: circumstantiae erunt quod percussus sil laicus vel clericus, extraneus vel paler aul avus, quod percussio fuerit vel levis vel gravis v. gr. cum fractura ossium. El si sermo sil de furto, erit circumstantia quod res sil sacra, quod quantitas sit gravis vel levis etc.

Huc etiam perlinent effectus, qui secuti fuerint, v. gr. quod cachinnis impuleris ad blasphemandum et imprecandum, quod scandalum dede- ris etc.

Ubi refertur ad qualitatem loci, v. gr. si homicidium commissum fuerit in templo vel coemeterio. Non vero huc perlinet, (piando ex ratione loci tota substantia actionis seu peccati provenit. Sic si index reum abstrahat ab ecclesia vel in ecclesia aclus judiciales exerceat, si quis inducat iumenta in ecclesiam, velul in stabulum etc.

Quibus auxiliis secundum s. Thomam refertur ad causam instrumentalem seu media adhibita. Ita v. gr. si usus sit quispiam re sacra ad superstitionem, si ope daemonis usus sit ad excitandum inhonestum affectum.

Cur indicat finem extrinsecum. Ita si eleemosynam dederis, ut avertas a peccato vel ut ad falsum testimonium inducas.

Quomodo refertur ad modum. Huc spectat an plena vel semiplena advertentia, an ex conscientia recta vel erronea factum quidpiam fuerit. Item remissio vel intensio actus, quae plane ad maiorem aut minorem meriti vel demeriti mensuram conferunt. Huc quoque spectat certus modus in actione v. gr. si quem crudelissime occideris, discerpando membra, extrahendo iecur. Item si per vim quidpiam ablatum est vel stuprum illatum.

Quando circumstantiam indicat temporis et refertur tum ad durationem actionis v. gr. si obiter vel defixus diu aspexeris non aspicienda, si diu inhonestis cogitationibus inhaeseris, si diu odium foveris: tum ad circumstantiam extrinsecam actioni v. gr. si in ecclesia confabulationibus indulseris, dum scilicet Mysteria peragebantur, si paulo post sumptam Eucharistiam vel cogitatione vel verbis aut opere peccasti.

De his omnibus s. Thomas 1.2. q. 7. a. 3. « Ratio huius enumerationis sic accipi potest. Nam circumstantia dicitur quasi extra substantiam actus existens, ita tamen quod aliquo modo attingit ipsum. Contingit autem hoc fieri tripliciter: uno modo in quantum attingit ipsum actum, alio modo in quantum attingit causam actus, tertio modo in quantum attingit effectum. Ipsum autem actum attingit vel per modum mensurae, sicut *tempus* et *locus* vel per modum qualitatis actus, sicut *modus agendi*. Ex parte autem effectus, ut cum consideratur quid aliquis fecerit. Ex parte vero causae actus, in quantum ad causam finalem accipitur *propter quid*, ex parte causae materialis sive obiecti accipitur *circa quid*. ex parte vero causae agentis principalis accipitur *quis* egerit, ex parte vero causae agentis instrumentalis accipitur *quibus auxiliis* ».

LVI. Bonitatem seu malitiam primariam, quae actibus inest ex obiecto (1.2. q. IX. art. 2.1, circumstantiae, inter quas principem locum oblinet illa, quae actum attingit ex parte finis (1.2. q. 7. art. 4), modo intra eandem speciem vel augent vel minuunt, modo in aliam speciem (theologicam intelligo) transferunt, modo nova, quapiam morali specie cumulant.

Novam addunt moralem speciem, quandocumque, ut inquit s. Thom. 1.2. q. 18 art. 10., respiciunt specialem ordinem rationis vel pro vel contra. Transferunt in aliam speciem theologicam, cum eorum augmentum aut diminutionem malitiae impendant, ut peccatum ex veniali finis morale, aut viceversa; licet nunquam contingat, ut peccatum ex genere suo veniale, ex circumstantia fiat mortale, nisi haec addat alterius speciei moralis deformitatem (1.2. q. 88 art. 5). Intra eandem denique

speciem imminuunt vel augent, cum inducta immutatio, sive levis ea sit sive, ut aiunt, notabiliter aggravans, nullam diversam speciem nec moralem scilicet nec theologiam infert.

151. Ita s. Thomas de bonitate primaria vel malitia l. c.: « Primum, quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id, quod dat rei speciem. Sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma, ita actio habet speciem ex obiecto, sicut et motus ex termino.

El ideo 1° prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto convenienti: unde a quibusdam vocatur bonum ex genere, puta uti re sua... Ita primum malum in actionibus moralibus est, quod est ex obiecto, sicut accipere aliena et dicitur malum ex genere, genere pro specie sumpto, eo modo loquendi, quo dicimus humanum genus totam humanam speciem».

152. Quod circumstantia finis sit potissima, sic probat s. Thomas l. c.: « Actus proprie dicuntur humani... prout sunt voluntarii: voluntatis autem obiectum et obiectum est finis. Et ideo principalissima est omnium circumstantiarum illa, quae attingit actum ex parte finis scilicet *cuius gratia*; secundaria vero, quae attingit ipsam substantiam actus id est *quid fecit*. Aliae vero circumstantiae sunt magis vel minus principales, secundum quod magis vel minus ad has appropinquant.

153. Exponimus 2° loco quid circumstantiae eliciant. Sane nova additur species per circumstantiam, quando ratio bonitatis vel malitiae, quae accedit ex circumstantia, est diversi ordinis seu diversae speciei ac sit malitia vel bonitas obiecti. Ita s. Thomas l. priore c.: « Quandoque aliqua circumstantia respicit specialem ordinem rationis vel pro vel contra, oportet quod circumstantia det speciem actui morali vel bono vel malo ». Sed in hoc casu, ut inquit s. Thomas l. 2. q. 88. a. 5. « circumstantia accipitur ut *differentia specifica* actus moralis et tum *amittit rationem circumstantiae et constituit speciem moralis actus* ». Qui tamen modus loquendi minus nunc usitatus est, cum retineat communiter nomen *circumstantiae mutantis speciem*: hinc tamen ratio, cur multiplex censeatur peccatum et multiplex peccati species. Ita furtum rei sacrae; nam permanet in eo actu malitia furti, quod est contra iustitiam: accedit vero malitia alterius ordinis scilicet contra religionem.

Circumstantia transfert actum in aliam speciem theologiam, cum ratione circumstantiae vel leve fiat quod est grave ex obiecto, vel vice-versa. Speciem inquam theologiam; quia species quidem morales diversificantur pro vario obiecto, species vero theologicae, quae sunt inter grave peccatum et leve, in eadem specie morali habent locum. Ita imperfectio actus efficiet, ut mutetur species; quia excusabit a gravi culpa, ita et levitas materiae in his, quae ex genere suo sunt graviora peccata, uti in furto, detractio etc.

Nunquam tamen contingit, ut peccatum ex genere suo leve fiat ex

circumstantia grave, nisi accedat deformitas alterius generis. Ita s. Thomas 1. 2. q. 88. a. 5: < Impossibile est autem, quod circumstantia de peccato veniali faciat mortale, nisi afferat deformitatem alterius generis », v. gr. si quis verba otiosa dicat ul inducat ad fornicationem. Verumtamen cum s. Thomas 1.2. q. 18. a. 11. circumstantiam enumeret etiam *magnae* vel *parvae* quantitatis, quae, ut inquit, * non respicit ordinem rationis in bono vel malo, nisi praesupposita alia circumstantia, a qua actus moralis habet speciem boni et mali »: potest quis uti hoc modo loquendi, quod circumstantia *magnae* vel *parvae* quantitatis peccatum ex genere suo mortale transfert seu collocat in genere vel mortali vel veniali. Sed de his melius, ubi de peccatis.

3° Loquimur de *aggravation* et *diminution* intra speciem. Ad hoc requiritur, ut non modo circumstantia non addat speciem aliam moralem, sed ut ne theologicam quidem motet. Quo circa imminutio vel augmentum debet consistere aut intra fines culpae levis aut intra lines culpae gravis. Quoad usum et praxim considerari solet maxime circumstantia *notabiliter aggravans*, quae scilicet gravi culpae notabilem et si vultis, enormem gravitatem addat. Ilav.gr. furtum bovis est grave: circumstantia notabiliter aggravans erit, si mdle boves eripiam. Notabiliter aggravans dicitur (ex Scavini), quando exceditur ordinarius modus peccandi, v. gr. quod quis per mensem vel annum perduraverit in odio, quod totam noctem illicite transegerit cum muliere, quod occidat, membralim concidendo. Ita ex communi usu: verum non constat an hoc sensu usurpaverit hanc vocem Catechisimis Romanus, quando dicit aperiendas in confessione circumstantias notabiliter aggravantes, num vero inlelligal eas, quae ex levi culpa faciunt gravem. .

154. Tandem quoad circumstantias mutantes speciem duo alia addi possunt: I' identidem afferunt circumstantiae malitiam vel bonitatem actui per se indifferenti, v. gr. si deambules *causa sanitatis*: hoc adiunculum confert acini primariam bonitatem, nam nullam bonitatem in actu supponit.

2° Identidem impediunt, ul bonitas essentialis exsistat. Ita si ob vanam gloriam des eleemosynam: hic linis efficit, ul depereat bonitas coniuncta ipsi eleemosynae et confert malitiam venientem ex vanagloria.

I/II. His ita praemissis, ad indicandum de bonitate vel malitia actuum, praestat prae oculis habere ea, quae sequuntur. , f

X. It bonus sil actus oportet, ul bonitas, undecumque sit, directe intendatup.

155. Directe intendimus bonum, cum volumus bonum sub ratione boni, non quatenus necessaria sil ista rellexio in animo agentis, sed quatenus bonum volumus allecti eius bonitate. Sic qui vult obedire, munera sui officii implere, concionari, studere etc., motus bonitate, quae in his actibus reperitur, vult bonum sub ratione boni. Haec er<ro directa

intentio distinguenda est ab ea, de qua locuti sumus, cum disputavimus de voluntario directo et indirecto. Sane s. Thomas 1. 2. q. 18. a. 7. ad 3. illud, quod diximus, exigit: « Ad hoc quod voluntas sit bona, requiritur, quod sit boni sub ratione boni, id est quod velit bonum propter bonum ». Sic nihil meretur ex abstinentia ille, qui nec virtutis bonum nec praeceptum Ecclesiae cogitat, sed solum vult acuere appetitum ad melius prandendum. Ita qui moratur in ecclesia unice, ut audiat musicam, ut picturas inspiciat, non secus ac Iudaeus aut Academicus.

Hinc confessarii inculcent necessitatem vigilandi, ut ne bona fiant perfunctorie.

Dicitur *undecumque sit bonitas*, scilicet sive ex obiecto sive ex circumstantiis.

B. Ad malitiam sufficit, ut indirecte sit voluntaria.

156. Huius ratio est, quia quoad malum tenemur non modo illud non velle, sed ipsum impedire et vitare. Haec habenda prae oculis, ut indicetur de peccatis omissionis. Ita frustra dicit confessarius se nolle errores, si non det operam studio.

C. Actus bonitatem aut malitiam habet ab obiecto formaliter spectato.

157. Ita s. Thomas *de Malo* q. 9. a. 2. ad 10. « Dicendum quod in moralibus obiectum constituit speciem non secundum id quod est materiale in ipso, sed secundum formalem rationem obiecti (intellige autem, ex contextu, speciem theologiam, sed valet etiam pro specie morali) ». Scilicet bonitas vel malitia voluntatis non dependet ab obiecto secundum sui naturam, sed secundum quod a ratione apprehenditur ut bonum vel malum (139.): vide s. Thomam 1. 2. q. 19. a. 5.

Si ita est, peccat ergo ille, qui agit erronee putans ibi adesse peccatum, ubi reapse peccatum non est et vicissim. Sic peccat qui falso putat hac die interdici carnes et tamen carnes edit. Sic e contrario recte agit qui dat eleemosynam roganti, quem pauperem putat, etsi reapse pauper is non sit.

D. Actus ex obiecto bonus ad bonum titulum imperatus, praeter essentialem specificam obiecti bonitatem, habet accidentalem a fine.

158. Ratio est, quia utraque bonitas intenditur a voluntate nec alia aliam impedit. Quod vero bonitas obiecti non impediat bonitatem finis et vicissim, manifestum est. Ergo qui dat eleemosynam, ut impediat peccatum, caritatem exercet tum corporalem tum spiritualem. Qui ieiunat ex voto, habet virtutem abstinentiae et religionis.

E. Eadem de causa actio ex obiecto mala in malum finem directa duplicem malitiam contrahit.

159. Ratio patet ex praecedenti. Ita duplicis peccati reus est, qui furatur ut se inebriet etc.

F. Actus ex obiecto indifferens bonitatem aut malitiam a fine desumit et bene in aliqua virtutis aut vitii specie constituitur.

160. Ratio est quia in illud voluntas non fertur nisi quatenus fertur in finem aut bonum aut malum. Hic porro est casus, quando actio bonitatem specificam habet totam a fine. Sic qui canit, ut soletur aegrotum, vel ut molestiam alteri gignat.

G. Actus ex obiecto bonus aut indifferens fieri potest malus tum ex fine tum ex circumstantiis.

161. Huc enim illud spectat: bonum ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus (s. Thomas 1.2. q. 19. a. 6. ad 4.). Diximus autem posse fieri, non vero semper fieri: limitatio patebit ex aphorismis sequentibus (I. m. n.) Exempla obvia sunt. Sic malum erit contra obedientiam orare: sic tractare negotia vel sumere prandium in ecclesia malum est ratione circumstantiae loci: ita lusus habebit vitium ratione temporis diuturnioris: ita ratione scandali male presbyter coram omnibus manducabit carnes die ieiunii.

II. Exinde sicut actus ex obiecto malus non fit bonus ob finem bonum, ita si finis graviter est malus, malum erit actus, etiamsi materialiter bonum sit obiectum.

162. Sane finis bonus non excusat malum opus: ita si quis furetur, ut det eleemosynam. Ratio; quia non potest Deo placere actus, quo iniuriam ipsi Deo irrogo atque ab eo prorsus avertor. Nec sunt facienda mala, ut eveniant bona Rom. III. 8.

Sunt tamen qui affirmem (vid. Salmon Tr. 9.0, c. 10. n. 31.) finem bonum minuere malitiam actus mali: ideo minus peccare qui furatur ad dandam eleemosynam, quam qui ob meram cupiditatem. Hinc Augustinus docet levius esse mendacium pro salvanda vita alterius, quem pro alia causa parvi momenti. **H**

Quo i si finis sit graviter malus h. e. mortaliter pecces, illum intendens; nequis ullo modo in eo, quod vis propter finem, placere Deo, a quo plene avertens actu, dum mortaliter peccas: sic qui succurrit pauperi familiae, ut eam avertat a fide, eius actio est prorsus mala.

I. Si finis, etiamsi leviter malus, sit tota causa cur actus ponatur, totum actum, alioquin ex obiecto materialiter bonum, vitiat. **II**

163. Ratio est, quam affert s. Thomas 1.2. q. 19. a. 7. ad 2., nempe quia qui ita agit vult bonum sub ratione mali et cum finis leviter malus sit, causa totalis, non vult nisi sub ratione mali ideoque ex toto voluntas eius est mala. Ita qui mere orat ut ab hominibus videatur, qui mere ad vanam gloriam captandam pulsatur organa.

L. Actus habens obiectum formaliter bonum, cuius finis leviter malus non est totalis et immediata ratio contra illud eligitur, est formaliter bonus formaliter malus.

164. Finis leviter malus non est causa totalis agendi, quando 1° se

interserit aliis finibus ita ut veluti *concomibdur*. Ita adolescens, qui ex obedientia dat operam studio et simul tangitur cupiditate vanae gloriolae. Bene autem advertit s. Thomas 1. 2. q. 20. a. 6. heic agi de actu exteriori qui unus est in genere naturae, sed multiplex est in genere moris. Unde Concludit: « Si accipitur unus actus, prout est in genere moris, impossibile est, quod sit bonus et malus bonitate et malitia morali: si tamen sit unus unitate naturae et non unitate moris, potest esse bonus et malus ». Quocirca de illo, qui vadit ad ecclesiam ex intentione divini servitii, sed subintrat intentio vanae gloriae, ita decernit, ibid, al 1.: « Ille motus continuus (eundi ad ecclesiam), qui procedit ex diversa intentione, licet sit unus unitate naturae, non est tamen unus unitate moris*. De eadem re 2. Dist. 40. q. 1. a. 4 : «Bonitas et malitia nunquam possunt esse in una actione secundum quod est una, sed secundum quod est nulla ».

Praeterea 2° finis leviter malus potest *consequi* voluntatem iam bonam. De qua re s. Thomas 1.2. q. 19. a. 7. ad 2.: « Sed si intentio sit consequens, tunc voluntas potuit esse bona et per intentionem sequentem non depravatur ille actus voluntatis, qui praecessit, sed actus voluntatis, qui iteratur (si excludatur finis bonus aut obiectum formaliter bonum) ».

Ita concionator, qui ceperit ex sincero zelo concionem et deinde inspectis auditoribus doctis, aemulatione vel vana gloria ducitur.

Tandem 3° finis leviter malus potest etiam *antecedere*, ita tamen, ut non informet opus subsequens imperatum, sed ita extrinsece adsit, ut potius occasio subsequenlis actus dici queat. Ita si quis humano respectu moveatur, ut intersit supplicationi, ut accedat ad Sacramenta etc. Iste defectus in motivo, quo impellitur, non impedit, quominus Sacramenta rite suscipiat et alia rite peragat.

M. Multo vero minus corrumpit actum formaliter ex obiecto bonum, si quis secundarius finis accedat, qui habeatur indifferens. Secus dicendum, si finis indifferens sit totalis causa actus ponendi.

165. Si finis leviter malus, qui non sit causa agendi totius, non depravat totum opus (L); a fortiori id non efficit finis indifferens.

Ergo non vitatur opus canendi in ecclesia, eo quod canitor intendat etiam lucrari: sic qui ecclesiam adiit ut etiam delectetur musica vel praesentia regis alicuius. Dixi autem, si finis sit indifferens, licet quae enumerata sunt, ad honestos actus revocari queant: sed habentur ut indifferentia; quia plerique istam honestatem animo non sectantur.

Contra vero dicendum, quando finis indifferens esset totalis causa actus. In hac enim hypothesis nulla voluntas superesset erga bonum atque adeo nulla esset voluntas boni. Verum haec hypothesis supponit falsam doctrinam de actu nempe indifferenti in individuo; de qua re mox.

N. Neque bonum plane corrumpunt mala, quae ex accidenti per circumstantiam ita adveniant, ut actui sint extrinseca.

166. Extrinseca dicimus, quatenus neque imperando actum bonum neque alio modo inficiunt voluntatem tendentem in bonum. Tunc enim necesse est ut actui bono bonitas sua maneat, vel certe non tota deficiat. Sic qui inter inserviendum infirmis, in aliquem actum impatientiae incidit: sic qui aliquem defectum incurrit in audiendis confessionibus: sic qui dum orat in ecclesia vel processiones comitatur devote, complacet sibi vane de voce, de veste, de magnifico vexillo confraternitatis etc.

LVIII. Quaerunt DI), an actus humanus possit esse improprie, scilicet, nec bonus nec malus moraliter. Quaestio autem fit non de actibus ad ordinem supernaturalem in spectantibus, qui profecto non possunt esse nisi boni; neque de actibus in ordine ad meritum vel demeritum aeternae vitae, cum certum sit, quaedam peragi vel a fidei peccatore vel ab infidei, quibus nec aeternum praemium, nec poena, nec potest morari bonis, tribuitur: neque iterum sensum est de actibus, qui, ut inquit s. Thom. 1.2. q. 18. a. 9., non a ratione deliberativa procedunt, sed ex quadam imaginatione, sicut cum aliquis fricat barbam vel movet manum aut lapidem; qui quidem proprie loquendo non sunt humani, sed quasi extra genus moralium actuum existunt. Quaestio est igitur de actibus deliberatis et mere in ordine naturalis honestatis.

167. Cum de actibus indifferentibus loquimur, non potest esse sermo de actu supernaturali; nam supernaturalem actum dicimus, qui fit ex gratia et aliquo modo ordinatur ad salutem aeternam, cuiusmodi esse nequeunt actus indifferentes.

Quidam dixerunt actum indifferentem eum, qui neque meritorius est neque demeritorius. Verum haec non de merito aut demerito operum sermo est, sed de morali bonitate. Confundi autem non debet actus non meritorius cum actu malo. Nam dantur actus moraliter boni, qui tamen non promerentur praemium aeternum, ideo quia agens non est in statu gratiae. Imo sunt actus moraliter boni, qui nihil prorsus merentur in ordine supernaturali ut sunt opera bona infidelium. De quibus tamen operibus s. Thomas 2. Dist. 41. q. 1. a. 2. affirmat quod Deo placent: «Sicut aliquid participat bonitatem, ita etiam Deo est acceptum et ideo actus illi enunciantur Deo accepti simpliciter, qui meritorii sunt, completam bonitatem habentes: sed tamen etiam actus alii, secundum quod sunt boni ex genere vel ex circumstantia, Deo placent: non tamen sunt remunerabiles praemio aeterno». Sunt quoque actus boni et supernaturales, quibus non debetur vita aeterna, quia sunt actus salutares se disponentium ad iustificacionem.

168. Et quidem alte animis defigenda est haec doctrina de diversis bonitatis gradibus ita ordinalis, ut altero subtracto, non deficiat alter, etsi actus sit minus perfectus.

Hanc doctrinam ita proponit s. Thomas 2. Dist. 41. q. 1. a. 2. ubi quaerit

an actus infidelium possit esse bonus. « Respondeo, inquit, dicendum, quod i sicut in rebus naturalibus una perfectio alteri superadditur, sic ut quaedam res habeant unam illarum et quaedam duas et sic deinceps: ita etiam in moralibus contingit, in actu considerare aliquam perfectionem alii superadditam, ex quarum unaquaque dicitur actus bonus ei si aliqua illarum perfectionum desit, deerit bonitas, quae est secundum perfectionem illam. V. gr. omnis actus, in quantum est actus, habet quamdam essentialem bonitatem secundum quod omne ens bonum est; sed in aliquibus actibus superadditur quaedam bonitas ex proportionem actus ad debitum obiectum et secundum hoc dicitur actus bonus ex genere et ulterius ex debita commensuratione circumstanti irum dicitur bonus ex circumstantiis et sic deinceps, quousque perveniatur ad ultimam bonitatem, cuius humanus actus est susceptivus, quae est ex ordine ad finem ultimum per habitum gratiae et caritatis... Sed subtracto posteriori, nihilominus remanet prius ».

Nos vero nunc spectamus actus secundum naturalem bonitatem, praecisione facta a merito vel demerito vitae aeternae aut justificationis.

Tandem, ut monuimus, disputamus heic de actibus deliberatis; censemus enim non raro actus a nobis quotidie fieri qui deliberati non sint, sed qui, posita certa naturali inclinatione aut consuetudine, ex imaginatione aut veluti ex instinctu procedant. Hi sunt actus hominis, non humani. De his s. Thomas 1. 2. q. 18. a. 9. « Si autem (actus) non procedit a ratione deliberativa, sed ex aliqua imaginatione, sicut cum aliquis fricat barbam vel movet manum aut lapidem, talis actus non est, proprie loquendo, moralis vel humanus; cum hoc habeat actus a ratione et sic erit indifferens, quasi extra genus actum moralium existens ».

Nola apud veteres perinde valere istas formulas: actus consideratus *secundum speciem, ex genere, ex parte obiecti*.

LIX. Porro si actus cuiusmodi consideretur ex parte obiecti, seu secundum speciem, s u uovo genus operis, consentiunt I)'). actum nec bonum nec malum esse posse. « Coningit enim, inquit. s. Thom. 1. 2. q. 18. a. 8., quod obiectum actus non includit aliquid perlinens ad ordinem rationis, sicut levare festucam, ire ad campum ei li iusmodi el tales actus secundum speciem sumi sunt indifferentes ».

Si vero actus consideretur in individuo seu respectu operantis, bifariam dividuntur DI). Ah dari actus indfferentes negant cunis Thoma, qui ita ratiocinatur 1. 2. q 18. a. 9.: « Oportet, q « od quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam pertrahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intuitionis linis. Cum enim raiionis sil ordinare; actus a deliberativa ratione procedens, si non sii ad debitum linem ord natus, ex hoc ipso repugnat rationi ei habet rationem mali: si vero ord naiur ad debitum linem, convenit cum ordine raiionis; unde habet rationem boni. Necesse est autem, quod vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum linem. Unde necesse est, omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum ».

Alii contra contendunt, « Deum summe benignum indulgere humanae naturae fragili, infirmae et in sua continua distractionis positae, ita ut non teneatur homo semper dirigere actiones singulas ad ultimam honestatis finem, sed possit quaedam interdum agere propter aliquem finem inferiorem, proxime respicientem indigentias ipsius naturae humanae ». Ita Staidel *Disput. de hum. actionib.* 278. qui sententiam hanc s. Bonaventurae adseribit.

LX. «Utraque sententia, inquit Igintius Schwarz *Institution. Iur. publ. univers. nat. et gent.* p. 1. Tit. I. *Instr.* 2. §. */// in fin.* est admodum probabilis. Melius latini facere videntur, qui primum sententiam amplectentes, eam deinde aut cum secundi conciliare solident, aut certe ita cum s. Thomae explicant, ut (quod est sane mirum) benignior, quam opposita, videri possit. Etenim cum s. Thomas (cf. 2. 2. q. 145. art. 2. . ad moralem bonitatem, seu ad virtutis honestatisque bonum nihil amplius debemus exigat, quantum ut actus ordinationi rationis sit consentaneus, seu ut «i secundum rationem ordinatus, seu ut ordini rationis non sit contrarius; imo cum vel actus virtutis civilis seu politicae ita honestos habeat, ut ex parte agentis», si hic in statu gratiae sit, nihil ulterius exigat ad rationem meriti vitae aeternae (cf. 2. Dist. 10. q. 1. art. 5.); facile appareat, doctrinam s. Thomae adeo non esse severam praeter oppositi, ut quos actus seu indifferentes alii habent, eos Angelicus Doctor ei honestos et insuper pro iis, qui gratia sanctificante sint exornati, aeternae vitae praemio dignos esse affirmet ».

169. Quoad quaestionem, an detur actus indifferens in individuo, notandum est, etiam olim non unam fuisse opinionem Doctorum. Quocirca s. Thomas 2. Dist. 40. q. 1. a. 5. ait: « Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt tres opiniones. Quidam enim dicunt, quod in dictis (idest in verbis) non potest esse aliquid indifferens, in factis autem potest... Alii dicunt, quod tam in dictis quam in factis contingit aliqua esse indifferentia, quae nec bona nec mala sint, sicut illa, quae non ordinantur ad implementationem praeceptorum Dei... nec etiam divinis contrahantur praeceptis... Aliter secundum alios dicendum est, quod nullus actus a voluntate deliberata progrediens potest esse, qui non sit bonus vel malus, non tantum secundum Theologos, sed etiam secundum moralem philosophum ».

Eandem opinionum varietatem testatur et s. Bonaventura 2. Dist. 41. a. 1. q. 3. Et re ipsa doctores per se in unam per se in alteram sententiam inclinarunt, ut patet ex Schwartzii testimonio et Scoti generaliter volunt dari actus indifferentes, Thomistae negant; reliqui sciuntur.

Sententiam itaque affirmantem, Staidel et Schwarz tribuunt Scotis et s. Bonaventurae. Ita Staidel l. c.: « Alterius sententiae (nempe affirmantis) patroni omni conatu sese opponunt huic necessitati universi et absolutae relationis operum ad finem honestum in genere moris... Alii itaque, Deum summe benignum indulgere humanae naturae fragili, infirmae... ut non teneatur homo semper dirigere actiones singulas ad altiore finem honestatis finem, sed possit interdum quaedam agere propter aliquem finem inferiorem, proxime respicientem indigentias ipsius naturae huma-

nae, ut expuere, sternutare, se refrigerare et similia. Ex quo sequitur, actus huiusce generis nec positive inhonestos dici posse, quia conformes voluntati Dei saltem ut permittenti et indulgenti nec positive honestos, quia molivum solius permissionis ad honestatem insufficiens est adeoque vocandos indifferentes ». Deinde allegat s. Bonaventuram 2. Dist. 11. a. 1. q. 3.

170. Verum est ne cuiusmodi sententia s. Bonaventurae? Haec est eius doctrina 1. c. « Quaedam actio a voluntate deliberativa procedens est ordinata in finem debitum, scilicet ad Deum et haec quidem est bona etsi fiat ex caritate, est meritoria vitae aeternae merito condigni: si autem fiat extra caritatem, meritoria est merito congrui. Quaedam vero actio deliberativa ex voluntate procedens est non ordinata (scilicet ad Deum) et haec est divisio per immediata. Sed non omnis actio, non ordinata ad Deum inquam finem, est mala. Quia quaedam non ordinatur propter inordinatam conversionem ad creaturam: quaedam vero non ordinatur propter operantis negligentiam: quaedam vero non ordinatur propter operantis infirmitatem et miseriam. Prima differentia actionis non ordinatae est mala malitia commissionis: secunda est mala malitia omissionis: tertia vero nullo modo est mala, sed est indifferens ».

«Talis autem actio est, quando quis facit aliquam operationem ita quod circa creaturam non afficitur inordinate nec tamen illam operationem comparat ad Deum, sed facit propter aliquem finem, qui respicit indigentiam naturae, ut cum aliquis ambulat ut recreetur, vel comedit ut reficiatur: talis actio indifferens indicatur; quia Deus nec illam remunerat nec imputat in culpam. Et hoc quia in tali actione non est malitia commissionis; quia non est inordinata dilectio nec etiam omissionis; non enim semper omittit homo, quando actiones suas non refert in Deum ».

« Indulgentur enim naturae fragili et infirmae, ut nulla possint talia facere nec Deus requirit ab homine in tali statu distractionis et miseriae, quod omnia, quae facit, referat ad se: requirit tamen aliquando, quando est locus et tempus et tunc si homo non referat, omittendo peccat ».

« Concedendum est igitur, sicut rationes quaedam ostendunt, quod divisio actionis per bonam et malam notum est per differentias immediatas; pro eo quod inter tales differentias contingit reperiri medium, sive ratio consideretur secundum genus operis, sive respectu operantis». Ita Doctor Seraphicus.

171. Forte dicere liceret, quod, cum s. Doctor ab initio de actibus loquatur *meritoriis vitae aeternae*, actus considerat, non quatenus mere habeant honestatem naturalem, sed quatenus referantur ad ordinem superiorem: ut actus quidam sint indifferentes, eo quod sunt sine *respectu meriti vel demeriti* ad vitam aeternam. Verum quoniam hac in hypothesi forent actus indifferentes? viderentur esse actus *naturaliter honesti*,

elicti vi liberi arbitrii, absque auxilio gratiae. At huiusmodi actus possunt ne ita describi, ul sint *achones, quae non ordinantur in finem, propter operantis infirmitatem et miseriam, quae non imputantur in culpam, quia Deus induigei naturae fragili et infirmae in tali statu distractionis et miseriae*, ut ait s. doctor l. c.? Profecto non. Cum ergo idem concludat l. c. *concedendum esse* quod sint aliqui actus indifferentes, satis liquet ex loto contextu, ad quam ex partibus, ea ipsa aetate, inter se contententibus (n. 168.) ipse accedat. Nolumus ergo communi interpretationi refragari.

172. Operae pretium vero est comparare doctrinam Scotislarum, quam ipsi repetunt a s. Bonaveolura, cum Thomistariim doctrina. Facile enim apparebit aliam atque aliam esse rationem bonitatis seu honestatis, secundum quam utraque pars de actionis aul bonitate aul malitia aul indifferentia decernunt.

Sane Scotistae volunt actus esse indifferentes atque adeo carentes qualibet bonitate morali actus manducandi, ambulandi, ludendi ad recreandum animum el eiusmodi. Ergo iraciani de quopiam superiore honestatis genere, quod in huiusmodi aclibus reperire non esi. Praeterea hoc principio ducuntur, quod onus veluii importabile imponeretur hominibus, si ab iis exigeretur ul ob finem honestum semper operarentur', aiunt enim: Deum summe benignum indulgere humanae naturae fragili, infirmae el in statu continuae distractionis positae, ul homo non teneatur semper dirigere actiones singulas ad alliorem honestatis finem, sed possit interdum quaedam agere propter aliquem finem inferiorem, proxime respicientem indigentias ipsius humanae naturae. **H**

Quocirca permoveri se ad actus indifferentes admittendos significant ideo maxime quod gravior sil obligatio, quam sententia opposita affert el ex qua sequeretur plurimas humanas actiones dicendas esse malas. Idcirco Ignatius Schwarz. l. c. dicit ex horum mente, quod sententia admittens actus indifferentes conformior est humanae fragilitati et statui tot distractionum, benignitati itidem divinae et circa nos providentiae, ul recte animadvertit s. Bonavenlura. **S**

173. Atqui si res ita se habet, vix dici poterit horum doctrinam opponi doctrinae s. Thomae, si ratio habeatur eius, quod reapse traditur. Etenim facile ostendi potest ex doctrina s. Thomae dicendos esse bonos moraliler illos actus, quos Scotistae negant esse bonos et contendunt esse indifferentes. Et sane summopere ballucinanlur Scotistae, dum putant a s. Thoma dici malos actus, quos ipsi indifferentes vocant: cum s. Thomas malos solum dicat actus illos, quos el ipsi Scotistae malos dicunt. Scilicet ipsi ideo impugnant doctrinam s. Thomae, quia non advertunt, se diversam adhibere mensuram honestatis. El quidquid demum de hoc sil, cum discrimen situm non sil in eo, quod s. Thomas dicat malas actiones,

quas alii dicunt indifferentes, sed e contrario in eo sit discrimen, quod s. Thomas dicat bonas actiones, quas alii dicunt indifferentes, conclusio erit, severiorem esse istorum doctrinam, benigniorem vero doctrinam s. Thomae: utut isti ab hac refugere se profiteantur ob eius severitatem et idcirco recurrant ad indulgentiam divinam, quae a fragilitate humana talia non exigit.

174. Hoc unum igitur superesl ut ostendamus, actus, quos Scotistae volunt esse indifferentes, secundum Angelici Doctoris doctrinam non ideo non haberi indifferentes, quia dicendi sint mali, sed potius quia reipsa censendi sunt boni. At hoc facile ostenditur. Etenim, ul breviter rem perstringamus, Scotistae id dicunt de actibus, quibus succurritur indigentis humanae naturae, propterea quod, inquiunt, non bonum in his quaeritur allions honestatis, sed potius commo lum et utilitas.

Atqui s. Thomas rectum usum boni utilis ponit inter bona honesta. Ita Suppi, q. 49. a. 2. ad 6. cum sibi obiecisset, bonum prolis esse bonum utile el ideo non esse bonum honestum; quia honestum el utile distinguuntur; respondet: « Dicendum, quod sicut debitus usus boni utilis accipit rationem honesti, non quidem ex utili, sed ex ratione, quae rectum usum facit: ita el ordinatio ad aliquod bonum utile polesl facere bonitatem honestatis ex vi rationis debitam ordinationem facientis ».

175. Ad rei evidentiam praestat subiicere exempla prolata ab eodem s. Thoma, ex quibus apparet ipsum habere actus bonos, quos alii vocant indifferentes.

Ita de *actibus civilibus* 2, Dist. 40. q. 1. a. 5. « Nullus (actus) eorum, qui voluntatem deliberatam sequitur, indifferens erit, sed de necessitate vel bonus vel malus bonitate vel malitia civili. Sed tamen actus bonitate civili perfectus non est susceptibilis efficaciae merendi, nisi in eo qui gratiam habet et ideo in eo, qui gratia caret, indifferens est ad meritum vel demeritum; sed in illo, qui gratiam habet, oportet vel *meritorium* \a\denieritorium esse; quia sicut malus erit demeritorius, sic etiam bonus erit meritorius... El sic *comedere* et *bibere*, servato modo temperantiae *alludere ad recreationem*, servato molo eulrapeliae, quae medium tenet in Indis, meritorium erit in eo, qui caritatem habet, qua Deum ultimum Unem vitae suae constituit ». El 1. 2. q. 18. a. 9. ad 3. « Omnis linis a deliberativa ratione intentus perlinet ad bonum alicuius virtutis vel ad malum alicuius vitii. Nam hoc ipsum, quod aliquis agit ordinale ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo, qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis. El idem patet in aliis ».

line facit quod 2. 2. q. 111. a. 6. ad 2. dicit de *delectationibus*, quas temperatus quaerit. Cum enim statuisset ad temperantiam pertinere, ul modum statuatur in usu delectationum, earum praesertim, quae essentiali ler insunt actibus necessariis ad conservationem individui el speciei el ideo

ordinantur ad vitae necessitatem, sic deinde de ista necessitate disserit: « Dicendum, quod necessitas humanae vitae potest attendi dupliciter. Uno modo secundum quod dicitur necessarium illud, sine quo res nullo modo potest esse, sicut cibus est necessarius animali. Alio modo secundum quod dicitur necessarium illud, sine quo res non potest convenienter esse. Temperantia autem non solum attendit primam necessitatem, sed etiam secundam. Unde Philosophus dicit, quod temperatus appetit delectabilia propter sanitatem vel propter bonam habitudinem. Alia vero, quae ad hoc non sunt necessaria, possunt dupliciter se habere. Quaedam enim sunt impedimenta sanitatis vel bonae habitus linis et his temperatus nullo modo utitur; hoc enim esset peccatum contra temperantiam. Quaedam vero sunt, quae non sunt his impedimenta et his moderate utitur pro loco et tempore et congruentia eorum, quibus convivit».

Item *de amore sui* haec habet *de Caritate* q. unica a. 7. ad 13. « Amantes seipsos vituperantur, in quantum plus debilo seipsos diligunt: quo i quidem non contingit quantum ad bona spiritualia, quia nullus potest nimis amare virtutes; sed quantum ad bona exteriora et corporalia potest aliquis nimis amare seipsum ». Et ad 14. « Non quicumque amat seipsum *secundum exteriorem naturam*, culpatur, sed qui bona exteriora quaerit ultra modum virtutis et sic ex caritate corpus nostrum diligere possumus ».

Rursus *de amica colloctione* 2. dist. 40. q. 1. a. 5. memorat eorum doctrinam, qui dicunt, quod contingit aliqua esse indifferentia, quae nec bona nec mala sunt... ut si *aliquis alicui loquatur ex quadam civili amicitia*, vel etiam *aliquod opus amicabile ad ipsum exerceat*: quae plane exhibent actum illum, quem Scolislae dicunt indifferentem. Porro de his ita continuo indicat s. Thomas: « Sed hoc non videtur esse instantia (scilicet ratio in contrarium solida); quia actus virtutis politicae non est indifferens, sed in se bonus est et, si sit gratia informatus, erit meritorius ». Ergo quod est Scotisiis indifferens, s. Thomae est bonum et actus virtutis adeo ut mereri possit vitam aeternam.

Pariter quoad *cultum vestium* haec habet 2.2. q. 169. a. 1. ad 1. « Cultus exterior... ad naturalem rationem perlinet, ut exteriorum cultum moderetur et secundum hoc nati sumus hanc virtutem suscipere, quae exteriorum cultum moderatur ». Addit 1. c. in corp, posse peccari per defectum: « Ex parte defectus similiter potest esse duplex inordinatio per affectum. Uno quidem modo ex negligentia hominis, qui non adhibet studium vel laborem ad hoc, quod exteriorum cultu utatur secundum quod oportet... Alio modo ex eo quod ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat ». Exinde honestam dicit artem faciendi ornamenta mulierum. Ita 1. c. a. 2. ad 4.: « Quia mulieres licite se possunt ornare vel ut conservent decentiam sui status vel etiam aliquid superaddere, ut pia-

ceant viris; consequens est, quod artifices talium ornamentorum non peccant in usu talis artis, nisi forte inveniundo aliqua superflua et curiosa ».

Pariter quoad *artem histrionum* sic disserit 2. 2. q. 168. a. 3. ad 3. « Dicendum, quod, sicut dictum est, ludus est necessarius ad conversationem humanae vitae. Ad munia autem, quae sunt utilia conversationi humanae, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum nec sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, idest 1° non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis ad iulum el 2° non adhibendo ludum negotiis et temporibus indebitis ». Et 4. Disl. 16. q. 2. a. 2. q. 1. « Quidam ludi sunt nullam turpitudinem habentes, quos Philosophus liberales vocat et hi sunt materia virtutis, scilicet eurapehae et ideo servatis debilis circumstantiis, possunt laudabiliter fieri ad quietem propriam et aliis delectabiliter convivendum ».

Sed ad intelligendam virtutis indolem, omnino videnda quae habet 2. 2. q. 168. ubi agit de iisdem ludis. Namque a. 2. postquam statuit, corpus defatigari non modo laboribus corporis, sed multo magis operibus rationis atque conclusit, quod sicut fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem, ita etiam oportet quod fatigatio animalis solvatur per animae quietem: sic deinde explicat hanc quietem animae: « Quies autem animae est delectatio... Et ideo oportet remedium contra fatigationem animalem adhibere per aliquam delectationem, intermissa intentione ad insistendum studio rationis ». Et allato responso s. Joannis Evang. ad eos, qui scandalizabantur, quod ipsum invenissent ludentem cum discipulis, subdit: « Huiusmodi autem dicta vel facta, in quibus non quaeritur nisi delectatio animalis, vocantur ludicra vel iocosa. Et ideo necesse est interdum talibus uti, quasi ad quamdam animae quietem ». Deinde addit tria in his cavenda, 1° ne delectatio quaeratur in turpibus aut nocivis, 2° ne totaliter resolvatur animae gravitas, 3° ut ludus congruat personae, tempori et loco et secundum alias circumstantias ludus debile ordinetur secundum regulam rationis ac demum concludit: « Et ideo circa ludos potest esse *aliqua virtus moralis*, quam Philosophus eurapeham nominat et dicitur aliquis entrapeius a bona conversione, quia scilicet bene convertit aliqua dicta vel facta in solatium et ideo quantum per hanc virtutem homo refrænatus ab immoderantia ludorum, sub modestia continetur ».

Hoc alibi (in cap. 111. Isaiae ad finem) applicat etiam ludis chorealibus.

Tandem 2. disl. 40. q. I. a. 5. « Non potest esse aliquis aclus, procedens ab aliquo deliberante, sine intentione finis »: dein explicat quis sit iste finis. « Finis autem ille est bonum conveniens homini vel secundum animam vel secundum corpus vel etiam secundum res exteriores, quae ad ultimumque ordinantur et hoc quidem bonum, *nisi sit contrarium illi bono, quod est hominis bonum secundum rationem* (salis ergo esi non

esse contra ordinem rationis), rectitudinem virtutis civilis habet; quia virtus civilis dirigit in omnibus, quae sunt corporis et etiam quae propter corpus quaeruntur. Unde si his aliquis mediocriter utatur, erit usus rectus: si autem secundum abundantiam vel defectum, erit usus vitiosus, *virtuti* oppositus ». Et ad 3m « Omnis actus in aliquod bonum tendens, nisi inordinate in illud tendat, habet pro fine bonum alicuius virtutis ». Habemus ergo 1° hos actus civiles circa corpus et res exteriores esse actus virtutis: 2° actum, qui non sit inordinatus, non sit contra ordinem rationis, esse actum virtutis.

17G. Ex his omnibus palam fit eos, qui post s. Thomam tenent non dari actus indifferentes, eo quod saltem debeat homo actiones in finem honestum dirigere, nihil austerius docere, quam ii doceant, qui admittunt actus indifferentes. Nam s. Thomas nihil demum, ne actus sit malus, exigit, nisi ut nihil intercedat recto rationis ordini adversum: id autem et alterius sententiae patroni exigunt, ne actus sint mali. In hoc autem benignior est et humanior s. Thomae doctrina, quod quae indulgeri alii dicunt naturae infirmae et fragili, s. Thomas rectissime ad virtutem revocet et quidem ad virtutem, cuius praxis non sit difficilis.

Et hoc quidem pacto solvitur praecipua difficultas, quae fieri solet contra sententiam s. Thomae, negantem scilicet dari actus indifferentes. Utique, inquit Ioannes Malderus in 1. 2. q. 18. a. 9. disp. 77. « Si solum agatur de actionibus alicuius momenti et actum moraliter bonum intelligamus ita large, ut etiam ille sit bonus, quo *bonum corporis sic expectatur, ut non sit contrarium bono honestatis sive hominis secundum rectam rationem*, vera est sententia s. Thomae. Si autem agatur de quibusvis actionibus liberis aut etiam utcumque deliberatis et *de bono honesto proprie sumpto*, vera est sententia quae dicit, dari actum in individuo indifferentem ». Verum haec oriuntur ex nescio qua honestatis notione, quam sibi confingunt.

Sane idem Malderus (Disp. 72. pag. 127.) de honestate haec habet: « Sicut sensitivae naturae et vegetativae quaedam conveniunt, ita et quaedam peculiariter rationali naturae congrua sunt: honesta ea dicere possumus, non ut utilibus opponantur, sed ut delectabilibus vel convenientibus secundum inferiorem naturam tantum ». At heic habetur equivocalio, adeo ut pertrahi possint haec in illum sophistarum sensum (ut reapse Malderus pertrahit), quem sic expressit Gabriel Antoine {*de Actibus humanis* cap. 3. a. 5.). ♦ Homo semper tenetur agere modo naturam suam rationalem, *ut rationalem* decenti et hoc modo non agit nisi ad ob finem decentem naturam rationalem, *ut rationalem* ideoque ob finem honestum; honestum enim nil aliud est, quam consentaneum naturae rationali *ut rationali*. » Quasi vero non salis dictum sit, cum dicitur conveniens *naturae rationali*. Quid enim sibi vult illa reduplicatio?

Deinde nonne ista doctrina ducet ad reficiendos inter malos illos actus, quos Scolislae saltem dicunt indifferentes? Nain dicit *semper teneri*.

Bene Su nez remotis his verborum ambagibus el obscuritatibus sententiarum, rem edisserit in 1. 2. tract. 3. disp. 9. sect. 3. n. 9. Nam perpendit, quod quidam affirmabant, scilicet operari propter naturae commodum ut sic, non esse malum nec indifferens, sed bonum el ita non posse reperiri medium inter bonum el malum in individuo: iam vero de hoc ita statuit. « Haec sententia, nisi limitetur, videtur repugnare praedictis Sanctorum testimoniis. Addendum ergo est, duobus modis posse hominem operari propter sublevandam necessitatem naturae vel aliam corporis commoditatem: primo considerando solum humanam naturam ul animalem, alio modo considerando illam etiam ut rationalem, quod lit quando ad operandum propter commoditatem naturae adhibet homo ralionis regulam et indicat illam commoditatem sibi esse convenientem etiam ut ratione regulato. Prior ergo modus non suificil ad honestatem actionis...; quia tenetur semper operari ut homo et consequenter regulam ralionis adhibere; alioquin ex vi sui modi operandi non poterit tenere medium in actionibus suis. Si autem operetur secundo modo, id satis est ad honestatem actionis ».

177. Quae quidem est doctrina s. Thomae, ul iam ex dictis patet et confirmari polesliis testimoniis, quibus aperit naturam honestatis. Sane 1. 2. (l. 39. a. 2. hoc statuit: « Omne bonum honestum ex his duobus procedit, scilicet ex rectitudine ralionis et voluntatis ». Palam est autem rectam esse voluntatem, quae sectatur rectam rationem. Alibi autem 2. 2. q. 115. a. 1. statuit « honestum dici ab honore: heic vero agi de excellentia interna, cui honor debetur. Excellentia autem hominis, inquit, maxime consideratur *secundum virtutem*... El ideo *honestum*, proprie loquendo, *in idem refertur cum virtute* ». Et rursus ibid. a. 2. « Hoc autem perlinet ad rationem honesti, quod diximus idem esse virtuti, quae *secundum rationem* moderatur omnes res humanas».

De virtute autem 2. 2. q. 23. a. 3. scribit: « Humana virtus, quae est principium omnium bonorum actuum hominis, consistit in *atingendo regulum humanorum actuum*... Unde virtus moralis definitur per hoc, quod est secundum rectam rationem ».

Praeterea 2. 2. q. 115. a. 3. ait: « Dicitur aliquid *honestum*..., in quantum habet quemdam decorem *ex ordinatione rationis*. Hoc autem, quod est secundum rationem ordinatum, est naturaliter conveniens homini ».

Duobus igitur explicatur ratio honesti, 1° quod sil idem ac virtus, 2° quod recta ratione ordinatum sil.

178. Et reipsa honestatis notionem ita statuendam esse, ipsa sana ratio docet. Etenim, ul arguamus ad hominem cum istis morosis hominibus, cuiusmodi est Antoine, ipse, cum non admittat aclus indifferentes, hinc

quidem obligat homines, ut in singulis actionibus habeant finem honestum, prout honestatem ipse concipit et exinde damnat actiones, si ad hunc finem non tendant: deinde vero ita hanc honestatem seu finem honestum concipit, ut vel doctis difficile saepissime futurum sit determinare, quinam honestus finis quibusdam actionibus praefigendus sit.

Quem enim finem tam nobilem assignabit, ut quis v. gr. honeste aspicit templum insigne, altam turrim, pontem magnificum, lautius solito interdum convivetur, sedendo potius, quam ambulando cogitet, legat historias etc? Atqui stultum est statuere, singulos homines ad singulas actiones teneri ad servandam regulam, quam tamen invenire vel ipsis doctis difficile sit.

Si ergo homines tenentur honeste semper operari et tenentur non solum docti, sed et rudes, feminae, idiotae etc., nisi desipere quis plane velit, statuere debet, hanc regulam honestatis obviam, facilem esse et ad manum omnibus. Etenim (piis, potest decernere, difficilem esse eam operationem, <pius homo tendat in eum finem, ad quem unice creatus est et (piem unice ab ipso Creator expetit? Atqui ad finem ultimum non tenditur nisi per actus virtutis seu per actus honestos. Ergo ne absurdum teneamus, ne affirmemus hanc contradictionem, hominem nempe debere per actus suos tendere ad finem iugiter et unice nec tamen id facile ipsi esse: dicendum est, honestatis normam non ita subtilibus scholae disquisitionibus exquirendam, sed obviam cuique ex ipsa schola naturae prostare.

Atqui huic conditioni hominum satisfacit doctrina s. Thomae. Recolantur enim, quae dedimus ex eodem et patebit adesse ad manum istam facilem normam. Namque satis est ut Γ bonum noscatur conveniens homini vel secundum animam vel secundum corpus vel secundum res exteriores, quae propter alia duo quaeruntur: 2° ut nihil adsit contrarium illi bono, quod est hominis secundum rationem: 3° ne peccetur vel defectu vel excessu. Porro quod homo tendat ad bona naturae suae convenientia, id habet sponte a natura et ita sit oportet, ut possit dici inclinatus ad finem ab auctore naturae. Est tamen officium rationis duo praestare 1° ut videat, ne quid sit inordinatum, 2° ut servetur mensura immunis a defectu et excessu. Ergo quoties duo ista absunt incommoda, tendentia est recta; adeo ut norma fere huc recadat, ut bonum censeatur quidquid non apparet malum. Quae tamen norma non laborat incommodo illo, quod est in etiam: bonum est quicquid permittitur. Nos enim dicimus praeterea: ubi adest ista permissio, ibi quoque adest rectitudo ex ratione: loquimur autem de permissione ex parte Dei et opus permissum a Deo non opponitur bono, sed bono meliori.

179. Superest tamen in doctrina s. Thomae diluenda obieccio, cur non possit dari omissio indifferens. Etenim si omissio quaelibet vel est bona vel est mala, videtur sequi, quod peccet homo, qui bonum minus prae-

fert maiori, quoties non adest linis rationabilis huius praelationis; nam cur dicetur actus bonus? At si peccat, consequens est tolli discrimen inter bonum ex praecepto et bonum ex consilio; si enim peccat, praeceptum aliquod violat et sic illud erat opus praeceptum: tolleremur ergo tandem omnia opera supererogatoria. Hac de re et Malderus Disp. cil. 77. pag. 139.

Huc faciunt verba s. Thomae, ex quibus solvi quaestio potest 2. Disl. 39. q. 3. a. 3. ad 6. « Si (illud quod ratio dictat) apprehendatur ut non directe cadens sub praecepto vel prohibitione, tunc non iit directe contra conscientiam, sed praeter eam et ita non peccat mortaliter, sed venialiter vel etiam nullo modo, sicut quando conscientia dictat alicui, quod bonum est facere aliquod opus consilii, si non facit, non peccat; quia non apprehendit illud ut bonum debitum et necessarium ad salutem et praecepto subiaccens ». Huc revoca dictum Apostoli 1. Cor. VII. 38. *matri-
monio iungit virginem suam, bene facit et qui non iungit, melius facit.*

Scilicet tunc omissio erit vitiosa, si coniuncta sit cum actione mala, non vero si cum actione bona. Si autem omissio vel voluntas omittendi sit sola, si linis sit rationabilis, erit actus bonus; si secus, peccabit venialiter, ut ait s. Thomas, non quia res sit praecepta, sed quia praeceptum est, rectum semper finem habere».

180. Priore parte disputationis expedita, qua probare voluimus, discrimen, si quod est inter s. Thomam et Scolistas, eo redire, ut s. Thomas habeat honestos, bonos moraliter, virtuosos atque adeo meriti capaces illos actus, quos alii dicebant indifferentes: superest explananda alia particula doctrinae propositae, ut ostendamus nempe benignissimam esse doctrinam s. Thomae etiam quoad conditiones, quas requirit, ut opus evadat vitae aeternae meritorium et eum nihil reipsa ulterius ab agente exquirere, nisi ut sit in statu gratiae. Quam quidem doctrinam explanantes, indicabimus simul quid, ex eodem Doctore, opus sit ut iustus dicatur omnia opera sua referre in Deum.

1A1. Qua in re valde importune quidam receptiores, duntaxat verba Apostoli 1. Cor. X 31. et Cotoss. III. 17. de referendis ad Dei gloriam operibus cum communiori sententia et s. Thoma praeceptiva esse, etiam qua parte accipiuntur affirmative, contendunt, eorum tamen explicationem atque adeo modum ac mensuram referendi in Deum opera non ab eodem s. Thoma desumunt, sed a s. Bonaventura, qui 2. Dist. 41. a. 1. q. 3. ad 1, cum alioquin Pauli verba, quatenus affirmative intelligantur, ad merum consilium pertrahat, ad eorum implementum requirit, ut singulae actiones aut saltem singulae actionum sibi subordinatarum series actu in Deum referantur; et sic istorum theoria profecto rem eo incogitantior per se adducet ut vix quispiam necessariae huius in Deum relationis saepius omissae multiplicem reatum non incurrat, uti reipsa conclusit Gazzaniga De Act. Hum. Diss. 2. cap. 4. n. 87. in truci hoc consectorio, multo magis quam alii, sane sibi cohaerens.

EXII. Ut itaque enorme hoc (Invitetur alimrdnm, s. Thomae doctrina non c\ parte tantum, sed integra adoptetur, oportet. Porro, s. Thomas 1.2. q. 100. ari. 10. ad 2. el *de Virtutib.* q. 2. art. 11. ad 2 el 3. revocat utique ad praeceptum caritatis, ut opera omnia in Deum referantur: at simul docet 2. Disl. 40. q. i. ari. 5. ad li. et 7. praecepto eiusmodi vel p»·p hoc unum fieri salis quod actum dilectionis (piis suo tempore non intermit'tal. Quando enim, ea urgente obligatione, homo per actum caritatis se totum sunque omnia in Deum ordinaverit ·el sic habes relationem actualem), in omnibus d'inceps, quae ipse vel ad se ordinet vel ad quodcunq; aliud sui, iuxta s. Thomam *De Virtut.* q. 2. a11. 11 ad 2. et *de Mal.* q. 2. ari. 5. obi. 10. *quam concedit*, illa m Deum ordinatio virtute p-rseverat (el sic relationem virtua-lem habesj: adeo ut etiamsi quis actu nihil de Deo aut de caritate inter operandum cogitet; nihilominus dummodo actio sil in Deum r feribilis, sil nempe moraliter honesta nec per aliquam inordin itionem (culpam scilicet mortalem vel venialem) impediatur. virtualis ista relatio tum ad iimdendum Apostoli praeceptum, tum ad meritum aeternae vitae sufficiat. El hanc quidem s. Thomae doctrinam cum pluresalii gravissimi Doctores, tmn s. I ranciscus Salesius *Trattato ddVAmor di Dio* Pari. 2. lib. 6. cap. 8 al. lib. 12. cap. 8. ultro complexi sunt.

181. Quidam doctrinam de necessitate referendi opera nostra in Deum, perperam adsciverunt ad quaestionem, iam a nobis absolutam, de actuum indifferentia. Ila Collet *de Act. Hum.* c. 6. a. 1. sect. 2. conci. I. ut demonstraret non dari actus indifferentes, hoc pacto argumentatus est: « Si homo tenetur omnes actus suos ad Deum referre, iam certum est, non dari actus indifferentes; quia boni erunt, qui ad hunc finem referentur, mali vero qui non referentur. Atqui homo artus suos omnes tenetur ad Deum referre; ergo». El deinde sic probat minorem: «Qui omnia generalim et indistincte, qui actiones etiam minimas tenetur facere ad gloriam Dei, hic actus suos omnes tenetur ad Deum referre: atqui actiones suas omnes tenetur homo facere ad gloriam Dei; ergo ». Quod deinde probat ex 1. Cor. X. 31. *Sive ergo manducatis sive bibitis sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Quibus in verbis contendit haberi praeceptum et non merum consilium, allegans etiam locum s. Thomae ex Lect. 3. ad Cap. III. Coloss.: eo modo tamen, quo Card, de Aguirre, *Theol.s. Ansclmi* Disp. 130. η. 132. conqueritur subdole truncatum fuisse a lansenianis.

Σ3

At enim mirum est, quantum semel remque lotam misere quidam implicaverint, statuentes singulis actibus adesse debere actualem relationem ad Deum, de quibus aliquid postea dicendum occurret.

182. Quod ergo nunc attinet ad relationem operum in Deum, illud in primis monendum, non esse necessarium, ut locus Pauli inlelligalur de praecepto.

<3

Etenim locum illum non pauci interpretes atque etiam theologi censuerunt accipi posse de mero consilio: imo Aguirre l. c. n. 147. dicit innumeros esse auclores, qui relationem istam ut consilium habuerunt.

Qua de re audiendus s. Bonavenlura, dum diversas interpretationes conciliare nititur 2. Disl. 41. a. 1. q. 3. ad I. «Ad illud ergo, quod primo obiicilur de illo verbo Apostoli: *omnia in gloriam Dei facite*, respondent aliqui, quod est consilium, aliqui quod est praeceptum, aliqui quod est finis praecepti, sicut illud: diliges Dominum Deum tuum etc. Omnibus autem praedictis modis praedictus sermo accipi potest ».

* Potest enim accipi affirmative vel negative. El affirmative dupliciter; quia hoc signum *omnia* potest ibi teneri collective vel distributive. Si accipiat negative, sic est praeceptum et time est sensus: ili facialis opera vestra, ut nihil facialis contra gloriam Dei. Si autem intelligalur affirmative el hoc signum *omnia* lenealur distributive et divisim, tunc est consilium et admonitio; admonet enim Apostolus secundum hunc sensum, quod quodlibet opus nostrum referamus in Deum el de quolibet divisim possumus facere et utile est nobis et expediens, si faciamus ».

«Nullum est enim opus deliberatum, quod a nobis fiat, quod quidem non possimus facere propter Deum el si hoc faceremus, melius faceremus, quam quando non referimus. Si autem praedictus sermo lenealur affirmative el hoc signum *omnia* teneatur collective, tunc non est praeceptum nec consilium, sed finis praecepti et consilii. Ad hoc enim debemus tendere el hoc desiderare quod ad talem statum perveniamus, quod omnes cogitationes nostras et affectus ad Deum referamus: hoc autem tunc obtinebimus, quando Deum ex toto corde diligemus. El sic patet, quod ex auctoritate illa non concluditur, quod aliquis peccet, cum non referi opus suum in Deum aclualiler ».

183. Hinc etiam patet, tantisper esse emolliendum id, quod s. Alphonsus inquit *de Act. Human*, lib. 5. η. ·ii. « Scio adversarios dicere, in verbis Apostoli contineri consilium non praeceptum: sed falso; Patres enim agnoverunt praeceptum, non consilium ». Pro his vero Patribus inspiciendis nos remittit ad Collet, qui lres aut quatuor Patrum sententias collegerat. Collelo sane reponi haec possent:

1° Locutiones quaedam, *chrislianus debet, Paulus praecipit* el huiusmodi saepe occurrunt apud Patres, etiamsi non sil sermo de re praecepta, sed sil mera admonitio ad perfectiora.

2° Citra absurdum sententiae Patrum explicari possent, prout s. Bonaventura interpretatus est verba clarissima Pauli, nempe ut praeceptum sonent negative accepta, non autem affirmative.

3° Quidquid sil, lres qualuorve illae sententiae Patrum non impederunt interpretes ac theologos non paucos (el hi sane Patrum doctrinam venerabamur) quominus explicarent verba Pauli, quoad partem affirmativam, de mero consilio.

18i. Veruintamen addimus, praemissam s. Bonavenlurae interpretationem non esse necessariam, imo sententiam, quae in verbis Apostoli pro-

poni praeceptum etiam quoad partem affirmativam docet, probabiliorem videri. Aguirre Disp. 130. η. 120. (a).

Hanc dissertissime docet s. Thomas et nos ultro eam amplectimur; licet addamus, necessarium esse, ut doctrina s. Thomae non ex parte solum sed integra retineatur.

185. Itaque quod ex mente s. Thomae praeceptum sit ut omnia in Deum referantur, patet ex 1. 2. q. 100. a. 10. ad 2. ubi ait: « Dicendum, quod sub praecepto caritatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde, ad quod perlinet, ut omnia referantur in Deum et ideo praeceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum ». Huc referri potest quod habet Quaesi, unie, *de Caritate* a. II. ad 2. « Quod omnia virtute referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem

(«) Illud certum videtur, quod verba Apostoli (nisi id tantum velint dicere: *nihil faciatis contra Dei gloriam*) affirmative apta, vel praecautum enuntiant vel consilium, non autem ultimumque; nequit enim demonstrari diversus eidem subesse proportioni. Videntur quidem Theologi veteres reapse non definire, utrum consilium sit, an praeceptum, sed dicere potius: si hoc pacto accipis verba Apostoli, habes consilium, si hoc modo, habes praeceptum. Nimirum certa doctrina traditur, quae posset quidem iis verbis Apostoli, saltem per se sumptis seorsim a contextu, significari, quae tamen et praecisione facta ab illis verbis, certa est et demonstrari potest. Idem tamen Thomas affirmat simpliciter praeceptum iis verbis contineri eo quod quaedam relatio operum in Dei gloriam sit certe praecepta.

Certum est enim necesse esse ut haec uno ordinetur suaeque omnia in Deum tanquam in suum ultimum finem: ordinationem suarum actionum in Deum aliquo vero modo factam, necessarium esse ut eae meritoriae sint vitae aeternae: nam Caritatem, qua Deo, ultimo nostro fini, adhaeremus, per se spectare huiusmodi ordinationem.

Idem vero haec est doctrina quam s. Thomas eiusque schola docet, affirmans salis esse quod haec relatio fiat actu cum eliciendus est actus caritatis atque affirmans id contineri verbis Pauli affirmative sumptis, si eadem interpretemur ut praeceptiva. Haec doctrina in se ipsa probabilis certe est, ut patebit ex seq. expositione eiusdem facta a recto Auctore eiusque notitia utilia maxime est, ut rectum indicium ferri possit de actibus meritoriis iustorum. Nondum tamen dubitatio est sublata, an talis doctrina ea sit, quam Apostolus I. c. prae oculis habuit; an nempe Apostolus, inquit: *omnia in gloriam Dei facite*, loquatur de virtutis relatione operum in Deum, quae semel actu habita, iugiter cum statu gratiae perseverans sufficiens sit ut omnia sequentia opera iustorum, bona moraliter, etiamsi de Deo non cogitent, dicantur propter Deum facta et sint meritoria: an de aliqua alia relatione loquitur. An verba Apostoli a iustis tantum impleri possunt? quid prohibet et peccatores poenitentes, qui se ad reconciliationem cum Deo disponunt, operum suorum in Deum referri nonne ad Dei gloriam referuntur ii omnes actus, quibus ii se disponunt ad iustificationem?

Sed quamvis hae quaestiones hec insolutae maneant, nihil deperit doctrinae, quam hoc in loco Auctor declarat ex s. Thoma, cuius doctrinae tractatio unice pro quaestione de Merito, quae modo agitur, necessaria erat.

Haec ab initio monuisse sufficiat, ut scrupulos amoveamus, quae in seq. disputatione Auctoris, lectorem forte commovere possent. E.

aliquid in Deum esi agentis propter finem, ordinantis in Deum... Sed vir-caritalis, ad (piam omnes tenentur ». Et ibid, ad 3.: « Virtualiter referre lualiler referre omnia in Deum cadi! sub praeceptum caritatis, *cum hcc nihd aliud sit, quam habere Deum ultimum finem*».

186. Si autem integra doctrina s. Thomae retineatur, patebit, ad rationem actus meritorii, praeter illud, quod idem s. Doctor exigebat (cf. sup. a n. 174. deinceps), ul actus dici posset bonus moraliler, nihil ulterius requiri, nisi ut qui ciusmodi actum honestum ponit, sil constitutus in statu gratiae et per hoc satisfieri obligationi referendi omnes actus ad gloriam Dei.

Quae quidem (ul hoc etiam in antecessum moneamus) non ita sunt accipienda, quasi aut maior perfectio eidem actioni aut maior pmppterea meriti ratio accedere non possit; sed ita, ul illa, quae diximus, ad veram rationem operis meritorii vitae aeternae de condigno plane sufficient.

187. Quam itaque obligationem imponat praeceptum caritatis, quatenus ad illud perlinet, ut omnia ad Dei gloriam referantur, s. Thomas ita explicat.

1° Si verba Pauli accipiantur *negative*, idesl ul nihil fiat contra Dei gloriam, scilicet peccando, tunc sonant praeceptum.

2° Si accipiantur *affirmative*, duplicem distingue relationem, *virtualem* et *actuaalem*. Si de *virtuali* relatione sermo sit, haec cadit sub praeceptum.

3° Si de *actuali* relatione, rursus distingue: si enim intelligas de actibus *distributive* seu *divisim* sumptis, est consilium.

4° Si de actibus *collective* seu simul omnibus sumptis, sic neque praeceptum est neque consilium, sed finis praecepti, proprius beatorum comprehensorum.

188. Audiatur s. Doctor in 2. Dist. 40. q. 1 a. 5. ad 7. « Hoc quod dicitur: omnia in gloriam Dei facile potest intelligi dupliciter, vel affirmative vel negative ».

« Si *negative*, hic est sensus: nihil contra Deum faciatis et hoc modo praeceptum est et sic praeceptum hoc praeteritur vel per peccatum mortale, quod contra Deum (it vel per peccatum veniale, quod praeter praeceptum et praeter Deum fit ».

« Si autem intelligatur *affirmative*, hoc potest esse dupliciter: aut ita quod actualis relatio in Deum sil coniuncta actioni nostrae cuilibet, non quidem in actu, sed in virtute, secundum quod virtus primae ordinationis manet in omnibus actionibus sequentibus, sicut et virtus finis ultimi manet in omnibus finibus ad ipsum ordinalis et sic adhuc praeceptum est et contingit, omissionem eius esse venialem vel mortalem sicut dictum est ».

«Vel ita quod ordinatio actualis in Deum sit actu coniuncta cuilibet actioni nostrae et sic potest intelligi dupliciter, vel *distributive* vel *collective* ».

« Si *distributive*, sic est sensus: quia cumque actionem facias, melius est, si eam actu in Deum ordinetis et sic est consilium.

« Si autem sumatur *collective*, sic est sensus: omnia opera vestra ita faciatis, quod nullum eorum sit, quin actu in Deum ordinetis et hoc nec praeceptum nec consilium est, sed finis praecepti, ad quod per implementationem praecepti pervenitur; sic enim SS. in patria actus suos in Deum referunt ».

« Sciendum tamen, quod qualitercumque affirmative exponatur, non intelligitur nisi de operibus deliberatae voluntatis; quia illa tantum opera proprie nostra dici possunt ».

Ita s. Doctor. Et nos quidem sententiam eius diligenter exquirentes, prius ea expediemus, quae minus habent difficultatis, deinde ad id, quod caput est, curas conferemus.

189. Quod ergo spectat ad partem negativam praecepti relationis operum in Deum, sic nihil aliud praescribitur, nisi ut homo caveat a peccato et idcirco homo peccando praeterit hoc praeceptum.

Neque tamen duplex censetur peccatum, dum quis peccatum quodpiam v. gr. intemperantiae committit, unum scilicet contra virtutem temperantiae, alterum contra virtutem caritatis. Caritas enim est virtus generalis, quae imperat virtutibus omnibus specialibus; peccata autem speciem accipiunt a virtute speciali contra quam fiunt, non a virtute generali, non secus ac actio mala non accipit speciem a lege generali, quae iubet bonum esse faciendum seu malum vitandum, sed a praecepto speciali v. gr. non occidendi, sanctificandi festum etc. Est nempe generalis norma ad aliquam speciem reducenda.

Advertatur vox, qua utitur s. Thomas: *praeteritur* hoc praeceptum, ut nempe comprehendat tum mortale peccatum tum veniale, quorum alterum dicitur esse contra caritatem, quippe quod habitum caritatis excludit, alterum vero dicitur esse praeter caritatem, quia hunc habitum non excludit.

190. Qua de re non omittendum, quod s. Thomas habet in fine Lecl. 3. ad Coloss. 111. ubi post allata verba Apostoli 1. Cor. X. 31. haec sibi obiicit: « aut hoc est praeceptum aut consilium: si praeceptum, peccat quicumque hoc non facit; sed peccat venialiter, quando quis hoc non facit (id est quando quis peccat venialiter, hoc praeceptum non facit): ergo quicumque peccat venialiter, peccat mortaliter id est ob peccatum, quo transgreditur praeceptum caritatis ».

Sic porro solvit objectionem: « Responleo: quidam dicunt, quod hoc est consilium, sed hoc non est verum. Sed dicendum est, quod non est

necessarium, quod omnia in Deum referantur actu, sed habitu; qui enim facit contra gloriam Dei et praecepta eius, facit contra hoc praeceptum. Venialiter autem peccans non facit contra hoc praeceptum simpliciter; quia licet non actualiter, tamen habitualiter referi omnia in Deum, nempe relinet virtutem caritatis, quae in Deum ut in ultimum finem tendit*.

Recitare autem hunc locum volui; quia eo abusi sunt lanseniani, recitantes solum ea verba: *quidam dicunt, quod hoc est consilium, sed hoc non est verum*; deinde concludunt, quasi ex s. Thoma, relationem actu ex caritate singularum actionum in Deum esse praeceptum, cuius ommissio sit peccatum. Sed fraus est manifesta; quia hic s. Doctor loquitur de praecepto Apostoli prout negative sumitur illius sententia et praeterea disserte docet quoad opera actu ad Deum referenda, id esse consilium; nam dicit id non esse necessarium.

191. Si sermo sit de relatione operum et id sumatur *distributive* seu *divisim* seu de actionibus *singulatim* speciatis, tunc eas ad Dei gloriam actu referre, non est praeceptum sed consilium. Ad merum igitur consilium perlinet, quod homo, dum bona opera ponit, dum servit infirmis aut motus inordinatos refraeat etc., de Deo cogitet aut de Dei gloria. Addit tamen s. Thomas, id esse *melius*. Et ratio patet, quia per istam relationem accedit actus elicited caritatis idque toties quoties.

192. Veniamus tandem ad relationem *virtualem*, quam s. Thomas dicit praeceptam esse, etiam quatenus obligatio referendi opera in Dei gloriam affirmative accipitur. In hoc quippe lotus rei cardo reipsa vertitur; cum ex recta huius relationis notione pendeat quod errores vitentur in determinandis iis, quae requiruntur pro merito operum, quae a iustis fiunt.

193. Summa rei in hoc consistit, ut intelligatur, quid ex s. Thoma importet virtualis relatio operum in Deum quidve ex hac parte sufficiat, ut opera possint dici meritoria vitae aeternae.

Doctrina autem s. Thomae, ut paucis eam perstringamus, duo haec complectitur: 1° ut homo sit in statu gratiae atque adeo habeat caritatis habitum et per actum caritatis se totum suaeque omnia in Deum ut ultimum finem retulerit: 2° ut opera, quae deinde ponat, in se eiusmodi sint, quae ad ultimum finem tendant seu conducant hoc est ut sint actus honesti sive moraliter boni, cuiusmodi ab eodem s. Thoma actus bonus seu virtutis definitur, quaecumque tandem virtus ea sit, sive theologica sive moralis. Nam simul atque homo se totum ordinaverit in Deum per actum caritatis et habitus caritatis cum gratia sanctificante perseverat, omnes honestae seu moraliter bonae actiones, quae alioquin suaeplura natura in ultimum finem tendunt, virtute primi illius actus salis in Deum ordinantur, ut meritoriae sint aeterni praemii de condigno; etiamsi homo, dum agit, nihil de Deo, nihil de caritate cogitet, sed mere voluntas feratur in actionem prout honesta est, sive agat deliberate id, quod ex recto

rationis ordine bonum moraliter ei apparet et licet ad agendum non moveatur neve regatur nisi motivo seu honestate illius virtutis, quam tunc exercet v. gr. amicitiae, dum amicum salutat, observantiae, dum superiori caput aperit et huiusmodi, imo moveatur sola apprehensione genendi boni moralis, quod eo recidit, ut in actu non apprehendat peccatum.

Et hoc quidem pacto 1° satisfieri obligationi praecepti caritatis, quo tenemur opera omnia ad Deum seu ad Dei gloriam referre, 2° singulas actiones nostras ad Deum iuxta Apostoli sententiam referri, 3° recte dici, procedere a caritate seu esse a caritate informatos omnes actus nostros, 4° fieri actiones nostras meritorias vitae aeternae de condigno, ex s. Thomae doctrina palam faciemus.

194. Sed prius innuere praestat illud quod peccarunt alii, (pii aut non assecuti sunt aut non retinuerunt notionem a s. Thoma traditam relationis virtualis et nihilominus receperunt eius doctrinam, quod nempe relatio omnium operum ad Dei gloriam pertineat ad praeceptum caritatis, notionem tamen virtualis relationis non a s. Thoma, sed potius a s. Bonaventura assumentes. Atqui animadvertere debuerunt, s. Bonaventuram traditam a se notionem virtualis relationis non dixisse necessariam de praecepto, sed ad merum consilium revocasse. Ne igitur monstrum quoddam habeamus, alterutrius doctoris sententia eligatur, oportet: sed simul aut tota illa aut tota ista relinenda est.

195. In quo autem differunt isti duo Doctores? In hoc prorsus, quod diverso modo assignent actum relationis in Deum, cuius actus virtus deinde informet sequentes actiones.

Nam s. Bonaventura, ad hanc virtualitatem relationem habendam, assignat actum, quo inchoamus atque ad Deum referimus singulares quasdam series actionum nostrarum, quae cum illo actu veluti cum quopiam suo fine speciali colligantur. Hinc v. gr. si quis eodem die debeat curare infirmum, alere tres pauperes, perficere vindemiam, oportebit, ut triplex hoc opus ad Deum singillatim referat: relatio tamen, qua Deo dicavit curationem infirmi, informabit omnia virtualiter, (pia ad eum effectum praestabit. etiamsi nihil deinceps de hac relatione cogitet- Et idipsum dicendum de aliis actionibus. /Rf

Al non ita s. Thomas. Hic enim actum relationis in Deum, quo deinde sequentes actiones informantur et cuius virtute dici possint omnes ad Dei gloriam relatae, constituit in actu quopiam caritatis, non quo singulae actiones aut singulae ac speciales series actionum, fine quodam particulari comprehensae, ad Deum referantur, sed quo semel quis Deo ac Dei servitio seu obsequio se totum dedicat, seu Deum, qui de iure est ultimus finis omnium, etiam de facto sibi ultimum finem constituit. Et cum haec sui ordinatio in Deum tamdiu perseveret, quamdiu quispiam retinet habitum caritatis seu habitum gratiae sanctificantis, hinc omnia

opera, quae quis in statu gratiae ponit, virtute illius ordinationis manent et ipsa in Deum ordinata, seu in Deum relata.

196. Et rectissima quidem est ista notio ordinationis in Deum. Non enim diverso, sed prorsus eodem modo, quo singulae actiones, necessariae v. gr. ad construendum templum, subordinantur fini templi construendi atque adeo si templi aedificatio ad Dei gloriam referatur, eo ipso ad Deum relatae censentur actiones singulae eidem Uni sui ordinatae; ita omnes actiones moraliter bonae, quae nempe recto rationis ordini sunt consonae, ex se et simple natura subordinantur fini ultimo, qui est Dei obsequium, per quod et beatitudinem assequimur. Hac enim ratione tum ex rei natura tum ex Dei dispositione ad istum finem ultimum homo ordinatur.

Si ergo ad virtutalem relationem omnium et singularum actionum, quae ad templum exire debent, requiruntur, sufficit si semel haec templi aedificatio ad Dei gloriam referatur, dummodo et quousque hanc relationem per actum contrarium quis non excluserit: a pari postquam per actum caritatis totum se quispiam et sua omnia in Deum ordinavit, haec ordinatio in omnibus actionibus ad illum finem subordinatis ac per se tendentibus perseverat, quousque talis ordinatio per actum contrarium retractetur sive excludatur, quod fit per peccatum mortale.

Et hinc formula doctrinae Angelici, ad relationem operum in Deum (virtutalem intellige) salis esse, quod quis si in statu gratiae seu habitu caritatis non destituatur.

197. Et posita hac explicatione facile patet, cur s. Thomas affirmare potuerit: «quod omnia virtute referantur in Deum, hoc perlinet ad perfectionem caritatis, ad quam omnes tenentur * nec tamen grave onus imponat; cum re ipsa nullam aliam statuit obligationem, quini quae ex communi notione continetur in praecepto caritatis; actus enim caritatis hanc relationem per se includit.

E contrario gravior evaderet doctrina s. Bonaventurae, exigens ut singulae actiones aut singulae actionum series in Deum referantur. Sed idcirco Seraphicus Doctor negavit hoc esse praeceptum et dixit esse consilium, quemadmodum s. Thomas dixit esse consilium, quod singulae actiones ad Dei gloriam actu referantur.

198. Verum recentiores doctrinam novam subintulerunt, quae nec Bonaventurae est nec s. Thomae et ad praeceptum transtulerunt ea, quae illi doctores ad consilium pertinere docuerunt et nihilominus ad inventiones suas nomine horum doctorum venditarunt.

Sane ex perversione ista

1° Habuimus obligationem principales actiones offerendi Deo.

2° Inde orta obligatio renovandi hanc intentionem pluries in die aut saltem mane.

3° Inde et obligatio, quam Collet l. c. pag. 88. addit, de renovanda intentione; quia, inquit, ob longam moram interruptitur praemissa relatio.

4° Inde et obligatio agendi ex motivo supernaturali in singulis operibus.

5° Inde obligatio operandi semper aut ex perfecta aut saltem ex initiali caritate.

Si haec omnia proponerentur per modum consilii ad maiorem Dei gloriam atque ad maiorem actionum nostrarum perfectionem merilique liberio-rem copiam assequendam, optime quidem proponerentur et inculcarentur. At quod proponantur ceu obligationes ex praecepto aut caritatis aut alterius virtutis, id arbitrarium est, vanum, falsum, ad errores perducens nec aliunde profluit nisi ex non intellectis ss. Doctorum documentis. Atque ulinam saltem cum s. Bonaventura ad indifferentes actus revocassem quidquid ad Dei gloriam aliquis non ita referi prout ipsi exigunt: sed hoc crudelius addiderunt, sic peccari contra praeceptum caritatis et opera, ut in se bona et honesta, fieri peccata.

199, Sed age, afferamus quaedam loca s. Thomae, ex quibus doctrina eius appareat. M

Resumantur primo verba, quibus s. Thomas dicit, per hanc relationem nos ordinari in ultimum finem. Illa *de Carit*, q. unie. a. 11. ad 2.: « Virtualiter referre omnia in Deum cadit sub praeceptum caritatis; cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum ultimum finem ».

Deinde inspiciamur, quomodo virtutalem relationem describat 2. Dist. 100. q. I. a. 5. ad 7. « Si autem intelligatur (verbum Apostoli) affirmative, hoc potest esse dupliciter. Aut ita quod actualis relatio in Deum sit coniuncta actioni nostrae cuilibet, non quidem in actu sed in virtute, secundum quod virtus primae ordinationis manet in omnibus actionibus sequentibus, sicut et virtus finis ultimi manet in omnibus finibus ad ipsum ordinatis et sic adhuc praeceptum est et contingit omissionem eius esse venialem vel mortalem ».

200. Inquirendum ergo, quid ex s. Thoma sit prima illa ordinatio, cuius virtus, ut ipse inquit, manet in omnibus actionibus sequentibus.

Porro hanc nihil esse aliud, quam ordinationem, qua quis aliquando per actum caritatis se in Deum ordinat, luculenter affirmat s. Thomas.

Ita 2. Dist. 40. q. I. a. 5. ad 6.: « Nec tamen oportet, quod intentio actualis, ordinans in finem ultimum, sit semper coniuncta cuilibet actioni, quae dirigitur in aliquem finem proximum: sed sufficit, quod aliquando actualiter omnes illi lines in finem ultimum referantur, sicut illi, quando aliquis cogitat se lotum ad Dei dilectionem dirigere; tunc enim quidquid ad se ipsum ordinat, in Deum ordinatum erit. Et si quaeratur, quando oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est, quam quaerere quando oportet habitum caritatis exire in actum; quia quando-

cumque habitus caritatis in actum exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum et per consequens omnium eorum, quae in ipsum ordinantur ut bona sibi».

Ergo quisquis non transgreditur per omissionem praeceptum caritatis, nempe qui elicit actum caritatis, quando vi huius praecepti tenetur, (de quo sermo erit, ubi de virtute caritatis), hic simul ordinat se totum in Deum el simul ita ordinat omnes actiones suas sequentes, ut virtute huius ordinationis el ipsae maneant ordinatae el meritoriae liant et sic impletur praeceptum caritatis referendi omnia in Deum.

201. Haec eadem habetis *de Carit*, q. unie. a. II. ad 2. ubi ait sic impleri praeceptum Apostoli. « Considerandum est, quod sicut in causis efficientibus virtus primae causae manet in omnibus causis sequentibus, ita etiam intentio principalis finis virtute manet in omnibus finibus secundariis. Unde quicumque actu intendit aliquem finem secundarium, virtute intendit finem principalem ». El allato exemplo medici, qui plures actiones dirigit ad finem sanandi, pergit: « Sic igitur cum aliquis se ipsum ordinat in Deum, sicut in finem (ecce actus caritatis), in omnibus, quae propter se facit (en quaerere bona convenientia sive animae sive corporis ani res exteriores propter haec duo 2. Dist. 40. q. I.a.5. cf. n. 175. manet virtute intentio ultimi finis, qui Deus est: unde (en consequentia) in omnibus *mereri potest, si caritatem habet*. Hoc igitur modo Apostolus praecipit, quod omnia in Dei gloriam referantur».

202. Porro ex illa doctrina, quod intentio finis principalis manet virtute in omnibus finibus secundariis, unde lit, ut quisquis actu vult finem secundarium, virtute velit finem ultimum, ex hac, inquam, doctrina sponte profluit, quod ille, (pii caritatem habet et se iam in Deum ordinavit, quoad alias actiones nullum opus habeat, ut eas referat nisi in finem earum proximum.

Audiat s. Thomas *de Nalo* q. 2. a. 5. obiectione 10., quam concedit. «Ad hoc, quod aliquis actus sit meritorius in habente caritatem, non requiritur, ipiod actu referatur in Deum: sed sufficit, quod actu referatur in aliquem finem convenientem, (pii habitu refertur ad Deum (scilicet qui est ordinabilis ad Deum), sicut si aliquis volens peregrinari propter Deum, emat equum, nihil actu de Deo cogitans, sed solum de via, quam iam in Deum ordinaverat; hoc est enim meritorium. Sed constat (ecce applicatio exempli), quod ille, qui habet caritatem, se el omnia sua ordinavit ad Deum, cui inhaeret ut ultimo fini. Ergo quidquid ordinat vel ad se vel ad quodcumque aliud sui, meritorie agit, etiamsi actu de Deo non cogitet, nisi impediatur per aliquam inordinationem actus, qui non sit referibilis in Deum. Sed hoc esse non potest, quin sit peccatum saltem veniale. Ergo omnis actus habentis caritatem vel est meritorius vel est peccatum el nullus indifferens ».

203. Hinc vero generale illud principium s. Thomae: ad actum meritorium duo haec sufficere 1. ul homo sit in statu gratiae, 2. ut actus sit ordinabilis seu referibilis in Deum, cuinsmodi, ex eodem s. Doctore, est quaelibet actio non inordinata, scilicet quae nec gravi nec levi peccato inficitur. Et ratio doctrinae est; quia actus iste ordinabilis iam satis ordinatus manet ex caritate, quam habet quisquis est in statu gratiae.

Ita *de Malo* q. 9. a. 2.: « Si actus non referatur in Deum sicut in finem, potest dupliciter contingere. Uno modo ex parte actus, scilicet eo ipso quod ipse actus non est ordinatus in finem el sic nullus actus inordinatus est referibilis in ultimum finem, sive sil peccatum mortale sive veniale; actus enim inordinatus non est medium conveniens, ul perveniatur ad finem bonum... Alio modo contingit ex parte ipsius agentis, cuius scilicet mens (perpende mentem dici, non actionem) non ordinatur actu vel habitu indebitum finem (idest in peccato est et aversus a line)».

< Dico autem mentem hominis non ordinari in Deum actu vel habitu. Quia contingit quandoque, quod homo actu non ordinet aliquem actum in Deum, cum tamen actus ille de se non contineat aliquam inordinationem, ratione cuius non sil in Deum referibilis et tamen quia mens hominis est habilualiler relata in Deum sicut in finem (videlicet est in statu gratiae), actus ille non solum non est peccatum (sicut dicerent lanseniani), sed etiam est actus meritorius ».

204. Item alibi 2. Dist. 40. q. 1. a. « Actus virtutis politicae (idest conferens ad commune bonum civitatis) non est indifferens, sed in se bonus el si sit gratia informatus, erit meritorius».

Iline doctrina illa de ludis. « Oportet interdum gaudia curis interponere, ne animus nimia severitate frangatur... Et si tali tine fiat, de ludis... erit actus virtutis el potest esse meritorius, si gratia informetur».

Id ipsum audivimus dicentem de mulieribus se ornantibus, in Isaiam 111. ad finem. « Si enim mulieres portent ornamenta decentia statum et dignitatem suam et moderate se habeant in factis suis secundum consuetudinem patriae, erit actus virtutis modestiae, quae modum ponit in incessu, statu, habitu et omnibus molibus exterioribus el poterit esse meritorius, si sit cum gratia ».

-fS

205. Et exinde producit illud aliud doctrinae caput apud s. Thomam, quod nempe pro illo, qui sit in statu gratiae, nullus detur actus indifferens etiam quoad rationem meriti, sed ornais actus sil aut meritorius aut demeritorius. Kalio in promptu esi, quia, cum nullus actus sil indifferens in genere moris, erii ergo actus vel bonus vid malus moraliter.

Atqui si est malus, est demeritorius: si vero est bonus, cum homo sil in statu gratiae, erit propterea etiam meritorius. Indifferens ergo quoad meritum esse potest solum actus in eo, qui non est in slain graiiae, si actus sil bonus. Sic sane s. Thomas 2. Dist. 40. q. 1. a. 5.

« Actus bonitate civili perfectus non est susceptibilis efficaciae merendi, nisi in eo, qui gratiam habet et ideo in eo, qui gratia caret, indifferens est ad meritum vel demeritum: sed in illo qui gratiam habet, oportet vel meritorium vel demeritorium esse; quia sicut malus erit demeritorius, sic etiam bonus erit meritorius ».

206. Hanc doctrinam in s. Thoma vidit s. Franciscus Salesius, qui propterea scripsit (in tractatu *de Amore Dei* pari. 2. lib. 6.): «Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi. Sive manducatis sive bibilis sive aliud quid facilis, omnia in Dei gloriam facile. Haec sunt propria verba divini Apostoli, quae, quemadmodum explicat magnus s. Thomas, in proximis satis deducuntur, quando habeamus habitum caritatis, quocumque, quamvis careamus expressa et actuali intentione faciendi quodlibet opus propter Deum, hic tamen intentio implicite continetur in unione et communione, quam habemus cum Deo, quacumque quidquid boni facere possimus, est nobiscum dedicatum divinae bonitati ».

207. Idcirco Card. Caietanus in Comm. ad 1.2. q. 100 a. 10. (quo loco, utique truncato, abuti consueverunt Ianseniani) haec scripsit: « Quoniam sub caritatis praecepto non clauditur ordinare peccata in Deum, sed omnia referibilia in Deum, qualia sunt quaecumque in nostra sunt potestate et non sunt mala culpaee quilibet, habens caritatem, ex hoc ipso quod est in caritate, diligit procul dubio Deum ex toto corde, habens ipsum pro ultimo fine ac per hoc sui ipsius et consequenter suorum omnium finem, alioquin in caritate non esset: idcirco non oportet pias mentes scrupulo agitari, quomodo praeceptum impleant, ut omnia in gloriam Dei faciant». Et Valentia in 1. 2. Disp. 8. q. 6. punct. 3.: « Notandum est, non oportere, ut actu explicite sive praesenti sive paulo ante elicitio opera iustorum, ad hoc ut sint meritoria ex condigno, referantur in Deum: sed salis esse ad id virtuale relationem consistentem in hoc, quod iustus aliquando se et sua omnia per caritatis actum in Deum retulerit ». Et Decanus *de Grat.* cap. 5 q. 1. n. 13.: « Salis est (ad meritum) quod homo existens in statu gratiae, per infusam caritatem conversus sit ad Deum. Sic enim omnia eius opera, quae moraliter bona sunt, sufficienter ad Deum referuntur ».

208. Et hanc doctrinam communem in scholis exstitisse ante Baianos et Iansenianos, patet ex iis, quae scripsit Dominicanus Montesinos in 1. 2. q. I. a. 4. q. 1. pag. 34. n. 13. « Est doctrina communis theologorum, quam etiam recipiunt recentiores alibi (idest in aliis quaestionibus), quod actus virtutis cuiusque moralis tendat in proprium obiectum ratione propriae honestatis: nihilominus implicite et natura sua absque aliquo alio tendit in Deum neque opus est ut expresse ordinetur in ipsum ».

209. Quin et ipse Baius confitetur hanc esse Angelici Doctoris doctrinam.

nam, licet veltiti erroneam habeat. Sic enim ille *de Virtutibus impiorum lib. 2. Cap. 4.*: « In primis mirandum occurrit quod d. Thomas hanc proximi tinis ad universale bonum referibilitatem ad rationem virtutis sunicere existimet ». Bene ergo Aguirre Disp. 130. η. 147. < Quare quicumque ex recentioribus in Belgio aut forte uspiam alibi, exigunt relationem actualem aut virlualem contrapositam habituali et implicitae, inducunt certe obligationem quinque, ut minimum, seculis toti Ecclesiae ignotam, idque in re gravissima et non ad unum aliudve genus certum actionum spectante, sed generalim tr.insscendenle omne exercitium liberum humanae vitae. Quis^autem credat, Deum piissimum et amanlissinium Ecclesiae suae, singulis hisce seculis praeditae viris doctissimis et sanctissimis, doctrinam adeo salutarem ipsi invidisse ac noluisse manifestam facere, nisi haeresiarchis praecedentis seculi et postea Michaeli Baio ac lansenio atque ex horum traditione paucis quibusdam ? ».

210. Superesl inquirendum, quo sensu a s. Thoma dicatur, in homine habente caritatem actus virtutum *gratia informari, ad caritatem referri vel ordinari* etc. Quae quidem quaestiones, cum sint quoad nos mere speculativae, omitti facile possent. Aliqua tamen ex eodem s. Thoma delibemus.

Et quidem quod actus salis informari caritate dicatur, etiamsi liat ob finem alterius virtutis, sic s. Thomas clare dicit 2. Dist. 40. q. I.a. 5. ad 3. « Non solum actus caritatis est meritorius, sed etiam actus aliarum virtutum, secundum quod gratia informantur; licet meritorii esse non possint, nisi secundum quod reducuntur in finem caritatis. Non autem oportet, quod semper actu in finem illum reducantur, sed sufficit ad efficaciam merendi, quod in fines aliarum virtutum reducantur; qui enim intendit castitatem servare, etiamsi de caritate nihil cogitet, constat quod meretur, si gratiam habet. Omnis autem actus in aliquod bonum tendens, nisi inordinate in illud tendat, habet pro fine bonum alicuius virtutis».

211. Quin imo negat s. Thomas in habente caritatem aliquem actum bonum esse posse, qui non sil informatus caritate. Ita *de Verit.* q. 14. a. 5. ad 13.: « In habente caritatem non potest esse aliquis actus virtutis, nisi a caritate formatus; aut enim actus ille erit in finem debitum ordinatus et hoc non potest esse nisi per caritatem in habente caritatem: aut non est ordinatus in debitum finem et sic non erit actus virtutis ». Quod quidem vidimus contingere ex eo, quod per caritatem se iam lotum et sua omnia in Deum ordinavit.

212. Et ordinabililatem illorum actuum ex eo repetit, quod tendant ad illud summum bonum, quod est obiectum caritatis et ita virtutes omnes ad finem caritatis reducit. Sic *de Carit.* q. unie. a. 3. « Manifestum esi autem, quod aclus omnium aliarum virtutum ordinantur in

finem proprium caritatis, quod est summum bonum. Et de virtutibus quidem moralibus manifestum est; nam huiusmodi virtutes sunt circa quaedam bona creata, (piae ordinantur ad bonum increalum sicut in ultimum finem: sed de virtutibus theologicis idem manifestum est... Unde manifestum est, quod in actibus omnium virtutum est formale id, quod est ex parte caritatis et pro tanto dicitur caritas forma omnium virtutum, in quantum scilicet omnes actus omnium virtutum ordinantur in summum bonum amatum ».

213. At quomodo explicat, quod ait, actus informari vel formari a caritate, moveri a caritate, imperari a caritate?

Respondeo: cum varias rationes s. Thomas afferat, ut praedicta verificentur, substantia tamen doctrinae in illud redit, quod iam diximus. Proponamus ea, quae habet 3. Dist. 27. q. 1. a. 4. q. 3. « Caritas comparatur ad omnes alias virtutes cl ut *motor* et ut *finis* et ut *forma* ». Ubi advertendum, quod licet haec ceu tria distincta proponantur, in line tamen eiusdem quaestionis monet, quod caritas evadat forma aliarum virtutum etiam secundum quod dicitur *motor* vel *finis* earum.

Sic autem explicat, cur dicatur motor. « Quod autem (caritas) sit motor omnium aliarum virtutum ex hoc patet, quod ipsum bonum, quod est obiectum caritatis, sub ratione finis est finis virtutum. In omnibus autem potentiis vel artibus ordinalis ita accidit, quod ars vel potentia, quae est circa finem, ordinat aliarum actus ad finem proprium ».

Deinde sic explicat cur sit finis. « Si ergo charitas est motor aliarum virtutum, similiter est finis; quia hoc commune est omnibus virtutibus, quod actus ipsarum sint proximi fines earum.... Finis autem inferioris potentiae vel habitus ordinatur ad finem superioris....: unde actus omnium aliarum virtutum ordinantur ad actum caritatis, sicut ad finem et propter hoc dicitur caritas finis praecepti ».

Tandem sic explicat cur sit forma. « Similiter etiam palet, quod est forma perficiens unamquamque virtutem in ratione virtutis. Inferior enim potentia non habet perfectionem virtutis, nisi secundum quod participat perfectionem potentiae superioris et secundum hoc prudentia ponit modum et formam in omnibus aliis virtutibus moralibus. Omnes autem aliae virtutes, quae sunt meritoriae vitae aeternae.... sunt in potentiis voluntati subiectis... Unde non potest esse, quod aliquis habitus..... habeat rationem virtutis (meritorie)....nisi secundum hoc, quod in illa potentia participatur aliquid de perfectione voluntatis, quam caritas perficit et ideo caritas est forma virtutum aliarum omnium, sicut prudentia moralium».

214. Haec vero clarius alibi sic s. Thomas tradit in 2. Dist. 38. q. I. a. I. ubi vult probare et Deum et simul caritatem esse finem omnium voluntatum seu virtutum. Sicut rerum omnium finis unus est scilicet Deus, ita cl voluntatum omnium est unus ultimus finis scilicet Deus:

nihilominus tamen sunt alii fines proximi et si secundum illos fines servatur debita relatio voluntatis in finem ultimum, erit recta voluntas... Debita autem relatio voluntatis ad finem ultimum salvatur secundum illum finem, quo voluntas nata est ultimum finem participare....et hic est caritas... et ideo non solum Deus sed etiam caritas finis est omnium rectorum voluntatum ».

Et nihilominus deinde explicat, quomodo nihil exigatur ulterius, quam quod superius innuimus. Nam ibid, ad 4. ait: « Dicendum, quod ad hoc, quod alicui ut actionis finis sit Deus vel caritas, non oportet, quod agendo illam actionem aliquis de Deo vel caritate cogitet nec iterum sufficit, quod aliquis in habitu tantum Deum et caritatem habeat; quia sic etiam actum peccati venialis aliquis in Deum ordinaret, quod falsum est. Sed oportet quod prius fuerit cogitatio de fine, qui est caritas vel Deus et quod ratio actiones sequentes in hunc finem ordinaverit, ita quod rectitudo illius ordinationis in actionibus sequentibus salvetur ».

215. Quadantenus vero huic doctrinae adslipulatur s. Bonaventura, licet ex parte dissentiat. Sane ita ipse in 2. Dist.41, a. 1. q. 3. ad 6. : « Notandum est tamen quod ad hoc, quod aliqua actio sit meritoria, non oportet quis eam referat actualiter in Deum, sed sufficit relatio habitualis. Habitualementem relationem voco, non quia habeat caritatem, per quam sit habilis ad referendum, sed quia in primordio operationis illius vel alterius, ad quam consequenter se habet, intentionem habet ad Deum directam... Si autem opus alterius generis inciperet, oporteret quod intentio renovaretur ad hoc, ut opus esset meritorium ».

Hac in parte distat profecto a s. Thoma: verum perpendatur quod sequitur. « Per hunc etiam modum intelligitur esse in viris religiosus (habitualis relatio), qui in principio ex caritate devoverunt portare religionis pondus; quidquid enim faciunt, quod ad suae religionis observantiam spectat, ex prima intentione est eis meritorium ad salutem, nisi forte (quod absit) contraria intentio superveniat. In aliis autem, quae ad religionem non spectant, secus est; quia illa intentio non se extendit ad alia habitualiter et ideo non est parvae securitatis et utilitatis religionem intrare ». Ex quibus pronum est valide arguere pro sententia s. Thomae; nunquid enim minus colligatur cum ordinatione sui ad Deum per caritatem series operum, quae fiant secundum Dei beneplacitum, quam vinciantur opera religionis cum vitae illius susceptione? **M**

Sed demum haec addit. « Habitualementem etiam intentionem seu relationem voco, quando non praecogitato in actu, ut tunc, fine ultimo sive Deo, ex sola boni operis consideratione ipsa caritas prompta vel aliqua alia virtus caritate informata ad ipsum bonum opus inclinat, sicut vir obediens meretur obediendo praelato sibi praecipienti, etiamsi nihil de Deo cogitet, sed solum consideret, quod est bonum obedire ». Porro postremum hoc coincidit cum generali doctrina s. Thomae, ut facile consideranti patet.

216. Exinde Vasque? in 1.2. Disp. 217. cap. 2. n. 9. de hoc s. JJonaventurae loco scribit: « Quamvis in corpore quaestionis supra n. 170. id retulimus) videatur dicere non omnia opera iuslorum bona esse meritoria vitae aeternae; tamen in ea solutione (scii, ad ultim.) concedit, omnia, quae referuntur uno ex tribus modis praecedente capite enumeratis esse meritoria vitae aeternae. Tertio autem molo comprehenduntur omnia opera moraliter bona, ad quae movetur homo ex ipsa sola consideratione boni operis secundum virtutem ». Quae est ipsissima s. Thomae doctrina.

Quod si inspiciatur quomodo tres illi modi relationis definiantur, iam videbimus, hos doctores pene sensu verbis distare. Sic enim Vasquez l. c. cap. 1. n. 6. eos describit. « Nolani (Scotus et Gabriel) tribus modis referri posse aliquod opus in finem aliquem. Primo modo actu... Secundo, ut dici solet, virtualiter, quando nimirum quis incepit opus ex intentione alienius finis et postea oblitus illius in ipso opere adhuc perseverat et eadem ratio est, quoties ex priori intentione fuerit varia opera ordine quodam et connexionem derivata, ita ut unum opus ex tali intentione profectum moverit ad aliud et fuerit causa illius et illud alterius usque ad ultimum. Tertio, ut vocant, habitualiter, quando nimirum tale opus est, ut simple natura aptum sit et idoneum ut in talem finem referatur. Et huiusmodi sunt in eorum sententia omnia opera virtutum moralium, quae tunc habitu dicuntur referri in Deum et non actu nec virtute, quando nullus actus praecessit, qui ipsa referret ».

Discrimen ergo in eo erit, quod s. Thomas dixerit virtutalem, quam isti vocant habitualement relationem; quamquam vix s. Thomas etiam ab hoc modo loquendi abhorreat. Nam Led. 3. in Coloss. 111. ait: « Dicendum, quod non est necessarium quod omnia in Deum referantur actu, sed habitu ». Et *de Malo* q.7. a. 1. ad 9. « Dicendum, quod cum illud praeceptum Apostoli (*sive manducatis* etc.) sit affirmativum, non obligat ad hoc, quod semper observetur in actu. Observatur autem semper in habitu, quamdiu homo habitualiter habet Deum sicut ultimum finem ».

Quod si s. Thomas alibi negat, quod sufficiat referre actum habitualiter, id solum intelligit, non sufficere statum seu habitum gratiae, nisi eliciatur actus aliquis referibilis, in quod sane consentiunt omnes. Ita 2. Dist. 40. q. 1. a. 5. ad 6.: « Non sufficit omnino habitualis ordinatio actus in Deum; quia ex hoc, quod est in habitu, nullus meretur, sed ex hoc quod operatur ». Et *de Virtutib.* q. 2. *de Charit.* a. 11. ad. 3.: « Habitualium refert in Deum et qui nihil agit nec aliquid actualiter intendit, dormiens.... Unde habitualiter referre in Deum non cadit sub praeceptum ». Conferatur et textus citatus sub n. 212.

217. Sed dum tam rationalis simul et benigna est s. Thomae doctrina; difficultas tamen occurrit, quomodo non redeat sententia Baii et lansenianorum, qui opera omnium infidelium et peccatorum dixerunt esse

mala ob defectum relationis in Deum. Etenim cum ipsi carcant caritate, certe nec actu nec virtualiter opera in Deum referunt.

Respondeo: s. Thomas occurrit etiam huic difficultati, quae alioquin ex praemissa doctrina salis resolvitur. Nam iam diximus, ex s. Thoma tunc solum homines teneri ad se ordinandos suaque omnia per eum actum ad Dei gloriam referenda, quando urget obligatio eliciendi actum caritatis. Neque vero magis urgere debet obligatio eliciendi actum caritatis, ut in Deum referantur opera sequentia, quam urgeat ea obligatio, ut homo se ordinet in Deum lanquam in suum ultimum finem. Hinc vero consequitur, tunc solum aut peccatorem aut infidelem contra hoc praeceptum ex omissione peccaturos, quando alioquin eos urgeat obligatio ordinandi se ad Deum per caritatem sive, quod idem est, obligatio eliciendi actum caritatis.

Atque ita s. Thomas in 2 dist. 41. q. 1. a. 2. ad 4. sibi obiicit: « Proprie dicitur malum quod caret aliqua perfectione, quam natum est habere. Sed omnis aclus humanus natus est in ultimum finem beatitudinis referri, nisi sit per se malus et debet in ipsum referri, ut ex dictis palet. Cum ergo aclus infidelium in ultimum finem non referatur, in quem fides dirigit: videtur, quod omnis aclus infidelium sit malus ».

El respondet: « Dicendum, quod non obligamur ad hoc, quod quilibet aclus actu dirigatur in finem illum, in quem non potest nisi fides dirigere; quia praecepta affirmativa non obligant ad semper, quamvis semper obligent. Et ideo non oportet, ut actus infidelium, qui in finem illum non est ordinatus, semper sit peccatum: sed solum pro tempore illo, quo tenetur actum suum in finem ultimum referre », videlicet quando tenebitur ad actum caritatis eliciendum.

El huc facit quod scribit *de Malo* q. 2. a. 5. ad 7. « Modus (caritatis) sub necessitate includitur, secundum quod praeceptum ordinatur ad consecutionem beatitudinis: non autem secundum quod ordinatur ad vitandum reatum poenae. Unde qui honorat parentes, non habens caritatem, non meretur: sed tamen neque demeretur ». Scilicet huiusmodi relatio operum in finem est pro merito vitae aeternae: meritum autem vitae aeternae nequit esse nisi in habente caritatem et idcirco lex referendi opera nostra in Deum non magis obligat, quam obliget praeceptum caritatis.

TRACTATUS II.
DE REGULA INTERNA ACTUUM HUMANORUM
SIVE CONSCIENTIA.

CAPUT I.

QUID CONSCIENTIA ET AN SEQUENDA SIT.

1. Respondeo 1. Conscientia est dictamen rationis, seu actus intellectus, quo iudicamus aliquid heic et nunc agendum vel omittendum esse vel fuisse, lanquam bonum vel malum, idque vel per modum praecepti vel consilii. Haec communiter est recta, dictans, quod verum est: aliquando tamen non est recta, dictans aliquid aliter, quam sit v. gr. esse bonum, quod est malum dicilurque erronea, quia contingit cum errore idque vel vincibiliter seu culpabiliter, (quando scilicet error vitari potuit ac debuit, vel invincibiliter, quando error moraliter vitari non potuit ideoque nec voluntarius est et consequenter non imputatur ad culpam et haec dicitur conscientia recta secundum quid, sive in ordine ad nos. Ex s. Th. Laym. I. 1. tr. 1. c. 2. n. 1. et c. 3.

1. Conscientiae nomen multipliciter usurpari consuevit. « Quandoque enim, utar verbis s. Thomae *De Verit.* q. 17. art. I., conscientia sumitur pro ipsa re conscita, sicut fides accipitur pro re credita..., ut cum dicitur: dicam tibi conscientiam meam, idest quod est in conscientia mea ». Et sic sumitur 1. Tim. I. 5.: *Caritas* (procedit) *de conscientia bona*, ut ait s. Thom. 2. Disp. 24. q. 2. ari. 4.

« Quandoque pro potentia, qua conscimus ». Sed hoc nimis extraneum est et improprie dictum, Ratio; quia « non consuevit idem nomen esse poleeliaeet actus, nisi quando actus aliquis est proprius alicuius potentiae specialis... sed conscientia non potest nominare aliquem habitum specialem vel aliquam potentiam: sed nominat ipsum actum, qui est applicatio cuiuscumque notitiae ad aliquem actum particularem». 1. c. *de Verit.*

« Quandoque pro habitu scii, quo quis disponitur ad consciendum et secundum hoc ipsa lex naturalis et habitus rationis consuevit dici conscientia ».

« Quandoque pro actu... In huiusmodi tamen nominationibus sequendus est usus loquendi; quia nominibus utendum, ut plures, ut dicitur 2. Topic. ».

2. Praecipue considerandum in rem nostram est discrimen conscientiae a synderesi. Ulemur verbis s. Thomae 2. Disl. 24. q. 2. ari. 4. : « Quidam... quandam actualem considerationem rationis per *conscientiam*, communiter

loquentes, intelligere vitentur. Sed quae sit illa actualis rationis consideratio videndum est. Sciendum est igitur, quod, sicut dicit Philosophus, ratio in eligendis et fugiendis, quibusdam syllogismis ulitur. In syllogismo autem est triplex consideratio secundum tres propositiones, ex quarum duabus tertia concluditur. Haec enim contingit in proposito, dum ratio in operandis ex universalibus principiis circa particularia indicium assumit. Et quia universalia principia iuris ad *synderesim* perlinent; rationes autem magis appropriatae ad opus perlinent ad habitus, quibus ratio superior vel inferior distinguuntur (a); synderesis in hoc syllogismo quasi maiorem ministrat, cuius consideratio est aclus synderesis: sed minorem ministrat ratio superior vel inferior et eius consideratio est ipsius aclus; sed consideratio conclusionis elicita est consideratio conscientiae.

Ex quibus patet, conscientiam dicere applicationem principiorum generalium ad casum aliquem specialem: synderesim vero respicere principia universalia. Etsi Thomas I. c. exemplum talis syllogismi sic proponit: « V. gr. synderesis hanc proponit: *Omne malum est vitandum*: ratio superior assumit: *adulterium est malum, quia est prohibitum*; vel ratio inferior assumeret illam: *quia ei est malum, quia iniustum sive inhonestum*. Conclusio autem, quae est: *adulterium* noc *esse vitandum*, ad conscientiam pertinet ».

Hinc concludit s. Thomas I. c.: « Et secundum hunc modum patet, qualiter differant *synderesis*, *lex naturalis* et *conscientia*. Quia lex naturalis nominat ipsa principia universalia iuris: synderesis vero nominat habitum eorum, seu potentiam cum habitu: conscientia vero nominat applicationem quandam legis naturalis ad aliquid faciendum per modum conclusionis cuiusdam ».

Quandoque tamen, ut ait s. Thomas I. q. 79. art. 11. nomen conscientiae attribuitur primo habitui naturali, scilicet synderesi, tum quia consuetum est, quod causae et effectus per invicem nominentur, tum quia (ut ait ibid, ad 3.) * Habitus, ex quibus conscientia informatur..., efficaciam habent ab uno principio, scilicet ab habitu primorum principiorum, qui dicitur synderesis ».

(a) De ista ratione superiori vel *inferiori* ita s. Thomas in eandem rem *de Verit.* q. 17. art. 1.: « In applicatione, qua consiliamur, quid agendum sit..., applicantur ad actum habitus rationis operativi, scilicet, habitus synderesis et habitus *sapientiae*, quo perficitur ratio *superior* et habitus *scientiae*, quo perficitur ratio *inferior** ».

Et Quodl. 3. art. 26. distinguit cognitiones, < sive pertineant ad partem *sensitivam* (cioè i fatti), sive ad rationem *inferiorem*, quae considerat *humana*, sive ad rationem *superiorem*. quae considerat *divina* ».

Ceterum synderesis est graeca vox συτηρησι conservatio, scilicet, principiorum.

3. Non autem, e sententia s. Thomae, synderesis est cognitio *speculativa* principiorum universalium ad bene vivendum ». Nam en doctrina s. Thomae 1. q. 79. art. 11.: «Secundum hoc differunt *intellectus speculativus et practicus*; nam intellectus *speculativus* est, qui quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad solam veritatis cognitionem; *praelitus* vero intellectus dicitur, qui hoc, quod apprehendit, ordinat ad opus ». Et ibid, ad 2.: « Obiectum intellectus practici est bonum ordinabile ad opus sub ratione veri. Intellectus enim practicus veritatem cognoscit, sicut speculativus, sed veritatem cognitam ordinat ad opus ».

Clariorem notionem synderesis habemus in hoc loco s. Thomae *de Verit.* q. 16. art. 1.: « In natura humana, in quantum attingit Angelicam, oportet esse cognitionem veritatis sine inquisitione et in speculativis et in practicis. Et hanc quidem cognitionem oportet esse principium totius cognitionis sequentis sive speculativae sive practicae; cum principia oporteat esse stabiliora el certiora, unde et hanc cognitionem oportet homini naturaliter inesse, cum hoc quidem cognoscat quasi quoddam seminarium lotius cognitionis sequentis:... oportet etiam hanc cognitionem habitualesse, ut in promptu existat ea uti, cum fuerit necesse. *Sicut autem animae humanae est quidam habitus naturalis, quo principia speculativa scientiarum cognoscit, quem vocamus intellectum principiorum ; da in ipsa est quidam habitus naturalis primorum principiorum operabilium, quae sunt naturalia principia iuris naturalis, qui quidem habitus ad synderesim pertinet.* Hic autem habitus non in alia potentia existit, quam in ratione, nisi forte ponamus intellectum esse potentiam a ratione distinctam, cuius contrarium supra *de Terit*, q. 14. art. 1. dictum est. Restat igitur, ul hoc nomen synderesis vel nominet absolute habitum naturalem similem habitui principiorum, vel nominet ipsam potentiam rationis cum tali habitu. Quod autem ipsa potentia rationis, prout naturaliter cognoscit, synderesis dicatur absque omni habitu, esse non potest; quia naturalis cognitio rationi convenit secundum aliquem habitum naturalem, ul de intellectu principiorum dictum est ».

S. Thomas in textu mox allegato clare dicit, synderesim esse habitum principiorum in *opcrabilibus* seu in *practicis*, prouli *practicum* opponitur *speculativo*.

4. Verumlamen non negandum, quod usus fert, nempe cognitiones de opcrabilibus distinguuntur in speculativas et practicas, prouli vel remote vel proxime ad opus ordinantur. Proinde doctores, ut videre erit, circa operabilia distinguunt *dubium speculativum* el *dubium practicum*, conscientiam *speculative* et *practice veram* etc. Quibus dicendi modis el nos utemur, adhibendo regulam s. Thomae (n. 1. in fin.) *nominibus utendum, ut plures*.

Alii nihilominus, ul cognitionibus circa operabilia appellatio sua semper

servaretur, scii, *practical* el simul distinguerent cognitiones, quae ad *generales* morum regulas pertinent, ab aliis, quae versantur circa facium particulare, suis circumstantiis circumveslitum, indicia prioris classis dixerunt *speculativo-practica*, posterioris vero *practico-practica*.

Aliis vero placuit, dictamina illa generalia alio nomine designare et cognitionem illam *speculativo-practicam* appellarunt *prudentiam universalem*.

Sed nulla hisce inest utilitas; quia nihil reipsa ad scientiam conferunt, neque quoad substantiam, neque quoad perspicuitatem. Quinimo postrema haec confusionem parient, dum falsam prudentiae notionem ingerunt; neque enim ad prudentiam pertinet dictamina moralitatis praescribere.

5. Quandoquidem autem sermo incidit de divisione inter cognitiones *speculativas* et *practicas*, notanda heic venit arrogantia recentis scriptoris philosophi (Rosmin. Trait, della Cose. pag. 15. 16.) qui Theologis, definientibus conscientiam ceu iudicium *practicum*, exprobrat hanc *practici* appellationem el contendit, conscientiam dicendam esse *speculativum* iudicium. Addit, tempus esse tandem aliquando ut restituatur proprietas loquendi, ut evadere possimus e labyrintho, in quam conversus est tractatus de Conscientia el inutile hoc aenigma (gergo inutile) amandandum.

El Auctor quidem noster vocem illam in definitione conscientiae praetermittit; at eam communiter alii relinent, uti v. gr. s. Alphonsus Lib. 1. n. 2. sic definiens conscientiam: «Est iudicium seu diclamen practicum rationis, quo indicamus, quid hic et nunc agendum ut bonum aut vitandum ut malum ».

Celerum Rosminiana illa censura hinc quidem frigida et inepta, inde vero indigna erudito viro dicenda est; sane singulae scientiae habent suas voces usu sacratas, quas technicas dicimus; el postquam usus universim invaluit el diu servatur ab omnibus, iam labyrinthus seu confusio non ex usu earum vocum inducitur, sed potius ex vocabulorum innovatione, ita ul deinde alter alterum non intelligat.

6. Sed quae causa innovationis? *Praxis*, inquit iste, *est vox graeca, quae significat actionem. Qui ergo dicit iudicium practicum aut scientiam prodicam, hic dicit iudicium actionem, scientiam actionem; quae sunt contradictoria. En exprobrationis ratio ac fundamentum.*

Missum porro liat, quod ipse huic libro titulum fecit *Pella* (*Joscienza morale* et alteri opusculo *Principii della scienza morale*. Posset ergo alius eum ita redarguere: *Mos*, unde vox *moralis*, significat *actionem*: ergo inscite dicis *scientiam actionem* etc Quod vero magis ridiculum est, ipse Auctor cum suis admittit *iudicium practicum* el *riconoscimento practice*. Nonne ergo et heic habebimus monstrum illud *-iudicii-actionis*?

Sed, hisce omissis, nonne Plato Dial, cui titulus « *Politicus* » paulo post initium, scientias partitus est in practicas et theorelicas. Ταῦτη

τοι'νων συμπα'σα ἐπιστήμα διαιρεί, την μὲν πρακτικὴν προσειπὼν, τὴν δ' ἑ μόνον γνωστικὴν. Hactenus igitur universas scientias divide, aliam quidem practicam appellans, aliam vero mere speculativam. Sic et Aristoteles *Ethic*, lib. V. cap. 2. veritatem, quae actiones dirigit, *practica* appellat: αὕτῃ μὲν οὖν ἡ δ'ια'νοια καὶ ἡ ἀλήθεια πρακτικὴ. Sic practicam deinde (cap. 7.) appellat φρόνησιν, idest prudentiam: ἡ γὰρ φρόνησι πρακτικὴ.

7. iuxta definitionem Auctoris conscientiae nomine venit *iudicium de rectitudine tum eorum, quae facienda adhuc sint, tum eorum, quae facta iam fuerint*; quia scilicet de honestate actionis iudicare possumus tum antequam agamus, tum postquam egimus.

Huc faciunt illa s. Thomae *de Verit.* q. 7. art. 1: « Secundum modum applicationis, quo notitia applicatur ad actum, ut sciatur an actus sit rectus vel non, duplex est via. Una secundum quod per habitum scientiae dirigimur in aliquid faciendum vel non faciendum. Alio modo secundum quod actus, postquam factus est, examinatur ad habitum scientiae, an sit rectus vel non rectus... Secundum autem utrumque applicationis modum nomine conscientiae utimur ».

Imo alibi s. Thomas addit iudicium, quod fit de actu praesenti, inquit 2. disl. 24. q. 2. art. 4. applicationem scientiae ad actum fieri *indifferenter sive sit de praesenti, vel de praeterito, vel futuro*.

El haec valeant adversum aliam stultitiam novae philosophiae (Rosmini. *Della Cose*. (a) cap. 1. pag. 13.), quae in definitione conscientiae ita exigil *conscientiam facti*, quasi iudicare de actione non possimus, nisi haec iam perfecta fuerit. Nec advertunt alio sensu dici *conscientiam facti*, alio *conscientiam honestatis*. Monuerat iam s. Thomas *de Verit.* q. 17. art. 1.: * Applicatur autem aliqua nolilia ad aliquem actum dupliciter. Uno modo secundum quod consideratur, an actus sit... : alio modo secundum quod consideratur, an actus sit rectus vel non ».

Sed per hasce fallacias isti philosophi viam sibi, sane non philosophicam, sternebant ad docendum, posse actum praecedere indicio conscientiae atque adeo non esse necessarium iudicium conscientiae, ut quis agat moraliter el denique posse ergo quempiam peccare, etiam antequam

(r) Rosmini (*Tratt. della Cose. Morale, cap. 1. pag. 13J*): « La coscienza morale, come noi Pabbiamo descritta, suppose un'azione nostra o nelPatto in cui la poniamo, o dopo già postala; perocchè fino a tanto cho l'azione non è ancora da noi fatta, nè cominciata a farsi, non possiamo noi averne coscienza, ma solo scienza. Di qui avviene, che si da bensì una coscienza *concomitante* Pazione o una coscienza *sussftjuente*; ma propriamente pariando non si dà una coscienza *antecedente* all'azione ».

Praemiserat autem, enumerando *elementa* conscientiae. « 1. Cn'azione nostra o intellettuale o affettiva o esterna: 2e La consapevolezza storica di quesfazione ».

sciat id, quod agit, esse peccatum. De quo novo philosophico monstro videsis *Epist. 6. del Prete Bolognese*.

8. Duo heic notanda. Unum, quod facile inelligitur, conscientiam vel *antecedentem* dici vel *consequentem*, prouli iudicium de honestate actus, ipsum actum praecedit vel subsequitur.

Alterum est, *formalem* bonitatem vel malitiam actus non a consequenti conscientia desumi, sed ab antecedenti. Qua in re decipiuntur saepe rudes. Dum enim vel libros legunt vel conciones audiunt, iudicant se in quibusdam peccasse, quando de malitia illorum actuum nunquam cogitauerant aut suspicati fuerant.

Heic adnolandum, quomodo s. Thomas 1. q. 79. a. 3. diversa *conscientiae* munia seu officia assignet, prouli vel antecedit vel consequitur actionem. « Dicitur conscientia *testificari*, *ligare* vel *instigare* vel etiam *accusare* vel etiam *remordere* sive *reprehendere*. Et haec omnia consequuntur applicationem alicuius nostrae cognitionis vel scientiae ad ea, quae agimus. Quae quidem applicatio fit tripliciter. Uno modo secundum quod recognoscimus, aliquid nos fecisse vel non fecisse, secundum illud Eccle VII.23.: *Scit scientia tua, quia et tu crebro maledixisti aliis* el secundum hoc conscientia dicitur *testificari*. Alio modo applicatur, secundum quod per nostram conscientiam indicamus, aliquid esse faciendum et secundum hoc dicitur conscientia *ligare* vel *instigare*. Tertio modo applicatur, secundum quod per conscientiam iudicamus, quod aliquid, quod est facium, sil bene factum vel non bene facium el secundum hoc conscientia dicitur *excusare* vel *accusare* seu *remordere*. Palet autem, quod omnia haec consequuntur *actualement* applicationem scientiae ad ea, (pia agimus; unde proprie loquendo conscientia nominat *actum* ».

Quae postrema verba confirmant, quod ratio, cur conscientia definitur *iudicium*, haec est, quod conscientia proprie loquendo non est facultas aut habitus aut potentia, sed actus intellectus seu rationis, licet minus proprie usurpetur etiam pro habitu, ut vidimus ex eodem s. Thoma (n. 1).

9. Quod A. dicit, indicio conscientiae dictari, quid agendum sil de *praecepto* xel de *consilio*, facile inelligitur. Nam, ut inquit s. Thomas 2. Dist. 24. q. 2. art. 4. ad 6.: « Habitus ille, ex quo nascitur actus conscientiae, non est habitus separatus ab habitu rationis et synderesi; quia non alius habitus est principiorum et conclusionum, quae eliciuntur ab eis et praecipue earum, quae sunt circa singularia ». Ergo munus conscientiae est applicare principia operabilium ad casus particulares. Atqui principia operabilium referuntur tum ad bonum necessarium de praecepto, tum ad bonum non necessarium, sed meri consilii. 5

Hinc ratio, cur quidam distinguant conscientiam 1° in *obligantem* seu *praecipientem*, quae nempe dictat ita quidpiam aut prohibitum aut praeceptum, ut secus peccetur. 2° in *consulentem*, quae dictat aliquid

faciendum non ex obligatione, sed ut gratius Deo, utilius saluti, magis honestati ac virtutibus congruum. 3° in *permittentem*, quae licet quidpiam non suadeat ut melius, dictat tamen, id citra culpam agi vel omitti posse. Quem tamen actum vel omissionem alias diximus, saltem ratione tinis, bonam futuram.

Advertenda doctrina s. Thomae circa obligationem, quae etiam quoad consilia urget, nempe ne contemnantur. Ita ille *de Verit.* q. 17. art. 3. ad 2 : « Dicitur consilium persuasio vel inductio ad aliquid agendum, non habens vim coactivam et sic consilium contra praeceptum dividitur; cuiusmodi sunt amicae exhortationes *et ex isto consilio aliquando conscientia procedit*. Applicatur enim aliquando etiam conscientia huius consilii ad particularem actum; sed cum conscientia non liget nisi ex virtute eius, quod in conscientia habetur, conscientia, quae ex consilio sequitur, non alio modo potest obligare, quam ipsum consilium, ex quo aliquis *obligatur, ut non contemnat*, sed non ut impleat ». Haec applica v. gr. statui coelibatus.

10. Antequam attingamus ea, quae Auctor habet de recta et erronea conscientia, mentio facienda alterius distinguendi rationis, quando conscientia consideratur ut *habitus*, potius quam *actus*; quas distinctiones quidam (Voit. T. I. n. 8.) dicunt, locum habere ratione *subiecti*.

Sic igitur alia dicitur conscientia *tenera*, quae peccata etiam levia sollicite cavet. Distinguitur autem a *scrupulosa*; quia tenera prudenter, scrupulosa imprudenter ac temere a peccato refugii.

Alia dicitur *laxa* idque duplici sensu: 1° quae solum de gravibus culpis cavendis sollicita est, negligens minora: 2° quae erronee levius solet censere peccatum, quod reipsa gravius est.

Alia dicitur *stricta*, quae 1° semper rigidiora sequitur principia, non *necessario tenenda*: aut 2° etiam quae erronee graviores existimat culpas illas esse, quae reipsa minus habent gravitatis. Qua de re sedulo recolendum est el menti defigendum, quod principia rigidiora non tollunt neque minuunt humanam fragilitatem. Proinde per haec homo exponitur periculo peccandi, ubi, si iusta adhiberentur principia, non peccaret. Id v. gr. demum assequuntur, qui usum conjugalem interdictum contendunt, dum uxor uterum gerit vel tempore ieiuniorum vel in magnis sollemnitatibus aut diebus festivis aut quibus diebus sumpta sit Eucharistia etc. Bene s. Bonaventura *de Theol. Verit.* Lih. 2. c. 52.: « Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta. Nam prima generat praesumptionem, secunda desperationem. Item prima dicit malum bonum, secunda e contra bonum malum. Item prima saepe salvat damnandum, secunda e contra damnat salvandum ».

Alia dicitur *pharisaica*, quae magni parva facit, parvi vero magna. Sic dicta est a Phariseis, qui dicuntur Maith. XXIV. 24. *excolantes culicem, camelum autem glutientes*.

Alia demum *cauteriata*, quando ob animum depravatum aut induratum et excaecatum quis non curat ac prope non sentit instinctus aut motus honestos, ut I.Tim. IV. 2 dicitur: *cauteriatam habentium suam conscientiam*. Eiusmodi sunt, qui hac aetate Italiam invaserunt, ut *ordinem moralem restituerent*.

11. Quoad partitiones ab Auctore propositas, clara omnia sunt; neque opus est, ut immoremur inquirendo, quando conscientia erronea sil vincibiliter atque adeo culpabiliter, quando vero invincibiliter el inculpate. Salis enim de his diximus in Tractatu de Actibus Humanis.

Dubium aliquod moveri potest circa definitionem conscientiae *rectae*, dum definitur pro ea, *quae iudicat verum*. Nam aegre quidam audiunt, eum, qui agat ex conscientia invincibiliter erronea, non habere *conscientiam redam*, v. gr. qui reverentiam exhibet ei, quem falso existimat esse aut superiorem suum aut presbyterum: et tamen si est erronea non videtur posse dici vera. H

El quispiam putare posset, latere heic aequivocalionem, qua sublata, quaestio cesset. Aequivocalio autem in hoc esse posset, quod vox *reda* modo adhibeatur pro vero, cui ex opposito respondet falsitas seu error, modo prouli *rectum* opponitur *devio* seu *peccato*. In primo sensu perlinet ad actum indicii el lunc rectum idem valet ac verum ac rei respondens: in secundo sensu perlinet non ad indicium, sed ad *voluntatem* et lunc rectum idem valet ac honestum seu bonum moraliter, quod adesse potest, licet indicium intellectus sit erroneum, uti in allato exemplo.

Verumtamen Doctores volunt, conscientiam invincibiliter erroneam dici posse *rectam*, etiam quatenus *rectum* significat *verum*. De qua re cf. Suarez in 1. 2. tr. 3. disp. 12. sect. 2. n. 2. el Becanum *Summa* tract. de Actib. Hum. cap. 4. q. 5. n. 6-8.

Quod ut evincat Suarez l. c. n. 2. advertit, etiam s. Thomam admittere id, quod habet Aristoteles, qui distinguens inter veritatem *speculativam* el *praeficam*, priorem dicit sumi ex conformitate ad rem, posteriorem vero ex conformitate ad appetitum rectum. Illa el s. Thomas 1.2. q. 57. ari. 5. ad 3: « Verum intellectus *pradici* aliter accipitur, quam verum intellectus *speculativi* ut dicitur 6. *Ethicorum* cap. 2. Nam verum intellectus *speculativi* accipitur per conformitalem intellectus ad rem... Verum autem intellectus *pradici* accipitur per conformitalem ad appetitum rectum ». Qua de re idem s. Thom. 1.2. q. 19. ari. 3. ad 2.: « In his, quae sunt ad finem, rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debili; sed tamen el ipse appetitus praesupponit rectam apprehensionem de fine, quae est per rationem ». I

Porro nomine *recti appetitus* heic venit voluntas recta seu bona el honesta. Quocirca *vera practice* dicetur conscientia, quando conformis est honestae voluntati. Conformilas autem huiusmodi habetur, quando

- quis agit ex conscientia invincibiliter erronea, sive pro bona voluntate inlelligas ipsam actionem ex ignorantia inculpabili positam, ut explicat Suarez 1.2. tr. 3 disp. 12. sed. 2. n. 3. sive inlelligas cum s. Thoma honestatem finis (seu principi generalis ethici), quam in ea actione sectari intendis (v. gr. virtutem observantiae in reverentia exhibita illi, quem
- falso existimas tuum praepositum).

i erit *spe-*
acob iudi-
rat verum
«nebatur :
; quia non

am dicere
at *rectam*

\ de **pri-**
ces censet

ngere non
luodlib. 3.
nis cogni-
nim prin-
no(*um est*
;m cogni-
am (circa
quae cou-
iusli vel
ionem su-
secundum
mentum a
accidere,
ionii m ad
ea, sicut
missarum

». Thoma
nunlur el
' . Clarius
en, quod
cet actus
l *in syn-*

dcresi universale iudicium. Sicut enim in speculativis non contingit errare circa particulares conclusiones, *quae directe sub principiis universalibus assumuntur in iisdem terminis*, ul in hoc quod est: Hoc lotum est maius sua parte, nullus decipitur, sicut et in hoc: omne lotum est maius sua parte: ita cl in hoc, quod est: Deum non esse a me diligendum vel aliquod malum esse faciendum, nulla conscientia errare potest; eo quod in utroque indicio tam speculabilium quam operabilium cl maior est per se nola, ulpole in universali principio existens et minor etiam, qua idem de seipso praedicatur particulariter: ul cum dicitur: omne totum est maius sua parte: hoc lotum quoddam esr, ergo est maius sua parte ». — Unde applicatio in operabilibus esset: Nulli hominum iniuria est facienda: loannes est homo; ergo loanni non est iniuria facienda.

II. Ilpsp. 2. Non tantum conscientia recta, sed etiam inculpabiliter erronea, dictans aliquid per modum praecepti, obligat, ul cam s (piaris et si contra facis, peccas cl quid m peccato eius speciei, contra cuius virtutis speciem intellectus peccat) indicat. Hanc prioris est; quia conscientia recta est regula proxima voluntatis, derivata a prima et principali regula omnium actionum humanarum, scilicet lege divina cl aeterna. S. Th. 1. 2. q. 19. a. 4. Hanc posterioris est; lum quia, si intellectus voluntati proponit malum, esto malum non sil, si tamen putans osse malum, vult illud facere, iam voluntas vere consentit in malum habetque sufficientem affectum ad peccatum illud, quod apprehendit; lum quia omne, *quod non est ex fide*, hoc esi ml a ss. Patribus communiter explicatur) quod non esi secundum conscientiam, *peccatum est*, ul dicitur ad Itoni. XIV. 23. Par esi ratio, si intellectus proponat aliquid, ul bonum ei praeceptum, esto non ita sit, sed malum; voluntas tamen illud libere respuendo, vel omittendo, consentit in transgressionem praecepti et peccat. Cuius ulterior ratio est, quia obiectum tribuit alicui speciem, prout heic cl nunc ab intellectu proponitur. S. Thom. loc. cit. ari. 5.

13. Summa responsionis haec capita complectitur: ¶

1^a Conscientia sive recta sive erronea invincibiliter, ubi praecipit aut bonum aut mali fugam, sequenda est; secus peccatur.

2° Peccatum est illius speciei, quam mens apprehendit. Hinc prima Auctoris resolutio de ieiunio etc. Hue laciunt exempla comedentis carnes, quando falso putat prohibitas, occidentis hominem, quem falso putat patrem suum aut presbyterum; aequae enim reus erit parricidii, sacrilegii etc.

3° Ratio quoad reclamationem est, quia conscientia est regula proxima, non secus ac edicti regii intimatio facta per ministrum.

4° Ratio quoad erroneam est, quia moralitas desumitur ab obiecto, prout *cognoscitur* et *intenditur*, sci), ab obiecto *formali*. ..si

¶ Quidam morosi hanc phrasim *conscientiam erroneam obligare* reprehendunt, turn quia sic homo apparet ut sibi superior, lum quia ex ipsa phrasi deducimur ad sensum absurdum, qualis est, quod *conscientia*

errans obliget atque adeo homo obligetur ad malum. Addunt, absona haec a s. Thoma fuisse evitata, qui quaestionem potius sic proponit I. 2. q. 19. art. 5.: «*An mala sit voluntas discordans a ratione errante* ».

Respondendum autem est, hanc observationem esse frigidam et ineptam. Et ex s. Thoma ostendemus 1° falsum esse, eum ab ea phrasi abhorruisse: 2° s. Thomam occurrisse incommodo, quod timent, ne homo dici debeat sibi superior: 3° auctore s. Thoma eam phrasim ab iis reiici, qui eiusdem vim non intellexerunt.

Et quoad primum, s. Thomas semper usus est illa phrasi et quidem etiam de conscientia *errante*. Ita 2. dist. 39. q. 3. ari. 3. proponit quaestionem sic: «*An conscientia errans obliget* ». Et respondet: «*Si diligenter videatur, quomodo conscientia ligat, invenitur in omnibus ligare... Aliter ligat conscientia errans, aliter conscientia recta. Conscientia enim recta obligat simpliciter et per se...: sed conscientia erronea non obligat nisi per accidens et secundum quid* ».

Rursus *de Verit.* q. 17. art. 3. titulus est: «*Utrum conscientia liget* *. Responsio: «*Respondeo dicendum, quod conscientia procul dubio ligat etc.* ». Et ibid. art. 4. titulus est: «*Utrum conscientia erronea liget.* Responsio: «*Conscientia, quae est erronea... dum manet, obligatoria est. Diversimode tamen reda conscientia et erronea ligat etc.*».

Rursus Quodl. 3. ari. 27. titulus est: «*Utrum conscientia erronea liget ad peccatum.* » Responsio: «*Et ideo dicendum, quod omnis conscientia, sive recta sive erronea... est obligatoria*».

Et ne quis suspicetur, s. Thomam destitisse ab hac phrasi adhibenda in Summa Theologica, ecce I. q. 79. ari. 13. quid habet: «*Secundum quod per conscientiam indicamus, aliquid esse faciendum vel non faciendum,... secundum hoc dicitur conscientia ligare* ».

imo s. Thomas hac phrasi utitur etiam in loco, quem isti obiiciunt, scii. 1.2. q. 19. ari. 5. Nam utique ponit titulum. «*Utrum voluntas discordans a ratione errante sit mala* ». Sed deinde soluturus quaestionem sic incipit. «*Respondeo dicendum, quod cum conscientia sit dictamen rationis, est enim quaedam applicatio scientiae ad actum...; idem est quaerere, utrum voluntas discordans a ratione errante sit mala, quod quaerere, utrum conscientia errans obliget* ». Et quidem s. Doctor id repetit etiam in artic. 6°, quem pariter allegant. Ita ille: «*Respondeo dicendum, quod sicut praemissa quaestio eadem est cum quaestione, qua quaeritur, utrum conscientia erronea liget; ita ista quaestio (scii, qua quaeritur, utrum voluntas concordans rationi erranti sit bona) eadem est cum illa, qua quaeritur, Utrum conscientia erronea excuset*».

15. Veniamus ad 2° Caput, quomodo scii. s. Thomas eximat scrupulum, ne, si dicamus *conscientiam obligare*, forte putetur obligatio enasci ex ratione, quae superior homine non est. Sic igitur breviter s. Doctor

de Verit. q. 17. art. 3. ad 3.: « Quamvis homo se ipso non sit superior, tamen ille, scilicet Deus, de cuius praecepto scientiam habet, eo superior est: et sic ex sua conscientia ligatur ».

Et rursus, ibid, ad 1.: « Homo non facit sibi legem; sed per actum suae cognitionis, qua legem ab alio factam cognoscit, ligatur ad legem implendam ».

Pulchre s. Bonaventura 2. dist. 39. art. 1. q. 1.: « Conscientia est, sicut praeco Dei et nuntius et quod dicit, non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut praecocum divulgat edictum regis; et hinc est, quod conscientia *halet virtutem ligandi* ». Quo exemplo utitur et s. Thomas, infr. n. 18.

Denique 3° ex s. Thoma reficitur obligatio conscientiae ab iis solum, qui non intelligunt, quid hoc sibi velit. Ita s. Thomas *de Verit.* q. 17. art. 4.: « Quidam dicunt, quod conscientia potest errare vel in his, quae sunt per se mala, vel in indifferentibus; conscientia igitur errans in his, quae sunt per se mala, *non ligat*, in indifferentibus autem ligat. *Sed qui hoc dicunt, non videntur intelligere, quid sit, conscientiam ligare*. Secundum hoc enim ligare conscientia dicitur, quod aliquis, nisi conscientiam impleat, peccatum incurrat, non autem hoc modo, quod aliquis implens recte faciat... Non igitur propter hoc conscientia dicitur ligare, quod si illud fiat, ex tali conscientia bonum sit; sed quia si non fiat, peccatum incurritur ». Quae egregie quadrant in eos, qui pavere se ostendunt, ne forte quis ligetur ad malum.

16. Sed praestat heic inspicere modum huius obligationis. Sic igitur rem proponit s. Thomas, explicans cur dicatur *ligare*, metaphora a vinculis materialibus ducta *de Verit.* q. 17. art. 3.: « Ad videndum, quomodo (conscientia) liget, sciendum est, quod *ligatio*, metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumpta, *necessitatis impositionem* importat. Ille enim, qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco, ubi ligatus est et auferri ei potestas ad alia divertendi ».

Explicat deinde, quae necessitas voluntati possit imponi: « Est autem duplex necessitas, quae ab alio agente imponi potest. Una quidem *coactionis*, per quam omnis *absolute* necesse habet facere hoc, ad quod determinatur ex actione agentis; alias coactio non proprie diceretur, sed magis inductio. Alia vero est *necessitas conditionata*, scilicet ex finis suppositione; sicut imponitur alicui necessitas, ut, si non fecerit hoc, non consequatur suum praemium. Prima quidem necessitas, quae est coactionis, non cadit in motibus voluntatis, sed solum in corporalibus rebus; eo quod voluntas naturaliter est a coactione libera. Secunda necessitas voluntati imponi potest, vel scilicet necessarium sit hoc eligere, si hoc bonum debeat consequi, vel si hoc malum debeat vitare ».

Explicat deinde, quomodo vinculum imponatur per praeceptum superioris: « Sicut autem necessitas coactionis imponitur rebus corporalibus

per aliquam actionem: illa necessitas conditionalis imponitur voluntati per aliquam actionem. Actio autem, qua voluntas movetur, est imperium regentis et gubernantis... Ita enim se habet imperium alicuius gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis ».

Hinc vero necessitas applicationis praecepti per conscientiam: « Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per *contactum* coactionis ipsius ad rem, in qua agit. (Inde nec ex imperio alicuius Regis vel Domini ligatur aliquis, nisi imperium *atingat* illum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per praeceptum aliquod nisi mediante scientia illius praecepti, et ideo ille, qui non est capax notitiae, praecepto non ligatur nec aliquis ignorans praecepta Dei, ligatur ad praeceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire praeceptum. Si autem non tenetur scire nec sciat, nullo modo ex praecepto ligatur».

Denique explicat, unde in vinculum profluat vis ligandi: « Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit nisi per contactum, ita in spiritualibus praeceptum non ligat, nisi per scientiam. Et ideo sicut eadem est vis, qua tactus agit et qua virtus agentis agit; cum tactus non agat nisi ex virtute agentis et virtus agentis nisi mediante tactu: ita eadem virtus est, qua praeceptum ligat et qua conscientia ligat; cum praeceptum non liget, nisi per virtutem scientiae nec scientia, nisi per virtutem praecepti. Unde cum conscientia nihil aliud sit, quam applicatio notitiae ad actum, constat, quod conscientia ligare dicitur vi praecepti».

Illae ergo observationes proveniunt ex non perspecto sensu, quo phrasis: *conscientia obligat* a Doctoribus usurpatur, necessitatis nempe impositae, ne voluntas alio tendat, quin finem amittat, (quin mala incurrat et quin deformis et inordinata evadat et quidem per *virtutem praecepti* a conscientia propositi, non vero per meram rationis promulgantis virtutem. Nam conscientia fungitur officio immediate promulgantis, non secus ac sensus corporis sunt ministri proponendae revelationis iuxta illud: *Fides ex auditu*.

17. Itaque conscientia sive recta sive *erronea* illa est ab homine sequenda, *ut secus peccetur*. Quomodo vero ratio peccati intercedat in actu contrario conscientiae, utut erroneae, clare edicit s. Thomas; quia nempe mens seu voluntas fugit a bono et talis fuga est mala.

Ita s. Doctor 2. Dist. 39. q. 3. art. 3.: « Et per modum istum conscientia ligare dicitur; quia scilicet si aliquis fugiat per voluntatem, quod ratio bonum dicit, est ibi fuga boni, quae fuga mala est; quia voluntas fugit illud, ac si esset bonum secundum rationem, propter tristitiam aliquam secundum sensum. Et similiter si ratio diceret, aliquod bonum esse malum,

TRACTATUS H. DE CONSCIENTIA

voluntas non potest in illud tendere, quin mala sit; tendit enim in illud, ut ostensum est a ratione et ita ut in malum simpliciter, propter aliquod apparens bonum secundum sensum ». Cf. et 1. 2. q. 19. a. 5.

Alia accedit ratio ex s. Thoma. Nam peccat sane, qui vult legem Dei violare; atqui quisquis contra conscientiam agit, sive haec sit recta sive erronea, vult Dei legem violare. Ita s. Doctor *de Verita*\. 17. ari. 4.: « Non videtur possibile, quod aliquis peccatum evadat, si conscientia, quantum* cumque errans, didet, aliquod esse praeceptum Dei..., si contrarium, tali conscientia manente, agere disponat. Quantum enim in se. est, ex hoc ipso habet voluntatem legem Dei non observandi : unde mortaliter peccat ».

18. Solvit deinde s. Thomas dubium inde ortum, quod absonum videatur, esse sequendum dielamen conscientiae erroneae, cum illud sit Dei legi contrarium. Ita s. Doctor *de Verit.* q. 17. art. 4. ad I.: « Quamvis id, quod dictat erronea conscientia, non consonum sit legi Dei; tamen accipitur ab errante ut ipsa lex Dei et ideo per se loquendo, si ab hoc recedit, recedit a lege Dei, quamvis per accidens sit, quod a lege Dei non recedit ».

Rem s. Thomas explicat et exemplo ibid, ad 2.: « Esset simile..., si praeceptum Imperatoris nunquam ad aliquem pervenire posset, nisi mediante Proconsule et Proconsul non praeciperet, nisi recitans Imperatoris praeceptum. Tunc enim idem esset contemnere praeceptum Imperatoris et Proconsulis, sive Proconsul verum diceret *sive mentiretur* ». Vid. eadem 1.2. q. 19. an. 5. ad 2.

Exinde s. Thomas addit, dielamen conscientiae plus obligare, quam praeceptum Praelati. Ita *De Verit.* q. 17. ari. 5.: « Conscientia non ligat, nisi vi praecepti divini vel secundum legem scriptam vel secundum legem naturae inditam. Comparare igitur ligamen conscientiae ad ligamen, quod est ex praecepto Praelati, non est aliud quam comparare ligamen praecepti divini ad ligamen praecepti Praelati. Unde cum praeceptum divinum obliget contra praeceptum Praelati et magis obliget, quam praeceptum Praelati, conscientiae ligamen erit maius, quam ligamen praecepti Praelati et conscientia ligabit, praecepto Praelati in contrarium existente ». Porro s. Thomam ibi agere etiam de conscientia erronea, palet; quia subdit, *aliter rectam, aliter erroneam conscientiam obligare*. «

19. Plus semel legimus iam in s. Thomae textibus allatis, aliter erroneam, aliter rectam conscientiam obligare, luvat ex ipso s. Thoma *De Verit.* q. 17. ari. 4. hoc discrimen haurire. -S

< Diversimode... recta conscientia et erronea ligat; recta quidem ligat *simpliciter* et *per se*: erronea autem *secundum quid* et *per accidens*». Ac primum discrimen sic explicat: < Dico autem, rectam ligare *simpliciter*; quia ligat *absolute et in omnem eventum*. Si quis enim conscientiam

habeat de vitando adulterio, istam conscientiam sine peccato non potest deponere; quia in eo ipso quod deponeret errando, iuraret; ea autem manente, non potest praeleriri in actu sine peccato: unde absolute ligat et in omnem eventum. Sed erronea non ligat, nisi *secundum quid* et *sub conditione*. Ille enim, cui dictat conscientia, quod teneatur ad fornicandum, non est obligatus, ut fornicationem sine peccato dimittere non possit, nisi sub hac conditione, *si talis duret conscientia*. Haec autem conscientia removeri potest absque peccato. Unde *talis conscientia non obligat in omnem eventum*: potest enim aliquid contingere, scilicet depositio conscientiae, quo contingente, ulterius non ligatur. Quod autem sub conditione tantum est, *secundum quid* esse dicitur ».

Alterum discrimen sic explicat: « Diro etiam, quod conscientia recta *per se* ligat, erronea autem *per accidens*: quod sic palet. Qui enim vult et amat unum propter alterum, illud quidem, propter quod amat reliquum, *per se* amat; quod vero (amat) propter aliud, (amat) quasi *per accidens*; sicut qui vinum amat propter dulce, amat dulce *per se*, vinum autem *per accidens*. Ille autem qui conscientiam erroneam habet, credens eam esse rectam (alias non erraret nec inhaereret conscientiae erroneae propter rectitudinem, quam in ea esse credit), inhaeret quidem *per se* loquendo rectae conscientiae, sed erroneae quasi *per accidens*, in quantum hanc conscientiam, (piam credit esse rectam, contingit esse erroneam. Et exinde est, quod *per se* loquendo ligatur a conscientia recta, *per accidens* vero ab erronea ».

20. Cur operans contra conscientiam invincibiliter erroneam peccet ea specie peccati, quam apprehendit, facile palet. Ratio vera est, quia talis est inordinatio voluntatis, qualem ipsa vult: talem autem vult, qualem apprehendit; quippe, ut habet s. Thoma. 2. Dist. 39. q. 3. art. 3. « obiectum voluntatis est bonum vel malum, *secundum quod est imaginatum vel intellectum* ». Confirm, ex s. Thoma *de Verit.* q. 17. art. 1. ad 9.: « Quando conscientia erronea dictat, aliquid faciendum, dicit illud sub aliqua ratione boni, vel quasi *opus iustitiae* vel *temperantiae* et sic de aliis: et ideo transgressor incurrit in vitium contrarium illi virtuti, sub cuius specie conscientia illud dicit; vel si dictat illud sub specie divini praecepti, vel alicuius Praelati tantum, incurrit peccatum inobedientiae, conscientiam transgredieris ».

Et huc spectat generale illud effatum eiusdem s. Dodoris *de Mal.* q. 9. art. 2. ad 10.: « In moralibus obiectum constituit speciem non secundum illud, quod est materiale in ipso, sed secundum formalem rationem obiecti ». De quo iam diximus, ubi de moralitate Actuum humanorum nn. 139. 141.

Ex dictis resolvuntur sequentes casus et similes.

III. 1. Putans esse ieiuniutn, quando non est, peccat contra temperantiam, si non ieionet. s. Tom. I. c.

2. Si quis mentiatur ad liberandum proximum ex periculo vitae, putans se ex misericordia ad id teneri, actum bonum facit et si non mentiatur, peccat contra misericordiam. Lavm. I. 1. tract. 1. c. 4.

3. Scrupulosus, licet putet involuntarias distractiones esse peccata, non tamen peccat; quia non sunt liberae. Bec. in 1. 2. tr. 1. c. 4. q. 7. Layin. 1. c.

21. Synopsis trium resolutionum.

1. Quoad peccatum contra temperantiam ob iudicium erroneum de ieiunii obligatione, ratio patet ex dictis n. praec.

2.º Quod bonum possit esse mentiri el malum non mentiri, palet ex doctrina proposita n. 17. 18.

3.º Quod vero non peccetur ex erronea conscientia, si actio non sil libera, palet ex doctrinis de Actibus Humanis. Actus enim non liber, non est humanus; ergo nec capax malitiae.

22. Quoad secundam pariem 23^a resolutionis, nemo dubitat peccare eum, qui facit contra conscientiam.

Diluenda est diilicnltas quoad primam pariem, scii, ex erronea conscientia actum, materialiter malum, posse dici bonum.

Porro quod eiusmodi actus bonus ac meritorius sil el dici debeat, dubitandum non est. Ita Suarez in 1. 2. tr. 3. disp. 12. sect. n. 8. el, ne plures singillatim recenseamus, Becanus *de Act. hum.* cap. 4. q. 7. η. 2. et Salmanlicenses tract. 20. cap. 5. n. 21. hanc dicunt *communem* sententiam Theologorum, Croix lib. 1. η. 15 vocat *communissimam*, Cardenas *Cris. Thcol.* part. 3. disp. 56. η. 1307, vocal *certissime veram* et, ul reliquos omittamus, s. Alphonsns lib. 1. n. 6. dicit *communissimam* atque, uti apud ipsum videre est, consentit etiam Cuniliati, imo ex parte ibid. n. 7. etiam Daniel Concilia. Vfl

Pro opposita stetit cum paucis quibusdam Franzoia, quem citat s. Alphonsus l. I. n. 7. el qui nostrum Auctorem nolis conspurcavit el cum Franzoia deinde aliquot ex recentioris philosophiae doctoribus; e quibus utimini tum haec tum alia quaedam non transcripsissent fide bona, sed non canta el quidam noslrae aetatisel regionis! — Dicunt isti (Vid. Solimani *Ethicae* pari 1. sect. 3. ari. 2. pag. 216-217. not. 37.): «a s. Thoma id tantum afiirmari. voluntatem, quae cum ratione sine culpa consentiat, non esse *malam*, non autem asseri, eam esse bonam. Fieri enim potest (inquit Solimani), ul id, quod a rabone errante proponitur, suapte natura sil pravum; tum vero, si fiat, non quidem vitio verti, sed neque pro honesto haberi poterit. Nam, teste eodem s. Doctore 1.2. q. 19. a. 6. ad !., bonum

causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus; et ideo ad hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit, sive quod secundum suam naturam sit malum, sive ut apprehendatur ut malum; sed ad hoc quod sit bonum, requiritur, quod utroque modo sit bonum ».

23. Verum enim itaque locus parallelus, ubi s. Thomas *bonum* appellat id quod fit ex conscientia invincibiliter erronea 2. dist. 39. q. 3. ari. 3. ad 1 : < Dicendum, quod quamvis illud, quod ratio dictat, per se non sit secundum legem Dei, nec *per se bonum*; tamen *per accidens* est secundum legem Dei sicut et *bonum*, in quantum ratio apprehendit ipsum ut secundum legem Dei et bonum; et ideo sequitur, quod conscientia errans per accidens obliget et non per se ».

Proinde huiusmodi actus non dubitat s. Doctor appellare *virtuosos* et *meriti* capaces. Ita quod l. 3. ari. 27. ubi respondet ad quaestionem : *Utrum conscientia erronea liget ad peccatum*: « Dicendum, quod cum actus recipiat speciem ab objecto, non recipit speciem ab eo secundum *materiam obiecti*, sed secundum *rationem obiecti*... Omnis autem actus humanus habet rationem peccati vel *meriti* (attende ad huiusmodi disjunctivam), in quantum est voluntarius: obiectum autem voluntatis secundum propriam rationem est bonum apprehensum; et ideo actus humanus indicatur *virtuosus* vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod per se voluntas fertur et non secundum materiale obiectum actus ». Quae sane luculentissima sunt et expresse testantur eiusmodi actus et bonos esse et meritorios.

Frustra igitur contra communem doctrinam, quae est s. Thomae, obicitur auctoritas s. Thomae. Cuius quidem sententia concinne exprimi potest per breve illud effatum s. Bernardi, quod et s. Alph. refert n. 7.: « Et quidem laude dignam dixerim vel solani intentionem piam nec plane condigna renumeratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas ». Ubi egregie conciliantur *bona voluntas* et *opus non bonum*; quia nempe bona *formaliter* spectatur voluntas, opus autem non bonum *materialiter*.

24. Et hanc quidem doctrinam haurire licebat ex illo quoque articulo I. 2. q. 19. art. G, unde sumpta est obiectio, nisi quis oculos plane caecutientes habeat. Et sane ex illo quoque articulo, e quo isti deducunt, voluntatem *non posse dici bonam*, facillime constabat, voluntatem esse *bonam dicendam*. Etenim titulum articulo praeligil s. Doctor: « utrum voluntas concordans rationi erranti sit bona ». Porro in responsione aperissime dicit, quod * *ista quaestio est eadem cum illa, qua quaeritur, utrum conscientia erronea excuset* ». Ergo si affirmabit, conscientiam erroneam excusare, eo ipso affirmabit, voluntatem concordantem rationi erranti esse bonam. Atqui id s. Thomas affirmat, ubi subdit: « Si autem sit error, qui causal involuntarium, proveniens ex ignorantia alicuius

circumstantiae absque omni negligentia, tunc talis error rationis vel conscientiae excusat ». Ergo falso isti affirmant, a s. Thoma non asseri, *voluntatem esse bonam*.

Praeterea ipsimet fatentur, voluntatem, quae rationi erranti consentit citra culpam, ex s. Thomae sententia ibi expressa, *non esse malam*. Atqui ii tantum, qui plane peregrini sint in s. Thomae doctrinis, ignorare possunt, voluntatem non malam in quopiam actu perinde esse, ac voluntatem bonam. Notissima enim est doctrina s. Thomae suppi, q. 49. ari. 4. quod « Ex eodem habet actus aliquis quod non sit malus in genere moris et *quod sit bonus*; quia non est aliquis actus indifferens ».

Quod vero allinet ad verba s. Thomae, quae isti objiciunt, parum sane ipsi advertunt, ea vel contra ipsos facere, vel nihil ad rem facere. Verba desumuntur ex Resp. ad 1. : « Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus. Et ideo ad hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum: sed ad hoc quod sit bonum, requiritur, quod utroque modo sit bonum ». Sermo est ergo non de actu voluntatis, sed *de eo, in quod fertur voluntas*, nempe *de obiecto*. Porro vel isti accipiunt ea verba de obiecto, prout attingitur a voluntate vel non, sed mere de obiecto per se spectato. Si accipiunt de obiecto, prout attingitur a voluntate; falsum erit id, quod et ipsi contendunt et s. Thomas dicit, nempe voluntatem *non esse malam*. Nam cum ex textu allegato ut malum sit obiectum, sufficiat, ut alicui primum sit in se aut apprehendatur ut malum, habemus igitur obiectum malum, prout a voluntate attingitur, et sic voluntas dicenda *erit mala*, atque adeo verba s. Thomae contra ipsos faciunt. Si vero accipiunt verba s. Thomae de obiecto, prout in se est; tunc ad rem ista non faciunt: quippe in casu conscientiae errantis non attenditur obiectum, prout in se est, sed respective ad id, quod sit *per accidens*. Ergo inaniter ista obijciuntur.

Celerum manifestum est, s. Thomam ibi loqui de obiecto bono vel malo, prout in se est. non vero de bono aut malo per accidens: quae quidem legi poterant etiam apud s. Alphonsum (n. 7.). T

25. Ut autem magis pateat, quantopere hallucinentur isti in interpretando s. Thomam, advertas velim, verba dicti articuli, unde obiectum petunt, scilicet, *quo sit voluntas non sit mala*, a s. Thoma adhiberi, quando agit de opere quidem in se pravo, quod tamen fiat ex conscientia erronea invincibili circa *facti* circumstantiam: « Si ratio erret in hoc, quod credat, aliquam mulierem submissam esse suam uxorem et ea petente dehilum, velit eam cognoscere, excusatur voluntas eius, *quod non sit mala* ». Porro si stemus istorum interpretationi, dicemus, nunquam *bonam* esse voluntatem, quotiescumque intercedat etiam merus *error facti*,

unde fiat u(opus materialiter speciatum aul pravum sit aut certe non perlinens ad earn virtutem, quam agens pulabat se exercere.

Atqui hoc evidenter absurdum esi. Nam 1. ut in casu s. Thomae sistamus, homo qui existimatae uxori petenti voluit reddere debitum et quidem voluit ex virtute iustitiae, iam dicendus esset non habuisse *voluntatem iustam*.

Ita 2 si Lucius (quo exemplo utitur Becanus *De Act. hum.* cap 4. q. 7. η. 3.) ignorans, pecuniam, quam a patre dono accepit, esse alienam, del eam pauperi, putans bona fide esse suam, iam non fecisset actum villulis, licet prudentissime posset sic ratiocinari: Honestum est ac Deo placitum dare pauperibus, quod suum quisque habet: atqui haec pecunia est mea; ergo volo hanc virtutem exercere.

Pari modo 3. nec s. Gregorius, quando Angelo sub specie pauperis prandium ministravit, nec. s. Ednardns rex dum Apostolo Ioanni sub forma pauperis eleemosynam poscenti dedit annulum, virtuose egissent; quippe materiadeerat. Quae quidem omnia, ut palet, repugnant communi hominum sensui.

26. Becanus 1. c. n. 4. sibi obiicit, quod si bonus esset actus, licebit de eo gaudere. El respondet 1° Licet gaudere de actu voluntatis, utpole bono: 2° Licet gaudere etiam de effectu, qui malus non est intrinsece, v. gr. de pauperis solatio, iuxta eius casum: 3° De obieclo post cognitam turpitudinem, scii, de rei alienae donatione non licet gaudere.

27. Quod allinet ad tertiam resolutionem, adverte quod hic casus haud infrequens esi nec lorum habet solum quoad involuntarias distractiones.

Adverte tamen, heic haberi conscientiam potius consequentem, quae nihil in actum confert atque, ut monel Croix Lib. I. η. 44.» in hunc errorem saepe illi incidunt, qui post factum, antequam confiteantur, inqiiiriunt in libris vel interrogant, num in hac re vel illa peccaverint nec ne; item (pii petunt a Confessorio, an peccaverint. Becle tamen quaeri ea possunt, ut impostorum se aul alios dirigant, itemque ut sciant, an aliquod vel scandalum vel damnum reparandum sil.

Quod A. innuit de involuntariis distractionibus, idipsum contingit interdum quoad cogitationes turpes vel quoad turpia somnia vel quoad suspensiones adversus lamam aliorum vel quoad auditas blasphemias aul auditas detractones aul visam aliquam turpitudinem etc. Perinde est de eo, qui aul carcere inclusus aul defectu sacerdotis aul vi morbi etc. non potuit audire missam; rudes enim de his se accusant. Idem dicito de filiis aut ancillis etc., dum accusant se, quod ad iram aul parentes aul heros incitaverint, cum involuntarie id subinde accadat.

Confessarius debet docere el docendo tranquillos animos reddere; prudener tamen, ne poenilens rudis in oppositam partem deflectat ac porro iiegligat deinde et contemnat ea, in quibus vigilare debet aut in quibus deliquit.

Multo magis monere ac docere prudenter debet, quando agitur de conscientia erronea *antecedente*, quae aut peccatum inducit, ubi nullum foret, ani inducit grave, quando foret leve et quoad primum subinde contingit v. gr. quoad recitandas preces confraternitatum etc., omissionem benedictionis die festo etc.

IV. Besp. 3. Si sil conscientia culpabiliter erronea, indicans ex ignorantia vincibili aliquid prohibitum esse aut praeceptum, quod non est, peccas cl si contra eam et si secundum eam opereris; gravius tamen (ceteris paribus) si contra. Bress. Bardi, d. 3.c. 5. Ratio prioris est; tum quia non agis secundum regulam humanorum actuum: tum quia voluntas, cum per se sil caeca, debet sequi rationis indicium; si cūim perseverante illo indicio, appetat alteram partem, non potest in eam ferri sub ratione honesti, cum intellectus sub ea ratione non proposuerit. Ratio posterioris est; quia, ut cum s. Th. docetur communiter, ignorantia vincibilis non excusat a culpa; cum enim in nostra potestate sit, errorem vincibilem deponere, malum, quod lit ex conscientia erronea dictante illud esse faciendum, est indirecte voluntarium, ideoque imputatur ad culpam, s. Thom. I. c. Bon. t. 2. d. 2. q. 4.

28. Synopsis — 1° Si culpabiliter erronea est conscientia, agens nullo modo vitat peccatum, sive contra, sive secundum eam operetur.

2° Si enim recedit a conscientiae diclamine, peccat, quia agit contra conscientiam et vult putatam violationem legis.

3° Si vero conscientiae obedit et sic ex errore reipsa legem violat, ignorantia ista sive error non excusat a culpa; quia est culpabilis.

4° Additur in Resol. I°, hoc peccatum non esse necessarium; quia aut vitari potuit ac debuit ignorantia illa culpabilis, aut heic et nunc error conscientiae deponi potest et debet.

29. Quoad primum casum ergo, quod nempe peccet quisquis contra conscientiam, culpabiliter licet, erroneam operatur, nulla est difficultas. Nam valent heic quoque rationes, quibus constat, peccare eum, qui agit contra conscientiam erroneam invincibiliter. *Omne, quod non est ex fide, peccatum est.*

30. Difficultas aliqua est in posteriori parte, quando quis agit *iuxta* conscientiam erroneam: non quasi quaestio sit implexa et ardua ad solvendum, sed quia saepe nec apte proponitur nec clare explicatur.

Ita v. gr. Scavini *de Conse*, cap. 1. art. 1. §. 2. q. 2: « Si agit iuxta (conscientiam), cum eam deponere possit ac debeat, peccat operando temere ».

At vero quid liet, si quis tunc nesciat aut nullatenus advertat, se laborare conscientia erronea? Quomodo deponet aut deponere poterit tunc eiusmodi conscientiam?

31. Ut itaque sine confusione solvatur ista quaestio, huc revocandum illud est, quod s. Thomas eandem quaestionem soluturus nempe, utrum voluntas concordans rationi erranti sil bona 1.2. q. 19. ari. 6. praemittit ante omnia: « Haec quaestio pendet ab eo, quod supra de ignorantia

dictum est ». Adhibeantur ergo heic principia, quae iam statuimus circa ignorantiam vincibilem et sic planissima evadet solutio quaestionis, prouti re ipsa plana apparet, si praesens doctrina efferatur per formulam s. Thomae, *de Verit.* q. 17. art. 4. ob. 8: « Si aliquis ex erronea conscientia contra legem Dei facit, non excusatur a peccato ».

32. Exinde patet, quod circa laborantem errore vincibili, duplex hypothesis institui potest, immo debet.

Prima est, quod iste, dum acturus est, nihil advertat errorem suum ; quod contingit v. gr., quando error olim fuit vincibilis, quem tamen in praesens amplius actu non advertit. Croix, lib. I.n. 42.

Secunda est, quod ignorantiam suam seu errorem quis aliquo modo advertat, aut suspicione quapiam saltem agitetur.

Porro ad aliquid certi clare definiendum, de utraque hypothesis seorsim agendum est.

33. Sed in primis sedulo advertenda est vera ratio, cur agens ex eiusmodi conscientia erronea, nunquam immunis sit a peccato, vel (ut s. Thomas ait) *nullatenus a peccato excusetur*: quam quidem rationem, utut primaria sit, malo quodam fato plerique silentio premunt. Ratio itaque est, quia ignorantia ista est in se peccatum; quippe est voluntaria et culpabilis ignorantia eorum, quae quis scire tenetur. Porro peccatum istud semper adest, sive quis operetur iuxta sive contra erroneam conscientiam. En igitur ratio, cur agens ex tali conscientia nunquam a culpa sit immunis.

34. Pergamus porro ulterius, primam hypothesis praee oculis habentes. Quandonam peccatum hoc ignorantiae committitur? Nimirum quis peccavit ex omissione diligentiae ac laboris, quem adhibere debuit, ut ea addisceret, quae scire tenebatur.

Ergo peccatum, quod in casu numquam abesse posse dicimus, non est peccatum, quod heic et nunc committatur; sed est peccatum, quod prius fuit commissum et cuius reatum adhuc inesse censemus illi, qui modo acturus est.

Ergo non est peccatum, in quod necessario incurrat quispiam ex occasione actionis nunc ponendae aut propter actionem, quam modo ponit; sed est peccatum ab ista actione independens cuius ille est reus, etiam antequam se offerat agendi occasio (a).

35 Exinde vero sequitur, quod huius peccati reus est homo non modo ante actionem et ante occasionem aut deliberationem agendi; sed prae-

(a) Qui de re advertendum, huius peccati reatum non solum affuisse, quando olim quispiam neglexit addiscere addiscenda, sed incurri deinceps, quoties quis advertit necessitatem depellendi ignorantiam suam, quam aliquo modo advertat.

terea reus eiusdem peccati est, quomodocumque data occasione agat, videlicet sive agat iuxta, sive contra conscientiam.

Hoc autem tantummodo aderit discrimen, quod, si quis heic et nunc agat contra conscientiam, dupliciter est reus; nempe et reus est prioris peccati in causa et huic peccato aliud nunc addit peccatum actionis positae contra diclamen conscientiae. Si vero quis agat iuxta conscientiam, habebit dumtaxat reatum praecedentis peccati in causa; quia reipsa heic et nunc non delinquit.

31). Hinc desumendum, quo sensu admitti possit id, quod communiter dicitur et Auctor habet, nempe quod celeris paribus gravius peccat, qui contra conscientiam agit, quam qui iuxta. Nam cum peccatum in causa sit commune sive contra sive iuxta conscientiam agenti, ex hac parte nullum potest adesse discrimen. Hoc tamen evidens discrimen est, quod in agente contra conscientiam duplex, ut diximus, est peccatum; in agente autem iuxta conscientiam adest unum tantum. Ergo si ex hac parte res specietur, manifestum est, semper gravius id est *plus* peccari agendo contra conscientiam.

Verumtamen verba tum Auctoris, tum aliorum, qui eandem sententiam proferunt, alio sensu dici videntur. Nam comparisonem ipsi instituunt tantummodo inter peccatum negligentiae in causa et peccatum praesens actionis contra conscientiam. Quaestione porro sic instituta, vix est quod decerni possit. Etenim actio heic et nunc contra conscientiam posita potest ex se esse leviter mala, dum inierim contingere potest, ut gravis exstiterit culpa prioris negligentiae et viceversa.

37. Ex hisce autem deducere licet, cuiusmodi censi debeat peccatum, quod reipsa vitari nequaquam posse dicitur. Est nempe peccatum in causa et iam alias factum, non vero quod nunc fiat, uti iam diximus. Hinc vero nonnulla consectaria gravis momenti.

Primum consectarium. Si culpa praecedens, voluntariae scilicet ignorantiae, per veram poenitentiam iam fuerit retractata, ita nempe, ut praeter dolorem praecedentis negligentiae, iam sufficiens, prout fieri potuit, diligentia deinde adhibeatur ad ignorantiam illam tollendam: error praesens aequiparandus erit ignorantiae invincibili nec erit amplius voluntarius et culpabilis et ideo nullum erit peccatum, etiamsi hoc pacto non acquiram scientiam, qua vitare possim quemlibet errorem. Huc facit similis casus Breviarii, quod quis in mare proiecerit. Vid. Croix lib. I. n. 760.

38. Secundum consectarium. Peccatum eiusmodi fuit patratum, cum posita fuit causa et nihil reipsa (ex parte erroris) nunc peccatur.

Atqui si nihil nunc peccatur, nihil igitur ex praesenti actione additur malitiae peccato praecedenti. Ergo peccatum eiusmodi non desumit impulabilitatis suae modum atque adeo speciem malitiae ex hoc, quod nunc accidit, sed ex eo, quod facium fuit in causa. Atqui in causa non fuit

nisi peccatum omissionis diligentiae, nisi forte supponamus, quempiam tunc praevidisse peccata quaedam necessario secutura ex tali ignorantia sibi voluntaria. Ergo ista peccata non censentur esse illius speciei, quam fert actus positus ex errore nec habent malitiam illius propriam; sed solum denominantur mala per negligentiam illam praeteritam et ex hac solum contrahunt reatum el speciem reatus. Ita communissime 1)1). apud Croix lib. I. η. 757.

Hinc perperam scribit Antoine *T)e Conse*, cap. 1. q. 3. resp. 2.: «Si quis ex errore vincibili indicet, se debere furari, ni subveniat egeno, peccat contra iusliliam, si furetur; quia furtum est voluntarium in causa (ignorantia vincibili); si vero non furetur, peccat contra caritatem». Nam postremum verum est; at primum est falsum nec alia malitia malum censi ac dici debet illud furtum, nisi malitia causae.

Idem notandum venit de iis, quae habet Scavini *De Conse*, c. Lari. I. §2. q. 2.: « Aliquando inquit) gravius peccat, qui secundum conscientiam operatur, ut si ei dictet, quod furari debeat ad eleemosynam faciendam: aliquando aequaliter peccat, ut si indicet, se teneri ad furandum, ut possit restituere aut satisfacere creditori. Ratio est, quia gravitas violationis sumitur ex gravitate praecepti, quod violari creditur ». Verum qui sequitur erroneam conscientiam, non credit, dum agit, violare praereptum.

39. Tertium consecrarium. Quale sit peccatum negligeniae, desumendum ex iis est, quae de ignorantiae peccato diximus. Cf. in *Tract, de Aci. Hum.* c. III.

Ac 1° Ut mala, quae consequi possunt, imputentur ad culpam, debent aliquo modo praecognosci seu praevideri. Necesse tamen non est. m praevideantur in individuo ve) in specie; sed sufficit, quod praevideantur quasi iu genere uti v. gr. index, confessarius, parochus, episcopus, medicus etc. generalim cognoscunt, gravia mala causari posse rei publicae el damna proximis, si conscii de propria insufficientia ad illa officia exercenda accedant.

2° Nec tamen quaelibet aul qualiscumque praevisio inducit obligationem tollendi ignorantiam ad mala quaequam cavenda; quippe mala quaequam, licet possibilia, quandoque imprudenter timerentur nec imponent obligationem inquirendi etc., ut caveantur, lia v. gr. qui noctu iter facit, non tenetur praemittere aliquos, qui inspiciant, an aliquis infans aul morbo correptus aut vulneratus forte in via iaceat ac possit equorum pedibus aul curriculi rotis conteri.

40. Paucis itaque. Si ex conscientia ita agam, ut non advertam errorem, utcumque voluntaria et culpabilis in causa fuerit ignorantia, falsum est tamen, eiusmodi conscientiam heic el nunc non obligare, aul non licere eam sequi. Haec enim heic el nunc aequiparanda est ignorantiae invincibili. Quocirca falsum csl praeterea, me heic et nunc teneri ad eam

conscientiam deponendam, quia nemo tenetur ad id, quod ignorat atque adeo ad impossibile: culpa tamen exstitit in causa, cuius si poenitentia ita acta sit, ul fuerit remissa, nullum est peccatum.

41. Nunc ad aliam hypothesim, quando scilicet conscientia ita est erronea, ut dum acturus quispiam est, aliquo pacto errorem advertat; non quasi hic videat, se erronee indicare; nam qui errorem cognoscit, non laborat ignorantia, sed cui dubium aut suspicio subeat de rectitudine diclamini aut erroneitate: quod quidem contingere potest etiam citra culpam aniecedentem.

Et hic quidem videtur esse casus, de quo et Auctor et Doctores ab ipso allegati disputant. Quod quidem recentiores non salis videmur considerasse et ideo quaestionem non exprimunt iis verbis, quae indicem, sermonem esse de eo, qui heic et nunc advertit necessitatem perpendendi; sed generalim quaestionem faciunt de errore culpabili, quae amplectitur etiam primam hypothesim.

Sane Laymann, quem A. allegat in resol. prima, ait lib. 1. tr. 1. *De Conse*, cap. 4. n. 4.: < Nola autem, tunc errorem vincibilem vel culpabilem esse, cum intellectus aliquid agendum vel omittendum esse indicat non sine dubio et formidine oppositi, expresse vel implicite dictans, rem magis considerandam vel explorandam esse. Enimvero in hoc casu voluntas nec velle debet, quod intellectus proponit nec nolle; quia datur medium inter haec, videlicet applicare intellectum ad rem certius intelligendam ». Et sic re intellecta ac proposita quaestione, utique stare potest quod dein idem Laymann subdit: < Potest enim, *ut supponimus*, ac debet deponere errorem ».

Hinc Bonacina, ab A. allegatus, torn. 2. disp. 2. q. 4. p. 6. n. 10. utitur exemplo hominis dubitantis de quapiam lege vel excommunicatione, qui deinde possit interrogare et interroget vel peritum vel nolite imperitum.

42. Cum porro hic sit casus conscientiae dubiae, paucis res absolvitur. Nam 1° exoriente dubio, sive leve illud sit sive grave, homo tenetur illud non contemnere, si prudens appareat, sed debet sincere inquirere de veritate. Qua in re eadem est conditio hominis, sive ignorantia culpabilis sit, sive inculpabilis.

Dixi *sincere*; agere enim sincere debet, qui indicem habet Deum, cordium inspectorem. Non ergo quaerendus, qui blandiatur, consiliarius nec sophisticis rationibus illudendum sibi est nec contemnendum, quasi inanis scrupulus, dubium, quod prudens videri queat. Haec autem inquisitionis sinceritas ac sedulitas praecipitur ea lege, qua tenemur Dei leges implere. Quisquis enim debet a se suis ad legis normam dirigere, tenetur etiam de lege inquirere. Λ

2° Si non inquirat, cum possit, ex hac ipsa negligentia peccat et hoc peccatum plane distinguendum est a peccato, quod forte praecedenti

negligenlia commisit el fuit causa praesentis status conscientiae erroneae. Insuper si iste agat contra conscientiam, quam tunc habet, peccat, prout generatim iam dictum fuit de agente contra conscientiam. Si vero agat iuxta conscientiam, non solum reus erit negligenliae in inquirendo, sed reus erit praeterea malorum, quae ex imprudenti modo agendi sequulura *in individuo* vel saltem *specie* confuse praevideat.

3° Si autem exoriente dubio, praesto medium non sit, quo illud expellatur; carebil culpa praesentis negligenliae el res eodem pacio definienda est, ac diximus in prima hypolhesi: nempe si ex propria culpa quis versatur in eo statu, reus utique est talis culpa; sed celeroqui comparandus eum eo est, qui versatur in ignorantia invincibili. El siquidem in iis adiunctis doleat de praecedenti negligenliae culpa el dein agat, prout conscientia dictat, nihil peccabit. Manente autem dubio, gerere se debebit ea ratione, quae infra dicetur, ubi de conscientia aul dubia aul perplexa.

43 Quaeres: Quo pacto Confessarius colligat, num poenilens, quo tempore egit ex ignorantia, conscientia laboraverit erronea vincibili an invincibili?

Resp. 1° Si agatur de primis principiis aul proximis conclusionibus, erronea vincibiliter praesumi debet. Hic est casus, de quo saepe s. Thomas repetit, ignorantiam iuris non esse excusabilem.

2° Idem dicito, si agatur de obviis obligationibus cuique statui propriis. Vix enim contingere potest, ut ignorantia aliquo modo non sil culpabilis in causa, v. gr. si mater filios non mittat ad missam vel calechesim.

3° Si poenilens sit diligens et accuratus in iis, quae homines pii servare solent, facilius censebitur inculpabilis.

4° Idem dicito, si advertas, eum doluisse, cum errorem suum detexit. Id tamen probat utique, heic el nunc eum non advertisse; non excludit tamen culpam aliquam in causa.

5° Interrogari insuper (ul ait Gury n. 38.) poenilens poterit 1° an indecentiam aliquam in actu adverterit: 2° an dubio aliquo saltem levi tactus aliquando fuerit: 3° an conscientia suggererit, saltem interrogandum esse confessarinm: 4° an ah interrogando ex verecundia abstinuerit. Quae omnia si ille neget, invincibilis indicanda est; si affirmet, vincibilis (ait Gury) censi poterit. Advertendum tamen (quam considerationem male Gury omittit ibid.), quasdam personas ab interrogando prohiberi verecundia etiam in rebus, quae nullum habent reatum, v. gr. puella quoad menstrua. El quidem contingit interdum, ut quidam tali pudore teneantur, ut neque forcipe quid e pedore extrahi possit, cum tamen nihil id sit, aul res levis momenti v. gr. quod dixerit feli: *Sei bello, come un cardinale*.

44. Occasione traditae doctrinae, s. Alphonsus (n. 9.) quaerit: « An dari possit conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare malum, puta fornicationem, indicans erronee, non esse malum solum desiderium fornicandi, si fornicatio reipsa non sequatur ».

Et subdit: ♦ Affirmant ut probabilius Sanchez et Cardenas, dicentes, hunc peccare tantum materialiter; quia licet *velit malum obiectum*, tamen invincibiliter putat, per desiderium suum non irrogari Deo iniuriam. Hanc tamen opinionem nunquam probabilem censere potui etc. ».

45. Sed monendum, non hanc esse proprie quaestionem, quam Sanchez tractat cum aliis, quos allegat Croix lib. 1. un. 34. 35.

Sanchez enim quaerit *In Decal*, lib. 1. cap. IG. nn. 1G. 17. «An invincibiliter ignorans actum internum esse peccatum, cognoscens tamen esse peccatum actum externum, excusetur a culpa actum internum solum admittens; ut si rusticus audiverit a vivo existimato *docto et pio*, fornicationem et furtum externa esse peccata, at licere fornicandi aut furandi desiderium ».

Pari modo proponit quaestionem Croix lib. 1. n. 34.: «An peccet *formaliter*, qui *invincibiliter* putat, desiderium internum non esse malum, licet sciat, quod actus fornicationis externus sit malus ».

Ergo Sanchez et alii non quaerunt, utrum detur error *invincibilis* circa malitiam pravi illius desiderii (quae est quaestio a s. Alphonso proposita), sed, utrum supposita *tali ignorantia* rusticus peccet *materialiter* an *formaliter* ».

Imo ipse s. Alph. in editionibus prioribus suae Theologiae (edit, an. 1757. lib. 1. n. 18.) eodem fere modo, ac Sanchez et Croix, proposuerat sic quaestionem: « Quaeritur, an peccet formaliter, qui desiderat committere aliquod malum, nempe fornicationem, putans per errorem, solum desiderium fornicandi sine efleclu non esse peccatum ». El dixi, *eodem fere modo*; quia revera verba Sanchez ac Croix referri commode possunt ad meram complacentiam ac velleilatam, dum s. Alphonsus explicite quaestionem pertrahit ad *voluntatem* ac ferme *propositum*, quod effectum frustretur.

H

Verum non est omnino obscura ratio, quae s. Alphonsum sensim traxit ad immutandam faciem quaestionis. Etenim etiam in antiquiori illa editione anni 1757. lib. 1. n. 18. imo et in prima editione sua anni 1748. (in nota C ad Dub. 1. Cap. 11. Busembaum) sententiae Sanchez et Croix non subscribendi rationem hanc afferebat: « Nescio enim intelligere, quomodo qui vult deliberate (dicere actionem, qua scii offendi Deum, possit invincibiliter credere, Deum non offendere, illam cupiendo*. Ubi videmus, s. Alphonsum non tam disputare quid sentiendum sii in illa hypothesi, quam negare hypothesim. Verum nec illi hypothesim allirmaverant: imo Croix expresse monuerat, disputari solum hypothetice et hypothesim vix esse de re pos-

sibili. Ita enim Croix n. 35.: « Loquor ex supposito, si daretur talis casus; nam forte est impossibilis ».

46. Porro quoad peccata interna in rusticis el idiotis, bene s. Alphonsus n. 9. advertit, aliud esse, quod rustici non soleant confiteri prava *desideria* etc., aliud, quod haec censeri debeant prorsus inculpata. Nam admittere debet posse rudes peccare fovendo prave affectus, licet deinde crassiori quadam ratione condientes haec non exprimant; lum quia interni eiusmodi actus effugiunt rudium considerationem turn quia ex ignorantia eliam modum haec exprimendi vix reperiuol tum quia non idonei sunt rebus paulo subtilioribus distinguendis; unde lil ut confiteantur illa quoque, ipiae confessionis materia non sunt atque ita v. gr. se accusant, quod res alienas desideraverint aul invidiam habuerint, ubi tamen mere aderat desiderium boni proprii: quae quidem desideria ad summum esse queunt otiosa el subinde sunt eliam honesta.

Addamus insuper quoad s. Alphonsi thesim, haud esse difficile, quod rudes ex ignorantia invincibili non habeant rationem quorundam desideriorum, saltem si inefficacia sint. Et sane si interrogem, an peccet, qui die abstinentiae delectatur de esu carnum praecedentis diei, aul desiderium cum complacentia habeat circa carnes die paschalis deinde comedendas; male profecto (ut suo loco videbimus) hunc quis vehit reum peccati damnaret, dummodo sit ita comparatus animo, ut reipsa die abstinentiae haec edere non velit. At enim mutetur modo exemplum. Quid mirum (impiam), quod rudis idem praestet quoad fornicationem? Videlicet secum dicat: facerem libenter, imo libentissime; sed nolo, quia peccatum est? Inter duas praedictas hasce quaestiones nonne haerent ipsi Theologi, v. gr. dum quaeritur, an sponsi desiderare (cum desiderium rationale alioquin licitum vix a delectatione alioquin illicita seiungi possit) actus matrimoniales possint? Et plane censeo, id saepissimo contingere (si personas excipias valde pias el in rebus spiritualibus exercitatas): vix tamen quempiam se reum existimare; quia nempe cupit el delectatur de eo, quod licitum sibi erit et ut tale cogitai el cupii et idcirco de hisce nullatenus se accusat.

47. Memoranda heic doctrina Salmanlicensium el Croix. Illi Tract. 20. c. 5. punct. 2. n. 20. aiunt: « Si aliquis delemus in carcere iudicat peccare se mortaliter, sacrum non audiendo, hi nullo modo peccat, illud omittendo. Et ratio est; quia nequii esse peccatum absque libertate.... Nec obstat diclamen erroneum conscientiae; quia tunc diclamen est causa peccati, quando applicatur ad opus h. e. quando inlluit in operationem ». Croix l. I. n. 39. statuit pariter non peccare rudem, qui absolute non possit adire ecclesiam ad missam audiendam, licet putet se peccare; secus tamen, subdit ibid. n. 40., si absolute posset, licet habeat aliunde causam excusantem, v. gr. morbum, quia ex conscientia erronea putat, se ea causa non excusari.

Verum, nisi causa excusans valde sit ambigua et subtilis, non videtur admittenda ista altera speculatio. Ratio; quia in conscientia illius quidpiam latet, quod confusa quadam ratione temperat erroneum indicium, licet non expellat eum peccandi timorem, qui non abest etiam, ubi est impossibilitas.

Unde resolvuntur casus sequentes.

V. 1. Homo in tali caso constitutus, v. gr. qui sibi mentiendum vel furandum putat, ut vitam proximi servet, etsi futurus sit perplexus et ex hypolhesi necessario peccaturus necessitate consequente, eo quod, stante conscientia erronea, non possit effugere peccatum: absolute tamen et simpliciter non peccabit necessario; quia nec sequi talem conscientiam debet nec contra eam facere: sed potest et debet eandem deponere (cum sit error vincibilis et culpabilis) et hunc operari. Vide Laym. hic 1. 1. l. 1. c. 4. et Bec. in 1. 2 l. 1. c. 4. q. 7.

VI. 2. Qui peccavit ex conscientia erronea, etsi in rigore non teneatur, rectius tamen addet illam circumstantiam in confessione, dicendo: feci hoc vel illud, putans me facere contra praeceptum vel obligationem gravem Card, de Lug. disp. 16. n. 503.

48. De priore iam diximus a 29. deinceps. Ad alteram quod spectat, solvitur hic quaestio, an necesse sit dicere confessario, se peccati cuiuspiam reum esse ex conscientia erronea agendo, an satis sit dicere reatum v. gr. non audivi missam, non ieiunavi etc.

Ratio dubitandi, ut habet Lugo *De Poenit.* disp. 16. n. 499. est, quia secus non dicis peccatum, quod reipsa fecisti; sic v. gr. cum dicis: *graviter detraxi, proieci in flumen vas argenteum alienum* etc.; cum tamen in se detractio fuerit levis et vas vel ligneum fuerit vel tuum, licet erronee aliud existimares. Auctor quidem post Lugo l. c. n. 503. tenet, nullam *in rigore* esse obligationem fatendi illam circumstantiam; rectius tamen illam exprimi.

49. Addamus nonnulla, ut pateat, quo spectet Auctoris sententia.

Itaque 1° Rudes solent confiteri peccatum, nihil dicentes de conscientia erronea, quippe qui nesciunt, se erronee indicasse: qui contra non confiterentur peccatum, si advertissent antecedentem errorem suum. Cum his caveat confessarius, ne contemnat; sed inquirat, an reipsa ex mala conscientia peccaverint, tum vero doceat etc.

2° Communis est DD. sententia (vid. Lugo Disp. 16. *De Poenit.* n. 499.) non esse diversae speciei peccatum, quod vel recta vel erronea conscientia commiseris. Ergo per se necesse non est addere circumstantiam conscientiae erroneae. Hinc si quis bis cum recta conscientia ieiunium violaverit, bis vero cum erronea; satis est, si dicat: *quater violavi ieiunium.*

Secus, qui confessus est peccata, quae fecit ex conscientia erronea, v. gr. quod violaverit votum aut fregerit secretum aut detraxerit, quando

deinde deprehendat, vel votum illud invalidum fuisse nlpote de re indifferenti, vel nullam fuisse obligationem secreti, quia res iam notoria erat, vel nullum fuisse peccatum detractionis, quia et iure el facto crimen erat notorium aut certe necesse fuerat revelare crimen ad petendum consilium; iam hic teneretur rursus confiteri el cum passim haec occurrant, grave onus poenitentibus imponeretur. Ita Lugo ibid. nn. 501. 502.

3° Aliquando tamen haec circumstantia plurimum habet momenti, vel *propter censuram*, quae certe non incurritur, si quis mere reus est ex conscientia erronea vel *propter reservationem*, quae pariter in casu non adesset vel etiam si alias non intelligeretur peccatum, v. gr. si puer se accuset de violato ieiunio: quo casu coniessarius inquirere debet, an ex conscientia erronea operatus sit.

4° Celerum non verendum, ne aliud pro alio peccatum (quod timuisse Lugo videtur) quis confiteatur, si circumstantiam illam non exprimat. Etenim ratio peccati formalis, quae vera est sacramenti seu absolutionis materia, consistit in *formali* deformitate actus et non pendet ab obiecliva, nisi quatenus el quomodo apprehenditur. El ita cessat reipsa ratio dubitandi.

CAPUT II.

DE CONSCIENTIA DUBIA.

Du b. I.

Quid sit conscientia practice dubia et quid in ea agendum.

VII. Resp. I. Dubium est suspensio assensus circa obieclum apprehensum, blquod est duplex. Speculativum seu universale, quando in genere dubitatur, v. gr. an contractus usurarius sil licitus: au die festo liceat venari, piscari, pingere etc. El practicum seu particulare, cum dubitatur, an his circumstantiis, v. gr. hoc festo liceat milii venari. Ex quo patet, quid sil conscientia practice dubia, scilicet quae practice dubitat: speculative dubia, quae speculative. Ita Navar. Laym. Sanch. Becan, in I. 2. tr. I. c. 4. q. 8.

50. Proponitur quaestio: Quid sil conscientia practice dubia. Et huic satisfit unica responsione, in qua 1° definitur dubium el 2° distinctio explicatur inter dubium speculativum el practicum.

51. Auctor paucis et bene definit *Dubium pro suspensione assensus*: nonnulla addamus ad rei claritatem in re tanti momenti.

Dubium itaque, prout in praesens el proprie accipitur, cum dicat *suspensionem assensus*, non opponitur solum *certitudini*, sed etiam cuilibet alii assensui el *opinion*i et distingui debet etiam ab inclina-

tionem qualibet ad assensum, quae propria est *suspicionis*. Paululum haec declaremus secundum doctrinam s. Thomae.

52. Certitudo tunc inesse animo dicitur, cum assensus eius est firmus et abest formido de opposito. S. Thomas 3. Dist. 26. q. 2. an. 4.: « Certitudo proprie dicitur firmitas adhaesionis virtutis cognitivae in suum cognoscibile ». Ubi advertite alicubi s. Thomam soli certitudini tribuere proprie *assensum*. Ita *de Verit.* q. 11. art. 1.: « Intelligens habet assensum, quando certissime alteri parti adhaeret ». Proinde ibid, et assensui adscribit, quod *quietet* (quies autem propria est certitudinis) et exinde negat, *assensum* adesse, ubi sola est opinio. Verunlamen videbimus, ex eodem s. Thoma, *assensum* tribui etiam *opinionis*.

Porro cum certitudo sit *firmitas adhaesionis*; inde ratio est, cur certitudo per prius dicitur de *mente* tum de *indicio* seu cognitione tum vero etiam de re cognita ac demum de rationibus, quae hanc assensus seu indicii firmitatem pariunt. Hinc s. Thomas 3. Dist. 26. q. 2. ar. 1. ad 1.: « Certitudo primo et principaliter est in cognitione; sed per similitudinem et participative est in omnibus operibus naturae vel virtutis ».

53. Si adsit aliquis assensus, non tamen omnino firmus ac propterea cum aliqua formidine oppositi, tunc mens dicitur *opinari*. Unde apparet (et hoc alte menti deligendum), non idem esse *dubitare* et *opinari*. Opinio adhaeret alterutri parti; dubium vero nulli parti inclinatur. Ita s. Thomas I. q. 79. art. 9. ad i.: « Opinio significat actum intellectus, qui fertur in unam pariem contradictionis cum formidine alterius ».

Discrimen opinionis a dubio sic tradit s. Thomas *de Verit.* q. 11. art. 1.: « Intellectus noster... quandoque non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud, vel *propter defectum moventium*, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habemus, vel *propter apparentem aequalitatem eorum, quae movent* ad utramque pariem; et ista est *dubitantis* dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis (a). Quandoque vero intellectus inclinatur magis ad unum, quam ad alterum; sed tamen

(a) Haec habemus quod in hac alumbatiolem distinctionis, quae posterius investitur, dubii positivum et negativum. Sed advertendum, quosdam ita deformasse naturam dubii, ut non sit amplius *dubium*. Nun dubii proprium est, ut *fluctuet inter duas* partem *contradictionis** et in hoc differt ab *opinione*, quae alterutri parti adhaeret.

Contra minus clarum est, quod ait s. Alphonsus n. 20.: Dubium dividitur in negativum et positivum. Negativum est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles sed tantum leves. S. Thomas non sic loquitur, sed ponit non esse rationes: *propter defectum*, ait, *moventium*. Positivum est, quando pro utraque parte vel saltim pro una *adest probabilem*, sufficiens ad formandam conscientiam probabilem... ideo dubium positivum habet semper coincidentem cum *opinione probabili*. Accedunt rationes solum pro una parte, mens non fluctuat inter duas partes contradictionis, quod ad dubium requirit s. Thomas.

illud inclinans non sufficienter movet intellectum ad hoc, quod determinet ipsum ad unam partem *totaliter*; unde accipit quidem unam partem, tamen semper dubitat de opposita: et haec est dispositio *opinantis*, (pii accipit imam pariem contradictionis cum formidine alterius ».

Notanda, quae idem s. Thomas habet de discrimine opinionis a certitudine, in Lib. 2. *De Anima* Texti. 53.: «Cum aliquid intelligimus, asserimus *sic esse*: cum autem opinamur, dicimus *sic videri* vel *apparere nobis*. Ratio est, quia cum opinemur per media, quae possunt aliter se habere, hoc videntes non audemus absolute dicere: *Ita est*, sed cum restrictione dicimus: *ita nobis videri*. Idem proinde est opinando dicere rem esse ac dicere *videri nobis, rem esse* (a) ».

54. Suspicio denique distat tum ab opinione saltem gradu tum a dubio. Suspicio enim dicit quandam inclinationem (non voluntatis, sed intellectus) in alterutram partem, non ejusmodi tamen, quae ullatenus dici queat assensus vel adhaesio. Differt ab *opinionem*; quia non est talis adhaesio, ut mens dicat *rem sibi videri*, sed solum *rem forte ita esse*: differt etiam a *dubio*; quia non dicit meram suspensionem assensus seu indicii.

De iribus hisce intellectus actibus s. Thomas 2. 2. q. 2. art. 1.: «Quidam actus intellectus habent cogitationem informem absque firma assensione, sive in neutram pariem declinent, sicut accidit *dubitanti*; sive in unam pariem magis declinent, sed limentur aliquo levi signo, sicut accidit *suspicienti*, sive uni parti adhaereant, tamen cum formidine alterius, quod acci lit *opinanti* ».

55. Praemissa dubii definitione, facile erit distinguere, quandonam *speculative*, (piando *practice* quis dicatur dubitare. Illud adverte non exspectandas heic esse s. Thomae definitiones; quippe quando agitur *de operabilibus*, ipse quemlibet actum intellectus *practicum* appellat. Et iam diximus, has dubii distinctiones in *speculativum* et *practicum* circa operabilia. a recentioribus ratione cuiusdam commodi invectas fuisse (d ii. 4. 5.).

Et Imius quidem distinctionis dubii in *speculativum* et *practicum*, primus anclor, ut monel Sanchez *de Natrim*. Lib. 2. Disp. 41. n. 4. fuit Caiclanus; qui in Opusculo *scptemdccini Desponsionum* Resp. 13. Dub. 7. scripsit: « Distinguere oportet de modo, an huiusmodi haesitatio

(a) Hinc quoi quidam recentiores velint assensum semper esse certum, secundum quod in eo et in eo mi- a s. Thoma (q. 52.), etiam in eo statu mentis, qui a veterihii O/ōno vocatur; in quo, si bene advertis quid mens faciat, reapse ea se habet ut ailinnatH cum certitudine probabilitatem rei, rem sibi videri, simul ignorans an re* ita sit. Et opinio probibili«, probabilior etc. est reapse indicium mentis firmum, asserens id esse probabile, probabilius etc. Ex alia parte assensus non firmus est quid aegre intelligibde. Cf. «licenda 59. 3. E.

seu *vacillatio sit modo speculativo vel modo pratico*: hoc est, an dubitet de licito vel illicito *secundum se*, vel ul est *ratio operis hic et nunc*. Nam si quis dubitaret, an pulsare in die festo sit licitum vel illicitum et tamen non dubitaret sibi tunc esse licitum pulsare, iste non peccaret tunc pulsando, quantumcumque magna esset dubitatio apud eundem de actu pulsandi *secundum se*, an sil licitus vel illicitus et similiter quantumcumque esset maximus timor de eodem. Et per oppositum si quis esset certissimus de actu pulsandi *secundum se* quod est licitus die festo et tamen fluctuaret de exercenda nunc a se pulsatione, ita quod ratio applicandi se ad pulsandum cum ambiguitate applicat, illicite quis pulsaret; intellectus siquidem speculativus nihil dicit de operando».

Hinc Sanchez *de Jtfatrim.* lib. 2. Disp. 71. n. 4. hunc distinctionis modum non solum *dubio*, sed etiam tum *scientiae* tum *opinionis* sic applicat: « Supponendum est, scientiam, fidem, opinionem et dubium posse esse vel speculative vel practice. Scientia *speculativa* est, quae *in communi* dictat certo et evidenter aliquid esse faciendum vel esse peccatum... et *opinio speculativa* est, quae *in communi* dictat non certo sed sub formidine; dubium autem, quando *in communi* dubitatur: dicitur autem dubium rei, aut scientia, aut opinio rei *secundum se*. Scientia autem *practica* est, quae *in singulari* et perpensis omnibus circumstantiis rei, dictat, aliquid *hic et nunc esse licitum vel illicitum* et opinio, quando quis *opinatur* et dubium, quando *dubitatur*, an hic et nunc sit licitum. Appellatur autem scientia vel opinio vel dubium rei *in particulari, respectu operantis*. Et appellatur haec *scientia* vel *opinio* vel *dubitatio practica*: licet prior possit dici et vere sil *practica*; cum ordinetur ad dirigendas actiones humanas. Quia prior dicitur *speculativa quoad modum universalitatis* et *respectu posterioris particularis*, quae *practica* dicitur ».

Ex quibus tum Caietani tum Sanchez dictis, haec erit utriusque dubii definitio ac discrimen, quod dubium *speculativum* est de licito vel illicito *secundum se*, dubium *practicum* prout *est ratio operis* heic et nunc: ita ex Caietano. Ex Sanchez vero *speculativum* dubitat de re *in communi* seu *universali*, *practicum* vero de re *in singulari* cum suis circumstantiis *respectu operantis*. Porro, ul videbimus, forte rem proprius et expressius tetigit Caietanus, quam Sanchez.

56. S. Alphonsus n. 21. aliter rem proponit hoc modo: « Speculativum est, quo quis dubitat de rei *veritate*, v. gr. an bellum aliquod sil iustum vel iniustum... *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei *honestate*, v. gr. an liceat mihi in tali bello *dubie iusto* militare... Semper itaque distinguendum *verum* a licito: dubium enim *speculativum*, licet in obliquo et [^ootius consequenter respiciat licitum; tamen in recto cl principaliter *speculativum* respicit *verum*, *practicum* autem respicit *licitum* ».

Laudandus esi s. Doctoris conatus clare explicandi perplexam liane distinctionem: sed dubitari potest, an id assecuius sil, cum deceptus videatur exemplis, quae attulit. Et sane nemo negat speculativum dubium esse: *An liceat pingere vel venari die festo*, practicum vero: *An hoc die festo mihi liceat venari*. Et tamen ulrobique quaestio est de *honestate* seu de *licito et illicito*, uti reipsa statuebant Caielanus et Sanchez, qui plurimos 1)1). pro eodem sensu allegat *de Alatr.* lib. *I.* disp. 41. n. 8.

Praeterea cum veritas in rebus practices desumatur a conformitate cum recto appetitu (n. 12), palet, verum non distingui a recto et honesto et licito, (a).

Laymann vero quaestiones illas seu *exempla dubii speculativi* exclusit a praesenti distinctione. Etenim *De Conse*, c. 5. n. 2. primo distinguit dubium in mere *speculativum* et *practicum*. Primum dicit, « in quo directe non quaeritur de praxi seu humana actione, utrum ea licita sit necne, sed de quodam legitimo v. gr. utrum...testamentum sit legitimum, utrum matrimonium, quod contraxi, sit validum, utrum bellum, in quo milito, iuslum sil, utrum equus, quem possideo, sil meus necne. Dubium practicum est, in quo directe quaeritur de praxi seu actione morali, num ea licita sil ». Dein practicum sic iterum in duo distinguit: « Hoc iterum duplex est, auctore Caielano Covarrnvia etc. Unum generale et abstractum, ut cum dubito, utrum contractus census germanici usurarius sil, utrum liceat die festo bellare, piscari, pingere. Alterum est dubium proprie practicum seu practice practicum, cum in particulari dubitatur, utrum hic et nunc mihi liceat die festo pingere etc... Merito autem hoc dubium appellatur proprie seu practice practicum; quia propinque est de praxi seu actione morali, spectatis singulis circumstantiis. Dubium vero illud generale et abstractum magis est remotum a praxi et idcirco a quibusdam speculativum vocari solet, comparatione videlicet alterius magis practiei, siculi Sanchez notavit ».

Unde apparet, ea, quae s. Alphonsus ad speculativum dubium revocavit, vix aut ne vix quidem ad praesentem quaestionem perlinere. Et revera, cum veniemus ad usum harum doctrinarum, videbimus s. Alphonsum dubiis speculativis ea accensere, quae liceitatem respiciunt et honestatem, non alitem meram illam veritatem.

57. Ut aliquid de his concludamus, concedendum est, in omnibus praemissis definitionibus (sepositis modo nonnullis particulis abs re adiectis) aliquid haberi, quod ad rem facit: at non satis disserte rem definiri; unde lit, ul propositis aliis forte exemplis, necesse sil iam mulare definitiones, quippe allatae illis non conveniunt.

(a) line n»voca sententiam s. Thomae 1. q. 79. art. 11. ad 2.: < Obiectum intellectus *practici* est bonum ordinabile ad opus sun κ λ γ ι ο ν ε v e r i ».

Planior erit via, si ex indole veritatis tum speculativae tum practicae desumantur istae quoque dubii utriusque definitiones. Revocentur itaque verba s. Thomae 1. q. 79. ari. 11. (sup. n. 4.): « Intellectus *speculativus* est, qui quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad *solam* veritatis cognitionem; *practicus* vero intellectus dicitur, qui hoc, quod apprehendit, ordinat ad opus ». Et loquendo de *obieccto*, seu veritate idem S. Thom. ibid, ad 2.: « Obiectum intellectus *practici* est bonum ordinabile ad bonum *sub ratione veri* ». Quocirca veritas *speculativa* seu theorelica est, quae obiectum est merae contemplationis nec ad opus ordinata; practica vero, quae ad opus ordinatur.

Porro hanc eandem distinctionem facile reperies in diclaminibus practicis, quae scilicet ad opus ordinantur, si id, quod isti Doctores dixerunt de veritate ordinabili vel non ordinabili ad opus, transferas ad mentem seu animum seu scopum contemplantis veritatem per se practicam. Etenim duplici modo potest mens circa veritatem practicam occupari, nempe 1° sistendo in ipsius veritatis contemplatione seu notione el 2° ipsam deducendo ad praxim seu ipsam adhibendo ut normam directricem actus, quem ponit. In priori casu versabitur circa eam modo quodam *speculativo*, in posteriori autem versabitur quodam modo *practico*: atque adeo distinctio non attingit duplicem speciem veritatis, nempe *speculativae et practicae*, sed merum modum, quo se quispiam habet circa veritates practicas.

Ilinc 1° palet, cur Gaietanus dixerit: « Distinguere oportet de *modo*, an huiusmodi haesitatio seu vacillatio sit *modo* speculativo vel *modo* practico ».

Item 2° cur idem Gaietanus modum *speculativum* explicet per dubium de re *secundum se*; modum vero *praelicum*, ut *est ratio operis* heic et nunc, nempe adhibetur heic el nunc ut norma operis.

Item 3° Cur Sanchez dixerit, appellari *speculativum* dubium aul scientiam aut opinionem rei *secundum se*: practicum vero dubium aul scientiam aul opinionem rei *respectu operantis*.

Alia vero distinctionis ratio inde desumpta, quod dubium *speculativum* sit de principio quopiam generali seu universali el in abstracto, *practician* vero de particulari cum suis circumstantiis, non salis clara est et aequivocationi est obnoxia. El sane nonne etiam circa casum omnino particularem suisque omnibus circumstantiis circumvestitum potest quis sistere in modo *speculativo*, nempe consistere in dispicienda veritatis mensura iuxta rationes hinc inde militantes, quin tamen ad praxim deducat, scilicet nullum opus aggrediendo adhibita illius veritatis norma? Nonne imo id quotidie praestamus, dum particularissimos casus conscientiae solvendo proponimus ac porro solvimus, imo dum tale examen instituimus circa casus non iam fictos, ut aiunt, sed factos? Ergo casus

huiusmodi particularis utcumque suis vestitus circumstantiis tunc solum denique, exhibebit nobis speciem *practici* dubii aut *praelicae*, opinionis, quando reipsa et effectum sequatur opus ea norma directum. Et hoc (plane dicamus) non sufficiens per eam loquendi formam exprimitur.

Quocirca paucis haec omnia resumendo dicemus, indolem dubii practici prae speculativo hanc esse, ut alterum sit operis directivum, aliud non. Ita v. gr. num quis possit ad Communionem accedere, quando videtur sibi deglutivisse grana labachi per nares attracti, *speculativum* dubium erit quoad eum, qui disquirens manet incertus nec tamen accedere debet ad Communionem: *practicum* erit si quis hac de causa *incertus* accedat ad Communionem.

58. Ex notione dubii *speculativi* vel *practici* pronum est colligere, quid sit *conscientia dubia speculative* et *dubit practice*, transferendo scilicet ad statum vel actum intellectus id, quod de ipsa vel cognitione vel cognitionis modo seu mensura abstracte dicebatur.

Bene has definitiones tradit Becanus *de Act. Hum.* cap. 4. q. 8. n. I. et quidem fere iuxta eum conceptum dubii speculativi aut practici, quem superius innuimus: « Tunc est (inquit) practice dubia, quando quis in *ipso exercitio actionis* ita est dispositus, ut non iu licet se bene agere, sed dubius sit. Tunc autem speculative est dubia, quando quis extra exercitium dubitat, an hoc vel illud sit licitum nec ne ». Quae tamen posterior particula minus, ac prior, est exacta; quia potest dubitare quispiam *mere speculative* etiam in exercitio actionis, dummodo haec conscientia actum non dirigat.

Hinc egregie Laymann *De Conse*, cap. 5. n. 2. in fin. veram tesseram conscientiae practice dubiae assignavit, quando eam dixit *praxeos directivam*. Ex hoc enim solo speculativa a practica distinguitur, quod haec praxeos seu actionis sit directive, illa non item.

59. Occurrunt haec nobis venatores quidam proprietatum loquendi et reclamant, male et improprie dici conscientiam dubiam, quae erit *conscientia non conscientia*. Nam cum conscientia sit indicium et dubium sit suspensio indicii, in dubio nulla igitur est conscientia. Ita philosophia recentior.

Responderi his potest 1° Sicut certitudo, ita etiam dubium per prius dici de mente, seu, ut habet s. Thom. *de Verit.* q. 14. art. I., *de dispositione animi*; per posterius autem de iudicio, imo et de re iudicata et de rationibus sive argumentis etc. Quando autem quidpiam praedicatur de alio *per posterius*, nonnisi inepte quaeritur omnimoda illa proprietas, quae supponitur in praedicatione *per prius*. Ita nemo putat, improprie dici *factum dubium*, cum tamen omnia facta aut sint aut non sint et stulte quis obiiceret, *factum dubium* esse *factum non factum*. Ita dicimus *dilectamen dubium, dubiam sententiam*.

2° Dubium perinde est atque incertum seu haesitans, unde et *suspensum* dicitur. Atqui *assensus suspensus* propriissime dicitur, sicut proprie dicitur etiam *consensus negatus*.

3° Denique falsum est, nullum haberi iudicium. Fit enim in hoc casu non secus ac quando index fert sententiam, quae ulrique adversario rem suam adiudicat. Et duplex reipsa intercedit iudicium, cum dubium est positivum, quo sua vis rationibus ulriusque oppositae partis tribuitur. Secus impossibile foret rem dubiam decerni. Insuper additur iudicium seu ipsa sententia, qua decernitur, rem esse dubiam et in dubio negativo id solum lit atque hoc rursus verissimum est indicium. Dubium enim non solum est suspensio assensus, sed est suspensio propter perspectam rationum insufficientiam ad sententiam pro alterutra parte ferendam ac proinde addit iudicium de hac ipsa insufficientia, atque adeo de rei quoque incertitudine seu obscuritate.

Ergo 1° inscite Doctores accusantur locutionis impropriae: 2° etiamsi aliqui adesset improprietatis, profecto in hisce ineptiis notandis non residet profectus in scientia seu philosophica seu theologica.

VIII. Resp. 2. Qui cum conscientia practice dubia operatur, peccat et quidem peccato eiusdem rationis ac speciei, cuius est peccatum, de quo dubitat. Ita Sanch. Bonae. 1.2. d. 2. q. 4. p. 7. Ratio prioris est, tum quia is exponit se periculo peccati, tum quia *quod non rat ex fide, est peccatum*, id est quod non lit cum determinato iudicio conscientiae est illicitum. Idque verum est, etiamsi speculative non dubitet: v. gr. certus sum, absolut* licitum esse die festo docere, dubito tamen, an heic et nunc mihi liceat, pecco docendo. Ratio posterioris palet lum e\ ratione prima data, tum ex dictis de conscientia erronea; quia habet affectum ad peccatum eiusdem rationis. Unde, si dubites, an sit mortale, peccas mortaliter: an sil furtum, committis furtum etc. Si dubites, siine peccatum (sive moi tale, sive veniale) ita ul malitia in confuso proponatur, dicit Vasq. 1.2. d. 529. c. 3. et abi, esse mortale, quod negant Navar. Valent, etc. vid. Bonae. Lavin. I. I. tr. 2. c. 4. n. 7.

60. Synopsis doctrinae Auctoris haec est. 1° Qui agit cum conscientia practice dubia peccat: *2° peccat ea peccati specie, de qua dubitat. 3° Ratio ulriusque redditur. i° Quaestio additur de operante cum dubio, an sit veniale vel mortale peccatum.

Quoad 1. quod peccet agens cum conscientia practice dubia, res est certa penes omnes et nulla in se indiget explicatione. Si quid est dubii, id est in ratione reddenda, de qua mox.

Quod vero *2. dicitur peccari ea specie, de qua dubitatur, id intelligendum est de specie tum *theologica* lum *moralis*: videlicet erit mortale vel veniale, prout fert dubium et erit peccatum vel detractionis vel furti vel sacrilegii etc. prout obieclum, de quo dubitatur, est tale.

61. Quaeritur ergo 3. cur peccet operans ex conscientia practice dubia.

Difficultas aliqua occurrit in reddenda hac ratione; quam tamen bene nosse, non parum iniere st.

Quidam afferunt sententiam Apostoli Rom. XIV. 23.: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*; nempe, aiunt, peccatum est, quidquid ita agis, ul non agas secundum iudicium conscientiae. Sed ita statuitur thesis: at adhuc restat inquirenda intrinseca ratio cur id sil peccatum.

Auctor reddit rationem: *Quia illicitum est, quod non fit cum determinato iudicio conscientiae*. Sed haec non tam est solutio, quam propositio quaestionis. Restat enim inquirendum, cur sic agere sit illicitum. Addet alius: Cur est illicitum agere absque persuasione honestatis, quando simul desit etiam persuasio inhonestatis?

62. Alii dicunt: Qui agit cum dubio, perinde affectus est ad virtutem atque ad vitium. Verum hoc gratis confingitur; ve) saltem tingitur specialis casus de homine aliquo, qui nullam honestatis curam habeat. Porro lingamus alium, qui a peccato potius abhorreat, sed nimis grave habeat abstinere ab illa actione; in hac hypolhesi ratio illa, uti patet, evanescit.

63. Ratio communior et quae fere a plerisque alTerlur est (vid. Suar, in I. 2. tr. 3. disp. 12. sect. 5. n. 2.) quia homo agens cum tali dubio *se exponit periculo peccandi*. Ita v. gr. e recentioribus s. Alph n. 22., Scavini *De Conse*, cap. 3. art. 2. §. 2. q. 6. et pro reliquis Stephanus De-Ghamps *Quaest. facti* etc. cap. 1.: «Certum est, eum, qui proprie dubitans agit, vere peccare. Quod *recentiores fere omnes* probant... hac ratione: *Qui operatur cum tali dubio, exponit se peccandi periculo* ».

Verunlamen et haec ratio, nisi quid addatur, obscura est et difficilis ad explicandum. Nam vel intelligent periculum *committendi peccatum materiale*, vel *peccandi formaliter*. Atqui non potest id inlelligi de peccato materiali; quia secus non liceret agere, nisi ubi abest omne periculum *materialiter* violandi aliquod praeceptum: ergo nec liceret sequi opinionem nedum probabilem, sed neque probabiliorem, imo neque probabilissimam (quod tamen damnatum ab Ecclesia est); quippe opinio nunquam excludit formidinem de opposito atque adeo periculum illud violandi materialiter praeceptum semper adest.

Snperest ergo, ut id inlelligalur de periculo peccandi *formaliler*. Et sic reipsa videtur id intellexisse Croix lib. I. η. 48., ubi scribit: «Qui operatur ex iudicio practice tantum probabili, scit iudicium, quo nititur, posse esse falsum... Ergo non est certus, se non peccare *formaliler*: ergo sic operando se exponit periculo peccandi *formaliter* ».

At ista plane obscurissima sunt. Quid enim est ratiocinatio illa: *Scit iudicium suum posse esse falsum: ergo non est certus, se non peccare formaliler?* Utique peccatum formale est consensus voluntatis in malum: tibinam porro habemus periculum talis consensus in malum, cum imo possit quispiam protestari, se nolle malum nec in illud consentire? Deinde periculum dicitur de eo, quod potest obvenire vel non obvenire :

porro quod possit adesse vel non adesse violatio materialis praecepti, facile intelligimus; at quomodo poterit adesse vel non adesse peccatum formale, scii, consensus in malum?

Mitto modum adhuc magis obscurum, quo id ipsum proposuit Auctor Appendicis *De Probabilismo* in fin. Tom. XI. coi. 1493. Curs. Theol. Migne n. 5.: « Velat prudentia Christiana, ne ultra incurramus periculum mali omnium maximi, quod nulla utilitatis cuiuslibet consideratione compensari possit (hac oratoria periodo voluit dicere: *quisque debet cavere periculum peccandi* el est maior argumenti: audiamus minorem): sed qui agit cum dubio practice, incurrit illud periculum; quandoquidem limet (!), ne peccatum formale sit actio, quam ponit: illud operatur, quod rationabiliter suspicatur esse offensam Dei ». Si peccatum formale est actio, quae scienter el libere proficisci debet a nostra voluntate, quid sibi volunt ista: *timet. ne actio sit formale peccatum?*

64. Verumlamen existimare non licet, Doctores prope omnes absonum quid protulisse (a). Quaerendum est igitur, quo sensu ratio illa sit efficax.

El hic sensus reipsa habetur, licet non pauci e recentioribus, quibus accensebimus Croix, non videantur illum assecuti atque adeo in exponenda illa ratione rem potius absonis conceptibus implicaverint, quam explicaverint.

Explica ergo ita: Nefas est, se exponere periculo violandi etiam materialiter legem, quando quis ad hoc periculum cavendum teneatur. Atqui quisquis habet conscientiam practice dubiam, tum se exponit periculo transgrediendi materialiter legem, tum obligationem habet cavendi illud periculum. Ergo.

Probanda est Minor. Et quoad primam pariem nulla probatione indiget; nam qui agit, dum nescit, an actus sit legi conformis an difformis, profecto periculo se committit, ne actus sit a lege difformis.

Probanda ergo secunda pars, nempe hunc teneri ad cavendum tale periculum. Nec difficile est probare. Nam huc spectat doctrina generalis de ignorantia, cum casus dubiae conscientiae ad quandam legis ignorantiam revocetur. Argue ergo sic: Qui habet conscientiam dubiam scit profecto, se in ignorantia legis versari. Atqui quisquis novit, se in legis ignorantia versari, tenetur, antequam agat, de lege inquirere el reus est, si, cum possit, negligat ignorantiam depellere; quippe qui te-

(a) Dixi *Dictores* propre omnes. Nam Suarez in. 1. 2 tr. 3. disp. 12. sect. 3. n. 2 inquit de hoc: < Ratio omnium est..., quod tenetur homo in suis operationibus cavere, quantum potest, periculum peccandi et hoc sensu dicunt saepe iura.... in dubiis tutiorem partem esse eligendam... Ergo ut homo recte moraliter operetur, oportet excludere omne dubium et periculum malitiae; hoc autem non fit sine indicio certo saltem practico ».

netur ad leges servandas, tenetur etiam ad easdem cognoscendas atque adeo inquirendas. Ergo qui agit cum conscientia dubia, peccat; quia sic agens, agit dum scit se ignorare legem et tamen negligit de ea inquirere.

Bene in hanc rem Suarez *Ik Censur.* Disp. 40. sect. 5. n. 12.: « Dubium speculativum circa legem... non salis examinatum iuxta capacitatem operantis et rei opportunitatem, semper infert conscientiam dubiam practice, quae non potest prudenter deponi, nisi prius adhibeatur sufficiens diligentia addubitationem tollendam. Quia quamdiu homo non facit, quod in ipso est, ad deponendum dubium, illi imputatur *quidquid est periculi* in tali operatione et ignorantia, quae ibi intervenit, vincibilis est, ideoque non potest a culpa excusare ».

E\ his patet etiam ratio, cur homo sic agens peccet ea specie peccati, de qua dubitat. Etenim quisque praecavere tenetur eas legis violationes, (piae novit, ex ignorantia sua sibi comperta ac vincibili sequi posse atque adeo reus tenebitur violationis cuiuspiam in individuo, quam, cum possit, negligit avertere. Ita v. gr. medicus relate ad periculum aegroti, cui medicinas praescribat, antequam curaverit dubium depellere de morbi natura. Talis autem est conditio operantis cum conscientia practice dubia; novit enim obligationem praecavendi legis violationem, novit ex sua ignorantia instare violationis periculum ac praevidet etiam mala in specie seu individuo ac sciens obligationem idcirco depellendi ignorantiam, nihilominus culpabiliter periculum illud subit. Reus est igitur huius specialis violationis et quidem reus est, sive ista violatio reipsa adsit, sive non adsit; uti v. gr. si medicus ille fortuito bene aegrotum curet.

Hinc discrimen a conditione illius, qui agat cum conscientia tantum speculative dubia. Etenim hic censetur quaesivisse nec tamen invenisse veritatem. Si quaequam ergo sequatur legis violatio, haec non potest illi imputari, quasi per suam in inquirendo negligentiam praecavere eam noluerit et cum diligentia adhibita ignorantiam depellere non potuerit, haec censetur quoad eum invincibilis atque adeo inculpabilis.

65. Neque vero existimare debemus, eiusmodi reatus incurri ab iis solum, qui, si subtilius haec exquirant, inordinationem diorum actuum penitus introspiciunt; eandem vero inordinationem a plerisque ignorari. Etsi enim homines communiter ad sua principia rem nec revocent nec revocare sint idonei; naturali tamen criterio satis edocentur, quid culpaee insit in actu, quem quis cum conscientia practice dubia ponat. Profecto famulus, qui dubitat, an aliquid sit contra heri voluntatem, reus ab omnibus censetur, si quaerere voluntatem heri, cum possit, negligat et subortum dubium contemnat. Item amicitiae leges violare et amicum contemnere censetur, quisquis dubitans, an quaequam mala seu incommoda ex consilio a se capiendo obventura sint amico, nullatenus, dubio illo excusso, praecavendi ea curam gerit.

El haec quidem confirmant, rationem, cur reus sit quisquis cum conscientia practice dubia operatur, huc redire, quod sic agendo violatur obligatio cognoscendi legem et praecavendi legis transgressionem, quae ex voluntaria ignorantia sequantur. Vid. Sanch. *de Matrim.* Lib. 2. Disp. 4L n. 6.

66. Quaestionem tandem proponit Auctor: an peccet graviter, qui agit dubitans vel non cogitans num venialiter an mortaliter peccet. Dissentiunt de hac re Doctores, uti Auctor indicat et s. Alphonsus quoque n. 23. fatetur. Nil mirum; quia casus diversimode fingi potest: pro diversis autem adiunctis et pro hypotheseon varietate variam quoque solutionem poscit. Quocirca, ut videbimus, Doctores vix dissentientes inter se dici possunt.

Et sane 1° Si quis ita est animo comparatus, ut velit agere, etiamsi gravis sit culpa, iste certe graviter delinquit. Et hanc quidem hypotheseon prae oculis habere illi videntur, qui docent, semper graviter peccari. Sententia vera est in hac hypothese: sed falso lingitur, hominem, cum dubio illo agentem, semper esse sic animo comparatum.

2° Alii dicunt, grave vel leve censendum esse peccatum, prout est Obiectum peccati. Et horum ratio haec esse videtur, quod connaturale sit homini, ut indicet secundum obiecta et addunt, eiusmodi indicium non obrui per dubia seu suspensiones, quae dein suboriantur. Egregie: sed si agens dubitet, an obiectum sit grave vel leve, haec regula iam nihil valet. Celerum haec hypothesis alia est a praecedente, qua supposebatur homo ita animo comparatus, ut velit agere, etiamsi gravis sit culpa.

3° Alii denique iique *plurimi*, ut testatur s. Alphonsus n. 23. et ex eiusdem indicio salis *probabiliter*, tenent peccare tantum venialiter, si homo ille minime advertit nec etiam in confuso, ad periculum graviter peccandi neque ad obligationem rem examinandi, et *modo obiectum non sit certe per se grave*: adderem, inquit s. Alph. l. c. modo etiam homo sit timoratae conscientiae: quae quidem postrema norma, desumpta ab habituali operantis statu, non leve praebet indicium; quippe qui a gravi peccato abhorrent, non facile in illud consentur consensisse: secus de aliis dicendum. Verum, ut sincere dicamus, haec hypothesis vix aut ne vix quidem perlinet ad nostram quaestionem. Nam quaestio est de dubitante, sitne peccatum leve aut grave: isti vero casum fingunt, nullam de gravi adesse suspensionem.

Verum ergo est, quod praemisimus, gratis fingi Doctores dissentientes; quia verus dissensus non est, ubi tractant singuli de hypothese disparata.

67. Addemus, allatas sententias parum aut nihil conferre ad solvendam quaestionem nude et extra speciales illas hypotheses propositam. De qua si quid dici oporteat, advertemus, dillicillimum esse, in concreto quidpiam definire.

Et sane si vera principia adhibeantur, quae de agente cum conscientia practice dubia iam tetigimus, haec exigent plane, ut peccare quis censeatur *ea peccati specie tum morali tum theologica*, de qua practice, dum agit, dubitat. Ergo dicendus esset peccare graviter; quia obligationem sane gravem violat praecavendi, ne per ignorantiam aut inadvertentiam voluntariam incidat in legis transgressionem, quae graves esse queant. At enim ut haec doctrina in concreto applicari possit, constare deberet 1° verum affuisse dubium, non autem inanem phantasiam: 2° ut nihil eorum intercesserit, quae ad dubium aliquo modo deponendum seu resolvendum conferunt.

Atqui cum dubium infinitos gradus habeat, per quos vel ad prudens diclamen vel ad vanam phantasiam accedit et subsidia pariter, quibus dubium vel deponitur vel imminuitur seu temperatur, per infinitos gradus maiorem minoremve habere vim possint, haec autem nosse difficile sit vel ipsi operanti; palet multo magis confessorio difficile fore ita probe rem nosse, ut certum indicium ferre possit. Et si saepe difficile evadit Coctoribus definire, grave ne an leve sit peccatum habita dumtaxat *obiecti* ratione; mullo id esse debet difficilius, quando dubia accedant ex natura actus interni, quem videre et ponderare non possumus. Sed nihil propter haec turbari debet confessorius. Ad munus enim suum rite obeundum necesse non est, ut certe decernat de culpae gravitate; quod quidem saepissime neque sapientissimus quisque potest.

IX. Resp. 3. Qui practice dubius est circa aliquod opus, tenetur seolvere. E: quidem non per solum affectum et voluntatem (hoc enim non sufficere, recte doccn: Vasq, Sanch. l. i. *Moral*, et alii communiter, contra Caici.); quia adhuc exponeret se periculo peccandi, sed per motivum rationabile, (piale est 1. Piatio probabilis. 2. Exemplum bonorum virorum sine scrupulo sic operantium (Sanch. Becan, loc. cit >, 3. Auctoritas viri alicuius docti et pii. Quod si tamen dubium sine ratione et iustr causa temere conceptum esset, posset etiam sine nova ratione deponi. Et ita explicari potest Caici.

68. Duo hac responsione continentur: 1° Obligatio deponendi dubium, 2° Modus deponendi huiusmodi dubium.

Et quoad I. idest obligationem *se resolvendi*, revocanda huc sunt ea, quae (sup. n. 64.) diximus de obligatione, ne quis, dum sibi conscius est, se legem ignorare, aggrediatur opus, antequam de lege inquisiverit. Tenetur enim cavere, ne legem violet per suam ignorantiam.

Haec tamen obligatio disjunctive est inlelligen la, nimirum vel abstinendi ab opere, de cuius malitia practice dubitat vel per aliquam rationem dubium ita deponendi, ut existimare possit, se licite agere. Et huc veteres revocabant effatum illud « *In dubiis tutior pars est eligenda* ».

Quoad 2. vero, de modo deponendi dubium, advertit imprimis A., dubium non solo voluntatis affectu esse deponendum: v. gr. si quis,

nihil praesidii adhibens ad eximendum gravis culpaе dubium, mere concluderet secum: *Nolo scrupulos, nolo peccare*.

Monet tamen A. in fine Resol., id fieri posse sine nova ratione, si dubium sit vanum et (adde) si vanum aliquo modo subappareat, vel alias a doctis quis audiverit, esse vanum.

Subdit, sic forte explicandam sententiam Caietani. Nescio, quo spectet Auctor: sed forte ad ea Caietani verba (Summ. V. *Conscientia*): «Deponat autem buiusmodi erroneam conscientiam *ex se* vel aliorum consilio et sic libere operetur, ut alii operantur ».

Id vero maxime valet, cum agitur de dubio *negativo*, videlicet quod nulla verisimili ratione excitatur pro altera parte et est inanis suspicio; si vero nulla ratio adsit pro utraque parte, potius quam dubium, dici debet ignorantia et pariter contemptu utendum est.

69. Quoad dubium noti vanum, multiplex esse potest modus deponendi: quae omnia tamen revocantur ve) ad aliorum auctoritatem, vel ad rationem aliquam intrinsecam.

Ad auctoritatem revocantur 1° Exemplum piorum, 2° Doctorum consilia.

Ad rationem autem intrinsecam perlinent diversa principia, quae argumentum suppeditare tunc possunt, ut actus licitus videatur. Possum autem esse vel rationes, (piaae directe suadeant, hunc actum, in se spectatum, non esse illicitum v. gr. non esse contra iusliliam, non contra caritatem, non contra obedientiam aut praecepta Ecclesiae, vel me nunc habere rationem, quae a servando praecepto excuset etc. Vel rursus possunt esse generalia principia v. gr. in dubio obligationis neminem ligari.

Cur autem Auctor dicat insuper, deponi posse dubium per rationem probabilem, *ex* dicendis patebit; aequivalet nempe *consilio* aut *exemplo piorum*.

X. llesp. 4. Si dubium oriatur *ex* obligationibus et praeceptis contrariis, v. gr. utrum quis die festo teneatur apud aegrotum manere, omisso sacro, an vero sacrum audire: tenetur se resolvere et prudenter indicare, heic el nunc alterum obligare el alterum sibi licitum esse; alioqui enim exponet se periculo peccandi. El vero id recte liat, haec servanda sunt. 1. Exquirat aliorum consilia, si potest. 2. Si non potest, v. gr. quia solus est, vel quia ex confessione rem intellexit, consideret, quantum res el tempus fert, utrum *ex* duobus illis sil vel videatur minus malum idque eligat el non peccabit: v. gr. in casu dicto minus malum est, omittere sacrum, quam deserere infirmum; quia desacro audiendo est praeceptum affirmativum tantum el iuris humani, at de infirmo est n galivum el iuris naturalis. Sanch. Bec. 1. c. Si utcumque videatur aequae grave, utrum volet, absque peccato eliget, oh defectum libertatis. Quod verum est, etiamsi culpabiliter in istim perplexitatem se coniccissee; mododeculpi praeterita doleat. Ratio est, quia alioqui ad impossibile obligaremur, quod nec Deus exigit ire li vi potest: ideoque turn cessat obligatio minor vel, si sint, aul videantur aequales, utralibet. Vide Lavm. I. 1. tr. I. c. 4. et 5. Fili. t. 21. c. 4. Bonae. 1. c. p. 6. n. 27.

70. Agit \. de conscientia perplexa ex praeceptorum conflictu. Sunt, qui hoc loco tradant regulas, quibus Doctores statuum, utrum prae-

cepium cedere alteri debeat el disputant de malitia intrinseca, de praeceptorum dignitate etc. Haec porro non possunt esse regula communis, dum constat in huiusmodi quaestionibus vel ipsis doctioribus aquam haerere. V. gr. tingo exspectari sacerdotem, ut plures possint die festo missam audire; sacerdotem autem advenire, qui gravissimum dubium habet, se non esse ieiunum. Celerum quae de hoc argumento A. habet, clara salis sunt. Haec lanium adverte.

I^o Non solum aliorum consilia, sed alia media adhiberi posse.

2° Quod dicit, *alioqui se exponeret periculo peccantii*, intelligendum eo sensu esi, quem superius (n. 63-64.) explicavimus, periculum adesse nempe faciendi contra *iustam* voluntatem superioris. Insta est autem superioris voluntas, ut antequam agas, de voluntate eius exquiras: hinc obligatio inquirendi.

3° Quando A. dicit, hominem in iis adiunctis teneri ad se resolvendum, supponitur, quod possit actionem differre et ad hoc ipsum tunc tenetur, si possit. Vid. s. Alph. n. 10.

Inferius autem patebit, ex occasione necessitatis solvendi se ab his dubii angustiis originem habuisse doctrinas de usu alicuius opinionis probabilis. Et sane si ad deponendum dubium licet recurrere ad consilia sapientiorum et piorum, id ipsum valere debet quoad probabilem opinionem. In utroque casu aliud est cerium el altius principium, quod sic honeste el licite quis operetur.

Hub. II.

Quid agendum cum conscientia speculative dubia.

XI. Sunt quaedam in Theologia opinione* dubiae el in utrainque partem probabiles, quae reddunt hominem speculative dubium. Quaeritur ergo heic, an et quomodo e\ talibus possit formari conscientia practice certa.

Itesp. Absque peccato licet sequi opinionem probabilem, etiam alienam el minus tut.nn (Ime est, quae minus remota videatur ab omni specie peccati, (piam altera), relicta probabiliore el tutiore propria: seclusa tamen omni ininria et periculo proximi it duinniodo opinio, quae eligitur, adhuc sit probabilis. Est communis Doctorum, quos citat et sequitur Lnym. el llonac. I. 2. d. 2. q. 4. p. 9.

Halio est, tum quia qui sequitur sententiam gravi auctoritate vel non levis momenti ratione nixam diaec enim dicitur probabilis), non agit temere, sed prudenter, sequendo nimirum virorum prudentum et artis peritorum consilium: tum quia esset onus intolerabile nullisque scrupulis expositum, in omni re examinare, quid sil probabilius el tulus.

71. Auctor 1° praemittit, adesse opiniones in utrainque partem probabiles et in obliquo indicat necessitatem formandi conscientiam practice certam.

2° In responsione statuit licere sequi opinionem probabilem minus lutam, relictam etiam probabiliore; dummodo opinio, quae eligitur, adhuc sit probabilis. Addit id intelligi de probabili opinione non modo nostra, sed aliena. De quibus deinde rationem seiunctim reddit. De exceptione, ubi periculum sit damni alterius, postea dicitur.

3° Reddit rationem thesisi generalis.

§. \. *De necessitate indicii practice certi circa actus honestatem.*

72. Ancor, uli palet, supponit potius, quam studeat evincere, ad honeste agendum requiri conscientiam practice certam, idest requiri, ut qui agit, certo putet, se honeste agere. Supponit autem; quia id innuerat in Responsione secunda Dubii praecedentis, quando rationem reddidit, cur peccet quisquis operatur cum conscientia practice dubia, idest sine indicio certo de honestate actionis suae. Et reipsa communiter Doctores ad evincendum reatum operantis cum conscientia practice dubia, hac maxime ratione utuntur, quod < *qui agit, debet esse certus de honestate sui actus* ».

Hanc autem quaestionem attigisse nedum utile, sed necessarium est, ut melius constet (citra longas disputationum ambages), quae fuerit tandem origo et quae sit conditio theoriae, quae dici solet probabilioristarum.

73. Paucis itaque expediri res potest per hanc Suarez sententiam, in 1.2. tr. 3. disp. 12. sect. 3. n. 2.: « Dicendum primo, ut voluntas sit recta, necessarium esse, ut sequatur indicium conscientiae practice certum de honestate obiecti et actionis. Ita Doctores omnes ».

74. At quamvis Suarez dicat « *Da Doctores omnes* »; sincere tamen dicendum, nonnullos aliter sensisse et existimasse, ad licite et honeste operandum *sufficere indicium practicum prudens et indicium probabile aut saltem probabilius* (apud Croix lib. 1. n. 47.). Verum quinam tandem fuerunt isti? Sedatores forte laxiorum opinionum? Minime: sed probabilioristae Elizalde, Gonzalez, Camargo etc. Ita Croix l. c.: « Ad honeste operandum debet dictamen ultimum et practicum esse saltem moraliter certum. Ita Doctores omnes communiter... contra Elizalde, Gonzalez, Camargo etc. »: quibus videbimus accensendos esse Antoine et quotquot ad illam scholam perlinent, cuiuscumque coloris tandem sint.

75. Absurdae huic doctrinae non immorabimur refutandae; sed illud est animadversione dignissimum, quod cum turpi hoc sphalmale necessario connectatur theoria de necessitate sectandi probabiliores opiniones. Unde patere poterit, homines istos, qui zelo quodam, qui furori similior videatur, insectati sunt laxitatem, quam consequi existimabant ex communi doctrina nullam imponente obligationem sequendi opinionem proba-

biliorum, istos (inquam) veram laxitatem reapse induisse et ideo huc prolapsos, quia non intellexerunt statum quaestionis.

76. Nimirum putarunt isti, indicium ultimum practicum, quo agens certus fit de honestate actionis suae, seu, quod idem est, quo certus (est, se non operari contra voluntatem Supremi Legislatoris, putarunt, inquam, eiusmodi practicum indicium semper et in rebus quoque non manifestis non aliud esse indicium, quam quod fertur speciatis intrinsecis rationibus cuiusque quaestionis propriis, v. gr. spectatis argumentis, quae hinc et inde afferuntur in quaestione, *An liceat die festo pingere acu* (a).

Et hac omnino de causa tum in absurdam laxitatem, quam diximus, adducti sunt, tum necessitatem sectandi probabiliora generis humani cervicibus imponere voluerunt.

Dixi, *idcirco* istos in eam pudendam laxitatem devenisse. Nam cum liat interdum (quod negare ipsi non poterant), ut rationes, in quapiam speciali controversia prolatae, videantur hinc inde aequae probabiles, aut ita pro alterutra contradictionis parte probabiliores, ut negari non possit alterius quoque partis probabilitas; isti proinde ex pristino illo praedjudicio compulsi sunt affirmare, in ultimo indicio practico de honestate actionis aut sufficere probabilitatem, aut certe maiorem probabilitatem. Accessit autem ad eos in hac doctrina confirmandos perperam intellecta quorundam Doctorum sententia, ut paulo post videbimus.

Dixi deinde, istos *hac de causa* ad propugnandam necessitatem sectandi probabiliora abreptos fuisse et ad dilaniandos eos, qui licere docebant, sequi opinionem probabilem, relictam probabiliorē. Cur enim hos

(n) Hinc Antoine *l)e Conso*. cap. 4. q. 3. proposita quaestione, « an liceat sequi opinionem stantem pro libertate, in concursu aequae probabilis stantis pro lege»: respondent negative; quia in concursu duarum opinionum aequae probabilium est verum dubium, ideoque nullum prudens indicium quod licita sit actio et non exstet contrarium praeceptum. * Peccat, qui agit sine prudenti indicio, quod actio sit licita: atqui in hypolhesi agitur sine prudenti indicio...; nam (agens) non potest iudicare saltem prudenter, veram esse opinionem, non exstare praeceptum; *non enim habet, fundamentum sufficiens indicandi illam potius quam oppositam esse veram* ». Ubi patet, negari in casu indicium adesse de honestate; quia ex intrinsecis rationibus res est dubia. Et interim doctus iste non videbat, eo ipso quod non appareat, legem aut obligationem esse potius quam non esse, ideo hominem non ligari, ut id potius quam aliud sequatur.

Et Gonzalez disput. 1. q. 17: « Opinio probabilis de honestate actus solum potest esse secunda regula operandi pro illis, qui illam iudicaverint esse veram et legi Dei conformem; non autem pro illis, qui dubitaverint, an sit vera vel falsa».

Et de casu opinionis probabilioris pro lege disp. I. n. 13.: « Implicat, intellectum nostrum etiam ex imperio voluntatis assentiri uni parti contradictionis, quando opposita apparet ei... verisimilior».

Et ita porro ratiocinantur quotquot istam theoriam sequuntur.

reprehendebant? Quia nimirum (inquirebant) imprudentissime illi agunt; nam, deficiente certitudine, debemus saltem illud sedari, quod magis accedit ad verum et quod verosimilius est honestum: probabilis lae autem amplectuntur quod minus ad verum accedit et minus verosimiliter est honestum. Porro quo pacto possunt ipsi prudenter deponere dubium practicum de actionis pravitate, quando validiores pro inhonestate actus rationes militant, (piam pro honestate? Ita isti reprehensores probabilistarum arguebant, sistentes idcirco in indicio probabiliori (quod dubium de opposito non excludit), tanquam proxima regula actionis honestae. Ecce quo honesto loco nata est theoria ista de probabiliorismo necessario sectando! prodiit nimirum ex male perspectis primis moralitatis elementis.

77. Sed et in alium scopulum isti impegerunt. Namque dum contendunt, ultimum dictamen practicum de actionis honestate petendum esse, non ex principio quopiam reflexo, ut in re incerta faciendum esse unanimiter Doctores docuerant, sed ex quaestionis specialis, de qua agatur, propriis rationibus; eo devenerunt, ut, notione probabilitatis seu opinionis subversa, hanc cum certitudine confunderent.

78. Et sane isti quoque, cum communi doctrina, admittunt imo contendunt ad honeste agendum requiri indicium certum de honestate actionis.

Ita v. gr. Antoine *De Conse*, cap. 2. q. I. ad quaestionem: *An ad non peccandum requiritur indicium certum de honestate seu liceitate actus vel omissionis*, respondet: « Requiritur tale indicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio et peccati formido, saltem rationabilis. Ita communiter, imo forte nullus quoad rem hanc dissentit ».

Quibus Philippus de Carboneano in Nota subiicit: « Cur Auctor hoc addat, ex facili inlelliges, si legeris *Tractatum theologicum de certitudine honestatis in actibus humanis*, editum a p. Magistro Fogarino Brixiasi theologo nostrae familiae, qui, vestigia sequulus Emi Brancati de Laurea, aperto Marte probabilisticum systema aggressus est lanioque pressit argumentorum pondere, ut eo praeaeunle haud parum profecerint nulli, qui eandem pugnam postea restituerunt; *etsi ipsum vix unquam nominasse* (oh scelus!) *deprehendantur* ».

Porro sumamus modo quod habet Antoine *De Conse*, cap. 4. q. 4. resp. 2., ubi statuit, licere sequi opinionem minus tutam, at probabilior: « Licet sequi opinionem minus tutam..., quando... apparet *certo* ac valde probabilis el *multo* probabilior opposita, ila ut *excludat dubitationem et formidinem rationabilem errandi* ».

Quoi ut probet, subdit: « Licet sequi indicium prudens ac *moraliter certum* de honestate seu liceitate actus. At opinio nullo probabilior est seu fundat eiusmodi indicium... nec ullam habet formidinem erroris, vel si

quam habet, illam *prudenter repellit ac contemnit ut scrupulum...* ac motiva iudicandi oppositum... se habent perinde ac si non essent; motivum enim, quod prudenter contemnitur, *perinde se habet, ac si non erslaret...* ». El addit in rem eandem effatum iuris reg. 31. iuris in 6.: « *Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet* ». Denique negat, sufficere exiguum probabilitatis excessum: « Quia, inquit, exiguus probabilitatis excessus non fundat certitudinem moralem nec excludit formidinem rationabilem erroris ».

79. Ecce igitur novum probabilitatis monstrum. Nam cum ex omnium sententia hoc proprium sil opinionis, ut sit assensus in alteram contradictionis pariem cum formidine alterius; ecce nobis probabilitas eiusmodi obtruditur, quae *sit indicium certum*, quae fundet *certitudinem moralem*, adeo *ut non oporteat ulterius certiorari*, quae excludat *dubitationem, formidinem rationabilem de opposito*, adeo *ul hanc formidinem repellere et contemnere debeamus ut scrupulum* eiusque ratio sil contemnenda, *tamquam si non exstaret*. Quae quidem, nisi oculis nostris videremus, numquid non incredibilia videri possent?

80. Hoc idem monstrum occurrit apud Thyrsum Gonzalez et quidem in ipso opusculi sui titulo, quem eiusdem fronti insculpsit : « Tractatus Theologicus de recto usu opinionum probabilium, in quo ostenditur, ut quis licite possit sequi opinionem probabilem faventem libertati adversus legem, omnino necessarium esse et sufficere, quod post diligentem veritatis inquisitionem... opinio illa ipsi appareat, attenta ratione el auctoritate, *vel unice verisimilis*, vel verisimilior quam opposita... ac idcirco ab ipso *indicetur vera indicio absoluto, firmo et non fluctuante* ». Atqui indicium *absolutum, firmum, non fluctuans* perlinet ad certitudinem. Ergo vel imperite confunditur probabilitas cum certitudine, vel illudere aul sibi aul aliis mens fuit ».

81. El huc quidem deveniet quisquis contentionis studio abripiatur ad negandum, posse per principia reflexa accersiri eam de aclus honestate certitudinem, quae in directis materiae specialis rationibus frustra quae-ratur. Exclusa enim certitudine, quae deducatur a reflexis principiis, alterutrum prorsus contingat oportet: nempe aul dicent, licitum esse ponere actionem sine certo indicio de honestate ipsius et sic doctrinam, ab omnibus Theologis damnatam ceu ream, amplectuntur: aut certe dicent, rationes directas ac specialis materiae proprias ul actio sil licita, debere parere certitudinem de eiusdem honestate et sic affirmabunt, oportere, ut opinio, quam sequimur, sil speculative moraliter certa; quod ipsi probabiliorismo adversatur nec componi potest cum damnatione prop. 3. ex 31. quas proscripsit Alexander VIII.

§. 2. *Quo J. liceat sequi opinionem probabilem.*

82. Duo heic occurrunt inquirenda. 1° Quomodo concilietur sufficientia opinionis probabilis eum necessitate diclamini certi de actionis honestate: 2° Utrum sil theologice luta ista doctrina.

Quaestio 1a *Quomodo concilietur usus opinionis probabilis cum certitudine necessaria de honestate actionis.*

83. Necessaria haec inquisitio, nedum utilis, apparet; quia nosse oportet probe, quanam sil doctrina, quam tenemus: ex hac autem inquisitione maxime dignoscetur indoles eiusdem doctrinae. Insuper haec inquisitio aperiet nobis occasionem aliquam hallucinationis, in quam lapsi sunt probabilioristae et quae tot induxit incommoda, ut vidimus.

84. Nimirum isti hallucinali sunt in communi doctrina intelligenda, ut palet v. gr. ex modo, quo eam exhibet Ancior Compend. Gonzalez (in ultima §. 38. n. 134. totius operis): « Probabilislae decepti sunt, quia imaginamur quoddam probabile, quod sil regula absoluta, segura pro omnibus; ita nl opinio probabilis de honestate actus, *hoc ipso quod probabilis sit*, possit ut regula certa ab omnibus assumi; cum tamen probabile el opinio probabilis sil regula respectiva... Solum enim opinio probabilis est certa regula pro his, qui illam *prudenter approbant ut veram* et quod (sic) ipsius fundamenta post debitam diligentiam adhibitam, repraesentata ipsi sunt ut *clare* praeeminentia oppositae sententiae fundamentis»: nempe fundamenta oppositae sententiae abiici el contemni possint ul scrupulus, prout alibi dicil (ibid. §. 6. in in.) el propria opinio inducat moralem certitudinem et excludat haesitationem omnem cl moralem formidinem de opposito.

85. Exinde perpetua illa istorum cantilena, nisi per summam stultitiam dici posse, quod prudenter agat, qui minus probabilem sequitur, relicta probabilior). Si enim, inquiunt, in agendo debes et vis certus esse, prout fieri potest, de honestate actus, quo pacto id assequeris, dum maiorem honestatis verisimilitudinem posthabes, ni minorem amplectaris? Quomodo, inquit Antoine *De Cons.* cap. 4. q. 3., certum libi esse potest, actum esse licitum, dum libi ipsi cerium est, actum verosimilius ac probabilius esse illicitum? Ita illi eodem semper acti praeiudicio, quod ultimum honestatis diclamen sumendum sit ex rationibus subieclae materiae specialis propriis.

JH!

86. Et hallucinates eos faleri oportet ex quibusdam antiquiorum theologorum loquendi formulis, quae prima fronte in hanc sententiam trahi poterant. Illa v. gr. Caielanus *Sum. N. Opinio.* postquam statuit, *opinionem*

esse regulam ambiguam, utpote cum formidine alterius partis atque adeo illicitum esse, ex *opinione operari*, subdit: «Haec inlellige de opinione proprie dicta, quae est cum formidine alterius partis et per se loquendo. Non enim propterea aliquod opinione tenetur (scii, ambigua), quia diversi doctores contraria sentiunt; quoniam cum huiusmodi contrarietate stat, quod una pars sine ratione sufficiente ad *moralem certitudinem fulta* et *iam non est opinio* (scii, ambigua) apud sapientes rationem illam; sed quia nesciunt nulli discernere inter *certitudinem moralem* et *mathematicam*, omnia quodammodo locant sub opinionibus ».

87. Huc spectat regula Prioralis *Sum. Sylv. V. Opinio* η. I.: « Non est in dubio, qui probabilibus rationibus flectitur ad unam partem...; quia lenius est certum moraliter, cum in *moralibus sufficiat certitudo ex probabilibus* ».

Item's. Antonini pari. 2. lit. 3. cap. 10. §. 10. et in tin.: « Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed *ex probabilibus* coniecturis, grossis et figuratibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus ».

Itemque B. Angeli de Clavasio *Sum. Any. V. Opinio* prope fin.: « Disciplinati est in unaquaque re certitudinem quaerere iuxta exigentiam materiae; aequè enim vitiosum est, *persuadentem* quaerere mathematicam et *moralem* demonstrantem. Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex *probabilibus* coniecturis, grossis et figurantibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus ».

Et Vasquez in 1. 2. disp. 62. cap. 5. n. 26.: « Ego quidem existimo, posse aliquem recte operari cum assensu tantum probabili, etiamsi habeat formidinem oppositae partis... Dixi *cum formidine oppositae partis* non amem cum dubitatione et haesitatione; quia si aliquis dubius esset circa aliquod genus operationis, non posset salva conscientia operari; quia non posset habere iudicium conscientiae singulare eum assensu ».

Et, ut alios omittamus, Thomas Sanchez in *Decal.* lib. I. c. 9. n. 15. expresse videtur asserere, rem definiendam ex rationibus propriis materiae subiectae, utrum sint tantum probabiles: « Quidam existimant indicium *practice, certum* ac omnem contrariae partis formidinem excludens requiri... Quia quando solum practice probabiliter aliquid esse licitum indicat, indicat etiam probabiliter esse illicitum: at indicans probabiliter, aliquid illicitum esse et id faciens, peccat, utpote qui se alicuius illiciti perpetrandi periculo exponit.. Multo verius est, id indicium practice certum non requiri, sed salis esse iudicium probabile cum partis oppositae formidine. Quippe formido unius partis non excludit assensum determinatum circa aliam ».

Ita Sanchez: quae sane parum castigata videri poterim; sed infirmius patebit, eum ab aliis reipsa non dissidere.

88 Ex his itaque aliisque eiusmodi dicendi formulis occasio existit viris istis probabilioris, ut in falsa ea doctrina oblimarentur, indicium ultimum, quo certiores reddimur de honestate nostrorum actuum non aliud esse, quam quod petitur ex rationibus cuiusque specialis materiae propriis.

At enim haud erat difficile advertere, Doctores, dum affirmabant sufficere opinionem probabilem de actus honestate, reipsa innixos fuisse alicui principio superiori et certo et admissio ab omnibus: quod quidem illi vel expresse indicarunt, vel certe colligimus ex eorum, dum de hoc argumento disputant, contextu. Et haec est ratio conciliandi necessariam certitudinem honestatis et usum opinionis probabilis.

Facile sane est perspicere, in hoc negotio Doctores tum usos fuisse iis doctrinis certis et communiter admissis circa ignorantiam invincibilem, quas in Tract. De Actibus Iurum, tetigimus, tum aut adhibuisse aut supposuisse alia quaedam generaliora principia, quae deinde, ad litigatores convincendos vel saltem compescendos, uberius Doctores recentiores v. gr. s. Alphonsus evolvere studuerunt.

89. Modum itaque, quo concilietur necessitas iudicii certi de honestate actus et sufficientia probabilis opinionis, ecce quomodo Suarez explicet, indicando principia, vi quorum opinio probabilis certitudinem illam adducit in 1. 2. tr. 3. disp. 12. sect. 3. n. 3. Obiicit ergo sibi, ad dubium deponendum requiri utique dictamen excludens dubitationem, non tamen requiri iudicium, quod excludat formidinem: porro iudicium probabile sufficere ad excludendum morale periculum malitiae; quia iam praestat homo quod moraliter potest. Et respondet: « hoc argumentum declarare, practicam certitudinem necessariam; quia si cum probabili indicio speculativo excluditur periculum malitiae, profecto ut homo rationabili et humano more operetur, oportet, ut hoc ipsum cognoscat et indicet: sed hoc ipso habet iudicium practice certum de honestate suae actionis; quia *ex principiis certis* indicat hic et nunc, se operari sine periculo malitiae. Unde sumitur confirmatio. Nam semper potest homo facili negotio habere hanc certitudinem; quia si faciat moralem diligentiam et iuxta probabilem opinionem comparatam operetur, iam est certus practice de honestate suae actionis *. — Sumitur ergo est: Qui facta diligenti inquisitione in probabile iudicium deveniat, hic excludit periculum malitiae idque ut certum principium habendum est. Atqui quisquis certus est, abesse periculum malitiae, certus eo ipso est de honestate actionis. Ergo.

90. Brevius eandem doctrinam Suarez sic alibi habet I. c. sect. 6. n. 4.: « *Est certum*, probabile indicium speculativum, quando in contrarium nihil certius vel probabilius occurrit, sufficere ad conscientiam practicam veram et certam formandam. Patet ex illo principio, quod homo prudenter operatur iuxta probabilem cognitionem, *quando aliam meliorem consequi non potest* ».

Advertite, heic agi solum, quomodo cum *opinione probabili* possit certitudo practica haberi: unde seponenda est quaestio de maiori aut minori probabilitate.

Suarez itaque statuit, certum esse hominem in casu de honestate, *quia prudenter operatur*. Iudicat autem, prudenter operari hominem agentem iuxta probabilem cognitionem, quando aliam meliorem consequi non potest. Porro haec innituntur *partim* principiis, quae perlinent ad ignorantiam invincibilem, partim principiis iuris. Itaque 1° assumitur ut principium certum, hominem, qui adhibuerit mensuram illam diligentiae, quae ex discretionis modo exigi potest, non teneri ad maiores quasdam indagines et ideo non vocari in culpam, etiamsi erret (a). 2° Si diligentia illa adhibita inveniatur, actum esse, probabiliter honestum, adest principium iuris, leges non obligare, nisi certius innotescant: non innotescunt autem, quando ratio gravis et prudens (id enim importat opinio probabilis) suadet legem non adesse. Ecce igitur, quomodo ad principia certa ascendatur, quae practice certam conscientiam, ubi adsit opinio probabilis, efficiunt.

91. Alio modo aderit principium illud, quod certitudinem practicam adducit, si dicas cum Vasquez in 1. 2. disp. 62. c. 5. n. 27.: « Constat ex *sententia omnium*, ad recte operandum non esse necessarium assensum evidentem, sed *sufficere probabilem* ».

Unde sic assumitur principium extrinsecum: Certus est de honestate sui actus, qui sciat, eum licitum *ex omnium sententia* censendum. Quomodo enim illicitum existimari poterit, quod Doctores omnes ut licitum tradunt? Atqui. Ergo (b).

92. Huc pertinet, quod in sua *Sylvestrina Summa* habet Prieras, V. *Opinion*. 1.: « Et hoc intellige (nempe *excusari*) non solum quando quis facit, quod in se est, ut intelligat veritatem; quia talis etiam in manifesto determinatis excusaretur, *cum labore ignorantia pro lunc invincibili*: sed etiam cum quis in affectione ad suum *Doctorem iudicat probabiliter* et sibi videtur verum, quod est falsum ». In quibus tangit id, quod excusat agentem quoad obligationem inquirendi ulterius veritatem; tacite autem supponit principium de nulla necessitate obsequendi legi, si forte haec (quod innoxie ignoratur) exstaret.

Huc faciunt et ea, quae habet *Summa Angelica* N. *Opinio* in fin.: « Dicitur probabile, quod pluribus maxime sapientibus apparet verum.

(a) Hinc Vasquez in 1. 2. disp. 62. cap. 9. n. 41: « Quoties habetur assensus opinionis ille aliqua parte... homo non se exponit periculo peccandi, ita ut formaliter ipsi imputetur; sed tantum periculo faciendi id, quod *in re* forsan peccatum et prohibitum est ».

(b) Ille aliter Barthol. Medina in 1. 2. q. 19. art. 6. conci. 3.: « Confessor scit velle scire debet, quod quando sunt duae opiniones probabiles de aliquo contractu, licitum est utrique adhaerere. Ergo evidens est, quod (poenitene) non peccat ».

Nam si Joachim non fuit haereticus, licet tenuerit falsum contra fidem... quia ab Ecclesia talis articulus nondum erat damnatus; nullo magis excusatur quis sequendo opinionem Doctorum, quando talis opinio ab Ecclesia non est reprobata, cum tali voluntate, quod si non crederet veram, non ei adhaereret: certe in ipso non potest esse contemptus et sic peccatum inobedientiae. Et ergo tenet certum sibi certitudine morali, et dimittit dubium sibi, scilicet contrariam opinionem». In quibus utrumque principium adhibetur, scilicet et defectus culpae quoad obligationem inquirendi et defectus inobedientiae ob ignorantiam legis.

El Caielanus V. *Opinio*: « Per accidens contingit, nescientes discernere inter notum opinionem et notum certa ratione morali, errare et excusari, credentes absque formidine alterius partis viris probis et doctis, dicentibus: *Facite sic*; quia potest licite fieri. Non enim exigit Deus ab homine plusquam conditio hominis habet; quia divina sapientia disponit omnia suaviter».

93. El principia quidem huc usque memorata adhibentur a Doelioribus etiam quando agitur de sequenda minus probabili opinione in concursu probabilioris.

Instar omnium sit Suarez in l. 2. tr. 3. disp. 12. sect. 6. n. 8.: « Dicendum primo: Quotiescumque est opinio probabilis, hanc actionem non esse malam vel prohibitam vel praeceptam; potest aliquis formare conscientiam certam vel practicam conformem tali opinioni. Praeter Auctores citatos favent huic conclusioni multi, quae adducit Navarrus, Sylvester, Angelus, Antoninus. Ratio est, quia *excedit ordinarium modum humanae facultatis* maiorem cognitionem oblinere in singulis actionibus. Item quia esset *intolerabile onus obligare omnes* homines ad conferendas singulas opiniones. Praeterea existimo illam rationem sufficientem; quia quamdiu est iudicium probabile, quod nulla sit lex prohibens vel praeci-piens actionem, *talis lex non est sufficienter proposita vel promulgata homini*. Unde cum obligatio legis sit ex se onerosa et quodammodo odiosa, non urget, donec certius de illa constet. Neque contra hoc urget aliqua ratio; quia tunc revera *non est contraria pars tutior* in ordine ad conscientiam, neque ibi est aliquod dubium practicum nec periculum ».

94. Et Laymann *De Conse*, cap. 5 § 2. n. 7. : « Ex duabus contradicentibus probabilibus, quae versantur circa actionem, an ea licita sit necne, quisque in praxi seu operatione sequi potest, quam maluerit; etsi ipsi operanti speculative minus probabilis videatur. Ita Navarr... etc. etc. Probatur Assertio: Opinionem, quae non est aliena a recta ratione, potest aliquis prudenter sequi; probabilis autem opinio non est aliena a recta ratione. Ergo... Minor declaratur ex definitione probabilis, quam dixi esse eam, quae vel gravi auctoritate vel non modici momenti ratione nititur ».

«Confirmatur: Cum in moralibus non facile reperire sit exactam venialis certitudinem, sed ferme solam verisimilitudinem; sufficit sequi quod est probabile. Etenim valde difficilis et prope impossibilis obligatio foret, si quisque examinare semper debeat, utra duarum probabilium opinionum efficaciore ratione vel plurium ac periliorum Doctorum auctoritate fulta sit ».

« Ei haec quidem absolute ostendunt, licitum esse probabilem sententiam in operando sequi. Quod autem id fieri possit, tametsi ipsi operanti speculative nimis probabilis et opposita probabilior appareat, inde ostendi debet; quia speculativa illa opinio, eo ipso quod incerta ei fortasse falsa sit, non potest esse regula operationis (scilicet, obligatoria); consequenter operans aliam regulam eamque *certam* sectari debet, videlicet, quod in dubiis quaestionibus circa mores quisque operari potest secundum sententiam, quam viri docti probabilem et in praxi tutam defendunt. Neque vero tunc agit contra propriam conscientiam, cum conscientia non sit speculativa aliqua opinio, sed practicum certum iudicium de agendo, quod in tali casu per reflexionem formari potest ».

95. Et magis apposite in rem nostram idem Laymann ibid. n. 8: * Quaeres, qua ratione in operando certus esse possit, qui incertam et dubiam sententiam sequitur, cum ex incerto non possit colligi certum. Resp., certitudinem conscientiae, quam operans habere debet, non esse speculativam ex principiis intrinsecis rei petitam; sed esse praefictam ex practicis et rei extrinsecis principiis desumptam. V. gr. sententiae Doctorum probabiliter docenti, aliquid esse licitum agere, possum me in praxi conformare: atqui Doctores aliqui probabiliter docent, contractum census germanici celebrare licitum esse; ergo me possum huic opinioni in praxi conformare. Ubi vides, utramque huius practicae ratiocinationis propositionem certam esse; ex certis autem non sequitur nisi certum*.

96. Sed audiendus, dum obiectionem contra praedictam ratiocinationem solvit ibid. n. 8: « Sed instat aliquis: Non deesse Doctores, qui negant, maiorem huius ratiocinationis veram esse; ergo ea non habet certam et indubiam veritatem. Secundo: Ponamus esse doctores, qui negent, sententiam v. gr. quae iuslilium contractus germanici defendit, probabilem esse, existimantes, se manifestam demonstrationem de opposito habere; quo casu minor quoque propositio certa et indubia non erit. Respondeo, hac obiectione non plus probari, quam quod hi ipsi, qui ita persuasi sunt, conscientiam practice certam formare haud possint: inierim tamen tales non prohibent, quo minus alii Doctores tam maiorem quam minorem propositionem pro certis habentes, ex iis certum iudicium practicum concludant. Prohibere item non possunt, quominus alii rem ipsam secundum se non ita penetrantes, horum Doctorum auctoritatem secuti, certe sibi persuadeant, quod isti docti ac probi viri agunt vel ab aliis

agi posse fatentur, se bona conscientia sequi, quantumvis aliis reclamantibus *.

97. Sanchez quoque, qui alioquin (sup. n. 87.) videbatur censere, non esse necessarium iudicium practicum certum de actus honestate, reipsa tamen principia extrinseca et ipse sic accersit in *Decal*, lib. 1. c.9. n. 14. ubi reddit rationem, cur in foro conscientiae liceat operari iuxta aliorum opinionem minus tutam, quam quis probabilem reputat, contra propriam tutiorem et quam sibi probabiliorem esse persuadet: « Ducor, inquit, 1° quod existimans opinionem esse probabilem, iuxta eam operans nec temeritatis nec imprudentiae notam incurrat. Quippe temere et imprudenter fieri dicitur, quod absque ratione causa probabilis sit: 2° quod in moralibus opinio probabilis est, quam absque peccandi periculo sequi licet; quippe nullus ad melius et perfectius amplectendum adstringitur: 3° quia cum omnimoda de rebus certitudo haberi nequeat, ad eam Deus minime obligavit; sed ad operandum cum morali certitudine, qualis in opinione probabilis reperitur. Namque inlollerabile onus ac multis scrupulis expositum esset, si opiniones probabiles investigare teneremur».

Et ibid. n. 16. addit: « non tantum posse quem operari contra propriam opinionem iuxta probabilem aliorum sententiam, quando suae opinionis assensum determinatum habet et alterius tanquam probabilis; sed etiam si per intrinseca rei principia neutrius assensum habeat, sed inter utramque haesitet, dummodo saltem per extrinseca principia habeat hoc indicium determinatum, nempe sibi licere ultramvis sequi, eo quod ultriusque graves patronos videat».

98. Illa Eilliuccius Tract. 21. cap. 4. n. 128. adhibet principium, quod « prudenter operatur (quis) credendo peritis in arte et sapientium iudicio se submittens ». Et n. 131. quod « in re non certa quisque errare potest; et quod uni probabilius videtur, alteri minus probabile erit ».

99. Illa et Vasquez in 1.2 disp.62. cap. 4. n. 15. : « Ex eo quod opinio illa est peritorum in arte et probabilis ratione fundata, nulla videtur reprehensione aut nota dignus, qui eam sequitur in operando, aliorum in hoc sententiae acquiescens ».

Et n. 16 quasi addens rationem: «Sicut in aliis rebus agendis, quae non sunt praeceptae, non est imprudentia sequi consilium aliorum *peritorum* contra proprium; ita etiam in rebus praeceptis non erit peccatum aut contra rationem sequi opinionem aliorum contra propriam».

Et n. 17.: « Mullo magis possumus secundum opinionem aliorum contra propriam operari, quando videmus fundamenta omnia et rationes nostras Doctores oppositae sententiae vidisse et considerasse et ad eas aliquo modo respondisse nec eis convictos fuisse. Tunc enim iure arbitrari debemus, operari nos recte et prudenter sequentes aliorum sententiam contra propriam opinionem; neque existimare debemus nostras

rationes esse demonstrationes evidentes, quae oppositae opinionis probabilitatem auferant ».

100. Et Palaus *De Conse*, disp. 2. p.2.n.3. : « Inter probabiles opiniones nulla datur *formaliter* tutior el securior altera. Omnes enim sunt aequae securae. Securitas enim opinionis in eo sila est, ut operans ex illa nullo modo Deum offendat. Cum ergo operans ex opinione probabili nullo modo Deum offendat, efficitur, aequae securum esse, ac si ex opinione securiore operaretur ». El *ibid.* n. 2.: « Si teneris sequi opinionem, quae ubi probabilior apparet neque potes ex probabili aliorum sententia operari: mille scrupulis agitari debes el singulis horis obligaberis opus variare, cum iam uni opinioni, ut probabiliori, adhaereas, iam contrariae, ut bene expendit Salas Tr. 8. disp. unie. sect. 3. n. 68.

101. Sic et Beeanus, duo adhibens principia, exlrinsecum unum, alterum intrinsecum *De Act. Hum.* cap. 4. q. 9. n. 3 : « Quando sunt duae opiniones aequae probabiles circa facti honestatem aul turpitudinem aul obligationem, tunc liberum est sequi alterutram opinionem, quam velis... *Est communis sententia.* Et probatur; quia in tali casu non est ratio, cur unam potius sequi necesse sit, quam alleram». Et n. 4: «Porro axioma illud, *In dubiis tutior pars est eligenda*, quando speculative quidem dubius (quis) est, sed tamen practice certus est, non urget. Quod tunc fit, quando is, qui speculative dubius est, potest ex certis principiis praclisis elicere, utramque pariem in praxi tutam esse ».

102. Haec itaque el alia ciusmodi sunt alliora principia, quibus innitur doctrina de adhibenda, ceu honestatis regula, opinione probabili el quibus debetur *certitudo honestatis* iu agendo. Quae saepe a Ductoribus praetermittuntur; quia nola supponuntur, dum promunt quamdam aliam rationem proximam, cuiusmodi est, quod utens opinione probabili *prudenter agat*.

Ita v. gr. Auctor noster in ea responsione, ile qua agimus; qui limen in resol. 1^a dubii III. seq. reddit altiozem rationem, quod *lex non obliget, nisi sufficienter proponatur*.

103. Eodem modo, ac Auctor, usus est Reiffensluel *De Aci. Hum.* et *Conse*, tr. 1. dist. 3. n. 53.: « Loquendo de actibus humanis, quantum ad eorum honestatem specialis, etiam in concursu probabilioris el tutioris, licite potest eligi opinio *vere* quidem, sed minus probabilis minusque luta... Ita communior Theologorum praesertim recentiorum. Ratio est, tum quia qui iuxla opinionem *vere probabilem* operatur, *non temere sed prudenter operatur*: ergo non peccat... tum quia qui se conformat didamini conscientiae *vere probabilis*, non exponit se ulli periculo etc. ».

Ita Voit recentior vol. 1. η. 77.: « *Non temere, sed prudenter agit*, qui sequitur opinionem, quae non est aliena a recta ratione; atqui opinio vere probabilis non est aliena a reda ratione... quippe nititur tum gravi auctoritati, tum gravi rationi ».

Ila Nicolaus Mazzolla Tr. I. disp. 1. q. 4. cap. 4.: «Non peccat, qui operatur iuxta opinionem minus probabilem de licentia actionis, relictâ probabiliore tutiore. Ita DD. communissime. Ratio..., *quia qui prudenter operatur, non peccat*; sed qui operatur secundum opinionem minus probabilem etc., prudenter operatur. Ergo etc. ».

lia Marlinus Bouacina Torn. 2. disp. 2. q. 4. p. 9. n. 4.: « Possumus absque peccato sequi opinionem probabilem relictâ probabiliore tutiore. Ratio est... *quia qui prudenter et rationabiliter agit*, non peccat; sequens autem consilium prudentium hominum satis prudenter et rationabiliter agit ».

Sebastianus Giribaldi Tr. 1. cap. 3. n. 49.: « Resp. 3. licitum esse sequi in praxi... opinionem minus probabilem et minus tutam..., relictâ tutiori et probabiliori... Ratio est, quia... ubi non est evidentia, adest solum obligatio prudenter operandi...; sed qui sequitur opinionem vere probabilem..., *prudenter operatur*. Ergo ».

Felix Potestas *Exam, cedes*, tom. 1. part. 1. n. 59. 60.: «Quando agitur de sola honestate actionis..., licitum est sequi opinionem minus probabilem et minus tutam, relictâ probabiliore et tutiore... Haec sententia non est moderna, ul dicunt contrarii Fagnanus... el Gonzalez; sed salis antiqua, (piam innumeri DO. tam recentes quam antiqui docent... Ratio principalis est... quia qui operatur iuxta opinionem minus probabilem ei minus tutam, *non temere, sed prudenter operatur...* ».

Constantinus Roncaglia Traci. 1. q. 1. cap. 2. q. 3.: « In parte minus probabili apparet molivum grave, adeoque dignum viro prudente et per consequens licitum est iuxta illud agere ».

Marcus Strnggl Tr. 1. q. 4. n. 18.: «In materia iuris seu quando quaestio immediati* solum est de licentia actionis, licitum est, sequi sententiam minus tutam et minus probabilem in concursu probabilioris et tutioris. Ita communissima recentiorum et plurium aliorum ex omni schola contra Patres Dominicarios... Ratio... a priori; quia sequens sententiam vere et certe probabilem etiam in concursu probabilioris et tutioris, *prudenter operatur*. Ergo licite agit et observat legem, quam servare tenetur... ».

Imo addit: « In materia iuris licitum etiam est sequi sententiam minus tutam et notabiliter minus probabilem; dummodo haec in concursu probabilioris maneat vere et certe probabilis... Ratio... est eadem, quae pro praecedenti conclusione fuit allata ».

Denique, ut alios omittamus, Sporer Tract. I. prooemial. n. 43. eiusdem thesis sic rationem reddit: Quilibet prudenter potest sequi opinionem vere probabilem... Atqui...

104. Cum Doctores porro communissime usi sint effato illo ad probationem huius doctrinae, quomodo facium dicemus, ut s. Alph. *System*.

moral, n. 58. scripserit: «Falsum reputo effatum illud commune inter probabilistas, nimirum « *Qui probabiliter agit, prudenter agit?* » Aden ul ibid. n. 80. addat: «Nec valet dicere, horum (DD.) auctoritatem., parvi aestimandam, eliam a me, dum ipsi habentur a me tanquam decepti, cum .. innixi sint principio illo, quid ego reprobavi: *Qui probabiliter agit* etc. Iam dixi sub initio..., quod tale principium solum et per se directe sumptum non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis aequae probabilis ». Nec aliter in Dissertatione préfixa editioni an. 1755. n. 14. (pag. 90. voluminis 4r dissertationum): « Nunquam acquiescere potui argumento « *Qui probabiliter agit, prudenter agit* ». Non enim videtur, absolute loquendo, prudenter agere, qui indicans veritatem stare magis pro sententia tutiori, velit oppositam minus probabilem amplecti ». Sed suam sententiam satis aperit in iis, quae immediate subiicit verbis citatis ex n. 80. Mor. Syst. Nempe non probat s. Doctor hoc principium, si, exclusis principiis reflexis, ipsum solum sit regula directiva actionis; at probat, si ipsum cum illis principiis reflexis componatur. Porro ostendit probabilistas communiter principia reflexa una cum eo principio adhibuisse, vel certe supposuisse.

Proinde illud effatum eodem loco habendum est, ac istud aliud: Probabilitas sufficit, ut possim certo existimare me honeste agere. Unde salis accurate rationem, cur verum aut falsum illud effatum videri possit, explical Scavini Tr. 1. c. 2. p. 76. n. 3. ed. 8.: « Haec verba *qui probabiliter agit* etc., et vera et falsa sunt, si ita loqui fas est. Falsa, si illis tantum insistatur, ul nempe ideo simpliciter actio ponatur, quia est probabilis; nam ad agendum requiritur moralis certitudo (et hoc. sensu dicit s. Alphonsiim negasse se esse probabilistam)... Vera, si accipiantur eo sensu, quatenus probabilitas in causa est, ul per discursum ad aliquod principium deveniamus firmum ac certum ».

Quaestio 2^a *An sit Theologice tuta doctrina Probabilitismi* 'v. n. 82.)
scilicet an liceat sequi opinionem probabilem pro libertate relictam probabiliore pro lege.

105. Oportet quasdam praemittere definitiones. « *Opinio probabilis*, inquit Reiffensluel Tract. I. q. 4. n. 41. generatim illa censetur, quae gravi nititur fundamento, licet non penitus certo simulque nullam contra se habet rationem convincentem. Ita communiter modus loquendi Doctorum».

Debet igitur niti molivo; secus non inclinaret assensum. Motivum autem debet esse *grave*, quod scilicet ad assensum determinare queat prudentem virum et rem verisimilem efficere.

Porro *grave* motivum apparere debet non solum *absolute*, verum etiam *relative* ad rationes, quae stant pro parte opposita; si enim inspectis

contrariae partis rationibus vis molivi cessat, non potest dici probabilis. Denique grave intelligitur molivum, quod tale videatur hominibus peritis; inde enim constat, illud esse idoneum ad permovendum hominem rite dispositum ad intelligendum.

Additur autem, quod non debet adversam habere rationem convincentem. Ut enim opinio sit probabilis, inquit ReilTenstuel l. c. « hoc in primis requiritur, «quod non sit contra Sacram Scripturam, definitionem Ecclesiae, traditiones Patrum aut unanimum doctorum consensum; nam opinio in aliquo horum deficiens non tam opinio censi debet quam aut haeresis aut error aut temeritas ».

Alias casque falsas definitiones vide apud Croix l. 1. n. 104. seqq. Praestat referre sententiam Thyrsi Gonzalez, cuius in praecedentibus mentionem iam fieri oportuit. Ipse ergo Disseri. l. n. 34. ad probabilitatem opinionis exigit, ul «apparentia veritatis sit lauta, ut vi illius prudenter possim indicare, illam esse veram seu ut appareat vera ». Atqui si apparet vera, non erit probabilis, sed certa. Verum hic Auctor perpetuo nutat; quia conciliare vult inconciliabilia, scilicet incertitudinem et certitudinem ex eodem molivo.

Advertendum, aliud esse opinionem probabilem, aliud tutiorem, ul monet Suarez in l. 2. Ir. 3. d. 12. sect. G. n. 1. « Nam primum illud dicitur in ordine ad veritatem magis vel minus ostensam : hoc autem secundum videtur dicere ordinationem ad aliquem finem seu maiorem utilitatem ad illum: quomodo v. gr. opinio, quae olim dicebat posse absolvi absentem in casu necessitatis, re vera minus probabilis etiam tunc erat, tamen ad iuvandum proximum erat tutior ».

106. Pro vario fonte, unde petitur molivum seu ratio pariens probabilitatem, haec dicitur vel *intrinseca* vel *extrinseca*.

Intrinseca dicitur probabilitas, cum ratio desumitur ex natura obiecti aut illius proprietatibus, ex causis, ex effectibus, ex circumstantiis.

Extrinseca dicitur, quando desumitur ex testimonio seu auctoritate doctorum, qui eandem sententiam tradunt.

Saepe autem lit. ul probabilitas coalescat ex utroque rationum genere, (piando nempe rationibus intrinsecis adiungitur ratio auctoritatis. Quoad *extrinsecam* vero animadvertit, doctorum auctoritatem ealenus habere vim, quatenus praesumitur, doctores permotos ad id tenendum fuisse gravi ratione atque adeo auctoritas supponit semper gravem rationem. Si ergo rationes desini, cessat omne pondus auctoritatis: ita v. gr. si gravis anchor allegat canonem spurium.

De *extrinseca* haec habet Suarez in l. 2. tr. 3. d. 12. sect. 6. n. 1.: « Nobis nunc salis esi, illam existimari opinionem probabilem, quae etiam nililur auctoritate aliqua digna fide (quae in re morali nullum habet ponderis) el non repugnat aut veritatibus Ecclesiae receptis aut evidenti

rationi neque etiam temere contradicit communi et receptae doctrinae doctorum ».

107. Hic notandus est mos eorum (lansenianorum praesertim), qui monent, probabilitatem debere esse theologicam, fundatam scilicet non inanibus, ut aiunt, ratiunculis, sed aliquo loco theologico; quippe Moralis Christiana non alias debet agnoscere regulas, quam eas, quae ex revelatione vel immediate vel mediale dimanant. Inscite tamen. Nam, si isti viri studuissent Locis Theologicis, vidissent suum esse locum rationis naturalis lumini neque hoc confundi cum revelatione. Indicent v. gr. ex revelatione, an quis sua auctoritate possit mulare votum in aliud opus aequale, quaenam sint obligationes locatarii et ex qua culpa, latane an levi, lenealur caupo etc. Scilicet haec scientia moralis ex pluribus fontibus a theologo haurienda est, ex revelatione, ex hire naturae, ex iure positivo Ecclesiae atque etiam ex hire civili. Multiplex est enim haec scientia secundum diversa principia, ex quibus procedit: una est autem ratione linis, ad quem conducit, ut nempe doceat Christianum hominem officia sua, quid vitare eum oporteat, quid agere debeat aut quid melius sil agere.

Sane s. Thomas in Quodlib. 9. a. 15. quaerens, an plures praebendas sine cura animarum habere absque dispensatione sit peccatum mortale, ait: « Dicendum, quod omnis quaestio, in qua de peccato mortali quaeritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur. Quia error, quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a loto, licet forte a tanto. Error vero, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Praecipue vero periculosum est, ubi veritas ambigua est, quod in praesenti quaestione accidit. Cum haec quaestio ad theologos pertineat, in quantum dependet ex *iure divino* vel ex *iure naturali* el ad iuristas, in quantum dependet ex *iure positivo*: inveniuntur in ca theologi theologis el iuristae iuristis contraria senlire. *In iure namque divino non invenitur determinata expresse*, cum in s. Scriptura expressa mentio de ea non fiat: quamvis ad eam argumenta ab aliquibus auctoritatibus Scripturarum forte adduci possint, quae tamen non lucide veritatem ostendunt ».

108. Quoad *extrinsecam* probabilitatem perpendenda propositio '27' damnata ab Alexandro VII. *Si liber sit alicuius iunioris et moderni, debet opinio censi probabilis, dum non constet reiectani esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.*

Non est heic damnatum, quod occurrit passim apud theologos, nimirum sententiam posse probabilem aliquando haberi propter auctoritatem unius docloris. Videatur Viva ad. prop, allegatam, ubi n. 1. narrat, quomodo nonnulli, praetermissis conditionibus, quae passim ab aliis ad

id exigebantur, putarunt sufficere, quod opinio reperialur in aliquo ancio, non quidem antiquo; quia posset talis opinio esse antiquata vel aliquo decreto, quod ignoretur, reiecla: sed in aliquo juniore nec sit proscripita. Quasi nempe praecise ex hoc, quod ea non sit reiecla ab Apostolica Sede, cuius est noxias opiniones convellere, videatur habere sufficiens pondus ad externam probabilitatem. Quae quidem ratio nullius est momenti. Nam Ecclesia non conOgil opiniones falsas slatim ac prodeunt tum quia non slatim ad eius tribunal deferuntur tum quia haec non solent fieri nisi longo et maturo consilio, praesertim cum virus saepe verbis implexis proponatur.

Huc spectat, quod Innocentius XI. et Alexander VIII. in suis decretis monent, non censendas esse approbatas alias propositiones in damnationis decreto non expressas, etiamsi exhibitae fuerint s. Sedi, ut damnarentur. Confer Viva ad Prop. 27. Alexandri VII. n. 4.

109. Haec tamen non impediunt quominus illiliteratus possit sequi sententiam sui praeceptoris vel alterius viri pii et docti aut quominus rustici possint acquiescere auctoritati parochi aut confessarii, a quibus consilia quaerunt de contractibus, de testamentis etc. Ratio est, quia quando discipulus aut idiota invincibiliter ignorat sententiam illam, quam praeceptor aut parochus aut vir pius et doctus suggerit, singularem forte esse et contra communem doctorum, potest eam luto sequi; secus in oppidis, ubi unus est parochus, nemo posset eius consiliis uti, sed deberet a | veritatem indagandam peregrinari. Et sane sicut vir doctus et probus potest sequi suam opinionem, quando invincibiliter ignorat eam esse singularem: ita et illiliteratus potest in eadem ignorantia opinionem sequi viri docti aut parochi. Si quando tamen advertat, eam esse contra communem doctrinam, sequi ipsam non potest, sed debet veritatem inquirere. Vide Viva. 1. c. n. 5. **H**

Praeterea nihil obstat quominus ut probabilis admittatur opinio etiam unius docloris, licet is adversus communem sentiat, quoties nempe auctor est omni exceptione maior, idest valde peritus iuris tum naturalis tum positivi, qui praeterea firmis ac validis rationibus consueverit conclusiones suas roborare, qui veritatis potius quam novitatis censeatur amator et demum qui aliorum argumenta plane discussit ac infirmaverit.

110. Duarte in *Exposit.* Prop, damnat. V. *opinio* n. 486. monet « posse aliquem consulere plures viros doctos, donec inveniat aliquem, cuius consiliis acquiescere possit; quia unicuique licitum est hire suo uti ». Ita et Viva 1. c. n. 7.

Monet porro ibidem idem Duarte, « quod in rebus ad theologiam moralem spectantibus non salis est consulere theologum scholasticum magnae auctoritatis, si in morali theologia, ut accidit non raro, sil parum

versatus; plurimi enim pollent ingenio, non tamen indicio prudentiali et ideo in scholastica eminent, in morali vero claudicant >. Iloc monitum ex Bardi memorat Viva l. c. n. 7. E quo sua Duarte mutuatus est.

111. Quoad *modum* probabilitatis multiplex distinguitur propositio probabilis. Sane *certo probabilis* dicitur et merito habetur opinio, quae de facto viget ut talis inter auctores quamque Ecclesia tolerat nec sapientes improbant. Si tamen certae et gravissimae rationes adversae occurrerent menti alicuius, respectu huius desineret esse probabilis.

Item si communiter ab omnibus dicatur probabilis, licet non habeatur ab omnibus ut probabilior.

Viro autem docto illa opinio erit certo probabilis, quam scit se diligenter excussisse cl seposito omni affectu sentit graves esse rationes, quibus eam teneat ut verisimilem.

112. Sicut *certo*, ita et solum *probabiliter* potest constare de probabilitate opinionis; videlicet de vi, quam habent motiva ad pariendam probabilitatem, potest constare vel certo vel solum probabiliter, quemadmodum accidit etiam in aliis rebus.

Id eveniet 1. quando v. gr. vir magnae auctoritatis affirmet, sententiam aliquam esse probabilem.

2. quidam addunt etiam, quando vir magnae auctoritatis testatur doctrinam aliquam esse communem doctoribus aut Scholae, s. Thomae etc. Verum in hoc casu videtur adesse eiusmodi probabilitas, quae accedat ad certitudinem moralem.

3. Huc pariter revocant, quando generatim externa motiva seu homines, qui affirmant, esse probabilem opinionem, non plus pariant quam probabilitatem.

4. Item quando opinionis probabilitatem, quam alii affirmant, alii ita negant aut in dubium revocant, ut tamen non sit imprudens parti affirmanti assentiri.

113. *Dubie* autem *probabilem* censent doctores opinionem 1. si dubitetur de gravitate rationum: 2. si de ea probabilitate sapientes communiter dubitent: 3. si dubia sit auctoritas doctorum, qui affirmant seu tenent opinionem uti probabilem: 4. si ratio doctoris qui eam defendit, non videatur salis firma: 5. si sit opinio singularis ab auctore prolata, quin sufficientem rationem afferat: 6. si unus aut alter tradant, sed plures contradicant.

114. Porro inter opiniones, quae certe sunt probabiles, non omnes semper idem habent pro se validum pondus rationum. Quando par utrinque rationum pondus militat, *aeque probabiles* dicuntur atque in hac re, ex communi praeterea consensu, valet effatum, quod *parum pro nihilo reputatur*.

115. Si vero pro alterutra aut pro aliqua inter plures militent vel graviores rationes intrinsecae vel maior externa auctoritas, haec dicitur

probabilior. Quod si pro altera validiores rationes intrinsecae, pro altera vero gravior stet exinseca auctoritas, probabilior censetur prior prae secunda; quia vis auctoritatis fundatur in praesumptione firmæ, quæ adsit, rationis. Probabiliolem sententiam sic definit s. Alphonsus *de Usu moderato opinionis probabilis*, anno 1755. n. 1.: *probabilior est ea, quæ nititur fundamento graviore, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria sit etiam vere probabilis seu graviter verisimilis licet minus*.

116. Sedulo autem advertendum, falsum esse generatim quod tulioristae et probabilioristae aut insinuant aut contendunt, maiorem probabilitatem alterutrius partis edicere, ul adversa desinat esse probabilis. Id enim contingere tunc solum potest, quando utraque pars arguat ex iisdem principiis. Atqui id perraro accidit; nam plerumque ideo in varias abeunt opiniones doctores, quia e diversis principiis rationes suas ducunt. Celerum superfluum est plura addere. Cum enim passim et in speculativis quaestionibus el in moralibus occurrant adversae opiniones, quarum probabilitas affirmatur ab adversae partis patronis, facto ipso perpetuo exploditur id, quod de viribus invicem elisis, quidam praedicant.

117. «*Probabilissima* opinio, ut inquit s. Alphonsus l. c., est, quæ nititur gravissimo fundamento, ita ut opposita sit *tenuiter probabilis*, nempe quæ fundamentum leve vel quasi leve habeat ». Ita quidem s. Alphonsus. Verum advertendum est, duplici modo dici aliquid probabilissimum, nempe *comparative* et *absolute*. *Comparative* dicitur, quando mere significatur excessus probabilitatis in aliqua opinione prae probabilitate omnium opinionum circa eandem quaestionem el tunc necessarium non est, ul opinio probabilissima habeat, in se spectata, summum probabilitatis gradum.

Dicetur *absoluta probabilissima*, quando citra comparisonem cum probabilitate adversantium opinionum, sed spectata in se, vi rationum, reipsa opinio attingat gradum illum, qui inter gradus probabilitatis seu verisimilitudinis maximus censi possit. Dixi: inter gradus probabilitatis et verisimilitudinis; nam, ut s. Alphonsus l. c. advertit, non debet excludi prudens aliqua formido oppositi. « Quia tamen, inquit, probabilissima fines probabilitatis non excedit, quamvis inter probabiles principem locum teneat; idcirco non excludit prudentem formidinem, quod contraria possit esse vera ». Et ex hoc s. Alphonsus desumit discrimen opinionis moraliter certae, quam ibidem definii: «Opinio seu sententia (ul proprius dicenda est) moraliter certa est, quæ omnem prudentem formidinem falsitalis excludit el cuius opposita est omnino improbabilis (a) ».

(a) istud vero est, in quo vitium latere nobis videtur. Cum in quibusdam scientiis haberi potest vera certitudo (quæ non est nisi melaphysica vel absolute vel hypothetica).

118. S. Alphonsus quidem dicit opinionem probabilissimam eam, cui adversatur opinio *tenuiter probabilis* (117). Et cum deinde subdat, opinionem probabilissimae oppositam nili fundamento levi seu quasi levi; exinde dicendum foret, e sententia eiusdem, opinionem tenuiter probabilem eam dici, quae nititur fundamento levi vel quasi levi. Verum lamen non est oeglendum illud, quod subdit quodque repetit in *Morali systemate* n. 82. opinionem probabilissimam non excludere omnem prudentem formidinem de opposito, quae excluditur solum a sententia moraliter certa. Nam cum formido haec non oriatur nisi ex rationibus opinionis oppositae: dicendum erit, fundamentum leve seu quasi leve non esse huiusmodi, ut non pariat prudentem aliquam formidinem de opposito. Ergo opinio tenuiter probabilis, ex mente s. Alphonsi in loco saltem citato, eiusmodi est, quae rationibus quidem nititur idoneis ad inclinandam mentem ad indicium quadantenus prudens, sed ita, ut non desinat gravissima esse ratio ex parte opposita.

119. Id autem memorandum est etiam oh 3m propositionem damnatam ab Innocentio XI. *Generatim cluni probabilitate sive intrinseca sive exirinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

Fuerunt qui (licerent, heic damnari usum opinionis probabilis (vide Viva in hac Prop. n. 9. et Cardenas in *Crisi theologica*. 4. Diss. 4. cap. 1. n. 1 et 2.): sed vix indiget haec sententia refutatione.

Viva in hanc Prop. n. 7. dicit: « nomine opinionis tenuiter probabilis venit opinio, quae tenuiter inclinatur intellectum ad assensum, quod experientia ipsa discerni potest. Huiusmodi ex Cardenas Diss. 4. cap. 5. est opinio dubiae probabilis et in mullorum sententia etiam opinio probabiliter tantum probabilis ».

locus est opinioni probabilissimae, quae alia sit a certa sententia. Cum vero certitudo solum moralis oblinet, perperam distinguis inter eam et probabilissimam absolute opinionem; nam certa sententia moraliter ipsa est probabilissima opinio. Scilicet quoniam in moralibus frequentissime (non raro enim vera certitudo habetur propter determinatus leges, canones, indicia et responsa R. Sedis) oportet contentos esse probabilitate: tunc cum sententia assequitur summum probabilitatis gradum, ipsa eandem vim habet ad dirigendam actionem ac habet sententia vere certa in physicis aut mathematicis et sic sententia certa vocatur: quia vero reapse lines probabilitatis non excedit, dicitur certa *moraliter*» quae est certitudo non proprie dicta, sed suliciens per se nd dirigendos mores.

Sed cum quidam voluerint in scientiis moralibus, analogice ad scientias alias, distinguere sententias probabiles, probabilissimas et certas, ortum dederunt huic distinctioni, quam deinceps non omnes semper servant; cum frequenter pro eodem sumant *notabiliter probabilius* et *moraliter certum*. Doctrina quidem, statuens gradus probabilitatis et aliquam probabilitatem vel gravem distinguens a certitudine morali, est per se vera, sed desideratur accurata philosophia in methodo. E.

Sed verius omnino idem Cardenas l. c. statuit, nomine opinionis tenuiter probabilis, quae in ea propositione tertia damnatur, venire illam, quae, quamvis habeat probabilitatem apparentem, plures tamen viri sapientes dubitant de eius probabilitate vel de eius probabilitate merito dubitatur. Mox autem et capite sequenti ostendit, quam immerito simul et imprudenter huc revocetur opinio *probabiliter probabilis*. Nec scio, unde Viva eruerit mullos, quos iaculatur et quorum nomina non referi; dum Cardenas pro ea sententia nonnisi duos obscurissimi nominis nominat. Dixi: *imprudenter*; quando enim non salis sit, quod prudenter quaedam opinio indicetur probabilis, sed insuper ad vitandam damnationem litigandum sil, an opinio certo vel tantum probabiliter sit probabilis, nullus erit litigandi et ambigendi finis, etiam quando prudens videt nullum esse ambigendi locum.

Scilicet indicium probabile est indicium prudens: cum ergo probabiliter iudicas sententiam aliquam esse probabilem, iam prudenter iudicas: cur ergo libi eam sequi non licebit? Sane si verba, *probabiliter probabile* adhibeas ad definitionem mere *nominali* et *arbitrariam*, adeo ut significare velis opinionem, pro cuius probabilitate ratio quaequam gravis ac solida, quae ad prudentem assensum movere possit, nulla militet; esto quod ea non sil vere probabilis. Verum si verba, uti par est, ita propria sensum usurpes, aliter se res habet. *Probabiliter* enim aliquid affirmare, idem ex consensu omnium valet, ac aliquid ob *gravem solidamque* ac *prudentem* rationem asserere. Ergo si *probabiliter* quidpiam dicis probabile, spectato proprio verborum sensu oportet, ut ad id affirmandum *prudenter*, *gravi* ac *solida* ratione ducaris. Abs re ergo quod *probabiliter*, id est *gravi*, *prudenter* ac *solida* ratione motus dicis probabile, hoc idem negares, *proprie et solide* esse probabile. Qua de re ad removendas ambages prodest sane in memoriam illud revocare, quod post s. Thomam et plerosque omnes (D). Scholasticos monet Suarez *Pe Poenit.* disp. 22. sect. 9. n. 5. in moralibus solidam ac prudentem probabilitatem morali cuiquam certitudini aequipollere; quippe quia in eiusmodi maior certitudo haberi nequeat. Et hoc quidem etiam praxis communis suadet. Nonne enim ex communi consensu sal prudenter agere quis creditur, si probabile id habeat, quod tanquam probabile tradi ceperit v. gr. a s. Antonino post s. Thomam, aut a s. Alphonso post Suarez etc.? Attamen ecquam demum certitudinem in hoc habemus praeter prudentem illam probabilitatem, (pia, uti diximus, sapienti cuique sufficiens in eiusmodi videri debet?

<<

Addendum tamen nihil extendi posse ex damnatione propositionis, etiam quoad usum opinionis tenuiter probabilis. Nam licet aliam excogitare rationem damnationis, in eo nempe sitam, quod plura sint, ut videbimus, in quibus probabilem sequi non possumus, nimirum ubi non agitur de mera honestate actionis.

Λ

120. Quoniam maior vel minor probabilitas desumi debet ex pondere maiori vel minori, quod rationibus competii; propterea notant doctores sequentem regulam: proprios fontes scilicet maius sibi vindicare pondus et praeferendos esse.

Hinc deducunt sequentia. 1. Si de revelatis sermo sit, magis accedendum ad eam pariem seu illi parti magis favendum, pro qua salare videtur sensus Ecclesiae. 2. Circa ius positivum, magis est adhaerendum parti, cui magis favent leges et consuetudo optima legum interpretes. 3. Quoad mentem legislatoris et legum intelligentiam, plus tribuendum antiquis, qui propiores fuerunt auctoribus legum et interpretes earum exstiterunt. 4. De rebus fidei et morum plus tribuendum (celericis paribus) sanctioribus, qui plus a Deo illuminantur et mystica atque interna magis norunt discernere. 5. Circa res conscientiae plus theologis deferri debet, quam jurisconsultis. 6. Circa materias iuris plus jurisconsultis dandum, quam theologis.

121. De probabilitate intrinseca opinionum iudicare rite possunt solum doctissimi et in re morali versatissimi, non autem mediocriter docti. Ita Tapia, Cardenas etc. Ratio est, quia ut id rite fiat, nosci probe debet quid sit stricta probabilitas, conferri deinde debent rationes oppositarum opinionum, dispici debet ac sedulo considerari, an motiva forte sint levia, dubia, aequivoca, sophistica, item an non pro contraria sint motiva forte certa. Atqui haec et alia huiusmodi non possunt fere nisi doctissimi et in re morali versatissimi.

Vir mediocriter doctus potest iudicare de probabilitate extrinseca, 1. si statum quaestionis bene intelligat, 2. si assertam sententiam inveniat apud scriptores omni exceptione maiores. Etenim si hi affirmant esse probabilem certam quamdam sententiam ac gravi fundamento nili, credere potest; quia scit alios prudentes idem formare indicium.

122. Pro demonstratione nostrae sententiae nihil facturos nos conducibilis arbitrali sumus, quam si argumenta mutuaremur a s. Doctore Alphonsoeque ipsissimis eius verbis referremus. Exstat nimirum Dissertatio ab eodem super hac quaestione edita anno 1755. quae locum suum oblinebat etiam in volumine 15. editionis Operum s. Docturis, quae Augustae Taurinorum prodierunt anno 1829. Quo autem typographorum vel editorum consilio factum sit, ut nunc ab eiusdem Auctoris editionibus ea Dissertatio exulet, profecto nescimus.

Sed dignus est certe foetus tanti viri, in quo, si unquam alias, s. Doctor methodum scholasticam presse sequitur et clarissime atque efficacissime argumentatur. Titulus eius est: *Dissertatio scholastico-moralis pro Usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris*. Editum est Neapoli 1755. Argumentum eius hoc est: *Ultimam* (inter enumeratas paulo ante: *quarta sententia tenet, licitum esse sequi opinionem pro-*

habilem et minus tutam, relictam probabiliori') benigniorem et communissimam probandam aggredimur, nempe licitum esse uti opinione probabili etiam in concursu probabilioris pro lege, semper ac illa certum et grave habeat fundamentum (in hoc scilicet situs est moderatus eius usus, de qua moderatione nihil data opera diei in tota diss.).

Non integram recitabimus dissertationem : salis erit argumenta proferre, quibus s. Doctor sententiam suam munit, quae argumenta nostra quoque facimus, ut non solum auctoritati Doctoris, sed vi praecipue argumentorum eius velimus sententiam, quam defendimus, inniti. Sic ergo s. Doctor.

I.

Probatur nostra sententia auctoritatibus.

« Mercurus, acerrimus rigidae sententiae propugnator, hos citat antea
 * closes nostram sententiam lutantes. Barth. Medina to. L q. IG. a. 7., ubi
 † dixit: *Si est opinio probabilis, licitum est eam sequi, Heet opposita*
 - *probabilior sit.* Eum sequutus fuit p. Didacus Alvarez (vir cdeberneis
 propter disputationes ab ipso propugnatas pro gratia praedeterminante)
 « in 1. 2. q. 19. d. 80., ubi scripsit: *Potest sequi opinio practice proba-*
 « *bilis, relictam probabiliori;* cum paulo ante dixerit: *Tenet hanc senlen-*
 « *fiam magister Medina et alii doctissimi thomistae.* Et revera sic eam
 « tenuere M. Bannez, confessarius d. Theresiae 1.2. q. 10. a. 1., ubi: *Verum*
 « *est, posse hominem sequi probabilem opinionem, relictam probabiliori,*
 « M. Martinez in 1.2. q. 19. a. 6. ubi: *Licitum est sequi opinionem minus*
 « *probabilem, relictam probabiliori,* M. Lorea d. 39. M. Lopez p. 1. c. 120.
 « M. Montesin. d. 29. q. 5. M. Candidus *Disqu.* 1. v. *Absolu.* Suarez tom. 5.
 « p. 3. d. 40. sect. 5. Vasquez 1.2. q. 19. c. 3. Viquer. c. 15. §. 1. Petr. Na-
 « varr. 1. 3. c. 1. Pontius *de Matr.* 1. 10. c. 13. Valent, d. 2. qu. 14. p. 4.
 « Salon, *de Tusi.* q. 03. conlr. 2. Sa. v. *Dubium* n. 3. Lessius *de lusi.*
 < c. 29. d. 8. Laym. 1. 1. tr. L c. 5. Sanch. *Dec.* 1. 1. cap. 3 Malder. q. 19.
 « a. 5. d. 80. Sayr. *Clav. reg.* 1. 1. c. 5. Rodriq. *in expos. Pullae* §.9.
 « Tanner, d. 2. q. 4. dub. 3. Aversa q. 28. sect. 18. Arriaga *de Act. hum.*
 « Aragon. 2. 2. q. 63. a. 4. Azor. T. 1.12. c. 12. Arnie, *de Beg. extrinsec.*
 « Baldellus p. L d. 12. Bardi *Disp. sel. ad Cand.* Barbosa *Collect, c. Ca-*
 « *pellanus, de fer.* Bonne. *de Peccat,* q. 4. p. 9. Bresser. I. 3. *de Cons.*
 « c. 0. Palaus p. L tr. 1. d. 2. Conineh. d. 34. dub. 10. Corneius Tr. 8. d.3.
 « dub. 0. Diana 2. p. tr. 13. r. L Emman. Barbosa 1. 3.1. 64. Escob. *Sunun.*
 • proem, ex 3. c. 3. Farinae. *Cons.* 00. n. 9. Franc, *de Lugo de Cens.* c. 3.
 < Filliuc. torn. 2. c. 4. qu. 4. Garzias *de benef.* par. 11. Gordon® I. I. q.9.
 « c. G. Granadus Or. 2. conlr. 2. d. 2. Gultierrez 1. Le. 13. Henriquez 1. 1 <
 « c. 3. Ledesma to. 8. c. 22. Lezana p. 4. v. *Opinio.* Merula d. 3. c. 4. Nal-

« diis v. *Opinio*. Ovied. in 1. 2. Portell. v. *Opinio*. Reginald. | 3. n. 90.
 < Salas Ir. 8. sect. 0. Spinola *de Id*), *elect.* Sanlarel. q. 44. Villalob. io. 1.
 * tr. 1. diiT. 10. Omnes isti citantur a Mercoro ».

« Ilis adduntur Sylvius 1.2. q. 19. a. 5, quaesi. 9. conci. 3. Christianus
 « Lupus To. 9. p. 1. d. 1. c. 1. Cardinalis Sfondratus in *Thcol. schol. de*
 « *Act. hum.* Salmant. *Theol. schol.* tr. 24. d. 12. n. 79. *ct Thcol. mor. de*
 « *poenit.* c. 12. n. 44. p. Gallego *de Conse.* Tapia in *Cat. mor.* 1.9. c. 12. Tes-
 < seda Tr. 2. conlr. 7. n. 9. Ioan. Bapt. Ildefons. in 1.2. qu. *de probahil.*
 « Serra 1.2. q. 19. a. 6. dub. 4. Boss, *de Conse.* p. 1. li. 1. §. 17 n. 127. Moya
 « *Qu. sel.* q. 6. Schilder *de Prine, cons.* tr. 2. c. 2. §. 2. Dicast. Tr. 8.
 v d. 10. n. 556. Bassaeus To 1. v. *Conscentia* n. 9. Esparza *de Act. hum.*
 « qu. 23. Fragosa p. 1.1. 4. d. 10. n. 196. Becan, *de Act. hum.* Io. Medin.
 « Tr. 1. q. 19. Pesant. 1. 2. q. 19. d. 2. a. 6. Wiggers I. 2. q. 19. a. 6.
 « dub. 6. Marchant. Tr. 5. tit. 5. qu. 6. Hurlad. Caspar *de Poen.* d. 9 dili. 1.
 « Praepos. *de Poen.* qu. 10. n. 8. Possevin. in *Prax.* c. 15. Turrian. *de.*
 « *lust.* d. 13. duh. 3. Mendo *Statera* d. 13. q. 15. Polanch. *de Prud. conf.*
 « c. | Herinx d. 4. q. 3. Perez. Ilis novissime subscripserunt Roncaglia
 « lib. 1. q. i. *rep. in praxi*, La Croix lib. 1. ex η. 268. seqq. Holzmann
 « Tom. 1. pag. 29. η. 131. Elbel Tom. 1. pag. 65. n. 185. et alii plures, ut
 « refert Terillus qu. 22. n. 13., qui asserit, pro contraria sententia vix
 « esse unum auctorem pro decem, qui sunt pro nostra ».

« Eadem sententiam docuerunt plures episcopi et cardinales, prout
 « cardinalis de Lugo *de Sacr. Poen.* d. 22. n. 39., ubi scripsit: *Cum nono*
 « *teneatur in operando sequi opiniones probabiliores, sed possit sequi*
 « *probabiles.* Idem dixit in disp. 23. sect. 2. et *de lust.* d. 37. sect. 10 et *Pesp.*
 < *mor.* dub. 19. Item cardin. Toletus *Instr, sac.* 1.3. c. 20. n. 7., ubi docuit,
 < teneri confessarium absolvere poenilenlem, qui vult sequi opinionem mi-
 < nus probabilem; quia quando adsunt duae contrariae opiniones probabi-
 * les, *utramque in conscientia* (inquit) *potest sequi confessorius, quamvis*
 < *ipse unam illarum probet.* Item cardin. Pallavicin. *de Act. hum.* d. 9.
 « quaesi. 4. a. 2. el 4. Cardinalis Sfondratus loc. supra cil. Item episcopus
 « Tapia in *Cat. mor.* 1. 9 a. 12. Episcopus Ludov. Abelly *Meciul*, p. 2. tr. 2.
 « c. 1. §. 3. Item locis citatis episcopus Didac. Alvarez, episcopus Barth.
 « Ledesma, episcopus Joseph Angles, episcopus Thom. Zerola, episcopus
 * Bonacina. Illicque notandum, quod s. Franciscus Salesius ep. 34.1. I. scri-
 « psit cuidam episcopo, ut assidue legeret summam Toleti; quia (ut dixit)
 * *conticne dottrina sicura.* Idem sanctus Carolus in *Instruet*, ad suos con-
 * fessarios suadet legere Lessium el Reginaldum, qui ex professo luentur
 « benignam sententiam. Nec dicas, quod approbans aliquem auctorem non
 * censetur singulas eius doctrinas approbare; nam sententia benigna, cum
 « sil generalis, se extendit ad singulos casus, ubi habetur opinio proba-
 « bilis; idcirco nusquam invenietur quis ex probabilioris, qui amico li-

« brum alicuius probabilislae seclamlum proponat Expresse favet etiam
 « nostrae sententiae id quod docet N. Ss. regnans papa Benedictus XIV. in
 « celeberrimo opere *de Synodo*, quod licet ante pontificatum paraverit,
 « tamen in suo pontificatu (ut ipsemel scribit) quasi de novo disposuit,
 « ornavit el edidit. Ibi lib. 7. c. 11. n. 3., agens de quaestione, an qui mane
 « communicavit ex devotione, teneatur aul possit, urgente periculo mortis,
 « Viaticum sumere, dixit: *In tanta opinionum dd. discrepantia integrum*
 « *erit parocho eam sententiam amplecti, quae sibi magis arriserit.* Idem
 « tenuerunt plurimi ex doctoribus gallicis, ut Duvallius *de Act. hum.* q. i.
 « a. 12. Gamachaeus 1.2. qu. 19. c. 2. Miliari. To. 2. c. 13. David Mauden
 « *Disc.* 2. in 8. praec. n. 11 el 12. Io. Ferrer. *Tract, de probab.* gallice scri-
 « pto, Lorichius *Thcsaur.* v. *Opinio.* Bertaut *in Direct, confess,* etiam
 « gallice scripto, pag. 212., ubi ait, confessarium teneri absolvere eum
 « qui vult sequi opinionem probabilem; *quia in opinionum diversitate*
 « *datur poenitenli optio eligendi quamcumque voluerit.* Denique nostram
 « sententiam testantur esse communem Suarez loc. cil., ubi sic ait: *Prin-*
 « *cipium est generale, quod in moralibus licet practice operari cum*
 « *opinionem minus probabili adversus opinionem speculative probabi-*
 « *liorem,* Vasquez loc. cil., ubi testatur, suo tempore communiter doceri
 « in scholis el sic etiam communem asserunt Petrus Navar., Gamachaeus,
 « Medina, Valentia, Bonacina, Palans, Garcia, Buscmbaum, Aversa, Spo-
 « rer, Elbe!, Ledesma, Leander etc. ».

« Ad hanc auctoritatum multitudinem adversarii respondent, quod in
 « hoc praelaudali aa. secuti sunt unus alium, tamipiam aves et oves et
 « Conlcnsoius ultra progreditur, acuens contra eosdem illud Senecae: *Ar-*
 « *gume.ntum pessimi turba est.* Id autem profert iuxta communem usum
 « probahiliorislarum, qui maledictis el conviciis maxime contendunt beni-
 « gnam sententiam infirmare; contra tamen illud quod praescripsit Inno-
 ♦ cenlius XI. in decreto damnationis thesium, ubi: *Caveant ab omni cen-*
 « *sura et nota necnon a quibuscumque conviciis contra eas propositiones,*
 « *quae adhuc inter catholicos hinc inde controvertuntur, donec a sancta*
 « *Sede, re cognita, super iisdem propositionibus indicium proferatur.*
 « Celerum credibile non est, quod tot benignae sententiae fautores, undique
 « doctrina ac pietate probati, caeco ductu trahi voluerint a indicio alio-
 « rum, non pensatis intrinsecis rationibus; cum e converso in quaestionibus
 innumeris ipsimel aa. sibi invicem adversentur: quo palet apud ipsos
 « non solam auctoritatem, sed rationum vim maxime praevalere ».

« Nec valet dicere, sententiam benignam fuisse in Ecclesia omnino
 * novam et prioribus seculis inauditam usque ad tempus Bartholomaei
 M dmae, qui primus illam excogitavit ac evulgavit. Nam respondetur,
 < quod licet prius haec doctrina ab antiquis numquam tradita fuerit in
 * terminis, quibus exposuit Medina (vir quidem doctissimus, qui ex prae-

« cepio p. Seraphim Gavalli sui Generalis *Expositionem* in 1.2. <l. Th. edi-
 « dii anno 1577.); attamen in substantia terminis aequivalentibus eam salis
 < tradiderunt utque testatur Christianus Lupus, in praxi illa communiter
 « usi sunt. El quamvis universe docuerint parti probabiliori adhaerendum,
 « ihi tamen loquuli sunt non de probabiliori circa rei veritatem, sed de
 « ultimo dictaminc circa honestatem actionis: quod diclamen formatur tam
 «a molivis probantibus rei verisimilitudinem, quam ab aliis probantibus
 « actionis honestatem ; ubi vero loquebantur de iudicio speculativo circa
 «delectum opinionum probabilium, sive circa probabilitatem, quae re-
 « spicii veritatem rei, a nobis non discreparunt, ut ex eorum scriptis vi-
 « debimus infra, cap. 111. §. VI. ».

« Nequii autem negari, quod spatio centum annorum circiter vel saltem
 « usque ad medietatem scrub XV11. (ut iidem contrarii fatentur) benigna
 « sententia ab omnibus 1)1). recepta est. Si illa omnino nova el inaudita
 « fuisset, quomodo sine contradictione omnes fuissent eam amplexati ? Mer-
 « conis adversus aa. nostros, qui contendunt, omnes antiquos idem sensisse
 « ac recentiores, opponit hoc esse falsum, cum sua sententia descenderit
 « ex traditione aposlolica (quod gratis supponit, sed nullo indicio probat;;
 « unde ait, quod si antiqui contrariam doctrinam suppositae traditioni ad-
 « versam docuissent, contra eos insurrexissent innumeri, qui illam impu-
 « gnassent. Idem argumentum apte retorquet Terillus contra Mercorum.
 «dicens: Si sententia benigna fuisset opposita traditioni apostolicae el
 « communi sensui doctorum qui Medinam praecesserunt, quomodo mille
 † contradictores non insurrexissent adversus eam et damnassent? Tanto
 « magis quod fautores benignae sententiae scripserunt paulo post editum
 - Tridenlinum, quod ideo coactum fuit, ut morum pravitatem, quae per
 «orbem Christianum irrepserat, eliminaret; unde praesules et Pontifices,
 « si illam ut damnosam doctrinam habuissent, tolis certe viribus pro
 «ipsius eliminatione incubuissent; anne putabimus, Deum tunc temporis
 « Ecclesiam deseruisse, permittendo, hoc errore tam pernicioso (ut ipsi
 «clamitant) fideles undique decipi? »

* Dices: ecclesia non omnia approbat quae non damnat, sed saepe ex
 « prudentia tolerat. Respondetur, hoc concedi quoad aliquas opiniones
 « particulares, sed non quoad alias, quae doctrinam generalem continent,
 « ut est sententia benigna, quae importat cunctarum conscientiarum di-
 l rectionem circa omnes particulares casus; unde si esset falsa, universi
 populi christiani deceptio invecta fuisset. I). Augustinus in epist. 119.
 * dicit: *Ecclesia Dei multa tolerat et tamen quae sunt contra fidem*
 * *sanctam vel bonam vitam, nec approbat nec tacet nec facit.* Item
 « d. Thomas in *Quodlibet* 9. a. 15. expressius ad casum nostrum docet:
 « *Quod vergit in commune periculum, non est ab Ecclesia sustinen-*
 * *dum. Sed Ecclesia sustinet. Ergo non est periculum peccati morta-*

« *lis*. Clamant adversarii ex benigna sententia ruinam fidelium emanare;
 « ergo si Ecclesia eam sustinet, aut Ecclesia errat aut, si tolerat, non
 * adest peccati periculum ».

« Ceterum Christianus Lupus eximius doctor professorque Lovaniensis,
 « loco supra cil. lo. 9. p. I. diss. 1. c. 1., referiet probat, s. Hieronymum,
 « Theodorem, s. Fulgentium, s. Alexandrum aliosque plures pp. do-
 « cuisse, et usos fuisse opinionibus minus probabilibus, tutioribus ac pro-
 « habilioribus omissis et cap. 4. 5. et 6. ostendit, adhuc summos Ponti-
 « ficos et Ecclesiam catholicam semper permisisse usum probabilis,
 « probabiliori relictæ. Insuper dicit Moya quaesi, select, q. G., nostram
 « sententiam tenuisse universitates omnes, religiones, episcopos et sum-
 « mos etiam Pontifices; nam plures probati aa. testantur, Pontifices plu-
 « ries secutos esse opinionem minus probabilem, praesertim dispensando
 « in matrimonio rato contra sententiam d. Bonavenlurae, Scoti et com-
 « munem Scotistarum, prout s. Pius V. quater in hac re dispensavit,
 « teste Perillo quaesi. 22. n. 188., item Gregorius XIII. in una die un-
 « decim huiusmodi dispensationes concessit, teste Henriquez l. II. c. 8.
 « η. II. Alia exempla tempore Scoti anteriora affert Caramuel ex Bran-
 « calio, Gregorii VII. nimirum, Martini V. et Eugenii IV. allegatque in
 « testes Baronium, s. Antoninum et alios. Item Adrianus VI. pariter di-
 « spensavit in matrimonio rato et, quod notabilius est, contra propriam
 * opinionem, ut ipse mel lassus fuit; ita referi Solus in 4. dist. 27. q. 1.
 * a. 4., sic dicens: *Adrianus VI. vir tum utriusque iuris peritissimus*
 * *tum et rei theologiae, non infime doctus, cum ab illo huiusmodi di-*
 « *spensatio fuisset postulata oblataque faulrix Caietani sententia,*
 « *demiratus est, virum theologum hoc sibi in animum inducere po-*
 * *luisse et ideo improbis precibus succumbens, respondit, se dare quod*
 « *posset, se tamen credere nihil posse.* Quamvis igitur Adrianus cen-
 « seret, hanc dispensationem non posse concedere, tamen illam impertivit,
 « sua opinione relictæ, confisus auctoritati Caietani, cuius opinionem alias
 * falsam putasse non credendum; ne dicamus, Pontificem temere et contra
 * conscientiam egisse ».

* Deinde nostra sententia non obscure firmatur auctoritate sacrorum
 « canonum et I. ex cap. *Placet, de convers. coniugat.*, ubi casus fuit, quod
 * mulier quaedam credens maritum mortuum, professionem in religione
 « cum volo emiserat; viro tamen reverso, de monasterio educta fuerat.
 « Quaerebatur, an post viri obitum ipsa tenebatur redire ad monasterium?
 « Respondit Pontifex: *Quod licet votum eius usquequaque non tenuerit,*
 * *catenas tamen fuit obligatorium, quatenus se poterat obligare; pro-*
 * *misit enim intrando monasterium, se non exacturam carnis debitum,*
 « *quod erat in potestate manti et ideo quantum ad ipsam tenuit votum*
 « *quod post viri obitum tenere non desiit; cum ad eum casum, a quo*

«*efficax poterat habere principium, pervenisse noscatur. Consultius*
 * *itaque, congruentius ad salutem, ut ad monasterium redeat, ubi*
 * *bona ducta intentione professionem fecerat et habitum religionis ac-*
 * *cepit. Si vero ad hoc induci non poterit, ipsam invitam non cogen-*
 < *dam.* Nola, quaeso, quod sententia Pontificis erat, quod illa mulier, etsi
 « ab initio servare non tenebatur votum remanendi in monasterio, cum
 « esset sub potestate viri, post tamen viri obitum ad illud obstringeba-
 « lur; constat ex verbis: *Et ideo quantum ad ipsam tenuit votum, quod*
 « *post viri obitum tenere non desiit etc.* Et huius rationem clarius expli-
 « eat Glossa ib. dicens: *Si res venit ad eum statum, a quo incipere*
 « *potuit, tenet, etiamsi ab initio non teneret.* At, hoc non obstante,
 « Pontifex censuit, mulierem invitam non cogendam redire ad monaste-
 « rium. Quare peto? Quia utique Pontifex probabile existimavit, eam non
 * teneri ad redeundum, forte ex illo alio principio: *Quod ab initio non*
 « *valet, nec processu temporis convalescere potest;* quamvis ipse Pon-
 * lifex imius et probabilius, iuxta proprium iudicium, sentiret, illam ad
 « reditum obligari. Optassem ut meus Fagnanus super hoc textu mihi re-
 « spondisset el nos teneri ostendisset uli semper opinione, quae nobis
 « apparet vera, sine oppositi formidine, ut ipse requirit, nullam faciens
 « differentiam inter opinionem et scientiam. Optassem, dico, sed eum
 « textus praefati ne mentionem quidem fecisse inveni, quantamcumque
 « curam in eius commentariis volvendis adhibuerim».

« II. In can. 48. concilii triburiensis (qui habetur in c. 7. fin. causa 30.
 « quæsi. 3.) sic legitur; *Illud etiam nec canonica institutione definimus*
 « *nec interdictione aliqua deputamus; sed propter cos qui diverse de eo*
 < *sentiant, hoc In eo aliquid commemoramus. Si quis suae spiritualis*
 « *commatris filiam fortuito in conitigium duxerit, consilio maturiori*
 « *servato, eam habeat atque honeste legitimo coniugio operam det.* De
 « quo canone loquens Cabassuliùs (*Thcor. iur. l. 3. c. 13. η. 11.*) sic ait:
 « Nihil ausus est (canon concilii) generatim definire, eo quod multi con-
 « trariam sequuntur opinionem, ut testatur concilium; providet nihilo-
 « minus, ut coniuges, de quibus incertum erat, an valide contraxissent,
 « contrado antea matrimonio libere utantur. » Ecce quomodo in illo dubio
 « concilium non decrevit viam tutiorem esse eligendam ».

« III. In c. *Quæsitus, de cognât, spir.* hic casus sic enuncialur: *Si*
 « *vir vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte su-*
 « *sceperit, an propter hoc separari debeant.* Deinde Alexander III. duas
 circa hanc quaestionem anciorum opiniones recenset: *Quamvis genera-*
 « *liter sit constitutum, ut separari debeant; quidam tamen humanius*
 « *sentientes aliter statuerunt.* Hinc definit: *Ideoquæ nobis videtur, quod*
 « *sive ex ignorantia sive ex scientia id fecerint, non sunt ad invicem*
 « *separandi.* Nota, quod Pontifex, licet iudicari, separationem generaliter

h fuisse constitutam, tamen dixit, non esse praecipiendam, ob opinionem « aliorum humanius sententium. Sed sepositis auctoritatibus, aggrediamur « ad perpendendas rationes, quibus nostra sententia firmatur ».

123. Addere quaedam nobis liceat. El primo notandum quod Scavini advertit in nota k. ad Tract. I. pag. 108 cd. 8.: « Si attente consulatur historia theologiae catholicae, clare patebit, tam inexorabilem el tam imitem quorumdam rabiem contra usum cuiuscumque opinionis probabilis in rebus moralibus lunc solum exortam esse, cum primum in Ecclesia audita est scandalosa illa et tanquam haeretica damnata lansenii doctrina: aliqua Dei praecepta sunt impossibilia ».

Quibus subdo libenter, quae Gaspar de Segovia Disseri, *de Opin. probab.* n. 102. pag. 78. Romae 1705. scribit: « Non ego, ul apud Gazanigam Terillus..., lansenianos cum Probabiliorisliis confundo, non omnes Antiprobabilislas lansenianos appello: sed vero cum omnes omnino lansenianos probabilismi osores esse el acerrimos insectatores in comperitis habeam, e re ipsorum esse probabilismi extirpationem non modo suspicor, sed etiam clare video planeque sentio ».

Celerum dictis Scavini obstare non debet, quod quidam ferantur praeivisse lansenianis.

Praeterea de opinione, quae gravi fundamento, sive intrinseco sive extrinseco, innitatur, intelligenda sunt quaedam veterum 1)1). effata, quae refert s. Antoninus *Summ.* part. 1. lit. 3. Cap. 10. § 10. Postquam enim praemisit, *esse contrarias opiniones inter Doctores sanctitate et scientia maximos in materia morali aliquando etiam ad salutem necessaria* idqtie probavit exemplo s. Thomae, *qui tenet, quod post lapsum in mortale non oportet aliquem statim confiteri sub praecepto, habita copia confessoris*, cum tamen *Hugo de s. Victore et s. Bonaventura sint in hoc contrariae opinionis: neutram autem opinionem illorum reprobari, etsi b. Thomae opinio communius teneatur, quae tamen minus tuta videtur*; dein ad id confirmandum, quod statuerat, scilicet *quod cum bona conscientia potest quis tenere unam pariem alicuius opinionis et secundum eam operari... praecipue quando quis adhibet diligentiam inquirendo nec invenit aliquid, quod eum sufficienter moveat ad hoc quod sit illicitum*, ista subiungit: *Item Ulricas in Summa dicit, quoi si quis de aliquo agendo dubius magis peritos consulat, de quo nullam habet expressam auctoritatem, utrum ita sit an non: dummodo formet sibi bonam conscientiam, etiamsi res aliter se habeat, quam id quod sentit et quod sibi consultum fuerit, excusatur; quia fecit, quod potuit et Deus plus non requirit. Item ex responsis, quae videntur data ab Alberto Magno, habetur, quod frater simplex vel quilibet homo cum salute potest sequi, in consiliis quamcumque opinionem voluerit, dummodo alicuius Doctoris Magni*

opinionem sequatur. Hostiensis etiam dicit: Ubi sunt diversae opiniones et diversa indicia, semper humanior praeferenda et aequior... Guillelmus etiam in glossa Ilaymundi dicit, quod in apicibus iuris, ubi dubitant etiam sapientes, excusabilis est ignorantia. Tamen si aliquis bona fide partem illam vel illam elegerit, non debet super hoc habere conscientiam nimis scrupolosam. Item Petrus de Palude... dicit: Quod si confessor dubitaret, utrum illud, de quo confidens non poenitet nec confitetur, esset mortale et ipse confitens dicit, quod consilio peritorum illud fecit, de quibus ex vita et scientia probabile est, quod non consulerent nisi bene, illi indicio se potest conformare. Idem videtur sentire Goffridus de Fontibus, in his scilicet opinionibus contrariis, quae tolerantur ab Ecclesia. Ita s. Antoninus; ex quibus salis palet, quantopere ii hallucinentur, qui initia huius doctrinae ac praxis Bartholomaeo Medina, egregio alioquin Theologo ex Ordine Praedicatorum, adscribunt, quasi primus eam invexerit. Ex superius enim allatis elucet manifesto, eam quoad substantiam vel scholasticae theologiae aevo antecessisse. Et digna sane, quae legatur, est Dissertatio, quam de hoc argumento edidit Christianus Lupus opp. tom. XI. disp. 1., in qua praeclare ostenditur, methodum solvendi quaestiones morales, quae ex principiis probabilismi petitur, etiam antiquissimis PP. et quidem in gravissimi momenti rebus, familiarem fuisse.

124. Contra hoc argumentum ab auctoritate petilum obiicit Auctor Appendicis *de Probabilitismo* ad calcem tomi II. Cursus theologici per Aligne n. 16. coi. 1503. proclamans ex his auctoritatibus hoc tantum deduci, quod quaestio sit gravis seu gravem esse difficultatem, non vero concludi veritatem probabilismi.

Respondeo: Nego totum. Quia cum 1° agatur de re gravissima, 2° diligentissime et diu perscrutata et pertractata, 3° post centies explosos oppositos cavillos, 4° eaque doctrina tradita sit tanquam certa: homini prudenti non licet dubitare, quin sola vis veritatis illum doctorum tam mirum consensum induxerit. Ergo de veritate concludi potest. Legant isti doctores, quid de auctoritate scholae docent theologi in tractatu de locis theologicis v. gr. apud Canum; nam hac lectione indigeni.

125. Obiicit rursus idem auctor coi. 1504. n. 2.: « Inter probabilistas alii systema probabilismi partim tantum admiserunt, loculi de dubio iuris, non autem de dubio facti et plures exceptiones admittentes, quas recentiores non sequuntur: alii c. contrario et hi sunt maior pars veterum probabilistarum, propugnaverunt systema benignius, a quo etiam moderni et praesertim B. Liguori recesserunt, asserentes licitum sequi opinionem non solum aequae probabilem, sed minus etiam probabilem et minus lutam; haec omnia si ponderarentur, procul dubio nullum immi-
nueretur multitudo doctorum, quos recentiores citant in sui favorem».

Respondeo: Γ Cardo controversiae in primis est, an teneamur in dubio iuris sequi opinionem aut probabiliorem aut tutiorem. In hac autem controversia frustra linguntur dissensiones.

2° Quod addunt dissensisse quoad dubium facti et quosdam admisisse exceptiones, est dissensio quoad verba, non quoad rem. Omnes scilicet consenserunt, relinqui posse tutiorem, quando mere agitur de honestate actionis, non posse relinqui, quando agitur de facto, quod independens est a nostro iudicio quodque vel oblinere vel cavere certa quapiam lege aliunde tenemur. Quod vero quidam ad has doctrinas proponendas uterentur phrasi in dubio facti, in dubio iuris, alii autem non uterentur, est dissensio in verbis non in re.

3° Quod vero dicunt de modernis scilicet de s. Alphonso et nonnullis aliis, nunc satis sil respondisse, falsum esse, quod recesserint a communi doctrina. Nam s. Alphonsus tunc solum docet sequendam probabiliorem, quando opposita non est amplius probabilis. Atqui doctrina communis supponit, probabilem esse oppositam.

4° El hoc eliam omissio, ridiculum est quod minui probabilismi patroni dicantur eo quod quidam moderatum admiserint. Nam idem auctor in nola ad n. 21. coi. 1513. haec scribit: «Si admittatur probabilismus temperatus, iam non est cur illicitum reputemus sequi in praxi partem eliam minus probabilem; nam si auctoritate theologorum controversia dirimatur, certum est eos, qui probabilismo adhaeserunt, communius, praesertim olim, rem sic intellexisse: si autem argumentis intrinsecis dimicandum sit, nulla est ratio adducta in favorem probabilismi, quae non debeat invocari in patrocinium probabilismi benignioris, ul supra insinuavimus... Ergo si admittatur probabilismus, quem vocant temperatum seu rigidum, consequenter erit admittendus probabilismus benignior ». Ergo temperati, si quid differant a benignis, bene possunt dici sibi minus cohaerentes: at patrocinari eos communi causae, negari nequit, ipso auctore Appendicis fatente. Cur ergo negat esse patronos sive ad eos provocari posse?

5° Tandem quid est, quod quidam imperiti affirmant, numerum adhaerentium probabilismo minui, quia moderni quidam temperatum admittunt? Nonne antiquiorum multitudo est salis ad auctoritatem thesi probabilismi conciliandam? an haec imminuta est?

126. Heic corrigenda est quaedam historiola. Auctor Appendicis coi. 1505. magnum quid sibi videtur dicere, dum ait, primos, qui nascentem probabilismum confutarunt, fuisse theologos Societatis Iesu, praesertim Rebellum tom. I. *de Justitia et Iure*, Comilolum in *Responsis moralibus*. u

Haec autem est mera impostura et condonandum est oscitandae auctoris appendicis, quod haec ex aliis transscripserii. Non tamen condonari

potest vox, quam ipse addidit, *praesertim*; quasi alii enumerandi supersint. Nemo alios somniavit, qui lansenianis praeiverint. Ergo illud *praesertim* est impostura quaedam, nisi idtribuendum sit ignorantiae, quasi nempe, ex scriptoris mente, Gonzalez sit locandus inter primos. Al Gonzalez sero venit et a lansenianis transscripsit.

127. Quis primus Rebellum allegaverit, nescio: eum certe post Nicolium allegat Gonzalez *Introd.* n. 9. dicens: «Tantum abest, ut haec doctrina (probabilismi) prodierit a Societate, ut potius c Societate prodierint primi eius impugnatores. Nam anno 1608. P. Ferdinandus Rebellus tom. I. *de iustitia et Iure* quaesi. 5. in fine oppositam appellat certam, sic disserte pronuntians: «certum est, neminem salva conscientia sequi posse opinionem, quae minus probabilis esse ab ipso cognoscitur*.

Unde imposturam hanc ipse exscripserit (nisi a Nicolio) nescio nec eius puto ipsum auctorem. At impostura est et prodit se ex modo allegandi. Rebellus non habet opus ullum de iustitia et iure nec habet plures tomos. Unicum autem edidit volumen cum titulo Opus de Obligationibus Iustitiae, Religionis et Caritatis. Lugduni 1608. Praeterea duas habet partes et prima complectitur libros quatuor, secunda libros duodeviginti et singuli libri dividuntur in quaestiones. Impostura patet ergo ex eo quoque, quod citet quaestionem 5. omittens pariem et partis librum: certe quaestiones quintae recurrere debent singulis 22 libris. Ergo ostendit Gonzalez se librum non vidisse, cuius nec scit titulum nec tomos nec partitiones. Reipsa omnes quaestiones quintas inspexi et verba allegata nullibi reperiuntur. Ergo est mera impostura.

Celerum nonne tessera est rigidorum theologorum, in dubio standum esse pro lege et obligatione? Atqui Rebellus non ita sentit. Sane parte prima lib. 2. quaesi. 14. n. 7. ait: «Quando dubium fuerit aequale, an concurreris ad iniuslam acceptionem, deobligandus eris a restitutione... Fundamentum conclusionis est, quia in dubio aequali melior est conditio possidentis... nec proinde te exponis periculo peccandi, non restituendo; quia cum eo dubio speculativo stat certitudo practica, quod licitum sit non restituere, iure possessionis*: quae est pura doctrina probabilismi. Et exinde hoc deducit corollarium n. 8: «Atque hinc etiam fit, ut si dubites aequaliter, an promittendo sive homini sive Deo aut aliter debitum contraxeris, non obligeris ». Ita et pari. 2. lib. I. q. 2. n. 10.: «Quod ad vota allinet, si quis dubitat, votum fuisse emissum cum sufficienti deliberatione, etiamsi dubium sit pro utraque parte aequale, non tenetur illud servare. Probatur... tum quia in dubio melior est conditio possidentis; quamdiu enim libertas nostra non est. per liberam promissionem Deo addicta, ad aliquid praestandum, libertatis eiusmodi possessores sumus, non vero ipse Deus more donalarii...; quare in dubio pari nemo tenetur votum solvere ». Atqui istae rationes sunt prorsus adversae probabilioris.

128. Nec minus captiose abusi sunt nomine Comitoli. Paulus Comitulus per se parum auctoritatis conciliaret cuique parti; criterio enim seu iudicio parum valuit et saepe saepius declinat ad opiniones singulares. Gonzalez l. c. et post eum alii, ut Laurentius Berli *de theol. Disciplin.* lih. 21. cap. 13. ex Comitoli q. 15. lib. 5. referunt, quod foedam prolaplionem dixerit sententiam Armillae, qui in sua Summa v. *opinio* n. 2. statuerit, *satis esse, probabiliore abiecta, probabilem sequi opinionem.*

Verum potuissent ex ipsa Armillae (seu Barlolomaéi Fumi ex Ord. Praedic.) allegatione et reprehensione intelligere, aliam esse controversiam, quam agitat Comitulus, quemadmodum et Comitulus tribuit Armillae sententias, quas hic non habet.

Quaestio ab Comitolo proposita est: « utrumne in perdiscendis persequendisque Christiani officii rationibus, cum discrepant doctores, salis probabilem sequi opinionem, probabiliore relicta ». At vero perdiscere et persequi rationes Christiani ollici est ne agere? Ostendant num in tota quaestione habeat vel unum verbum, quo significetur, agentem teneri in praxi id agere, quod probabilius existimet: non ostendent; quia reipsa non exstat. Et sane argumenta ab eo allata perlinent ad indaginem veritatis, non ad pericula peccandi.

Quod vero Comitulus praecipili ratione Armillam vellicaverit palet ex eo quod Armilla hoc tenet (v. *opinio* n. 3.): « Opinio, quae meliori rationi innititur, sequenda est ».

129. Ceterum quod Comitulus nihil habeat commune cum probabilioristis, palet ex sequenti quaestione 16. eiusdem libri 5. ubi proponit hunc casum. <N. Sacerdos de contractus iniustitia nihil dubitans, quem poenilens inivit..., non vult eum absolvere, nisi a contractu recedat atque restituat, id quod se negat poenilens facturum, quod iustum suum arbitratur esse contractum. Quaeritur an iure possit ac debeat sacerdos poenilenli absolutionem denegare contra suam opinionem..., an imperiri ». Haec quaestio est veluli Lydius Lapis; nam probabilioristae negant omnino posse confessorium absolvere eum, quem, e sententia sua, reum reperit iniustitiae et nolentem ab ea recedere.

Sed Comitulus statuit duas has theses: I. « Si contractus aperte iniustus est nec ullum gravem patronum habet eaque doctrina excellit sacerdos, ut ei credere potius quam aliis debeat poenilens: opinio poenilenlis culpa non vacat et indignus est absolutione ».

2. « Si poenilens a sententia desistere se nolle ait, vel quia sacerdotem scientia vincit, vel quia opinionem suam a doctiore se accepisse affirmat, vel quia in re ancipiti pollicetur se deliberaturum cum viris virtute atque eruditione praestantibus: absolutionis beneficio non potest eum privare confessorius ». Audiantur autem rationes. « Primum quia licet potest ut poenilenlis opinio, quam sacerdotis, sit probabilior {potest

inquit, sed id non exigit). Deinde quia cupit doctiorum, quam sil confessarius, uti consilio. Tum quia Sacerdos non potest suam poenilenli imperare sententiam nec cogere de contraria decedere; id enim suo iure posset aul concilium generale aul Romanus Pontifex aut gravis (!) aliqua el legitima potestas poenilenli praecipere. Dein quia sic vel aliter opinari non est in potestate opinantis... Ad extremum, quia nemo absolutione privandus est nisi quia sua culpa est illa indignus: sed hic, de quo heic loquimur, opinando non peccat ».

« Debere autem Sacerdotem absolutionem tribuere poenilenli in opinione minime damnata haerenti el quae a viris eruditis ac piis non improbatur, affirmant hi omnes, Pahidanus, Goffredus, Maior, Adrianus, Corradus, Victoria, Silvester, Medina, Toletus in lib. 3. *de Istruc. Sacerdot.* cap. 20. ubi scribit: « quum utraque opinio tam confessorii quam poenilenlis est probabilis, cogi posse sacerdotem a poenilenle, ul absolutionem sibi impertiat ».

Ita quidem Comitulus, qui non solum habet eandem doctrinam ac Medina el Toletus circa libertatem sequendi opinionem probabilem neque solum ostendit hanc fuisse vetustiorum doctrinam, secus ac deinde lactaverint mendaces lanseniani el horum inepti plagiarii: sed declinat ad doctrinam, quae communiter habetur ul ianua laxitatis ac prope damnata, nempe absolvendum esse atque adeo omni culpa carere eum, qui haereat opinioni, quae non sit damnata el quam teneant viri pii et eruditi, licet confessarius nihil dubitet de eius falsitale el iniustitia.

130. Ergo, ut suum cuique tribuatur, probabilioris lae patienter ferre debent el sincere faleri, progenitores se habere lansenianos.

II.

Exponitur prima ratio.

* Prima igitur ratio est, quia lex dubia non obligat; in dubio enim legis « possidet libertas. Haec ratio valde urget el difficulter unquam ab adversariis ipsa solvi poterit: unde longius in ea immorabimur, ul ipsius liritas agnoscatur. Certum est, non dari peccatum, nisi adsit legis praevaricalio, ul patet ex illo Davidis: *Praevaricantes existimavi omnes peccatores terrae*. Ps. CXVIII. 119. el ex alio d. Pauli Rom. VII 7.: « *Non cognovi peccatum nisi per legem*. Unde idem Apostolus Rom. IV. 15. dixit: *Ubi non est lex, nec praevaricatio et concupiscentiam ne sciebam, nisi lex diceret: non concupisces*. Lex autem ul obliget debet * esse certa : *Erit autem lex manifesta*, ait s. Isidorus in c. *Erit autem* « dist. 4. El sic pariter probatur ex cap. *Cum iure* 31. *de off. et pot iud. delegat*, ubi legitur: *Nisi de mandato certus exstiteris, exsequi*

« *non cogaris quod mandatur*. Lactantius l. 3. *Inst.* c. 21. ait: *Stultissimi*
 « *est hominis praeceptis eorum velle parere, quae utrum vera aut falsa*
 « *sint, dubitatur*. S. Thomas de *Veritate*, quaest. 17. a. 3. *Nullus liga-*
 « *tur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti*.
 « Hinc habetur pro omisso quod non est declaratum in lege ex l. *Quicquid*,
 < ff. de verb. oblig. *Quicquid adstringendae obligationis causa dictum*,
 « *id, nisi palam exprimatur, omisum esse intelligendum est*. Et ideo
 « habetur ul permissum quicquid a lege vetitum non invenitur, ut docet d.
 « Thomas in 4. D. 15. qu. 2. a. 4. ad. 2. et 9. ubi: *Illud dicitur licitum*,
 « *quod nulla lege prohibetur*. Idem habetur in l. *Necnon ff. Ex quibus*
 < *caus. mai. etc.*, ubi: *Omnia sunt permissa per legem, quae prohibita*
 « *non inveniuntur*. Et huic conformatur l. *viri §. Sin autem, c. de caduc.*
 * *toll.*, in qua sic habetur: *Lex si aliud voluisset, expressisset* Hinc
 « aiunt celebres jurisperiti (vide Menoch. cons. 30. n. 8.), praesumi legem
 « noluisse imponere id quod non expressit, cum facile exprimere po-
 « luisset ».

« Ex his omnibus bene deducit Perez, quod qui de legis existentia
 « dubitat, certe non ligatur a lege; certum est enim, Deum libertatis do-
 « minium homini concessisse, ut agere posset omnia, quae a divina lege
 « non prohibentur, ul ex eod. Apost. 1. Cor. VII. 37. *Potestatem autem*
 « *habens suae voluntatis*. Hinc ait Sanchez de *Matrim.* d. 41. n. 36.:
 « *Quoties dubium est, an impositum sit praeceptum naturale, divinum*
 « *vel humanum de aliqua re, non obligari dubitantem; quia, donec*
 « *constet de praecepto, possidet voluntatis libertas*. Idque confirmat n.
 « ss. p. Benedictus XIV. nolif. 13. etiam indefinite loquens, his verbis:
 < *Non si debbono porre ligarni, quando non v'è una chiara legge che*
 « *gli imponga*. In dubio enim, an adsit lex aliquid velans, lex est pro-
 * *banda*; adeo ul si libi insurgat dubium, an aliqua actio libi sit vetita,
 « non teneris discutere argumenta pro tua libertate, sed potius argumenta
 * pro obligatione legis. Unde Melchior Canus Rei. 4. de *Poenit.* p. 4.
 < qu. 2. prop. 3. sic impugnat sententiam Scoli et aliorum obligantium
 « peccatores ad actum contritionis in quolibet die festivo: *Ius humanum*
 < *nullum est aut erangelicum, quo hoc praeceptum asseratur; profe-*
 < *runt et tacebimus*. Item n. 5. subdit: *Quoniam ignoro, unde ad hanc*
 « *opinionem dd. illi venerint, libere possum, quo i non satis explore*
 « *praeceptum est, negare*. Hinc Suarez I. 2. tr. 3. disp. 12. sed. 6. de
 * *consc. prdb.* ad nostrum propositum sic ait: *Praeterea existimo illam*
 < *rationem sufficientem, quia quamdiu est iudicium probabile, quod*
 * *nulla sit lex prohibens actionem, talis lex non est sufficienter pro-*
 * *posita homini; unde cum obligatio legis sit ex se onerosa et quodam-*
 « *modo odiosa, non urget, donec certius de illa constet. Neque contra*
 « *hoc urget aliqua ratio; quia tunc revera non est contraria pars*

« *tutior quoad conscientiam, neque ibi est aliquod dubium practicum, nec periculum.* Recte dicit, partem contrariam pro lege tunc revera non esse tutiorem; cum verosimiliter tunc non exstet lex obligans ».

« Huic argumento conveniunt ius tam civile, quam canonicum. Nam < in l. 192. de reg. iur. dicitur: *In re dubia benignam interpretationem sequi, non minus iustius, quam tutius.* In reg. autem 30. de reg. iur. < in 6. habetur: *In obscuris minimum est sequendum.* Item in reg. G5. < ibid, legitur: *In pari causa melior est conditio possidentis.* Item in < reg. 15. dicitur: *Odia restringi, favores convenit ampliari.* Per tō odia < certe intelligitur omnis onerosa obligatio; at quatenus est obligatio onerosior, quam obligatio abstinendi ab aliqua actione probabiliter licita, < sub peccato et poena aeterna? Praeterea in c. fin. de transact, sic < habetur: *In his vero, ubi ius non invenitur expressum, procedas aequitate servata, semper in humaniorem partem declinando.* Item < s. Leo papa in epistola 92. ad Rusticum Narbon. (relata in c. Sicut < quaedam dist. 14.) sic loquitur: *In iis quae vel dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec praeceptis evangelicis nec decretis ss. patrum invenitur adversum.* Haec omnia saltem clare ostendunt, legem dubiam non obligare. Hinc docuit s. Antonin, part. 1. < til. 3. cap. 10. §. 10.: *Inter duram et benignam circa praecepta sententium, benigna est potius, ceteris paribus, interpretatio facienda.* < Et licet s. Archiepiscopus hic loquatur pro scrupulosis, tamen non < posset quidem eis hanc regulam tradere, si in dubiis duram partem < omnes amplecti teneremur. Ita etiam loquitur Marlinus de Prado in < praei. ad quaest. mor. n. 4. punct. 2. quem plurimi faciunt ipsi adversarii: < *Ut verum fatear, cum pro neutra parte aliquid convincens, quae parte stet veritas, affertur, curabo opiniones benigniores amplecti vel earum probabilitatem indicare, cum animarum salus impediatur* < *(ut notatur in Glossa Const, ord. praed.) nimia austeritate in opinionibus; terrentur enim homines ex hoc in tantum, ut salutem neglegant: quapropter claranda est quantum fieri potest rigiditas* ».

« Hinc quando dicunt adversarii, non esse licitum sequi opinionem faventem libertati adversus legem, patenter errant in terminis; nam quotiescumque adest lex aliquid velans, omnino reiicienda est opinio libertati favens: sed prius tunc probanda est existentia legis. Exemplo res clarior fiet. Lex est, quod in diebus festis opera servilia sint illicita; qui autem censeret in die festo licitum esse depingere, fortasse censeret licitum esse pingere contra legem? Certe nequaquam; revera enim < censeret ipse, quod pingere non sit opus servile; quare qui contrarium < teneret, scilicet quod pingere opus servile sit, male argueret, si diceret, < non esse licitum pingere, quia esset contra legem: hoc enim asserere < non posset, cum dubitatur an adsit lex pingere velans vel non. Potius

« dicere deberet, opinionem contrariam militare, non contra legem, sed
 < contra sententiam eorum qui adslruunt, quod in eo casu adsit lex
 * pingere vetans. Et tunc sequens opinionem pro libertate, etsi minus
 « probabilem, ageret, non contra legem, sed contra sententiam asserentem,
 « adesse legem. Denique vellent fautores rigidae sententiae mundum
 « obstringere ad observandas lanquam leges omnes illas innumerabiles
 « opiniones, (piae probabiliores ipsi esse arbitrantur. Fautores autem
 « benignae sententiae volunt leges servari ut leges, opiniones autem ut
 « opiniones, quae nunquam vim legis habere possunt. Elinam Christiani
 « leges certas servarent, quin eis addantur incertae! Sicut enim Deus
 « praecepit nihil a lege auferendum, ita nihil addendum, ul Deui. IV. 2.
 « *Non addetis ad verbum quod loquor vobis, nec auferetis ab eo* ».

« Deinde hic consequenter peto ab adversariis, ut indicent (si possunt)
 « tibinam legem hanc esse scriptam invenerint, quod teneamur inter opi-
 * niones probabiles probabiliores sequi? haec lex quidem, prout univer-
 « salis, deberet omnibus esse nola et certa; at quomodo ista lex certa dici
 « potest, cum communis sententia dd., saltem longe maior illorum pars
 « post tantum discrimen absolute asserant, hanc legem non adesse?
 « usquedum igitur de tali lege dubitatur, opinio quod adsit haec lex
 « sequendi probabiliora, quamvis alicui videatur probabilior, nunquam
 « tamen lex dici poterit, sed appellanda erit mera opinio, ulpoleex fallibili
 * molivo deducta, quae vim nequaquam habet ul lex obligandi».

« Idque clare confirmant d. Thomas et d. Antoninus; nam d. Thomas
 « in *Quodhbet* 9. ari. 15. sic ait: *"Respondeo, dicendum, quod omnis quae*
 « *stio in qua de peccato mortali quaeritur, nisi expresse veritas* (nola
 « *habeatur, periculose determinatur; quia error quo non creditur esse*
 « *mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forle a tanto. Error*
 * *vero quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia*
 « *ligat ad mortale. Praecipue autem periculosum est, ubi veritas am-*
 « *bigua est, quod in hac quaestione accidit... In iure namque divino non*
 « *invenitur determinata expresse. Ergo docet s. Doctor, quod ubi veritas*
 « *expresse determinata non invenitur, nihil debet de peccato mortali da-*
 « *muari. Nec obstat quod ibi d. Thomas neque excusat cum, qui sequitur*
 « *opinionem libertati faventem, ubi veritas esi ambigua. Huic enim res-*
 « *pondet d. Antonin, p. 2. lit. I. c. 11., sic dicens: Notandum est quod*
 « *dicit s. Thomas in quadam quaestione de quodlibetis, quod quaestio*
 « *in qua agitur de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel non,*
 « *nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturae sacrae aut c inonis*
 • *Ecclesiae vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur;*
 « *nam si determinet, quod sit ibi mortale et non sit, mortaliter peccabit*
 « *contrafaciens; quia omne quod est contra conscientiam, aedificat nd*
 * *gehennam. Si autem determinatur quod non sit mortale et est, error*

« *suus non excusabit eum a mortali. Sed hoc secundum videtur sane*
 < *intelligendum, quando erraret* (nola) *ex crassa ignorantia: secus si*
 « *ex probabili, puta quia consuluit peritos in tali materia, a quibus*
 « *dicitur illud tale non esse mortale; videtur enim tunc in eo esse*
 * *ignorantia quasi invincibilis, quae excusat a toto. Et hoc quantum*
 * *ad ea quae non sunt* (rursus nola) *expresse contra ius divinum vel*
 « *naturale vel contra articulos fulci et decem praecepta, in quibus*
 « *ignorans ignorabitur. Docet igitur s. Archiepiscopus iuxta d. Thomam,*
 < *tunc aliquem peccare sequendo opinionem libertati faventem, quando illa*
 « *esi expresse contra ius divinum aut naturale aut contra Ecclesiae ca-*
 « *nonem vel evidentem rationem, ita ul erraret ex ignorantia crassa,*
 « *supponente negligentiam culpabilem quae facile vinci poterat: secus si*
 « *ex ignorantia probabili; quia tunc esset illa invincibilis et ideo a toto*
 « *excusaret. Praeterea idem d. Antonin, ibid, subdit: Et si diceretur hic*
 < *esse usuram et usura est contra decalogum: respondetur, sed hunc*
 « *contractum esse usurarium non est clarum* (nola); *cum sapientes con-*
 « *traria sibi invicem sentiant. Ergo ubi lex non est clara, sed de ea*
 « *sapientes disceptant, ipsa non obligat*».

« Haec prima ratio ulpote valde urgens, ut diximus, mullum adver-
 « sarios angit; ideo eam conantur pluribus objectionibus evertere. Obii-
 < ciunt l. et sic dicunt: omnis actio ut sit honesta, conformanda est legi
 « aeternae; quomodo igitur potest aliqua actio esse honesta, si minus pro-
 < habiliter conformis aeternae legi apparet? Huic obiectioni opus est fuso
 « calamo respondere; hac enim responsione fit satis fere omnibus aliis
 « oppositionibus, quae fiunt contra benignam sententiam. Duas in Deo
 « oportet leges aeternas distinguere, unam absolutam per se, alteram per
 « accidens, ul distinguit doctissimus Terillus *De probab.* quaesi. 2.8. n. 18.
 « pag. 557., sive unam antecedentem, alteram subsequenlem, ul alii di-
 « stinguunt. Lex *antecedens*, sive *per se*, disponit circa res independenter
 « ab errore mentis humanae. Lex vero *subsequens* sive *per accidens*,
 * *ordinat circa res dependenter ab errore. Unde dicendum, quod Deus per*
 « *legem antecedentem praecipit talia observari, per subsequenlem vero*
 « *non vult eos adslringi nec comprehendere, qui in invincibili ignorantia*
 « *legis versantur. In summa, vult Deus homines teneri ad suas leges,*
 « *secundum quod sunt in eorum conscientia. Exemplo res patebit. Lex*
 « *divina prohibet viris accessum ad non suas; numquid haec lex com-*
 « *prehendit virum, qui dubius de valore sui matrimonii contracti reddit*
 † *debitum mulieri petenti, quamvis reddendo revera accedat ad alienam?*
 « *nequaquam; imo ille in tali dubio tenetur accedere, ul habetur c. Do-*
 † *minus de secund, nupt.* Hinc clare infertur, quod licet adsit lex abso-
 † *luta sive antecedens, quae praecipit non accedere ad alienam, adest*
 « *tamen alia lex subsequens sive per accidens, scilicet ex suppositione*

χ dubii, ordinans eo casu redditionem debiti mulieri petenti, quamvis non
 « suae. Unde patet, quod tametsi accessus ille ad non suam non videatur
 « per se conformis legi antecedenti, tamen utique, conformis est legi subse-
 « quenli, qua Deus iubet reddi debitum. Et ideo vir formando sibi diclamen
 « prudens, nempe quod eo casu teneatur reddere, reddendo nec etiam
 « materialiter peccat contra legem antecedentem, quae pro illo casu non
 « est lata; nam peccare contra legem est contravenire legislatoris volun-
 x tali, quae est anima legis: ubi ergo non est voluntas divina prohibens,
 x neque est lex; cum impossibile sit, aliquem posse operari coformiler
 « et difformiter ad eandem Dei legem, vel conformiler ad imam et
 x difformiter ad aliam. Si igitur vir ille licite reddit iuxta legem subse-
 x qu-nlem, non potest ne materialiter quidem laedere legem antecedentem,
 x Et sic pariter qui ex opinione probabili prudens diclamen sibi format,
 x quod licite operetur, ne materialiter quidem agit contra legem aeternam;
 x sapienter enim ait Continuator Tournely *De act. hum. c. 7. a. 5. conci. 3.*
 x quamvis hic auctor sit probabiliorista: *Nulla est lex obligans in*
 x *circumstantiis, in quibus prudenter creditur ea non existere; lex*
 x *enim quae prudenter creditur non esse, perinde est ac si non esset*
 x *in ordine ad obligandum ».*

x Sed instant: si lex aeterna est prima regula operandi, quomodo
 « unquam dici potest agere prudenter qui utitur opinione minus probabi-
 χ liter conformi aeternae legi? Adversarii duo hic confundunt: confundunt
 x primo veritatem rei (ex. gr. quod contractus aliquis sit vel non usura-
 x rius) cum veritate honestatis actionis (nempe, quod liceat vel non, con-
 x tractum illum inire). Confundunt secundo remotam honestatis regulam,
 x quae est lex divina, cum regula proxima, quae est conscientiae diclamen.
 x Et ex hoc oriuntur postea tot aequivocationes, a quibus circumducti
 x adversarii undique clamant, a probabilistis pro regulis mira paradoxa
 ¶ proferri ac proinde deridendo rogant: quomodo prudenter agere dici
 x poterit, qui aliquam opinionem putat minus probabilem et eam sectatur?
 ' quomodo quis ex molivis reflexis poterit operari contra id quod indicat
 x probabilius ex molivis directis? Quomodo idem homo recte valebit for-
 x mare sibi indicium practicum, oppositum indicio speculativo? sed pa-
 x radoxa ista omnino evanescent, si ad trutinam tria revocentur. Primum:
 x cuinam regulae actio conformari debeat, ut sil honesta, an remotae seu
 x legi aeternae, an proximae idest conscientiae? secundum: cuinam indicio
 * conformanda sil conscientia, an speculativo de veritate rei, an vero pra-
 x clieo de honestate actionis? tertium: quomodo hoc indicium practicum
 x formetur ab eo qui utitur opinione minus probabili?»

« Quoad primum, certum est quod licet regula proxima (idest enn-
 • scientia) pendeat a remota (scii, a lege divina) ei illi conformanda sit,
 x tamen bonitas actionis non mensuratur a remota, sed a proxima, ut do-

* cent omnes cum d. Thoma in 1.2. q. 19. a. 4. ubi ait: *Ratio humana*
 - *est regula voluntatis humanae, ex qua eius bonitas mensuratur.* Et
 x in *Quodl. 3. a. 27.:* *Actus humanus indicatur virtuosus vel vitiosus*
 < *secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur et non se-*
 * *eundum materiale obiectum actus.* Ilinc fit, quod conscientia invinci-
 * biliter discordans a lege liget vel excuset actionem a culpa, secundum
 x quod homo credit eam conformari vel opponi legi aeternae, ui habetur
 x ex eodem d. Thoma in *Quodlib. 8. ari. 15.* ubi: *Error conscientiae habet*
 « *vim excusandi, quando procedit ex ignorantia eius quod quis scire*
 « *non potest vel scire non tenetur; et in tali casu, quamvis factum sit de*
 * *se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter ».*

x Quoad secundum: posito quod actio conformanda sit regulae proximae,
 x seu conscientiae, homo, ut licite operetur, debet quidem esse moraliter
 x certus de suo indicio practice quod sit conforme legi aeternae; quoad
 « indicium vero speculativum de veritate rei, non requiritur ut certo, sed
 x Sufficit quod probabiliter putet esse legi aeternae conforme, licet pro-
 x habiliter ei videatur oppositum. Hinc miles, etiamsi putet probabilius
 « bellum esse iniustum, quod revera iniustum sit, non peccat militando,
 x si pugnet ex praecepto sui regis, ut habetur in c. *Quid culpatur 3.*
 x catis. 23. q. 1. Equidem si hic se dirigere deberet ex indicio speculativo
 x circa iustitiam belli, non posset utique militare, quia indicium specula-
 « tivum, nempe de iustitia belli, ipsi apparet probabilius oppositum legi
 * antecedenti, quae prohibet bellum iniustum aggredi; ideo tamen non
 † peccat, quia sibi format aliud indicium practicum, quod liceat ipsi bel-
 † lum illud inire, quamvis probabilius iniustum; ea ratione ductus, quia
 † tenetur parere suo principi, semper ac non constet, bellum esse iniustum,
 * iuxta legem subsequenlem, quae iubet, proeliandum esse sub lito, acce-
 ' dente praecepto sui regis, quando bellum non est certe iniustum. Ac
 « proinde iste subditus nec etiam materialiter peccat contra legem an-
 cedentem non praeliandi in bello iniusto (si forte iniustum sil); quia illa
 in tali casu ipsum non comprehendit. Haec nescio quomodo ab ullo pos-
 x sint unquam negari ».

«Quoad tertium denique, nempe quomodo formetur indicium pra-
 * elicum ab operante cum opinione minus probabili, hoc utique formatur
 * ex argumentis directe probantibus actionem hic et nunc esse licitam ad
 * differentiam indicii speculativi, quod formatur ex molivis directe proban-
 tibus speculativam rei veritatem, puta quod contractus aliquis non sit
 * usurarius. Hoc autem indicium specui ilivum potius quam iudicii, gerit
 « vices molivi, ad formandum indicium practicum de honestate actionis;
 * postquam enim quis indicaverit opinionem pro libertate esse certo pro-
 * babilem, licet minus, perguit ad inquirendum, an liceat illa uti et tunc
 * ex aliis argumentis probantibus, certum moraliter esse quod usus illius

* opinionis sit licitus, praecipue quia lex dubia non obligat, efformat sibi
« ultimum indicium practicum, quod tute operetur ».

« Cum igitur honestas actionis ab hoc ultimo indicio practico sumatur,
« non obstat, quod obiectum iuxta indicium speculativum probabilius ap-
* pareat inhonestum et difforme legi antecedenti, quando certo probabi-
liter est etiam honestum, et legi subsequent! conforme; non enim, ut
« diximus, ex solo indicio illo speculativo de maiori vel minori probabi-
« litate formatur conscientia, sed etiam ex aliis motivis probantibus ho-
* nestatem actionis, ita ut ex omnibus simul collatis resultet ultimum
« dictamen moraliter certum. Hinc concluditur, quod ille qui sequitur opi-
nionem probabilem in concursu probabilioris, efformato sibi indicio pra-
« ctico iuxta praedicta de honestate suae actionis, ne materialiter quidem
† peccat (risi forte opinio illa sit falsa); quia scilicet eius actio nullo modo
* Dei voluntati repugnat, cum eius conscientia, unde desumitur morum
* honestas, iam rite conformetur legi aeternae subsequent!, qua vult Deus
* tali modo operantes in lege, quam invincibiliter ignorant, non com-
* prehendi ».

« Neque huic obstat id quod docet d. Thomas in *Quodl.* 8. art. 13.
« dicens: *Quod agitur contra legem, semper est malum nec excusatur*
* *per hoc, quod est secundum conscientiam.* Nam id explicat, d. Antonin.
* p. t. lit. 3. c. 10. §. 10. intelligi de ignorantia vincibili et de peccato for-
† mali, sic dicens: *Haec enim verba d. Thomae non possunt intelligi,*
* *nisi de iis, ubi manifeste patet ex Scriptura vel Ecclesiae determi-*
natione, quod sit contra legem Dei et non de illis intelligi, ubi non
v *apparet. Alias sibi contradiceret in eodem libro, quod non est ere-*
« *dendum.* Et revera idem d. Thomas in quodlib. 3. art. 10. prius dixerat,
* quod in rebus ad fidem et mores spectantibus non excusantur sequentes
* opinionem manifeste erroneam, ibique sic concludit: *Qui ergo assentit*
■ *opinionem alicuius magistri contra manifestum Scripturae testimo-*
- *nium, sive contra id quod publice timetur secundum Ecclesiae aucto-*
v *rifatem, non potest ab erroris vitio excusari.* Ergo s. Doctor supponit
* e converso excusari qui sequitur opinionem alicuius magistri, quae non
* sit contra manifestam Scripturae vel Ecclesiae auctoritatem. Sed hunc
v textum d. Thomae infra in responsione ad obiectiones obiect. II. in fm.
* fusius declarabimus ».

fS

« Obiectioni II. quod possessio libertatis non potest praevalere pos-
* sessioni Dei, qui antea habet hominis dominium; et ideo (ul
* aiunt) nequii homo agere nisi id quod Deus ei permittit. Sed primo re-
spondetur, argumentum probare nimis; nam probat, neque inter proba-
* biles licitum esse probabiliores sequi, quia, quum possessio legis semper
praeferenda sit possessioni libertatis, in dubio nec etiam opinione proba-
* biliori nos uti possumus. Secundo respondetur, quod possessio Dei, sive

« legis divinae, utique praeferenda esi possessioni libertatis, quando constat
 « de lege; sed quando de ea dubitatur et insuper probabile est, quod lex
 « non adsit, tunc homo, cui certe datum est a Deo dominium suae liber-
 « talis, nullo modo tenetur legi dubiae parere; cum enim in aliquo casu de
 « lege dubitatur, dubitatur etiam necessario de possessione legis. Tertio re-
 « spondetur, quod licet lex divina, quatenus ab aeterno a Deo constituta,
 « anterior sit ad libertatem hominis, obligatio tamen legis est in tempore ad
 « libertatem posterior; nam lex non nisi homini iam in sua libertate condito
 « promulgatur sive significatur. Palet hoc ex illo Ecclesiastici c. XV. v. 14.
 « *Deus ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii*
 « *sui. Adiecit mandata et praecepta sua. Si volueris mandata servare,*
 « *conservabunt te.* Ergo prius fuit homo *in manu consilii sui* relictus,
 « hoc esi in possessione suae libertatis immissus: deinde illi fuerunt *prae-*
 « *cepta Dei adiecta.* Unde clare constat, hominis libertatem a lege Dei
 * non obstringi, nisi postquam lex significata illi fuerit. Falsa est igitur
 « suppositio, quod Deus prohibuerit homini id quod expresse ei non per-
 « miserit; nam si res ita se haberet, non iam fuisset necessaria lex prae-
 « scribens quid agi et quid vitari oporteret, sed potius promulganda fuisset
 « licentia operandi illa quae homo facere posset. Sed hoc omnino est fal-
 « sum; Deus enim, ut patet ex textu praefato, ab initio creavit hominem
 * liberum, reservando quidem sibi potestatem imponendi illi quod voluerit;
 « deinde adiecit ei mandata. Donec igitur per certam notitiam de lege di-
 « vina non constat, non est in dubio expoliandus homo possessione suae
 « libertatis, quam a Deo sine dubio antecederet ad legis obligationem
 « gratis accepit. Idque clare tradit (ut supra innuimus) d. Thomas in 4.
 « d. 15. q. 2. a. 4. qu. 2., ubi agens, an liceat elemosynam largiri de male
 « acquisitis ex furto, simonia, meretricio et simili (in quo advertas ibi
 « agi, non tantum de iure positivo, sed etiam naturali), ante solutionem
 * sic loquitur: *Illud dicitur licitum quod nulla lege prohibetur; unde*
 « *illicite acquisitum dicitur, quod contra prohibitionem legis acquiritur.*
 « Ergo s. Doctor ut certum habet, licitum esse homini operari quicquid
 « vult, nisi per legem ei veletur ».

« Obiiciunt III. Quod axioma illud, *In dubio melior est conditio*
 * *possidentis*, procedit tantum in materia iuslitiae, non vero in aliis. Sed
 « respondetur, communissimam esse oppositam sententiam, quod non solum
 « in materia iuslitiae, sed etiam in omni alia materia praevalet ius pos-
 * sessionis. Ita Sanchez *Dec.* 1. 1. c. 10. a n. 10. Solus, Baldo, X'av., Cov.
 « cum Ledesm., Suar., Sayr., Salas., Lugo *De iustit.* disp. 17. n. 37. et
 * disp. 23. n. 110. Pal. d. 3. p. 6. Croix 1. 1. n. 502. cum Terill., Bon., Tann.,
 « Fill., Spor. (qui vocat hanc sententiam hodie receptam) item Moya (7c
 « *opin. prob.* q. 8. av. 15. et quamphires apud ipsum, contra Mercor.,
 « lionet, Gonzalez et alios paucos. Ratio est 1. quia idem motivum ra-

* Horn's quod currit pro materia iusliliae, etiam currit pro aliis; nam sicut
 « in materia iusliliae melior est conditio possidentis, quia possessor habet
 « ius certum in re, quo nequii spoliari per ius dubium alterius: ita diceu-
 dum in aliis materiis; cum enim quis post adhibitam diligentiam veritatem
 non poterit invenire, iam perseverat in possessione suae libertatis et
 * propterea habet ius certum ad illam, quo per nullum ius dubium pri-
 « valus censetur. Ratio 2. quia ut ait Sanchez loc. cil. n. 11. *Possessio*
 « *est titulus universalis omnibus virtutibus, eo modo quo aliqua pars*
 « *potentialis iusliliae, ut obedientia Dei, transcendit omnes virtutes.*
 « Etenim quum essentia iusliliae sit unicuique ius suum tribuere, hoc
 ■ omni virtuti competit; prout religio tribuit suum ius Deo, caritas pro-
 ximo, temperantia sibi ipsi et sic de aliis; et ideo merito dicitur, quod
 « ratio iusliliae sit omnium virtutum pars potentialis, sive generica, in
 - tertia ceterae virtutes inter se conveniunt. Quare, si contra iusliti-
 am est
 * privare in dubio possidentem iure suo, pariter contra iusliti-
 am est in
 « dubio legis hominem sua possessa libertate spoliare ».

«Sed dicunt: ideo in dubio melior est conditio possidentis; quia
 « possessio firmat praesumptionem, quod possessor verum habeat ius: pro-
 * plerea aiunt, regulam praedictam valere tantum in materia iusliliae, non
 « autem aliarum virtutum. Sed respondetur, quod regula illa non iam dicit,
 « quod in pari causa res verisimilius sit possessoris, sed quod melior est
 conditio possidentis; conditio igitur haec possessionis praebet possidenti
 « speciale ius ad ipsam relinendam, donec ei constet, rem esse alienam.
 « Et hoc clare probatur ex alio textu in cap. 31. *Si a sede, de praebend.*
 « in 6., ubi facto casu, quod eodem die collatum fuit idem beneficium
 * duobus clericis, uni a Papa, alteri ab episcopo loci, dubium vertebat,
 * quisnam eorum beneficium relinere deberet? Sancitum fuit, quod si non
 « constaret quaenam collatio fuisset altera anterior, praefereendus esset pos-
 « sessor beneficii; ex quo patet, quod possessio habita fuit ut ius speciale
 « super re acquisitum. Iuris autem huius ratio est, tum quia expoliare
 « aliquem sua possessione est res odiosa, quae in dubio agi non debet;
 « tum quia sicut occupatio est titulus iuslus rem possidendi, ita possessio
 * est iuslus titulus rem relinendi; possessio enim a iuribus defluitur: *Tus*
 « *insistendi in re non prohibita possideri.* Hinc s. Augustinus relatus in
 « c. *Si Virgo* ca. 34. qu. I. ait: *Possessor rectissime dicitur, quamdiu*
 « *se possidere ignorat alienum.* Tum (quia nemini est imponenda obligatio
 - certa, cum debitum est incertum. Palet autem, quod omnia haec locum
 habent, non solum in materia iusliliae, sed cuiusque virtutis, ad quam
 * sicut pertinet libertas, ita et obligatio. Constat igitur, in dubio legis pos-
 * sessionem stare pro libertate, cuius certum dominium cuique hominum
 - Deus in creatione contulit: et ideo Glossa in c. *Kr part., de cens.*,
 « merito asseruit: *In dubio liberum est sequi quod magis placuerit.* In

< textu autem illo agebatur de vero dubio, an vovens teneretur ad maius
 « et Pontifex definivit, teneri lanium ad minus, ratione dubii. Probatur
 « idem ex cap. *Laudabilem, de frigid, et malef*, in quo habetur, quod
 « Pontifex concedit ei, qui dubitat de potentia ad copulam coniugalem, ul
 « possit experiri per triennium, modo de impotentia non sil cerlus; haec
 « sunt verba textus: *Si frigiditas prius probari non possit, cohabitent*
 « *per triennium*. Unde sic arguo: Lex non accedendi ad non suam, est
 « lex divina cl naturalis ac praecedens omni iuri quod hon o habere possit
 « ad suam libertatem, ut dicunt contrarii. In dubio igitur, an vir sii po-
 « lens necne, quod idem est ac dubitare, an illa coniux sil sua vel non,
 « quomodo polest ad eam accedere el tactus inhonestos cum ea habere
 « copulamque experiri, dum aclus habili cum non sua certe sunt rnorla-
 « lia? Numquid Ecclesia in lege naturali polest dispensare? Quomodo igitur
 « potuit Pontifex permittere in tali dubio copulae experientiam per trien-
 « nium? Omnino ideo dicendum est, quod lex naturalis ad alienam non
 « accedendi obligationem non inducat, nisi constet, quod in tali casu lex
 < manifeste existat; alias in dubio possidet libertas et ideo dubitans de
 < sua impotentia, nisi ipsa ut certa probetur, polest per triennium experiri;
 « propterea Pontifex ex hoc principio ductus, nempe quod nisi constet de
 « lege, semper possidet libertas, constitutionem illam promulgavit ».

« Nec valet dicere, quod in dicto casu possidet contractus matrimonii
 « bona fide initus. Nam si servanda esset regula ab adversariis universe
 « statuta, quod divina lex, prout aeterna omnemque libertatem humanam
 « praecedens, semper possidet ancedenter ad omnes humanos aclus et
 « ideo in dubio semper illi parendum: nullo modo in nostro casu posset
 « dici matrimonium adversos legem Dei possidere. Imo dico, quod axioma
 « illud *In dubio melior est conditio possidentis*, attenta praefata con-
 « trariorum regula, nec etiam in materia iusliliae valere posset, quod esset
 « quidem adversus sententiam communem, quam omnes sequuntur contra
 « paucos, ul videre est apud Sanch. *de Itfatr*. lib. 2. d. 4L n. 12. et Croix
 « lib. 1. n. 500. ex reg. II. in G., ubi expresse dicitur: *Cum sunt partium*
 « *iura obscura, reo potius favendum est quam actori*. El ex reg. 65. in G.
 « ubi: *In pari delicto et causa melior est conditio possidentis*. Licet
 « enim hae regulae essent pro foro externo, ul vult Fagnanus, adhuc tamen
 « valent etiam pro interno, quatenus externum non nititur faLa praesum*
 « ptione, ul communiter docent cum Sanch. 1. l.d. 5. Palans, Salas, et
 « Viva, opusc. *de Conse*, q. 2. art. 1. n. 5. Ratio autem, cur nec etiam
 « axioma istud valere posset in materia iusliliae, adeo ul quisque adhuc
 « bonae fidei possessor teneretur in dubio rem possessam restituere, est,
 « quia ius suum est respectu ad alteram partem, non autem ad legem
 * divinam de re non sua restituenda, quae lex semper in dubio possideret
 « el semper esset praeferenda. Cur autem possessor bonae fidei non te-

« neatur restituere in dubio probabili, est quia, cum non constet tunc de
 « exsistentia Divinae legis obligantis ad restitutionem, possidet hominis
 « libertas. Et haec ratio profecto aequè in casu praedicto impotentiae el
 « in quacumque materia currit ».

« Obiiciunt IV. Lex quidem debet esse certa ut obliget, sed non
 « declaratio legis; quando enim, ut dicunt, pro lege probabilior opinio seu
 « ratio assistit, sat illa legem elucidat et ad legem obstringit. Sed primo
 « negatur omnino, quod huiusmodi legis declaratio dubia, ulpote orta ex
 « opinione fallibili, etsi probabiliori, ad legem obligare possit; nam in rebus
 « dubiis declaratio legis se habet ut nova lex et ideo, sicut lex ad obli-
 « gandum debet esse certa, sic et declaratio. Ita Salmant. *de Leg.* c. 3.
 « n. 30. cum Vasq., Tapia, Villal., Lez., Dian. Idem docent Sanch. *de JZh-*
 « *trim.* lib. 8. disp. 2. n. 10. el Croix lib. 1. n. 215. et 57 i. cum Card. Bon.,
 « Terill., Pont., Loth., Delbene. Ratio, quia, cum dubium vertitur, an lex
 « casum aliquem comprehendat necne, dubia evadit ipsa lex, an respectu
 * ad casum illum adsit vel non; propterea declaratio, quod tunc locum
 « habeat lex, debet pariter prout lex esse certa et infallibilis, ut possit
 « obligare; nam alias adhuc ad legem dubiam obstringeremur. Respon-
 « detur 2. el quaeritur, quisnam hanc legis declarationem fecit de se aptam
 « ad obligandum? Non fecit Deus, non Pontifex; non illa quidem maior
 « probabilitas (ut dices) pro lege apparens; nam aliqua opinio, quae mihi
 « est probabilior, minus probabilis saepe aliis erit el ideo lex esset par-
 « ticularis pro iis tantum, quibus illa opinio probabilior appareret; sed
 * hoc utique esset contra naturam legis, quae ad commune bonum debet
 < esse necessario universalis et universim proposita, ne populus, qui ad
 « illam observandam tenetur, saepius divisus sil el perplexus circa veri-
 * tatem amplectendam, dum quisque concionalor aut confessarius ex opi-
 nionum diversitate iuxta suum sensum saepe diverse fideles instrueret.
 « Sed hoc fusius in §. III. declarabitur ».

« Nec valet dicere, quod cum apparet probabilior aliqua opinio pro
 « lege, tum illa maior probabilitas legem declarat scientiamque legis iam
 * exhibet; nam scientia, ut cuique patet, importat certam notitiam de exsi-
 * stentia legis: opinio autem etiam probabilior, cum non removeat pruden-
 « tem formidinem oppositam, est toto caelo diversa a scientia, quae omni pru-
 * denti formidine exclusa, praesertim certitudinem. Quando igitur in aliqua
 « quaestione non adest scientia legis, tunc lex vel non adest vel saltem
 « non obligat. Dices, tunc adesse aliam legem generalem, quae iuxta lumen
 « naturae obstringit ad probabiliora sequenda. Sed iterum rogo: de hac
 « alia universali lege, quae gratis supponitur, ubi scriptum est? Undenam
 - scientiam eius habemus? cum rationes (ut diximus) potius suadeant, hanc
 < legem non exstare, praesertim quia non praesumitur Deus voluisse ho-
 « minibus imponere hanc durissimam obligationem sequendi semper opi-

« nioncs probabiliores, tanto cum onere ac periculo errandi formaliter, vel
 « ob omissionem debitae diligentiae vel ob hallucinationem passionis.
 « Saltem, dico, rationes sunt dubiae: ideo in hac tam magna rationum
 « dubietate, saltem sententiam benignam reddit evidenter probabiliorem
 « auctoritas tam longe communior, immo communis dd., qui talem obli-
 « gationem non adesse indicant ac proinde certos nos potius faciunt, de-
 « clarationem esse in contrarium, scilicet, quod lex probabilia sequendi
 « minime adsit ».

« Demum pro conclusione huius secundae rationis iuxta meum iudi-
 « cium mullum convincentis), dico sic: Sententia adversariorum docens,
 « non esse licitum sequi opinionem adversus legem, nisi haec sit proba-
 « bilior, ipsa non subsistit el clare deficit in principiis. Nam si pro opi-
 « nione probabiliori non alia sit intelligenda, nisi opinio probabilissima,
 « quae formidinem satis prudentem excludat, ita ut opposita appareat
 « lanium levi molivo inniti, eo quod Divina lex in dubio semper possideat,
 « et ideo semper libertati sit praeferenda; haec doctrina utpote nimis rigida
 « et improbabilis, ab omnibus adhuc probabilioris modernis el antiquis
 « (ut diximus) communiter reiicilur. Aul vero inlelligunt pro opinione
 « probabiliori eam, quae magis verisimilis apparet, etsi contraria etiam
 « retineat suum verisimile fundamentum; et tunc dico, quod si pro libertate
 « possumus hanc probabiliorem sequi, possumus el minus probabilem.
 « Ratio patet; quia, concesso, quod liceat operari cum probabiliori, ne-
 « cessario concedendum, quod lex in dubio non possideat el ideo possidet
 « libertas, quae utique sua certa possessione non est privanda, nisi constet
 « de lege ».

« Obiiciunt V. Quod veritas cognita procul dubio sequenda est: sicut
 « igitur quando veritas certo apparet stare pro lege, tenemur eam sequi,
 « ita et quando res apparet verisimilior. Sed negatur paritas: quando
 * apparet veritas pro lege, tenemur utique eam amplecti; quia tunc lex
 « manifeste apparet: unde nemo tunc pro opposita parte potest sibi redam
 « conscientiam formare, secus si res tantum apparet verisimilior; tunc
 « enim, cum veritas etiam verisimiliter stet pro altera parte, lex est dubia
 « el ideo eo casu vel non adest lex, vel non obligat ».

« Saltem dices, praesumi legislatorem velle obligare subditos ad
 « sequendas opiniones probabiliores pro lege. Respondetur, hanc praesum-
 « ptionem non esse certam, sicut deberet esse, ut subditos adstringere
 « possit: imo potius, cum id legislator non declaraverit, praesumitur oppo-
 « silum, ne confusiones interveniant; cum enim lex debeat esse universalis
 « el universaliter observari, magna intercederet confusio, si unusquisque
 * teneretur sequi et absolute docere sententias, quae sibi probabiliores
 « apparent, ut diximus et latius dicemus infra ».

III.

*Exponitur secunda ratio.**Quia lex ut obliget, debet esse sufficienter intimata.*

« Ratio secunda est, quia lex, etiamsi existeret, non obligat, nisi
« sit sufficienter ut certa intimata; cum enim lex ad regulam subditorum
« constituatur, non sufficit, quod ipsa sit in mente legislatoris retenta, sed
« debet per promulgationem subditis applicari, alias nec valet obligare nec
« lex dici posset. Id omnes docent cum d. Thoma I. 2. q. 90. a. 4., ubi:
* *Lex imponitur aliis per modum regulae et mensurae. Regula autem*
* *et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quae regulantur*
« *et mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat,*
* *quod est proprium legis, oportet, quod applicetur hominibus, qui se-*
* *eundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quod*
« *in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio*
« *ipsa necessaria est ad hoc quod lex habeat suam virtutem.* Idem ait
« Gratianus in c. *In ipsis.* Dist. 4. *Leges instituuntur, dum promulgan-*
« *tur.* Pariter s. Bernardus epist. 77. ad Hug. de s. Viet, scribit, legem
« etiam divinam promulgatione indigere; alias ait s. Doctor: *Valde iniuste*
* *exigitur obeditio, ubi non praecesserit auditio.* Publicatio autem legis
« illa dicitur sufficiens, qua lex sit subditis certa per scientiam, sive per
« intelligentiam, ut habetur in l. 9. c. *de legib.*, ubi: *Leges sanctissimae,*
« *quae constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent.* Et in
« l. *Quicquid, de verb. oblig.* *Quicquid adstringendae obligationis causa*
« *dictum, id, nisi palam exprimat, omissum esse intelligendum est.*
* Et ille communiter docent Scotus in 4. d. 3. q. 4., ubi: *Nullus tenetur*
« *ad aliquod praeceptum divinum, nisi per aliquem idoneum et authen-*
« *ticus sibi promulgetur.* Item Suarez to. 2. in 3. p. d. 40. sect. 5. *Etiam*
« *lex naturalis nunquam obligat cum solo dubio, v. gr. an talis actus*
« *sit prohibitus. Tunc non obligantur homines ex vi legis ad absti-*
« *nendum a tali actu; quia non est eis lex sufficienter proposita.* Item
* Glossa in c. *Cum sunt de reg. iuris m* (i. *In dubio nullum praesumi*
« *obligatum, ex authentica, Quibus modis.* Sed clarius loquitur magister
* magistrorum d. Thomas in qu. 17. de *Verit.* a. 3., ubi: *Nec ex imperio*
« *alicuius regis vel domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum*
* *cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam; unde nullus*
« *ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti:*
« *et ideo ille qui non est capax notitiae, praecepto non ligatur. Sicut*
* *in corporalibus corporale non agit nisi per contactum* (funes enim

« non ligant, nisi per contactum applicentur), *ita in spiritualibus prae-*
 « *ceptum non ligat nisi per scientiam*. Sicut igitur, ut quis nequeat in-
 < cedere, non sufficit, quod funes adsint, sed requiritur ut ei vere appli-
 « centur, eum ligando; sic etiam, ut quis prohibeatur ab aliqua actione,
 « oportet ut lex prohibens per cognitionem certam ipsi applicetur. Sed
 « quomodo potest dici lex vere applicata sive intimata, quando probabile
 « est, quod lex ne existat quidem?*

« Patet igitur ex textu praefato d. Thomae, legem non posse dici
 « salis intimatam persolam opinionem probabiliorem; cum enim opinio
 « necessario formidinem in oppositum includat, ut supra ostendimus, num-
 « quam scientia dici valet. Ergo etiamsi alicui probabilius appareat adesse
 « legem prohibentem, nequii tamen dici, quod ipse legem sciat, quando
 < probabiliter adhuc putat, illam non existere el forte revera non existit.
 « Cum autem promulgatio legis pertineat ad legis essentiam, quando dn-
 « bitatur de promulgatione, etiam de lege dubitatur; unde sicul lex debet
 < esse certa ut obliget, ita et promulgatio, quae est constitutivum legis.
 « Hinc dixit s. Leo Papa in c. *Sicut quaedam* dis. 14.: *In iis quae vel*
 « *dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec prae-*
 < *ceptis evangelicis nec decretis ss. Patrum invenitur adversum*. Idem
 « sensit Innocentius IV. in c. *Suas, de Simon*, dicens: *Non peccat mor-*
 < *taliter qui sequitur intellectum alicuius gravis auctoris, dummodo ta-*
 < *men error versetur circa subtilitatem legum*. Per τὸ autem *subtilitatem*
 < *legum* intelligitur iuxta Panormitanum dictum aliquod obscurum quod
 < interpretes diverse declarant. Ergo ubi homo non est certus de lege pro-
 « hibenle, facere potest quidquid ei placet, ut pro indubitato supponit
 * d. Thomas in eodem ari. 3. in dici, quaesi. 17. de *Verit.* ubi: *Dicendum,*
 - *quod conscientia procul dubio ligat. Ad videndum autem quando ligat,*
 < *sedendum, quod ligatio, metaphorice a corporalibus ad spiritualia*
 * *sumpta, necessitatis impositionem importat; ille enim qui ligatus est,*
 « *necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est et aufertur ei*
 « *potestas alio divertendi*. Ergo qui non est ligatus per scientiam a prae-
 « cepto, potestatem habet divertendi quo vult».

« Obiiciunt I. Quod ut lex obliget non requiritur, quod ipsa cuique
 * particulari intimetur, sed sufficit, eam communitati esse intimatam, ut
 * docet d. Thomas 1. 2. q. 90. a 4., ubi: *Illi coram quibus lex non pro-*
 * *mulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum in eorum*
 * *notitiam devenit per alios vel devenire potest, promulgatione facta.*
 * Sed respondetur I. Quis negabit, quod lex, ad obligandos particulares,
 u sufficit eam aliquando fuisse communitati intimatam? Attamen, ut par-
 * ticularcs teneantur, semper requiritur ut ipsi sciant intimationem l gis
 * certe communitati faciam et hoc est quod dicit s. Doctor: *Obligantur*
 * *ad legem, in quantum in eorum notitiam devenit*. Hinc respondetur 2.

« quod lex, quae inter sapientes controverlilur, ne communitati quidem
 « potest dici intimata; cum ipsa communitas in diversas paries scissa
 « adhuc quaerit nec invenit legem esse latam. Forte dicent, ex ipso lumine
 « naturae esse communitati intimatam legem universalem, ut in probabi-
 « libus sequenda sint probabiliora imo tutiora, ut aliqui addunt. Sed
 * quomodo ista lex dici poterit unquam communitati intimata, cum maxima
 « communitatis pars lumine naturali talem legem non agnoscat; cum
 « potius lumen naturae dictet, homines sua libertate certa per legem
 « dubiam minime esse privandos? »

« Obiiciunt II. Quod cum dubitatur de lege velante aliquam actionem,
 « dubitatur etiam an homo sit in potestate suae libertatis ad illam facien-
 « dam. Respondetur, quod sicut quando lex est certa et dubitatur an sit
 « revocata, in dubio servanda est, donec de revocatione constet; quia tunc
 « lex possidet: ita contra, quando lex non est certa, possidet libertas; unde
 « homo, post adhibitam diligentiam ad inveniendam veritatem, non prohi-
 « betur ab aliqua actione, donec ei constet de lege prohibente: prout quisque
 « potest pro libito disponere de re possessa, donec post adhibitam diligen-
 « tiam non est certus illam esse alienam. Quousque igitur, adhibita dili-
 « gentia, homo non est certus de lege prohibente, ab omni culpa excusatur,
 « etiamsi contra legem (si forte ipsa exsistat) operetur; invincibilis enim
 « ignorantia illa utique est, quae studio superari non potest, ut docet
 * d. Thomas 1. 2. q. 76. a. 2 ».

« Obiiciunt III., promulgationem non requiri in lege Divina, sicut
 « requiritur in humana. Recte dicunt et concedo, si hoc dicitur ad signi-
 « ficandum, quod superior humanus potest legem editam velle, ut non obliget
 * nisi post promulgationem: non autem sic Deus; quia fieri potest, quod
 « superior humanus tulerit legem et postea mutato consilio ad eam nolit
 « subditos obligare, illam non promulgando: Deus autem statim ac legem
 « edidit, simul etiam promulgasse intelligitur, adeo ut scientes hanc adesse,
 « statim ac sciunt, eam servare teneantur. Verum tamen respondetur, quod
 * lex ut obliget, sive humana sive divina sit, semper debet esse sufficienter
 « promulgata, sive cognita sive proposita, sive indita (dic ut mavis) lan-
 « quam certa. Nam si probabile est, aliquam legem non adesse (ulproba-
 « bile, imo probabilissimum est de hac lege sequendi probabiliora, prout
 * diximus), patet, probabile etiam esse imo certum, illam non esse salis
 « promulgatam et ideo ad illam neminem teneri; cum adhuc in dubio legis
 * nostra libertas possideat ».

H

IV.

Exponitur tertia ratio.

*Quia si esset obligatio sequendi probabiliora,
magna interveniret difformitas in observantia legis.*

« Certum est, quod lex respicere debet non iam particularium, sed
« totius communis bonum. Ad hoc autem bonum communis utique
« opus est quod observantia legis sit in omnibus uniformis, ut absint scan-
« dala, dissensiones, perplexitates et conscientiarum pericula, quae omnia
« bono communi adversantur. Ad promovendam igitur hanc uniformitatem
« observantiae legis, vel omnes sunt obligandi ad sequendas opiniones tu-
« liores, vel omnibus permittendus est usus opinionis minus probabilis. Vel
« (inquam) omnes tenentur sequi rigidam sententiam, quia ubi lex est con-
« traria, erit tunc uniformis obligatio sectandi opinionem tutiorem; sed
* haec obligatio communis nec ab ipsis adversariis admittitur: vel omnes
« possunt benignam amplecti sententiam, quia, cum ipsa nitatur gravi fun-
« (lamento, innixo alicui principio certo, quamvis aliqua opinio aliquibus
« videbitur minus, aliis magis probabilis, tamen communiter ut probabilis
« indicabitur et ideo communiter hominibus eam sequi permittetur. Contra
« vero, si ad observantiam legis regula maioris probabilitatis tenenda erit,
* necessario legis observantia difformis evadere debet; cum enim variae
† sint mentes hominum etiam sapientum, saepe accidit, quod opinio quae
« uni probabilior est, alteri minus probabilis videatur, ita ut hic lege
* adstringatur, alter non: imo eadem persona hodie lege non tenebitur, cras
« sic; quia eadem actio hodie videbitur ipsi probabilius licita, cras proba-
« bilis illicita. Hinc sapienter ait Gerson: *Itaque debet quilibet nunquam*
« *oblivisci quam incerta, est scientia nostra, ita ut idem saepe homo*
« *brevi momento temporis nunc in hanc nunc in oppositam feratur*
* *sententiam.* Si ergo teneremur probabiliores sententias amplecti, neces-
« sario inter fideles magna confusio oriretur; quia unus concionator do-
« cebit, adesse aliquam obligationem, alter non: unus confessarius dicet,
« aliquem contractum esse, honestum, alter, inhonestum; et ecce confusio
« et ex confusione innumera scandala, dissensiones, perplexitates et inde
« pericula conscientiarum. »

« Nec valet dicere, quod sequendo benignam sententiam, etiam dif-
« formitas intercedere potest, cum eadem opinio alicui probabilis videri
« possit, alteri improbabilis. Non negatur hoc accidere posse; sed semper
* verum erit, quod cum aliqua opinio pollet solida probabilitate et certo
* gravi fundamento nititur, ipsa apud maximam partem sapientum proba-

« bilis existimabitur; idque iam salis erit ad conservandam universalem
 « uniformitatem observantiae legis, non obstante quod apud aliquem par-
 « ticularem illa non sit probabilis; id enim quod raro accidit, universalem
 « uniformitatem non aufert. line tamen certe non evenit circa aestima-
 « tionem opinionum probabiliorum; quia, cum maior vel minor earum pro-
 « habilitas pendeat a moralibus motivis, nempe a indicio et ponderatione
 « rationum, quas alii deducunt ex uno principio, alii ex alio, non raro sed
 « communiter accidit, quod quae uni est validior, alteri debilior apparet. »

V.

Exponitur ratio quarta.

*Quia, nisi licitus esset usus benignae sententiae,
 omnino turbaretur ordo obedientiae superioribus debitae.*

« Omnes theologi tam recentes quam antiqui docent, in obscuris esse
 « obediendum superioribus, ubi non est certum peccatum: ita s. Bonaven-
 « tura in 2. d. 39. a. 1. qu. 3. Gerson *de Poll. noct.* cons. 3. Nyder *in Con-*
 * *solat*, p. 3. cap. 17., ubi citat Raymund. et Henr. Gandens. Halensem p. 2.
 « qu. 121. membr. 3. a. 2. cl sic docuerunt omnes qui de hac re egerunt.
 « Illa etiam omnes mysticae theologiae magistri cum s. Ignatio Loyola *in*
 * *epist. de virt. obed.*, ubi: *Est igitur haec ratio subiiciendi proprii iu-*
 * *dicii, non solum sanctis viris usitata, sed etiam perfectae obedientiae*
 « *studiosis imitanda, omnibus in rebus quae, cum peccato manifesto con-*
 « *iuncta non sunt.* Audiatur praecipue d. Bernardus *de Praeceptis et Di-*
 « *spens.* c. 12.: *Quidquid vice Dei praecipit homo, quod non sit certum*
 « *displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si praecipiat*
 « *Deus.* Deinde sibi obiicit: *Sed homines facile falli possunt.* Et respon-
 « det: *Sed enim, quid hoc refert tua, qui conscius non es? praesertim*
 « *cum teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam*
 « *etc.? Ipsum proinde, quem pro Deo habemus, tanquam Deum in*
 « *his, quae non sunt aperte contra Deum, audire debemus.* Item Leo X.
 « (ut refert Casarubius v. *Declarare* n. 4. et 5.) concessit fratribus mino-
 * ribus, ut possint in omnibus dubiis secunda conscientia stare determi-
 « nationi suorum superiorum. Items. Bernardinus Senensis *in Dialogo de obed.*
 * ait: *l'bi subditus rationabiliter dubitat, an quod praecipitur, sit pec-*
 « *catum an non, tunc profecto obedire debet.* Item b. Ilumbrlus/n *lib. de*
 * *Erud. relig. c. L: Nisi aperte sit malum quod praecipitur, accipiendum*
 « *est. ac si a Deo praeciperetur.* Item Dionysius Chartusianus in 2. d. 39.
 « q. 3.: *In dubiis an sit contra praeceptum Dei, standum est praecepto*
 * *praelati; quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiae bo-*

« *num non peccat subditus*. Item Glossa in *c. Ad aures. De temp. ord. lit.*
 « *F in fine: Si vero dubium sit praeceptum, propter bonum Obedientiae*
 * *excusatur a peccato, licet in veritate sit malum*. Idem docuit prius
 « d. Augustinus, loquens de obedientia debita superioribus temporalibus in
 « *c. Quid culpatur* 3. caus. 23. qu. L, ubi: *Ergo vir iustus, si forte sub*
 « *rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo iubente bellare,*
 < *si quod sibi iubetur vel non esse contra Dei praeceptum, certum est*
 « *vel utrum sit, certum non est; ita ut fortasse reum faciat regem ini-*
 « *quitus imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi* ».

« Certum igitur est, subditum teneri obedire superiori in omnibus,
 « quae non sunt aperte mala cl ratio huius certa est, quia si subditus
 « non posset aut non teneretur parere, quando dubitat de honestate rei
 « praeceptae, ordo reipublicae omnino perturbaretur; fere enim semper in
 « plurimis opinionibus dubia occurrunt et sic saepe praecepta superiorum
 « obedientiam non oblinerent. Si ergo obediendum, ubi non constat de pec-
 * calo; illud quod superior praecipit ex opinione probabili, equidem non
 « esi cerium peccatum: quando igitur ipse iubet aliquid ex opinione pro-
 * babili, licet minus quam opposita, subditus tenetur obedire. At non pos-
 cet subditus obedire, nisi cognosceret aut supponeret, superiorem pru-
 ' denler praecipere; nam si subditus certo sciret, praelatum dubitare de
 « honestate rei praeceptae, non teneretur ei parere, quia lunc praeceptum
 l esset temerarium el obsequium subditi non esset rationabile. Et idem
 « dicendum, si superior esset in aliqua re ita imperitus, ut non posset
 « iudicium sibi formare de probabilitate rei praeceptae et contra opinio
 ' de re praecepta non videretur subdito probabilis, puta, si superior esset
 « laicuset praeciperet procuratori inire contractum, qui ipsi procuratori
 « non videretur probabiliter licitus; quia lunc subditus esset moraliler
 " cerlus de inhonestate suae actionis, cum in oppositum nec videat nec
 « supponat probabilitatem rei praeceptae. Ut ergo subditus possit obedire,
 « cum opinio rei praeceptae videtur ipsi minus probabilis, necesse est ut
 § teneat, superiorem posse praecipere el prudenter praecipere, quoties
 « praecipit ex illa opinione minus probabili ac proinde indicare debet,
 ' licitum esse illam sequi etiam in concursu probabilioris. Ergo non est
 § sola ratio superiorilalis, quae cohonestat operationem subditi; nam si
 " lioc esset, subditus deberet obedire adhuc si sciret, praelatum in dubio
 * praecipere, vel adhuc si praelatus esset imperitus circa materiam prae-
 « ceplam. Tota igitur ratio cur obediendum sit, est, quia superior, ut
 « diximus, potest operari el prudenter praecipit, quando praecipit cum
 « opinione minus probabili ».

« Dicet aliquis, quod eo casu tenetur subditus quaerere rationes,
 < quibus probabilior ipsi fiat praelati opinio. Sed perperam; quia potest
 « esse quod quaerat et non inveniat: imo potest esse quod inveniat adhuc

« clarius, opinionem sua esse probabiliorem opinione superioris, qui forte
 « erit minus doctus quam subditus: tenelurne tunc iste obedire? Si non
 « tenetur, corruiit regula laudata, scilicet obediendum esse in omnibus, ubi
 « non constat de peccato; quando enim adest opinio probabilis de hone-
 « state alicuius rei, nequit dici eam esse manifeste illicitam. Si tenetur,
 « ergo indicare debet, quod bene possit superior praecipere rem illam cum
 « opinione minus probabili. Instabit: tunc tenetur subiicere indicium suum
 « indicio praelati. Sed respondetur, nullibi haberi, praelato promissam
 « fuisse assistentiam Spiritus sancti et infallibililalem, ita ut nunquam
 « possit errare circa veritatem rerum quas praecipit, sicut summus Pon-
 « lifex, quo praecipiente, tenetur subditus omnino mulare et subiicere iu-
 < dicium. Si ergo non peccat obcdiendo superiori, casu quo obedial forte
 « in malo, sed non manifesto, hoc ex eo est quod cognoscit, superiorem
 « non temere praecipere, cum praecipit ex opinione ipsi probabili: et
 « contra, quod ipse subditus tenetur obedire, ubi peccatum non est certum
 « et sic intelligitur illud (ad quod recurrunt adversarii, ut cohonestent
 « obedientiam in rebus dubiis): *Qui vos audit, me audit*; nempe quod
 « cum superior praecipit aliquid non certe malum, certus est subditus,
 « immunem se esse a peccato. Inde est, quod si Pontifex declaret aliquid
 « licitum, quod mihi videtur illicitum, illud certe possum operari, iudi-
 « cium submittendo. At contra, guamvis teneat obedire, quando superior
 « praecipit mihi actionem, de cuius probabilitate dubito et obediendo tunc
 « non peccem, non possum tamen, seclusa obediencia, deinde eandem
 « facere actionem ».

VI.

Exponitur quinta ratio.

*Quia obligatio sequendi probabiliora si adesset,
 esset humanis viribus impar.*

« Si adesset lex sequendi opiniones probabiliores, utique adesset ne-
 « cessario simul obligatio opiniones probabiliores inquirendi, ul bene ar-
 < guunt Suarez, Sanchez, Lay manu, Terillus et alii. Imo teneremur inqui-
 « rere in opinionibus minus tutis illam notabilem praeponderandam, quam
 « aliqui ex adversariis amplius exigunt; unde teneremur (ul recte ait San-
 « chez l. I. c. 9. n. 14.) prius perpendere omnes rationes intrinsecas cu-
 * iusque opinionis, item conferre auctoritates Doctorum inter se diversas,
 ♦ item conferre rationes nobis probabiliores eum auctoritatibus aliorum;
 «; quandoque enim aliorum auctoritas propriae rationi praeferri debet, ul
 dicit d. Thomas 2. 2. q. 4. a. 3., ubi: *Aliquis parvae scientiae magis*

« *certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod*
« *sibi secundum suam rationem videtur.* Et sic deinde omnia haec li-
« *brando, nempe rationes et auctoritates, formare deberemus indicium*
« *certum, hanc vel illam opinionem esse nobis probabiliorem et tutam.*
< At quis non videt, hoc esse onus moraliter intolerabile, utpote innu-
« *meris scrupulis, perplexitatibus et periculis errandi obnoxium? Ac*
« *proinde non praesumitur benignissimus Deus, cuius misericordia su-*
« *perexallat indicium, tantum pondus nobis imponere voluisse, moraliter*
« *impossibile ad portandum. Dicitur impossibile; nam sapienter ait d. An-*
v Ionin, p. 1. lit. 1. c. 10. § 10. reg. 7. loquens equidem de delectu opi-
l nionum: *Non solum autem dicitur impossibile, quod absolute non*
« *est possibile, sed etiam videtur interpretandum secundum virtutem*
- *epikeiae in lege nova esse impossibile, quod vix est possibile, utpote*
« *(nola) nimiam habens difficultatem. Alias quomodo salvaretur illud:*
i *onus meum leve?* Mine p. Suarez in 1. 2. tr. 3. d. 12. se. 6. dicit:
‡ *Quotiescumque opinio probabilis est, potest aliquis formare con-*
« *scientiam certam, conformem tali opinioni. Praeter aa. citatos favent*
< *Navarrus, Sylvest. Angel. Significat Antonin,* p. 1. lit. 3. c. 10.
i *llatio est, quia esset intolerabile onus, obligare homines ad confc-*
l *rendus singulas opiniones.* Ad hoc etiam facit illud: *Noli esse iustus*
< *inultum, neque plus sapiens quam necesse est, ne obstupescas. Eccle.*
VII. 17. Recte ait Malderus: *Si ad operandum probabilitas non*
< *sufficeret, sed certitudo requireretur, homo quidem obstupesceret, in*
< *mille angustias, perplexitates et formidines implicatus et sic plura*
« *bona opera omitteret.* Revera enim maxima pars confessorum et
« doctorum utique absterrentur ab excipiendis confessionibus, a prae-
« bondis consiliis, a docendo, a scribendo. Hinc lit, quod sedatores rigidae
« sententiae difficulter se adducant ad confessiones audiendas; quia vel
« deberent poenitentes dirigere iuxta sententias semper tutiores et huic
« oneri velle omnes subiicere sibimet videtur nimis durum et intolerabile,
« vel iuxta opiniones probabiliores et quia difficulter valent discernere,
« quae sint ita probabiliores vel tute eas sequi possint, ideo, ab huiusmodi
« angustis ut se eximant, ab audiendis confessionibus abstinent ».

< Dicit Mercorus, quod si homines tenerentur ad hoc onus exqui-
« rendi opiniones probabiliores, non dubitaret concedere, non adesse obli-
gationem probabiliores amplectendi, sed potius benigna sequenda esset
« sententia; sed hoc (ut ait) non accidit, quia huiusmodi obligatio non
« adest indagandi probabilia, sed tantum eligendi opiniones quae nobis
« praesto probabiliores videntur: hoc autem (dicit) non est onus intolera-
« bile. Sed hoc Mercori confugium omni videtur probabilitate carere et
* si quis probabilioris la se gereret iuxta hanc Mercori doctrinam, nescio
* quomodo tuta conscientia posset operari; etenim, ut omnes docent cum

* d. Thoma, qui tenetur ad finem, tenetur ad media: si ergo non possumus
« sequi opinionem minus aut aequè probabilem pro libertate in concursu
« probabilioris, tenemur sane debitam adhibere diligentiam, ut certi red-
« damur, quod illa opinio sit vere probabilior; alias certo exponimur pe-
« riculo peccandi, sequendo opinionem non probabiliorem, dum ignorantia
« eo casu studio vinci potest. Sicut igilur, iuxta Mercori sensum, peccat
« qui sequitur minus probabilem, ita etiam peccat qui se exponit periculo
« eam sequendi. Quod autem liamus certi, quod aliqua opinio mimis tuta
« sil vere probabilior, vel habeat requisitam praeponderantiam, hoc est
« moraliter impossibile; vel enim praeponderantia illa est parva et quis
« securus erit, opinionem esse vere piobabiliorem? cum enim excessus sil
« modicus, difficile potest certo percipi: aut praeponderantia est magna
« el quis indicare poterit eam pertingere ad sufficientem mensuram, ita
* ul opinio tutior certo mdicetur falsa aut saltem tenuiter probabilis? El
« sic semper cum dubio praclico agere deberemus; a quo ut redderemur
* immunes, opus nobis esset semper eligere sententias vel tutiores, vel
« undique moraliter certas, quarum oppositae nobis essent omnino falsae.
* Haec autem omnia, quae valde animum vexant fautorum rigidae senten-
« liae, efficiunt, ul ipsi, eo quod ab hujusmodi haesitationibus salis se ex-
* tricare nequeunt, ul plurimum in rigidum tuliorismum se coniicianl et
« ita sibi et aliis reddunt intolerabile iugum divinae legis, quod Christus
« Dominus dixit esse leve el suave. Audiamus magnum Gersonem, qui
« *de Vita spir.* lecl. i. sic loquitur: *Doctores theologi non debent esse*
« *faciles ad asserendum, aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt*
« *(nola) certissimi de re; nam per eiusmodi assertiones voluntarias,*
« *rigidas, duras et nimis strictas in rebus universis nequaquam eruun-*
« *iur homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia despe-*
« *ratais, demerguntur.* Addit demum: *Quid prodest, imo quid non obstat*
« *coarctare plus iusto mandatum Dei, quod est latum nimis? Quid*
« *expedit gravius reddere illud Christi iugum, quod suave est et onus*
* *leve?* Hinc ven. p. Paulus Segneri (qui ob vitae sanctitatem quanto me-
* iito luerit apud Deum salis historia eius gestorum testatur) scribit, quod
« si ipse pulassel non posse sequi opiniones minus tutas, nisi essent pro-
« habiliores, nescissel modum quo salvus fieri potuisset. Sic enim dicebat:
« vel teneor sequi *probabiliores in se*, el tunc quando sciam quae opinio
« sil vere probabilior tot in casibus, ubi graves occurrunt rationes et au-
« clorilales hinc inde oppositae? vel *probabiliores mihi* et angustia au-
« geretur; nam saepe mihi oporteret indicare, meam opinionem esse pro-
* habilioem contra aliam plurium sapientium sententiam et tunc quis
* me tutum reddet, quod mea opinio sil certe probabilior el probabilior
" cum illa notabili praeponderantia, quam aliqui ex contrariis requirunt?
< Quomodo certus fiam, quod ipse rationes oppositas bene intellexerim el

< bene solverim? Quod diclamen conscientiae, quod mihi formavi, sil salis
 « certum el luium? Quod hallucinalus non fuerim a proprio sensu, ila ul,
 « si errem, error meus sit vere invincibilis el inculpabilis?*

« Et revera, quod in opinionibus maximam partem sibi sensus pro-
 < prius sive passio vindicet el non ratio, passim accidit doctis ei indo-
 * dis; immo saepius evenit doctis, quia facilius esi rationes invenire ad
 « sibi suadendum, quod veritas sil ex ea parle, in quam magis a passione
 « feruntur: *Unusquisque faciliter credit quod appetit*, dicit s, Thomas.
 « Considera scotisticam scholam a tot seculis lomislcae oppositam; per
 « haec tempora nullum legimus aut ex fratribus minoribus doctrinis or-
 « dinis praedicatorum adhaesisse, nec quemquam ex islis adhaesisse illis.
 « El tamen, si franciscanus aliquis elegisset s. Dominici religionem, nonne
 « certe manibus el pedibus Scolo adversaretur? El converso, si quis do-
 « minicanus ordinem minorum introisset, nonno doctrinae s. Thomae ab-
 « solute se opponeret? Peto, in islis quid praevallet? sensus an ratio? non
 « quidem ratio, quia qui nunc existimat probabiliorem sententiam suae
 scholae, si ossei alterius, illam minus probabilem profecto putaret. De-
 « nique dato, quod quis nulla irretitus sil passione, quis securitatem ei
 - praebebit, quod sufficientem diligentiam iam adhibuerit ad sententiam
 ' probabiliorem inveniendam? El nonne magnae istae essent angustiae,
 « quae vitam redderent miserrimam, legem durissimam el pericula pec-
 « candi facillima? »

« Illi autem periculo in quo sunt probabiliorislae, ul vidimus, non se
 « exponunt qui sequuntur opinionem certo probabilem, licet minus. Quia
 < postquam ipsi certi sint facti de probabilitate opinionis, non tenentur
 « nnliorem adhibere diligentiam; quando enim opinio aliqua nititur gravi
 < et certo fundamento, non adest amplius moralis sive prudens spes in-
 < veniendi veritatem certam et ideo si falluntur, invincibiliter falluntur.
 « Hinc recte infertur, quod licet sententia rigida videatur per se tutior,
 « revera tamen tutior est benigna, quia rigida maius affert periculum pec-
 « candi formaliter, dum benigna magis periculum affert lanium maleria-
 « liter peccandi. El hoc dato etiam, quod qui utitur opinione probabili
 < laedat materialiter legem, si forte lex adsit (quod iam ostendimus supra II.
 « obiect. 1. omnino esse negandum, quia lex, ul diximus, non comprehendit
 « qui prudenter agunt) sed dato (inquam) etiam hoc periculo peccandi
 * materialiter, ab illo non tenemur averti, postquam veritatem inquirere
 « studuimus et non potuimus invenire; tunc enim ignorantia, cum sit in-
 « vincibilis, est equidem etiam inculpabilis, dum peccatum invincibiliter
 « ignoratum non imputatur ad culpam ».

« Sed dicunt adversarii: Nos securius salutem nostram facimus, cum
 < nulli periculo exponamur. Ulinam sic esset. Illud scio, quod ex d. Thoma
 « docet d. Antonin, p. 2. lit. 1. c. II. 28., nimirum peccare doctorum

« qui damnat de mortali aliquam opinionem, quae non esi contra auclo-
« ritatem expressam Scripturae vel Ecclesiae vel contra evidentem ra-
« nonem; quia animas periculo damnationis exponit: JVam (inquit) *si de-*
* *terminetur, quod sit ibi mortale et non sit, peccabit contrafaciens;*
« *quia omne quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam.* Item
« (ul mox supra vidimus) ail Gerson, doclores non debere aliquid damnare
- de mortali, *ubi non sunt certissimi de re; nam per ciusmodi asser-*
|| *tiones rigidas homines in lutum peccatorum profundius demerguntur.*
« Item in *conslit. pp. praedic*, dicitur, relaxanda esse quantum tieri po-
< lest rigiditas in opinionibus; *ferrentur enim homines ex hoc in tantum,*
* *ut salutem propriam negligant.* Hinc Terillus q. 31. n. 12. non dubitat
« asserere (el non immerito) quod cum opinio rigida, sumpta pro con-
« scientiae regula, sil opinio animarum saluti valde noxia, suadere illam
* ut regulam est per se et ex obieclo peccatum grave; quia suadere rem
< vaille noxiam (maxime si sit universalis) caritati graviter repugnat.
« Celerum magna mihi esset angustia el limor peccandi, si omnes quorum
« confessiones exciperem, sive validiores spiritu sive debiliores essent, ob-
< stringere vellem ad non utendum nisi opinionibus (cum sunt minus lutae)
quae certe essent probabiliores, imo valde exeedenter probabiliores, ul
« aliqui autumant. Tanto magis periculum animae vererer, si poenitenlem
< qui milii confessus esset peccata sua, sine absolutione dimitterem, eo
* quod sequi vellet opinionem graviter probabilem, quia opposita esset
- mihi probabilior. Item si poenitenlem, qui est in bona tide, monerem (ul
« nonnulli adversariorum contendunt faciendum) de aliqua malitia illi in-
cognita, praeter necessaria ad salutem, etiamsi praeviderem, monitionem
illi obfnluram, ita ul eum iniieerem in statum peccati formalis. Nescio
< igitur, inquam, an ob baec et alia, quae fautores rigidae sententiae pro
“ regulis sibi statuunt, nullum periculum salinis incurrant. 1’. Constantinus
« Roncaglia, vir doctrina el eruditione salis notus, fatetur in *sua Theol.*
umor, tract. I.c. 2. reg. in prax. se aliquando secutum fuisse rigidam
« sententiam eamque docuisse per plures annos: *At experimento vidi*
< (sic addit) *nihil ad praxim deservire; quis etenim vel studendo et*
< *praecipue dum audit confessiones, potest omnia momenta utriusque*
« *partis librare et inde definire: hoc esi minus probabile, hoc est pro-*
- *babHius? Hoc esset onus intolerabile. Satis mihi fuit in praxi sequi*
« *sententias, quas rationabili fundamento innixas putari et ita credidi*
< *satisfecisse nu ae conscientiae absque eo quod me iudicem constituerem*
« *inter minus probabilem et magis probabilem ».*

VU.

*Exponitur sexta ratio.**Quia sententia benigna est probabilior, ideo probabilissima.*

« Etiam si concedatur, quod adsit lex velans usum opinionis minus
 « tutae nisi sit probabilior, vel etiam cum magna praeponderantia, vel ali-
 « qui ex recentioribus concludunt: dicimus, quod nostra sententia, nempe.
 • quod liceat sequi opinionem probabilem pro libertate, relictam probabiliori,
 • est longe probabilior sive probabilissima, imo moraliter seu lato modo
 « certa. Id patet ex argumentis supra expositis, scilicet (vel paucis omnia
 « praedicta perstringam) I. quia in dubio legis possidet libertas: II quia
 « lex nisi certe sit promulgata, non obligat: III. quia alias magna inter-
 « cederet difficultas in observantia legis: IV. quia alias perturbaretur ordo
 « obedientiae: V. quia obligatio sequendi probabiliora esset humanis virilius
 - impar. Adde his potissimum argumentum sub initium propositum, nimi-
 « rum quod si sententia benigna fuisset falsa, minime quidem communiter
 « a doctoribus undique fuisset recepta (ut revera recepta fuit) nisi saltem
 • Ecclesia eam non tolerasset, permittendo, quod animae communiter per
 « hanc perditionis viam (vel adversarii clamitant) a talibus coccis ducibus
 • deceptae incederent. Haec argumenta singula quidem valent moralem cer-
 « titudinem nostrae sententiae ostendere, tanto magis simul coniuncta. Ad
 « formandam enim certitudinem moralem alicuius sententiae non requiritur,
 « vel auctores oppositam tenentes omni ratione adhuc levi earcani, sed suf-
 « ficiens si sententia illa, omnibus perpensis, ita vera appareat, vel contrariae
 « vix supersit apparentia veritatis, vel vel contraria non videatur salis pro-
 « habilis. Porro certitudo aliquando non resultat ex uno principio convin-
 < rente, sed ex pluribus coniecturis gravibus et verisimilibus, quae ad idem
 « conferunt, ut docet s. Antoninus p. 2. lit. 3. c. 3 his verbis: *Certitudo mo-*
 « *ralis non resultat ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus*
 • *coniecturis grossis et figurabilibus, magis ad unam partem quam ad*
 • *aliam se habentibus; dicitur autem probabile quod pluribus et magis*
 • *sapientibus appareat verum.* Idem dicit Gerson de Contr. p. 2. prop. 12.
 ubi: *Probabilis certitudo sufficit in moralibus, ut non exponat quis*
 • *se periculo, ut dicunt doctores de celebrante missam, ubi requiritur*
 • *status gratiae, quod sufficit ad hoc probabilis conjectura; quia cer-*
 • *titudo alia citra revelationem non habetur in moralibus: quae cer-*
 • *titudo non removet in una parte omnem probabilitatem vel opinionem*
 • *alterius partis, licet magis declinet ad istam quam ad aliam, quod*
 • *sufficit.* Idem fere iisdem verbis concludit Nyder in Consolat, c. 13.

< Idem ait Sylvester v. *Opinio*, qu. I. 7n *moralibus sufficit certitudo ex - probabilibus*. Idem ex recentioribus Natalis Alexander *Theol. mor.* I. 3. * de pecc. reg. 18. ubi: *Praesumptio vehemens pro certitudine habenda < est*. Idem Fagnanus in c. *Ne innitaris, de const.*, dicit: *Et si argu- || menta seorsim sumpta non concludant omnino, sed sint tantum « probabilia; tamen si simul iungantur et sint mutti ponderis, sunt « apta generare moralem certitudinem, ut virtus apprehensiva con- « cipiat absque ulla formidine rem ita esse ».*

« Si ergo licitum est iuxta eosdem adversarios operari cum opinione
 « probabiliori, sane licitus erit usus sententiae benignae, quae ex omnibus
 | praedictis non solum est probabilior, sed etiam moraliter certa, saltem
 « est longe probabilior sive probabilissima, cum qua certe licet operari,
 « ul constat ex prop. 3. damnata ab Alexandro VIII. *Non licet sequi
 « opinionem vel inter probabiles probabilissimam*. Cum autem hoc in-
 dicium, quod aliqui ex nostris ancioribus appellant reflexum, non sit
 « aliud quam applicatio principii generalis ad casus particulares, evidenter
 « in eo comprehensos, nescio quomodo contrarii, concessio principio uni-
 « versali, possint in dubium revocare, an sit licitum cum tali iudicio ope-
 > rari. Si enim mihi concesseris, v. gr. legem dubiam non obligare; posito
 « quod in hoc contractu non adsit lex certa, non poteris dicere, ad illam
 < legem me teneri. Unde cum ad constituendam legem dubiam sufficiat
 « vera probabilitas in contrarium, ut supra evidenter ostendimus; sequitur,
 * quod, etiamsi opinio pro lege sit probabilior, possum habere iudicium
 « certum sive probabilissimum, quod liceat mihi secundum probabilem
 < operari, dato quod probabilissimum iudicium habeam, quod lex dubia
 « non obliget. Alioquin si ad operandum necesse esset habere iudicium
 < directe probabilius de veritate rei, subditus non posset superiori obe-
 « dire, nisi certo sibi suaderet, opinionem de re praecepta esse directe
 * probabiliorem; sed hoc subversionem induceret totius obedientiae, ul
 « vidimus in quarta ratione et esset contra communem sententiam pa-
 † irum et theologorum. Sic pariter alias vassallus non posset suo prin-
 * cipi parere militando, nisi probabilius censeret, bellum esse iustum;
 < sed hoc esse contra doctrinam d. Augustini, qui docet, ei sufficere ad
 * obediendum, quod nesciat, bellum esse certe iniustum ».

« Sed dices: si per iudicium directum aliqua opinio est minus pro-
 babilis, quomodo per iudicium, quod dicunt reflexum, potest evadere
 probabilior? Sed omnino semper (ul pluries repetivimus) distinguere
 oportet opinionem ab usu opinionis. Aliud est enim quaerere, an haec
 opinio in casu particulari sit minus vel magis probabilis, aliud an li-
 | ceat hac opinione uti. Unde minime nos dicimus, quod opinio aliqua
 * iuxta iudicium directum sit minus probabilis et iuxta reflexum sit
 « probabilior; sed asserimus, quod illa iuxta directum de veritate rei

«erit minus probabilis, iuxta autem reflexum de honestate actionis, usus
 « illius opinionis erit probabilius licitus. Et sic respondetur ad aliam
 « obiectionem quam faciunt, nempe quod cum sit obligatio sectandi ve-
 « ritatem, tenemur sequi quod verisimilius nobis videtur; nam, ut supra
 « diximus, duae veritates omnino sunt distinguendae, veritas opinionis
 « et veritas honestatis quoad usum opinionis. Tenemur utique sedari
 « quod verisimilius apparet circa veritatem honestatis usus, non autem
 « semper quod apparet verisimilius circa veritatem opinionis: unde bene
 « potest haberi formido de rei veritate et certitudo de honestate actio-
 « nis; quia pluries, esto lex probabilius videatur adesse, tamen probabilius
 « erit, eam non obligare et ex eo formamus practicum iudicium mora-
 « liler cerium de licito: quare non est idem facere contra conscientiam
 « seu diclamen honestatis, ac facere contra id quod speculative verisi-
 « militis apparet: *facere contra conscientiam* (inquit Solus in 4. d. 18.
 « q. 2 a. 5. in fin. §. *At vero*) *non est facere contra speculativam scien-*
 « *tiam, sed contra id quod qui operatur putat licitum esse facere*

« Sed quomodo de eodem obiecto poterit haberi formido et certitudo?
 - Erras dicendo *de eodem obiecto*; nam in nostro casu formido respicit
 « imum obiectum, certitudo aliud: formido respicit veritatem opinionis,
 « certitudo honestatem usus illius; hinc bene potest quis esse dubius, an
 « hic contractus sit usurarius et contra certus esse moraliler, licere il-
 « lum inire ex rationibus reflexis supra declaratis, quae fundam cerlitu-
 « dinem moralis honestatis; cum certe prudenter agat qui ducitur sen-
 « tentia moraliler certa aut saltem probabilissima. Quapropter merito
 « ait Terillus q. 23. n. 142., quo in specialis rationibus nostrae sententiae,
 « dicere, quod sit illicitum operari cum opinione certo et graviter pro-
 « babili in concursu probabilioris, vix aut ne vix quidem est probabile
 « et e converso sententia benigna est moraliler certa vel saltem proba-
 « bilissima. Celerum, ut adversarii desinant hoc nomen *indicii reflexi*
 « exprobrare, dicimus et patet, quod argumenta quae probam nostram
 « sententiam, omnia non reflexe, sed directe illam probant, nempe quod
 « liceat sequi opinionem vere probabilem in concursu probabilioris ».

131. Hic est probabilismus simplex, qualem theologi Societatis nostrae propugnarunt. An opus sit, aliquod temperamentum ei adhibere propter auctoritatem s. Alphonsi, disputabimus in dissertatione speciali, quae in fine voluminis collocabitur.

‘Nam si res per se spectetur, facile patet, quod demonstratio hactenus tradita, si quid valet (et certe valet plurimum), quemadmodum simpliciter ostendit licere sequi opinionem probabilem, relictam probabiliore, ita ostendit quoque licere id facere sive opinio probabilior sit multo sive paulo probabilior; dummodo opposita maneat vere probabilis. Huc enim omnia argumenta conspirant, nempe, cum lex certa non est, licere sequi opi-

nionem vere probabilem: id directe demonstratur rationibus a s. Alphonso allatis; sive ergo magnus sive parvus sit excessus probabilitatis alicuius opinionis prae alia, dummodo haec maneat vere probabilis, certa semper erit consequentia, licere secundum hanc agere.

Et sane si contendas non licere sequi opinionem probabilem, cum opposita est mullo probabilior et idcirco licere sequi opinionem probabilem pro libertate tunc solum cum altera opposita pro lege est paulo probabilior, sive (eo quod parum pro nihilo reputatur) aequae probabilis: id affirmas vel quia censes in tali conflictu opinionum, non manere amplius opinioni minus probabili veram probabilitatem, vel quia putas in hac ipsa hypolhesi non posse animum ex principiis reflexis elTormare sibi conscientiam certam, vel quia credis, ex solis principiis directis seu ex propriis rei intrinsecis rationibus certitudinem honestatis actionis petendam esse. Atqui si primum dicis, vagaris extra quaestionem, negans eius hypolthesim et sub nomine opinionis mullo probabilioris aliquid aliud r^{ap}se intelligis, sententiam scilicet absolute probabilissimam seu moraliter certam. Si autem manens in hypolhesi, quod opinio minus probabilis sit adhuc vere probabilis, ailirmas alterum, id affirmas quod manifeste falsum est; stante enim ea hypolhesi lex vere non est certa: porro certum principium est legem dubiam non obligare; ex hoc ergo principio potest quis certam sibi conscientiam efformare, licere sibi agere secus ac illa lex dubia decernere videtur. Si tandem tertium dicis, incidis in illud absurdum, quod superius in probabiliorisliis reprobatum est n. 76. seqq.

Praeterea attende rationem quintam, quam attulit s. Alphonsus pro sententia benigna: quia obligatio sequendi probabiliora si adesset, esset humanis virilius impar. Si ita esset, ait s. Doctor: « teneremur inquirere in opinionibus minus certis illam notabilem praeponderantiam, quam aliqui ex adversariis exigunt: unde teneremur prius perpendere omnes rationes intrinsecas cuiusque opinionis, item conferre auctoritates Doctorum inter se diversas, item conferre rationes nobis probabiliores cum auctoritatibus aliorum... et sic deinde omnia librando formare deberemus indicium, hanc vel illam opinionem esse nobis probabiliorem et lutam. At quis non videt, hoc esse onus moraliter intolerabile, ulpole innumeris scrupulis, perplexitatibus et periculis errandi obnoxium? » lam vero simile argumentum instaurandum est, si non licet sequi opinionem vere probabilem pro libertate, nisi sit aequae probabilis ac altera pro lege. Oportebit scilicet comparisonem accurate instituere differentium opinionum, perpendere gradus probabilitatis singularum sive intrinsecae sive cxtrinsecae, nosse quantus debeat esse excessus, ut dici possit altera esse mullo probabilior. Atqui hoc esi onus moraliter intolerabile. Teneamus ergo, quod communis sententia, tam bene a s. Alphonso propugnata docet: salis

esse, si alicui constet, sententiam aliquam esse vere probabilem, ut secundum eam agere possit. Hoc systema scientificum est, certis innixum principiis sibique semper logice cohaerens: si pariem demis aut aliam substituis, pessumdas totum.

132. Opus non est immorari in solvendis consuetis difficultatibus reliquis, praeter eas, quas iam s. Doctor tetigit; illae enim reapse nullius ponderis sunt et earum solutio ubique prostat. Nihilominus abstinere non possumus ab una difficultate referenda, quae est vera difficultas et cuius solutio conducere potest ad redam intelligentiam nostrae thesis.

Aiunt ergo: ratio probabilismi est haec: *lex dubia non obligat*; atqui, si haec ratio valet, incidimus in propositionem *damnatam* quae est tertia inter damnatas ab Innocentio XL 2. Martii 1679. scilicet dicendum est licere agere cum opinione probabili vel tenuissima. Nam etsi opinio pro lege sit probabilissima, adhuc tamen manet formido de eius falsitale; quia adhuc versamur intra fines probabilitatis: ergo lex nondum est certa ideoque lex adhuc est dubia. Ergo possumus sequi opinionem contrariam probabilissimae pro lege, hoc est opinionem tenuissime probabilem pro libertate, quod tamen s. Sedes reprobavit.

Ante responsionem adverto, quod, cum certitudo metaphysica haberi nequit, sententia moraliter certa et sententia probabilissima non differunt reapse: ideoque tunc non est locus opinioni contrariae quoquo modo vere probabili.

Respondeo: 1° Ista ratio, quod *lex dubia non obliget*, iugiler adhibetur a s. Alphonso pro suo systemate nec tamen in eius systemate illud habet locum, quod liceat sequi opinionem tenuiter probabilem. Ergo hanc consequentiam ex usu illius rationis s. Doctor non vidit.

2° Distinguenda est ratio thesis ab ipsa thesi asserta, tum ut intentio auctoris sit in tuto, tum quia ea ratio potest esse ratio non adaequata thesis.

Et reapse nostra thesis duas paries habet: *oportet ut opinio, cui se conformat actus, sit graviter probabilis*; cuius ratio est, quia operatio debet esse prudens: non agimus autem prudenter, cum confidimus tenuissimae probabilitati. Quo posito en altera pars: *licet sequi opinionem probabilem pro libertate, relictam probabiliore pro lege*; cuius ratio est, quia lex dubia non obligat.

Ista ergo sunt principia simul coniungenda. Operatio debet esse prudens; ergo sequatur opinionem graviter probabilem: lex dubia non obligat; ergo licet sequi probabilem pro libertate, relictam probabiliore pro lege.

Quapropter ad argumentum. Ea est ratio partialis integrae thesis, *consequens*, *neg.*: idcirco negatur consequens et consequentia.

Advertimus tamen, quod interpretatio adhibita propositioni damnatae non est certa; quamvis communiter adhiberi soleat; eo quod sensus, quo interpretatio accipitur, est verus. Vide n. 119.

Sed instabis: prudenter ago, si non observo legem, quando non est certa eius exsistentia: atqui quando opinio pro lege est solum probabilissima, nondum est certa lex; ergo.

Dist. Jf... quando non est certa exsistentia legis et est ratio gravis suadens non exsistere legem, *conc.* quando non constat exsistentia legis, quatenus solum deest vera certitudo metaphysica exsistentis legis, *subd.* si haec esset conditio rerum moralium, ut de qualibet re certitudo haberi posset, *trans,* si haec est conditio rerum moralium, ut plerumque probabilibus contentos esse oporteat, *nego* quod in hac hypolhesi prudenter quis agat, non observans legem, eo quod simpliciter non constat cum certitudine metaphysica eius exsistentia. Si autem probabilissima sil exsistentia legis, iam haec est, ul diximus, moraliter certa: idcirco tunc opus est agere secundum legem.*

Ad reliquas partes Dub. II.

De. Conscientia speculative dubia.

XII. Dixi in responsione, *etiam alienam*, quia parum refert, quod opposita sententia ipsi operanti videatur probabilior speculative; speculativum enim illud indicium, eo ipso, quod forte incertum el falsum sit, non debet esse regula operationis, cum operans aliam regulam eainque certam habeat, quam sequatur, scilicet hanc, quod in dubiis quisque operari possit secundum sententiam, quam viri docti ul probabilem el in praxi tutam defendunt. Neque tunc agit contra propriam conscientiam, aul exponit se periculo peccandi formaliter.

133. Ad animadversionem de sequenda *aliena* sententia contra propriam, ratio Auctoris est manifesta. Si enim viri docti sententiam quampiam probabilem el tutam in praxi esse definiunt, salis manifestum est, non haberi *legem* contrariam; neque enim indicare licet, plures doclores sententiam proponere, quae manifeste legi repugnet.

Atque hinc colligitur resolutio sequentium casuum.

XIII. I. Confessarius aul alius vir doctus potest consulenti respondere secundum probabilem aliorum sententiam, si forte ei haec sit favorabilior, praetermissa diam propria probabilior et tutiore. Ita Sanch. Bonae. Hailo palet; quia ipse confessarius potest eam prudenter agendo sequi. Etsi ad inconstantiae nolam fugiendam, expediat respondere semper secundum eadem principia, ul monel Sane. 1. c. c. 19. Becan, n. 16.

134. Ita v. gr. qui tenet, in foro sacramentali non posse peregrinum absolvi a peccato, quod in dioecesi confessarii sil reservatum; poterit uti et aliena sententia, docente peregrinum non esse indicandum secundum leges loci, ubi confitetur, sed secundum leges ordinariae suae dioecesis. Sic confessarius, qui tenet, vi voti castitatis emisso ab alterutro sponsorum,

sponsalia solvi, permittei alteri parti, ul coram iudice inslet pro sponsalium fide servanda. El ita porro.

XIV. 2. Potest etiam vir talis consultus significare consulenti, opinionem a quibusdam doctis tanquain probabilem defendi, (piam proinde ipsi sequi liceat ; quamvis ipse consultus eandem speculative falsam esse indicet et propterea in praxi ipse sequi non audeat. Itatio est; quia alter habet ius sequendi sententiam probabilem et hoc ius suum illi indicare non prohibetur. La\m. l. l. l. 1. c. 5. Bonae, p. 9.

135. Ita cum agitur de solvendis quibusdam gabellis, poterit confessarius indicare poenitentem sententiam docentem, has leges esse mere poenales. Ita de obligatione ieiunii post 60. annum vel de polione quadam cum frustulo panis mane sumenda.

XV. 3. Poenitentem, (pii secundum probabilem opinionem operari vult, potest, imo secundum communem sententiam debet confessarius et quidem si proprius sit (sive parochus, sub mortali) absolvere, licet ipse indicet doctrinam illam esse falsam: ideoque frustra remittet ad alium confessorium, qui sit eiusdem sententiae. Itatio est ; quia recte disposito non debet negari absolutio. Azor. Vasq. Saudi. Laym. l. l. t. l. c. 5. n. 10. Additipie Diana, p. 2. tr. 13. R. II. ex Sanch. et Sancio, peccare mortaliter, si nolit absolvere, quando de mortali confessio sit, tametsi non sit proprius eius confessarius.

136. De absolvendo poenitente, qui probabilem sedari vult, ait s. Alph. Lib. 6. n. 604.: « Sententia communis et *sequenda* docet, non solum posse, sed etiam teneri *sub gravi* confessorium absolvere poenitentem, qui vult sequi opinionem probabilem, licet opposita videatur probabilior confessario ».

Quod vero A. intra parenthesim dicit, mortale esse peccatum, si qui negat absolutionem est proprius parochus, id pertinet ad doctrinam quorundam, qui cum in solo parocho admitterent obligationem gravem audiendi confessiones suorum subditorum, male inde concludebant solum parochum habere *gravem* obligationem absolvendi poenitentem. Sed haec sententia communi suffragio reiicitur; quippe qui pastor non est nec alio titulo tenetur ad excipiendas confessiones, utique liber erit, utrum velit necne ad confessionem admittere; at quisquis ad confessionem admittit, non est amplius liber ad absolvendum necne, ut ait s. Alph. Lib. 6. n. 604. « Ratio, inquit ipse cum communi, *valde urgens* est; quia poenitens, facta confessione, cum sit dispositus, habet ius strictum ad absolutionem, quam denegando confessorius, gravem illi iniuriam irrogaret ».

137. Merito autem monet Ancior, frustra illum poenitentem mitti ad alium confessorium, qui scii, teneat sententiam oppositam. Numquid enim poenitens sic esset magis dispositus seu minus indispositus? Porro, ut subdit s. Alph. l. c., confessorius non est index opinionum, quas poenitens sequi teneatur, sed tantum dispositionis ». El concludit, salis saltem esse, si confessorius, esto eam opinionem non habeat ut solide probabilem,

tamen non reputet omnino falsam. S. Antoninus autem ad absolvendum poenitentem in hisce adiunctis, quem ab aliqua opinione (quam falsam putat) dimovere non potest, salis esse putat, quod poenilens promittat, se alicuius docti et perili sententiam rogaturum. Sed de his uberius, ubi de sacramento poenitentiae.

XVI. 4. Non sunt damnandi, qui adeunt varios Doctores, donec unum reperiant faventem sibi: dummodo is prudens ac pius et non singularis habeatur, Hatio est; quia intendunt sequi opinionem probabilem, lia Sanchez l. 1. c. 9. n. 24. Bonae, et alii contra Navarrum.

138. Incredibile est, quot tragoedias excitent quidam ratione huius sententiae.

Bonacina *De Peccat*, disp. 2. q. p. IX. n. 10: « Illi, qui proponunt, in aliquo casu adire plures Doctores, donec aliquem inveniant, respondentem in sui favorem, excusari possunt, modo habeant rectam intentionem faciendi solum, quod sibi licere iudicatum fuerit, non vero inveniendi aliquem, qui ad suum libitum et absque sufficienti probabilitate respondeat (et ideo A. dicit: dummodo is *prudens* ac *pius* et *non singularis* habeatur). Sequitur Bonacina: « Ratio, cur excusari possint, est, quia intendunt opinionem probabilem sequi; licitum autem est sequi opinionem probabilem. lia Sanchez Lib. 1. Cap. 9. n. 24., et alii». Ratio ergo est; quia intendunt id quod licitum est nec damnari potest quispiam, qui scire cupit, an ad quidpiam reipsa teneatur. Praesertim, cum saepe gravia imo gravissima incommoda secum afferat obligatio. Sit v. gr. casus, quando quaestio fiat de contractu, cuius pacta si servari non liceat, grave damnum immineat: sit quaestio de obligatione restitutionis aut reparandi damna, v. gr. in indice, in advocato, in depositario, in administratore, tutore etc.: sit quaestio de iuribus matrimonialibus, quando vel alterutra pars videatur exigere inordinata, vel adsit aliqualis impotentia etc.

Quinimo non poenitentes solum, sed et Confessarii, quibus cordi sit salus aeterna animarum, opportunissimum saepe reperient, quod ipsi sponte has indagines suscipiant et diligentissime exquirant, an salvis iuribus sanae doctrinae fieri possit, ut dictamen rectum conscientiae conciliari possit cum infirmitate aut cum urgenti quapiam necessitate ac difficillimis circumstantiis, in quibus poenilens quispiam versetur.

XVII. 5. Superiori praecipienti secundum opinionem probabilem subditus tenetur obedire etiam contra propriam probabiliorem ac tutiorem: v. gr. si paululum aegrotus probabilius et tutius potius teneri ad ieiunium; comedere tamen debes, sequendo Superioris sententiam minus tutam, at probabilem. Ratio est, quia in dubio praesumitur pro Superiore. La\m. 1. l. t. l. c. 5. n. II. et 12. Jfl

139. Communis est omnium ista doctrina. Et sane iuxta praemissa principia quisque licite agere potest secundum sententiam probabilem,

alienam etiam contra suam ipsius opinionem, quam putet probabiliorem. Atqui si polest, iam subditus tenetur obedire superiori id praecipienti. Nam subditus tenetur obedire, quando obcdienlia licita est, ut in casu supponimus.

XVIII. G. Potest advocatus suscipere patrociniū causae probabilis, etsi indicet contrariam probabiliorem. Ita l.aym. Bonae, q. i. p. 9. Halio est, quia ulraque pars habet ius proferendi suas causas in indicio. Vid. infra lil). 5. c. 3. d. 3.

140. Nulla heie intercedit difficultas.

XIX. Dixi 2. in responsione: *seclusa iniuria*; quia si periculum sit, ne proximo fiat damnum aul iniuria, locum habet axioma: *In dubio tutior via eligenda at.*

111. Hoc principium efferri sic polest: certa lex est, me non posse alteri iniuriam inferre atque adeo certa lex est, me teneri ad praecavendum probabile periculum diurni alterius; nam iniurium est, adducere alteri probabile damni periculum. Ergo quoties ex actione mea imminet probabile periculum alteri, actio est manifeste illicita. Ergo hic casus nul-
latenus pertinet ad praesentem controversiam.

S. Alphonsus Lib. 1. n. 42. sic rem explicat: « Dicimus nunquam esse licitum uti opinione probabili... cum periculo damni alterius aul sui ipsius (ad quod scii, cavendum ex cantate erga me ipsum teneor); quia huiusmodi probabilitas nequaquam aufert periculum damni. Si enim opinio illa esi falsa, non evitabitur damnum proximi... nam si ex. gr. baptismus cum saliva collatus est nullus ila ul infans sine baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non polest utique efficere, ut sit validus», lia si iacere velis sagittam, incertus an sil ibi homo vel fera, licet probabile sit esse feram.

Suarez in 1.2. disp. 12. tr 5. sect. G. η. 8.: « intelligenda autem est haec conclusio (de usu nempe opinionis probabilis) praecise ex vi huius capitis (nempe in ordine ad efformandam conscientiam) el ex directa obligatione illius legis, de qua versantur opiniones; nam fortasse aliunde ex line intrinseco vel ex alia obligatione, quasi reflexa, poterii aliquis interdum teneri ad operandum vel non operandum inxia aliquam probabilem opinionem ».

Unde resolvuntur hi casus.

I

XX. I. In administrafione Sacramentorum non semper licet sequi sententias speculative probabiles maxime circa valorem Sacramenti; sed quoad ea, (piaae a Ministro lirantunia sunt, utmid mi est sententia securiore cl materia ac forma certa, v. gr. in Bipl snio. — l.onlr.iria sententia e4 interdicta nunc ab Innoc. XI. dic 2. Martii IG79. jiropos. I. — Halio est, quia, licet praecise operationem spectando, Minister non peccaret, sequendo opinionem probabilem nec Sacramento irrogaret irreverentiam; quia tamen

1^{fectii} Sacramenti, ut remissio peccatorum et infusio gratiae, dependet a vera materia et forma, graviter proximo noceret; ideoque peccaret, qui pro materia certa adhiberet dubiam. Excipitur tamen casus necessitatis, in quo Sacramentum cum dubio valoris potest praebere sub conditione, v. gr. Baptismus morituro in aqua rosacea mixta, si naturalis desit; quia tunc proximus iuvare debet, ut potest et ex duobus malis minus eligendum. Vide Laym. hic et Suar. t. 4. d. 26. f. G. Bec. c. 4. q. 9.

142. De sacramentorum administratione agitur. Propositio damnata, quae ab Annotatore Patavino memoratur, est prima inter damnatas ab Innocentio XI. 2. mari. 1679. et sic se habet: « Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem *de valore sacramenti*, relicta tutiore, nisi id velet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis aut episcopalis ». Quod consecrarium est falsum, quasi damnum non sequatur v. gr. in administratione Poenitentiae, Eucharistiae, Extremae Unctionis etc...

143. Dum Auctor dicit, *non semper* licere sequi sententias probabiles, concedit aliquando licere: non tamen is propterea contraria definitae veritati docet. Nam aliquae sunt sententiae probabiles, quas sequi potest quis in administratione sacramentorum, quae tamen non attingunt *valorem sacramenti*: damnata autem propositio versatur circa valorem sacramenti. Ergo non contradicit doctrinae definitae confessarius, qui sequens probabilem opinionem, non interrogat de circumstantiis mere aggravantibus intra eandem speciem aut qui non interrogat de gradu incestus; neque contradicit poenitens, quando tacet circumstantiam, necessario alioquin exprimendam, ne revelet complicem etc. Quod vero Auctor huc spectet, patet ex eo, quod deinde addit: *maxime circa valorem sacramenti*.

144. Praeterea etiam dum agitur de valore sacramenti, datur utique casus, in quo licet ex omnium sententia sequi opinionem probabilem. Huc spectat casus, quem ipse Auctor commemorat in fine resolutionis, necessitas scilicet succurrendi proximo in extremo periculo. Qua de re s. Alph. n. 49.: « In extrema necessitate bene uti possumus qualibet opinione non solum probabilis, sed etiam tenuiter probabilis ». Hinc Lib. 6. n. 482. concludit cum communi sententia, absolvendum esse moribundum etiam sensibus destitutum et quodeumque, vel tenue, signum externum accipi posse ut signum dispositionis ipsius poenitentis. Neque obstat reverentia sacramento debita, ne scii, exponatur periculo frustrationis. Nam, ut «luce s. Augustino alias advertit ipse s. Alph. cum aliis, sacramenta sunt propter hominem, non homo propter sacramenta. Non ergo exigitur, ut eo usque provehatur reverentia Sacramenti, ut propter hanc discrimini aeternae salutis exponatur homo, in cuius utilitatem sacramenta sunt instituta.

'CS

145. Altera insuper exceptio occurrit, quando usus opinionis probabilis circa essentialia sacramenti utique versatur, non tamen subest periculum frustrationis.

Duo autem sunt eiusmodi casus. Primus est in materia matrimoniali, quando ob dubium alicuius impedimenti ipsi contrahentes sunt solum probabiliter capaces contrahendi atque adeo consensus, in quo residet essentia sacramenti, probabiliter tantum est validus. Tunc enim si agatur de impedimento non quidem juris naturalis, sed iuris mere ecclesiastici, abest ab hoc contractu periculum frustrationis; quia ex communi DD. sententia Ecclesia supplet, videlicet efficiendo, ut impedimentum, si quod reipsa adesset, a vi sua dirimente matrimonium cesset.

Alter casus est confessarii, qui probabilem tantum habet jurisdictionem, cuius propterea absolutio non nisi probabiliter valida diceretur. Sed abest frustrationis periculum; quia ex communi DD. consensu Ecclesia supplet, conferendo scii, huic confessario jurisdictionem, adeo ut absolutio sit certe valida. Ita v. gr. si confessarius, alioquin carens facultate absolvendi a casibus reservatis, excipiat confessionem eorum, (pii dicuntur *vagi* et isti afferant casum quempiam in ea dioecesi reservatum, erit certe valida absolutio et aberit periculum frustrationis, ideo solum, quia *probabile est*, reservationem specialium dioecesium vagos non comprehendere. Idem dicito si afferat quispiam subditus reservatum, quod tamen reservatum esse non noverat; cum probabile pariter sit, ignorantiam ab incurrenda reservatione excusare.

146. Notanda sunt verba Auctoris: «*Licet minister, praecise operationem spectando, non peccaret etc. nec irrogaret irreverentiam sacramento etc.* Quibus significare vult, quod etiamsi non haberetur ratio irreverentiae sacramenti ob periculum frustrationis, tamen semper haberetur peccatum ob damnum recipientis sacramentum. Indicat igitur, adversus doctrinam damnantem usum probabilis opinionis nihil prodesse sententiam aliquorum, qui dixerunt, salis prospici reverentiae debita sacramentis, quando probabile sit, sacramentum fore validum.

Haec, uti palet, foret quaestio mere speculativa; quia in praxi numquam fiet, ut vertatur causa lanium reverentiae sacramenti et non adsit simul causa damni vitandi. De hac tamen quaestione notabimus, quod babel s. Alphonsus lib. 1. n. 51., videlicet exstitisse quidem Doctores, qui tenuerunt, ratione solius reverentiae non prohiberi, quominus quis sequatur opinionem probabilem ac proinde ex horum sententia, si quis probabilis ratione uteretur, non peccaret contra religionem, sed solum reus esset damni illati: sed quoad praxim non ad administrantes, sed ad suscipientes sacramentum applicabant. A qua tamen doctrina recedendum ipse s. Alphonsus autumat. Sed de his melius, ubi de Sacramentis.

XXL 2. Medicus et Chirurgus sequi debent iuliora et probabiliora nec uti possunt, r. gr. explorandi gratia, medicamento probabili mulloque minus dubio, si certum habeant. Sancti. Bonae. l. c. B ddel. de conscientia dubia, vici. infra 1. 5. c. 3. dub. 7.

l 17. Bene s. Alph. lib. 2. u. 45.: « Medicus non solum ratione caritatis, sed etiam ex iustitia, ratione officii et taciti contractus, tenetur providere meliori modo saluti infirmi, a quo stipendium accipit ». Dein n. 46. addit:

1.º Si probabile sit, remedium profuturum fore, potest, imo tenetur illud dare, quando certius non adest. Nam quando certius adest, nemo dubitat, hoc utendum esse, omisso Ianum probabili.

2.º Ad merum experimentum faciendum super infirmo, non licet praebere remedium infirmo utut desperato, quod ignoratur, salutare ne sit an noxium futurum. Neque enim licere potest instituere experimenta cum periculo mortis aul saltem accelerationis.

3.º Applicari potest imo debet remedium dubie profuturum, at certe non nociturum.

4.º Quod si medicus dubitet, an remedium profuturum sil vel obfuriim el alioqui infirmus est desperatus, s. Doctor censet probabilem ac forte probabiliorem sententiam, id licere. Ratio, inquit, « quia cum de infirmo desperatur, conformius est prudentiae el voluntati infirmi (praesertim si ipse expresse in hoc consentiat) applicare illi remedium dubium, quam illud omittere cum certitudine mortis ».

148. Additur id ipsum de indice, qui tenetur sententiam ferre iuxta sententiam probabiliorem. Quippe tum divino praecepto tum humana lege ius suum cuique reddere tenetur pro maiori vel minori pondere rationum, quae cuique favent. Quae sententia confirmatur ex propositione damnata ab Innocentio XI. el est secunda: « Probabiliter existimo, indicem posse indicare iuxta opinionem etiam minus probabilem ».

149. Ex praeiaclo principio s. Alph. n. 43. infert, non licere in materia fidei el in omnibus necessitate medii ad salutem aeternam spectantibus, sequi opinionem minus probabilem nec etiam probabiliorem, sed tenemur sequi tutiorem (idesl *tutam*). Hanc in rem habemus quartam ex propp. damnatis ab Innocentio XI. quae sic se habet: « Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione mimis probabili ».

Subdit s. Alph.: « Per consequens amplecti debemus religionem magis lutam, qualis est procul dubio nostra Catholica; cum enim quaevis alia religio sil falsa, etiamsi aliqua videatur alicui probabilior, tamen ampleclens eam, relictam tutiori, nequaquam damnum suae aeternae salutis effugiet ». Quae tamen intelligenda sunt de eo, qui ita probabiliorem aliam rcli-v ->?iη iu licol, ut nihilominus illam minus tutam putet, tutiorem autem imo solam lutam catholicam existimet.

XXtl. Di'i: st *adhuc sit proh 'bilis*; (plia si p obabilitatem amiserit, ob aliquod di cn n.iu c utrarium vel gravem censuram vel rationem gravem de novo inveniam, quae diQieultcr refutanda videatur, non habet locum responsio.

Unde resolvitur hic casus.

XXIII Non licet nunc absolvere poenilenlem absentem, etsi plures Doctores antehac id senserint; horum enim sententia nunc est abolita et probabilitatem, si quam habuit, amisit; praecipue accedente decreto Glem. VIII. Bonae. I. c. n. 17. et dii communiter.

150. Haec sunt salis clara et applicationes obviae.

Dub. III.

An in dubio tutior pars sit eligenda.

XXIV. Respondeo. Qui in dubio constitutus, post diligens examen se nequit resolvere, non tenetur semper eligere partem tutiorem, S'd potest amplecti partem faventem suae libertati (etiam minus tutam), dummodo sit in possessione suae libertatis, iuxta illud axioma: *In dubio melior est conditio possidentis*. Ratio est. quia talis non agit temere, cum utatur sua libertate: quod cuivis licet, quamdiu non constat esse ea privatum, cum eam, ut celera externa bona, possideat. Proindeque volenti obligationem imponere, quae libertate privet, incumbit probatio obligationis contractae, iuxta reg. II. in G. Neque huic responsioni obicitur axioma contrarium: *In dubio tutior pars est eligenda*; intelligitur, si ex una parte sit dubium, ex altera certum, tum hanc esse eligendam: quod si autem utraque pars tuta sit, axioma universim non est praecepti, sed conditionis, ut Navarr. Samh. Bonae, t. 2. d.2. q. i. p. 9. n. 21. Laym. l. 1.1. l. c. 5. § i. Fili. n. 157. et 160.

151. Diligenter notandus est status controversiae. Agitur ergo de eo, «qui post adhibitam diligentiam (ut inquit Suarez *de Censur.* disp. 40. sect. 5. n. 13.) non potuit dubium explere nec de alterutra parte probabile indicium ferre. Quod (pergit, agens de dubio irregularitatis) praesertim urget, quando hic et nunc occurrit moralis necessitas exerceri libere Ordines et tunc non potest fieri omnis diligentia simpliciter possibilis; fit iam omnis illa, quae pro loci et temporis opportunitate fieri potest et nihilominus per illam non potest dubitatio tolli»: v. gr. non bene recordatur conditiones ad incurrendam quampiam irregularitatem sive ex defectu sive ex delicto statutas in hunc. Et adverte bene, in casu deesse opinionem probabilem, quae inclinet in aliquam partem; unde Suarez, ibi l. o. l. i. dicit libere ignorantiam *negativam* l. v. i. thesis ergo est, quod meos versetur in *dubio*, non opinionem probabilem habeat.

152. Porro in tali casu, potest quis dubium nunquam utique resolvere, ut inquit Suarez. l. c. n. l. i. «per indicium practicum, quo aliquis prudenter indicat, se non obligari hic et nunc tali praecepto, quia nemo obligatur lege, nisi illi sit sufficienter proposita: se l. qui post faciam diligentiam sufficientem ad cognoscendum, an sibi sit tale praeceptum impositum,

non potuit id assequi, non habet talem legem sufficienter propositam : ergo licet in generali seu speculative maneat dubius, an talis lex lata sit, in particulari est certus, se non obligari tali lege ».

Sed deinde rem revocat ad principium, quo el Auctor noster utitur, inquiens ibid.: « Ut qui possidet rem, de qua dubitat, an sit aliena, etiam dubitat, an contrectare vel consumere illam sil actio secundum se iniusta, utpote contra ius ac dominium alterius: unde si illam alteri daret, vitaret omne periculum peccati tam formalis quam materialis, ut sic dicam (hoc est *tenere tutiorem*): non tamen ad hoc obligatur, quia in dubio nemo cogitur, rem, quam possidet, alteri dare; tunc enim cum melior sil conditio possidentis, potest se ipsum alteri praeferre salisque est, quod in particulari sil certus, hanc actionem sibi non esse iniustam neque peccaminosam ».

El ulrumque principium, quo dubium resolvatur, sic breviter alibi proponit in 1. 2. tr. 3. disp. 12. sect. 5. n. 7: « Circa dubium iuris est advertendum, variis modis posse conlingere: 1° quia simpliciter dubitatur..., an sil lata lex necne. El tunc generalis regula esi non obligare. Ratio peti potest ex illo principio, quod *in dubiis melior est conditio possidentis*: homo autem continet libertatem suam, vel certe ex illo, quod in materia notandum est, quod lex non obligat, nisi sil sufficienter promulgata: quamdiu autem rationabiliter dubitatur, an lata sil, non est sufficienter promulgata ».

Auctor porro, uti palet, ex duobus heic relatis principiis, amplectitur potius secundum principium, quod dicunt *possessionis*, quam primum. Cuius rei quatenam sit causa, inferius videbimus.

153. Verum quaestio esse potest, an apte seligatur principium possessionis; quippe sunt, qui dubitent, an eiusmodi principium, sicut ex omnium consensione valet in materia *iustitiae*, ita etiam valeat extra *iustitiae* materiam: qua de re tamen Auctor nullum dubium movet.

El diceret forte, huc spectare quod ait Suarez *de Censur.* disp. 40. sect. 5. n. 15.: « Quod vero dicunt aliqui, hoc solum habere locum in materia iustitiae, non vero aliarum virtutum, *falsum est* el sine fundamento dictum». Et allegari hunc locum video a Croix Lib. I.n. 502. Sed Suarez ibi non tam de hoc principio possessionis agit, quam de dubio resolvendo ope vel illius vel alterius principii. Quocirca pergit: « Quia non minus est vitandum peccatum in materia iustitiae, quam aliarum virtutum el sicut in materia iustitiae occurrere potest sufficiens ratio, ob quam, non obstante illo generali dubio, potest in particulari esse certitudo practice de honestate actus, ita el in materia aliarum virtutum potest similis ratio occurrere, ut in materia religionis nemo obligatur volo, de quo dubius est, an illud emiserit... el in materia temperantiae qui iusle el invincibiliter dubitat, an hodie sil dies ieiunii, non est co-

gendus ieiunare et simile est in observatione festi et universim in materia obedientiae (in qua nunc praecipue versamur), quamdiu quis invincibiliter dubitat, an praeceptum sit impositum et non potest post moralem diligentiam notitiam illius consequi, non est cogendus in conscientia ad observationem talis praecepti, praesertim ubi res praecepta onerosa est et gravis. *Tum ex illo principio, quod lex non obligat personam* vel (ut alii loquuntur) non ligat illam, donec illi in particulari sit sufficienter proposita, nec per eam (personam) stet, quominus proponatur. Tum etiam quia esset intolerabile onus, praesertim in legibus positivis, quae non solent vel certe non possunt obligare cum tanto rigore. Nam etiam naturalis lex nunquam obligat cum solo huiusmodi dubio». In quibus vides, ne mentionem quidem fieri illius principii possessionis.

154. Celerum verissimum est, ex sententia Suarez, principium *possessionis* valere in aliis materiis et non solum in materia iustitiae. Et de usu quidem huius principii in *dubio iuris*, verba illius attulimus super, n. 152. De dubio autem facti sic scribit in 1. 2. tract. 3. disp. 12. sect. 5. n. 8.: « Circa dubium facti primo servanda est illa regula iuris: *In dubiis melior est conditio possidentis*: quae, celeris paribus, verum habet in omni materia quoad hoc, quod nullus debet spoliari re sua, quam rationabiliter possidet, propter solum dubium, sive debeat spoliari ad exercendum actum iustitiae, ut est restituere, sive ad actum religionis, ut est implere votum, sive ad alia similia ».

Et hanc doctrinam sequitur etiam Lugo *de iust, et iure* disp. 17. n. 87. ubi ait: « Nulli volunt, differre quoad hoc materiam iustitiae a materiis aliarum virtutum. Alii melius id negant ponuntque regulam, quod in pari causa semper sit melior conditio possidentis. In pari, inquam, causa; potest enim causa aliunde esse valde dispar, eo quod praesumptio iuris sit contra possessorem ex aliis capitibus ».

Et Disp. 23. n. 110.: « Alii denique, quos recentiores communiter sequuntur, melius docent, id locum habere in aliis etiam materiis; quia possessio eodem modo iuvat possidentem, pro quo stat praesumptio, quoties alia fortior praesumptio non obstat. Si enim aliunde praesumptio staret pro obligatione, ut si constet de verbis prolatis obligationem exprimentibus, dubites tamen de animo te obligandi, tunc praesumptio staret pro obligatione. Quare non potest melior regula et magis universalis tradi, quam quae ex foro externo desumi potest; quoties enim in foro externo sententia proferretur pro obligatione et reus seu debitor condemnaretur, non obstante possessione, idem de foro interno indicandum est: quando vero debitor in foro externo absolveretur, idem etiam dicendum est in foro conscientiae. Nam quod, ad rem non probante, reus absolvi debeat et quod actori onus probandi incumbat, *de iure naturae* est: quare quoties onus probandi creditori incumberet in foro externo et

ideo, probatione deficiente vel praesumptione sufficienti, reus absolveretur, idem dicendum est in foro conscientiae, si eadem circumstantiae inveniuntur *.

Et s. Alphonsus Lib. 1. n. 26. loquens de principiis reflexis, e quibus certum iudicium practicum de honestate actionis resultat, haec habet: * Horum principiorum principalissimum est illud, quod lex dubia non potest certam inducere obligationem. Cuius principii veritas ne ab ipsis quidem rigidae sententiae fautoribus negatur... Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium: *melior est conditio possidentis*. Quandoquidem enim lex dubia minime ligat hominem, homo utique remanet solutus ei liber ab obligatione legis coque casu licite potest uti sua libertate, quam vere possidet, cum lex est dubia. Ait enim s. Thomas 4. Disp. 15. q. 2. art. 4. ad 2: Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur. Licet autem aliqui hoc secundum principium conentur infirmare, dicentes, quod valet tantum pro loro, vel lanium in materia iusliliae; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quaestio lanium esse potest, an in quolibet dubio morali possideat lex, an libertas».

Itaque si de sensu principii sermo sit, erit huiusmodi : ius, quod quisque habet, ut se solutum putet seu liberum el non ligatum quousque ligetur lege, hoc dicetur *possessio Ubertitis'*, servitus vero seu sublectio seu vinculum, quo quis lege nequitur et ligatur, quousque cessare id vinculum censeatur, dicetur ius seu *possessio legis*.

Ratio autem principii a s. Alph. recte deducitur ex alio principio, quod lex dubia non possit certam inducere obligationem. Sicut enim lex dubia non ligat, ita lex dubia non potest deturbare hominem a iure seu possessione status sui liberi, seu aliis verbis, e possessione libertatis. Vere igitur dicitur, in dubiis meliorem esse conditionem possidentis; quia dubia virtus vel legis vel libertatis deturbare non valet a iure, quod dicimus possessionem.

155. Hoc ipsum confirmatur el elucidatur ex sensu, quem effatum illud habet in iure. Nam *principium possessionis* habetur in 65 reg. iuris in 6° ita: « *In piri delicto et causa potior est conditio possidentis* ». Dicitur *in pari delicto*[^] qu indo ulerque reus est eiusdem delicii, v. gr. si quis pecuniam det indici, ut ferat iniqui semenliam. Dicitur *in pari causa*, quan lo rationes seu iura aequae ulrique parti favere videntur, v. gr. in casu, quem habemus in Cap. *Si a Sede de praebendis et dignitatibus* in 6°: « Si a Sede Apostolica vel Legato ipsius *uni* el ab Ordinario *alteri* eodem die idem beneficium conferatur, nec appareat, quae collatio fuerit primo facia, erit polior conditio possidentis ». Idem dicito, si in indicio ulriusque partis testes fuerint aequae idonei. I

Porro ratio huius regulae sic exprimitur in 1. *Cum par delictum* 154. De div. Reg. Iur.: « (aim par delictum est duorum, *semper oneratur pe-*

filor, el melior habetur possessoris causa ». Et rursus § *Retinendae* Instil. *De Interdictis*: «Commodum autem possidentis in eo est, quod etiamsi eius res non sil, qui possidet, si modo *actor* non potuerit suain esse probare, remanet in suo loco possessio: propter quam causam *cum obscura sunt utriusque iura, contra petitozem iudicari solet* ».

Notetur, quod dicitur « semper oneratur petitor»; lum aliud: «eum obscura sunt utriusque iura, conlra petitozem indicatur ». Petitor nempe perinde est ac *Actor*, qui scii, alterum ad indicium provocat el rem aliquam ab eo praestandam petii, qui propterea l. *In iribus*. Dig. *I*). *indiciis* el c. *Inter ddcetos De fide Instrum.* etiam *Petitor* nominatur. Aller vero, quem quisque petal, dicitur *Reus*; namque generalim loquendo *Reus* non sumitur pro criminoso el delinquente, se l sic nominatur a *Re*, quae ab eo petitur. Atque hinc est, quod in reg. 11. lur. in 6°: *Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius, quam actori*; reus dicitur ille, a quo aliquid ab actore etiam inique petitur. Ita enim el in *C. Forus 6. de Vera Signifie.*: « Heus a *Re*, quae petitur, nuncupatur: quia quamvis conscius sceleris non sit, *reus* tamen dicitur, quamdm in iudicium pro re aliqua petitur ».

Possessor ergo paries *rei* habet el in casu nostro *rei* parles agit quisquis petitur, ut quidpiam praestet. Quotiescumque dubia sint *iura exigentis* (exigens autem seu *petitor* in casu est *lex*), standum est pro *reo*, seu pro possessore.

15G. Advertendum ergo est 1° Doclores utique tenuisse principium possessionis etiam quoad legem, sed 2° id voluisse *in dubio*, idcirco 3° non inclusisse casum *opinionis probabilis*: quia reipsa ex communi definitione, status opinandi alius est a statu dubitantis.

Primum el secundum sic ex Suarez sumemus in I. 2. tract. 3. disp 12. sect. 5. n. 7.): « Circa *dubium* iuris est advertendum, variis molis posse contingere. *Primo*, <]iia simpliciter dubitatur de tota lege quoad exercitium, idesl an sil lata, necne. El lunc generalis regula est, non obligare. Ratio peti potest ex illo principio, quod *in dubio melior est conditio possidentis*, homo autem *continet* libertatem suam... *Secundo* vero quamvis constet legem esse latam, dubitari potest de sensu eius el idem dicendum est per eandem rationem ; nisi quod in eo casu, ad expellendum dubium, recurrendum est ad Superiorem, si facile fieri potest. *Terio* cum constet de lege et de sensu eius, dubitari potest, an in hoc casu particulari obliget (idest, an excusetur quispiam); et tunc generalis regula est, *si nulla sit sufficiens ratio probabilisque ad excusandum*, lunc obediendum esse legi, *quia ipsa vel Superior continet ius suum...* ». Ubi videtis, ex mente Suarez valere principium, etiam pro possessione legis.

157. Verunlamen advertistis verba illa: Si nulla sit ratio sufficiens

probabilisque ad excusandum? Itl vero clarius audiemus ex Logo: scii, si opinio probabilis adsit, hanc sullicere ne amplius locum habeat principium de possessione pro lege. Ita sane Lugo *De Poenit.* Disp. 16. n. 59. : « Conveniunt omnes in hoc, quod is, qui scit, se peccasse mortaliter, *dubit*at tamen, an illud peccatum sil confessus, debeat illud confiteri »; *nam tunc possessio est contra poenitentem*; constat enim certo de peccato et de obligatione confitendi, non autem constat de confessione. Imo Aegidius de Coninck addit, idem dicendum esse, quando certo constat de peccato commisso et solum *probabiliter* existimatur fuisse dictum in confessione; quia debito certo non satisfacit per solutionem incertam, pro quo alios affert Diana... Hoc tamen non videtur verum, ul dixi; quia in aliis etiam praeceptis obligatio est certa, audiendi sacrum v. gr., ieiunandi, recitandi officium etc.; et tamen satisfacit homo, *si iuxta probabilem sententiam ieiunet, audiat sacrum vel recitet officium*: cur ergo non satisfaciet per *confessionem probabilem* obligationi confitendi? Imo nihil frequentius apud Theologos, quam excusare a reiteranda confessione eum, qui confessus est Confessario habenti solum jurisdictionem *probabilem*, hoc est iuxta *probabilem aliquam sententiam* de eius valore (alii huius rei idoneam magis rationem reddunt). Ii eliam, qui dicunt, probabile esse, quod detur sacramentum validum sed informe, consequenter dicunt, illa peccata non esse iterum confitenda, licet revera valor praecedentis confessionis solum sit probabilis».

Quod brevius idem Lugo sic explicat *De lust, et lur.* Disp. 23. n. 110.: « Bene advertunt (scii. Auctores citati, qui rem ex professo tradant), id procedere, quando est merum *dubium negativum*; nam si esset *dubium positivum* et *rationes probabiles* pro utraque parte, tunc servandae essent regulae, quae communiter dantur circa conscientiam probabilem et regulariter *debitor potest amplecti indicium probabile*. Advertunt eliam, regulam praedictam (*scii, in dubio melior est conditio possidentis*) locum habere eliam, quando animus magis propendet in contrariam pariem ; *s/ enim adhuc res manet dubia, nec fit indicium probabile positivum pro parte contraria*, favendum est possessioni et libertati ».

158. El ipse s. Alph. Lib. 1. n. 26. declarat possessionem legis hoc pacto: Verbis enim citatis (n. 155.) subdit: « Anliprobabilislae dicunt, semper legem possidere: nos vero dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempe cum lex non est adhuc promulgata. Haec, dico, quaestio est: sed nemo negare potest principium possessionis. Casu igitur, quo possidet lex, pro ea standum est, si vero possidet libertas, standum pro liberali . Ad dignoscendum autem, pro qua parte *in dubiis* stet possessio, videndum pro qua stet praesumptio. Praesumptio vero slat pro ea parte, quae non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illu l tiansferl in alleram. *7'actum enim non praesumitur, nisi*

probetur 1. 2. *Big. Be Probat. In dubio* igitur factum non praesumitur, sed est probandum. Si vero factum est certum, puta si matrimonium certe est initum el dubitatur an rite initum sit, aliud principium servari debet: *in dubio omne factum praesumitur rite facium* sive: *in dubio praesumitur factum, quod de iure faciendum erat* sive: *standum pro valore actus* ».

Loquitur s. Doctor in hypolhesi dubii: quid vero, si opinio probabilis faveat libertati? L. 3. n. 112. q. 3. § *secunda sententia* scribit: * Nec huic obstat sententia, quam secuti sumus Lib. 1. n. 97. scii, quod in dubio an lex recepta sil, lex bene obligat: *nam hic non versamur in dubio, sed in opinione probabili*, cum valde probabile sil ex auctoritate DD..., hanc legem non fuisse receptam. In dubio enim praesumptio stat pro lege, cum delictum in non recipiendo legem iuslam non praesumatur. Quando autem *probabile est*, quod obligatio legis nunquam inceperit, *vel quod lex abolita sit*, tunc cessat praesumptio pro lege el possidet libertas ».

Atque ita s. Doctor ohm docuit de probabili voti satisfactione (Lib 1. n. 76. edit. an. 1757.): «Si quis probabiliter indicet implevisse votum, sive poenitentiam aut Officium et similia, ad nil aliud tenetur ; tum quia Deus contentus est de probabili legum satisfactione, tum quia cum obligatio legis est dubia, iit dubia eliam possessio legis. Ita *communiter* Roneaglia, Salmanlic. cum Laymann, Diana etc. Viva, Lugo, Bardi, Croix, Cardenas, Illsung... ». Verum in postrema editione Bassanensi L. 1. paulo post locum prius citatum h. e. n. 29. id tantummodo concedit, si « probabilitas esset talis, quod praesumere faceret *quadam certitudine morali*, volo iam fuisse satisfactum ». Sed profecto permanere licet in sententia, quam ipse s. Doctor dixerat *communem* et ex principiis probabilismi consequitur: cum praesertim ratio allata: quod cum votum est certum, libertas remanet ligata ab obligatione voti, donec votum certe sil impletum, sil ipsa thesis probanda seu de qua est quaestio. Cum sane dicitur quod obligationi certae non satisfit per solutionem incertam, duplex ordo permiscetur, ordo realis et ordo rationis. In ordine reali obligationi reali iit salis reali solutione, sive eius notitia certa postea permaneat, sive in incertitudinem abeat. Certitudo et incertitudo ad ordinem rationis spectant nec incertitudo tollit realem exstitisse solutionem, sicut e contrario identidem ex errore potest haberi certitudo de re non peracta. Principium ergo sic clarius efferendum esset: non est eximendus a satisfactione obligationis olim certe contractae, qui incertus est an ipsi satisfecerit, qui nempe ;ul iam advertimus) solum probabiliter iudical se satisfecisse. Sed, ul palet, hoc est illud ipsum, de quo esi quaestio. Nequit ergo esse principium in hac quaestione. E contrario hac posita probabilitate, non est amplius nunc certa obligatio.

159. Quoad vim regulae iuris: *in dubiis tutior pars est eligenda*, bene

respondet s. Alph. l. 1. n. 79. id valere in dubio practico, videlicet si quis dubium nullo alio pacto resolvere valeat. Qua in hypolhesi contineret id. quod dicit A. l. c. ex una parte esse *dubium* (ubi peccatum timetur) ex altera *certum* (ubi nulla est suspicio peccati). Verum accersilo principio reflexo, utraque pars iam tuta evadit et tunc intius eligere est quidem consilii, non vero praecepti.

Hanc in rem s. Alphonsus ibid. plures Doctores allegat, e quibus s. Antonini textus clarissimus est: « Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud: In dubiis imior via est eligenda; respondetur, hoc esse verum de honestate et meriti maiorilale, non de salutis necessitate, quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare». Quo in loco s. Alphonsus explodit interpretationem Palnlii, quasi scii, s. Antoninus loquatur de eo, qui habet benigniorem opinionem pro unice vera. Falsilalis redarguit s. Alphonsus verba Palulii, allegans haec ex eodem loco s. Antonini: « Respondetur: hunc contractum esse usurarium, non csl clarum; cum sapientes contraria sibi invicem in huiusmodi sentiant etc. ».

XXV. Porro pro regula cognoscendi, (piis sit possessor, attendendum est. pro quo stet praesumptio in foro externo; is enim censebitur possidere: praesumptio amem censetur stare pro ea parte, cujus onus proli in di in aliam transfert. Birdi. d. 5. c. 5.

160. Regula, quam tradit Auctor, videtur clarissima. Tamen non semper clare elucet, quatenus pars minus habeat actoris, quatenus rei. Sed haec disculi melius solent ad quaestiones speciales.

Unde cum Sanch. l. avm. 7. c. et aliis resolvuntur casus sequentes.

XXVI. I. Dubitatur, post sufficientem diligentiam adhibitam, an lex sil imposita, v. g'. ieiunii, item, an votum vel iuramentum sil emissum: non obligatur dubitans. IVilio i si; tpiia, cum lex ei votum ul obligent, debeant sufficienter proponi, merito hic praesumitur t on C'S', idcoque dubians manet in possessione suae libertatis. Suar. lbi). I. av. Contra vero si vovisse constet et dubietur, an satisfecerit, tonetur satisfacere; qma tunc votum est in possessione. Similiter dubitans, an Horas legerit, tenetur legere; quia piacccptum est in possessione. Ita Sanch. l. avm. Bonae. l. c. l. ill. n. 163.

161 Quoad primam partem nulla est controversia et vix aliquis inventus est, qui oppositum docuerit, quem propterea universi impetiverunt. Regulam iisdem prope verbis proponit sic s. Alph. Lib. I n. 27.: « Si lex est dubie condita vel dubie promulgata, non obligat; quia possessio non stat pro ipsa, sed pro libertate ». Praeterea legis aut conditio aut promulgatio est res *facti*. Porro huc special aphorismus « Factum non praesumitur, nisi probetur ».

162. Quoad 2. partem, bene retineatur, agi de *dubio*: revocetur discrimen quod est inter *dubium* et *opinionem*; lum etiam reolatur, non

idem esse *dubium* el *incertum*: *dubium* dicit *suspensionem omnimodam assensus ob perspectam insufficientiam motivorum*: *incertdudo* vero est carentia certitudinis, quae oblinet, cum est firmus assensus citra formidinem de opposito. Porro saepe haberi assensum sine firmitate illa palam est. Iam vero A. loquitur de *dubio*.

163. Non ergo contraria huic doctrinae est sententia Suarez, quando *De Poenit.* Disp. 22. sect. 9. n. 6. de obligatione confitendi haec scribit: « Quando homo *probabiliter indicat* unam partem el de alia *non habet iudicium probabile*, sed suspicionem aliquam vel timorem aut formidinem; tunc non est *dubium*, quin homo possit vel debeat sequi tale iudicium: ita ut si indicet probabiliter se peccasse mortaliter vel nunquam confessum esse tale peccatum, lenealur illud confiteri et e converso si oppositum indicat, exoneretur tali obligatione. Ratio est supra lacta, quia tale iudicium est sufficiens ad regulandam humanam actionem: nam ex illo, quamvis speculative incertum sit, colligitur iudicium certe practicum de rectitudine actionis vel omissionis, sufficiens ad actiones humanas; quia maior certitudo regulariter excedit hominis vires ».

Neque contraria est doctrina Bonacina, qui *De Poenit.* Disp. 5. q. 5. sect. 2. punch 2. § 3. dillic. 4. pag. 208. nn. 3. 4. postquam dixit ad confessionem illum teneri, «qui scit se peccatum mortale commisisse, sed *duhd*at, an illud confessus sit vel etc... ; constat enim de obligatione el dubitatur de excusatione», mox sublicii: Quae dicimus, intelligenda sunt de *dubio proprie dicto*, non vero de opinione; nam si quis probabiliter opinetur, aliquod peccatum non esse mortale seu se non peccasse mortaliter, non tenetur tale *dubium* in confessione explicare... Idem dicendum puto de illo, qui scit, se mortaliter peccasse, sed probabiliter opinatur, se illud confessum fuisse vel illius confessionem validam fuisse, ul palet ex proxime allata ratione ».

Non aliter Salmanlicenses *De Voto* Tract. 17. cap. I. η. 145: «Qui certus est, se votum aut iuramentum emisisse, *dubit*at vero, an illud impleverit, tenetur... executioni mandare: sicut de eo diximus, qui dubitat de executione legis (v. gr. recitandi Horas), certus illam esse latam, tenetur rem mandatam exsequi... At si *non solum dubitaret, sed probabiliter opinaretur*, se adimpleretur votum, ex molivo aliquo seu ratione, quam ad hoc haberet, excusaretur a positione rei promissae; quia iu moralibus sufficit probabile sequi iudicium, ul prudenter quis operetur ». Quam in rem allegant Diana, Leandrum el Del Bene.

Accedit Roncaglia Tract. 8. *De 2. Praec.* cap. 2. q. 4. resp. 2: « Qui certus esi, se votum emisisse el *dubit*at, an adimpleverit, tenetur volo satisfacere; obligationi etenim certae non satisfit incerta *ac dubia* solutione. Quod si adsint rationes vere *probabiles* ad indicandum volo se satisfecisse, tunc potest *dubium* deponere ». El allegat Bossium.

Vera ratio est, quia ab aequitate et a sensu humano nimis abhorret ceu durum, quod ad opus iterum constringatur, qui solida et gravi ratione sibi suadere potest, suo se muneri satisfacisse.

XXVII. 2. Qui certos est de lege et volo, dubius tamen, an et quid comprehendam lege aut voto; ut, si sciat se vovisse religionem, dubitet autem, utrum certam, an v ro in communi lanium: item vovit abstinere a copula, dubitat vero, an ab omni an ab illicita tantum: non tenetur voto, quoad partem, de qua dubitat.

164. Hanc doctrinam A. certe communem sic probat s. Alph. Lib. i. nn. 27.28.: « Idem dicendum (scii, *non obligari*), si dubitatur, an in lege comprehendatur necne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere; quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet... Sic pariter qui dubitat, an in volo emisso comprehendatur aliquid necne, non tenetur ad votum quoad partem, de qua dubitat; pro illa enim parte votum non possidet ». Et id confirmat ex cap. *Ex parle* 18. *De censibus* etc., ubi Pontifex indicit, *volentes solvere* (votum) *ad minorem* (mensuram ex variis, quae veniebant in controversiam) *non esse cogendos, ut maiorem persolvant*. Ideoque ibi notat Glossa: « In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit ».

XXVIII. 3. Si constet de lege, dubium autem sit, an recepta vel abrogata vel tu ab ea eximaris, (eneris lege. Ratio est; quia, cum constat de lege, pro ea stat praesumptio et possessio, proindeque alleganti eam non esse receptam vel abrogatam, incumbit onus probandi; ideoque, dmn non probat, lege tenetur, l ay. l. 1. t. i. c. 3. Sane. Fill, contra Salas et Azor. qui docent, si dubites, an lex sit acceptata, ea te non teneri.

165. Fuerunt qui dicerent, legem in hoc casu non possidere atque adeo non obligare, maxime si lex sil poenalis. Hos referi s. Alph. Lib. 1. n. 97. et Salmant. *de Legib.* Gap. 2. n. 113. et quidem plures sunt ac probabilis habetur etiam a nonnullis, qui eam non tenent. Ratio horum est, quia si dubia est receptio legis, dubium est, an unquam obligaverit aut obligare caeperit et ideo libertas est in possessione. 9

Sed recte s. Alph. subdit, sequendam esse doctrinam, quam Auctor proponit. Quod vero ail A., quod onus probandi, legem (quae certe promulgata est) non fuisse receptam, incumbat illi, qui hoc asserit, confirmatur a s. Alph. per illud axioma: *In dubio praesumitur factum, quod de iure faciendum erat*. Ergo praesumptio stat pro lege recepta.

Addit recte s. Alph., falso quosdam supponere, quod lex ad obligandum indigeat *acceptatione*. Quando ergo constat de *promulgata*, lex habet possessionem, a qua non deturbatur *ob dubium* praedictum (a).

(a) In Tract, de Legibus videbimus, cur ab obligando cesset lex, si t<«r recepta non sit, quin recurramus ad necessitatem acceptationis ut obligare incipiat.

XXIX. 4. Qui dubitat, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ieiunio; quia libertas esi in possessione. Contra vero res se babel, si dubites de aetate ad ordinem sacrum vel beneficium requieta; quia praesumptio et possessio est pro praeepto: ideoque non potes recipere, donec de aetate constet. Laym. I. c. n. 35. Sanch. d. 40. et **il.**

166. Dicit A., in dubio non adesse obligationem ieiunandi; quia possidet libertas. Ratio autem, cur possideat libertas, haec est, *quod in dubio factum non praesumitur, sed probari debet*; atqui facium hoc requiritur, ut quis obligetur; ergo onus probandi reiicitur in legem et ideo libertas possidet et partes *rei* agit homo.

Effatum, quod *factum in dubio non praesumitur*, valet etiam quoad alterum casum de ordine suscipiendo, sed habet resolutionem oppositam. Nam lex est, qua incapax quisque censetur s. Ordinis, nisi expleverit XXI. annum. Ut ergo quis capax sil, haec aetas requiritur; onus autem probandi facium reiicitur in petitem. Ergo possidet praeceptum.

XXX. 5. Si cras sil ieiunium et post examen dubites, an sil audita duodecima noctis hora, potes coenare et carnibus vesci; quia libertas est in possessione. Contra vero, si hodie sit ieiunium et dubites, an sit duodecima noctis, non licet; quia praeceptum est in possessione: cum constet hodiernum diem esse ieiunii cl dubium sil, an transactus. Sanch. Laym. I. c. Quae omnia intellige de dubio stricte sumpto; si enim sit ratio dubium deponendi, v. gr. qnia aliqua horologia sonuerunt duodecimam, alia non, cessat ratio data. Cum enim duo horologia sini quasi duo doctores spu opiniones probabiles, licet utrumlibet sequi, nisi sciam unum errare. Laym. et alii communiter.

167. Auctor hanc doctrinam exhibet, uti communem. Eam sic tradit et s. Alph. Lib. 1. n. 32.: « Idemque dicendum de eo, qui est in sabbato et dubitat, an transierit hora mediae nodis; tunc enim nequit vesci carnibus, cum adhuc possideat praeceptum abstinentiae. Secus vero, si quis dubitet de hoc in feria quinta; quia tunc post adhibitam diligentiam licite potest edere carnes, cum adhuc possideat libertas ». Et pro ea sententia dicit stare Laym. Sanch. et *alios plures*.

XXXI. 6. Si dubites, utrum mediam noctem eoanando excesseris vel masticando aliquid dcglutiveris, non licet celebrare vel Eucharistiam sumere, Sanch. 1. 2. de matrim. d. 41. n. 40. Eagund. p. 3. 1. 3. c. 5. n. 18.; tum quia lex ieiune sumendi est in possessione, tum quia gravis esi irreverentia. Quampiam contraria sententia Lavmanno 1. 1.1. 1. c. 5. n. 3G. probabilis, Dianae vero torn. 2. ir. i. de Sacram. !L 29. tuta etiam in praxi videatur; eo quod lex Ecclesiastica in casu dubio non videatur tam arcte constringere conscientias et in dubio factum praesumi non debeat neque censetur irreverens, qui iuris praesumptionem sequitur. Vide infra 1. 6. tr. 3. c. 2. d. 2. el Card, de Lugo d. 15. η. I i-

168. Auctor duplicem sententiam innuit et loco in fine citato scii. Lib. 6. etc. probabilem ac tutam habet doctrinam Laymann, pro qua

s. Alphonsus Lib. 6. η. 282. allegat praeterea Palauni, Sporer, Cardenam, Dianam, Gobai, Elbel, Illsung, etc., quibus Lib. 1. n. 39. et in primis edill. n. 80. addit Eusebium Amort. Ratio s. Alphonsi est, quod praeceptum hoc sit *negativum*, prohibens scilicet, ne communicet quisquis cibum sumpserit post mediam noctem seu, aliis verbis, *arcens as. Communionem*, qui post mediam noctem cibum sumpserit. Ergo ut quis a communionem arceatur, probandum est facium scii, quod cibum sumpserit post mediam noctem. Ergo, concludit s. Doctor Lib. 6. η. 282., «non teneris abstinere, quamdiu non es certus et tanto magis si nullam habeas probabilem rationem te comedisse; tunc enim adhuc es in possessione tuae libertatis ».

In quibus, ut palet, conce lit id valere non modo *in dubio*, sed etiam in casu *opinionis contrariae*, quamdiu non es certus, inquit. Quo spectant verba ista, quae allegat ex Amort Lib. 1. n. 39. al. 80.: «Potest communicare, quia melior est conditio possidentis, quamdiu in contrarium non dantur praesumptiones tam fortes, ut operans probabilius credat, iam sonuisse duodecimam » (quod ultimum forte alii etiam in dubium vocabunt, si *probabile* sit, id factum ante duodecimam).

109. Ob eandem autem rationem s. Alphonsus Lib. 1. n. 38. sequitur sententiam Lugo circa cum, qui *dubitat*, an aliquid cibi vel potus deglutiverit v. gr. dum ancilla jusculum gustat, an salis salitum sit et dein expuil. Ratio, inquit s. Alph., «quia lex ieiunii non est positiva, ita ut praecipiat ieiunium lanqum requisitum absolute necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua interdicitur quisque accedere ad communionem, si quid cibi aut potus sumpserit... Igilur... probandum est facium ieiunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio ergo, an factum id sit, quo prohibitio legis viget, non tenetur quis a communionem abstinere ».

Nola alias rationes Auctoris, quod scii, lex ecclesiastica non videatur tam arcte constringere conscientias nec irriverens sit qui sequitur praesumptionem iuris (scii, stantis pro libertate).

XXXII. 7. Si post contractum bona fide matrimonium, dubium de valore superveniat, quod post veritatis inquisitionem depelli non possit, debitum non tantum reddi, sed etiam exigi potest; quia dubium superveniens bonae fidei possessori obesse non debet: vide Sanch. lib. 2. de malrim. disp. II. n. 47. Bonae, loc. cit.

170. De hac re s. Alph. Lib. 6. n. 903.: « *Certum est*, quod durante dubio, sive dubium antecesserit matrimonium sive ei supervenerit, coniux dubitans, ante diligentiam adhibendam ad dubium vincendum, non potest petere, sed potest et tenetur reddere alteri petenti in bona fide». Quod dein probat ex cap. *Dominus de Secundis nuptiis*: « Si vero aliquis vel aliqua... de morte prioris coniugis adhuc sibi existimat dubitandum, ei quae sibi nupsit, debitum non deneget postulanti: quod a

se tamen noverit nullatenus exigendum ». Ratio, inquit s. Alph., quia in dubio nemo privandus est suo iure certo, quod bona fide possidet, ut communiter docent DD.

Pergit s. Alph. Lib. 6. n. 904. : « Si contracto matrimonio in bona fide, dubium superveniat el adhibita diligentia illud vinci non possit, longe communior el longe probabilior sententia affirmari licere dubitanti non solum reddere, sed etiam petere... Ratio, quia qui matrimonium bona fide contraxit, iure suo petendi, quod possidet, non est privandus, donec constet de impedimento. Licet enim superveniente dubio suspendatur ius possessionis, usque dum veritas inquiratur: manente tamen post diligentiam dubio, cum ignorantia tunc sit invincibilis, manet possessio pro valore matrimonii el consequenter pro illius usu; possessor enim bonae fidei sicut potest post adhibitam diligentiam rem relinere, sic etiam potest illa uti ». Quo^{cl} dein s. Alph. confirmat ex decreto Caeleslini III. in c. *Laudabilem De frigidis cl malef.* Brevius eandem doctrinam habet s. Alph. Lib. 1. n. 33.

XXXIII.8. Qui certus est de debito el dubitat «an solverit, tenetur solvere : Suar. Vasq. Lugo, Dian. p. 2. t. 6. mise. r. <59., nisi etiam creditor dubitet ; tunc enim Tan. in 1. 2. ii. 2. q. 6. d. 4. putat non teneri, quod Laym. l. 1. tr. l. c. 6. ita limitat, ut teneatur non ad integram solutionem, sed ad pariem eius, pro qualitate dubii: quod Dia. p. i. t. 3. lt. 35. amplectitur ut probabile.

171. Quoad primam partem, quando dubia negative est solutio el certum debitum, nulla est dubitatio. Paucis s. Alph. Lib. t. n. 34.: Certus de debito el *dubius* de solutione tenetur solvere, ut communiter docent ».

Qua de re Vasquez in 1. 2. disp. GG. cap. 7. n. 43.: « Observandum, regulam praedictam. « *Indubiis aut in aequali causa melior est conditio possidentis* », non habere locum, quando quis dubitat, an solverit debitum, quod certo contraxit, sive illud contraxerit ex delicto sive ex quocumque genere contractus ; quia in tali causa non est aequa causa el ius utriusque partis; siquidem creditor pro sua parte habet ius certum debili contra debitorem, debitor autem non habet ius certum solutionis contra creditorem. Debitum autem certum non videtur aequae solvi solutione dubia el incerta, ac proinde in tali casu possessio non suffragabitur possidenti ».

172. El quidem, ut insinuat ratio quoque Vasquez, id valere debet non modo in dubio proprie dicto, sed etiamsi quis *probabiliter* iudicaret de solutione «a se facta. Ita Lugo postquam (viti. sup. n. 157.) defenderat sufficere probabilem satisfactionem praecepti, sibi obicit Disp. 1G. *De Poenit.* n. 60. : « Dices: Si debes ex contractu centum, non liberaris ab obligatione totali, nisi per solutionem certam ». El subdit: « Respondetur in primis: Si illa centum debeantur ex promissione liberali, videtur satisfieri solutione probabili; sicut qui ex voto debet ieiunium, si ieiunet observando

ieiunium iuxta probabilem sententiam, licet non iuxta certam. Si autem debeantur ex contractu oneroso, v. gr. ex emptione, permutatione etc., tunc fortasse non satisfacit; quia non servatur aequalitas dando pro re certa aliam incertam (v. gr. etiam alio exemplo, si dare velles pro mercibus monelas dubii valoris, v. l. monelas chartaceas, quarum valor nutat etc.), quae eo ipso minus valet et quia intentio contrahentium ea videtur esse, ut detur sibi pecunia certa pro mercibus certis ».

173. Quoad secundam pariem resolutionis, scii, nisi etiam creditor dubitet, s. Alph. admittit doctrinam Laymann, addens ipsam placuisse etiam Tamburini et Sporer, qui reipsa sic scribit *De Conse.* Tract. 1. n. 85. § 11: « Debitorem adhuc teneri ad integram solutionem affirmat Sanchez, in *Decal.* Lib. I. cap. 10. n. 12. (id tamen falsum est; quia Sanchez non supponit creditorem quoque dubitare) eo quod creditor sit in certa possessione sui iuris, quo per dubiam solutionem privari non potest. Contra debitorem omni obligatione liberali Tanner...; eo quod in tali dubio melior sit conditio possidentis. Itaque opinio probabilis, adeo ut eo casu ^{upc} debitor condemnandus sit, si omittat nec creditor, si integram solutionem *exigat*, ut notat Laymann, qui tamen longe *probabilius resolvit*, ad aequalitatem inter utramque pariem servandam, debitorem teneri non ad integram solutionem, sed ad pariem debili secundum proportionem dubii ».

Sed audiamus ipsum Laymann *De Conse.* cap. 5. n. 42: « Interdum, inquit, in utramque pariem quaestionis *c.r. diversis principiis* probabiles rationes occurrunt, ut discernere aliquis non possit, quarum ratio maius censeri momentum debeat; ex. gr. si in utramque partem rationabile dubium sit, utrum pecuniarum debitor illas solverit necne: quaestio est, an hoc casu ad integram solutionem teneatur? Ita probabiliter affirmat Sanchez Lib. I *Mor.* cap. 10. n. 12. (hoc falsum esse diximus) tum quia lactum in dubio non praesumitur tum quia creditor iure et actione sua, quam semel eum habuisse constat, in dubio privari non debet. In oppositam vero partem offert se ratio itidem probabilis, quod debitor non teneatur ad solutionem integram, sed tantum ad partem debiti secundum dubii proportionem. Quia aequitas non patitur, ut debitor sine culpa sua magno periculo subiiciatur bis solvendi integrum debitum: creditor autem, qui et ipse, ut pono, tale dubium non diffidet, nulli expositus sit periculo. Profecto in hoc casu neque creditorem condemnare, si integram solutionem *reciperet* (Sporer mutavit illud *reciperet* in *exigat*, quod et s. Alphonsus a Sporer accepit) neque debitorem, si integram solutionem facere omitteret idque ob diversas probabiles, quibus utraque pars nititur, rationes ».

CAPUT HI.

DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA.

174. Quatuor responsionibus materiam A. absolvit: 1° Definit scrupulum: 2° De licito contemptu scrupuli disserit: 3° Signa scrupulosi hominis affert: 4° Remedia proponit ubi el privilegia innuit.

XXXIV. Despond. 1. Scrupulus est inanis apprehensio et hinc ortus limor el anxietas alicubi esse peccatum, ubi non esi. Ita communiter Navar. Azor el ceteri.

175. Scrupulus dicitur inanis apprehensio, idest quae innititur vana et inani ratione el inde limor peccati etc. Vel, ul dicit s. Alph. Lib. 1. η. II.: « conscientia scrupulosa est ea, quae oh levia motiva, absque rationabili causa seu fundamento, *saepe* formidat de peccato, ubi revera non adest.

176. S. Alph. Lib. I. n. 15. ad triplicem classem revocat scrupulosos. «Tripliciter scrupulosi ut plurimum a scrupulis vexantur. Alii anguntur a pravis cogitationibus, quibus assenlire saepe se liment. Alii propter confessiones praeteritas, quibus salis nunquam se fecisse dubitant. Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione, quam acturi sunt ».

Dicit autem scrupulosos ad quampiam ex iribus istis classibus *ut plurimum* perlinere; quia ceteroquin innumerae habentur varietates. Quas melius recensendas reservamus, ubi de remediis.

177. Scrupuli a Deo permittuntur; quia suam habent utilitatem: sed curandi sunt, quia et sua damna secus habebunt: in hoc comparari possunt cum aliis lenlalionibus.

Utilitates habent (Croix Lib. 1. n. 513.) 1° qttia prosunt *ad emundandam conscientiam*; quippe qui cavet ab apprehensionibus mali etiam inanibus, multo magis a manifestis removetur. Hinc qui per vitam angi scrupulis consueverunt, solent in morte frui tranquillissima ac serena pace atque consolationibus abundare, etiam ex recordatione, quod semper conati sint, conscientiam mundam habere. »

2° *Prosunt ad hominem magis cautum efficiendum* in suis actionibus, ne quid in eis sit, quod Deum offendat redduntque attentum ac sollicitum, ul omnia ad Deum dirigat.

3° Plurimum prosunt *ad internam humiliationem*: inde enim discit, quam miser sit, quam infirmus, quam parum prudens: deinde cogitur oh angustias suas, se el sua omnia alteri aperire ac iudicium suum abdicare alleriusque sententiam sequi el obedire.

i Midlum ad hoc prosunt, *ut quis suo tempore possit alios dirigere ac iuvare*. Vix enim bene scrupulosum diriget, qui scrupulos non sen-

serit. Unde quos Deus praeordinat ad alios dirigendos, solet eos prius exercere, ut sciant aliis compati et experientia noverint, quomodo agendum cum scrupuloso, quem maxime torquet cogitatio ista quoque, quod neminem putet scire, quid sibi eveniat.

5° Denique prosunt *ad magnum meritum*; quidquid enim patitur scrupulosus et agit, agit ne Deo displiceat et sic semper intentionem puram habet: deinde plurimum scrupulosi ne Deum offendant patiuntur mallenque saepius mortem subire, quam huiusmodi angores, recedendi scii, a Deo, ferre. Et sic Deus martyres facit incruentos.

Sed rursus scrupuli sunt curandi, ne damna eaque gravia afferant. Etenim noxii esse solent tum corpori; quia *destruunt valetudinem, attenuant caput, saepe hominem ad insaniam* adducunt ac *vitam saepe abbreviant*: deinde etiam animae; quippe *eam intricatam, desolatam, perplexam* reddunt et quandoque *desperabundam*, confundunt *intellectum, indicandi vim perturbant hominemque saepe insignibus praeditum talentis reddunt ad omnes functiones ineptum*: praeterea *impediunt multa bona opera, prodigunt tempus* multis variis, inanibus cogitationibus etc.

XXXV. Resp.2. Licet operari cum conscientia scrupulosa, manente scrupulo, dummodo iudicetur esse scrupulus et ut talis contemnatur. Neque tamen opus est, ut ad singulos actus formetur hoc expressum iudicium, quod scilicet scrupulus: sed sufficit, quod contra eum agatur ex habituali vel virtuali iudicio, ab experientia praetitorum actuum. Huius est, quia talis nulli periculo se exponit; cum ad bene operandum sufficiat iudicium probabile aliquid licere: scrupulus autem, cum ex levi fundamento procedat, non tollit iudicium practicum probabile. Sanch. l. 1. c. 10. l. 1. g. Becan. Fill. n. 176. *3.

178. Sensus est, licere operari cum apprehensione illa, quae suggerit actionem esse peccaminosam; dummodo indicetur esse scrupulus, id est dummodo indicetur ab agente, apprehensionem illam esse inanem, vanam, falsam etc. atque adeo reipsa non haberi peccatum quod timetur.

Rationem affert A., quod nulli se periculo exponat; quippe vana isla apprehensio non tollit iudicium practicum probabile de honestate actus, quod scilicet iudicium inest ipsi agenti actualiter vel habitualiter seu virtualiter, quippe qui novit, actionem non esse reipsa illicitam. Bene s. Alph. Lib. I. n. 18.: « Conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum non potest auferre assensum de actionis honestate prius efformalum ex confessarii iudicio vel alio modo » v. gr. quia ex libris vel calechismis aut concionibus didicit; atque adeo in promptu habet, quo vincat vanam apprehensionem. Hinc scrupulus reipsa non suspendit assensum, ut dici debeat verum dubium, sed est veluti quaedam caligo, fumus, nubes, quae rectum iudicium obscurat quidem aliquo modo et obtenebrat, sed non tollit. Ita v. gr. qui inter celebrandam Missam an-

gilur scrupulo, quod non attente pronunciaverit verba consecrationis et tamen perturbatio isla non tollit dictamen de non repetenda forma: ita qui sibi videtur non bene recitasse Horas atque adeo repetendas sibi illas esse putat et tamen iudicio confessarii aut etiam praecepto obedientiae scit sibi id esse interdictum aut dissuasum.

179. Monet autem A. non opus esse, ut ad singulos actus efformetur illud dictamen. S. Alph. n. 19.: « Nec opus est, ut in quolibet particulari actu hoc iudicium efformet, nempe quod scrupulos (seu vanam apprehensionem et falsam) contemnere debeat ex praecepto confessarii: salis est enim, quod ex iudicio prius formato contra scrupulum agat; quia propter experientiam praeteritam (utendi scii, hoc dictamine) in eius conscientia iudicium illud habitualiter sive virtualiter existit, licet tenebris obscuratum ».

« Tanto magis pergit s. Doct., quod quando scrupulosus in illa confusione operatur, non operatur cum conscientia formata et deliberata, quae requiritur ad peccatum ». Quam in rem affert sententiam Gersonis aientis: « Conscientia formata est, quando post discussionem et deliberationem ex definitiva sententia rationis indicatur aliquid faciendum vel vitandum et contra eam agere est peccatum. Timor vero seu scrupulus conscientiae est, quando mens inter dubia vacillat, nesciens ad quid potius teneatur, non tamen vellet omittere, quod sciret esse placitum divinae voluntati et contra hunc timorem seu scrupulum facere non semper est peccatum (*nempe si contemnatur ut vanus*) et quantum fieri potest, abiciendus et extinguendus ». Et addit isla alia ex eodem Gersoni: « Scrupulosis contra scrupulum agendum est et lix operis pede certandum. Scrupulos compescere melius, quam per contemptum, nequimus et regulariter non absque alterius et praesertim superioris consilio. Alioquin limor immoderatus aut inconsulta praesumptio praecipitat ».

XWVI. Respond. 3. Signa conscientiae scrupulosae sunt I. Pertinacia indicii, qua doctorum consiliis non acquiescunt: unde varios consulunt et fatigant ac tandem nullius iudicio stant, nisi suo. 2. Ex levi apparentia frequens indiciorum mutatio: unde oritur in agendo inconstantia. Sic. v. g. in Horis legendis aliquando decies mutant indicium de lecto vel non lecto aliquo versiculo. 3. Quod ex priore procedit, perturbate agere et caeco quodam modo in externis actionibus verari. 4. Hic reflexiones extravagantes infinitarum circumstantiarum. 5. Timere in omnibus peccatum ac contra sapientum et proprium saepe iudicium esse inquietum. 6. Si confessoris indicet te esse scrupulosum. 7. In particulari signa scrupuli praesentis sunt haec duo. I. Si per illud experiaris te nimium angere et turbari: 2. si alias expertus sis, te similia apprehendisse sine fundamento.

180. Haec necessario sunt agnoscenda turn confessario, tum penitentibus. Confessario quidem tum ut iudicium rectum habeat circa ea, quae

poenilens confitetur el culpas distinguat ab inanibus apprehensionibus tum ul idonea praescribat remedia et caveat ab imponendis obligationibus v. gr. fugiendi occasiones, reparandi famam, restituendi seu resarciendi damna, veniam petendi ab offensis, scandala reparandi etc. Poenilenti autem sunt necessaria, quatenus expedit quam maxime, ul ipse quoque discernat, ubi vano scrupulo, ubi recto dictamine movetur et impellitur ad quidpiam agendum vel omittendum etc.

1151. Croix Lib. I. n. 515. de hae re scribit: « Maxima heic circumspectione opus est; nam aliqui *saepe* putantur esse scrupulosi, qui non sunt: c contra tamen aliqui sunt scrupulosi el non putantur esse ». Quam in rem affert haec verba Elizalde: « Scrupulosi vere tales paucissimi sunt; sed stultus mundus timorem Domini scrupulos vocat et conscientias fascinat ».

Ea memoravi, ne quis his decipiatur. Haec enim non de iudicio confessarii, sed secularium valent, ul palet. Sunt ergo minus opportuna.

182. Quamquam utile dixerimus, ul ipse poenilens sciat an scrupulosus ipse sit; tamen an aliquis, ut Croix ait n. 516., qui meticulousae conscientiae est, sit scrupulosus, communiter non potest indicare ipse meticulousus, sed relinqui debet indicium viro docto et prudenti, qui habeat in tractandis conscientiis aliquam experientiam; quippe meticulousi per suas anxietates impediuntur, quominus recte indicent, praesertim in rebus propriis, in quibus homines maxime caecutiunt: unde potius debent alteri credere, cui conscientiam suam atque operandi modum sincere aperuerint.

183 Addit Croix n. 517. vix posse indicari, post priorem aut alteram vicem, an poenilens sil scrupulosus necne; quia licet sil anxius circa plura, forte anxietas est rationabilis el insta. Sed haec non est regula generalis; nam sunl scrupulosi qui slalim se produnt.

Addit dein Croix n. 518. non esse 1° habendos ul scrupulosos, qui solliciti sunl imo moderate anxii, ne Deum vel levissime offendant el qui slalim culpam, in quam inciderint, deponere velint.

2° liem illos, n. 519., qui post vitam diu in gravibus peccatis tractam, anguntur sibique intra mediocre tempus v. gr. sex mensium nunquam videntur satisfacere, sed usque magis confiteri volunt et praeterita expiare. Ita Croix; quia (inquit) haec cura prudens est el necessaria ad recogitantia peccata, quae exciderint, tum etiam ad pravos affectus ac malas consuetudines corrigendas. El concedendum esi, non esse scrupulosos; dummodo non intercedant falsa iudicia, praesertim quod dicit de *expiandis praeteritis*: quis enim suspicatur, ibi esse scrupulum? anxietas ergo ista non erit scrupulosa, dummodo ab inanibus rationibus non profhial: utilis praeterea esse poterit, si bonos effectus adducat, etiamsi *nimum quid sit* quod Croix dicat *necessariam*; quis enim necessarium dicat, ul quis per dimidium anni anxius sit de scrutanda conscientia?

3° Neque illum dicendum scrupulosum, n. 320., qui post commissum peccatum aliquod, valde angatur, sollicite se examinet, anxie confiteatur sicque se ipsum turbet. Sed et haec sano modo sunt intelligenda; quia el in his inanes rationes habere suum locum possunt.

4° Denique, 52 i., el illos, qui dubitant, an in hoc vel illo peccaverint, quia aliud est dubium, aliud scrupulus. Et hoc verum est; nam scrupulus est limor peccati ex vana apprehensione: dubium vero, an pravus aut saltem minus rectus finis te ad agendum duxerit, seu an salis constanter affectum v. gr. odii vel invidiae compresseris, an graviter seu leviter peccaveris, potest oriri ex apprehensione non inani.

5° Tandem, n. 526., Croix, post Elizalde ul videtur, semper anxius, ne quis habeatur ut scrupulosus, qui non sil reipsa talis, comparisonem facit inter laxum et scrupulosum. 1° Laxus est, qui spernit el pro nihilo habet illa, quae alii communiter putant esse peccata; scrupulosus vero limet, quae alii pro nihilo habent. 2° Laxus non credit concinnatoribus eorumque exhortationes et reprehensiones habet ut exaggeratas; scrupulosus vero nec confessario nec aliis vivis doctis *factum excusantibus* salis credit. 3° Laxus procedere solet proprio iudicio ita ut neminem consulat; scrupulosus vero se securum non putat etiam in rebus manifestis et postquam responsa accepit, iterum iterumquo interrogat, volens se magis securum efficere. 4° Laxus non valde laborat de specie aul numero peccatorum in confessione exprimendis; scrupulosus omnia dubie el haesitanter confitetur, eadem saepius repetit, modo hunc modo alium numerum dicit, modo ul certa modo ut dubia peccata dicit. 5° Laxas praecipitanter el inconsiderate solet agere; scrupulosus vero suspense procedit nec communibus diclaminibus fidit, sed semper quaerit demonstrationes et evidencias. 6° Laxus praescriptas preces mente vaga el praepropere absolvit, sine causa interruptit, inter orandum circumspicit, fabulatur cie; scrupulosus anxie precatur, saepius subsistit pro attentione hibenda, eadem pluries reperit etc. Ex his extremis diiudicetiir qui esi rectae el formatae conscientiae.

18i. Ad ullim. animadv. Auctoris de iudicio scrupuli, bene addit Croix n. 524.: « Si quis anxius sil et seipsum interroget, quae causa sil suae anxietatis ac nullam rationabilem assignare possit, indicium habet, se angi scrupulo. Item si illa, quae alias prudenter indicavit non esse peccata, iam peccata videantur, vel formidet ne sint etc.

XXXVII. Insp. I. Bemedia conscientiae scrupulosae sunt I. Scrupulos contemnere, contra illos agere nec cogitatione fovere. II. Iudicio confessorii vel alterius viri docti ac pii acquiescere, non recurrendo ad eum in singulis actionibus; sic enim se el illum fatigant, cum scrupulorum incremento, sed accipiendo ah eo generalia principia, a quibus nullius scrupuli causa, imo nullo modo recedat. Et-i enim alterum errare contingeret; quia tamen huc faciendo agit, quod in se est, non peccabit. III Bono-

rom vilain et consuetudinem, tanquam regulam, intueri. S. Ant. Sylv. IV. Assuefacere se ad sequendas sententias mitiores et minus etiam tutas. Fill. c. i. η. 122. V. Non iudicare quidquam esse mortale, nisi certo sciat. Azor 1. 2. c. 20. Vasq. Sanch. Fili, t. 2. cap. i. VI. Nunquam otiari; quia otium implet phantasiam cogitationibus scrupulosis. \ II. Desirueri causis scrupulorum; v. gr. melancholicus evacuet medicamentis atram bilem: pertinax frangat suum iudicium: superbus prudentiae non confidat; rudis instructionem petat: timidus mediletur bonitatem Dei, quae non imponit praecepta redigentia ad insaniam. VIII. Nosse scrupulosorum privilegia, ut I. quod non teneantur in agendo adhibere examen et diligentiam, nisi valde mediocrem, nec tantam, quantam alii et quod, dum angit scrupulus nec suppetit consilium, possint libere agere, quod volunt, nisi certum et evidens sit esso p^occalum: vide Vasq. in I. 2. d. 57. 2. Quod nihil teneantur repetere ex praeteritis confessionibus, nisi certo sciant, illud esse mortale et se rite confessos non esse. Non est autem certus scrupulosus, quiamdiu dubitat. Unde suadet Laymann, ut nunquam confiteatur dubia et scrupulos, Et Sa V. *Dubium*, Sanch. Azor etc. dicunt non tenori confiteri, nisi quae iurare possit esse mortalia et nunquam esse confessum. Datio ulriusque privilegii est; quia in scrupuloso, ex nimio limose peccandi, turbatur ratio, ita ut non possit recte rem examinare. Unde, esto aliqua confessus non fuerit, non tenetur tamen cum tanto damno et periculo anxietatis perpetuae procurare integritatem confessionis, cum ab ea minores saepe difficultates excusent, ut notant Konin. I. avm. Bonae. Azor. Bec. IX- Confessarius non permittat confiteri vel proponere scrupulos vel dubia (maxime, si semel ad satietatem audiverit); quia alioquin nunquam fontem scrupulorum exhaustiet. Vide apud I. avm. heic. c. 6. Filliuc. Sanch. beic. et I. 2. de *Hiatr.* d. 4. Azor. t. 1.1. 2. c. 20. Bressenun 1. (i. toto. Bec. p. 2. 1. I. c. 4. Bonae, d. 1. q. 4. p. 9.

185. Primum monitum est, ut scrupulum quis 1° contemnat, 2° contra illum agat, 3° non foveat cogitatione. **I**

Contemnit autem ille, qui ex iudicio iam praemisso sciens, inanibus se apprehensionibus vexari, vixdum insurgere aliquam ex his animadvertit, despicit et pro nihilo habet, velut si culicem e manu excutiat.

Contra scrupulum agit, qui facit illud, quod vana apprehensio obligaret ad omittendum, vel omittit quod scrupulus dictat faciendum. V. gr. scrupulo urgente, repetendam anaphonam vel quid aliud in recitandis Horis, quia fuit distractus, non repetat. Urget scrupulus ad aperiendum caput sacerdoti, transeat operio capite. Et in hoc fraus cavenda moneatur. Scrupulosus enim dicet: hac vice repetam, ut sim magis securus, hac vice lanium, ut sim quietus etc. Nam id paulatim inducit apprehensionem obligationis et sic malum augetur.

Fovere cogitatione scrupulos est longas discussiones de ea re instituere utrum debeat vel non debeat, utrum fecerit vel non fecerit, quaerere consilia etc.

186. II. Indicium confessarii acquiescere. Hoc s. Alph. sic tradit Lib. I. n.13.: « Confessarius enixe curet, poenitentem scrupulis vexato suadere, quod omnino lusus incedit, qui sui directoris consiliis acquiescit et obtemperat in omnibus, in quibus evidens peccatum non apparet; tunc enim non ipsi

homini obedit, sed ipsi Deo... Contra vero inculcet, magno suae salutis discrimini se committere, qui praeceptis (inlellige *directivis*; secus dein poenilens alium fontem peccatorum reperiet) sui confessari renuit obedientiam praestare; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantum cordis pacem, devotionem et in virtute progressum, verum etiam mentem (quot enim scrupulosi obedientiae non acquiescentes in amentiam ceciderunt) item corporis valetudinem, imo, quod deterius esi, etiam animae jacturam faciendi; nam eo possent scrupuli devenire atque ad lanium desperationis redigere, qua vel sibimet mortem inferat, ut pluribus contigit, vel ul sic de sua salute desperans habenas ad omnia vilia laxet».

Quae mala aliis etiam viis interdum irrepunt. Nam molestiae eiusmodi el taedia facile adducunt ad fastidium cuiuslibet exercitii pietatis, precum, usus sacramentorum, custodiae sui etc. et ad solatia in externis quaerenda. Hinc sensim fervore devotionis tepescente, non modo instat periculum in gravia peccata prolabendi, sed etiam posthabendi quodlibet el perfectionis el salutis suae studium, lia non raro diabolus vel a proposito religionis, vel etiam a sinu religionis incautos abstraxit.

187. Hinc monitum quod confessario suggerit Croix Lib. I. 527.: ne admittat curam dirigendi scrupulosum, nisi iste ostendat se credere, quod confessarius possit el velit eum bene dirigere simulque constantiam apud illuni spondeat (id cum quadam discretione), confidentiam in se aperiendo, obedientiam in sequendo, etiam seposito proprio iudicio. Et iuxta omnes DD. hoc reipsa est unicum remedium ac facile (si pareant), quo iuvari isti queunt.

Hanc regulam suggerit Antoninus, apud Croix. n. 540.: « Est ergo quinta regula, obedientiae humilis imitatio, ul scilicet scrupulosus captivet intellectum suum dictis sapientnm el obedientiae superiorum, quantum* cumque scrupulus sibi dictet aliud».

El quomodo formare sibi conscientiam debeat, sic docet Lessius, apud Croix, ibid.: « quamvis ego, quoad me, potius indicarem me ad hoc teneri seu hoc esse peccalum etc.; quia tamen meus confessarius dicit contrarium, possum el volo facere hoc, quod ille mihi dicit el certus sum, me bene facere; quia Deus vult, ul faciam, quod ille mihi dicit, cum ipse mihi sil interpret divinae voluntatis».

Quo spectat illa sententia s. Philippi Nerii, apud s. Alph. Lib. 1. n. 12. «Qui proficere in via Dei cupiunt, submittant se confessario docto, cui obediant ul Deo. Qui ila operatur, fit securus a reddenda ratione cunctarum actionum suarum ». Quae est sententia omnium SS. et DD.

188. Porro pro Confessoriis haec monita faciunt, apud Croix Lib. 1. n. 529. Plerumque sil mitis erga scrupulosum, no afflicto afflictionem addat : quandoque tamen etiam inval austeritas, ul expugnari possit tenacitas indicii in poenilenle. Sed hoc remedio non utatur, nisi cum mansuetudine el

inspectis prius omnibus adiunctis personae etc.; ne in desperationem superius indicatam impellat.

Confessarius poenilenli respondeat resolute, recise, non haesitans, non mullum distinguens, sed absolute enuntians quid faciendum sit, semper sequendo pariem benigniorem el dubitationes interpretans in meliorem pariem. Nunquam autem det rationem sui responsi; quia secus has scrupulosus postea examinat sibi que aul dubias reddit aut in casum suum minus quadrare autumat el sic se magis implicat, ibid. 530.

Non patiat sibi proponi quoscumque scrupulos el dubia; sed quando moraliter certus est, idesl prudenter iudicare potest, nihil nisi scrupulum afferendum, dimittat ad communionem eliam non auditum. Ratio, quia hae interrogationes et frequentes recursus ad Confessarium sunt veluli frictio scabiei, quae placet quidem, sed nocet, ibid. 531.

Quandoque suaviter irrideat, dum proponit aliqua minus prudentia dubia iubealque cogitare, quid responsurus ipse esset, si ab alio interrogaretur mandelque id ipsum facere, ibid. 532.

189. Quoad monitum A. de generalibus regulis tradendis, sic s. Alphonsus lib. 1. n. 14.: « Satagat prudens confessarius, huiusmodi poenilenlibus regulas potius generales, quam particulares praescribere; regulis enim particularibus scrupulosi fere nunquam seolvere valent ad operandum, (piia semper dubitant, an regula illa praescripta possit valere pro casu occurrente, qui saepius videbitur illis differens a casu praeterito collato cum confessario ».

190. Dicit A., quod si errare aliquando contingeret, non est peccatum, Ut enim ait s. Alph., lib. 1. n. 17., « non peccat ratione obedienciae, quam praestare debet confessario ». Praeterea qui talis est, comparandus est illis, qui impotentes sint ad rectum iudicium ferendum atque adeo ad actiones suas redo didamini conformandas. Est ergo quaedam ignorantia plane excusabilis.

191. III. Vita proborum habenda lanquam regula. In dubiis enim vita et communis sensus hominum proborum potest haberi pro recta agendi norma. Neque supponi potest, quod probi omnes aul nesciant aut servare nolint Dei legem, prout par est. Nec repugnare huic regulae potest.

192. IV. Quod assuefaciat agere iuxta sententias benigniores. Ita quaedam sententiae, (piae alioquin viderentur minus probabiles, pro istis adhiberi possunt: v. gr. valet Missa die festi, etiamsi non attenderis. Valet sola attentio externa in recitatione Horarum. Non teneris fugere aliquam occasionem peccati aul peccandi quaedam peNcula.

193. V. Ne putet morale, nisi certo id sciat. El addi potest, nisi a confessario certe sciverit, aliquid esse mortale aul expresse id legatur in calechismis.

194. VI. Removendae causae scrupulorum. Harum quinque enumerat

A., Γ melancholiam, aul talem complexionem corporis, quae ad tristitiam facile inclinatur. Non abs re est, imo subinde non parum iuvat, eliam corporeas medicinas adhibere.

2° Pertinaciam in proprio indicio, quae, nisi retundatur, scrupulorum morbum, nisi accedente Dei miraculo, insanabilem facit. Haec facilius est in iis, (pii acumine ingenii valent; quippe facile inveniunt rationes dubitandi, quas deinolvere non possunt. Huiusmodi homines regerere solent: confessarius me non novit: non sum scrupulosus etc. Qua de re Croix lib. 1. n. 560.: « Ad satisfaciendum phantasiae, confessarius bis vel ter patienter audiat; tum semel pro semper admoneat, ut credat, se sufficienter cognosci stalumque animae suae perspectum confessario esse. Si non acquiescat, permittat ad tempus agere, quod vult, donec illam superbiam ac pertinaciam, qua indicio suo insistit, deponat: discet autem deponere, dum advertet, se in dies magis implicari el torqueri. Quod si nec sic tandem resipiscat, habeat pro incurabili el sustineat eum cum patientia; quandoque enim Deus sinit tales sic permanere ».

3° Superbiam, qua quis sua fretus prudentia parum curat de aliorum consiliis ac directione. Ealenus haec causa a praecedenti differt, quatenus haec superbia ad alias materias praeter scrupulos referri potest.

4° Ruditatem seu ignorantiam, cuius medicina erit instructio. Ceterum, ut notat Croix Lib. 1. n. 539, licet homo sit rudis, potest tamen el ipse assuescere ex generalibus principiis diclamen sibi formare, non recurrendo toties quoties ad confessarium. Quod si quando forte erret, non imputabit Deus, qui non obligat ad frequentem hunc recursum cum tanta molestia: sed unicuique dedit rationem, cuius ope diclamen agendi sibi formet.

5° Timiditatem seu pusillanimitatem atque animi deiectionem ac infirmitatem. Actio quippe aliqua, de se non mala, sed cum timiditate repetita efficit, ut animus magis timidus fiat et tandem inani el imprudenti timori ceditur et sic scrupulus nascitur. Ad hanc causam reduci debent imbecillitas capitis, quam homines apprehensi vi habere solent, tum defectus indicii naturalis. Huc perlinet et nimia quaedam sollicitudo cavendi quidquid speciem aliquam mali habet; dum enim sibi iugiter inlclamat: cave peccatum, cave libi, sibimet umorem auget sine causa el morbus contrahitur.

6° Illis causis addendae extrinsecus aliae, uti consortium cum scrupulosis el lectio casuum conscientiae facta ab incauto et minus intelligente. Item suggestio daemonis ad impediendum spirituales profectum. Ex parte vero Dei permissio, tum ad peccata puniendae, praesertim superbiae, tum ad instructionem, ut afflicti discant aliis afflictis compati eosque iuvare ac dirigere, tum ad excutiendam tepiditatem in via spirituali, tum denique ad maius patientis meritum.

Remedium autem generale est patientia et longanimis spes, quod Deus sua luce tenebras fugabit suoque caelesti lumine tempestatem sedabit.

195. Quoad VIII. De privilegiis scrupulosorum, clara omnia sunt. Quoad IX. Varia sunt monita pro varietate scrupulorum: ubi sedulo advertendum, saepe fieri, ut aliquis sil scrupulosus in una materia, v. gr. in recitatione Breviarii aut celebratione Missae, in aliis vero materiis non modo scrupulosus non sil, sed ad laxitatem deflectat.

196. Quoad confessiones praeteritas si quis scrupulos habet, quasi aul non explicaverit omnia peccata aul circumstantias aul numerum aul non salis doluerit, quando confessarius noscat, poenitentem fecisse confessionem generalem: ¶ numquam permittendum est ipsi, ul rursus generaliter confiteatur. 2º Et quando post confessionem generalem iter aul quater aul pluries concessum ipsi est, ul adhuc addat ea, de quibus nescit utrum rite confessus sil, tunc omnino non est amplius audiendus sed confessarius debet ipsi imponere, ut de illis rursus se examinet nec deliberate de iis recogitet neque verbum ullum faciat de confessionibus aut peccatis praeteritis, nisi cum iurare possit, culpas illas vere fuisse mortales et certus sil pariter, eas se nunquam confessario aperuisse. Ita s. Alph. in *Prax. Confess*, n. 37. qui hanc rationem addit: « quia DD. docent, scrupulosos etiamsi ex inadvertentia omisissent grave aliquod peccatum, non teneri, saltem cum de hoc certi non sunt, cum tanto incommodo ad servandam confessionis integritatem, a qua minora etiam incommoda ex communi doctrina excusant. Et subdit: « Curet in hoc confessarius, ul poenitens exacte obediat et si non obedit, increpet eum, privet communione et rigore coerceat. Scrupulosi ordinarie cum dulcedine tractandi sunt: sed circa obedientiam magnus vigor(sc. constantia) cum ipsis est adhibendus; si enim hanc obedientiae ancoram amittunt, certum incurrunt naufragium ».

Circa vero confessiones ordinarias, si angatur circa praeparationem, edoceri debet, sufficere mediocrem praeparationem et diligentiam, qualis in reliquis negotiis gravibus solet adhiberi, quae nempe non secum aliter timores et anxietates. *

Et quoad dolorem quidem et propositum satisfieri tum confessario tum poenitenti facile poterit, si confessarius advertat haec non deesse et brevi interrogatione et poenitentem eliciat veritatem.

Quoad confessionem, tota industria in eo versabitur, ul nolit audire, quae ex scrupulo procedunt et postquam de iis poenitentem instruxerit, exigat ul propositam normam servet.

Monet autem s. Alph. Lib. 6. n. 507., hisce modicam et levem poenitentiam iniungendam, cum saepius intra eandem horam redeunt cum novis culpis; quia supponitur salis imposita in praecedentibus.

197 < Quando scrupulus consistit in timore, ne consenserit pravis

cogitationibus v. gr. contra fidem, puritatem, caritatem, confessarius sit liber et intrepidus in parvipendendo eum et in asserendo poenilenti, has cogitationes esse sibi poenas et afflictiones, non vero consensus et peccata. Et in hoc praecipue confessarius utatur illa regula DI), quod cum persona est timoratae conscientiae, si non est plusquam certa de peccato mortali, debet indicare, eam non admisisse. Unde prodest scrupulosis imponere, ne de talibus cogitationibus penitus se accusent, nisi certi sint et cum iuramento possint testari, se consensisse. » Ita s. Alph. *Prax. Confess.*, n. 96.

198. Et quidem quoad cogitationes *contra fidem*, docendus poeniteris, ne positive pugnare velit contra tentationem, eliciendo actus oppositos, sed habeat se quasi permissive et cum contemptu, velut si ea a quopiam alio stulto dici audiret et potius quam in aestu tentationis velit elicere actum fidei, facilius vincet, si mentem abstrahat. Pertinebit autem ad prudentiam confessorii, ut inspectis personae circumstantiis varios modos pro diversis adiunctis suggerat; nam alii pueris, alii mulierculae, alii studioso erunt aptiores. Quidam facile tranquilli fiunt, dum regerunt: *Ego credo sicut s. Antonius*.

199. Item suadendum ne scrupulosus directe pugnet contra indicia temeraria, sed contemnat. Ita si oboriatur cogitatio, quod quispiam aut luxuriosus sit aut fur etc., non debet cogere mentem ad oppositum sentiendum nec rationes quaerere, quibus indicet, illum esse castum, iustum, pius etc. Potest sibi dicere: Quicquid ille sit, quid ad te? Visne idcirco tu peccare? etc.

200. Idem suadendum illis, qui internis vexantur cogitationibus, quasi Deum blasphemant, velint destruere etc. Videtur enim istis, haec omnia e corde provenire, ob vehementiam scilicet, et turbationem phantasiae. Phantasia hisce repraesentationibus si sit assueta, non subiaceat libertati. Contemptu igitur utendum nec litigandum est cum illis, quasi velit quis eas expellere, nec dein disputandum, an consensus accesserit. Suadeatur, ut tunc numeret vel dies mensis vel litteras alphabeti aut quot vitris constet fenestra aut solum lateribus.

Et huc perlinet monitum, ne quis, dum vexatur metu consentiendi, gestu vel verbis se defendat contra tentationes, v. gr. agitando caput, dicendo: non, non, nolo, non facio, abi diabole etc. Haec enim potius quam remedium afferant, magis solent accendere phantasiam et vexationem ac turbationem augere.

201. Quoad eos denique, qui in omni opere peccatum timent et ne operentur cum dubio, « hisce (inquit s. Alph. *Prax. Conf.* n. 98.) suadendum, ut libere et audacter operentur, scrupulo contempto. His valet dictamen: quicquid non video esse manifestum peccatum, id libere possum agere. Nec permittendum, ut se accusent de factis cum dubio ».

202. Quoad scrupulos in celebranda Missa, haec monet Croix lib. 6. pari. 2. n. 190. Si scrupulus sit circa intentionem, cogitet quod docent omnes, vix possibile esse, ul sacerdoti ratione utenti desit intentio, nisi sciat se oppositum voluisse. Intentio habetur et patet in eo quod facit; nam non faceret, nisi vellet. Ita habet intentionem imponendi amictum capiti, lavandi manus, eundi ad altare etc.

Hinc huic suadendum, ne renovet intentionem el ne dicat secum ipse : *volo consecrare*. Eo ipso, quod timet, ne habeat intentionem, habet sufficienlissimam.

Assuescat verba consecrationis non altiori voce efferre, quam reliqua secreta recitet el licet ob strepitum non advertat, se ea pronunciare, non repetat qnidpiam... Eliam elapsa syllaba non vitiat formam.

Si incidat apprehensio, ne aliud inlelligat per *to hic* vel *to meum*, quamvis hoc vivide imaginetur, dum consecrat, contemnat nec curet formare intentionem contrariam; praevalere enim censenda est intentio generalis significandi id, quod significare debuit.

Si distractus nesciat, an quid omiserit el non recordetur se consecrasset, non turbetur, pergat el supponat, se omnia debita dixisse el fecisse; nam errores non fiunt sine advertentia, ubi ex habitu quis operatur.

Si haereat perplexus quid facere debeat, haesitationem abiicial, eligendo id quod primo menti occurrit ul melius el in eo permaneat nec rursus examinet, an bene statuerit, sed pergat.

Denique acquiescat indicio prudentis confessarii in omnibus.

TRACTATUS III.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE

Dub. I.

Quid sit lex sive praeceptum.

I. Respondeo. Lex et praeceptum, prout heic indistincte accipitur, est recta agendorum aut omittendorum ratio. Interim, cum a superiore non communitati, sed alicui tantum aut aliquibus in particulari aliquid praecipitur, non appellatur lex, sed praeceptum Ianium. Suar. Laym. Ronac. d. 1. q. 1. p. I.

1. Definitio: *recta agendorum aut omittendorum ratio*, non convenit soli legi proprie dictae, sed etiam praecepto. Insuper vix a consilio distinguetur. Est scii, definitio legis late sumptae.

Definitio ex s. Thom. I. 2. q. 90. art. 4. « Ex quatuor praedictis potest colligi definitio legis, quae nihil est aliud, quam quaedam ordinatio rationis, ad bonum commune, ab eo, qui curam habet communitatis, promulgata ».

Quatuor illa, de quibus s. Thomas, sunt 1° *Ordinatio rationis*; quia, ibid. art. 1., « regula el mensura actuum humanorum est ratio, quae est primum principium actuum humanorum... Rationis enim est ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis ».

Ad bonum commune; quia, ibid. art. 2., per legem homo ordinatur ceu pars ad perfectam communitatem: finis autem est communis felicitas.

Ab eo qui curam habet communitatis; quia, ibid. art. 3, < lex proprie et principaliter respicit ordinem ad bonum commune. Ordinare autem aliquid in bonum commune est vel lotius multitudinis vel alicuius gerentis vicem lotius multitudinis. El ideo condere legem vel perlinet ad lotam multitudinem, vel perlinet ad personam publicam, quae totius multitudinis curam habet; quia el in omnibus aliis ordinare in finem est eius, cuius est proprius ille finis ».

4° *Promulgata*; quia, ibid. art. 4., « ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur horni-

nibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fu per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione ».

Quidam addunt (Struggl. Tract. 3. q. I. n. 1.) «*cum voluntate eam* (scii, communitatem) *perpetuo obiigandi*», quae magis explicant legis naturam el discrimen a praecepto.

2. Alia definitio. *Commune praeceptum, iustum, stabile et sufficienter promulgatum.*

1° *Praeceptum*: ubi superioris designatur auctoritas el distinctio a legibus permissivis.

2° *Commune*: sic distinguitur a simplici praecepto. Sufficit tamen ut feratur pro coetu aliquo, imo si complectatur unam personam; dummodo non designetur specialis et individua, sed generatin! designetur illa, qui et nunc el in posterum occupabit v. gr. aliquod officium. El reipsa fertur in communitatem quatenus praecipitur, ut quicumque ex communitate locum illum tenet, vel coetus illius pars quandocumque efficitur, eo statuto adstringalur.

3° *Iustum*: infra explicatur. Sunt qui iusliliam legis referunt ad hoc quoque, ne superior excedat in iubendo suam potestatem.

4° *Stabile*: ex natura sua, nec pendet ab exsistentia aul legislatoris huius determinati aul horum singillalim subditorum.

5° *Sufficienter promulgatum*: de quo infra.

3. Conditiones intrinsecae legis sex solent numerari, nempe nl lex sil honesta, iusla, possibilis, utilis, respiciens bonum commune el perpetua. Ita communiter theologi ex Isidoro. In cap. enim *Erit* 2. Disl. 4. referuntur haec Isidori verba: « Erit autem Lex honesta, iusla, possibilis, secundum naturam, secundum patriae consuetudinem, loco lemporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta. » Supponitur autem legem ferri ab eo vel iis qui ius ad hoc habeant nec eos excedere limites suae potestatis. Quo posito, conditiones seu qualitates necessariae ut lex, non tantum perfecta sil, sed ut simpliciter sit, sunt enumeratae.

Sane 1° debet esse *honest*a, ita ut si quae leges inducerent ad inhonestum ac repugnans aut rectae rationi aut divinae positivae legi, nullam haberent vim obligandi nec essent servandae. Ratio, quia legislatoribus humanis Deus non dedit potestatem praeciendi inhonesta, sed honesta el ordinationi ad finem ultimum non repugnantia, imo conducentia.

2° Lex sil *inst*a; nempe ex norma iustitiae dislribulivac feratur el subditis imponatur cum aequalitate proportionis secundum eorum vires el facultates: alias non obligat in conscientia. Unde non obligat lex, qua princeps imponat tributum ab omnibus tam maiora quam minora bona habentibus, aequaliter pendendum. Item nec lex, qua v. gr. laxaretur ita

pretium frumenti, ut una pars subditorum seu civitatis debeat eam servare, altera non, nisi rationabilis causa sit huius discriminis ponendi. Huc revoca, si tot exceptiones dentur et exemptiones, ut alii subditi graventur.

3° Sil *observatu possibilis* neque solum physice sed etiam moraliler; adeoque debet esse conveniens el accommodata naturae et moribus hominum et consuetudini patriae, qualitati loci el temporis. Talis non esset lex, quae v. gr. ieiunium quadragesimale praeciperet in solo pane el aqua, vel quae civibus omnia convivia interdiceret, vel quae hominibus mponerel servanda evangeliea castitatis, paupertatis et obedienciae consilia; nam el Deus haec, ob maiorem difficultatem, reliquit sub consilio liberae cuiusque electionis.

4° Sit *necessaria et utilis*. Nam secus absque rationabili causa legislator restringeret libertatem et arbitrium subditorum; ad quod neca communitate nec a Deo habet legitimam potestatem. Quocirca, sicut subditi non peccant, si absque scandalo aul alio inconvenienti non servant legem ioiustam, ita neque peccant, si pariter non servant legem communitati manifeste inutilem, ut communiter docent theologi. In dubio tamen praesumi debet iusla et utilis; quia *delictum et defectus non praesumitur, sed demonstrari debet*: unde in tali casu lex est in possessione.

5° conditio est, ut lex *non sit pro privato commodo, sed pro communi utilitate conscripta*, scilicet saltem *mediate, indirecte* el *ultimo*. Ergo licet aliquae leges, v. gr. de solvendis tributis, cedant immediate el directe in bonum Principis, mediate tamen el indirecte cedunt in bonum commune, quatenus bene conservato statu Principis, vires ei tribuuntur ad bonum commune per apta media et politica instrumenta conservandum.

6° conditio est, ul lex sit *perpetua*, nempe de se el intentione legislatoris; nam per accidens leges humanae possunt a legislatore vel ah eius successore revocari, vel per contrariam consuetudinem abrogari, vel cessante adaequate fine legis, idest necessitate el utilitate communi, cessare.

Hae sex conditiones seu proprietates legis ita sunt necessariae, ul si vel unica desit, cesset ratio verae legis. Vid. Laymann *de Humanis legibus*, c. I.

4. Notat Auctor, quod lex dicitur, quae fertur communitati: praeceptum vero, quod cuipiam vel aliquibus particularibus personis, Verum melius explicanda, quae statuunt discrimen inter haec duo.

Triplici itaque modo potissimum lex et praeceptum simplex differunt.

1° ratione *iubentis et sublecti*. Quia praeceptum datur personis particularibus et potest dari etiam a privatis personis, v. gr. Praelato, Palrefamilias, Domino etc. E contra lex ferri debet a persona publica et pro aliqua lota communitate vel pro aliqua eius classe aul collegio, ul sunt milites, mercatores; ita tamen ut dispositio horum ad bonum totius com-

munitatis referatur et etiam in hac secunda hypolhesi lex pro aliqua classe afficiat universos, qui actu perlinent ad eam aut successive pertinebunt, non vero determinatas personas illas, quae classem componant.

Porro ab hoc discrimine pendet et illud, quod est ratione *finis*; nam lex respicere debet bonum commune: praeceptum per se in bonum privati fertur.

2° ratione *loci*. Quia lex directe afficit territorium communitatis et indirecte personas; praeceptum vero directe afficit personas: unde praeceptum obligat etiam extra territorium praecipientis et, ut dici solet, ossibus haeret: lex vero non obligat subditos extra territorium legislatoris existentes.

3° Praeceptum expirat ordinarie per mortem praecipientis (aut etiam si praecipiens ab officio removeatur); non autem cessat lex per mortem legislatoris (a).

5. Lex praeterea differt a *statuto*, per hoc maxime, quod lex ex intentione legislatoris debeat esse perpetua; simplex statutum e contrario sit temporaneum. Quando itaque v. gr. Pontifex praecipit personis ecclesiasticis, ut pro bono publico certis annis aliquid persolvant ex redditibus suis civili Principi, tale, praeceptum licet universale, non est proprie lex, sed simplex statutum. Idem dicito, quando princeps seu magistratus civilis diversa decreta edit pro quopiam tempore determinato, v. gr. tempore belli, tempore bacchanalium etc.

6. Quoad *mandatum*, habet hoc commune cum praecepto, ut regulariter exspiret cum morte mandantis. Haec tamen regula suas habet exceptiones (ex Croix Lib. 1. n. 566 et 876):

Iū Si mandatum sil ad pias causas, v. gr. si mandavit fieri eleemosynas :

2° Si mandatum sil in favorem dotis matrimonialis vel alicuius scholastici :

3° Si mandalarius expresse iubealur a mandante, quidpiam etiam post mortem sui executioni mandare:

(a) Xotat Scavini Toni. 1. png. 23. art. 1.: Communi usu inductum esse, ut Episcoporum ordinationes datae extra Synodum, nisi ipsi Episcopi aliud expresse declarent, tunc tantum habeantur ut *verae leges*, quando dioecesanos omnes tum clericos tum laicos adstringunt: secus non nisi ut praecepta reputentur. Dixi *extra Synodum*: nam ordinationes, quae conditae sunt in Synodo, habentur ut verae leges de se perpetuo duraturae, etsi unum tantummodo personarum coetum respiciunt, cmn in codice legislative contineantur. Dixi nisi *Episcopi aliud declarent expresse*: nam semper ipsi potestatem liberam habent leges ferendi pro uno coetu hominum etiam extra Synodum. Verum si de hoc clare non constet, istae ordinationes non habentur ut leges, sed ut mera praecepta; ilque ex recepta communi consuetudine. Et consulendum dicit Benedictum XIV. De Syn. dioec. 1.12. c. 5. n. 1.

4° Si res non sil amplius integra, sed executio mandati sil iam inchoata; quod locum habet in iudiciis extenditur ad donationes et promulgationes nomine alterius faciendas:

5° Denique si res quidem sit adhuc integra, sed tamen executio alicuius gratiae sil mandata in favorem alterius el non relicta libero arbitrio mandalarii.

7. Denique differt lex a consilio non solum, sed etiam a legitima permissione. A *consilio* quidem, quia per hoc consulens, etsi forte habeat potestatem obligandi, non tamen obligat, sed solum manifestat suum indicium aut beneplacitum; per legem autem, vel etiam per praeceptum superior obligat subditos.

Differt vero lex a *legitima permissione*; quandoquidem lex non potest praecipere aliquid iniuslum, inhonestum, peccaminosum: ex causa legitima autem polesl quandoque aliquod malum permittere et permissionem per publicum decretum polesl princeps statuere, ne maiora eveniant mala. Verumtamen per similia statuta non approbantur mala, sed lanium impeditur privata coercitio eorum. Scii, esi potius lex, ne quis alium impediat in iis, quae lex non prohibet. Sic iudaeis polesl legitime permitti privatum exercitium suae religionis el similia.

Unde resolves.

II. 1. Ad legem, seu praeceptum quis tenetur, non ad consilium; cum hoc tantum dirigat, illud vero obliget, ibid.

III. 2. Cum iniqua lex estel contra rationem, non obligat; quia delicii a rectitudine. ibid.

8. Haec iam in praeced. explicata.

IV. 3. Cum dubium est de iustitia, teneris lege; quia legislator possidet ius praecipendi idemque regitur altiore consilio ac potest habere rationes subditis occultas. Addit Suarez, etiam obligare, licet contra iustitiam legis sint rationes probabiles; quia alias nimia daretur licentia legibus non parendi, cum vix possint esse tam iustae, quin aliqua apparens ratio dubitationem movere possit. Suar. l. 1. c. 9. Bon.

9. Sententiae Auctoris omnino adhaerendum fatetur et s. Alph. Lib. 1. n. 99.: addit tamen hanc exceptionem: «Excipiunt tamen DI), si lex sil nimis ardua, vel si grave damnum subdito afferat». Et lectorem mox remittit ad ea, qme Lib. 3. n. 617. q. V. disserit de obligatione solvendi tribula, quando dubia est eorum iustitia. Cum A. quoque ibi de tributis disserat, in praesens hanc quaestionem omitemus.

V. 4. Leges et sententiae litae a tyrannis obligant, si ii pacifice regna possideant et a republica tolerantur. Nec obstat, quod sententia indicis illegitimi dicatur esse

nulla; id enim verum esi de sonleniia, prout est praecise a tyranno: non autem prout est a voluntate, sallem interpretativa et implicita reipublicae, quae, dum tyrannum et indices ah eo constitutos repellere nequit, tacite confert iis potestatem gubernandi eorumque leges et acta ratifiant. Less. l. 2. c. 29. d. 9. Sal. d. 10. s. 3.n. 14.

10. Huc spectat quaestio, quam s. Alph. Lib. 1. n. 08. movet, an teneamur obedire superiori in dubio, an sit legitimus. Nam si obediendum est tyranno, a fortiori, si eadem recurrant adiuncta, obediendum est dubio superiori.

Verum 1)D. heic, iis adiunctis non consideratis, rem in se spectant. S. Alph. dicit, tenendum omnino cum Sanchez aliisque, quod obediendum est, « *semper ac superior est in pacifica possessione suae potestatis*; quia lunc conditio eius est iam possidentis ius praecipendi ». Haec autem ratio concedit, ut non sit obligatio obediendi, si nondum superior huiusmodi pacifice possederit ius praecipendi. Ita si ab initio dubium sit de legitima electione superioris regularis, de legitima potestate legali, praesidis provinciae etc.

11. Heic nonnulla, occasione data, disputanda sunt de conditione subditorum, cum tyrannus, expulso legitimo principe, regnum occupavit.

Quoad tyrannum igitur 1)1). in primis distinguunt inter tyrannum *usurpatione potestatis* el tyrannum *abusu regiminis*, qui alias est verus princeps, legitimam oblinens potestatem. Heic sermo est de tyranno priore sensu, qui iam pacifice imperat, quatenus respublica vel princeps legitimus non amplius ei resistit, defectu virium.

Porro in primis statuendum est, tyrannum peccare usurpatione auctoritatis, sive dum leges fert sive dum ius dicit sive dum tribula imponit etc. Ratio est, quia usurpat potestatem, quam non habet et ius alterius violat.

Neque solum peccavit rempublicam aut provinciam invadendo, sed etiam postea peccat, turn ipse tum eius heres, oppressam eam ac sibi subditam servando; quippe assidue iniuriam infert el opprimit, sicut qui per iniuriam quempiam conficit in carcerem, non solum peccat in principio, sed et postea, quamdiu hanc calamitatem alterius continuat. Lessius l. 2. c. 29. n. 70.

12. Accedit et illud, quod tyrannus dum peccat relinendo potestatem usurpatam, simul aliam habet obligationem, prospiciendi scii, bono communi usurpatae provinciae atque adeo magis adhuc peccaret, si quando res postulat, aut ius non diceret aut non comprimeret sontes etc. Ratio, quia gravius adhuc noceret civibus el maiorem iniuriam irrogaret: sicut qui rem alienam retinet et ea utitur, peccat utendo; tamen si iste usus est rei utilis aut necessarius, non utendo magis peccaret. Lessius Lib. 2. cap. 29. n. 71.

Et singularis ista est conditio iniusli usurpatoris publicae auctoritatis, ut hinc quidem reus sit relinendo usurpatam potestatem, inde vero se

novo crimine polluat, si inierim societati, quam teneat oppressam, non satis consulat. Neque necessitas ista consulendi ordini excusat usurpatorem a reatu usurpationis; haec enim necessitas est consequens ad crimen retinendi usurpatam potestatem, quae impedit, ne ordini societatis per legitimum principem prospici queat.

13. Heic vero succedit quaestio huius loci propria, quid liceat incolis usurpatae provinciae quidve non liceat, ne usurpatori iniquo cooperari videantur.

Videlicet 1° praestare ea possunt incolae quae necessaria sunt, ut ordo, sine quo societas ipsa servari non posset, custodiatur. Neque solum id licite possunt, sed etiam tenentur. Quippe id exigit necessitas ipsam communitatem seu societatem servandi. El huc spectat resolutio A., in qua dicitur, servandas esse leges el sententias latas a tyranno, si iustae per se sint el honestae, licet iustae non sint, quatenus ab illegitima auctoritate feruntur. Ratio est, quia stare societas non potest, nisi aliqua polestate, legibus, indiciis regatur; atqui leges, sententiae etc. haberi non queunt, nisi quae a tyranno feruntur: ergo illae servandae sunt.

Neque vero id inferi approbationem tyrannidis. Non enim subditi leges illas servant, quasi legitimam habeant aut profiteantur usurpatoris potestatem, sed quia lex naturae ordinem aliquem servari praecipit el lunc ille tantum ordo possibilis cum sit, hunc lex naturae servandum iubet. El hunc sensum habet, quod Auctor dicit in eadem resolutione, societatem in hunc finem usurpatori conferre potestatem leges ferendi, gubernandi, indicia instituendi etc.

14. Addit 2° Auctor *De Carit*, c. 2. d. 5. a. 3. resol. 12. posse subditos quaedam praestare, quae in aliquam tyranni utilitatem cedunt, cuiusmodi sunt solvere aliqua tributa, agere excubias, fodere ad constructiones v. gr. arcis etc.

Ratio tamen, cur licite haec fieri possint, seu cur non interdicta censeantur, diversa est a praecedenti, quae innitebatur necessitati servandi ordinem in communitate. Nam haec solum ealenus licent, quatenus opera per se sunt indifferentia; ea autem recusare nec legitimo principi prodesset et gravissima mala ipsis subditis inferret. Unde haec licita censentur ac legitimus princeps censetur in haec consentire.

15. Quaecumque alia vero, quae vel obsequium tyranno veluti legitimo principi exhibitum praescierunt, vel ad usurpationem iniquam confirmandam, servandam, defendendam, augendam, fovendam etc. perlinent, vel ad bellum aut damnum legitimo principi inferendum eiusque iura oppugnanda, alque ad ipsi propria iura recuperare volenti resistendum spectant, illicita sunt intrinsece. Quippe haec omnia legitimum eiusdem ius laedunt.

VI, 5. Non Umetur qols ail legem, nisi promulgate sil sive denunciaia. D. Th. p. 2. qu. 90. Laym. l. l. l. 4. c. 3. Molina, Salas, Suarez et alii communiter.

16. Necessitatem promulgationis nemo inficiatur: et quidem ita est essentialis, ut secus nulla adsit obligatio obediendi. Hinc illud Gratiani effatum in cap. *In istis* 3. Distinet, 'i. « *Leges instituuntur, cum promulgantur*. Ratio est, quia lex est regula publica morum el fertur a principe ul persona publica: regula vero publica, qua talis, formaliter constituitur per publicationem. Quando igitur dicitur, quod *Leges prius conduntur quam promulgantur*, inlelligendum est de legibus incomplete el sumptis in actu primo.

Distinguenda autem csl *promulgatio sollemnis* tum a notitia, tum a divulgatione seu *promulgatione secundaria*, quae scilicet fiat in diversis locis, ul magis lex possit subditis innotescere.

Promulgatio csl *intimatio legis externa, communitati sollemniter facta*. Ita quod rem communis sententia.

17. Ad promulgationem igitur duo requiruntur. 1° *Ut talis intimatio legis externa immediate fiat ipsi communitati*; ratio esi, quia lex est regula communis et obligat communitatem: ergo promulgatio seu intimatio fieri debet ipsi communitati. Idcirco illa intimatio, qua princeps legem condendam proponit ministris vel conditam subscribit aut subscriptam promulgari mandat, nondum est formalis promulgatio legis.

2° *Requiritur, ut promulgatio fiat nomine principis et sit sollemnis*, scii, ul liat cerlis ac publicis ceremoniis iuxta consuetudinem patriae aul voluntatem principis legem ferentis, v.gr. voce praeconis, clangore tubarum, affixione edicti m loco publico, consueto etc., ita scdicel, ut *constet, legem sollemniter promulgari*. Nam significari certo el constare debet, quando les certe proposita fuit el indicia.

Hoc loco advertunt 1)l), non esse necessarium, ut lex scripto promulgetur, si etiam voce aul alio signo possit sufficienter denunciari. Huc afferunt illud Aristotelis *Elh.* lib. 10. cap. 9.: « Scriplaene sint leges, an non scriptae, nihil referre videtur». Quod igitur *leges* dici soleant *constitutio scripta aut ius scriptum*, inlellige, quod id ordinarie fiat, non vero quod sil de necessitate aul de substantia legis. I

18. Discrimen inter promulgationem et divulgationem seu notitiam diligenter notandum. Nam notitia legis non inducit obligationem antequam rite sit promulgata. Ratio, quia ante promulgationem non habet vim legis nec lex dici debet: hinc notitia illa est notitia legis *feremine*, non legis *obtinentis*. Ergo subditus, qui privatam habeat legis notitiam, non tenetur eam servare ante sollemnem promulgationem nec posset ea de causa puniri. Ergo ante promulgatam fidei definitionem, quis non potest m loro externo censer i haereticus. Item si quis sic private conscius statuti publican li de frumenti v. gr. pretio minuendo vel de valore monelae de-

primendo etc, probabilius non peccat (nisi sil minister publicus, qui ad secretum tenetur oh bonum publicum) nec tenetur a l restitutionem, si ante legis promulgationem carius vendat aul monelas expendat, emptore non monito de lege mox promulganda. Ita s. Thomas 2. 2 q. 77. ari. 3. ad i: « Venditor, qui vendit rem secundum pretium, quod invenit, non videtur contra iusliliam facere, si quod futurum est non exponat (casus est vendentis trilicum ubi carum est, at novit iam advehendam magnam eius copiam, propter quam pretium minuetur): si tamen exponeret et de pretio subtraheret, *abundantioris* esset virtutis, quamvis ad hoc non videatur teneri ex iusliliae debito ».

Contra vero post legis promulgationem obligantur subditi, etiamsi per accidens ad alicuius notitiam lex non devenerit Ergo qui inscius legis vendiderit cariori pretio, excusatur a peccato, sed tenetur ad restitutionem. Item excusatur a peccato, si absit culpa negligentiae, sed in foro externo puniri poterii. Attendendum ergo, quod differant heic *non obligari et excusari*: prius valet, si non est promulgata lex; alterum, si quis inculpate ignoret.

19. 1)D. antiquiores heic quaestionem instituunt, qualis promulgatio requiratur pro legibus civilibus aul pro pontificiis.

El quoad leges civiles distingue!)ml leges Imperatorias (exsistente tunc scilicet Sacro Romano Imperio) el leges aliorum regum seu principum. El quoad imperatorias leges communis erat Thh. et luriscc. sententia, promulgari eas debuisse in singulis provinciis imperii seu in singularum metropoli el praeterea has non obligare nisi post elapsos duos menses a promulgatione. Jurisconsulti communiter ita intelligiml, ut intra duos menses lex non ita liget ignorantes, ut hi possint puniri, licet teneantur ad servandam legem, qui eam sciant el puniantur, nisi probent ignorantiam. Quoad leges vero aliorum principum el regum non exigebam neque tam latam promulgationem neque bimestre a die promulgationis, sed hoc arbitrium fatebantur.

Nos hoc imum adnotabimus, inspiciendum morem locorum el inde discernendum, quandonam promulgata diei debeat lex.

20. Quoad leges pontificias communior el receptior el rationibus plane consentanea sententia est, eas Romae promulgatas *ordinarie* slalim obligare omnes fideles, scii, in *actu primo*. Rationes videri possunt apud s. Alph. lib. 1. n 96. vel apud alios, quos ibidem s. Alph. allegat a).

Ul scite monet idem s. Alph., Constitutiones solent habere hanc clausulam: « Ut autem praesentes litterae ad omnium notitiam facilius deveniant el nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad

(a) Cf. etiam, Append. 2m in fine huins vol. EL

valvas Ecclesiae etc. affigi el publicari sicque publicalas omnes el singulos, quos illae concernunt, perinde arctare el afficere ac si unicuique eorum personaliter intimatae fuissent ». Vel habent hanc aliam: « Volumus autem ul praesentium litterarum transsumplis etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis el sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus tam in iudicio quam extra illud *tibiquc* adhibeatur observantia ac si unicuique forent exhibitae vel osiensae ».

Sane non polerat clarius edici, hunc esse modum promulgationis, qui sufficiens el legitimus censi debet. Et quando legislatoris ipsius decreto modus promulgationis est determinatus, nullus superesse potest ambigendi locus. Nec res absurda dici potest in se spectata. Nam si alias isla methodus servata est etiam a Principibus civilibus (quod s. Alph. notat), constat, per se sufficere.

21. Dicitur autem leges Romae promulgatas obligare *in actu primo*; quia reipsa in aliis locis in actu secundo non obligant nisi *post certam illarum notitiam*.

Inde inferes, quod Bullae Pontificiae, quibus v. gr. liber damnatur vel aliquae Anciorum sententiae tanquam scandalosae, temerariae aut haereticae damnantur et prohibentur in praxi, obligant quidem etiam antequam publicatio fiat in Dioecesibus, adeo ul qui novit eas constitutiones aliunde, iis obligetur etiam qua poenales sunt; ignorantes tamen excusantur turn a culpa tum a poena: non secus ac ille, cui constet, Romae factam canonizationem alicuius Sancti, tenetur ipsum habere pro Sancto statim ac illi canonizatio innotescit, etiam nulla facta publicatione in Dioecesi, ita et de aliis Bullis, quibus damnantur opiniones, sentiendum esi.

22. Notant tamen Doclores, constitutiones pontificias, quibus aut iurisdiclio aufertur aul casus reservatur ani revocatur privilegium absolvendi a reservatis, non efficere, ulinvalide ulalur quis facultate v. gr. absolvendi, quamdiu bona lide ignorat decretum revocatoriam esse promulgatum (a).

Ratio est, quia propter damnum spirituale, quod inde sequeretur, non censetur velle superior, ul decretum habeat effectum antequam sufficienter innotescat.

Idem notant de legibus, quae irritent contractus, alioquin sua natura validos. Nam nisi el in istis benigne interpretemur mentem legislatoris, leges cederent in damnum grave eorum, qui eas invincibiliter ignorarent.

Excipiunt tamen ab hac regula legem, quae irritat actum aliquem *ob*

(a) Hinc Struggl l. 1. n. 20. dicit, in Germania non obligare ex consuetudine bas eges, nisi iu dioecesibus fuerint publicatae. Quae sententia non caret periculo.

defectum sollemnitatum; has enim leges valere etiam quoad ignorantes Doclores tradunt: dummodo tamen res non cedat in damnum innocentium.

Notum est Synodum tridenlinam Decretum suum, quo clandestina matrimonia irritantur, voluisse ut non obligaret, nisi post triginta dies a die publicationis in quaque parochia factae.

23. Sunt qui hoc loco commemorent privilegia concessa quibusdam Principibus, vi quorum diplomata pontificia non obligent sine regio consensu in eorum promulgationem el ante promulgationem in eorum ditio-nibus. Aliis verbis est privilegium *Jteggii Placeti*, quod ss. Pius IX. paucis designavit ceu *vanum et impium commentum* nec privilegium eiusmodi aul concesserunt aul potuerunt Pontifices concedere; neque enim possunt abiicere potestatem, quam a Christo habent, pascendi gregem domini et eam subiicere arbitrio principum.

Dub. 11.

Quotuplcx sit praeceptum.

VII. Respondeo: Praeceptum dividitur 1. universaliter in affirmativum et negativum. Illud est. quod bonum praecipit, hoc quod malum prohibet. Differunt inter se, quod affirmativum obliget quidem semper, sed non ad semper seu non pro omni tempore, v. gr. Honorandi sunt parentes, non semper, sed suo tempore. Negativum obligat et semper el ad semper. Vide Bec. in 1.2. l. 3. c. 1. q. 3.

2. In naturale et positivum. Praeceptum naturale seu iuris naturae est dictamen seu iudicium nostrae rationis, quo per lumen nobis ab auctore naturae impressum statuimus, quid agendum el quid vitandum sit: quale est illud, Bonum est faciendum: malum fugiendum. Ex quo praecepto generali particularia, v. gr. Deum esse colendum, nemini faciendam esse iniuriam, imo omnia praecepta Decalogi (excepta circumstantia Sabbati) muli ique alia derivantur. Praeceptum positivum seu iuris positivi est. quod libera Dei vel hominum voluntate positum est el ex eadem dependet, v. gr. praeceptum de Baptismo, ieiunio quadragesimali etc.

24. Adverte primum nomine *praecepti* heic et frequenter in seqq. venire etiam legem.

Quod special ad 1m divisionem, exemplis ab A. allatis alia plura addi possent. Sed in re manifestissima non est opus. Sane, ut ait Bec. l. c. n. 4., semper tenemur abstinere a quolibet malo, non vero semper facere quodlibet bonum.

25 Quoad 2m divisionem, attendenda definitio s. Thomae 1.2. q. 91. ari. 2. «Lex naturalis nihil aliud est, quam participatio legis aeternae in creatura rationali ».

Porro lex aeterna ab Augustino delinitur *Contr. Faust*, lib. 22. cap. 27. < Ratio divina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari iubens,

perturbari vetans ». Et a s. Thom. 1. 2. q. 95. art. 1 : « Ratio divinae sapientiae secundum quod est directiva omnium actuum et motionum ».

Directiva porro actuum et motionum dicitur lex aeterna non relate ad actus divinos, sed comparate ad naturas creatas, quas regit et gubernat. Et ipsae quidem creaturae rationis expertes aliquo modo subesse dicuntur legi aeternae, quatenus illis inest vis quaedam seu propensio, qua moventur ac diriguntur et ordinantur ad ea, quae sunt cuique naturae convenientia ac suo modo facere voluntatem Dei dicuntur. Sed perfectiori modo lex aeterna respicit creaturas racionales, quae solae sunt capaces obligationis et moralis directionis.

26. Quandoquidem vero lex aeterna per se nota non est hominibus viatoribus et obligationem inducere non potest, nisi ipsis innotescat, hinc illius notitia nobis communicatur tum per lumen naturalis rationis, tum etiam per lumen fidei scii, et per legem naturalem et per legem divinam positivam. Unde lex naturalis et divina positiva sunt ipsa et lex aeterna inadaequale sumpta et sola temporali promulgatione ab ea distincta. Inde intelligitur, cur lex aeterna recte dicatur fundamentum legis naturalis et haec dicatur eiusdem participatio.

Lex aeterna dicitur fundamentum etiam omnium legum humanarum, tum quia est illarum causa exemplaris tum etiam ac potissimum quia humanae leges eatenus sunt verae leges et subditos obligant, quatenus ea praecipiunt vel prohibent, quae lex aeterna probat vel praecipiantur aut prohibeantur et quatenus ab iis feruntur, quibus vel obtemperemus, ipsa lex aeterna praecipit.

Proinde lex naturalis sicut ab s. Thoma dicitur *participatio* legis aeternae etc.; ita a s. Augustino lib. 83. *Quaesi, ad Quodvult Deum*, q. 53. dicitur « ipsius legis aeternae atque adeo summae et incommutabilis rationis divinae in mentibus hominis facta transcriptio ».

27. Videlicet inde palet, minus apte aut concinne essentiam legis naturae ab aliis quidem in natura rationali, qua tali, reponi; ab aliis autem in lumine naturali, quatenus est elicativum diclaminum, vel quidam cum Alensi et s. Bonaventura dicunt. Melius Suarez cum communiori alia inducit elementa, ex quibus notio praecipientis inferatur; aiunt quippe eam consistere in diclamine actuali rationis seu naturali indicio, quo per lumen rationis nobis a Deo inditum et ab aeterna eius lege derivatum, cognoscimus ea facienda quae recta sunt ac vitanda illa esse, quae a rectitudine deflectunt. Unde duo veluti diclamina sunt distinguenda, scii. 1° repraesentatio honestatis vel turpitudinis obiecli et 2° repraesentatio voluntatis Dei praecipientis ac probantis bonum aut prohibentis malum.

imo in hoc secundo potissimum residet vis legis naturalis, quae proinde definiri proprie posset: *iudicium intellectus de voluntate Dei, ut supremi naturae gubernatoris, mala vetantis ac bona praecipientis*.

28. Obiectum itaque materiale legis naturalis complectitur principia omnia honestatis sive primaria sive secundaria, quae a primariis deducuntur proxime vel remote; quae tamen, veluti ad supremum principium, reducuntur ad illud: bonum est faciendum, malum est fugiendum.

Quidquid igitur per se bonum est vel malum, est obiectum legis naturae, quamvis non eodem modo obiectum huius legis sint bonum et malum. Nam quidquid malum est per se et independentem a lege positiva, expresse prohibetur a lege naturali; at non vicissim praecipitur quidquid est bonum, sed solum illi actus boni praecipiuntur, quos *necessario* exigit conditio hominis secundum triplicem respectum, quem habet, ad Deum scilicet, ad se ipsum et ad proximum. Reliqui actus boni legi naturae subsunt solum, quatenus cum ea congruunt et ab ipsa commensurantur et probantur: *necessaria* autem legem possunt solum ex lege positiva.

Obiectum vero *formale* non est quidem in convenientia cum natura rationali, non in perfectione eidem naturae debita, quae ideo quaerenda sit, non in necessitate quadam aut convenientia cum felici statu naturae humanae sive in individuis sive in societate; sed in *ratione praecepti a Deo hominibus impositi*: adeo ut diclamen rationis haberi debeat uti promulgatio divinae ordinationis, seu signum divinae voluntatis aut praecipientis aut velantis. Unde illud s. Anselmi de voluntate Dei: «Quicumque legi naturali obviat, Dei voluntatem non servat».

Bene de hac re Schwartz Ignatius *Institutiones* etc. pag. 161: * Forma seu obiectum formale iuris naturae consistit in conformihile principiorum cum lege Dei seu cum norma universali, per quam ea, quae naturae sunt congrua, vel dissona, fiunt formaliter honesta aut inhonesta... Diclamen ergo conscientiae est constitutivum essenziale iuris naturae, quatenus promulgatio est legis divinae et sic vim habet completam obligandi ».

VIII. Porro, quomodo praecepta positiva mutari ac variari possint ac soleant, naturalia vero semper maneant, vide apud Scholasticos et Less. I. 2. *de iure et iust. c. 1. u. i.*

29. Positiva lex vel omnino vel ex parte tolli potest, quia legis ipsius vel totaliter vel partialiter potest cessare. Sic v. gr. quoad legem disciplinarem *abstinendi a sanguine et suffocato*.

Verum cum obiectum legis naturalis neque ex parte neque ex toto possit evadere aut *noxium* aut *inutile*, quae sunt duae causae, cur aut penitus abroganda sit lex aut ei ex parte derogandum; hinc nulla proprie dicta mutatio in lege naturali reperiri potest, quippe quae versatur circa ea, quae intrinsece sunt bona aut mala. Mutatio haberi potest solum in materia ipsius legis.

IX. Rosp. 2 praeceptum positivum dividitur in praeceptum iuris divini, quod scilicet a Deo traditum est et in iuris humani, quod ab homine. Positivum divinum

dividitur in praecepta Veteris et Novae legis. Lex vetus continebat praecepta moralia, ceremonialia et judicialia, de quibus vid. I). Th. 1. 2. q. 103. Lex nova continet praecepta supernaturalia huiusmodi Sacramentorum. Positivum humanum dividitur in praeceptum Iuris Ecclesiastici sive Canonici, quod auctoritate Ecclesiae scilicet Summi Pontificis aut Concilii statutum est et Iuris Civilis seu Politici, quod fundatur in potestate seculari.

30. Auctor memorat solum leges Pontificis aut Synodi Oecumenicae, quae a Romano Pontifice fuerit confirmata (secus non habet rationem Synodi Ecclesiae Catholicae*; quia maxime spectavit ad leges, quae universam Ecclesiam obligent.

Verum potestas legislativa non iis solum competit. Breviter cum s. Alphonsi haec notemus:

Episcopi ferre possunt leges pro sua quisque dioecesi, etiam sine consensu Capituli, nisi tamen de iis agatur, quae in praedictum Capituli an? Clerici cedere possunt. Consuetudo tamen invaluit, ut, nisi expresse cautum aliter fuerit, quae ab Episcopo extra Synodum edicuntur, non habeant vim legis, sed meri praecepti. Circumscribitur vero est ex rei natura haec Episcoporum potestas, ut subalternata sit potestati Romani Pontificis. Huic 1° nihil possunt decernere, quod decretis Pontificis opponatur: 2° Nihil statuere de iis possunt, quae Sedes Apostolica sibi reservaverit: 3° Quidquid decernant, a Sede Apostolica aboleri potest.

Concilia Provincialia, sive etiam plurium Provincialium sive unius nationis aut regni sint sive plurium, ferre leges possunt pro suo territorio. Non tamen aut archiepiscopi seu metropolitani aut primates extra dioecesim suam possunt ferre leges, nisi forte alicubi hunc morem induxerit consuetudo.

Potestas leges ferendi habet etiam Capitulum Sede vacante; nam Capitulum succedit loco Episcopi et hae leges totam dioecesim obligare possunt. Revocari tamen a successore Episcopi possunt. Vivente autem Episcopo, unice circa res capitulares *probabiliter* decernere quid possunt.

Denique potestas legislativa residet etiam penes eos, qui in religiosis Ordinibus supremum locum tenent, sive servata sit Capitulum Generale, sive Generale Ministri, prout ferunt cuiusque Ordinis Statuta approbata ab Apostolica Sede, e qua haec facultas seu jurisdictio ex privilegio profluat.

Non comprehenduntur tamen hoc censu Abbatis, quae utique praecepta obedientiae imponere possunt contra obedientiam, ad quam Moniales tenentur ex voto et contra potestatem oeconomicam; iurisdictionem tamen proprie dictam non habent.

31. De Declarationibus, decisionibus, responsionibus Congregationum Cardinalium aliquid dicamus.

Plures habentur Congregationes, e quibus declarationes prodeunt, vi-

(scilicet s. Officii, s. Concilii, Episcoporum et Regularium, ss. Rituum, Penitentialium, ss. indulgentiarum.

Quaeritur an istae declarationes vim habeant legis. Quam quaestionem breviter expedit s. Alphonsus lib. 1. n. 106. et generatim statuit, duplicem de hac re esse sententiam et utramque esse probabilem. Quaestio autem habet, non quidem quoad causas seu casus particulares, pro quibus declarationes limitantur; nam consentiunt omnes, pro iis specialibus causis habere vim legis obligatoriae: sed quaestio habet quoad casus similes.

32. Adverte primum, quod decreta et declarationes s. Cong. Rituum, data etiam non consulto neque approbante Papa, habenda sunt vel oracula ipsius Papae: quod constat ex ipsius Congr. declaratione 23. Maii. 1846. «An decreta a S. R. C. emanata et responsiones quaecumque ab ipsa propositis dubiis scripto formiter editae eandem habeant auctoritatem ac si immediate ab ipso s. Pontifice promanarent, quamvis nulla facta fuerit de iisdem relatio Sanctitati suae? Resp. Affirmative». Hanc responsionem R. Pontifex probavit 17. Iulii 1846. Etsi vero Gnry vol. 1. n. 130. dicat communem esse sententiam, declarationes has obligare etiam *in casibus similibus*: adverte tamen responsum eiusdem Congr. 8. April. 1854. «An decreta, indulla, decisiones s. R. C. datae vel dandae in casibus particularibus, applicabiles sint et adoptandae in similibus casibus, quasi essent pro ubique decisae, eo vel magis, quia sacra ipsa Congr. id innuere videtur, quando propositis dubiis respondere solet: *dentur decreta, iuxta alias decreta, provisum in una* etc. Resp. Negative et semper recurrendum in casibus particularibus». Cf. Acta S. Sedis. vol. 3. p. 567.

Iam ergo praedicta est quaestio, quae fiat circa decreta aliarum Congg. an in similibus casibus vim legis habeant.

Sane sententia, quae ipsis vim legis negat quaeque insignes habet patronos, uti Suarez, Bonacina, Diana, Vega etc. his utitur rationibus, quod scilicet istae declarationes non promulgentur sollemniter. Atqui vel lex quaequam obliget, requiritur omnino sollemnis eius promulgatio: ergo. Rationi vero adversariorum, *quod declarationes non indigeni promulgatione, sed solum novae Constitutiones*, respondent 1)1), declarationes, quando versantur circa res ita dubias vel quoad intelligentiam legis contrariae exstare queant opiniones, tunc se habere vel novas leges proindeque indigere promulgatione.

Addunt 2° Saltem in dubio, an hac declarationes habeant necne vim obligandi vel leges, ipsae non obligant ex generali principio. Ubi s. Alph. citat Laymann lib. 1. tract. 4. c. 7. n. 7. in fin.

3° Denique addi gravior ratio potest, quod non facile sit ad casus similes sententiam s. Congregationis transferre. Ratio est, quia non clare constat, quae ratio permoverit Congregationem ad hanc potius quam

illam sententiam: et id manifeste ex eo palet, quod eadem de re oppositae sententiae ab eadem Congregatione latae fuerim. Cur vero? Quia nempe in his ferendis sentiis multum sibi vindicant circumstantiae speciales. Cum ergo difficile sil nosse, quaenam circumstantiae ad sententiam impulerint, eo ipso fallax esse facillime polest translatio sententiae ad alios casus.

Ad assumptum autem probandum salis sil nosse, quod Benedictus XIV. in Indice Operis sui de Synodo ad V. *Congregatio Concilii*, habeat et hanc rubricam: «Eius (scii. Congregationis) *prudens inconstantia in suis decisionibus ac indiciis ferendis* (lib. 3. cap. 11. n. 13. lib. 10. cap. 3. n. 5. lib. 11. cap. 6. n. 5. lib. 12. cap. 3. n. 2.), *seu recedendo a decisis* (lib. 1. cap. 5. n. 3. etc.) ».

El ul alia, quae afferri facile possent, exempla praeteream, salis illud sil quod ipse Benedicius exhibet quoad haereticorum matrimonia iniis locis, ubi promulgatum fuerit tridentinum decretum de impedimento clandestinitalis.

Profecto Benedictus XIV. (De Synod, lib. 6. cap. 6. η. IV) de se fatetur:* Nunquam opinioni illi acquiescere potuimus, per quam praedicta matrimonia nulla indicantur ». Insuper Pius VII. in litteris *Etsi fraternitati* 8. Octobris 1803. ad Archiep. Moguntinum, de eadem doctrina validitatem horum matrimoniorum negante dicit: « Illorum opinio doctentium, matrimonia haereticorum coram ministro acatholico inita nulla esse atque adeo validas fore secundas eorum nuptias, si modo coram catholico parrocho contrahantur, nec undique vera est nec satis tuta... el adversarios semper habuit et numero plures et auctoritate praeslantissimos, adeo ut vix aliquem retinuerit probabilitatis gradum ».

El tamen non semel lanium aul iterum sed pluries s. Congregatio Concilii pro horum matrimoniorum nullitate sententiam tulit, ul propterea quidam eam opinionem tenendam, innixi Congregationis (ut putabant) auctoritati, prorsus contenderint. At hallucinationis rationem prodit Benedictus XIV., quod non consideraverim eas decisiones latas fuisse pro specialibus circumstantiis. Qua de re (in Declarat, an. 1741. circa Hollandiae matrimonia §. 2.1: « Licet Sanctitas sua non ignoret, alias in *casibus quibusdam particularibus* et attentis tunc expositis circumstantiis), sacram Congregationem Concilii pro eorum invaliditate respondisse etc. ». Et rursus De Synod. l. c. Lib. 6. c. 6. η. IV.: « Quoniam anleacto tempore non nisi particularia decreta in hac vel illa causa condita erant, quae *ne inter se quidem conformia semper fuerant propter varietatem circumstantiarum*, quae modo in una facili specie aderant, modo in altera desiderabantur ».

33. Verumtamen cum s. Alphonso l. c. excipiendum.

Γ Si declarationes ex usu ei consensu Ecclesiae a pluribus annis

sufficienter promulgatae per orbem Christianum sini; sic enim salis obligant ad earum observantiam.

2^a liem si declarationes non solum Pontifice consulto el mandante editae sim, sed etiam speciali eius mandato sint pro tota Ecclesia promulgatae, ita ul praecipiat Pontifex, eas ab omnibus observari.

34. Tertia esi tamen sententia, quam veriolem dicil Schmalzgr. Dissert. pronem n. 373. el haec distinguit inter declarationes *comprehensivas* et *extensivas*. *Comprehensivae* dicuntur, quando sensus declaratus a propria ei usu recepta significatione non recedit seu, ul ail Pichler Prolegom. n. 46., « *comprehensivae* dicuntur, si comprehendantur in verbis Concilii (Trident.) atque sint secundum tenorem et proprietatem verborum legis eamque interpretentur tantum. *Extensivae* vero dicuntur, si a propria illa verborum significatione recedant et ultra id, quod verba proprie et secundum sensum communem accepta denotant, aliquid concedant, prohibeant, dispensent, decernant etc.

Porro 1° si mere *comprehensivae* sint, ut voluere Pius V. et Gregorius XIII. (Pichler l. c.) 2° si datae sint consulto prius Pontifice hoius-
<]tie expresse litteris nomine, ut statuerunt Sixtus V. el Gregorius XIV (Pichler, l. c.) el 3° producantur in forma authentica, nempe cum sanctae Congregationis sigillo atque Cardinalis Praefecti el Secretarii subscriptione, uti voluit Urbanus Vili. (Pichler l. c.): lum habendae sunt Authenticae atque adeo vim legis habent, non solum quoad eos, quibus haec responsa dantur, sed etiam quoad alios. Neque obstat, quod hae declarationes non promulgentur sollemniter; nam declaratio comprehensiva non requirit specialem et sollemnem promulgationem, quippe non condii ius novum, sed iam conditum et promulgatum explicat. Quod si non pervenit ad omnium notitiam, tantum sequetur, ul agens contra sensum explicatum legis ob ignorantiam sit excusandus turn a poena lum a culpa, donec declaratio ipsi innotescat sive ex authenticis Congregationis lilleris, sive authentico carum exemplari, vel relatione fide digna, sicut scii. lit de aliis legibus.

T Si vero sint *extensivae*, hae vim el auctoritatem legis non habent, nisi fiant ex mandato speciali Pontificis el legitime promulgentur; uniusmodi v. gr. sunt plura decreta de celebratione Missarum aut de Reformatione Regularium. Ratio perspicua est, quia hoc ipso, quod non contineantur verbis decretorum conciliarium proprio sensu acceptis, iam sunt novae leges ecclesiasticae, quae in declarante requirunt potestatem legislativam. Atqui s. Congregatio ex sui institutione hanc potestatem non habet. Ergo. Ila Schmalz l. c. n. 373.-377., Pichler l. c. n. i6., ReilTenst. Proocm. n. 130.-134.

El praemissa quidem dicta sunt praesertim de Congregatione Cardinalium s. Tridenlini Concilii interpretum. Verum id ipsum valet de aliis

Congregationibus. Videlicet quando ius commune Ecclesiae explicant ei super iure respondent, vini legis habebunt, si responsa contineant meram iuris declarationem *comprehensivam*, secus si *extensivam*.

El haec quidem sententia non valde discrepat ab sententia s. Alphonsi. Nam, ut dictum est n. 32., DD. illi admittunt, declarationes indigere promulgatione, quando versantur circa res adeo dubias, ut variae el contrariae exstare queant opiniones. Atqui id non potest accidere, quando agitur de sensu decreti seu iuris iuxta propriam et usu receptam significationem verborum. Ergo et sententia s. Alph. ad declarationes extensivas, recedentes scilicet a sensu verborum proprio, reduci potest.

DE CONSUETUDINE.

Addendum quidpiam de consuetudine, inquit s. Alph. n. 107., de qua nihil Auctor. Postquam enim dictum est de Lege scripta, primum est nonnihil addere de consuetudine, quae dicilur lex non scripta.

35. Dupliciter dicilur consuetudo: 1° *causaliter* pro diuturno usu seu actibus diu frequentatis a communitate vel maiore eiusdem parte: 2° *formaliter* pro iure, quod ex *praedicto usu* atque actuum frequentatione oritur. Priori sensu accepta dicilur consuetudo *facti*, secundo consuetudo *iuris*, quae definitur dist. I. can. *Consuetudo*: « Consuetudo est ius quoddam, moribus constitutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex ». Sensus est, quod < Consuetudo sil ius ad aliquid faciendum vel omittendum obligans, vel eliam aliquid permittens, introductum diuturno, libero et publico communitatis usu, approbante illo, qui curam habet illius communitatis ». Schm. lib. 1. lit. 4. n. 1.

Differt 1° a *lege*; quia haec (prout consuetudini opponitur) vim obligandi ex expressa el publice promulgata publicae potestatis ordinatione accipit: consuetudo vero ex usu tacite per legislatorem approbato.

Differt 2° a *traditionibus proprie acceptis*; quia hae non ex usu, sed ex Christi aut Apostolorum aul Ecclesiae institutione ortae sunt et usu tantum conservatae sunt el usque ad tempora nostra propagatae. Suar. *De Leg.* Lib. 7. c. 4. n. 10.

Differt 3° a *stylo curiae*, lanquam includens ab incluso; quia stylus Curiae est consuetudo particularis et limitata ad actus iudiciales, docens, qui modus servandus sil in indiciis, in causis cognoscendis, in ferendis sententiis. Palaus Tract. 3. disp. 3. p. 1. n. 3.

Differt 4° a *praescriptione*, tum aliis ex capitibus, tum 1° quia consuetudo est lex obligans *vel* deobligans *communitatem*: praescriptio afficit *privatas personas* aul, ceu privatam personam, communitatem:

2° Praescriptio bonam fidem requirit, non item consuetudo:

3° Praescriptio non exigit consensum illius, contra quem praescribitur: contra consuetudo exigit aliquem legislatoris consensum:

4° Ad praescriptionem modo brevius modo longius decennio tempus requiritur: ad consuetudinem requiritur et sufficit decennium. Palaus l. c. Schmalz. n. 1.

36. Cum consuetudo proprie habeat rationem legis, easdem, ac lex, divisiones habet.

Ergo 1° Alia est *canonica*, quae vel clericorum dumtaxat usu introducta est, vel si eliam a laicis, circa materiam tamen spiritualem versatur, v. gr. consuetudo ieiunandi vel servandi aliquod festum. Aha est *civilis*, quae a laicorum usu dimanat el circa materiam temporalem laicorum propriam versatur, v. gr. in modo contrahendi aul exigendi sive solvendi tributa, ad quam revocatur consuetudo, in qua circa materiam temporalem clerici conveniunt simul el laici. Suar, *tie Leg.* Lib. 7. c. 5 n. 2. Pal. Tr. 3. disp. 3. p. 1. n. 4.

2° Alia est *generalissima*, quae extenditur per orbem universum, uti ius gentium: alia *generalis* sive *communis*, quae observatur in toto regno, imperio, natione vel provincia, uti sunt, ubi vigent, consuetudines feudales: alia *specialis*, quae viget in una civitate, oppido, pago: alia *specialissima*, quae recepta est iu minima panicula populi, v. gr. in una ecclesia, monasterio, collegio etc. v. gr. ut in Dominica Passionis non tegatur quaedam imago, ne ieiunetur aliqua die.

3° Alia est *secundum legem*, alia *praeter legem*, alia *contra legem*. *Secundum legem* est, quae legem iam conditam diuturno usu confirmat vel eliam legem interpretatur. Cf. can. *De istis*, dist. 4. ubi Gratianus ait: « leges instituuntur, cum promulgantur, firmanur, cum moribus utentium approbantur. Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullae leges hodie abrogatae sunt; ita moribus utentium ipsae leges confirmantur. Unde illud Telesphori Papae (decretalis spuria), qui decrevit, ut generaliter Pierici a quinquagesima a carnibus el deliciis ieiuneil, quia moribus utentium approbatum non est, aliter agentes transgressionis reos non arguit ». Cf. et l. *Si de interpretatione de Legibus* etc. 37. Dig.: « Si <le interpretatione legis quaeratur, in primis inspiciendum est, quo iure civitas retro in eiusmodi casibus usa fuisset; optima enim est legum interpretres consuetudo ». Ita ex sola consuetudine el huius interpretatione habetur, quod lex quadragesimalis ieiunii non violetur potu aut modiestima sumptione cibi v. gr. elecluai iorum, violetur vero ieiunium, quod ad sumendam ss. Eucharistiam requiritur. *Praeter legem* est, quae inducit novum ius et praecipit aut prohibet aliquid, ile quo nulla lex ante fuit. Cf. can. *Consuetudo*. Dist. 1. « Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex » et l. *D quibus* Dig. *De legibus*: « De quibus causis scriptis legibus non utimur, id cu-

stodiri oportet, quod moribus el consuetudine inductum est ». Ita v. gr. mos abstinendi a larticiiriis in quibusdam per annum ieiuniis heic Romae. *Contra legem sive huic contraria* est, qua introducitur oppositum legis sive iuris humani antecedentis ot legis huius seu iuris dispositio vel usu non recipitur vel recepta abrogatur aut ei derogatur. Ita consuetudo accipiendi candelam ab iis, qui sacros ordines suscipiunt.

37. Ul consuetudo sit *iuris* el non mere *facti*, plures requiruntur conditiones. S. Alph. l. e. n. 107. dicit, *tria* requiri; sed deinde *quinque* recenset. Alii quatuor, uti Schmalz. l. c. n. 5., postulant.

A doctoribus communiter requiritur 1° Ut sil rationabilis: 2° Ul dura-verit lempore requisito: 3° Ut intercesserit requisita actuum frequentia el horum debita qualitas: 4° Ut adsit legislatoris consensus.

S. Alph. addit: ul introducatur a communitate et non a persona particulari; sed hoc revocari ad 3° potest. Item ul adsit obligandi intentio, quod pariter ad 3m refertur.

38. Prima conditio est, *ut sit rationabilis*. Ex qua s. Alph. l. 1. n. 107.11. infert, quod ob huius conditionis defectum nulla valeat consuetudo contra legem naturalem aut divinam, sed solum contra legem humanam. Verum res est uberius declaranda.

Alii, ul Schmalz. n. 7., statuunt pro *irrationabili* atque adeo pro corruptela decernendam consuetudinem quamcumque, 1° quae sil contraria iuri divino aut naturali Nam consuetudo constituit ius mere humanum; atqui ius humanum naturali aut divino praevalere non poiest.

2° Quae repugnet pietati in parentes aut Religioni erga Deum aut in divini cultus diminutionem cedat, v. gr. si *aut parentibus necessaria negarentur alimenta*, aut *canonicis sine iusta causa absentibus darentur distributiones quotidianae* etc.

3° quae disciplinae ecclesiasticae nervum disrumpat, v. gr. quae *permitteret interdictum aliasve censuras impune violari*: vid. c. *Cum inter 5. de Consuetud.*, aut *si impunitatem peccato concederet*: vid. c. *Ex parte* 10. lit. eod.

4° (piae sil periculosa reipublicae, v. gr. quae *inducat bonorum dissipationem aut indiciorum perversionem* etc. Vid. cap. *ex part.* 10. *de Consuetud.* el c. *Ad nostrum* 3. eod. tit.

5° quae tendat in Ecclesiarum damnum, v. gr. si *permittat, ut res ipsarum alienentur sine sollemnitate canonica*, vel ul *de iisdem prohibitu laid disponant aut beneficia ecclesiastica laid tribuant sine Episcopi aut alterius praelati approbatione* etc.

6° Si cedat in gravamen libertatis ecclesiasticae, v. gr. quae permittat, *ut personae ecclesiasticae ad forum seculare trahantur*.

7° quae *impediat, ne pastor pascere gregem suum queat*, v. gr. quae Episcoporum *decreta et edicta aut decreta Pontificis subiiciat censurae laicae* aut *placeto regio*.

8° denique generaliter quae quidpiam introduceret, quod per legem a Principe seu legislatore introduci non potest; nam cum ad consuetudinem quamcumque requiratur consensus legislatoris, non potest reddi licitum ac rationabile consuetudine, quod licitum legislatoris voluntate el approbatione reddi non potest. Schmalz. n. 7.

Celerum vix disputari de rationabilitate potest, quando consuetudo sit secundum legem, vel eliam praeter legem; clarum est enim conferre ad bonum commune id, in quod omnes cum legislatore conveniunt. Schmalz. n. 7.

39. In dubio porro, an consuetudo sil rationabilis el communi bono expediens, inspicendum, an contraria sil legi vigenti vel non. Si primum, standum est pro lege Pal. Tr. 3. a. 3. p. 2. §. I. n. 5. Ratio est, quia certa est reprobatio consuetudinis, lege honesta adversante: excipe nisi consuetudo sil immemorialis; quia tempus immemorabile facit praesumptionem de tituli iustitia. Si secundum, standum est pro consuetudine *introducta*: ratio quia delicia non praesumuntur; posteri ergo in consuetudine *introducta* a suis maioribus possunt absque culpa pergere. Schmalz. n. 8.

40. At, implies, quomodo rationabilis esse potest consuetudo, (piae legi adversetur; quando 1° cum lex rationabilis esse debeat, necessario non potest esse consuetudo ei adversa, quia rationi ratio non adversatur: 2° quia consuetudo adversus legem induci non potest nisi per actus contrarios legi, qui cum non possint non esse peccaminosi, non possunt esse rationabiles: 3° Ex l. *Consuetudinis* 2. C. *Quae sit long. Consuet.* < Consuetudinis ususque longaevi non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitura momento, ul *aut rationem vincat aut legem* » Constant. 7. kal. mai. an. 319., disserte negatur vis consuetudini, quae *aut rationem vincat aut legem*.

Resp. Rationabilis esse poiest consuetudo legi adversans non secus ac rationabilis esse potest lex posterior, (piae praecedentem tollit. Vid. cap. *lin. de Consuetud.*: « Cum tanto sint graviora peccata, (piano diutius infelicem animam detinent alligatam, nemo sanae mentis inlelligit, *naturali iuri* (cuius transgressio periculum salutis inducit) quacumque consuetudine (quae dicenda est verius in hac parte corruptela) posse aliquatenus derogari. Licet eliam longaevae consuetudinis non sil vilis auctoritas, non tamen est usque adeo valitura, ul *vel iuri positivo debeat praeiudicium generare, nisi fuerit rationalis ct legitime sit praescripta* ». Gregor. IX. au. 122.

Ergo ad 1. Irrationabilis erit consuetudo, dum lex adversa durat; fiet tamen rationabilis, (piando desinet esse rationabilis lex contraria. Id autem lit, quando post continuatam requisito lempore legis violationem lex incipit esse inutilis; adeo ut ad bonum commune conducat tolli obligationem illius, ne culpae continuentur.

Ad 2. Consuetudo habet vim abrogandi legem praecipue a consensu legali principis, qui per frequentationem actuum contra legem debito tempore continuatam hoc ipso supervenit; quippe generali lege sancitum est, omnem consuetudinem, quae requisitis a lege conditionibus instructa sit, vim legis habere: inde sequitur, quod, etsi praecedentes actus peccatosi fuerim, a peccato tamen omni absolventur actus sequentes post consuetudinem rite completam. Schmalz. Lib. I. Tit. 4. n. 6. Advertit autem heic. s. Alph. n. 107. II., triplicem statum in consuetudinis inductione spectandum esse. El in initio quidem introducentes consuetudinem contra legem, omnes peccant. In progressu autem non peccant illa a maioribus iam inducta utentes, sed possunt a principe puniri. In Una autem, id est legitimo elapso tempore, nec peccant nec puniri possunt. Quod vero secundo loco dicit s. Doctor, dubium est. Nam vel consuetudo est praescripta, vel non. Si praescripta est, puniri non possunt: si non est praescripta, non modo possunt puniri, sed peccant. Verum forte s. Alph. loquitur vel de casu, quo consuetudo licet nondum sit praescripta, tamen cum servetur a plerisque, efficit ut pauci alii non teneantur legem servare, quae a maiori parte communitatis non servatur; in hoc enim casu puniri possent: vel loquitur, tunc in hypothesi illorum, qui exigunt quadraginta annos; nam Heri tunc potest, ut posterius sine peccato servant receptam a maioribus consuetudinem, nec tamen poenas evadant, cum desit adhuc consensus legalis.

Ad 3. Respondent DD. communiter, textum Codicis procedere non de consuetudine, quam nos describimus, sed de ea, quae legitimis et requisitis in iure (cap. lin. *De Consueiud.* iam citato) conditionibus destituta sit. Schmalz. n. 6.

41. De tempore ad legitimam consuetudinem requisito dicendum est.

Quidam cum Duareno exigunt lempus aut *immémoriale* aut *inveteratum* et saltem *longum*; quod esse spatium saltem annorum 40. ex variis iuris textibus definiunt. Apud Schmalz. n. 9.

Verum tenendum est, decennium sufficere, ut consuetudo vim legis habeat et leges saltem civiles abrogare possit. Ita Suarez *de Leg.* Lib. 7. cap. 15. n. 5. et Palaus. Tr. 3. disp. 3. p. 2. §. 2. n. 5. et alii ab hoc allegati.

Ratio est 1° quia ad consuetudinem inducendam solum requiritur *longum* lempus. Atqui decennium est longum tempus, ut in iure habetur. *Inst. d. Usucap.* init. « Constitutionem super hoc promulgavimus, qua cautum est, ut res quidem mobiles per triennium, immobiles vero *per longi temporis possessionem*, id est inter praesentes *decennio*, inter absente *viginti annis* usucapiamur ».

2 Ad consuetudinem sufficit, ut sit legitime praescripta, ut habet cap. tin. *De Consueiud. Cl.* textum Gregorii IX. sub n. praeced. Atqui

talis est, quae per decennium durat. Nam licet sint multae aliae praescriptiones, quae longius lempus exigunt; quia tamen decennium secundum iura sufficit, standum est huic tempori, cum agatur de re favorabili et nemini contraria. Si enim alicui contraria esset, profecto esset vel principi vel subditis. Atqui non principi; quia consuetudo vim habet ex huius legali consensu, non subditis; quia ab eorum voluntate et usu pendet.

3° Imo si communitas vel potius istius pars legem non observet et hoc princeps sciat et taceat, aliquando legis obligatio cessabit etiam ante decennium, non quidem ratione consuetudinis, quae nondum ex hypothesi praescripta est; sed ex consensu ipsius principis conniventis et ita eam tacite tollentis. Heic enim locum habet Regula 43. in 6. *Qui tacet, consentire videtur.*

Hinc duplex modus inducendi consuetudinem, 1° per conniventiam: 2° per actuum tempore legitimo frequentiam, etiam ignorante legislatore.

4° In textibus autem contra allegatis non dicitur non sufficere decennium, sed affirmatur et approbatur consuetudo, quae immemorialis aut inveterata aut 40. annorum exstiterit. Dum autem hoc affirmatur, non ideo alterum excluditur. Schmalz, n. 9.

42 Quod vero ad abrogandam legem ecclesiasticam attinet, communiter veteres Canonistae exigebant 40. annos. Ratio haec erat: Vdversus Ecclesiam non datur praescriptio nisi 40. annorum. Cap. *de quarta de Prwsc.* «De quarta decimae et oblationis defunctorum Clericus ab impelitione Episcopi *quadrigenaria praescriptione* temporis se posse tueri videtur»: atqui consuetudo abrogans legem canonicam contra Ecclesiam suo modo praescribit. Ergo.

Verumtamen dicendum, etiam contra legem ecclesiasticam consuetudinem decennio compleri posse. Ita Lessius. Lib. 2. cap. 6. n. 46 P. ihus. Tr. 3. disp. 3. pag. 2. §. 2. n. 9. Logo *Jc Tusi, et Tur.* disp. 7. sect. 6. n. 94. et alii ab his adducti. S. Alph. Lib. I. n. 107. utramque refert sententiam. Reiffensluel Lib. 1. lit. 4. n. 106. probabilior nostram sententiam dicit.

Ratio, quia i consuetudo abrogans legem ecclesiasticam non est contraria Ecclesiae, ut veteres supponunt, sed potius pro illa; quia ex consensu illius ista abrogatio procedit. Neque per eiusmodi consuetudinem tollitur aut imminuitur ullum ius, quod ante habuit; nam Pontifex legem, quae consuetudine abrogata sit, liberrime potest restituere, quodcumque eidem visum fuerit, id est bono Ecclesiae fore.

43. Oppositum vero argumentum nimis probat; probaret enim ad praescribendam consuetudinem a Iversus legem universalem Ecclesiae requiri 100. annos; quippe 100. anni requirantur ad praescribendum adversus Ecclesiam Romanam, cuius est lex, quae totam Ecclesiam obligat. Imo et leges imperiales sola immemoriali consuetudine solvi possent. El-

enim sublatio legum est reservata principi; principi autem reservata non praescribuntur nisi tempore immemoriali: Gap. *super guibusd.* 26. vers. *Praeterea, de Verb. Signif.* « Praeterea cum pedagia, guidagia, salinaria libi Legatus interdixerit memoratus, auctoritate Apostolica duximus declarandum, illa esse pedagia, salinaria, guidagia interdicta, quae non appareat imperatorum, vel regum, vel laieran. Concilii largitione concessa, vel *ex antiqua consta tu line a (empore, cuius non extat memoria, introducta* ».

Paritas ergo praescriptionis cum consuetu line lunc solum procedit quando per consuetudinem non lanius tollitur obligatio legis, sed insuper laeditur ius Ecclesiae: ita v. gr. si parochiam per consuetudinem se immunes facerent a decimis solvendis Ecclesiae; lunc enim consuetudo non esset dumtaxat legalis sed etiam praescripti va atque idcirco sicut ad praescriptionem, ita ad consuetudinem requirerentur 40. anni cum titulo vel deliciente titulo, tempus immemoriale. Vid. Gap. *Episcopum* l. *De Praescription.* in 6. « Episcopum; qui ecclesias et decimas, quas ab eo repetis, proponit (licet in tua constitutae sint dioecesi) se legitime praescripsisse, *allegare oportet* (cum ius commune contra ipsum faciat) *huiusmodi praescriptionis titulum et probare*. Nam licet ei, qui rem praescribit ecclesiasticam, si sibi non est contrarium ius commune vel contra eum praesumptio non habeatur, sufficiat bona fides; ubi tamen est ei ius commune contrarium vel habetur praesumptio contra ipsum, bona fides non sufficit, sed est necessarius titulus, qui possessori causam tribuat praescribendi: nisi tanti temporis allegetur praescriptio, cuius contrarii memoria non exstat». Schmalz. n. 10.

44. Quidam censuerunt non sufficere decennium, si legislator sit absens, sed vicennium requiri; quippe longum tempus inter absentes ipso iure delinitur vicennium. L. fin. G. *de Praescript. long. temp.* Gf. el Leg. allatam n. 4L

Verum cum communi tenendum, decennium sufficere, sive praesens sive absens sit legislator. Ratio est; quia consuetudo non inducit legem neque leges abrogat ex consensu principis *expresso*, adeo ut necesse sit, nolum ei rem esse, sed ex consensu eiusdem *legali*, per legem iam stabilito, quo consuetudini legitime introductae vis tribuitur inducendi legem aut praesistentem legem abrogandi. Impertinens est ergo in ordine ad consuetudinem, praesens ne sit an absens princeps a loco, ubi consuetudo inducitur.

Præterea autem Silvestri consuetudo laborat incomodo comparisonis inter consuetudinem et praescriptionem. Negatur ergo paritas; nam decennio longius tempus ad praescribendum adversus absentem ideo requiritur, quod praescriptio eius ius tollit ac minuit; id vero non accidit in consuetudine mere legali, in qua eiusmodi ius non laeditur: imo unica sicut legis ita et consuetudinis regula est utilitas et bonum communis, quod

sane non variatur per praesentiam aut absentiam principis: non est ergo ratio variandi tempus. Schmalz. n. 11.

45. Celerum advertunt 1)1). tempus legitimum debere esse continuatum, non autem interruptum. Ita Suarez *de Leg.* Lib. 7. cap. 8. n. 12. et Palans. Tract. 3. disp. 3. p. 2. §. 2. n. 11. et alii communiter.

Ratio 1^a quia si interruptitur, iam deest decennium. 2° Praescriptio non debet esse interrupta; ergo nec consuetudo. 3° Tempus a iure requisitum ad aliquem effectum, vel ex Silvestro notari Palans l. c., intelligi debet de tempore non interrupto sed continuo.

Porro interrupta censetur consuetudo:

1° si aut princeps puniat transgressores legis, ad quam abrogandam tendit consuetudo aut

2° si communitas aut maior huius partis contra consuetudinem, quamvis unico actu, faciat. Suarez. l. c. n. 15. el Schmalz. n. 12.

46. Succedit tertia conditio, debita actuum qualitas et frequentia.

Qualitas actuum spectari potest 1° ex parte *agentium*, 2° ex parte *actuum ipsorum*.

El quoad personas certum est, nullam personam privatam seu particularem posse efficere, ut per eius actus in locum consuetudo, quae vim legis habeat aut utentem iis actibus vim solvendi a lege: Pal. Tr. 3. disp. 3. p. 3. n. 1. el alii ibi allegati. El haec quidem est iuxta s. Alphonsum lib. 1. n. 107. prima conditio consuetudinis, nempe «quod intro locum a communitate anni saltem a maiori parte communis, quae capax sit ferendi leges, licet actu ferre leges nequeat. Ratio, quia tunc solum consuetudo vim legis habet ex facili consensu principis».

Ratio est, quia irrationabile nimis est bono communi contrarium foret, si subditus transgrediendo legem aut praeceptum posset se ab obligatione ipsius eximere; daretur enim ansa violandi leges.

Hoc autem eo usque progreditur, ut neque princeps seu legislator ipse hoc possit (vid. Palans l. c.). Ratio est, quia princeps non censetur praeceptum aut legem imponere subditis aut illos ab obligatione solvere ex co, quod ipse hoc vel illo modo operetur. Schmalz. n. 3.

47. Ad dubia diluenda, advertit, aliud dicendum esse de consuetudine *legali*, de qua in praesens, alibi de consuetudine *praescriptiva iuris*. Prior nunquam induci potest a *privata* persona: sed utique posterior, non secus ac a persona privata potest induci praescriptio. Privati sane sui capaces possidendi ius: ergo possunt praescribere iura; at non sunt capaces ferendi legem et ideo etc. Ita v. gr. consuetudine a se introducta potest Episcopus eximere se ab obligatione legis, qua erat obligatus in correctione subditorum procedere ex consilio capituli, adeo vel non teneatur amplius illud exquirere. Schmalz. n. 3. Vid. cap. *Non est de Consuet.* in G. « Non est, dum lamen alias sit praescripta canonice, consuetudo,

quam allegat Episcopus, reprobanda, quod in inquirendis, puniendis el corrigendis sub litorum excessibus, consilium sui capituli requirere minime teneatur ».

Nomine autem Communitatis non venit heic imperfecta, cuiusmodi est familia quaedam; idcirco certum est, hanc non posse inducere consuetudinem, quae vim legis habeat. Palaus Tr. 3. disp. 3. p. 3. n. 2. et colligitur manifeste ex l. 32. §. 1. Dig. *de Legibus* « Cum ipsae leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod indicio *populi* receptae sunt; merito et ea, quae fine ullo scripto *populus* probavit, tenebunt omnes ». Vis argumenti in eo residet, quod vis tribuatur consensui *illius populi*, qui potest el leges facere.

48. Quod vero attinet ad communitatem perfectam, cuiusmodi est respublica vel provincia, regnum, superiorem non recognoscens, certum est, posse inducere consuetudinem, quia el legem potest ferre.

Sed el idipsum affirmandum de populo, qui superiorem recognoscat et non habeat auctoritatem ferendi legem, qualis est v. gr. dioecesis constituta sub Episcopo et in civilibus regnum vel imperium vel provincia sub principe absolutum imperium habente in subditos. Ita Suar. *de Leg.* lib. 7. cap. 9. n. 7. et Palaus. l. 1. n. 4. el alii ab hoc citati.

El id quidem clarum est de consuetudine legem abrogante; nam ad hanc in lucendam sufficit esse communitatem, cui lex imponi possit.

49. Sed potest etiam inducere consuetudinem, quae novam legem constituat. Nam esto, legem ferre non possit; lanium ideo illam ferre non potest, quia potestatem leges ferendi transtulit in principem, vel quia ex sui natura aul divina institutione haec potestas residet in principe: at ad introducendam consuetudinem, quae vim legis habeat, sufficit quod Communitatis aclus, accedente consensu legali Principis, vim possit oblinere legis. Communitas enim in casu desuetudinem inducit non ul legem suam, sed Principis, ex cuius legi consensu vim legis habet Scbm dz.n. ».

50. Ul ergo aclus sufficiat ad stabiliendam consuetudinem, haec (quoad qualitatem ipsius) esi, ul diximus, l' conditio ex communi DD.. ut exerceri debeat a lota communitate vel saltem maiore eius parte, ul notat Glossa in cap. lin. *de Consuet.* El ratio est, quia consuetudo induci debet Incilo populi consensu: universus autem populus in id consentire censetur, quod exercetur a maiore eiusdem parte, ul habetur c. *Cum in cunctis* l. de *his quae fiunt a maiori parte* et l. *Quod maior* 19. Dig. *Ad munie.* Schmalz. n. 14.

2° Haec maior pars debet esse ex personis habilibus et capacibus legis: unde amentes et infantes el omnes illi, qui legibus non tenentur, non possunt sua consuetudine legem abrogare aul novam constituere. Palaus. Tr. 3. disp. 3. p. 3. n. 5.

3° Aclus exerceri debent libere et sine metu saltem gravi. Ratio, quia

praesumi non potest, quod populus velit stabilire ius per aclus, quos exercet repugnans.

4° Aclus isti exerceri debent uniformiter. Ratio, quia ex actibus non exercitis vel continuatis uniformiter non intelligitur, quid servari populus velit aut in quid consentiat.

5° Non debent actus procedere ex errore vel ignorantia: sed populus debet scire, quod lex sil lata, ut illa per consuetudinem abrogetur, vel quod nulla adhuc circa talem materiam lata sit, ul circa illam constituat per modum legis consuetudinem; alias actus huiusmodi erunt involuntarii, cum *nihil contrarium magis sit consensui, quam error*: l. *Si per errorem* 15. Dig. *de lurisdict.*

6° Debent esse publici ac notorii. Ratio, quia ex actibus clam atque in occulto exercitis intelligi nequii consensus populi aut lotius aul maioris eiusdem partis.

7° Denique frequentari debent animo introducendi obligationem, si consuetudo sit praeter legem, vel legem tollendi, si sint contra eandem. Ratio, quia aclus agentium non operantur ultra intentionem eorum: cap. lin. *de Praebend.* el l. *Non omnis* 19. Dig. *de Reb. cred.* Hinc etsi universali el immemorabili Ecclesiae usu passim recepta sit salutatio angelica ad consuetum campanae pulsum, aspersio aquae lustralis ad ingressum et egressum templi, sumptio ss. cinerum ad initium quadragesimae etc., ad ea tamen nulla est obligatio. Et ratio unica est; quia huiusmodi ritus et aclus a fidelibus frequentantur libere dumtaxat el studio pietatis, non animo inducendi obligationem. Schmalz. n. 14.

51. Duo heic addenda ex s. Alph. 1° De postrema hac conditione haec notai lib. 1. n. 107. IV.: « Nulla ergo consuetudo (it, si populus aul maior eius pars agit ex devotione, ex gratitudine et simili: aut si legem laeserit animo tantum non satisfaciendi ex levitate. Mens autem seu intentio cognoscitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo *constanter* observetur el cim non levi incommodo: si transgressores puniantur: si ita communiter sentiant homines pii. Salm. *Je leg.* cap. 6. n. 30. Croix, lib. I. n. 571. ».

« In dubio autem, an consuetudo sit ex devotione vel obligatione, gravi vel levi, benignior pars tenenda est; nam nulla lex obligat, nisi de ei constet: Salm. l. c. cum plurii). El ita Croix. l. 1. n. 592. qui nolat quo i universales consuetudines Ecclesiae de se obligent. Sed hoc intelligendum de consuetudinibus *proprie ut talibus obligantibus* sumptis, ul de consuetudine ieiunandi in vigilia Pentecostes... Nam abler dicuit plures Auctores de consuetudine abstinendi a laeliciis in vigiliis extra quadragesimam... et aliter dicunt aliqui etiam de consuetudine monatium recitandi officium in privato ». Idem dic de abstinentia (olim frequentiori) abstinendi die sabbati a laeliciis.

52. Alterum special ad qualitatem personarum, quae ponunt actus. Ut enim dicit s. Alph. l. c. n. 107. §. i : < mulieres nequeunt introducere consuetudinem contra leges proprias virorum nec viceversa: ita neque ecclesiastici contra leges laicorum vel contra, nisi materia sit communis. Hinc etiam circa res spirituales clerici non obligantur ad consuetudinem faciam a laicis ». Salm. l. c. n. 8. et 38.

Addit ibi s. Alph.: « Mercatores tamen, quia distinctam faciunt communitatem, possunt introducere consuetudinem obligantem omnes ». Ubi particula *tamen* suspicionem creare non debet, sensum esse; quod mercatores possint in lucere consuetudinem, quae obliget *omnes* etiam non mercatores. Sensus enim esset falsus. Salmanlicenses, unde ea s. Alph. mutuatus est, scribunt *De teg.* cap. G. §. 8.: * mercatores posse se eximere a propria lege ipsorum per consuetudinem vel eam introducere obligantem omnes, si maior eorum pars in ea conveniat; quia consilium communitatem capacem ut per legem gubernetur ». Quae ad solos obligandos mercatores plane spectant. El Palaus Tr. 3. disp. 3. p. 3. in lin. ait: « Fil tertio communitates mercatorum consuetudine posse a lege sibi imposita se eximere et novam constituere; quia est comium itas capax legis*. Qmm in rem citat Suarez, Salas, Bonae, ina etc. Quod idem pauli ante dixerat de monialibus relate ad leges ipsis impositas.

53. Quarta conditio est consensus Legislatoris, ut consuetudo valeat.

Quod consensus Principis ad consuetudinem legitime inducendam requiratur, facile inter DI), convenit et probat manifesta ratio; quia nemo polesl statuere legem vel statutam abrogare, nisi qui potestatem ha el ferendi legem. Ergo absque huius consensu non potest induci consuetudo, quae vim legis In beat.

54 Sed quaestio est, *qualis* consensus requiratur. Nam aliqui cum Pontio *De Matrim.* lib. 6. cap. G. II. 7. exigunt consensum specialem sive personalem, quo princeps seu legislator mores populi agentis contra vel praeter legem approbet aut saltem sciens, cum possit, non coiradicat. Rationem dant; quia a principe non approbantur omnes consuetudines, sed aliquae reprobantur. Praeterea, consuetudo specialis est lex specialis; ergo requirit specialem consensum legislatoris, qui sine speciali scientia el approbatione consuetudinis non potest haberi.

55. Attamen communis el receptissima sententia nullum alium id introducendam consuetudinem consensum requirit, quam *legalem* seu, ot etiam vocant, *iuridicum*, qui habetur per leges el canones consuetudinem morbus populi introductam approbantes eique tribuentes vim iuris non scripti, si rationabilis ipsa sit el legitime praescripta. Ratio est, quia optime poterat princeps el quivis legislator lege sua sancire, ut quoties populus in aliqua consuetudine rationabili per decennium duraveni, ea consuetudo pro lege suscipiatur: quo posito, dubium esse non

polesl, quin vi huiusce legis consuetudo rationabilis decennio durans vim legis obtineat sine alia principis approbatione. Atqui hoc ipsum factum est utroque iure; canonico quidem cap. fin. *De Consuet. ci.* n. 40.; civili autem l. *De quibus* 32. Dig. *De legib.* cl. n. 47. eic. Ergo.

56. Neque obsunt Pontii rationes. Nam I' a iure solum approbantur et permittuntur consuetudines rationabiles ac legitime praescriptae: oil ergo mirum, si princeps consuetudines, his prerogatives desiituus, reficiat. 2° Non negatur requiri specialem aliquem consensum, propr mn el manifestum: at negatur necessitas consensus ita singularis, (pii ad singulas consuetudines seorsirn referatur; nam polesl unus i lmi pie consensus specialis et expressus pluribus consuetudinibus deservire, qualis est qui habetur *expressus in codice legum.* Schmalz. n. 15.

57. Effectus consuetudinis multiplex distinguitur, videlicet 1° obligationem potest imponere, 2° constitutam legem abrogare, 3° legem interpretari et 4° irritare actum adversus consuetudinem factum De hisce singulis nonnullae quaestiones sunt solvenda.

58. El quoad primum, cum certum sit, quod consuetudo legitime praescripta potest legem seu obligationem imponere, dubium lit, *unde colligi possit, quod aliqua consuetudo sit obligatoria.*

Suarez lib. 7. *De legib.* c. 15. n. 13. et Palaus Tr. 3. disp. 3. p. 3 §. 3. n. 13. eum aliis censent, id permittendum arbitrio indicis, qui indicium de hoc ferat ex circumstantiis, praesertim vero ex actu el personarum eos frequentantium qualitate.

Ad id vero dd. allegati assignant quatuor conjecturas, ex quibus deduci possit, quod obligatoria sil consuetudo et eas innuit el s. Alphonsus, ut diximus sup. n. 51.

1° Si consuetudo sil rei gravis el difficilis et communiter servata a pop do. Ratio, quia non solet populus uniformiter convenire in hisce aclibih, nisi (piando se obligatum sentit.

2° Si viri prudentes el timorati non solum ipsi morem eiusmodi servant, sed etiam male sentiant de transgressoribus vel populus communiter scand ibzelur.

3° Si praelati el superiores reprehendant aut puniant violatores.

4° Si materia consuetudinis talis sil, ut multum conferat reipublicae. Quaelibet enim ex his coniecluris non leve est indicium Obligationis.

Quod si tales aut eiusmodi circumstantiae non appareant, io dubio praesumendum est, actus mere voluntate libera frequentari el ipsa consilido, qianlicumqie sil temporis, potius habenda pro voluntaria et supererogatoria, quam pro obligatoria el conscientiam adslringente; tum (plia l»*) non praesumitur, sed probari dehel; tum quia nemo pnesuninur sibi velle onus imponere, nisi id manifeste constet. Schmalz. n. 16.

59. Aliud dubium fit, an consuetudo ad vini legis acquirendam debeat esse probata in iudicio contradictorio.

Et communis IJD. sententia est, id non requiri nec exigi, ut probetur per actus indiciales. Ratio est, quia consuetudo eo ipso, quod rationalis sit et legitime praescripta, vim legis habet, ut ex Cann. vel legg. iam citatis constat. Atqui haec requisita oblinere potest etiam per actus lautum extraiudiciales. Ergo.

60. Ad id vero, quod ex cap. *Abbate 25. de Verb. Sign.*, obiicitur, monachos contra consuetudinem allegatam obiecisse, eam non fuisse probatam in iudicio contradictorio: resp. hanc fuisse allegationem tantum illius partis, cui sententia Papae non fuit conformis; deinde ibi sermo est tantum de consuetudine praescriptiva iuris, videlicet eligendi, non vero de legali.

Item ad id, quod l. *Cam. de Consuetudine 34. Dig. de Legib.* promitur ex Ulpiano monente, fundanti se in consuetudine primo explorandum, an in contradictorio iudicio aliquando firmata sit: respondetur, id non de necessitate, sed tantum de utilitate accipi; quia probatione assumpta ex actibus judicialibus, allegans relevatur ab ulteriore eiusdem probatione, cum haec sit optima probatio. Schmalz. n. 17.

61. Dubium fit insuper, an consuetudo unius civitatis possit obligare aliam. Nam e. *Super eo de Cognât. Spirit.* Episcopo videtur praecipi, *consuetudinem metropolitanae. Ecclesiae vel aliarum circumpositarum inquirere et diligentius imitari.*

Sed respondendum est negative et ratio clara est; quia consuetudo et praescriptio tantum habet de potestate, quantum de usu et actu, ut notat Palatius Tr. 3. disp. 3. p. 4. §. I. n. 2. Non extenditur ergo de loco in locum nec de persona in personam. Praeterea princeps censetur eam solani communitatem velle obliuare, quae consuetudinem induxit, non vero aliam. Item communitas illam intro duxit tantum animo obligandi se. Tamen rasu, quo nihil iure statutum sit vel consuetudine receptum circa rem aliquam in quapiam civitate, bene faciei iudex, si ad consuetudinem vicinarum civitatum recurrat, modo ipsa rationalis sit; debet enim secundum aequum indicare, quod facillime desumet ex rationali vicinia consuetudine.

Ceterum quod obiciebatur, explicabis cum Palao, l. c. n. 3. de inquisitione, (prie ex aequitate dumtaxat, non autem ex obligatione intuitu*) gatur. Vel etiam dici potest, id ibi episcopo iniunctum fuisse, ut constaret, quae probabiliter consuetudo fuerit in propria Ecclesia; quippe praesumitur, ceteris paribus eandem in illa ac in ceteris consuetudinem vigere. Schmalz. n. 18. **I**

62. Postremo dubium fit, an induci possit consuetudo, quae obliget solum ad poenam, non vero ad culpam. Et ex certa apud omnes sen-

tenia respondendum est affirmative. Vid. Palao l. c. p. 4. §. I. n. 1. Ratio est; quia id lege fieri potest: ergo etiam consuetudine, quae pro lege suscipitur. Schmalz. n. 19.

63. De secundo effectum consuetudinis, qui est legem constitutam abrogare, quinque pro exploratis habenda.

Nam 1° generaliter certum est, posse legem abrogari per consuetudinem, prout clare habetur ex legibus aut canonibus superius citatis. Ratio est, quia eadem est vis consuetudinis, quae legis. Igitur, sicut lex posterior abrogat priorem legem contrariam, ita et consuetudo, modo rationalis ista sit et legitime praescripta.

2° Certum est, per nullam consuetudinem derogari posse legi naturali; quia hoc ius est immutabile. Vid. §. *Sed naturalia 11 : Instit. De iure nat. gent. et civ.*

3° Certum est, non posse consuetudinem praevalere adversus ius positivum divinum. Ratio, quia consuetudo est ius mere humanum, utpole introductum moribus populi et consensu legali principis. Atqui potestas humana potestati et legi divinae praevalere nequit, utpole longe superiori, quae ius consuetudinarium contra se nunquam approbabit.

4° Certum satis est, quod etiam iuri gentium consuetudo praevalere non potest. Ratio, quia ius gentium, ratione dictante, omnium aut fere omnium gentium iure introductum est et ideo est introductum, quia necessarium aut summe unie ad stabiliendum inter eas commercium videbatur. Non apparet igitur, quomodo consuetudo huic iuri contraria possit esse rationalis.

5° Denique certum est, per consuetudinem abrogari posse legem civilem. Hoc enim l. *De quibus 32. Dig. de Legib.* aperte conceditur.

6i. Hisce extra controversiam habitis, quinque dubia succedunt. Primum est, an abrogari consuetudine possit etiam lex canonica. Ratio dubitandi oritur ex diversis textibus iuris canonici, ubi, licet magna vis et auctoritas tribuatur consuetudini, expresse tamen, uti c. tin. huius lit., negatur vis, quae *iuri positivo praeiudicium generare* valeat. Praeterea in cap. *Ad nostram audientiam* eiusd. lit., *consuetudo, quae canonicis obvia instituta, nullius momenti esse* dicitur. Denique in cap. *Cum venerabilis eiusd. Ut Innocentius III. ait, quod* (certa consuetudo allegata) *non tam consuetudo quam corruptela censenda sit, quae sacris est canonibus inimica.* Quod idem repetitur can. *Consuetudinem* l. huius tit. in 6.

Verum recte monet Glossa tin. in cap. 8. *de Sent. et re indic.*, textus istos et huiusmodi intelligi solum debere de consuetudine irrationali et nondum legitime praescripta. Et hinc per argumentum a contrario, si rationalis illa sit et legitime praescripta, etiam iuri ecclesiastico derogare poterit, uti habet communis sententia DD. et generalitas cap. fin. huius, tit. iam citati n. 40.

65. Hoc autem procedit etiam quoad sacramentalia et ipsas quoque sacramentorum ceremonias, si substantiales illae non sint et a Christo praescriptae, prout colligitur ex can. *De Inna de Consecrat.* Dist. 4. ubi statuitur, posse baptismum conferri una vel trina mersione pro cuiusque Ecclesiae consuetudine. Ad hanc consuetudinem referri potest, quod licite clerici orientales habeant uxorem et rursus eadem consuetudo efficit ut v. gr. non possint uxorem ducere post sacros susceptos ordines.

Ratio est, quia cum haec ceremoniae sint institutiones mere humanae, nullum fundamentum est eas a generalilale cap. lin. huius lit. excipiendi. Schmalz. n. 21.

G6. Alterum dubium est, an consuetudo possit abrogare legem solum quoad poenam, relictam obligatione quoad culpam, aut vicissim abrogare quoad culpam, manente obligatione quoad poenam.

El quoad postremam partem, salis certa est affirmativa sententia. Et ratio est, quia possunt dari leges mere poenales, quae solum ad poenam obligent. Ergo id etiam consuetudine obtineri potest. Excipe tamen, nisi talis sit poena, quae propriam culpam supponat, ubi sunt censurae: quippe censurae non imponuntur nisi contumacibus atque adeo culpam propriam committentibus. Non potest ergo manere obligatio ad hanc poenam, si per consuetudinem cessaverit obligatio ad culpam.

G7. Sed et quoad priorem partem contra Castrum lib. 2. *De leg. poen.* c. 12. et quosdam alios tenenda est affirmativa sententia, quam defendunt Sylvester V. *Consuetudo* q. 11. Suarez *De leg.* lib. 7. c. 19. n. 8. Palaus Tr. 3. disp. 3. p. 4. § 2. n. 3. et alii apud hosce.

Ratio, quia potest consuetudo, quod princeps potest per legem. Alqui princeps potest per legem abrogare poenam in lege statutam, manente obligatione legis: ergo. Et confirm., quia reipsa tum can. *Cum multa* 3. Caus. 15. q. 8. et Exirav. *Ambitiosae, de Debus ecclesiasticis* aliisque nullis decretis variae poenae sunt impositae, quae iam usu cessarunt, manente obligatione legis.

Nullius vero momenti est ratio a Castro allata, scilicet, quod poena sit propter culpam et hanc sequatur. Nam componi potest, quod culpae reus sit per se poenae obnoxius et tamen non sit obnoxius huic determinatae poenae per legem statuta; haec enim tolli per consuetudinem potest et poena generalis relinqui arbitrio iudicis. Schmalz. 22.

G8. Dubium 3° fit an per consuetudinem abrogari possit lex, quae contrariam consuetudinem prohibet, quod fieri solei adiecta clausula: non obstante quavis consuetudine. **M**

Qua de re certum est, nulla consuetudine abrogari vel derogari posse legi reprobanti aliquam consuetudinem seu contrariam iuri divino aut naturali. Ratio, quia haec consuetudo non esset rationabilis.

G9. Difficultas esse potest solum de lege humana. Et ratio est. 1° Quia

qui consuetudinem prohibet futuram, prohibet illius efficaciam; alias prohibitio foret sine effectu: sed si prohibetur efficacia consuetudinis, haec contra legem praevallere non poterit. 2° Consuetudo vim abrogandi legem habet solum ex consensu et voluntate legislatoris: atqui in casu legislator, prohibens consuetudinem, iam salis ostendit, se nolle, consuetudinem legi praevallere. 3° Si lex aliqua prohibeat praescriptionem alicuius rei vel saltem praescriptionem ante 40. annos nolit, talis res aut non praescribitur aut certe non ante 40. annos, esset interveniat titulus et bona fides. Ergo a pari.

Verum haec difficultas solvitur facile ope distinctionis, quam adhibet Palaus l. c. p. 4. §. 2. n. 10. et alii ab eo allegati. Nam vel adhuc manent circumstantiae, propter quas consuetudo adversa legi reprobatur per legem, vel circumstantiae illae cessarunt. Si *primum*, consuetudo adversa legem praevallere non potest; quia quamdiu manent illae circumstantiae, lex et est et perseverat esse rationabilis et consequenter irrationabilis est contraria consuetudo. Si *secundum*, praevallere adversus eiusmodi legem consuetudo potest; quia in tali casu rationabiliter legislator suam legem ipse abrogare potest: ergo etiam consentire, ut per consuetudinem abrogetur. Et ex his patet responsio ad rationes difficultatis. Schmalz. n. 23.

70. Quartum est dubium, an consuetudo abrogare possit etiam legem irritantem, v. gr. quae praescribit formam substantialem actus vel certas personas ad contrahendum vel ad eligendum inhabiles esse iam.

Et ratio dubitandi iit ex c. *Quod super §. De consanguin, et affin.* in fin., ubi Pontifex cavet, ne infer gradus prohibitos contrahatur matrimonium et praesumptores distractione ecclesiastica puniri iubet, non obstante consuetudine, quae dicenda est potius corruptela.

Sed adhuc standum pro affirmativa sententia. Ita Sanchez de Matr. lib. 7. disp. 4. n. 14. Palaus l. c. p. 4. §. 2. n. 5. et alii ab hoc citati. Ratio est, quia id fieri per legem potest, ut nemo dubitat; ergo etiam per consuetudinem, quae loco legis succedit. Exinde sequitur, per consuetudinem induci posse impedimentum matrimonium irritantia et introducti posse aboleri, si iure ianum humano inducta sint.

Ad lex. obiectum dicendum est, ibi sermonem esse de consuetudine nondum legitime praescripta; haec enim non habet vim abrogandi. Schmalz. n. 24.

71. Denique quintum dubium est, an, ad abrogandam legem per consuetudinem, haec induci debeat bona fide.

Et affirmativam quidem sententiam tenuere communius antiquiores 1) l. cum Glossa in cap. 3. V. *Canonice* h. iit. in 6. et sequuli sunt Azor p. I. lib. 5. c. 17. q. 6. Laymann in c. final, h. iit. n. 9. Pirhing heic n. 44.

Rationes sunt 1° quia consuetudo, ut valeat adversus legem, debet

legitime esse praescripta. Legitima «autem praescriptio sine bona fide nec inchoari potest nec currere.

2° Quia sic daretur ansa subditis ad agendum contra legem, ul sic paululum se ab eiusdem obligatione liberarent.

3° quia si ad consuetudinem non requireretur bona fides, tunc communitas, etsi sciret se obligari ad solvendas decimas, adhuc tamen non solvendo se liberare posset ab obligatione solvendi, quod falsum est.

72. Sed probabilius est, ad introducendam consuetudinem legalem contra legem, bonam fidem non requiri, ut cum aliis advertit Iacob Wieslner heic n. 33. .

Colligitur ex l. *De quibus* 32. §. *inveterata* in fin. Dig. *de Legibus*, ubi dicitur, *rectissime receptum esse, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*. Atqui ad tacitum consensum requiritur scientia et notitia legis; quia errantis sive ignorantis nullus est omnino consensus l. *Si per errorem* 15. Dig. *de Iurisdict.* Ergo ad consuetudinem contra legem necessaria est legis scientia atque adeo mala fides.

Confirm. Nam ad consuetudinem adversus legem requiritur, ul frequententur actus contrarii non quomodocumque sed animo abrogandi legem, ul sup. n. 50. dictum est. Atqui hic animus haberi non potest sine scientia legis et consequenter sine mala fide.

73. Quoad rationes oppositas resp. ad 1. — Consuetudo tunc dicitur legitime praescripta, cum habuerit ea, quae ad *legalem* consuetudinem requiruntur. Obiectio confundit praescriptionem consuetudinis legalis cum *praescriptione iurium*.

Ad 2. Etsi ansam inde capere mali possint ad legem transgrediendam, mimis tamen id noxium est, (piam perseverantia legis, cuius observantia post diu continuatas transgressiones a communitate moraliter sperari non potest.

Ad 3. Obiecta consuetudo magis proprie praescriptio est, quia per eam laeditur ius Ecclesiae et consequenter mirum non est, quod ad illam requiratur bona fides. Nec obstat, id fieri a communitate; nam communitas tunc habetur instar privatae personae, ul sup. n. 35. notatum est. Schmalz. n. 25.

74. Quoad tertium consuetudinis effectum, qui est *legem interpretari*, certum est, hunc effectum competere consuetudini; nam ipsi is tribuitur per c. *Cum dilectus* 8. h. lit. « Electio praedicti Guilielmi tam contra statuti tenorem, quam etiam contra *consuetudinem approbatam, quae optima est legum interpretis*, minus canonice attentata, merito cassari debebat etc. ». Pariter l. *Si de interpretatione*. 2° l. Dig. *de Legib.*! « Si de interpretatione legis quaeratur, in primis inspiciendum est, quo iure civitas retro in eiusmodi casibus usa fuisset; *optima enim est legum interpretis consuetudo* ».

Ratio manifesta est; nam si consuetudo vim habet introducendi nova< leges el iam constitutas abrogandi; a fortiori efficaciam habere debet illas interpretandi: praesertim vero cum hic effectus magis videatur esse necessarius, quam alii. Saepe enim leges obscurae sunl el ambiguae tum in obligatione, tum in materia, ad quam se extendunt. Ad huiusmodi autem dubia auferenda erit optima regula inspicere, quomodo usu receptae sint. Nam usus et consuetudo legis interpres est mentis, quam legislator in ferenda lege habuit. Schmalz. n. 26.

75. Ceterum distinguendum heic est, num consuetudo legitime sil necne praescripta. Si primum, interpretatio eius est authentica el sequenda ul lex, ul palei ex l. *Nam imperator* 38. Dig. *de Legib.* « Nam imperator noster Severus rescripsit, in ambiguitatibus, quae ex legibus proficiscuntur, *consuetudinem* aul rerum perpetuo similiter indicatorum auctoritatem, vim legis oblinere». Et ratio est, quia vere lex est; talis enim consuetudo pro lege habetur. Si secundum, interpretatio erit lanium doctrinalis, alliori tamen ratione; quia in consuetudine plures in unum conveniunt.

Si tamen interpretatio esset contra claram iuris dispositionem, ea consuetudo, usque dum acquirat omnia ad *legalem* requisita, pro corruptela potius habenda est ac proinde nec doctrinalem interpretationem porrigit nec proinde indicem movere potest, ul secundum illam sententiam ferat. Vid. Palaus l. c. p. 4. §. 3. n. 2. el 3. Schmalz. n. 27.

76. Porro potestas interpretandi, quae fit consuetudini, est salis ampla. Nam 1° Secundum illam regulandi sunl contractus, quia secundum illam inlelligunlur facti, nisi aliud expressum fuerit. l. *Semper in stipulationibus* 34. Dig. *de Reg. Iur.* et l. *Quod nolit* 32. §. *Quia assidua* Dig. *de Aedilitio edicto*.

2° Secundum consuetudinem introductam regulandum est indicium; quia indices debent indicare secundum leges: sed nulla firmior et solidior earum interpretatio esse potest, quam ea, quae per consuetudinem habetur. Pal. l. c. n. 6. El hoc procedit etiam in iudicio arbitri compromissarii; nam el iste secundum consuetudinem legitime introductam et praescriptam indicare debet. El hoc verum est, etiamsi paries in illum compromiserint, ul procedat secundum leges et consuetudo istis contraria sil; nam etiam consuetudo legitime praescripta est lex. Palaus l. c. n. 4.

3° Vim interpretandi legem habet consuetudo etiam relate ad ius divinum, dummodo locum habeat in societate divina, infallibili, non quidem quasi illa aliquid huic addere vel demere possit, sed solum indicando mentem legislatoris. Palet id in multis traditionibus et generalibus consuetudinibus totius Ecclesiae circa usum Sacramentorum, quae sufficienter Christi institutionem declarant. Hac de causa sufficere dicimus lotionem capitis ad baptismum. Ita interpretamur ex consuetudine praeceptum

divinum abstinendi ab operibus servilibus. Ita consuetudo, ul habet Lugo, explicat praeceptum confitendi etiam actum externum. Suarez Lib. 7. *de Leg.* c. 7. n. 6. Schmalz. n. 28.

77. Quoad quartum denique consuetudinis effectum, qui est irritatio actus alioquin de iure validi, facile palet, et hunc consuetudini esse tribuendum. Nam consuetudo habet vim legis. Atqui lex habet el irritandi actus vim; ergo el consuetudo. Hinc sequitur, ul sup. notavimus, per consuetudinem induci posse impedimenta matrimonium irritantia et tolli exsistentia.

78. Neque requiritur, quod Pontifex habeat scientiam huius consuetudinis, ut tradunt Palans Tr. 3. disp. 3. p. 4. §. 4. n. 2. et alii ab eo allegati. Ratio est, quia in c. fin. h. lit. et L. *De quibus* 32. Dig. *de Isgib.* nulla fit mentio istius scientiae, sed Ianium exigitur, ul consuetudo sil rationabilis el legitime praescripta.

Neque obesi, quod introducentes eiusmodi consuetudinem sint inferiores Pontifice, inferior autem non queat disponere circa legem superioris. Nam vis huiusmodi consuetudinis est ex consensu Pontificis. Potest autem inferior cum consensu superioris de huius lege disponere. Schmalz. n. 29.

79. Addit vero Palatis l. c. n. 4. ad hunc irritandi matrimonia effectum non requiri, ut consuetudo sil laicorum simul et clericorum, prout voluit Sanchez *De Matrim.* Lib. 7. disp. 4. n. II., sed sufficere solam consuetudinem laicorum. Ratio, quia in iis, quae spectant ad laicos, etsi ecclesiastica sint, consuetudinem inducere possunt vel soli laici, cum id faciant ex legali Pontificis consensu, qui generaliter vim legis tribuit omni consuetudini legitime introductae. Non ergo necesse est, ut accedat consuetudo etiam clericorum non admittentium ad matrimonium cum eiusmodi impedimento. Nam etiam laici possunt aliquid facere in legibus ecclesiasticis cum consensu pontificis, qui in hoc casu non deest. Schmalz. n. 30.

80. Memorandus heic est et specialis effectus consuetudinis immemorialis. Nam veteres Jurisconsulti cum Innocentio in c. 13. *De ludie.* n. 5. pro regula tradunt, consuetudine immemoriali acquiri omnia illa posse, quae privilegio et induito principis acquiri possunt. Rationem dant, quia consuetudo, cuius initii non exstat memoria, aequiparatur privilegio el habetur loco tituli legitime constituti ac probati, ita ut concesso vel probato temporis immemorialis lapsu, melior titulus allegari nequeat. Hinc clausula prohibente vel irritante consuetudinem contrariam haec non comprehenditur, ut cum piuribus aliis citatis advertit Laymann lib. I. tract. i. c. 24. n. 7.

81. Verum haec doctrina indiget duplici limitatione. Prima est, dummodo is, pro quo allegatur praescriptio seu consuetudo immemorialis, non sit incapax possidendi extra casum, quo habililetur per privilegium.

CAPUT I. DE CONSUETUDINE

Hinc laicus nunquam per quicumque consuetudinem acquirere potest *ius decimandi, eligendi, confirmandi ad beneficia* etc., etsi haec omnia acquirere possit per privilegium pontificium. Ita et potestas ferendi censuram quoad laicum. Ratio est, quia hoc ipso quod praescriptio sine possessione non procedat Reg. 3. iur. in (>., sequitur, quod is, qui incapax sil possidendi, sit etiam incapax acquirendi per praescriptionem vel consuetudinem. Altera est, dummodo eiusmodi consuetudini vel praescriptioni non resistat ius eaque lanquam *abusus et corruptela a canone vel lege reprobetur*: el ob hanc rationem induci consuetudine non potest, *immunitas ab obligatione observandi interdicta ecclesiastica, potestas retinendi simul duos canonicalus, personatus* etc. Ratio est, quia cum consuetudo el praescriptio vim omnem debeant legibus vel ss. canonibus, quibus introductae el approbatae sunt, locus illis esse non potest respectu rerum et personarum, quarum respectu ius illis resistat, i. *Ubi lex* Dig. *De Usurp. et Usucap.* « Ubi lex inhibet usucapionem, bona fides possidenti nihil prodest ». Cf. Schmalz. n. 32.

82. Lapsus tamen temporis immemorialis, si cadat in personam alias lureabilem ad privilegium el si cum tempore immemoriali concurrat saltem fama seu existimatio publica privilegii Apostolici aliquando obtenti, ius quidem nullum possessori acquirit; quia haec habilitare personam ad veram el legitimam possessionem nequeunt: attamen si utrumque illud legitime probetur vel aliunde constet, fundabunt praesumptionem privilegii, ut continuari exercitium iuris hactenus possessi possit, donec probetur contrarium. Ex hoc sequitur, adversus eiusmodi tempus immemoriale etiam cum fama privilegii coniunctum, admitti probationem: quamvis enim faciant praesumptionem, illa tamen praesumptio ex nullo textu iuris probatur, quod sit iuris et de iure el hinc si vilium tituli in possessione eiusmodi demonstretur, praesumptio illa debet cedere veritati. Schmalz. n. 32.

83. De Consuetudinis abrogatione. Quod abrogari consuetudo possit per legem expressam, plane constat ex cap. *Licet* l. *de Constit.* in 6° el c. *Cum consuetudinis.* l. h. lit. el probat haec ratio: quia tota vis consuetudinis est ex voluntate legislatoris saltem tacita. Ergo si legislator disponat contrarium, vis sua deperit consuetudini.

Ul autem statui possit, quando per legem abrogata fuerit consuetudo, sequentes tenendae sunt regulae.

1° Nulla lex consuetudinem abrogat, nisi clare e diametro sil ei contraria. Ratio est, quia consuetudo est quoddam ius, cuius correctio vitanda est quoad eius fieri possit. l. *Praecipimus* 32. C. *de Appellation.*

2° Lege universali abrogatur consuetudo aequae universalis illi opposita, etsi in lege mentio huius facta non fuerit neque adiecta clausula aliqua derogatoria. Evincitur ex c. *licet* l. *De Constit.* in 6°, ubi solum singu-

larium consuetudines dicuntur non abrogari per legem generalem. Ratio, quia consuetudo universalis non praesumitur ignorata a principe: cum ergo legem illi contrariam statuit, intelligitur velle ei derogare.

3° Lege generali non censetur abrogari consuetudo particularis cuius loci, nisi illa huius mentionem faciat, vel saltem addatur clausula generalis derogatoria cuiuscumque consuetudinis contrariae. Constat ex cil.c. *Licet* et ratio ibidem datur; quia Papa vel princeps legis conditor *locorum specialium et personarum singularium consuetudines... potest probabiliter ignorare* et propterea *ipsis per constitutionem a se noviter editam, nisi expresse caveatur in ipsa, non intelligitur in aliquo derogare*.

4° Lege speciali facta a principe superiore v. gr. Papa vel Rege per aliquam civitatem vel provinciam suae ditionis, probabile est non abrogari vel derogari consuetudini particulari eiusdem provinciae, nisi expresse addatur clausula derogatoria, vel ex argumento prius allato colligit Palaeus l. c. n. 6. Neque obstat, sic legem fieri frustrare, quod neminem liget; quia hoc fit per accidens ob consuetudinem ignoratam. Schmalz. n. 37.

84. Quemadmodum autem per legem, illa et per consuetudinem potest consuetudo abrogari. Ratio, quia consuetudo habet omnes effectus legis: sicut ergo lex, illa et consuetudo potest abrogare consuetudinem.

85. Vel vero vim istam habeat consuetudo, 1° debet esse contrarie opposita consuetudini et hinc, si est consuetudo universalis, abrogari debet per aliam consuetudinem universalem; particularis autem abrogare universalem non potest, sed tantum ei derogare, in loco scilicet in quo cum generali oppositionem habuerit. Ratio est, quia consuetudo non inducit ius, nisi usu et facto. Ergo non potest contrarium ius inducere nisi ubi usus et facta contraria sint.

Praeterea 2° in consuetudine derogatoria requiritur idem tempus, quod consuetudo praeexistens et abroganda requisivit ad sui constitutionem; debet enim esse legitime praescripta, quod licet non potest, nisi saltem decennio. **JM**

3° Denique auctor vel omissio auctor, qui per consuetudinem abrogandam exerceri poterat vel debebat, debet esse libera, scilicet omissio auctor debet esse a libere agente, ubi occasio erat agendi; nam si occasio exercendi eiusmodi actum nunquam se offerat, simplex non usus consuetudinem praeexistentem abrogare nunquam poterit. Schmalz. n. 38.

86. Quoad noscendam existentiam consuetudinis cuiuspiam, satis certum est, in foro conscientiae Doctori excellenti, lesanti in scriptis suis hanc esse consuetudinem, fidem integre adhiberi posse, dummodo alii non contradicant; nam si hoc fieret, necesse foret, vel plures DD. convenirent vel saltem illius unius assertio aliis gravibus coniecturis adiuvaretur, vel notat Suarez *De leg.* Lib. 7. c. 11. n. 8. Schmalz. n. 35.

Quomodo vero probetur in foro externo etc. vid. apud eundem Schmalz. n. 33-36., ex quo fere omnia hac in re sumpsimus.

Dub. III.

An vis et substantia legis positivae dependeat ab acceptance Communitatis.

X. Ite sp. Etsi illa sentiant Canonistae item Navar. Azor etc. citati a Laym. lib. 1. tr. 4. c. 3., eo quod ponant, leges hac tacita conditione ferri, si a populo fuerint acceptatae, alioquin vim seu obligationem non habituras: verior tamen sententia est Theologorum, leges absoluti Magistratus non pendere a populi acceptance et consensu; sed mox vel legitime promulgatae sunt, obligare populum ad recipiendum; praesertim in legibus Pontificis, qui suam potestatem non accepit a populo, sed a Christo. Vasq. Suar. Molina etc.

87. Advertendum in primis, quod, cum de lege ecclesiastica agitur, certum est et de fide, potestatem ferendi legem esse in superioribus ecclesiasticis prorsus independentem a voluntate fidelium: legem proinde ecclesiasticam vim plenissimam per se habere, independentem ab eorum acceptance. Nihilominus quaestio fieri potest, an superior ecclesiasticus, legem condens, velit eius obligationem ab acceptance populi pendere; id enim non contradicit priori doctrinae. Certa quoque doctrina est, leges civiles vim obligandi ex se habere independentem ab acceptance populi; nihilominus fuere inter veteres, qui censerent oppositum, vel saltem censerent, non ferri generalim has leges nisi sub ea tacita conditione, quod acceptentur.

88. Iam vero, quoad sententiam, quae dicitur Canonistarum, scii, vim legis *positivae* dependere ab acceptance communitatis, adverte plures pro ea allegari, qui alio plane sensu locuti sunt.

Salmanlicenses *De leg.* Cap. I. n. 98. inter alios pro hac sententia et quidem cum de lege ecclesiastica agitur, allegant Lessium et Azor, Bonacina, Filliucci etc.

At Filliucci haec est sententia Tract. 21. cap. 11. Tom. 2. p. 39. n. 429.: « Dico secundo, legem promulgatam, *si non usu recipiatur, non obligare... Huiusmodi autem non usus dicitur desuetudo*, quando scii, elapso promulgationis tempore, populus perseverat in eo agendo, quod antea solebat ».

Lessius autem *De Just. et iur.* Lib. 2. Cap. 22. n. 98.: * Etiam si lex sit promulgata, si tamen ipso usu et moribus utentium non recipiatur, *nec Superiores instant et curent executioni man lari*, non obligat ».

Sic Azor Tom. 1. lib. 5. cap. 4. q. L: « Quaestio est, an lex promulgata, si moribus utentium recepta non fuerit, cives teneat... Desuetudo vel non usus legis est, quando promulgata lege et elapso promulgationis tempore, populus perseverat in faciendo quod factitare ante legem solebat: et *de hoc non usu* sive desuetudine legis in praesentia disputamus ».

Ergo isti hoc unum docent, per non usum seu per desuetudinem fieri, ut legis obligatio aut cessare aut suspendi possit. Porro aliud est obligationem cessare per desuetudinem, aliud est acceptationem requiri ul legi accedat vis obligatoria. Sic etiam contingit, ut pater quidpiam praecipiat filio, aul Superior religiosus alicui subdilo ac dein ob improbitatem inobedientiae revocet praeceptum. Absurde tamen concluderes, vim seu auctoritatem praecepti pendere a subditi acceptatione.

Idcirco allati Scriptores reipsa non dissident a sententia, quam A. dicit rectissime *veriolem*, scii, leges non pendere quoad vim obligandi ab acceptatione populi, sed mox, ul legitime fuerint promulgatae, *obligare populum ad eas recipiendas*.

89. Et certe utramque sententiam conciliatam habes in iis, quae deum definit Bonacina sic *De legib.* disp. 1. q. 1. punct. 4. n. 29. Torn. 2. p. 20. « Quamobrem censeo quidem legem, per se loquendo, non obligare independentem ab acceptatione; nihilominus arbitror obligare, quoties constat vel ex coniecluris colligitur sufficienter, Superiorem *velle independentem ab acceptatione obligare*, praesertim si leges *moderatae sint, suaves, faciles et commune bonum respiciunt* ».

Sic autem Bonacina ibid. p. 19. rem probat: « Ratio est 1° tum quia legislator *videtur* (id est nimis parum et non cohaeret cum toto) *habere vim obligandi populum independentem ab ipsius consensu*; alioquin maioris potestatis esset populus, quam princeps; quandoquidem posset potestatem legislatoris impedire: tum quia 2° sequeretur, legislatorem non posse cogere subditos ad legem promulgatam acceptandam, quod *nullo pacto asserendum* est; cum usu et consuetudine constet puniri eos, qui legem promulgatam non acceptant: tum quia 3° qui obligat ad linem, videtur etiam obligare ad medium: tum quia 4° non deest in Principe voluntas obligandi, saltem quando leges sunt moderatae, suaves et faciles, ul palet ex praecedentibus rationibus. Ergo leges obligant independentem ab acceptatione, si Superior indicaverit, velle obligationem inducere independentem ab acceptatione ». N. B. Bonacina uti oppositae sententiae fautorem exhibent Salnianlicenses. l. c.

90. Porro haec prorsus est doctrina el insuper argumenti ratio, qua ad eam firmandam utuntur, qui communem sententiam profitentur.

Ita ex Canonis Schmalzgrueber part. I. Til. II. n. 29.: « Dicendum, eiusmoli acceptationem ad legis valorem non requiri, nisi quando lex prudens indicio est difficilis observationis, vel legislator aliud exprimit aut (aliud) privilegio vel consuetudine est receptum. Ita Suar. *De leg.* Lib. 3. c. 19. n. 4. Palaus Tr. 3. disp. 1. p. 13. n. 1. el apud hos communis DO. ». Pergit Schmalzgrueber:

« Ratio est quia legislator, tam ecclesiasticus quam civilis, potestatem habet ille a Deo, iste a populo, ulerque tamen absolutam, ne alias

ehisoria sil. Igitur modo constet, quod lege sua absolute obligare subditos velit, obligabuntur isti; etsi a communitate illa nondum sit plene recepta. Quod vero absolute obligare sic velit, plerumque saltem, patet ex praxi, qua legum conditores earum etiam nondum plene receptarum obligationem urgent et transgressores puniunt ».

* Praeterea ista acceptatio populi secundum adversarios requisita ad legem vel est observantia ipsius legis, vel est quaedam illius approbatio. Atqui nullum ex hisce ad legem constituendam requiri potest. Non primum; quia observantia legem supponit: non secundum; quia alias populus esset conlegislalor, utpote cuius iuridica approbatio requireretur ad legem ».

El, ul brevi rem conficit Voit Vol. 1. η. 144., si populi acceptatio requireretur ad essentiam legis, omnis legum auctoritas ac legislatorum potestas plane concideret, utpote qui plus non possent evincere, quam subditi vellent; id autem non foret regere, sed regi.

91. Fundamentum oppositae sententiae praecipuum, ut inquit Laymann *De leg.* Cap. 3. η. 2. hoc est, quod leges censeantur ferri hac tacita conditione, si ab ipso populo fuerint acceptatae, alioquin nullam vim habiturae. Qui modus, ul alii aiunt, et suavior est el aptior populo, in cuius bonum fertur.

At bene respondet Schmalz. l. c.: regimen simul debet esse suave *et efficax*: tale autem non foret, si in arbitrio subditorum positum esset, vellent necne obligari legibus a principe sancitis. Quod vero dicitur de illa conditione, generatim falsum est el unice praesumi eiusmodi conditionalis principis voluntas poterit, quando censeri queat, difficultates principi incompetas fuisse, ut infra dicitur; in quo casu si dicatur suspendi obligatio, id non profluit ex necessitate acceptationis.

92. Obiie. quod ait Gratianus ad can. *Inistis* 3. dist. 4.: « Leges constituuntur, cum promulgantur: firmanur, cum moribus utentium approbantur»: quae verba sunt s. Augustini, certe non praevidentis abusum huius sententiae. Respondet Viva ad prop. 28. Alex. VII. η. XI: Dist. firmanur firmitate facti, C; firmitate iuris, N. Item bene ad haec Voit ex Laymann, hinc probari, quod non quidem ad vim obligationis, sed ad duralionem et slabililaltdn legis *per accidens* necessaria sil acceptatio populi, seu melius *observantia legis*: quia nempe cessare ex desuetudine obligatio potest.

93. Hinc patet responsio ad alias ratiunculas, v. gr. 1° Quod multae constitutiones pontificiae in quibusdam locis non obligent, quod receptae non fuerunt el decreta Trident, reformationis ad mullum tempus recepta in Galliis non fuerint: 2° Quod legum obligationem tollat consuetudo: 3° quod supplicando vel appellando obligatio legis suspendi possit.

Nam primum non probat, non peccasse eos, qui primitus leges trans-

gressi sunt (nisi quaedam alia causa illos excusaverit), sed solum per diuturnam non observantiam in quibusdam locis sublatas leges fuisse: 2° Consuetudo supponit intentionem tollendi obligationem atque adeo ipsam obligationem supponit, ul alias diximus. 3° Si fiat appellatio ex iusla causa, suspendii *ex iure* obligationem legis: at supplicatio tantum per se non tollit inductam obligationem, licet speretur a principe tollenda; quocirca durante supplicatione, nihil faciendum est contra legem, nisi per epikeiam praesumi possit, legislatorem ob adiuncta inierim non exigere observantiam.

94. Quoad postremum hoc tamen, ut observat s. Alph. n. 139. in fin. adverte, quod si princeps audiat populi supplicationem *et taceat nec instet pro observantia*, censetur legem abrogare, nisi aliud ex circumstantiis conficiatur; quia scilicet posset ad modicum tunc dissimulare, volens tamen legem post sedatos tumultus urgere suaviter. Quam in rem plures s. Alph. allegat. In quod etiam Voit n. 159. consentit ex Laymann.

95. Ul ergo clare haec quaestio definiatur, accurate distinguantur illae dubitandi causae, quae reipsa quaestionis cardinem non attingunt et quarum inconsulta congestio induxit eam confusionem, quae debebat, prout facile poterat, removeri.

Itaque 1° fingi potest casus, quo lex alicubi non recipiatur, quia contraria legi ibi viget consuetudo. Nos iam advertimus sup. n. 84., quod per legem universalem et probabiliter etiam per particularem non tollitur vis contrariae consuetudinis particularis alicubi legitime vigentis, nisi aut expresse aut saltem per clausulam generalem derogatoriam mentin fiat huiusce consuetudinis in ipsa lege. In hoc sane casu lex vim obligandi non habebit, nisi illa communitas, in qua viget contraria consuetudo, sponte velit legi se submittere ac legem acceptare. Verum id non ideo fit, quod generalim ad legis valorem requiratur populi acceptatio, sed quia ex aliis iuris principiis princeps non censetur velle sua lege obligare illos, qui legitimam contrariam servant consuetudinem, nisi praeterea significet, se velle ei consuetudini derogare. Ergo hic casus ad quaestionem praesentem, uti patet, nullatenus pertinet.

96. Alter casus est, quando lex *desiit* per desuetudinem; quia nempe iam a tota vel a maiori parte communitatis observata lex non fuerit tanto tempore, ul desuetudo per praescriptionem introducatur: tunc subditi citra culpam possunt legem non observare. Sahnantic. l. c. n. 106.

Verum hic quoque casus nihil perlinet ad nostram quaestionem. Nam ratio, cur impune deinde, idest elapso legitimo tempore, lex violetur, non est defectus vis obligatoriae in ipsa lege, quando lata est, sed est *ius consuetudinis contrariae*, quae, ut alias diximus, accedente legali consensu principis, vim habet contrariam legem abrogandi. Quin imo consuetudo opposita induci non potuit, nisi supponamus, legem prius obligasse

et adversus hanc obligationem invaluisse consuetudinem. Cumque in confesso sit apud omnes, peccasse eos, qui violare legem coeperunt et peccatum necessario supponat in lege vim obligandi, iam supponitur hanc vim legi fuisse ab initio et independenter a populi acceptance. Ergo et haec quaestio veluti imperlinens a praesenti controversia ableganda est.

97. Tertius casus esse potest, quando maior pars populi legi se non submiserit, inique, ut supponimus, agendo; nam in iis adiunctis etiam antequam elapsum fuerit tempus ad desuetudinem inducendam legitime requisitum, celeri, ex 1)1). communi sententia, excusantur ab obligatione legis, dummodo parati sint eam observare, quando maior et praecipua pars eam receperit. Hoc intellige, etiamsi non constet de connivenlia principis; si enim de hac constet, tunc locum non habet id, quod heic DD. accersunt, scii, recursus ad epikeiam; epikeia enim non est, ubi intercedit connivenlia. Rationem sic optime reddit Laymann *J)e leg. cap. 3. n. 3.:* « Arbitror tamen, si tu legem promulgatam recipere paratus sis et data occasione etiam observes, sed alii plerique e communitate non recipiant neque recepturi existimentur, per epikeiam *excusatum te fore* a legis obligatione etiam ante expletum tempus praescriptionis; quod ratio et aequitas permittere non videantur, ul tu solus vel cum aliis paucis legem communiter non receptam longo tempore observare debeas ».

Ergo in hoc quoque casu ratio, cur lex non obliget, aliunde evocatur, non autem ex defectu vis obligatoriae in lege ipsa. Id ex eo etiam manifeste apparet, quod loquamur de *excusatione*: atqui excusatio supponit obligationem inductam et existentem. Id ipsum patet ex eo, quod recurritur ad *epikeiam*; nam et ista supponit legem per se obligare, sed per accidens obvenire aliquid, propter quod putemus voluntatem legislatoris non exigere suae legis observantiam. Denique patet; quia in aliis requirunt *animum paratum* ad obediendum: id non requireretur, si re ipsa vis legi nulla esset.

98. Salmanlicenses l. c. n. 107. hunc casum omnino mimis apte proponunt. « Eo tempore, inquit, quo *sanior et maior* pars populi repugnat legis receptioni, *etiamsi inique id faciat* et tempus ad desuetudinem non praeterierit, celeri *excusantur* ab observatione legis, dummodo *parati sint observare*, <ptando maior et praecipua pars eam receperit. Quia non est voluntas rationalis Principis velle a minoribus observari, quod a maioribus acceptatum non est ». Verum quomodo cohaeret, quod repugnet *sanior* pars ac maior populi, et tamen *inique* agat? scilicet transscribentes non adverterunt, casum de *saniori* parte non admittente legem non huc perlinere et alios *saniores* partem in medium trahere tunc solum, cum agitur de lege nimis difficili ac *dubie* iusla.

99. Quartus est casus, quum lex videatur gravis nimis et ad observandum difficilis vel, ul alii habent, quando praeceptum durum est adeo,

ul prudenter iudicari possit, principem non laturum fuisse eiusmodi legem, si eas circumstantias novisset. In hoc casu statuunt doctores, quod si doctis, probis, prudentibus reipsa nimis dura videatur lex, liceat vel appellationem interponere, si agatur de ordinatione lata a praeside inferiori, vel supplicationem porrigere principi supremo. El quidem si lex omnino dura sit atque observari non possit aul citra scandalum, aul citra magnam rerum mutationem ac perturbationem, censent *posse ex epikeia* benigne coniici de voluntate principis atque adeo obligationem suspendi.

Verum heic quoque redeunt superius dicta. Si enim in casu suspenditur obligatio, id non provenit ex necessitate acceptationis ad conferendam vim legi, sed quia existimatur, dcesse voluntatem obligandi in legislatore ob ea adiuncta, quae ignota ipsi praesumuntur. Hoc fit etiam in praeceptis particularibus et mandatis: ubi tamen nemo somniavit necessitatem acceptationis.

100. Denique vel ipse ille casus, quem maxime urgent illi, qui pro necessitate acceptationis pugnare videntur, hic inquam casus nihil confert ad cardinem controversiae, quasi lex nempe vim non sortiatur nisi ex populi acceptatione.

Et sane Valentia torn. 2. disp. 7. q. 5. punct. 5. ita ratiocinatur: * Probatur (sc. thesis de necessitate acceptationis), quoniam lex humana, quae a subditis non acceptatur, hoc ipso videtur esse inutilis ». El infra: « Inutile ac periculosum est talem communitatem obligari lege, quam saltem maior pars non acceptet ». « Atque adeo lex, inquit loco priori, caret una ex conditionibus requisitis ad iusliliam legis humanae ».

Quod quidem idem Valentia confirmat ex eo, quod s. Thomas 1. 2. q. 97. ari. 3. ad 2. * ob similem causam insinuat, contrariam consuetudinem etiamsi ab initio fuerit mala et illicita, edicere, ul lex humana obsolescat, idest amplius non obliget; quia scilicet invalescente consuetudine contraria, lex iam esset inutilis communitati ». El dein affert rationem, qua Navarrus cap. 23. n. 67. probat, *non posse exigere a communitate, ut transgressores poenam ipsi de se sumant: quoniam huiusmodi lex praeberet subditis magnam occasionem peccandi* et transgrediendi praeceptum, siquidem omnes naturaliter ab eo abhorrent, ul se puniant. « Quae ratio, sub lit Valentia, illo nostro nititur fundamento, scii, legem non esse iustam neque obligare, quando id praescribit, a quo plane abhorret ipsa communitas; quia tunc non esi utilis, sed periculosa ».

Porro tota haec ratiocinatio, uti palet, non probat, vim legi accedere ex communitatis acceptatione; sed ad summum probat, prudentiam hoc postulare a principe, ul in iis adiunctis legem revocet: non secus ac videlicet eadem prudentiae ratio suggerit vel patri vel marito vel magistro vel cuilibet superiori, ul non urgeat praecepta vel praecepta non imponat,

quando potius quam fructus ullus, solum graviora incommoda expectanda forent: quod quidem nullatenus probat, vim praecepti superiorum desumendam esse ab acceptatione aut liliorum aul generalim subditorum.

101. Ergo expensis omnibus, quicumque demum casus fingitur, cadit extra ambitum quaestionis. Atque adeo cum omnes tandem, qui sententiam affirmantem dePndere videntur cl dicuntur, canant extra chorum; concludi merito posset, reipsa quoad cardinem quaestionis neminem inter theologos dissentire, sed dissensum hunc ex eo solum apparere, quod *posteriores scriptores* dum proponunt sententias diversorum, inconsiderate non perpenderunt et statum controversiae et num sententiae reapse dissentiant aul consentant.

102. Id vel ex eo maxime elucet, quod Valentia addit: «Solent, *inquit*, aliqui etiam hoc probare alia ratione, quae proprie pertinet ad leges civiles. Etenim hi potestatem habent condendi leges ab ipso populo sibi collalam. Ergo necesse est, ul populus in leges eorum consentiat. Sed haec ratio non mihi videtur valde firma. Nam etsi princeps acceperit potestatem a republica, tamen posleaquam accepit, ipse solus est superior. Ergo consensus populi non ob aliam rationem requiritur, *nisi ut lex sit utilis...* Id quod similiter locum habet in legibus Summi Pontificis ».

Ubi patet, eum resilire ab eo argumento, ex quo vis reipsa contra thesim nostram desumeretur.

103. Celerum antiquata esi illa, quam refert, opinio, maxime post damnationem prop. 28. Alex. VII. quae ila habet: « Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam ».

Porro ostendit Viva in h. Prop. n. 6., hac propositione perculsos maxime eos esse, qui argumento heic a Valentia relato el reprobato utebantur.

Celerum si peccant non recipiendo legem, ergo ius est principi exigendi obedientiam indepcndenler ab acceptatione: el ideo lex per se obligandi vim habet.

Quod si dicas, propositionem agere solum de non acceptantibus legem *iustam*, respondeo; si lex sil iniusta, defectus vis ad obligandum non oritur ex necessitate acceptationis, sed ex indole legis, quae lex non est.

Unde a Laymann l. c. resolvuntur hi casus.

XI. I. Episcopis ex officio incumbit, novas leges Pontificias (ut Principibus Imperatorias) promulgare per suas dioeceses atque in usum deducere.

IOi. Illud *ex officio* inlllege ex obligatione. Ergo peccant ipsi, si non efficiant, ut lex pontificia promulgetur el quantum in se est curent, ul observetur. Hoc ipsi districte exigunt a parochis; ergo etc.

Quod si advertant, causam subesse aliquam, cur in propria dioecesi vel provincia lex difficilis sit aul grave incommodum aliis de causis pa-

rere possit, ad ipsos perlinet, haec Pontifici proponere et voluntatem eius exquirere ac servare.

XII. 2. Si lex in provincia promulgata sit, sed a maiore parte populi non accipiatur nec observetur, tunc, si legislator id sciat et taceat, censetur hoc ipso legem revocare. Si vero id sciat et urgeat observationem, quisque tenetur eam servare; quia potius caput suum, quam reliqua membra, sequi debet.

XIII. 3. Si Princeps nesciat non recipi nec deduci ad usum, durat legis obligatio, donec elabatur decennium: quo elapso, praescriptum est contra eam, sive Imperatoria sit, sive Pontificia et tunc non amplius obligat. Uti et Lex Ecclesiae, etsi semel recepta sit, aboletur per praescriptionem, sed annorum plurimum, nempe quadraginta. Navar. Azor Suar.

XIV. 4. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere et data occasione etiam observes, sed alii phjrique e communitate non recipiant nec recepturi videantur, tunc saltem ab ea excusaberis pnr discretionem. * 1.

XV. 5. Etsi primi Episcopi forte peccarint, non recipiendo legem n'c in usum deducendo, successores tamen eorum, si post longum tempus videant non observatam, credere possunt, esse sublatam per praescriptionem.

XVI. 6. In dubio, num lex recepta sit necne, praesumendum est pro ipsa; quia facium in dubio praesumitur, si de iure faciendum erat. Vide Azor l. 5. c. 4. Laytn. hic c. 3. Sal. Je Zey. disp. 13. s. 3.

105. Quoad reliquas resolutiones nihil addendum, nisi relatae ad 3., ubi dicitur, ad praescribendum contra Ecclesiae leges requiri quadraginta annos. Hoc falsum esse superius ostendimus, cum et quoad isias decennium sufficiat.

Consentit probabilem esse sententiam etiam s. Alph. n. 139. Tamen non apparet ratio discriminis, quod s. Alphonsus notat inter leges olim acceptas, et acceptatas nunquam, quod discrimen Busembaum promovet in 3. resol. Iloc ex eo provenit, quod male transferant ad consuetudinem legalem id, quod proprium est solum praescriptionis adversus iura ecclesiarum.

Dub. IV.

zIn etiam leges humanae obligent sub peccato et quali.

XVII. Respondeo. Cum Deus sit dominus noster atque etiam superioribus parere nos inserit, non solum ipse, sed et illi nobis praecipere possunt et praecipiunt, tum sub poena, tum etiam sub culpa sive peccato coque gravi aul levi, prout et rei praeceptae ad intentum linem necessitas et materiae quantitas et eorum voluntas sese habent, quae ex eorum verbis, circumstantiis aut prudentium aestimatione solet colligi. Ita Theologi communiter s. Thom. Suar. Salas etc.

106. Adverte in titulo vocem *etiam* adsignificare agi heic quoque de lege divina. Principium generale est, Deum velle et ordinem postulare (unde

legis naturalis indicium) ul subditi pareant superioribus. Ergo et lege positiva divina et lege naturali iit potestas praecipendi et obligatio obediendi etiam in conscientia, ul dicit Paulus Rom. XIII. 5.: « *Subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam* ».

Adverte tamen, recte A. respondere, superiores *posse* praecipere, non vero mere semper sub culpa *praecipere*. Ratio est, quia superior potest imponere praeceptum mere poenale, quod scilicet obliget ad solam poenam non autem ad culpam. Hinc mos regularum, quae non obligant sub peccato et quarum transgressio reprehensione aul poena alia punitur. Monent tamen vix aul ne vix quidem culpam aliquam abesse. Aberit culpa, cum subditus utitur epikeia; in quo tamen casu exterius ad disciplinae custodiam transgressor puniri poterit.

107. Haec est quaestio celeberrima, an dentur leges mere poenales. Et *recepta est I)D. sententia*, eiusmodi leges dari posse, quando scilicet constet hanc esse legislatoris voluntatem. Tunc hae leges non obligant persein conscientia ad vitandas transgressionem, sed obligant utique in conscientia solum ad subeundam poenam. Dixi *per se*: quia si grave aliunde sit periculum, cui se committit quispiam, lege caritatis erga seadstringi poterit etiam in conscientia ad eiusmodi periculum vitandum: sed haec non est obligatio orta ex illa lege.

Indicium, quo cognoscatur legem esse pure poenalem, est 1° ipsa forma legis, quae poenam solum praescribat: v. gr. Qui hoc fecerit, subeat eam poenam: qui hoc loco deponat immunditias, in poenam seu mulctam cadit. 2° Confert ad hanc interpretationem consuetudo et communis sensus v. gr. de solvendo vectigali pro caseis, tabaco etc.

Exempla legum poenaliu proponit s. Alph. n. 145. in statutis oppidorum prohibentibus sub poena, ne quis ligna caedat aut venetur aul piscetur aul herbas colligat seu in eas compellat gregem etc.; cum scii, agitur de bonis communitatis. Ita lex poenalis erit, ubi sub mulcta praecipitur, ne quis currus aut equos in quasdam vias inducat.

108. Hinc (piando agitur de legibus eiusmodi, deficit regula, quam cum aliis s. Alph. proponit n. 145., ut scilicet gravitatem obligationis desumamus ex poenae gravitate. Sane gravissima poena imponitur iis, qui fugiant e carcere et tamen communis est doctrina, non peccare eum, qui fugam arripiat. Ita gravissima est poena captivi bellici, si fugiat; nec tamen per se tenetur non lentare fugam.

Salmanlicenses *De leg.* cap. 2. n. 53. addunt exemplum militis, qui muros custodiat, cui poena mortis imponitur, si officio desit. At cum mica salis id est intelligendum. Nam tempore belli ac communis periculi nescio, an quis concessurus sit, legem custodiendi muros esse pure poenalem.

109. Movent autem heic DI), quaestionem, an ad solam poenam aul

etiam ad culpam obligent leges humanae (civiles maxime intelliguntur, *tjuae non versentur circa obiecta cadentia etiam sub legem naturalem aut positivam divinam* etc.), quae dicuntur *mixtae*, scilicet quae poenam simul imponunt et praecipiunt: quod patet, si addantur verba imperium, iussum, praeceptum significantia.

S. Alphonsus lib. 1. n. 147. affert prius sententiam eorum, qui duce Navarro *Man.* cap. 23. a n. 55., negant aut negare videntur, eiusmodi leges obligare in conscientia, h. e. ad culpam, ul dicitur, ita ul culpa coram Deo contrahatur, si violentur, sive negant, ut Navarrus loquitur, eas leges obligare simul ad *poenam aeternam et temporalem*.

Deinde statuit cum aliis, aliter tenendum. Ratio, quia nullum esset discrimen inter legem *mixtam* et *mere poenalem*. Deinde frustra praecipere videtur superior, si non velit ad culpam obligare.

110. Vertimamen haec quaestio non videtur sic generaliter in alterutram pariem definienda. Ratio, quia utrique parti aliquid videtur concedendum el reipsa falso affirmaremus, nunquam in conscientia obligare has leges, si adiunctam poenam habeant. Nam reipsa vix lex aliqua civilis *sanctione* caret el sic nulla obligaret in conscientia el aliunde facile verum apparet aliquando, quod inquit Navarrus sic n. 55. in fin. I. c.: « Consuetudo antiqua ita videtur interpretata praesertim leges seculares, de quarum transgressione non consuevit fieri scrupulus conscientiae neque doctis neque indoctis neque poenitentibus nec confessariis neque aliis cuiusvis conditionis, ordinis aut sexus hominibus, nisi cum per eas etiam lex divina, naturalis aut revelata aut canonica infringeretur. Tum quia gentiles legislatores de poena aeterna nihil curarunt et paucissimi seculares ex Christianis reperiuntur, qui dicant suam intentionem, quando eas ferunt, aliam poenam temporariam imponendo, esse ad aeternam obligare, ad quam divina vel naturalis non obligat ».

El de consuetudine quidem illa sic leges quasdam interpretandi vix dubitari polesl el pariter si mensura obligationis in conscientia ex intentione legislatoris esset dimetienda, concedere pariter deberemus, de hac intentione ambigi valde posse, maxime aetate hac nostra, quando regimen civile habetur ceu omnino separatum a foro conscientiae.

Nec pariter valde firma est ratio s. Alphonsi, petita ex formulis verborum. Nam si reipsa constaret, tunc velle conscientias ligare legislatorem, cum praeceptivas formulas adhibet, has vero formas eum omittere, cum vult solum obligare ad poenam, aliquid *forte* ea ratio concluderet. Sed cum non constet, hanc regulam a legislatoribus servari, eo ipso neque constat, quod s. Alph. supponit, poenales a mixtis distingui per diversas illas formulas.

111. Alia ergo norma quaerenda videtur. Et quidem 1° non est necesse, ut recurramus ad mentem seu intentionem legislatoris; quia haec

intentio abesse potest et saltem negative se habere potest legislator, nihil scilicet de hoc cogitans. 2° Concedere omnes debent, necessitatem observandi leges in quibusdam adiunctis ad ordinem societatis ac bonum commune procurandum talem esse posse, ut in conscientia obliget, postulante scilicet Deo auctore naturae et ordinis, scilicet, lege naturali.

Ergo ex materia potius huiusque proportionem cum bono communi ac fine legis obtinendo, regula aliqua desumi poterit. Hac autem in re consuetudo poterit esse optima interpretes, ut advertit Navarrus. Nam si materia reipsa talis sit el talis item finis legis, ut bonum, ad quod obligandum lex fertur, sufficienter obtineatur per observationem legis, ad quam subditi solo poenae timore impellantur, profecto hac lege conscientias non ligari primum est indicare, v. gr. de non *extrahendo frumento vel oleo*, de non *advehendis mercibus peregrinis*. Et sic ex consuetudine evadent leges mere poenales, etiamsi formulae sint simul praeceptivae, v. gr. ne equi introducantur in regnum neapolitanum, ne quis cum baculo ingrediatur Musaeum, ne quis equitet in publico viridario vel horto etc.

Secus vero dicetur, si leges proxime el valde conferant ad commune bonum, ad communem quietem et ordinem. Ita v. gr. plures leges, quibus sua officia praescribuntur publicis administratoribus seu officialibus ac magistralibus, quibus utendum est in iudiciis, in contractibus etc.

Unde resolvuntur hi Casus.

XVIII. 1. Graviter peccat, qui deliberate et in materia magna violat praeceptum aliquod Decalogi vel Ecclesiae.

112. Clara est.

XIX. 2. Cum res levis est, non peccat mortaliter transgrediens, etsi Superior sub mortali praeceperit; quia id eum posse negant Suar. Laym. et alii communiter: v. gr. ne (pilis frangat silentium, ne edat uvam, ul claudat ostium etc. quia est res parva, el incapax tantae obligationis. Nec ipse Deus in materia parva sub mortali obligat. Vid. Less. l. 2. c. 4. d. 9. Salas d. 10. s. 7.

113. Addit s. Alph. n. 141. communissimam esse sententiam. A.: sed addit ex Salmant. *De stat. Relig.* tr. 15. c. 6. n. 86. regularem praelatum posse praecipere sub gravi id, quod vi regulae praecipitur tantum sub levi, si limor est ne regula aliter non observetur: imo is potest praecipere sub gravi etiam illa, quae in regula non continentur; dummodo Constitutiones Ordinis his non obstant. Quocirca quaenam potestas circa haec praelatis religionis competat, ex cuiusque ordinis constitutionibus discendum erit. Celerum audiatur Suarez *f) leg.* l. 3. c. 25. n. 4. « Neque amplius probat exemplum religionum (ubi praecipitur sub gravi quod

ratione materiae leve videri possit); nam doctrina data in eis etiam locum habet de necessitate materiae gravis: quamvis in illis, propter alio rem finem perfectionis, frequenter possit accidere, ul res in specie levis, in tali statu el ordine ad finem ei consentaneum gravis merito censeatur.

XX. 3. Aliud esset, si materia alias levis fieret gravis ratione circumstantiarum, ul v. gr. contemptus, scandali, magni boni communis, vel linis a legislatore intenti, Sic abstinentia a pomo in paradiso, in se quidem parva, gravissima tamen erat ex circumstantia finis. Suar. I. 3. c. 25.

114. Inter has circumstantias recensetur *contemptus*. Sed scite monet s. Alph. n. 142., intelligendum contemptum *legis formalem*, scii, «piando contemnitur legislator qua *legislator est*, seu auctoritas, qua auctoritas est. Sic grave est peccatum.

Secus si contemnatur res praecepta, quia parvi aestimatur aul non recte praecepta: item si quis non obedit, quia indignatus est adversus superiorem: si contemnat superiorem, qua peculiaris est persona, quia v. gr. indoctus videatur, imprudens, minus benevolus, austerus etc.

Hinc ex L)D. sententia concludit s. Alph., raro contingere peccatum mortale ratione contemptus, exceptis iis, qui animum perpetuo contumacem ac rebellem habent adversus quamlibet potestatem. Quoad alias rationes gravis culpae, habes v. gr. fracturam clausurae etiam levem, cui *adnexa est excommunicatio*: lum ratione *scandali* verba v. gr. minus pudica in ore sacerdotis, lum *boni communis* v. gr. mendacia in episcopo, in indice etc...

XXI. i. Quando materia est gravis, potest Superior praecipere sub culpa tantum levi; quia sicut potest nullo modo obligare, non praecipiendo, ita etiam potest obligare sub veniali tantum. Ila Suar. Less. 1. c. contra Vasq.

115. Sententia A. non placuit quibusdam, (pios refert s. Alph. n. 143., qui dicebant, gravitatem obligationis non pendere ex voluntate superioris, sed ex gravitate materiae. Horum sententiam autem plenissime refutat el prorsus egregie Suarez *De legib.* lib. 3. cap. 27., ubi inter alia ostendit falsum esse omnino, gravitatem obligationis non pendere a voluntate Superioris. Nam ubi agitur de re, quae ideo solum est mala, quia prohibetur, obligatio est effectus moralis, qui a sola superioris voluntate oriri potest et ideo si desit haec voluntas, nulla est obligatio el obieclum sive materia iit plane indifferens. Ergo ubi deest voluntas superioris obligandi sub gravi, nulla superest causa obligationis gravis.

Id confirmatur ex consuetudine, quae viget in Ordinibus Religiosis. Nam quaedam obiecla, quae plane ex sensu Ecclesiae sunt capacia gravis obligationis, v. gr. auditio missae quotidiana, ieiunium etc. ex Constitutionibus ipsorum Ordinum obligant sub veniali tantummodo. Imo

posset etiam fieri, ut ex vi Constitutionum non obligarent ad ullum peccatum. Id confirmatur ex similitudine voti, quo quis sub levi se obligat in materia gravi.

Merito ergo s. Alph. l. c. hanc A. sententiam *probabiliorem* dicit: ubi ex Lessio advertit, utique prudenter posse legislatorem etiam in materia per se gravis obligationis capaci obligare solum sub levi, quia scii, ad finem intentum non expedit gravem obligationem imponere. Prudentia scilicet est, cavere pericula peccati mortalis.

XXII. 5. Potissima signa, ex quibus colligi possit, an lex obliget sub gravi culpa, sunt haec. I. Si materia sil gravis et non constet in contrarium de voluntate praecipientis. Unde C.alet. in *Sum. verb. Cler.* docet, Clericos tantum peccare venialiter, dum contra praecepta iuris positivi, aves et canes sequuntur ad venandum. II. Si verba magnam vim habent, ut iubemus, interdiciamus, in virtute sanctae obedientiae, vel vi voti aul iuramenti, vel graviter mandamus etc. III. Si poena magna adiciatur, ul excommunicationis, depositionis, maledictionis aeternae, exilii perpetui, mortis etc. IV. Si ila feri usus et consuetudo inter peritos el limorales; quia consuetudo est optima legum interpres, ul patet in lege ieiunii Ecclesiastici el abstinentiae a carnibus, item Communionis annuae, (pias graviter obligare probant heic Tol. Laym. c. 1 i. n. 4. Bonae, p. 7. § 4.

116. Quod dicitur de Gaetano, eo potius spectare dicendum est, quod in his non sit voluntas superioris obligandi sub gravi. Gaetanus hac de re ita scribit (v. *Clericus*): « Clericorum peccata specialia ex transgressione iuris positivi, sunt tol, ut vix numerari queant ». Quorum multis enumeratis *quoad vestem et cultum externum, quoad artes eis prohibitas, quoad officia secularia ipsis interdicta et quoad actiones eis relitas, ut portare arma, ire ad tabernam, aves canesque sequi ad venandum..., ad aleas vel taxillos ludere etc.*, ut *benedicant mensae, inlericiant lectionem sumptioni cibi* etc., subdit: * Verum horum cl huiusmodi transgressio, si temeritas, si contumacia, si contemptus desit, non est peccatum mortale iudicio meo, quantum ex praecepto positiv, iuris pendet.... Qui autem putet omnia praecepta obligare ad mortale, *eget lumine*, quo videat, nec divini nec naturalis nec humani iuris praecepta omnia obligare ad mortale ».

117. Quod spectat ad 11. bene Suarez *De leg.* lib. 3. cap. 26. η. 1.: < Clarum est, nulla verba posse sufficere ad hunc effectum, nisi supponatur materia capax; tamen verba ipsa, si ex parte sua sufficienter proponant talem obligationem, etiam declarant materiam esse gravem et illis standum est, si aliud manifeste non constet ».

Ex his sequitur, quod simplex verbum *praecipendi* per se non indicat obligationem gravem. Ratio est, quia praecipitur etiam sub levi.

Si tamen materia legis sil capax gravis obligationis, etiam simplex praecipendi verbum sufficit ad gravem hanc obligationem indicandam

Ratio est, quia in materia gravi non censetur Superior levem imponere obligationem, nisi manifeste id exprimat. Suarez. l. c. n. 7.

Quando vero disputari queat, an materia sit levis, simplex verbum *praecipiendi* non indicat materiam atque obligationem gravem. Id eruitur ex supradiclis; quia nempe ea vox perse indifferens est etiam ad obligationem levem.

Si vero non simplex verbum praecipiendi usurpetur, sed oratio quaedam complexa, v. gr. sub interminatione divini indicii el huiusmodi, haec verba deserviunt ad iudicandum, materiam esse gravem atque adeo gravem obligationem.

Id tamen eliam deficeret, si materia esset aperte el certo levis. Ralio est, quia, ul diximus, obligatio gravis de re levi imponi nequit.

118. Quoad 111. haec adverte 1° In primis haec regula delicii in lege mere poenali. Sic leve furtum inter milites morte punitur, imo el gravissimis poenis puniuntur culpaere mere iuridicae. 2° Praeterea deliciet regula eliam in legibus mixtis, quando communis sensus et praxis (unde consuetudo est) interpretantur has leges uti mere poenales.

119. 3° S. Alph. n. 145. ut commune tradit cum Salmant., gravem indicari obligationem, si imponatur poena excommunicationis *latae sententiae*. Dicitur autem *latae sententiae*; nam de hac re Gaietanus *Suinm. V. Clericus*: haec habet. « Nec obstat dictis (vide supra n. 116.) quod excommunicandus sit, si quis ex Clericis comam relaxaverit; quoniam non incurrit poenam excommunicationis non dico latae sed ferendae sententiae, nisi monitus contumax fuerit; quoniam quidquid sil de rigore iuris, aequitatis tamen ralio habet, ul non sil excommunicatus nisi praemonitus a suo indice. Tum ne quasi ex improvise tanta talisque poena inferatur pro iis, (piaer non sunt ex genere suo criminosa tum propter tantam multitudinem impune solitam haec transgredi, ita ul non pro magno peccato transgressio reputetur, quae ex suo genere mala non est, sed ex positivo iure; excommunicatio enim nisi pro crimine inferenda non est. El propterea non incurrit, iudicio meo, peccatum mortale ante contemptum seu contumaciam. El propterea extendi iudicium meum ad omnia clericis prohibita el dixi, quod si desit temeritas, contemptus el contumacia, non video ex vi praecepti peccatum mortale ». Ex qua doctrina inferri pōsset, excommunicationis poenam supponere gravem reatum, non quia res praecepta gravem in se inducat obligationem, sed quia alia gravis obligatio violatur, quae scii, prohibet contemptum, temeritatem el contumaciam eliam in iis, quae levia considerari possunt in se spectata. Caule tamen haec accipienda.

120. 4° Certum iudicium desumi non poiest ex poenis suspensionis, interdicti aut irregularitatis. Nam sunt, qui docent (vid. s. Alph. n. 145.) posse has poenas incurri, etiamsi culpa non sil gravis. El contradicunt

quidem alii ibid, apud s. Alph.; sed limitationem addunt el restringunt ad suspensionem ac interdictum, si sint *maiores*, prout suspensio ab officio vel beneficio ad longum tempus el interdictum ad omnem usum; haec enim non posse incurri sine gravi culpa isti docent, sicut alii idem dicunt de aliis poenis spiritualibus gravissimis. Porro in ista incertitudine difficile est, ul hae poenae habeantur ut certa regula gravitatis obligationis. El ratio palet; quia si Superior sciat ac teneat, non certo gravem requiri culpam ad has poenas incurrendas, profecto si eas imponat, non constat quod eas imponendo graviter voluerit obligare. Quod si hae poenae sint ferendae sententiae, consentit s. Alph. n. 116., probabilius esse, non posse concludi, quod leges sub gravi obligent.

121. Quoad η. IV. *I)e consuetudine explicante legis obligationem* nihil addendum: nisi quod certo de hac consuetudine, quae vere s'l consuetudo, constare debet nec regulam statuunt pauci quidam, qui vulgo dicuntur timorati.

Heic quaestio addenda omissa ab A.: an lex humana possit praecipere actus mere internos.

122. Satis communis est responsio (vid. s. Alph. Lib. 1. n. 100.) quod dupliciter intelligi poiest hoc praeceptum, ut nempe praecipiat actus internus 1° per se et directe, 2° indirecte ob coniunctionem cum actu externo.

Hoc posito, DD. communius et s. Alph. addit *probabilius*, negant, praecipere lege humana posse per se et directe actus internos seu, quod idem est, praecipere posse actus *mere* internos. Ralio, quia legislator humanus nequii indicare de internis.

In eandem sententiam afferuntur quidam textus ex iure Canonico el sententia Benedicti XIV. *de Synod. Lib. 9. c. 4. n. 4.*: « Ecclesia autem sicut non poiesl per se directe el immediate praecipere aul prohibere actum mere internum, inxta communem theologorum sententiam...; ita non potest haeresim. quae in actum externum non prodit, censura perstringere ».

123. Contra concedunt imo contendunt DI., indirecte el ex consequenti posse praecipere actus internos, videlicet ob coniunctionem cum externo.

Ad hoc tamen exigunt, ul interior actus cum externo coniungatur *per se* et non mere *per accidens* ac veluli *concomitanter*.

Porro *concomitante)* el *per accidens* coniiinclus dicitur actus, sine quo actus alius, cui coniungitur, habet suam formam seu substantiam el in suo genere actus humanus perfectus censerel potest. Ita *per accidens* el *concomitanter* finis aliquis extrinsecus operi additur: v. gr. perfectus actus censetur eleemosyna, auditio missae etc., per accidens vero adiicilur, ul fiant hi actus ad suffragium animabus purgantibus afferendum. Ergo, concludunt DD., eiusmodi actus praecipere non possunt: ralio

est, inquiunt Salmanlic. *De leg.* cap. 1. n. 70., quia talis actus interior si cadere sub lege posset, sub lege caderet per se et directe: quod nolunt admittere ob rationes sup. allatas.

Hinc concludunt, non posse praecipi, ut v. gr. eleemosyna liat ex vera devotione nec prohiberi lege humana, ne eleemosyna liat ex vana intentione.

124. Secus vero dicendum, quando interior actus *per se* cum externo coniungitur. Per se autem coniungitur duplici modo.

1° Quando actus interior necessario requiritur lanquam forma constituens actionem *in esse morali* vel saltem in ratione actus virtutis. Hoc pacto requiritur *interior attentio* ad exteriorem orationem, *intentio ministri* ad conficiendum sacramentum, *consensus coniugum* ad contrahendum matrimonium et *intentio obligandi se in contractibus*.

2° Quando interior coniungitur cum externo lanquam causa cum effectu; quia, inquiunt Salmanlic. l. c. n. 63., actus exterior non potest praestari, nisi per interiorem applicetur. Ita praeceptum audiendi missam obligat, ut velis movere pedes ecclesiam versus. Hinc concludunt: ergo qui praecipit ieiunium, praecipit ut homo *velit* ieiunare el prohibet contrarium actum voluntatis: qui prohibet furtum, simul prohibet actum *volendi* furtum, unde peccat contra praeceptum furandi quisquis velit furari, licet actus exterior non ponatur.

El hoc pacto explicant, quomodo in cap. *Commissa* §. *Ceterum, de Elect*, in 6° obligetur clericus ad resignandum beneficium curatum el ad restituendos fructus anni, si illud accepit animo non se ordinandi intra annum: quia nempe lex cum praecipiat, ul sacri ordines a beneficiato curato sumantur intra annum, ipsa lex prohibere potuit, ne beneficium huiusmodi sumeretur sine animo se ordinandi et idcirco punire transgressores.

125. Verum alia est sententia haud paucorum el magni nominis DD., quos citat Suarez *De leg.* L. 4. c. 12. n. 3. el Palaus Tract. 3. disp. 1. p. fi. n. 1. qui sententiam mullorum esse dicit, quamvis eam ipse non sequatur.

Isti in primis distinguunt potestatem mere direclivam a potestate directiva simul et coactiva. Deinde vero statuunt, quod legislator ecclesiasticus, quoad potestatem *coactivam externam*, non possit praecipere vel prohibere actus mere internos et hoc affirmant confici rationibus ab adversa parte allatis: contendunt tamen actus eiusmodi posse praecipere quoad potestatem mere *direclivam*.

Ratio est 1° Quia *munus pascendi* Petro commissum nullo limite constringitur: *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris* etc. Ergo haec potestas non debet coarclari ad actus exterius prodeuntes.

2° Finis ecclesiasticae potestatis est spirituale bonum animarum et assecutio vitae aeternae ipsis procuranda. Ad hunc autem finem maior ratio habetur internorum actuum, quam externorum.

3° Concil. Tridentin. sess. XIII. Prooem seu Decret, de ss. Eucharistia aliter credere..., audeant, quam ul est hoc praesenti decreto explicatum ac definitum ». Atqui credere est actus per se interior: *Corde creditur ad iustitiam*.

4° Innocentius XI. in fine sui decreti damnantis 65. propositiones dicit: « Insuper districte in virtute s. Obedientiae el sub interminatione divini iudicii prohibet (Sanctitas sua) omnibus Chrislifidelibus..., ne praedictas opiniones aut aliquam ipsarum *ad praxim deducant* ». Porro *quinta* sic habet. « An peccet moraliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus ». Ergo heic interdicitur, ne quis solum semel in vita eliciat actum caritatis. *Sexta* sic se habet: « Probabile est, ne singulis quidem quinquenniis per se obligare praeceptum caritatis erga Deum ». Ergo praecipitur, ne quis ultra quinquennium differat actum caritatis. *Septima* habet ita: « Tunc solum obligat (praeceptum caritatis), quando tenemur iustificari el non habemus aliam viam, qua iustificari possimus ». Ergo praecipitur actus caritatis etiamsi aul non teneamur iustificari aul possimus iustificari alia via. Denique *decima* est: « Non tenemur proximum diligere actu interno el formali ». Ergo interdicitur, ne quis omittat actum caritatis internum ac formalem erga proximos.

126. Neque solida sunt argumenta, quae afferuntur pro negante sententia.

Ita v. gr. pro neganda potestate Ecclesiae praecipendi actus mere internos, arguunt ex facto, quia nunquam id fecit. Quod autem nunquam factum est, signum est fieri non posse, ul ail Suarez *De legib.* lib. 4. cap. 12. n. 7.

Cuius argumenti negare quis potest tum antecedens, tum consequentiam. Antecedens quidem; quia praeter alia quae afferuntur (vid. sup. n. 125.) nonne Ecclesia v. gr. legem tulit, ul regulares omnes per aliquod spatium temporis quotidie orationi mentali incumbant? Nonne in ritu celebrandi Missam statuitur, quod Sacerdos, sumpta Eucharistia, « aliquantulum quiescat iu *meditatione* ss. Sacramenti? » Nonne ad iilramque commemorationem tum virorum tum mortuorum in missa, dicitur « *mente tantum* eorum memoriam habeat? » Nonne praecipitur applicatio Missae pro populo?

Negare deinde quis potest consequentiam. El sane nisi dicamus absurde, omnes leges, quas huc usque Ecclesia tulit, latas fuisse in ipso Ecclesiae initio, profecto necesse fuit, ut Ecclesia praeciperet aliquando illud, quod prius nen praeceperat; atque adeo fieri debuit id, quod nunquam prius factum fuerat. Ergo male arguitur: nondum fecit, ergo non potest facere.

127. In eundem scopum evincendi, non posse Ecclesiam praecipere de

actibus mere internis, utuntur alio argumento. Sic arguit Suarez lib. 4. *Ite hg.* cap. 12. n. 9., quod ex *rei natura el ordinaria lege solus ille actus possit humana lege praecipi, qui potest per homines indicari.* « Propositio (inquit Suarez) quod potestas legislativa semper habet potestatem coactivam coniunctam, vera est el moraliter necessaria, ul inductione constat in quacumque alia simili potestate el quia utraque perlinet ad perfectam jurisdictionem ».

Atqui huiusmodi argumentum aequè probaret, Ecclesiam non posse praecipere actus internos, qui cum externis sunt coniuncti, cuiusmodi est v. gr. attentio el devotio in recitandis horis canonicis. Numquid enim *per homines* potest *indicari* de interna *devotione* el *attentione*? Ergo aut admittant oportet, posse praecipere actus mere internos, licet non possint iudicari per homines, aut negent, posse praecipere attentionem et devotionem, utpote quae iudicari non possunt.

El eadem responsio valet pro ratione addita. Nam si ita necessaria est coniunctio coactivae potestatis cum directiva, ul haec sine illa stare nequeat; ergo negabimus, Ecclesiam posse praecipere internam attentionem el devotionem in recitando breviario.

128. Sed negari ulterius potest, actus internos nullo modo subiici iudicio Ecclesiae. Duplex enim, ut notai ipse Suarez *de Leg.* lib. 4. cap. 12. n. G., Ecclesiae iudicium distinguere potest, nempe vel « quod profertur ab homine per sententiam, vel quod proferri potest ab ipso Legislatore per legem; interdum enim illa fertur iudicium, quando nempe lex per se ipsam punit delictum, ferendo ex.gr. excommunicationem ipso facto incurrendam, quae propterea vocatur latae sententiae, quia fert lex ipsa sententiam ». Porro si res intelligatur de iudicio per legem lato, quis non videt, falsum esse, non posse iudicari per legem actus etiam mere internos, ea ratione scilicet, qua multa alia per legem ecclesiasticam prohibentur et puniuntur, quae tamen non possunt per sententiam hominis condemnari, quippe penitus occulta et quae probari non possunt?

Quinimo id admittere cogitur Suarez nedum circa aclus occultos, sed etiam circa actus illos internos, ul nihil exieritis prodeant. Nam cap. 13. postquam, n. 10. asseruit « posse peccari graviter contra legem ecclesiasticam ex defectu aliquo *in actu mentis*, etiamsi in exteriori actione non appareat defectus » v. gr. in intentione vel orandi vel ministrandi aut conficiendi aut recipiendi sacramenta, n. 13. subdit: * Quarto infero, sicut in his casibus peccatur contra praecepta Ecclesiae, ita posse incurri censuram vel alias poenas ipso iure impositas non servantibus talia praecepta. Ratio..., quia quidquid potest Ecclesia sub obligatione peccati moralis praecipere, potest condigna poena vel censura punire per ipsam legem, absque ulla sententia ferenda per hominem, quando poena apta est, ut hoc modo imponatur el culpa est illa digna ».

Porro hanc sanctionem posse cadere etiam in actus mere internos, manifestum est. Ergo argumentum sumptum ex defectu potestatis coactivae, nullam vim hac quoque ex parte habet.

El quidem opportune in rem praesentem Suarez quoque monet *de Leg.* lib. 4. cap. 12. n. G., iura, quae in probationem adducuntur scilicet. Ecclesiam non indicare de internis, non esse ad rem, quia loquuntur de iudicio ferendo per sententiam hominis et praeterea sententiam diam Aristotelis, de potestate legislativa, quae non possit esse sine coactiva, tribuendam ignorantiae, quae Philosopho inerat de obligatione conscientiae ac de iudicio per ipsam legem lato.

129. Denique non dissimili vitio laborat aliud argumentum, quo uti solent et quod Suarez lib. 4. *de Leg.* cap. 12. n. 8. appellat potius *congruentiam*, quam argumentum et eiusmodi est: « quia potestas legislativa per se primo ordinatur ad *externum et commune Ecclesiae regimen*, ut in ea omnia convenienter et ordinale fiant. Ergo per se versari debuit solum circa exteriores actus... Nam aclus *interiores proprie non pertinent ad communitatem*, sed ad *privatam uniuscuiusque salutem vel damnationem*, quibus sufficienter provisum est *per potestatem ad internum forum pertinentem* ».

Atqui quomodo ad *externum commune regimen* perlinet, quod oratio fiat attentione interna? Quomodo ad communitatem el non ad cuiusque utilitatem, salutem ac damnationem perlinet intentio in suscipiendis sacramentis? Aut quomodo haec praecepta perlinent ad forum internum seu sacramentale? Demum ipse Suarez haec scribit l. c. cap. 13. n. 15.: < Poiesl esse valde expediens communi bono Ecclesiae, ul aclus externus cum illa integritate seu rectitudine *moralis* (scilicet, interiori) praecipatur; maxime si Ecclesia sil in gravi aliqua necessitate el velit placare Deum per sacras actiones fidelium saucie facias. Certe cum potestas *gubernativa* Ecclesiae sil maxime spiritualis *et ordinata praecipue ad salutem animarum*, non videtur hic modus praecipendi improporlionatus etc. ». Quae postrema nonne e diametro repugnant principio, quod praesliuebatur?

Palam ergo est, ad defensionem huius sententiae adhiberi principia, quae aut minus firma sunt aut sunt aequivoca aut imparia ad conclusionem inferendam. Nihil ergo mirum, si implexissima evadit quaestio et si ductae sint conclusiones damnatae el simul apparet, cur ab hac doctrina quidam merito se dicant abhorrire; quippe, potius quam solida aliqua ratione, nilalur fuco auctoritatis, quae perperam creditur intrinsicis rationibus roborari.

Quod specialiter vero ad legem civilem, facile concedimus in aliorum sententiam.

De lege irritante.

130. * Lex irritans illa dicitur, quae statuit actum aliquem vel esse slatim a principio invalidum el nullum vel postea per iudicis sententiam esse invalidandum el ul nullum habendum. Duplex est ergo irritatio, vel vi solius legis vel accedente iudicis sententia (vel *latae* vel *ferendae* sententiae). Certum est competere Ecclesiae el societati civili potestatem ferendi leges irritantes; quia hae conducunt bono communi el non raro per ipsas solas fas est prospicere, cum securitate, bono communi.

Etsi vero dicatur, quod aclus, lege positiva irritatus, foret vi naturalis legis validus, si abfuisset irritatio: id non perinde est ac dicere, quod lex irritans faciat esse nullum eum actum, quem lex naturae vult esse validum; ita ut lex positiva nitatur contra legem naturae, quod nefas. Sed res est hoc pacto concipienda. Cum ipsa lex naturae exigit auctoritatem socialem el penes eam exigit potestatem irritandi aliquos actus: ipsa, ante legem socialem, non vult absolute aclus naturaliter positos esse validos, sed conditionate hoc est nisi obstet auctoritas socialis.

Cum actui valor detrahatur, ul contractui matrimonii clandestini; eo ipso personae sunt inhabiles ad eum actum valide ponendum el vicissim cum personae limit inhabiles ad certum actum ponendum, ille aclus ab eis positus est nullus. Suarez *de Leg.* lib. 5. cap. 19. n. 4.

131. Lex irritans fertur intuitu boni communis, quod respicit etiam cum fertur immediate in bonum certorum generum personarum, ut pupillorum, uxorum etc. Quocirca lex irritans condi potest absque ulla suppositione culpa, sed solum quia commune bonum postulat ul aliqui aclus in societate valore careant, ul certa sit quaedam forma, secundum quam actus hant ul valeant. Non ergo lex irritans est lex poenalis.

132. At nihilominus, cum irritatio aclus sit quoddam gravamen, potest certe irritari aliquis aclus in poenam agentis el sic lex irritans erit poenalis. Tale est impedimentum uxoricidii el adulterii. Suarez l. c. n. 8.

133. Non omnis aclus irritatus est eo ipso prohibitus et malus: nisi ergo lex irritans adiunctam habeat legem prohibentem, ut sciatur an lex irritans sit simul el prohibens, ita ut peccet quis contra eam agens, regula sequens traditur. Si nempe aclus irritatus sit talis vi sui obieci aul ex sua natura, ul velle illuni ponere, cum valide heri nequit, turpe sit el contra rectam rationem, quod maxime videtur contingere in materia religionis, in actibus sacris el in materia iusliliae: tunc lex irritans est simul prohibens. Suarez l. c. cap. 20. n. 5.

Sane peccatum est Sacramentum velle conficere absque debita forma, matrimonium contrahere cum impedimento dirimente, electionem canonicam peragere, praetermissa praescripta forma. Non peccat vero qui te-

stamentum facit sine forma praescripta a lege, sed solum actum invalidum ponit.

Irritato autem actu, obligatio oritur in conscientia subeundi effectus irritationis; si enim aclus est nullus, nullum ius acquiri potuit.

134. Si lex non irritat ipso facio, sed solum praecipit irritari per sententiam iudicis, quamdiu reipsa non irritatur actus, quaecumque sit causa cur non irritetur a iudice: aclus adhuc subsistit el validus est; quia reapse non est irritatus.

135. Quando lex irritans non est poenalis, ignorantia vel invincibilis non impedit irritationem. Quia ignorantia ealenus impedire posset irritationem, quatenus excusaret a culpa vel quatenus excusaret ab aliqua poena exorbitante: atqui id est heic imperlinens; quia irritatio nec est poena nec est propter culpam, sed propter commune bonum, cuius exigentia non minuitur per ignorantiam luam. Ergo ignorantia nequii obstare effectui legis irritantis. Ita Suarez l. c. n. 7. qui affirmat hanc esse sententiam communem.

136. Addit idem ibid. n. 11., neque gravem melum impedire effectum legis irritantis. Id constare ait ex sensu el usu totius Ecclesiae, ex communi consensu doctorum atque efficaciam el finem ipsius legis postulare, ul buiusmodi exceptio non admittatur.

137. Si vero lex irritans sit poenalis, sequatur oportet rationem legis poenalis. Et quidem si ignorantia aul alia similis causa excuset a culpa, excusabit quoque ah irritatione; quia non existente causa, non existit effectus. Suarez l. c. cap. 22. n. 3. At si culpa reatus admittatur, ignoretur autem poena irritationis (quae est poena exorbitans), utrum irritatio vim suam habeat el aclus fiat irritus, dissentiunt Theologi. Quod forte mirum videri potest. *

Nam si irritatio est poena, iam *quaestio, an ignorantia irritatio- nis... impediatur irritationem actus*, ulemur verbis ipsius Suarez l. c. cap. 22. n. 4., *pendet ex quaestione, an ignorantia solius poenae excuset illam, etiamsi contra legem peccatum sit*. El ipse quidem neganti opinioni sic ibid., adhaeret: *In qua* (quaestione) *partem negantem veriore esse consumimus*. Quocirca quoad specialem quaestionem de irritationis poena sic arguit: *Unde consequenter in praesenti dicendum est, quando lex humana prohibet actum addendo irritationem per modum poenae, si lex non ignoratur ut prohibens, licet ignoretur ut irritans, actum contra legem factum esse irritum; quia talis ignorantia non excusat peccatum contra legem et consequenter nec excusat poenam, licet ignoretur; ergo neque excusat irritationem*. Ita quidem Suarez.

138. At verosolidumne est hoc fundamentum? Nam Sanchez *de Matrim.* Lib. 9. disp. 32. n. 17. quoad generale illud principium, putat *veriore*

sententiam oppositam. Sic ille: *Verius tamen esse credo, universas has poenas non incurri, ubi adest praedicta iuris* (scii, punientis) *ignorantia*. Quare et quoad irrationem ipse in contrarium sic ibid. n. 18. concludit: *Adde annuitationem actus, quando non est ex sollemnitate defectu, sed in deliquentis poenam, non incurri a legis ignavis, ut bene advertit Antonius e Butrio in C. 2. De Constit. n. 19.* Quod quidem referri ad irrationem quoque matrimonii, palet ex iis quae alibi habet Lib. 7. disp. 5. n. 7. dicens, matrimonium inter quosdam interdici *indelicti admissi poenam*.

139. Exinde intelliges, cur supposito illo Suarez principio, quod Palaus merito addebat esse *in omnium sententia*, nimirum matrimonium in casu irritari in poenam criminis, Leander a Murcia Disp. in l. 2. s. Thom. lib. 2. disp. 4., concluderit, *pro hac sententia* (nempe non incurri irrationis matrimonii poenam) *stare omnes, qui asserunt, irregularitatem et alias poenas, per leges ecclesiasticas impositas, non incurri ab eo, qui illas ignorat, etiam ignorantia vincibili..., dummodo non sit crassa et supina*.

Porro quod sententia ista, quae ad incurrendas poenas exigit scientiam iuris non solum *prohibentis*, sed etiam *punientis*, plurimis placuerit, ex DD. a Sanchez l. c. n. 17. allegatis discere facillime licet. Et omissis modernis, qui fatentur, hanc esse *sententiam communem*, in praesens sufficere illud polesl, quod Sehmalzgrueber In lib. 5. lit. 37. n. 109. ex communi itidem sententia scribit: *Est instar regulae* (inquit), *quod committens aliquod delictum subiaceat quidem poenis tali delicto proportionalis, non autem aliis extraordinariis, quae imponuntur ad vitandum frequentem delicti usum vel ob aliam causam, nisi delinquens sciverit, delictum sub ea poena prohibitum esse*. Quod quidem principium postquam Suarez ipse *de Cens. Disp. 4. sed. 9. n. 21.* retulit ex Navarro hisce verbis: *Addit Navarrus, quoties poena est exorbitans et extraordinaria, cuiuscumque generis sit, si illa ignoratur, etiamsi delictum committatur, non incurri*; sincere fatetur ibid. n. 2*2., quod Navarri *discursus est probabilis*, nisi quod extendi non debet ad poenas, quas Deus in aeternitate peccatis infligit; secus enim, ut ait, eas non incurreret, qui ignoret poenarum aeternitatem. Celerum nemo dubitat, quin irritatio matrimonii in casu sit poena extraordinaria; proinde Navarrus prorsus merito principium illud impedimento criminis sic applicat *Man. Cap. 22. n. 46.: 57' uterque probabiliter ignorat (impedimentum), possunt matrimonium contrahere, simul atque mortuus fuerit, qui impediabat*. Ex quibus palet, principia ab ipso Suarez admissa ad contrariam, ac ipse velit, conclusionem potius adducere.

†40. Quando lex irritat aliquos actus solum in favorem aliquorum, ne videlicet illi damnum patiantur, ut v. gr. contractus pupilli sine tutoris

auctoritate irritatur: huiusmodi actus ealenus censentur irriti, quatenus cedunt in damnum eorum, quibus lex favere vult, non quatenus sunt eisdem utiles cl favorabiles. Ita in *I. Julianus Dig. de Actionibus empti*: «Si quis a pupillo sine tutoris auctoritate emat, ex uno latere constat contractus; nam qui emit, obligatus est pupillo, pupillum sibi non obligat».

141. Lex irritans, ut dici generalim solet, non admittit epikeiam. Epikeia enim ad id conducit ut excuset ab obligatione; sed id non sullicit ad conferendam potestatem valide agendi: talis potestas ut obtineatur, requiritur positivus actus eius, qui polesl illam conferre, qui positivus actus, ut supponitur, deesl.

142. Nihilominus, si sit communis in aliqua regione vel provincia impotentia ponendi actum secundum formam praescriptam, citra quam a iure irritatur, consentiunt Theologi talem impotentiam excusare ab irratione. Cf. Gury vol. 2. n. 840. q. 4. Palet ex declarationibus Congr. Cone, circa impedimentum clandestinitatis et Pii VI. decisione in epist. a l Episc. Lucion. an. 1793.: qua de re in Tr. *De Mafrim*. Kalio est, quia lex in hac hypolhesi evaderet nociva, vergens in detrimentum societatis: porro talis lex cessat obligare.*

Si vero impotentia non communis sil, sed particularis, quaeritur an in eo casu particulari lex irritans cesset. Adverto in primis nullum hucusque prodiisse decretum, quo controversia ista definiatur.

143. Iam vero s. Alphonsus, qui alioquin l. 6. n. 1029. agens de impedimento clandestinitatis, negat pro particulari casu cessare legem tridentinam irritantem etiam in hypolhesi necessitatis, alibi tamen *de Privileg. n. 57.* haec scribit. «Imo asserit Pignalellus, probatque torn. 3 eons. 66. n. 5. in tali casu scii, urgentis necessitatis cessare non modo reservationem (scii, dispensationis) sed etiam legem impedimenti, utpole quae i im perniciosa evaserit; cum certum omnino sil, legem nocivam non obligare, ut docent omnes eum s. Thoma. El ex hoc inferunt Roncaglia el Instructor novor. Confessoriorum (scii. Giordanini), quod adveniente casu, quo sponsi iam ad ecclesiam pervenerim et unus ex ipsis manifestaret confessario impedimentum occultum iam contractum lanquam peccatum et sine scandalo aut infamia matrimonium differri non posset, potest tunc confessorius declarare, eo casu non obligare legem impedimenti el posse licite contrahi». Alia autem huius necessitatis exempla promunt tum Franciscus Amici *Ours, theol.* torn. 9. disp. 7. sect. 13. n. 139. tum facobus a Grallis *Deciss. Aur.* lib. 2. cap 86. quae videre licet etiam apud Diana lom. 2. Tr. 6. Resol. 62. n. 4, cl Resol. 73. in tin., ubi pro eadem sententia allegat Theologum Tridentinum Dominicum Solo in 4. dist. 22. q. I. art. 2. tum promit etiam sup. laudatus Pignalelli, qui de celebrando matrimonio morte instante disserit.

Alioquin autem rationes omnes, quae pro negante sententia afferri so-

lent. (vid. Schmalzgr. lib. 4. lit. 3. n. 106. et s. Alph. cit. n. 1079.) hac demum unica, diversis modis proposita, continentur, quod Decretum Tridentinum sit invalidans et irritans.

144. At enim nonne aequae invalidans et irritans et reddens inhabiles ad contrahendum erat impedimentum, de quo superius idem s. Alphonsus cum Pignalelli aliisque ibi allegatis agebant? Et quod caput est, undenam est ratio discriminis inter casum impotentiae communis et impotentiae particularis? Numquid non aequae militaret illa ratio, quod de lege irritante agatur? Nam, ut scite arguit Franc. Amici l. c., disparitas utique exstaret, quando Declarationes, quae plures habentur quoad casus impotentiae communis in aliquo v. gr. pago vel oppido, vim haberent dispensationis a lege, quae dispensatio sese non porrigeret ad casus impotentiae particularis. Verum Declarationes illae ne minimam quidem dispensationis speciem praeferunt; declarando autem validitatem coniugiorum, quae in iis aditmentis citra formam a Tridentina Synodo praescriptam celebrantur, eam rationem reddunt, quae aequae pro utroque casu militat, necessitatem scilicet fidelium, quibus matrimonium subtrahi absonum foret et impossibilitatem seu physicam seu moralem servandi formam a sancta Synodo statutam. Inde autem est quod Marchant *Tribun. Sacr.* tom. 3. tr. I. lit. 7. q. 8. Conci. 3., postquam hanc thesim statuit: Datur Epikeia et interpretatio in lege illa de praesentia parochi in matrimonio, quando ex causis realibus illa praesentia est impossibilis etc.; hanc ipsam confirmat ex Respons. s. Congr. ad Episcopum Tricaricensem (apud Gallemart, ad Sess. 24. C. 1. *De Deform. Matrim.* n. 11.); quia nimirum quae affertur ratio, pro utrisque adiunctis eandem vim habet. Nil proinde mirum, quod opinio affirmans aliis quoque apud Sanchez lib. 3. disp. 17. n. 3. et Diana cit. res. 7. salis probabilis visa fuerit.

145. Regula est utique, nullum esse actum, cui desit forma substantialis; attamen Iurisconsultus Albertus Brunns (*De forma et sollemnitate secundum Iuristas*) a Barbosa allegatus (*De Offic. et Potest. Parochi* Pari. 2. cap. 21. n. 81). praedicto principio: Quod nullus sit actus, si non servetur forma substantialis, quadraginta apponit exceptiones seu limitationes op. cit. ari. 15. a fol. 44. vers. ad fol. 65. Ex his autem limitationibus trigesima tertia fol. 63. est ista: *Trigesimo tertio: Praedicta Regula, quod, forma non servata, actus sit nullus, fallit imminente necessitate iuris vel facti.* Trigesima quarta vero est huiusmodi F. 63. vers.: *Trigesimo quarto: Praedicta Regula, quod, non servata forma, actus sit nullus, hmitatur, ut non procedat in impedito formam implere ac sollemnitates adhibere, quod multipliciter contingit.* Quas quidem exceptiones seu limitationes idem Brunns multiplicibus confirmat exemplis; e quibus quoad postremam ipse Barbosa l. c. memorat, quod quamvis, cap. *Quia propter De Election*, statuatur pro forma substantiali, ul electio

fieri debeat per tres scrutatores, tamen si in Collegio non adsint tres, qui possint eligi scrutatores, valet electio de minori numero vel sine illis facta. Et huc revocari possent non omnino inopportune ea quoque, quae legi possunt apud s. Alphonsum tum lib. 3. n. 711. de contractibus celebratis sine debilis sollemnitatibus, tum lib. 3. n. 927. de testamento facto ad causas non pias sine sollemnitatibus iure requisitis.

* De lege Tributorum. *

146. « Tribulum, ait Laymann *de lust, et lure* Tract. 3. c. 3. n. 1. si stride accipiatur, est pensio, quae subditis imponitur, Principi vel Magistratui solvenda, ul statum ac dignitatem suam tueri et communibus necessitatibus ac utilitatibus prospicere possit ».

Res vel actiones, ex quibus vel propter quas tribulum exigitur, plurimae sunt, cum in hoc negotio feracissima sit mens dominantium, sed variae pro variis ditionibus. Nola est divisio tribulorum in directa et indirecta, quae postrema quotidie amplificatur. Omnium horum linis est succurrere necessitatibus et consulere commodo communitatis. Idcirco tributa proprie imponuntur subditis, qui ex iuslilia legali tenentur subsidia conferre in bonum societatis. Huc quoque spectat illud vectigal, quod pro mercibus extraneis invehendis in ditionem communitatis indicitur, quod et extraneis imponitur, si invehant et subditis, si eas merces alibi emptas eo transferant. Etsi enim speciales sint fines huius gabellae, eo tamen tandem spectat, ul per eam damnum compensetur, quod extraneorum mercium venditio inferi communitati ideoque spectat et hoc vectigal ad sublevandas communes necessitates communitatis. Pedagia quoque exiguntur ab omnibus sive subditis sive extraneis, qui transitu fruuntur, pro redimendis expensis ad pontium, viarum etc. conservationem et custodiam.

147. Ul tributorum impositio sit honesta, requiruntur tria.

1° *Legitima auctoritas*, quae est supremi principis aut supremi magistratus; quia pecunia impendenda in bonum communitatis est imperanda ab eo, qui curam habet communitatis. Ubi adverte ius hoc principis non esse ius *alti dominii*, prout istud communiter accipitur. Nam et eo alto dominio non existente vel negato, eo ipso quod supremus princeps ius et debitum habet communitatem ad finem per media idonea dirigendi, ius habet imperandi tribula.

Aliquod tamen tributum exigendi facultas fieri solet etiam Municipiorum Magistralibus, quo scilicet specialibus singulorum locorum necessitatibus prospiciatur. Id vero aequum est; nam municipia sunt quaedam sibi constans societas, etsi pars maioris.

2° *Causa iusta*. Ea requiritur pro qualibet lege; ergo et pro hac,

praesertim cum sil onerosa, privans subditos illis bonis, quae in eorum sunt proprietate. Ut iusla causa sil, tributum cedere debet vel immediate vel mediate in bonum commune: tale autem est eliam, cum prospicit sustentationi el decori principis.

3° *Justus modus et proportio secundum facultates*. Scilicet non nimium esse debet tribulum, sed moderatum, iuxla prndentum indicium. Praeterea aequalitate geometrica est distribuendum, quantum fieri potest el pax reipublicae permittit, ut pauperes non graventur sicut divites; sic enim plus oneris illi quam isti sustinerent, quod aequum non est. Confer Lugo de *lust, et lur.* disp. 36. nn. 25. 26.

Quando bae conditiones adsint, lex erit de re possibili, honesta, iusla el ipsa lex iusla erit.

148. Iam vero si res per se spectetur, manifesta est veritas communis doctrinae {Lugo l. c. n. 38), legem scilicet imponentem tributa non esse poenalem, sed moralem. Praecipit enim actum virtutis iustiliae, iuslitiae, inquam, legalis, qua el princeps el subditi, pro sua quisque parte, tenentur oneribus societatis ferendis necessaria subsidia conferre. Debent nimirum subditi ei, qui curam habet communitatis, subministrare ea, quae Imius recte adminislratori sunt necessaria. Quocirca debitum istud subditorum lex non facit, sed invenit el solum mensuram eius ad modum determinat atque urget eius executionem. Atqui lex quae actum iustiliae praecipit, non est lex poenalis, sed direcliva morum. Extraneos quoque iustum est compensare ea damna, quae suarum mercium venditione inferunt societati alienae.

Est ergo lex obligans in conscientia, quemadmodum quaelibet lex praeciens actum iustiliae el sicut quaelibet lex honesta el iusla.

Haec est notio huius legis, quam Scripturae quoque suppeditant. Loquens sane Dominus tie censu, qui Caesari solvebatur, ait: *reddite quae sunt Caesaris, Caesari Matthaei XXII. 21*. Porro quod *redditur*, quod *est Caesaris*, ei debetur. Quod clarius colligitur ex Apostolo Rom. XIII. 5.6.7. *Necessitate subditi estote... etiam propter conscientiam; ideo et tribula praestatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes (r.pT/af-τεροῦντε incumbentes)*. *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*. Ubi obligatio in conscientia salis aperte traditur. **H**

149. Neque opus est ut ipse legislator intendat explicite obligare in conscientia, quam intentionem non puto Apostolum supposuisse in Romanis Principibus. Nam quod lex obliget in conscientia hoc est, ante Deum, non est ab hac intentione legislatoris, sed ex ipsa ratione legis: satis est legem esse, hoc est legislatorem voluisse obligare.

Imo per se est lex obligans ad pendenda tributa, quamvis per ministros suos rex non exigit solutionem tribuli, ut quis proinde ex seipso teneatur

solvere, quemadmodum obligat lex decimarum indicta ab Ecclesia. Sane lota obligatio servandae legis adest ante exactionem. Haec certa sunt el ita habet communis doctorum sententia, si res, ut dicebamus, per se spectetur.

150. Nihilominus affirmare licet l. cum Lugo l. c. n. 40. non repugnare, ul lex tributorum eo pacto feratur vel consuetudine legitima ita temperetur, ul non obliget ad solvendum tribulum, nisi si hoc exigatur. Nam ex una parte aequum videtur, si praesertim tributa non parum sint ancla, ul non iubeantur subditi se ipsos sponte re sua spoliare: ex alia parte legislator, instructus ministerio tot exactorum, certus esse potest, se quod necessarium est publico bono assecuturum. Quapropter lex hoc pacto lata, dum se attemperat infirmitati hominum, consulit etiam salis communi necessitati societatis vereque utilis est. Ergo potest legislator hac sub conditione ferre leges tributorum vel consentire, ut subditi hoc modo eas interpretentur.

Licet affirmare 2. merito videri leges tribulorum hac conditione esse latas in modernis regnis el imperiis. Sic enim el boni communiter interpretantur istas leges, ut nullatenus putent se male agere, si non solvant, cum ab eis tribulum non exigatur. Sane eo ipso, quod non *receptores* tantum, sed *exactores* tribulorum constituuntur, haec esse videtur intentio legislatorum, ul haec sit methodus solutionis, per exactores scilicet el idcirco solutio non censeatur debita, ni&i exigatur. Lex vero obligans tantum ad solutionem, si exigatur, non idcirco permittit fraudes, ul qui per fraudem se subtraheret ab exactione vel deciperet exactorem, non cadat sub legem. Quando < nim lex vult solum obligare subditos ad solvendum exigenti tribulum, statuit quidem modum, quo obligatio executioni mandanda est, sed non tollit obligationem (quae conscientiam afficit) solvendi: contra eam autem directe facit, qui fraude utitur, ut exactionem effugiat vel fallat exactorem.

151. At si lex sit iniusta vel ex defectu legitimae auctoritatis vel iuslae causae aut iusli modi, profecto non obligat nec nisi ad maiores cavendas vexationes oportebitolvere exacta tribula.

152. Quid si dubitetur de iuslilia tribuli? Si dubium sil negativum, praesumendum videretur in favorem legis. El ita reapse praesumendum dectrnunl quidam cum Lessio, quos citat Lugo Disp. cil. n. 86., qui tamen subdit, alleram sententiam fere communem negare in hac hypolhesi obligationem solvendi. Argumenta tamen, quae pro ea afferuntur ex certis antiquis legibus el quae videre licet apud eundem Lugo, sunt satis infirma. Quocirca Lugo hanc sententiam probabilior quidem habet, sed hoc pacto temperatam, scilicet: « quando facta debita diligentia ad dubium expellendum, sciri non potest nec iudicari eliam probabiliter tribulum esse iustum, non videtur obligandus subditus ad illud solvendum »». Rationem subdit: * quia in dubio semper onus probandi incumbit ei qui

petit >. Sed nonne in dubio de iuslitia legis, praesumendum est pro lege? Respondet idem: « praesumptionem pro principe el pro lege magnam quidem esse, quando tamen non sint circumstantiae, quae praesumptionem illam magna ex parte extenuent, prout sunt in casu tribulorum, in quibus experientia constat, nulla tributa de facto iniusla a probis el prudentibus censerī ». Addit * regulam illam, quod praesumendum sit pro rege praecipiente, explicari solere, ut intelligalur quando non agitur de intéresse ipsius regis ». Tum monet quod «circa quaestionem, an subdilus debeat obedire superiori praecipienti, quando, facio examine, manet dubius an superior praecipere possit rem illam vel an excedat eius potestatem, sunt duae sententiae... Omnes tamen (et qui affirmant) fatentur non teneri ad obediendum cum eo dubio, quando id, quod praecipitur, est nimis difficile subdito vel magnum ei affert incommodum».

153. Si vero dubium est positivum, hoc est quando sunt rationes probabiles pro iuslitia el pro iniuslitia tribuli, elsi quidam censeam tunc legi parendum esse, alii tamen, auctore Lugo ibid. n. 91., probabilius existimant non teneri el addit « idem in casu de tributo probabiliter iniusto expresse docet Lessius, dicens esse communem doctorum sententiam ».

154. Longius progredientibus licet nobis aliud rursus statuere atque affirmare, cum vera sallem probabilitate, quod leges vectigalium seu gabellarum, saltem nostris temporibus, sint solum poenales. Sane advertantur haec. ¶ Non defuere doctores, qui leges istas de tributis haberent tanquam leges ul plurimum poenales: confer Lugo disp. c. n. 38.

2° S. Alphonsus quoque lib. 3. n. 616., relata hac sententia, quae affirmat « existente lege, (piae praecipit, ul solvatur gabella el poenam iniungit non solventibus, dici posse, quod tunc peccat fraudans, quando non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solvere poenam; lex enim haec videtur condicionalis sive disiunctiva (iuxta id quod dicit Sanchez cum aliis) ul solvatur gabella aut poena: quod hic magis videtur praesumendum in huiusmodi poenis lucrativis pro rege, in cuius beneficium cedunt, quam in aliis lanium alliclivis; sallem dubium est an lex ista obliget sub culpa ad ulrumque, scilicet ad solutionem gabellae et poenae vel lanium poenae el in dubio nemo tenetur obligationem certam subire »: relata, inquam, hac sententia, s. Doctor eam disserte non improbat, imo ait inniti rationibus non contemnendis; quamvis ipse contrariam sententiam semper suaserit. *Homo Apost.* Tract. 10. n. 51.

3° Praxis est salis communis ul homines in hoc negotio nunc se gerant non secus ac si lex esset tantum poenalis. Generatim nemo se putat teneri solvere tributa (indirecta), nisi quatenus nequit se subducere a vigili cura eorum, quibus incumbit ea exigere. Certiores autem homines sunt quod, non obstantibus fraudibus, Status non laeditur, qui inde potius emolumentum capit, tum quia, propter praevisas fraudes, auget gabellas, tum

quia novit se indemnem servare per emendas inflictas iis, quos comprehendit.

155. Haec ergo postrema sententia non videtur improbanda.

Secundum hanc sententiam etiam qui fraudibus ulerelur, quamvis ex alio capite peccare posset, non peccaret contra legem, quae illum obligat solum ad subeundam poenam, si deprehendatur.

Quocirca si qui sint, (pii putent leges istas esse solum poenales et ii sint in bona fide, non est cur ab ea deturbentur.

156. Quaeres: cum tributa debeantur ex iuslitia legali, non commutativa, quid esi quod doctores loquuntur identidem de debito restitutionis, quo teneatur is, qui non solvit? Respondeo. 1° Cum non solverit quod debebat, damnum intulit communitati aliisque concivibus: porro hoc damnum est resarciendum. 2° Cum nondum solverit, adhuc urgetur lege postulante solutionem et haec est tandem restitutio, solutio nempe eius quod adhuc debet el iniusle apud se relinet. Sed haec secundum ea, quae dicta sunt primo loco, re per se spectata, n. 140. Cf. quae A. docebit in Tract. *De Restitutione*. Dub. VI. ari. 2. resol. 5.

CAPUT II.

DE SUBIECTO, CUI DATUR PRAECEPTUM

Dub. I.

Quae personae praeceptis obligentur.

Will. Respondeo. Soli subditi ratione utentes obligantur, ita ul eorum transgressionem peccent. Quod addo propter ebrios et ad tempus amentes, qui, etsi vere iis obligentur, eorum tamen violatione non peccant, defectu advertentiae rationis et consensus. Pars prior est communis el certa. Fili. t. 21. cap. 11. qu. 10. Bonae, p. 6. c. 20. Laym. l. I. tr. 4. c. 10. Posterior est eorundem. Cuius ratio est; tum quia praeceptum, cum sit directivum, supponit usum rationis tum quia obedientia tantum est eorum, qui ratione et voluntate utuntur. Neque alias transgressio ad culpam imputari posset.

157. Distingue ergo eos, qui non peccant, quia non obligantur lege, quippe non sunt subditi el eos, qui non peccant, quia excusantur, licet alioquin, ulpote subditi, lege obligentur.

S. Alph. lib. I. n. 153.: «Aliud est ad legem non teneri, sicut ad legem ecclesiasticam non tenentur infideles, pueri, amentes (ne s. Alph. et Auctor pugnare inter se videantur, intellige alterum de stabili conditione, alterum de transitoria dementia). Aliud est a lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum praebere carnes die vetito secundis, non vero primis». Subdit tamen, peccatum esse quoslibet eorum incilare ad aliquid, quod iure naturae, sit malum.

Nola nihilominus, imprudenter fieri si dentur carnes pueris, scii, non utentibus ratione perfecte, si ii non ducantur ad Missam etc. Nam utile maxime est, ut cereis illis mentibus mature instilletur et imprimatur necessitas servandi has leges; melius autem et efficacius discunt factis, quam verbis et sic assuescunt portare iugum Domini.

Unde resolves hos Casus.

XXIV. 1. Legislator non tenetur suis legibus, ul sic, quoad vim coactivam el poenam sive directe: indirecte tamen et quoad vim direclivam el ex aequitate quadam tenetur se, lanquam caput, membris conformare. Ita s. Th. 1.2. q. 96. a. 5. ad 3. Silv. Suar. Bonae. Lavm. 1. l. 4. c. 9. contra Azor. Tenetur cliam in contractibus cum reliquis pari conditione uti. Vide Fill. l. 21. c. 5.

158. 1° Quaestio heic fit de Legislatore *singulari et absoluto*, qui nempe *solus ferre potest leges* communitati; cuiusmodi est Papa, Imperator, Rex (non constitutionalis), Dux v. gr. Mutinensis, Episcopus etc., licet forte in ferendis legibus quidam horum adhibere soleant consilium certarum personarum, v. gr. procerum, senatorum etc. Nam legislator, qui solus legem condere *non potest*, sed solum cum aliis, utcumque inter illos primas ipse teneat, communibus legibus in synedrio latis certe adstringilur. Ita v. gr. praeses reipublicae, ubi est synedrium deputatorum ad leges ferendas, ita Consules in Rom. republica, Dux olim in republicis Veneta aul lanuensi, Metropolitanus inter coepiscopos in provinciali Synodo vel Praelatus Regularis, quando leges condii cum Capitulo Generali etc.

2° Quaestio iit de illis legibus, quarum observatio aequae principem deceat ac subditum, v. gr. lex quae taxat pretium annonae, vel quae ieiunium indicit aul annuam confessionem aul abstinentioniam a carnibus aul recitationem Breviarii. Nam quoad alia certum est, quasdam esse leges, quibus subditos ligari esi opportunum, non vero principem, v. gr. ne quis arma ferat, ne quis vestibus holosericeis utatur, ne quis sex curru iungat equos etc. Ita enim el Paterfamilias non adstringilur praeceptis quibusdam, quae imponit familiae, ne v. gr. sero domum redeant, ul studeant, eanl ad ecclesiam etc.

3° Non quaeritur pariter, an Princeps suis legibus teneatur quoad vim *coactivam*; omnes enim cum s. Thoma I. 2. q. 96. art. 5. ad 3. tenent non sic coarclari: « Dicendum, inquit Angelicus, quod princeps dicitur solutus a lege quantum ad vim coactivam; nullus enim proprie cogitur a se ipso: lex autem non habet vim coactivam, nisi ex principis potestate ». Ergo nec Pontifex nec Episcopus incurrunt censuras a se latas contra transgressores etc.

Quaestio igitur solum est de vi direcliva, num scii, princeps legislator non minus, quam subditi, lege naturae et sub peccato obligetur ad servandam legem, quae loti communitati imposita est, num v. gr. graviter

peccaret Papa non sumendo Eucharistiam paschali tempore, aut non ieiunando per quadragesimam, aut Episcopus non audiendo Missam die festo propriae dioecesis: intellige autem, praecise ob legis transgressionem sine insta causa et seiundo scandalo etc.

159. Duplex porro sententia fuit. Prima negat principem teneri et in hanc rem afferunt sententias iuris v. gr. l. 31. Dig. *de Legibus* ex Ulpiano: « Princeps legibus solutus est; Augusta autem licet legibus soluta non est, principes tamen eadem illi privilegia tribuunt, quae ipsi habent ». Ita el l. 3. C. *de Testamentis* imperator Alexander: « Licet legibus soluti simus, legibus tamen vivimus ». Alia vid. apud Laym. lib. 1. tract. 4. cap. 9. n. 2. Ratio est, quia lex est praeceptum superioris ad inferiorem seu subditum el ceterum nemo potest cemelipsum obligare; quia nemo sibi est inferior seu subditus. Unde illud s. Thomae l. 2. q. 93. 5: « Lex est direcliva actuum, qui conveniunt subieclis gubernationi alicuius ».

160. Communis tamen sententia, prout communem testatur et s. Alphonsus n. 154. quam exhibet et Auctor, affirmat principem teneri; licet Laymann l. c. n. 3. dum communem dicit et non facile relinquendam, fateatur, argumenta, quibus probari solet, non videri id evincere.

El quidem fuerunt, qui legislatorem aequae gravi obligatione adstringi dixerunt, ac subditos: quos Auctores referunt Salmanlicenses *De leg.* cap. 3. n. 38-39., quamquam immerito illis accensent Laymann.

Communior sententia est, quam tenet Auctor quamque el s. Alph. probat, legislatorem ad hanc observationem teneri ex mera decentia, honestate el aequitate atque adeo, praeciso scandalo, non plus quam leviter peccare, dum non observat legem.

Allegant contra haec s. Thomam; qui tamen l. 2. q. 96. art. 5. ad 3. obligationem hanc probat solum illis auctoritatibus, quas DD. communiter explicant de mera honestate. Addit praeterea s. Thomas: « *Est etiam Princeps supra legem*, inquantum, si expediens fuerit, potest legem mutare et in ea dispensare pro loco et tempore ».

Ratio, quae communiter affertur, ea est, quam affert Vasq. in l. 2. disp. 167. cap. 3. n. 19.: « sicut ius naturae praecipit, ul inferiores superiorum mandatis... obediant...; illis enim non obedire esset in corpore reipublicae dissonantia cum suo capite: eodem modo naturali ratione constat, principem vita el moribus cum reliquo corpore convenire debere ». Addit aliam rationem Vasquez, quod secus princeps in oculis populi vilesceret; quae ratio potius ad scandalum refertur.

XXV. 2. Infideles non baptizati, etiam catechumeni, non obligantur praeceptis Ecclesiae: obligantur tamen haeretici et alii, qui per baptismum Ecclesiae semel sunt subiecti.

161. Cum ecclesia Christi visibilis sit respublica seu congregatio fidelium, qui sollemniter per baptismum fidem profitentur; proplerea infideles,

qui non susceperunt baptismum, membra non sunt huius communis atque adeo non sunt ecclesiae subditi. Nullis ergo ecclesiae legibus tenentur, licet in civilibus infidelis subieclus esse queat principi Christiano, imo et principi ecclesiastico, uti Iudaei degentes in territorio Ecclesiae Romanae.

Hinc est, quod infideles, cum non ligentur legibus ecclesiasticis, valide contrahunt matrimonium, etsi versentur in iis adiunctis, quae inducerent impedimentum dirimens iuxta iura ecclesiastica, v. gr. impedimentum criminis, affinitatis, consanguinitatis in 2. 3. 4. gradu etc. Proinde si eiusmodi coniuges veniant ad fidem, nulla indigent dispensatione, ul in contracto matrimonio permaneant.

Hoc valet etiam de catechumeno. Licet enim catechumenus per fidem *inchoative* membrum Ecclesiae factus sit, non tamen talis est *complete et formaliter*, cum fidem per baptismi susceptionem professus non sit. Proinde catechumenus a fide recedens, ecclesiasticis haereticorum poenis minime obligatur. Laym. lib. 2. tract. 2. cap. 13. n. 1. Eadem de causa catechumenus exemptus est a legibus impedimentorum iuris ecclesiastici quoad matrimonium et si vel baptizet vel teneat baptizatum seu patrimis, non contrahit cognationem spiritualem. Et ratio est; quia sicut non contrahit cognationem carnalem qui nondum est genitus, ita qui nondum genitus est secundum spiritum, incapax est cognationis spiritualis et licet per baptismum flaminis forte acceperit gratiam sanctificantem, tamen nondum mediante visibili sacramento regeneratus est et societati fidelium adunatus. Schmalzgr. In lib. 4. lit. XI. n. 29-30.

Secus dicendum de haereticis, qui baptismum abluti habent in se lum signum lum fundamentum sublectionis ad ecclesiasticam potestatem. Et licet secundum praesentem statum non sint membra Ecclesiae, de iure tamen potestati Ecclesiae subduntur atque adeo legibus eiusdem iure ligantur, non secus ac subditus, utut rebellis, utique ad superioris sui leges tenetur.

162. Leges tamen poenales in locis, ubi haeretici tolerantur, non habent effectum. Vid. Schmalzgr. lib. 5. tit. 7. n. 171-174. Reiffens. lib. I tit. 2. n. 274.

Praeterea non desunt, qui putent, ex pia matris Ecclesiae benignitate, sustineri posse matrimonia eorum clandestina (scii, celebrata sine forma a Tridentino Concilio praescripta) seu valida, propter nempe maxima mala et gravia lum incommoda tum pericula timenda, si invalida essem (Schmalzgr. lib. 4. lit. 3. n. 99.): licet id contingat in locis, ubi est catholicorum parochia communis etiam ipsis et Tridentinum ibidem promulgatum fuerit ac receptum; modo ibi publicum vigeat eorum cultus exercitium.

Imo sunt qui opinentur, valida haberi posse eorundem coniugia, licet

inita fuerint cum quopiam ex impedimentis iuris mere ecclesiastici: ad quod tenendum DO. plures ducuntur argumento petito ex doctrina de vi consuetudinis, quae leges possit abrogare. Vid. Schmalzgr. lib. 4. lit. 1. nn. 378-380.

163. Quaestio gravis est, an legibus Ecclesiae obligentur illi ex haereticis, de quibus graviter dubitatur, an valide sint baptizati. Neque enim absolute urgeri heic potest principium: standum esse pro valore actus, aut praesumi facium, quod de iure faciendum erat. Nam 1° non constat reipsa de facto: 2° factum, licet praesumatur, aliunde noscitur valde incertum; quippe constat, saepe baptismum non rite conferri.

Hinc gravis inter alias se quaestio offerret, an valida sint matrimonia, si de alterius baptismo dubitatur, propter disparitalem cultus. Qua tamen in re Ecclesia stat pro validitate: cumque cultus disparitas sit impedimentum iuris ecclesiastici, dum Ecclesia exigit, ne conversus separet se a coniuge, eo ipso sua auctoritate supplet defectum. Imo propter gravissima incommoda, quae alias sequerentur, principium generale tenendum est, liosce in omnibus considerandos esse uti baptizatos. Secus non solum seungi coniuges possent, sed insuper si v. gr. dubitaretur de baptismo illius, qui est presbyter vel episcopus, iam hic se posset nuptiis ligare. Aliam graviores quaestiones vide in Tr. de Fide n. 162.

XXVI. 3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis Ecclesiae, quarum materia eorum aetati esi conveniens, v. gr. confessionis annuae, secundum Navar. Henric. el Azor item abstinentiae a carnibus, auditionis sacri, secundum Sanch. etc. obligentur quoad culpam; non tamen quoad poenas ordinarias, nisi sunt puberes, quales sunt masculi anno i i. puellae 12. absoluto, ita Solus, Vasq. de Poenit. q. 90. a. 2. Sa v. Censura-

164. Doctrina A. est perspicua nec eam quis respuit eis. Alph. n. 155. dum eam probat, addit, peccare igitur parentes, quorum negligentia fiat, ut pueri praeceptis, quorum materia est conveniens aetati eorum, non satisfaciant.

In re tam perspicua ac simplici confusionem induxerunt Salmanlicenses De leg. cap. 3. nn. 50-52. Doctores enim communiter advertunt, usum rationis advenire fere septennio expleto: aliqui tamen consuisse videntur (nola videntur) hunc usum advenire post eam aetatem; exinde vero Salmanlicenses plane arbitrarie non quidem quaestiones faciunt, quatenus aetas capax discretionis dicenda sit, sed n. 50. utrum pueri, postquam ad usum rationis pervenerint (qui advenire indicatur, nisi aliud constet, completis septem annis), teneantur observare leges ecclesiasticas». Subdunt n. 51. quosdam 1)1). docere, «pueros non teneri ad leges ecclesiasticas observandas, etiamsi discretionem nacli fuerint, statim ac ad rationis usum pervenerint». Quibus deinde voluti suam conclusionem opponunt n. 52. «pueros post usum rationis... teneri observare omnes ecclesiasticas leges

(excipiunt leges, quae determinatum tempus requirunt m v. gr. lex ieiunii) el peccare illas transgrediendo ». El pro prima sententia allegant Sa, Solum, s. Antoninum, Marchant, Henriquez. Atqui plures ex allegatis perperam producuntur.

165. Dominicus Solo in 4. dist. 12. q. I. a. 9. (qui est locus allegatus a Salmanticens.) non loquitur de discretione necessaria ad leges generalim, sed de requisita ad sacram Eucharistiam sumendam: «Quaeautem (inquit) sil legitima aetas, in qua possint parvuli *sacramentum hoc (Eucharistiae)* suscipere, nulla esi certior regula, quam dum iudicio prudentum et maxime confessarii apparet puer bivium litterae Pythagoricae Y attigisse, ul scilicet discernere possit inter bonum el malum atque adeo inter hunc cibum el alios seculares, quod pluribus accidit a decimo usque ad duodecimum annum ». El in his, uti patet, nihil occurrit de illa dilatione, quam promunt Salmanlic. Nec obstat, quod in 4. dist. 18. q. I. art. 3. prop, finem haec habet: « Verum est tamen, quod usque ad annum aetatis duodecimum ecclesia *per censuras* neminem ad confessionem cogeret; quia licet noverit, ante etiam posse peccare..., nam a seplem annis, ubi desinit infantia el incipit pueritia, peccare possunt: suis tamen praeceptis *et censuris* non vult ante duodecimum vel decimumquartum cogere, sed relinquit cos sub iure *divino* ». Ex quibus colligi ab quopiam posset, ex mente Soli, non posse seiungi in lege vim directivam a coactiva, ideoque pueros, ulpole immunes a censuris, immunes quoque ab lege esse. Verum obstant praecedentia, ubi ait: « Haud enim designat (Decretalis, *Omnis ulriusque*) certum tempus duodecim vel qualuordecim annorum, sicut ad contrahendum matrimonium, sed *cum primum* puer fuerit doli capax, sic scilicet, si inter bonum et malum discernere coeperit el prudentium iudicio mortaliter peccet. »

IG6. Item falsum est, quod aiunt Salmanlicenses, ex s. Antonini sententia non obligari masculos ante annum decimum et dimidium, feminas vero ante nonum cum dimidio. Nam s. Antoninus *Summ* part. 2. lit. 9. cap. 8. §. II. id referi ex mente Petri de Ancharano, non ex sua. S. Antonini sententia est 1° quod « ut in pluribus *octavo anno* (scii, expleto septennio) *puer nondum habet* usum rationis, ut experientia docet. Certum est autem quod ante usum rationis nullus peccare potest nec legibus adslringitur; unde talis per consequens nec confiteri tenetur ». Et deinde subdit: «Cum pari praecepto quilibet obligetur ad communionem sicut ad confessionem, ut palet per ipsam decretalem (haec non est interpretatio communis), dicit s. Thomas in 4. seni., quod pueri circa undecimum vel duodecimum annum (est lectio mendosa, s. Thomas habet : *decimum, vel undecimum*) si appareant in eis signa devotionis, ita scilicet quod sciant discernere panem materiale a sacramentali, possint communicare: quod dicit, quia praesumitur iam habere usum rationis et non antea ». Ex quibus patet,

s. Antoninum sensisse, usum rationis serius advenire; sed nihil habere de dilatione post usum rationis.

167. Neque theoriae Salmanlicensium favent, quae habet iacohus Marchant ab ipsis allegatus. Hic auctor *Candelabri mystici* Tract. 4. cap. 6. q. 2., censet, perfectiorem usum rationis, quo *et mysteria plenius apprehendant* (loquitur de obligatione audiendi Missam) el obligationem ac attentionem, qua illis mysteriis intéréssé oportet, pueros non habere fere, nisi circa aetatem, (pia idonei esse incipiunt etiam ad Eucharistiam sumendam. « Videmus enim, inquit, maiorem partem puerorum etiam decimum annum attingentium in ecclesia stare tempore Missae, huc illuc circumspiciendo, sine attentione requisita aul etiam cum sociis corridere, colloqui, nugari nec vim praecepti talis apprehendere ». Concludit proinde, non existimandum, quod Ecclesia eos obliget sub gravi, sed solum sub levi ad audiendam missam.

Sed haec non prosunt causae Salmanlicensium. Nam 1° Marchant a gravi obligatione excusat pueros quoad hoc praeceptum (non autem quoad omnia); quia credit obligationem esse graviorem, quam ea aetas ferre possit, perinde nempe ac alii dicunt de praecepto sumendi Eucharistiam. Sed hoc nihil spectat ad quaestionem, an differatur obligatio, cuius sint capaces, ul fert ipsa thesis Salmanlicensium.

2° Alioquin Marchant haec dicit ex praeconcepto praeiudicio de modo audiendi Missam. Videatur s. Alph. lib. 3. n. 313. el apparebit, immerito contendí, sub gravi quempiam teneri ad attentionem, quam isle auctor excogitavit.

168. Alia de pueris quaestio est, an obligentur legibus ecclesiasticis ante septennium, si iam pervenerint ad usum rationis.

S. Alphonsus n. 155. indicat negativam a quibusdam teneri idque probabile esse iuxta Croix lib. 1. n. 676., sed probabilius a Bosco affirmari. Verum alibi lib. 3, n. 270. clarior res red litur a s. Doctore. Nam senlenliam negantem, pueros eiusmodi legibus *positivis* teneri, dicit *non immerito haberi probabilem*: quippe leges positivae non obligant, nisi iuxta communiter contingentia. Oppositam tamen tenendam ceu communem dicit, si sermo sil de praecepto annuae confessionis quoad eos, qui conscientiam habeant peccati mortalis. Quippe in Cap. *Omnis ulriusque* obligantur ad annuam confessionem quicumque ad annos discretionis pervenerint et voces *ad annos discretionis* Glossa explicat, *ulest cum est doli capax*. Verum ne circa hoc quidem negari poterit probabilitas oppositae sententiae. Vid. Croix, lib. 3. p. I. n. 615. Quamquam fere inutiliter isla disputantur, quia de hisce obligationibus nihil pueri sciunt nec certum iudicium de usu rationis perfecto ante septennium fere haberi potest.

169. S. Alph. lib. 3. n. 270. ubi agit de praecepto audiendi Missam,

addit, in dubio rationis adeptae post septennium, praesumptionem ex communiter contingentibus praevalere adeoque pueros legibus teneri. Quod quidem et Sanchez tradit *Dec.* lib. 1. cap. 12. n. 13., quoad obligationem confessionis et Bonacina *De legib.* disp. 1. q. 1. punct. 6. n. 9. de obligatione abstinendi a carnibus seu lacliciniis etc.

Adverte tamen, haec intelligenda esse, quando dubium est negativum. Nam si prudens ratio esset ac probabilis non acquisiti usus perfecti rationis, valeret principium *factum non praesumitur, sed probari debet*.

XXVII. I. Infantibus, non baptizatis et perpetuo amentibus licite dantur carnes diebus vetitis et imponuntur opera servilia festis, non tamen ebriis; cum legi maneant subiecli, uti nec licite irritantur amentes ad blasphemandum, laedendum etc.; eo quod talis actio tribueretur principali agenti, qui alterius opera uteretur, quasi instrumento. Vid. Laym. 1. 1. t. 4. c. 10. Bonae, p. G. et Sanch. 1. *Mor.* c. 12.

170. Ratio, cur carnes dari possint infideli aut infanti, non autem ebrio, habetur in illis verbis A.: «Cum legi maneant (ebrii) subiecli». Semper igitur habenda prae oculis est distinctio, aliud esse *lege non ligari*, aliud *excusari eum*, qui ligatur.

Ille, qui lege non ligatur, non peccat faciens id, quod per legem interdictur. Ergo non magis polest esse reus, qui illum ad id impellit. Sicut ergo infideles, comedentes carnem die veneris aul laborantes die festo, non peccant, cum non sint subditi legibus ecclesiasticis, ila neque peccabunt qui carnes porrigunt aul eorum opera utuntur. Intantum enim ministrantes aliis carnes in die ieiunii peccant, in quantum illi, quibus porriguntur, lege ieiunii tenentur seu in quantum sunt causa ul lex ieiunii non servetur seu quatenus cooperantur peccato alterius aut actioni alteri prohibitae. Idem dicitur de infantibus, quia lex non obligat eos, qui incapaces sunt legis ob defectum usus rationis. Idipsum de perpetua amentia laborantibus; hi enim infantibus comparantur.

171. E contrario ebrii sunt subditi Ecclesiae et sunt capaces usus rationis, licet brevi illo ebrietatis tempore per accidens ratione uti nequeant, non secus ac qui dormiat. Licet ergo ebrius, si carnes tunc comedat, excusetur a peccato ob defectum advenlenciae el consensus, non secus ac excusatur qui ob legis ignorantiam vel inadvenlenciam legem ieiunii violet; tamen illa actio vere dicitur his prohibita. Ergo qui porrigit illis carnes, cooperatur actioni illis illicitae ac prohibitae atque adeo peccat.

Quod dicitur de ebriis, dici solet etiam de iis, qui transeunto furore vel dementia laborant. Verum qui carnes hisce porrigunt, excusari possunt ex eo quod huiusmodi amentes censentur *infirmi*, qui carnihus indigeni adeoque excusantur ratione morbi a praecepto abstinenciae. Vid. Bonacin. *De leg.* disp. 1. q. I. punct. 6. n. 5.

172. Ratio vero secundae partis resolutionis est, quod sub legibus naturalibus omnes continentur adeoque dici non polest, quempiam lege

naturali non ligari, sicut de lege humana dicimus, adeo ut ne materialiter quidem mala actio sit, sicut non est infideli materialiter mali violatio ieiunii ecclesiastici. Licet ergo amens excusetur a peccato, si quidpiam agat contra legem naturae, illud tamen objective et materialiter malum esse non desinit adeoque velle illud in aliis vel id consulere vel ad id incitare, est malum formaliter. Vid. Salmanlic. *De legib.* cap. 3. n. 49.

Apnd Sanchez *Dec.* lib. 1. cap. 10. n. 12., et Bonacin. *De leg.* disp. I. q. I. punct. 6. n. 7. et Salmant. 1. c. n. 48. reperies casum de pueris vel amentibus, qui septa monialium ingrediantur.

XXVIII. 5. Clerici, cum iure divino sint exempti do potestate civili, ul docet Bell. 1. 1. *de Cleric.* c. 28., non tenentur legibus civilibus directe et quoad vim coactivam. Unde nec a Principe seculari puniri possunt. Cum tamm sint membra Reipub. et alioqui communis aequitas servari non possit, tenentur indirecte et quoad vim directivani a legibus communibus iis, quae ad bonum commune spectant et eorum statui non repugnant; quales v. gr. sunt leges prohibentes vel irritantes contractum (nisi hae sint poenales, tunc, enim, quia vim coactivam oblinent, eos non ligant) ideoque peccant contra iuslitiā cl ad restitutionem tenentur, si frumenta v. gr. vel alia vendant ultra pretium a Principe statutum. Ila Molina, Suar. Sal. Tau. Vid. Laym. l.c.; quia ius naturae exigit, ut vendant pretio insto: tale autem censetur, quod decernitur lege.

173. Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 20. *de Jleform.* haec habet: «Cupiēns sancta Synodus *ecclesiasticam disciplinam* in Christiano populo non solum restitui, sed etiam perpetuo sartam lectam a quibuscumque impedimentis conservari; praeter ea, quae de ecclesiasticis personis constituit, seculares quoque principes *officii sui* admonendos esse censuit, confidens eos, *ut catholicos*, quos Deus sanctae Fidei Ecclesiaeque protectores esse voluit, ius suum Ecclesiae restitui, non lanium esse concessuros, sed etiam subditos suos omnes ad debitam erga clerum, parochos el superiores ordines reverentiam revocatuos nec permissuōs, ul *officiales aut inferiores magistratus, Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitatem, Dei ordinatione et canonicis sanctionibus constitutam*, aliquo cupiditatis studio seu inconsideratione aliqua violent, sed una cum ipsis principibus debitam sacris Summorum Pontificum et Conciliorum constitutionibus observantiam praestent ».

Ordinatio autem s. Synodi supponit principes Christianos el catholicos et supponi ulterius deberet, rempublicam legibus consentaneis disciplinae catholicae administrari. Verum quid in terris contingat, norunt omnes.

Hanc resolutionem s. Alphonsus omisit, ob tyrannides regni neapolitani. Vid. lib. 1. n. 155.

174. Ad aliquam explanationem eorum, quae habet Auctor, haec notamus ex Roncaglia *De legib.* quaesi. 3. cap. 2.

I. Non obligant clericos leges civiles disponentes de *rebus* et de *per-*

sonis ecclesiasticis. Ratio, quia ibi nulla oritur obligatio, ubi nulla est jurisdictio. Atqui quoad personas et res ecclesiasticas laici nullam habent Jurisdictionem. Ergo clerici non ligantur. Hinc in cap. *Quae ecclesiarum 7. de Constitution.*: « Pervenit ad audientiam nostram, quod cives Tervisini constituerunt, ut si quis se ad inopiam vergere probabiliter allegaverit, alienandi feudum, quod ab Ecclesia vel aliis tenet, liberam habeat facultatem... Volentes igitur indemnitati ecclesiarum consulere, constitutionem huiusmodi et venditiones feudorum ecclesiasticorum facias sine legitimo ecclesiasticarum personarum assensu, vires decernimus non habere ».

Leges ergo quaedam, quae de rebus ecclesiasticis v. gr. habentur in Codice Justiniani... non obligant nisi quatenus aliquae sunt ab Ecclesia approbatae et tunc considerantur veluti canones ecclesiastici. Vel diei potest, aliquas ex huiusmodi legibus considerari seu privilegia a Principe facta ecclesiis: privilegia enim conceduntur etiam non subditis, v. gr. ne milites possent ad monasteria divertere et in iis hospitari. Ac denique non sunt hac leges inutiles; quatenus qui contemnunt leges canonicas, vel haeretici, saltem civilibus fraenentur, ne Ecclesiae noceant.

II. Clerici non obligantur vi coactiva legum civilium; quia haec vis supponit directam in subditos potestatem.

III. Tenentur clerici observare leges civiles quoad vim directivam idque ab omnibus admittitur et admittendum est. Verum hoc non significat, clericos seu subditos obstringi earum legum auctoritate, sed solum hoc illis onus incumbere et vel quia leges indicant rei iustitiam, v. gr. laxam pretii pro rebus: vel 2° quia secus varia et gravia suborirentur scandala: vel 3° quia cum clerici quoque sint reipublicae membra, aequitas postulat, ut pars cum toto congruat: vel 4° denique quia voluntas est superiorum ecclesiasticorum, ut clerici servant communes leges, quae illis congruunt et Superiores ex pluribus Responsionibus Congregationum Romanarum, debent invigilare, ut clerici leges servant et etiam transgressionem punire.

IV. Proinde servari debent a clericis leges insertae corpori iuris civilis, quae statuunt circa contractus et successionem ab intestato; quia haec nihil continent, quod adversetur sacris canonibus etc., vel supponimus.

V. Denique quoad varias circumstantias, quae pro locorum varietate occurrere possunt, revocandum est in memoriam, quae olim conditio exstiterit Christianorum sub Imperatoribus gentilibus: videlicet privilegiis sui status uti possunt ac debent clerici pro ratione locorum ac temporum, in omnibus servando mensuram, quam Episcopi et maxime Sedes Apostolica praescribendam iudicaverint.

Sed reliqua vid. apud Canonistas. Reiffenstuel lib. 1. tit. 2. a n. 290.

Dub. II.

An peregrini teneantur legibus sui domicilii dum ab eo absunt.

XXIX. Suppono 1. Praeceptum aliud esse locale, quod scilicet certo Lanium loco, urbe v. gr. vel parochia obligat: aliud universale seu turis communis, quod totam fere Ecclesiam obligat.

Suppono II. Peregrinos proprie dici eos, qui aliquo veniunt animo non manendi, sed tantum subsistendi per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem, vel mercatores, viatores: non autem studiosi, neque ancillae, quae veniunt ad serviendum.

175. Ad 1. suppos. Exempla praecepti localis habes in festo, tibi servatur, Patroni principalis vel provinciae vel dioecesis vel civitatis vel oppidi vel parochiae.

Ita praeceptum ieiunii in sabbato per adventum, quod alibi feria quarta servatur: ita in vigiliis Apostolorum alibi.

Universale dicitur quod per totam seu fere totam ecclesiam latum est. Dicitur *fere totam*; quia quaedam leges disciplinares non solent, ob aliam legem generaliore, ligare quasdam provincias, quae sibi propria utuntur disciplina, v. gr. Armenos, Graecos, Syros etc.

176. Ad suppos. 2. Dicitur *animo non manendi*. Nam si veniat quis animo manendi, ita ut domicilium acquirat, iam a primo tempore non censetur peregrinus. Ancillae vero et studiosi acquirunt *quasi domicilium* et non censentur peregrini. Differunt autem domicilium, et quasi domicilium, quod *primum* dicat animum perpetuo ibi manendi: *quasi domicilium* vero exigit tantum animum manendi ibi per maiorem anni partem. Peregrinus ergo dicitur quisquis alicubi neque domicilium habet nec quasi domicilium. Ita peregrini dicuntur Romae illi, qui huc conveniunt v. gr. vel hic transigant tempus bacchanalium vel festi paschalis etc. Ita s. Alph. lib. 1. n. 156.

XXX. Respondeo, non obligari. Ha Nav. Sanch. Less. I. Leap. 2. dub. 5. Ratio, quin praecepta localia per se et directe respiciunt territorium eique sunt affixa atque adeo non obligant, nisi existentes intra illud. Lex enim ita fertur: v. gr. E-sium illud tali loco celebretur ideoque hic vult illud: *Si fueris Romae* etc. Addit Liym. c. II. praeceptum locale exspirare etiam intra proprium territorium, in loco exemplo, quod is aequiparetur loco sito extra territorium.

177. Quod legibus localibus non teneantur absentes, doctrina est certa eamque *communissimam* dicit s. Alph. lib. 1. n. 156. paragr. ultimum, in eam rem afferens cap. *Ut animarum 2. de Constitutionibus* in 6.: «Statuto Episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius furtum extra ipsius dioecesis committentes, minime ligari noscuntur; cum extra territorium ius

dicenti non pareatur impune ». Quod decretum, uti advertit Suarez *De teg.* lib. 3. cap. 32. n. 3., non de evitanda sola poena intelligendum est, sed de exemptione ab obligatione. Nam si reipsa subditus obligaretur lege et contumax esset contra eam, posset etiam excommunicari; nam excommunicatio potest et in absentem ferri.

Rationem reddit Auctor. Aliis verbis rationem reddit Suarez l. c. n. 4.: « Ratio propria assertionis est, quia iurisdictio uniuscuiusque civitatis vel particularis principis non extenditur quoad ferendas leges extra civitatem vel territorium, ut latius explicavi *De censur.* disp. 5. sect. 4. ».

Ex quibus resolves hos Casus.

XXXI. 1. Si Episcopus sub poena excommunicationis vetet lusum alcae, non obligantur Clerici ludentes in loco exemplo a iurisdictione Episcopi. Bonae, p. G. Laym. c. 11. n. 5.

178. Quod leges non obligent eos, qui sunt el delinquant in loco exempto atque adeo quod non incurrant poenas iisdem legibus decretas, communis est doctrina; perinde enim est locus *exemptus el extra territorium* el discrimen est mere materiale. « Locum exemplum, inquit Suar. l. c. n. 9. colligimus quoad iurisdictionem esse extra territorium; quia exceptis casibus a iure expressis, non potest Ordinarius superior territorii iurisdictionis actus ibi exercere: obligare autem per statutum vel legem in loco exempto est iurisdictionem ibi exercere... Ergo eadem est ratio de loco illo et ad illum optime applicatur illud principium: *extra territorium ius dicenti non paretur impune* ».

179. Sed non levis quaestio est, quis locus in casu debeat dici exemptus. Suarez *De censur.* disp. 5. sect. 4. n. 6. dum ait, praedictam doctrinam veram esse, id concedit, dummodo, inquit, *locus sit plene exemptus a iurisdictione episcopali, ita ut non possit Ordinarius in eo leges ferre, incolas illius loci obligantes* el tales vult esse parochias aul oppida alteri Ordinario snbiecla, *non vero ecclesias aut monasteria Regularium*. Ita ipse l. c.: « Intelligendum item censeo per locum exemplum, non ecclesias aut monasteria Religiosorum exemptorum; quae non nisi ratione talium personarum exempla vocantur el ideo si aliae personae subditae Episcopis intra eos frangerent statuta Episcoporum, censuras eorum sine dubio incurrerent. Sed loca exempla proprie dicuntur parochiae aliquae aul oppida, quae quoad ordinariam iurisdictionem ecclesiasticam exempla sunl. Nec referre censeo, quod ille locus sil alteri Episcopo subieclus vel Summo Pontifici reservatus; quia utroque modo privatur iurisdictione in eum locum Praelatus, a cuius potestate locus eximitur etc. ».

*73

Et hoc quidem pacto *Summ. Silvestr.* V. *Excommunicatio* II. n. 12. conciliat DD, (piorum alii negabant, alii tuebantur eiusmodi exemptionem. « Petrus tamen de Aneharano (*in d. cap. Ut Animarum*) concordat

hoc modo: quia si Praelatus loci exempti ex forma privilegii habet iurisdictionem episcopalem in suo loco exemplo, esi vera opinio Ioannis de Lignano (atfirmantis)... el sequentium. Si vero non habet, est vera opinio aliorum... Et per hoc palet, quomodo liget staluium dioecesani mandantis sub poena excommunicationis, ne quis ingrediatur monasterium monialium exemptarum ». El pro eadem hac senlenlia allegantur Coninch et Corneius etc.

180. Alii tamen tenent, etiam monasteria et ecclesias Regularium censendas esse inter loca exempta. Ila Salmanlicenses *De leg.* cap. 3. n. 64. et *De censuris* cap. 1. n. 114. ac Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 11. n. 5., qui hanc sententiam sibi videtur deprehendere etiam in *Summa Silvestrina* (l. c. n. 13.), quando dicit, non incurrere poenam excommunicationis ab ingrediente monasterium exemplum, si hanc poenam Episcopus statuit generalim contra ingredientes monasteria monialium: qui quidem casus post Tridenlinum non contingit, quia monasteriorum etiam exemptorum clausurae invigilare possunt el debent Episcopi ceu Delegati Sedis Apostolicae. El cum his sentiunt Candidus Vine. *Disquisitionum Moral.* disq. 22. art. 26. dub. 3., Sayrus *De censur.* lib. 1. cap. 6. n. 40., el si quid valet casus ille de ingressu monasterii, addendi erunt Tabien. V. *Excommunicatio*. IV. n. 4., Armilla V. *Excommunicatio* n. 30., Stephaniis de Avila *De censur.* pari. 2. cap. 3. dub. 5. et Henriquez lib. 13. cap. 26. n. 2.

Abs re tamen videntur huc afferri verba ex cap. 5. *de Reform.* sess. 14. Synodi Tridentinae, quae afferri innuit etiam s. Alph. n. 156. in fin. quasi exempla ibi simul et loca el personae decernantur. Verba sunl: « Universitates autem generales ac Collegia Doctorum seu scholarium et regularia loca nec non hospitalia actu hospitalitatem servantia ac universitatum, collegiorum, locorum el hospitalium huiusmodi personae in praesenti canone minime comprehendantur, sed exemptae omnino sint el esse intelligantur ». Ut enim palet, hoc nimis probaret, scii, eodem privilegio gaudere loca el personas ibi recensitas. Sed attendenda erant verba *in hoc canone*; titulus enim Capituli est « *Conservatorum iurisdictione certis finibus concluditur* »: videlicet agitur de iis, quibus permitti debeat necne, ul in litibus iudices habere possint suos Conservatores el non Ordinarium loci. Ergo nihil ad rem facit.

181. Quidquid sil, s. Alphonsus tum lib. 1. n. 156. in fin. tum lib. 7. n. 24. secundam hanc sententiam, nempe quod monasteria sint loca exempla, appellat *valde probabilem* ac probabilem dixerat et Diana loin. 5. trad. 1. resol. 102.

XXXII. 2. Si quis die ieiunii aut festo sit in loco alio, non sui territorii aut exempto, ubi mae non est ieiunhitn aul festum, potest ibi comedere, exercere servilia. L'ym. loc. cil. cap. II. Bonae.

182. Exempla ieiunii aul diei fesli palam faciunt, incommodam esse sententiam secundam mox explicatam de natura loci *exempti in prae-*

senti materia. Nam Regulares, utut exempli a iurisdictione Episcopi, tamen tenentur ad observantiam festorum dioecesanorum, ita ul sive intra sive extra claustra sint, quamdiu in dioecesi existunt, abstinere debeant ab operibus servilibus el Missam audire: ila Salmantic. *de Privileg.* cap. 3. n. 30. Vid. s. Alph. *de Privilegiis* n. 78.

XXXIII. 3. Id etiam habet locuin in praeceptis iuris communis, si in loco isto sint usu abrogata vel non recepta vel habeatur privilegium. Quare potes v. gr. Mediolani primis quatuor diebus Quadragesimae vesci carnibus, cum id ibi liceat. Item in Belgio sabbatis intra Nativitatem et Purificationem vesci carnibus, item in loco, ubi Tridenlinum non est receptum, valide (etsi non licite) inire matrimonium clandestinum. Suar. Sanch. 1. 1. c. 12, Less. etc.

183. Sensus resolutionis est, quod si quis existat in loco (extra territorium suum), ubi non servatur quidpiam perlinens ad ius commune, potest et ipse se eximere ab illo iure servando.

Exempla habes penes Auctorem. Quod tamen de matrimonio dicitur, exceptionem habet, nisi eo perrexerint, ut ibi non servata forma Tridenlina contrahant, qua de re alio in loco.

XXXIV. 4. Potest quis discedens mane ex oppido, ubi non est ieiunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit domum, ubi est ieiunium nec tunc, ubi domum venerit, tenebitur ad servandum ieiunium ista die, cum illud iam violaverit, ideoque servare non possit; tenebitur tamen domi ad abstinentiam a carnibus, cum illa adhuc possit ibi servari, eo quod sit dividua. Vid. Sanch. 1 c. Less. c. 2. d. 8.

184. Haec resolutio nullam habet difficultatem. Adverte tamen, inelligi de carnibus manducandis *extra territorium* ieiunii. Ita si quis Romanus die 1 Februarii, qua Romae ieiinatural, Tibure mane egrediens reversurus vespere domum, mane vesceretur carnibus.

XXXV. 5. Si quis abiturus est loco, ubi est ieiunium sciatque certo perventurum vesperi ad locum, ubi non sil ieiunium, tunc etsi non possit ibi vesci carnibus, unde abit (cum ista abstinencia sil dividua), polesl tamen ibi mane ienlare et meridie prandere, ut contra quosdam docent Less, et Sanch. supra.

185. S. Alphonsus ad h. resol. n. 157. addit, hanc sententiam dici probabilem a Salmanticensibus cum Suarez. El reipsa Salmanlicenses *Delegit*), cap. 3. n. 68. allegant pro hac sententia etiam Suarez.; sed locus allegatus Suarez, nempe lib. 3. cap. 32. n. 3. nihil habet, nisi generale principium statuens, leges locales non obligare extra territoriam; quam doctrinam merito Suarez ibi dicit communem nec tamen inde concluditur pro casu praesenti.

186. Celerum Salmantic. 1. c. n. 70. utique dicunt uiramque sententiam salis probabilem; ipsi tamen media via incedendum sibi putant et volunt rationem habendam de loco, ubi maiori parte diei quisque invenitur. Unde concludunt 1° quod si in loco, ubi ieiinatural, mansurus es

ad horam 8. vel 10. tantum el reliqua diei parte in alio, ubi non ieiunatural, poteris in loco priore ieiunium frangere. 2° Item si in loco, ubi non ieiinatural, manseris ad 3.ⁿ vel 4.^{TM} usque horam vespertinam, poteris ibi comedere et vesci carnibus el reversus in locum luum coenare poteris, abstinendo tamen a carnibus. 3° Si vero in loco, ubi ieiinatural, mansurus es usque ad meridiem, non poteris in eo ieiunium frangere, etiamsi in alio loco sis coenaturalus. 4° Contra si in loco, ubi non ieiunatnr, fuisti primo mane et per reliquum diem in loco, ubi obligat, debes ieiimare, nisi iam in primo loco per repetitam comestionem ieiunium fregeris. Ilia illi.

Sed minus dextere. Nam non apparet, cur diversimode indicent de primo el lerlio casu, cum eadem pro utroque ratio faciat. Ratio enim est, quia praeceptum ieiunii quoad sumendum generatim cibum unica comestione, est indivisibile; si ergo poteris illud hac die violare, ut illi concedunt el violaturus es, nihil interest nunc illud servare. Quoad secundum vero el quartum casum nulla ab iis lit quaeslio, an possit cibum sumere, dum est extra territorium ieiunii; de hac scii, re non dubitant: at non apparet, cur in secundo casu non teneatur domum reversus servare ieiunium, si hoc illi adhuc integrum sil, scii, si unica adhuc vice cibum sumpsit. Cur enim excusabitur, si adhuc potest observare praeceptum, quod alioquin in loco, ubi est, urgeai?

187. Laymann lib. 1. ir. 4. cap. II. n. 7. mavult et ipse, habendam esse rationem temporis polioris: tempus principale dicit, quo diutius in alterutro loco moraris, aliud dicit secundarium. Hinc quando mane egressurus es ex loco, ubi est ieiunium, phires ibi tibi concedit comestiones, si sero venturus es in locum ieiunii. Si vero egressurus mane, post 2. aut 3. horas in locum ieiunii es venturus, negat tibi matutinum jentaculum. Item si post meridiem es egressurus ex loco ubi est ieiunium, plures ibi tibi negat comestiones, proplerea solum, quod noctu perventurus sis ubi non ieiinatural. Certe sibi Laymann magis cohaeret, quam Salmanlicenses; sed non negat probabilitatem alterius sententiae, scii, licere comedere, quando ipsa die certe perventurus es in locum exemplum a ieiunio, ubi coenain sumpturus es.

188. Sed ul ad rem revertamur, rationes Imius sententiae Auctoris non arriserunt omnibus. Unam indicavi n. 186.: aliam, quae in illam recidit, adhibet Lessius lib. 4. cap. 2. n. 58., quod nempe ea die iste non lenealur abstinere a secunda refectione: posse ergo nunc ienlare; quia quisquis polesl bis comedere, non tenetur ea die praecepto ieiunii. El dein remittit ad dub. 3., ubi tamen nihil aliud habet, nisi legem ieiunii non obligare ad abstinendum a tertia comestione, si secunda, sive licite sive illicite, sumpta fuerit.

Sed non respondent haec obiectioni, quod in loco, ubi es, lege teneris nec excusat privilegium loci, in quo nondum existis: ila quidam.

AtTerunt quidam contra hoc similitudinem illius, qui scit, se ea die laboraturum. Verum negari potest paritas; nam quod necessitas postea laborandi excuset *nunc* a ieiunio, omnes norunt neque excusatio incipit, quando incipit labor: at in alio casu obligatio tunc solum cessat, cum pedem extrahis e territorio; secus posses iam heic et nunc carnes manducare. At melius Sanchez *deMatrim.* lib. 3. disp. 18. n. 22. respondet, non licere vesci carnibus, quia dividua est materia; secus vero quoad unicum comestionem: cum itaque moralis certitudo adsit, te non fore obligatum hac die ad unicum comestionem, quia vespere solutus eris, nec mane eris obligatus. Demus ergo probabilitatem auctoris sententiae, quam tenet praeter alios etiam Filliuccius tract. 27. pari. 2. n. 109.

XXXVI. 6. Probabile etiam est el in conscientia securum, quod docet Sanch. l. 3. *de Matrim.* d. 18. et 1. mor. c. 12. contra Navar. Suar, peregrinos, antequam excedant proprio territorio, non teneri implere praecepta, quae ibi deprehendunt, v. gr. non teneri eum mane audire sacrum die festo, qui ante prandium venturus sit alio, ubi non sit festum; quia, si inansissel in loco, ubi praeceptum obligabat, poterat differre ad id tempus: (piando autem pervenit ad alium locum, desinit obligari. Nec obstat, quod praevidens impedimentum teneatur praevenire; quia id tunc tantum verum est, quando, manente vi praecepti, quis est impediendus, hic autem ab obligatione praecepti absolvitur. Contraria tamen sententia, tanquam magis pia, suaderi potest, nisi quid obstet. Sanchez l. *Moral.* c. 12 el lib. 3. *de Matrim.* disp. 18. n. 21.

189. S. Alphonsus, ad h. l. Auctoris n. 157. excipit, nisi una Missa ibi dicatur, quando ades aliaque ibi non sit et in eam rem allegat Salmanlicenses, qui *de Leg.* cap. 3. n. 66. hanc doctrinam velul certam tradunt; « quia (aiunt) nulla est ratio excusationis ». Ast alii hoc negabunt. Quippe ideo, si nunc Missam illam unicum non audis, peccas, quia sic te coniicis in necessitatem non audiendi missam, dum nihilominus obligatio manet. At hoc non contingit, si dein cessat obligatio; quippe tunc cessat ratio illius peccati. Paucis: Non teneor Missam heic el nunc audire, quando aut alia erit, aut alia de causa cessabit obligatio.

Bene in hanc rem Laymann lib. 1. tr. 4. cap. II. n. 6. adhibet similitudinem debitoris, cui mora anni praefixa sil ad solvendo mille aureos. Si enim hic inlelligat, se primo elapso mense impotentem futurum, v. gr. quia discessurus est in terras longinquas non reversurus, is certe tenetur anticipare ac primo slatim mense solvere: at si inlelligeret, se intra praefinitum anni spatium liberatum iri a debito, non teneretur anticipare solutionem el quidem etiamsi simul praevideret, se, omissa solutione primis mensibus, impeditum alia de causa iri.

Quin el ipsi Salmanlicenses l. cit. n. 67. scribunt: « Si impedimentum extrahit te ab obligatione legis, non teneris illud praevenire; ut si scires, eo die tibi privilegium concedendum esse non recitandi, non audiendi sacrum, non teneris audire aut recitare, antequam privilegium adveniat».

Optime: sed numquid putant, teneri ad recitandum, si quis in hoc casu, lapsa occasione recitandi primo mane alioquin impediretur per reliquam diem? Non dicent sane. Ergo concedant idem el de causa audiendi Missam.

190. Heic addendum, quod monent Salmantic. *Deleg.* cap. 3. n. 62. 63. qui postquam dixerunt, *communissimum* esse inter Doctores, neminem teneri legibus episcopalibus aut municipalibus aut consuetudinibus suae patriae, quando est ab hisce absens, addunt: « Et hoc verificatur, etiamsi ex intentione eximendi se a lege ieiunii vel observationis festorum etc. a propria patria exiret; ratio est, quia utitur iure sibi concessio. * Quam rationem explicant cap. 2. n. 164., negantes sic fraudem committi. Quia « nullus videtur dolo facere, qui iure suo utitur ». L. 55. Dig. *de Regul. iuris.*

Non peccat ergo, qui a vico seu parochia seu civitate exit die ieiunii particularis, ut non ieiunet; item operarius, qui die festo exit ad locum, ubi festum non est, ut possit operi servili incumbere el lucrari.

Hanc doctrinam probat el s. Alph. lib. 1. n. 152. et clarius lib. 3. n. 1646. post plures alios, uti Suarez, Sanchez, Bonacina etc. apud Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 11. n. 9., et Salmantic. *De leg.* cap. 3. n. 63. el Sanchez lib. 1. *Moral.* cap. 12. n. 35.

191. Addunt vero Salmanlicenses l. c. n. 63.: «Hinc infert Basilius Pontius, lib. 5. cap. 8. n. 6. habentem casus reservatos vel alia causa nolentem *parochio domicilii* confiteri, posse peregrinari ea ratione, ut cum alio confiteatur; quia utitur iure sibi concessio tempore peregrinationis».

Respondebis, hanc doctrinam falsa continere. Heic sane parochus inlelligilur *pastor proprius*; secus esset inanis speculatio. Porro in casu falsum est, quempiam uti iure suo, quando, ut effugiat indicium proprii pastoris, peregrinelur. Nam ideo polesl absolvi extra dioecesim, quia habet aut expressam aut tacitam veniam sui pastoris. Lugo *De Poenit.* disp. 19. n. 7.: « Qui peregrinantur el iter faciunt, possunt iam ex voluntate tacita suorum pastorum confiteri parochio illi, quem in eo loco inveniunt, in quo sunt; dum tamen ex industria non discesserint a suo domicilio, ut occasione itineris alteri confiterentur ». Suarez *De Poenit.* disp. 27. sect. 3. n. 56.: « Respondetur, eligere confessorem sine licentia proprii repugnare iuri divino: el ideo significasse Pontificem in illo textu, c. *Si Dpisco/nis de Poenit. et Remiss.* in 6., non posse consuetudinem praescribere contra hoc ius... Ex quo infero..., facultatem hanc consuetudine obtentam talem esse, ut semper pendeat a voluntate proprii sacerdotis; ita ut non obstante consuetudine semper sil in eius potestate illam revocare, si velit; quia alias talis consuetudo formaliter ac directe esset contra ius divinum; quandoquidem ex vi illius posset subditus confessorem eligere, etiam proprio pastore repugnante ». Bonacina, *de Poenit.* Sacram. q. 7. p. 2. n. 6.: « Hoc tamen limita, modo iter agent

bona fide, idest modo ille non faciant in fraudem legis, ea solum de causa, ut possint aliis confiteri. Itaque qui solum ad hunc linem ille agit, ut evitet proprium parochum et alteri confiteatur, non potest *valide* confiteri parochus seu sacerdoti illius loci, ad quem pervenit, ul bene observat Coninck, Vasquez, Suarez, Reginaldus et alii recentiores... ». Quod multo magis et unanimiter docent vetustiores.

192. Quod si supponas, hanc veniam non requiri (et in praesenti disciplina nemo cogitur an confiteri parochus, aut veniam requirere, ul possit confiteri extra dioecesim), tamen id falsum est quoad reservata. Nam etiamsi velis sedari sententiam docentem, posse quempiam absolvi a reservatis extra dioecesim; si haec non reservata sint in loco confessionis, hoc tamen non admittitur (ob Bullam quoad Regulares *Superna* Clementis X.) quando quis se alio transfert in fraudem reservationis.

193. Subdunt l. c. Salnialicenses etiam mentionem quoad matrimonia; iuxta enim quosdam, ut Sanchez lib. 1. *Moral*, cap. 12. n. 35., probabile est, valere matrimonia contracta in loco, ubi Tridentinum non est promulgatum, etiamsi eo se contulissent contrahentes hac de causa. Quod itidem falsum est. Vid. Tr. de *Matrimon*.

194. Quoad principium autem generale, quod hic statuimus, nempe statuta non obligare extra territorium, duas notare oportet exceptiones.

Prima perlinet ad Religiosos. Ratio enim, cur statuta particularia non obligent extra territorium, haec est, ut diximus, quod statutum seu lex (cum stabilem ac perpetuam obligationem habere debeat) immediate censetur afficere locum seu territorium legislatoris atque hinc in subditos ibi existentes transire, prout proportionaliter dicitur etiam de privilegio locali. At vero Praelati Religiosorum, quibus iurisdictio in suos competit, non ratione territorii, sed per se ratione personalis obligationis ex obedientiae voto, subditos tum praeceptis ac sententiis, tum statutis, ubicumque terrarum existentes obligare possunt: quin etiam eosdem in alieno territorio citare, excommunicare etc. Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 11. n. 2.

195. Altera exceptio ad omnes communitates extenditur; principium enim illud limitari debet, « nisi *statutum praecipue respiciat rem in territorio sitam, vel ipsius territorii commodum* » Tunc enim obligare potest etiam subditos absentes. Ita v. gr. si statutum sit, ul omnes clerici certo anni tempore ad Synodum veniant vel Canonici ad Capitulum. Qui enim alicubi non fecit, quod facere deberet, censetur ibi adversus legem facere, ubi esse deberet. Atque ita, qui non residet in sua ecclesia, ibi per omissionem peccare censetur, ut sit absens et extra territorium, atque adeo puniri potest, etiam excommunicatione. Sic etiam valet statutum iusta de causa prohibens incolis, ne adeant vicinam provinciam peste infectam, aut ne exerceant mercaturam extra territorium. Et sic

DD. illi, qui dicunt, non incurrere excommunicationem eos, qui ingrediuntur monasterium exemplum, addunt tamen, excommunicationem incurrere, si Episcopus in bonum subditorum suorum id statuatur, v. gr. si a monasterii accessu scandalum timendum esset ob disciplinam ibi eversam. Vid. Silvesl. V. *Excommunicatio* II. n. 13.

196. S. Alphonsus, lib. 1. n. 158. hoc loco aliam quaestionem movet, quae utique ad argumentum huius dubii aliquo modo spectat. Quaerit igitur (et dicit, *magnam* esse quaestionem), an peregrini possint dispensari ab Episcopo loci, ubi sunt, iam in legibus communibus (v. gr. ieiunii, abstinenciae ac operibus servilibus etc.), quam in volis ac iuramentis et subdit, quatuor de hac re adesse sententias.

Nil mirum, quod tanta sit dissensio, quando ne in principiis quidem, et quibus aliquid concludant, 1)1). consentiant. Quippe 1º dissentiunt, an peregrinus subditus licet nec ne Superioris loci, in quo versatur: 2º rursus dissentiunt (si subditus dici non debeat), undenam repetenda aliqua potestas ad peregrinos illos dispensandos. Nos modo his quaestionibus immorari non debemus, nam de prima harum quaestionum mox disputabitur in dubio proxime sequenti: de altera vero sermo redit in Tractu de Poenitentia, ubi quaeritur, undenam prollual potestas absolvendi peregrinos ac peccatis sive reservatis sive non reservatis. Hoc unice advertemus, tot ac tam gravia dubia in hac quaestione palam facere, defensores novae doctrinae circa absolvendos peregrinos a reservatis facile sui suaeque theoriae oblivisci nec salis cohaerere sibi ac principia, quibus innituntur, non admodum firma posse censi. Inierim quid pro praxi extundi possit ex hisce sententiis, paucis indicabimus.

197. In primis seponamus quartam sententiam, de qua s. Alph. scribit: « Quarta sententia communissima, ul ait Croix lib. 6. part. 3. n. 721. et communiter recepta, ul asserunt Salmanlic. de *Leg.* cap. 3. n. 55. cui subscribimus, tenet, posse peregrinum dispensari ab Episcopo loci non solum in legibus, sed etiam in volis et iuramentis, modo ibi sit animo permanendi per maiorem anni pariem ». Dico *seponendam*; quia qui habet animum sic permanendi, non dicitur nec censetur peregrinus, ut notat in hanc rem Suarez de *Voto* lib. 6. cap. II. n. 10., quia habet ibi *quasi domicilium* et subditus ita fit, ul recipere possit omnia sacramenta (praeter Ordinem), etiam matrimonium assistente ibi parochus uti proprio.

Celerum Croix et Salmanlicenses in locis allegatis non tractant nostram hanc quaestionem, sed solum quaerunt, quid requiratur, ul quis domicilium aut quasi domicilium alicubi contrahere censeatur.

198. Quoad primam ergo ex aliis iribus opinionibus, sic s. Alph. lib. 1. n. 158.: « Prima... allirnat universe tam pro legibus, quam pro volis (nempe dispensandis ab Episcopo). Ratio, quia peregrinus per illum accessum, quamvis unius diei, licet vere subditus Superioris loci, ubi

reperitur ». Et addit, hanc sententiam *merito* dici probabilem a Palao Tract. 3. *de Legib.* disp. 6. punct. 7. § 2. n. 5.

De hac notabimus 1° a s. Alph. allegari praeter Pontium, Iosephum de Januario et Tanner apud Croix lib. 6. pari. 3. n. 754. Sed reipsa nec Tanner nec Croix ea de re ibi loquuntur. Iosephum a Januario non potui videre el s. Alph. citat generalim *Tract, de Legibus*. 2° Ratio allegata levis est momenti el reipsa plures, qui asserunt peregrinos teneri ad servandas leges loci ubi sunt, negant dispensari posse, uti Suarez *de Voto* lib. 6. cap. II. n. 11. 3° Pontius vero, qui reipsa solus videtur in hac sententia, duplicem rationem affert *de Matrim.* lib. 8. cap. 4. n. 7. Prima, quia peregrinus vere est tunc illius loci subditus. Sed Suarez cum aliis omnibus patronis eiusdem sententiae de hac peregrini conditione, negant consequentiam. Secunda Pontii ratio est, quia solus episcopus illius loci potest dispensare a particularibus legibus eiusdem loci. Et nos negabimus consequentiam. Quin el ipse Pontius addit, non esse usu receptum, ul Episcopus dispenset peregrinum in volis. Ergo non apparet, cur Palao probabilem dixerit.

199. Secunda sententia quam, inquit s. Alph. l. c., Palao l. c. probabilem pariter dicit, prorsus opposita... dicit, quod peregrinus, quoad *usque acquirat alicubi verum domicilium...*, nunquam subditus est censendus el ideo., nec potest dispensari in legibus communibus, neque in volis aut iuramenlis ab illius episcopo. Quae sententia nihil fere differt a prima, seu quarta, quam tetigimus sup. n. 197.

Haec sententia, uti palet, est prorsus negativa. Quando enim acquisivit domicilium, non est amplius peregrinus.

Durior autem visa est haec sententia el communis DD. salis putant, si quis habeat in loco *quasi domicilium*. Proinde declarationem quandam S. C. a Gregorio XIII. approbatam, quae excluderet etiam habentes *quasi domicilium*, aut vehit non authenticam, aut non receptam usu isti 1)1). posthabent et contrariam S. Pii V. allegant declarationem circa Scholares, qui certe non habent nisi quasi domicilium. Ita el Mazzolla a s. Alph. allegatus *de Leg.* disp. 4. cap. 3. q. 2.

200. Tertia denique sententia peregrinum posse dispensari autumat in legibus communibus v. gr. ieiunii, non vero in volis ac iuramenlis. Quam sententiam s. Alphonsus l. c. tribuit Palao l. c. nn. 5. G el Navarro ac Menochio: sed minus exacte; nam Navarrus ei Menochius a Palao allegantur, non quasi doceant, peregrinos dispensari posse in legibus sive loci specialibus sive communibus, sed tanquam qui tradant, peregrinos non contrahere ibi parochiam, nempe allegantur pro secunda parte sententiae, qua negatur posse dispensari in volis etc. 9

201. Quibus praemissis, haec colligere possumus.

1° Sententia, cui s. Alph. subscribere se dicit, est, peregrinum di-

spensari non posse, qui scii, nec *domicilium* nec *quasi domicilium* habeat sup. n. 200. Quod tamen extendi non debet ad dispensationem a legibus propriis eius loci, si quas peregrinus alioquin servare deberet. Ratio, quia si quae servandae a peregrino sunt, hic tamen non deterioris conditionis habendus est, quam subditi. Praeterea qui dare potest legem, potest tum legem auferre tum dispensare.

2° Cum Regulares ex privilegio speciali possint dispensare in volis ac iuramenlis illorum omnium, quorum confessiones audierint; hinc urgente aliqua causa, ad ipsos luto recurri posset. Ita el Barbosa *De Ofic. Episc.* pari. 2. alleg. 36. n. 15.

3° Notanda haec ex Suarez *de Vot.* lib. 6. cap. 11. n. II): « Dices: Quid si necessitas urgeat? Respondeo, necessitatem non dare iurisdictionem ei, qui pastor non est: erit ergo tunc subveniendum necessitati eius, qui voto ligatus est, tanquam carenti pro tunc pastore, qui possit cum illo in volo dispensare. Adde nullam videri posse tam urgentem occasionem, quae ad tollendum vinculum voti sialim et sine mora compellat. Nam si lanium sii aliqua urgens occasio alicuius commoditatis humanae, illa non salis est ad tollendum voti vinculum, praesertim invertendo ordinem ecclesiasticae iurisdictionis el illam usurpando. Si vero sil necessitas spiritualis, illi subveniri poterit aliis mediis, vel sallem sufficiet pro tunc suspendere exsequutionem voti et ad hoc mullum valere poterit auctoritas praesentis loci Episcopi vel per modum interpretationis vel foriasse etiam per modum dispensationis in usu seu dilatione exsequutionis voti; quia haec facilius admitti potest *ex voluntate interpretative, proprii episcopi*, quam dispensatio de vinculo voti.

Doctrina haec Suarez (qui alioquin defendit, peregrinum fieri subditum ac teneri legibus specialibus loci, in quo moratur), videtur dillicilis. Nam. 1° Quae aequitatis ratio erit, quod legibus ceu subditi teneantur el simul ila iurisdictione eximamur, ul subsidium habere nequeunt? Contra principia iuris exigunt oppositum, quae odia restringi, favores ampliandos tradunt. 2° Cum dispensationes tribui debeant ubi causa iusla id exigit, non est credendum, Ordinarios pastores non consentire, ul proprii subditi, ubi causa postulat, gaudeant subsidio hoc, quod omnibus in promptu esse debet. Si enim iurisdictionem suam aliis Pastoribus participant quoad confessionem, cur in minori re negabunt, scii, dispensationibus? Quoad vola tamen pertinebit ad prudentiam Episcopi dispicere, an magis expediat, si res patiat, ad proprium pastorem remittere. Dixi, *si res patiat*; nam si agatur de matrimonio mox contrahendo el alteruter sponsorum v. gr. habeat votum non nubendi, frustraneum erit remedium, quod suggerit Suarez. Valere posset illud remedium quoad votum v. gr. recitandi quotidie Officium B. V.; posset enim suspendi ad aliquot dies, ul causa integra proprio pastori reservetur.

Dub. III.

*An peregrini et vagi teneantur praeceptis
locorum, in quibus morantur.*

XXXVII. Ilc sponit. Regulariter non tenentur praeceptis specialibus illorum locorum. Ita Laym. Sancti. Azor, Konin. Less. Reginald. Fill, contra Navarr. Suar. Sà etc. et quoad vagos, etiam contra Bonae, et Sancti. Balio esi, quia non potest dari ulla ratio huius obligationis, cum illi non sint subditi vel locis vel Superioribus, quorum tales leges luerunt; idtoque sint extra eorum iurisdictionem. Nec oblat I. eos nullis partialium locorum statutis, sed solo iure communi teneri; rpiia id non est absurdum. Nec 2. quod vagi, ob delicia admissa, puniri possint; hoc enim consuetudo recepit, ne scelera maneant impunita.

Dixi I. *regulariter*: quia tenentur quibusdam legibus, maxime (piarum violatio cederet in damnum et iniuriam illius loci, in ipso morantur, ut etiam iis, quae sunt de contractibus celebrandis.

202. S. Alph. lib. 1. n. 156. relata sententia Suarez, scribit: «Haec sententia est salis probabilis; sed probabilior videtur secunda, quae dicit, advenam non teneri legibus loci, tibi moratur nec intendit morari per maiorem anni pariem >. Addit, hanc sententiam teneri a Sanchez et *pluribus aliis*, lia, ul Canonislas quoque memorem, Pichler lib. I. lit. 2. n. ~dt. et Schmalzgrtieber lib. I. lit. 2. n. 42. qui hanc probabiliorē vocat atque ibid. n. 43. idem dicendum affirmat de vagis. Vagi eo differunt a peregrinis, quod hi alicubi domicilium habeant, vagi nusquam. Balio, quia eiusmodi *vagi* non sunt vere subditi, cum nemo subditus fiat, nisi ratione originis, domicilii vel quasi domicilii, contrarius el delicii. Atqui eiusmodi vagi in regione, qua transeunt, non habent domicilium, vel quasi: ergo quoad leges, quae ad contractus non spectant vel delictis poenam non imponunt, non erunt subditi; si vero subditi non sunt, nec etiam tenebuntur legibus illius loci obtemperare. Ita Schmalzgr.

203. Itemque valet pro peregrinis illud, quod nemo sortitur forum, nisi ratione domicilii, vel ratione delicii, vel ratione contractus, vel ratione rei seu possessionis silae in territorio, vel denique interdum ratione originis.

Itaque tenebuntur legibus loci quoad sollemnitates contractuum el illis legibus loci particularibus, quae specialiter latae sini in bonum illius loci ob necessitatem reipublicae, v. gr. quae prohibent, ne certae merces aut invehantur aut extrahantur, ne importentur quidam libri, ne peregrini ultra tot dies commorentur, ne certum armorum genus feratur etc.

Item si delinquet contra leges communes, sortietur ibi forum, exigente id bono communi, ne delicia maneant impunita. Adde posse obligari etiam ratione scandali, v. gr. ne die festo merces exposita habeat horis interdictis: qua de causa posset etiam puniri.

ηOB

204. S. Alphonsus lib. 1. n. 156. addit aliam limitationem: « Limitatur inquit, si caedem leges vigeant in patria peregrini *. El fatendum esi, hanc doctrinam esse valde communem. Verumlamen ipse s. Alphonsus ihl indicat, contradicere Sanchez (a) el Diana, quibus alii ad li possunt, ul Iosephus de Januario.

El sane peregrinus huiusmodi ad legem utique illam servandam non tenetur eo quotj vigeat in patria sua, uti palet. Kcslat ergo, ul teneatur, quia obligatur lege loci, in quo est; hoc autem est contra thesim. Hinc et Gury §. 35. n. 6. *probabilius* dicit, non teneri. Excipe nisi sit lex *pedalis* quidem, sed quae lata sil pro pluribus simul dioecesibus vel provinciis, v. gr. in Synodo provinciali aut national!. Ligaberis enim, quousque es in illis, utcumque a patria exeas; erit enim quoddam ius *commune* pluribus locis, licet non omnibus. Sic conciliari possunt sententiae.

205. Verumlamen aliter DD. solent decernere, non quia rationem quampiam validam in promptu habeant (quippe nullam solent afferre), sed quia improbi ingenii videtur, qui hac occasione uti velit ad se a lege eximendum. Adverterim tamen, minus incongruum id videri, si diversa sil ratio, qua ulc.rque locus quidpiam imponant, v. gr. si ieiunium alicubi servetur ex voto, alibi vero ex lege speciali loci, v. gr. ratione Patroni principalis.

206. Suarez *de llelig.* tract. 2. lib. 2. cap. 14. n. 10. volens explicare, quomodo *consuetudo* obligare peregrinos queat ad observandas leges loci speciales, observat, consuetudinem sortiri vim legis ex consensu alicuius habentis iurisdictionem. Vid. sup. a n. 53. Verum aul recurrimus heic ad consensum Episcopi loci el tunc supponimus id, quod est in quaestione scii. Episcopum localem habere iurisdictionem in peregrinos quod si admittas, inutile est recurrere ad consuetudinem. Non possumus recurrere ad consensum Episcopi ipsorum peregrinorum; quia huius iurisdiclio non protenditur ultra suum territorium. Hinc Suarez recurrit ad quoddam *ius gentium*. * Quia tamen (inquit) obligatio servandi tale festum non est immediate ex iure gentium, sed ex statuto talis Episcopatus, dicerem quasi communi iure gentium el ex consensu omnium fidelium el praecipue Pastorum et Pontificum introductum in Ecclesiam esse, ul Episcopi possint obligare non solum incolas, sed omnes ad tempus aliquod habitanles in suis dioecesibus ». Unde concludit: «Suppo-

(a; Sanchez tamen *de Malrhn* lib. 3, cl. 18. n. 3.ait: < Certum est, licet (peregrini) divertant p('v' modum transitus, si consuetudines el legei sui oppidi ibi etiam obligent, teneri ad @as; quia nulla ratio esi excusant, cum obligent tam in loco domicilii, quam in loco, ubi roperiuntur », Sed quaeritur, cur milia nil ratio peregrinos excusans, quando leges speciales utroque in loco obligant. E.

sita ergo illa generali consuetudine universali et quasi iure gentium, obligatio ista iam est ex vi jurisdictionis Episcopalis ».

Et alii quidem negabunt hanc consuetudinem universalem; et sic tota moles aedificii illius, etiam nullo alio adhibito ariete, sponte sua corruet. Verum inde sumi posset praesidium, quo explicetur obligatio in peregrino servandi non quidem omnes, sed certe aliquas leges locorum.

Et siquidem velimus recurrere ad quoddam *ius gentium*, dici posset, quod cum ius gentium sit, quod communi usu atque moribus omnium constituitur, postulante id recta ratione ad conservandam inter omnes gentes ac homines communem vitae societatem, facile explicabitur ratio servandi illas leges, quas n. 203. indicamus.

Perinde autem erit, si dicas, peregrinum ad quasdam leges servandas teneri non quia subditus censetur potestati illic iurisdictionem dicenti, sed quia hoc tantum tacito pacto seu conditione in eam societatem seu locum permittitur ipsi pedem inferre, si velit servare quasdam leges, quarum violatio ob utilitatem et bonum loci illius non permittitur.

Porro, cum inter leges locales quaedam esse possint, quarum observatio parum ad eum scopum referat et rursus aliae, quarum observantia censetur necessaria; hinc facile explicabis, cur harum, non autem illarum observatio exigitur et quomodo componi possint duae extremae sententiae, quarum altera observandas loci leges contendit, alia inficiatur.

Unde resolves hos Casus.

XXXVIII. 1. Tales non tenentur audire Missam et possunt opera servilia exercere die istic festo: non tenentur ieiunare nec abstinere a carnibus, quando istic est ieiunium et domi suae non est. Intellige utrumque secluso scandalo, propter quod Episcopus loci punire posset. Laym. l. c. t. 4. c. 12. n. 4.

207. Exempla advenarum fabrorum murariorum reficientium vias, fabrorum lignariorum et ferrariorum etc. item mercatorum.

XXXIX. 2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre etc. si talia ibi prohibita sint. Panorm. Begin. Sanch. l. c. *de Matr.* n. 12.

208. Pontius *de Matrimon.* lib. 5. c. 7. § 1. n. 6. vult hinc concludere, peregrinos teneri ad omnes loci leges; quia omnes leges cedunt in bonum communitatis. Non bene; nam leges ecclesiasticae bonum maxime singulorum spectant. Neque, uti patet, omissio ieiunii (secluso scandalo) affert ullum loco incommodum.

XL. Divi 2. *praeceptis specialibus*: (171) si domi tuae consuetudine derogatum sit alicui praecepto iuris communi et alio venias, ubi illud viget, eodem obligaberis. Ratio est, (piia) (>) iuris communis est universalis et obligat omnes sine ordine ad locum. Laym. c. 12. n. 3.

209. Revocandum scii, principium, quod consuetudines, sicut et leges,

afficiunt locum; cessat ergo exemptio a iure communi, saltem ac a territorio egredieris: cum alioquin ius commune obliget, ubicumque per consuetudinem vel privilegium derogatum ipsi non fuerit.

Unde resolvitur hic Casus.

XLI. Belga aliquis veniens Coloniam v. gr. lenetur istic sabbatis inter Nativitatem Christi et Purificationem abstinere a carnibus; quia privilegium eius comedendi tunc carnes non est personale, sed locale: idcirco exspirat extra locum. Laym. l. c.

210. Adde exemplum v. gr. Mediolanensis aul Germani, qui Romae die ieiunii non poterit uti caseo in vespertina refeclioncula etc.

Dub. IV.

An peregrini teneantur praeceptis iuris communis si non sunt in usu in loco, ubi morantur.

XLII. Resp. Non teneri. Ratio est, quia tunc valet privilegium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco morantur, lia Sanchez 1. *Mor.* cap. 12. Suar. Laym. etc.

211. Res clara est et extra controversiam.

Unde resolvuntur sequentes Casus.

XLI. 1. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sabbatis vesci intestinis animalium. Idem, si per Belgium aut Mediolanum iter habeat, potest inter Nativitatem Christi et Purificationem, in Belgio sabbatis, Mediolani vero quatuor primis diebus Quadragesimae, carnibus vesci. Sanch. Suar. Bon. p. 6. n. 61.

212. Non eget declaratione.

XLIV. 2. Si quis ex Dioecesi catholica, v. gr. Illdesio, ubi vetus Kalendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi novum est receptum, v. gr. Monasterium, potest, si ibi Quadragesima praeteriit, carnibus vesci, ut docet Sanch. l. c. Salas n. 69. Bon. n. 46. Less. l. 4. c. 2. d. 8. qui tamen contrariam sententiam suadet in pravi, licet haec tuta sit, ut clarius docet Laym.

Addidi *ex Dioecesi catholica*: quia si catholicus veniat in terras haereticorum, ubi alii catholici non sunt, tenetur ibi servare novum Kalendarium ad vitandum scandalum et contemptum Ecclesiae catholicae. Vide Laym. l. 1. t. 4. c. 11. n. 8.

213. Exemplum Kalendarii diversi valebit modo pro Russia.

Quoad limitationem 280 Resolutionis, obscura est sententia Auctoris. Clarius sic eam proponit Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 11, n. 8: « Loquor, inquit, de ecclesiis et dioecesibus catholicis. Nam alia est ratio, si peregrinus catholicus in terras haereticorum venit, ubi in contemptum Ecclesiae catholicae cedit et scandalum dabit, si posthabito catholico more, in observationibus ecclesiasticis se conformet illegitimae consuetudini (scii, ulendi adhuc veleri Kalendario) ab haereticis pertinaciter re-

teniae ac defensae. Debet ergo, si commode potest, servare festa et observationes secundum Kalendarium novum etc. Secus si quos ibi inveniret catholicos, vel si qui catholici ibi vivant: praesumitur enim consensus catholicorum Praesulum ad pacem servandam et sic his peregrinus se conformare poterit ».

CAPUT III.

DE MODO, QUO OBSERVANDA SUNT PRAECEPTA.

Dub. I.

An debeant impleri ex caritate.

XLV. Respond. Possunt impleri sine charitale, nisi hanc in substantia includant, v. gr. praeceptum dilectionis Dei. Ratio est, quia tantum praecipitur substantia actus inclusi in praecepto, v. gr. ut honoretur parens, non autem finis aut modus praecepti. ut docet s. Thom. I. 2. q. 100. a. 10. Inierim certum est, requiri caritatem in operante, ut implelio praecepti sit meritoria, iuxta illud I. Cor. 13. *Si linguis hominum loquar*. S. Thom. Suar. Sanch.

214. Bene principium quoddam generale sic proponit Sanchez Jfor. lib. 1. cap. 14. n. 1.: « Ex s. Thoma leges humanae praecipunt substantiam actus, non modum, nisi modus sit de intrinseca ratione actus secundum se et prout cadit sub lege, ut attentio aliqua est de orationis essentia et dilectio Dei super omnia est intrinsecus caritatis modus ».

Doctrina s. Thomae, ab A. allegati sic se habet I. 2. q. 100. art. 10.: « Quidam dixerunt absolute, modum caritatis esse sub praecepto... Alii vero dixerunt, quod omnino modus caritatis non cadit sub praecepto. Ulrique autem quantum ad aliquid, verum dixerunt. Actus enim caritatis dupliciter considerari potest. Uno modo secundum quod est quidam actus per se et hoc modo cadit sub praecepto legis, quod de hoc specialiter datur, scilicet. *Diliges Dominum Deum tuum* et *Diliges proximum tuum* et quantum ad hoc primi verum dixerunt... Alio modo potest considerari actus caritatis, secundum quod est modus actuum aliarum virtutum, hoc est, secundum quod actus aliarum virtutum ordinantur ad caritatem, quae est finis praecepti... Et hoc modo verum est, quod secundi dixerunt, quod modus caritatis non cadit sub praecepto: hoc est dictum, quod in hoc praecepto, *Honora patrem*, non includitur, quod honoretur pater ex caritate, sed solum quod honoretur pater; unde qui honorat patrem, licet non habeat caritatem, non efficitur transgressor huius praecepti, quod est de actu caritatis, propter quam transgressionem meretur poenam ».

Celerum in I. 1. *de Actibus Humanis* a n. 181. iam vidimus, oppo-

sitam doctrinam fuisse haereticorum et eo adducere, ut omnia opera infidelium et peccatorum dicenda sint peccata, et haec damnata est.

215. Quoad ultimam partem de necessitate caritatis ad meritoriam legis observationem, 1° reple alibi dicta in Tract. *de Actibus Humanis* a n. 186.: 2° explica, quo sensu homo *nihil* sit sine caritate, videlicet non prosunt opera ad praemium vitae aeternae etc.

Unde resolvuntur sequentes Casus.

XLVI. 1. Si quis ieiunet, ut intersit sacro ob vanam gloriam, vel etiam ut (ut relinquitur), potest nihilominus implere praeceptum, etiam per actum ex circumstantiis peccaminosum; quia implet substantiam illius praecepti, licet peccet contra aliud, cui finis ille malus opponitur, ut docet Sanchez I. 3. for. c. II. Liym. I. I. t. i. c. I. n. 6. Card. de Logo disp. 22. s. 2. n. 23.

216. Ita rem intellige, quod heic supponitur positum opus praeceptum ex obiecto bonum; lex enim non violatur, licet 1° nec intendatur nec obtineatur finis a legislatore intentus: 2° imo opus malum evadat, non quidem in specie, sed in individuo ob pravam circumstantiam finis.

Exempla: si ieiunia Ecclesiae impleas 1° ex avaritia, 2° ex vana gloria, 3° ex gula, quia placent pisces cum mero.

In hisce enim casibus non obtinebitur finis, qui est subiectio carnis ad spiritum aut fraenatio gulae; sed non violatur lex.

217. Suarez de hac re *de Leg.* lib. 3. cap. 29. n. 6.: « Dicendum est sufficienter impleri legem humanam peractum praeceptum secundum substantiam illius, etiamsi non sit simpliciter bonus moraliter nec honesta intentione fiat ».

Quam in rem ibid. n. 7.: « Lex solum obligat ad id, quod praecipit; solum autem praecipit materiam, in quam cadit et non finem; ergo obligat ad materiam et non ad finem. Ergo si materia executioni mandetur, servatur lex, quidquid aliunde peccetur. Prob. ult. anteced., quia solum id praecipitur, quod in lege exprimitur per modum imperii; lex autem humana non imperat fieri hoc propter illud, sed ut fiat hoc. Quod si aliquando in lege exprimitur finis legis, non est per modum obiecti legis, sed solum per modum rationis vel motivi, propter quod modus praecipitur etc. »

218. Quod Auctor dicit de eo, qui sacro interest ut furetur, intellige illa, ut ad ecclesiam non ideo solum veniat, ut furetur, aequè venturus, si Missa non recitaretur; sed ut veniat etiam ad sacrum audiendum, licet et qui venit ad Missam audiendam et simul habet malam voluntatem ibi videndi feminam etc. licet et qui Missam audit ex metu patris, alias non auditorus. Vid. Lug. *de Sacram.* disp. 22. n. 23. Illa qui pauperi extreme indigenti tribuit eleemosynam ex pravo fine illum inducendi ad malum, non transgreditur praeceptum eleemosynae. Salmanlic. *de Leg.* cap. 2. n. 148-

219. Suarez *de Leg.* lib. 2. cap. 10. n. 13: « Differt ius (naturale) ab humano; nam ius humanum ita potest servari per actum malum, ul nulla ex parte violetur; quia illa malitia, quae adiungitur tali actui, saepe non est contra aliquod praeceptum humanum, sed contra naturale: at vero ius ipsum naturale, quod praecipit facere actum honestum, praecipit etiam, ut studiose liat; quia hoc ipsum est ex dictamine rationis naturalis... el ideo quoties per malum actum impletur naturale praeceptum, ius ipsum naturale violatur ». Quamquam non negat n. 13. impleri hoc naturale praeceptum, etiamsi fiat ex vanitate.

Ergo melius dicetur non impleri praeceptum naturale, quatenus lex naturalis utrumque prohibet, non quasi primum illud *speciale* violetur.

XLVII. 2. Simili ratione impletur votum, iuramentum Deo factum, poenitentia sacramentalis, licet actus ipse sil peccatum, ibid. II. ee. — Hac tamen de re vide Propos. 1 i. inter damnatas a sum. Pontif. Alex. VII.

220. De Satisfactione haec habet Suarez *de Poenit.* disp. 38. sect. 8. n. 1.: * Effectus (satisfactionis) est finis, non materia huius praecepti. Ergo etiamsi opus ipsum satisfactorium male fiat, ita ut ex aliqua circumstantia sil peccatum, potest sufficere; ut si imponatur ieiunium el poenilens vel in quantitate excedat vel quoad finem deficiat, si tamen formam ieiunii servet, implebit praeceptum sibi impositum ». Hinc communis doctrina (vid. s. Alph. lib. 6. n. 522), quod impleatur praeceptum satisfactionis sacramentalis, licet quis tunc sil in peccato mortali imo affectum ad peccatum gerat: licet DD. non diffiteantur, hunc peccare venialiter; quia obicem ponit effectui, scii, remissioni poenae etc. s. Alph. ib. n. 521.

221. Maior quaedam difficultatis species habetur relate ad votum seu iuramentum el fuerunt qui dicerent, his non satisfieri opere posito ob finem malum aul indifferentem. Quorum rationes tamen solvit Sanchez *Mor.* lib. 1. cap. 14. n. 3

Dicunt 1° Opus malum praestaret potius omittere: atqui quod omitti praestat, non est materia voti: ergo.

Resp. D. Praestat omitti quoad modum et circumstantiam pravam, C: quoad substantiam, N. Licite et bene ergo prius illud omittitur, non vero posterius. Tj

Dicunt 2° Promittens rem bonam el utilem, non satisfacit dando malam el inutilem; atqui: ergo.

Resp. Promittitur res bona et utilis quoad substantiam, non vero quoad modum: secus esset duplex votum. Vota sunt de actu virtutis quoad actus substantiam atque obiectum el per hoc, posita substantia, censetur impleri.

Dicunt 3° Vola respiciunt Dei cultum; atqui Deus non colitur opere malo: ergo. a

Resp. Dei cultus in volo non intenditur lanquam res praecepta aul sub votum cadens; sed est finis vel modus praecepti ac voti: haec autem sub praeceptum aul votum (nisi duplex-fiat de substantia el de modo) non cadunt. Aliis verbis, praecepta el vola includunt circumstantias intrinsecas rei praeceptae vel promissae, non autem finem extrinsecum, quem exsequens apponere poiesl.

222. Adnolator patavinus heic monet de cavenda propositione 14* ex damnatis ab Alexandro VII. quae ita se habet: « Qui facit confessionem » voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae. » Sed non est ad rem; quia heic ipsa substantia rei praeceptae deest. Contra in rem nostram: satisfacit, qui valide confiteatur, sed confiteatur e. gr. ad captandam benevolentiam Confessarii vel ad vanam gloriam vel cum alia circumstantia leviter peccaminosa, puta, si mentiatur circa aliquod adiaforum in ipsa confessione, v. gr. mulier circa numerum annorum aul circa distantiam habitationis aut circa divitias aul paupertatem etc.

Dub. II.

An ad impietionem praeceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi.

XLVIII. Resp. Quod non. Ha Sanch. Vasq. I. 2. q. 100. a. 9. et alii communiter. Ratio est, quia lex tantum praecipit liberam operis externi executionem, v. gr. auditionem sacri, non autem ul alio peculiari actu quis velit vel intendat praecepto satisfacere: sive ul alii loquuntur, praecepta non obligant ad obedientiam formalem, hoc est, ut illud liat, quia praecipitur, sed lanium ad materiale sive ut fiat, quod praecipitur. Vid. inf. I. 3. tr. 3. c. I. d. 3.

Unde resolvuntur sequentes Casus.

XLIX. I. Qui alicuius praecepti immemor, illud implevit v. gr. ignorans esse diem festum, libere tamen interfuit sacro, is satisfecit. Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut postea intelligens esse diem festum, velit tunc satisfacere per Missam auditam; quia implevit substantiam actus praecepti. S. Thom. II. II. c. 7. q. 7.

L 2. Is votum, iuramentum el poenitentiam sacramentalem vere implet, qui opera promissa vel iniuncta exsequitur, etsi non habeat intentionem implendi: modo tamen non applicet ea pro alia re. Ratio esi, quia vola etc. sunt leges quasi particulares, quas homo sibi vel alteri imponit, unde lanium obligant ad substantiam actus. Suar. Az. or, Less. Lavm. n. 6.

223. Addit s. Alph. lib. 1. n. 163. requiri intentionem faciendi illud, quod est praeceptum et hoc est, quod ait Auctor, praecipere liberam operis externi executionem. Cf. dub. 4.

Celerum tum responsio, tum binae resolutiones plurimum conferunt ad sedandos scrupulos quorundam, qui putant se non satisfecisse; quia non habuerunt intentionem.

Quod ait A. in 2. resolutione impleri obligationem, *modo non applicentur opera pro alia re*, intellige *pro alia re*, cuius satisfactio sit impossibilis cum impletiōe alterius praecepti, iuxta ea quae dicuntur ad Dub. 5.

Dub. III.

An satisfaciat praecepto qui faciens opus, expresse intendit per illud non satisfacere.

LI. Besp. Satisfacit. Ita Suar. Val. Vasq.). c. et Less. 1. 2. c. 7. inb. 10. contra 5av. Azor etc. Kalio est, quia praecepta tantum obligant ad substantiam operis iniuncti, ergo illa posita, non est in potestate operantis, ul non satisfaciat. Nec refert 1. quod artus non operentur ultra intentionem agentis; quia id intelligitur, quando est in potestate operantis, v. gr. satisfacere, vel non. Nec 2. quod qui debet alteri centum, non satisfaciat obligationi, si liberali donatione det ducentos. Nec 3. quod voto obligatus ad recitandum Rosarium, si recitet animo non implendi, non satisfaciat. Halio est, quia hae cl. similes obligationes proveniunt ex voluntate promittentis, qui, sicut ab initio debitorem se libere constituit, sic in debito libere permanere potest: obligatio autem parendi legi provenit ex voluntate legislatoris; ideoque non extenditur ultra eius intentionem et voluntatem, nempe ultra substantiam operis praecepti. Con. n. 309. v. Less. l. c. el Laym. heic.

Unde resolvuntur sequentes Casus.

LII. 1. Sacerdos, qui legit Horas non ea devotione, qua voluit, ideoque proposuit ad satisfaciendum praecepto repetere, etsi deinde non repetat, satisfecit tamen praecepto. Suar. Con. Card, de Lugo etc.

LUI. 2. Audiens sacrum die festo, quod scit esse ultimum (vel, si non sit ultimum, intendens non audire aliud) licet intenderit non satisfacere, vere tamen satisfecit praecepto de audienda Missa; etsi peccavit contra aliud praeceptum, quo quis tenetur esse subditus legislatori. Card, de Lugo loc. cit.

LIV. 3. Is, qui sacrum audivit die festo, legit Horas canonicas, absolvit poenitentiam sacramentalcm, cum animo non satisfaciendi, non tenetur postea mulare voluntatem in, ut velit per praecedens opus satisfecisse; quia vere satisfecit. Sanch. Salas d. 9. n. 33. Card, de Lugo de Euchar. d. 12. s. 2. n. 21. contra Suar.

224. Ad Resp. s. Alphonsus lib. 1. n. 164. hanc Auctoris doctrinam dicit *communissimam* et lib. 4. n. 176. eadem utitur ad solvendum casum, (piem Auctor proponit in prima solutione.

Et huius quidem doctrinae usus haud rarus accidit; quippe quod Auctor dicit de recitante Breviario, alias saepe contingit de implente votum, de audiente Missam die festo, de implente poenitentiam etc.

Nec necessarium est intentionem postea elicere el voluti reicere versus opus exactum, pro praecepti satisfactione.

Dub. IV.

An ad impletionem praeceptorum requiratur intentio seu voluntas faciendi id, quod praeceptum est.

LV. Besp. Quod sic. Halio est, quia, cum lex detur hominibus, non brutis ideoque humano modo sit implenda; hinc impletio omnis praecepti sive humani sive divini debet esse actus humanus coniunctus cum libertate el voluntate, operantis, id est, ut velit sive intendat facere hoc, quod est praeceptum, v. gr. audire sacrum, ieiunare etc. Est communiss. Vid. Vasq. 1. 2. q. 100 a. 9. Suarez, Sanch.

225. Bene notat Suarez *de Leg.* lib. 2. cap. 10. n. 1. cl. lib. 3. cap. 29. n. 1. el post Suarez Salamanca *de Leg.* cap. 2. n. 139. huiusmodi quaestionem, sicut el nonnullas praecedentes, proprie solum habere locum in praeceptis affirmativis; quia negativa praecepta non dantur de actibus, sed de negatione actus et ideo ul impleantur, non requirunt actum, sed omissionem. In omissione autem non est necessaria positiva voluntas abstinendi ab actu.

Ita aegrotus vel otiosus satisfacit praecepto abstinendi ab operibus servilibus die festo, licet ea de re nihil cogitet. Imo etiamsi quis coacte quis omittat, implet praeceptum, ul non amplius teneatur; v. gr. si ieiunct vel nescius ieiunii vel coacte vel quia dormivit lota die.

Unde resolvuntur hi Casus.

LVI. 1. Qui audivit sacrum die festo ebrius, dormiens aul impos sui quomodocumque aul nescius, quid aggrediretur aut vellet facere, tenetur postea compos sui tactus audire aliud sacrum. Suarez Sanch. Salas d. 9. n. 32.

226. Vides praecepta esse affirmativa.

LVII. 2. Is, qui audivit sacrum, ieiunavit etc. prorsus violenter coactus, non satisfecit; non enim fuit actus humanus defectu voluntarii. Vasq. Suar. Azor. Fili. n. 232.

Dixi, *prorsus violenter*; quia, si famulus, v. gr. metu domini, aul puer metu magistri sacrum audiat (esto non sil auditurus, si magister abesset) is, etsi perversa voluntate illa peccet, praecepto tamen satisfacit. Halio est, quia metus non tollit libertatem. Sanch. Sal. l. c. Lavm. l. 2. t. 4. c. 4. n. 12.

227. Hoc intellige pariter de allirmativo: de negativo intellige, si non modo actus non fuit voluntarius, sed fuit contra voluntatem. Haec enim voluntas ipsa peccatum est el transgressio legis.

LVIII. 3. Becitans Horas sola intentione legendi vel addiscendi, non satisfacit, uti nec ille, qui vadit ad sacrum tantum, ul oculos pascit, cum alio colloquatur vel expectet amicum, (Card. de Lugo l. c. n. 23.

228. Nihil addendum. Solum adverte, hoc pacto solere quosdam v. gr.

experiri, antequam primani Missam dicant aut pontificale celebrent etc. aut concionentur.

LIX. 4. Nec satisfacit is, qui tantum fecte confitetur vel oral etc. ; quia non eius fictio, sed opus praeceptum est.

229. Hac de causa DD. quidam rationem reddunt prop. 14. damnatae ab Alexandro VII.; quasi satisfaciat praecepto confessionis, qui confessionem voluntarie nullam facit. Ficta enim dici potest, non vera confessio.

Dub. V.

An duplici praecepto, uno actu vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri.

LX. Resp. 1. Uno actu diversa praecepta simul impleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente praecipientis. Patet ex praxi quotiana ; qui enim obligatur ad Horas ratione ordinis et beneficii, satisfacit una recitatione. Sanch. 1. l.c. 14. Sal.Bonae.p. 10.

230. Quod unico actu possit satisfieri pluribus praeceptis (excepta materia iustitiae, ut notatur in résolut. 3a), facile constat. Sed difficultas est, quandonam id accadat, quando non.

Quidam (ila Salmantic. *De leg.* cap. 2. n. 149.) regulam hanc tradunt: tunc actu unico satisfieri, quando plura praecepta cadunt supra eandem materiam. Ita v. gr. Pater filio praecipit, ut ad Missam audiendam pergat, ad quod Ecclesiae praecepto tenetur. Illa si vovisti eleemosynam, satisfacis simul volo et praecepto v. gr. succurrendi extreme indigenti, si eam eleemosynam huic largiris.

231. Sed difficultas est, quandonam diversa praecepta supra eandem materiam cadere censeamur. Ad quod nulla alia suppetit reipsa regula, nisi quae et ab A. indicatur, ut inspiciatur scilicet, mens ac intentio legislatoris seu praecipientis. Quando vero de mente praecipientis non constat, nihil aliud, suggerendum habent, nisi ut res ex circumstantiis diiudicetur et conficiatur de praecipientis mente. Et Salmantic. *de Leg.* cap. 2. n. 150. insinuant, in dubio tunc legislatorem censi novum onus imponere voluisse, quando ex diverso motivo quidpiam iniungitur; tum etiam si mandans, qui sciebat praecedens onus, non praesumitur voluisse idem imponere, sed aliud novum. Celerum resolutiones ob oculos positae solvunt communiores casus, et quibus ad alios similes argui poterit.

Unde resolvuntur hi Casus.

EXI. 1. Cum Dominica et festum incidunt in eundem diem, non teneris audire duo sacra.

232. Adde quod satisfaceret et volo, si hoc non novum opus exigebat, sed potius *non omittendum illud statuebat*: v. gr. qui quotidie se sacrum auditurum vovisset.

LXH. 2, Votum et Poenitentia in confessione iniuncta plerumque non implentur per actum alias debitum; quia haec plerumque non est mens votantis et confessarii. Vid. Suarez, t. 4. in 3. p. Sanch. 1. Jfor. c. 14.

Dixi *plerumque*; quia subinde confessarii iniungunt opus alias praeceptum.

233. Verissimum est, quod habet A., confessarium subinde iniungere pro satisfactione opus, quod alias iniunctum est et hoc duplici de causa fieri potest: 1. quando vix alius modus suppetit, quo poenitens aliquam satisfactionem praebeat; tunc applicari potest et Missa quam die festo audit et ipsa paschalis communio. 2. est, quando poenitens desiderat et confessarius opportunum ducit, ut hoc medium ipsi suppetat satisfaciendi uberius.

234. Id locum habet etiam relate ad votum, praesertim quando votum est de re quotidiana aut alligata alicui diei, v. gr. si quis voverit, quotidie se recitaturum rosarium aut ieiunaturum singulis sextis feriis aut sabbatis. Hic neque duplex rosarium recitabit ob iniunctam satisfactionem nec ieiunium transferet in aliam diem, si forte eo sabbato ieiunandum sit ob legem Ecclesiae, v. gr. ob vigiliam ss. Apostolorum Petri et Pauli. Ratio est, quia qui eiusmodi obsequium Deo vovet, non excludit ab ipso opere aliam intentionem. Ita confessione facta ex voto satisfactis conditioni confessionis ad lucrandas indulgentias.

LXIII. 3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum v. gr., non satisfacit, si semel dat centum; quia in debitis iustitiae attenditur aequalitas rei ad rem: non potest autem unum centum aequale esse debitis plurium centum. Unde in his alia est intentio et mens obligantis. Sanch. Sal. 1. c.

235. Res clara est.

LXIV. Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus duplici praecepto satisfacere, dummodo unum non impediatur alterum. Est communis. Et ratio est, quia plerumque temporum diversitas non praecipitur. Suar. Azor p. 1. l. 7. c. 5. Sanch.

236. Est satis clara haec doctrina, dummodo servetur illud, ne unum alterum impediatur.

Vnde resolves.

LXV. t. Potest quis eodem tempore audire Missam in festo praeceptam et simul legere Horas vel alias orationes voto aliave ratione debitas. Bon p. 10. n. 8.

237. Idem dicito de precibus, quae recitentur ad sacramentalem satisfactionem aut si Missa ex volo debeatur.

LXVI. 2. Potest item qui tenetur audire duas Missas, eas audire simul imo etiam tres, ut docent aliqui, dum simul in pluribus altaribus celebrantur. Sanch. 1. *Mor.* c. 1. i. 12. Maior in 4. dist. 18.

238. Ratio resolutionis est, quia non impeditur quis, quominus aequale duobus aut iribus attendat. Ita Sanchez *Moral.* l. c.

Secus tamen, si confessarii mens eo ferretur, ul tempus duarum vel trium missarum transigendum devote iniungeret, aut si intéressé sacro bis terve iussisset. Sic distincta tempora indicarentur.

239. *Solutio dubii.* Si quis pluribus titulis praestare quidpiam debeat ita, ut multiplicare idem opus necesse sil pro singulis titulis: is, quando id prima vice facit, vel decrevit peculiari alicui obligationi satisfacere per illud, vel non. Si decrevit determinatae alicui obligationi satisfacere, huic certe satisfacit, licet non sit urgenlior aliis. Id palet ex communi fidelium sensu ac praxi. Ita sacerdos, qui Missam debeat ex iuslilia, aliam ex fidelitate: si prius huic satisfacere vult, huic satisfacit. Si vero decrevit omnibus simul satisfacere: tunc vel opus esi divisibile, uti v. gr. eleemosyna, vel indivisibile, uti ieiunium vel Missa (Missa tamen censetur dividua hoc sensu, quod possim eam bis v. gr. applicare duobus simul finibus). Si opus est divisibile: tunc DD. censeant, satisfacere prorata; v. gr. si unum aureum debeas dare pauperibus pro sacramentali satisfactione, alterum ex volo et dum unum largiris, intendas ulrique obligationi satisfacere, satisfactum erit ulrique pro parte dimidiata. Si vero opus sit indivisibile el omnibus obligationibus vis satisfacere, censeris satisfecisse urgenliori. Ita si bis accedere deberes ad Confessionem, semel ex volo, semel ex poenitentia sacramentali. Ratio petitur ex communi principio iuris, quod opus, quod non valet ut agitur, valet saltem eo modo meliori, quo valere potest.

Praeterea cum superius Dub. 2. statutum sil, non requiri intentionem satisfaciendi praecepto; hinc si nihil determinaveris de obligatione, cui satisfacias et ne cogitaveris quidem de ipsa, pariter censeris urgenliori satisfecisse. Vici. Bonacin. *de Leg. disp.* 1. q. 1. puni. 10. nn. 12.13. el Sanchez *Moral*, lib. 1. cap. 14. n. 8.

Dub. VI.

*An qui uno actu violat plura praecepta
committat plura peccata.*

LXVII. Resp. Si violet praecepta materialiter tantum diversa, ita ul, licet sint plurium legislatorum, habeant tamen molivum formale idem et versentur circa materiam eandem numero cum iisdem circumstantiis, unum tantum peccatum committit. Si vero praecepta sint formaliter diversa, ob motiva proxima specie distincta, vel versentur circa materiam numero diversam, committet plura peccata; quia sunt obligationes el malitiae diversae. Ita Sanch. l. 9. *de Matrim.* d. 15. Vasq. 1. 2. d. 9. Sal. C. de Lugo d. IG. n. 245.

Unde resolvitur

LXVIII. I. Qui non iciunavit die vigiliae incidentis in Quadragesimam aut neglexit sacrum festo incidente in Dominicam, unicum commisit peccatum salisque est

confiteri de iciunio el sacro uno; quia in his praeceptis unica est ratio formalis et motivum proximum, v. gr. in priore maceratio carnis, in posteriore cultus Dei. Laym. Sanch. Card, de Lug. l. c.

LXIX. 2. Qui violat votum et iuramentum, vel votum et praeceptum Ecclesiae de eadem re, duplicem malitiam committit ac proinde id in confessione explicandum est; quia voti observatio praecipitur, ut fides Deo debita servetur, Juramenti autem, ne Deus vocetur in falsum testem el sic duae sunl heic rationes formales, uti el sunt in omissione Missae, quae el propter festum el ex iniuncta poenitentia audiri debet. Card, de Lugo l. c.

LXX. 3. Si Pgalus cum ligata adulteretur, duplex peccatum iniustitiae committitur, unum contra propriam uxorem, alterum contra maritum adulterae: uti etiam, si quis uno actu occidat plures, sunt plura homicidia; quia in istis materia est numero diversa. Lavin. 1. 1. l. 2. c. 10. n. 3. Sanch. Card, de Lugo, l. c.

240. Haec melius, ubi de peccatis, quo remittit lectorem el s. Alphonsus.

GAP. IV.

QUAE EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRAECEPTI.

Dub. I.

An ignorantia excuset.

LXXI. Respond. Si sit invincibilis, excusat; quia nemo peccat, nisi actu voluntario: hic autem cognitionem praesupponit. Si autem sil vincibilis et culpabilis, non excusat; qualis est, cum poteras et tenebaris scire aul discere el in mentem veniebat dubitare nec studuisti inelligere. S. Aug. s. Th. Sanch. 10. *Hor.* c. IG. el *ceteri communiter* contra l'alium.

241. Advertenda sedulo verba Auctoris. « *Cumpoteras et tenebaris scire aut discere et in mentem veniebat dubitare nec studuisti intelligere* ». Neque enim salis est, quod scientia sil abstracte possibilis ac tenearis eam acquirere; sed *debet eius rei cogitatio occurrere menti*. Sed de his aclum est in Tract. *De Actibus Humanis* c. III. ubi de Ignorantia el rursus agendum erit in Traci. *De Peccatis*.

242. S. Alphonsus hoc loco addit dissertationem a n. 170., qua evincat, dari ignorantiam invincibilem in nonnullis ad legem naturalem spectantibus. El relate ad animadversionem mox notatam scribit ista, quae admittimus: « Licet nulli DD... videantur pro singulis peccatis actualem adverlenliam postulare, saltem quando cuiusque peccati causa ponitur, tamen omnes, nemine discrepante, consentiunt, salis esse, ut culpabiles futuri errores fiant, adverlenliam illam, quam initio habet homo, cum statum quempiam assumit aut aliquod munus suscipit, de obligatione sese peritum reddendi, si peritus non sil in iis, quae agere debet el in quibus versari ratione muneris et hoc non obstante negligit; quia tunc

in confuso saltem errores praevidet, quos non informatus et instructus admittere poterit et cavere non curat. Si vero quis in munere suo sufficienter antea se curaverit instrui et nihilominus in re quapiam erraverit, quae munus suum aut statum respicial, non ob negligentiam, sed ob invincibilem ignorantiam aut invincibilem inadvertentiam, ab omni prorsus culpa utique liber esset ».

Sed revoke in mentem, eum, qui, ineptus alioquin, suscipit munus, tunc peccare imo esse in iugi statu peccati, dum advertit, quid praestare deberet et negligit. Reatus vero non commensuratur singulis erroribus; aequae enim reus est, si in nullum errorem fortuito incidat. Hoc patet ex indole peccatorum in causa, quorum reatus non pendet ab effectus executione. Cf. l. c. *de Actibus Humanis* nn. 95.96.

Onde resolvuntur hi Casus.

LXXII. 1. Si quis die ieiunii, nihil cogitans de praecepto, coenet aut carnes comedat, non peccat: similiter in aliis, ut si occidas hominem, putans esse feram. Bon. q. 8. p. 3.

LXXIII.2. Si in aliqua re tantum advertas malitiam unius generis, illam solani contrahis, ut v. gr. si quis cognoscat feminam, quam scit non esse suam, ignorat autem esse consanguineam, is fornicationem tantum, vel adulterium committit, non incestum. Laym. l. 1. t. 2. c. 4. Bon. l. c.

243. Clarae sunt.

Dub. II.

An metus excuset.

LXXIV. Ilesp. Si ex metu facis, quod simpliciter malum est, peccas quidem: minuitur tamen per metum malitia; quia minuitur libertas. Inierim saepe lit, ut praecepta quaedam non obligent, cum eorum observatio cederet in grave alicuius incommodum et lunc, si ex metu talis incommodi quis tale praeceptum omittat, non peccat, cum praeceptum non liget. Est communis.

244. Quod metus gravis alicuius mali efficiat, ul culpa minor censeatur, communis sensus humanus fatetur et innititur manifestae rationi, quod scii, peccata sint infirmitatis potius, quam malitiae. Hinc minui solet poena.

Quod itidem quaedam leges non exigant ohedientiam, quando grave aliquod malum immineat, res est manifesta. Id vero melius ex resolutionibus explicatur. **H**

Unde resolvuntur sequentes Casus.

LXXV. I. Praeceptum naturale negativum, prohibens rem intrinsece malam, non licet violare, ne ob metum quidem mortis. **I**

245. Bene notat heic s. Alph. lib. 1. n. 175., quod si aliquando videatur violari praeceptum negativum non furandi, non occidendi, v. gr. ad de-

fensionem propriae vitae, reipsa non violatur praeceptum; quia hoc tunc non existit. Ratio resolutionis est, quia quod intrinsece malum est, nunquam facere licet et oportet potius mori, quam peccare.

LXXVI. 2. Metus gravis v. gr. mortis etc. saepe non tantum excusat a praecepto positivo, tam divino, quam humano; sed quandoque etiam ab affirmativo naturali et sic (ul Sanchez 1. *Mor.* c. 18.) non tenetur quis cum periculo vitae integre confiteri, servare depositum, implere votum, succurrere proximo extreme indigenti. Bec. t. 2. l. 3. c. 6. Azor 1. p. l. 1. c. **II** Laym. l. 1. l. 4. c. **II**. Excipe tamen casum, de quo infra, l. 2. t. 3. c. 2. d. 1.

246. Casus, quem Ancior excipii, hic esi: si alius sil in extrema necessitate spirituali, tunc etiam cum periculo vitae temporalis succurrere deberes, v. gr. baptizando infantem: vel etiam si sil in gravi periculo, si ex officio teneris, v. gr. parochus lempore pestis, ul in resol. seq.

LXXVII. 3. Si observatio legis humanae necessaria sil ad conservandum bonum aut avertendum malum commune, quod pluris sil, quam vita propria: lunc lex illa obligat cum periculo vitae, ul v. gr. si dux mandat militi non discedere cx statione, item si periturae sint animae, nisi Pastor adeat aegros tempore pestis. Laym.

247. Huiusmodi casus in singulis materiis seu tractatibus, cum occurrunt, solent resolvi.

LXXVIII. 4. Alioqui nulla praecepta humana, etiam ecclesiastica, per se obligant cum periculo vitae aut similis incommodi. V. Sancit. 1. *Mor.* c. 18. Et si v. gr. cogaris metu mortis contiahere cum consanguinea, in gradu prohibito lege ecclesiastica, posses contrahere (in speciem), non tamen posses consummare; quia, cum matrimonium esset irritum, fornicareris, quod intrinsece malum est. Sanch. *de Matr.* l. 7. d. 5. n. 4.

218. Quale tamen incommodum pro diversa praeceptorum gravitate excuset, tradatur, ubi de singulis praeceptis.

Heic nolare iuveril, gravem melum excusare saltem a poena incurrenda, ul conling.it quoad *Censuras*; hinc excommunicatio contra procurantes abortum animalis foetus, non afficit matrem, quae ad id moveatur gravi infamiae metu.

Hinc ex communi sententia non censetur reservatum peccatum quod ex gravi metu perpetratur.

LXXIX. 5. Per accidens interim accidere polesl, ul lex humana obliget cum periculo vitae, ratione alterius praecepti imis naturalis aut divini concurrentis, ul v. gr. si quis cogere vellet transgredi praeceptum Ecclesiae in odium fidei vel contemptum Religionis. Sanch. l. c. Con. p. 3. t. 2. d. 13. dub. 12.

249. Praeceptum scii, naturale est ac divinum, ne in iis adiunctis a professione fidei resiliat. In eiusmodi adiunctis etiam res alioquin levis potest obligare graviter ad mortem subeundam, v. gr. bolum carnis sumere, non aperire caput in ecclesia...

Dub. III.

An excuset impotentia totius vel partis.

LXXX. Resp. 1. Cum ad impossibile nemo teneatur, certum est, quod impotentia excuset, etiam illa, cui ante causam cum peccato dedisti, dummodo de hoc doleas. Quare id praecipue heic dubitatur, an qui non potest implere totum, teneatur ad partem.

250. Causam impotentiae multipliciter quis ponere potest, ita v. gr. qui dilapidat substantias, ut deinde non possit aut alere familiam aut solvere debita. Ita mulier catholica, quae nupserit haeretico volenti prolem educari in sua secla. Ita qui voto castitatis ligatus contraxit matrimonium.

Quod vero Auctor dicit, *impotentiam excusare, dummodo de causa posita doleas*, hunc sensum habet, quod per dolorem et poenitentiam [Oles delere peccatum iam commissum tunc, quando sciens et volens posuisti causam; nam alioquin nisi tunc peccasses, reipsa non contraheretur reatus quando omissio contingit.

LXXXI. Rosp. 2. Si praeceptum tale sit, ut commode possit aut soleat dividi atque in eius parte salvetur ratio seu linis praecepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare partem, quam polesl. Quod si vero non salvetur ratio praecepti in parte, neque id commode possit aut soleat fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum, quo moraliter impleri censeatur integrum praeceptum, is non tenetur ad partem. Quae omnia aestimanda sunt 1. ex intentione legislatoris, 2. ex ratione, fine et materia legis, 3. ex indicio prudentium, 4. ex communi usu. Ita Sanch. 1. *Mor.* c. 19. Laym 1. l. t. 4. c. 19.

251. Quaestionem generalem revocat Auctor ad specialem quaestionem, quando ad partem teneatur ille, qui non polesl implere totum. Ac praeter nonnullos casus, quos Auctor subdit in resolutionibus, innumeri alii proponi possent, qui tamen suis locis disculi solent.

In primis ergo attendi debet, an, ubi substantia praecepti est indivisibilis, haec servetur, licet servari non possint ea, quae in casu haberi possunt veluti accidentalia. Ita v. gr. si quis anticipet prandium die ieiunii, adhuc potest substantiam ieiunii servare, quae consistit in unica comestione: contra qui plures comestiones iam sumpsit, non tenebitur a reliquis abstinere.

Si vero dividua sit materia, cuiusmodi est v. gr. solutio alicuius debili, egregias regulas brevissime Auctor proponit.

Unde resolvuntur hi Casus.

LXXXH. 1. Qui non potest legere omnes Horas, debet dicere eas, quas polesl; quia dividuae sunt. Laym. l. c. et Bon.

252. De hac re habetur propositio 54. inter damnatas ab Innocentio XI.:

* Qui non polesl recitare matutinum et laudes, polesl tamen reliquas

horas, ad nihil tenetur; quia maior pars trahit ad se minorem ». Sed de hac re, ubi de Obligationibus Clericorum.

LXXXIIL 2. Qui in Quadragesima non potest ieiunare, debet abstinere a carnibus, si polesl: aut qui non polesl omnibus diebus, tenetur iis, quibus potest ita Laym. l. c. et Bonae.

253. Istae tamen quaestiones melius explanantur, ubi de ieiunio. Nam v. gr. non adstringimus ad ieiunandum artificem, etsi in die ss. Annuntiatiae aut s. Iosephi non labore etc.

LXXXIV. 3. Qui potest notabilem partem sacri (v. gr. usque post consecrationem) audire aut Horarum dicere, aut commode polesl cum alio cl solet, tenetur: alioquin non. ibid. v. *infra de Horis*.

254. Notabilem partem sacri intellige, in qua servetur rei substantia. Nam si v. gr. recedere quis deberet ab ecclesia statim post Praefationem, non esset obligandus ad primam pariem, licet legeretur ea die *Passio Domini*.

LXXXV. 4. Si quis carens Breviario pauca ex Horis sciat memoriter, non tenetur ea dicere, ibid.

255. Nola dici *pauca ex Horis*, non paucas Horas. Sed de his, ubi de Horis canonicis.

LXXXVI. 5. Qui obligatur visitare limina Apostolorum Romae et scit se eo pervenire non posse, non tenetur ingredi iter; quia nec linis nec ratio praecepti salvatur: ibid, et Suar. Azor, Bonae, d. i. q. 8. p. 1.

256. Alia exempla in promptu: si vovisti erectionem ecclesiae et solum possis facere fundamenti pariem vel pariem capellae, aut qui vovit Campanam, solum possit dare pro malleo.

257. In prima responsione dictum est de casu, quo quis se impotem reddit ad legem observandam. Sed quaestio fit, an unquam liceat impedimentum huiusmodi apponere vel non tollere impedimentum, quod adsit.

El s. Alphonsus heic n. 152. scite monet, « aliud esse quod quis non obligetur a lege sive ab *illius obligatione extrahatur*, aliud quod *excusetur* a transgressione legis, manendo tamen sub eius obligatione. Unde lit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione legis: vel apponendo causam, qua extraharis ab obligatione, v. gr. si ab hoc loco, ubi est praeceptum audiendi Sacrum, descendas ad alium, ubi tale praeceptum non viget, vel efficiendo opus, quod licet ab observatione legis te impediat, non tamen te extrahit a legis obligatione, v. gr. si die festo discedas a loco Sacri ad silvam, ubi licet Sacrum audire non possis, ab illius tamen obligatione non extraheris ».

Ac quoad primam quaestionis partem, iam superius ad *ZHō. II. cap. II.* diximus, ex communi DI), sententia licere, sese subtrahere ab obligatione,

v. gr. exeundo de territorio, etiamsi quis apposite ut se ab obligatione eximat, id praestet. Ratio est, quia lex quidem obligat, uti ipsi satisfacias, dum manes ipsi subditus; non autem exigit, ul maneat subditus, quo satisfacere ipsi possis: non secus ac lex praecipit, ul famulus munus suum impleat; sed non exigit, ul alicui se in famulum addicat.

258. Restat alia pars quaestionis, quando scilicet agatur de impedimento, quod excusat, sed non subtrahit ab obligatione.

Sed heic obscuritatem el confusionem pepererunt Salmanlicenses *de Legibus* cap. 2. n. 154. deinceps, unde et ad alios derivata est. Ipsi enim l. c. n. 158. bene utique praemittunt distinctionem tum illius, qui se ab obligatione extrahat, v. gr. digrediendo a territorio, tum illius qui ponat impedimentum, quo mere excusetur.

Sed dain ibid. η. 159. inutilem distinctionem proponunt de lege naturali ac positiva, aientes leges positivas el humanas non obligare cum tanto rigore, quanto obligat lex naturalis: quae ratio ad rem non facit, quando quis se subtrahit ita a lege, ut subditus non maneat; nihil enim tunc interest gravitas maior aul minor obligationis. Praeterea ib. un. 160-163. sus deque omnia permiscentes, decernunt non peccari in casibus pluribus propositis, ubi agitur de iis, qui manent sub obligatione legis el solum possent excusari, hanc inexpectatam rationem reddentes, *quod liceat se extrahere a legis obligatione*.

E contrario s. Alphonsi doctrinam clare el sine istis ambagibus propositam habemus lib. 3. n. 1046., ubi el rationem reddit, cur a Salmanlicensium doctrinis confusissimis recedat. Nam postquam docuerit, peccari ab eo contra legem ieiunii, qui sine insta causa laborem assumit, haec deinde habet: « Nec obstat dicere, quod si quis, obligatus ad Sacrum audiendum, alio pergat, ubi non adest tale praeceptum, eo line ut eximatur, vel praevidens, sic se eximi ad obligatione Missae, non peccat. Nam bene respondet Mazzolla tom. 1. pag. 126., quod hic talis, alio eundo, omnino eximitur a debito audiendi Sacri; sed qui assumit opus ad se liberandum, vel praevidens se liberatum iri a ieiunio, adhuc remanet eo obligatus, licet postea propter laborem assumptum a ieiunio excusetur», hi quibus plane eliminatas habes tenebras, quas huic quaestioni Salnianlicenses iniecerant. £

259. Inierim restat quaestio: an liceat apponere impedimenta *excusantia* et breviter haec quaestio potest expediri. Notat Sanchez *Moral.* hb. I. cap. 15. n. 1.: « de hac re nil generaliter traditum apud Doctores inveniri, sed specialiter in quibusdam praeceptis ». Et dein affert, quid senserint DD. circa ponentes impedimenta vel ieiunandi vel audiendi Missam. Gobai *In Quinario Tractatum* tract. 5. cap. 27. η. 2. dicit, se reperisse generalem hanc valde intricatam el perutilem quaestionem tractatam a sex posterioribus Sanchezio, nempe a Bonacina, Suarez, Be-

cano, Palao, Dicastillo, Tamburinio. Istis autem addere alios licet, ul v. gr. Croix lib. 1. a n. 782. et ipsum Gobai, qui rectissime in ea versatur.

260. Si vero quaeramus, cur DD. hanc generaliter sumptam quaestionem fere non tractaverint, reperiemus verum, quod ail Sanchez ib. n. 4., non posse dari regulam generalem.

Ita ille: « Ex quibus (scii, diversis DD. sententiis de praeceptis variis particularibus) omnibus colligo, non posse universalem regulam tradi, quae in particulari el determinate praescribat, quando praecepta obligent ad tollenda impedimenta, sive eodem die occurrant, sive ad praeveniendum, ne occurrant. Sed tantum potest universalis regula tradi, ex qua in singulis praeceptis haec tollendi impedimenti obligatio deducenda sit. Atque specialiter in singulis praeceptis circa singula tradetur. Regula autem haec est. 1° Spectanda sunt vis el rigor praecepti; quaedam enim benignius explicantur ac minoribus causis excusantibus indigent, alia vero rigidius ac urgenliores causas desiderant: 2° necessitas aul utilitas impedimenti et 3° an proxime vel remote praeceptum impleri impediat et an 4° per se el intrinsece ad rei praeceptae materiam pertineat, ut brevitarium ad recitandum officium canonicum vel per accidens, ul bona valetudo respectu eiusdem *et his computatis*, diversimode in singulis praeceptis indicandum esi, an culpa sil admittere impedimenta ab illis excusantia ».

Probe notentur verba illa *his computatis*; nempe ad indicandum debent haberi prae oculis omnia illa elementa. El eum singula illa elementa innumeras varietates admittant; hinc nedum dillicile, sed impossibile est aliquam magis determinatam solutionem huius quaestionis praebere, prout alias animadvertimus, cum res esset de *voluntario in causa* in Tract. *De Actib. Hum.*

Hinc nihil mirum, quod Gobai tract. 5. *ex Quinar.* cap. 27. η. 20. hanc quaestionem vocet *difficillimam*.

261. Hinc Croix postquam nulla disputavit, demum concludit lib. 1. n. 795.: « Ex hactenus dictis constat, ul recte notat Illsung, in hac quaestione non posse dari unam generalem regulam, sed attendendam esse mentem legislatorum el finem legum, quae quandoque facilius, quandoque difficiliter patiuntur apponi impedimentum, quod discere oportebit ex usu proborum el indicio prudentum; sic lex ieiunii permittit assumi laborem honestum, cum quo ieiunare non poteris, non item lex Missae aul Horarum etc. ».

262. Hinc eliam facile constabit de fallacia canonum seu regularum specialium, quas quidam proponunt.

Ita v. gr. Mazzolla tract. 1. disp. 2. q. 2. cap. 4. scribit: « Dico primo: omnis lex seu praeceptum obligat ad non ponendum impedimentum *proximum eius executioni*. Doctores communiter ».

Atqui haec regula ob nimiam generalitatem falsa saepe reperiitur. Pone v. gr. eum, qui pergat ad quaerendum medicum vel medicinam pro aegroto; certe abeundo ponit impedimentum audiendi Missam, cuius signum iam datur, vel ieiunii illius diei, si ieiunandum ea die sit.

263. Contra vero male Salmanlicenses *de Leg.* cap. 2. n. 156.: eandem regulam prorsus excludi volunt, aientes nihil interesse, an *proxime vel remote* impediatur impletio praecepti, *dummodo vere impediatur*. Absurde prorsus; quia non modo id perperam intelligunt tantummodo de tempore, cum alioquin intelligendum sit etiam de nexu causalitatis, sed etiam quia id falsum est quoad ipsum *tempus*. Sic nemo concedet, ut iter arripas dura hic et nunc urget hora audiendae Missae et tamen concedet, te posse iter arripere, licet post aliquot dies ea de causa non possis Missam audire.

264. Pauca addemus, ut explicemus generales illas Sanchez animadversiones et ad singularem praeceptorum tractationem reservabimus minutas de casibus discussiones.

Iu Igitur dicit spectandam vim praeceptorum, quorum alia graviores, alia leviores causas ad excusandum exigunt. Ita v. gr. cum gravior sit obligatio iusliliae (pia fidelitatis aut obedientiae seu religionis, gravior causa requiretur, ut impotentem te sine peccato reddas ad solvendum pretium rei emptae, quam ad implendam gratuitam promissionem: gravior item obligatio efficiendi ne impediaris v. gr. ab exsequendo luo minere ludi magistri, medici, iudicis, famuli, quam si agatur de sola Missae aui ieiunii omissione.

Ituc spectant illa Suarez Tract. *de Peccat.* disp. 3. sect. 4. n. 10., ubi loquitur de obligatione cavendi causas omissionum, v. gr. cavendi morbum, tunc impediatur a Missa audienda, ieiunando etc.: * Ut istae omissiones sint voluntariae indirecte, oportet non solum esse praevias, sed esse tales, ut praeceptum obliget ad vitandum aegritudinem, ne illae sequantur: praecepta autem positiva ad hoc non obligant, nisi (piando omissiones proxime et veluti eodem tempore, moraliter loquendo, sequamur. Ex quo etiam efficitur, ut quando istae omissiones non sunt directe voluntariae *neque praeviae*, raro imputentur ad culpam; quia praecepta ista positiva non cum tanto rigore obligant, ut propterea teneatur quis cum tanto rigore praecavere illa omnia, quae possunt impedire eorum executionem ». Si exemplum aegroti, (pii non tenetur ad diligentiores curam, ut possit ieiunare: tenetur, ut possit v. gr. parochus assistere infirmis etc.

265. 2° Consideranda est necessitas, aut utilitas impedimenti. Res manifesta est. Ita excusat a ieiunio ratio laboris ad alendam familiam, non vero sola ratio ludendi ad recreationem. Excusat ab audienda Missa ratio assistendi infirmo, non vero confabulandi ad recreationem. Excusabit ab audienda Missa vel ieiunio servando ultroneus labor ad exlinguendam incendium necessarius, non vero ultroneus labor in apparatu theatri.

266. 3° Considerandum an proxime vel remote impedimentum legi implendae ponatur.

Ita parochus tenebitur noctu lanium quietis sumere, ut possit die sequenti festo concionari, explicare catechismum etc.; non tenebitur vero per aestatem uti balneis, ne per hyemem contingat, ut aliquando haec ex morbo omitti debeant.

267. 4° Considerandum, an per se et intrinsece et perlinens ad materiam praecepti quidpiam impediatur, an per accidens et imperlinens ad rem praeceptam.

Ita imperlinens ad obligationem recitandi breviarii censebitur, quod, non vitata pluvia, contrahas dolorem dentium aut oculorum, quo excuseris a breviarii eiusdem recitatione.

Dub. IV.

An excuset dispensatio.

LXXXVII. Rosp. In iure humano dispensatio legislatoris, vel parem potestatem habentis, facta ex iusta causa, excusat a transgressionem praecepti. Est communis Sanchez. Ator l. p. 1. 5. c. 15. Salas d. 20.

Ratio est, quia, cum sit auctor suae legis, potest quemvis excipere. Divi I. *ex iusta causa*, quia, si temere et sine causa dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat tamen tam dans, quam petens dispensationem contra ius naturale, dictans partem debere conformari suo toti, nisi iusta causa excuset. Sanchez. l. 8. d. 18. Suar. Fil. n. 138. et quidem, ut vult Suar., mortaliter, venialiter, ut Pontius apud Dian. quem v. p. 8. t. 3. r. 8. 9. et 10. Si dubitet, an causa sit iusta, posse dispensare, vult Sanchez. contra Bonae, qui dicit peccare. Etsi autem causa sit iusta, non tamen tenetur dispensare, nisi cum vel ius praecipit ex ea causa dispensari, vel necessarium est ad commune bonum, vel spirituale poenitentis, vel ad avertendum grave damnum aut publicum scandalum et sine dispendio fieri potest. Dian. p. 8. t. 3. r. 27. et 28. contra Suar. Sanchez. etc. Dixi 2. *legislatoris*; quia dispensatio inferioris in lege superioris sine iusta causa invalida est ac proinde non excusat a transgressionem praecepti. Ratio est, quia qui nomine alterius sine causa dispensat, dissipat. Soar. l. 6. c. 10. Sanchez. l. 8. d. 17. Valide autem et licite inferior potestate ordinaria dispensat ex iusta causa in lege Superioris l. circa levia, hoc est, quae sub mortali non obligant, etsi facilis sit ad Superiorem recursus: 2. circa ea, quae frequenter occurrunt, v. gr. in ieiuniis, celebrandis festis etc. 3. circa ea, quae illa sunt propria uni communitati, ut non convenient alii: i. (piando recursus ad superiorem difficilis est, sive quando est necessitas et periculum in mora. Dian. p. 8. t. 3. r. 12. ex Gran. Sal. Gord. et l'al. qui addit 5. si consuetudo praescripserit, ut inferior dispenset: vid. Dian. l. c. r. 95. 6. quando est dubium negativum, an casus egeat dispensatione. Quo casu, secundum l'albaum, non opus est dispensatione, cum praesumptio sit pro libertate: Barb. Dian. p. 3. t. 6. r. 28. p. i. t. 3. r. 46. p. 8. t. 3. r. 72. et 95.

268. Definiri solet dispensatio, quod sit relaxatio alicuius iuris, seu exemptio alicuius ab obligatione legis (Schmalzgr. lib. 1. tit. 2. n. 563 facta a legislatore aut ab eo, qui ab ipso hanc potestatem accepit.

Differta *permissione* proprie dicta, quia haec nullam legem prohibentem supponit. Dixi *proprie dicta*; nam nihil huc pertinet permissio, quatenus dicit dissimulationem alicuius mali perpetrati, prout Deus dissimulare seu permittere dicitur peccata.

Differt dispensatio a *licentia*; quia licentia non est contra legem, quasi nempe eximat quempiam a lege, sed potius est consentanea legi; quippe ponit conditionem ad ipsam legem requisitam, ne quidpiam nempe sine licentia fiat: neque eiusmodi actus censetur a lege prohibitus, sed solum non ponendus nisi de iudicio Superioris, v. gr. ne Religiosus domo exeat sine Superioris licentia aul ne quid emat etc.

Differt etiam a *privilegio*, quod definitur lex privata, aliquod concedens beneficium. Neque enim privilegium semper est contra legem neque ad unum aliquem Ianum actum extenditur, sicut interdum imo saepe dispensatio.

Denique multo magis differt ab *absolutione* sive peccati sive censurae. Quoniam per absolutionem potius impletur lex, quae iubet, ul dispositum absolvatur, numquam vero iubet, ul dispensetur.

269. Notandum quoque aliud esse *dispensare*, aliud *irritare*, aliud *declarare exemptum*. Prius perlinet ad Superiorem el exercetur per actum jurisdictionis, quae quempiam aut quospiam ab aliqua lege sive ex toto sive ex parte eximit, eadem utens potestate, qua per legem obligat. Alterum perlinet ad habentem dominium in alterius voluntatem et quatenus v. gr. maritus dominium habet in uxorem et filios potest obligationem alicuius voti ab illis emissi irritare. Tertium vero pertinet ad doctorem v. gr. aul ad medicum, ut cum agitur de ieiunio, an noceat ita, ul quis excusetur; et heic nulla intercedit potestas aul iurisdiccionalis aul dominativa.

270. Illud etiam nolemus, dispensationem differre a ratihabitione de futuro oblinenda. Dispensatio enim importat in Superiore aliquam causae cognitionem et actualem eiusdem voluntatem; atqui voluntas futura et hypothetica, qua scii, approbaturus speratur facium praecedens, non est absolute voluntas.

271. Dicit Auctor in *iure humano*: dispensatio tamen fit etiam in iure divino, v. gr. in matrimonio rato. Sed de hoc dicetur in resolutione prima, el sensus, quo dispensatio fit, explicabitur.

272. Ait A. *ex insta causa*. Ratio tamen cur valida sit dispensatio concessa etiam sine iusla causa, haec est, quia obligationis vinculum pendet a voluntate legislatoris. Si ergo hic vult quempiam manere exemplum ab obligatione, hic reipsa manet exemptus, licet relaxatio non sit prudens. Aliis verbis: cessante causa (quae influere pergit) cessat effectus; cessante igitur in Legislatore voluntate quempiam obligandi, quae est obligationis causa, cessat el effectus scii, obligatio. Res patet el in pa-

trefamilias: si enim hic maiorem natu eximat a praecepto recipiendi se domum certa quadam hora, hic non erit neque dicetur inobediens, si alia hora redeat.

Imo valida est dispensatio, etiamsi legislator se vinculo iuramenti aul voti obligasset ad non dispensandum. Nam haec vincula dispensationem faciunt illicitam in materia religionis, sed non adimunt potestatem, perinde ac potestas non adimitur valide vendendi aul emendi aul contrahendi matrimonium per vota aut iuramenta de hisce vitandis. Salm. *de Leg.* cap. 5. n. 64.

273. Quod legislator peccet dispensando sine causa, communis est doctrina; sic enim non dispensator fidelis forei, sed dissipator. Nam haec ratio agendi inaequalitatem ponit inter subditos, invehit vitium acceptionis personarum, ansam querelis praebet eorum, qui citra ullam causam discriminis se onere legis pressos, alios vero exemptos cernunt, ita s. Thom. 1.2. q.97. ari. -4.: « Si autem absque hac ratione pro sola voluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in dispensatione aul erit imprudens: infidelis quidem, si non habet intentionem ad bonum commune; imprudens autem, si rationem dispensandi ignoret ».

Quod vero etiam peccet, qui in tali casu petit, ratio est, quia inducit dispensatorem ad rem illicitam: peccat ergo eodem peccati genere in petendo, ac legislator in concedendo.

274. Auctor deinde indicat, eiusmodi dispensationem, sine causa concessam, iuxta Suarez *de Leg.* lib. 6. cap. 18. n. 9., esse peccatum mortale: iuxta alios veniale. Quod non ita est accipiendum, quasi ex Suarez quaevis dispensatio huiusmodi foret lethalis; nam ubi leges non sunt gravis momenti, uti sunt quae non obligant sub gravi, nemo tenet, dispensationem posse esse lethalem; sed quaestio fit, an peccatum mortale sit ex genere suo, adeo ul in hoc legislator possit quandoque lethaliter peccare.

Ceterum haec quaestio est reipsa mere speculativa, an scilicet cum dispensatio huiusmodi laedere videatur iustitiam aul distributivam aul legalem, huiusmodi laesio sit ex genere suo gravis aul levis. Gravem dicit Suarez, qui alioquin quosdam alios paulo violenter in suam sententiam pertrahit; levem dicunt alii. Qui pro se citant etiam allegatos a Suarez: omnes tamen conveniunt, graviter peccari, si talis dispensatio grave scandalum inducat aul alia damna, v. gr. si alii magis ob hasce dispensationes graventur, si gravis perturbatio timeatur aut contemptus legum sequatur. Verum qui levem ex genere suo culpam esse contendunt, dicunt, haec esse incommoda extrinseca; intrinseca vero illi habent, qui culpam ex genere gravem esse dicunt. Idcirco quaestio haec evadit mere speculativa.

Conveniunt ergo omnes tunc peccatum dispensantis sine iusla causa fore grave, 1° si inde oriatur notabile scandalum: 2° si ex tali dispen-

satione alii graviter onerentur: 3° si grave damnum spirituale sequatur vel dispensatis ex omissione actus praecepti, v. gr. non sumendi sacramenta, vel aliis v. gr. si dispensetur quis a petenda licentia in alienandis bonis ecclesiasticis.

275. At polestne quis uti tali dispensatione? Respondet s. Alphonsus lib. 1. n. 178. ad h. l. Auctoris. : « praeciso scandalo, utentem tali dispensatione commune est non peccare graviter et probabile est, nec etiam leviter » et allegat Salmanlic. *de Leg.* cap. 5. n. 76., Suarez, Palaum, Pontium etc.

Rationem huius doctrinae sic reddit Suarez *de Leg.* lib. 6. cap. 19. n. 13.: « Hinc necessario sequitur, subditum sic dispensatum, non peccare contra legem, in qua cum illo dispensatum est; quia ablata est illius obligatio, ut si erat lex de ieiunio, ablata fuit obligatio temperantiae et ideo non ieiunando non est intemperans. Neque etiam dici potest inobediens, cum non agat contra voluntatem Superioris ».

276. Deinde affert rationem contrariam Caietani, qui, inquit, « putat, subditum peccare, utendo tali dispensatione; quia licet non agat contra legem humanam relaxatam, agit tamen contra principium illud naturale, quod pars non debet discordare a toto sine causa ». Et hoc probe notandum, quod notat etiam Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 22. n. 13., si quod adest peccatum, inde illud esse, quia agitur contra legem naturae peccato singularitatis et insolentiae ex genere suo veniali: turpis est enim omnis pars suo universo non congruens. Quae est ratio, cur peccare *dantem* dispensationem dicit etiam Auctor.

Et respondet Suarez l. c. n. 14.: « Ex hac parte est mihi certum, non esse deformitatem gravem in illo usu (scii, dispensationis). Quod vero nec levis seu venialis sit per se et ex obiecto, probatur, quia tunc ille subditus non potest dici turpiter agere discordando a toto in tali opere; quia *etiam dispar in obligatione* legis, neque apparet, unde oriatur obligatio ad lautam uniformitatem in opere, ubi est difformitas in obligatione legis. Item non apparet, cuius speciei esse possit malitia illius culpa; quia non est contra iustitiam, vel per se notum videtur; nec etiam contra caritatem, quia secluso scandalo nulla intervenit talis obligationis ratio. Est ergo verisimilius nihil peccare eum, qui secrete et sine scandalo utitur sua dispensatione, quando alioquin ille usus seu aclus utendi de se non est malus et fit propter honestum finem; quia illud nec est novum praedictum legis neque etiam bono communi praepjudicat ». Quam sententiam s. Alph. dixit probabilem sup. n. 275.

277. Imo addit Suarez ibid., non ob stare, quod forte peccaverit quis in tali dispensatione petenda. Iam ille: « Subditus, inquit, utens tali dispensatione non cooperatur peccato dispensantis, sed utitur effectui talis dispensationis, in *quo effectui nulla est malitia*. Imo licet fortasse subditus peccare petendo dispensationem, licet postea illa utatur, non prosequitur

vel quasi continuat peccatum, quod iam praeteriit. In quo magnam invenio differentiam inter dispensantem et dispensatum sine causa. Nam qui dispensavit, potest revocare dispensationem quoad usum futurum et tenetur id facere; et ideo quoties sciens et videns id non facit, quasi prosequitur prius peccatum seu de novo illud repetit, sicut dici solet de illo, qui furatus est, dum non restituit. At vero subditus postquam obtinuit dispensationem, sive in eo peccaverit sive non, postea non potest illam revocare (quia nequit sibi legem ferre); imo neque illi potest renunciare semper (veluti qui ex dispensatione contraxit matrimonium aut ordines suscepit)... et quamvis posset, non tenetur; quia non spectat hoc ad officium eius et ideo nullo modo perseverat moraliter in peccato, si quod fortasse commisit obtinendo talem dispensationem, etiamsi illa utatur: imo cum tali usu stat vera poenitentia prioris peccati ».

Ubi advertite, dici *nullam esse malitiam in usu*; quia supponimus, non adesse rationem damni aut proprii aut alieni.

278. Addit Auctor, posse dispensari, in dubio, *an causa sit iusla*. Et quidem illud *posse* quoad legislatorem intelligitur de *liceitate*; quoad inferiorem seu delegatum vero intelligitur tum quoad *liceitatem* tum *quoad validitatem* (vid. s. Alph. n. 192.); quippe, ut inferius videbimus, inferior vel non modo licite, sed etiam valide dispense, debet haberi iusla aliqua causa.

Ceterum doctrina Auctoris est communior eamque etiam s. Alph. ad h. l. intra parenth. n. 178. probat. Duplex autem ratio affertur. 1° Cum certa adest causa et dubitatur tantum de eiusdem sufficientia, possessio stat pro potestate dispensativa; quia, inquit s. Alph., possidet potestas dispensativa: secus esset, si dubitaret, an adsit causa ». 2° In his discretione opus est, ne lata scrupulis aperiatur porta et subditi ex Superiorum scrupulis graventur. In moralibus porro non potest plerumque haberi evidentia et dubitationes de sufficientia et proportionem causae frequentes esse solent; proinde si naturae lex exigeret plus aliquid, quam prudentem ac discretam probabilitatem seu verisimilitudinem, durissimum onus imponeret Superioribus et gravissimum subditi regimen. Praxis autem piorum et prudentum potest esse regula, qua quisque se tutum putet tum in petendis tum in concedendis dispensationibus.

Nota: id dicunt DD. in dubio, an causa sit sufficiens; nam secus statuunt, si dubium sit, an ulla adsit causa, vel s. Alph. dixit.

279. Ut rite intelligatur, cur sit in legislatore potestas dispensandi, considerandum est, quodnam legislator officium exerceat, dum dispensat idque sic exponit s. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4.: « Contingit autem, quod aliquod praeceptum, quod est ad commodum multitudinis vel in pluribus, non est conveniens huic personae vel in hoc casu; quia vel per hoc impediretur bonum melius vel etiam induceretur aliquod malum, sicut ex supradictis patet. Periculosum autem esset, ut hoc indicio cuiuslibet

committeretur, nisi forte propter evidens et subitum periculum, ut supra dictum est et ideo ille, qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quae suae auctoritati innititur, ul scilicet in personis vel in casibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat, ul praeceptum legis non servetur ».

Ad officium ergo legislatoris perlinet, ut dispenset, quando in casu particulari deficit commodum, quod fuit scopus legis. Qua de re idem s. Thom. 1. 2. q.96. ari. 6. in loco, ad quem ipse superius remiserat, sic habet: «Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem el in tantum oblinet vim el rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. Unde Jurisperitus (scii. 1.25. Dig. *de Legib.*) dicit, quod *nulla ratio iuris aut aequitatis benignitas patitur, ut quae salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem.* Contingit autem multoties, quod aliquid observari communi saluti est utile, ul in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus est maxime nocivum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea, quae in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem utilitatem. Unde si emergat casus, in quo observatio talis legis sil damnosa communi saluti, non est observanda ».

Et in Resp. ad 3.: « Etsi potest legislator omnes casus considerare, non oporteret, ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam: sed legem ferre deberet secundum ea, quae in pluribus accidunt ».

El allato exemplo legis de servandis clausis portis civitatis tempore obsidionis, quae tamen aperiri debent defensoribus, pergit: «Sed tamen hoc est considerandum, quod si observatio legis secundum verba non habeat subitum periculum, cui oporteat stalim occurri, non pertineat ad quemlibet, ut interpretetur, quid sil utile civitati el quid inutile civitati, sed hoc solum perlinet ad principes, qui propter huiusmodi castis habent auctoritatem in legibus dispensandis. Si vero sil subitum periculum, non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet adnexam; quia necessitas non subditur legi ». Ita s. Thorn.

Ex quibus patet, rationem, cur sil in legislatore potestas dispensandi, esse, quia observatio alicuius praecepti fieri potest inconveniens huic personae vel in hoc casu, quatenus impediat melius bonum ve) inducat aliquod malum et simul tamen non expedit ut quisque ex subditis legi index sil in causa propria. ▲

280. Difficultas est, quodnam sil incommodum illmLnro hac persona vel pro hoc casu, ul exerceri possit licite ius dispensandi. Palet, quod si observatio legis evadat moraliter impossibilis, vel (in pluribus saltem) nimis difficilis, habetur iam per se causa excusans ab observatione legis, quae in huiusmodi casibus non obligat: quocirca nec opus est dispensatione.

Salis ergo erit quoddam incommodum minus vel quod ea moralis impossibilitas aut nimia difficultas dubia sit, ul exerceri valeat potestas dispensandi. Et sane cum haec potestas sit in bonum subditorum, confert profecto communi bono, ul cum quaedam difficultas in observatione legis occurrit, dummodo vera sit, quamvis non sit talis ul per se eximat ab observatione legis, possit legislator vinculum legis in his casibus relaxare.

Quocirca causa sufficiens seu insta ad dispensandum non opus est ul tanta sil, quanta sufficit ad excusandum : quae est sententia communis DL).

Praeterea, citra difficultatem aul incommodum in observatione legis, ratio dispensandi esse potest aliquod bonum melius ipsa observatione in hac persona vel in hoc casu particulari, cuiusmodi esset remuneratio meriti alicuius, qui idcirco dispensetur, e. g. a lege tribulorum, vel quaedam communis laetitia, propter quam dispensetur a lege ieiunii. Haec continentur in ratione dispensandi, quam affert s. Thomas, cum nempe observatio legis impedii melius bonum atque rursus in huiusmodi casibus causa non est sufficiens ad excusandum, bene tamen ad dispensandum.

Et sane praeter aliquam difficultatem, quae sufficiens esse potest causa dispensandi, aliae phires adesse possunt, praesertim cum agitur de legibus, quarum linis non exigit, ut caveantur exceptiones.

Ila causae sufficientes censentur, lum ut habeantur personae gratae, quia id cedit in bonum Ecclesiae, lum ul prospiciatur necessitati vel utilitati vel pietati vel bono publico aul privato. Ila ob periculum incontinentiae dispensantur a voto castitatis lum homines liberi lum coniugali: dantur dispensationes ab impedimentis matrimonii ob paupertatem, ob aetatem propectam, oh bonum prolis, ob spiritualement salutem, ob scandalum vitandum, ob pacem familiarum etc. Aliis de causis dispensatur ab assistentia chori, a residentia beneficii, a celebrandis missis in quapiam ecclesia, ab irregularitatibus etc., a quibus dispensantur, qui religiosum Ordinem ingrediuntur et haec omnia conceduntur intuitu melioris boni.

281. Exinde duplex causa dispensandi distinguitur: alia *intrinseca*, quae opponitur directe observationi legis, illi impedimentum afferens el fundatur in aliqua oppositione seu difficultate ad ipsam observantiam legis, reddens illam difficilem el onerosam, ut debilitas reddit difficilem observationem ieiunii, licet alioquin indigeat ieiunio ad corporis macerationem el esus aliorum ciborum praeter carnes difficilem reddit abstinentiam die veneris aut sabbati. Altera causa est *extrinseca* desumilurque ex variis circumstantiis tum *personae*, *quacum dispensatur*, velul ex eius necessitate, utilitate, virtute ac meritis eius, nobilitate; unde Trident. sess. 25. cap. 18. *de Tieform*, monet in dispensationibus concedendis

delectum personarum esse habendum, turn personae *dispensantis*, ad ostendendam scilic. suam ergo subditos clementiam ac liberalitatem, tum *reipublicae cullusque divini*, in cuius incrementum el promotionem omnis dispensatio redundare debet. Ita Diana torn. 3. tr. 2. res. 14. ex Commun, et Suarez lib. 6. *de Legib.* cap. 18. n. 24.

El quoad adiuncta personarum, in cap. *Innotuit de Electione* dicitur: « multa enim in hoc casu dispensationem inducere videbantur, litterarum scientia, morum honestas, vitae virtus el fama personae... » : quae dicuntur de dispensando super irregularitate ob defectum natalium.

El s. Thom. 2. 2. q. 63. ari. 2. ad 2.: « Dispensatio matrimonii contrahendi principaliter heri consuevit propter foedus pacis firmandum. Quod quidem magis est necessarium communi utilitati circa personas excellentes. Et ideo *cum eis facilius* dispensatur absque peccato acceptionis personarum ».

El circa causas exlrinsecas, sapienter addit Suarez *de Leg.* lib. 6. cap. 18. n. 26.: « Solum superest unum verbum addere de consuetudine concedendi aliquas dispensationes sine causa. Dicit autem in primis poiest, concedi quidem sine causa intrinseca, non tamen sine aliqua saltem exlrinseca, considerata ex parte legislatoris ad ostendendam benignitatem suam vel misericordiam in tempore opportuno. Deinde dicitur, licet non antecedit causa, per ipsam *dispensationem et modum eius* consummari; nam (piando datur dispensatio sine causa, imponitur aliqua satisfactio vel muleta in pium opus vel in aliam utilitatem Ecclesiae communem, per (piod opus consurgit causa dispensationis, quae tunc ill per modum commutationis... v. gr. in eleemosynam aul contributionem aliquam in subsidium belli contra hostes Ecclesiae vel aliud simile pium opus ».

S. Alphonsus lib. 1. n. 195. sic breviter causas dispensandi complectitur: « Causa est dignitas petentis, aul superioris, ut se benignum ostendat, nec non utilitas communis, aul privata el similia. In dispensationibus autem impedimentorum pro matrimoniis, sufficit pro causa solutio pecuniae in subsidium Ecclesiae, ul est praxis ».

Et heie prodest subiicere monita Roncaglia *de Legib.* cap. 2. in tin: « Confessarii Praelatorum, si sint difficiles in concedendis dispensationibus, ipsos admoneant de gravi obligatione, quam habent, eas concedendi, maxime dum supplicantes sunt in gravi periculo; nt cum exposcitur dispensatio a proclainationibus matrimonii el a pluribus volis, quae iidem supplicantes persaepe violant ».

282. Denique Auctor dicit, superiorem non teneri ad dispensandum, eliam supposita causa insta, exceptis quibusdam casibus, quos innuit: addit autem, se id affirmare cum Diana contra Suarez et Sanchez. Verum hac in re (in indicio de Suarez el Sanchez) Ancior deceptus est a Diana, qui reipsa falso l. c. et torn. 3. tract. 2. resol. 15. q. 1., talem sententiam Suarez ac Sanchez affingit, quasi teneant, semper esse debitam.

Al Suarez *de Leg.* lib. 6. cap. 18. n. 19. distinctionem dispensationis iustae, in debitam et non debitam sic dissertissime tradit: « Secunda divisio dispensationis... est in *voluntariam* et *necessariam*, seu in iuslam ac debitam, vel non debitam licet iuslam ». Et allata sententia contraria Silvestri ac nonnullorum Canonistarum, subdit n. 20.: *Sit ergo certum*, non omnem dispensationem, quae poiest licite concedi, esse debitam ex iustitia vel praecepto, aliquando tamen posse ». Gratis ergo affingitur illi doctrina, cuius oppositam dicit *certam*.

Sanchez autem *de Matrim.* lib. 3. disp. 10. n. 3., ubi agit de dispensatione a proclamalationibus Matrimonii, disserte scribit: « Secunda sententia, *cui adhaereo*, tenet, non semper, existente iusla causa, dispensationem esse debitam, sed quandoque esse debitam, quandoque autem gratiam ». El haec allegantur ex ipsis locis, quae allegantur a Diana; qui propterea mero memoriae defectu lapsus dici debet.

283. hinnit autem A., dispensationem debitam quandoque esse el numerari solent isti casus.

1º Debita esse potest ex *iuris praecepto*, uti quoties assignando aliquam causam dispensationis, utitur verbis praeceptivis, ordinando, ul tali existente causa concedatur dispensatio. Sic tenetur Episcopus dispensare cum clerico, ne resideat ratione studiorum, ex cap. *Cum ex eo* 34. *de Electione* in 6. Id vero maxime fieri solet in dispensationibus circa poenas post condignam satisfactionem. Ila in can. *Domino Sancto* 28. dist. 54. praecipitur, ul per dispensationem restituatur loco suo, quj deieclus ab eo ob crimen fuerat et poenitentiam egerat.

2º Poiesl esse debita dispensatio per *praeceptum ab homine*; ul in dispensationibus, quas concedit Pontifex, remittens causas Ordinariis vel discreto Confessario, mandans, ul dispenset, si preces veritati nitantur; tunc enim impleta conditione, dispensatio debita est.

3º Ex natura rei poiest esse debita *de iustitia* dispensatio, quando est necessaria ad commune bonum, vel vitandum publicum scandalum, evl quid simile. Ita debita est dispensatio in Interstitiis, si id valde cedat in utilitatem ac inulto magis si in necessitatem Ecclesiae. Diana torn. 3. tr. 2. res. 15. n. 6. Quo spectant illa Augustini in cap. *¶ I constitueretur* 25. dist. 50.; « Verum in huiusmodi causis (admittendi lapsos clericos etc.), ubi per graves dissensionum scissuras, non huius aul illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahendum est aliquid severitati, nt maioribus malis sanandis caritas sincera subveniat ». El hoc innuit A., ubi dicit *necessarium ad commune bonum... vel avertendum scandalum*.

4º Prout et A. innuit, potest esse debita dispensatio *ex officio* ac subinde *ex iustitia*, ubi fuerit necessaria ad spirituale bonum postulantis, vel ad vitandum grave periculum animae. Ratio, quia praelatus in his casibus tenetur providere salutis subditi.

5° Aliquando licet causa non inducat debitum ex iustitia, polest inducere debitum caritatis el misericordiae. Nam ceu opus misericordiae dispensatio exhibetur in cap. *Postulasti 7. de Clerico excommunic.*: « Clericis excommunicationis vinculo innodatis ecclesiastica beneficia conferri non possunt nec illi valent retinere licite, nisi forsitan *cum eis fuerit misericorditer dispensatum* ». Porro opus misericordiae interdum est debitum, quando proximus graviter indiget et sine dispendio potest illi concedi. El hoc contingit, quando subditus dispensatione indiget ad vitandum grave aliquod damnum in persona vel in aliis bonis temporalibus. Ita tenetur dispensare Episcopus in denuntiationibus matrimonii, si probatur adesse suspicionem malitiosi impedimenti. Ex Suarez *de Leg.* lib. 6. cap. 18. nn. 21.22.

284. Extra autem hos aliosve huiusmodi casus dispensatio potest esse iusta et non debita; quia potest esse ex misericordia vel liberalitate, sine gravi tamen necessitate subditi et sine praecepto positivo; qua de causa dispensatio in iure etiam appellatur *gratia*.

Porro cum casus dispensationis, iustae sed non debitaе, causam habeat, quae sufficiens quidem est ad dispensandum, sed non ad excusandum ab observantia legis; hinc sequitur, quod si subditus petierit dispensationem et haec illi fuerit denegata, non possit idcirco agere contra legem; quippe nec causa, ul supponimus, eum excusat nec alioquin ad tollendum legis vinculum sufficit dispensatio petita, nisi praeterea fuerit obtenta.

Imo etiamsi dispensatio *iniuste* negata ipsi fuerit, nihilo minus non potest contra legem agere; ratio, quia iniustitia superioris non tollit legis vinculum. Quare si lex sit superioris el inferior sua potestate abutatur n neganda dispensatione, poterit subditus ad superiorem recurrere.

Quod si periculum sit in mora ita ut recurrere ad superiorem non liceat, vel is, qui dispensationem iuste debitam negat iniuste, sit ipse supremus princeps, standum est indicio el voluntati ipsius, nisi tamen tam grave nocumentum immineat, ul non possit lex humana cum tanto discrimine obligare; quippe extra hanc necessitatem lex non relaxata per dispensationem semper obligat. Suar. l. c. n. 23.

Qua de re s. Alph. lib. 1. n. 179.: «Denegata tamen, etiam iniuste, dispensatione, nequit subditus agere contra legem; nisi talis causa urgeat, ul eum extrahat (scii, excuset) a lege: (piare si Episcopus iniuste neget dispensationem publicationum ante matrimonium, potest, urgente gravi causa, contrahi sine eis », v. gr. si mors timeatur alterutrius sponsi, cum agitur de legitimanda prole. **H**

285. Dixi, ait 2. loco A., *Legislatori*. Nomine *Legislatoris* venit etiam Successor, quia eadem est moraliter persona eademque potestate gaudet.

Si autem legislator polest dispensare in legibus suis ac suorum praedecessorum, a fortiori id potest quoad praecepta seu leges latas ab in-

feriore, uti Pontifex quoad leges cuiuspiam Dioeceseos aut Provinciae, etiam latas in Synodis etc.

Ratio vero, cur non sit valida dispensatio inferioris sine iusta causa, haec est, quia inferiori nullae paries competunt nisi administratoris, non secus ac ipsi supremo in Ecclesia Legislatore Romano Pontifici relate ad leges divinas. Atqui administratori nunquam censetur facta potestas dispensandi sine causa, non secus ac administratori bonorum non fit potestas donandi. Ergo.

Bene Suarez *de Voto* lib. 6. cap. 17. n. 3.: « Non dispensat, ut dominus, sed ut minister, qui non potest excedere commissionem suam. Ergo si remittit, nihil facit... Sicut inter homines procurator vel oeconomus remittens domini debita sola voluntate, nihil faceret et mandalarius excedens finem mandati non operatur valide ».

Potest tamen valide et licite in dubio, an causa sit sufficiens. Vid. supr. n. 278.

286. Quoad inferiorem valide dispensantem, attende quod dicit Auctor, heic agi de potestate *ordinaria*. Videlicet (vid. s. Alph. lib. 1. n. 188.) potestas dispensandi alia est *ordinaria*, alia est *delegata*. Prior est, quae cuiuspiam competit ex dignitate aut officio suo et dominio jurisdictionis: de quo valet illud « *Eiusdem est ligare et solvere* » si sit ipse legislator. Delegata vero est, quae alicui delegatur id est conceditur a superiore habente *ordinariam* et non est adnexa eius dignitati aut officio, sed personae. Neque qui mere delegatam habet, potest alteri eandem potestatem delegare seu subdelegare, nisi specialem ad hoc ipsum habuerit a superiore potestatem.

287. A. enumerat genera rerum, in quibus inferior potestate ordinaria fretus dispensare potest in lege superioris.

1° est, si res est levis. Quoniam eae sint, consuetudo solet explicare, quae edicit quoque, ut haec potestas inferioribus insit: quippe, ut in proverbio est, *consuetudo confert iurisdictionem*.

2° est, si occurrant frequenter. Ratio, quia id necessarium ad bonum commune. Ex eo quod inferior possit dispensare in iis, quae frequenter occurrunt, Episcopi iure *ordinario* dispensant in legibus ecclesiasticis *communibus*, uti in ieiuniis, abstinencia a cibis carnis aut lactuiciorum, recitatione officii, votis non reservatis, observatione festorum etc. et generalim, quando in lege generaliter permittitur dispensatio, v. gr. si dicatur *donec dispensetur*, vel *nisi dispensetur* et dispensatio non reservatur expresse ipsi Superiori sc. Pontifici.

Id intellige (vid. Reiflenst. In lib. 1. tit. 2. n. 467.) non solum quando expresse in iure fit Episcopis facultas dispensandi..., sed quando in Canone simpliciter dicitur, posse dispensari nec Papae aut alii reservatur dispensatio. Ratio, quia eiusmodi verba, potestatem dispensandi impersonaliter

concedentia, aliquid debent operari; ergo cum Legislator sive Summus Pontifex non censeatur velle ibi declarare, quod ipse possit dispensare (hoc enim, aliunde certum et manifestum, non nisi superline diceretur), consequens est illa verba ad inferiores Praelatos referri et sic Episcopis quoque saltem tacite ac virtualiter dispensandi facultatem concedi.

Fallit tamen haec regula (Reiffenst. ibid. n. 468.), quando ex contextu verborum aut ex stilo Curiae aut ex consuetudine aliud apparet, prout in cap. 5. sess. 24. Cone. Trid., ubi quamvis concilium *impersonaliter* concedat facultatem dispensandi in impedimentis matrimonii, quando hoc bona fide et adhibitis sollemnitatibus contractum fuit; nihilominus haec ad solum Papam, non ad inferiores spectat.

Dicitur autem Episcopus dispensare iure *ordinario*, quia talis facultas ei competit vi proprii officii estque huic adnexa. S. Alph. lib. 1. n. 191).

Imo ex consuetudine aequae rationabili, hac eadem de causa parochus potest dispensare cum propriis ovibus quoad ieiunium, abstinentiam et observationem festorum, non solum ubi facilis non est recursus ad Episcopum, sed ex consuetudine etiam (piando talis recursus non est dilligibilis. Cf. s. Alph. lib. I. n. 190., qui alibi hanc facultatem tribuit et Vicariis Parochorum l. 3. n. 1032. --»

3° est lex specialis. Porro lex specialis pro quopiam loco ferri potuit vel ab ipso superiore aut dioecesana seu provinciali Synodo, vel etiam a Pontifice pro quapiam dioecesi vel provincia. Sed hic non est sermo de priori casu, quia res agitur de *inferiore*; agitur igitur de lege Pontificia lata pro loco speciali vel a Synodo Provinciali (s. Alph. n. 190.) et etiam in huiusmodi censetur relicta Episcopis facultas dispensandi, nisi sibi eam facultatem Pontifex reservaverit.

4° est casus recursus difficilis aut necessitatis. Vi huius regulae Episcopus v. gr. dispensat in legibus Pontificiis, etiamsi non agatur de rebus, quae frequenter occurrant; ita dispensat in *impedimentis matrimonii*, in *irregularitatibus*, in *votis reservatis* et eiusmodi. Ratio, inquit s. Alph. n. 190., quia id expedii ad bonum commune ac damna sequerentur, si recurrendum ad superiorem foret. Et quidem etiam in his Episcopi censentur dispensare iure *ordinario*; quia talis illis facultas competit ratione officii, cui est perpetuo adnexa et ideo possunt eam delegare.

Et quidem Episcopis haec facultas competit, ut notat bene s. Alph. l. c., etiamsi alioquin facilis foret recursus non quidem ad superiorem, scilicet Pontificem, sed ad quempiam alium, qui ex privilegio Pontificio facultatem habeat dispensandi, v. gr. ad Regulares mendicantes.

Eadem de causa, ubi facilis non patet recursus ad Episcopum, licite et valide parochi dispensant (ex omnium sententia) cum suis ovibus in praecepto ieiunii et abstinentiae atque observantia festorum, qui propterea delegare alteri hanc facultatem et ipsi poterunt, quippe quae ipsis

competit ratione officii atque adeo est ordinaria, ut notat s. Alphonsus n. 192. in fin.

Sed notavimus insuper sup. n. 2°, ex consuetudine hanc facultatem parochis fieri, etiamsi facilis ad Episcopum recursus pateat.

5° est consuetudo. De consuetudine iam diximus, quid tribuatur v. gr. parochis: idem porro servandum quoad alios inferiores praeter parochos. Ita amplior facultas ex consuetudine facta est praelatis Ecclesiarum ritus a latino diversi, v. gr. graecis: et hac de causa graeci in Statu Neapolitano degentes mallent sui ritus praelatis, quam latinis subiici.

6° cum dubitatur, an casus indigeat dispensatione. Tunc Auctor dicit dispensari posse ab inferiore in dubio *negativo*. Et s. Alph. lib. 1. n. 192. confirmat, «quod sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti sua libertate». Auctor autem nihil dixerat de *dubio positivo*; quia hoc supponit, probabilem adesse rationem, cur casus existimetur non comprehendi lege, aut cur quis *excusetur* ab observanda lege; qui casus comprehenduntur regula generali de usu Opinioni probabilis.

Addit tamen s. Alph. ibid.: «consultius esse tunc adire, praelatum, qui declaret vel dispenset». Ubi adverte dici *consultius* atque adeo rem esse *consilii*, non vero praecepti. Quod utique consilium bonum *) praeferendum est pro indoctis, qui facile hallucinari possent.

Attende autem rationem allatam a s. Alph. ibid.: «Cum in tali dubio bene possit etiam praelatus inferior dispensare sine concessione legislatoris». Sed, ut videtis, Auctor indicat, via expeditiori alios reposuisse, in casu nulla opus esse dispensatione. Et vere lepidum videbitur, quod quidam in inferioribus excogitaverint facultatem dispensandi, a nullo concessam superiore, pro casibus tamen, qui dispensatione non indigent et in quibus, ut dixit s. Alph., *subditus uti potest sua Libertate!* Melius dic, esse consultius recurrere ad inferiorem, ut vitentur hallucinationes, uti iam diximus.

288. Item, quae de Episcopis diximus, addendum est quod monet s. Alph. lib. 1. n. 191., de quaestione, an Episcopi generalim dispensare possint in legibus superioris, (piando dispensatio non est reservata, licet nec de casibus frequenter occurrentibus agatur nec de occasione alicuius urgentis necessitatis nec in iure dicatur, posse dispensari, ut sup. n. 287. est dictum.

Ait autem s. Doctor, se olim putasse probabilem opinionem affirmativam; sed, re melius perpensa, tenendam omnino esse negativam.

Quam in rem, praeter alias rationes validas, generali utitur illo principio: *Lex superioris per inferiorem tolli non potest* tum doctrinam generalem ex s. Thoma I. 2. q. 97. art. 4. ad 3.: «In lege humana publica non potest dispensare nisi ille, a quo lex auctoritatem habet, vel is, cui ipse commisit».

Tum ostendit, frustra argumentum in contrarium peti e censuris, a qui-

bus absolvere quisque potest, si non sint reservatae. Si haec ratio valeret, possent etiam parochi dispensare in omnibus legibus Pontificis, ubi dispensatio non est reservata; quippe et ipsi ab omnibus censuris non reservatis possunt absolvere. Et sicut hoc ius esset ipsis ordinariis, scilicet, vi officii, ita possent aliis delegare.

Itaque, quemadmodum ul casus reservatus sit, requiritur ul superior eum sibi reservet, qua reservatione deliciente possunt inferiores ab eo casu absolvere: ita ut facultas dispensandi habeatur, debet a superiore seu legislatore ipsa concedi, qua non concessa, eo ipso nulla est dispensatio.

Merito proinde affert s. Alph. regulam in ss. Canonibus traditam cap. *Dilectus* 15. *de Temporibus Ordinationum*, ubi Pontifex Episcopum reprehendit, quod ex mandato Metropolitani (ul ille aiebat) eodem die tres ordines eidem homini contulisset et subdit: «Tum quia si de mandato Archiepiscopi constaret, cum illi huiusmodi dispensatio *a canone minime sit permissa*, ipsi obtemperare non debuit ». Unde manifeste regula prodit, non habere Episcopos eiusmodi potestatem, nisi quando expresse ipsis id a iure conceditur.

Denique ad vanum illud argumentum, quod heic quidam cum Natali Alex, promebant, Episcopum posse in sua Dioecesi, quod polesl Papa in loca Ecclesia (qui est aphorismus plane iansenianus el febronianus toliusque ordinis ecclesiastici eversio), respondet s. Doctor, id dici aliquo modo posse solum de iis rebus, quae spectant ad communem directionem animarum el sunt moraliter necessariae; sed ad hunc censum non pertinere dispensationes a legibus canonicis, exceptis casibus, prout commune bonum postulat, dispensationis dandae vel in rebus frequenter occurrentibus vel in necessariis, quando facilis non datur ad superiorem recursus. **H**

Dixi autem hanc obiectionem, poliusquam opinionem scholae, esse habendam ut aphorismum iansenianum. Et sane in *Conslit. Azictorcm fidei* (n. 6-8.) tanquam *schismatico, erronea et inducens subversionem hierarchies regiminis* eiusmodi doctrina damnatur.

289. Adverte tandem doctrinam Suarez *De leg.* 1. 6. c. 11. n. 8. « Dispensationem legis, quoad obligationem in conscientia el quoad omnem effectum, qui ex illa pendet, non concedi de facto et moraliter loquendo ita, ul suum effectum habeat, priusquam ad notitiam dispensati perveniat et illam per se ipsum acceptet. Ratio est; quia ante notitiam dispensationis, non potest esse licitus usus eius el ideo verisimile non est aliter concedi. Quando vero dispensatio non tollit obligationem conscientiae, sed aha onera: non repugnat, saltem a concessionem acceptam saltem per procuratorem vel epistolam, habere suum effectum ».

Unde resolves.

LXXXVII. 1. Pontifex sine iusta causa non potest dispensare in lege Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiae. Sanch. d. 17. n. 3. Suar. Vasq.

290. Resolutio duas habet partes; prima ad Pontificem, secunda ad Episcopos spectat: seorsim autem de utraque agamus oportet.

Quoad Pontificem, A. dicit non posse dispensare in lege Dei sine iusta causa; quae verba adsignificare videntur, posse ergo id Pontificem cum iusta causa. Verum hoc indiget explicatione.

El s. Alphonsus quidem post alios dicit lib. 1. n. 189., duplicem de hac re esse sententiam. « Prima, inquit, sententia affirmat, ex potestate delegata a Deo, quando expedit dispensatio. Ita Sanchez, Canus, Bonacina apud Salmanl. *de Leg.* cap. 5. n. 25., qui vocant salis probabilem ». *Secunda*, quam merito Salmantic. n. 26. probabiliorum putant, negat cum s. Thom. Suarez etc., quia nullibi haec concessio reperitur Papae facta a Deo ».

Verumtamen tota haec dissensio, quod sedulo advertendum est, mere speculativa est et *potius ad modum loquendi pertinet*, num in casu isto adhibenda sit necne vox *dispensatio*: nam quod tolli possit aliquando vinculum obligationis, quae dicatur iuris divini, per pontificiae auctoritatis interpositionem, utraque pars aequè consentit.

291. Et sane illi, qui contendunt, Pontificem posse dispensare in lege divina, utuntur his maxime argumentis: 1° quia dispensat in sollemni Religiosorum professione: 2° quia aliquando dispensat, ul minister sacramenti confirmationis sil simplex sacerdos: 3° quia aliquando dispensavit (prout quidam narrant, sed probabilissime fabula est), ul in sacrificio Missae consecraretur una dumtaxat species panis: 4° Quia dispensat in iuramentis: 5° quia dispensat in matrimonio rato: 6° quia dispensat in residentia Episcoporum etc., quae omnia, inquiunt, sunt iuris divini.

Qui vero dispensandi in lege divina facultatem negant Pontifici, non inficiantur, auctoritate eiusdem Pontificis intercedente, praedicta omnia locum habere, sed negant, in his veram ac proprie dictam legis divinae dispensationem intervenire. Breviter haec iuvabilè innuere, quia continent doctrinas scitu dignas.

292. Et quod attinet ad sollemnem religionis professionem, dicunt, ex communiore sententia (vid. Suarez *de statu Relig.* torn. 3. lib. 6. cap. 16. n. 5-7. et Schmalzgr. lib. 4. lit. 6. n. 48-51.) sollemnitate votorum non esse iuris divini, sed tantum ecclesiastici. Et ita quidem clare in Gap. *Quod votum* unie, *de Voto* in 6: « Nos igitur attendentes, quod voti sollemnitas ex sola constitutione Ecclesiae est inventa... ». Quod idem legimus in Const. *Ascendente Domino* Gregorii XIII. 25. maii 1584. hisce

verbis: « Nos considerantes, voti sollemnitate sola Ecclesiae constitutione inventam esse... ». Unde sic arguunt (Suarez l. c. n. 7.): Pontifex potest dispensare in quacunque ecclesiastica constitutione: ergo potest etiam dispensare in voto sollemni, seu in sollemnitate votorum. El aliis verbis: insolubilitas professionis religiosae oritur ex sollemnitate ipsius; atqui ista sollemnitas subiicitur potestati ecclesiae: ergo el illa insolubilitas. Quam quidem prudentissime ab Ecclesia institutam paucis probat Schmalzgr l. c. n. 50., ne scilicet pro lubito possent Religiosi e perfectiore, statu ad imperfectiorem desilire; hoc enim contingeret, nisi per sollemnitate voti addita fuisset vis dirimens matrimonium; quippe cum haec vis per se non insit volo castitatis, religiosus valide contraxisset matrimonium el cum hoc sit insolubile, proinde e perfectiore statu ad imperfectiorem dilapsus haberetur necessarius. Palet ergo, quomodo asseratur Pontifici ab his DD. facultas dispensandi in religiosa professione nec tamen cogantur concedere, eum dispensare in lege divina.

293. Huius autem doctrinae consecrarium magni momenti est advertendum. Nam si sollemnitas professionis Religiosae, quacum nexa est irritatio sequentis matrimonii, est iuris mere ecclesiastici; dispensatio igitur facta a Pontifice erit valida, etiamsi ab ipso concedatur sine causa: vid. Suarez, *de Relig.* torn. 3. l. 6. c. 17. nn. 6. 7. Ergo Religiosus etiam sine iusta causa dispensatus a religiosa professione, valide matrimonium contraheret. Verumtamen cum duo sint, quae in casu obstant contrahendo matrimonio, nempe sollemnitas voti (quae est impedimentum dirimens) et votum ipsum religiosum et hoc, ut mox videbimus, sil iuris divini, in quo Pontifex nec licite nec valide dispensat sine iusta causa; proinde si a sollemni professione dispensaret sine causa iusta, ipsa dispensatio parlim valida esset, partira invalida. Valida esset (licet illicita) quoad *sollemnitate* atque adeo quoad auferendum impedimentum dirimens matrimonii et idcirco dispensatus valide matrimonium contraheret; invalida autem esset quoad votorum seu professionis substantiam, atque adeo matrimonium illicite contraheretur. Vid. Suar. l. c.

294. Quod spectat ad 2. nempe ad facultatem simplici sacerdoti concessam administrandi sacramentum Confirmationis, dicunt (vid. Suarez *de Legib.* lib. 10. cap. 6. n. 20. el Schmalzgr. lib. 1. lit. 2. n. 57.) hanc non esse dispensationem in institutione divina, sed potius ipsam institutionem divinam sic faciam esse, ut quilibet sacerdos Confirmationem ministrare possit, quando Pontifex hoc ipsi committat, quod est conditio quaedam, sine qua huiusmodi sacramentum ministrare non potest. Et haec quidem ex traditione constant et in Conciliis ipsis insinuatur, dum dicunt, iure divino seu divina institutione Episcopum esse huius sacramenti ministrum non quidem absolute, sed *ordinarium*. Vid. Suar, *de Sacram.* disp. 36. sect. 2.

Ergo non probatur hoc exemplo, Ecclesiae seu Pontifici inesse facultatem dispensandi in iure seu lege seu institutione divina.

295. Quoad 3. nempe consecrationem in una lanium specie, respondet Schmalzgr. lib. 1. lit. 2. n. 57. 1° non constare authentice de eiusmodi dispensatione facta el non videtur credenda tam insueta dispensatio. 2° Quod si Pontifex aliquando dispensavit, non fuit haec proprie dispensatio, sed tantum ex parte eius declaratio doctrinalis, quod m tali casu praeceptum divinum non obligat.

Haec vero interpretatio seu declaratio in hunc modum posset explicari. Nam illud praeceptum sacrificandi sub duabus speciebus per se *affirmativum esi* et intrinsece connexum cum institutione talis sacrificii; unde prohibitio conficiendi unam speciem sine altera non est ex speciali praecepto negativo iuris divini positivi, sed perlinet ad ius naturale, supposita institutione el sequitur mediante hoc generali principio, quod Deo est integrum el perfectum sacrificium offerendum. Hoc autem principium est affirmativum et ideo ex se non obligat pro semper palique polesl interpretationem scilicet ul servetur, quantum occasio tulerit et fieri potuerit. Idcirco applicato illo principio ad hoc sacrificium, videtur habere locum interpretatio, quod in casu impotentiae cesset illud principium sacrificii perfecti exhibendi et consequenter cesset illa quoque prohibitio seu negativa obligatio, utique non sacrificandi potius, quam in una lanium specie consecrandi. Quia ibi non amittitur institutio essentialis, sed integralis el ideo valida est consecratio unius speciei, etiamsi alia omittatur et videri polesl gratius Deo el hominibus utilius sic conficere, quam nullo modo.

Quamvis vero ex hoc discursu, si admittatur, videatur sequi, talem interpretationem seu declarationem non solum esse licitam auctoritate Pontificis, sed vel inferiorum quoque vel etiam doctorum; nihilominus tamen quia res est gravissima et valde dubia el contra universalem Ecclesiae morem, permittenda nunquam est sine decreto Pontificis. Nam quod in huiusmodi, istac interpretationes seu declarationes doctrinales locum habere possint, patet ex praecepto divino confessionis ilidemque ex praecepto praemittendi confessionem gravium peccatorum ante sumptionem Eucharistiae; quae sane praecepta nullas declarationes utique doctrinales admittere notissimum est.

296. Quoad 4. vola scilicet sive religiosa sive simplicia el iuramenla, ul inlelligalur, quomodo non intercedat proprie dicta dispensatio iuris divini, duo declaranda sunt, scii. 1° quo sensu *iuris divini* dicantur: 2° quomodo eorum obligatio resolvatur.

El quoad primum adverte (ila Suarez *de Religione* lom. 3. *de statu Religioso* lib. 6. cap. 16. n. 10.) dupliciter aliquid esse de iure divino, scii, vel naturali vel positivo el quatenus *positivum* ius divinum spectatur,

quidpiam esse de iure divino vel *instituyente* lanium (sicut v. gr. sacerdotium esi a Deo instituyente, non autem praecipiente ut quispiam sacerdotium assumat), vel etiam *praecipiente* (uti a Deo el instituyente simul el praecipiente est confessio sacramentalis gravium peccatorum vel sumptio Baptismi vel Eucharistiae etc.).

Porro institutio religiosi status per sui traditionem (praescindimus modo ab professionis sollemnitate) et per tria vola, de iure divino est, non tamen habetur aliquod de ea praeceptum divinum positivum; nam neque usus neque exercitium talis status sub praecepto est. Neque etiam post assumptum illum statum, ius divinum circa illum quidpiam praecipit; sed relinquit illum *naturali* obligationi, auae ex illo assumpto nascitur tam quoad ducationem quam quoad eiusdem observationem. El sane Christus Dominus instituit quidem el probavit hunc vivendi modum lanquam aptum ad acquirendam perfectionem; non tamen praecipit illum assumere, neque supposita professione eius, speciale praeceptum positivum posuit perseverandi in statu assumpto; sed hoc naturali obligationi, quae ex ipso statu sequitur, relinquit: sicut non oportet positivum praeceptum dare de servandis volis, quae in eo statu fiunt, quia hoc naturale praeceptum est.

Simili modo non praecipit Christus speciali praecepto positivo, hunc statum semel assumptum esse omnino immutabilem nec velat specialiter dispensationem eius; sed hoc quoque rei ipsius naturae relinquit, quatenus cum illa repugnantiam habeat vel non habet, scii, quatenus eiusmodi statui repugnet dispensatio aut non repugnet.

Quod autem dictum est de professione per tria vola religiosa, valet quoque de voto simplici. Nam utique ius divinum est, quod el approbat et consulit vola quoque simplicia; nam et Christus in Evangelio el Paulus in Epistolis suis virginitatem eiusque promissionem sive in religione sive extra religionem consulunt: neque tamen ullum praeceptum speciale positivum est aut de vovendo aut de immutabilitate in re promissa servanda; sed rei naturae ipsa obligatio relicta est. Suar. l. c. n. 18.

297. Porro ex his omnibus plane deducitur quod tum religiosa professio, tum vola quaevis simplicia non ideo indispensabilia sunt, quod quidpiam habeant de iure divino positivo; sed si quid dispensationi obstaret, id proveniret aliunde. Ergo, quod ad thesim praesentem facit, ubi solvitur obligatio voti aut simplicis aut religiosi, nulla intercedit dispensatio *a lege divina positiva*. **[H]**

Professio ergo religiosa per tria vola, tum vinculum voti simplicis ealenus dicuntur *iuris divini*, quatenus divinum dicitur ius naturale: etenim ad obligationem iuris naturalis pertinet, ul servetur fides in contractu, quo quis se religioni per professionem tradit ac religio traditionem acceptat: itemque ad ius naturale perlinet, ut homo impleat votum idest promissionem Deo faciam et a Deo acceptatam.

Alio quoque modo huiusmodi obligationes ad ius divinum pertinent, quatenus vola dicunt promissionem Deo faciam atque adeo ius Deo ipsi acquiritur ad rem promissam: insuper ius acquisitum Religioni per professionem, ul notai Suarez l. c. lotum est in ordine ad Deum; ergo el in hac habemus ius Deo acquisitum.

Ostendendum ergo superest, quomodo resolvi queal obligatio tum per professionem tum per aliquod votum simplex inducta.

298. Quod itaque allinet ad obligationem iuris divini naturalis, monent DD. (Suar. *De leg.* lib. 2. cap. 14. n. 6.) aliquid duplici modo dici de iure naturali: primus el maxime proprius modus est, quando lex aliqua naturalis quidpiam praecipit, scii, ratio naturalis in se spectata dictat, aliquid esse necessarium ad morum honestatem. Alius modus qui ad praesentem rem non facit) esi, quando dicitur quidpiam de iure naturali lanium *permissive* aul *negative* aut *concessive*, uti v. gr. hominis libertas, de qua non praecipit lex naturae, ut homo sic liber maneat.

Sed quod huc magis facii, quoad primum modum adverte, quod inter *praecepta* iuris naturalis (Suar. *ibid.* n. 7.) quaedam sunt, quae immediate obligant in suis materiis, independenler ab omni praevio consensu voluntatis hominis, ul v. gr. leges religionis in Deum, pietatis erga parentes, non infamandi, non mentiendi, non peierandi etc. Alia vero sunt, quae versantur circa pacta, conventiones aut obligationes, quae per humanam voluntatem introducuntur; cuiusmodi sunt leges de servandis promissionibus humanis, de contractibus el de iuribus, quae ex illis nascuntur.

Porro palet, in praesens agi de iure naturali posterioris huius modi. Nam tum obligatio voti tum obligatio professionis religiosae exoriuntur ex humanae voluntatis actu.

299. Praecepta itaque, quae in sua obligatione pendent a praecedenti consensu voluntatis humanae, possunt ne dispensari?

Respondent DD. distinguendo: dispensari *directe* ac praecise auferendo obligationem legis naturalis, quasi v. gr. servandi fidem cesset obligatio, N.; nam intrinseca honestas auferri aut violari nunquam potest; *indirecte*, seu mediante aliqua remissione, quae sil ex parte materiae, C.; neque enim est contra legem naturalem mulari materiam, cum id pendeat a mutatione voluntatis: facta autem eiusmodi mutatione, obligatio per se cessat, ut v. gr. dum quis remittit promissionem sibi ab alio faciam matrimonii (Suar. *De leg.* lib. 2. cap. 4. n. 11.). Verumtamen cum dispensatio proprie sil relaxatio iuris, in rigore heic non adest vera dispensatio iuris naturalis, sed potius dicenda est dispensatio *facti*, quam dispensatio *iuris*. Suar. *ibid.*

Sic itaque contingit in dispensatione voti, quod est quaedam lex privata. Lex huiusmodi privata in hoc sane differt a lege publica, quod publica lex per eandem voluntatem, qua lata est, auferri etiam potest;

at non sic privata, quae cum proprie non sit lex, sed promissio, non pendet amplius a voluntate promittentis; quia ipse non potest a se auferre obligationem, quam semel contraxit, sed oportet, ut vel tanta contingat rerum mutatio, ut obligatio per se cesset, vel ut per promissarium remittatur promissio, si res sit de promissione inter homines, vel denique ut obligatio auferatur, quatenus vel ab aliquo pendet voluntas subditi, qui propterea irritare eiusdem actum possit, vel quatenus superior jurisdictione utitur, causa legitima interveniente.

300. Porro quod praeter casum obligationis cessantis ob materiae mutationem, aut ob irrationem ex voluntate illius, qui potestatem dominativam habet in alterum, admitti debeat alius modus, per dispensationem quamdam, facile intelligitur.

Omnis quippe lex (Suar. *De voto* lib. 6. cap. 9. n. 8.) humana interdum indiget dispensatione; ergo et votum, quod est quasi privata lex humana. Ergo non deest in Ecclesia potestas ad illam concedendam.

* Ratio autem est, quia humana deliberatio ac prudentia non potest omnia circumspicere; et ideo saepe non expedire deprehenditur, quod lege fuerat praescriptum aut certe expediet, quempiam ab obligatione excipere vel propter maius aliquod bonum vel propter aliquod malum vitandum, quae est ratio iustilicans dispensationem. Et inde facile ostenditur, id extendendum esse ad vota. Quippe sicut lex, quae generaliter proponitur, in particulari potest non expedire: ita votum, quod est veluti privata lex, poterit alicui vel in aliquo casu non expedire; unde in pluribus casibus nulla sequerentur mala et pericula ex vinculo voti, nisi in eo dispensaretur. Exinde patet etiam, cur haec dispensandi facultas deesse in Ecclesia non possit. Etenim Christus non defuit Ecclesiae in necessariis. Unde haec potestas sine dubio continetur in illis verbis: *Pasce oves meas* et in aliis, *Tibi dabo claves regni caelorum* et *quodcumque solveris super terram* etc. »

301. Verumtamen addendum (Suarez tom. *De voto* 2. *De rei*. lib. 6. cap. 9. n. 9.) proprie loquendo, non dispensari in lege naturali formaliter, sed auferri et mulari materiam legis naturalis et sic cessare eius obligationem. x Etenim lex naturalis est in praesenti, ut vota Deo reddantur; haec autem lex sicut non incipit obligare, nisi postquam sit votum, ita non conservat (ut illa dicam) obligationem, nisi durante voto; et ideo si votum auferatur, cessabit obligatio legis sine dispensatione in illa. Hoc itaque sit per dispensationem, quod illustrari cum s. Thoma potest exemplo legis humanae. Nam pari modo lex naturalis dictat, servandam esse legem humanam; si tamen lex humana vel simpliciter vel in casu quopiam auferatur, iam lex naturalis non obligabit, licet in ea nulla fiat dispensatio ».

I I

302. Sic itaque locum habet ista dispensatio, quatenus « in voti ablatione

(Suar. l. c. *De Vol.* lib. 6. cap. 9. n. 15.) concurrat Pontifex sive Praelatus ex parte Dei, remittendo obligationem Deo factam et declarando, sibi esse placitum, ut votum non servetur; nam alia ratione non posset obligatio auferri aut pactum resolvi. Hoc autem modo fieri dissolutionem pacti et obligationem extinguere, facile intelligitur. Nam etiam inter homines hoc modo tolluntur obligationes promissionum et rex posset committere officiali suo, ut promissiones sibi facias relaxaret vel componeret. · S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 12. 3.: « Votum est promissio Deo facta de aliquo, quod sit Deo acceptum. Quid sit autem in aliqua promissione acceptum ei, cui promittitur, ex eius pendet arbitrio. Praelatus autem in Ecclesia gerit vicem Dei et ideo in commutatione vel dispensatione votorum requiritur praelati auctoritas, quae in persona Dei determinat, quid sit Deo acceptum, secundum illud 2. Cor. 2.: *Nam et ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos, in persona Christi*. Et signanter dicit, *propter vos*; quia omnis dispensatio petita a praelato debet fieri ad honorem Christi, in cuius persona dispensat, vel ad utilitatem Ecclesiae, quae est eius corpus ».

x Iam ergo intelligere possumus fecisse Deum. Et tunc non dispensatur in iure divino, prout significat legem naturalem, in qua formaliter et proprie dispensanda involvitur repugnantia contra naturalem honestatem; sed est dispensatio in iure divino per votum acquisito, quod suo modo ad quoddam facium perlinet, quatenus ius dicit actionem ad debitum vel ut dicit dominium. Quo modo possunt homines dici dispensatores iurium seu bonorum Dei... Nam si possunt remittere peccata, quibus homo maxime efficitur debitor Dei, quid mirum, si possint remittere debita promissionum Deo factarum? Hoc igitur modo votum mulare non est contra legem naturalem reddendi vota; quia lex ista solum exigit immutabilitatem in voluntate promittentis sine consensu promissarii, non autem illo consentiente vel iuri suo cedente, per se aut per suum vicarium ». Suar. l. c.

303. Solum videri potest (Suar, *de Vot.* lib. 6. cap. 9. n. 16.) huiusmodi ablationem voti non esse dispensationem, sed remissionem debiti; sicut homo remittens debitum promittenti, non dispensat, sed donat ius suum... Sed hae quaestiones de nomine tantum sunt. Fatendum nempe est, hanc esse, (piendam debili remissionem nomine Dei facium, quae potest dici absolutio vel relaxatio et illa tollitur quaestio de nomine: tamen quia non Deus immediate, sed per suum vicarium et quasi dispensatorem hanc remissionem facit, ideo merito dicitur dispensatio, eo vel maxime quod non vocatur dispensatio in praecepto, sed in voto; ex qua sit ut cesset obligatio praecepti reddendi votum, licet in ea non dispensetur.

Ex his intelligenda vis sententiae s. Alphonsi, ubi dicit lib. 1. n. 189.: «Certum est, Pontificem et Praelatos dispensare posse in votis, cum in his gerant vicem Dei ».

304. El dicta hucusque valent etiam relate ad iuramenta, in quibus proprie nulla intercedit dispensatio. Nam vel obligatio iuramento firmata remittitur a creditore sive ab eo, in cuius bonum credit promissio iam acceptata et sic non dicitur dispensatio, sed condonatio aut relaxatio. Vel sine consensu creditoris remittitur obligatio ab eo, qui habet potestatem dominalivam in prominentem, et tunc erit irritatio. Dispensatio ergo locum habebit in iuramentis, quae per modum voti soli Deo seu absolute fiunt; sed et ista potius remissionem quandam debiti nomine Dei facium, quam dispensationem dicit. Suar, *de iuram.*, lib. 2. cap. 38. n. 2., et cap. 40. n. 1.

305. Eodem autem pacto explicari debet dispensatio in professione religiosa. Spectari enim haec potest seu contractus inter profitentem et Religionem, quae traditionem sui a proficiente per tria vota emissam acceptat. Et tunc adhibebitur doctrina Suarez *de Statu Idelig.* torn. 3. lib. 6. cap. 16. n. 12., quod omnis contractus humanus et omne vinculum obligationis inter homines, quod mutuo consensu perficitur, praecise stando in ratione vinculi, non est ita natura sua insolubile, ut saltem per potestatem publicam et maxime supernaturaliter concessam, ex iusta causa dissolvi non possit. Et ita etiam ius civile ob bonum commune contractus quosdam vel ipso facto irritos declarat, vel irritos solvi posse etiam sine consensu eorum, quorum interest, constituit.

Contractus porro, qui in professione religiosa habetur, vel consideratur quatenus parit ius religioni, vel quatenus parit ius ipsi Deo, in cuius ordinem ac honorem et proficiens se dedicat ac religio acceptat pro illius traditionem. Atqui utroque modo facile explicatur vinculi solutio.

Nam quod attinet ad ius religioni acquisitum, cum Summus Pontifex sit etiam summus Praelatus cuiusque Religionis, habet idcirco facultatem dispensandi quantum ad id, quod ad religionem spectat, id est cedendi iuri illius in profitentem propter iustitiam et rationabilem causam; nam et loca Religio hoc modo potest iuri suo cedere et aliquando cedit, v. gr. cum putridum membrum et religiosum incorrigibilem expellit. Multo igitur magis poterit id Pontifex facere propter bonum commune vel causam, quae ad illud pertineat. Insuper Pontifex non solum est supremus Religionis Praelatus quoad potestatem illam dominalivam, quae religioni comparatur ex vi professionis, sed etiam quoad supremam jurisdictionem super totam Ecclesiam, ratione cuius supremus est dispensator omnium ecclesiasticorum bonorum ac iurium, inter quae hoc iuris genus religioni acquisitum in talem personam comprehenditur. Et per hanc igitur potestatem potest sine religionis iniuria dispensare propter bonum commune. Suar. l. c. n. 15.

Si vero contractus consideretur, quatenus ius ipsi Deo acquiritur, eadem recurrent quae de voti dispensatione diximus. Nam sicut Deus ipse (Suar.

id

BeProfess. Relig. Torn. 3. lib. 6. cap. 16. n. 18.) tanquam supremus Dominus potest cedere huic iuri sibi acquisito; ita Pontifex, non ut dominus, sed ut dispensator, potest illud remittere et hoc est in professione dispensare. prout dispensatio haec accipitur non proprie pro relaxatione legis, sed prout dicit remissionem debili.

306. Quoad 5. ex supradictis (sup. n. 282.) scii, solutionem in matrimonio rato, eodem modo explicatur obligationis huius relaxatio, ac superius nn. 298. 300. dictum est de qualibet obligatione ex humano consensu seu contractu orta.

Neque enim lex naturalis ita absolute praecipit, ut vinculum matrimonii rati sit insolubile, quasi intrinsece malum sit, contractum eiusmodi dissolvi. Ex principiis enim naturalibus hoc solum evinci potest, non posse illud dissolvi privata auctoritate et voluntate contrahentium; quia talis dissolutio non sit sine aliquo praeiudicio communitatis seu naturae conservandae, cui per tale vinculum fuit aliquo modo ius acquisitum. Sicut autem natura ipsa potest iuri suo cedere ob bonum maius, quod in suum quoque commodum redundat, administratio autem bonorum ac iurium communitatis ad eum perlinet, qui curam communitatis gerit; proinde haec iuris remissio ad publicam auctoritatem spectat. Et cum matrimonium sit sacramentum, haec potestas suo iure ad Ecclesiasticam potestatem, scii. Rom. Pontificem perlinet, qui in casu dum dispensat, non iuris divini obligationem laxat, sed uti Superior ob maius bonum decernit, non expedire, ut vinculum per contractum inductum perseveret. Suar. *de Legib.* lib. 2. cap. 14. n. 20.

307. Denique quoad 6. scii, obligationem residentiae, quae obligatio iuris naturalis dici potest, concedendum DD. putant (Suar. *De Leg.* lib. 2. cap. 14. n. 22.) dispensari posse, sed negandum, dispensationem fieri in iure naturali praeceptivo; cum reipsa dispensatio contingat in materia, quatenus haec materia pendet ex consensu ac voluntate humana, pacto scilicet inter Episcopum et Ecclesiam: quocirca ex hac parte pactum mutabile est saltem per publicam potestatem.

Et sic declarari res potest. Illud enim pactum inter Episcopum et suam Ecclesiam, ex rei natura, subordinate supremo Pastori, adeo ut in illo pacto includatur conditio offerendi se ad ministerium illius Ecclesiae *cum subordinatione ad supremum Pastorem*, qui habet in ea Ecclesia excellentiorem potestatem et immediatam etiam curam. Quando autem Pontifex dispensat in residentia, ipse statuit quoque, qua ratione pro tali tempore providendum sit ministerio eiusdem Ecclesiae et quasi onus illius in se suscipit; exinde itaque consequenter, ut proprius Episcopus personali obligatione liberetur, non per dispensationem in praecepto naturali, sed quia ista ratione reipsa implet pactum cum sua Ecclesia, ex quo illa praecepti obligatio proveniebat. Vel potius obligatio illa alio impletur modo, qui in

pacto ipso includebatur, dum Ecclesiae modo praescripto ex rationabili causa a supremo Pastore providetur. Suar. l. c.

Et haec salis circa quaestionem, an dispensare Pontifex Romanus possit in lege seu iure divino; quae ad id profuerint, ut ratio reddatur dispensationum, quas enumeravimus.

308. Addit heic s. Alph. lib. 1. n. 188. Pontificem potestate ordinaria dispensare posse in quibuscumque legibus canonicis. El hac in re advertatur, in legibus mere ecclesiasticis dispensationem semper fore validam, licet illicita esse possit, ubi deest causa quaequam rationabilis: in iis vero, in quibus Pontifex habet potestatem tantum administrativam, uti v. gr. in dispensatione votorum, iuslam causam requiri non modo ul sil licita, sed eliam ul sit valida. Et hunc sensum habent verba Auctoris, ubi inquit, *non posse sine causa dispensare in lege divina*, idesl in iis, in quibus (ul superius explicavimus) potestate mere oeconomica utitur.

309. Quod dicit A. de Episcopis, qui in lege Ecclesiae dispensare non possunt sine gravi causa, inellige eliam de *validitate*. Celerum qnandonam, iusla causa accedente, in legibus generalibus Ecclesiae possint dispensare, superius dictum est n. 287.

LXXXIX. 2. Dispensatio in volo vel iuramento, sine iusla causa, eliam a Papa facta, esi invalida, ut Sanchez. Suar. II. cc.

310. Ratio horum ex disputatis palet. Nola tamen, non temere iudicandum de superiore et nisi evidenter constet de opposito, pro ipso stat praesumptio ac proinde pro validitate. Vid. in Resol. 4. seq.

XC. 3. Valida est, si superior per errorem iuslam causam arbitretur, aut (etsi non arbitretur et temere dispenset) reipsa tamen sil. Sanch. 1. c. Azor. Sà, Salas n. 81. Similiter si dispenset causa, quae revera legitima esi, non praecognita, probabiliter tamen valere docent Sanch. et Dian. p. 8. t. 3. r. 19. 21. etc. contra Azor.

311. Nola, hoc loco non agi de legislatore, qui valide dispensat, etiamsi desit iusta causa, quique in casu praesenti eliam licite dispensaret, si bona fide putaret, sufficientem adesse dispensandi causam. Agitur ergo de inferiore seu de eo, qui non in sua lege, sed in lege superioris dispenset, cuiusmodi est eliam Pontifex relate ad ea, in quibus mere oeconomice disponit.

Quoad hanc partem Resolutionis s Alphonsus in parenth. ad li. loc. n. 180. remissive et reipsa lib. 3. n. 251. agens de voto, fatetur sententiam Vactoris scii, quod valida sit dispensatio, tradi a gravissimis DD. Sanchez, Lessio, Salmanticens., Navarr., Solo, Tamburini etc. aliis apud Palaum; se tamen sequi sententiam Palai, qui *de Legib.* Tract. 3. disp. 2. p. 8. n. 5. post Salas et Rasilium De Leon, quibus el Laymann lib. I. tract. 4. cap. 22. n. 12: s. Alphonsus adiungit, dicit, *oppositum tenendum, si deinde certo comperiatur, causam non affuisse aut non fuisse suffi-*

cientem. Ratio, inquit s. Alph. post Palaum, est, quia certum est principium, in lege superioris invalide dispensare inferiorem sine causa sufficienti.

312. Verum haec ratio non elidere videtur vim argumentorum pro sententia affirmante Auctoris. Hic enim tradat de casu non in quo dispensans scit causam non esse sufficientem, sed in quo adest quidem causa aliqua dispensandi, sed error praelati accedit in eo consistens ut in re dubia putet sufficientem esse causam, quae reipsa talis non est. Sic enim quaestionem ponit Sanchez ab Auctore allegatus *De matrim.* lib. 8. Disp. 17. n. 8. et *Moral.* lib. 4. cap. 44. n. 10.

Porro Sanchez ita ratiocinatur: « Cum in iis dubiis potestas dispensandi sil legitime concessa, superior ea legitime usus est. Ergo valor actus non pendet a futuro eventu ». Quae argumentatio his principiis continetur; certus adest valor dispensationis neque hic valor idcirco a futuro eventu pendere poiest, quando praelatus inferior legitime utitur potestate, quae pariter legitime concessa ipsi a superiore fuerit. Atqui in casu inferior legitime utitur potestate sibi legitime a superiore concessa. Ergo.

El maioris propositionis veritas patet; quippe hae dispensationes absolute, non autem conditionale dantur, nisi forte inclusam quis velit tacite aut expresse conditionem: *si vera sunt exposita* (quae nihil huc facit); at profecto nemo in dubiis aut non dubiis dispensat cum hac conditione: *si non fallor in iudicanda causae sufficientia* aut *si in dubio isto causa est sufficiens*. Et ratio evidens est; nam secus infinita esset scrupulorum seges.

Quoad minorem vero, scii, inferiorem posse dispensare, etiam cum dubius est de causae sufficientia, doctrina communis est (Sanchez. *Moral.* lib. 4. cap. 45. n. 10), quam probat et admittit ipse s. Alphonsus lib. 1. n. 192.

Praeterea, ut notat Sanchez lib. 4. cap. 44. n. 10., recta Ecclesiae administratio postulat, ut scrupulis obvietur nec ferendum est, ut passim infringantur, quae bona fide a suis praelatis petita et gesta fuerint.

313. Quod vero dicit s. Alph., Laymann in opposita esse sententia, non subsistit; quia Laymann et alii ab eo citati, inter quos est eliam Sanchez, de alio casu disputant el ipse s. Alph. lib. 1. n. 180. Laymann allegavit pro sententia Sanchez. Et hinc petenda est sententiarum apparens dissensio. Laymann aliique infra allati disputant de quaestione, quam Auctor resolvit Resol. 8. et s. Alph. n. 186. eam probat, imo pro ipsa allegat et s. Thomam.

Quaerunt scilicet (Laymann lib. 1. tr. 4. cap. 22. n. 12.) an si subditus bona fide dispensationem petat (vel eliam non petenti superior tribuat v. gr. si Episcopus mittit ad suscipiendos Ordines subditum, quem scit esse irregularem: sufficiens enim in isto facto habetur indicium dispen-

sationis, quam concedit, ul habet Suar. *De censur.* disp. 41. sect. 3. in fin.) allatis rationibus, quas superioris examini committit, impetrata dispensatione, securus esse possit? El respondet Laymann: « Securus esse potest et praesumere, legitime collalam fuisse, saltem in conscientiae foro, *donec contraria veritas appareat* ».

314. Quod idem definii Suarez quoad casum dispensationis concessae facto aliquo (ut diximus) ab irregularitate; ubi ait: « In foro interno sufficit, ul non constet de *causae defectu*, quia subditus praesumit superiorem recte agere ». (a)

El Sanchez *De matrim.* lib. 8. disp. 17. n. 15. 16: « Communis resolutio est, quando princeps dispensat motu proprio et non ad partis instantiam *in iure humano*, praesumi praesumptione iuris et de iure, contra quam non admittitur probatio, adesse causam iustam. Secus quando ad instantiam partis, aut in iis, quae sunt de iure divino aul de iure naturali divino: tunc enim non praesumitur causa nisi probetur... Haec tamen doctrina agit de praesumptione fori externi. Nam in foro conscientiae existimo praesumendum esse pro superiore, dum *subdito non constat defectus causae*. Quod non obscure significat Sotus in 4. disl. 21. q. 2. ari. 2. ubi tractans de dispensatione Pontificis in volo dicensque, dispensationem absque legitima causa non tenere, subiungit, ubi manifestus error non intervenit, praesumi causam legitimam el *De iusf.* lib. 7. q. 4. art. 3. ad 2. in fin., ubi ait tunc dispensationem voti censendam irritam, *quando manifeste constat, nullam esse causam* ».

315. Ex his manifeste palet, duos distinguendos casus diversos, in quibus diversa fertur sententia scii. 1. quando constat causam nullam esse vel constat non esse sufficientem : 2. quando adest causa aliqua et error est circa sufficientiam. El cum reperiamus in uno consentientes cum s. Alphonso eliam illos, quos ipse ut sibi contrarios traducit el quos reipsa alibi eidem in alio casu oppositos cernimus, inde confirmatur, dissensionem hanc doctorum esse apparentem, quia non de eadem re disputant.

316. Tamen sincere dicendum est, s. Alphonsum fuisse deceptum a nonnullis, qui ante eum duplicem illum casum confuderunt.

(a) Reiffenstuel lib. 1. tit. 2. n. 481. quaestionem ponit, utrum si Papa vel Episcopus scienter assumit inhabilem ad officium vel dignitatem, censeatur hoc ipso cum eo dispensare. Er respondet affirmative de Papa, si ille inhabilis sit iure humano; censeatur enim absque alia dispensationis expressione reddere eum habilem dispensando: non it. un Episcopum, nisi vel cum causae cognitione procedat, vel inhabilitas contingit solum ex vi constitutionis ilioecesanao. Et n. 483. addit : < Non praesumitur Episcopus velle dispensare, nisi procedat cum causae cognitione, praecognoveritque iusitiam et rationabilitatem >. Et hoc est, quod Suarez alii que dicunt praesumi in foro interno, quousque constet, *nullam* re ipsa rationabilem causam affuisse.

Talis est Palaus, qui *de Vot.* disp. 2. punct. 9. n. 4. et rursus tract. 3. *De legib.* disp. 6. p. 8. §. 2. n. 5. scribit: « Temperant, nisi bona fide inferior Praelatus procedat, existimans adesse causam legitimam, cum tamen non sit... At haec limitatio mihi non probatur. Tum quia ad rectam gubernationem Ecclesiae non pertinet confirmare dispensationes *sine causa*, sed illas excusare; alias pertineret etiam ad rectam gubernationem, ut quoties dispensandi putarent bona fide, nullam dispensationem sibi esse necessariam, validos aclus efficerent, nulla adhibita dispensatione et sic contrahentes bona lide in gradibus prohibitis valide contraherent... Tum quia allegantes, superiorem absque legitima causa dispensasse, audiuntur, etiamsi superior bona fide processerit ». Ubi ratio confusionis est, quod videatur disputare de dispensatione concessa *sine causa* el dein aequivoca locutione *causae legitimae* extendat ad casum dispensantis cum *causa sed non sufficienti* el sic extendat ad casum Sanchez (quem allegat) eliam, quando de sufflicientia dubitari poterat.

Quae confusio nullo clarius apparet apud Iomnem Salas, a quo fere transcripsit Palaus. Nam hic *De legib.* disp. 20. sect. 4. n. 34. ponit quaestionem: « Quid si Praelatus inferior bona fide putavit, causam esse *iustam et sufficientem*, quae tamen iusla el *sufficiens non erat* ». Et allata doctrina Sanchez, subdit n. 35.: « Sed haec sententia dubia est; quia bona fides non solet acta *alioqwn nulla* reddere valida, sed excusare... alioquin si Episcopus *sine ulla omnino causa* dispensaret in legibus Papae, vel in votis aut iuramentis, putans bona fide vel nullam causam requiri vel causam subesse, dispensatio esset valida, quod nullus admittet. Item si aliqui bona fide contraherent in gradibus prohibitis vel cum alio impedimento iuris humani aul eliam divini, validum esset matrimonium etc. ».

Haec prorsus indisciplinata sunt. Ac 1° Negamus, quod supponit, *nulla esse et irrita acta*, si dispensatio in re dubia fiat bona fide. 2° Quorsum a questione *de causa non sufficienti* transilit abrupte ad casum *ubi nulla causa adest*, imo ad casum ubi ne ulla quidem quaeritur dispensatio? Numquid pares sunt quaestiones, ul ab altera ad alleram liceat arguere? Intolerabiliora vero sunt ista, quatenus haec consecraria quodammodo affingit patronis sententiae contrariae, dum isti (vid. Sanch. sup. n. 304.) oppositum dicunt, diligenter casum a casu distinguentes. Basilics Pontius *de Mat.* l. 4. c. 14. n. 8. transcripsit Salas.

317. Potius Suarez dicerem inclinare in oppositam sententiam (licet reipsa non ponat quaestionem de dispensatione concessa *in dubio de causae sufficientia*), quando *de Voto* lib. 6. cap. 17. n. 20. haec scribit de dispensatione in voto: « Si subdito non constet de *insufficientia causae*, censeo, posse sine scrupulo uti dispensatione propter rationem supra datam, quod potest et debet praesumere pro praelato: si autem constet

de insufficientia causae pro dispensatione el de sufficientia pro commutatione, posse ex vi talis dispensationis uti prudenti arbitrio el commutationem facere in minus; quia saltem ad hunc effectum poterit esse valida illa dispensatio ». Prius autem n. 6. scripserat: « Si quis bona fide procedat et causam veram proponat, quam sufficientem ipse existimat, iudicium eius praelato relinquendo, tunc secure procedit iudicium praelati sequendo, pro quo semper praesumere debet ».

318. Quoad 2. partem Resolutionis, s. Alphonsus contra quosdam, qui negabant, id valere, si sic dispenset inferior, scribit lib. 1. n. 181. « Secunda sententia probabilior et communior dicit, <quod existente causa, valeat dispensatio et dispensatus licite utatur illa, a quocumque superiore illa sil impensa. Ratio, quia valor dispensationis non pendet a cognitione causae, sed ab existentia illius: sicut valet electio capacis ad beneficium, licet capacitas ignoretur ab electore ex Gap. *Nihil* 44. *de Electione* ».

XCI. 4. In dubio de valore dispensationis, validam censeri, eo quod praesumatur in favorem actus, ne pereat, probabile putat Sanch. etc. cum Dian. p. 3. t. 6. r. 9. p. 4. t. 3. r. 45. 64. p. 8. t. 3. r. 62. contra Mol. etc.

319. De hac re s. Alphons. lib. 3. n. 251. postquam negaverit dispensationem valere, cum bona fide credebatur adesse iusta causa, si postea certe comperiat non adfuisse causam vel non sufficientem cf. n. 311.; subdit: « secus autem dicendum puto (h. e. dispensationem valere), si dubium sil, *an adfuerit causa vel an sufficiens*; tum quia in dubio tunc stat pro vaiore dispensationis tum quia urget hic ratio, quod esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem *inquirere tenerentur* de eius valore el cum hoc frequenter accideret, bene tunc praesumitur Deus ratam habere dispensationem illam ad conscientias pacandas el ad redam gubernationem ».

In quibus verbis aliquid occurrit, quod ob suam benignitatem vix admittendum videri cuidam poterit. Nam resolutionem extendit ad duplicem casum, quo dubitatur scii. 1° An causa adfuerit, 2° an fuerit sufficiens. El tamen ipse s. Doctor uliqûe consentit, licitam esse dispensationem, quando dubium est de sufficientia causae lib. 1. n. 178. intra textum Bus., non vero, quando dubium est, *an causa adsit*, ibid.; regula autem generalis est, invalidam esse in inferiore dispensationem, quae in superiore ex defectu causae esset illicita. Supponenda ergo heic erit doctrina communis, subditum in quovis dubio debere pro praelato praesumere.

XCII. 5. Habens potestatem generalem dispensandi potest etiam secum dispensare directe et immediate. Sanch. Dian. p. 8. t. 3. r. 16. contra Suar.

320. Nola 1° (it quaestio de habente facultatem generalem dispensandi; nam si cui facta est facultas specialis ac determinata dispensandi cum

aliquibus, palam est, non posse eum uti tali facultate etiam erga se, sicut nec posset circa alios praeter illos, pro quibus facultatem accepit.

2° DD. duplicem modum distinguunt, quo superior secum dispenset, scii. 1° *indirecte ac mediate*, 2° *directe et immediate*.

El dispensationem quidem mediatam seu indirectam duplici ratione contingere posse dicunt. *Primo* quando superior dispensat m re quapiam cum communitate, cuius el ipse pars est. Etenim repugnaret aequitati, ut dum cessat obligatio pro lota communitate, solus superior maneret ligatus. Ita v. gr. si Episcopus ex insta causa dispenset generaliter ab abstinentia ovorum suam dioecesim in die ieiunii, ex speciali consuetudine seu statuto in illa dioecesi servandi, poterit el ipse manducare ova. *Secundo* quando superior alteri dat facultatem el dein ab isto, cui dedit facultatem dispensandi per delegationem, ipse petat dispensationem. Nam delegare utique hanc facultatem potest; quia ipse habet facultatem ordinariam. El postquam facultatem hunc alteri fecit, nihil prohibere debet, ne et ipse obtinere id possit, quod delegatus potest aliis indiscriminatim dare; quippe non debet superior esse deterioris conditionis, quam subditi. Ita si Episcopus canonico poenitentiario dederit facultatem dispensandi in ieiunio vel abstinentia carniû aut butyri per quadragesimam el ipse deinde iuslam causam habeat dispensationem eiusmodi petendi, hanc a poenitentiario postulare el oblinere poterit.

Dispensationem vero *immediatam seu directam* tunc contingere dicunt, quando superior eodem modo, quo cuipiam particulari subdito specialem tribuit dispensationem, sic el sibi concedat. Aliqui DD. huc exemplum afferunt superioris regularis, qui, ul inquiunt, sicut cum singulis aliis potest dispensare in Regulis Ordinis, ita et ipse potest se dispensare. Verum ul hoc exemplum valeat, non debet res esse de iis, ad quae mere requiritur licentia superioris, v. gr. in habenda concione vel in facienda peregrinatione aut deambulatione. Nam nemo ambigere potest, superiorem posse, non secus ac alii, deambulare, condonari etc.; sed in his, ul alias advertimus, non dicitur dispensare. Agitur ergo de iis, quae sint vulnus alicuius legis (v. gr. ieiunandi feria sexta, surgendi ad matutinum media nocte etc.) cl ad quae quis tenetur, uti sunl quae debentur ex voto etc. Ita v. gr. si Episcopus secum dispensat quadam die in recitatione Horarum vel in ieiunio, vel abstinentia, vel in quopiam volo.

321. Auctor itaque cum Sanchez et Diana tenet, superiorem posse secum dispensare *directe*. El s. Alph. lib. 1. n. 183. addit, idem docere s. Tliom., Caici., Laym., Palaum, Bonacinam etc. Quia, inquit, est iurisdic-tio pure voluntaria, quae etiam erga seipsum exerceri potest. Hinc bene sibi dispensare potest in volis, juramentis, ieiunio etc. »

Et in hisce s. Alph. verbis indicata apparet ratio, cur alii negarent,

posse quempiam secum dispensare. Nam, isti aiunt, dispensatio est actus jurisdictionis in alium et quidem in subditum. Ergo, cum nemo sil alter a se, aul sibi possit esse subditus, non poiest ergo jurisdictionem in seipsum exercere atque adeo nec dispensare secum, sicut non potest se absolvere a peccatis.

Hanc difficultatem egregie solvit Suarez *de Legib.* lib. 6. cap. 12. n. 9. multiplici ex capite. Inquit enim: « Non omnis actus jurisdictionis requirit distinctionem personalem inter eum, qui iurisdictionem exercet el eum, circa quem exercetur; sed lanium illi actus, qui requirunt coactionem et propriam sententiam, per quam dicitur ius inter paries el ideo requirit tertiam personam distinctam ab illis. At vero dispensatio per se est actus jurisdictionis voluntariae respectu eius, cum quo dispensatur et ideo ex ea parte non requirit personam ab eo distinctam. Respectu eliam ipsius legis aul legislatoris vel boni communis, quibus aliquo modo potest praejudicare dispensatio, non potest requiri persona a legislatore distincta. Nam ad ipsum pertinet suam legem tueri el comuni bono consulere. Ergo non repugnat ex natura rei, supremum legislatorem secum dispensare in lege a se lata; quia circa se exercet voluntariam iurisdictionem et contra rempublicam etiam non est coactio, sed prudens administratio cuiusdam rei communis. Unde confirmatur *primo*; nam supremus princeps poiesl distribuere bona communia inter membra communitatis, comprehendendo eliam seipsum et ila ipse imponit tributa sibi solvenda, prout ratio iuslitiæ exigit: sed dispensatio in lege est quasi commune bonum distribuendum el applicandum membris prout expedierit. Ergo non minus poiesl princeps hoc facere circa seipsum, quam circa alios. Confirmatur *secundo*; quia princeps seipsum ligat sua lege: ergo nullo magis potest se solvere; quia ligare magis special ad iurisdictionem involuntariam et coactivam et ideo non potest seipsum immediate et, ut ila dicam, privalim per legem ligare, sed snlum concomitante) cum communitate, cui legem imponit, idque non solum voluntate propria, sed adminiculo iuris naturalis, ut supra vidimus: solvere autem seipsum potest *directe* et privalim; quia dispensatio et est actus, qui per se exercetur circa unam personam et est jurisdictionis voluntariae; idenque magis potest princeps seipsum eximere a legis suae obligatione ex insta causa. »

322. At si haec habet Suarez, cur A. dicit, se illa docere contra Suarez?

Respondeo, Auctorem eam allegationem ex Diana torn. 3. tr. 2. resol. 6. n. 1. mutuatum esse; sed apud Dianam non ila large id intelligendum. Et reipsa Suarez *de Legib.* lib. 6. cap. 12. n. 8. scribit: « Difficultas ad hoc revocatur, an legislator possit secum dispensare in suis legibus, quatenus illis ipse etiam ligatur. Hoc dubium attigi *de Sacram.* disp. 82.

sect. 2. circa fin. et *de Tndulg.* disp. 52. sect. 1. n. 20. et *de Vot.* lib. 6. cap. 11. n. 2. brevilerque definivi, Pontificem posse indulgentias sibi applicare seu thesaurum pro se eliam dispensare, sive dispensando pro lota communitate, cuius ipse est praecipuum membrum sive sibi soli immediate et directe indulgentiam concedendo. El simili modo posse secum in legibus el votis dispensare, vel committendo alteri potestatem, ul secum dispenset, si iuslum esse indicaverit (quod melius el consulendum esse indicavi), sive per sese rem indicando el dispensationem sibi concedendo. Quae sententia in summo Pontifice communis est... eademque resolutio locum habet in quocumque supremo Principe seu Rege temporali quoad leges civiles, quia servat eandem proportionem ».

323. De praelatis autem inferioribus sub lit ibid n. 11.: * De quibus loqui possumus aul respectu legum, quas ipsi condunt... aut respectu legum suorum superiorum... Loquendo enim de priori modo, sine ulla controversia dicendum est, posse secum dispensare in suis legibus, sicut Papa vel Rex in suis. Est enim eadem proportio ac subinde eadem ratio, quia scii, talis lex principaliter ac per se pendet ab Episcopo; ergo distributio obligationis eius... ab eadem voluntate et potestate pendet: ergo. Tum n. 12.: « Loquendo autem alio modo de his praelatis..., qui potestatem habent dispensandi in legibus superiorum, maior est difficultas... Quod ad praesens attinet, certum est, dispensationem non repugnare propter identitatem personae; nam quoad hoc eadem est ratio: tamen in potestate activa dispensandi potest esse diversitas. Nam respectu propriae legis ex natura rei sequitur, ut qui eam tulit, possit in ea dispensare, nisi prohibeatur: in lege autem superioris hoc non sequitur ex natura rei, sed pendet ex modo potestatis a superiore concessae... Nunc ergo solum dicimus, quotiescumque constiterit, potestatem datam esse sub hac amplitudine, praelatos posse secum dispensare, sicut de praelatis Religionum sensit s. Thom. 2. 2 q. 185. ari. 8. in fin., ubi ait, praelatos ReliJonum posse secum dispensare in praeceptis seu ordinationibus suae regulae. Et addit: « s. Thomas el alii clare loquuntur de *propria* dispensatione derogante legi prohibenti vel praecipienti absolute ».

324. Cum ergo Suarez facultatem secum *directe* dispensandi communem faciat tum supremo Legislatore, tum inferioribus praelatis, videri posset, nullam adesse rationem cur Auctor el Diana ante ipsum dixerint, Suarez in opposita esse sententia.

Et reipsa dicendum est, nihil distare doctrinam Suarez a communi ab Auctore exposita: Diana vero abs re Suarez velut contrarium allegat torn. 3. tr. 2. resol. 5. n. L, cum titulum quaestioni ponit. « An qm potestatem habet dispensandi in lege cum aliis, possit secum dispensare »; nam n. praec. vidimus, Suarez respondere affirmative, posse nempe ipsi a superiore potestatem dispensandi cum hac amplitudine communicari.

Verumlamen aliquid affuit, quod ansam aliquam daret Dianae, ul Suarez inter contradicentes numeraret. Nam ibi Diana non solum de dispensatione *in legibus* agit, sed etiam de dispensatione *in votis, irregularitatibus* etc.

Porro quod attinet ad vola, Suarez *de Voto* lib. G. cap. 11. n. 2. utique statuerat, posse Pontificem secum dispensare; sed quoad Episcopos, ibid. nn. 3. 4. refellit ul infirmas rationes eorum, qui aiebant, vel dispensari cum illis posse ab Archiepiscopo, vel eos eligere posse confessarium, a quo dispensentur in volis. «Quod autem, inquit, confessori ab Episcopo electo Pontifex illam (facultatem) conferat, iure non probatur. Nisi ergo consuetudo Episcoporum talem facultatem ostendat, iure ordinario a Pontifice in hac dispensatione pendent, quia illi immediate in his spiritualibus subjiuntur.» Et dein n. 5. idipsum extendit ad alios praelatos exemptos et quoad Regulares ait: «Si vero regularis sil, prior, guardianus et similes a Provinciali, hic a Generali vel Gommissario et denique inferior a superiore dispensandus est; quia superior habet in inferiorem praelatum jurisdictionem el non e converso neque idem in se ipsum».

Quocirca apparet, discrimen inter Suarez el reliquos esse potius materiale, scii, dispendandi secum facultatem ampliorem Episcopis ac praelatis inferioribus ab aliis fieri, quam a Suarez Et hoc discrimen ideo quoque non perlinet ad praesentem quaestionem; quia Suarez non *directe* solum, sed etiam *indirecte* secum dispensandi potestatem illis negat.

325. Celerum opinio Suarez, quae nullam Episcopis ac praelatis inferioribus secum in votis el irregularitatibus dispensandi sive directe sive indirecte potestatem facit et quidem ob hanc rationem, quod in spiritualibus solum Pontifici subduntur, asseclas non invenit. Imo ne ipse quidem diffitetur, eam rationem non concludere, si aliter consuetudo evincat; prouti reipsa el consuetudo el auctoritas id Episcopis concedit. Cumque communis sil haec doctrina, eo ipso licet ea uti in praxi; quia in materia iurisdictionis vel probabilis lanium sententia certam parit jurisdictionem.

Communem doctrinam sic proponit Sanchez *de Matr.* lib. 8. disp. III. n. 3. «*Dubitandum quoque non est*, posse praelatos suo confessario committere, ul cum ipsis dispenset in iis omnibus, in quibus possuot cum subditis ipsi dispensare; ne deterioris conditionis subditis sint, cum subditi prae manibus habeant praelatum potentem cum illis dispensare. Atque durissimum esset cogere praelatos soli Pontifici subditos, ipsum adire ad quamvis dispensationem oblinen Iam. El ratio est, quia... cap. tin *de Poenit. et liemiss.* indulgetur Episcopis et praelatis exemplis posse sibi eligere confessarium el quamvis ibi textus de sola absolutione sacramentali mentionem faciat, at mens fuit his praelatis prospicere per illum confessarium in omnibus, quae possunt ipsi in subditos exer-

cere.» El allatis pluribus DD. subdit: «Et idem docent... (et merito) de praelatis Religionis. Potest enim confessor ab ipsis electus ex eorum commissione cum ipso dispensare in omnibus, in quibus ipsi praelati possunt cum subditis».

Addit porro Sanchez ibid. n. 4. difficultatem in eo residere, an in his possint praelati secum *directe* dispensare; et ibid. n. 6-10. respondet, probabilius id affirmandum de omnibus, qui id possunt *indirecte*. Et cum his accedat etiam (Suarez sup. n. 323-324.), nihil ulterius de hac re addendum est.

Totam hanc quaestionem breviter el dilucide habet Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 22. n. 30-33.

XCIII. G. Valet dispensatio obtenta per vim aut metum (modo causa sil insta). Item data sine ullis verbis, sola mente. Turrian. Dian. p. 8. tr. 3. r. 17.76. p. i. 1.4. r. 118.

326. Duas partes habet Resolutio. Quoad primam de obtenta dispensatione *per vim*, idesl per melum (nam vis tollit voluntarium, metus autem voluntarium actum inferi), ila bene s. Alphonsus lib. 1. n. 184: «Quando causa dispensationis existit, dispensatio semper est valida, dummodo non constet, superiorem dispensationem dedisse sine animo dispensandi; metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis». El alioqui nullo iure irritatur eiusmodi dispensatio, sicut iure irritatur matrimonium metu contractum. Prosequitur s. Doctor: «Oblentio autem talis dispensationis est etiam licita, si iuste praelato metus inficitur, v. gr. si subditus minetur, se conquesturum apud supremum superiorem, vel iuslam accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit iniustus; adeoque dispensatio tunc posset pro lubito a superiore postea revocari (nisi tamen debita foret). Quando vero superior, metu coactus, verbis tantum concedit dispensationem, non autem animo, tunc certe ipsa est nulla. Ceterum, nisi constet defuisse animum, hoc non est praesumendum».

327. Quoad alleram partem, de dispensatione concessa *solum mente*, non autem verbis, Auctor inelligit dispensationem *tacitam*, quae scilicet ex silentio (quod est quoddam factum) dispensantis colligitur; nisi enim aliquo ex indicio colligeretur, inutilis esset actus mentis; quia uti nemo ea dispensatione, quam non novit, posset.

Sciendum ergo, distingui solere dispensationem in expressam (quae scilicet propriis el apertis verbis conceditur) el tacitam (quae aliis signis seu factis indicatur), quae quidem, ul inquit Suarez *de Leg.* lib. 6. cap. 13. n. 11. «difficilior est ad explicandum; quia non consistit in aperta significatione voluntatis, sed tantum in *praesumpta*, quae obscurior est».

Licet porro quidam hanc secundam non admiserint, communiter tamen omnes hoc dispensationis genus autumant el possibile esse el sufficiens

et contra quosdam, qui hanc in solo supremo legislatore admittebant, plerique indifferenter eam locum habere posse in quolibet dispensante censent. Suar. ibid. n. 11-13.

328. Duo autem modi dispensationis huius tacitae censentur. Unus est per scientiam et patientiam praelati *rationabilem*, quando scii., praelato vidente, subditus contra legem operatur, v. gr. matrimonium contrahit impedimentum habens aul quid simile el superior non impedit nec contradicit, cum facile posset, sed tolerat; tunc emm consentire praesumitur dispensando. Ratio est, quia *praesumitur id permittere sine peccato suo et subditi*, quoad fieri possit; atqui si non laceret ex voluntate dispensandi, tum subditus peccaret, uti palet el ipse etiam peccaret contra officium suum, cum teneatur subditum corripere el impedire ne frangat legem. Ergo illud esi sufficiens signum tacitae dispensationis. Confirm, quia taciturnitas illa est *quaedam ratihabitio de praesenti*, quae mandato comparatur, iuxta Reg. 10. iuris in 6 : « Ratihabitionem retrahere el mandato non est dubium comparari ». Suarez *de Leg.* lib. 6. cap. 13. n. 17.

329. Advertit tamen Suarez ibid. n. 18. Canonistas communiter non consentire. Quorum sententiam ipse Suarez ibid. n. 21. praeferendam putat in foro externo et secundam hanc in eo regulariter iudicandum. Non modo enim est communior haec doctrina inter interpretes iuris, sed etiam quia ipsum indicium taciturnitatis praelati videntis facium est valde incertum el de se solum indicat permissionem, non consensum.

Et sane polest permissio illa esse sine peccato praelati; quia ille se gerit ad vitandum maius malum, vel propter indisposibilitatem, quam in subdito limet vel propter scandalum aliorum, quando facium est publicum vel quia grave aliud nocumentum timet. Saepe etiam polest esse illa permissio ex quadam negligentia el nimia connivenlia praelati vel ex pusillanimitate nimia el ideo licet superior non excusetur a culpa, non ideo praesumitur dispensatio; quia fortasse maior esset culpa ita temere dispensare. Quod maxime habet locum, quando dispensatio esse deberet in aliquo defectu permanente, uti in irregularitate vel alio simili. Incredibile enim est, propterea quod Episcopus sciat, subditum irregularem celebrare et dissimulet, scilicet praesumi, dispensare cum illo in irregularitate, etiamsi alias possit, nisi ex aliis certioribus coniccluris de illius voluntate et insta causa dispensandi constet; quae comeclurae in foro exteriore difficillime probari possunt et forte non admittentur. Suar, ibid. n. 21.

330. Verumtamen non omnino reficienda prior sententia de valore laici dispensationis, dummodo prudenter ea sententia limitetur. Nam licet sola taciturnitas non videatur sufficiens indicium positivae voluntatis dispensandi, ut ex praedictis elucet; posset tamen consummari praesum-

plio, si aliae circumstantiae adiungerentur. Illa v. gr. si causa insta dispensandi tam subdito el superiori singillatim, quam alteri de altero invicem nota esset el intercederet aliqua occasio msta non petendi expressum consensum el ex consuetudine inter subditum el superiorem praesumi prudenter posset talis voluntas superioris. Suar, *de Leg.* lib. 6. cap. 13. n. 22.

Sane si admittitur, ex taciturnitate colligi collationem iurisdictionis, quando taciturnitas aequivalet ratihabitio de praesenti, non apparet, cur hoc ipsum quoad dispensationem concedi non possit.

331. Alius tacitae dispensationis modus est, quando superior ex certa scientia aliquid praecipit vel concedit sublato, quod sine dispensatione fieri aul valere non polest. Ita si Pontifex det beneficium alicui, quem scit esse irregularem vel si praecipiat, ut carnes edat die abstinentiae. Ratio quia princeps non praecipit repugnantia nec praesumitur praecipere iniquitatem vel facere actum invalidum. Ergo dum concedit aul praecipit, censetur tollere, impedimentum. Suar. l. c. n. 23.

Hae autem rationes procedunt de quolibet praelato, qui tamen in eo actu procedere ex certa scientia debet; quia si id ignoret, non poterit voluntas ad illud tollendum extendi, quia voluntas non fertur in incognitum. De hac porro scientia, quod attinet ad conscientiae forum, salis est ut constet ipsi dispensato quacumque ratione, sive quia v. gr. ipsemet defectum suum aperuit praelato, sive quia ceno scit, hunc illi esse notum. In foro tamen externo ei, qui dispensationem tacitam allegat, incumbet probare, praelatum ex certa scientia processisse; scientia enim facili non praesumitur, sed probari debet. Suar. *De leg.* lib. G. l. 13. n. 2 i.

XCIV. 7. Qui impetravit dispensationem (v. gr. in impedimento dirimente matrimonio) el per ignorantiam vel simplicitatem expressit causam falsam, eum xalide contrahere matrimonium, dicit Pont, *de Matr.* l. 8. c. 16. ex C. *Cum inter.* Sed contrarium tenet Pal. tom. I. t. 3. d. 6. p. 16. §. 5. ex *Cap. Sup. litteris.* v. Dian. p. 8. t. 3. r. 69.

332. Saepe *obreptio* confunditur cum *subreptione*; proprie tamen diversum quid sortant. Nam *obreptio* proprie dicitur committi per narrationem vel expressionem falsi: *subreptio* autem per reticentiam seu suppressionem veri.

De hac re Reiffenstuel in lib. I. lit. 3. n. 154.: « Nonnulli volunt, quod obreptio comminatur per falsi narrationem, subreptio autem per veri taciturnitatem. In quo sensu Rescriptum dicitur subreptilium, quando impetratur tacita veritate necessario explicanda: obreptilium vero, quando impetratur expressa falsitate. El ille tenent plures DD..., qui proinde addunt, quod maius est vilium obreptionis, quam subreptionis; cum gravius esse reputetur falsum exprimere, quam verum tacere. Alii vero Rescriptum subreptilium appellant illud, quod impetratum fuit expressa fal-

sitale, vel lacila veritate: obreptilium vero, quod esl impetratum sub involucro verborum, pula ironice vel callide loquendo sive supplicando, ita ut Papa non percipiat veritatem ». « Nihilominus (n. 153.) haec duo saepius inter se confunduntur... el quidquid dicilur de uno, eliam diclum intelligitur de allero... Praeter auctoritates DD.(n. 155.), probatur ex l.l. C. *Si nuptiae*, ubi eaedem litterae modo *obreptione precum* modo *subreptione precum* impetrari dicuntur et sic hi termini inter se confunduntur ac pro synonymis accipiuntur ». Quod deinde probat aliis textibus iuris tum Civ. tum Can.

333. Generale porro principium est, rescriptum seu dispensationem esse nullam nec impetrantibus prodesse, quotiescumque aliquo ex duobus praedictis vitiis laboret. Ratio est, quia in quolibet rescripto vel *exprimitur* vel *subintelligitur* clausula: *si ita est, si preces veritate nitantur*. Atqui tum obreptio tum subreptio veritatem tollit, haec quidem eam tacendo, illa vero falsitalem ponendo. Ergo quocumque ex his vitio interveniente, rescriptum seu dispensatio vitiatur. Et merito quidem; nam in eo casu concessio procedit ex ignorantia seu errore; atqui nihil tam contrarium est consensui, quam error: merito ergo praesumitur, abesse consensum

Advertendum tamen non quamlibet reticentiam veritatis vitiare dispensationem, sed illius veritatis, quae *de stilo curiae* exprimenda erat; itemque non quamlibet additam falsitalem irritum facere rescriptum, sed solum eam, quae ex iure, consuetudine et stilo curiae hunc effectum habet. De quibus paulo post.

334. Hisce praemissis, A. quaerit, an valida sil impetratio dispensationis, v. gr. in impedimento matrimonii, si per ignorantiam aul simplicitatem quis falsam causam expressit aul tacuit exprimendam.

Qui quidem casus multipliciter evenire potest, nempe 1° aul ex parte illius, qui dispensatione indiget et falsas habeat opiniones circa facta, v. gr. gradum affinitatis, statum sponsae v. gr. quod sil gravida etc. 2° aut ex parte confessarii sive eius, qui onus suscipit petendae dispensationis, quique non bene rem exploravit aul perperam rem intellexit aul in scribendo quidpiam obliviscitur aul nescit, quid sit exprimendum de iure: 3° demum ex parte Procuratorum sive *Agentium* (ut vocant) etc., qui modo ex oscitantia modo ex malitia (ad obtinendam scii, certius dispensationem) naturam factorum immutent, fingant etc.

Respondet porro A., ex Ponlii sententia valide matrimonium contrahi: contrarium tamen teneri a Palao ex cap. *Super litteris de Rescriptis*; et dein remittit ad Dianam part. 8. tr. 3. resol. 69. in ordinat, edit. tom. 3. tract. 2. resol. 104.

335. Pontius sententiam suam lib. 8. cap. 15. n. 5. prius quasi ex aliorum mente promit, inquiens: « De stilo curiae, secundum quem Papa non di-

sponsat, sed committit dispensationem Ordinario, praemissa causae cognitione el informatione super veritate narratorum, magis potest *ex quorundam sententia* nocere subreptio in tacendo verum, quam si exprimat falsum. Nam subreptio (idesl *obreptio*) in exprimenda falsitate, cum Ordinarius declaravit, rescriptum non esse subreplilium el causas in eo contentas esse veras et consequenter dispensavit et deinde contractum est matrimonium v. gr., non potest amplius irritari; quoniam illa declaratio et sententia Episcopi, qua praemissa dispensavit Episcopus, etiamsi fuisset iniusta, fuit valida el transiit in rem iudicalem ex cap. *Cum inter 13. De sent, et re indicata* ». Sed cap. 17. η. 42. dum eam sententiam absolute luetur ut suam, lres ponit Pontius limitationes: 1° quando a principio rescriptum fuit subreplilium cum dolo el fraude: 2° quando testes, adhibiti super precum veritate, fuerunt corrupti: 3° quando subreptio contigit in tacenda veritate: quae omnia sententiam Ponlii exhibent, qualem describit Auctor post Dianam et Palaum, scii, valere dispensationem, si ex ignorantia causa falsa fuerit allegata.

336. Sed merito haec Ponlii sententia communiter reficitur, non modo a Palao tract. 3. disp. 6. punct. 16. § 5. n. 4. et Diana l. c. el Sanchez *Dematr.* lib. 8. disp. 21. nn. 56. 57., sed a recentioribus. Vid. Schmalzgr. lib. 1. lit. 3. n. 16 el s. Alph. lib. 7. η. 1131. not. 2.

Bene Palaus l. c.: « Tale rescriptum, utpote in falsa causa fundatum, nullum esl; neque ignorantia prodesse polcst ad valorem ipsius, sed solum ad excusandum impetrantem a culpa ». Ratio est, inquit Schmalzgr. l. c., quia ad valorem rescripti non tam spectatur culpa aul ignorantia vel error impetrantis, quam intentio concedentis, a qua vim suam rescriptum habet. Haec autem intentio in casu deest. Ergo.

Id salis eruitur ex cap. *Super litteris 20. De rescriptis*: « Si vero per huiusmodi *falsitatis expressionem* vel *suppressionem veritatis*, litterae fuerint impetratae, qua lacila vel expressa nos nullas prorsus litteras dedissemus, a delegato non est aliquatenus procedendum; nisi forte ealenus, ul partibus ad suam praesentiam convocatis, de precum qualitate cognoscat, ul sic in utroque casu *eadem ratio, quae delegantem moveret, moveat et delegatum* ». Ubi comparatur causa agitata coram delegante cum agitata coram delegato; atque adeo non potest haberi valida dispensatio facta a delegato (ul somniat Pontius), quae invalida foret, si a delegante fuisset concessa. Et quidem haec referri etiam ad casum *ignorantiae*, palet ex initio illius capitis, ubi inquit: «Super litteris, quae ab aliquibus el malitia et a nonnullis *ex ignorantia* (tacita veritate, vel *suggesta falsitate*) impetrantur a nobis, diversos intelleximus diversa sentire etc. »

Denique s. Alph. lib. 6. n. 1131. alia addit, quae controversiam plane dirimunt. « Notandum, inquit, quod in Constitutione Benedicti XIV. quae incipit *Ad Apostolicae servitutis* 10. Mari. 1741. declaratum fuit, ex-

pressionem causarum earumque veritatem in dispensationibus appositas *ad validitatem* perlinere ».

El sane Benedictus XIV. contra eos, qui effutiebant, quod «expressio causarum earumque verificatio in dispensationibus non est aliquid substantiale, sed formalitas quaedam et forensis stili consuetudo », subdit: « Quod non minus veritati adversatur, quam executionis ordinem ac modum bene ac prudenter constitutum subvertit; cum expressio causarum earumque verificatio ad substantiam et validitatem dispensationis pertineat illisque deficientibus gratia nulla ac irrita sit nullamque executionem mereatur ». Ex quibus concluditur, ista exigi pro *forma* seu *substantia* dispensationis: sublata autem seu deficiente *forma substantia* //, actus est irritus. Addit tamen Reiffensluel in lib. 1. lit. 3. n. 163. valde probabile esse, non vitari rescriptum, quando superior, cognita rei veritate, concessurus nihilominus fuisset dispensationem. Ratio ibid. n. 164., quia subreptio etiam dolosa illud solum vitiat, cuius est causa; atqui subreptio non censetur causa illius, quod Princeps, cognita tali subreptione, nihilominus concessurus fuisset. Ergo a fortiori id valet de subreptione vel obreptione per ignorantiam ac simplicitatem ». Sed haec supponunt adesse aliam causam veram; de quo infra nn. 349-356.

XCV. 8. Subditus bona fide dispensationem petens, rationibus superiori allatis, potest, dispensatione impetrata, esse securus, v. Laym. l. 1. t. 4. c. 22.

337. De hac re satis diximus ad resol. 3. n. 311. seqq. Et nunc eam admittit s. Alph., quasi doctrinam etiam s. Thomae.

XCVL 9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine causa vel allegata falsa causa. Nav. Sanch. l. 8. *de Matr.* d. 18. n. 8. Fili. t. 10. n. 314. Salas disp. 20. s. 6. n. 58. (pii addit, id verum esse, etsi dispensans excusetur ob bonam fidem.

338. Ratio resolutionis per se manifesta est, quoad ulramque partem. Solum heic nola decretum s. Pii V. quoad procuratores seu agentes, quod decretum sic refert etiam Benedicius XIV. in Const, sup. citata n. 336: « Sanci. M. Praedecessor noster Pius Papa V. in sua constitutione per viam motus proprii expedita et publicata sub die 5. Dec. 1566., cuius initium est *Sicut accepimus*, decrevit, omnes et singulos procuratores tam officii s. Poenitenliariae quam alios quoscunque sollicitatores et scriplores, qui veritatem facili a narratione, quam ab ipsis partibus habuerunt, quoad substantialia et qualitates necessario exprimendas, diversam faciunt seu quoquo modo intervertunt aut immutant aut depravant et per subreptionem et obreptionem gratias a Rom. Pontificibus extorquent, poenam falsi incurrere et ea puniri debere ».

XCVIL 10. Dispensatio potest impetrari non tantum pro ignorante, sed etiam invito, quando necessitas exigit. Sanch. Beia contra Suar. Vid. Dian. p. 8. t. 3. r. 86.87.

Id tamen locum non habet in ea, quae impetratur ex Poenitenliaria Romana, nisi impetretur a personis coniunctis vel consanguineis intra quartum gradum, vel a confessario. Marcus Leo *in praxi* p. 1. 34.

339. Si ab aliis poenitentibus impetrari dispensatio pro ignorante vel invito, facile patet, superiorem, etiam sine ulla alterius intercessionem aut petitione, posse cuipiam dispensationem etiam invito concedere, v. gr. non recitandi breviarium, non ieiunandi, laborandi die festo, accipiendi ordines sine interstitiis aut celebrandi matrimonium sine proclamationibus etc.

Addit autem s. Alph. ad h. l. lib. 1. n. 186. cum aliis DD., quod quando ab aliquo consanguineo intra quartum gradum vel a confessario impetratur, necesse est, ut dispensatio *a principali acceptetur*. Itaque si coniunctus, in scio poenitente, dispensationem peteret et obtineret in aliquo impedimento, ut convalidetur matrimonium, nihil valebit, nisi poenitens eam acceptet.

Imo alii extendunt generatim hanc normam, ut dispensatio cum absente et concessa absque eius mandato, debeat ab eo acceptari; quia gratia trahit secum imbibitam conditionem « *Si sit placita et grata* ».

XCVIII. Quaeres, An, cessante causa dispensationis, cesset ipsa?

Iteq. Pro hoc servient sequentes Regulae.

1. Si tantum impulsiva seu minus principalis causa cesset, manet dispensatio.

2. Etsi cesset pars causae motivae seu principalis, manet dispensatio: v. Dian. p. 8. t. 3. r. 62.

3. Si, commissa facultate dispensandi, priusquam dispensetur, cesset omnino causa principalis, nulla est dispensatio.

4. Si, dispensatione redacta ad actum irrevocabilem, cesset tota causa, non ideo cessat vel vim amittit: v. gr. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis, propter paupertatem feminae, licet, contracto matrimonio, divitias obtineat, non est irritum. Mem est, si beneficium per dispensationem obtinueris et postea cesset causa, ob quam dispensatum fuit.

5. Si facta dispensatione, cesset omnino causa finalis et actus possit facile revocari, v. gr. dispensatum est in voto castitatis propter vehementes lenitiones, quae postea cessant, an reviviscat votum? vel in praecepto recitandi Horas, ieiunandi, etc. propter infirmitatem et postea convalescit, an teneatur recitare, ieiunare etc.? Affirmat Sanch. Amic., l'orlel. Bonic. etc.; quia alias non esset iusta. Negativam tamen sententiam probabilem et in praxi tutam esse censet Dian. p. 8. (t. 3. r. 24. ex Sal. Gran. etc. si quidem dispensatio fuerit absoluta; quia obligatio legis semel extincta non reviviscit et quod destructum est, non reproducitur, nisi ab eo, qui producere potest. Vid. Suar, *de Leg.* c. 22. Lum. Praepos. etc., qui recte id concedunt, quando non est de re dividua et successiva; alias negant. Unde, supposita probabilitate sententiae negativae, Gran. Diana, etc. sequentes Casus (in quibus tamen alii melius contrarium sentiunt) resolvunt.

1. Cum dispensatum est propter morbum in esu carniarum, potest vesci, licet omnino convalescat.

2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in volo religionis, postquam convaluit, non tenetur. Pian. p. 6. l. 7. r. 45.

3. Cum quo propior oculorum infirmitatem dispensatum fuit in onere recitandi Horas, etsi convaluerit, non tenetur legere.

340. De regulis agendum necessariis ul sciatur an el quando cesset dispensatio.

S. Alphonsus ex communi doctrina docet lib. 1. n. 19G. iribus modis posse dispensationem cessare, 1° per cessationem causae, 2° per revocationem dispensantis, 3° per renuntiationem dispensati. Auctor tamen de primo tantum modo disserit; de duobus aliis pauca in fine addemus.

341. Auctor itaque distinguit causam *tantum impulsivam nc minus principalem* a causa *motiva* ac *principali*, quam communius DD. solent appellare causam *finalem*.

El huiusmodi distinctio causarum indiget sedula consideratione; quia non modo deservit ad praesentem quaestionem de cessatione dispensationis ob cessationem causae, sed quia inde etiam definiri solet, utrum reticentia aut falsae causae expressio inducat vilium subreptionis aut obreptionis. Ubi adverte, *cessationem* causae idem heic et nunc esse, ac deficientem causam; quod contingere potest, vel quia deest cum petitur dispensatio, vel quia deinde deficit causa, quae prius exstabat.

Verum (quod sane in re tanti momenti inopportunum accidit) non salis certa et clara et consona est notio harum causarum penes scholas, praesertim cum agitur de valore contractuum etc. At non sic in re praesenti.

342. Sanchez quoad rem nostram *de Matrim.* lib. 8. disp. 21. n. 8. sic definit: « Quamvis quoad *alios effectus* (v. gr. valoris contractus, donationis, legali etc.) gravissima sit controversia, qualis dicatur causa finalis et qualis impulsiva, ut polesl videri in Tiraquello Tract. *Causa cessante* etc. Iota *limitatione prima* opp. torn. 5. Tract. 1.; at quoad inducendam subreptionem in rescriptis gratiae vel iustiliae, causa *finalis* ea dicitur, qua non existente Princeps gratiam minime concessisset, vel qua ei significata denegasset petita. At *impulsiva* ea est, quae falso expressa principem movet ad *facilius* concedenda petita, vel si vera est et non taceretur, moveret ad difficilius concedendum: at revera prorsus concederet gratiam in utroque eventu ».

343. Has causas pari fere modo ReifTenstuel in lib. 1. tit. 3. n. 183. sic exhibet: « Causa Rescripti *motiva*, quam alio nomine *primariam, principalem* ac *finalem* appellant, est illa, qua non existente Princeps rescriptum non concessisset, vel saltem non tam absolute, sed solum restricte vel sub certis clausulis ac limitationibus. Causa *impulsiva*, sive *secundaria* dicitur ea, qua non existente, Princeps concessisset quidem rescriptum, sed non tam facile ».

Et pergit ReilTenst.: < Unde palet, quod prior causa conducat ad sub-

slanliam concessionis; posterior vero solum iuvet ad modum concessionis, nempe ul facilius detur. Quod ipsum Abbas Panorm. sub aliis tamen verbis tradit... dicens: Causa *finalis* est, quae ex toto el funditas animum movet disponentis, alias verosimiliter non facturum. *Impulsiva* vero, quae impellit statuentem, qua cessante statuens adhuc erat statuturus. Quando igitur vel tacetur aliquid verum, vel exprimitur falsum, quo rite cognito Princeps verosimiliter concessurus fuisset rescriptum, sed non tam cito ac facile, contingit subreptio circa causam impulsivam: si autem id nullo modo concessurus fuisset aut non nisi sub certis restrictionibus, tunc committitur subreptio circa causam motivam seu principalem».

344. Hisce praemissis quoad vitium subreptionis, quo l irritam faciat dispensationem, Sanchez *de Matrim.* lib. 8. disp. 21. n. 10. triplicem dicit sententiam exstitisse. Prima, inquit, sustinet, ex taciturnitate veritatis quamcumque gratiam et dispensationem reddi subreptiliam atque irritam, quoties tacita illa veritas sil causa non lanium finalis, sed etiam impulsiva.

Secunda opinio, ibid. n. 11., tenet, gratiam el dispensationem tunc solum vitari, quando tacita veritas est causa finalis seu motivae concessionis, idest qua cognita Princeps minime gratiam concessisset; secus vero, quando est causa solum impulsiva.

Tertia vero opinio, ibid. n. 12., docet, gratiam seu dispensationem non ex cuiusvis veritatis taciturnitate irritam reddi, quamvis ea cognita Princeps non concessisset; sed tunc solum, quando tacetur veritas, quam iura iubent exprimi.

345. Dein Sanchez quaedam statuit, quae haberi possunt ut compendium regularum in hac re servandarum.

Conclusio prima, ibid. n. 13.: « Taciturnitas qualitatis, quam iura specialiter iubent exprimi, reddit gratiam subreptiliam el irritam, quamvis constet, Principem eadem facilitate gratiam concessurum fuisse, si ea veritas fuisset expressa ». Ratio est, quia iura hanc qualitatum expressionem exigunt pro forma. Atqui forma ad unguem servanda est etiam in minimis. Vid. supr. n. 336.

Nec refert, ibid. n. 14., quod ea qualitas tacita fuerit ex ignorantia. Cum enim omittatur forma, actus corrumpitur nec ignorantia prodest, nisi ad actum a culpa excusandum. El ubi deest forma, deest intentio concedentis, quae minime ignorantia, utut inculpabili, suppletur.

Quamvis autem (Sanch. ibid. n. 15.) expressis et specialibus verbis in iure non inveniatur statutum, qualitatem aliquam esse exprimendam; satis tamen id deducitur, quoties cautum in iure inveniatur, ne delictum aliquod v. gr. remittatur, vel ne dispensetur in aliquo casu. Quia eo ipso exprimitur, mentem iuris esse, ne dispensatio detur, nisi in speciali aliquo

casu Princeps, ea sibi qualitate expressa, velit *in eo iure* dispensare. Idcirco communis est doctrina, eum, qui scienter matrimonium iniverit in gradu prohibito, teneri (ne dispensatio sil subreptilia el irrita), hunc illicitum el irritum matrimonii contractum in petenda dein dispensatione exprimere; quia Trid. sess. 24. cap. 5. *De Reform. Matr.* statuit, hunc spe dispensationis carilurum. Item cum cautum in iure sit, ul delictum homicidii semel lanium remittatur, subreptilia erit dispensatio quoad secundum homicidium, nisi mentio primae remissionis facta fuerit. Sic si petatur beneficium, tacito allero prius beneficio oblenio; quia iura id prohibent.

346. Secunda Conclusio (Sanch. ibid. n. 16.): Subreptilia et irrita est dispensatio, si ea qualitas taceatur, quae ex stilo Curiae Romanae in rescriptis exprimenda est nec prodest, quod et ea non expressa Princeps similiter concederet. Ratio est, quia stilus Curiae ius facit, a quo recedendum non est. Idem ergo de iis sentiendum est, ac de qualitatibus, quas iura exprimi iubent.

Quare nec ignorantia excusabit ab hac qualitatum taciturnitate.

347. Tertia Conclusio (Sanch. ibid. n. 17.): Etsi nec ex iure neque ex stilo Curiae constet, qualitatem quampiam esse exprimendam, vitiatur tamen rescriptum quodcumque, quando ea qualitas taceatur, qua cognita Princeps non concederet dispensationem vel saltem non concederet absolute, sed adhibitis quibusdam moderationibus; secus vero, quando tandem aequae concederet, licet difficilior. Aliis verbis: taciturnitas *causae finalis* vitiatur gratiam, licet non taceatur veritas ex iure aut stilo Curiae exprimenda: non vitiatur verogratiā taciturnitas *causae tantum impulsivae*.

Priorem partem Sanchez *de Matrim.* lib. 8. disp. 21. n. 27. limitat: « nisi taceatur veritas notoria el quam creditur Principem novisse. Tunc enim taciturnitas non inducit subreptionem, ulpote quae non inducit ignorantiam ac defectum intentionis ». Apud eund. Sanch. a n. 24. ad 28. vide casus quosdam speciales.

Ratio primae partis est, quia quando taciturnitas est causa finalis concedendae gratiae, ita ut ea non existente minime concederetur, iura expresse iubent, eas qualitates exprimi. Ita clare ex cap. *Super literis* 20. *de Rescriptis*, sup. n. 336., et ex cap. *Postulasti* 27. *de Rescriptis*: « Cum... necessitatibus pauperum Clericorum, qui nullum sunt ecclesiasticum beneficium assequuti, Sedes Apostolica duxerit succurrendum; perpetuus Vicarius, nisi *de Vicaria fecerit mentionem*, commodum reportare non debet de huiusmodi litteris, ulpote tacita veritate impetratis. Non enim beneficio carere debet dici, cui competenter de perpetuae vicariae proventibus est provisum. Et pro habente beneficii sufficientis subsidium, ex certa scientia super oblinendo alio beneficio de levi non scribimus, quin faciamus de primo in nostris litteris mentionem ».

Si vero petas, inquit Sanch. lib. 8. disp. 21. n. 19., * unde dignosci possit, qualitatem ad dispensationem conducere et eius generis esse, ul ea expressa Princeps gratiam non concederet: respondetur, id prudentis arbitrio relinqui indicandum, quando nec ex iure nec ex stilo Curiae, nec ex consuetudine id constat ».

348. Quaeritur autem an exprimenda sit dispensatio prius obtenta. Quod alia obtenta sil dispensatio, modo exprimendum est, modo non.

Erit exprimendum 1° *Si maius sequatur praeiudicium tertii*, v. gr. si petas dispensationem a solvendis decimis agri, postquam dispensatus fuisti pro decimis vineae. Item si aliud beneficium possides el aliud petis.

2° *Si causa non est sufficiens pro duplici dispensatione*. Ita v. gr. si obtenta dispensatione residendae ad triennium, ille qui percipit fructus, petat ad aliud triennium non facta mentione prioris, cum causa valeat pro uno lanium triennio. Item si dispensatus ab impedimento ob uxoricidium, rursus eandem dispensationem petat.

3° *Si desit voluntas concedentis pro utroque*. Ita si stante dispensatione pro matrimonio cum una consanguinea, hac non usus, quis petat pro alia consanguinea; nam alterutra irrita evadit ac 1)1). disputant, alii *primam*, alii *secundam* annullari censentes.

Extra hos casus non necessario est exprimenda dispensatio alias obtenta, et sic valida erit, licet prior taceatur.

Ita 1° Si secunda impetrata fuit ad tollendum dubium seu scrupulum pro prima.

2° Si prima fuit invalida.

3° Si prima quis usus non fuerit.

4° Si dispensatus v. gr. pro incestu, iterum quis dispensetur pro novo incestu.

5° Si dispensatus ab irregularitate ad ordines minores deinde quis dispensetur ad maiores.

349. Verumtamen sedulo monent DD., duplicis generis distinguendas esse qualitates, quae Principem a concedenda gratia averterent. Quaedam enim sunt qualitates ipsi rei intrinsecae, quae nimirum perlinent ad id, circa quod dispensatio est oblinenda. Et istae sunt, quae necessario sunt exprimendae, quando sunt causae finales concessionis. Sanch. l. c. n. 18.

Aliae vero sunt extrinsecae, quae nempe non perlinent ad id, ad quod de iure opus est dispensatione. Et hae non sunt necessario explicandae neque carum taciturnitas reddit dispensationem subreptiliam, quamvis iis expressis Princeps non concederet. Neque hae causae dici possunt in rei veritate causae impulsivae, nedum finales. Hinc DD. censent, hominem irretitum nullis criminibus, non reddentibus incapacem beneficii, valide iis tacitis impetrare a Pontifice gratiam collationis; quamvis certo constet, Pontificem, si conscius eorum fuisset, non fuisse concessurum.

El confirm, a pari; nam donationes alias gratuitas el eleemosynas non facit irritas ignorantia qualitatis extrinsecae, quae scii, ad titulum eleemosynae non perlinet, quamvis donans ab ea donatione seu eleemosyna abstineret, si nosset se donare pauperi nequissimo illamque pessime expensuro. Ratio, quia paupertas illius intrinsece vera est, quamvis largiens eam non daret, si mores pauperis pravos nosset. Sanch. l. c. n. 18.

Ila Palans post Sanchez, apud Mazzolla tom. 1. pag. 143., habet probabile, si plures homines occidisti, unam tantum irregularitatem contraxisse. Si tenuisti in baptismo plures filios Bertae, unam tantum cum ea cognationem spiritualem contraxisse. Si ter vel quater nupsisti, unam tantum bigamiam subiisse... Ideoque non esse necessarium exprimere tales numeros in petitione dispensationis ab irregularitate, a cognatione spirituali, bigamia etc. Idem dicito de repetita copula cum consanguinea (sed hoc exemplum minus est ad rem; tum quia impedimentum incestus est obsoletum, tum quia incestus, qui olim erat impedimentum, non inter consanguineos, sed inter affines inlelligebatur). Suarez in petenda dispensatione ob irregularitate ob homicidium, censuil exprimendum, an eam contraxeris ex occisione clerici, an vero laici. Sed probabiliter id negat Palatis; quia ea non incurritur ob sacrilegium, sed praecise ob homicidium: ergo quod occisus sit clericus, ad irregularitatem est omnino extrinsecum neque vero ex stilo Curiae aut consuetudine constat oppositum.

Et hoc est, quod habet Roncaglia *de Leg.* l. 5. cap. 2. q. 5. resp. 2.: «Si vero causa motiva non sil intrinseca, sed exlrinseca materiae, ut si dispensans moveatur ad dispensandum in voto castitatis, quia ipsi ex. gr. falso repraesentatum fuit, supplicantem esse virum doctum; tunc dispensatio subsisteret. Ratio est, quia quamvis sine tali causa motiva exlrinseca non fuisset concessa dispensatio, adhuc tamen illa non erat necessaria ad dispensationem, sed solummodo quod verum esset, illum non posse se continere ».

350. Huc usque de veritate suppressa. Quoad falsitatem autem expressam (in quo dicunt *obreptionis* esse vitium), res brevius expeditur.

Fuerunt, qui dicerent, apud Sanch. *de Matrim.* lib. 8. disp. 21. n. 31., dispensationem obreptionem atque irritam reddi, etiamsi causa falso expressa sit mere impulsiva.

At communior et verior sententia docet (Sanch. ibid. n. 32.), irritam solum esse dispensationem, quando allata falsa causa est finalis, quando scii, ea falsitale non expressa Princeps gratiam non concessisset.

Nec irrita est dispensatio, quando causa falso allata talis est quidem, sine qua gratia non concessa fuisset, sed est simul mere exlrinseca, ul. sup. ii. praeced. advertimus. ■ ■

351. In dubio porro, an causa quaeipiam (falso addita) *finalis* sil, an vero tantum *impulsiva*, communis sententia habet (Sanch. lib. 8. disp. 21.

n. 20.) non praesumi finalem, sed impulsivam, ac proinde praesumi, Principem etiam cognita veritate dispensationem fuisse concessurum ac proinde praesumi pro validitate. Ratio est, quia iura maxime favent valori actus el in dubio eum praesumunt.

Ita el s. Alph. lib. 1. n. 185.: « In dubio an causa allegata fuerit motiva, an impulsiva, valida censenda est dispensatio, cum in dubio iura faveant valori actus ».

352. Verumlamen quoties in dispensationibus vel rescriptis unica exprimitur causa, si ea falsa sil, corruiat dispensatio seu rescriptum, quodcumque illud sit. Ratio palet, quia Pontifex committit facultatem dispensandi Ordinario sub conditione, si preces veritate nitantur; atqui tunc non innituntur, quia unica, quae exprimitur causa, falsa est. Praeterea Pontifex non praesumitur voluisse dispensare sine causa, esto forte agatur de re, in qua id valide potest: atqui in casu dispensaretur sine causa, cum unica illa, quae affertur, sit falsa. Ergo. Adde, quod si quando Pontifex absque ulla causa allegata dispensare soleat in gradibus aliquantum remotis; at tunc id *ex certa scientia* facit, maiori simul compositione pecuniaria, quae causam dispensationi praebeat. Quod cum in casu deficiat, reddit incommodum, quod dispensatio fieret sine concedentis intentione.

353. Itaque quando DD. tradunt, non vitiari rescriptum seu dispensationem, si falso allegatur causa vel mere impulsiva vel motiva quidem sed exlrinseca, palet, hoc inlelligi non posse de casu, quo unica huiusmodi causa afferatur, sed quando simul cum causis hisce falsis allegatur quoque vera causa, ob quam dispensatio subsistat.

Ita v. gr. si ad oblinendam dispensationem matrimonii quis alleget diffamationem el copulam sequutam; etiamsi alterutra esset falsa, valida foret dispensatio, quia vel sola copula, vel sola diffamatio ex stilo Curiae est causa sufficiens.

Huc revoca alium casum: scilicet si petas dispensationem in duplici lege, vel pro duplici impedimento et pro uno alleges causam veram, pro allero falsam, valebit quoad pariem veram, dummodo duae dispensationes quaerantur ad fines disparatos, v. gr. si dispensationem petas a voto et simul ab irregularitate. Si vero in eundem finem petantur, seu una poscatur in ordine ad alleram, tunc neutra subsistit. Ita v. gr. si petat quis dispensari in voto castitatis, allegando quod non possit contineri et simul petat, ul possit ducere consanguineam, falso dicens eam dote carentem. Ratio, quia non censetur Pontifex velle habililare ad illud matrimonium eum, qui *egit dolose*. Si tamen ex ignorantia vel simplicitate ac bona fide falsitatem expressit, tunc non dicendum, alteram quoque esse nullam; quia bene creditur Pontifex velle suam dispensationem valere, quoad fieri potest, cum oratore non doloso.

Nam cl haec quoque doctrina communis est (Sanch. lib. 8. disp. 21. n. 42.): si quando in rescripto plures exprimuntur causae copulative, quarum aliae verae sint, aliae falsae, tunc spectandam esse causam, qua nititur rescriptum, scii, intrinsecam; atque ea existente vera, non obstat aliarum falsilas. Ratio, quia sola falsilas causae finalis (ibid. n. 44.) idest qua vere posita solet Pontifex dispensare et ob quam, tacitis aliis causis falsis, dispensatio concederetur, illam vitiat. Vid. Sanch. n. 44. 45. exempla dispensationis ad vivendum extra claustra et ad ineundum matrimonium. Vid. et Reiffenst. in lib. 1. lit. 3. n. 177-179. et n. 184-189.

354. Quod si cum plures allegantur causae, illae quidem solum copulative sumptae sufficientem praebeant dispensandi causam, alioquin vero parlim verae sint, partim falsae; tunc ex falsilate eiusmodi redundat defectus causae finalis. Deliciente autem causa finali ac sufficienti, obreptilia censebitur dispensatio nec praesumi potest in superiore voluntas dispensandi cum causa insufficienti.

355. Quaerunt DD, an obsit valori dispensationi, si *dolose* falsilas quaequam exprimatur.

Roncaglia *de Matrimon.* quaesi. 5. cap. 2. q. 1. resp. 3. videtur docere, omnem dolum valori rescripti obesse, dum dicit: « *Quaecumque* falsilas dolose expressa vitiat rescriptum ». Et in eam rem affert verba cap. *Super Litteris de Rescriptis*, quibus dicitur, Oratorem dolosum «debere prorsus carere omni commodo litterarum, cum mendax precator carere debeat penitus impetratis ».

Sed mentem suam explicat in Tract, *de Legib.* quaest. 5. cap. 2. q. 5. resp. 2. dicens, id intelligendum, si doius contingat circa causam molivam *finalem*. Ita ille: « Si dolus, quo fuit obtenta dispensatio, fuit circa rem, quae ex iure, stilo (luriae aul consuetudine clare manifestanda sit dispensanti, talis dolus vitiat dispensationem; quia horum manifestatio exigitur pro forma necessaria ad illius valorem: unde si dolose procedatur, non intelligitur adesse consensus dispensantis, cum intelligatur dare consensum, si sibi exprimantur, quae de iure exprimenda sunt. Item nulla est dispensatio, si dolus sit circa causam motivam intrinsecam materiae, ut si quis peteret dispensationem a volo castitatis, falso allegando, se continere non posse etc.; nam etiam tunc falsilas et dolus reddunt involuntarium consensum dispensantis, cum censeatur solum velle dispensare, si vere non possit se continere. Si vero causa motiva non sit intrinseca, sed extrinseca materiae, ut si dispensans moveatur ad dispensandum in praefato volo, quia ipsi v. gr. falso repraesentatum fuit, supplicantem esse virum doctum; tunc dispensatio subsisteret. Ratio est, quia quamvis sine tali causa motiva extrinseca non fuisset concessa dispensatio, adhuc tamen illa non erat necessaria ad dispensationem, sed solummodo quod verum esset, eum non posse se continere. Dum ergo

dispensans voluit succurrere necessitati supplicantis, salis intelligitur dispensatio voluntaria, quamvis molivum, quo illam concessit, non subsisteret. Mullo magis subsistit dispensatio, etsi falsa sit causa impulsiva, ea scii, quae extrinseca est materiae et solum deservit ad dispensationem facilius oblinendam ». Sed reliqua, ubi de dispensatione in impedimenti matrimonii.

356. Celerum ut ad rem revertamur, quod causa impulsiva cessante non cesset dispensatio, res per se liquet. Ratio, quia dispensatio non impulsiva, sed finali causae innititur. Hoc et Auctor habet numero I Responsionis.

Hoc autem s. Alph. n. 196. extendit ad cessationem causae molivae ex parte ul habet et auctor n. 2º: « Secus autem (scii, non cessat dispensatio), si cessat causa impulsiva aul cessat motiva, sed non totaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio, ul Busemb. n. 2º cum Salmantic. At si dubium sit, an totaliter cessaverit, standum est pro dispensatione, quae possidet. Salm, cap. 5. n. 55. Vid. lib. 6. n. 1133 (quo loco inculcat principium, in similibus dubiis validam esse censendam dispensationem; quia in dubio standum est pro validitate actus et allegat Sanchez, Pontium, Palaum, Salmantic.) ».

A fortiori valet dispensatio, si materia expressa aliam includit. Ita v. gr. dispensatio in tertio gradu includit quartum et dispensatio a volo dandi 100. includit dispensationem pro 50.

357. Auctor (n. 3º) statuit, quod: « Si commissa facultate dispensandi, priusquam dispensetur, cesset omnino causa *principalis*, nulla est dispensatio ».

Nempe, iuxta communem doctrinam, causa existere debet, quando datur dispensatio, scii, haec expeditur. Ergo si v. gr. Titius petat dispensationem ab irregularitate ob inopiam parentum, invalida est dispensatio, si, antequam concedatur, parentum inopia cesset et liant diviles. Contra si causa non existeret quidem tempore petitionis, sed existat tempore concessionis, valida erit; v. gr. si in praemisso exemplo parentes, falso exhibiti ut pauperes, liant reipsa pauperes: ita si falso allegetur sequula copula ad oblinendam dispensationem et haec deinde sequatur (intellige tamen ex fragilitate), antequam detur dispensatio; excipe nisi haec copula sequatur ex malitia et confidentia dispensationis; quia non praesumitur Pontifex velle sic dispensare, ne det ansam peccandi.

358. Quoad 4. caput Auctoris, nempe, quod si dispensatio deducatur in actum, qui sit irrevocabilis; non amittet sane vim, etiamsi totaliter cesset causa, propter quam dispensatio concessa est: exempla habetis bina penes Auctorem, in (piorum secundo causa dispensandi posset esse necessitas parentum, aul si unum beneficium iam quis habeat et hoc esset insufficientis ad sustentationem, causa esse potest, cur dispensetur ad oblinendum

secundum. Porro post beneficii collationem, res non rescinditur, licet ob mortem parentum aut aliam rationem cesset illa necessitas aut si prius beneficium decursu temporis evaderet per se sufficiens; nam haec rescissio pareret incommoda et est praeter ecclesiasticam consuetudinem.

Adde exemplum, si irregularis dispensatus fuerit ad ordines suscipiendos et post susceptum subdiaconatum, cessaret dispensandi causa, v. gr. aut inopia parentum aut inopia ministrorum Ecclesiae; nam posset ad reliquos Ordines ascendere, quia oppositum esset illi valde incommodum et difficile. Ita Communis DD.

359. Superest denique quintum Auctoris caput, ubi quaeritur, quid sentiendum, quando facta dispensatione, causa ipsius omnino cessat et actus est revocabilis vel non est dispensatio deducta in actum et exempla apud A. habetis tum dispensati in voto castitatis ob lenlationes, quae postea cessent, tum dispensati in recitatione Horarum aut in lege ieiunii sive abstinentiae ob infirmitatem, quae deinde cessat.

Ubi advertite, duplicem casum fingi posse, prout eos coniunclos pertractat Sanchez *de Matrim.* lib. 8. disp. 30. nn. 13. 14., quorum alter supponit dispensationem concessam, sed nondum ad actum deductam seu ipso usu adhibitam, v. gr. cum quis dispensatus fuit a voto castitatis ad ineundum matrimonium, quod tamen nondum contraxit vel ab irregularitate ad suscipiendos Ordines, quos tamen nondum recepit vel ad oblinendum beneficium, quod tamen nondum ipsi collatum est.

Alter vero supponit dispensationem etiam in actum deductam, sed non unico illo actu iam exhaustam, adeo ut revocari possit, v. gr. dispensatio in ieiuniis, quae revocari potest, postquam quis ea usus est per primam quadragesimae hebdomadam.

360. Qua de re notanda venit curiosa agendi ratio Basilii Pontii et quid inde facium sit. Nam Sanchez, ut dixi *de Matrim.* lib. 8. disp. 30. n. 13., de utroque casu simul instituit quaestionem inquiens: « Superest ergo difficultas: an, si cesset omnino causa *finalis* dispensationis, postquam iam Ordinarius vel confessor dispensarunt et sic omnino perfecta et consummata est in se dispensatio, *nondum tamen sortita est suum effectum*, quia v. gr. matrimonium non est contractum: vel *si coepit sortiri effectum*, is est commode divisibilis, ut contingit in exemplis n. II. propositis (scilicet, dispensationis in esu carnum vel ieiuniis), extinguatur tunc dispensatio ».

Pontius vero *de Matrim.* lib. 8. cap. 20. n. 4. confutaturus de more suo Sanchez, primam lanium pariem arripit: « Quartus status est, postquam iam Ordinarius dispensavit, nondum tamen dispensatio mandata est executioni ».

Et tamen s. Alphonsus lib. 1. n. 196. cum potius quaestionem tractet (prout et Auctor noster, videlicet) de secundo casu, (piando nempe ex-

secutioni per usum coepit dispensatio demandari, Pontium, qui de primo casu agit, tamen primo loco allegat pro sententia opposita sententiae Sanchez, scilicet dispensationem non cessare etiam quoad secundum casum. Qua in re et alius error obrepsit; nam in communi editiones Alphonsi pro *Pont*, (uti habebat Edit. an. 1757.) erronee positum est *Pal.*, scii. Palaus el cum citatio *de Matrim.* lib. 8. cap. 20. n. i. evidenter non conveniret Palao, qui alia ratione materias partitur, in ultima s. Alphonsi editione, editores substituerunt *Sanch.* Male; 1° quia Sanchez paulo ante apparet citatus pro prima sententia scii, quod dispensatio cessat: 2° quia Sanchez non habet librorum divisiones per *capita*, sed per *disputationes*.

361. Auctor el s. Alphonsus ceterum innuit, duplicem de proposita quaestione adesse sententiam el pro ulraque graves Doctores imo el graves rationes allegantur.

Difficultas tamen haud levis, utramvis eligas, te urgent; quia quidam libi proponentur casus, quorum solutionem aegre cum tua sententia componas.

Fac teneas cum Sanchez primam sententiam, quae cessare dicit dispensationem. Ecce Suarez *De leg.* lib. 6. cap. 20. n. 15. proponet libi hominem dispensatum ab irregularitate ad Ordines suscipiendos propter paupertatem propriam vel parentum vel propter indigentiam ministrorum Ecclesiae. Porro si causa cesset ante susceptos Ordines, numquid illicite ordinabitur, aut irregularitas illa non censebitur simpliciter et absolute sublata? Sane quod redire irregularitas illa valeat propter causae cessationem, id nec aliqua lege statuitur nec est verisimile, solum fuisse sublata quasi sub conditione, si causa illa duraret usque ad Ordinum susceptionem. Similiter, inquit Suarez ibid. n. 16., in dispensatione Neophyti, ul sit capax v. gr. alicuius dignitatis aut beneficii, *intuitu virtutis* seu *honestorum morum*, quos revera habebat, cum dispensatus fuit. Quis enim dicat, eum amittere dispensationem, si postea mutet mores el graviter peccet?

Contra fac teneas sententiam quod maneat dispensatio, ul sentiunt Salas el Granado, quos deinde secutus est Pontius *de Matrim.* lib. 8. c. 20. n. i. Ecce oggerenl libi dispensatum ad comedendum carnes in quadragesima propter specialem aegritudinem. Nam licebitne dispensato carnes comedere, si v. gr. post duas hebdomadas inopinato ab aegritudine penitus convalescat?

362. Nihil ergo mirum si Doctores reperiamus inter se dissidentes. Et insuper verissimum esse inveniemus id, quod habet Suarez *De leg.* lib. 8. cap. 30. n. 11.: < Fateor, rem esse intricatam el perplexam, ut solent esse hae res morales, quando generales regulae tradendae sunt, quae *vix possunt esse regulares, nedum infallibiles* ».

Hinc Suarez ibid. n. 12. statuit quidem, cessationem causae mere ne-

gativam non esse sufficientem rationem, cur cesset privilegium aut dispensatio (nam quoad hoc dispensatio aequiparatur privilegio): cessat vero negative causa, v. gr. si cui concedatur dispensatio a volo castitatis, quia aegre potest servare continentiam et dein cesset haec necessitas; nam nihil vetat, quominus dispensatus possit post defunctum coniugem ad secundas nuptias transire. Attamen idem ibid. n. 9. scribit: « In dispensatione non ieiunandi pro tota quadragesima propter debilitatem virium vel nimium laborem... si in medio quadragesimae cesset necessitas, cessabit dispensatio quoad actus residuos; quia alias esset irrationabilis dispensatio idemque dicendum erit in exemplo supra adducto de licentia non recitandi vel anticipandi Horas, si necessitas revera fuit causa adaequata... ».

363. Proinde et s. Alphonsus lib. 1. n. 196. necessariam reperit distinctionem, quam innuit el Gury §. 120. n. 2. num dispensatio concessa fuerit *absolute*, an vero sub conditione expressa vel tacita: *si causa perduret*.

Sed, ut ipse subdit, difficultas potissima urget, quandonam dispensatio censenda sit concessa absolute, quando e contrario sub tacita illa conditione: *si causa duret*. Respondet porro cum Salmanlicensibus, dispensationem censendam absolute concessam, *quando causa indicatur perpetua*, etsi postea per accidens causa cesset. At enim mox (ibid.) reiicit consecrarium Salmanlicensium, nempe quod si quis obtineat dispensationem ab officio vel abstinencia a carnibus ob infirmitatem, quae existimatur perpetua, possit dispensatione uti, etiamsi cesset infirmitas. «Sed huic, inquit, minime acquiesco; quia in iis casibus puto dispensationem omnino censendam esse factam sub conditione ». Et sic evanescit regula, quod censeatur *absolute* concessa, si causa *putabatur perpetua*.

Proinde s. Alphonsus n. 196. reiicit resolutiones (saltem primam el tertiam), quas ex Diana subiicit Auctor, (pii tamen scite addit, melius alios (inter quos el s. Alph.) contrarium sentire.

364. Dixi s. Alphonsum reiicere saltem dispensationem quoad ieiunium et breviarium; quoad dispensatum ob infirmitatem a voto religionis, alia est rei conditio.

Discrimen apposite sic assignat Suarez *De leg.* lib. 6. c. 20. n. 18.: « Respondeo dispensationem illam (de recitando breviario, aut ieiunando, aut comedendis carnibus) non esse talem, quae simul et in praesenti lota fiat; quia materia eius non est indivisibilis sed successionem habet. Nam lex ieiunii quadragesimalis, licet per modum unius concipiatur, revera virtute est multiplex el singulis diebus quasi novam obligationem imponit. Et ideo dispensatio in illa lege non lit absolute tota simul el virtute est multiplex dispensatio el pro singulis diebus voluti singulae dispensationes conceduntur el unaquaeque propriam causam pro suo tempore

seu die requirit. Atque ita quamvis in eo casu videatur dari simul pro lota quadragesima, non ita datur, ul slalim auferat totum vinculum legis pro lota quadragesima, sed ut successive illud auferat, prout successive obligaverit, si eadem ratio dispensationis perseveret. Neque in illa materia potest aliter considerari causa justificans dispensationem, nisi ul habens tractum successivum cum ipsa lege el ideo in talibus dispensationibus regulariter solet explicari illa conditio; quod si interdum non exprimitur, ideo est, quia vel duralio causae lanquam moraliter certa supponitur vel quia ex qualitate materiae *tanquam nola* relinquitur. El idem est in similibus praeceptis habentibus tractum successivum. Secus vero est in dispensatione, quae slalim tota simul conceditur el habet quasi indivisibilem effectum, tollendo inliabilem, impedimentum aut votum: nam illa simul habet lotum effectum el simul etiam habere potest causam, propter quam absolute concedatur ».

Ex quibus luculenter ratio palet, cur aliter de secunda resolutione, ubi de volo, aliter de prima et tertia ubi de esu carnum et recitatione brevii indicandum sit.

365. Rationes Salas et Granada referi Diana torn. 3. tr. 2. res. 147. a n. 7. quae eo collineant omnes, quod legislator tollat in casu obligationem; quod autem destructum est (scii, obligatio) non reproduciatur, nisi ab eo, qui habet vim reproducendi, scii, solus legislator.

Sed alii negant el merito negant, in praemissis casibus obligationis successivae, legislatorem tollere obligationem absolute, cum dispensationem non concedat, nisi sub tacita conditione etc.

366. Reponit Granadus apud Dianam l. c. n. 10.: «Sed hoc facile refellitur; quia falso supponitur, inesse dispensationi hanc tacitam conditionem. Verba enim dispensationis absoluta sunt et nullam conditionem eiusmodi significant ».

At responsionem habemus in praemissis ex Suarez. Non gratis vero, sed firmissima ratione supponitur tacita illa conditio. Nam palam est, superiorem in concepta hypothesi causae penitus deficientis, nec licite nec valide (nisi sit legislator) posse dispensare. Ergo cum voluntas peccandi non debeat supponi, nunquam potest supponi voluntas dispensandi etiam pro hypothesi, qua causa cesset.

367. Nec valet, quod resumit Granada apud Diana l. c. n. 13., etiam alias dispensationes habere tractum successivum, v. gr. a volo castitatis ob periculum incontinentiae.

Nam etsi daretur, haberi tractum successivum, at aliae slalim apparent gravissimae rationes, cur dispensatio istiusmodi gravissima inferret incommoda. Idcirco consuetudo, quae in omnibus est optima interpret et e qua etiam voluntatem dispensantis rite arguimus, obligationem voti castitatis (nisi in dispensatione aliud caveatur) totam simul pro semper

extinctam docet; secns vero in dispensatione aul breviarrii, aut abstinentiae etc.

368. * Restat ul breviter de alia duplici causa dicamus cessantis dispensationis. Altera enim est, ul iam monuimus, *revocatio dispensantis*, tertia *renuntiatio dispensati*.

Quoad revocationem, adverte cum Suarez *De leg.* lib. 6. cap. 20. n.2. dispensationem reperiri posse in triplici stadio: videlicet 1° Cum facultas facta est dispensandi: 2° Cum dispensatio data est: 3° Cum ea est iam executioni mandata h. e. in usum deducia. Iam vero, si tertium stadium oblinet et res est tota simul el immutabilis, ut dispensatio in impedimento matrimonii: evidens est, hoc contracto, non posse revocari dispensationem. Si vero res est successiva, ul dispensatio a lege ieiunii quadragesimalis, a recitatione breviarrii: dispensatio, licet iam executioni mandata, se habet tamen quoad actus in posterum ponendos tanquam in 2° stadio: cf. dicta nn. praeced. Porro cum dispensatio solum in primo vel eliam secundo stadio existit, potest valide a superiore dispensante revocari. Nam, ul ait idem Suarez n. 6., per talem dispensationem nullum speciale ius subditus acquisivit, sed solum liberatus est a vinculo legis: poiest autem princeps iterum illum legi subiicere seu legem ad pristinum statum restituere, ut omnes indifferenter obliget: ergo etiam dispensationem revocare. El quidem si iusla causa interveniat, non solum valide, sed etiam licite fieri poiest.

369. Notandum heic, ait s. Alphonsus lib. 1. 197., quod dispensatio absolute concessa non cessat, etiamsi in secundo lanium stadio sit, morte dispensantis; cum dispensatio sit gratia el gratia non spiret morte concedentis. « Gratia, licet nondum sit in eius executione processum, morte non perimitur concedentis ». *Si super, de Officio et potestate iudièis delegati* in 6.

Si autem superior dispensavit: *donec ei placuerit, ad suum arbitrium* et res adhuc integra est aul est quid successivum; cessat dispensatio morte dispensantis; quia morte interveniente, non potest amplius locum habere beneplacitum aut arbitrium ipsius.

Si data e contrario sit sub ista conditione: *donec revocetur*, non cessat morte dispensantis; quia actus positivus revocationis, qui requiretur, non habetur.

Si concessa est *ad arbitrium Sedis Apostolicae*, non cessat morte Pontificis concedentis; quia Sedes durat. ʹ·Λ>.

370. Cum delegata potestas dispensandi alia sil a iure, quae annexa officio aut dignitati, aequiparatur ordinariae, alia ab homine: haec dupliciter dari potest. 1° Per modum commissionis vel mandati in favorem certae causae vel personae: haec delegatio potestatis dispensandi cessat, delegante mortuo aut deposito, re adhuc integra seu cum causa exscu-

lioni nondum mandari cepit. 2° Per modum gratiae in favorem delegati: haec si absolute conceditur, non expirat morte concedentis « Decet enim concessum a principe beneficium esse mansurum ». Reg. 16. in 6. Laymann l. 1. tr. 4. c. 22. 6.

371. Quod spectat ad renuntiationem, nemo dubitat quempiam renuntiare posse gratiae sibi concessae ideoque el dispensationi, cum nondum effectus sil secutus; nisi renuntiatio redundet in damnum alterius vel communitatis, in cuius favorem sil impensa dispensatio, vel nisi praelatus dispensans iuheat subditum uti dispensatione e. gr. non ieiunare. S. Alphonsus lib. 1. 198.

Renuntiatio alia est *expressa*, alia *tacita*. Haud facile vero est statuere, quandonam tacita locum habeat. Neque enim non usus eius censi per se debet renuntiatio neque eliam positio actus impossibilis cum usu eius; nam cum eo actu manet potestas usus istius, quem confert dispensatio: neque petitio novae dispensationis de eadem re, quae petitio propter alias causas fieri poiest, quam propterea quod renuntiaveris priori. Conferatur de his Suarez l. c. nn. 9-11. el quod dicturi sumus in causa simili de Privilegiis.

Celerum ul valeat renuntiatio, ea debet esse nola dispensanti et ab ipso approbari. Secus enim pro dispensato lex nequit reviviscere; non enim ipse sibi, sed solus superior potest ei legis obligationem imponere.

Alia addenda sunt, quae A. omisit. Et primo, cum locuti simus de dispensatione, qua quis eximitur ab obligatione legis, quae viget; oportet ut el aliquid dicamus de cessatione legis, tum de legis interpretatione ac tandem de particulari lege, cuiusmodi sunt Privilegia.*

* *De cessatione legis.* *

372. Lex cessat multipliciter: *abrogatione*, cum legislator aul eius successor revocat legem et prorsus tollit:

Derogatione, cum eadem auctoritate unus aul alter articulus legis mutatur:

Irritatione, cum superior legem ab inferiore latam nihil valere decernit:

Per novam legem priori contrariam: nova scilicet lex generalis veterem generalem, si ei sit prorsus contraria, abolet, quamvis in nova non fiat ulla mentio veleris; quae mentio facienda esset, si ageretur de abolendis particularibus consuetudinibus aut statutis particularium locorum, ut iam dictum est, cum ageretur de Consuetudine.

Per contrariam consuetudinem, de qua iam dictum est:

Per cessationem causae moventis seu finalis.

El de hac re quaestio est magna inter doctores, ait s. Alphonsus l. L 199.: an cessante adaequate fine legis, cesset eo ipso lex.

373. Distinguitur duplex modus cessationis finis; cessare enim potest vel *contrarie* vel *negative*. Cessat contrarie, quando propter mutationem materiae vel rerum seu circumstantiarum fit ut evadat iniuslum vel quomodocumque turpe servare legem vel ut impossibilis evadat moraliter eius observatio vel saltem prorsus inutilis respectu boni communis. Cessat *negative*, si in tota materia legis iam non inveniatur ea ratio, ob quam lex condita fuit; licet adhuc materia mala non sit nec impossibilis nec inutilis. Suarez *De legibus* l. 6. c. 9. n. 2.

374. Iam vero cessante fine *contrarie*, evidens est per se cessare ipso facto legem; cum desinat esse lex, eo quod sit de re iniusta vel impossibili vel inutili.

At cum finis vel adaequate cessat tantum *negative*, non omnes prorsus doctores conveniunt. Communior quidem sententia est, legem et tunc per se cessare; cum finis generalim hoc est pro ipsa communitate cesset: quam sententiam communem referi Suarez l. c. n. 6. et Laymann *de Legibus* c. 21. n. 3. Ratio est, quia, ut ait s. Thomas l. 2. q. 109. a. 4. ad 3. cessante causa, cessat effectus. Et quemadmodum lex ab initio non subsistit, si sine ratione lata sit, ita etiam postea desinit, desinente ratione eius; quandoquidem tunc eius observatio inutilis atque supervacanea esse incipit.

375. Sed si haec est ratio, locus esse potest distinctioni adhibitae a Suarez l. c. nn. 9-11. Scilicet monet hic eximius doctor, materiam legis aliam et aliam esse posse. Aliquando enim est res per se honesta, in aliqua virtutum specie, ut ieiunium, oratio etc.: aliquando vero est res per se indifferens, assumpta ad certum finem assequendum. Quo posito, ait: cum materia est per se honesta, etiam cessante adaequate extrinseco fine, propter quem ea materia praecepta est, non cessat per se lex; quia adhuc servari potest, quippe quae utilis est adhuc, possibilis et bona atque finis intrinsecus, qui adhuc manet, et ipse intentus fuisse a legislatore dicendus est. Si vero etiam intrinsecus finis cessaret hoc est desineret materia esse actus virtutis, possibilis, utilis: tunc cessaret eo ipso lex: sed patet quod tunc finis non solum *negative* sed etiam *contrarie* cessaret.

Si autem materia praecepta est quid per se indifferens, cessante adaequate fine, cessat eo ipso lex; cum solum propter eum finem posset ea res esse materia legis vel certe fuerit materia huius legis.

In his duobus ultimis casibus non requiritur declaratio principis, sed salis est notorielas facti, quod finis cessavit.

376. Quid vero si finis legis adaequate cesset in particulari, pro aliqua nempe persona. Respondet Laymann l. c. n. 3. non cessare obligationem legis etiam pro illa persona; «quia interest boni publici, ut leges communes ab omnibus communiter servantur, quamdiu non occurrit aliquod

impedimentum contrarium, quod per epikeiam excuset, ut recte notavit Suarez lib. 6. c. 9. n. 6. Quare breviter dici potest, ad excusationem a lege non salis esse, si ratio legis cesset in particulari *negative*; cum debeat etiam cessare *contrarie*, videlicet propter impedimentum vel moralem impossibilitatem servandae legis ».

377. Hanc tamen sententiam s. Alphonsus l. c. vocat *lanium* probabilior: *alleram* vero contrariam, quam plures tenere ait, ipse quidem probabilem non affirmat, sed nec reprobatur. Affirmat tamen sibi arridere magis sententiam priorem eo quod, communiter loquendo, fere nunquam in particulari cesset omnino periculum hallucinationis. Subdit: « si vero aliquando casus accideret, quo aliquis omnino certus et securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare: sed huiusmodi casus rarissime poterit evenire ».

Exemplum sit in lectione librorum prohibitorum: quaeritur nempe, an cessante periculo et scandalo, possint legi, utique absque facultate. Affirmativa sententia, ubi reapse absit certe periculum hallucinationis, videtur nexa cum praecedente solutione s. Alphonsi. Communius tamen negatur et negatur quoque l. c. s. Alphonsus. Ratio vero aliunde petitur; negatur scilicet suppositum. Aiunt enim non licere; quia finis prohibitionis nunquam cessat; nam heic non est solum ut damnum legentium vitetur, sed etiam ne detur ansa scribendi et imprimendi tales libros et ut hi penitus ab Ecclesia removeantur et etiam ut Ecclesiae obedientia praestetur, quae postrema ratio difficilis est.

378. Si lex fundatur in *praesumptione facti*, illa ut iubeat lex iudicem in quovis particulari casu secundum eam praesumptionem sententiam ferre: in particulari autem constet de contraria veritate, cessat in eo casu lex obligare in conscientia; cedit enim praesumptio veritati. Sane deficiente facto, deficit omne fundamentum legis. Confer Laymann l. c. n. 4.

Secus autem dicendum, si lex fundatur in *praesumptione periculi universalis*: etsi enim tibi constaret, non adesse pro te ullum periculum, lege tamen obligaris; quia reapse ipsa non fundatur in suppositione periculi sui, sed periculi communis, quod semper verum est. Cf. Gury V. l. §. 162.

‘ *De interpretatione legis et speciebus de Epikeia.* *’

279. Interpretatio, quae est declaratio sensus legis, alia est *authentica*, alia *usualis*, alia *doctrinalis*.

Prima est, quam legislator ipse aut eius successor vel superior facit eademque duplex distinguitur, altera *comprehensiva*, altera *extensiva*. Prior est, quae declarat id, quod iam in lege, licet obscurius, continetur; altera, quae legem extendit ad alium casum lege priore non comprehensum. Utraque occurrere potest in interpretatione eiusdem legis.

Prior cum non sit nova lex, non indiget promulgatione: altera indiget; quia, quoad id quod addit, aequivalet novae legi. Cf. dicta de Promulgatione.

Interpretatio *usualis* ea est, quam exhibet consuetudo, quae est, ut dicitur, optima legum interpret. Si consuetudo talis sit, ut vim legis obtineat, haec interpretatio tanquam authentica habenda est.

Doctrinalis est, quam ope scientiae et experientiae periti faciunt contineturque sententiis doctorum et jurisperitorum. Haec non habet vim obligandi; cum tamen consensus doctorum est unanimes, rem certam moraliter facit et est testis consuetudinis.

380. Regulae traduntur pro interpretatione doctrinali, quarum tractatio proprie spectat ad canonum et iuris peritos: sed quia et rei moralis tractatores identidem iis opus habent, praecipuas breviter indicabimus ex Suarez *de Legibus* lib. G. cap. 1-4. et ex Laymann *de Legibus* cap. 18.

1^a Mens legislatoris, quae est anima legis, est potissimum attendenda. Haec vero non ex solis verbis nude spectatis, sed una cum illis ex toto sermonis contextu, ex materia, fine, ratione legis aliisque adiunctis, si qua sunt, colligenda est. Quando autem mens legislatoris pateat, interpretatio, quae eam exhibet, omnibus aliis praeferenda et sola tenenda est; non enim aliud quaerimus interpretando, nisi quid voluerit legislator praecipere. Ita Gregorius in c. *Humanae aures* caus. 22. q. 5. « Non debet aliquis verba (utique nuda) considerare, sed intentionem et voluntatem; quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni ».

Ideo praetermittenda est etiam quorundam verborum proprietas, si mens legislatoris id exigat.

2^a Si rationem suae legis legislator manifestat et praesertim si palet esse rationem adaequatam, licet ex illa colligere sensum legis cum ipsa cohaerentem, praetermissa quoque proprietate quorundam verborum.

Secus periculosum est ex ratione, quam tu divinas, vel etiam ex ratione non adaequata conieclare sensum legis.

3^a Celerum, si nihil obstat, inhaerendum proprio sensui verborum, potissimum illi, quem oblinent verba ab usu communi et si termini sint legales, illi sensui, quem habent verba a iure vel stilo curiae vel ab consuetudine fori. Et ad improprios sensus non sunt verba trahenda, nisi necessitas cogat.

381. Interpretatio doctrinalis nequit esse nisi comprehensiva: at haec ipsa comprehensiva interpretatio duplex distingui potest, *ampla* nempe et *stricta*. Porro ampliatio comprehensiva duplex rursus est, altera nempe *necessitatis*, altera *congruitatis*. Prior est necessaria ad iuslitiam vel rectitudinem et in gratiam observantium legem; alia non necessaria est sed voluntaria.

Quia licet in uno sensu possit lex multa comprehendere iusle et sine

inconvenienti: alia tamen minor comprehensio sufficit ad iuslitiam legis et proprietatem verborum cum ratione etiam legis conservandam. Haec minor comprehensio est necessaria, illa maior est congruens. Ampliationi vero maiori vel minori respondet restrictio minor vel maior. Suarez, lib. G. c. 4. n. 3. Iam vero

4^a Lex odiosa seu onerosa, qualis est lex poenalis, lex irritans, lex tribulorum, strictae est interpretationis hoc est ampliacionem necessariam admittit, non etiam congruentem: illam nempe admittit et exigit, sine qua nequit servari prudens dispositio legis.

Lex favorabilis ampliacionem etiam congruentem exigit; est scilicet ad ea omnia amplianda, quae comprehendere possunt verbis acceptis in significatione propria tum naturali sive usus communis tum iuridica.

Propter solam similitudinem vel paritatem rationis nequii ampliari lex ad casum similem nullo modo comprehensum sub significatione verborum. Haec esset reapse *extensiva* interpretatio; neque enim ex eo, quod aliquid legislator praecipit, consequens est praecipere quoque omnia similia: atqui interpretatio extensiva solius est legislatoris.

7^a Ex identitate rationis merito ampliatur lex ad casum, non comprehensum verbis legis, qui tamen subest illi eidem rationi; dummodo constet rationem illam esse rationem adaequatam legis, hoc est eam solum movisse animum legislatoris. In hoc omnes conveniunt. Confer huius regulae exempla apud Laymann l. c. n. 10.

382. Ad interpretationem revocari solet ea specialis et privata interpretatio legis, quae fieri dicitur per Epikeiam (ἐπιείκεια aequitas), quae de re et in quaestione de cessatione legis apte tractari posset.

Cum enim indicamus universalem legem in aliquo particulari casu cessare seu non obligare, utimur epikeia hoc est secundum aequum et bonum indicamus. Est et ipsa quaedam restrictio legis, quatenus ad cum particularem casum lex non extenditur.

Fundamentum huius aequitatis indicavit Aristoteles 5. Ethic. 10. « ἐπιείκεια est emendatio iusli legitimi; nam lex quidem universalis est: fieri autem non potest ut de quibusdam (particularibus) universaliter recte dicatur; sed lex id accipit, quod sit plerumque, non ignorans aliquando deficere. Et est nihilominus lex recta; defectus autem non est in lege nec in legislatore, sed in ipsa rei natura. Continuo enim rerum earum, quae sub actionem cadunt, materia talis est. Cum igitur lex quidem universaliter loquatur, in his autem praeter universale quidpiam accadat, tum recte se habet, ut ea parte, qua legislator omisit atque peccavit, absolute locutus, emendetur defectus: quod et ipse legislator, si adesset, hoc modo loqueretur ». Agitur ergo solum de lege humana. Cum igitur lex in universali feratur et consideret id quod plerumque contingit, fieri potest ut in aliquo casu sub verbis legis per se comprehenso, malum

sit vel non conveniens servare legem, ita ul ipse legislator, si adesset, exciperet eum casum ab obligatione legis. Tunc aequitatis ratio postulat ut contra verba legis agatur, quamvis non contra mentem legislatoris, qui noluit eum casum comprehendere.

383. Quando ergo licet uti epikeia? Dixerunt quidam, quando ratio legis cessat *negative*: negative autem cessat ratio legis, cum in aliquo casu non invenitur ratio, propter quam lex lata est. Atqui si lanium negative cessat ratio legis, nondum uti licet epikeia.

Quamvis enim non amplius adsit in particulari casu ratio legis, tamen, si negative tantum cessat ratio legis, huius observatio adhuc est insta et possibilis. Iam vero in hac hypolhesi lex nondum peccat exigendo observationem: atqui epikeiae usus est, cum lex peccat hoc est peccaret urgendo observationem. Sic viri perfecti non excusantur a lege ieiunii, etsi in seipsis non experiantur ea, propter quae ieiunium praecipit Ecclesia. El sane, cum ratio legis cessat solum negative, superest semper universalior ratio, cur lex observetur, bonum scilicet commune postulans, ul quantum fieri polesl, lex ab omnibus servetur, ul unitas sit in societate. Suarez lib. 6. c. 7. n. 5. Vide tamen quae diximus de Cessatione Legis nn. 376. 377.

384. Occurrit autem usus epikeiae, cum ratio legis cessat contrarie, quod quidem dupliciter contingit: vel quia in eo casu observatio legis evaderet mala, ul si velles pro audienda missa derelinquere aegrotum luo auxilio omnino indigentem, vel quia observatio legis evadit impossibilis moraliter; in hac enim hypolhesi non intendit legislator velle obligare, est enim proprietas legis, ul sit de re possibili.

Addit Suarez l. c. n. 11. ulterius locum esse epikeiae, si ex circumstantiis indicari merito polesl legislatorem, etsi potuerit, noluisse tamen in certo casu obligare. Munus enim epikeiae est, praetermissis verbis legis, intentionem legislatoris sequi, ut ait s. Thomas. Si ergo de intentione legislatoris constare polesl, quod noluerit in eo casu obligare, uti licebit epikeia h. e. aequitate. **B**

385. El ita tres modi sunt utendi epikeia: primus, ut caveamus aliquid iniquum, alter, ul vitemus acerbam el iniustam obligationem, qualis esset de re moraliter impossibili, tertius propter conieclatam legislatoris voluntatem.

386. Cum clarum est, particularem casum lege non comprehendere, fas est cuilibet privato se eximere ab obligatione legis; quia in manifestis non est opus interpretatione sed excusatione, ul ait s. Thomas 2. 2. q. 120. a. 1. ad 3.

Si dubia res est et ad principem recursus haberi potest, ad eum recurrendum erit (Laymann *dc Legibus* c. 19. n. 4.): si non polesl recursus haberi, eodem pacto agendum erit ac diximus tractantes de conscientia dubia.

* *De Privilegiis.* *

387. *Privilegium* definitur: privata lex aliquid speciale concedens; «neque enim, inquit Gratianus ad c. 16. q. 1. caus. 25., aliquibus privilegia concederentur, si praeter generalem legem nulli aliquid speciale concederetur». Speciale quid est, si sit ultra vel praeter legem nec opus est ul sil contra.

Privilegium est aliquid plus quam beneficium principis. Sic beneficium esse polesl dispensatio ab irregularitate, absolutio a censura; qui tamen eas obtinuerit, iam agit ex iure communi, non ex privilegio.

Est *privata lex*; quia beneficium vel ius *alicui personae* aut *alicui parti* communitatis conceditur: habet tamen legis rationem, non solum quia vult privilegiatum privilegio frui, sed quia universam societalem obligat servare privilegium ipsi privilegialo.

Privilegium ut valeat, requirit acceptationem privilegiali. Est enim privilegium in genere donationis, quae valida non censetur, nisi postquam acceptata fuit.

Differt privilegium a dispensatione, ut iam diximus G. IV. dub. IV. n. 2G8. Addit Suarez, *de Legibus* lib. 8. c. 30. n. 19. quod dispensatio est admodum cuiusdam actionis, quae non censetur fieri lota simul, quando effectus est successivus: privilegium est semper ad modum cuiusdam iuris vel potentiae coilatae.

388. Omnis et ille solus qui leges condere, el privilegium concedere potest. Id evidens est, si privilegium sil contra legem: sed etsi sil solum praeter legem, solus legislator seu supremus princeps communitatis potest alicui facultatem talem concedere agendi praeter legem ut ea sil iuridica el universa communitas teneatur eam servare privilegialo.

389. Ul privilegium licite concedatur, quaedam iusla causa requiritur et quidem si sit contra ius, opus est, ul iustitia legalis el dislribuliva servetur: si vero non sit contra ius, requiritur, ne concessio privilegii sit actus prodigalitatis, qui malus est. Ul autem validum sit, controvertitur, an iusla causa requiratur: sed non videtur iusla causa esse necessaria, nisi ex parte petentis interveniat deceptio aut iniqua occultatio; tunc enim deest voluntas concedentis. Ratio cur valeat privilegium etiam sine causa concessum, in re, quae subesi auctoritati donantis privilegium, est; quia, etiamsi deroget iuri communi, quoniam vis huius iuris pendet a voluntate principis, si princeps quoad aliquos mutat voluntatem et non vult eos esse sub lege, iam cessat lex ipsos obligare. Haec est sententia communior, ait Suarez, l. c. cap. 21. Agitur ergo de principe, penes quem sil plena potestas legislative.

390. Multiplex est privilegiorum divisio. 1^a Sit in *rcale* et *personale*. Etsi enim tandem quodlibet privilegium in favorem personarum conce-

datur, tamen duplex est modus. Nam vel privilegium alicui conceditur respectu rei, loci, muneris, dignitatis, cui proinde rei immediate privilegium cohaeret et in personas redundat, ad quas ea res, locus, dignitas etc. pertinet, et dicitur privilegium *reale*.

Si vero alicui immediate conceditur privilegium ob eius favorem, est *personale*. Quod triplex distinguitur: primum *singulariter personale*, quod uni personae, alterum *communiter personale*, quod certo generi personarum, ut minoribus privilegium restitutionis in integrum, tertium *corporale*, quod corpori hoc est communitati alicui confertur. Constat privilegium reale adhaerere rei et cum ea transire ad illos omnes, qui illam obtinent et cum ea exspirare: personale inhaerere personae et cum ea desinere.

El quia res perpetuae esse possunt, privilegia realia dicuntur perpetua, secus ac personalia. Personalia vero secundi et tertii generis accedunt realibus, quia et ipsa transeunt ad heredes et successores. Laymann lib. 1. *de Privilegiis* c. 23. n. 2-4.

2^a Aliud est *contra ius*, aliud *praeter* vel *ultra ius*. Privilegium contra ius derogat iuri communi et est facultas agendi quod lex prohibet vel non agendi quod lex praecipit. Ul autem privilegium derogat iuri communi, non opus est, ut muniatur clausula derogatoria; quia iam praesumitur princeps nosse leges communes, s. Alph. *de Privilegiis* n. 2. Privilegium praeter ius est concessio favoris in iure non expressi. Prioris exemplum sil exemptio a solvendis decimis, a recitandis Horis canonicis; alterius facultas absolvendi a reservatis.

3^a Aliud est *tantum favorabile*, in nullius gravamen redundans, ul facultas celebrandi ante auroram; aliud *odiosum*, redundans scilicet in gravamen alterius, vel existens contra ius commune, ul exemptio ab Ordinarii iurisdiczione.

4^a Aliud esi beneficium ex sola *principis gratia* procedens: aliud non esi mera gratia, sed vel *remunerativum*, si oh merita delur, vel *conventionale*, si cum interposito onere aut gravamine concedatur.

5^a Aliud quod proprio *motu* principis confertur: aliud quod ingratiam *petentis* sive *ad instantiam* alterius.

6^a Aliud est *affirmativum*, quod datur ad aliquid faciendum, aliud *negativum*, quod datur ad aliquid non faciendum. Hoc, ut patet, est semper contra ius; illud potest esse el praeter ius.

7^a Aliud est *temporale*, si delur ad certum tempus seu certam actionem: aliud *perpetuum*, si absque limitatione huiusmodi delur. Conferatur Laymann l. c. el Suarez l. c. cc. 3-6.

391. Quoad interpretationem privilegiorum, potissimum in considerationem venit, utrum privilegium sil gratiosum an odiosum. In primis vero illud lenendum est, quod privilegium, quodeumque sit, ita inter-

pretari oportet, ul aliquid operetur, aliquod beneficium conferat; huc enim essentialiter spectat: nisi iniustitia esset manifesta.

Hoc posito, leges generales istae sunt. I. Privilegium, quo i est merum beneficium, amplam exigit interpretationem cf. n. 381.

Regulae autem duae sunt pro hac interpretatione.

1^a Privilegium non est extendendum ad alias personas vel causas, ob similitudinem rationis. Ratio est, quia pro iis deest reapse voluntas principis, quae sola operatur.

Praeterea plura absurda ex tali interpretatione sequerentur.

2^a Interpretatio ampla semper est facienda intra limites proprietatis verborum, secundum significationem, iuridicam saltem; nisi maior extensio necessaria sit, ut privilegium aliquid operetur. Privilegia enim non plus operantur quam verba exprimant.

11. Privilegium odiosum seu qua parte odiosum est, est strictae interpretationis (cf. l. c.): ita tamen ut ampliari possit, si ex alia parte faveat bono communi, cuius identidem interest, ut certis personis vel coetibus privilegia conferantur: idcirco si in favorem datum sit alicuius Religionis aut causae piae. Item si datum sit motu proprio, si praeterea sit privilegium contentum in iure; induit enim hunc rationem legis ad bonum commune spectantis.

Regulae autem restrictionis sunt hae.

1^a Non debet restrictio esse tanta, ul reddat inutile privilegium, quamvis odiosum appareat (n. 391.): nisi constet esse iniustum; non enim censetur princeps voluisse aliquid iniustum.

2^a Verborum proprietas tenenda est nec extra eam trahenda verba, ut privilegium minuat, nisi iniustitia id cogat aut constet aliunde voluntas principis. Secus nihil certum esset el ex alia parte voluntas expressa principis est semper servanda. Suarez l. c. cc. 27. 28.

392. Quoad cessationem privilegii, haec summalim teneri possunt. 1° Non cessat privilegium morte concedentis. « Generalis est, ait Laymann l. c. n. 18., doctorum regula, quod gratia per mortem concedentis, etiam re integra, non exstinguitur... Sed intelligi haec regula debet de gratia facta et non de facienda. Gratia facta dicitur, quotiescumque facultas seu licentia alicui in favorem ipsius a superiore concessa est, quamvis mera executio interdum ab alia adhuc persona dependeat... Eiusmodi enim concessionem seu gratiae, postquam a publica potestate processerunt, censentur ex parte concedentis factae seu perfectae, ut morte ipsius non expirent, nihil obstante etsi realis executio gratiae nondum facta sit... Gratia autem facienda dicitur, cum ipsi, in cuius favorem gratia tendit, nihil directe datum aut concessum est a principali, sed alteri mandatum, ul talem gratiam illi conferat; tunc enim nondum est gratia facta, sed mera commissio et mandatum faciendi ». Nisi tamen commissio

in favorem ipsius commissarii principaliter facta esset; tunc enim haberet rationem gratiae factae, quae per mortem facientis non exspirat, ut docet idem ibid.

2° Cessat privilegium elapso tempore, pro quo concessum est, item cessante conditione, sub qua concessum est. De quibusdam conditionibus iam locuti sumus loquentes de dispensationibus et confer ibidem; quia eadem est ratio.

3° Cessat privilegium, cessante causa finali, saltem si cesset contrarie; nam si cesset tantum negative, controverlitur, negante Suarez cessare in hac hypolhesi privilegium. *De leg.* lib. 8. c. 30.

4° Cessat privilegium, si cedere incipiat in grave detrimentum aliorum vel communitatis adeoque per rerum mutationem fiat iniquum, ul vel per se ipsum cesset vel certe a privilegiante revocari possit, siculi colligitur ex *cap. Suggestum, de Decimis*, ubi notant doctores, revocari privilegium exemptionis decimarum, si postea in Ecclesiae notabile detrimentum vergere incipiat. Laymann l. c. n. 19.

5° Pariter si cedere incipiat in maius detrimentum ipsius privilegiati; nam *quod in gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum.* Reg. 61. in 6.

6° Privilegium *affirmativum pevnonusum* amitti dicitur: nihilominus distinguendum cum Suarez l. c. c. 34. 16. Privilegium, quod redundat in gravamen et quasi servitutem aliorum, ealenus amittitur per non usum, quatenus praescriptio intercedit, qua alii possunt contra privilegialum praescribere, quod frequenter non fit sine aliquo positivo actu ipsius praescribentis. Ratio est, quia cum haec privilegia redundant in servitutem seu obligationem aliorum, iura, quae disponunt de amissione servitutum per non usum, in similibus privilegiis locum habent. Quod si inquiratur quanti temporis non usus necessarius sit el sufficiat ul per illum privilegium amittatur, communis sententia est, decennium sufficere el requiri inter praesentes, annos viginli inter absentes: modo utendi occasio fuerit.

7° Privilegia, quae non cedunt in aliorum gravamen, sed sunt favores speciales ipsius privilegiali, non amittuntur per non usum, qui sane non adversatur ipsi privilegio seu iuri, sed solum usui eius, qui tamen necessarius non est: nec amittuntur per aliorum praescriptionem, quae in his locum habere nequit.

Celerum amissio privilegii per non usum, quando alius legitime contra illud praescripsit, valet etiam in conscientia. Cf. Suarez l. 8. c. 34.

80 Privilegium *negativum, aliis onerosum* amitti potest per usum contrarium ipsi privilegio: ubi nota usum heic, secus ac in praecedenti, ire contra ipsum privilegium seu ius eo concessum et haec est regula communis in hac re: privilegium amitti per contrarium usum, si circumstantiae

necessariae concurrant. Id duobus modis fieri potest. Laymann l. c. n. 23.: « Primo per *praescriptionem*, si post actum contrarium seu contraventionem privilegii sine protestatione faciam, elabatur tempus legitimum, ad praescribendum sufficiens et interea privilegialus actum contrarium non retractet: puta si aliquis exemptus, indicio Ordinarii se sistat; ex eo tempore incipit Ordinarius esse in quasi possessione jurisdictionis, quae possessio, decennii spatio cum bona fide continuata, praescriptionem absolvit. Alter modus est, per *tacitam renuntiationem*; nam in externo foro praesumitur iuri ac privilegio suo renuntiare, qui sine necessitate cogente, actum ei contrarium exercet: ul si exemptus Ordinarii iudicio se sistat. Quae est communis doctrina Glossae et Abbatis. Celerum, quia haec decisio in praesumptione renuntiationis fundatur, ideo si privilegialus actum contrarium exercens, non habuit animum privilegio simpliciter renuntiandi, sed solum quoad illum actum, in conscientiae foro privilegium non amittit. Imo neque in externo foro amittere debet, si constet vel ex indiciis colligi possit, animum simpliciter renuntiandi abfuisse, nisi insuper etiam legitimae praescriptionis tempus, cum privilegiali taciturnitate, decurrat ».

9° Privilegium amittitur per abusum, cum quis ex privilegio peccandi occasionem sumit aul fini, ob quem privilegium concessum est, directe suis pravis moribus privilegialus repugnet v. g. si beneficiato servilium Ecclesiae commutatum sil in studium penes Universitatem, ipse autem ibi actionibus inutilibus se dedat: is non facit fructus suos. Plerumque tamen non amittitur ex ipsa rei natura, sed vel iuris constitutione vel per iudicis sententiam.

10° Privilegium amittitur per revocationem concedentis vel successoris eius. Quae quidem revocatio duplex est, altera *expressa*, altera *tacita*. Expressa vel lit in specie vel per clausulam generalem: *non obstantibus quibuscumque privilegiis*. Haec tamen clausula non censetur revocare privilegia, quae in corpore iuris continentur, nisi eorum quoque clausula derogatoria exprimatur. Cum enim correctio iuris vitanda sit et non facile praesumenda, ideo ius generale posterius non tollit prius speciale, si ob specialem aliquam rationem exceptum videri possit. Pariter privilegia quae non continentur in corpore iuris et quibus inest clausula, quod non debeant censi sublati, nisi specialis eorum mentio fiat, non revocantur per illam clausulam generalem supra dictam.

Revocantur autem huiusmodi aliis clausulis v. gr. *non obstantibus quibuscumque privilegiis, sub quacumque verborum forma conceptis vel etiamsi de verbo ad verbum debeat de illis mentio fieri*.

Tacita revocatio privilegii lit per actum principis contrarium: sed praesumendum est cum nosse privilegium concessum. Duae regulae traduntur pro tacita revocatione privilegiorum. Prima, lex universalis non

derogat privilegiis, quae non continentur in corpore iuris, nisi eorum mentio specialis fiat. Sumitur ex c. 1. *de Constit.* in 6. et ratio ibid, redditur: quia quamvis pontifex censeatur habere omnia iura in pedore suo, potest tamen probabiliter ignorare iura specialia. Secunda regula: privilegium, quod prius concessum fuit, nisi sil in corpore iuris contentum, non tollitur per rescriptum aut privilegium posterius, quod videatur contrarium, nisi illius specialis mentio fiat. Facile tamen conceditur, quod si prius privilegium sil generale, posterius vero speciale, priori ex parte derogatur per posterius, iuxta regulam 34. in 6. *generi per speciem derogatur*. Ex Laymann l. c. nn. 25-27.

11° Tandem privilegium desinit per renunciationem privilegiât!. Circa quod advertendum est, id valere quando privilegium concessum sit in eius solius favorem; nam * liberum unicuique est suo iuri renunciare », ut dicitur in *c. Side terra, de Privilegiis*. Privilegiis vero, quae principaliter in favorem Ecclesiae vel communitatis vel ordinis concessa sunt, personae privatae neque pro se ipsis possunt renunciare: sic clericus nequii renunciare privilegio canonis. Renuncialio autem vel *tacita est* vel *expressa*. De tacita iam diximus, loquentes de non usu vel usu contrario, qui identidem inducunt amissionem privilegii. Expressa autem renuntiatio ut valeat, manifestanda est auctori privilegii, propter eandem rationem quam iam attulimus, loquentes de expressa renunciatione dispensationis.

TRACTATUS IV.

DE PECCATIS.

CAPUT I.

DE PECCATO IN GENERE.

Dub. I.

Quid sit peccatum.

I. i. Respondeo I. Est transgressio legis sive, ut ait Tolel., esi voluntarius recessus a regula divina, per quam regulam intelligitur praeceptum, iam naturale el humanum, quam divinum, per recessum intelligitur aclus vel eius omissio, qui sil non tantum voluntarius, sed etiam liber, cum aliqua actuali advertentia malitiae; quod addo, quia ut docet Sanchez 1. *Nor.* c. 16. cum Vasquez d. 2. qu. 2. p. 3. n. 3. ei 12. etc. non sufficit ad actum pccaminosum libertas el advertentia quaevis virtualis vel interpretative, qua scilicet quis advertere poterat el debebat, nec quaeunque actualis, qua scilicet intellectus rationes commodi et incommodi in obiecto attendat: sed requiritur, ut advertat moralem malitiam obiecti, ut saltem de ea dubium vel scrupulum concipiat. Ratio esi, quia sine, ista advertentia non est voluntarium, cum non sit cognitum; quia quamdiu talis cogitatio intellectui non occurrit, non est sufficiens principium deliberandi de malitia, ideoque nec libertas ac proinde nec culpa et censetur illa inadvertentia naturalis et invincibilis oblivio. Addit lamen Tanner d. *i. de Pcc.* d. 5. q. 5. dub. 5. n. 106. non esse necessse, ut consideratio illa maneat actu, dum peccatum durat; sed salis esse, ut vel actu vel virtute maneat, illa ut cum ea vel actus peccati fuerit inchoatus vel saltem causa data, ut fit in ebrio, qui peccat, non vi praesentis, sed praeteritae deliberationis. V. Bald. l. I. d. 36. Verum Reccnliores communiter docent, talem, v. gr. ebrium, non peccare foimaliter, quando usu rationis caret; sed malitiam eorum, quae tunc limit, contraxisse ante, dum praevidens malum, quod commissurus erat, eius causam dedit aiuntque, dum quis actu peccat, semper esse ac manere advertentiam aliquam malitiae tenuem vel confusam, ut v. apud Schol.; nam in ordine ad praxim, parum refert, utrolibet modo loquaris.

1. Ea, quae disputata sunt in Tractatu de Actibus Humanis, abunde sufficiunt, ut manifeste elucescat ratio eorum omnium, quae Auctor hoc loco fuse et clare disserit de *peccati* natura. Nonnulla ergo tantum addemus, ut facile praecavere possitis opiniones quasdam etiam recens invectas, quae eo magis possent nocere, quo magis subdole insinuantur.

2. Iuval itaque perpendere notionem peccati in scholis traditam, ut caveatur eorum fallacia, qui hanc notionem perverse proponentes, subinferre conati sunt doctrinam de peccatis necessariis (cf. epistolam 37. in opere Principii della scuola rosminiana ecc. Milano 1850.). Simulantes enim, se velle in vitam revocare quamdam scholarum doctrinam oblivioni male traditam, hoc discrimen ex scholae doctrina statuendum docuere inter *peccatum* et *culpam*, ul *peccati* nomine intelligi deberet actio quaelibet humana contra legem etiam per voluntatem *necessario* agentem *posita*: nomine vero *culpa*e intelligeretur actio contra legem posita ex *libera agentis electione*. In cuius doctrinae patrocinium advocare non dubitaverunt auctoritatem s. Thomae, quippe qui scripserit 1.2. q. 21. art. 2.: « Sicut malum est in plus, quam peccatum, ita peccatum est in plus, quam culpa »: videlicet sicut latius palet notio mali, quam peccati, ita latius patet notio peccati, quam culpa. Porro, ut ibid, subdit s. Thomas, « tunc actus-imputatur agenti (quod est habere notionem culpa)e, quando est in potestate ipsius, ita quod habeat dominium sui actus»: quod quidem significat, *quando libere agit*. Si ergo notio culpa)e exigit actionem libera voluntate positam et notio peccati latius se extendit, quam notio culpa)e, dicendum erit, notionem peccati sese exlertdere ad actiones quoque, quas voluntas contra legem necessario facit: secus notio peccati ac notio culpa)e eodem ambitu containerentur. Ita novi philosophi.

3. Porro ut internoscatur, in his omnibus insignem aliquam latore fallaciam, satis est quasdam s. Thomae sententias prae oculis habere, quae praemissae theoriae manifesto repugnant.

Prima sit definitio peccati, quam s. Thomas habet 1.2. q. 71. art. 6.: « Dicendum, quod sicut ex dictis palet, peccatum nihil aliud est, quam actus humanus malus ». Porro ex iis, quae diximus in Tract, de Aci. Human, η. I. ex s. Thoma illae solae actiones dicuntur humanae, quae *ex voluntate deliberata procedunt et quarum homo est dominus*. Ergo ex s. Thoma ad definitionem seu notionem peccati perlinet libertas actionis positae.

Altera sententia s. Thomae ea sil, quam sic legimus 1.2. q. 77. art. 6.: « Dicendum, quod peccatum essentialiter consistit in actu liberi arbitrii ». Si ergo ad peccati *essentiam* pertinet, ut sit actus liberi arbitrii; profecto repugnant peccata, quae fiant a voluntate non libere sed necessario operante. Fallacia ergo aliqua esse debet, cum ea doctrina tribuitur s. Thomae; sed nondum constat in quo sila ista fallacia.

i. Restat igitur, ut explicemus, quo sensu s. Thomas, imo et universa schola paulo antiquior ita peccatum a culpa distinxerit, ut *peccatum dicatur esse in plus quam culpa*. Et haec explicatio utilis erit, «ut genuina notio horum apprehendatur: quibus addemus ex s. Thoma, quomodo *malum* quoque distinguitur a defectu et sic quatuor habebimus,

quorum distinctio apprime relinenda, scii, *defectus*, *malum*, *peccatum*, *culpa*.

5. Ul a generalioribus itaque incipiamus, *defectus* et *malum* in eo conveniunt, quod utrumque dicat absentiam alicuius boni a re, de qua agitur: in eo vero differunt, quod *defectus* dicat absentiam boni, quod res non est nata habere seu quod non debet habere; *malum* vero dicat absentiam boni, quod res nata est habere. Illa quod homo non habeat alas est merus defectus; quod vero careat visu, est malum.

Atque hinc elucet, quomodo differat sensus vocum *negatio* et *privatio*; prima enim de mero *defectu*, altera de *malo* dicitur, prima carentiam boni non debili significat, secunda carentiam boni debili. Hinc apparet, cur carentia visionis beatificae in infante praemortuo baptismo dicatur *privatio*, unde el *malum* dici debet, videl. *malum poenae*; eadem autem carentia in hypolhesi hominis non elevati ad ordinem supernaturalem seu in puris naturalibus, sil mera *negatio* et habeat rationem conditionis naturalis.

6. Advertendum autem est, vocem *defectus*, usurpatam fuisse ad utrumque carentiae modum significandum, prout nemp illa vox aut *negative* aut *privative* usurpabatur.

El ita quidem s. Thomas de voce *defectus* 2. disl. 35. q. 1. ari. 1. ad 1.: «Nomen defectus potest sumi vel negative vel privative. Si sumatur *negative*, sic non omne, quod habet defectum alicuius boni, continuo malum est; quia malum *privatio* est: unde non est nisi defectus eius, quod quis natus est et debet habere. Si autem *privative*, sic palet, quod non omne, quod caret aliquo bono, defectum habet; non enim est defectus scii, *privative* in lapide, quod non videt ».

i 7. Non item dicendum de voce *malum*. Unde s. Thom. 1. q. 48. art. 3.: « Malum importat remotionem boni. Non autem quaelibet remotio boni mahim dicitur. Potest enim accipi remotio boni et privative et negative. Remotio igitur boni, *negative* accepti, mali rationem non habet... Sed remotio boni *privative* accepta *malum* dicitur, sicut privatio visus caecitas dicitur ».

! Ex quibus patet, quomodo *defectus sit in plus quam malum*. Quippe i notio defectus, ulpole quae complectitur remotionem boni sive *indebiti* sive *debiti*, prout accipitur *negative* vel *privative*, universalior est, quam nolio *mali*, quae ambitu suo complectitur tantum remotionem boni *debiti*.

8. Nunc videndum est, quomodo *malum* sil in plus quam *peccatum*.
· El hoc facile inlelligilur, facta distinctione *inter rem quampiam* el eiusdem *rei operationem*. Itaque cum privatio boni seu malum possit haberi tum in re ipsa, tum in operatione eius, unde possumus dicere tum *rem malam*, tum *operationem malum*; attamen malum, quod rem ipsam afficit, relinet genericum nomen mali: malum vero, quod reperiatur in operatione, accipit nomen *peccati*.

Haec s. Thomas *de Mal.* q. 2 art. 2.: « Considerandum est, quod haec tria, malum, peccatum et culpa, se habent ad invicem ut communius et minus commune. Nam malum communius est. In quocumque enim, sive in subiecto, sive in actu si privatio formae aut ordinis aut mensurae debitae, mali rationem habet. Sed peccatum dicitur *aliquis actus* debito ordine aut forma sive mensura carens. Unde potest dici, quod tibia curva, si mala tibia: non tamen potest dici, quod sit peccatum, nisi forte eo modo loquendi, quo peccatum dicitur effectus peccati; sed ipsa claudicatio peccatum dicitur ».

9. Atque, quod omnes norunt, haec est proprie vis verbi *pecco* quemadmodum et ἀμαρτάνω, ul actionem significet non rite faciam, aberrantem a scopo vel a norma.

10. Superest, ut videamus, quomodo peccatum sit in plus quam culpa et an distinctio inter haec duo in eo sita sit, quod peccatum si mala operatio voluntatis necessario agentis, culpa vero actus malus voluntatis libere agentis.

Sed fallacissime id depromptum est. Ideo enim iuxta scholas *peccatum* est in plus quam *culpa*, quia scholae consideraverunt triplex agentium sive operationum genus et pro triplici operatione, quae a norma seu fine deficeret, triplex *peccatum* distinxerunt. Triplex autem operatio sic distincta fuit, ut alia esset *operatio naturalis*, uti gressus est operatio tibiae seu cruris et generatio est operatio animalium: 2° alia est operatio *artis*, uti scriptio, actus pingendi, actus medendi: 3° alia est operatio *voluntatis humanae* respectu finis. Et pro triplici hac distinctione agentium, triplex peccatum distinxerunt, promi operatio singulorum deficiebat. I't primum dixerunt *peccatum naturae*, alterum dixerunt *peccatum artis*, tertium *peccatum moris* et huic postremo nomen culpae dederunt.

11. Ita s. Thom. *de Mal.* q. 2. ari. 2.: « Quilibet actus inordinatus potest dici peccatum vel *naturae* vel *artis* vel *moris*. Sed rationem culpae non habet peccatum, nisi ex eo quod est voluntarium: nulli enim imputatur ad culpam aliquis inordinatus actus, nisi ex eo, quod est in eius potestate. Et sic patet, quod peccatum est in plus, quam culpa: licet secundum communem usum loquendi apud theologos pro eodem sumantur peccatum et culpa»: quia nempe non perlinet ad theologos tractare de peccato, quod habeatur in generatione vituli cum duobus capitibus.

12. Ita porro idem s. Thom. explicat peccatum naturae et peccatum ariis *de Mal.* q. 3. art. L: « Peccatum communiter dictum, secundum quod in rebus naturalibus et artificialibus invenitur, ex eo provenit, quod aliquis in agendo non attingit ad finem, propter quem agit; quod contingit ex defectu activi principii: sicut si grammaticus non recte scribat,

coniungit ex defectu artis, si tamen recte scribere intendit et quod natura peccat in formatione animalis, sicut contingit in parvulis monstruosis, coniungit ex defectu activae virtutis in semine. Peccatum vero secundum quod proprie in *moralibus* dicitur, habet rationem *culpae* et provenit ex eo, quod voluntas deficit a debito fine, per hoc quod ad indebitum finem tendit ».

Doctrina ergo s. Thomae est, quod peccatum generice sumptum ealenus latius patet, quam culpa, quatenus notio peccati complectitur 1° peccata *naturae*, 2° peccata *artis* et 3° peccata *moris*: non vero docet, quod peccatum *moris* bifariam dividatur in duas species, quarum altera complectatur actus voluntatis contra legem necessario agentis, qui appellantur mere peccata, altera vero comprehendat actus voluntatis contra legem libere agentis.

13. Idipsum luculentissime elucet ex doctrina communi, quae omnia distinctione mali a peccato, distinguit malum sic, ul aliud si malum poenae, aliud malum culpae. In quo enim huius distinctionis membro nova haec philosophia locabit sua illa peccata necessaria?

Ceterum de ea distinctione ita s. Thorn. I. q. 48. ari. 5.: «Malum igitur, quod est per subtractionem formae et integritatis rei, habet rationem poenae et praecipue supposito, quod omnia divinae providentiae et iustitiae subdantur... De ratione enim poenae est, quod sit contraria voluntati. Malum autem, quod consistit in subtractione debitae operationis in voluntariis, habet rationem culpae... Sic igitur omne malum, in rebus voluntariis consideratum, est poena vel culpa ». Cur vero non iit haec mentio de peccatis? Quia scilicet peccatum tunc solum distingui potest a culpa, si agatur de operationibus naturalibus aut artificialibus, non autem si de voluntariis. Haec autem sermo erat de actibus voluntariis: omittitur ergo; quia in hisce peccatum a culpa non distinguitur.

Quod inde confirmatur, quod haec habetis culpam eodem modo definitam, ac alibi definiatur peccatum vid. sup. n. 9. (a)

(a) Distinctione facta *voluntarii a libero*, quam distinctionem probat s. Thomas I.2, q. 6. a. 1. et 2., actus voluntatis indeliberati, qui motus primi dicuntur, sunt reapse voluntarii. Cum hi motus seu actus feruntur (non enim id semper contingit) in bonum sensibile repugnans ordini rationis, sunt actus minus convenientes homini, qui a peccato naturae, ex quo concupiscentia est, originem habent et non peccatum inclinant. Quapropter hi actus, praecisione etiam facta a libero consensu, dicti sunt a Patribus, in controversia pelagiana, peccata (cf nostrum Tr. *de Oralibus*. pag. 21 i. seqq.); quemadmodum Paulus vocat peccatum concupiscentiam seu fomitem, qui est eorum motuum origo. Porro si isti philosophi id tamen voluerunt dicere, actus huiusmodi indeliberatos voluntatis esse hoc sensu peccata, quatenus actus sunt inconvenientes naturae rationali praesertim elevatae et ex peccato ortum ducunt et ad peccatum inclinant atque peccata esse necessaria, eo quod actus sunt necessarii non liberi, non videntur reprehendendi; cum et s. Thomas identidem ex Augustino eodem pacto lo-

14. *Dimissa igitur* fallacia ista, unum adnotemus cum s. Thom. *de Mal. q. 2. art. 1.*, nempe peccatum contingere ex hoc, quod declinatur a mensura debita operationis. Ex quo intelligetis, peccati notionem traditam a scholis non recedere a communi definitione, quod peccatum sil ανομία seu legis transgressio.

Illa s. Thom.: « Peccatum, ut dicit Philosophus... contingit el in his quae sunt secundum naturam et in his quae sunt secundum artem, quando non consequitur finem natura vel ars, propter quem operatur. Quod autem finem non consequatur operans per artem vel per naturam, contingit ex hoc, quod *declinatur a mensura et regula debita operationis*, quae quidem in naturalibus est ipsa naturae inclinatio consequens aliquam formam; in artificialibus vero est ipsa regula artis. Sic ergo in peccato duo possunt attendi, scii, recessus a regula vel a mensura, el recessus a fine. Contingit autem quandoque recedere a fine et non recedere a regula vel a mensura, qua quis operatur propter finem, el in natura et in arte. In natura quidem, sicut si in stomacho ponatur aliquid non digestibile, ul ferrum vel lapis; defectus digestionis absque peccato naturae contingit. Similiter medicus si secundum artem dat polionem et infirmus non sanetur, vel quia habet morbum incurabilem, vel quia aliquid contra suam sanationem agit; medicus quidem non peccat, licet finem non consequatur. Si autem e converso finem consequeretur, sed tamen a regula artis diverteret; nihilominus peccare diceretur. Ex quo patet, quod magis est de ratione peccati praeterire regulam actionis, quam eliam deficere ab actionis fine. Hoc est ergo de ratione peccati, sive in natura, sive in arte, sive in moribus, quod opponitur regulae actionis ».

El de his satis.

15. Diligenter attendenda est heic doctrina Auctoris, in <|ua, ul diximus sup. η. 1., exhibetur summa totius doctrinae circa voluntarielalem ac moralitalem actuum.

Negat Auctor, ad peccandum sufficere *libertatem* el advertentiam *virtualem* vel *interpretativam* aul eliam *actualement* de solo rei commodo el incommodo; sed docet requiri advertentiam aliquam ad moralem obiecti malitiam.

quatur. In 3. enim p. q. 41. a. 1. rationem reddens, cur non debuerit Christus tentari a carne, ait ad 3. « Tentatio, quae est a carne, non potest esse sine peccato; quia huiusmodi tentatio fit per delectationem et concupiscentiam et sicut Augustinus dicit, nonnullum peccatum est. quando caro concupiscit adversus spiritum ». Reprehendendi vero sunt isti viri, si quid amplius voluerunt dicere et hoc quoque seposito, propter usum vel abusum nominis *peccati necessarii*; nam nunc certo cum de homine agitur, nomine peccati intelligitur semper actus malus, imputabitis agenti ideoque deliberatus sive, ut loquitur s. Thomas, actus humanus malus. E.

i Explicat autem, quid inlelligat per *libertatem* el *advertentiam virtuales* vel *interpretativas*, quando scilicet quis *poterat et debebat advertere malitiam*, quam tamen non advertit ex naturali adeoque involuntaria inconsiderantia et oblivione. Exemplum esto illius, qui nihil advertens adesse diem primam ieiuniorum quatuor temporum, polionem laciis mane sumit el licet, cum lac petit ac butyrum in publica officina, administer forte eum fixus et mirabundus intueatur, non tamen ipse excitatur ad reminiscentiam ieiunii el forte dum potat, admiratur insuetam illam administri admirationem, in eadem nihilominus inconsiderantia persistens. Esto exemplum et confessarii, qui vel ex naturali oblivione penitus non advertit quodpiam peccatum esse reservatum, vel advertit quidem ab initio, sed dein aliis difficultatibus poenilentis tollendis lotus intentus, reservatum obliciscitur el absolvit, cum tamen careat potestate.

16. Monet tamen A., non requiri, ut consideratio peccati duret quousque durat actio peccaminosa, sed salis esse, ul consideratio adsit, dum actus inchoatur (v. gr. dum consentit in manducandas carnes vel consentit in furtum et dein omnia molitur ad id patrandum etc.), vel maneat virtute, cum nempe consentit in ponenda causa, cuiusmodi est ebrius, qui praevidit etc.

Denique advertit, iuxta eos, qui docent el recte docent, peccari tunc formaliter ac malitiam tunc contrahi, cum ponitur causa, dici posse, actualem advertentiam requiri dum reipsa peccatur; secus tamen loquerentur alii, qui tenent v. gr. cum s. Thoma, omissionem formaliter tunc committi, cum urget obligatio v. gr. audiendi missam el non impletur; hi enim dicent, tunc peccatum fieri sine actuali advertentia.

Addit, quoad praxim parum referre, utrolibet modo loquaris.

17. El haec quidem, plane consentanea, ut palet, primis principiis traditis in Tract. *de Act. Ilum.*, ubi de voluntarii notione, sive *in se*, sive *in causa*, tum de defectu voluntarii ratione ignorantiae seu inconsiderationis actum est, nullam videntur parere posse difficultatem; nisi difficultas lateat in appellatione *virtualis* facta advertentiae, quae appellatio aequivoca esse poiest, sed declaratur per aliam, nempe *interpretativa*, iuxta cuius sensum illa quoque est accipienda. Nullus ergo quae-stionibus locus.

Al non ila se res habuit. Nam de ista advertentia *virtuali* vel *interpretativa* tam dira lis exarsit, ul s. Alphonsus lib. 5. n. 4. facia quaestione: An ad peccatum mortale requiratur *advertentia actualis et expressa* malitiae actus, vel sufficiat *virtualis et interpretativa*, per decem prope columnas circa ipsam operose adlaboraverit. Quidam vero, uti Franzoia in not. ad h. loc. Auctoris Auimadv. 1a et Concilia *Apparat, ad Theol. Moral*, tom. 2. disp. 2. cap. 4. §. II. sententiam Auctoris traducunt ut damnatum pelagianum errorem, quibus cum aliis praeiverat

Natalis Alexander *Theol.* lib. 3. cap. 4. regul. 75. qui praeterea huic doctrinae affingit et calumniam peccati philosophici.

Heic vero cuiusque animum merito pulsabit cupido noscendi, quomodo tanta inter DD. dissensio, quomodo etiam ansa accusandi de haeresi pelagiana profluere potuerit ex doctrina, quae nihil nisi prima elementa moralis theologiae perspicua continet.

Responderi autem debet aliter quoad dissensum Doctorum, aliter quoad criminatores de pelagianismo.

18. Et quoad dissensum DD. attinet, plane dicendum est, totam hanc dissensionem in verbis potius consistere (piam in re atque inde profectam, quod non satis definiretur status quaestionis quidve sibi vellet advertentia ista *virtualis* seu *interpretativa*).

Qua de re duo statim advertite. Γ Auctor quaestionem generalim ponit de advertentia, quae *ad peccatum* requiratur, sup. n. 17.; s. Alphonsus vero controversiam instituit de advertentia, sufficiente ad *peccandum mortaliter*. Atqui diversissimae sunt duae istae quaestiones; nam norunt omnes cl discunt ex catechismo, haberi adverlenliam (semiplenam scilicet), quae generalim ad peccandum venialiter sufficit, quae tamen non sufficit ad peccatum mortale. Si ergo hac de causa forte in diversas sententias Doctores abierint, insimulare utique quis eos poterit, quod parum advertentes ad statum quaestionis, alios veluti sibi adversantes perperam impugnaverint, cum reipsa acrem verberarent; at invicem oppositos dicere eos non licebit.

Dixi: *si forte hac de causa in diversas sententias abierunt*. Nam ul hanc veluti causam dissensionis fuisse teneamus, opus est supponamus, actualement adverlenliam pro plena, virtualem vero seu interpretativam pro semiplena accipi. Quod tamen apud Doctores non reperio, nisi apud Salmanlicenses, qui Tract. 20. *de Principiis Moralitatis* cap. 13. n. 6. scribunt: « Secunda sententia defendit, hominem non posse peccare mortaliter absque *plena* et expressa advertentia malitiae et ideo si advertentia est tantum *semiplena*, etsi materia sit gravissima, peccabit tantum venialiter ». Primam vero sententiam, nulla ibi mentione advertentiae facta, sic exposuerant ibid. n. 6.: « Prima sententia asserit, adverlenliam malitiae moralis necessariam ad peccatum mortale esse non *formalem et expressam*, sed *virtualem et in causa* ». Unde quis facile progredi poterat ad accipiendam adverlenliam formalem pro plena, virtualem pro semiplena. H

Celerum haud longe abluat forte a vero, si quis putet, ideo solum quosdam specialim de *peccato mortali* quaestionem fecisse, quia Vasquez (apud neminem enim Vasquez antiquiorem istam quaestionem de advertentia virtuali seu interpretativa adhuc legi) ita quaestionem proposuerat: quem tamen non omnes sunt secuti, uti Gazzaniga *de Actib. Human.* disp. 2. cap. 2. n. 32. M

Deinde 2° Auctores quaestionem faciebant de *libertate* et *advertentia virtuali vel interpretativa*. El cum libertas dicat *consensum* voluntatis, haud aegre inelligitur, quo spectet controversia. Alii contra (abiecla voce *libertatis*) quaerunt de sola *advertentia*. El quamquam advertentia artissimo nexu cum voluntate libera coniungalur: tamen negari non potest, obscuriorem evadere statum controversiae; quia nempe nescio quid obscuri involvit notio *adverlenliae virtualis et interpretativae*.

19. Quod vero qualiscumque Doctorum in hac re dissensio non alii causae adseribi debeat, quam statui quaestionis non clare definito, suadere debet in primis ipsa controversiae aut materiae indoles. Agitur enim, ut vidimus, reipsa de primis elementis seu principiis moralitalis nec supponere Doclores possumus in his dissentientes, nisi alterutri parti errorem quempiam crassissimum ac turpissimum, a quo naturalis ratio vel indoctos quosque servat, tribuamus.

Id ipsum ex eo elucet, quod utraque dissidentium pars solet eisdem auctores pro se allegare. Qua de causa Salmanlicenses l. c. n. 7. in tin.: «Pro ulraque sententia video citari plures el eisdem Auctores Thomistas». Cur vero et quomodo id contingere potuerit, ratio facilis est. Non enim id facium ideo est, quod doclores illi secum pugnent el simul defendant duas sententias contradictorias; sed quia diversae sunt quaestiones, pro quibus allegantur.

20. Sed maxime manifestum hoc lit, si ad invicem conferantur sententiae Auctorum, qui dissidere dicuntur.

Sit itaque ante omnes Vasquez. Hic in l. 2. disp. 107. cap. 2. n. 2. ita describit sententiam, quam deinde oppugnat: «Secunda senlenlia est aliorum, qui dicunt sufficere... considerationem rationis, quam vocant interrelativam... Hanc vero... interrelativam dicunt esse, quoties ratio *actu non consideravit illud, de quo appetitus vel voluntas delectatur, esse malum, potuit tamen et debuit considerare*». El istam opinionem ipse n. 5. dicit secutos esse quosdam suae aetatis recerliores, aientes, cum qui circa rem perpendit rationes commodi vel incommodi, habere sufficiens principium discurrendi el considerandi, utrum res sit mala. Addit, ab his allegari consuevisse pro sua senlenlia ibid. n. 2. Corduba el Adrianum, quibus ipse adiungit Gersonem et Navarrura.

Porro contra istos haec scribit ibid. cap. 3. η. 6.: «Difficultas haec ulpole adeo frequens atque humanae vitae necessaria non effugit Doclores scholasticos; sed de ea ita recte et sincere disputarunt, ul nisi recenliores aliqui voluissent manifestae veritati adversari, longa disputatione opus non esset. Omnes ergo, quos slalim allegabo, in hoc unum conspirant, ul nullum sil peccatum mortale in voluntatis consensu, nisi cogitatio aliqua praecesserit et consideratio expressa, quam vocant actualem, malitiae moralis vel periculi, vel saltem expressa aliqua dubitatio seu

scrupulus. Itaque ut quis peccet mortaliter, debet considerare vel dubitare aut opus illud esse malum aut ibi esse periculum malitiae illius vel scrupulum saltem aliquem habere. Quod si nihil horum praecesserit, *inconsiderantiam censerī omnino naturalem et consensum, quamvis longo tempore duret, non esse peccatum mortale* ». Subdit dein longum catalogum allegationum et rationes, quae in re tam manifesta facile ad manum erant et ideo dicit, adversarios repugnare manifestae veritati.

21. Interim tria bene retineamus Γ Vasquez a culpa actum excusare, quando malitiae cogitatio non occurrit, *ex inconsiderantia omnino naturali*, quae (ut alias vidimus) aequiparatur ignorantiae antecedenti el invincibili.

2° Non excusare actum, quando oblivio culpabilis sit, unde affert ipsa verba Corduba, quem alii pro se allegabant ibid. n. 7.: «Et hoc verum est, quando praedicta oblivio non oritur ex culpa; nam tunc est idem iudicium, quod et de ignorantia ». Ex quibus apparet, Vasquez non excusare actum, quando incogitantia malitiae provenit ex oblivione aut ignorantia culpabili seu voluntaria in causa.

3° Advertentiam *interpretativam* a Vasquez dici, quando, ob oblivionem seu inconsiderantiam omnino naturalem atque adeo invincibilem, de malitia non subito cogitatio, licet potuisset et debuisset cogitatio subire.

Hoc unum esset inquirendum, cur solum *de peccato mortali* disputet; nam sine cognitione aliqua nec moraliter nec venialiter peccari polest, ut palet ex definitione peccati, quae est: *libera transgressio*.

22. Contra vero Salmanlicenses *Theol. Scholast.* Tract. 13. *de Peccat.* disp. 10. n. 142. in fin. ita definiunt advertentiam seu deliberationem *interpretativam*, ul non ad inconsiderantiam naturalem referatur, sed ad voluntariam el culpabilem negligentiam considerandi. Ita illi: «-Dicitur autem deliberatio *interpretativa*, cum homo polest el tenetur deliberare circa aliquid et non deliberat; ita quod huiusmodi *non deliberare* sil illi *voluntarium* ».

Secundum quam definitionem alibi loquentes de omissione, inquit Tract. 10. *de Voluntar.* disp. 2., n. 16.: « Cum *interpretamur* aliquem velle omittere, supponimus omittere *voluntarie* id, ad quod tenetur ». El subdunt n. 19. hoc exemplum: Volilio realis (formalis) unius obiecli fundat interpretativam (volilionem) alterius; v. gr. ex eo quod quis formaliter velit ludere tempore, quo urget praeceptum audiendi sacrum, interpretamur velle non audire sacrum ».

Atque hinc est, quod cit. Tract. 13. *de Peccat.* disp. 10. n. 14i. ad advertentiam interpretativam praerequirant advertentiam formalem seu *actualem*; quia nempe non esset voluntaria inadverlenlia, nisi cognoscerem obligationem advertendi. Ila illi: « Voluntarium interpretativum praerequitur potentiam el obligationem; nulli enim imputatur ut voluntaria

omissio aclus, quem libere elicere non polest... Sed dum intellectus nullam habet formalem (actualem) advertentiam, non verificatur, quod aut possit libere advertere aut quod ad id teneatur. Ergo inadverlenlia ibi reperta non potest esse voluntaria, atque adeo neque dici *advertentia interpretationis*, ». Eadem legere est in *Theolog. morali* eorundem Salmantic. Tract. 20. cap. 13. η. 7., ubi haec transscribunt e suo cursu scholastico, quem allegant.

Ergo advertentia ista interpretativa est quid *voluntarium ac liberum*. Neque id mirum, cum Salmanlicenses Tract, cit. 10. *De Volunt.* disp. 1. n. 19. voluntarium *interpretativum* pro eodem definiant, ac nos definivimus *indirectum*.

23. Nec aliter Gazzaniga (dignus ille, quem Ianseniana ac Febroniana factio sub Iosepho II. in Professore Theologiae in Academia Viennensi prae omnibus eligeret) hanc advertentiam definit *de Actib. Human.* disp. 2. cap. 2. n. 31.: « Notandum, inquit, advertentiam actualem tunc esse, quando actu cognoscitur sive clare sive obscure malitia actionis; *virtualem* vero seu *interpretativam* in eo esse, qui potest el debet malitiam operis cognoscere et advertere, sed ex *negligentia sua culpabili* aclu non advertit ».

24. Cum ergo nomine *advertentiae virtualis seu interpretativae* alii quidem intelligant inadverlentiam ex oblivione naturali et inconsiderantia inculpabili, alii vero inadverlentiam ex inconsideratione ac negligentia culpabili; nihil mirum est, quod eiusmodi interpretativam advertentiam ad peccatum sufficere illi quidem negent, isti autem affirmant. At simul manifestum est, perperam alios aliis veluli contrarios traduci; nam duae illae sententiae amicissime cohaerent, immo altera alteri innititur.

25. Si autem de causa inquiramus huius confusionis, ob quam plures contra aerem pugnantes et tempus ipsi inutiliter triverunt et inaniter lectores in vana quaestione detinuerunt; haec adseribi posse videtur ferventi Vasquez phantasiae ac indoli cuidam pugnaci, quae subinde sollicitior est in quaerendis armis, quibus hostes confligat, quam diligentior in perspicendo, an revera isti hostes adsint. El sane quid esi, quod primo quidem quosdam Auctores et Gersonem et Corduba disp. 107. n. 2. quasi contrarios allegat ac dein fatetur in sua ipsius esse sententia? Cur potius quam pugnam istam institueret, non explicavit genuinum sensum, quo Auctores illi dicebant, ad reatum sufficere, ut quis possit ac debeat advertere? Cur quosdam tacito nomine sibi contrarios innuit el non potius discutit sensum sententiae ipsorum?

26. Attamen excusatio locum vix habet quoad Salmanlicenses, qui *Theol. Moral.* Tract. 20. cap. 13. η. 5. huic confusioni supremam manum addiderunt el corrogantes allegationes, nulla cura adhibita de sensu Auctorum inspiciendo, sententiae de sufficientia *interpretativae ac vir-*

tualis advenientiae (eo sensu, quo Vasquez intelligit), adiunxerunt patronos Caietanum, Medinam, Aravio, Lopes, Serra, Tapiam, Pradum, qui tales doctrinas ne somniarunt quidem, eo sensu, inquam, quo sensu Vasquez intelligit; nam Vasquez eam reiicientem his opponunt.

27. Aliquam huic confusioni causam praebuerunt etiam quidam, qui sive ex neglectu verborum sive ex imperitia non adhibuerunt voces cuiusvis aequivocationis expertes. Ita Franciscos Zumel in 1. 2. q. 76. art. 3. diet. 4. per duas prope densissimas columnas in folio vix valuit hanc sententiam satis exprimere, ignorantiam seu inadvertentiam, ut a peccato excuset, debere esse *involuntariam*.

28. Alia, et quidem non levis, confusionis huius causa exstitit, quod binae confunderentur quaestiones, quarum altera potest dici quaestio *facti*, altera vero *iuris* et quidem quoad forum externum.

Videlicet quidam Doctores subtilem quaestionem hoc loco addiderunt, quandonam *voluntaria* censeri deberet inadvertentia, quandonam *involuntaria*.

Huius quaestionis solutio evadit facilis ac prompta, si generalibus principiis adhibitis eam solvas, dicens, voluntariam esse inadvertentiam, si menti occurrat cogitatio de *debito* advertendi et tamen negligam; involuntariam esse, si nulla talis cogitatio menti occurrat.

At quidam ad peculiares circumstantias descendere ulterius voluerunt ac statuere, quandonam *de facto praesumi* debeat atque existimari, hoc advertendi debitum menti reipsa occurrisset atque adeo decernere a priori, quando fuerit voluntaria inadvertentia. Hinc aliqui dixerunt apud Vasquez disp. 107. n. 5., quoties ratio indicet de re agenda sufficienti ponderatione ipsius et cum aliqua collatione commodi vel incommodi, iam haberi sufficiens principium considerandi, situe mala el contra rationem. Et Zumel in 1. 2. q. 76. art. 3. diet. 5.: « Ut aliquis dicatur habere potentiam moralem ad considerandum, quae sit reducibilis ad actum moraliter et humano modo, sufficit, ut cogitet de re alia, quae moraliter possit excitare eum ad considerandum, ut si v. gr. cogitet de alia re simili vel saltem habente connexionem cum facto praesenti, quod actu tenebatur advertere. Ratio, quia impotentia moralis ad considerandum... solum provenire potest ex defectu excitantis ad considerandum vel advertendum; ergo si adesi excitans sufficiens moraliter..., non reperietur talis impotentia ». HH

Haec Zumel; qui utrum per haec sufficientem ansam dederit existimandi, ea ab ipso dici non eatenus solum, quatenus velit in talibus adiunctis solere, reipsa mentem moneri de debito advertendi, sed praeterea quatenus velit, in iis adiunctis inadvertentiam esse culpabilem, etiamsi cogitatio de advertendi debito menti non occurrat, alii viderint. Ego tamen Sanchez et Vasquez excusarem, si postremo hoc sensu illum in-

tellexerunt. Licet enim adhuc per tres solidas columnas eam materiam subtilitatibus taedio plenis verset, nihil inserit, quod aequivocationem tollat; iramo dum Caietanum impugnandum assumit, reipsa in absurdam opinionem incidere videtur, quam Sanchez ei affingit; quamquam cum prius *voluntariam* dixerit inadvertentiam, salis hunc errorem a se amovisse videtur, nisi desipuerit eo usque, ul voluntarium dixerit, quod nullatenus cognoscitur.

Desipuerit, inquam. Nam de sententia, quae sufficere dicat *virtualem* seu *interpretativam advertentiam*, a qua absit *quaelibet* cognitio, hoc statui debet, non nisi *desipientem* el qui incapax sit intelligendi prima moralilalis elementa, imo qui expers sit communis humani sensus, pro ea stare posse. Hinc s. Alphonsus lib. 5. n. 4.: « Concludendum, quod opinio eorum (*si forte adsunt*), qui dicunt, operanti adversus legem imputandos esse omnes errores, quos committit, etiamsi nulla unquam intercesserit actualis advertentia nec directe nec indirecte, in se vel in causa, saltem in confuso, sed tantum adfuerit advertentia interpretative, in hoc dumtaxat consistens, quod ipse debuit et potuit sola potentia physica el remola malitiam advertere, *haec opinio nullo modo sustineri potest* ».

29. Et obscuram hanc disputandi rationem cernere esi eliam apud Antoine de Peccat, cap. 2. q. 4. resp. 2. Nam iste staluit, « ad mortale... sufficere advertentiam virtuales et interpretativam malitiae..., in eo consistentem, quod quis possit ac debeat advertere malitiam... nec tamen advertat ». Sed licet dein per duas solidas columnas hanc crambem verset, nunquam tamen explicat, an sermo sit de eo, qui ideo non advertit, quia sciens el volens libere non *vult advertere*. Quam doctrinam deinde male dicit communem; cum non constet, quamnam sententiam propugnet aul impugnet.

30. El haec sufficiant, ut statum ac processum huius quaestionis non ignorantes, inotTenso pede percurratis plura, quae de hoc argumento passim in libris occurrunt.

31. Quoad eos autem, qui non modo doctrinam Auctoris impugnarunt, sed insuper mira quadam sapientia insimularunt erroris pelagiani, cuiusmodi sunt Franzoia, Concina et si qui sunt alii huius farinae, hoc unum dicimus, non esse e re disceptare cum hominibus, quos furor excaecaverit imo el dementaverit.

Ratio accusationis huius instituendae ex Concina et Franzoia (duce tamen Natali Alexandro) haec est, quod pelagianis error fuerit negare peccata ignorantiae: negari autem ignorantiae peccata, quoties ad peccandum exigitur actualis advertentia malitiae. El sic ob negata ignorantiae peccata Concina expresse accusat erroris Pelagiani Vasquez, Sanchez, Lugo, Bonacina, Diana etc., quibus Franzoia addit Busembaum et Croix. At quis nisi caecus furore hac de causa eos accuset, penes quos doctrina de ignorantia dilucidissime et exactissime proposita prostat?

Allegat pro se Concina haec Thyrsi Gonzalez verba ex dissert. 9. η. 13.; « Multi ex illis (probabilis opinionis sectatoribus) existimant, neminem posse peccare contra legem, quin peccet contra conscientiam; quia ad peccatum contra legem requirunt advertentium actualem ad malitiam vel periculum illius... quos late impugnavi..., ostendens, posse aliquem per errorem culpabilem, ortum ex sua culpa personali, peccare mortaliter contra legem, etsi in eo instanti nullo modo cognoscat se peccare, imo quamvis certum existimet, se bene agere ». lia Gonzales.

At enim quaenam aures patienter ferant, turpissimum et crassum hunc errorem per calumniam affingi Doctoribus, quasi nihil peccet contra Dei legem, quisquis ex culpabili ignorantia vel errore contra legem Dei facit? Inspicite quaeso, quid calumniarum sibi permittat ac fas ducat theologia ista, quae comedi se zelo, velul igne, fingit exterminandi laxas opiniones probabilistarum !!

32. Quamquam Concina cum sociis aliam subinferunt heic suam doctrinam. Scripserat Croix lib. 5. n. 21.: « Si supponas adesse absolutam inadvertentiam, ita ul *nullo modo cogitur de malitia huius obiecti*, quamvis ignorantia vel incogitantia sit culpabilis, opus ex ea sequens non habebit malitiam specialem, nisi praecise illius negligentiae vel neglectus sciendi et advertendi, nec erit imputabile ratione sui, sed lanium ratione causae etc. ».

At Concina exclamat, sic negari peccata ignorantiae: « Edisserant (inquit), quaeso, nobis, quandonam homo ignorantiae delictum perpetret: dum negligil addiscere veritatem? At hoc negligentiae desidiaequae crimen est. Si ergo nunquam peccatur, absque actuali reflexione...; nullum est ignorantiae et inconsiderationis crimen ». Stulte: sic enim s. Thomas, l. 2. q. 76. ari. 2.: « Manifestum est autem, quod quicumque negligil habere vel facere id quod tenetur habere vel facere, peccat peccato omissionis; unde propter *negligentiam ignorantia* eorum, quae aliquis scire tenetur, *est peccatum* ». Ubi habetis peccatum ignorantiae ob negligentiam. El exinde repetit peccatum in agente ex ignorantia l. 2. q. 76. art. 3.: « Talis enim negligencia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam et peccatum...: *et ideo* talis ignorantia non excusat totaliter a peccato ».

Praeterea reminisci oportuerat doctrinae communis theologorum docentium, *vi legis* hominem obligari ad ea, quae ad ipsius legis observationem sunt *necessaria*; atque inde fieri, ul qui omittit haec media, legem illam violare dicatur. Ha v. gr. ille qui tenetur alere parentes in necessitate degentes, peccat contra praeceptum Decalogi honorandi parentes, si otio el ludo deditus non laborat vel si non se reddit idoneum ad laborandum in quapiam arte. Si parochus, qui studio indigeat ad praedicationem et non studeat, haec omissio non est merum peccatum desidiaequae, sed est peccatum *violatae iustitiae*, qua tenetur vi officii sui ad verbi divini

praedicationem. Ita si cui *unicum* medium vitandi lapsum carnis esset oratio, contra castitatem peccat, dum preces omittit; quia obligatio castitatis imponit obligationem medii ad eam necessari. A pari in causa ignorantiae. Cum enim notitia praeceptorum et advertentia sint media necessaria ad eorundem observationem, quisquis sciens ac volens negligil hanc scientiam, contra eadem praecepta peccat. Dixi *sciens ac volens*; quia aliquo modo noscat oportet obligationem huius scientiae. Non tamen de hoc casu loqui videtur Croix. Ergo criminatio illa, undecumque demum inspicialur, calumniosa est et inscitiae, ac caeco furori prorsus debetur.

33. Non est omittenda heic quaestio, qua abuti solent fanatici declamatores praedicti, an scilicet excusari debeant a peccato, defectu advertentiae, scelerati homines, qui passionibus ac pravis habilibus excaecati plura mala patrant sine advertentia. Hoc enim insipienter, sicut et peccata crucifigentium Christum Dominum obiiciunt et exprobrant, quasi hi culpa omni in communi sententia careant.

Negandum scilicet cum Croix lib. 5. n. 21. et s. Alphonso, qui doctrinam communem proferunt, hosce excaecalos, habiluatos, etc. non habere cognitionem ullam mali. Aliud est enim non cognoscere, aliud parvipendere id, quod rationis lumen omnibus insitum omnes monet. Confundunt scii, isti egregii cognitionem cum tumultu conscientiae. Addit s. Alphonsus lib. 5. n. 4. prop. tin. utique ipsos homines subinde non relinere memoria vestigia cognitionis, quam satis antea habuerunt de peccato, vel vestigium esse adeo leve, ul interrogati facile respondeant se non advertisse: cautus vero confessarius, ait, non debet ipsis fidem praestare. Sed et aliud addendum, reipsa quoad actus externarum facultatum evenire posse, ul sint plene indeliberati, sicut el cogitationes v. gr. turpes vel odii, invidiae, superbiae. Neque tamen sequitur quidpiam contra communem doctrinam. Reatus scilicet non aberit; turn quia status ille distractionis el pravi habitus voluntarius est, lum quia obligatio adest vigilandi: quae obligationes cum profluant ex legibus, quae habilualiter violantur etiam per actus illos indeliberatos, eo ipso contra illas peccatur. Vid. Lugo *de Poenii*. disp. 16. n. 185.

34. Heic iuval meminisse, quam misere impegerit Georgius Guillelmus Ward in litteris datis 18. Ian. 1854. ad egregium virum D. Henricum Manning. Nam pag. 25. el isla scribit: «Potest ergo vir mortaliter peccare, quin aliquam de peccato illo suspicionem concipiat el certissime igitur sine ulla omnino ad malitiam eius advertentia ». Sed non advertebat *bonus vir*, Bellarminnin, c cuius doctrina absonam hanc conclusionem deducit, tractare de homine, qui labore ignorantia crassa ac supina, quando scii, reatus non in actu posito ex ignorantia residet, sed in causa, idesl in gravi negligencia.

Verum verissime scribebat ipse §. V. pag. 21. « Hoc ingenue confiteri volo, me nequaquam ista eruditionis et scientiae copia pollere, qua opus esset ad rem hanc pro sua dignitate ornandam et conficiendam ». Melius etiam dixisset: *ad rem hanc tractandam*: non quasi rudis sil et ingenii vi destitutus; sed cum institutione caruerit, ne prima quidem huius disciplinae elementa rite assequi valuit nec intelligere rite sententias Doctorum.

Speciminis instar sil argumentum, quod pro sua illa thesi deducit ex s. Thoma. Etenim pag. 31-32. pro illa affert has Angelici sententias: 1.2. q. 71. a. G. « Habet actus humanus, quod sil malus, ex eo quod caret debita commensuratione »: 1. 2. q. 75. a. L. « Provenit defectus ordinis in actu ex defectu directionis in voluntate »: 1. 2. q. 74. a. G. « Quando deficit ratio in directione interiorum passionum, dicitur peccatum in ratione »: 1. 2. q. 75. art. 2. « Causa peccati est aliquod bonum apparens molivum (scii, movens) cum defectu debili molivi (scii, moventis) scii, regulae rationis vel legis divinae »: quibus in locis bonus vir confundit *ignorantiam* regulae cum *defectu conformandi actum cum regula*, de quo s. Thomas. Insuper ibid. pag. 31. putat, se invenisse argumentum pro sua thesi in eo, quod s. Thomas dicit, ignorantiam concomitantem non minuere nec augere peccatum; quod sane probat, bonum virum nihil de his materiis intellexisse. Sed de his satis: totus enim libellus (*De peccatis obduratorum*) est eiusdem coloris.

Π. Rcs. 2. Ad peccatum requiruntur tres conditiones, ut palet ex prima responsione: 1. Ul sil voluntarium idest ut liat a voluntate consentiente: 2. Ul sil liberum idest ul sil in polestale voluntatis facere vel non: 3. Ul advertatur malitia.

35. Quoad primum « ut sit *voluntarium* », bene s. Alph. n. 5. monet, habendas prae oculis varias species *voluntarii*, praesertim *directum* et *indirectum*, quod alii vocant etiam *interpretativum*. Quae autem s. Alph. ibid, addit de *pleno* consensu ad peccatum *mortale*, ea remittimus ad tractationem de gravi peccato.

Ex quibus resolves

Φ

III. 1. Defectu primae conditionis, nullus actus, (pii neque est in neque a voluntate, est peccatum, nisi voluntas eum acceptet; ideoque nec impedit communionem, sive is sit interims, ut cogitationes contra fidem, blasphemae, obscenae, motus carnis, etiam usque ad effusionem seminis, sive externus ac violentus, ver. gr. stuprum virgini per vim illatum.

3G. Ancior triplicem modum indicat, quo voluntarius esse actus potest: 1° cum actus est *in voluntate*, cuiusmodi est actus elicited amoris, odii, desiderii, delectationis etc.

H

2° Cum est *a voluntate* (directe vel indirecte) scii, a voluntate imperatur actus vel potentiae internae, v. gr. intellectus ad turpes cogitationes vel externae, v. gr. cum membra movet ad actum illicitum, v. gr. furti vel homicidii.

3° Vel cum voluntas *actum acceptat*, videlicet alia causa excitatum: v. gr. turpes cogitationes admittendo, quas non ipsa excitavit.

Deinde distinguit actus tum *internos*, sive sint intellectus, uti cogitationes contra fidem, sive imaginationis, uti phantasmata obscena, sive appetitus, ut motus carnis, qui progredi polesl usque ad effusionem seminis: tum *externos*, uli stuprum violentum etc.

37. Hisce adnolalis, Auctor recte statuit, hosce actus omni peccato carere, quando nec directe nec indirecte sint a voluntate nec eos acceptet.

El recte s. Alphonsus n. G. monet, hoc esse fidei dogma. Quippe Synod. Trid. Sess. V. Decret, de Peccat, orig. n. 5. ad fin. de concupiscentia ita statuit: « Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem haec s. Synodus fatetur el sentit; quae cum ad agonem relictas sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi lesu gratiam repugnantibus non valet: quinimo qui legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, s. Synodus declarat, Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renalis peccatum sit, sed quia ex peccato est et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sil ». Ex quibus s. Alph. l. c. merito concludit, motus concupiscentiae, si quilibet absit consensus, ne veniales quidem esse culpas.

38. Circa primam hanc resolutionem, « magna illa, inquit s. Alph. n. G. quaestio tit, an graviter peccet, qui negative se habet et non resistit positive molui appetitus sensitivi circa obiectum graviter prohibitum ». El subdit dein, tres esse sententias. Sed de hoc infra, in dub. sequenti, ubi Auctor ex professo hanc quaestionem proponit.

IV. 2. Defectu secundae conditionis, subinde a peccato excusantur velicmeniissimi motus irae aut concupiscentiae, quibus usus rationis perturbatur et libertas tollitur.

39. De hoc casu egimus in Tract. *De Actib. Human*, ubi de concupiscentia. Adverte nihilominus, casum rarissimum esse, quo usus rationis totaliter absorbeatur aut impediatur.

V. 3. Defectu tertiae non peccat, qui die ieiunii, de praecepto nihil cogitans, coenal vel carnes comedit, etsi advertat eas sibi delectabiles. Item qui lapidem proficit per fenestram, non advertens periculum laesionis: vel qui contractum usurarium celebrat, non advertens esse talem. Sanch. l. 1. c. 16. n. 21. Ilcg. l. 15. n. 75.

40. Nihil addendum, nisi de peccato philosophico.

Pertinet ad quaestionem de advertentia necessaria ad peccandum mortaliter, controversia de peccato philosophico; praesertim cum fanatici quidam calumnientur, Doctores, qui tenent necessitatem alicuius advertentiae actualis aul in se aut in causa ad peccandum, incidere in doctrinam damnatam de peccato philosophico.

Die 24. Aug. 1690. ab Alex. VIII. damnata fuit haec propositio: « Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturae rationali et rectae rationi: Theologicum vero et mortale est transgressio libera divinae legis. Philosophicum, quantumvis grave, in illo, qui vel Deum ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non est offensa Dei neque mortale dissolvens amicitiam Dei neque poena aeterna dignum ». Quam quidem thesi in Pontifex (in Decreto) 1° dicit de novo erupisse: « ss. 1). N. Alexander P. VIII. non sine magno animi sui moerore audivit, duas theses seu propositiones unam (de Dei amore nunquam necessario eliciendo) *denuo* et in maiorem fidelium perniciem suscitari, *alteram* (sc. praesentem) *de novo erumpere* ». 2° Declarat el damnat ac prohibet «uti scandalosam, temerariam, piarum aurium offensivam et erroneam ». Apud. Viv. pag. 327.

Unde caluimiales ita arguunt: admissa necessitate advertentiae actualis, lanium adest reatus, quantum sc protendit advertentia. Ergo si quis, dum peccat, de Dei lege aul de Deo nihil cogitat, peccaret peccato mere philosophico etc.

41. De hac re, ut evanescat calumnia, satis sit audivisse s. Alphonsum lib. 5. n. 11. in fin. « Haec propositio, inquit, merito damnata fuit...; quoniam qui noverit opus suum adversari naturae rationabili, sal etiam agnoscit (saltem in confuso) iniuriam, quam irrogat Deo, qui est Auctor naturae ».

42. Quam materiam uberius versat Viva in h. Prop., qui fuse ostendit 1° non proscribi sententiam communem doctorum, aientium in hypolhesi invincibilis ignorantiae Dei peccatum non fore Dei offensam etc. Secus damnaremus et s. Thomam, qui primo quidem peccatum theologicum a philosophico distinguit, dicens 1.2 q. 71. art. 6. ad 5. « A theologis consideratur peccatum praecipue secundum quod est offensa contra Deum; a philosopho autem morali secundum quod contrahatur rationi ». Deinde vero, facta ea hypolhesi, eandem fert sententiam, inquiens 2. 2. q. 20. art. 3. « In quolibet peccato mortali principalis ratio mali el gravitas est ex hoc, quod avertit se a Deo. Si enim posset esse conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, quamvis esset inordinata, non esset peccatum mortale ». Patet autem, in peccato non adesse aversionem voluntatis a Deo in hypolhesi ignorantiae invincibilis Dei.

2° Ostendit Viva, damnatam esse propositionem; tum quia supponit dari ignorantiam inexcusabilem seu invincibilem Dei etiam ul legislatoris

seu vindicis malefactorum, quae alioquin peccans non potest non advertere illicita atque adeo prohibita a voluntate quapiam superiore; tum quia propositio ilaeffertur, ut non distinguat casum ignorantiae vincibilis aul invincibilis.

43. Quam in rem recte animadvertit Viva l. c. n. 25., quod quoties thesis proscripita est indefinita cl potest sumi sensu tum universali tum particulari, tunc ad definiendum, num sumenda sil in sensu universali, adeo ul contradictoria eius vera sit particularis, an vero in sensu particulari, adeo ut contradictoria ipsius vera sil universalis, nullus canon suppetat, nisi ut inspicuntur tum materia ipsa, tum rationes proscriptionis, lum sensus Doctorum.

Porro in casu nostro thesis indefinita « ignorantia Dei excusat operantem a Dei offensa » sumenda necessario est in sensu universali, ne scii, vi damnationis dicamus, ignorantiam invincibilem iuris naturae aul Dei non excusare a peccato formali. Unde sensus thesis necessario hic esse debet: * Omnis ignorantia Dei sive vincibilis sive invincibilis excusat etc. » atque adeo contradictoria, prorsus tenenda, erit: « Aliqua Dei ignorantia non excusat ab offensa Dei ». Et cum hac optime cohaeret doctrina, quae ait, ignorantiam Dei invincibilem excusare a Dei offensa. Ergo ex damnatione illius thesis non proscribitur sententia docens, ignorantiam Dei invincibilem excusare ab offensa Dei operantem alioquin contra rectam rationem.

44. Ex hisce apparebit, quam inopportune Georgius Guill. Ward *De peccatis obdurat.* §. IV. pag. 18. hanc damnatam doctrinam attribuat Card. Lugo.

Mitto nunc, quod Lugo etiam in illa hypolhesi negabat, quod in tali peccato nulla intercederet Dei offensa; sic enim scribit *de Ineam.* Disp. 5. n.70: «Suppono autem, peccatum illud, quod cum illa ignorantia invincibili fieret, adhuc fore offensam Dei; quia ad hoc, ul ego mea actione offendam aliquem, non requiritur, quod sciam, illum offendi. Nam offendere illum est dare illi rationabilem causam et occasionem indignationis contra me: potest autem aliquis rationabiliter indignari contra me propter meam actionem turpem, licet ego nescierim, illum tali actione offendi ».

Sed quod caput est, Lugo non isliluit quaestionem de facto, sed solum de hypolhesi. Sic clare l. c. n. 70. in fin.: « Adverto, hoc dubium posse procedere vel absoluto, scilicet an de facto dentur talia peccata sine illa advertentia offensionis divinae et sine formali malitia offensae divinae et pro quibus (ecce origo praesentis quaestionis) posset homo purus satisfacere: vel posse procedere solum conditionaliter, scilicet, an si reipsa daretur tale peccatum, adhuc esset mortale el incompensabile per purum hominem *et hic est sensus intentus in praesenti* ». Ergo manifestum est, Lugo tractare quaestionem plane hypotheticam.

45. Addendum est, hanc accusationem everti ex verbis decreti, quo propositio damnatur. Nam Pontifex expresse dicit se damnare doctrinam, *quae de novo tunc eruperat*. Atqui Cardinalis Lugo scripserat saltem quadraginta aut quinquaginta ante annos et pro sua doctrina plures se antiquiores allegat.

Et reipsa, ut narrat Viva l. c. n. 3., haec propositio « ortum habuit occasione arrepta ex quibusdam thesibus publice expositis an. 1686. a quodam Professore Divionensi; in quibus licet haec thesis, prout iacet, non reperiretur, nihilominus paucis *per invidiam* mutatis, in hanc praesentem thesim una ex iis concinnata fuit; cum tamen mens Professoris in manuscriptis expressa et verba expositae thesis longe alium sensum haberent, quam faciunt verba thesis proscriptae»: scii, eodem sensu, ac Lugo, condilionate nempe et hypothetice etc.

VI. 4. Damna et eventus (licet alioqui frequentes) ex ebrietate secuti et nullo modo praevisi, inculpabiles sunt; quia nec in se nec in causis sunt liberi. Sunt vero culpabiles, si sint praevisi nec diligentia sufficiens ex praescripto prudentiae sit adhibita, ne sequerentur: ea vero adhibita, etsi postea eveniant, culpa vacant, uti etiam, quando iuxta loci et temporis circumstantias non apparet periculum mali, ideoque nulla cautela est adhibita. Ita Vasq. 1. 2. d. 124. c. 3. Quibus conformiter Less. 1. 4. c. 3. docet, si negligencia ebrietatem aut eventus ex ea sequi solitos praecavendi fuerit tantum venialis, etiam mala, quae praevideri poterant, tantum venialia fore; quia cum non in se, sed tantum in causa sint libera, non possunt habere maiorem culpam, quam ipsa causa.

46. Habet haec nonnulla s. Alph. lib. 5. n. 10., quae indigent explanatione. « Peccatum omissionis (inquit) *incipit* imputari a tempore, quo advertebatur ponitur illius causa. Ita dicendum cum Sanchez etc. contra Silvestrum etc., qui tenent, sed improbabiliter, quod peccatum non committitur, nisi vere sacrum omittatur ».

De hoc egimus in Tract. *de Actib. Hum.* n. 52. et ibi diximus, peccatum interius committi, cum scienter causa ponitur futurae omissionis. Exterior tamen ommissio tunc intelligitur fieri, cum urget praeceptum implendum et non impletur. Porro illi, qui dixerunt, non committi peccatum, nisi reipsa res praecepta omittatur, de eo loquebantur, prout complectitur non solum malum propositum, sed etiam executionem. Et ita saepe etiam s. Thomas loquitur. Vid. *de Actib. Hum.* n. 47. Itaque reatus incurritur (et non *incipit* solum), cum voluntas consentit ad causam ponendam; quod vero peccatum compleri dicatur, cum executio sequitur, agitur de mera denominatione, quae actui externo accedit etc.

47. Addit s. Alph. lib. 5. n. 10., omissionem in peccatum imputari, licet voluntas, quo tempore ommissio reipsa contingit, incapax sit peccandi, cum homo e. g. vel ebrius sit vel dormiat atque adeo in confessione non solum confitendam esse *causam*, sed etiam *effectum seu omissionem*

sequutam, vel *melius* (inquit) dicunt Salmantic. et alii communiter contra Laym. Vasq. Bonae, etc.: modo ante effectum sequutum non retractetur voluntas...; lunc enim probabile est non teneri confiteri effectum sequutum ». Quam postremam particulam, quod scii, effectus post retractatam voluntatem sequutus non sit materia necessaria confessionis, ratio manifesta suadet. Ut enim inquit Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 442. « Si ideo effectus ille debet in confessione explicari, quia est effectus peccati praeteriti, sequitur, quod si hic homo prius confessus fuerat venenum lethale datum (nec dicere potuit se occidisse; quia, ut ait bene Lugo ib. n. 443., alioquin accusaret se de quodam peccato gravi, quod revera non fecisset) et sic sequenti moriatur qui venenum accepit, debeat iterum confiteri illum effectum sequutum; quia per te est materia necessaria confessionis et non fuerat prius sufficienter explicata in se, sed solum in causa, quod per te non sufficit: debet ergo ante communionem confiteri hunc novum effectum. Unde, si Sacerdos proiecit Breviarium in mare, praevidens omissionem culpabilem recitandi per lotum annum et postea confiteatur hoc peccatum, debet adhuc singulis diebus ante missam confiteri de novo effectum novum subsequutum, scilicet omissionem recitationis pro illo dic: quae omnia manifeste absurda sunt ». Ergo non modo probabile, ut ait s. Alphonsus, sed certum hoc est.

48. Sed idem Lugo ex his progreditur ad evincendum, eiusmodi *effectus*, licet *voluntas se non retractaverit*, non esse appellanda peccata atque adeo non esse materiam necessariam confessionis, contra ac cum Salmantic. dicit s. Alphonsus.

Nam, ut arguit ead. disp. 16. n. 444., si effectus post retractatam voluntatem sequutus non censetur amplius *voluntarius* ideoque nec peccatum, id verum erit, licet retractetur per voluntatem naturalem aut etiam venialiter malam, v. gr. propter motivum temporale et venialiter malum, puta superbiae. Quod si dicas, debere retractari per contritionem aut attritionem cum sacramento; non modo id dicetur gratis, sed maiorem inducet perplexitatem quoad confessionem. Nam oporteret explicare in confessione, num per contritionem, an per solam attritionem facta sit retractatio (ex hoc enim penderet, an effectus sit necne peccatum et necessaria materia sacramenti); « quae omnia (inquit Lugo) longe sunt a sensu et mente poenitentium et confessorum, ut constat ».

49. Atque hinc argumentum a priori. Nam, subdit Lugo ibid. n. 446. * effectus ille intantum est voluntarius et liber denominatione, in quantum ortum habuit a voluntate praeterita libera, *non in quantum pendet a voluntate non retractata*. Et ratio est clara; quia negatio retractionis non facit voluntatem magis nunc influere in effectum nec retractatio facit voluntatem minus influere: lotus enim influxus ex parte voluntatis est posuisse causam, quam iam nunc tollere non potest. Cum

ergo nec retractatio minuat positionem causae nec carentia retractationis addat vires causae iam positae: consequens est, ul voluntas *eodem modo* influat in effectum sequentem, sive retractet sive non retractet; quia (scii.) non influit ullo modo secundum statum praesentem, sed solum secundum statum praeteritum, ul praeteritus est. Cum ergo effectus in lanium sit voluntarius, in quantum procedit a voluntate et a voluntate eodem modo procedat, sive retractetur sive non retractetur voluntas praeterita; consequens est, ut retractatio non minuat nec auferat rationem voluntarii: ergo nec rationem peccati, si potest peccatum appellari. Prob. haec ultima consequentia; quia effectus hic non denominatur malus nec peccatum a voluntate praesenti, sed solum a voluntate praeterita; ab illa enim solum voluntate accipit malitiam, a qua dependet et omnis alia voluntas habet se mere concomitante! et per consequens non polesl influere suam malitiam in illum. Cum ergo solum dependeat in suo esse a voluntate praeterita: consequens est, ul ab ea sola accipiat denominationem malict peccaminosi; esse enim malum est procedere a voluntate mala et peccaminosa. Ergo status praesens voluntatis, qui non influit in hunc effectum, non polesl illi communicare vel auferre denominationem mali et peccati ».

50. Haec Lugo, ut evincat, quod supra n. 440. enunciaverat, non esse in confessione explicandum *effectum* externum. Deinde n. 447-460. nullis probat, non sequi exinde, idem dicendum de *actu externo* peccati et demum n. 460. hoc monet: « Adverto ultimo cum P. Vasq., regulariter *expedire*, quod effectus consequuli dicantur atque ideo non *esse impediendos poenitentes*, sed relinquendos in hoc usu; quia hoc modo explicatur melius malitia actus praecedentis et intelligitur melius status poenitenlis cl an habeat *obligationem aliquam restituendi*, an *incurrerit censuram*, *casum reservatum* etc. ».

51. Et adnoletis velim postrema verba « *an incurrerit censuram* ». In quo eius sententia differt a sententia Salmanlicensium et s. Alphonsi.

Etenim si reiicialur sententia Salmanlicensium, scii, quod peccata dicendi sint effectus sequuli ante retractatam voluntatem, secus vero sequuli post retractatam voluntatem; corrui simul fundamentum opinionis aientis, non incurri censuras, quando ante effectum sequulum voluntas retractetur: quam consequenter se admittere profitetur s. Alph. lib. 5. n. 10. in (in. Et reipsa Lugo disp. 16. n. 445. uti certum habet censuras in utroque casu incurri el idipsum indicat Suarez *de Peccat*, disp. 3. sed. 4. n.7. dicens, incurri irregularitatem. « Censura, inquit Lugo disp. 16. n. 453. incurritur *nunc* (scii, effectu sequulo) propter peccatum praeteritum; quod tamen Ecclesia non vult punire, nisi posita tali conditione effectus sequuti ».

Nec nullum ponderis habet ratio deprompta a s. Alph. l. c.: hominem

post retractatam voluntatem *non esse contumacem*. Contumacia enim consideratur, prout scienter contra legem ponitur causa, non prout prava voluntas durat usque ad effectus complementum a voluntate independens. Sed de his melius ubi de Censuris.

52. Ex hac vero disputatione intelligi poterit, quid sibi velit alia resolutio s. Alphonsi. Nam lib. 4. n. 149. quaerit: « Quot committat peccata, qui officium in mare proficiens, redditur impotens ad recitandum ». Et respondet: « proficientem officium tot peccata committere, quot sunt omissiones, quas praevidet, nisi poeniteat primi peccati; nam alioquin perseverat voluntarium positum in causa ».

Non enim significat s. Doctor, sacerdotem illum non incurrisse reatum tot omissionum, quot praevidit; sed iuxta praemissam opinionem Salmanlicensium significat, denominationem *peccati* accedere omissionibus eo usque solum, dum per poenitentiam retractetur voluntas.

53. Solus Antoine nobis occurrit docens, duplex fieri peccatum, si non se retractet, lia de praedicto casu *de Pecc.* cap. 3. q. 4. resp. 3. < Sacerdos, qui Breviarium in mare libere proiecit, unde factus est impotens ad recitandum, non solum peccavit proficiendo, sed etiam singulis diebus *dentio* peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractat ». Non bene scii, intellexerat doctrinam in scholis traditam.

Dub. II.

An et quomodo desideria et delectationes sint peccata.

VII. Per desiderium intelligitur voluntas, intentio vel propositum efficax rei malae: per delectationem vero, simplex amor et complacentia obiecli cogitati, fruendo eius dulcedine, absque desiderio executionis solelque dici morosa, non a mora temporis, cum momento possit perfici sed quod voluntas, post plenam advcrklenliam rationis ci immoretur.

54. Ancior distinguit bene desideria el delectationes el duobus distinctis articulis de iis agit. El quidem doctrina hisce tradita magni est momenti, quia totam materiam comprehendit de *peccatis internis*. Ul enim dicit Azo.r tom. I. lib. 4. cap. 5. q. I. « peccata, quae interius animo el voluntate admittuntur, vel ad desideria vel ad delectationes perlinent ».

El haec quidem partitio aliis praeferenda est; nam confusionem aliquam inducere potest id, quod habet Suarez, qui potius quam distinguat desiderium a delectatione, generalius delectationem usurpat et partitur in *efficacem* et *inefficacem*. Ila in 1.2. tract. 5. *de Peccatis* disp. 5. sect. 7. n. 4. « Adverte dupliciter posse aliquem consentire in hanc delectationem (operis cogitati), primo appetendo opus, cui coniuncta est

delectatio idest desiderando exsecutionem eius...: secundo modo potest quis consentire delectationi operis cogitati ita ul revera nolit opus el proponat illud non facere (hic ulterior gradus non est necessarius); tamen velit in eo sic cogitato delectari... Doctores hanc communiter vocant *delectationem morosam* ». Ratio Suaresii est, quod in desiderio supponitur delectatio.

El pariter confusionem inducit partitio quorundam, qui desideria inefficacia ad meram seu simplicem delectationem revocant. Quae confusio cur vitanda sit diligenter, apparebit inferius in disputatione de specie malitiae propria tum desiderii tum simplicis delectationis.

55. De desiderio Auctor ita: « Per desiderium intelligitur voluntas, intentio, vel propositum efficax rei malae ». Quae quidem definitio videtur excludere proposita seu desideria inefficacia, cum tamen Auctor de ulrisque deinde agat. Sed reipsa non excludit; quia *voluntas, intentio* etc. potest intelligi vel *absoluta*, vel *conditionata*; quae postrema merito revocatur ad desideria inefficacia. Neque absurde desideria reipsa inefficacia dicuntur *voluntas efficax*. Intelligitur enim voluntas conditionate efficax, quae scilicet ad actum transiret, si daretur conditio. Secus ne nomen quidem desiderii mereretur. Hinc bene s. Alphonsus lib. 5. n. 15.: « Inefficax dicitur desiderium, si non proponit exsequi, sed *consentit quod exsequeretur, si posset*, cum v. gr. dicit: Si possem furari thesaurum Ecclesiae, furarer ».

56. Celerum cum Auctor definii desiderium per *intentionem* seu *propositum*, rem quoad substantiam significat; quia alioquin Doctores *desiderium* ab *intentione* solent accurate distinguere.

Et *desiderium* quidem ita iuxta Azor. tom. 1. lib. 1. cap. 23. q. 1. definiri solet « actus voluntatis, quo bonum futurum et exspectatum lanquam nobis conveniens et commodum volumus ».

Intentio vero, eodem auctore l. c. cap. 25. q. 1. dicitur « actus, quo voluntas appetit finem, uti per aliqua media assequendum » seu « quo voluntas fertur in bonum, tanquam in terminum et finem aliorum, quae appetuntur propter ipsum ». Nam reipsa « quoties voluntas appetit bonum ul finem el terminum oblinendum per aliqua, quae ducunt ad finem, dicitur finem illum intendere ». Quamquam et latiori sensu intentio dicitur quilibet actus voluntatis, quo quidpiam vult el hoc modo omnis actus voluntatis dicitur intentio.

Qua de re Suarez in I. 2. tr. 2. *de Voluntario* etc. disp. 6. sect. I. n. 7. « Desiderium abstrahit a mediis, circa quae intentio aliquo modo versatur; quod sic patet: cum amo bonum, quo careo, statim illud desidero sine ulla cognitione mediorum... et ex hoc desiderio nascitur consideratio mediorum el intentio ». Quam doctrinam n. 8. Suarez se magis probare affirmat.

57. Sed de his, quae parum ad praxim faciunt, salis. De delectatione dicemus ad articulum 2.

Solum advertite, quod Azor torn, 1. lib. 4. cap. 5. q. 1. notat: * Sub desiderio el cupiditate malorum comprehendimus amorem, voluntatem, intentionem et electionem cuiuscumque mali el proinde odium eliam tanquam amoris contrarium ».

Articulus I.

Quale peccatum sit desiderium malum.

VIII. Resp. 1. Desiderium absolutum, sive cogitatio cum voluntate consentiente absolute in peccatum al quando perpetrandum, aut in perpetrato complacente, habet eandem speciem ac malitiam peccati mortalem vel venialem, quam habet actus exterior, in quem fertur. Est communis et constat ex Maith. V, 28. *Qui viderit* etc. Hatio est, quia actus interior habet suam bonitatem et malitiam ab actu externo, tanquam obieclo. Ita commun.

58. Ancor mentionem iniicit eliam voluntatis *complacentis in malo iam perpetrato*; quod non perlinet ad desiderium, sed politis ad delectationem. Sed reipsa hic actus non consideratur hoc loco tanquam dicat voluptatem, delectationem, dulcedinem haustam ex consideratione obiecli mali cogitati, sed potius concipitur ceu approbatio quaedam, qua voluntas perpetratum malum gratum et acceptum habet (vid. Azor. tom. I. lib. 4. cap. 6. q. 1. pag. 320.); quae approbatio dici poiest eliam gaudium eo sensu, quo quis de malo facto, potius quam poenitentia ducatur, gaudet.

59. Rationem responsionis addit Auctor, quod *actus interior sumat speciem ab actu externo vehit ab oblecto*. Videlicet ila Oviedo in 1.2. tr. G. contr. 4. p. 1. n. 1. « Affectus efficax eo tendit, ut obiectum exsequatur illudque realiter existens constituat... Ex eo autem, quod sic tendat in illud, virtualiter tendit in ea omnia, tum quae ad illud obiectum necessario praerequiruntur, tum quae ipsum inseparabiliter comitantur, tum denique quae ex ipso necessarie inferuntur. Haec omnia secum affert praedictus affectus; quia cum ex natura sua coniungatur cum existentia obiecli, coniungitur necessario cum omnibus ipsi obieclo necessarie connexis ».

60. Rem sic illustrat Azor tom. 1. lib. 4. cap. 6. q. 3. Si Titius rem habeat cum uxore aliena vel cum consanguinea vel cum femina Deo sacra, adulterium vel incestum vel sacrilegium committit el ad hoc salis est, si norit, feminam esse alienam vel propinquam vel sacram, etiamsi nollet, esse alienam vel propinquam vel sacram; huiusmodi enim circumstantiae cum sint in ipso opere, separari et seiungi re ipsa nequeunt ac proinde ad speciales illas luxuriae foeditates, sufficit earum

notitia, ex qua iit, ut litius hoc ipso quod vult et appetit opus, velit etiam eiusmodi circumstantias. Pari modo si idem Titius velit el optet rem habere cum feminis, quas praedictis circumstantiis affectas scit, lota eius cupiditas est adulterii, incestus, sacrilegii; quia cupiditas est progressus, motus, tendentia ad idem illud opus.

Ergo nullatenus admittenda contraria sententia, quae initilur futili rationi, quod nempe desiderium v. gr. adulterii nullum damnum reipsa afferat et ideo nullam iniustitiae rationem contrahat. Illi, qui sic ratio-cinantur, videntur ignorare naturam desiderii, quod forte cum mera delectatione confundunt. Secus deberent admittere, ne illuni quidem, qui furari desiderat, esse reum iniustitiae, quippe desideria non nocent rei alienae.

Ceterum doctrina proposita communis est omnium DD. nec in contro-versiam vocatur.

IX. Resp. 2. Desiderium cum consensu conditionali, quo quis aliquid concupiscit sub tali conditione, quae omnem malitiam obiecti auferat, non est peccatum, saltem mortale, verbi gratia, vellem praedari, si a Deo milii permetteretur: si iudex essem, malefactorem istum occiderem. Valent t. 2. d. 6. q. 4. p. I. Sayr. Sal. in 1. 2. tr. 13. d. 10. s. 27. Vasquez d. 116. c. 2. Si vero conditio malitiam non auferat, est peccatum: ut verbi gratia si cogites, si non esset infernus, moecharer: si non essem religiosus, fornicarer: si non haberem rationem mei status, ulciscerer, occiderem te: item, si id mihi fecisses in adolescentia, vel antequam religionem ingrederer, vindicasset: intellige, si dum haec dicit, habeat alT-ctum vindictae sumendae, si esset in tali statu; secus enim est, si Ianium ostendat, quid factururus fuisset in alio statu. Bon. *dc Malr.* q. 4. p. 8. n. 9. Ratio responsionis est; quia etsi consensus conditionatus nihil ponat in rerum natura ex parte obiecti volili; in voluntate tamen ponit affectum com-mittendi illud peccatum, posita conditione non auferente malitiam ac proinde talis erit culpa, qualis esset illud amare absque conditione. Caici. Sanch. 1.1. *Mor.* c. 2, Vasq. Laym. I. 1. tr. 3. c. 6. n. 10.

G1. Quod non peccetur desideriis condilionalis, quando conditio lotam malitiam aufert, ratio esse potest, quod cum conditio demal el auferat ab obiecto malitiam el turpitudinem, obieelum illius aclus bonum evadit, et aliae item circumstantiae possunt esse bonae. Ita Ioannes Salas in 1.2. tract. 13. disp. G. sect. 27. n. 178. qui addit: « Confirmatur, quia licitum est, velle indui et uti vestibus alienis sub conditione, quod essent suae; ergo el uxore aliena seu non propria, sub conditione quod propria esset etc. ».

G2. El clarius adhuc Suarez *De leyib.* lib. 3. cap. 13. n. 10.: «Quod allinet ad desiderium *inefficax*, illud ex parte obiecti semper includit conditionem aliquam, quae attendenda est ad indicandum de honestate vel turpitudine talis desiderii. Si ergo desiderium cadat in tale obieelum non obstante prohibitione, et conditio solum sit: si possem occulte fa-

cere, vel sine discrimine poenae aut alia similis; talis aclus prohibitus est ex vi legis propter rationem faciam, quia versatur circa obieelum prohibitum retenta prohibitionem el *formaliter* est desiderium quoddam transgrediendi legem, quod malum est el prohibitum. At vero si conditio sit talis, ul removeat prohibitionem, non erit prohibitum nec malum, quia iam non versatur circa obieelum malum: ut si v. gr. quis habeat simplicem affectum faciendi hoc, si non esset prohibitum; per hanc conditionem removet malitiam et prohibitionem el appetit actum illum secundum se spectatum, qui, ut sic, malus non est ».

Ex quibus resolvuntur hi Casus.

\. I. In omnibus solo iure positivo prohibitis, licitum est desiderium cum con-ditione hac (si prohibitum non esset) v. gr. ederem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset. Ratio est, quia conditio omnem malitiam, quae a sola prohibitionem est, aufert, Azor 1. 4. c. 6. qu. 10. Sanch. I. I. c. 2. Vasq. d. 16.c. 2.

63. Clara est doctrina et doctrinae ratio apud A., quia scilicet conditio aufert omnem malitiam.

Bene Sanchez ab A. allegatus in *Decal*, lib. 1. cap. 2. n. 23. « Cum res huiusmodi non sint intrinsece el ex natura sua malae, potest ab eis per conditionem adiectam malitia auferri: nec conditio contradictionem im-plicat el *potest quis eas non esse malas optare*. Quippe id aliud non est, quam optare, Ecclesiam id non prohibuisse ».

XI. 2. Idem valet in prohibitis quidem iure naturali, licitis tamen in aliquo casu aul statu, si is pro conditione apponatur: verbi gratia, occiderem Peirum, si Deus mandaret: suspenderem furem, si essem index: ducerem uxorem, si liceret, si non essem Sacerdos, si essem liber a voto. Ratio est, quia haec sub illo statu sunt li-cita. Recte tamen monet Sa, v. *Peccatum*, huiusmodi desideria esse periculosa el vitanda atque, ul ait Caiet. ibid., esse fatuas el diabolicas lent itiones. Laym. I. 1. t. 3. c. 6. n. 10.

64. Ita, inquit Sanchez lib. 1. cap. 2. n. 24., *fatentur omnes*. El s. Alph. lib. 5. n. 13. fatetur, *communiter* sic DD. sentire, prout el ipse sentit.

Addit Sanchez I. c.: « Nec obstat, ul optime ait Vasquez I. 2. disp. 110. cap. 2. n. 4., iam iure naturae interdictum esse coniugium religioso ra-tione voti et coniugalo ob praesens matrimonium. Quia satis est posse eos excogitari sub aliquo statu, in quo interdictum non esset. Hoc limitat Armilla, nisi ille religiosus male contentus esset de divino beneficio; tunc enim ait esse *mortale*. Sed id non credo, nisi formalis divini be-neficii contemptus adesset, vel proximum frangendi voti periculum. Quia extra hos casus dolere de voto emisso non est mortale, ut in tract, *de Voto* dicam lib. 4. c. 12. n. 2. Cf. dicenda de Volo. Dub. IV. Resol. 3.

65. Quod A. dicit, haec desideria esse periculosa, omnes DD. consen-

tiunt. Nihilominus fieri poiest, ut sint de obiecto bono haec desideria. Ila si coniugalus optaret se fieri missionarium: si clericus de bello cogitet et inimicis Ecclesiae debellandis: Religiosus de faciendis eleemosynis, exluendis templis, nosocomiis etc. Celerum haec generatim habet Caielamis (V. *Cogitationis peccata*): « Scito, omnes condilionales secundum hunc modum et multo magis secundum praecedentem (sub conditione, scii, impossibili, de qua in Resol. seq.) modum, esse opera et lenlationes fatuas et diaboli; nam diabolicum est, quemquam in tenlalionem se et alium praecipitare, si esset, si fuisset, facerem, dicerem etc.; ad nihil enim haec ducunt, nisi ad peccatum ».

Proinde s. Alph. lib. 5. n. 13. dicit, « ordinarie huiusmodi desideria non excusantur a veniali: cum communiter sint periculosa aul saltem otiosa». Et Sa V. *Peccat*, n. 2. dicit id *periculosum* el *vitandum*.

XII. 3. Etsi idem quidam, ul Cai. Sal. el Vasq. universim affirmant de omnibus iure naturae et simpliciter prohibitis, si conditio impossibilis apposita tollat rationem peccati ab obiecto, ul si dicas, si non esset peccatum, fornicarer; eo quod tunc consensus non videatur ferri in malum: probabilius tamen videtur, quod docent Azor, Sanch. el Lavm. esse peccatum; eo quod sit intrinsece malum nec malitia sua exui possit; idcoque voluntas feratur in mulum. Quod tamen intellige, si efficaciter feratur, quia, si tantum sit significatio propensionis naturalis (quae in consensum circa tale obiectum traheret, nisi Dei lex arceret) in illud obiectum, non est peccatum. Sanch. l. 1. *Nor.* c. 2. n. 25. Lavm. l. 1. t. 3. c. 6. n. 11. V. Card. de Lugo d. 16. n. 371.

66. S. Alphonsus lib. 5. n. 13. ad fin. censet conciliari posse duas sententias DD. ab Auctore allatas el huius conciliationis rationem desumit ex postremis Auctoris verbis, quasi nempe ii, qui docent, desideria illa condilionata non esse peccatum, hoc dicant non de desiderio proprie dicto, quod aliquam efficaciam habeat, sed solum de significatione quadam propensionis naturalis in illud obiectum: qui vero illa desideria damnavit, is de desideriis aliquo modo efficacibus id affirmavit. Recte quidem. El sane duae istae sententiae, sic intellectae, adeo non repugnant inter se, ul eas Sanchez velut alleram alterius limitationem tradat. El iuval heic doctrinam Sanchezii referre, ut earum sententiarum indoles probe cognoscatur.

67. Quaerit ergo Sanchez lib. 1. cap. 2. n. 22. « an consensus condilionalis, idest quo quis vult aliquid sub ea conditione: *si mihi liceret*, vel *si non esset peccatum*... excuset a mortali, quando obiectum sic vohlum sil mortale ».

Et mox explicat, se de efficaci voluntate loqui: « Non trado, inquit, de delectatione sive voluntatis sive appetitus sensitivi...; sed praesens (quaestio) est de voluntate efficaci, quae est desiderium rei exsequendae ».

Pergit: « Quidam universaliter hanc regulam tradunt: Si conditio omnem mahliam ab actu auferat, excusabit a culpa; secus, si non auferat ».

Al subdit n. 23.: « Dicendum est, hanc regulam sic universaliter traditam esse solum veram in iis, quae solo iure positivo prohibentur...; secus aulem de iis, (piaie iure naturali sunt interdicta ».

Et rationem mox sic reddit ibid.: « At res posterioris generis sunt inlrinsece et suapla natura malae ac proinde absque sua malitia intelligi nequeunt et conditio illa negans involvit contradictionem. Quare cum voluntas *desiderio efficaci* in illius actus substantiam feratur, in qua malitia imbibila est nec ab illo separari potest, fertur in rem mortaliter malam ac proinde mortaliter peccabit. El confirmatur, quia hoc nihil aliud est, quam velle, ul iure naturae vetita liceant et rerum naturae immutentur; quod est in maiori malo complacere, quam sunt homicidium vel fornicatio semel commissae; peius enim est haec licere, quam semel committi. Tandem quia nemo dubitabit, hunc actum esse culpam lelhalcm: *si esset licitum, destruerem Deum*; cum tamen conditio rationem malitiae auferre videatur... Nec approbo quod dicit Vasquez l. 2. disp. 116. c. 2. in fin., nempe non esse mortale desiderare, ne fornicatio aut alia contra ius naturae prohibita sint, sed atten len ium esse finem ad huiusmodi affectus moventem; si enim is esset iuslus, ul quia, qui id optat, se fragilem ac in id crimen saepe lapsum videt, non peccaret mortaliter. Sed non placet; quia bonum totius naturae ac ordinis naturalis non potest postponi eiusque immutatio, quae gravissimum malum est, desiderari ob particulare huius bonum, eo vel maxime quod potest id alia via consequi, scii, divina gratia se contra lenlationes muniendo ».

68. Hanc deinde doctrinam limitandam Sanchez n. 24. « dicit l' si res illa iure naturae vetita, licita esset in aliquo casu vel statu etc. iuxta ea, quae diximus sup. n. 64. ad Resol. 2.: 2° limitat eo sensu, ut potius quam *desiderium efficax*, habeatur dumtaxat significatio propensionis, inquietis, n. 25: « Observandum est: limitandam quoque esse praedictam sententiam, ul intelligatur, quando est desiderium efficax illius mali iure naturae veliti, sub ea conditione, si liceret. Secus si tantum esset quaedam propensionis voluntatis in id obiectum, nisi malum ossei, significatio; ut si sensus illius condilionalis: *vindicarer, si esset licitum*, sil: voluntatis propensio ad sumendam vindiciam mihi est, *at nolo propttr Dei legem*. Quippe is actus optimus esi, cum voluntas ad nil mali determinetur nec id velit, sed propensionem suam in malum propter divinam legem reprimat. El hoc modo saepe Deum timentes eliciunt eos actus conditionales ».

69. Ila et Laymann lib. 1. tract. 3. cap. 5. n. IL « Quod Caielanus, Armilla... talem quoque actum mortali peccato liberant: *vellem fornicari, si liceret*... distinctione indiget: Si enim voluntas *deliberate* feratur sub tali conditione in obiectum per se et simple natura malum, committitur culpa mortalis, ul recte docent Adrian., Azor, Sanchez etc.; tum quia talis conditio impossibilis non auferi malitiam obiecti intrinsece et

substantialiter mali: ergo voluntas desiderando fertur in malum; tum quia desiderium istud nihil aliud est, quam optare, ul ordo el lex naturae mutetur: quod peius esi, quam fornicari velle. Si autem alia dicentis intentio non sil, quam ostendere voluntatis suae vel appetitus sensitivi malam propensionem, quae in consensum circa tale obieclum traheret, nisi Dei lex arceret, tunc nihil peccatur, sed propensio in malum recordatione divinae legis reprimatur ».

70. Neque vero Sanchez doctrinae reipsa contradicunt vel illi, qui quasi pro opposita ab aliquibus allegantur. Ita Palaus tract. 2. disp. 2. punct. 10. §. 3. n. 4. utique thesim habet: « Existimo salis probabile, non esse peccatum mortale haec obiecta intrinsece mala desiderare... sub conditione: si licita essent ». Sed dein sic explicat: < Probo primo, quia sic desiderans illa obiecta, non absolute et efficaciter illa desiderat, cum videat esse impossibilia; solum enim ostendit propensionem suae voluntatis in tale obieclum (ergo illa voluntas est quaedam voluntas inefficax, seu, ut melius dicam, quaedam propensionis in obieclum significatio) el quando ita est, ipsemel Thomas Sanchez affirmat, malam non esse ». Ergo Palaus solum inadaequale rem considerat, sed Sanchez non refutat, quasi sibi contrarium.

71. El paucis rem concludendo, nemo sane reperietur, qui doctrinam a Sanchez sup. n. 69. reieciam tenuerit; nam et Gaielanus (ab Auctore allegatus male), Sa etc. nihil habent, propter quod in illum sensum pertrahi possint aut debeant.

72. Unicus autem est Vasquez (cuius speculationes imprudenter nonnulli, ut Bonacina et Sayrus transscripsere), qui desiderium huiusmodi appellat *efficax* 1. 2. disp. 111. cap. 3. n. 13. et tamen vult, illud considerandum esse instar simplicis complacentiae ac demum complacentiam contendit non esse indicandam a malitia obiecli, sed quatenus delectatio continet gravem oppositionem cum aliqua virtute, quae oppositio abesse potest, etsi malitia obiecli vel operis sit gravis et sic saltem verbo tenus communi doctrinae contradicit ac totam quaestionem implicat ac tenebris involvit. Has Vasquez inanes speculationes egregie exagitat et plectit Lugo *dc Poenit.* disp. 16. n. 361-370., qui utiliter consuli poterii. Sanchez lib. 1. cap. 2. n. 9. merito dicit, eas speculationes esse contra communem doctrinam.

73. Celerum haec controversia parum ad praxim facit el potius agitata fuil ad declaranda principia.

XIII. i. Gaudere et delectari de opere malo, sub conditione *si liceret*, verbi gratia in praedictis desideriis efficacibus illicitis, quando conditio est possibilis, etsi possit excusari a peccato secundum quosdam IU.), si liat tantum secundum appetitum rationalem sive voluntatem (secluO omni alio periculo consensus illiciti el turpis motus; qui tamen quia communier et connaturaliter sequitur, vix iulum

videtur in praxi) non potest tamen excusari, si sil delectatio voluntaria appetitus sensitivi, quae proprie delectatio dicitur fitque communiter cum aliqua alteraiione corporis. Kalio discriminis est, quia voluntas potest ferri in obieclum abstractum a malitia; eum sequatur intellectum, cuius est abstrahere: appetitus vero, quia sequitur imaginationem, non fertur in obieclum sub aliqua certa conditione status vel temporis apprehensum, sed ul est in se; ideoque talis delectatio est de obieclo absolute malo. Vide Laym. el Bonae. *Dc malr.* q. -i. p. 8.

74. Haec perlinent ad materiam dubii sequentis el hoc loco tangitur *ile delectatione* eatenus solum, quatenus consideratur *conditionalis*, vel eliam tangitur de gaudio, quatenus est quaedam facti operis mali approbatio.

75. Ut rite inlelligatur doctrina huius resolutionis, adverte duplicem distingui delectationem. Quaedam enim est appetitus rationalis, qui est voluntas el dicitur *gaudium*; quaedam vero appetitus sensitivi, quae *delectatio* proprie dicitur. Haec cum quadam corporis transmutatione accidit; illa autem nihil aliud est, quam simplex voluntatis quies el complacentia quaedam. Ila Sanchez lib. 1. cap. 2. n. 32.

70. Quae quidem doctrina est s. Thomae 1. 2. q. 31. art. i.: « Dicendum, quod delectatio quaedam sequitur apprehensionem rationis: ad apprehensionem autem rationis non solum commovetur appetitus sensitivus per applicationem ad aliquid particulare, sed eliam appetitus intellectivus, qui dicitur voluntas el secundum hoc in appetitu intellectivo sive in voluntate est delectatio, quae dicitur *gaudium*, non autem delectatio corporalis. Hoc tamen interest inter delectationem ulriusque appetitus, quod delectatio appetitus sensibilis est cum aliqua transmutatione corporali; delectatio autem appetitus intellectivi nihil aliud esi, quam simplex motus voluntatis el secundum hoc Augustinus dicit..., quod cupidilas el laetitia nihil est aliud, quam voluntas in eorum conseqiuiione, quae volumus ».

77. Valde notandum autem est in rem praesentem discrimen inter duas illas delectationes; nimirum quod rationalis potest esse *conditio-nalis*, non item delectatio appetitus sensitivi.

Rem ita bene Sanchez lib. 1. cap. 2. n. 33. declarat; « Id inter utramque delectationem distat, quod delectatio voluntatis possit de obieclo conditional! esse, non autem delectatio appetitus sensitivi. Et ratio discriminis est, quia delectatio consurgit ex *praesentia* boni convenientis, aul secundum rem possessi, aul saltem secundum cognitionem seu apprehensionem. At intellectus, ex cuius cognitione voluntas movetur, potest apprehendere el proponere voluntati obieclum conditione vestitum, ac a malitia praecisum. Atque ideo voluntatis delectatio potest esse de eodem obieclo sub eadem conditione et praecisione apprehenso et quasi praesenti el iam possesso. At imaginaliva seu aestimativa, ex cuius

apprehensione movetur appetitus sensitivus, nullam conditionem apponere polest. Quia in conditionalibus est affirmatio et negatio et in copula conditional! est quaedam illatio; aequi valet enim cuidam antecedenti et consequenti, ut v. gr. *si homo est animal, est sensibilis*, aequivalel huic: *est animal, ergo sensibilis*; insuper in conditionalibus est quaedam collatio et praecisio unius rationis ab alia, ul v. gr. *si quis velit concubitum cum aliqua, si sua esset uxor*, est praecisio malitiae a copula, quae consistit in ea habita cum non sua, apponendo conditionem: *si esset sua*. Quae omnia solius intellectus sunt; imaginativa enim est communis hominibus et brutis. Cum ergo imaginativa non proponat obiectum sub conditione, sed absolute; appetitus sensitivus, qui ex eius apprehensione movetur, in idem obiectum conditione destitutum fertur ».

78. Hisce positis facile est intelligere vim Resolutionis, cum imo ex his ipse Auctor rationem reddat suae resolutionis.

Duas habet paries: prima quoad delectationem appetitus rationalis est, quod delectatio voluntatis de obiecto conditional! (quod seclusa conditione esset peccatum mortale, non autem ea posita) non sit illicita, secluso tamen periculo consensus in aliquid illicitum aul periculo delectationis in parte sensitiva, ut v. gr. gaudium voluntatis de concubitu cum quapiam femina, si esset uxor.

Secunda vero pars est, delectationem voluntariam appetitus sensitivi de obiecto eodem esse lethalem.

79. Et quoad primam pariem, Auctor non absolute affirmat, delectationem illam esse licitam, sed solum dicit, id a quibusdam DD. tradi.

Quae doctrina his confirmari rationibus potest. Nam 1° cum delectatio voluntatis feratur in obiectum sub conditione apprehensum, sub qua caret malitia, non est cur damnetur, nisi aliqua extrinseca periculi circumstantia addatur. 2° Cum malitia tam delectationis voluntatis quam desiderii, sumatur ab obiecto et idem utriusque obiectum sit ac in utroque militet illa ratio, *conditionalem consensum nihil ponere in esse*; aul utrumque aut neutrum condemnandum est. 3° Denique illa voluntatis delectatio nihil est aliud, quam simplex voluntatis motus ac complacentia quaedam et quies in bono apprehenso, uti vidimus ex s. Thom. sup. n. 7G. Atqui gaudere et delectari in illo bono, quod amare et desiderare licet, non dissonat a ratione. Quippe desiderium et amor sunt veluli motus quidam, ad gaudium tanquam ad quietem tendentes. Ita Sanchez lib. I. cap. 2. n. 34.

80. Quod quidem postremum argumentum a paritate cum desiderio illa Sanchez fusius evolverat ibid. n. 31: «Sicut in desiderio et proposito efficaci copulae cum muliere, *si esset uxor* (quae omnes licita esse faterentur, apprehenditur obiectum sub conditione matrimonii; desideratur enim copula consentiente femina in matrimonium et id desiderium est

in se complacentia quaedam absoluta; sic cum delectatur voluntas in copula tunc habenda, non apprehenditur copula nisi sub matrimonii conditione. Nec obstat, conditionalem consensum nil ponere in esse, cum tamen ea delectatio statim in esse ponatur. Quippe idem prorsus argumentum militat in desiderio sub eadem conditione, ulpole quod statim in esse ponitur in voluntate. Quare dicendum est, consensum conditionalem nil ponere in esse ex parte obiecti sub conditione voliti; nil enim in illo ponit: at in voluntate bene ponit illum voluntatis actum conditionalem. Unde sicut desiderium et amor dicuntur conditionalia, non quia non sint absolute, vere et simpliciter in voluntate, sed quia feruntur in obiectum sub conditione apprehensum et volitum; illa licet delectatio illa vere et absolute sit in appetitu, dicetur conditionalis, eo quod in obiectum sub conditione apprehensum fertur. Quare vel dicendum est, desiderium delectationem esse illicita, aul utraque licere ». Illa Sanchez, qui propterea n. 34 advertit, DD., qui in oppositum allegantur, intelligendos esse de delectatione, appetitus sensitivi, quae, ut sup. diximus n. 75., *proprie* delectatio solet nuncupari.

81. Videri lameu posset contrarius s. Alphonsus, qui lib. 5. n. 14. ad h. locum A. subdit: « Verius tamen dicendum, quod adhuc semota delectatione appetitus sensitivi, quaelibet delectatio de obiecto *hic et nunc intrinsece malo* sit per se illicita ».

Sed reipsa haec non contradicunt doctrinae Auctoris. Notate enim sedulo, s. Alphonsus loqui *de obiecto hic et nunc intrinsece malo*; loquitur ergo de obiecto, a quo non est possibilis conditio removens malitiam. E contra Auctor expresse disserit de *malo opere*, quando conditio, removens malitiam, est possibilis.

Id confirmatur ex eo, quod s. Alph. subdat: « *ut tenent Sanchez, ... Croix etc.* » Atqui Sanchez doctrinam Auctoris, ul palet ex dictis, fuse et solide propugnat. Croix vero loco citato a s. Alph. lib. 5. n. 82. expresse disputat *de obiecto semper intrinsece malo*, a quo proinde conditio non seiungit malitiam. Suarez vero allegatus a Croix, nomine delectationis *de Peccat*, disp. 5. sect. 7. n. 10 intelligit non rationalem, sed propriam appetitus sensitivi. Hinc subdit: «Si ille consensus (conditio-nalis) esset pura velleitas, quae non afferret delectationem similem illi, quam obiectum turpe habet ex natura sua, non esset peccatum mortale: secus vero quando ad actum in effectu et re sequitur delectatio; nam aclus tunc iam ponit aliquid turpe in esse ».

Et mentem Suarez forte repraesentare licet per duplicem modum exprimendi hunc animi actum. Dupliciter enim potest aliquis se gerere in casu posito. Primo si dicat: *Si hoc liceret, si non esset peccatum, delectarer de eo*. Secundo: *Delector de hoc obiecto malo et prohibito sub mortali, si peccatum non esset aut sub conditione quod esset licitum*

Si hoc modo aliquis delectatur, peccat mortaliter; sin*vero priori modo, non erit peccatum mortale. Ita Salmanlic. *de Peccat.* Tract. 20. cap. 13. n. 61.

82. Sed et secunda pars resolutionis circa delectationem appetitus sensitivi sub conditione est pro diversitate obiectorum limitanda.

Bene Suarez *de Peccat.* disp. 5. sect. 7. n. 9: « Duo sunt advertenda: primo esse differentiam inter actiones *natura sua malas*, vel malas, quia prohibitas; nam in illis non licet delectari sub quacumque conditione, quia delectatio semper oritur ex motivo per se pravo: in his vero, quia secundum se vel honestae vel indifferentes sunt, potest quis sine peccato mortali in illis sic consideratis delectari, quod fit, quando apprehenduntur ablata prohibitione. Secundo advertendum est, an ille actus vel delectatio per se sit capax alicuius honesti moli vi, licet fortasse hic et nunc cogitanti non liceat in tali materia, ut Religioso non licet dispensare pecuniam; tamen si ita cogitaret: *si liceret et haberem, darem pauperibus*, el in hoc delectaretur, non peccaret, imo forte mereretur; quia tota illa delectatio procedit ex motivo misericordiae, quod per se est honestum el licitum et per accidens est, quod applicatum ad talem materiam non liceat huic personae: secus vero est, quando molivum est per se inhonestum *.

Hinc illa Sanchez lib. I. cap. 2. n. 35: « Si laicus se apprehendat sacerdotem ac audiendarum confessionum jurisdictionem habentem nia-quoque fervore confessiones excipientem, aut se ex domini licentia numerosam pecuniam expendentem, aut se indicem rectissime munus suum obeuntem ac de malefactoribus justissimas poenas sumentem...; dicendum est, talem delectationem etiam appetitus sensitivi vacare culpa... Ratio, quia sunt quaedam ex se el *ex sua ratione, secundum quam delectant*, implicantia deformitatem et turpitudinem quandam, quae tamen ratione conditionis adiunctae possunt excusari: quare si conditio ipsa re non exsistat, actus per se est turpis, ut v. gr. actus venereus, ex cuius ratione oritur deformitatis ratio, nisi impediatur per conditionem coniugii actu existentem. Similis rationis sunt actus vindictae, furti el alii in semet-ipsis intrinsecam malitiam imbibitam habentes: aliqua de his delectari delectatione appetitus sensitivi, dum conditio *actu* non subest, est lethale, si obiectum lethale sil. Alia vero sunt nec secundum se nec *ut delectant*, implicantia deformitatem el turpitudinem, sed in bonum sonant, quamquam ul undequaque recte fiant, indigeant conditione, ul contingit in exemplis positissimis largitionis eleemosynae, auditionis confessionum, rectae administrationis officii indicis et aliis, quae nullam in se malitiam habent. Quare nisi quis delectetur etiam de huiusmodi conditionis absentia, non est censendus de re illicita delectationem capere atque ita licebit delectatio quoque appetitus sensitivi in his. Ratio dif-

ferentiae est, quia etsi neutrius generis res (seu obiecta) possit vis aestimativa proponere appetitui sensitivo sub conditione, illa ul sub conditione de illis delectetur; at saltem repraesentare potest rationem communem abstrahentem a licito vel illicito usu, ut concubitus, vindictam iniuriae, furtum, auditionem confessionum, largitionem eleemosynae etc. Quare cum in prioris generis rebus sil malitia imbibita, obiectum est malum, nisi simul conditio excusans apprehendatur; quod in appetitus sensitivi delectatione contingere nequit el ideo delectatio appetitus sensitivi de illo mala erit. Contra cum ex malitia in rebus posterioris generis imbibita non sil, sed ex se in bonum tendant; obiectum non est malum, *nisi quando apprehenditur el delectat, ut conditione destitutum*, quod hic non contingit; et ideo nec delectatio erit mala. El ideo in rebus prioris generis oportet simul conditionem apprehendi; non autem in rebus posterioris generis, sed sufficit, ul non excludatur. El confirm.; quia circa prioris generis res ab imaginativa repraesentatas appetitus sensitivus el traenale excitatur ad totum id, quod potest eum ad venerem, ad odium aul ad alienae rei usurpationem iuvare, independenter omnino a conditione aliqua, qua haec possent licita reddi, quod in posterioris generis rebus minime contingit ».

Articulus II.

An delectatio morosa sit semper peccatum.

XIV. Respond. Si terminetur ad cogitatum opus malum secundum se, est peccatum mortale vel veniale, prout ipsum opus mortale vel veniale est. Ita commun., ex s. Thom. I. 2. q. 71. a. 8.

Dixi, *secundum se*; quia si delectatio sil lanium de ipsa cogitatione, non autem de opere, non est peccatum; quia sicut cogitatio, verbi gratia de rebus obscenis, in ordine ad docendum, vel concionandum etc. bona esi, cogitatio autem de iisdem rebus ex curiositate esi mala venialiter: illa consequenter delectatio de tali cogitatione, lanquam obiecto, non est mala, sed quandoque bona, quandoque venialiter mala. Similiter nec peccatum erit, si delectatio versetur circa modum male operandi, non circa ipsum opus malum: quo modo sine peccato saepe nos delectant fabulae, comoediae, bella, homicidia, fraudes, furta, lapsus hominis, v. gr. ex equo etc. non secundum se, sed modus furandi, rapiendi artificiosus el industrius, modus cadendi inopinatus. Laym. I. I. 3. c. 5. n. 2.

83. Quaerendum imprimis de natura huius *delectationis*, quam sup. n. 54. diximus distinguendam a desiderio. Ubi per transennam adverte, s. Alph. lib. 5. n. 15. illa distinguere delectationem a desiderio et gaudio, ul desiderium sit de bono futuro scii, nondum acquisito, delectatio de bono praesenti, gaudium vero de re praeterita. Sed hoc po-

slremum a s. Doctore sicut et a Gury § 167. n. 2. nimis coarclatur; quia gaudium est etiam de bono praesenti, imo (vid. Suar, in 1.2. tract.2. disp. 7. sect. i. n. 3-5.) ipsa fruitio boni possessi et amati est gaudium. Sed, ut notat s. Thomas 1.2. q.31. a. 3., gaudium non solet dici nisi de delectatione rationali, brutis animantibus solum tribuimus nomen delectationis.

81. Delectationem DD. definire solent, ut sit actus quidam appetitus, animum afficiens sensibili quadam suavitate, qua vitaliter quiescit in bono adepto. Ita Suarez *de Passion*, disp. 1. sect. 6. n. 1-4.

Quae definitio consona est doctrinae s. Thomae, qui 1.2. q. 31. art. 1. delectationem dicit prius esse motum appetitus, inquit: «Cum delectatio sit motus in appetitu rationali, consequens apprehensionem sensus...» Dein ibid, ad 2. explicat, cur simul sit quaedam quies, dicens: «Licet in eo, qui iam consecutus est bonum, in quo delectatur, cesset motus executionis, quo tendit in finem, non tamen cessat motus appetitivae partis; quia sicut prius desiderabat non habitum, ita postea delectatur in habito. Licet enim delectatio sit quies quaedam, considerata praesentia boni delectantis, quod appetitui satisfacit; tamen adhuc remanet immutatio appetitus ab appetibili, ratione cuius delectatio motus quidem est», actus scilicet vitalis.

85. Delectationes autem distinguere ita solent, ut aliae spirituales dicantur, aliae sensitivae seu sensibiles.

Ita Suarez *de Passionibus* disp. 1. sed. 6. n. L: «Delectatio alia est *spiritualis*, quae propterea est voluntatis; alia est propria appetitus sensitivi, quae generali nomine potest dici *sensitiva*, quamvis peculiari modo dicitur delectatio sensibilis, quae ex reali coniunctione obiecti ad exteriorum sensum oritur. Illa enim, quae ex pura apprehensione nascitur, solet spiritualis vocari, tametsi in appetitu sensitivo inhaereat».

Et Marcus Slruggl Tract. 7. q. 7. art. 2. n. 12.: «Delectatio morosa dividitur in rationalem et sensibilem. *Rationalis* est gaudium et complacentia voluntatis, quae exsurgit in voluntate ex cognitione rei illicitae. *Sensibilis* vero est delectatio appetitus sensitivi, quae oritur ex imaginatione phantastica per motum spirituum vitalium circa pectus et in venereis per motum spirituum genitalium in parte inferiori. Inierim tamen delectationem rationalem propter connexionem naturalem potentiarum ordinarie consequitur delectatio sensibilis, saltem quando res est conveniens appetitui sensitivo».

86. Et haec advertendum cum Suarez *de Peccatis* disp. 5. sect. 7. n. 1. Is Thomam et alios DD. totam istam rem specialiter disputare de delectatione concupiscentiae, quia in ea frequentius committitur peccatum; haec tamen, servata proportionem, applicari debent aliis passionibus, v. gr. superbiae, odii, invidiae etc.

87. Hisce claritatis gratia praemissis, ut solvatur quaestio ab Auctore proposita «*An delectatio morosa sit semper peccatum*», notandum sedulo, duo ad hoc peccatum requiri, scilicet 1° ut delectatio sit obiective sive secundum obiectum mala seu sit de obiecto malo: 2° ut sit libera seu ut libere in ipsam voluntas consentiat.

Et duo haec (de quibus Auctor duplici distincta responsione agit) diligenter prae oculis habenda sunt etiam ut rite intelligatur ratio definitionis *morosae delectationis*, de qua est sermo.

88. Sanchez lib. 1. cap. 2. n. 1. sic rem explicat: «Duplex est voluntatis affectus: quidam est (affectus) re ipsa consequendi quod delectatur vel fugiendi quod displicet et hic dicitur efficax voluntas... Alius vero consistit in simplici complacentia aut displicentia absque executionis desiderio atque hic appellatur *delectatio morosa*, non a temporis mora (ut omnes notant); potest enim temporis momento committi, sicut et alia peccata, sed quia est in illam plenus ac liber voluntatis consensus. Unde idem est quaerere, an delectatio morosa obiecti mortalis sit mortalis, et an consensus in delectationem sit mortalis».

Ergo cum delectatio morosa definitur, ut sit *complacentia* de obiecto malo, nomine *complacentiae* intelligitur consensus in delectationem obiecti mali.

89. fl. el Slruggl l. c. η. II. 12: «Delectatio *morosa* est complacentia simplex et voluntaria de re illicita sine desiderio et intentione eam opere complendi. Ita si quis sit contentus sola delectatione cogitationis interioris v. gr. de occisione inimici aut copula carnali... Delectatio non dicitur *morosa* propter moram temporis, sed propter eius continuationem post advenientiam intellectus ad malitiam rei adeoque delectatio est morosa, dummodo voluntas post talem advenientiam vel per unum instans seu momentum temporis in ea libere persistat... Ratio, quia hoc ipso quod voluntas post advenientiam intellectus ad rei malitiam in ea libere persistat, in delectatione mala libere moratur adeoque peccat».

90. Quae quidem est doctrina s. Thomae L. 2. q. 74. art. 6. ad 3: «Dicendum, quod delectatio dicitur morosa non ex mora temporis, sed ex eo, quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens et volens libenter, quae statim ut attigerunt animum, respui debuerunt».

91. Auctor dicens, delectationem, si terminetur ad cogitatum opus malum secundum se, esse peccatum mortale vel veniale, prout est ipsum opus, allegat s. Thomam 1. 2. q. 74. art. 8.

Porro s. Thom. monet «quod circa hoc aliqui diversimode opinati sunt. Quidam enim dixerunt, quod consensus in delectationem non est peccatum mortale, sed veniale. Alii vero dixerunt, quod est peccatum mortale haec opinio est communior et verisimilior». Ita s. Thom. Quae

verba s. Thomae sunt ita intelligenda, quod quidam putaverint, eiusmodi delectationem nunquam excedere peccatum veniale. Nam ceieroquin si obiectum delectationis sit culpabile leviter: non poterit esse in delectatione culpa gravior.

Ceterum sicut s. Thomas dixit, communioem et verisimiliorem esse doctrinam, quae tenet, gravem culpam huic delectationi inesse posse; ita Suarez *de Peccatis* disp. 5. sect. 7. n. 6. oppositam sententiam, quam tribuit Lyrano el probabilem habitam fuisse a Victoria ex fama refert, improbabilem omnino dicit et esse contra omnes theologos, quippe quae occasionem praebet libidini et ruinae.

Porro ratio, cur sit peccatum mortale, clarius patebit, dum reddemus rationem explicationis, quam mox addit Auctor.

92. Auctor distinguit inter *delectationem de opere malo* el *delectationem de cogitatione operis mali*.

Doctrina haec est s. Thomae el diligentius attendenda, ul bene determinetur, ubi iam sil gravis culpa, de qua agimus.

Itaque s. Thomas Qti aest. 15. *de Perit.* ari. 4. disputans de delectatione morosa, quae est per consensum in delectationem exsistentem in parte inferiori, quamvis absit consensus in opus, ait: «Quidam dixerunt, quod (delectatio morosa) non est peccatum mortale, sed veniale... Isti opinioni contradicit communis opinio modernorum et videtur in periculum animarum vergere; cum ex consensu in talem delectationem homo in peccatum promptissime incidere possit. Unde alteri opinioni magis videtur esse assenliendum, quae ponit talem consensum esse peccatum mortale: cuius opinionis veritas hinc accipi potest. Sciendum namque, quod sicut ad exteriorem fornicationis actum sequitur sua delectatio sensibilis, ita ad actum cogitationis sequitur sua delectatio interior. Sed ad cogitationem duplex delectatio sequitur: una quidem ex *parte ipsius cogitationis*, alia vero ex *parte ipsius cogitati*. Delectamur enim quandoque in cogitatione propter ipsam cogitationem, ex qua nobis acquiritur quaedam cognitio in actu aliquorum, quamvis nobis displiceant, sicut aliquis iuslus cogitat de peccatis, de eis disputando el conferendo et in veritate istius cogitationis delectatur. Sed tunc propter ipsa cogitata delectatio sequitur, (piando ipsa res cogitata affectum movet el allicit. Et hae quidem duae cogitationes in quibusdam actibus manifeste differunt et aperte distinguuntur: sed earum distinctio in cogitatione de peccatis carnis magis latet; eo quod propter corruptionem concupiscibilis, ad cogitationem talium concupiscibilium slatim sequitur motus in concupiscibili ex ipsis concupiscibilibus causatus. Delectatio ergo illa, quae cogitationem sequitur ex parle ipsius cogitationis, omnino ad aliud genus reducitur, quam delectatio exterioris actus. Unde talis delectatio, qualitercumque malorum cogitationem sequatur, penitus non

est peccatum, sed delectatio laudabilis, ul cum quis delectatur in cogitatione veri: vel si sil ibi aliqua immoderantia, continebitur sub peccato curiositatis. Sed illa delectatio, quae sequitur cogitationem ex parte rei cogitatae, in idem genus coipcidit cum delectatione exterioris actus. Ut enim dicitur in 2° melaph., delectatio per se in actu consistit; sed species el memoria propter actum delectabilia sunt. Unde constat, quod talis delectatio secundum genus suum inordinata est eadem inordinatione, qua est inordinata delectatio exterior. Dato igitur quod delectatio exterior sit delectatio peccati mortalis, tunc etiam interior delectatio in se el absolute considerata de genere peccati mortalis erit. Quan locumque autem *ratio se subiicit peccato mortali per approbationem*, tunc est peccatum mortale; excluditur enim a ratione rectitudo iuslitiae, *cum ipsa subiicitur iniquitati per approbationem. Tunc autem se sublicii huic delectationi perversae, quando in eam consentit*. El haec est prima subieclio, qua ei se subiicit et ex hac subieclione consequitur quandoque, ul ipsum actum inordinatum eligat propter hanc delectationem perfectius consequendam. El quanto ad plures inordinationes tendit ad hoc, quod delectationem consequatur, tanto magis in peccato progreditur. Totius tamen istius progressus prima radix erit *ille consensus, quo delectationem acceptavit*: unde ibi peccatum mortale inchoatur. Unde simpliciter concedimus, consensum in delectationem fornicationis vel alterius mortalis peccatum esse mortale. Ex quo sequitur, quod quidquid homo agit ex consensu talis delectationis, ad hoc ul huiusmodi delectationem nutriat vel teneat, sicut sunt turpes actus vel libidinosa oscula vel aliquid huiusmodi, totum est peccatum mortale ».

93. Reatum huius alterius delectationis docet el Suarez, dum sic argumentatur *de Peccat.* disp. 5. sect. 7. n. 5: « Opus el delectatio, quae ex illo nascitur, in moralibus non sunt duo; unde uno eodemque praeepto prohibentur et malitiam habent eiusdem rationis: at vero is, qui delectatur in opere cogitato, aclu fruatur delectatione eiusdem rationis atque adeo eiusdem turpitudinis cum delectatione, quae ex opere in re ipsa nascitur; ergo illa delectatio est prohibita ».

Item rem confirmat hoc alio argumento, quod eodem collineat: « Confirmatur; nam nunquam opus illud delectaret, quod cogitatum est, *nisi ipsum secundum se amaretur*; nam cogitatio solum est conditio quaedam: unde licet is, qui sic delectatur, non intendat opus, quia non respicit executionem; tamen revera illud amat secundum se ».

94. Hinc argumentum, quod Laymann affert ibid. n. 4. ul probet assertionem « Omnis delectatio directe et expresse voluntaria *de opere secundum se malo*, similiter mala est ». Ita enim arguit: « Deliberate delectari de opere fornicationis, ex omnium sententia est peccatum

mortale. Ergo etiam *delectari de alio quovis opere*, quod secundum se mortaliter malum est ».

El Lessius lib. 4. cap. 3. n. 107: « Immediatum obiectum delectationis est ipsa res imaginata... Unde fit, ul haec delectatio sil plane similis illi, quae ex rei praesentia et actuali fruitione percipitur el *sequitur ex affectu et amore erga rem ipsam* ».

95. Nec aliter ad eandem thesim firmandam arguunt Salnianlicenses Tract. 20. cap. 13. η. 33: « Delectationis actus est motus in obiectum pravum, sicut tendit in illud actio externa exsequens; sed actio externa exsequens obiectum pravum sumit malitiam ab illo. Ergo etc... Rursus: Delectatio praesupponit in voluntate affectum illius, de quo csl delectatio; ergo qui delectatur de aliquo obieclo mortali habet affectum ad illud: sed habere *affectum deliberatum* ad obiectum illicitum mortaliter est peccatum mortale; ergo omnis delectatio morosa obiecli mortalis est peccatum mortale». **BH**

96. Itaque, ul alios DD. omittamus, in eundem sensum disputantes, patet ex hisce, haud rectam esse normam, qua de internis cogitationum peccatis quidam vulgo generaliter statuunt, graviter peccari, quoties quis turpem aliquam cogitationem non slalim reiicil, sed voluntarie relinet. Ad peccatum enim delectationis morosae necessarius est consensus in affectum erga rem malam cogitatam seu libera delectatio de remain, quae per cogitationem fit praesens, id enim plane resultat ex allatis s. Thomae el aliorum DD. doctrinis.

97. At enim quaeritur, quando indicandum sit, delectationem fuisse de sola cogitatione rei malae, non autem de re mala cogitata.

S. Thomas sup. η. 92. monuit, duo haec in quibusdam actibus manifeste differre et aperte distingui: «sed (inquit) eiusmodi distinctio in cogitatione de peccatis carnis magis latet; eo quod ad talem cogitationem stalim sequitur motus in concupiscibili ex ipsis concupiscibilibus causatus ». In quibus s. Doctor non negat ea distingui, sed ideo magis latere distinctionem dicit; quia cum cogitatio par sit ad excitandum motum appetitus concupiscibilis etiam quando quispiam non de re mala cogitata delectatur, sed solum de cogitatione, ideo hac in re habetur effectus ille ex sola cogitatione, qui in aliis materiis haberi non solet, nisi cum quis de re ipsa mala delectatur; seu melius, quia difficilius est distinguere, an delectetur de cogitatione, an de consequenti motu.

98. Hinc DD. dum fatentur difficile esse haec distinguere, nonnulla criteria tradunt ad hoc internoscendum; quae tamen criteria et ipsi fatentur non continere certam regulam.

Ita Suarez *de Peccat*, disp. 5. sect. 7. n. 8: « Quaeres, quando delectatio de cogitatione censenda sit, vel de re cogitata? Respondeo, ex *effectu* sumi *aliquod* signum, ul si ex tali delectatione sequantur turpes

effectus etc., quod signum est *probabile, non certum*: ideo, ul s. Thom. ait l. 2. q. 74. ari. 6., intentio el affectus operantis praecipue considerata sunt; nam si movetur ad permanendum in illa cogitatione *ex bono molino*. signum est, delectationem oriri ex sola cogitatione: secus, si movetur ex turpi aliqua occasione, vel eliam sine ulla causa vel necessitate; licet *nullum etiam istorum sit infallibile* signum, quia *res tota* pendet ex voluntate et intentione ».

Bene Suarez addit, ea indicia non esse *certa* et quod ait esse *probabile*. egregie addit, explicandum esse iuxta s. Thomam, qui articulo ibi allegato scribit: « Delicii (ratio) in directione passionum dupliciter: Uno modo, quando imperat illicitas passiones, sicut quando homo ex deliberatione provocat sibi motum irae vel concupiscentiae. Alio modo, quando non reprimat illicitum passionis motum, sicut cum aliquis, *postquam deliberavit*, quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum *immoratur*... el secundum hoc dicitur peccatum delectationis morosae esse in ratione ». Porro quod effectus illi turpes sequantur solum, quando ratio his modis concurrat, id vix dici potest *probabile*.

Item egregie dicit, *non infallibile esse signum*, quod quis sine necessitate de iis cogitet. Nam contingere haec possunt ex vanitate, otiositate el curiositate.

99. Salnianlicenses ad eandem quaestionem, quomodo discernatur, num delectatio sit de cogitatione, an de turpi obieclo cogitato, respondent Tract. 20. cap. 13. η. 28: « Fateor esse difficillimum cognitu: sed nihilominus pro eius cognitione aliqua .signa tradam. Primum est ex s. Thoma l. 2. q. 74. art. 8. attendere ad *affectum* el intentionem operantis; nam si delectatio de cogitatione est ex bono molivo, evidens indicium est, delectationem esse praecise de cogitatione. At vero si est ex affectu ad rem malam cogitatam, certum est, esse delectationem de re prava, quod frequentius contingit in his, qui tali vitio dediti sunt; ex abundantia enim cordis os loquitur el quos videmus passim de turpibus rebus confabulari, non leve indicium est, non de cogitatione, sed de obiecto turpi esse delectationem. Secundum signum esi videre, ex qua occasione oritur delectatio. Si enim oritur ob studium, confessionem, praedicationem etc., potest praesumi, delectationem illam esse praecise de cogitatione obiecli turpis; at si procedat, quia v. gr. aul vindiciam aliquando de inimico sumpsit, vel cum femina rem habuit, praesumendum est de re prava cl obieclo turpi ».

100. Palaus Tract. 2. disp. 2. punct. 10. § 1. n. 5.: hoc aliud addit indicium: «Certum est, ut delecteris de *cogitatione*, debere necessario advertere te cogitare: alias convinceris de re cogitata delectari et non de cogitatione; quia voluntas ferri non potest in incognitum ».

Sed merito Sanchez lior. lib. I. cap. 2. n. 7. advertit hoc non esse signum sufficiens. Merito, inquam; nam ut inquit Sanchez, quod quis non advertat per actum rellexum se cogitare, id contingere ex aequo potest, tum quando quis de obieclo turpi cogitato delectatur, tum quando non delectatur de turpi obieclo, sed alia de causa sive studii, sive curiositatis etc.

101. Est el alia pars Responsionis: quando nempe delectatio non capitur ex obieclo malo cogitato, sed versatur circa modum operandi malum. Doctrinam A. el s. Alphonsus lib. 5. n. 18 in tin. communem appellat.

102. Plura autem exempla Auctor affert 1° fabularum (italice *Novelle*), in quibus prava narrari possunt: al non haec, sed artificium delectat.

2° *Comoediarum*, in quibus licite delectat ratio artificii, licet improbanda sint plura gesta el facta ibi exposita.

3° Bellorum, in quibus placet valor, honor etc., licet sint iniusta.

4° Homicidiorum, in quorum executione delectari licet ob modum curiosum.

5° Fraudum, ob novitatem et singulares astutius etc.

6° Furtorum, ob calliditates, artificia, etc

7° Lapsuum hominis, quia ridicula quaedam delectant el risum excitant etc.

Huc revocari poiest stilus et elegantia vocabulorum ac phrasium in elucubralione argumenti turpis; sicut el in pictura indecenti placere poiest mira artis excellentia.

103. Quaerunt et heic DI.), undemim cognoscatur, an quis de modo rei malae delectetur, utpote miro, novo, dextero, ingenioso, an vero de obieclo malo. El respondent (vid. Salmanlic. Tract. 20. cap. 13. n. 40.) cognosci delectationem esse praeciso ex modo, quando hic modus aequae delectat, sive inveniatur in rebus licitis, sive in illicitis. At si iucundius atque avidius leguntur, audiuntur etc. carmina, cantilenae aut picturae inspiciuntur de rebus turpibus, quam honestis el piis, esto aequae elegantia et artificiosa sint, indicium est, delectationem non esse solum de modo artificioso, sed etiam de substantia rerum, ul cum aliis notat Palans l.c. n.5.

104. Quamquam et haec cum mica salis sunt inelligenda. Nam 1° quod quis propensius el avidius v. gr. versetur in lectione vel auditione argumenti turpis, hoc utique indicium est, sensitivum seu inferiorem appetitum in iis aliquod pabulum habere atque adeo in id inclinari infirmitatem hominis; at non est certum indicium, hac de causa deliberate delectari, seu inde esse delectationem deliberatam atque adeo peccari. Haec quippe delectatio partis inferioris et quae oritur ex re ipsa, quae appetitum sensitivum sollicitat el allicil, non excludit delectationem ex alia causa profluentem el approbatio voluntatis (quam ex s. Thoma audivimus proficisci *ex affecta deliberato*) potest esse circa posteriorem hanc delectationem, prima illa reiecla; quod tamen non impedit, quominus infirma

natura magis inclinetur ad eiusmodi, quam ad alias materias versandas. Duae igitur aderunt delectationes: altera eaque innocens, quam voluntas admittit, altera, quam reiicil; quae tamen, etsi reiecla, efficit, ul propensius id operis exsequatur, propensione utique non deliberata etc.

2° Adde, quod propensio illa maior aliam causam habere potest, scii, curiositatem, quae ad nova et insolita acui magis solet coque magis, quo minus homo, ul ila dicam, auderet sine iusla causa id operis suscipere.

105. Addunt Palatis el Salmanlic. ll. cc., eos convinci, delectatione carnis latenter ferri, qui frequenter el libentius de occultis partibus corporis, de aegritudinibus, medicinis, vestibis, aliisque ad eas pertinentibus loquuntur, ex quarum memoria irrumpunt facile in risus incompósitos, alicuius latentis delectationis testes.

Item qui metaphoris rerum turpium gaudent, quasi artificiose loquantur et qui facile nulla detorquent ad turpes sensus el quamvis, inquit Palans, haec saepe a mortali excusentur ob inadverleuliam aut ignorantiam aut quia obieclum non est adeo obscenum; saepe tamen ob delectationem formalem rei turpis mortalia sunt.

Unde, inquiunt Salmanlic. l. c., sapienter monet Gerson, amatorem castitatis, cum haec vel invitatus audit vel iusla de causa profert, debere nullum praebere signum laetitiae, sed serenitatem el gravitatem vultus in omnibus servare seseque ila gerere, ac si loqueretur de aedificanda domo vel dolando ligno.

106. Denique monent DD., ea, quae dicta sunt de delectatione ex cogitatione, accipienda esse, quando id liat citra periculum consensus in rei cogitatae delectationem; prouli monere solemus, quando agitur de studiosis, confessariis, eoneionaloribus, medicis, chirurgis etc., qui ex officio de his legere, audire etc. ex proprio munere debent.

Resolutiones.

XV. I. Licitum est gaudere el delectari morose de effectu bono, secuto ex opere malo; quia Innc delectatio non est de obieclo malo.

107. Quod licite quis gaudeat el delectetur de bono effectu, qui profluat ex malo, de quo alioquin gaudere aut delectari nefas esset, per se palet ac palet pariter ratio; quia delectationis obieclum est *bonum*.

Exempla obvia sunt in quolibet catasitalis genere. Illa licebat gaudere ile pace seu cessatione malorum, quae suicidium Neronis sequula est.

Illae delectamur de gloria martyrum, cum detestemur iniquitatem et crudelitatem occidentium.

Illae delectamur de redemptione Jesu Christi D. N., licet exscremur sacrilegum Judaeorum facinus, qui eum cruci destinarunt.

Illa delectamur de resipiscentia adolescentis, licet detestemur v. gr. aut crimen, quo, labem cum contraxerit, ad mentem rediit, aut quo vulneratus in rixa resipuit.

Ita licite gaudebis de scandalo cessante ob necem hominis, utut injustam, qui vel verbis vel exemplo erat lapis offensionis.

Qua in re tamen cavendum, ne praeterea quis de causa mala delectetur, prout ferunt de Petri Lombardi matre, quae dicere soleret, non posse se dolere de adulterio, e quo tam nobilis ingenii proles exorta sibi foret.

108. Contra, si causam delesleris, valebit regula etiam de peccati a te commissi effectui. Quocirca s. Alph. lib. 5. n. 20. in fin.: «In quocumque tamen casu licet, *per se loquendo*, cuique delectari, non de causa, sed de effectu sequuto, nempe de exoneratione causata a pollutione etiam voluntaria, vel de consequuliooe hereditatis ob homicidium, modo causa delestelur ».

Attende autem rationem limitationis: «Dixi, *per se loquendo*; nam huiusmodi delectationes aliquando non carent periculo, ut recte advertunt Rone, el Salm. Tract. 20. cap. 13. η. 40. »

XVI. 2. Si talis effectus sit secutas ex opere secundum se quidem malo, heic tamen el nunc culpa vacante, ut v. gr. quia factum est in somno, amcnfia, ebrietate, inculpabili ignorantia, tunc etiam de ipso actu licere aliquando delectari, non quidem secundum se, sed ut est causa talis boni effectus, docet Less. 1. 1. c. 3. n. 105. el 100. ex Vasquez l. 2. d. 105. c. 2. ver. gr. de solutione naturae facta in somno. Ratio est, quia obiectum delectationis istius non est malum. Vid. Bon. *de Matr.* d. 4. p. 8. n. 8. Sanchez lib. 1. *Mor. c.* 2. n. 18. Card. de Lugo *de Pocr.* d. 16. n. 389. Imo addunt, licere aliquando desiderare (affectu simplici, et inefficaci desiderio) ul tale quid liat sine culpa, v. gr. ul in somno eveniat naturae solutio, ob finem bonum: dummodo desiderium non sit tam intensum, ut 'ale quid probabiliter causel neque sil periculum consentiendi in talem voluptatem. Ratio est, aiunt, quia obiectum huius desiderii aut gaudii non est malum. V. Less, et Bon. 1. c.

109. Quoad hanc resolutionem diligenter distinguendae sunt plures ac diversae quaestiones.

S. Alphonsus lib. 5. n. 20. hanc quaestionem ac solutionem praemittit: « Si opus fuerit formaliter malum, nempe quia cum peccato patratum fuit, peccat qui de illo delectatur, etiamsi de opere malo delectetur non ut peccato, sed ul causa effectus sequuli. Ita omnino tenendum cum Solo..., contra Vasq. Less. Palaum, Bonacina.

110. Verum tolli haec dissensio DD. facile potest, si res rite inelligalur el excludatur quaedam confusio a Salmanticensibus inducta, e quibus s. Alph. ostendit se ea prompsisse. ■

Scribunt Salmantic. Tract. 20. cap. 13. η. 47: « Rogabis an licitum sit, delectari de peccato *formaliter tali*, v. gr. de homicidio iniusto aut for-

nicalione, ob bonum effectum inde ortum... Respondetur negative contra Vasquez, Lessium, Palaum etc. ».

111. At enim accipite, quae de hac re habet Lessius *De lust. et Tur.* lib. 4. cap. 3. n. 104: «Notandum est, inquit, obiectum gaudii, sicut et desiderii el aliarum affectionum voluntatis, esse quid complexum; includit enim conjunctionem boni et remotionem mali. Gaudemus enim, quod illa res sit vel non sil, sit talis vel non talis, quod mihi vel alteri insit vel quod absit, quod aliquid efficiat vel non efficiat etc. Itaque cutn quis dicitur gaudere de opere malo, quatenus illud est causa boni, dupliciter polesl inelligi. *Primo* quod, ob bonum effectum, gaudeat, illud opus esse vel fuisse vel a se facium esse *et hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsece peccatum; quia hoc est approbare peccatum et illius habere complacentiam propter bonum finem.* Sic nullo modo licitum est gaudere de peccato Adami, quantumvis magnum inde bonum sil sequulum. *Sicut enim effectus ille vel respectus ad illum effectum non potest efficere, ut illud opus, quod est intrinsece peccatum, sit licitum aut bonum, ita neque, ut sit dignum gaudio aut complacentia.* Possumus tamen ob eiusmodi effectum gaudere de permissione peccati; haec enim bona est el Deus illam vult ob bonos effectus inde resultantes. Item si opus non sil peccatum vel absque, peccato sit facium, possumus *ob iustas causas* de eo sic facio gaudere (de hac re infra, ubi de debito ordine etc.). Si autem cum peccato per accidens lanium factum sil, possumus gaudere secundum sect praeciso peccato; quia secundum se peccatum non est. *Secundo* potest inelligi, quod gaudeat, illud opus pravum talem effectum bonum habuisse vel habere el sic est licitum gaudere de opere malo. Non enim gaudemus, illud opus malum facium esse; sed supposito, quod facium sit, gaudemus quod boni effectus causam dederit. Vere enim gaudio dignum est, quo i divina bonitate etiam ex pessimis operibus maxima bona proveniant. Sed hoc est polius gaudere de effectu, quam de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni, quae tali operi competit ». Illa quidem Lessius; cuius sapientissimam sententiam imprudentissime Salmanlicenses pertrahunt in doctrinam s. Alphonso oppositam.

112. Eadem de causa ex mera inconsiderantia Salmanlicenses accusant Palaum, uti adversarium doctrinae ex s. Alphonso allatae; cum reipsa Palans eandem demum, ac Lessius, doctrinam habeat.

Nam Tract. 2. disp. 2. punct. 10. §. II. η. II. loco a Salmanticensibus allegato haec demum habet: « Quod dictum est de pollutione ob huiusmodi finem, dicendum est de homicidio, fornicatione et aliis peccatis, licitam esse, inquam, delectationem *non illorum praecise*, S&\ quatenus fuerunt causae alicuius boni effectus». Porro cum dicit *non licere delectationem illorum*, nonne excludit delectationem *de ipso opere malo*?

Quod vero dicens, licere illorum *delectationem, quatenus sunt causae boni effectus*, recidat in Lessii sententiam, patet ex praecedentibus, ad quae aperte alludit in ipso periodi allatae initio. Disputans enim de pollutione, haec ibid. n. 10. habet: « Tertio infertur, nullo modo tibi licere, delectari de pollutione in somnis habita...; quia talis delectatio causa est excilativa etc... At licitum est de illa pollutione gaudere ob effectum inde sequutum...; quia tunc non est proprie delectatio de pollutione, sed *de effectu inde sequuto*... Hac enim ratione Ecclesia gaudet de Adae peccato, cum dicit: *O felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere Redemptorem* ».

Ergo dum dicit, licere delectari de facto ob effectum sequutum, seu prout quidpiam est causa boni effectus, perinde est ac si dicat, ipso sui interprete, delectari de effectum sequulo, seu delectari, quod ex opere per se non probando, bonus effectus exstiterit; quae est doctrina communis s. Alphonsi et Lessii.

113. Sed et Vasquez in eandem cum Palao et Lessio atque adeo s. Alph. doctrinam conspirat. Nam in l. 2. disp. 111. cap. 2. n. 8. disserte scribit: « Ego vero existimo, idem esse delectari de utilitate vel comodo proveniente ex homicidio et de ipso sub ea tantum ratione, non ut malum est proximi, vel contra iustitiam, sicut colligitur ex doctrina DD.: quos allegavimus etc. ». Fatendum tamen est, Vasquez doctrinam, ob suam illam theoriam, quod *delectatio non sumat malitiam ab obiecto etc.* prout sup. n. 72. notavimus, impeditam esse et vacillantem.

Concludamus ergo, falso a Salmanlicensibus fingi hoc etiam loco diversitates doctrinarum, et ideo delenda etiam haec in s. Alphonse ab hisce decepto.

114. Succedit quaestio (quam primo loco tractat et Auctor in hac 2^a Resolutione) an liceat scii, ob bonum effectum sequulum gaudere seu delectari de actu secundum se malo, facto tamen sine culpa, quia patratum id fuit in amentia, somno, ebrietate etc. Et Auctor dicit, id licere ex Lessio et Vasquez; cuius rei ponit exemplum de solutione naturae in somno: sed claritatis gratia praestabit seorsim de quaestione generalim speciata, tum vero de exemplo allato disserere.

115. Et s. Alphonsus quidem lib. 5. n. 20. respuere videtur allatam doctrinam generalem Auctoris, dum ita scribit: « Si opus malum patratum fuit sine peccato, sentiunt Lessius et Vasquez, quibus adhaeret Busembaum, licitum esse de illo delectari, non per se, sed ut causa boni effectus. Sed verius tenendum est oppositum cum Sanchez, Tournely, Azorio, Croix, Roncaglia et Salmanlicensibus. Ratio, quia licet actio non fuerit peccaminosa, fuit tamen obiective mala ». Ita s. Alphonsus.

116. Verum et heic recurrit dicendum, quod in praecedenti quaestione monuimus, nempe s. Alphonsi sententiam non ita opponi sententiae Au-

doris, ut conciliari utraque nequeat, adhibita scii, ita distinctione, ut s. Alphonsus accipiat de opere malo *secundum se*, Auctor vero *prout inde bonus effectus* resultat.

Sic rem, distinctione ista adhibita, declarat Suarez *de Peccat*, disp. 5. sect. 7. n. 14. et 15.: « Sequitur, non esse licitum delectari de actu praeterito, qui per se malus est, licet ex ignorantia invincibili vel alia ratione fuerit commissus sine culpa... Ratio est, quia ille actus per se est pravam obiectum et ideo nunquam licet illud velle. Confirm quia ille actus praeteritus excusatur, quia fuit involuntarius; ergo si accedat voluntas, non erit unde excusetur ». Haec, uti patent, firman sententiam s. Alphonsi.

Sed mox num. 15. subiicit Suarez: « Addendum est, quamvis non liceat gaudere de actu praeterito secundum se et propter eius voluptatem; licitum tamen esse gaudere de bono effectum inde sequulo, *atque adeo de ipso actu* (notetur illatio, unde patet sensus huius phrasim apud Auctores) *tantum* ut causa fuit talis effectus... Ratio est, quia ille effectus potest esse secundum se honeste amabilis; ergo id, quod est causa eius, *ut sic*, potest honeste amari, si aliunde non sit turpitudine, ut in proposito nulla esse videtur; quia neque amatur talis actus per se neque delectatio eius neque praeterea in re ipsa male vel inhoneste fit ». Ubi habes sententiam Auctoris ex Lessio.

117. Et reipsa etiam Lessius cum eadem distinctione rem proponit, *De lusi, et lur.* lib. 4. cap. 3. n. 106. in fin.: Nam ad instantiam eiusmodi: «Quando id, quod per se malum est, ita fit, ut per somnum, furiam, vel ignorantiam excusetur, non est licitum ante vel post libere in illud consentire » respondet: « Hoc esse intelligendum de consensu, quo istud placeat per se et absolute, ut docet Adrianus supra; sic enim consentires in illud, *prout est obiective malum* (en Lessium improbantem quod improbat s. Alphonsus) et consequenter traheret inde malitiam formalem: hoc modo fas non est gaudere de pollutione vel homicidio secundum se considerato; sed solum ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur ».

Adriani autem verba, quae memorat, ista sunt, ab eo ibid, allegata: « Nullo modo licet consentire consensu, qui sit causa aclus, in aliquid, quod de se esset mortale, si in vigilia fieret, ut homicidium pro tempore foriae vel somni perpetrandum, aut in stuprationem virginis vel pollutionem in somno committendam; sed consensu nudae complacentiae licet in tale praeteritum vel futurum consentire propter bonum inde sequulum vel secuturum ».

118. Quin et Croix, quem pro se allegat s. Alph., utique lib. 5. n. 89. scribit: « Delectatio de obiecto in se malo, sed sine culpa facto v. gr. commissio ex ignorantia invincibili, in ebrietate, in somno etc., est pec-

catum tale, quale obiectum. Ita Suarez... alique communiter. Ratio est, quia obiectum illud est in se malum; quod autem non fuerit peccatum, ideo est, quia non fuit voluntarium: ergo si nunc accedat voluntas *talem actum approbans* vel *de illo gaudens*, quod fit in delectatione, erit peccatum etc. ». Huc usque, ul palet, stat cum s. Alphonso el doctrinam primi membri distinctionis ex Suarez et Lessio propositae promit.

Audiantur modo quae dein addat ibid. n. 91. et quidem etiam de *peccato*, non in somno, sed in vigilia et libere patrato: « Putat cum aliis nullis Meratius..., licitam esse delectationem de peccato, in quantum fuit causa vel occasio boni effectus; quia peccatum sub tali respectu non est malum: sed *melius dicitur*, tantum esse licitum gaudere de ipso effectu... Si tamen effective praescindatur malitia obiectiva, idest si malitia obiectiva non moveat affectum et delectatio cadat praecise super praedicatum, *prout est causativum boni*, delectatio non erit mala... ». Et haec est doctrina Auctoris.

119. Lugo, ab Auctore allegatus, ista habet *de JPoenit.* disp. 16. n. 389.: « Infero octavo, de obiectis etiam iure naturae prohibitis, a quibus per inadvertentiam secluditur malitia, posse nos *aliquando* gaudere (vocem *aliquando* habet el Auctor: quodsum vero, infra patebit n. 129.-131.) quando sine advertentia posita sunt. Sic possumus gaudere de mendacio sine advertentia prolato... Ratio est, quia mendacium absque advertentia prolatum non affert secum intrinsecam o libililatem et malitiam, sicut mendacium scienter prolatum, quod si liceret, tolleretur fides in humano commercio».

120. Cum autem Azor P. I. lib. 4. cap. 6. q. 9. et Roncaglia Tr. 2. cap. 3. q. 5. a s. Alph. allegati, de sola prima distinctionis praemissae parte, idest de opere secundum se, ut ex rationibus per eos allatis palet legenti, disputent, ne ipsi quidem contrarii censendi sunt.

Quod vero post Roncaglia dicit s. Alph. ibid., sententiam suam confirmari ex 15. inter Propositiones ab Innoc. XI. damnatas, ea de re paulo post agemus et patebit, aliam quoque messe illi propositioni damnationis causam.

121. Quoad exemplum ab Auctore et aliis allatum de nocturna pollutione, haec habet s. Thomas in 4. dist. 9. q. 1. art. 4. q. a 1. ad 5. quibus quaestionem omni ex parte solvit. Cum enim praemisisset, non posse hominem in somno peccare neque mereri; quia tunc iudicium rationis non est liberum, subdit: « Potest tamen contingere, quod in ipsa evigilatione peccatum oriatur, siquidem pollutio *propter* delectationem placeat; quod quidem erit veniale peccatum, si sit ex subreptione talis placentia, mortile autem, si sit cum deliberante consensu et praecipue cum appetitu futuri. Ista autem placentia non facit praeteritam pollutionem peccatum; quia ipsius causa non est, sed ipsa (placentia) in se peccatum

est. Si autem placeat ul naturae exoneratio vel alleviatio, peccatum non creditur ».

122. Quoad primam pariem huius doctrinae nulla est difficultas aut dissensio inter 1)1), nempe peccari ab eo (leviter, si ex subreptione, graviter, si ex deliberatione), qui gaudeat de habita tali pollutione *propter ipsius delectationem*.

Qua de re Lugo, cit. disp. 16. n. 389.: « Non tamen licet delectari de pollutione in somno habita propter voluptatem, quam attulit; quii iam tunc ipsam delectatio secundum se opponeretur castitati propter malum, quod secum affert (hoc est, quod ait s. Thomas: *ipsa in se est peccatum*) ».

El Lessius 7) *e lust, et lur.* lib. 4. cap. 3. n. 104.: « *Causa voluptatis* nullo modo licitum est illam (pollutionem) desiderare aut de ea iam facta gaudere, etiamsi sine culpa accideret. Consensus enim in illam delectationem secundum omnes Dodores est peccatum mortale ».

123. Aliqua difficultas est in postrema parte textus s. Thomae, quae confirmat Auctoris sententiam de opere malo, de quo liceat delectari ob bonum effectum, si facium sine culpa fuerit. Dicit enim: si placeat (*pollutio*), ul exoneratio etc.

S. Alphonsus porro, qui ab Auctoris doctrina, specie saltem discedit ul diximus n. 121., s. Thomam ita conatur explicare, ul contrarium non habeat. « Recte, inquit lib. 5. n. 20., dicunt Sanchez, Salmantic. el Roncaglia (s. Thomam) intelligendum esse, loqui de pollutione pure naturali, quae naturaliter provenit a natura se exonerante el ideo, cum illa non sit objective mala, licet se complacere, non quidem de delectatione ex ea causata, sed de exoneratione per eam obtenta. E contrario non licebit delectari de opere objective malo, nimirum de pollutione nocturna, quae evenerit ex tactu seu ex turpi somnio; quia tunc haec fuisset obiective mala ». Et nonnullis interiectionibus, quibus reiicit doctrinam Salmanlicensium dicentium licere delectari de tali pollutione habita, modo absit commotio spirituum, si ea provenerit ex utili studio vel cibo moderato, quia etiam tunc esset naturalis » (el merito s. Alph. id reiicit; quia ex contextu apparet Salmanlicenses loqui de re *secundum se*), s. Alph. concludit verbis, quae alias iam attulimus: « In quocumque casu tamen licet, *per se loquendo*, cuique delectari non de causa, scii, pollutione, sed de effectu sequulo, nempe de exoneratione causata a pollutione, *etiam voluntaria* vel de consecutione hereditatis ob homicidium, modo causa deleatur ».

124. Verum licet admittatur ista distinctio inter exonerationem mere naturalem et excitatam vel turpi somnio vel lactibus (qui locum habere possunt etiam sine ullo turpi somnio): haec tamen nullam vim habent adversus doctrinam Auctoris, *quam s. Alph. ibidem fatetur esse communem*. Nam ad casum exonerationis obiective malae respondebunt illud

idem, quod generatim statuunt de quovis malo opere, quod citra culpam facium fuerit; nempe non licere de eo delectari *secundum se spectato*, sed utique licere de eo gaudere praecise spectato ut *causativo boni* effectus.

125. El quidem hanc distinctionem et adnexam doctrinam admittat oportet et ipse s. Alphonsus vi explicationis, quam ipse profert, verborum s. Thomae. Nam, esto, intelligendus sil s. Thomas de sola pollutione naturali, quam s. Alph. cum Salm. et Roncaglia dicet, non esse objective malam. At enim nonne de illa dicit s. Thomas, non esse peccatum, si *ipsa placeat ut exoneratio naturae etc.*? Vel ergo respuat, opus est, doctrinam s. Thomae, aut admittat, delectationem de *ipsa pollutione* licitam esse. Atqui de tali pollutione delectari *secundum se*, utut sil mere naturalis, non licet, docente eodem s. Thoma; ergo admittat s. Alphonsus necesse est, licere ob bonum effectum seu uti praecise ut causaliva boni effectus licite delectari quempiam posse de tali pollutione; quae prorsus est doctrina Auctoris.

126. Cum itaque sive in naturali sive in ea, quae a s. Alph. dicitur objective mala, pollutione per somnum, delectatio non liceat, nisi quatenus praecise spectatur ut boni causaliva; nihil mirum, quod communiter DD. de ista distinctione nihil solliciti fuerint.

Ita v. gr. Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 389.: « Idem est de pollutione; poles enim ad finem sanitatis gaudere de illa *in somno* habita, imo et de illa *procurata absque culpa* propter ignorantiam invincibilem; quia neque sic posita affert magnum damnum proli, nec propter illud prohibetur, sed propter damnum, quod afferret, si licita esset, quia passim poneretur ». Quae quidem ratio reipsa non huc spectat, sed ad aliam considerationem, de qua paulo post. ■

127. Ad ultimam partem quod special Resolution, *de Desiderio*, Lessius, quem Auctor allegat, non solum id probat, sed imo ex eo, quod liceat eiusmodi desiderium, evincit, quod liceat et delectatio. Ita ille lib. 4. cap. 3. n. 104.: « Dico quarto: Simili modo licitum gaudere de illa iam facta, docent iidem DD. et d. Thomas. Probatur, quia quod licitum est desiderare ul fiat, licitum eliam est de eo gaudere, quod factum sil et contra si fas est gaudere de facto, eliam licitum est desiderare, ut fiat; haec enim sunt eiusdem moris: nam gaudium necessario resultat ex bono desiderato obtento et supponit vel implicite includit desiderium... Neque solum licitum est gaudere de ipso effectu bono, ut quidam volunt (el hoc valet quoque pro desiderio ex dictis), v. gr. quod molestia illa sen lentalio cesset (quamvis hic (effectus) sil ratio formalis obiecliva seu lotum molivum desiderii el gaudii, consideratus cum conditione futuri vel praesentis), sed etiam de ipsamel causa propter effectum; sicut gaudemus non modo de tranquillitate publica, sed eliam de morte illius, qui illam turbabat et de facto illius, qui eam intulit, si innocenter fecit; etsi lota ratio gaudendi sit bonum publicum».

128. Celerum directe de desiderio haec scite advertebat Lessius I. c.: « Dico tertio: Probabile est, licitum esse illam (pollutionem) desiderare simplici affectu, causa alicuius boni effectus cum ea coniuncti, v. gr. causa sanitatis, sedandae lenlationis, oblinendae tranquillitatis animae eic. Ita Navarr. Tolelus, Angelus, s. Antoninus, Adrianus el alii. Ralio est, quia id, quod hic desideratur, non est peccatum, sed per se indifferens; desideratur enim, ut fiat via naturali per causas a natura constitutas, sine omni libera cooperatione el finis, ob quem id desideratur, est bonus et vere optabilis: ergo in tali desiderio nullum est peccatum. Ego tamen huiusmodi desideria admitti cuipiam non sum auctor; tum quia, etsi per se mala non sint, tamen imperfectum indicant castitatis affectum tum quia sanctiora remedia et a sanctis viris usurpata non desunt. Idem dixerim de gaudio. Cavenda quoque in omnibus huiusmodi, ul iam saepe monuimus, omnis Cooperatio el periculum consensus ».

129. S. Alphonsus nihil habet circa hanc doctrinam Auctoris; sed aliam subnectit quaestionem lib. 5. u. 21.: an liceat delectari de malo proximi ob bonum finem alqu[†] adeo desideraro; quippe, ut ex Lessio mox audivimus et s. Alphonsus ibid, ad fin. ex Salmanticens. repetit, quod de delectatione dicitur, id el de desiderio pariter dicendum est.

Heic adnolabo, hunc esse casum, propler quem Auctor cum DD. communiter non *absolute* dixerunt licere delectari de opere malo, sine culpa facto, sed dixerunt *aliquando* id licere. Ratio esi, quia si opus illud cederet in damnum alterius et effectus bonus, ob quem quis gaudet, secundum ordinem caritatis non esset praeferendus alterius damno, iam ex hoc capite damnanda esset huiusmodi delectatio. Atque inde oritur insta damnatio Prop. 15. inter proscriptas ab Innoc. XI.: « Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato propler ingentes divitias inde ex hereditate consecutas ».

Verum his immorari heic non csl necesse; quia sermo de his redibit, ubi de praecepto caritatis Tract. *De carit*, cap. 2. dub. 11.

130. Solum heic memorabimus s. Thomae el s. Gregorii M. sententias, quas et s. Alph. lib. 5. n. 21. referi.

Itaque s. Thomas, in 3. dist. 30. q. 1. art. I. ad 4.: « Dicendum, quod caritas attendit ad quaedam bona per se, scii, ad bona gratiae, ad quaedam autem per accidens, in quantum ad ista ordinantur: bona autem temporalia, quae per accidens caritas attendit, ex consequenti possunt se invicem in diversis impedire; quia prosperitas unius inducit adversitatem alterius. Unde quia caritas ordinem habet el plus debet diligere quisque sequam alium el propinquos quam extraneos et amicos quam inimicos el bonum commune mullorum quam bonum privatum unius, potest aliquis salva caritate optare malum temporale alicui el gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum ma-

lorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aul Ecclesiae. Similiter de malo eliam eius, qui in malum temporale incidit, secundum quod per malum poenae impeditur frequenter malum culpae eius. Sed bona gratiae mutuo se non impediunt; quia spiritualia bona a pluribus integre possideri possunt. El ideo quantum ad hoc nullus salva caritate potest malum alteri optare vel de malo gaudere, nisi in quantum in malo culpae vel damnationis alicuius relucet bonum divinae iustitiae, quod plus tenetur diligere, quam aliquem hominem. Sed hoc non est per se de malo gaudere, sed de bono quod adiunctum est malo ».

Quibus in doctrinis palet ratio, cur aliquando liceat, aliquando non liceat desiderium aut delectatio de alterius malo; tunc enim non licebit, (piando desiderii aut gaudii obieclum non respondet ordini caritatis; licebit, si obieclum huic ordini respondeat.

131. El s. Gregorius *Moral*, lib. 22. cap. II n. 23.: « Inter haec sciendum est, quia evenire plerumque solet, ut non amissa caritate et inimici nos ruina laetificet et rursum eius gloria sine invidiae culpa contristet: cum cl ruente eo, quosdam bene erigi credimus et proliciente illo, plerosque iniusle opprimi formidamus. Qua in re mentem nostram nec eius iam defectus erigit... nec profectus addicit (scii, condemnat), si recta nostra cogitatio non quid in ipso, sed quid de ipso circa alios agatur, attendit. Sed ad haec servanda valde est necessarium subtilissimae discretionis examen: ne cum nostra odia exsequimur, fallamur sub specie utilitatis alienae ».

XVII. 3. Non est peccatum, saltem mortale, si coniuges delectentur appetitu tantum rationali de actu coniugii praeterito, futuro vel possibili, respectu compactis praesentis vel absentis. Item si sponsus desideret copulam futuram aut de ea delectetur, vel vidua de praeterita. Ratio est, quia hi aclus habent obieclum licitum.

Dixi *appetitu rationali*; quia si sponsus aul vidua voluntarie consentiat in delectationem sensitivam el carnalem (quae ex recordatione copulae futurae aul praeteritae naturaliter oritur) mortaliter peccat, ut docet Less. 1. c. n. 120 Bon. Tann. Palas. V. Dian. t. 5. Mise. res. 2. contra Medin. etc. Quia vero ad supralictam voluntatis oblectationem sensitiva et carnalis ut plurimum, imo etiam periculum consensus in fornicationem consequitur, oblectationem illam voluntatis in praxi vix locum habere, saltem in vidua el sponsis: inter coniuges tamen, modo periculum pollutionis absit, etiam sensitivam et veneream delectationem non esse mortale, docent Filliuc. Bonae, *de Matr.* q. 4. Sanchez, Lessius loc. cil. n. 121. el Bian. t. 3. mise. r. 36. Tum quia status matrimonii haec excusat, uti eliam tactus impudicos, solius voluptatis causa institutos: tum quia haec tendunt per se ad opus coniugale, licet per accidens opus non exerceatur.

132. Ut rite inelligatur vis huius resolutionis, quae gravissimi momenti est eliam pro praxi, duplex consideranda est delectatio ab Auctore memorata el de qua iam sermonem habuimus no. 75.-77., quarum altera ad appetitum rationalem spectat, altera ad appetitum sensitivum.

Quae distinctio ut rite inelligatur, advertendum cum Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 376. undenam sil radix malitiae in delectatione. Distinguit itaque Lugo malitiam, quam delectatio (seu gaudium) vel desiderium habet ex malitia sui obiecli el aliam malitiam, quam delectatio habere potest, licet obieclum per se non sil nec proponatur ut malum.

El quoad malitiam, quae ex obieclo provenit, facile haec apparet in quolibet rei per se malae desiderio, non modo si desiderium inelligatur efficax el causaliva voluntas, sed eliam merum desiderium quodammodo speculativum (nam possum desiderare mortem inimici et quod iniusle occidatur, licet nullo modo velim ego illum occidere aul ad necem eius cooperari). Tunc autem dubitandum non est, quin hoc de alterius nece desiderium sil malum propter malitiam rei desideratae.

Atque idipsum dicemus de gaudio; quippe gaudium et desiderium circa idem obieclum non differunt, nisi secundum diversa tempora, quae respiciunt; quia uterque aclus approbat el amplectitur i dem obieclum alter pro tempore futuro, alter pro tempore praeterito. Sicut ergo desiderium homicidii est malum, ita el gaudium seu delectatio de illo mala erit. Quod inellige, de desiderio vel gaudio, quae in obieclum illud malum ferantur absolute el nulla conditione posita, quae malitiam excludat.

Quoad malitiam vero, quae delectationi inesse queat, licet ex parte obiecli haec non appareat aul expresse excludatur per conditionem appositam, facile palet in delectatione de materia venerea. Nam licet copula viri cum uxore sil licita el ex parte obiecli nullam malam circumstantiam praeferat; tamen religiosus vel solutus non potest licite delectari in cogitatione eiusmodi copulae, licet ex parte obiecli ponat expresse circumstantiam matrimonii, quae copulam reddit omnino in se licitam.

Porro cum eiusmodi malitia in tali delectatione non possit desumi ex malitia obiecli in se spectati atque adeo neque ex affectu voluntatis erga rem in se malam, debet reduci ad peculiarem aliquam oppositionem, quam delectatio illa habeat cum quapiam virtute, prout nempe in homine soluto delectationem de copula licita videmus opponi cum virtute castitatis propter commotionem illam et vehementem carnis ardorem, quem sectim affert talis delectatio; quod in eo statu, nemine diffilenle, illicitum est.

In aliis vero materiis non facile est invenire delectationem illicitam, cuius obieclum, secundum se, sit bonum. Logo, ibid. n. 380.

133. Exinde vero dignoscitur, quaenam delectatio denotetur sub nomine delectationis *rationalis* aut *sensitivae*. Nimirum rationalem dicunt, quae sumitur ex quolibet obieclo, praescindendo an simul exurgat inordinatio quaequam in appetitu sensitivo: sensitiva vero dicitur, quae praecise hanc inordinationem habet.

Rem sic explanat Lugo *dc Poenit.* disp. 16. n. 385. < Licet malitia,

quae desumitur ab obieclo, competat omni delectationi, quae circa illud versatur, sicut et omni desiderio; malitia tamen, quae *non* sumitur ab obieclo, (*sc. ex inordinatione sensitivae partis*) *non* competit omni delectationi venereae, sed illi, quae affert vel apta est afferre secum illam corporis commotionem superius explicatam. Potest enim dari alia delectatio vel gaudium tale de copula licita (propria vel aliena, praeterita vel futura), quae sit mera approbatio obiecli quasi speculativa: ut cum vidua gaudet, se viro reddidisse debitum, vel se expertam fuisse delectationem conjugalem, vel sponsus gaudet, quod poterit frui sponsa. Quae delectatio in modo tendendi non differt fere a desiderio nec affert secum illam corporis commotionem, sicut affert illa alia, quae versatur circa obiectum, sicut si esset praesens. Quam differentiam unusquisque facile experitur el aliqui Auctores explicant, dicendo, delectationes, quae sunt in sola voluntate, esse licitas, non vero quae sunt in appetitu sensitivo. Illa loquitur Thomas Sanchez *Decal.* lib. 1. cap. 2. n. 32. seqq. Quam distinctionem impugnat Palaus trad. 2. disp. 2. punct. 10. §. 2. n. 5.; ipse autem aliis nominibus distinguit illam duplicem delectationem: alteram vocat *meram approbationem obiecli*, quam dicit non afferre secum illam commotionem, alteram appellat simpliciter *delectationem*. Sed quoad hoc quaestio erit de vocabulis. Corium autem videtur, dari in nobis duplex illud genus delectationis valde diversum et licet utrumque detur in voluntate, altera tamen ex illis facit sentiri effectus suos in parte sensitiva et ideo Sanchez et alii dixerunt, illam esse in appetitu sensitivo ».

134. Ex his facile palet ratio ulriusque partis resolutionis; quam clarius partiemur non pro distinctione delectationum, sed personarum; ul scilicet inspiciamus quid coniugibus liceat, quid deinde viduis aul sponsis seu solutis.

Quod ergo ad coniuges allinet, dicit A., eos non peccare, si *appetitu rationali* delectentur de actu coniugii aul praeterito aul futuro aul possibili respectu compartis vel praesentis vel absentis.

Adverte igitur, agi de appetitu *rationali* alque adeo de delectatione, quam diximus *rationalem* et quae est quaedam speculativa obiecli approbatio, ut Lugo n. praec. dicebat. Licitam autem esse palet ex ratione addita; nam licitus est aclus erga obiectum licitum: atqui. Ergo.

135. At enim, cur A. non dicit licitam esse eam delectationem, prouli postulare videtur ratio addita; sed restricte dicit, non esse peccalum mortale ?

Resp. Rationem reddit Laymann lib. I. tract. 3. cap. G. n. 12. inqueos: « Est tamen peccalum veniale, inquit Caietanus, cum nec necessitas nec pietas talem mentis occupationem suadeat ».

λ erum haec minus apte a Laymann adduntur; quia reipsa falso supponitur, Caietanum haec de delectatione mere rationali pronunciasset;

quinimo contextus persuadet, haec dicta ab eo fuisse de delectatione amplissimo sensu accepta. « Vir cogitans (inquit V. *Delectatio*) de uxore absente et actu coniugii et voluntarie delectatus de illo, non incidit in morosae delectationis crimen; quia de actu sibi licito tunc delectatur absolute: quamvis peccet venialiter; quia nec necessitas nec pietas suadet sibi talem mentis occupationem ».

El Auctor quidem et Laymann videntur sumpsisse thesim eo modo enunciamam ex Lessio. At Lessius non disserebat de sola delectatione *rationali*, imo expresse tractat de *imaginario* obiecto atque adeo de delectatione *sensibili*. Ita ille *de lust. et lur.* lib. 4. cap. 3. n. 12L: « (Infertur), coniugem in absentia coniugis non peccare *mortifere*, etiamsi *imaginarie* copula oblectetur, modo absit omne periculum pollutionis. Nam qui est in eo statu, ul ei opus externum reipsa praestitum sit permissum, ei quoque permissum est opus imaginarium, seu vi phantastica praestandum, *aliis incommodis seclusis*, ul docet Caietanus V. *Delectatio morosa* §. *Ursus*. Fumus eod. V. *Delectatio* n. IV. etc. ». Et ad alia illa *incommoda* referendum, quod sil actus otiosus.

136. Proinde melius Salmanlicenses *quoad hanc thesis partem*, tract. 1G. *Dematrim.* cap. 15. n. 90.: « Si delectatio sil in voluntate..., probabilior est secunda sententia (ibid. n. 89.), quae dicit non esse talem delectationem... inter coniuges peccatum...; quia talis est delectatio, quale obiectum de quo capitur... Sed copula inter coniuges est licita: ergo delectari de illa erit etiam licitum, ila ut si oh bonum aliquod honestum delectentur, nulla culpa sit ».

Dixi *quoad hanc thesis partem*; nam 1°. heic miscent inopportune sermonem etiam de appetitu sensitivo: 2° dein reperiunt peccalum mortale in partis inferioris commotione; quod nullatenus admittendum, ul dicturi mox sumus.

137. Auctor enim addit, inter coniuges non esse *mortalem* delectationem *sensibilem et venercam*, ex cogitatis actibus coniugalibus capiam, si absit periculum pollutionis: quod Salmantic. l. c. n. 90. dicunt peccalum mortale esse.

De hac re haec s. Alphonsus lib. 5. n. 25.: « Vere probabilem censeo sententiam Busembaum, qua dicit, licitum esse coniugibus, delectari etiam carnaliter (scii, delectatione sensitiva et carnali seu venerea) de copula habita Tei futura, semper ac absit periculum pollutionis. Ratio est, quia, prout el Salmanlic. dicunt l. c. n. 84. de lactibus impudicis, ipse status matrimonii haec omnia licita reddit; alias status matrimonii esset nimiis scrupulis obnoxius ». Et mox subiicit, ita sentire Filliuc. Bonae. Sanch. Less. Diana, s. Antoninum, Caietan. Coninch, Croix, Gersonem, Suar., Laymann el alios plurimos et probabilem dici etiam a Salmanticensibus l. c. n. 89. et s. Thomam favere.

Et reipsa s. *Thomas de Mal.* q. 15. art. 2. ad 17. haec habet: < *Dicendum, quod... delectationes in bonitate et malitia consequuntur operationes delectabiles el ideo* sicut carnalis commixtio non est peccatum mortale coniugato, est autem peccatum mortale non coniugato; similis etiam differentia est de delectatione et de consensu in delectationem. Non enim potest esse gravius peccatum consensus in delectationem, quam consensus in actum, ut patet per Augustinum etc. *.

138. Quod ergo ad praxim attinet, si coniugatus se accuset de morosis delectationibus, interrogetur, an erga proprium coniugem habuerit. Etsi affirmative respondeat, doceatur, ea per se el quando pollutionis periculum absit, nullum continere reatum; quia cui licet opus, licet etiam de eodem delectari: verumlamcn haberi in hisce(inellige si diu foveantur) vitium *otiositatis*, in quo levis aliqua culpa non desit atque curandum alioquiin, ut mentem ad sublimiora erigamus etc.

Quod si poenitens dicat, erga alienam personam delectationes habuisse, ad rem facient verba Chrysostomi in Matlh. *Uomil.* 17. Ad illa *Qui viderit mulierem* etc. « Si enim vis videre atque ex visu capere voluptatem, aspice propriam coniugem et illius usque amore perfrui; hoc enim nulla lex prohibet omnino. Si vero alterius venustatem penitus intuebere, etiam tuam iniuria afficis, a qua in aliam oculos avertis et illam quoque, quam contueris, nefarie eam tangens. Etsi enim illam non attrectasti manu; at oculis tamen et voluntate palpasti etc. ». Quae plane de delectatione imaginaria tractant el monent, ut obiectum illius licitum eligatur. El in casu utilius utique remedium erit delectationem delectatione vincere etc.

139. Quod attinet autem ad sponsos et viduos, Auctor quoad sponsos quidem licere dicit desiderium ac delectationem de futura copula ac quoad viduos de copula praeterita, si sermo sit *de delectatione rationali*; mortaliter tamen peccare, si consentiant in delectationem *sensitivam* el carnalem, quae ex copulae aut futurae aul praeteritae recordatione facile oritur. Monet porro, etiam *rationalem* illam delectationem in praxi vix locum habere tuto posse ob periculum consensus in delectationem sensitivam aut etiam in fornicationem.

140. At enim s. Alph. lib. 5. n. 24. addit, quod < etiam secluso periculo delectationis *sensitivae* (intellige et consensus in eam delectationem), verius dicendum est cum Holzmann, Roncaglia et Sanchez, Vasquez, Azor, Laymann, Palao, Diana etc. apud Salmanlic, quamcumque delectationem *voluntatis* in sponsis et viduis de copula futura vel praeterita, esse malam. Ratio (inquit), quia delectatio sibi reddit obiectum praesens; el ideo semper ac obiectum praesens hic et nunc est malum, cum absit hic et nunc conditio cohonestans matrimonii, mala etiam est omnis actualis delectatio de illo ».

El haec quidem contraria, ut patet, doctrinae Auctoris, opus est perpendere; nam agitur de re gravissima el passim occurrente.

141. Duplici autem ex causa haec s. Alph. dicta minus sunt efficacia.

Prima est, quia omnes illae allegationes (si Roncaglia excipias et forte Holzmann, quem videre non potui), sunt abs re. Culpa haec tamen falsi testimonii non est s. Alphonsi, sed Salmanlicensium, penes quos allegari hos DD. s. Alph. reipsa dicit.

El dixi Salmanlicenses (ex defectu accuratae diligentiae) reos esse huius falsi testimonii; quia tract. 20. cap. 13. n. 56. ila scribunt de vidua, quae delectetur circa copulam praeteritam : Prima sententia (inquiunt asserit, talem delectationem *sive voluntatis* sive *appetitus sensitivi* esse lelhalem, *etsi non adsit consensus* periculum *aut commotio motus libidinosi*. Ila Vasquez, Sanchez, Azor, Palans, Laymann, Diana, Corduba, Lopez, Tapia el alii etc. Quorum fundamentum est, quia talis delectatio respicit copulam ut praesentem eslqne illius inchoatio, cum afferat *semper* commotionem spirituum deservientium generationi etc. »

At in primis haec relatio sententiae non admodum sibi cohaeret. Dicunt, hos doctores censere lelhalem delectationem, *etsi non adsit commotio libidinosa* et dein addunt, hos doctores censere delectationem lelhalem, quia *semper habetur commotio illa libidinosa*. Quae duo plane repugnant. Nam si ideo damnant eam delectationem, quia habet eum effectum, non possunt damnare, si *ista ratio* desit, scii, in hypolhesi (possibili an impossibili, nihil interest), quod non haberet eum effectum

142. Sed labes non minus gravis occurrit in thesi. Nam ex istorum dicto DD. illi damnarent ceu lelhalem etiam delectationem merae voluntatis, scii, quam diximus rationalem. Atqui hoc quam falsissimum est. Id sin minus de omnibus, saltem de nonnullis, ad vitandam prolixitatem, ostendemus.

Allegant itaque pro tali sententia Vasquez in 1.2. Disp. 114. cap. 2. n. 3. Atqui Vasquez (utut anomalas de hoc argumento theorias alioquin habeat negat mortalem esse delectationem voluntatis, mortalem vero dicit solum delectationem veneream. En prima eius thesis 1. c.: « Dico igitur primum : si actus praeteriti coniugii vel futuri, apprehendatur secundo et tertio modo (scii, sub specie boni honesti vel commodi seu utilis), non est peccatum mortale delectari de illo, imo et virtutis actus esse potest et hae ratione approbare praeteritum et futurum el de utroque delectari vel etiam efficaciter velle futurum non est peccatum mortale, imo et actus virtutis esse potest... Deinde dicendum est, si actus coniugii praeteriti vel futuri apprehendatur sub ratione delectabili venerea..., esse peccatum mortale ». El rationem reddit (ibid. n. 5.), quia cum * delectatio secundum se expendi debeat, *an virtuti opponatur*, fit, ul haec delectatio in sponsis dc futuro, si venerea est, mortalis sit; quia sicut *externa* delectatio

venerea, quando non excusatur constante matrimonio, est peccatum mortale, ut omnes fatentur; eodem modo delectatio interior, quae venerea est, quando non contingit constante matrimonio, a mortali non excusabitur».

Ergo Vasquez absolvit delectationem a peccato, si mere rationalis el damnat, quando sit venerea. El quidem has sententias convenire cum doctrina Auctoris nostri, ipse Vasquez ibid. n. 3. sic innuit: < El hoc forsán docere voluerunt Doclores aliqui superius allegati, cum asserunt, delectationem de actu coniugii praeteriti vel futuri, quae manet in ratione et in voluntate, non esse peccatum mortale; eam vero, quae derivatur in sensualitatem, esse mortalem; fortassis enim intellexerunt, delectationem ex commodo aliquo vel bonitate illius actus, quae non respiciat sensum, sicut respicit delectatio venerea ».

143. Allegatur dein Sanchez *De matrim.* lib. 9. disp. 47. n.7.; sed abs re, quia ibi loquitur de *delectatione sensitiva*. « Ultima conclusio: Peccant lelhaliler vidui admittentes *delectationem veneream et sensitivam*, oriam cx copulae habitae tempore matrimonii cogitatione».

El de sponsis ibid. n. 4.: « Prima conclusio sil: Peccatum lelhaleesl, captare delectationem appetitus sensitivi, nondum coniugatos, in copula futura tempore matrimonii cogitata».

Quod vero attinet ad delectationem rationalem, haec Sanchez praemiserat ibid. n. 1.: « Hac in re constat apuo omnes, licitbs esse omnes actus voluntatis circa futuram tempore coniugii, vel praeteritam eodem tempore (scii, coniugii) copulam; ul licet gaudere de habita vel habenda illamque desiderare. Quia omnes hi actus habent obiectum licitum nullamque delectationem veneream in praesenti ponunt ».

144. Allegatur Diana pari. 3. tract. 5. resol. 2. et in Edit, coord, torn. 2. tr. 6. resol. 39. At falsitas patet vel ex ipso titulo Resolutionis, qui est eiusmodi: « Gursim docetur, viduam non peccare mortaliter, si obortam cogitationem copulae carnalis cum marito defuncto, eam approbet voluntate et sic est etiam dicendum de sponsa circa copulam carnalem futuram cl coniugalem, si eam vel desideret vel simplicis voluntatis affectione approbet».

Mortale peccatum porro admittit in delectatione, si carnalis sit. Unde allata opposita sententia excusante, subiicit ibid. n. 2.: « Ego tamen contrariam sententiam teneo cum DD... El ratio est, quia sicut actus externus venereus respectu sponsae vel viduae non est licitus, ita neque est licita delectatio (carnalis ut in titulo dicitur), quae de illo actu capitur non constante matrimonio».

145. Allegatur et Laymann lib. 1. tract. 3. cap. 6. n. 12. Sed contra ibi Laymann concedit, delectationem rationalem licitam esse, licet moneat, non secus ac Auctor noster, in praxi periculosam esse. Sic ille: « Ceterum tametsi, per se loquendo, idem, quod de coniuge dictum fuit, de vidua

quoque dici possit, nimirum mortaliter *non peccare*, si oborta cogitatione copulae carnalis cum marito defuncto, eam voluntate approbet, sicut videre est apud Vasquez, similiter de sponso, si oborta cogitatione copulae coniugalis futurae, eam vel desideret vel simplici voluntatis affectione approbet... quamvis haec, inquam, speculative vera esse ponamus; tamen in praxi vix locum habent... non solum propter periculum eliciendi consensus in fornicationem absolute, sed multo magis *propter motum carnalem et sensitivum*, qui naturaliter ex cogitatione coortus, si voluntate acceptetur, mortali peccato in innuptis non caret».

Inde ponit thesim ibid. n. 13.: « Dico igitur II: mortaliter peccat vidua, si voluntarie consentiat in motum *delectationis sensitivae*, qui ex recordatione copulae maritalis naturaliter oritur; quae est omnium DD. senlenlia... Idemque sentiendum de sponso, si *in sensitivam* delectationem vel carnis commotionem ex cogitatione futuri actus coniugalis exortam deliberate consentiat ». Perperam ergo invocant Laymann auctoritatem.

146. Allegant el Azor part. 1. lib. 4. cap. 6. q. 6. Verum Azor reipsa culpam reperit in delectatione lanium sensitiva ac venerea, non vero in rationali. Ita ille: « Celerum in hac quaestione non videtur esse magna difficultas. Est enim eiusmodi delectatio in viduis peccatum ex suo genere grave. Nam si vidua maritalem complexum mentis cogitatione concipiat lanquam praesentem, ita ut conjugales amplexus, oscula el tactus praeteritos animo suo fingat ac secum cogitando volvat el ea animi cogitatione excitet delectationem in appetitu vel sensu, tunc si in eam consentiat, procul dubio lelhali culpa mentem et animum commaculat, tametsi nullum aliud consensus vel peccati periculum sibi creel. Quoniam licet actus praeteriti conjugales re ipsa inter coniuges boni fuerint, iusli et honesti, cum tamen illi lanquam praesentes animo concipiuntur ab iis, qui matrimonio soluti iam sunl, si voluntatem el animum sua iucunditate el delectatione deliniant, culpa non carent; quoniam eiusmodi delectatio est de actu, qui in eo, qui delectatur, amplius coniugalis non est. Omnis autem delectatio ex viri et feminae complexu percepta extra legitimum coniuginm, libidinosa et venerea est cl proplerea mala et vitiosa; eam solummodo excusat maritalis congressus. Si item ex memoria actus coniugalis, qui praeteriit, oriatur el surgat in appetitu vel sensu delectatio, quam sua sponte vidua acceptam habeat et sibi gratam, culpa etiam non vacat: licet nullius alterius peccati periculum vidua incurrat. At vero *si vidua solum ratum et firmum aut etiam gratum et acceptum habeat actum coniugalem pristinum, ex quo olim delectationem percepit: tunc nullam culpam suscipit, nullum peccatum contrahit et in hoc prima opinio locum habet, quae dicit eam non precare; quia solum placet ei actus, qui transiit et qui fuit bonus atque legitimus et tota delectatio ex actu bono fuit ante percepta* ».

146. Allegatur et Palaus tract. 2. disp. 2. punct. 10. §. 2. n. 7. Sed ne hic quidem doctrinam habet, quam Salmanlicenses illi affingunt, licet alioquin fateatur ibid. n. 5. 6., se contra Sanchez pugnare, quippe sententiam Sanchez non videtur satis assecutus fuisse.

Haec igitur Palaus l. c.: « Secundo infero, non esso licitam viduis delectationem tam voluntatis, quam appetitus sensitivi ortam ex cogitatione copulae habitae tempore matrimonii, neque sponsis de futuro delectari de copula habenda tempore coniugii; quia talis delectatio non sumit suam bonitatem vel malitiam ab obiecto, quod bonum quidem est, sed ex oppositione quam de praesenti habet cum virtute castitatis, eo quod de praesenti excitet el commoveat spiritus subservientes generationi et pollutionis vel coitus praesentis initium sit et ita tenet Sanchez plures referens *De matrim.* lib. 9. disp. 47. n. 4. Ex quibus patet, Palaum heic rationem habuisse delectationis istius in se speciatae et ortae ex praesenti cogitatione copulae; idque evidenter confirmat allegatio Sanchez (cuius verba superius n. 143. retulimus), non vero heic agi de delectatione, quae consistat in approbatione mera actus, qui aut fuit aut erit bonus atque honestus, quam diximus *delectationem rationalem*. Quandoquidem delectatio, quam Palaus describit, non est nisi motus libidinosus.

147. Concludamus igitur, ex sola Salmanticensium testificatione factum esse, ut contra doctrinam de licita delectatione *rationali* tum in viduis relate ad copulam praeteritam, tum in sponsis relate ad futuram, tot DD. a s. Alphonso allegarentur, cum tamen iidem DD. pro ipsa doctrina unanimes pugnent; quibus deinde addi debebunt plurimi illi, quos iidem Salmanticenses (nam et ipsi l. c. n. 57. doctrinam Auctoris propugnant, et ulterius imo progrediuntur, adeo ul doceant, licitam esse etiam delectationem *appetitus*, dummodo absit quaevis commotio libidinosa) addunt, quasi hi repugnent praecedentibus.

148. Dempis auctoritatibus (quas s. Alphonsus ex Salmanticensibus acceperat) ad evincendum, illicitam esse delectationem *mere rationalem*, solum superest ratio, quam Roncaglia protulit, nempe malam esse delectationem, quippe quae sibi reddit praesens obiectum: porro obiectum heic et nunc praesens, cum desit conditio matrimonii, pravum est; ergo prava est el delectatio.

At philosophema, quo usus est hoc loco Roncaglia tract. 2. q. I. cap. 3. q. 5. resp. 2. valde ineptum est el ne intellexisse quidem ipse videtur (quod in scolastica peregrinis contingere saepe solet), quid sibi velit delectatio *voluntatis*, piouli a delectatione *semitiva* distinguitur.

Inquit ille: < Licet intellectus possit proponere voluntati obiectum sub conditione et ut a malitia praecisum; nihilominus delectatio voluntatis non polesl esse de eo, quatenus sub tali conditione proponitur ». Atqui

effatum istud falsissimum est et probaret, non posse dari consensum *conditionalum*. Hinc si quis dixerit: *volo te ducere, si habebis dotem, vel volo te ducere, cum expleveris annum vigesimum*; hic, iuxta Roncaglia, vellet ducere sine dote aut ante vigesimum annum expletum. Celerum nihil magis consuetum, quam ul affectu feramur in obiectum, equo per intellectum praeceduntur multa, quae cum alioquin displiceant, impediunt, quominus absolute illud diligamus et velimus.

149. Subdit Roncaglia: « Balio autem est, quia cum complacentia de sua natura non sit nisi quies in eo, quod delectat; oportet obiectum, in quo voluntas sibi complacet, esse saltem inlenlionaliter praesens: unde non est amplius complacentia de re turpi, quatenus posset esse futura sub conditione illam cohonestante, sed delectatio rei turpis, ul actualiter praesentis adpque illicita est ». Et allegat Navarrum.

Resp. Atqui eo ipso, quod voluntas non delectatur de obiecto, nisi quatenus fit inlenlionaliter praesens, praesens autem voluntati nnn fit per intellectum nisi sub conditione, obiectum ipsum cohonestante; idcirco delectatio non habet ullum obiectum, nisi condilione illa cohonestatum. Proinde, uii iam palet, obiecto ex eo procedit, quod Roncaglia ad voluntatem et intellectum transferat ea, quae DD. tradunt de phantasia el appetitu sensitivo. Cum enim phantasia non possit conditionem quampiam per praecisiones apponere, idcirco sensitivus appetitus fertur in obiectum sine praecisione el sine condilione, contra ac in appetitu *rationali* fiat.

150. Celerum Navarrus eodem illo loco, quem Roncaglia citat, plane oppositum docet. Scribit enim *Man.* cap. 16. n. 9.: « Peccat is, cui deliberate placet delectatio, quae sibi nascitur ex cogitatione copulae carnalis, quam habiturus est cum illa vel illa, quando sibi facta fuerit uxor, aut si alioquin liceret, iuxta Caietanum.. Quoniam *quamvis licita sit voluntas condicionalis habendi copulam cum illa vel illa, si vel quando sua uxor fuerit, quamvis item liceat ei gaudere de spe, quam concipit, habendi aliquando illam*; non est tamen licitum ei admittere deliberate *delectationem carnalem*, quae inde nasceretur. Nam quamvis voluntas condicionalis copulae futurae nihil ponat in esse; illa tamen delectatio, quae inde nascitur, non est condicionalis nec futura, imo praesens el absoluta ». Ita Navarrus, egregie distinguens inter *voluntatem conditionalem* (ubi habes rationalem delectationem) et *delectationem carnalem*; illam, contra ac censet Roncaglia, licitam, illicitam vero tantummodo posteriorem dicit: quod autem damnat ceu illicitum ulpote quod praesens fit, non quidem est obiectum inlenlionaliter praesens per actum intellectus, sed delectatio sensitiva el carnalis, de qua non est heic sermo.

151. Et confirmari haec possunt ex iis, quae post eundem Roncaglia

s. Alphonsus ibidem lib. 5. n. 24. scribit de desiderio: « Aliud dicendum, inquit, cum Roncaglia de desiderio, quo sponsus vult copulam futuram; hoc enim licet, quia cum voluntas fertur in obiectum futurum, pole>t illud desiderare sub conditione, qua obiectum licitum erit».

At enim egregie Vasquez in 1. 2. disp. 114. cap. 2. n. 5., ex hoc ipso quod licitum quidam dicebant desiderium, non vero delectationem rationalem, eos revincit et delectationem habendam esse licitam, quippe quae delectatio el in desiderio inest. Etenim, inquit, «ut propositum efficax est *absoluta* voluntas, (neque enim est sola voluntas inefficax, quam velleitatem scholastici vocant), ita etiam delectatio est absoluta voluntas, eo praesertim quod nullus actus est in voluntate, qui sil conditionalus, sed omnis est absolutus, ut disp. 42. c. 3. explicavi; et quamvis efficax propositum tendat in executionem sub tali circumstantia, quae habet vim quondam conditionis, est tamen in se complacentia quaedam absoluta: nisi enim placeret actus ille, non esset propositum efficax illius: vel ergo tale propositum qua ratione complacentia est, debet esse mortale, vel delectatio non erit mortalis; quia in utroque est affectus absolutus» el addemus nos) in utroque casu obiectum iit inteotionaliter praesens. Sed de his iam salis.

XVIII. i. Delectatio morosa de rebus solo iure positivo prohibitis non est illicita, modo non liat sub ratione prohibitionis: v. g. si Carthusianus vel alius die ieiunii se oblectet de cogitato esu carnum; quia non esi de opere malo, cum lex tantum velet comestionem externam. Laym. 1. 1. t. 3. c. 6. n. 9. Less. l. 4. c. 3. d. fi. n. 111 et 113.

152. S. Alphonsus lib. 5. n. 27. merito dicit, doctrinam Auctoris tenendam esse cum *communi* DD. contra Croix lib. 5. n. 81., qui probabilius dicit oppositum el (quod sane mirum est) allegat pro sua sententia s. Thomam, Suarez et Sanchez, qui tamen nihil aliud habent, nisi notissimum principium, nempe delectationem esse peccatum, quando est de *re cogitata*, non vero quando est de sola cogitatione: quae nihil, uti palet, ad rem faciunt.

153. Discrimen, cur is, qui imaginatione actus venerei delectatur, peccet mortaliter, non vero Carthusianus imaginario carnum usu (supponendo, neutrum eorum velle ad opus externum procedere), sic Lessius bene proponit lib. 4. cap. 3. nn. 113-115.: « Kalio est, inquit, quia ille consentit in venerem imaginariam el phantasticam fornicationem (ul loquitur Augustinus De Trin. lib. 12. c. 9.) et consequenter in corporis commotionem ac libidinosam pruriginem, quae ex tali imaginatione naturaliter sequi solet el ex qua immediate illa sensibilis voluptas linit. Atqui phantastica illa actio, sicut et corporalis immutatio inde consequens, est illicita. Item consentit in complacentiam operis externi, qua parte est delectabile... Atqui haec quoque complacentia est obiectum sufficiens peccati mortalis;

nam affectum habere conformem operi, quod per se est peccatum mortale, est grave malum: el consequenter consensus in illud, mortalis. Carthusianus autem ille solum consentit in imaginarias carnum epulas et in corporalem commolitionem (si qua forte in spiritibus, humoribus aut corde sequatur) el in voluptatem hinc resultantem: quorum nihil est illi prohibitum; sola enim actio externa illi vetita, idque non tam causa vitandae voluptatis, quam mortificandae carnis per externam abstinentionem. Itaque satisfacit praecepto, exterius abstinendo el volendo abstinere: quantumvis imaginario esu et sapore delectetur. Nec obstat, quod videatur consentire iit affectum erga carnes; quia hic affectus malus non est, sicut nec affectus comedendi tempore ieiunii. Sepono omne periculum ulterioris consensus in opus externum ».

154. Ita Lessius; parique ratione DD. advertunt, non esse peccatum delectari de quopiam alio opere cogitato aut viso, si illud non iure naturae illicitum sit, sed solum positiva lege prohibitum, ut cum quis delectatur imaginatione seu inspectione ludi alioqtiin legibus vetiti.

Ratio ergo est, quia id, quod per se malum est, non solum exterius et re ipsa exsequi non licet, sed neque interius vi phantastica per imaginationem: neutro enim modo fas est illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem affectumque adiungere. Non fas est, prout fit exterius, quia per se malum est; non etiam ut faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in se considerati. Non enim polesl placere opus in imaginatione, nisi placeat etiam in se ipso. Atqui omnis affectus el complacentia obiecli per se mali, mala est. Quod autem solo iure positivo est prohibitum, id non est velitum agi per imaginationem; cum solum externum exercitium el opus prohibeatur... Neque affectus ille ad opus externum in se spectatum malus est, quando est solum complacentia appetitus inferioris, non movens ad prohibitam executionem; affectus enim naturales ad bona adiaphora per se mali non sunt, etiamsi volo vel praecepto positivo prohibearis illa sedari, uti affectus cibi tempore ieiunii, affectus opum vel dignitatum, honorum, vitae, longaevitatis. Unde, inquit Lessius l. c. n. 115., tales affectus interdum sine peccato possunt directe appeti et excitari, ul si quis appetat famem vel sitim, ul difficultate ieiunii plus mereatur. Sic Dominus in se ipso naturalem affectum vitae el horrorem mortis excitavit, quamvis praeceptum de morte subeunda haberet. Ila pl. m. Lessius l. c. n. 114-115.

155. Hinc Laymann lib. 1. tract. 3. cap. 6. n. 9.: « Si cognita Ecclesiae prohibitionem habeas voluntatem seu propositum comedendi carnes die veneris, habes quoque voluntatem praevaricandi legem et peccas. Sin autem cognita lege ecclesiastica, eadem die cogites et oblectes te carnum esu absolute el praecise, non praevaricaris ieiunii legem; quia lex prohibens carnum esum, non prohibet etiam cogitationem et oblecta-

tionem de carniū esu... Saepe quis sine culpa tristatur de ieiunii praecepto vel volo edito, quod tamen observare proponit et poenitenti saepe displicet poenitentia a confessario iniuncta, quam tamen perficere vult... Celerum delectari de opere v. gr. carniū esu, quatenus legitimo praecepto repugnat, semper est peccatum; quia pro obieclo habet formalem inobedientiam, iuri naturali repugnantem ».

156. Advertendum denique, quod s. Alphonsus lib. 5. n. 27. licet de generali Auctoris hac thesi dicat, *ita tenendum cum communi contra Croix*; tamen mox subiicit: «Non licet autem delectari de missa ob oblivionem relictā el simili; quia omissio est obieclive mala, ut Ronc. Tract. 2. q. 1. cap. 3. q. 5. resp. 1. ait cum Azor el Sanchez ». Huius limitationis ratio occurrit reapse apud Sanchez *Morat.* l. I. c. 2. n. 10. ubi apparet quaedam anomalia, quam iuvat innuere el ex qua origo patebit resolutionis anomaliae Roncaglia citati a s. Alphonso.

157. Videlicet primo ibi memorat sententiam Auctoris, dicens: «Alii eandem doctrinam (de illicita delectatione rei pravae cogitatae) temperant, ut intelligatur, quando capiatur delectatio de rebus *per se* malis, quales sunt lege naturali vetitae; secus-si sit de iis, quae sola lege humana interdicuntur, ut si quis in ieiunii die delectatur de coena aut esu carniū cogitatis, non peccabit, sed tunc tantum, quando delectatur in eis, ul lege interdictis ».

Allata dein sententia, quae quoad utrumque rerum genus culpabilem reperit delectationem, ipse assignat discrimen inter utrumque genus hoc modo, quod in prohibitis iure naturae, nemo possit delectari de substantia rei, quin simul de malitia rei insita delectetur, v. gr. de fornicatione; contra vero in rebus solo humano iure velitis possit quis delectari de rei substantia, quin de malitia delectetur. Verum hoc idem, quod ad communem doctrinam ab A. propositam pertinet, hac limitatione circumscribit, ut id valeat quoad praecepta negativa, v. gr. esus carniū die Veneris, non vero quoad praecepta positiva, v. gr. sumendi pascha aut missam audiendi, quia in hisce non reperit substantiam rei, de qua quis possit delectari, cum nulla sil in *omissione* substantia, quae sit obieclum delectationis.

Illa ille: « Ea tamen differentia inter utraque reperitur, quod in rebus de se malis et ideo iure naturae interdictis, est lethalis delectatio, capta in eorum substantia; quia cum illa malitia per se el ab intrinseco actui insit nec possit ab eo separari, non stat de actus substantia delectari el non de malitia... At quando res est solum mala, quia iure humano vetita, quando est contra praeceptum negativum, ut esus carniū..., cum peccatum consistat in comissione el sic in actu quoad substantiam bono et solum malo ob exlrinsecam Ecclesiae legem, potest absque culpa esse delectatio sive voluntatis sive appetitus sensitivi de substantia operis,

praescindendo legis fractionem. Quia ea substantia bona est el appetitus rationalis rationem mali praescindit: sensitivus autem in sola ea comectione, quae ex se bona est, el ex sola circumstantia exlrinseca, quam ipse non attingit, mala est, delectatione afficitur »... «

De hypolhesi vero praecepti affirmativi sic habet: « Si vero sil contra praeceptum humanum positivum, ila ul peccatum in mera omissione consistat, ul omissio sacri die festo, delectatio de illa est lethalis. Quia nulla est artus substantia, de qua, praecisa malitia, capiatur delectatio ».

158. Sed haec theoria seu ratio (quae alioquin nihil suffragatur doctrinae Roncagliae aut Salmanlicensium, ulpole alienissima ab horum principiis), facile ostenditur infirmissima. Utar heic verbis Tamburini. *Decal.* lib. IX. cap. 5. § 1. n. 2. « Gaudebat simplex sacerdos, se per inculpabilem oblivionem malulilum diei hesternae non recitasse et reprehendebatur ab alio nimis religioso sacerdote. Huic dixi, potuisse illum gaudere de carentia illa laboris, quae nunc nullo modo peccaminosa fuit atque adeo tale gaudii obieclum erat ab omni malitia separatum, nedum separabile ». Sic gaudere poterit alius de omissione inculpabili sacri, quia v. gr. evasit molestiam itineris, sociorum, pluviae, vel quia opus aliud urgens el utile explevit etc.

XIX. 5. Qui delectationem morosam mortalem confitetur, addere debet circumstantias oneris, de quo fuit delectatio: verbi gratia, in materia irae, an fuerit de occidendo fratre, an alio; uno, an pluribus; in materia carnis, an de coniugala, moniali, consanguinea. Quod tamen limitai Azor., Sa v. *Luxuria*, Salas t. 7. tr. 13. d. 16. s. G. n. 59 etc. si delectatio feratur in obieclum apprehensum secundum totai suam malitiam, non autem si tantum secundum partem, verbi gratia, in feminam apprehensam ut non suam, non tamen ul alteri nuptam, vel ul monialem: tunc enim probabile esse ait, delectationes tales reduci ad speciem simplicis fornicationis. Illa eliam Fili, Less. Bon. Dian. Palaus. V. Lugo d. 16. n. 363. Aliud est de ipso opere externo, quod semper fertur in obieclum, secundum lotam suam malitiam; aut etiam deside-io efficaci, quod fertur in opus externum secundum se et ut est a parte rei ac proinde est eiusdem cum illo speciei; ideoque eius circumstantiae semper fatendae sunt. Vid. Aucti, cil.

159. De hac re Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 363-364: « Celebris est sententia P. Vasquez... delectationem morosam de copula cum nupta, cum moniali etc. non variari specie propter illas diversas personae circumstantias, nisi circa ipsam circumstantiam formaliter delectatio versaretur, v. gr. circa coniugatam, qua coniugala est. Hanc sententiam amplectuntur alii non pauci, Reginald., Sayrus el alii, quos refert et sequitur Diana et probabilem dicunt Azor, Salas, Filliucc., Bonacina et Lessius apud eundem Diana el eandem sequitur Caslropalaus etc. Haec sententia difficilis est fortasse magis in modo explicandi, quam in re ipsa ». Quibus verbis Lugo significat, ex eius sententia thesim non prae-

ferre difficultates in se, licet theoriae Vasquezianae eam magis iniplicent, quam explicent ob rationes allatas sup. n. 72.

160. S. Alphonsus confirmat doctrinam Auctoris, scribens lib. 5. n. 15.:
* Valde autem probabilis est sententia Lugonis,..., Bonae., Sporer, Laymann, Tamburin., Palai, Vasq. etc. Hi tenent, ijuod si quis delectatur de copula cum nupta, non quia nupta, sed quia mulier pulchra etc., non contrahit malitiam adulterii; circumstantia enim adulterii tunc non intrat in delectationem: idcirco Ianium castitas, non iuslitia laeditur. El idem probabiliter dicit Tamburin., si quis affectu venereo, sine desiderio, nuptam aspiciat... Nulli vero dubium, committi adulterium, quotiescumque habeatur gaudium seu complacentia de copula habita, vel desiderium de copula habenda cum coniugata; quia tunc voluntas amplectitur totum obiectum pravum cum omnibus suis circumstantiis nec ab illis praescindere potest, ideoque el castitatem et iusliliam laedit ». Quae plane consona sunt doctrinae Auctoris el communi.

161. De eadem materia pauca haec addemus ex s. Alph. vel circa s. Alphonsum.

1^a Duas conclusiones ibid, addit, ex communi doctrina: sci). 1. Circumstantiam exprimendam esse, si (piis delectetur de copula sodomitica. 11. Item si persona, quae delectatur, sit voto castitatis obstricta, eliam contra votum peccat. Quae duo merito esse certa dicit penes omnes el ratio manifesta est.

2° Dicit, Salnianlicenses oppositam sententiam quoad argumentum huius resolutionis tenuisse el pro se allegare Caielan., Less., Sanchez, Roncaglia etc.

Et verissimum est, Salnianlicenses cam doctrinam tenuisse et reipsa non solum memoratos a s. Alph., sed plures alios pro se allegasse; sed infeliciter cum falsi testimonii noxa nescio ob quam oscitandam, adeo ut Tract. 20. cap. 13. n. 31. Lugo el pro se allegent et simul ibidem n. 32. ut sibi oppositum refutent.

162. Ul fides Salmanlicensium constet, videte, quid habeat Sanchez lib. 1. cap. 2. n. II. loco ipso, quem illi allegant: « Cum communi sententia tenendum est, fatendas esse circumstantias operis, de quo est delectatio, cum ab illo sumant speciem (hactenus forte legerunt Salmanlic.; sed progredi oportebat). Ila Caielan., Antoninus, Solus etc., (pios refert et sequitur Azor..., qui bene hoc limitat, ut inlelligatur, quando delectatio fertur in obiectum secundum totam suam malitiam; tunc enim plenam et integram operis externi malitiam el speciem sortitur ac proinde sicut in actu externo sunt fatendae circumstantiae, ita in delectatione: uti si (piis delectetur de concubitu cogitato cum coniugata, consanguinea, moniali etc., tenetur has circumstantias fateri. At si delectatio non feratur in obiectum secundum totam suam malitiam apprehensum, sed

secundum pariem, ut in feminam apprehensam ut non suam, non tamen ut est alii nupta, vel monialis; non habebit integram operis externi malitiam, sed solum apprehensam et ea sola fatenda erit el reducetur ad simplicis fornicationis speciem. Quippe id distat inter desiderium et delectationem, quia illud in opus exlrinsecum fertur, lanquam in finem el terminum ac proinde semper est eiusdem speciei cum illo. Haec autem non refertur ad opus, lanquam ad finem el terminum, sed in sola voluntate consummatur el ideo non semper integram obiecli malitiam participat ».

163. Velim autem noletis, id, quod Sanchez cum aliis dicit, non semper delectationem ferri in obiectum secundum quasdam sui circumstantias spectatum, hoc, inquam, fundari in rei natura. Contingit enim, ul voluntas feratur utique in id, quod est delectabile; circumstantiae vero sint, quae nedum sint aptae ad delectationem pariendam, potius appetitum retundunt, v. gr. quod sit mulier iam alteri nupta, quod sil monialis vel consanguinea aul allinis. Quod quidem el DD. adnolanl. Vid. Salmanlic. Tr. 20. cap. 13. n. 30. Merito igitur supponitur (nisi aliud constet), in has circumstantias seu qualitates delectationem non ferri solere.

164. Denique s. Alph. ibid, referi el valde sibi placere dicil opinionem llozmann, «quod licet ratione delectationis non sil obligatio explicandi circumstantiam adulterii, est tamen in praxi explicanda ratione periculi proximi concupiscendi saltem inefficaciter mulierem illam nuptam, in quod se coniicil, qui de ea delectatur ». Sed potest forte haec haberi ceu nimis subtilis speculatio idque salis ex eo suadetur, quod nemini, nisi llozmann, ea venerit in mentem: imo vidimus n. praeced. DD. adnotare huiusmodi circumstantias potius retundere appetitum, ul idcirco non appareat istud proximum periculum illas eliam concupiscendi.

165. Eodem prope loco habenda opinio Lessii lib. 4. cap. 3. n. 123. qui magis arrideri sibi dicil sententiam de obligatione fatendi has circumstantias; « *maxime* quia huiusmodi (inquit) delectationibus morosis dediti, plerumque etiam optant operis exsecutionem el solum abstinere ob periculum infamiae vel alterius incommodi».

Responderi potest: 1° Non omnes, qui reatum delectationis morosae incurrunt, possunt censi ul *dediti* hisce delectationibus; atqui recta ratio non pateretur, ul propter *deditos* regula generalis statuatur etiam pro *non deditis*. Neque enim ex eo, quod plures in ebrietate committant alia peccata, idcirco regula statuenda est, ut quisquis se inebriat, fateatur vehit si reus esset eorum peccatorum. 2° Quando *dediti* hisce delectationibus eliam optant operis exsecutionem nec abstinere nisi ob timorem alterius incommodi, tunc dicant circumstantiam operis, quod exsequi voluerunt: at inde non sequitur, id faciendum esse,*etiam (piando illud desiderium non affuit, propterea quod affuit aliis vicibus.

XX. Respond. 2. Si quis sine causa, et necessitate actionem exerceat, ex qui intelligit, delectationem carnis naturaliter orituram (verbi gratia, ex curiositate legit, vel audit turpia) tamen sine directa intentione et sine periculo consensus, peccat venialiter: si vero iuslam causam habeat, nihil peccat. Vide infra in 6. prcc. 1.3. t. 4. c. 2. d. 4.

166. In prima responsione ac subieclis illi resolutionibus quaerebatur, quando et quomodo delectatio morosa sit peccatum et definitum fuit, inter alia, mortaliter ab eo peccari, qui in delectationem sensitivam seu carnalem ex cogitato opere malo ortam consentit seu ipsam ultro admittit ac fruitur.

In secunda hac responsione non agitur de consensu in istam delectationem, sed inquiritur 1° an el ausnam reatus adesse queat in ponenda causa, vi cuius huiusmodi carnalis delectatio excitetur: 2° ad quid teneatur quis, quando eiusmodi motus seu delectatio excitata fuerit.

167. Et quoad primum, Auctor leviter rem tangit ac lectorem remittit ad lib. 3. Tract. 4. de 6. et 9. praec. cap. 2. dub. 4., ex quo loco supplebimus ea, quae heic Auctor supponit atque ideo omittit.

Quoad ponendam itaque delectationis seu motus carnalis causam, triplex hypothesis fieri potest.

Prima erit, quando homo apposite et studiose eiusmodi carnales motus de industria excitat seu ipsos intendens causas eorum ponit, ul ipsis frualur.

Altera hypothesis plane opposita erit, quando eiusmodi motus ultro ac naturaliter excitantur, nulla ipsis causa data ex parte illitis, qui eos lunc mere patitur.

Tertia demum media erit, quando homo actionem aliquam ponat, quae excitandis huiusmodi molibus causam aliquam vel proximam vel remotam praebeat; nec tamen eo fine seu intentione actionem ponit, ut motus eiusmodi excitentur aut ut iis perfrualur.

Ubi advertendum est, carnis delectationem hac in re ita inlelligi, ul comprehendat castis omnes, videlicet tum quando tales motus eo usque perveniant, ul sequatur pollutio, aut distillatio aliqua, tum quando externi hi effectus non sequuntur, habetur tamen commotio illa sanguinis et spirituum, ut aiunt, generationi deservientium, sive dein adsit sive non adsit ulterior effectus, quam *commotionem seu motum carnalem* appellant *aut venercam delectationem* (a).

168. Quoad primam hypolhesim nulla esse potest dubia quaestio circa

(a) Venerea delectatio sen carnis delectatio dicitur motus quidam carnis, inclinans ex sui natura ad explendam libidinem media pollutione vel fornicatione, hoc est, ad experiendum carnis gustum, contra rationem oppositum dictantem, seu inclinans ad hoc, ut bonum delectabile honesto praeferatur. Ita Ioan. Sanchez disp. 21. n. 1.

reatum. Eo usque enim habetur consensus voluntatis in pravam delectationem, ut voluntas eam apposite quaerat el excitet.

Pari modo nulla quaestio esse polesl circa hypolhesim secundam. Si enim hi motus nullam habent causam aut directam aut indirectam, proximam vel remotam in voluntate, sed naturaliter et ultro excitantur; nihil est, quod quaeramus reatum in voluntate lanquam causa ipsorum.

Superest ergo, ut de postrema tantum hypolhesi dicamus, in unum locum corrogando ea, quae Auctor habet ubi de 6. praecepto el pauca illa, quae hoc loco breviter innuit. Ceterum de hoc argumento nonnulla iam delibavimus in Tract. *De Actibus Humanis*, ubi de Voluntario *in causa*.

IG9. Casum, in quo gravis est culpa ratione effectus, lunc habemus, quando 1° causa posita est causa propinqua seu proxime influit in effectum el 2° iam etiam per se est grave peccatum in genere luxuriae; ita ul duplex lum peccatum habeatur, lum ratione actionis positae, quae est per se peccatum et ratione causalitatis pollutionis, cuius malitia contrahitur.

Sic de hac re Auctor l. c.: « Si pollutio (hoc in praecedendi Resolutione valere dixerat, etiam quoad distillationem et intelligitur de qualibet carnali ac venerea delectatione) secutura praevideatur ex re illicita, otiosa vel minime necessaria et haec sil causa propinqua ac natura sua ad venerem ordinata, ul sunl actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinere; quia in eam consentiens, moraliter in effectum consentire censetur ».

De qua re s. Alphonsus lib. 3. n. 482. « Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens el homo non abstinet a causa seu actione illa ponenda; patet quod pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit intenta, modo saltem in confuso sil praevisa. Huiusmodi autem causae sunl procul dubio omnes illae, (piae per se *sunt graves culpaee in genere luxuriae*, nempe laetus vel aspectus pudendorum alieni aut proprii corporis cum delectatione turpi ac deliberata: aspectus concubitus humani el cogitationes morosae de rebus venereis. Omnes ergo pollutiones ex his causis provenientes certe sunl mortalia (a). Ita s. Thomas 2.2.

(a) DD. distinguunt causas *graves, leves, medias*. Graves illas dicunt (ut habent Salmant. *TheoL schol.* Tract. 13. disp. 10. n. 274.), quae natura sua tantam vim habent ad praedictos effectus causandos, ut sine alterius causae adminiculo regulariter illos inferant, licet aliquando ob specialem snbiecti indispositionem, vel propter modicam causae durationem influxus actualis impediatur. Huiusmodi vocantur etiam *graviter influentes*; quia communis modus loquendi attenditur secundum id, quod habent ex natura sua et in pluribus... Tales sunt aspectus nimium turpes, ut aspectus copulae et inter personas diversi sexus ac puberes aspectus verendorum ac partium vicinarum. et a fortiori tactus harum partium atque etiam in propria persona vel in aha eiusdem sexus tactus pudendorum animo lascivo. Accenseri solent et amplexus atque

q. 154. art. 5. et alii communiter. Et tunc (nota hoc) aclus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contra naturam, ut ait Sanchez *de Matrim.* lib. 9. disp. 45. n. 23. et consentiunt omnes». Quae postrema verba significant, actionem illam, quae causa est pollutionis, contrahere malitiam pollutionis, quae peccatum est contra naturam, praeter peccatum proprium actionis (quae est causa), quod peccatum consistit in delectatione capta ex turpi obiecto.

170. Subiicit eodem loco s. Alph. lib. 3. n. 482. « Idem recte dicit Sporer *de Matrim.* n. 647. de pollutione orta ex actionibus, quae licet sint veniales per se et ex obiecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in eius turpem delectationem ».

oscula furtiva, quae habentur ex libidinosa delectatione. Ita Sahnant. l. c. et in *Moral.* Tract. 26. cap. 7. n. 37.

Aliae causae *leves* dicuntur. De quibus Salmanticenses l. prius cit. haec habent. Quaedam sunt ita tenues et modicae virtutis ut vim sufficientem non habeant ad pollutionem in quovis eventu per se causandam, licet coadiuvent; idcirco si pollutio cum illis sequatur, non reducitur simpliciter in tales causas, sed in alias graviores aut in ipsam naturam eiusque vim expulsivam. Huiusmodi sunt aspectus illarum partium humani corporis, quae sive in viris sive in feminis communiter nudaeferuntur et non nihil amplius: puta si videatur aliquid pectoris, brachii aut pedis. Et in proprio corpore adhuc amplius et ita picturis seu sculptilibus licet distincti sexus, ut a genu deorsum, et ab stomacho sursum. Similiter tactus, praesertim sine mora, manuum, pedum et huiusmodi. Similiter etiam verba blanda et ostensiva amoris (non tamen turpia); huiusmodi enim causae adeo modicam vim habent ex natura sua ad immutandum corpus et libidinem excitandam, ut nullus effectus venereus gravis possit in illas sufficienter reduci. Si itaque aliquando aut pollutio aut delectatio venerea gravis ipsas comitetur, reducenda erit simpliciter in naturalem complexionem et vim expulsivam, non vero in eas causas nisi secundum quid. Unde nunquam dicendae sunt causae graves aut *graviter influentes* atque adeo non erunt prohibitae sub mortali, licet pollutio aut delectatio venerea crebro illas comitetur, vel in eis praevideatur, secluso periculo consensus. Ita Salm. l. c. Salm. *Moral.* Tr. 20. cap. 7. n. 37. dicunt, tales esse tactum digiti aut manus feminae, vellicationem brachii, aspectum faciei, pedum calcationem, lectionem curiosam etc.

Denique Salmantic. l. c. n. 275. *medias* dicunt, quae minorem efficaciam habent, quam praedictae graves et ideo in sua causalitate, plusquam illae, dependent a subiecti dispositionibus, scilicet calore, robore etc.; habeat tamen vim, quae sufficit, ut in praedictos effectus absolute et sufficienter influant effectusque in eas simpliciter reducantur. Quocirca nec leves nec graves dicendae illae sunt, sed tales dicendae pro dispositione subiecti potius quam ex natura sua; ideoque modo sub mortali modo sub veniali prohibitae sunt. Tales habentur aspectus proprii corporis vel alieni eiusdem sexus etiam usque ad verenda et in alio sexu usque ad vicina exclusive: in sculpturis vero atque etiam in brutis animalibus aspectus cuiusvis partis vel actionis. Huc spectant tactus medii inter turpissimos et alios leves, intuitus coitus brutorum aut partis excitatae, amplexus et oscula ex ioco habita, tactus pudendorum hominis -upra vestes, turpia proferre aut canere ex levitate et ioco, seclusa alia intentione etc. Ita et Salm. *Moral.* Tract. 26. cap. 7. n. 37.

Cui doctrinae non contradicimus; advertimus tamen quod haec nova inducitur hypothesis, *periculi* nempe *proximi*. Sane si gravis evadit culpa solum ob periculum consensus, non vero ratione causalitatis, imputabitur quidem culpa non vitali periculi, non vero causalitatis, de qua re modo est quaestio.

171. Ex praeiaclo autem principio s. Alphonsi *sup.* n. 169., quod tunc actio reatum mortalem incurrit pollutionis sequulae, quando ipsa est mortalis culpa *in genere luxuriae*, s. Alphonsus deducit, non ita esse dicendum, si scilicet quidem causa in genere peccati mortalis, non tamen in genere luxuriae. Ita s. Doctor lib. 3. n. 484.: « Infertur secundo, non esse mortalem pollutionem, quae praeter intentionem accidit ex causis illicitis adhuc mortaliter in alio genere, quam luxuriae, puta ex ebrietate, vel ex comestione nimis immoderata, aut in die vetito ».

Atque hoc sensu accipienda est doctrina Auctoris in citat. Resol. 6. dub. i. de (). *Praecepti.*, ubi ait: «Addunt quidam DD. hanc regulam: pollutionem in causa volilam lanium esse peccatum, quantum est ipsa: ul si causa scilicet peccatum mortale, etiam ipsam fore mortalem: si scilicet veniale, venialem; si vero causa nullum scilicet peccatum, nec ipsam fore, secluso semper periculo consensus ». Nempe quod ait mortalem fore culpam ob pollutionem, si causa fuerit mortalis, intelligendum est, si talis fuerit in materia luxuriae.

172. Regulam porro, de qua haec Auctor, nempe tunc *solum* imputari in gravem culpam pollutionem; quando gravis culpa reperitur in ipsa causa, admittit et s. Alphonsus seu communem et probabilior. Illa ipse Jib. 3. n. 484. n. IV. « Sententia communis et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa *per se* mortali in genere luxuriae... Ratio, quia cum pollutio non scilicet volita nisi in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa ».

173. Verumtamen non in gravem culpam imputetur pollutio, quae sequatur (ul semper supponimus) praeter intentionem, neque salis est, quod causa scilicet in se mortalis et quidem in genere luxuriae; sed praeterea simul requiritur, ut actio scilicet causa propinqua ac proxime influat in effectum (n. 169.). Etenim advertendum est, etiam illas actiones, quae gravem culpam habent in genere luxuriae, non habere hanc efficaciam omnes, nec easdem etiam habere efficaciam aequalem relate ad omnes personas, sed diversam pro personarum diversa infirmitate.

174. Rem enarrabo verbis Salmanlicensium Tract. 26. cap. 7. n. 40. « Advertendum est *quinto*, quod ut causae pollutionis dicantur hic et nunc graves vel leves, non est sumenda eius gravitas ex ipsarum natura et virtute secundum se, sed respective in ordine ad subiectum, a quo applicantur. Nam multoties causa, quae secundum se est levis, respective ad subiectum vencreis deditum aut ratione complexionis cali-

dissimae el prona ad luxuriam, esi gravis. El e conlra causa, quae .secundum se est gravis, respectu alicuius subiecli hic el nunc eril levis ob complexionem, quae venerea abhorret aut quia ralionem infirmitatis vel mortificationis appetitus sensitivi nullam commotionem in eo excitat. Agnovi enim personas, quae ex solo manuum aul pedis levi contactu statim commotionem et delectationem carnis sentiebant et pollutionem patiebantur et e conlra alias vidi, quae ad cum gradum castitatis pervenerant, ul etiam ex visu mulieris nudae vel copulae aul etiam ex pudendorum contactu, omnem commotionem spirituum deservientium generationi penitus ignorabant. Quare gravitas causae in materia luxuriae non absolute, sed respective sumenda est ».

175. Hinc vero concludunt, ibid. n. 41. « Si in aliquo corpore ratione infirmitatis aut mortificationis carnis vel alterius causae, sil positive indisposilio ad venerem, esto illi applicentur causae, quae alias ex se graviter in pollutionem aul carnalem delectationem influunt respectu aliorum..., respectu tamen illius... non erunt graviter influentes, sed solum leviter aut etiam nullo modo seu erunt causae materialiter tantum de genere luxuriae; quapropter communiter... ralionem earum influxus in pollutionem mortaliter non peccabit ».

Quocirca statuendum eril, eum, qui ila temperamento affectus sit, comparandum esse cum iis, qui lelhaliter peccant extra luxuriae genus el quorum actio per accidens causa sil pollutionis; de quibus paulo ante dictum est sup. n. 171. **5^3**

176. Quoad indicium vero in praxi, an pollutio tunc sequula lanium per accidens sit nec ne, Salmanlicenses scribunt in *Cursu Scholastico* Salmanlic. torn. 4. Tract. 13. disp. 10. n. 276. «Unusquisque, deposita passione, conscientiam suam consulat et ex propria complexione vel inclinatione aut etiam experientia praesagiat et coniicial, an ex tali vel tali causa immineat sibi periculum pollutionis aul delectationis venereae». Ut scilicet statuatur, an a quopiam actu, qui gravem iam reatum in se habet, abstinere graviter teneatur alia quoque ralionem itidem gravi, ne scii, delectatio venerea et ulterior effectus inde sequatur.

177. In regula, quam Auctor ex DI), sententia proponebat sup. n. 171. postrema pars erat, culpa nullatenus adseribi pollutionem, quando actio[^] quae illius causa censetur, nullum habet reatum.

Ad quam regulam spectant ea, quae Auctor ibid, dixerat in Resolutione quinta hisce verbis, « Si quis facturus rem aliquam necessariam vel licitam et honestam, praevideat naturaliter secuturam pollutionem (idque multo magis valet de disillatione), quam tamen ille nullo modo velit nec intendat: tunc, *modo absit periculum consensus in delectationem*, non tenetur abstinere a tali actione; quia prosequenti ius suum non imputatur effectus *per accidens et praeter intentionem* sequutus.

Hinc non obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulierum, studere casibus conscientiae, tangere se ex necessitate, feminas caule el ex necessitate osculari, amplecti iuxta morem patriae, si alinquin incivilis habendus esset ».

Quae quidem resolutio videtur clara quoad practicas conclusiones; at non item quoad principia. Nam heic dicit, pollutionem ex *lectione* vel *auditione turpium* sequi per *accidens*, quando alias l. c. n. 169. dixerat ex his pollutionem sequi *per se* ceu a causa propinqua. Sed de hoc dubio paulo post dicemus, allata prius doctrina s. Alphonsi, quae A. sententiam confirmat.

178. De eadem re itaque s. Alphonsus post doctrinam sup. allatam n. 169. circa causas *graviter influentes*, mox sublicii lib. 3. n. 483. « Excipitur tamen, si praefatae actiones (quas nempe n. 482. dixerat esse causas graviter influentes) ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animae aut corpori. Tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes adhuc praevisae, non sunt peccata, dummodo absit consensus vel eius periculum. Ita communiter Sylvius, Croix el alii cum communi et s. Thoma. Ratio, quia tunc homo magis patitur, quam agit; dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturae procedit, ut loquitur s. Gregorius in C. *Testamentum* Dist. G. et s. Thom. 2. 2. q. 64. ari. 7. « Nihil prohibet, unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sil in intentione, alter vero sil praeter intentionem »: quae verba refert s. Alph. ad sensum sic — quando causa habet duos effectus, unum bonum alterum malum, polest poni ex intentione solius effectus boni, permissive se habendo ad malum. —

In quibus conciliandum superest, quomodo s. Alph., non secus ac A. sermonem facere videatur de actibus *graviter influentibus*, qui sunt causa *per se* et deinde effectum repetat *ex naturae infirmitate*, adeo ul hic sequatur *per accidens*, quod neque cum s. Thoma cohaereret.

179. Sed ad reddendam rationem huius modi loquendi, duo facere possunt. Primum est, quod actiones illae diversam aliquam vim ad effectum praedictum gignendum habere videntur, quando ex concupiscentia et delectatione carnali ponuntur, ac si ex fine honesto ponantur. In priore enim casu omnes animae facultates atque, ul ita dicam, vires eo tendunt el collineant (huc revoca ea, quae in Tr. *de Act. Ium*, traduntur de *concupiscentia consequente*), licet forte (ut supponimus) intentio deliberata non feratur in ulteriorem illum effectum; neque enim negari potest propensionem voluntatis augere per se vim appetitus sensitivi atque adeo corporalem commotionem: in secundo autem casu hic influxus voluntatis alio conversae deest, imo voluntas, quantum in se est, saltem reprobando retundere conatur inferioris partis inclinationem et impetum el merito *infirmitati* tribuitur, quod, ipsa voluntate positive

repugnante, inferiores vires (in quas dispolicum dominium non habet) in effectum erumpant.

180. Secundum est, heic non agi de effectu, quem quis directe el *in se* intendat, sed solum de effectu, quod impedire quis debeat vel non debeat, abstinendo scii, vel non abstinendo ab actione quapiam. Porro quando mere agitur de obligatione abstinendi ab aliqua actione ob effectum, qui sequitur praeter intentionem, ratio causalitatis non ab influxu physico desumitur, sed a morali el de causalitate disseritur, quae imputationem sequuli effectus inducat. Tunc ergo in causa quis esse dicitur, quando ipse tenebatur ab actione abstinere, ne effectus sequeretur; non censetur vero causa, quando non tenebatur abstinere ac licite et pro iure suo actionem ponebat. Hoc igitur sensu in casu effectus dicitur sequi *per accidens*, non quasi non sil natus sequi a quapiam actione, sed quia agenti imputari non potest ceu causae *moralis*.

181. Hinc sententia s. Thomae 3. q. 80. art. 7., quando inter causas nocturnae pollutionis recensens praecedentes cogitationes, sic de his disserit: «Similiter etiam praecedentes cogitationes lascivae quandoque possunt esse omnino sine peccato; puta cum aliquis causa lectionis vel disputationis cogitur de talibus cogitare. Et si *hoc sit sine concupiscentia et delectatione*, non erunt cogitationes immundae, sed honestae; ex quibus tamen pollutio sequi potest, sicut patet ex auctoritate Augustini supra inducta. Quandoque vero praecedentes cogitationes sunt ex concupiscentia et delectatione et si adsit consensus, erit peccatum mortale; si autem desit, erit veniale». Verba porro haec allegaverat ex s. Augustino lib. 12. *Ite Gen.* ad lilt. cap. 15.: « Ipsa phantasia, quae lit in cogitatione sermoninantis, cum sic expressa fuerit in visione somniantis, ut inter illam et veram coniunctionem corporum non discernatur; continuo movetur caro et sequitur quod eum motum sequi solet; cum hoc tam sine peccato fiat, quam sine peccato a vigilantibus dicitur: quod ut diceretur, procul dubio cogitatum est. »

182. Ex praemissis autem principiis s. Alphonsus consectoria deducit pro variis casibus in praxi: in quibus tamen exemplis *non reperimus semper* causas, quae per se proxime el graviter influant in effectum.

« Hinc, ait s. Alph. lib. 5. n. 483. etiam praevisa pollutione involuntaria, licet 1° parochis et etiam aliis confessariis audire confessiones mulierum ac legere tractatus de rebus turpibus: chirurgis aspicere el tangere paries feminae aegrotantis ac studere rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari aul complexari mulieres iuxta morem patriae, servire in balneis et similia ». Inde plures DD. allegat.

Hic videtis misceri *alloquia, oscula* et *amplexus* benevolentiae causa, quae per se non sunt causae graviter influentes, sed tales solum erunt respective ad quempiam specialis complexionis. Quod vero dicitur de

balneis, non puto deputandos unquam viros, qui deserviant mulieribus, sicut necessitas id permittit medicis.

183. Pergit s. Alph. l. c.: «2° Licet alicui, qui magnum pruritus patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur ». Et allegatis pluribus DD. addit: « Forte dices, posse accidere, quod pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis; unde extinctio pruritus, quae per fornicationem (quoque) lit, venerea delectatio potius censi debeat. Sei respondetur, rationabilius indicandum, quod talis pruritus, quando est valde molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis, quam ex ardore luxuriae. Saltem in dubio possidet libertas se liberandi ab huiusmodi molestia per tactum de se licitum, dum quisque licite potest tactu pruritus corporis abigere el si accidit pollutio, absque periculo consensus, per accidens et involuntarie ac proinde inculpabiliter accidit. Ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandum pro certo esset, pruritus illum a libidine procedere ».

Nota. Cum de eiusmodi casibus, qui subinde utique occurrunt, fere agendum sit cum personis, quae timorem Dei habent, habet Confessarius, cur el credat dictis poenitentis et fiduciam foveat, poenitentem nec libidine in hisce moveri ac duci, nec assensu suo probare effectum, qui in se displicere debet.

184. Tres alios casus l. c. subnectit s. Alphonsus, qui ad praxim utique faciunt: licere nempe, etsi praevideatur secutura pollutio aul alia quaevis commotio, 1° equitare non modo necessitatis et utilitatis gratia, sed etiam causa recreationis: 2° decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum: 3° cibos calidos aul polus moderate sumere el honestas choreas ducere. El quidem ad haec singula subdit s. Alphonsus, ea perlinere ad doctrinam communiter receptam.

Hos autem lanium casus utpole de quibus frequentius occurrit indicandum, s. Alphonsus indicavit; sed sunt alii plures plus minusve hisce similes (v. gr. quod quis in sedendo femur femori superimponat etc.) el qui referuntur ad conditionem naturae infirmae hanc miseriam ex hac aut alia occasione patientis. Principium autem generale hoc esse debet, neminem teneri, ob hunc effectum vitandum, actiones alioquin aut utiles aul honestas ommittere, quoties absit periculum consensus.

185. Subnectit heic s. Alphonsus quaestionem lib. 3. n. 483. an teneatur chirurgus officium suum reiinquere, si *aliquoties* misere consentiat in pollutionem. Quam quaestionem latius extendere debemus 1° ad casum quoque, in quo non adsit tanta officii necessitas, qualem tradat s. Alph. et 2° quod dicitur heic de pollutione, intelligendum erit de consensu in quamlibet motionem carnalem et delectationem inde voluntarie capiam.

El s. Alphonsus quidem de casu chirurgi a se proposito respondet: « Probabile est, quod non tenetur, modo proponat debilis mediis se mu-

nire... Idem dicitur de parcho, qui in eandem miseriam *pluries* lapsus fuerit in excipiendis confessionibus ». Et huc usque omnia plana sunt.

Sed pergit s. Alph. «Secus vero de simplici confessario, qui *sine gravi detrimento famae* vel *facultatum* exercitium deserere possit ». El dein allegat Salmanlicenses, Palaum aliosque apud Salmanlicenses Tr. 26. cap. 2. n. 48.

186. Verum advertendum est: 1° Salmanlicenses et Palaum. Tr. 2. disp. 2. p. 9. §. 3. n. 13. et alios haec docuisse de eo, qui est in *occasione proxima* peccandi. Porro qui solum *aliquoties*, ut dicit s. Alph., ea occasione peccat, non dicitur esse in proxima occasione. 2° Salmanlic. et Palans non excipiunt solummodo casum, in quo non possit deserere illud exercitium *sine gravi detrimento*; sed Palaus dicit: « Si ex desertione officii confitendi sequitur *aliqua* nola honoris et famae confessarii » el Salmanlic.: Si *suspicitur* (h. e. suspicio oriatur), fuisse privatum officio audiendi confessiones pers. Tribunal Inquisitionis. 3° luvat etiam recolere, heic agi de negotio, in quo si quis labatur, id contingit non tam ex vi occasionis, quae alliciat el impellat, quam ex malitia aut fragilitate peccantis. Porro Salmanlic. l. c. n. 46. monuerant, cum his (qui artes licitas et reipublicae necessarias exercent-idem die de huiusmodi officio) non esse agendum, quasi cum occasionariis, sed potius quasi cum labenlibus ex habitu el fragilitate.

187. Concludit s. Alph.: «Si huiusmodi personae *semper* vel *fere semper* lapsae fuerunt et nulla rationabilis spes effulgeat emendationis; tunc dicimus, teneri cum quacumque inclura officium deserere (sed si nulla spes est emendationis, neque spes erit, ut officium relinquat). Quae rursus moderanda videntur, habita ratione occasionis, quae non per se vim habeat ad consensum attrahendum, ut iam diximus. Hinc 1° eiusmodi parcho aut chirurgo denuncianda foret obligatio adhibendi media, quibus voluntas roboretur ad resistendum, non vero obligatio deserendi officium; eo vel maxime 2° quod quisquis ad hasce occasiones semper aul fere semper labitur in consensum, is certe non ea solum occasione, sed alias multoties in eiusmodi peccata se demerget. Remedium igitur non in officii illius per se honesti demissione quaerendum est. Adde 3° quod chirurgi non passim habent tales occasiones, sed forte rarius. Cur ergo professionem chirurgi omnimodo deberent relinquere? Item confessarii non passim habent casus ad manum ila extraordinarios etc.

188. Verum considerandi sunt etiam casus, in quibus non adsit tanta necessitas quasdam actiones ponendi, qualis relucet in officio chirurgi aul parochi.

El brevi res expediri potest, adhibito illo principio, quod aptissimum est solvendae cuilibet quaestioni circa fugiendum aut removendum pec-

candi periculum quodque alias adhibuimus in quaestione de occasione peccandi necessaria (in Tr. *de Poenit.*). Perpendendum nempe in quovis casu erit, utrum in praxi difficilius sit occasionem seu periculum remove, an vero difficilius sit peccatum vitare, praesente occasione vel stante periculo. El adhibita hac norma facile patebit, actiones, quae facile possunt omitti, dimittendas esse vel non dimittendas pro facilitate, qua quis consensum adiicit vel non adiicit pravis motibus ac delectationi carnali, quae easdem actiones consequitur.

189. Superest demum ultima particula regulae illius, quam ex Auctore retulimus sup. n. 171. nempe venialem fore culpam in pollutione, quando levis haec culpa inest actioni, quae illi causam praebet.

El huc sane spectant ea, quae idem Auctor dicit in loco, qui dedit occasionem huic tractationi scii, in Resp. 2.a de delectatione morosa: «Si quis sine causa et necessitate actionem exercet, ex qua intelligit, delectationem carnis *naturaliter* oriluram (v. gr. ex curiositate legit vel audit turpia), tamen sine directa intentione et sine periculo consensus, peccat venialiter; si vero iuslam causam habeat, nihil peccat ». In quibus postrema verba ad praecedentem casum perlinent; prima vero ad praesentem, ubi ceu exemplum affertur lectio curiosa aut auditio curiosa turpium.

190. Quam doctrinam sic probat s. Alph. lib. 3. n. 484.: « Hinc infertur 1° non esse nisi venialem pollutionem, quae oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi (scii, leviter malo) aspectu aul *curiosa lectione venialiter turpi*; quia, ul dictum est, cum causae istae leviter influant, pollutio subsequens potius a causa naturali, quam ab illis procedit ».

Et inferius ibid, idem dicendum affirmat, « si causae sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum femina non diuturnum vel leviter obscenum.

191. El haec thesis plana est. Subdit: « Idem de pollutione involuntarie orta ex *lectione turpi facta ob curiositatem sine pravo animo aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscenis* dicunt Lessius, Sa, Bonacina, cum Vasq., Tamburino, Sporer, Sanchez. Sed in praxi id nunquam concederem el tanto minus si ob lectionem turpem, solius curiositatis causa, frequenter accidit pollutio ». Ubi distinguit, *quando minus frequenter* et *quando frequenter* id contingat.

At enim (dices) cur non concedit? Aul enim non concedit, quia supponit gravem culpam in lectione illa el tunc non manet in hypothcsi. Aul non concedit, licet supponat culpam levem el tunc contradicit sibi, dum generaliter in hypothcsi culpae levis etiam in lectione levem culpam intercedere statuerat.

Verum aperit ipse, quo dicta eius spectent, sic pergens: « Recte enim

dicunt Salmanlicenses et consentit Roncaglia, non excusari a mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem *genere luxuriae*, quae *vehementius* ad pollutionem influunt et alias voluntarie ac sine necessitate ponit, quamvis ipsae per se non pertingant ad mortalia, uti sunt nimirum *curiosa lectio turpist* aspectus picturae obscenae vel coitus animalium, tactus propriorum verendorum aut alterius ex levitate et similia. Ratio, quia respectu istius personae *ob suam pravam dispositionem* talis causa non leviter influit. Secus vero dicunt (Salmantic.), si pollutio ex huiusmodi causis raro eveniat».

Scilicet mortale est *ponere sine* causa actionem in genere luxuriae graviter influentem in pollutionem sive graviter influat per se sive propter pravam dispositionem subiecti.

192. *Doctrinae* praemissae de veniali culpa in causis leviter culpabilibus in *genere luxuriae* s. Alph. lib. 3. n. 484. aliam addit, quae principiis rectis consentanea est.

Nempe, ut ipse arguit, si ratione causalitatis in pollutionem non est gravis reatus in quibusdam actionibus, quae remote influunt in hunc effectum, licet in se spectatae sint peccatum mortale, v. gr. ebrietas, comestio immoderata aul carnis esus in die vigiliae seu abstinentiae; a fortiori non erit gravis culpa in illis actionibus, quae remote influunt el culpabiles sunt solum leviter extra genus luxuriae, cuiusmodi foret equitatio, esus calidorum, modus cubandi etc., si hi actus venialem culpam aliquam habeant, v. gr. ex aliquo excessu, vanitate etc.

Addit tamen probabilius venialiter peccari, quia venialis culpa videtur, permittere sine ulla rationabili causa pollutionem, quam quis praevideat. Addit autem ab hoc veniali excusare quamlibet rationabilem necessitatem, utilitatem aut convenientiam; etiamsi illa causa venialiter illicita esset in genere luxuriae (quod intellige *in se*; nam repugnat alioquin, esse illicitam et esse rationabilem ob convenientiam aut necessitatem). Sed haec ex praeiactis principiis satis patent el ad alia transeundum.

XXL Quaes An voluntas delectationem carnalem positive reprimere teneatur?

Resp. 1. Si voluntas plene eam advertens negative et permissive se habeat, ita ul nec app obel nec repellat, dummodo id non permittat ex ipsius delectationis complacentia nec periculum sil uberioris consensus, probabile est, quod docent Caietan. et Sanchez I. Jfor. c. 12. non peccare mortaliter: lum quia non consentit in delectationem, tum quia moraliter est impossibile, omnes illos motus evitare, tum quia ex iusta causa illos licet permittere, etiam secundum adversarios.

XXII. Respond. 2. lu praxi tamen verius videtur, quod docent Vasquez, Azorius, Lessius, Becan. 1.2. (. 2. q. 5. e. 5, sine iusta causa cis non resistere, C'SC mortale; quia fero semper voluntas est exposita periculo consensus el contrarium credere, est nimia sui confidentia et praesumptio. Moderate Laymann ulramque sententiam probabilem fatetur et ait delectationem videri mortalem, nisi saltem actum simplicis

displicentiae circa illam elicias: etsi efficaciter animum ad alia divertere négliges, cum facile possis et speres, te tali modo posse depellere. Vide Laym. I. 1.1. 3. c. 6. η. X.

193. Prima Auctoris responsio duo continet: Γ leviter tantum illum peccare, qui negative et permissive se habet: 2° ex iusta causa posse motus carnales permitti negative se habendo, etiam ex senlenlia eorum, qui alioqui mortalem culpam in primo admittunt. De hoc postremo prius nonnulla.

194. De hoc ergo Sanchez *Mor.* lib. 1. cap. 2. η. 12. loquens ex mente eorum quoque, qui lethalem culpam ceteroquin in qualibet permissione vident: «Quibusdam videtur haec culpa mortalis etiam cessante consensus periculo, nisi iusta causa non cohibendi appetitus illius effraenati adsit; hac enim occurrente, non solum absque culpa, sed etiam laudabiliter permittet quis delectationem illam, non curans illam repellere. Ut si merito limet fore, ut ex illo conatu in turpiores delectationes incidat vel illa fiat vehementior ac molestior vel, ul explicat Azorius, quando provenit ex causa alioquin necessaria vel utili el ea insistente durat quoque delectatio, vel si quis labore in ea expellenda et eam permanere videns, ob id nil amplius in ea expellenda immoratur ».

195. Itemque Salmantic. tract. 20. cap. 13. η. 20.: respondent, « permitti hos motus posse, quando insurgunt ex iusta causa, v. gr. quando movetur ex lectione necessaria aul utili librorum de hac materia tractantium, ex auditu confessionum, ex tactu ad medendum necessario et aliis huiusmodi. Tunc enim..., amoto consensus periculo..., non tenemur... occasionem el coeptum opus omittere aut reprimere positive hos motus... similiter... quando quis scit el expertus est, dum magis motui excitato resistit, hunc amplius irritari el roborari et contra ipsum minui, quando contemnitur ». El rationem hanc quoque reddunt: « quia tunc habet aliquam illius virtutalem displicentiam, existentem in continuatione operis ex necessitate aul utilitate incepti vel in volitione suspensionis animi aul in cura non consentiendi, quae licet sii inefficax ad reprimendum motum appetitus, est tamen efficax ad reprimendum voluntatis consensum *.

196. Lessius quoque, qui etsi contra primam partem responsionis huius pugnei, tamen de hac secunda sic scribit lib. 4. cap. 3. n. 118.: « Adverte tamen, si causa iusta subsit insistendi alicui operi vel cogitationi, unde talis delectatio praeter intentionem nascatur, non fore peccatum eam non repellere, ul *passim DD. tradunt*.... Quod si causa non sit quidem iusta, tamen aliquid commodi vel humanae utilitatis habeat, ratione cuius illi actioni incumbitur, erit quidem peccatum; probabile tamen est, non fore mortale, modo affectu illam detesleris et prudenter confidere possis, te non consensurum. Ratio est, quia tunc nec expresse nec etiam interpretative videris in illam consentire, cum aliunde causam habeas, cuius affectu operi incumbis libique displiceat, quod talis dele-

elatio vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum sil in studio *curioso* artis medicae vel anatomicae».

Ita Lessius, qui tamen in his non tam respondet praesenti quaestioni, quam praecedenti, an scii, liceat actionem ponere, ex qua praevideamur orilnri huiusmodi motus, nisi iulelligalur de actionis continuatione.

197. Magis ad rem s. Alph. lib. 5. n. 9.: « Notandum, non esse obligationem molibus carnalibus resistendi positive, si iusla adsit causa non resistendi, nempe si quis expertus sil, resistendo magis motus excitari el augeri, vel si motus occasionem habeant ex actione necessaria vel utili, v. gr. ex auditione-confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario ad medendum el simili. Tunc enim ex una parle, causa motuum non tenemur operam relinquere, ut communiter docent DD. et ex alia neque tenemur tunc molibus positive resistere, si non facile negotium sil illos repellere. Sal est igitur tunc negative se habere cum firmo proposito nunquam consentiendi... Croix cum Azor et Sanchez supponit, quod... quando lentalio diu durat et nimis molestum foret iugiler motus positive repellere, nullum peccatum sil eos permittere, negative se habendo. Et sic facere consulit Tournely cum Sylv. his, qui sunt timoratae conscientiae».

198. Post s. Doclorem igitur Confessarius quoad praxim haec prae oculis habeat. 1° Suadeat, ne poenitens ob huiusmodi molestias deserat opus aliquod bonum, v. gr. ministerium audiendi confessiones, studendi etc.

2° Item ne preces aut spirituale aliquod exercitium dimittat eo quod tunc maxime phantasia pessimis imaginibus vexetur et totus infernus el spiritus nequitiae cor eius et corpus invadere videatur.

3° Doceat contemptu potius el insistendo incepto operi resistendum esse. Btnc Auctor lib. 3. tr. 4. cap. 2. dub. 4. resol. 5. in fin.: « Monet tamen Laymann, eum, qui in actionibus honestis et utilibus talem miseriam experitur, facilius liberari contemnendo, quam aestimando, quia imaginatione et timore augetur». Nempe dum quis valde limet, apprehensiones phantasiae magis augentur, vividiores fiunt et, quod adhuc prius est, ipsa facultas hoc trepidationis et irritationis habitu quasi vulnerata manet el inducit miseram illam conditionem, ut interdum homo aliis ridiculus sit, sibi molestus el gravis et ad multa bona ineptus evadat.

Sic dantur, qui nec videre nec alloqui possunt feminam aut puerum aut etiam virum vel religiosum, nisi forte talem speciem praeseferal, quam diceret conditam ad fugandas tenlaciones. Sunt qui nomen mulieris audire non possunt et si audiant, lanium non videntur obsessi el ora oculos, caput distorquent etc. Nec nomen etiam sanctarum, neque B. Virginis Mariae mentionem frunl, non possunt recitare Litanias B. V. nec ss. Imagines intueri, mullo minus audire confessiones etc. Quae omnia ut plurimum hinc ortum habuere, quoi phantasiam ab initio perturbari sibi ita permiserunt, ut quoad hoc dementati vere videantur et reipsa sint.

199. Veniamus modo ad praecipuum quaestionis caput. Quod ul inlelligalur, adverte voluntatem dupliciter consentire posse hisce molibus. 1° expresse approbando, appetendo illos, de ipsis se delectando el nulla controversia est, voluntatem sic graviter peccare. 2° Consentire polesl tacite el virtualiler seu *indirecte*, quatenus non reprimat, neque coercet, cum possii: attamen abstinet ab eorum complacentia, ul A. habet. El de hac secunda voluntate quaeritur, an graviter peccet, si hos motus non reprimat, sed mere negative se habeat.

El Auctor quidem duas lanium sententias referi: alteram eorum, qui dicunt, peccare venialiler tantum illum, qui non resistat, sed mere negative se habet: alleram (quam veriozem dicit) eorum, qui dicunt, eum peccare mortaliter. Sed addenda est tertia sententia apud s. Alphonsum lib. 5. n. 6., aliorum nempe, qui dicunt, illum nihil peccare.

209. Porro idem s. Alphonsus quaestionem ita dirimit, ul fere cum Auctore consentiat, peccare leviter. Nam quoad lres illas sententias, generalim de molibus appetitus sensitivi circa obiectum sub mortali prohibitum, sic habet l. c.: «Tertia el *vera* sententia cum s. Thoma *de Perd.* q. 16. a. 4. ad 10. tenet, cessante periculo consensus, esse veniale non resistere positive molibus illicitis, sed non mortale. Idque videtur expresse confirmare s. Thom. 1. 2. q. 74. a. 4., ubi ait: *Peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed solum in ratione*. Halio igitur est, tum quia consensus ad graviter peccandum non provenit ex appetitu, sed ex voluntate, quae cum non positive consentit, non committitur peccatum mortale: el ideo committitur veniale, in quantum homo cavere debet, ne appetitus trahat post se voluntatem, sed haec obligatio, quando periculum consensus non est proximum, est lanium levis; tum quia si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positive repellere, teneremur ad impossibile; impossibile enim est, ut ait Caiet., omnes hos motus *collective* sumptos positive coercere ».

201. El ista quidem quoad primam pariem responsionis valere possunt, ubi Ancior loquitur in hypolhesi absentiae periculi.

Quoad aliam vero partem, ubi consideratur illud poricinum, faciunt ea, quae s. Alphonsus mox ex eodem principio subiicit ibid. n. 7.: « Ex his tamen infertur, quod quando delectatio venerea supervenit, tenemur sub gravi positive ei resistere; quia huiusmodi commotiones, quando sunt vehementes, si positive non repellantur, saltem per *actum simplicis displicentiae*, trahunt secum consensum voluntatis». Ubi videtis, rationem peti ex periculo consensus. Quo circa s. Alphonsus non videtur quidquam deferre rationi, quam alii in hac quaestione urgent, obligationem videlicet cohibendi appetitum sensitivum, ne in moins inordinatos excurrat.

202. El haec quidem quoad quaestionis substantiam. Sed sunt alia quaedam notatu dignissima tum ut indoles controversiae cognoscatur, tum ut vitentur scopuli inter legendos Doctores.

Et quoad sententiam, quae neque venialem culpam reperit in eo, qui mere negative se habet et quae, ut referi s. Alph. lib. 5. n. 6., iuxta Salmantic. *communiter reicitur* et a Croix dicitur *in praxi nullatenus tenenda*, in primis notandum est diligenter, quomodo eam describunt DD., qui aliquo modo pro ea stetisse dicuntur.

Mittamus Tamburini, qui nec eam se tenere dicit nec quicquam de ipsa statuit aut disserit, sed solum pauca quaedam in *Decal*, lib. 9. cap. 2. dicit ex sententia Ioannis Sanchez et Castropalai. Quocirca cognita horum mente, Tamburini quoque mentem assequemur.

203. Porro Palatis Tract. 2. disp. 2. punct. 10. §. 5. n. 4. supponit, quod « in tali appetitus delectatione (voluntati) *displiceat* ». Et rursus quod « *in voluntate adest displicentia formalis de tali delectatione*, quae displicentia efficaciter delinet voluntatem, ne consentiat, esto inefficax sit ad prava illos motus compescendos ». Post quae tamen, ibid. n. 6. subiicit, omnino retinendam communem sententiam, quod « scii, permittere hos motus turpes et delectationem appetitus sensitivi sit culpa venialis.

At enim cum habetur *illa displicentia*, nonne ex s. Alphonsi auctoritate (sup. n. 201.) iam habetur resistentia positiva? Quid ergo committimus invicem hosce Doctores, quasi monstra opinionum promant?

204. Salmanlicenses defensoribus opinionis illius, quam reiici ab omnibus dicunt, accensent Oviedum. Atqui Oviedus sententiam suam sic exprimit in l. 2. tr. 6. contr. 4. punct. 3. n. 19.: « *Posita displicentia* circa tales motus naturaliter insurgentes et secluso omni periculo consensus, probabile est, voluntatem non peccare adhuc mortaliter, etiamsi positive eos remove non procuret, sed pure negative se habeat ». Ergo et Oviedus supponit *displicentiam* illam, qua iuxta s. Alph. *positive* iam resistitur.

205. Addunt Salmanlicenses Tract. 20. cap. 13. n. 14. opinionem illam *probabilem* dici ab Adamo Tanner.

Atqui Tanner *de Peccat*, disp. 8. q. 4. dub. 4. n. 82. eodem loco, quem Salmanlicenses allegant, sic describit hanc sententiam: « Eos (motus) undequaque cavere in humano convictu difficillimum est..., *displicentiam de iisdem habere*, non item ». Et infr. n. 83.: « Resistentia, quae requiritur ad vitandum peccatum mortale..., non consistit in efficaci voluntate eos motus impediendi, sed *in quacumque etiam simplici displicentia de iisdem* ». In quibus imo expresse aliqua *resistentia* supponitur et quidem illa, quam s. Alph., ut diximus, *positivam* appellat.

206. Ioannes quoque Sanchez (qui et Sanciarius dicitur) *Selecta de Sacramentis* disp. 21. n. 3. sic suam opinionem promit: « Habens delectationem veneream, cessante tamen periculo consensus in eam, nullo modo peccabit, ne venialiter quidem, si solum permittat, appetitum delectari,

negative se habendo, *praesertim si teneat displicentiam in voluntate*, quae licet quantum ad reprimendum appetitum, aclus inefficax sit, quantum ad cohibendum tamen liberum voluntatis consensum, efficax existit, ut acute salis (sicut omnia) animadvertit Sanchez in *Summ.* lib. I. cap. 2. n. 13.

Ergo isti omnes videntur id admississe, quod salis sit, ut dicatur positiva resistentia. Et reipsa talem esse horum sententiam, ipsi Salmanlicenses indicant l. c.

207. Verum ex hisce liquere debet, actum positivae resistentiae, de cuius omissione inter Doctores disputatur, venialisne sit tantummodo, an vero mortalis culpa, non esse merum illum actum *displicentiae simplicis*, qui aclus sit quidem efficax ad cohibendum consensum, sed inefficax sit ad ipsos motus appetitivae partis compescendos; sed esse aliud quidpiam, quod ad ipsos motus inferioris partis seu delectationem carnalem reprimendam conferat, v. gr. an tenearis tunc mentem ad alia divertere, an opus interrompere si facile possis, an assumere occupationem, qua distraharis, an locum aut situm mulare, an ad preces recurrere et huiusmodi quodpiam assumere medium, quo motus illos contundas ac repellas et quaestio est an tenearis ad quidpiam istorum sub gravi, an sub levi tantum peccato sisque reus levis aut gravis culpa, si passive te habendo ac permissive quodammodo sinas tales motus ac delectationes perseverare, donec per se evanescant.

208. Et quaestionem hanc quidem haud mediocriter perturbant Salmanlicenses, dum ad evincendam communioem sententiam, nempe peccari tantum leviter ea omissione, illis argumentis usi sunt, quae controversiae faciem facile immutant.

Et sane Tract. 20. cap. 13. n. 16. dum volunt probare, non esse culpam lethalem non reprimere motus illicitos, ubi absit periculum consensus, sic arguunt: « Si homo teneretur eos reprimere, teneretur etiam sub mortali omnia praecavere, ex quibus praevidemus vel debemus praevidere, hos motus esse excitandos... Unde si agnoscat homo, hos motus ex eo suscitari, quod tali vel tali modo accubat, tenebitur aliter decumbere, imo surgere et se verberare; quod durissimum est. « Similiter teneretur feminam non alloqui nec videre aliaque similia omittere, ex quibus agnoscit, hos motus excitari; quod sane difficillimum est iugumque Christi redderetur non suave, sed durum ». Et dein concludunt: « Ergo certum est, non teneri sub mortali hominem eos reprimere ». Al enim nonne vident boni viri, sic probari, abesse venialem quoque culpam? praeterea nonne notissimum est neminem teneri ad vitandas actiones illas, ne motus oboriantur aut ut reprimantur?

Id ipsum dicendum de alio argumento, quod huiusmodi est. « Si homo teneretur omni molui appetitus sensitivi positive resistere, obligaretur

sub mortali ad impossibilia.; nam omnes istos motus collective sumptos est impossibile vitare etc. ». Ubi 1° confunditur obligatio reprimendi seu resistendi cum obligatione vitandi; quod quidem absurdissimum est quoad eos motus, qui ex natura sua praeveniunt omnimode rationem. 2° Estne haec ratio, qua probetur, culpa venialis esse reum, si quis non reprimat?

209. Ul ergo quidpiam nitidum, hisce impeditis speculationibus sepositis, habeamus, haec capita doctrinae statui debent.

1° Quaestio non infinite de quibusvis molibus fit, sed de concupiscentiae molibus cum delectatione carnali, an teneatur quis eos reprimere positive.

2° Positiva resistentia seu repressio, de qua heic agitur, non est merus aclus simplicis displicentiae de illa delectatione, sive sit displicentia ista *formalis* sive saltem *virtualis*, nempe in alio actu v. gr. propositi quodammodo inclusa; cum qua displicentia stare potest conditio hominis alioquin passive ac permissive quoad illos motus se habentis, ul facile palet in eo, qui non cessat a quapiam horum motuum causa, v. gr. lectione libri.

3° Non fit quaestio de iis, qui habent iustam causam, cur reprimendis eiusmodi molibus non insistant et pro quibus sufficet praedictus actus vel formalis vel virtualis displicentiae; de quibus sup. a n. 194. dictum est.

210. Quaestio ergo est 4°, an in aliis casibus, in quibus nulla rationalis causa subesi non reprimendi hosce motus ac delectationes, teneatur quis praeter illam voluntatis displicentiam, quam inefficacem supponimus ad motus reprimendos, aliud aliquod medium ad id adhibere, sub gravi obligatione an sub levi. Et dixi, displicentiae actum *supponi inefficacem*: quia si motus esset eiusmodi, ad quem reprimendum actus ille displicentiae sufficeret, iam nihil ulterius esset inquirendum, nec esset *inefficax*.

5° Exinde minus attigisse rem videtur s. Alph. (vid. sup. n. 201.) quando positivam resistentiam, qua cohibeatur venerea delectatio, in hoc displicentiae actu constare autumat. Immo s. Alph. tantum non accensendus videretur Auctoribus qui nullam agnoscunt in omissione positivae resistentiae culpam. Nam is, non secus ac illi, satis putat esse displicentiae actum. Etsi hunc sufficere putat quando subest periculum consensus, a fortiori sufficientem dixisset, ubi hoc periculum abest.

6° Quando absit periculum consensus, fatente s. Alph. (vid. sup. n. 200.), vera est sententia, quae docet, omissionem reprimendi hosce motus per aliquod aliud medium, quam sit displicentia illa, de qua supra, meram esse culpam venialem. Imo cum s. Alphonsus in ea affirmatione nullam rationem habuisse videatur huius actus displicentiae, *saltem formalis*, nihil aliud forte exigere ipse videtur, quam actum

hunc displicentiae, ut dici possit, quempiam *satis et positive resistere*, ut vitetur etiam culpa venialis, praesertim si motus leves sint, qui melius contemptu curantur.

211 Hisce non obstantibus 7° limitatio, quam s. Alphonsus communi sententiae apponebat, nempe ubi talis delectatio venerea superveniat, quae facile secum trahat consensum voluntatis, haud levis culpa reum esse, qui non resistat modo aliquo positivo, saltem (ul ipse aiebat) per actum displicentiae, haec, inquam, limitatio videtur adhibenda, quando idem inducatur periculum, etiam adhibito illo displicentiae actu. Nimirum ubi ita urgens est vehementia motus nec homo delinetur ex ulla causa insta, (de qua n. 3.) nec actus displicentiae eximit a facili consensus periculo, haud levis censeri debet obligatio adhibendi aliud medium, v. gr. divertendi alio cogitationem. Sic mentem s. Alphonsi prorsus tenemus nec alioquin discedimus a communi et vera sententia; quippe ista supponit absentiam periculi, quando e contrario, praesente vehementi illa delectatione, istud periculum nequaquam abest.

212. Quoad resistentiam seu modum repellendi aut reprimendi carnales motus, s. Alphonsus nonnulla suggerit tum quoad corpus tum quoad mentem.

Et quoad mentem suggerit 1° cogitationes de passione Domini, de morte, de poenis inferni, de remorsu conscientiae post peccatum: 2° recursum ad Deum, B. Virginem Sanctosque per orationem: 3° actum amoris Dei elicere ac renovare propositum moriendi citius quam peccandi: 4° in actu commotionis animum ad alia divertere, quia hoc quoque est positive resistere. Et 5° si motus sint leves, melius erit contemnere sine positiva resistentia.

Quoad corpus vero s. Alph., ex Auctore, ul inquit, moderno suggerit, lanquam utile, quod commotae partes vestibus tegantur ac comprimantur. Verum hoc istius moderni consilium ab aliis reiicitur: quippe compressio huiusmodi facile poterit acrius irritare etc.

213. Haec autem, quae a s. Alphonso suggeri vidimus, bene attendenda sunt, ul aliquo modo intelligatur, quid illud sit, ad quod hominem in illis adiunctis teneri aiunt Doctores, cum alioquin iidem Doctores dum toli sunt in versanda controversia, an gravis vel levis sit obligatio *positive* resistendi, vix deinde explicant aut ne vix quidem, quid sil ista resistentia positiva. Et ea ipsa media, quae s. Alph. suggerit, potius quam ad comprimendos motus carnales, videntur media quaedam generalia (si excipias corporale illud, quod alioquin alii non admittunt) ad se corroborandum contra lentationes.

21 i. Sed nihil mirum, quod vix aliud suggeri possit. Scite Caielanus (V. *Delectatio*): * Inter subiectionem corporis vel partis sensualis ad rationem, differentia est, quod corporis partes, puta manus et pedes,

obediunt serviliter hoc est absque libertate. Moveo enim manum, quando volo et versus partem, quam volo, nulla existente in manu libera resistantia. Appetitus autem sensualis obedit quidem rationi, sed politice, hoc est cum libertate resistendi. Habet enim proprium motum ac impetum, quo concupiscit adversus spiritum. El hinc fit, ul non ila imputetur motus delectationis homini, sicut imputatur motus manus et non sit signum sufficiens ad probandum consensum tacitum sola perseverantia delectationis post advertentia»), sicut perseverantia motus manus sufficit ad convincendum consensum advertentis. Nam pars sensualis potest perseverare ex proprio impetu, quod non habet locum in manu ».

Ergo cum agatur de motu eiusmodi, qui non ita subiicilur rationi sive in ipsius inchoatione sive in eius cessatione, ut penes ipsam sit absolute et directe cohibere: nihil est mirum, quod nullum medium directum suggeri possit, quo ratio hos motus reprimat ac cohibeat.

215. Si mspiciamus tamen quid suaderi possit et soleat ad retundendam carnis rebellionem, occurrit affliclio ipsius carnis, quae afflictio duplicem partem habet: alteram, quae pabulum ac fomentum subtrahit, uti ieiunia el abstinentiae et vigiliae, alteram, quae dolores laboremque corpori ipsi infligit. Sed priora ad praeveniendos potius motus pertinent.

Porro si sermo sit non de praeveniendis quidem motibus hisce, sed de reprimendis exortis, utique legimus, sanctos viros hoc medio usos el alii quidem se vepribus el spinis nudos volutarunt, alii nivibus, alii algentibus aquis se immerserunt aut alio quopiam modo in carnem propriam saevierunt aut eam sallem castigaverunt iuxta illud Pauli : *Castigo corpus meum et in servitutem redigo* etc.

At apud neminem Doctorum legi, hoc esse medium, quod cadat sub illam obligationem, de qua nunc loquimur; licet subinde suaderi, quando prudentia el adinncla personarum sinunt, alicui possit, ut urgentibus huiusmodi stimulis brachium manumve vellicet seu pungat el similia faciat.

216. Quid ergo inquires est, quod ad retundendam carnis delectationem exigitur? Respondeo, aliud quidpiam esse, quod magis ad hunc finem facit et sin minus directe motum ipsum comprimit, sicut motus manus comprimitur, quia, ul diximus, hi motus non subiiciuntur rationis imperio; attamen indirecte sed simul proxime confert ad eos sedandos.

Etenim licet quandoque huiusmodi motus causam habere queant mere naturalem, circa quam nihil potest ille, qui eos motus patitur; tamen fere semper causam aliquam exlrinsecam habent vel mere materiale, uti v. gr. modum sedendi aut cubandi aut lactum etc., vel causam, nl ila dicam, spirituale, phantasmata nempe, quorum apprehensionem consequitur motus appetitus el effectus quoque in humoribus corporis. Ulraque autem haec causa, nempe et quam materiale diximus el quam spirituale, suo quaeque modo subiicilur dominio rationis.

217. Et quoad mere materiale res est per se manifesta. Si enim motus oritur vel ex contactu vel situ corporis etc., facile est in arbitrii potestate hanc causam remove.

Quoad spirituale vero in potestate rationis est sin minus phantasmata e.\ imaginatione delere, ad certe mentis aciem atque intuitum alio convertere; quod quidem medium eliam s. Alphonsus, ut vidimus sup. n. 212 commemorat et dicit satis efficax esse, ul dicatur positiva resistantia. Sed praeterea non solum possumus phantasmata ila expellere seu subtrahere mentis oculis, sed saepe erit in potestate causam ipsam seu originem horum phantasmatum seu cogitationum abrumpere. Ansam enim habere illa possunt vel ex aspectu sive personarum viventium sive picturarum vel ex auditione colloquii alicuius aut sermonis vel ex lectione libri vel ex meditatione seu consideratione alicuius rei. Quocirca subtracta hac esca ipsi imaginationi, subtrahetur et causa carnalium motuum.

218. Porro, si quid video, huc maxime spectant quaestiones DD. el dum quaerunt, an quis sub levi, an sub gravi teneatur motus illos reprimere el quae culpa sit in omissione huius resistantiae seu in permissione illorum motuum, potissimum intelligunt de casu, quo quis, ul motus istos subortos comprimat, debeat eorum causam avertere.

Hoc autem inde maxime manifestum fit, quod dum causas iustas, ut aiunt, motus istos permittendi seu non curandi recensent, praesertim memorant actiones studendi, audiendi confessiones, medendi etc.

Quocirca resolutio haec maxime eo spectat, ul definiatur, non carere aliqua culpa, quod quis perseveret in ea actione seu circumstantia, quae ansam praebet eiusmodi miseriis idque etiamsi absit periculum consensus, quando sola curiositas, vanitas, otiositas aut culpa quaequam levis in quavis materia est causa eas actiones aggrediendi el in iisdem perseverandi. Quae culpa aberit, quando iusta adest causa eidem actioni insistendi.

219. Quoad consensum autem in delectationem el quoad reprimendas seu expellendas motum causas, phantasmata nempe el cogitationes, non praeceps indicium ferendum.

De hac re Caietanus V. *Delectatio* prop, fin : « Intentio denique hominis contuenda est, quo tendit. Nam postquam plene advertit, si negligil, ul delectetur de illo malo opere, committit formaliter peccatum delectationis morosae. Si autem negligil quidem, sed non ul delectetur de illo malo opere cogitato, sed ex quadam lepidilate seu aliquo huiusmodi, non incurrit formaliter delectationem morosam ac per hoc non peccat mortaliter, nisi exorbitatio fuerit tanta, ul quasi ideo neglexerit, ul delectetur. Nam sicut detrahens non intentione detrahendi, non peccat mortaliter, nisi laesio famae fuerit tanta, ul quasi intenderit ille detrahere, dum non curavit tantam laesionem famae inferre: ila qui negligenter ac per hoc materialiter delectatur de malo opere cogitato, non ul dele-

cietur de ipso, non peccat mortaliter, nisi involutio fuerit tanta, ut redeat in naturam suae formae, ut quasi ideo neglexerit, ut delectetur, dum non aestimavit, tam notabiliter se tali delectabili involvi. Et hinc habes, unde post plenam advertendam nullas negligencias excuses a peccato mortali; quia parvae sunt, in his praecipue, qui habitualiter in animo gerunt, se potius velle mori quam peccare mortaliter. Si enim contingit, hos esse négligentes in eiusmodi cogitationibus delectabilibus, non est eorum negligentia ex affectu ad delectationem de illo malo opere, quod cogitatur. Nec detinentur a tali delectabili ul sic, sed magis ab aliqua passione concupiscentiae, quae sine tali delectabili delineret. Et, ut puto, nunquam aut rarissime sic habituali in antedictam negligentiam mortalem incidunt. Et haec ita accipiantur ad excusandum, ut non foveant ad negligendum ».

Dub. III.

De distinctione peccatorum.

Articulus 1.

Quae peccata distinguantur specie.

XXIII. Respond. Peccata, quoad materiale sive enlilatem positivam, specie distinguuntur ex obiectis formalibus el circumstantiis speciem variantibus, quatenus eae obiecti formalis rationem habent. Quoad formale autem, proxime distinguuntur ab oppositis formis sive rectitudine virtutis qua privant: remote autem el fundamentaliter, ex obiectis. Ita *Tann.* d. 4. *de pec.* d. I. q. 2. Ratio primae partis est, quia omnes actus specie distinguuntur ex obiectis, peccata autem quoad materiale, dicunt ipsos actus. Ratio secundae partis; quia privationes proxime distinguuntur specie a formis, quibus privant: sed peccata formaliter sunt privationes rectitudinum oppositarum. Hinc tertiae partis; quia rectitudo virtutis specificatur proxime ex obiecto: ergo privatio rectitudinis ex eodem remote.

220. Cum peccata in confessione sacramentali sint exponenda secundum suam speciem (si mortalia sint) el Tridenlin. sess. 14. cap. 5. praecipiat, aperiendas in confessione circumstantias esse, quae speciem mutant; proinde haec tractatio summi momenti est et ul ait Valentia in 1. 2. disp. 6. q. 2. punct. 1. * huius rei explicatio vel maxime ad confessarios pertinet, ut norim, quaenam peccata *citra controversiam* exprimenda in confessione sint ». Et dicit, *citra controversiam*; quia quoad circumstantias, quae peccati speciem non mutant, non constat, esse obligationem confitendi.

Verum quam maxime est dolendum, quod cum materia sit tanti momenti et tam scitu necessaria et in qualibet confessione imo et confessionis parte (si res sii de peccatis mortalibus) in praxim veniens, tamen Doctores inter se non conveniant in assignanda quapiam regula

generali, ex qua decerni facile possit, quandonam habeatur diversitas seu distinctio ista peccatorum specifica; imo Croix lib. 5. n. 121. disserte enunciat: « difficile est pro hoc invenire unam regulam, quae sil adaequata idest, quae conveniat omni el soli distinctioni specificae (nempe quae deserviat ad dignoscendas omnes differentias specificas et simul non extendatur ad differentias accidentales), ita ul possimus dicere: ubicumque haec regula invenitur, ibi est distinctio specifica peccatorum el ubicumque est distinctio specifica peccatorum, ibi haec regula invenitur: hinc AA. in varias vias abierunt ».

221. Illud tamen solari nos debet, quod difficultas non tam in distinguendis reipsa peccatorum speciebus resideat, quam in assignanda quapiam regula, quae complectatur casus omnes, in quibus al-oquin distinctionem hanc specificam haberi penes Doctores constat. Quam quidem difficultatem Croix potius quam minueret, auxisse dicendus est, quando regulam hanc ila generalem esse postulat, ul comprehendat non modo distinctiones peccatorum secundum speciem *ethicam* seu *moral-m*, quae petitur ex diversa ul ila dicam *materia* peccati, sed eliam distinctionem secundum speciem *theologicam*, quae peliptr ex gravitate vel levitate reatus intra eandem speciem ethicam.

Quocirca quaestio hoc loco sic agitata evadit potius *speculativa*; qua statuatur ac veluli coordinentur principia, secundum quae Doctores rationem reddunt distinctionis, quae communiter admittitur inter diversas peccatorum species.

222. Diversas theorias de hac re sic recenset Croix lib. 5. n. 121. qui et praeterea memorat earum auctores seu patronos. « 1° Aliqui pro regula ponunt: si peccata mereamur poenas *notabiliter* diversas, tunc distinguere specie. — 2° Alii dicunt, considerandam esse deformitatem, quam actus peccati habet cum recta ratione et tunc recurrendum esse ad iudicium prudentium. — 3° Alii dicunt, non posse absolute et universaliter aliunde colligi, quam ex communi prudentium sensu el apprehensione. — 4° Alii dicunt, inde esse colligendum, si in aliquo sit specialis ratio cur prohibeatur: quod ut deprehendas compara duo peccata inter se v. g. furtum centum ducatorum el furtum unius ducali, item furtum el homicidium et quaere ex te: si peccatum, quod ex illis duobus est gravius, esset licitum, foretne eliam aliud licitum? nempe si furtum centum ducatorum foret licitum, foretne licitum etiam furtum unius ducali? si homicidium esset licitum, foretne licitum eliam furtum? Si affirmas, non distinguuntur specie; quia non superent ratio prohibendi: si negas, distinguuntur specie; quia adhuc erit specialis ratio illud prohibendi. — 5° Alii dicunt colligendum esse ex diversis dictaminibus conscientiae, quibus peccata opponuntur. — 6° Alii, si opponuntur diversis specie virtutibus, aut si saltem habeant diversum modum oppositionis ad eandem

virtutem. — 7° Alii dicunt, colligendum esse ex obieclo, fine et circumstantiis et modo tendendi (ex postrema particula scii, *modo tendendi* Croix n. 128. post alios sumit regulam, qua comprehendat distinctionem etiam speciei theologiae). — 8° Alii ex diversitate legum seu praeceptorum, quibus peccata opponuntur ».

223. Nos haec omnia nequaquam persequemur. Quo defectu autem haec aut alia ex his regulis laborare censeantur, videsis apud Valentia in 1. 2. disp. G. q. 2. punct. 1. el Croix lib. 5. a n. 122. Salis erit nobis explicasse doctrinam Auctoris, qui in unicam regulam quodammodo duas compingit, alteram nempe qua distinctionem peccatorum specificam desumit ex diversitate obiectorum el alleram, quae eandem distinctionem dimetitur ex oppositione ad virtutes diversas etc.

El quidem duas hasce rationes distinguendi specificice peccata ita inter se comparatas esse, ul altera in alleram reducatur, plures testantur el concedunt Doclores.

Ita, ut alios praetereamus, s. Alphonsus lib. 5. n. 32.: « Quaestio magna est inter s. Thomam et Solum, an distinctio specifica proxime sumatur ab obieclis diversis peccatorum, vel a diversis virtutibus, quibus peccata opponuntur, s. Thomas 1. 2. q. 72. art. 1... et alii tenent, proxime desumi ab obieclis specie diversis... Scotiis vero... et alii tenent, distinctionem specificam desumi a virtutibus, quibus opponuntur peccata... Utraque sententia est probabilis, el utraque revera in idem coincidit... Sed secunda distinguendo peccata per oppositiones ad virtutes, planior est et facilior ».

224. Ita et Suarez in 1.2. Tr. 3. qui est *de Bonitate et malitia actuum Human*, disp. 7. sect. 7. n. 4. et G. relatis sententiis Scoti et s. Thomae his verbis: « Tertia sententia est Scoti, quod malitia sumit unitatem vel distinctionem ex honestate, qua privat; *quam aliis verbis refert et non improbat s. Thomas* 1. 2. q. 72. ari. 9. ad L, scii, actum sumere suam rationem ex virtute, cui opponitur... Quarta opinio est. malitiam actus, seu actum malum sumere speciem suam ex obiecto. Ita sentit s. Thomas 1. 2. q. 18. ari. 2. el 5. el q. 72. art. 1... *In. re* tamen non est contraria praecedenti, sed magis explicat radicem actus mali ut sic».

225. Et Laymann lib. i. Tract. 3. cap. 2. n. 2. licet aliam regulam statuatur pro peccatis contra praecepta positivae legis, aliam pro contrariis legi naturali, quoad haec tamen sic conciliat in unam doctrinas s. Thomae et Scoti: «Unitas el diversitas specifica peccatorum, quae el quatenus naturali legi adversantur, proxime ac formaliter desumitur ex rectitudine seu honestate virtutis, cui opponuntur: remote autem el fundamentaliter ex obiecto ».

226. Denique Tanner ipse, c quo Auctor sua referre se dicit, idipsnm affirmat; ut videbimus mox explanantes doctrinam Auctoris. Qua in re

hoc advertam, quod Tanner doctrinam huiusmodi tradat solum pro peccatis commissionis, aliam vero, disp. 4. *de Peccat*, q. 2. dub. 1. n. 16. tradat pro peccatis omissionis. Sed modo id seponemus et quaeremus de sensu doctrinae ab Auctore traditae.

227. Triplicem partem responsio habet. Prima statuit peccata, quoad esse materiale seu quoad enlilaem positivam, specie distingui turn ex obieclis formalibus, tum ex circumstantiis, quae mutant speciem.

Auctor distincte considerat peccata *quoad esse eorum materiale* el dein *quoad esse formale*. Ul haec facile inlelliganlur, mateiale et formale peccati hoc loco usurpatur eodem modo ac a s. Thoma 1. 2. q. 71. art. 6., ubi ait: « Dicendum, quod... peccatum nihil aliud est, quam actus humanus malus. Quod autem aliquis actus sit humanus, habet ex hoc, quod est voluntarius..., sive sil voluntarius quasi a voluntate elicitus, ul ipsum velle et eligere, sive quasi a voluntate imperatus, ul exteriores actus vel locutionis vel operationis. Habet autem actus humanus, quod sil malus, ex eo quod caret debita commensuratione. Omnis autem commensuratio cuiuscumque rei attenditur per comparisonem ad aliquam regulam, a qua si divertat, incommensurate erit... Et ideo Augustinus in definitione peccati posuit duo: Unum, quod perlinet ad subslanliam actus Immani, quod est quasi *materiale* in peccato, cum dixit, *Dictum vel factum vel concupitum*; aliud autem, quod perlinet ad rationem mali, quod est quasi *formale* in peccato, cum dixit, *contra legem aeternam* ».

Quae duo s. Thomas 1.2. q. 72. art. 1. sit memorat: « Dicendum, quod ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus voluntarius el inordinatio eius: quae est per recessum a lege».

228. Prima itaque pars responsionis est, peccatum materialiter consideratum, seu prout est quidam actus positivus seu entitas positiva, speciem suam desumere ex obieclo formali (idesl prouti ohieclum consideratur in genere moris).

Rationem addit Auctor, quia omnes actus specie distinguuntur ex obieclis. Ergo ex obieclis distinguuntur specie etiam peccata, quippe quae quoad esse eorum materiale el ipsa dicunt actum aliquem.

El haec quidem est doctrina s. Thomae. Ita 1.2. q. 18. ari. 2.: « Donum vel malum actionis, sicut et ceterarum rerum attenditur ex plenitudine essendi vel ex defectu ipsius. Primum autem, quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id, quod dat rei speciem. Sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma, ita actio habet speciem ex obieclo, sicut et motus ex termino. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, ita et prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto convenienti, unde et a quibusdam vocatur bonum *ex genere* dein infra dicit *specie*') puta *uti re sua*. Et sicut in rebus naturalibus

primum malum est, si res generata non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo, sed aliquid loco hominis: ita primum malum in actionibus moralibus est quod est ex obiecto, sicut *accipere aliena* et dicitur malum *ex genere*, genere pro *specie* accepto, eo modo loquendi, quo dicimus humanum genus totam humanam speciem ». Quae doctrina eo recidit, ut dicamus, actum esse illius speciei, cuius est obiectum, in quod tendit, sive bonum sive malum et quidem *talibus* specificae *bonitatis* vel *talibus* malitiae, qualis est bonitas vel malitia specifica obiecti.

229. Addit Auctor, actum, hoc pacto consideratum, specificiter distingui etiam « ex circumstantiis speciem variantibus, quatenus eae obiecti formalis rationem habent ».

Quoad rem doctrina nihil difficultatis habet et obvia est ad intelligendum, nempe actum sumere speciem etiam ex circumstantiis, quae variant speciem, v. gr. circumstantia rei sacrae addit speciem sacrilegii in furto, circumstantia status coniugalis addit speciem adulterii in fornicatione etc.

Verba autem « *quatenus eae* (scii, circumstantiae) *habent rationem formalis obiecti* » non sunt circumscriptiva seu limitativa; sed reddunt rationem seu explicant, quomodo circumstantiae eiusmodi speciem mutant.

230. Quod quomodo contingat, sic explicat s. Thomas 1. 2. q. 18 art. 10. « Quod in uno actu accipitur ut circumstantia superaddita obiecto, quod determinat speciem actus, potest iterum accipi, ratione ordinante, ut principalis conditio obiecti determinantis speciem aclus: sicut tollere alienum habet speciem ex ratione alieni; ex hoc enim constituitur in specie furti et si consideretur super hoc ratio loci vel temporis, se habebit in ratione circumstantiae. Sed quia ratio etiam de loco vel de tempore et aliis huiusmodi determinare potest; contingit conditionem loci circa obiectum accipi ut contrariam ordini rationis, puta quod ratio ordinat, iniuriam non esse faciendam loco sacro; unde tollere aliquid alienum de loco sacro, addit specialem repugnantiam ad ordinem rationis et ideo locus, qui prius consideratur ut circumstantia, nunc consideratur ut *principalis conditio obiecti rationi repugnans* et per hunc modum quodcumque aliqua circumstantia respicit specialem ordinem rationis vel pro vel contra, oportet quod circumstantia det speciem actui morali bono vel malo ».

Verumtamen quod circumstantia sit *instar obiecti*, id nimis generaliter diceretur. Nam iuxta s. Thomam id solum tunc coniungit, quando circumstantia addit speciem peccati prorsus disparatam a specie aclus, cuius est circumstantia. Illa s. Doctor *De mal.* q. 2. art. 6. ad 2.: « Aclus moralis recipit speciem ab obiecto: non tamen propter hoc excluditur, quin recipiat speciem per circumstantias; quia ex circumstantia potest considerari in obiecto aliqua nova conditio, per quam dat speciem actui.

Putat, si dicam, accipere rem alienam in loco sacro existentem: hic consideratur *conditio obiecti* ex circumstantia loci et sic fit species furti, quod est sacrilegium ex circumstantia loci, et non ex condicione obiecti. Et similiter necesse est accidere, quodcumque species peccati, quae per circumstantiam constituitur, *comparatur ad peccatum praeintelleclum, ut species ad genus*, sicut sacrilegium ad furtum, vel adulterium ad fornicationem. Quando vero species peccati ex circumstantia proveniens, *non est species peccati praeintellecti*, sed est quaedam alia species disparata, tunc potest intelligi, quod circumstantia dat speciem, non secundum quod ex ea resultat aliqua conditio circa obiectum, sed secundum quod *illa circumstantia consideratur ut obiectum* alterius aclus circumstantis: sicut si aliquis moechatur ut furetur, additur quaedam alia species peccati propter actum intentionis tendentem in malum finem, qui est obiectum intentionis ».

231. Secunda pars responsionis Auctoris affirmat, peccata *quoad formale* proxime distingui ab oppositis formis sive *rectitudine virtutis, quae privant*; remote vero et fundamentaliter ex obiectis: quae est tertia responsionis pars.

Et reddit rationem, quia privationes proxime speciem suam desumunt a formis, quibus privant sive a rectitudine virtutum oppositarum; virtutes autem specificantur ab obiectis: ergo remote seu mediale etiam haec inordinatio formalis specificatur ab obiectis.

232. Tanner, e quo Auctor haec omnia sumpsit, studiose conatur ostendere, s. Thomam non repugnare suae huic theoriae. Iuvat haec s. Thomae verba exscribere, ut inde melius pateat, quid sibi velit ipse Tanner.

S. Thomas itaque 1. 2. q. 72. art. 1. ad quaestionem « Utrum peccata differant specie secundum obiecta », sic respondet: « Dicendum, quod... ad rationem peccati duo concurrunt, scii, aclus voluntarius et inordinatio eius, quae est per recessum a lege. Horum autem duorum unum per se comparatur ad peccantem, qui intendit talem actum voluntarium exercere *in tali materia*; aliud autem, scii, inordinatio aclus, per accidens se habet ad intentionem peccantis... Manifestum est autem, quod unumquodque consequitur speciem secundum illud, quod est per se, non autem secundum illud, quod est per accidens; quia ea, quae sunt per accidens, sunt extra rationem speciei. Et ideo peccata specie distinguuntur ex *parte actuum voluntariorum magis, quam ex parte inordinationis in peccato existentis*. Actus autem voluntarii distinguuntur specie secundum obiecta, ut in superioribus ostensum est. Unde sequitur, quod peccata proprie distinguantur specie secundum obiecta ».

Tanner bene innititur verbis « *ex parte actuum magis, quam ex parte inordinationis* etc. et concludit, ex s. Thoma peccata distingui etiam penes virtutes oppositas « atque hoc, inquit l. c., in re non est diversum

ab eo, *quod est distinguere specie secundum obiecta*, cum ipsae virtutes specie distinguantur secundum obiecta ».

Quocirca s. Thomas 1. 2. q. 72. art. i. ad 2. apposite ad rem, cum sibi obieisset: « Malum, cum sit privatio, distinguitur specie secundum diversas species oppositorum: sed peccatum est quoddam malum in genere humanorum actuum; ergo peccata magis distinguuntur specie secundum opposita, quam secundum obiecta »: Respondet: « Dicendum, quod peccatum non est pura privatio, sed actus debito ordine privatus et ideo peccata magis distinguuntur specie secundum obiecta actuum, quam secundum opposita: quamvis etiamsi distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem rediret; virtutes enim distinguuntur specie secundum obiecta ».

Ex quibus patet, s. Thomam ideo distinctionem specificam petere ab Obiectis; quia considerat *actum* ipsum et alioquin concedit, privationem seu inordinationem petere speciem ex oppositione ad rectitudinem virtutis oppositae; licet addat, hanc specificam virtutum distinctionem desumi et ipsam ex obiectis.

Hinc idem s. Thomas alibi 2. dist. 42. q. 2. art. 2. q. 1. ad 1. sic ulrumque coniungit, « Dicendum ergo, quod divisio peccati in species suas essentielles est *per oppositum virtutis*; quia oportet, quod sit secundum obiectum, ex quo specificatur peccatum et virtus ».

233. Et haec satis iam sint de hac quaestione minus necessaria; quia necessitas polior est, ut cognoscamus, quando in eis quae peccata specie differant. Atqui proposita quaestio non illuc tendit, sed solum quaerit, quatenam sit generalior regula sive formula, quae omnes casus sub se comprehendat; num oppositio ad virtutes, num comparatio ad obiectum. At enim postquam eo deveneris, ut statuas posteriorem hanc formulam esse praefendam, quia cum virtutes quoque specificentur ex obiecto, distinctio specierum tandem petenda sit ex obiectorum differentia, postquam, inquam, id constitueris, quid demum conclusisti quoad propositum nobis scopum, ut sciamus, quae peccata specie differant? Nam ulterior necessaria aderit quaestio, quatenam obiecta ita differant, aut quando ita differant, ut diversam speciem inducant.

Insuper haec quaestio agitabatur a *supremis* illa formulam stabilendam et hanc quaerebant in doctrina s. Thomae, cum speciem sumendam dicit ex obiectis vel ex oppositis virtutibus, quae ex obiecto specificantur. At enim s. Thomas ipse fatetur, eam regulam non esse generalem. Sic enim habet *De m. il.* q. 2. art. 6.: « Nec est dicendum, quod differant (peccata) specie secundum differentiam praeceptorum; sed magis e converso praecepta (scilicet, naturalia) distinguuntur secundum differentiam virtutum vel vitiorum; quia praecepta ad hoc sunt, ut secundum virtutem operemur et peccata vitemus. Si vero aliqua essent

peccata solum quia prohibita, in his rationabile esset, ut secundum differentiam praeceptorum specie peccata differrent ».

Hac ergo absoluta quaestione, inquiremus, quando in praxi distincta censerentur specie debeant peccata: quod A. praestat in subiecla Resolutione.

Lex quibus resolves.

XXIV. Peccata specie differunt, non tantum quae diversis virtutibus, sed etiam quae eidem opponuntur extreme, ut prodigalitas et avaritia: vel ratione diversae difformitatis, id est quae adeo diversa ratione et malitia eiusdem virtutis materiam attingunt, ut quantum est ex natura eiusdem peccati, non sit eadem facilitas, moraliter loquendo, neque propensio utrumque peccatum committendi; qualia sunt homicidium, furtum, adulterium, detractio.

234. Modum ergo assignat A., quo cognoscatur, quando peccata specie differunt, scilicet. 1° cum opponuntur diversis virtutibus, v. gr. castitatis et iustitiae aut caritatis: 2° quae eidem quidem virtuti opponuntur, sed extreme id est per opposita extrema, scilicet, per excessum vel per defectum, uti rusticitas et dissolutio relate ad eulapeliā: 3° quae diversa ratione attingunt materiam eiusdem virtutis, uti peccata, quae Auctor enumerat opposita iustitiae.

235. Et quod spectat ad oppositionem cum diversis virtutibus, merito s. Alphonsus lib. 5. n. 32. ait, hanc viam planiorem esse ad peccatorum distinguendas species; quippe et cognitio haec diversarum virtutum facilius est et in promptu nec difficultatem habet comparatio cum eisdem virtutibus facienda. Sic facile est distinguere specie periculum, quod est contra religionem et fornicationem contra castitatem.

Verumtamen maior haec facilitas ex eo provenit, quod ad manum sit modus quidam materialis rem expediendi, quatenus facile est materialiter distinguere virtutem a virtute. At enim tanta ista facilitas evanescet, si quis nosse praeterea velit rationem distinctionis inter easdem virtutes. Diversitas enim virtutum petitur a differentia obiectorum in genere moris. Ergo quodcumque non solum materialiter, sed rationabiliter quoque nosse quis velit distinctionem peccatorum per species, eo denique deveniat oportet, ut illam quaerat in morali obiectorum differentia.

236. Porro specifica obiectorum moralium differentia consistit in diversitate bonitatis et in diversitate malitiae. Bonitas autem vel malitia moralis obiectiva exsurgit ex convenientia vel inconvenientia eum naturae rationali sive cum recta ratione. Tunc ergo habebimus diversam bonitatem, cum diversa est ratio, cur aliquid bonum sit et vicissim diversam malitiam habebimus, quando diversa est ratio, cur obiectum non conveniat cum rationali creatura.

Hinc videmus, cur quidam sup. 222. tunc specie differre peccata dixe-

rint, quando in iis diversa est ratio, cur prohibeantur. Hinc pariter palam iit, cur alii cum Pallavicino, apud Croix lib. 5. n. 121., diversitatem specificam colligendam dicant ex diversis diclaminibus conscientiae seu rationis, quibus peccata opponuntur, quae regula fere coincidit cum praecedenti, quae est Ilarnoldi apud Croix, ibid., aut cum alia aliorum apud Croix. n. 223., qui statuebant, turn haberi diversae speciei peccata, ubi inveniuntur notabiliter diversae disconvenientiae cum natura rationali.

237. Croix haec omnia respuit, quasi regulae sint inadaequalae el insuper (n. 126.) addit, « *remanere quaestionem, quando diclamina deleant dici specie diversa* » itemque (n. 125.), *nos nondum scire, quandonam et unde colligi debeat, quod in his vel illis sit diversa ratio prohibendi*.

At enim nonne eodem incommodo laborat regula, quam ipse ceu unice idoneam proponit? Ista enim sic se habet: « Si obiectum vel modus tendendi actus peccaminosi sit notabiliter diversus in genere moris, recte colligimus malitiam specie diversam inesse actui ». Atqui, nos subdumus, nos adhuc nescire, quandonam et undenam colligenda et definienda sit ista notabilis diversitas obiecli aul modi tendendi actus peccati. El sane diversitas obiecli in genere moris exsurgit ex diversitate disconvenientiae ad rationem, seu naturam rationalem. Ergo res recidit in eam regulam, quam ipse reiicit.

238. Quoad secundam el tertiam partem praestat afferre illa, quae s. Thomas habet *de Mal.* q. 2. art. 6.: « Cum aclus moralis sil actus, qui est a ratione procedens voluntarius, oportet quod actus moralis speciem habeat secundum aliquid in obieclo consideratum, *quod ordinem habet ad rationem*. Et sic in praecedenti quaestione (scii. art. I. eiusd. quaesi.) dictum est, quod si sit conveniens rationi, erit aclus bonus secundum speciem, si autem sil discordans a ratione, secundum speciem malus erit. In hoc autem, quod non est conveniens rationi circa obiectum consideratum, diversificari potest peccati species dupliciter, uno modo quidem materialiter, alio modo formaliter. *Materialiter* quidem per oppositum ad virtutem (haec ad 3. pariem resolutionis perlinent). *Differunt enim virtutes specie, secundum quod ratio medium adinvenit in diversis materiis*; puta, iuslilia est secundum quod ratio medium constituit in commutationibus et distributionibus et huiusmodi actionibus... et sic de aliis... Sic ergo el per oppositum ad virtutes peccata differunt specie *secundum diversas materias*, puta homicidium, furtum, adulterium.... Sed quia circa unam materiam, cum sit una virtus, contingunt esse peccata specie diversa, oportet secundo considerare *formaliter* diversitatem speciei in peccatis (haec pertinent ad 2. pariem resol.), prout scilicet peccatur vel secundum superabundantiam vel secundum defectum, sicut differt timiditas a praesumptione el illiberalitas a prodigalitate,

vel secundum diversas circumstantias, sicut species gulae distinguuntur secundum ea, quae hoc versu continentur: Praepropere, laute, nimis, ardentem, studiose (vid. 2. 2. q. 148. ari. 4.) ».

Quoad secundam itaque pariem, videlicet quoad oppositionem conlra eandem virtutem, nihil est quod addatur, nisi quod notandum venit, id valere solum de virtutibus, quae in medio quodam consistunt, non vero in aliis, v. gr. in carilqte.

239. Quoad Iertianj vero pariem, in qua tertius modus specificandi peccata assignatur, Auctor post Tanner disp. 4. *de Peccat.* q. 2. dub. 1. memorat *diversam deformitatem* ex diverso modo, quo peccatum attingit materiam unius virtutis. El deinde ponit exemplum petiitum ex virtute iusliliae, cui apponuntur quatuor diversa peccata, scii, homicidium, furtum, adulterium, detractio. Tum addit diversum modum attingendi materiam virtutis esse eiusmodi, ut non sil eadem facilitas committendi utrumque peccatum.

Verum s. Thomas non dixit, ea peccata conlra iuslitiā specie diversificari ratione diversi modi, quo attingant *materiam eiusdem virtutis*, sed potius dixit diversas esse materias eiusdem virtutis. Vid. eius verba sup. n. 238.

Scilicet etsi in diversis materiis ab una virtute devietur, attamen specialis polest esse ratio, cur in iis a virtute recedatur sive specialis deformitas a virtute in iis reperiri potest, quemadmodum pariter specialis ratio in iisdem materiis esse potest exercendae virtutis. Ila differunt peccata conlra iuslitiā, homicidium, furtum, adulterium, detractio. Nam ipsa diversitas materiae efficit ut specialis sil recessus a iuslilia el violatio ordinis specialis, quem recta ratio requirit. Unde sunt diversae deformitates contra eandem virtutem.

240. Iia s. Thomas diversas species luxuriae contra naturam iuxla materiae deformitates recenset 2. 2. q. 154. art. 11.: « Ibi est determinata luxuria species, ubi specialis ratio deformitatis occurrit, quae facit indecentem actum venereum. Quod quidem polest esse dupliciter. Uno quidem modo, quia repugnat rationi rectae, quod est commune in omni vitio luxuriae (scii, ul ait arlic. 1°, quod aliquis non secundum rectam rationem delectatione venerea utatur). Alio modo, quia etiam super hoc repugnat ipsi ordini naturali venerei aclus, qui convenit humanae speciei, quod dicitur vilium conlra naturam. Quod quidem polest pluribus modis contingere. Uno quidem modo, si absque omni concubitu, causa delectationis venereae, pollutio procuretur, quod perlinet ad peccalum immunditiae, quam quidam mollitiem vocant. Alio modo si liat per concubitum ad rem non eiusdem speciei, quod vocatur beslialitas. Tertio si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum vel feminae ad feminam, ul Apost. dicit ad Rom. 1., quod dicitur sodo-

niiticum vilium. Quarto si non servetur naturalis modus concumbendi, aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos et bestiales concumbendi modos ».

241. Ceterum quandonam diversa sit species vel generalim ob oppositionem ad diversas virtutes, vel per oppositionem extreme ad eandem virtutem, vel per diversam deformitatem contra unam virtutem, haec omnia discuntur in tractatu de virtutibus et vitiis, quod est argumentum Secundae Secundae Pariis Summae s. Thomae et praxis utcumque supplebit per decursum Tractatum.

242. Quaestionem heic subdunt DD. notatu dignissimam el s. Alph. habet lib. 5. n. 33.: An ex diversis praeceptis (circa eandem rem) peccata (plura) specie distinguantur. El bene respondet s. Alph.: « Dicendum cum communi, quod si praecepta distinguantur tantum ex parte legislatorum (ul est in furto, quod prohibetur lege divina el humana), minime inducunt distinctionem specificam peccatorum; quia diversitas legislatorum non efficit praeceptum esse formaliter diversum, sed lanium materialiter. Secus, si praecepta distinguantur ex parte molivi ad prohibendum; quia tunc diversae virtutes laeduntur: prout si quis frangeret ieiunium praeceptum ab Ecclesia et ad quod volo simul se obstrinxit. Tunc enim laederet temperantiam, ex qua Ecclesia ieiunium imperat el religionem, ex qua Deus praecipit vola observari ». Ita s. Alph. cum communi.

243. Tota ergo cura eo debet intendere, ul sciatur, an plores obligationes a pluribus legibus profluentes, sint plures materialiter, an formaliter. Erunt plures *materialiter*, quando cunctae eandem rem exigunt ob unum idemque molivum alicuius virtutis. Ita v. gr. incestus, sodomia, adulterium prohibentur eodem unico motivo a lege ecclesiastica et a lege civili, ac prohibeantur iure naturae. Ila cl sacrilegium, quod committitur in stupranda Moniali, eodem motivo a iure naturae, lege civili et lege ecclesiastica prohibetur. Ita, inquit s. Alph. lib. 5. n. 33., sacerdos beneficiarius, omittens officium divinum, ad quod tenetur tum titulo Ordinis sacri tum titulo beneficii, unum peccatum committit; quia ex eodem religionis motivo uterque titulus recitationem exigit. Peccaret tamen insuper contra iustitiam, si animum haberet faciendi nihilominus fructus suos, ut ait s. Alph. lib. 4. n. 145.; secus si vellet restituere, ul ait lib. 5. n. 33.

Erunt vero plures *formaliter*, quando aliqua lex seu obligatio exoritur seu imponitur ex motivo alterius honestatis, ac imponatur ab alia lege; unde in endem actu habebitur oppositio ad diversas virtutes, ad quas tenebaris ac plures inter se diversae in eodem actu aderunt deformitates seu turpitudines. Ita triplicem obligationem diversam formaliter habet audiendi missam die festo ille, qui praeter obligationem praecepti Ecclesiae ad id teneatur ob votum et insuper ob iuramentum. Ratio quia

licet et praeceptum Ecclesiae el votum el iuramenium obligent ex motivo religionis, obligant tamen ex diversa honestatis ratione, scii, praeceptum Ecclesiae ut cultus Deo deferatur, votum ob fidelitatem Deo servandam, iuramenium ne Deus in falsi testimonium vocetur.

Ita constitutus in sacris Ordinibus violando castitatem duplex specie distinctum peccatum committit, nempe el luxuriae contra virtutem castitatis el sacrilegii contra religionem, in cuius gratiam Ecclesia aut legem (ut absurde quidam voluerunt) aul votum castitatis imponit.

Ila qui sacerdotem occidit, duas formaliter leges violat, alleram naturalem, ex qua violatur *iustitia*, aliam ecclesiasticam, vi cuius violatur *religio*, cuius intuitu Ecclesia occisionem clerici prohibet. Si vero et lege naturae putas interdictam occisionem personae Deo sacrae intuitu religionis, hoc exemplum duas utique habebit malitias, sed ex ulraque lege materialiter sumpta, ul diximus de incestu et adulterio.

Articulus II.

Quae peccata distinguantur numero.

XXV. Respond. Numéro distinguuntur duobus modis. I.F.x diversis obieclis numero totalibus, non materialiter el physice tantum, sed etiam formaliter el moraliter distinctis. 2. Per interruptionem actuum moralem. Filliuc. t. 21. c. 8.

Dico *moralem*; quin, etsi ad distinctionem numericam physice sufficiat quaevis interruptio: in ordine tamen ad confessionem non multiplicamur, nisi moraliter multi sint; quia, sicut in confessione actus moralis, ila etiam multiplicatio et distinctio moralis attendi debet.

Porro actus moraliter interrumpuntur, ila ut nec virtualiter nec interpretative manere censeantur: 1. per contrariam voluntatem et propositum: 2. per cessationem ab actu voluntariam et liberam: 3. per cessationem involuntariam el naturalem, sive ca liat per somnum sive per distractionem ad alia. Per somnum quidem; quia cum in illo cesset usus rationis, non continuatur actio libera et moralis: per distractionem vero; quia per illam prior cogitatio iit involuntaria, ideoque si ad eam redeatur, fit voluntaria et moraliter multiplicatur, lia Vasq. etc. Quae sententia, etsi in peccatis externis tenenda sil, in internis tamen non habet locum, secundum Fili. t. 21. c. 8. n. 319. Datio est, quia etsi per hanc interruptionem physice actus multiplicetur, non tamen moraliter; quia hoc ipso, quod animus involuntarie distrahitur, remanet interpretative prior voluntas, cum non sit retractata aul aliter interrupta. V. el'am Bald. d. 21. n. 3.

Ex dictis resolves.

XXVI. 1. Unum numero peccatum committit, qui uno actu odii vel detractationis fertur in 10. homines, qui uno ictu duos occidit, qui uno actu vult omittere officium Horarum per mensem, ieiunium per quadragesimam. Quia etsi haec obiecla physice sint plura, sunt tamen unum moraliter el formaliter, quatenus in uno actu

heic *c/* nunc coniunguntur. Ita Navar. Fill. Bonae, d. 2. q. *i.* p. 1. contra Azor, Vas'f. etc. qui satis probabiliter dicunt esse peccata distincta. Verum sive 10. peccata dicas, odise v. gr. 10. homines, sive unum, parum refert; cum unum hoc illis decem aequivaleat proindeque obiecli gravitas in confessione exprimenda sil, quippe quae actum in suo esse individuali constituit, ut notat Fili. Bon. Suar, *de Poen.* cl. 22. s. 5.

XXVII. 2. Actus voluntatis internus saepius interruptus et repetitus, licet physice sit multiplex, moraliter tamen est unum numero peccatum, in ordine ad confessionem, si consummetur in opere aliquo externo, per eum intento et causato, aut etiam in pluribus actibus externis sibi invicem subordinalis ad eundem finem. Hinc v. gr. qui furatur bibliothecam per totam noctem, etsi saepius voluntatem furandi renovet, unum furtum el qui ad occidendum alium pergens, saepe voluntatem renovat, unum homicidium committit. Balio est, quia est una actio externa, ab internis intenta et causata, in qua internae omnes complentur et moraliter uniuntur. V. Baldell. d. 21. q. 4.

XXVIII. 3. Actiones externae, licet numero distinctae, ad eundem tamen finem el actum principalem relatae, modo non habeant distinctam ab illo malitiam, non distinguuntur ab ipso line el actu principali, moraliter loquendo et in ordine ad confessionem. Hinc oscula, tactus, verba impudica etc. copulam carnalem praece-dentia, imo etiam comitantia el subsequent, lanquam complementa et appendices operis, unum numero peccatum sunt, ut docent Nav. c. 6. n. 17. Azor l. 4. c. 4. q. 6. Fill. etc. Ratio est, quia sunt vel initia, vel paries, vel complementa el appendices operis eiusdem aclus humani cl obiecti, in quo omnia praedicta moraliter uniuntur.

Dixi *complementa*; quia si similes aclus non sint initia vel paries copulae subsecuturæ aut ex actu praeterito ex natura rei non consequantur, distinguuntur numero, ul ver. gr. si quis de fornicatione gloriatur: proindeque illi in confessione explicandi sunt separatim, non autem priores, ul docet Suar. t. 4. *de Poen.* d. 22. s. 5.

244. Merito s. Alphonsus lib. 5. n. 36. doctrinam de numerica distinctione peccatorum vocat difficilem, quippe circa illam valde laborant DD. et valde inter se dissentiunt, cum tamen Concilium Tridentinum declaret, ex divino praecepto teneri fideles ad gravium peccatorum numerum declarandum. Ita Sess. 14. can. 7.: «Si quis dixerit in sacramento poenitentiae necessarium non esse iure divino confiteri omnia el singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur... el circumstantias, quae peccati speciem mutant..., anathema sit».

215. Quod spectat ad 1.º modum distinguendi numerice peccata, primum adverte, quod ul obiecta *integra* per se et *totalia* dicantur, talia esse debent Γ ut unum non sit pars alterius nec omnia, ceu partes, totum quid constituent. Quare inquit Azor lib. 4. cap. 1. q. 3., si quis vellet domum comburere vel omnes alicuius bibliothecae libros furto surripere aul trilici ingentem acervum aut magnum aureorum cumulum furari aut ovium totum gregem vel lotum boum aul equorum aut porcorum armentum abigere, unum obiectum totale censeretur, atque adeo unum peccatum. 2.º Ul unum ad alterum, lanquam ad finem, non referatur, ul ail

Filliuccius. Tract. 21. cap. 8. q. 319.; cuius rei exemplum habetis in tertia Auctoris resolutione, ubi verba seu tactus impudici ordinali ad carnalem copulam, unum obiectum constituunt cum ipsa copula. Et hucusque DI), omnes conveniunt.

216. Al enim, quia totalitatem non lanium materiale el physice, sed formale el morale A. requirit, quaestio succedit, in qua definienda discordant DD., quandonam non solum *materialiter et physice*, sed etiam *formaliter et moraliter* unum dicendum sil obiectum.

Croix lib. 5. n. 151. hanc normam statuit: « Quando sunt plures res, quarum una est capax accipiendi augmentum ab altera et quae ex natura sua vel usu hominum referuntur ad eundem finem ideoque communiter sunt invicem commutabiles el compensabiles, tunc possum uniri in ratione unius obiecli, si spectent ad eundem hominem; quia tunc sunt res eiusdem rationis, quae facient unam rem maiorem, si simul veluli partes convenient: et ila se habent pecuniae, panni, frumenta etc., quae augent divitias eiusdem hominis el referuntur ad eandem necessitatem vitae suntque in commercio hominum invicem permutabilia ac compensabilia, pecuniae cum pannis, panni cum frumento etc. et una mensura omnium est pecunia, qua ista omnia acquiri possunt. Hinc si ad eundem pertineant, constituunt unicum (*moraliter* scii.) numero obiectum maius el consequenter lanium augent malitiam *numericam* (!) aclus, quo auferuntur. E contra si sint plures (res), quarum una non est capax accipiendi augmentum ab altera aut quae a natura (sua) usuque hominum non referantur ad eundem finem nec ila sint permutabiles invicem, sed in se habeant suas rationes completas el diversas, tunc non poterunt uniri in ratione unius obiecti, sed manent plura *moraliter* obiecta, quamvis terminent unum actum el sic se habent famae trium hominum; nam fama unius non augetur per famam alterius... Ergo non uniuntur in ratione unius obiecli. El consequenter si uno actu detrahatur de fama trium, non est detractio unius famae nec augetur malitia unius detractiois, sed sunt moraliter tres detractioes triplicis famae: ergo tria numero peccata ».

247. Contra vero, quoad hoc postremum, Filliuccius (e quo Auctor dicit se desumere ista) scribit Tract. 21. cap. 8 q. 320.: * Mullo probabilius videtur, eiusmodi obiecta diversa numero materialiter et physice (exemplum n. 319. attulerat « *in eo, qui actu odii feratur in decem homines* facere lanium actum peccati graviolem: esse autem unum obiectum formaliter el moraliter; ideoque licet singula, si per se sumantur, possint dare malitiam numero diversam, tamen quatenus omnia coniunguntur in uno actu, hic el nunc, nullum ex iis per se illam conferunt, sed omnia simul per modum unius concurrunt ad unam et eandem malitiam: quod palet in odio multitudinis hominum, ul congregationis, civitatis, nationis etc. >

248. Et quidem parum haec controversia interesset, si necessario tenendum deinde foret illud quoque, quod Filliuccius ibidem n. 236. subdit: * Debet tamen in confessione talis obiecli exprimi gravitas, tanquam circumstantia notabiliter aggravans. Atque in ordine ad confessionem parum differt haec sententia a priore. Sive enim sint decem peccata odisse decem homines, sive unum habens malitiam et gravitatem decem peccatorum, perinde est: hoc enim unum aequivalet illis decem. Idem dicendum in peccatis omissionum. Si enim quis uno aclu velit omittere officium per mensem vel ieiunium per lotam quadragesimam, committit vel triginta omissiones officii aut quadraginta ieiunii secundum primam sententiam vel unum, quod aequivalet illis triginta vel quadraginta ».

Quam doctrinam tenet deinde el Busembaum in resolutione prima, dicens hanc obiecli gravitatem esse in confessione explicandam; sicut docuerat etiam in Tract, *de Legibus* resol. ultima dub. 6. capitis III. el *de Poenitentia* cap. 1. dub. 3. in resp. ad 3um explicat, n. 3.

249. At enim, ul apposite notat Diana torn. 1. Tract. 7. resol. 21. n. 2. «qui probabiliter tenet, circumstantias aggravantes non esse in confessione explicandas (necessario), poterit consequenter sine peccato in tali casu istas reticere ».

Et reipsa Card. Lugo postquam multis rationibus evicit *de Poenit.* disp. 16. a n. 107., praeferendam esse sententiam, quae docet, circumstantias mere aggravantes inlra eandem speciem non necessario esse explicandas; doctrinam generalem applicat casui praesenti, scilicet non esse exprimendum necessario numerum personarum, quas unico aclu oderis v. gr. vel occideris. Ita ille l. c. n. 134.: « Mihi ergo probabilius est, illum praecisum respectum unius actus ad personas diversas non debere necessario explicari...; quam illationem *fatetur probabilem et ipse Vasquez...* »

250. Quam doctrinam limitat ita, ul tamen confessarius non decipiatur et credat, unam lanium personam laesam. Ita ibid. n. 141.: « Occisionem plurium vel voluntatem occidendi plures credo communiter non explicari bene, in Confessione dicendo: *feci homicidium* aut habui *voluntatem homicidii*. Quia homicidium ex communi acceptione significat occisionem unius hominis et per consequens non intelligeret illud peccatum, quod revera fuit, sed aliud, sicut si ille, qui furatus est centum, diceret: *furatus sum viginti*, non bene explicat suum peccatum; quia dicit unum peccatum pro alio. Eadem ratione qui desideravit peccare cum iribus feminis, non bene explicaret dicendo, *desideravi fornicationem* aut habui *desiderium fornicationis*. Quare regulariter existimo, explicandum esse in praxi numerum personarum, saltem sub aliqua generalitate confusa, significante pluralitatem. »

«SwM

251. Hinc Tambnrini *Method. confess.* lib. 2. cap. 1. §. 9. n. 58. sic

totam quaestionem oculis subiicit. * Est gravis controversia... an actus unus, quo quis unico ictu occidit decem homines, habeat decem numero malitias el consequenter omnes in confessione necessario declarandas? Habere decem docet Vasquez... non habere contendit esse probabilius Suarez *de Poenit.* disp. 22. sect. 5. a n. 34. Sed me iuval ab hac speculativa quaestione prorsus abstinere el ex alio principio discernere, an has malitias collocatas in uno eodemque actu, sive numero distinctas cum Vasquio, sive nequaquam cum Suario, aperire Sacerdoti compellamur ». Et n. 59. « Dico cum Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 133. nequaquam fideles ad id compellendos. Ratio, abstrahens ab illa quaestione speculativa, ducenda est ex Tridentino. Nam ex illo solum habemus praeceptum confitendi singulas species et singula numero peccata; nunquam vero apparet praeceptum explicandi singulas numero malitias, quae forte sint in singulis peccatis. Asserimus ergo, a poenilenlibus solum explicandas species multiplicatas in eodem aclu el item omnia individua peccatorum... At omnes numero malitias forte inclusas in uno eodemque peccato necessario explicare, quia scrupulis id et perplexitatibus salis erat obnoxium, cum non indicaverit benignus Dominus iniungere sub praecepto (ut ex verbis Gonet. Trident, colligitur), nos ad id obstringere fideles nequaquam possumus. Lege Leandrum apud Dianam..., qui idem docet de eo, qui unico aclu voluntatis vult ad decem v. gr. mulieres eiusdem conditionis accedere aut ad eandem vult accedere pluries. Salis enim est, si dicat: *Volui accedere pluries ad solutam seu solutas seu conligatas*, sine necessitate exprimendi numerum obieclorum talis unicae volitionis ».

Hanc doctrinam el sequentes resolutiones videbimus infra indigere quadam circumscriptione cf. n. 266.

252. Et dein Tamburini de casibus particularibus has subiicit resolutiones quoad decalogi praecepta nn. 61.62. 63.

« Si simul unica v. gr. expulsiione (forte *explosione*) bombardae occidis decem, viginti, plures homines, salis esi ex De Lugo disp. 16. n. 141. si dicas: *Uno ictu occidi multos* ».

« Qui unico aclu desiderat occidere decem, viginti, plures quique unico item voluntatis aclu concupiscit copulam cum tribus, cum decem, cum pluribus feminis eiusdem rationis, salis propter eandem rationem est, si in confessione dicat: *Semel desideravi occidere plures et semelplures feminas liberas concupivi*: Lugo ibid; nn. 135. el 141.»

« Qui unico aclu detractionis mullos simul laesit, propter eandem rationem non esi necesse, ul numerum personarum laesarum aperiat. Ita Lugo ibid. n. 135. v. gr. si quis detrahat familiae vel domui vel religioni, sive numerosa sil sive modica, salis est, si dicat: *Detraxi cuidam familiae etc.* »

^3· Senlt^nlia s· Alphonsi de hac re ita est lib. 5. η. 45. « An peccata multiplicentur ex diversitate obieclorum totalium, celebris est quaestio Inlei ^orloies· Frima sententia negat (se. multiplicari peccata) el hanc tenent cum Busembaum (Busembaum, ut palet, non negat simpliciter, sed solum cum tolalilas est tantum materialis et physica: quaestio ergo, quam instituit s.Doctor, reapse est, an peccata numero multiplicentur ex diversitate obieclorum totalium tolalitale sola materiali el physica sive an, existente tolalilate obieclorum materiali, exsistat etiam eorundem totahlas formalis el moralis atque sic ex eorum diversitate multiplicentur numero peccata) Suarez, Lugo, Laymann, Viva, Reiffensluel Anaclelus, Navarrus, Marchant etc., ac Tamburini, Bonacina, Filliuccius, Gobai, apud Croix lib. 5. n. 150. probabilemque putant Vasquez, Rodriguez etc. apml Logo disp. 16. n. 135.».

« Secunda vero sententia communior, ipiam sequimur et tenent Contin. Tournely, Concina, Croix, Ilolzmann ac Salmanlic., cimi Azor, Humd., Vasquez, Diana, Dicasillo et aliis innumeris, docet, diversitatem obiectorum totalium constituere diversa numero peccata ».

^uic (luaest'oni immorari data opera nolumus, (piam fuse persequuntur hinc quidem Lugo disp. 16. *de Poenit.* a n. 126. et Suarez *de Poenit.* disp. 22. sect. 5. n. 34., inde vero praesertim loannes De Dicastillo *de Poenit.* disp. 9. dub. 4. a n. 216.

Nihilominus, quia s. Alphonsus adhaeret sententiae, quae contra Lugo defendit plura in casu haberi peccata eaque necessario exprimenda in confessione, iuverit heic indicare aliquam rationem, cur non debeat idcirco sententia tanti theologi haberi ut explosa

255. Advertimus ergo 1. quod quaestio non salis apte proponitur, cum dicitur: an *ex diversitate vel multiplicitate obieclorum totalium multiplicentur peccata*. Nam (pii negant multiplicari peccata, non supponunt plura obiecta *totalia*; sed obiecta materialiter plura per modum unius obiecli adaequati concipi dicunt et idcirco unum obieclum *totale formale* ac *morale* constituere. Quaerendum *ergo* foret, an obiecta plura el materialiter in se totalia possint necne, prout subsunt uni actui simulque illum terminant, constituere unum obieclum *totale morale* aclus.

256. Si 2. diiudicari res ex auctoritate debeat, ulmq̃ue graves auctores habemus, nec video cur s. Alph, postquam pro sententia Lugo nullos expresse allegavit et alios confuse, subdat pro opposita stare *innumeros*. Sane plures Lroix η. 119-150. refert pro sententia illa prima, quam pro seci, nla denique Salmanticens. Tract. 20. cap. 12. η 59. 61. decem pro prima et novem pro secunda afferunt. Et licet addantur nomina Concina, Collet, Ilolzmann et Antoine, hi non constituunt multitudinem innumeram, cuni v'x possint augere numerum.

13 quidem enumeratis (pro sententia Lugo) a s. Alph. addi possunt Sloz

apud Croix n. 150. Duardus, Curiel, Corneius el Leander apud Salman-
lic. l. c. n. 59., Caramuel el Ioan. Machado apud Diana tom. I. Tract. 7.
resol. 24. el 26., Bannez, Serra, Delgadillos, fr. Ludovicos a Conceptione,
alios Magistros Salmanlic. confuse allegans, Ioan. Pontius, Mariions a
s. Iosepho, Constantinus de Castro, Remigius, Verricelli, Acatius de
Velasco apud Mendo *Statara Opinion*. Disseri. 2. n. 2. et Zanardns et
Ledesma, Maurus, Anton. Berarduccius, Marcus Scarsella el Archang-
gelus Rubeus apud eundem Mendo ibid, nn 3. 4. El novissime Marcus
Slruggl coevus s. Alphonso Tract. 2. q. 1. art. 4. n. -42-43. ceu obiecta
partialia habet, quae ab aliis dicuntur totalia, quando * *adunantur per
modum unius obiecli totalis* ». Et exempla affert sacerdotis, qui in
statu peccati una vice ex intentione confusa se exponit pluribus exci-
piendis confessionibus et furis confusa intentione auferentis commune
depositum pertinens ad decem diversas personas aut illius, qui confuse
praevidens periculum homicidii in explosione bombardae phires simul
occidit personas aul clerici, qui statuatur, per mensem omittere breviarium;
nam, inquit, *similes commissiones respectu actus voluntatis se habent
per modum unius et ideo unum peccatum committitur*.

Hanc autem doctrinam plus semel probabilem dicit Diana resol. 26. n. 4. Tract. 7. item resol. 18. n. 8. tom. I. «Sed licet haec sententia, scilicet Lugo, sil probabilis, ego non discedo a sententia affirmativa etc.». Quod notat el Leander de aliis recentioribus apud Mendo l. c. n. 4. El ipse Philippus de Carboneano in not. 3. ad Tract, *de Peccat*, cap. 1. q. 6. fatetur, oppositam regulam ab Antoine propositam « non ita esse communi sensu admissam ».

El Mendo disp. 2/n. 12. « Asserendum est, in unico actu indivisibili voluntatis, quo vult quis proferre plura periuria aul occidere plures homines aul laedere eorum famam et in similibus, unicam numero dari malitiam ».

El haec salis de pondere Auctoritatis. Circa quam illud solum addam, Salmanticenses Tr. 20. c. 12. n. 62-65. utique allegasse s. Thomam 2. disl. 42. q. 1. art. 1., sed abs re omnino; cum neque vestigium s. Thomas habeat, unde vel directe vel indirecte firmetur eorum opinio.

257. 3, Notat s. Alphonsus lib. 5. n. 45. Doclores sibi oppositos quasi invicem repugnare et Lugo respuere rationem allatam a Suarez de unica malitia contenta in actu.

Sed responderi potest, Lugo disp. 16. n. 134.,dicere, se praescindere a ratione Suarez; praescindere autem non idem est ac reiicere el repugnare. Ita et Tamburini sup. n. 272. dicebat, se quaestionem illam de unica malitia vel pluribus seponere; non vero Suarez rationes impugnabat.

258. 4. Perpendenda est etiam distinctius doctrina eorum, qui aliter sentiunt ac s. Alphonsus. Nam cum plura illa obiecta per modum unius

concepta ad unum operantis actum habere debeant respectum, iidem auctores distinguunt, situe efficax actus voluntatis, uti propositum, an vero inefficax, uti v. gr. simplex affectus seu complacentia. Nam in casu posteriori cum voluntas plura ilia non respiciat lanquam effectum consequendum, sed mere lanquam complacentiae obiectum, unicam malitiam atque adeo unum peccatum haberi tenent etiam plures ex illis, qui opinionem s. Alphonsi alioqui sectantur. Vid. Dicastill. *de Poenit.* disp. 9. Dub. 4. n. 256.

Si vero sermo sit de voluntatis actu efficaci, unitatem vel multipliciter peccati non ex unico voluntatis interiori actu desumi volunt, sed ex natura quoque actus exterioris, num scilicet plura illa obiecta unico vel pluribus externis actibus attingantur. Vid. Lugo *De Poenit.* disp. 16. n. 539. Hinc unum utique peccatum reperiunt in unica detractioe, quae alioqui plurium, v. gr. unius familiae seu Collegii famam laedat, Lugo ibid. n. 135. aul in actu, qui in plurium scandalum cedat; at non sic delinunt de proposito, quo quis v. gr. ad plures mulieres aul pluries ad eandem accedere aul triduo ieiunium seu horas canonicas omittere decernit. Lugo ibid. n. 516.

259. 5. Quod vero attinet ad rationes pro utraque parte, ipsa Auctorum tam gravium dissensio salis evincit, argumenta in neutra parte haberi, quae rem plane conficiant.

Frequentius est autem Doctoribus in hac quaestione uti argumentis ad hominem, videlicet adhibendo casus, in quibus pars opposita discedere videatur a sua regula. Sed haec argumenta sunt parum lirina el possent forie evincere solummodo, quosdam Auctores non salis sibi cohaerere. Sic v. gr. s. Alphonso et aliis cum ipso sentientibus, peccata multiplicari, quando unico actu *violantur iura plurium*, ut contingit v. gr. in detractioe contra integram familiam, aut in furto rei, (pia ad plures pertinet, facile est obiciere cum Lugo disp. 16. n. 137., quod Vasquez, dux alioquin illius sententiae, admittat, salis esse confiteri, se rapuisse rem alienam, licet inde damnum pluribus adveniat.

Et urgentiori contra alios quoque exemplo utitur Lugo praecepti plurium superiorum. Probari potest, inquit Lugo ibid. n. 139., doctrina nostrae illationis ex alio exemplo, quod admittit ipse Vasquez, quod scilicet peccatum aliquod contra duo praecepta duorum superiorum non habet duas (numero) malitias nec ea circumstantia debet in confessione explicari, si sint praecepta eiusdem rationis; utraque enim est malitia inobedientiae, atque adeo peccatum contra praeceptum divinum el humanum non habet duplicem malitiam inobedientiae... Ex quo casu argui potest ad nostrum. Nam illud peccatum iit etiam contra *ius utriusque superioris et laedit ms, quod uterque habet*, ul ei ohediatur, quae *iura sunt diversa* atque adeo damnum illatum iniuria) videtur esse diversum, sicut quando lae-

dilur duplex ius duorum ad famam vel ad vitam el lamen illa duplex laesio jurisdictionis non debet explicari in confessione: ergo nec in nostro casu».

Ila Lugo, cui quid respondeant, apud neminem vidi; cum tamen ratio in hoc casu adhibita, quod praecepta plura numero sed ex *eodem motivo* (unde non multiplicatur *species* peccatorum) non multiplicat malitiam, valere videatur aequae in aliis casibus. Unde nec pondus istud rationum pro parte adversa habetur.

260. Praestat autem post expositum statum generalem quaestionis inspicere nonnullas resolutiones, quas subiicit s. Alph.. ul videamus, an necessarium sil illis adhaerere. Agitur enim, an constet de necessitate exprimendi haec in confessione atque adeo interrogandi circa eadem poenitentes.

Sic ergo s. Alphonsus lib. 5. n. 46.: « Hinc infertur, diversa numero peccata committere eum, (pii uno ictu plures homines occidit, vel pluribus deirahii ».

Porro qui non admittit praemissam generalem doctrinam, ne has quidem conclusiones admittet. El quoad occisionem plurium hominum, minus erit difficultatis, tum quia rarus erit hic casus (nisi agatur de solo desiderio v. gr. occidendi lotam familiam inimicam) tum quia si quis occidit, sponte dicet, quot homines occiderit.

261. At gravior est casus quoad detractioem; de quo casu s. Alph. subdit: «Idem dicendum, si quis intendit... infamare totam familiam ». Cum detractiois casus non sil rarus, nosse bene oportet, obligationem exprimendi numerum personarum ab opposita sententia negari atque adeo nec probari obligationem interrogandi in confessario. Sic Lugo disp. 16. n. 135.: « In peccato detractiois ila saepe (it, ul non explicet poeniteris personas, quas unica detractioe laesit, ul si deirahii familiae vel domui, non explicat, quot sint in illa familia vel domo aul Religione, sed ad summum dicit, se detraxisse graviter alicui ordini Religioso *nec solliciti sumus* de interrogando Ordine In particulari, quod tunc deberet fieri, ad cognoscendum melius numerum personarum laesarum ».

Quod lamen rite intelligendimi de *unica detractioe*, quae plures laedat. Nam, ut inquit Tamburini *Method. Confess.* lib. 2. cap. 9. n. 4 : « Si in eadem confabulatione nunc Petro detrahas, modo ad infamandum Paulum sermonem convertas etc. diversa mala de singulis proferens; debent exprimi lres detractioes singillatim. Licet enim continuatio liat confabulationis, nihilominus numero differunt eiusmodi detractioes, sicut differre diximus lres copulas cum eadem vel diversa femina, continuatim eadem nocte habitas».

262 Pergit s. Alphonsus n. 46.: «(Item) qui unico aclu optat ad plures feminas accedere, vel pluries ad eandem feminam el... tanto magis, qui eadem nocte pluries eandem feminam cognosceret... »

Quoad posteriorem hunc casum nulla debet esse controversia. Quoad priorem vero opus est, ut rite res intelligatur. Aliud est nempe, si sermo sit de actibus, qui interius consummantur, aliud, si de actibus, qui ad exteriorem effectum progrediuntur.

263. El quoad interiores, qui in simplici affectu et complacentia continentur, Dicaslillus quoque, qui omnium acerrime impugnavit doctrinam Suarez el Lugo, concedit unum esse peccatum. Ita ille *de Poenit.* disp. 9. dub. 4. n. 256.: « De actibus inefficacibus voluntatis, ut simplici affectu et complacentia, dicendum omnino est, tantum unum esse peccatum, quando plures personae per modum unius obiecti adaequati unico actu respiciuntur. Quia cum simplex complacentia non respiciat illa homicidia vel mala plurium personarum lanquam *effectam*, sed Lanquam obiectum, sane si in ratione obiecti constituent unicum obiectum adaequatum, unicam etiam malitiam constituent. Unde in sententia Vasquii et nostra, quae nullam circumstantiam aggravantem docet esse necessario explicandam in confessione, dicendum est, in simplici complacentia eiusmodi non esse necessarium explicare respectum ad plures personas, id quod in hac senlenlia sic dicendum esse docuit olim Luisius Turrianus *de Poenit.* disp. 12. dub. 3.: qui etiam docuit, eum, qui habuerit voluntatem occidendi infinitos homines, quod est impossibile, non tamen explicare illam circumstantiam; quia illa non est voluntas efficax sumens *ab effectu* malitiam, sed simplex el in hoc actu ac similibus unica tantum est malitia gravissima, sumpta ab obiecto per modum unius volili, non ab effectu impossibili».

264. Itaque si doctrinam superius n. 251. 252. ex Tamburini expressam de'eo, *qui unico voluntatis actu concupiscit copulam cum tribus feminis eiusdem rationis*, inlelligamus de actu inefficaci, ea probatur etiam ab eo, qui prae omnibus stetit pro principio generali s. Alphonsi. El sic revera eam doctrinam inlelligi a DD. colligimus ex Megala apud Diana Torn. 1. trad. 7. res. 23. n. 3., qui loquens de unico voluntatis actu, quo quis desiderat vel delectatur morose de tribus feminis eiusdem rationis, sive tres liberae eae sint sive lres coniugatae sive très moniales, statuit, « non esse necessarium dicere, delectationem fuisse super lres moniales vel tres solutas vel lres coniugatas; quia ex senlenlia supradd. Doctorum obiecta tantum diversa numero non multiplicant peccata, sed aggravant ».

M

265. Quin idem Dicaslillus l. c. n. 257. concedit imo et contendit, idem esse quoad actus interiores, quantum ad gemis malitiae, (piae consummatur interius, etiamsi agatur de actibus efficacibus. Sic ille: « Illud etiam est notandum, in peccatis, (piorum malitia specifica consumma lurinterius, qualia sunl peccata odii, specialis scandali et similia, philosophandum esse, quantum esi ex parte illorum peccatorum, sicut philosophamur in

simplici complacentia, *etiamsi sint actus efficaces*. Quotiescumque enim plura obiecta concipiuntur pro talibus actibus per modum unius adaequati obiecti, est unicum peccatum quantum ad illud genus malitiae, quae consummatur interius. Nihilominus quando *sunt actus efficaces*, explicandus est respectus ad plures personas vel obiecta; quia praeter malitiam illam, quam habent in illa specie, quae interius consummatur, habent etiam plures alias malitias in materia, in qua sunl actus externi, qui ab illo actu efficaci procedunt etc. ». In quibus an sit cohaerentia, viderint alii; cum actus externus malitiam habere per se non possit, nisi participatam ab interiori actu voluntatis, quae est malitiae subieclum.

266. At nos admitteremus confessionem el concessionem eius quoad unicam malitiam seu unicam speciem malitiae interioris actus, etiam quoad actus efficaces. Unitatem vero vel multiplicitatem malitiae seu melius peccati opportunius cum Lugo deducemus ex natura actus extrinseci, qui habeat vel non habeat unitatem. Nam etsi Lugo affirmet, unicum adesse, peccatum in eo, qui vel unico ictu plures occidit, aul unica detractioe laedit plurium famam; id tamen restringit ad casus, in quibus actus quoque exterior hanc unitatem habet. Sic ille *de Poenit.* disp. 16. n. 539.: « Ego... existimo, in primis non sufficere ad unitatem peccati *externi*, quod aliqua proveniant ex una voluntate interna, si illa plura nullam habeant unitatem inter se. Nam si quis hodie cogitet de ludendo crastina et octava etiam die, qui uterque est dies festus el videt ea occasione omittendum sacrum ac unico actu decernat, utroque die ludere et omittere sacrum; illae duae omissiones, licet oriantur ex illa una el eadem voluntate, adhuc erunt duo peccata confitenda, ul distincta; quia inter se non habent ullam unitatem».

Hinc idem Lugo ibid. n. 546.: « Infero secundo, volentem non recitare officium per totum annum et id postea exsequentem, committere plura peccata. Quia licet voluntas sil una, opus tamen velitum non est unum, nec una ommissio recitationis ordinatur ad aliam nec connexionem habet cum illa; sed sicut sunl de singulis recitationibus praecepta diversa, sic omissiones singulae sunl peccata diversa. Similiter qui vult exercere latrocinia el caedes in via per lotam vitam, non committit *postea* unum solum peccatum, sed plura; neque enim uniuntur omnes illae caedes et furta ad faciendam unam actionem humanam; alioquin qui vellet violare omnia Dei praecepta, «piae illi occurrent, non faceret nisi unum peccatum per totam vitam nec meretrix, quae voluit se exponere omnibus, faceret plura peccata toto tempore, quo illam turpitudinem exercet ». Oportet ergo, ul unitatem habeat non modo actus interior, sed etiam actus exterior, cuiusmodi est detractio familiae, occisio plurium per unum ictum.

Porro cum agitur de copula cum pluribus mulieribus, actus non est

eiusmodi, ut unitatem habeat ex mente aut Lugo aut aliorum. Ergo id dicunt solum de interiori actu *inefficaci* et in hoc consentientem habent vel acerrimum Dicastillum, qui oppositam thesim videtur propugnare.

267. Addit s. Alphonsus n. 46. plura peccata committere eum, qui unico actu pluribus furatur seu damnum inferi. Praemiserat tamen ibid. « secus esse dicendum, si quis laederet bona, quae possidet aliqua civitas, monasterium aut capitulum in communi. Tunc enim non competit ius individuus, sed tantum toti communitati; unde unum ius laeditur ».

De hac re iam, uti alias notavimus sup. n. 259., ne ipse quidem Vasquez contendit duplex furtum aut duplex peccatum. Quod enim, ut ipse inquit apud Lugo disp. 16. n. 137. plures illud damnum patiantur, non multiplicat respectum, ul duplex sit furtum.

Diana quoque, qui alioquin principiis s. Alph. adhaerebat, de casu furti ex quo plures patiantur damnum, scribit tom. I. tract. 7. resol. 18.0.8. « Sic si quis eodem actu auferret tria vasa argentea trium dominorum, unum peccatum committeret et sufficienter confiteretur, dicens: *Semel furatus sum materiam gravem* ». Pro qua resolutione allegat Verri-cellium el Marlinum a s. Iosepho.

Quod vero s. Alphonsus distinguat furtum facium communitati a furtis factis in plurium damnum, nescio an libenter audirent Canonici, qui dividere deberent inter se massam frumenti. Certe Lugo non reperit cohaerentem hanc resolutionem cum alia, qua statuunt, plura peccata haberi in detractone unius familiae. Ita ille disp. 16. n. 137.: « Nec video quomodo sil magis damnum multiplex, quando aliquis loquitur male de tota familia, cum illi etiam possideant famam el honorem communitatis quasi pro indiviso, sicut heredes possident pro indiviso hereditatem; el tamen ipse Vasquez concedit peccatum maledicentiae in unam familiam esse multiplex peccatum et inferre nulla damna propter respectum ad diversas personas, quas familia continet ». Conclusio proinde quoad interrogandos poenitentes.

268. Subdit s. Alphonsus n. 47. aliam resolutionem, non esse improbabile, quod docent Salmantic. et Reiflenstuel, eum, qui unico actu blasphemat duodecim Apostolos, unum committere peccatum. « Quia, inquit, cum omnes blasphemiae in Sanctos malitiam desumant ex una relatione ad Deum, moraliter loquendo, unica iniuria per talem blasphemiam mediale Deo infertur ».

Hac doctrina uti poterit Confessarius, ne putet, se obligari ad interrogandum poenitentem, an aliqua ex prolatis blasphemiiis plures Sanctos afficiat, v. gr. choro Angelorum. At adestne cohaerentia? Nonne blasphemiam haec laedit honorem, ad quem singuli ius habent? Scilicet conclusio ducitur ex iis, quae disputantur in Tractatu de cultu Sanctorum, num cultu absoluto, an solum relativo colantur. Exinde qui tenent, Sanctos

honorari *cultu relativo*, unicum specie peccatum habent, him si in Deum, turn si in Sanctos, lum si in B. V. blasphemias quis proferat. Alii vero pro ratione *cultus absoluti*, dicunt differre specie. At enim valent illa etiam quoad *numerum* ?

269. Dein s. Alph. n. 48. cum Concina, Collet, Holzmann, Croix etc. docet probabilius esse, quod committat diversa peccata ille, qui detrahit alicui in pluribus materiis, vel eum diversis contumeliis afficit.

Verum, ul ipse suis multiplicibus pro opposita sententia allegationibus prodit, talis doctrina est contra communem graviorum Doctorum sententiam El Diana praeter alia, tom. I. tract. 7. resol. 19. n. 2., referi hanc thesim Reginald!: « Tertium documentum est, omnes contumelias esse eiusdem speciei; quia quamquam in celeris diversitas cernatur, *conveniunt tamen in ratione formali*, quae est intentio auferendi alteri suum honorem. Unde sequitur, salis esse in confessione dicere: *Toties contumelia affeci meum proximum* nec requiri, ut dicatur: *Illum vocavi ebrium, scurram, adulterum etc...* El subdit Diana, ibid. n. 4.: « Nolent Confessarii, quod etiam haec doctrina est applicanda el practicanda in detractationibus et sic a nullis scrupulis el detractationibus immunes erunt. Viil. Bonae., qui nostram sententiam probabilem vocat ».

Velim autem noletis, quod ibid. n. 3. advertit Diana, quosdam DD. aliter opinatos esse; quia tenebant, circumstantias quoque mere aggravantes in confessione esse exprimendas. Quod principium cum non sit firmum, corrumpit valor resolutionis.

Praeterea s. Alph. l. c. a sua quoque regula excipit mulierculas el plebeios, qui simul rixantes eodem impetu diversis contumeliis se onerant: unicum, inquit, peccatum committunt; quia iuxta communem existimationem hi non laedunt famam el honorem, eo quod audientes nullam fidem his praestant el ideo ul plurimum excusantur a mortali, nisi forte *de aliquo particulari facto adversarium impropere*. Quod postremum pariter ego habeo dubium propter rationem ab eodem s. Alph. allatam, quia scii, nemo fidem illis habet.

271). Subdit dein s. Alphonsus n. 49. *satis probabilem esse* doctrinam Lugo, Tamburini, Molina etc. aientium, non multiplicari peccatum detractationis ex numero personarum, coram quibus lit; sed esse tantummodo circumstantiam aggravantem, quam in confessione explicare non est necesse. Hinc salis esse dicere: *Detraxi coram pluribus*.

Atqui si *pluralitas* audientium est circumstantia mere aggravans; nec illud quidem — *coram pluribus* — necessariam est el sat erit dicere: *detraxi graviter aut leviter*.

271. Item n. 50. concedit s. Alph., unum omnino peccatum committi ab eo, qui eodem actu plures articulos fidei negat; quia unicum est obieclum fidei, auctoritas scii. Dei revelantis. Confitente ergo quopiam, se contra fidem loquulum, non esi necesse interrogare de singulis etc.

272. Idem s. Alphonsus n. 50. q. G. ad quaestionem, quot peccata committat, qui diversa mala optat inimico, v. gr. infamiam, mortem, paupertatem etc., dicit tres adesse sententias.

Prima docet, unum esse specie peccatum et etiam unum numero, si eodem impetu proferantur: *nisi foret desiderium efficax*.

Secunda vult plura esse specie peccata, si specilice diversa mala exprimantur, secus si malum in communi. Pro prima parte afferunt quaedam verba s. Thomae ex 2. 2. q. 76. art. 4. ad 2., sed quae minus ad rem faciunt aut certe parum concludunt; docet enim ibi, quod qui malum alteri vult desiderio, non differt ab eo, qui illud patrat.

Tertia demum docei, unum esse peccatum, si plura mala apprehendantur sub generica ratione medii ruinae alterius; secus si optentur mala ut specificè considerata. Haec tandem redit ad secundam.

Nihil ultra addendum, cum prima sit probabilis: nec usus habet reipsa, ut poenitens accuset speciale quid (exceptis rusticis), sed generalim imprecationes numerantur. Heic nola Auctorem alibi lib. 2. cap. 2. dub. 2. resp. 2. resol. 1. dicere probabiliorem secundam: sed probabilem primam habet.

273. Denique s. Alph. n. 50. q. 6. cum Concilia, Collet, Croix et alii contendit, sacerdotem plures successive absolventem in statu peccati tot committere sacrilegia, quot absolvit.

Verum nec pauciores nec auctoritate et ratione minores Doctores alii id negant aut saltem probabile habent, unum tantum committi peccatum; unde censent, salis esse, si dicat, plures confessiones audiui in statu peccati. Lugo disp. 16. n. 558.

274. Quoad eum vero, qui in statu peccati pluribus communionem distribuit, ipse s. Alph. ibid, probabilius dicit, unum tantum committi peccatum. Et addendum, probabile esse, non peccari per hunc actum mortaliter: unde et prior quaestio amittit gravitatem. Sed de his suis locis, ubi de Sacramentis.

275. Ad 2. partem Responsionis, de multiplicatione peccati per interruptionem actus. Quod intelligenda sit interruptio *moralis*, non vero tantum *physica*, res per se loquitur. Quippe actus physice distincti et interrupti possunt constituere et reipsa saepissime constituunt *unum actum moralem*. De hoc convenit inter omnes.

276. Tres regulas auctor proponit, in quibus moralis interruptio elucet, 1° per voluntatem contrariam priori actui: 2° per cessationem voluntariam ab actu: 3° per cessationem etiam involuntariam ac naturalem.

Claritatis autem gratia tres hae normae applicantur ad triplicem actuum classem, nempe I ad actus mere internos, qui interius consummantur: 2° ad actus internos, qui consummantur in opere externo: 3° ad actus externos. Obvia sunt exempla cuiusque classis. De prima classe agit

Auctor in ipsa responsione, de secunda agit in secunda resolutione, de tertia in resolutione postrema.

277. *Primum ergo de actibus internis, qui interius consummantur.* Actus itaque mere interni dicuntur etiam peccata cordis et interius consummantur, cuiusmodi sunt delectationes morosae, turpia desideria (inefficacia scii, sine proposito), odia, invidiae, indicia temeraria, dubia circa fidem, imo et incredulitas, desperatio etc.

Quod multiplicentur peccata, quando quis ad actum pravum redit, postquam illum actum vel expulit actu contrario vel libera voluntate reliquit, salis per se patet et nulla de hoc quaestio est.

Et multiplicari etiam possunt, licet interruptio sit per actum involuntarium; quia, ut ait s. Alph. n. 37., cum resumitur, habetur novus actus voluntatis consentientis nec alioqui tales actus pendent alter ab altero, ut moraliter continuari dicantur.

Tum subdit: « lia communiter Suarez, Vasq. Azor etc. contra Lugo, Canum etc., qui dicunt, hos actus non interrumpi per somnum, distractionem etc., sed lanium per contrariam voluntatem ». Quam opinionem dicit teneri etiam ab Auctore (scii, in fin. responsionis) ac reiici ceu falsam a Vasquez, Diana (imo Diana l. 1. tr. 7. res. 12. n. 3. dicit: hanc sententiam sequi volentem non condemnare, ut confessio reddatur facilius et amabilis et iugum Domini suave), Suarez etc. atque sallem *dubie esse probabilem*, atque adeo non tenendam.

278. Sed non salis exacte sic exponitur doctrina Lugo, quam iuvat heic referre, cum alias utilis esse queat. Itaque, relata sententia Cani disp. 16. n. 562, addit, quaestionem fere esse de nomine ibid. n. 564. Deinde sic mentem suam aperit n. 565: « Aliter distinguendum existimo in voluntate interna mala saepius repetita. Aliquando enim illae duae voluntates habent ordinem inter se, illa vel una dependeat ab alia; aliquando nullum habent inter se ordinem. Exemplum esse potest, si aliquis hodie cogitans de femina aliena, decernat illam procurare et cras iterum de illa cogitans et memor decreti hodierni, decernat iterum eam procurare et sic deinceps. Tunc posteriores voluntates dependentiam habent a prima; quia *absque nova deliberatione aut consultatione ex vi primae voluntatis* ponitur ista secunda, sicut ex vi intentionis ponitur electio ad finem. Aliquando vero una voluntas non dependet ab alia; sed sicut heri videns feminam illam, turpiter concupiscit, sic hodie eam iterum videns, eam iterum turpiter concupiscit, non influente priori concupiscentia in secundam, nisi per accidens fortasse, quatenus reliquit habitum, quo facilius lit secundus actus, quam primus. Dico itaque: quando voluntates se habent primo modo et cum illa *dependentia et causalitate*, probabilis videtur sententia Cani, quod nisi influxus ille interrumpatur per voluntatem contrariam, continuetur moraliter idem peccatum; secus, quando voluntates secundo modo se habent ».

Non discordat ergo Lugo a doctrina communi aliorum et ipse admittit cum aliis, dari plures actus, *quorum alter, ut ait s. Alph., ab allero nullatenus pendeat* atque adeo sint peccata numero distincta et dein videbimus, s. Alph. admittentem (infr. n. 298.) doctrinam Lugo, ubi dependentia est inter actus.

279. Neque illi doctrinae contradicit id, quod Lugo addit, esse quosdam actus, quorum alter ab altero pendet eo causalitatis genere, quod ad unitatem eorum moralem sulliciat. Neque enim duo haec repugnant.

El quod non gratis id adiungat, en eius rationes l. c. n. 566: « Quoad primam partem probari potest conclusio posita primo a posteriori. Quia si illa voluntas pervenisset ad assecutionem sui obiecti et copulam cum femina aliena: totum illud a principio usque ad finem computaretur pro uno peccato et satisfaceret confitendo illud tanquam unum peccatum consummatum, non explicando quoties habuit decretum procurandi illam feminam; ergo etiam ante consummationem operis illae voluntates iam habebant connexionem inter se sufficientem ad constituendum unum peccatum. Nam si ante operis consummationem fuissent duo, non possent postea reduci ad unum per adventum operis consummati ». Doctrina, cui argumentum nititur, ad 3.^a resolutionem sequentem spectat, ab omnibus admissam. Consectarium igitur necessarium eiusdem doctrinae admitti debet.

Addit dein Lugo rationem a priori ibid. n. 567.: « Hinc sumitur ratio a priori. Quia illae duae voluntates in casu posito habent inter se ordinem, quatenus utraque tendit ad idem opus ponendum et una dependet ab alia in ordine ad idem. Nam sicut voluntas hesternae occidendi Petrum excitat hoc mane post somnum voluntatem prosequendi iter ad homicidium perpetrandum, illa excitat hoc mane ad habendam novam voluntatem occidendi Petrum, sine qua voluntate non prosequeris iter. Ergo sicut voluntas prosequendi iter facit unum peccatum cum voluntate hesternae occidendi propter concatenationem et dependentiam unius ab alia; sic etiam voluntas hodierna propter illam dependentiam unius ab illa. Haec autem dependentia non est maior, quando opus fuit consummatum (sive non est minor, quando opus non fuit consummatum); siquidem supponimus, primam voluntatem fuisse de se *efficacem* et *propter suam efficaciam* intulisse secundam. Ergo illae voluntates, quoties intervenit talis dependentia, faciunt unum et idem peccatum ».

Quae doctrina, ut patet, non repugnat doctrinae communi, quam s. Alph. sequitur; sed addit casum, quem s. Alph. non videtur considerasse. Neque enim 1)1). a s. Alph. allegati contra eandem doctrinam sic explicatam quidpiam habent, licet generatim respuant absonam et crudam illam Cani propositionem, scilicet, nunquam interrumpi actum, nisi per contrariam voluntatem, quam reiicit et Lugo.

280. Verba autem nostri Auctoris de hac re (in fine Responsionis) sensu Cardinalis Lugo sunt explicanda; quamvis Salmanlicenses tr. 20. cap. 12. n. 33 alio forte sensu accipiant. « Alii Auctores (inquiunt) ut Filliuccius (e quo Auctor sumpsit) et Busembaum... indicant esse probabile, quod si interruptio sil brevis et accadat per somnum vel inadvertentiam et inconsiderationem, tunc interruptio illa est physica et non moralis ». Quae tamen explicatio recidere potest in sensum Lugo, quatenus per breve illud intervallum cum iis adiunctis permanere prior voluntas censetur.

Filliucci, e quo sua desumpsit A., haec habet: « Etsi concedi possit per eiusmodi interruptionem physice multiplicari actus, non tamen videtur moraliter; quia hoc ipso quod involuntarie distrahitur animus ad alia, *remanet interpretative prior voluntas*; cum non sil retractata adhuc per contrarium propositum vel per cessationem voluntariam: cuius signum est, quia si in eandem redeatur, *non tanquam in rem novam redditur, sed tanquam in eandem et omissam involuntarie*; ideoque non videtur per eiusmodi cessationem involuntariam moraliter interrumpi etc. *. Quae ad Lugo hypothéqua trahi possunt.

281. Celerum doctrina, quae interruptionem physicam inter actus admittit, sed unitatem moralem ipsorum, etiam Suarez probat quoad breves quasdam interruptiones, contra eos, qui quamlibet brevem interruptionem sufficere censent ad novum peccatum.

Illa ille *de Poenit.* disp. 22. sect. 5. n. 11. postquam statuit, actus habere fere eiusmodi interruptiones ac plures distinctas enlitaes, pergit: « Nihilominus tamen in ordine ad confessionem, in qua iudicium humano modo exercetur, illa interruptio non est moralis, sed physica tantum et consequenter non sufficet ad distinctionem numericam in confessione explicandam; quia illa interruptio, quando est nimis brevis et naturalis, absque speciali advertentia vel voluntate, nec potest humano modo cognosci aut explicari nec variat morale iudicium. Ergo per se ad confessionem non pertinet, item quia ista est quaedam moralis continuatio; quia neque interruptio est moraliter voluntaria et reditus ad similem actum quasi naturaliter fit sine nova deliberatione (et illa Suarez admittit principia Lugo superius exposita). Exemplum est in eo, qui per horam permanet in delectatione morosa circa idem obiectum. Numquam enim id fit illa continue, quin inierim cogitatio ad alia rapiatur, licet statim ad eandem delectationem redeat. Difficillimum ergo esset obligare hominem ad explicandam illam varietatem et non satis esse confiteri totum illud peccatum per modum unius ». Et huc facere videtur quod notat cum Lugo et Viva etiam s. Alphonsus n. 47. in fin., quod « si plures huiusmodi actus ex eodem impetu concupiscentiae procedunt, unum peccatum morale constituunt, etsi aliquod breve intervallum inter actus intercedat ».

282. Sed alia heic succedit quaestio, nempe: *Quae et qualis temporis distantia sufficiat ad hoc, ut plures actus, non subordinate*, non possint facere unum peccatum? Suarez l. c. n. 13., moraliter censet interrupti, * quando cessatio a priori actu nullo tempore duravit, ul v. gr. *per horam*. Nam licet naturali modo et absque speciali advertentia el libertate (interruptio) inchoata fuerit, ut per somnum el naturalem distractionem, si tamen per longam moram duravit et postea homo, cum *sufficienti deliberatione* ad peccandum, similem actum inchoat, novum peccatum physice el moraliter distinctum committit; *quia virtus prioris deliberationis saltem propter moram temporis omnino cessavit*. Ergo posterior actus fit ex *nova deliberatione distincta*: ergo est etiam moraliter distinctus; quia peccatum non multiplicatur nisi per novum consensum omnino liberum, habitum post transactum et finitum alium actum ».

In quibus adverte 1° quod exigit, ul secundus actus post longam physicam interruptionem non resumatur vi prioris deliberationis, quam *omnino* cessasse supponit: 2° quod ad secundum actum requirat novam deliberationem sufficientem ad peccandum. Porro duo haec locum adhuc concedunt sententiae Lugo, quae actus etiam longa physica interruptione seiunclos admittit, (pii tamen dependentiam habeant causalitatis inter se.

Celerum cum Suarez ponit exemplum *horae*, non est censendum ad interruptionem requiri horam; nam minus intervallum sufficere potest.

283. Penique occurrit quaestio, cuius solutio omnes sententias quodammodo conciliat quoad praxim, licet rationem solutionis aliter alii intellegant, nempe *an sufficiat fateri tempus, quo mala voluntas perduravit*, v. gr. odium per mensem.

Solutio s. Alphonsi haec est n. 37: « Poenilens quidem debet explicare, si potest, quot vicibus voluntate consensit; si vero non potest, quia pravus animus diuturnus fuit, tunc sufficit fateri tempus, quo in tali pravo animo perseveraverit».

H

El de eadem re Tamburini *JMeth. confess.* lib. 2. cap. I. § 5. n. 32.: « Salis est, si explicetur tempus, quando est notabile el sic salis est, si dicatur: *Ego v. gr. per unum diem odio graviter habens Petrum, illi mala gravia imprecatus sum : per unum mensem turpiter concupivi puellam...* ». Quo tamen in loco Tamburini nimis crude probabilem dicit sententiam Cani (prout eum ipse intelligit), non addita limitatione et explicatione Lugo de actibus invicem dependentibus; sed hanc supposuisse existimabimus.

28i. Quaestio autem heic est, quodnam sit tempus illud tam notabile ac diuturnum, ut, omitta quaestione de numerandis interruptis actibus, satis sit tempus confiteri.

In (pia quaestione resolvenda dixi conciliari diversas sententias quodammodo, ipsa conveniunt de solo tempore exprimendo tum illi, qui cum Cano

(ul putatur) tenent, unum esse peccatum et statuunt salis esse lempus (Juramentis in pravo affectu exprimere, tum qui putant plura adesse peccata, sed addunt, obligationem adesse exprimendi solum lempus, non vero singulos motus; quia hoc postremum foret impossibile. El quidem quaestio alio modo proponi potest (qui tamen in praeced. recidit quoad substantiam), quantum durare possit imus *moraliter* aclus, ita ut de explicandis tum interruptionibus iuxta alleram sententiam, tum temporis duralione iuxta alleram, sil aul non sit necessitas: ubi adverte agi de actibus, (piorum alter ab allero non dependeat, sed sint disparati.

285. Porro omnium clarissime huic quaestioni satisfacit Lugo; (pii postquam advertit, Doctores *varie* et *obscure* de hoc loquutos esse (disp. 16. *de Poenit.* n. 568.), sic dein rem explanat (ibid. n. 569.) praemittendo notionem moralis interruptionis: «Ego existimo, regulam moralem desumendam esse arbitrio prudentis ex proportionem ad peccata externa. Nam sicut in peccato externo contumeliae et iniuriae, perseverat unitas peccati, quando in eodem congressu successive multiplicantur contumeliae et iniuriae, etiam occasione accepta ex responsione illius, cui iniuriam infers: multiplicantur autem peccata, quando, postquam ille decessit, postea dentio tibi occurrit et iterum ei contumelias infers aul iniurias; quia illa prior actio iam censebatur moraliter finita et completa: ita cum proportionem videtur in peccatis internis dicendum. Quando enim obiectum perseverat nobis praesens moraliter, quia non habuimus animum discedendi ab ea cogitatione, sed casu el naturali aliqua distractione interruptitur; censetur adhuc moraliter idem congressus (ut ita dicam) cum obiecto, quod nunquam discessit, sed habet se sicut ille, quem contumelia allicis, qui non discedit, licet parumper avertas faciem ad loquendum aliquid breve cum alio ibi praesenti. Quando vero discessimus iam voluntarie ab ea cogitatione, licet non per revocationem voluntatis praeteritae, iam censetur congressus ille cum obiecto finitus el completus, data nimirum obiecto licentia discedendi et abeundi. Quod si postea redeat, censebitur novus congressus et alia iam occasione peccari, non prima, quae iam cessasse videbatur ».

286. Hac notione interruptionis praemissa, haec subdit de unius aclus duralione ibid. n. 570: «Hinc infero, si revera interruptiones fuerint aequae breves, idem dicendum esse, sive actus malus duraverit per semihoram, sive per diem integrum. Non debet enim attendi ad durationis mensuram, ul sit unus vel plures, sed ad carentiam interruptionis moralis. Ceterum quia facilius contingit interruptio moralis in longiori spatio temporis, quam in minori: ideo utilis est regula de longiori duralione explicanda; quia difficile est, quod toto illo tempore duret idem quasi congressus cum obiecto et quod homo non discedat plena libertate ab ea cogitatione ».

In quibus exponitur vera ratio, cur in longioribus actibus lempus sit

exprimendum; inde enim pronum fit iudicium de aliqua morali interruptione. Nam ratio aliorum, qui id affirmant ob maiorem gravitatem, non est firma: sunt vero alii, qui id exigunt; sed rationem, cur exigant, neque ipsi se scire ostendunt.

287. Quae vero censi debet longa duratio eiusmodi, ul interruptio moralis accessisse censeatur, sic sapienter idem Lugo designat ibid. n. 570.: « Addo, noti posse eandem mensuram aul regulam tradi pro omnibus actibus malis. Aliqui enim facilius interrumpuntur el brevius durant, v. gr. blasphemia interior et alii aclus similes, qui non tendunt ad obiectum externum. Alii vero longius durare solent, ul desiderium turpe, odium proximi et similes. El in iis longius durant, qui ex maiori el vehementi passione aul concupiscentia procedunt. Regulariter ultra duas vel lres horas non videtur perseverare moraliter eadem voluntas mere interna; quia difficile est, quod homo velit longius perseverare in eadem cogitatione aul amore et non attendere ad alia. Ideo quando duratio est longior, solet explicari; quia regulariter habebit interruptiones aliquas morales, nec homo voluit toto die non discedere a tali cogitatione, sed voluit aliquoties, licet postea cogitatio iterum et iterum repulsa redierit».

288. Quoties igitur duratio ex praemissa regula vel ob naturam materiae vel ob indolem et circumstantias personarum talis sil, quae regulariter continere debeat interruptiones, eas presumere debet confessarius. Et si ad diem integrum, si ad hebdomadam vel mensem aut etiam annum affectus quidam pravus perduraverit, ex temporis diuturnitate iudicare poterit confessarius suas interruptiones non deluisse ad singulos dies vel partes diei. Quae intellige semper de actibus, quorum alter ab alio non pendet.

Qua de re tamen bene s. Alph. n. 37. monet post Logo el Coninck, explicari oportere, an interruptiones generalim fuerint notabiliter rae, an vero frequentes. Quod lata quadam mensura accipiendum est el potius num, quando de diuturno tempore agitur, interruptio per dies el hebdomadas aul menses quoque duraverit. Nam alioquin ex indole materiae, personae, circumstantiarum res diiudicari melius poterit. Vid. Lug. *de Poenit.* disp. 86. n. 576.

289. El forte trahi in hunc sensum posset doctrina Melchioris Cani; non quasi scilicet negaverit multiplicari peccata ob interruptiones, sed quia sufficiebat *indicare tempus*. Nisi tamen id velit solum ob circumstantiam aggravantem. ',7

Sic ipse de hac re, ubi probare vult, exprimendas esse etiam circumstantias notabiliter aggravantes contra mentem s. Thomae (a quo se liberat dicendo, quod forte relraclassel se, si Summam explevisset): « Si continuatio parva fuit, non est opus eam explicare, sin vero diu mullumque duravit, opus erit. Similiter dicendum esi de interruptionibus. Nam si in-

interruptio facta est per actum contrarium, necesse erit confiteri, *quoties* eiusmodi culpam renovavit. At si interruptio fuit naturalis, qualis plerumque lit, non oportebit exprimere, sed salis erit in hunc modum confiteri: *Tota die amavi Mariam* etc.; suliciens namque notitia confessori datur et ad medendum et ad iudicandum» de *Poenit.* Relect. Part.6. quam male Lugo, Suarez alique deinceps citarunt Pari. 5.

290. Quoad praxim monet Lugo de *Poenit.* disp. 16. n. 57.: « quando poenitens, vel ex se vel interrogatus, explicat numerum peccatorum, non debere regulariter interrogari iterum de duratione singulorum. Si v. gr. dicit, se desiderasse turpiter quamdam feminam et confessarius interrogat, *Quoties?* atque ipse respondet: *Decies* plus minusve; non oportet iterum petere, an illis vicibus perduraverit in tali desiderio. Quia cum ipse, interrogatus de numero, determinat illum numerum, credibile est, quod ipse concepit, se interrogari de vicibus moraliter distinctis atque adeo de illis respondisse. Quod si ex circumstantiis appareat, ipsum non respondisse iuxta distinctionem moralem, sed iuxta aliam magis crassam, quae fieret per interruptionem dierum, tunc examinandus esset magis in particulari : prout solent aliqui, interrogati de numero concupiscentiae turpis, dicere decies v. gr., quod ipsi intelligunt de numero feminarum, quas concupierunt, quarum tamen aliquam plusquam decies vere concupiverunt ».

291. *Nunc de actibus internis, ordinatis ad opus externum.* Circa hos duas habet Ancior in Resol. 2^a solutiones. Prior de actibus internis ad unum actum externum ordinalis: secunda est de actibus internis ordinalis ad plures externos subordinates ad aliquem finem unicum.

Et de secunda hac faciunt ad rem ista s. Alphonsi, quae communem doctrinam referunt n. 40.: « Actus voluntatis, si ex prima voluntate procedant et moraliter permaneant in aliquo effectum, qui conducat ad consummandum peccatum externum, per *qualecumque tempus duret prava voluntas*, unum solum peccatum constituunt. Hinc infertur, quod si quis proponat occidere hominem et idcirco arma praeparet, viam arripiat et inimicum occidat; unum peccatum committit, *licet per multos dies illum quaesierit et pluries voluntatem repetierit*. Ita communiter s. Bonav... et s. Thomas etc. ».

Ergo non est necessarium, ut Confessarius de his interroget; quasi repetitio ista malae voluntatis et pravi propositi inducat multiplicitatem peccatorum. Idque frequens est; quia in peccatis, quae non perpetrantur ex subita cupiditate et occasione, sed praemeditate, cuiusmodi fere sunt furta v.gr., vindictae, fraudes, peccata luxuriae inter diversas personas etc., ista series actuum ac malae voluntatis repetitio inter executionem parandam fere locum habet. Ex praemissa doctrina nihil opus est inquirere a poenitente, num ex subita occasione, an ex praemeditatione deliquerit.

292. El heic memoranda anomala sententia Vasquez (et quorumdam cum eo), qui utut in 1.2. disp. 75. cap. 2. n.7. doceat, non fieri novum peccatum, quando ex praecedenti voluntate finis in electione et prosecutione mediorum ipsa voluntas finis renovatur et repetitur; imo ibid. n. 9. addat, parum referre, quod *multo* aut *paulo ante* praecesserit voluntas expressa finis; attamen ibid. cap. 3. n. 11. contendit, voluntatem interrumpi ac novum haberi peccatum per interruptionem, quae fiat occasione somni et quidem somni incidentis, dum quis exsequendo operi intentus est, v. gr. insistit itineri ad homicidium faciendum; quia, inquit, in somno non manet nec perseverat actio, quae est peccatum atque adeo nihil manet, in quo peccatum continetur. Et quod magis mirum est, addit ibid. n. 12. peccatum interrumpi « per inconsiderantiam naturalem, cum homo finem, ad quem tendit, nec expresse considerat nec confuse in ipso opere quod facit: quemadmodum cum quis iter facit, ul occidat inimicum et inierim animus ita distrahitur, ut non recordetur homicidii nec loci, quo tendit nec ipsius itineris ». Ex quibus concluderes, iam peccatum interrumpi, nisi quis iugi meditatione animo suo repetat: vado propter hoc, moveo pedes ul eam illuc nec cogitare quidem possit v. gr. de ientaculo.

Neque hoc satis est, sed eo provehitur, ul ibid. n. 13 dicat: «Cum dicimus, peccatum interrumpi per inconsiderantiam, non intelligi debet per inconsiderantiam ipsius operis aut finis, sed etiam per inconsiderantiam malitiae; quando talis est, ul licet homo advertat, se ire v. gr. Toletum, quo initio se conferre decrevit animo occidendi inimicum, sed in ipso itinere prorsus obliviscitur malitiae finis non solum specialim, sed etiam confuse: iam non dicitur continuari peccatum ». Adeo ul, multiplicetur peccatum, nisi ad singulos passus recordetur se peccare!

Abnormia prorsus et absona! de quibus merito ipse dixerat ibid. η. II. « Restat videndum, quibus modis interrumpatur haec moralis continuatio, ul non censeatur idem numero peccatum, sed quoties voluntas renovatur, sit diversum: *quod quidem praedicti doctores non notarunt* ». Falsum est sane, DD. non tractasse de interruptionibus etc.; at verissime nullam harum anomaliarum mentionem fecerunt, ideo nimirum, quia sano sensu utentibus haec in mentem venire non poterant et ex praec. s. Alph. doctrina, istae anomaliae sunt contra communem omnium sententiam.

293. Quaeres igitur quoad 1. partem resolutionis de actibus internis ad unum externum ordinatis, quando censeatur interrupta mala voluntas seu malum propositum de pravo opere exsequendo. Quam quaestionem merito cum Salmanlicensibus dices implexam et ideo diligentius eam tangemus. Eam autem proponere iuvat ex Salmanlicensibus; quandoquidem eorum doctrinam s. Alphonsus 1.5.0.39. uti *probabilior* probat.

Aiunt itaque Salmanlic. tract. 20. cap. 12. η. 38. « Si denique scire cupis, quales lo isti actus voluntatis permanere *virtualiter* judicantur »; ubi no-

tale, perinde esse hoc quaerere, ac quaerere quandonam interrumpantur; nam *virtualis* illa perseverantia efficit, ut actus censeatur continuatus atque adeo unum peccatum.

Sic ergo quaestioni Salmanlic. respondent: « Pro resolutione supponere debes, esse aliquas interruptiones *breves et communes*, quae fiunt per somnum, inadvertentiam aul brevem morulam, ul per lectionem epistolae: alias esse extraordinarias el diuturnas, in quibus moraliter praesumitur, primam intentionem perseverare non posse, ut interruptio per mensem, sabbatum (scii, hebdomadam), diem aul horam, *secundum qualitates actionum exteriorum* ».

294. Mirabitur quis, quod inter breves interruptiones recenseant somnum el inter longas ponant *horam*. Sed advertat ultima verba: *secundum qualitates actionum exteriorum*. Nam diversum genus actionum et insuper diversae circumstantiae el occasiones, in quibus fit propositum, efficiunt, ul brevius aul diuturnius spatium censealur sufficiens, ul lapsus seu interruptum ipsum reputetur; quia scii, iuxta communiter contingentia dilabi eo tempore et cessare solet. Ita v. gr. dilabi per interruptionem unius horae facile poterit propositum legendi librum aul furluli domestici etc.; non dilabelur per interruptionem somni nocturni propositum calumniandi, ob vindiciam.

Praeterea si inter breves et ordinarias interruptiones censeur somnus et comestio etc., intelligi etiam debent aliae occupationes hominibus consuetae, quae omitti non solent ob illud propositum, sicut non omititur prandium et dormitio. Itaque prout quispiam deditus sil vel artificio vel scientiarum studiis vel negotiationi vel officiis curiae etc., non interrupta voluntas censebitur, dum per diem suae occupationi incumbit.

295. Inde sic Salmanlic. concludunt: « Ilis ergo suppositis, dicendum esi, quod licet *in hoc certa regula assignari non possit*; tamen tunc voluntatis actus censetur permanere moraliter, quando lanium discontinualur per interruptiones breves et communes el ideo furandi el fornicandi intentio permanet virtualiter in aestimatione morali, etsi discontinuetur per somnum, comestionem... et similes interruptiones; unde esto post eas iterum repetas hoc pravum propositum, unicum peccatum committis; quia cum prima voluntas permanet virtualiter, unitur et continuatur cum secunda. At si discontinualur actus voluntatis per interruptiones extraordinarias et diuturnas, nine non censetur prima voluntas virtualiter permanere ». Et subdunt exemplum de eo, qui hodie intendens et quaerens inimicum ad occidendum el non inveniens, iterum post mensem inion Iit illum occidere; « ob diuturnam (aiunt) illam interruptionem, censetur illa prima voluntas interrupta moraliter et sic secunda constituit novum peccatum numerice distinctum a prima ».

296. Et haec postrema conclusio innitur hoc principio, quod is, qui

spatio unius mensis non iterat malam voluntatem seu propositum, censetur pravam illam cogitationem seu deliberationem iam deposuisse. Quod quidem clarius sic exponit Tamburini *Method. Confess.* lib. 2. cap. 1. §5. η. 34: «Excipe si quando tanta est interruptio, ut non iudicetur adesse dicta persistentia (scii, voluntatis virtualiter): v. gr. vult quis occidere inimicum, ila ul per mensem continuel hanc voluntatem modo dicto (scii, per breves interruptiones involuntarias), postea vel per annum infirmetur vel discedat ab urbe vel ipso lapsu temporis rerumque mutationibus frigescat immo evanescat veluli natura sua illa prava voluntas: si deinde post annum sanus effectus vel rediens in urbem etc. voluntatem occidendi resumat, sane haec voluntas cum -illa priore facere unum non videtur; quia morali modo non censetur illa tam distans voluntas ila habitualiter permanere, ut cum hac ad unum conflandum peccatum coniungatur ».

297. Verumtamen cum haec dicantur, ul exemplum afferatur casus, in quo prior voluntas censetur desiisse, non contradicunt haec generali regulae, nempe regulam certam assignari non posse; cum contingere queat, ul prior voluntas frigescat et evanescat breviori temporis intervallo el spatio *unius* quoque horae aul diei, ut dicebant Salmanlicenses sup. n. 293. et *e* contra non evanescat spatio mensis.

Celerum s. Alphonsus n. 39. aliter omnino videtur interpretatus esse verba et doctrinam tum Salmanlicensium tum Tamburini, quam exscripserat Viva *de Poenit.* q. V. art. 6. n. 5. el putavit, per ea exempla ab iis statutam quandam regulam generalem fuisse, qua definiretur tempus diuturnum. Sic enim habet: « Quale autem aestimandum sit tempus diuturnum, Viva dicit annum, Salmanlicenses mensem, Roncaglia duos dies, Concilia autem unum ».

At, uti ex praedictis palet, reapse non fuit mens aut Salmanlicensium aut Vivae seu Tamburini, ul quasi contenderent requiri mensem aul annum, ut interruptio dicatur diuturna: imo Salmanlicenses vel *horam* sufficere ad id aliquando dicunt.

Et Roncaglia utique scripsit *de Peccatis* cap. 2. q. 2. resp. 1.: «Si inter hos aclus interruptio sit extraordinaria, v. gr. per duos dies, tunc intelligi non potest continuatio moralis el ila multiplicabuntur peccata*. At Γ non dicit, hanc interruptionem evenire non posse spatio temporis breviori: 2° Alii et quidem Tmerilo, negabunt, duorum dierum spatium, quo quis de re iam proposita el deliberata v. gr. furto faciendo, falsa accusatione intentanda non cogitat, efficere, ut voluntas illa defecerit. Contingere enim potest, ut grave quoddam negotium v. gr. litis aut hereditatis aul calamitatis aut solalii extraordinarii mentem ita abripiat cuiuspiam, ut de crimine-praestituto non cogitet per duos dies; neque tamen inde sequitur, a consilio suo vel tantillum recessisse.

298. Sed considerata dein esi resolutio, quam post allata sublicii s. Alphonsus l. c., quae difficilis est. Inquit enim: «Sed ego pulo, impetum unius actus difficulter posse protrahi (ordinarie loquendo) plusquam ad duos vel tres dies ad summum. Hinc qui perseverat in mala voluntate ultra duos vel tres dies, explicare debet tempus, ut sic intelligatur moraliter numerus actuum internorum circa peccata externa ».

299. Ad hanc s. Alphonsi responsionem duo advertamus. Primum est, s. Doctorem admittere, impetum unius actus illa posse protrahi, vel actus dein vi illius per duos vel tres dies eliciri faciam *unum actum morale* vel illa nulla ratio habenda vel interruptionum ob somnum, inadvertentiam etc., vel his non obstantibus unus actus et unum peccatum censi debeat vel quidem illa unus censeatur actus, vel in confessione necesse non vel coniiteri durationem temporis, sed satis sit accusare, *se semel peccasse* etc. Ergo (quod probe advertendum esi) s. Alphonsus profitetur vel docet sententiam, quam alias in Lugo reiecerat, quasi esset contra communem DD. sensum. Vid. supra n. 277-279.

Allecum esi, nimis difficilem esse hanc sententiam s. Alphonsi, nempe pravum quempiam allectum protrahi non posse efficacia sua ultra bidduum vel triduum. Profecto sanctum virum in ministeriis spiritualibus versatissimum latere non potuit, pravis quibusdam odii, inimicitiae, turpisque amoris affectibus homines interdum iam vehementer occupari, vel non solum in iis constanter haereant ad menses et annos, sed difficillimum vel illos huiusmodi vinculis liberari. Quocirca poliusquam difficile sit, affectum v. gr. odii et inimicitiae ac vindictae usque ad necem ultra triduum protrahere, difficile iis evadit hunc affectum expellere.

300. Potesl ergo fere censi casus, de quo clarius Tamburini *Method. Confess.* lib. 2. cap. 1. § 0. n. 36., quando prava interna cogitatio esi in ordine ad unum numero actum seu finem: vel si quis, ne mortem suus inimicus fugiat, per unum annum paret illi insidias vel si quis perdit amans mulierem per duos annos semper quaerat modum, quo illa poliatur. In his exemplis (inquit Tamburini) unum est homicidium numero, una numero fornicatio, ad quae actus illi ordinantur. Omnes ergo isti actus unitatem sumunt ab illo actu finali, ad quem ordinantur vel, vel bene dicit Lugo disp. 16. n. 566. non opus est, vel dum confitetur peccatum homicidii vel fornicationis, is dicat, quoties habuit decretum procurandi eius executionem.

Vel Tamburini quidem supponit, haberi ibi aliquam *externam voluntatis demonstrationem*, in quaerendis scii, mediis finis oblinendi. At vero quid differt, dum interius de his mediis meditatur, dum occasiones excogitat aut exspectat vel decernit alium diem vel aliam occasionem opportuniorem fore etc.?

Fatebimur tamen id, quod notat Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 567. in

fin. «Fortasse tamen facilius interrumpuntur moraliter voluntates mere internae, quando opus non coepit poni exterius; quia illa positio seu inchoatio externa, cum sit sensibilis, facilius coniungit paries in ordine ad unum humanum et morale faciendum ».

Viva autem ab eodem s. Alph. laudatus scribit *de Poenit.* q. 5. ari. 6. n. 6. in fin.: « Tunc autem satis est in dicto casu solum confiteri peccatum externum, quando procedit ab uno moraliter peccato interno, etiamsi per nullum temporis duraverit talis actus internus, nullatenus moraliter interruptus, scii, ne per involuntarias quidem *extraordinarias* interruptiones. »

Quod vero addit Tamburini ibid. n. 38., debere poenitentem explicare, *se per tantum tempus* procurasse, ut scilicet (inquit) innotescat, an ei quae persistentia peccati habitualis praecesserit, hoc sane non cohaeret cum doctrina sua, contendente *unum esse peccatum*. Nam necessitas exprimendae durationis ex duplici causa lanium adesse potest, vel 1° quia multiplex est peccatum ob actus multiplicatos et horum numerum assignare non est possibile: vel 2° quia maior duratio est circumstantia aggravans unius alioquin peccati. Atqui ipse contendit, peccatum esse numero unum; aggravantes vero circumstantias faleri necesse non est. Ergo quod ait de *persistencia* illa confitenda, non facit ad rem.

Sed reipsa nihil frequentius in hac materia occurrit, ul Auctores simul coniunganl lacinias doctrinarum, quae invicem non cohaerent; quia minus considerant, quorsum alii id affirmaverint vel negaverint.

301. Aliud habet s. Alphonsus in eodem loco n. 39. Ad quaestionem enim, an *propositum* interrumpatur per communes interruptiones, respondet: « Negat Lugo disp. 16. n. 567. et adhaeret Tamburini l. e. n° 35.36. *etiamsi magna mora intercedat*. Sed haec opinio est contra communem ».

Atqui hoc non recte dicitur tum de Tamburini, qui eo loco nihil de ea re habet, tum etiam de Lugo, qui in illo loco imo dicit contrarium. Sic enim, loquendo de l'. Ioan. Salas, Lugo scribit: « Id autem, quod addit, hoc intelligi (scii, unum esse peccatum), *nisi intercedat inter actus ipsos voluntatis multum tempus*, verum etiam est iuxta id, quod sup. n. 545. diximus de ipso peccato *externo*, etiam nulla revocatione posita, interrumpi per interruptionem aliquam moralem. Ceterum sicut ibi diximus, illud non interrumpi per somnum aut similes interruptiones ordinarias: sic dicimus de voluntate efficaci interna, dum per talem concatenationem, *ordinatam ad opus*, operatur». In quibus habes disserte doctrinam, quam in Salmanticensibus ipse s. Alphonsus laudabat uti probabiliorem.

Et clarius eam tradit n. 545. ab eo citato, quam quidem imo ipsi Salmanticenses exscripsisse videntur. Ita enim Lugo: « Dixi tamen has interruptiones breves et communes per somnum et similia non tollere

unitatem peccati: aliud enim dicendum est de interruptione extraordinaria, quae quidem tollit unitatem moralem actionis humanae. Si enim ex intentione occidendi Petrum, eum quaeras et scias fuisse alio profectum et reversurum post mensem et tu decernas eum occidere cum redierit: tunc certe, licet non renoves intentionem, adhuc occisio post mensem non faciei unum peccatum cum voluntale praeterita ».

302. Ex praemissis solvi debet quaestio de eo, qui retinuit rem alienam, nolens eam restituere; quae quidem ad similes casus transferri debet, ubi agitur de homine non implente obligationem, quae perpetuo urget.

S. Alphonsus n. 40. communem doctrinam sic refert: « Si quis statuit, non restituere rem alienam et in eadem voluntale semper, adhuc per annum, maneat, unum peccatum committit; quia in illa retentione nunquam retractata virtualiter permanet prima voluntas ». Quae ut probabilius tenenda dixerat et lib. 3. n. 683.

303. Subdit tamen hanc exceptionem: « Merito tamen Diana censet cum AA. ab ipso citatis, quod si fur redditur impotens ad restituendum et deinde factus potens, data opportunitate, non restituit, novum peccatum committit. Ratio, quia eo casu per illud tempus impotentiae voluntas non restituendi non perseverat in effectu ». Quae quidem ratio simul ostendit, unum adhuc dicendum fore peccatum, si fur retinisset etiam impotentiae tempore eandem non restituendi voluntatem. De hoc casu Diana tom. 1. tr. 7. reg. 158. n. 4.: « Secundus modus est, quando quis proposuit restituere (si fieret potens) et postea data opportunitate non restituit ».

304. Alium tamen multiplicis peccati casum sic addit Diana, ibid.: « Quoties directe et expresse renovatur propositum retinendi rem alienam per specialem actum. Et ad hoc non sufficit quaecumque propositum renovatum; sed requiritur ut ita proponat quis rem alienam relinere, quod etiamsi nunquam id decrevisset, modo decerneret. Quia licet sit novus et distinctus physice, potius dicitur continuatio proprii propositi, quam novus actus... » Pergit n.3.: « In omnibus aliis casibus, quos diversi Antores enumerant, non est novum peccatum, sed circumstantia aggravans illud et iuxta nostram sententiam in confessione non necessario exprimenda ». Quam doctrinam n. 3. vocat in praxi tutam.

305. Et occasione circumstantiarum aggravantium addenda quaestio est, an saltem necessario sit aperienda in confessione *diuturnitas* retentionis rei alienae.

Cui quaestioni respondendum est *negative*[^] si agatur de cognoscendo numero peccatorum. Nam cum s. Alph. vidimus, unum esse numero peccatum.

Si vero sumatur diuturnitas uti circumstantia aggravans, sic respon-

det Diana, tom. I. tr. 7. resol. 157.: «Negative respondendum videtur: quia circumstantiae aggravantes non sunt necessario confitendae; sed dicta diuturnitas... est tantum circumstantia aggravans. Ergo in confessione minime aperienda erit ».

El subdit idem Diana ibid. n. 4.: « Notet hoc confessarius et a nullis scrupulis immunis erit; nam poenilens in confessione satisfacit, tantum se accusando, non restituisse rem alienam: nec interrogandus est de tempore el de diuturnitate retentionis vel de numero peccatorum, quae aliqui in tali diuturnitate committi putant; dummodo, ul diximus, non proposuerit restituere el postea, mutato animo, determinaverit amplius restitutionem non facere: quae omnia notanda sunt, quia nullum praecababilia ».

306. Dicendum tandem *de numero peccatorum in actionibus externis*, de qua re A. agit et in Resol. 3.

Auctor unicum modum indicat, quo plures actus externi in unum peccatum reducuntur, quando nempe plures actiones, licet distinctae numero, tamen in unam principalem actionem veluli in finem diriguntur.

Exemplum ponit copulae carnalis, ad quam reducuntur oscula, tactus, verba impudica etc. vel praecedentia vel comitantia vel subsequenlia ipsam copulam, uti eiusdem complementa et appendices. Hinc sufficiet confiteri copulam, reliquis praetermissis, neque de his confessarius debet interrogare; quia etiamsi affuerint, moraliter in ipso principali peccato uniuntur.

307. Quoad ea, quae Auctor dicil complementa el appendices, s. Alphonsus allata sententia aientium, non confitendos tactus etc., si intenduntur velut complementum prioris voluptatis: secus vero, si in eis lanquam in nova voluptate sistatur; subdit n. 4L: «Sed non minus probabilis est tertia sententia Busembai cum Lugo..., qui *cum communi* dicunt, omnes hos actus, sicut el complacentiam de copula habita, si slalim post copulam habeantur et minime ad novam copulam intenduntur, non esse novum peccatum ». In praxi ergo ne de his quidem quidpiam interrogandum est. Vid. el Diana tom. 1. tr. 7. res. 91. el 119.

308. Tria lamen quoad id sunt advertenda. Primo: regula praedicta non valet, si aliqua ex actionibus ordinalis ad actum principalem, diversi generis malitiam atque adeo distinctam a malitia operis consummati contineat. Tunc enim istae actiones aperiendae essem in confessione. Ita v. gr. qui furatur pecunias, ut fornicandi medium habeat, tenetur hirtum exprimere: ila eliam si quis inter praevios tactus procuraret pollutionem; quod foret peccatum adiunctum contra naturam. Idcirco dicit: *Modo non habeant malitiam distinctam* etc.

309. Secundo: si quis, ut ait s. Alph. lib. 5. n. 43., habens oscula, tactus etc. nolisset ab initio copulam, sed postea ob auctam libidinem copulam

perfecerit, non sufficit, si tantum copulam confiteatur; tunc enim omnes actus lanquam distincta peccata debent explicari; quia cum in illis sistitur, quivis actus habet in se malitiam suam consummatam... Et idem dicendum de eo, qui animum habuit tantum hostem vulnerandi et deinde ira accensus occidit, is duo peccata conjungit. Neque tamen accusantes copulam, in praxi erunt interrogandi, num actus praevios habuerint sine intentione etc.; quippe communiter id fieri non solet nec sine causa confessarius minus communia debet interrogare. Si poenilens prius hos actus vel sermones confiteretur etc., tunc occasio esset scitandi, an animum habuerit praeterea etc.

310. Tertio: s. Alphonsus n. 42. affert hanc doctrinam Viva de *Poenit.* lib. 5. art. 6. n. G.: « Media ad finem intentum vel sunt indifferentia, ul parare arma ad occidendum hominem, vel sunt mala eiusdem speciei cum fine, ut tactus relate ad copulam... Si finis non sit obtentus, oportet explicare ea media, sive indifferentia sive mala, posita esse ad finem peccaminosum oblinendum; quia illae actiones externae informantur a malitia finis ». Quam doctrinam s. Alph. ibidem probat.

311. At enim id de mediis in confessione manifestandis, quae mala sunt, verissimum esse negabit nemo: quocirca confiteri deberet tum propositum actionis principalis, tum actus per se malos, quos exercuit; quippe qui prout actus exteriores sunt, malitiam habent sibi insitam.

At quod addit de mediis indifferentibus confitendis, id nulli solido fundamenlo innititur. Quidquid enim mali est in iis actibus, satis expressum est in ipso proposito, quod poenilens confiteatur. Eadem de causa licet v. gr. peccatum dicatur studium, cuius gratia quis missam omittit vel vult omittere, tenent comm. DD., circumstantiam studii non esse exprimendam. Vid. Diana tom. 1. tr. 7. resol. 59-60.

312. Alter modus, quo plures physice actus unum peccatum moraliter constituunt, hunc habetur, ul ait s. Alph. n. 41., quando plures actus *eiusdem speciei* ex eodem impetu procedant: puta cum quis ex eodem impetu pluries percutiat, pluries inhoneste tangat, eundem Sanctum vel plures dies sanctos blasphemet, pluries aliquem convitietur vel eidem detrahat etc. Addit Tamburini *Meth. Confess.* lib. 2. cap. 1. n. 52. post Lugo disp. 16. n. 561. aliosque ab eodem Lugo citatos, unum peccatum committere, qui in eodem impetu pluries eandem rem falso iurat aut promissionem pluribus juramentis firmatam violat aut pluries iterato volo promissam etc.

313. Monet laqueum bene s. Alph. n. 44.: cum, qui centum aureos furari intendit, sed centenis vicibus *moraliter* interruptis eos surripiat, non unum peccatum committere, sed totidem, quot sunt partialia illa furta. At dispiciendum superesset, quando vices sint *moraliter* interruptae.

CAPUT II.

DE PECCATIS IN SPECIE MORTALI ET VENIALI

Du b. I.

Quid sit peccatum mortale et veniale.

314. Quae de natura peccati mortalis et venialis disputari queunt, ad scholasticos magis pertinent. Pauca, quae habet Auctor, legere quisque per se potest. Si quae enim indigeni aliqua declaratione, inferius explanabuntur.

315. Aule omnia adverte, quod s. Alphonsus n. 52. quaedam habet notatu dignissima, ubi monet, ne facili el sine manifesta ratione statuamus, quidpiam sub gravi obligare.

« Bene hic advertendum, ait, id quod ait Roncaglia, nempe quod, ubi *clarum non est*, aliquod esse peccatum mortale, non praeceptum sil confessarius in indicando, aliquam transgressionem esse gravem el talis peccati reum suum poenitentem pronunciare (aul scrupulum ei iniicere pro futuro). Etenim valde periculosum est confessariis damnare aliquid de culpa gravi, ubi *certitudo non elucet*, ut docuit s. Thomas Quodl. 9. art. 15. dicens: « Omnis quaestio, in qua de peccato mortali quaeritur, nisi *expresse veritas habeatur*, periculose determinatur. — Et rationem paulo post adducit; quia — error, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad mortale. Quapropter ait s. Anioninus: — Nisi *habeatur auctoritas expressa s. Scripturae* aul Canonis aul determinationis Ecclesiae vel evidens ratio, periculosissime (*peccatum mortale*) determinatur... Nam si determinetur, quod ibi sil mortale, et non sil mortale, peccabit contra faciens; quia omne quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam. — Hinc animadvertatur, pergit s. Alph., in quale discrimen se immittant illi, qui rigidam doctrinam sedantes, facile damnant homines de peccato mortali in iis, in quibus gravis malitia *evidenti ratione* noti apparet, eos sic exponendo periculo damnationis aeternae el idem dicendum de iis, qui de facili nolam laxitatis inurunt sentiis, *quae aperte improbabiles non sunt* ». El dein lectorem remittit ad ea, quae de hoc argumento dixerat in Tract, de Conscientia: quibus alia addit in Tract, de Poenitentia.

\\1\\. Resp. 1. Mortale est, quod ob sui gravitatem, gratiam el amicitiam cum I' o solvit poenamque aeternam meretur. Dicitur mortal-'; quia spiritualis vitae principium, gratiam scilicet habitualement, tollit et modum animae afluere.

Veniale est, quod ob suam levitatem gratiam el amicitiam non tollit, etsi fer-

vorem caritatis minuat et temporalem poenam mereatur. Dicitur veniale; quia salvo vitae spiritualis principio, scilicet gratia, languorem animae facile curabilem infert veniamque facile consequitur.

316. Petitur definitio ex effectu el additur ratio, cur alterum mortale, alterum veniale appelletur.

Sed quoad differentiam, quae petitur ex poena, bene s. Thomas *de Mal.* q. 7. art. 1.: «Peccatum mortale meretur poenam aeternam, peccatum vero veniale poenam temporalem. Sed ista differentia consequitur rationem peccati mortalis el venialis: non autem constituit ipsam. Non enim ex hoc est tale peccatum, quia talis poena ei debetur; sed potius e converso quia peccatum est tale, ideo talis poena ei debetur. Similiter etiam differunt, quantum ad effectum; nam peccatum mortale privat gratiam: veniale vero non. Sed nec ista est differentia, quam quaerimus; quia ista differentia consequitur ad rationem: ex eo enim, quod peccatum est tale, talem effectum habet ».

317. Differentiam itaque s. Thomas desumit ex diversa ratione inordinationis. Ita 1.2. q. 72. art. 5.: « Differentia peccati venialis et mortalis consequitur diversitatem inordinationis, quae complet rationem peccati. Duplex enim est inordinatio: una per subtractionem principii ordinis: alia, qua, etiam salvato principio ordinis, fit inordinatio circa ea, quae sunt circa principium; sicut in corpore animalis quandoque quidem inordinatio complexionis procedit usque ad destructionem principii vitalis el haec est mors: quandoque vero salvo principio vitae fit deordinalio quaedam in humoribus et tunc est aegritudo. Principium autem actus totius ordinis in moralibus est finis ultimus, qui se habet in operativis, sicut principium indemonstrabile in speculativis. Unde quando anima deordinalur per peccatum usque ad aversionem ab ultimo fine scilicet Deo, cui unimur per caritatem, tunc est peccatum mortale; quando vero fit deordinalio citra aversionem a Deo, tunc est peccatum veniale. Sicut enim in corporibus deordinalio mortis, quae est per remotionem principii vitae, est irreparabilis secundum naturam: inordinatio autem aegritudinis reparari potest propter id, quod salvetur principium vitae: similiter el in his, quae pertinent ad animam. Nam in speculativis, qui errat circa principia, impersuasibilis est: qui autem errat salvatis principiiis, per ipsa principia revocari potest. Et similiter in operativis, qui peccando avertitur ab ultimo fine, quantum est ex natura peccati habet lapsum irreparabilem el ideo dicitur peccare mortaliter, aeternaliter puniendus: (pii vero peccat citra aversionem a Deo, ex ipsa ratione peccati reparabiliter deordinalur; quia salvatur principium el ideo dicitur peccare venialiter, quia scilicet, non ita peccat, ul mereatur interminabilem poenam ».

318. Divisio autem peccati in mortale et veniale, iuxta s. Thom., non

est divisio generis in suas species, sed est divisio eius quod est commune per analogiam, in *perfectum* et *imperfectum*.

Ita s. Thom. 2. disp. 42. q. 1. ari. 3.: « Est duplex modus dividendi commune in ea, quae sub ipso sunl, sicut est duplex communitatis modus. Est enim quaedam divisio *univoci* in species per differentias, quibus aequaliter natura generis in speciebus participatur, sicut animal dividitur in hominem et equum el huiusmodi. Alia vero divisio esi eius, quod esi commune per *analogiam*, quod quidem secundum perfectam rationem praedicatur de uno dividendium el de allero imperfecte el secundum quid; sicut ens dividitur in substantiam et accidens et in ens actu el in ens potentia et haec divisio est quasi media inter aequivocum el univocum. El talis divisio est peccati in mortale el veniale, quia ratio peccati perfecte in mortali invenitur; in veniali vero non nisi imperfecte et secundum quid. Unde minimum, quod potest esse de ratione peccati in aliquo actu, est in veniali: sicut minimum quod potest esse de natura entis, est in ente in potentia el in ente per accidens et hoc ipsa nomina ostendunt; quia venia non debetur peccato, nisi secundum quod aliquam imperfectionem (in editione Romana legitur male: *perfectionem*) peccati habet; mors autem debetur peccato, inquantum peccatum est et ideo peccatum mortale perfectum quid in genere peccati dicit, veniale autem imperfectum ». **I**

Quae sensa alibi repetens s. Thomas, explicat praeterea, cur peccatum mortale dicatur esse *contra legem*, veniale vero *praeter legem*.

Ita *de Mal.* quaesi. 7. art. 1. ad 1. tradita doctrina superiore de divisione in perfectum el imperfectum, subdit: « Unde convenienter dicitur, quod peccatum veniale non est contra legem, sed praeter legem; quia si in aliquo recedit ab ordine legis, non tamen ipsam corrumpit; quia non corrumpit dilectionem, quae est plenitudo legis, ut dicitur Rom. XIII.».

319. Sunl tamen Doctores, qui divisionem mortalis et venialis volunt esse divisionem generis in species el ulrumque peccatum mortale el veniale esse proprie el simpliciter peccatum; quia ulrumque est lege Dei interdictum et s. Scripturae etiam veniale absolute et simpliciter absque ulla adiectione appellant peccatum. Unde el illud Gregorii apud Azor lib. 4. part. I. cap. 8. q. 2.: In hac vita nulli sine crimine, sed nullus sine peccato est.

Alii, ul ail Suarez *de Peccat*, disp. 2. sect. 5. n. 5, volunt esse divisionem subiecli in accidentia, quia illa deformitas mortalis peccati quasi accidit actui morali. Unde mortale el veniale ad actum malum morale comparantur, quatenus ille constitutus iam est in prima sua specie malitiae. Subdit Suarez ibid. η. 8.: « Haec tamen controversia magis ad modum loquendi, quam ad rem ipsam spectat ». Et addit, esse divi-

sionem generis in species, si melaphysice res spectetur; esse vero potius analogam denominationem, si res theologice consideretur: quia veniale est reipsa inordinatio secundum quid a fine.

320. Hinc Theologi (vid. Azor lorn. 1. lib. 4. cap. 8. q. 3d docent, peccatum veniale esse quidem *contra legem* Dei; quia revera lex Dei et recta ratio prohibent et gravia et levia peccata. At vero veniale non est contra specialem Dei legem de eius amicitia comparanda et conservanda nec est contra speciale praeceptum de eiusdem amicitia nunquam violanda ac dissolvenda. Est enim unicum et maximum Dei mandatum, ut nihil faciamus, quod eius amicitiam ac caritatem dirimat, lanquam cum ea pugnans. Unde Paulus Rom. XIII. 10. ait: *Plenitudo legis est dilectio*. Mutuo ergo se consequuntur Deum diligere et mandata eius servare. Quatenus ergo peccatum veniale non adversatur divinae amicitiae et caritati, in hunc sensum Theologi dixerunt, veniale non esse contra legem Dei: esse tamen praeter legem; quia servata Dei amicitia et caritate illud admittimus et hoc ipso impedimur ac retardamur a ferventibus caritatis officiis. Vid. et Suar, *de Peccat.* disp. 2. sed. 5. nn. 9-13.

321. Exinde rite interpretari debemus Doctores, qui v. gr. dixerunt (uti Allissiodorensis et s. Bonaventura); veniale peccatum non esse lege prohibitum, sed cohibitum. Accipiunt scilicet legem Dei prohibentem pro illa, cuius violatio hominem avertit et alienat a Deo ac privat gratia.

Eodem sensu explicandus s. Bonaventura, cum 2. disp. 42. art. 2. q. 2. ad ultim. videtur negare: peccatum veniale esse Dei offensam. Namque alioquin offendere quempiam, ut ait Lugo *de Ineam*, disp. ô.n.70., est dare ipsi rationabilem causam et occasionem indignationis contra offendentem. Atqui culpa venialis Deo certe displicet, ut ait s. Thomas, licet non displiceat persona (sicut et contra placet Deo opus bonum peccatoris, licet persona non placeat); atque adeo eam culpam Deus damnat et vindicat puniendo. Ergo.

Explicandus ergo s. Bonaventura de offensa, quae pariat indignationem amicitiae vinculum dissolventem. Vid. Azor l. c. q. 5.

322. Ita DD. negant veniale peccatum esse aversionem a Deo et conversionem ad creaturas, quatenus nec dissolvit amicitiam cum Deo nec ul finem ultimum, posthabens Deum, habet creaturam. At addunt, esse actum alienum et aversum a Deo et esse quandam conversionem adhaesionemque inordinatam bono creato prout ineundum est vel utile etc. Azor l. c. q. 7.

323. Suarez *de Peccat*, disp. 2. sect. 5. n. 14.: statuit 1° Peccatum veniale aliquo modo esse offensam Dei; quia et continet inordinationem ad ultimum finem et Deus omne peccatum etiam veniale odio habet et

aliquo modo est contra legem Dei. 2° Est tamen Dei offensa non simpliciter, sed secundum quid et analogice, quia non versatur circa Deum, uti est formaliter ultimus finis.

Huc revoca, quod Scottis dixit, veniale esse, quod est contra *consilium*. Scotiis enim, inquit Suar. l. c. n. 13., late usus est voce consilii, ut comprehenderet omnia, quae non sunt ad salutem necessaria. Vid. et Azor. p. 1. lib. 4. cap. 9. q. 2.

Bene Lugo *de Poenit.* disp. 16. n. 102. loquens de Card. Toletio: * Nomine praecepti intelligit ibi (Toletus) illud solum, quod obligat ad mortale, ut explicuerat eodem capite scilicet cap. 2. lib. 3.; quem modum loquendi usurparunt etiam Scotos, Gabriel, Bassolis, Aleusis, Magister Sententiarum cum multis ex antiquioribus, quos congerit Salas. Quo loquendi modo non significatur, quod peccatum veniale nullo modo sit contra aliquod divinum praeceptum, sed quod non simpliciter, sed leviter atque ideo comparatum cum peccato mortali videatur esse analogice contra praeceptum et non simpliciter sed solum secundum quid, sicut accidens vere est ens, sed comparatum cum substantia non dicitur simpliciter ens, sed secundum quid et creatura licet vere habeat esse, comparata tamen cum creatore dicitur quasi non ens et solus Deus dicere potest: *Ego sum, qui sum*».

324. S. Thomas plus semel l. 2. q. 86. art. 1. et 2. et q. 109. art. 7. *maculam* videtur habere seu effectum peccati mortalis; quia, ut inquit, macula non est aliud, quam privatio gratiae, quae est animi nitor. At alii, ut s. Bonaventura, eo sensu maculam dicunt, quod scilicet actus carens honestate et bonitate atque adeo Deo displicens. Azor l. c. q. 8.

325. Quo sensu peccatum mortale ac veniale differant aut non differant specie, habes in duplici hac thesi Suarez *de Peccat.* disp. 2. sect. 5. mi. 2. 3.: 1° Peccatum mortale de se et ut tale est, habet aliquam deordinationem specie distinctam ab omni ea, quae est in peccato veniali. Nam pravitas illa, quae est directe contraria ultimo fini et ratione cuius homo avertitur ab ipso et convertitur ad creaturam vel ad ultimum finem, est propria species deordinationis et pravitatis moralis et haec reperiri non potest in peccato veniali. 2° Malitia et deordinatio moralis, quae sumitur ex obiecto proximo, esse potest eiusdem speciei in peccato mortali et veniali. Palet conclusio in furio gravi et levi.

326. Fit quaesitio insuper, an veniale habeat infinitam malitiam. Respondet autem Suarez *de Peccat.* disp. 2. sect. 5. nn. 16-18., 1° non esse in veniali genus *illud* infinitae malitiae, quod est in mortali: 2° malitiam venialis non posse proprie et simpliciter dici infinitam; quippe non habet deordinationem circa Deum: 3° quandam tamen aliquo modo habet infinitatem malitiae venialis, quatenus est malum culpae, quod ad quodvis aliud vitandum malum committi non debet.

XXX. Bwp. 2. Mortale peccatum duplex est: aliud est mortale ex genere suo, aliud ex accidente. Mortale ex genere suo est, quod per se laedit caritatem Dei vel proximi quoad personam, res aut iura vel nos ipsos corrumpit graviter. Illa Azor l. 4. c. 9. Sanch. l. 1. Nor. c. 3.

327. *Mortale ex genere suo* dicitur peccatum, quod per se et ex ratione sua specifica, quam habet ex proprio obiecto et seclusa malitia alterius speciei, *potest esse mortale*; quia nempe obiectum per se est graviter prohibitum.

Contra autem *veniale ex genere suo* dicitur, quod ex ratione sua specifica, spectata videlicet materia seu natura obiecti, circa quod versatur, non habet gravem reatum; adeoque quousque manet intra speciem suam, non potest fieri mortale.

Porro quae sint generatim obiecta peccati mortalis, enumerat A. in Resolutionibus. Quod addat etiam laesionem, quae nosmet graviter corrumpat, intellige de gravi damno sibi illato, v. gr. si quis sibi usum rationis auferret etc., oculos sibi erueret etc.

Unde resolves.

XXXI. 1. Peccata, contra bonum proprium commissa, ut plurimum sunt venialia in genere: ut verbi gratia, inutilis et vana concupiscentia, vana oblectatio, prodigalitas, curiositas, superfluitas cultus et vestitus, nugae, otium, excessus in cibo, potu, somno, risu, usu coniugii, timore, tristitia, appetitu pecuniae, laudis etc.

328. Non omnia peccata contra bonum proprium sunt ex genere suo levia; nam in Resp. 2^a inter gravia ex genere suo recensuit peccata, quae graviter nosmet laedunt. Sed dicit *ul plurimum* scii, pleraque talia esse. Auctor autem enumerat nonnulla, scii, frequentiora.

Inutilis et vana concupiscentia: scii, divitiarum, melioris conditionis, deliciarum, honorum etc. *Vana oblectatio* vel in bonis possessis v. gr. fortunae, personae etc. vel phantastice excogitatis etc. *Prodigalitas*, cum quis sua bona prodige dissipat, aut etiam perire inutiliter sinit ex negligentia. *Curiositas* in cogitandis, legendis, inquirendis, videndis, audiendis inutilibus etc. *Superfluitas cultus et vestitus*, quae solet etiam appellari vulgo *vanitas* in *vestiendo*: sed pertinere ad alia potest, scii. *domum, mobilia* etc. *Nugae*: inutiles scii, occupationes et ineptiae, sine rationabili causa et modo. *Otium*: *Excessus in cibo* sive quoad qualitatem, quantitatem etc. scii, peccata gulae. *In potu*: intellige si non pertingat apposite ad ebrietatem. *In somno*. *In risu*: scii, immoderate ridendo, tollendo cachinnum. *Usu coniugii*: intellige ubi nulla sit rationabilis causa excusans scii, vel satisfaciendi alteri coniugi vel sedandi concupiscentiam, sed ex solo immoderato desiderio voluptatis. *Timore*, quando scii. (s. Thom. 2. 2. q. 125. art. 1.) appetitus refugit ea, quae ratio

didat esse sustinenda, ne desistat ab his, quae magis prosequi debet. *Tristitia*, cum nempe magis tristatur, quam res ferat vel vi tristitiae impediri quis se sinit a debilis operationibus. *Appetitu pecuniae, laudis* etc. ul sup. dictum est. *Etc.* e. gr. *loquacitas*, cum quis loquitur quantum el quando libet, in respondendo *impatientia*, tum *avare sua retinendo, oscitanter agendo, negligenter orando*, sese ingenio, memoria, viribus, forma corporis omnibus aliis *praeferendo* etc.

His adde *mendacia*, quae nihil aul Deo aul proximo detrahant.

XXXII. 2. Peccata contra virtutes Theologicas sunt mortalia ex genere suo; quia nocent bono alicui interno Hei, v. gr. veracitali, misericordiae, caritati. Item fere omnia, quae fiunt contra Decalogum; quia quae committuntur contra tria prima praecepta, nocent similiter Deitati, scientiae, omnipotentiae divinae eiusque honori externo vel interno: quae vero contra reliqua praecepta fiunt, nocent personae, bono aut iuri proximi.

329. Dicit A., reliqua Decalogi praecepta laedere iura aliorum etc. Nam octavum praeceptum non est reipsa de vitando simpliciter *mendacio*, sed *falso testimonio*, quod cedit in alterius damnum.

XXXIII. 3. Peccata illa septem, (pia dicuntur capitalia, non omnia sunt mortalia ex genere suo : quia non omnia graviter Deum aut proximum laedunt vel nos ipsos corrumpunt.

330. Quae gravia vel levia ex genere suo sint, ex singulorum tractatione colligetur.

XXXIV. Resp. 3. Mortale ex accidente dicitur, cum actus aliquis venialis aut indifferens fit per accidens mortalis, de quo infra.

331. De hoc sermo erit dubio 3., ubi quaeritur, quomodo veniale ex genere suo per accidens fieri possit *mortale*.

Du b. II.

*Quibus ex causis peccatum
ex genere suo mortale fiat per accidens veniale.*

XXXV. Rcsp. I. Tria requiruntur ad peccatum mortale, quorum si unum desit, lit veniale, quod alias ex se est mortale : 1. ex parte intellectus, plena advertentia el deliberatio: 2. ex parte voluntatis perfectus consensus: 3. gravitas materiae, saltem ul plurimum. Ratio primae et secundae partis est ; quia speciata fragilitate humana, non videtur decere divinam bonitatem, aeternis suppliciis punire hominem, absque plena consideratione el consensu. Ratio tertiae partis; quia ubi materia parvi est momenti, ibi moraliter modica offensio esse reputatur ul plurimum.

332. Doctrina clara est. De tertio sermo redibit in Resp. sequenti n. 3.

XXXVI. Respond. 2. Peccatum ex genere suo mortale, iribus ex causi» ii-ri potest veniale, ut palet ex dictis. Prima est, si ex parte intellectus non sii perfect advertentia malitiae seu deliberatio. Signa autem imperfectae deliberationis sunt, I. si tenuiter el quasi semidormiens apprehendisti esse malum: 2. si post, ubi melius consideras, indicas tenon fuisse facturum, si ita apprehendisses: 3. si vehemensissima passione, apprehensione vel distractione laborasti, vel turbatus fuisti, ita ut fere nesciveris, quid ageres.

Secunda causa est ex parte voluntatis, si non sit perfectus consensus. Signa autem imperfecti consensus sunt, I. si iia dispositus fueris, ul licet facile polueris e.vequi peccatum, non tamen sis exsecutus: 2. si quis dubitet, num consenserit, praesertim si sil vir timoratus: 3. si quis soleat esse ita affectus, ut malit mori, quam expresse mortaliter peccare; quia talis non facile consentit: i. si quis valde timide et suspense processisse se meminit: 5. si semisomnis fuit non plene sui compos etc. indicetque se id non fuisse facturum, si plene vigilasset. V. Sancti. 1. *Mor. c.* 10. Baldell. 1. 10. d. 8.

Tertia causa ex parte materiae, si haec sil parvi momenti. Quando autem talis sil, discernendum est morali indicio prudentis, cui sequentes regulae servient. 1. I't ile materia indicetur, non tantum ipsa secundum se absolute est considerata, sed etiam respective ad finem intentum: ad quem si parum facit, levis est, gravis autem, si mullum, ul docet Vasq. I. 2. d. 158. 2. Attendendae sunt circumstantiae; quia saepe lit, ut res ex se levis, attentis circumstantiis boni communis, vitandi scandali etc. liat gravis. 3. An pars aliqua rei praeceptae sit gravis, ea spectanda est tum absolute el secundum se, tum eliam in ordine ad totum, i. In transgressionibus repetitis, si plures materiae parvae, vel secundum se vel secundum effectus a se productos, moraliler coniunganlur, iit materia gravis; quia tunc omnes moraliler reputantur pro una. Contra vero non censetur materia gravis, si parvae materiae nec secundum se nec secundum effectus relictos inter se uniantur.

333. Generatim adverte doctrinam s. Thomae 2. 2. q. 35. art. 3. : « Considerandum est in omnibus peccatis, quae sunt secundum suum genus mortalia, quod non sunt mortalia, nisi quando suam perfectionem consequuntur. Loquimur enim nunc de peccato humano, quod in actu humano consistit, cuius principium est ratio ».

Hinc iuxta s. Thomam nullum est peccati genus, quod oh actus imperfectionem non possit heri veniale. Ita 2. 2. q. 36. ari. 3.: « *In quolibet genere peccati mortalis* inveniuntur aliqui imperfecti motus in sensualitate existentes, qui sunt peccata venialia: sicut in genere adulterii primus motus concupiscentiae el in genere homicidii primus motus irae, ita eliam in genere invidiae inveniuntur aliqui primi motus, quandoque eliam in viris perfectis, qui sunt peccata venialia ».

334. Prima causa est ex parte *advertentiae* seu deliberationis imperfectae, cuius signa suppeditat A. Signum non est ratio rei, sed potest esse ratio, cur de re hoc vel illo pacto indices.

Itaque primum signum ponit in eo A., si quis semidormiens vel semiebrius egerit. Quoad alterum signum, illud non in eo est silum, quod quis gravitatem offensae divinae el periculi sui melius post facium perpendens,

judicet se non facturum fuisse, si rem melius prius considerasset; nam potuit nihilominus praevertere notitia sufficiens gravitatis culpae: sed in eo est silum, quod quis perpendens dispositionem habitualement animi sui, indicet se non fuisse facturum, si plene advertisset. Tertium signum, si quis egerit ex vehementissima passione, quae identidem voluntarium minuit. De huiusmodi casibus vehementissimae passionis amoris, irae etc. vel apprehensionis in timoribus diximus in Tract, *de Actib. Human.* ubi de Concup. et Melu.

Quoad distractionem, saepe ea contingit tum in pravis cogitationibus ac morosis delectationibus tum in verbis detractoriis tum maxime in peccatis in causa, non praeviendo effectus, damna, pericula aliorum etc.

Huc revoca quasdam obliviones, ignorantias leviter culpabiles, conscientias erroneas ex levi negligentia.

335. Secunda causa est *imperfectus consensus*. Ex huius signis heic traditis, tria priora valent praesertim quoad peccata cordis, in materia scii, fidei, blasphemiae internae, odii, indicii temerarii, suspicionum, delectationis morosae in materia luxuriae etc. Postremum valet etiam quoad opera.

336. Tertia causa est *levitas materiae*. Qua de re in primis adverte levitatem seu exiguum quantitatem materiae non excusare a gravi culpa, quoliescunque in qualibet materiae parte servatur integra ratio, cur graviter sit prohibita, seu quando in qualibet materiae parte invenimus locum tam gravis inordinationis rationem.

Itaque 1° non datur parvitas materiae in peccatis, quae sunt *directe* contra Deum aut aliquam divinam perfectionem. Non datur ergo materiae parvitas in peccatis directe oppositis virtutibus theologicis, v. gr. in haeresi, (piae Dei voracitati iniuriam facit, in desperatione, quae Dei misericordiam et fidelitatem offendit, in Dei odio, quod summam Dei bonitatem afficit iniuria atque adeo in blasphemia, quae Dei honorem laedit, in periurio *assertorio*, quod Deum in falsitalis testimonium vocat, in superbia quae Dei legem ac praecepta ex contemptu formali divinae auctoritatis violat ac sublectionem formaliter negat, in superstitionibus, per quas divinus honor et cultus creaturae tribuitur, in simonia iuris naturae, quae dona gratiae Dei pretio temporali aequiparal etc.

2° Non datur parvitas materiae in re venerea, quando voluptas venerea sit directe voluntaria seu intenta. Rationem alii afferunt, quod in quavis delectatione venerea habeatur delectatio fornicationis, ut Sanchez *Moral*, lib. 5. cap. 6. n. 12., alii, quia haec materia ex natura sua nimis sit lubrica et ad maiora disponat; quae utraque ratio infirma videtur. Prima quidem; quia negari potest, in quacumque delectatione venerea haberi eam fornicationis delectationem seu approbationem, uti patet: Secunda; quia cessare ea ratio potest in eo, a quo absit illud periculum,

saltem proximum. Melius ergo dices cum Lugo *de Poenit.* disp. 16. n.238. coli, etiam 389., ideo maxime graviter iure naturae eiusmodi delectationem illicitam esse; quia si ipsa liceret extra matrimonium, homines statum illum, ad quem natura eam delectationem ordinavit, sic speciei conservationi consulens, contemnerent propter onera, quae adnexa ipse status ac prolis educatio ac sustentatio habet.

Dictum est in delectatione venerea directe voluntaria. Nam si agatur de actibus, quibus causari motus carnales possunt ac connexa cum his delectatio; quando huiusmodi effectus non intenduntur et absit periculum consensus, iam vidimus (n. 169. deinceps) et levem posse esse culpam, si illi aclus leviter sint peccaminosi et nullam fore culpam, si aclus illos non per se malos ponendi iusta causa sit.

337. Quando vero bonum virtutis sit divisibile, dari poterit levitas materiae tum in officiis erga Deum, quae ad virtutem Religionis perlinent, tum in officiis erga alios ac semetipsum.

Datur ergo parvitas materiae in materia voti ac iuramenti quoque promissorii; quippe offensa non est directe contra Deum aut divinam aliquam perfectionem, sed contra fidelitatem quae Deo debetur. Eademque de causa datur levitas materiae in materia tertii praecepti Decalogi de sanctificando die festo, in sacrilegio sive locali sive personali sive reali, in recitatione officii, in celebratione Missae etc.

Item datur parvitas materiae in peccatis, quae laedunt iura aliorum circa bona vel personae vel honoris vel substantiarum.

338. Quoad regulas ab Auctore propositas, prima est: considerandum esse finem. Ita cum diversus sit finis, quem Ecclesia habet in praecepto audiendi missam die festo, qui est cultus Dei per actum Religionis et quem habet lex audiendi sacrum quotidie quoad aliquam communitatem, qui finis potest esse pietas in Deum, profectus in spiritu, utilitas spiritualis etc., patebit facile, cur gravis obligatio esse possit in primo casu, non autem in secundo.

Secunda: ratio boni communis inducere potest gravem obligationem, etsi levis in se res videatur. Ita v. gr. lex servandi formam et sollemnitates in celebrandis nuptiis etc. Itemque ratio scandali, v. gr. si Episcopus domi retineret mulieres ad famulandum etc.

Tertia: proportio ad totum. Hinc Suarez uti rigidiores habet opinionem, quae damnat peccati mortalis laborem unius horae die festo etc.

Sed de his melius et uberius, ubi de singulis praeceptis.

Ex dictis resolves.

XXXVII. 1. Peccas mortaliter, ita ut fiat materia gravis, si saepe modicum furaris et non restituas, iuxta dicenda l. 3. l. 5. cap. l.d. 3. res. 1.: item si interrupti!»! psalmos aliquot ex eodem officio omittas: si eodem die cibi unius saepius parum comedas eodem festo saepius parum labores.

XXXVIII. 2. Non peccas graviter, si diversis festis modicum labores, si quotidie in Quadragesima parum comedas: quod verum est, etiamsi simul haberes propositum ita faciendi; quia cum ista mora! ter inter se non uniantur, singula sunt parva. V. Sanch. I. c.

XXXIX. 3. Non peccat mortaliter, qui diversis diebus violat votum, quotidie aut singulis diebus modicum quid orandi vel parvam eleemosynam dandi, si sit onus affixum diei; quia, cum quotidie cuiusque diei obligatio exstinguatur, materiae illae non continuantur. Quod verum est, etsi proponat semper omittere, quia illud propositum non fertur in rem gravem. Imo, contra Sanch., id quidam verum putant, etsi quis 100. vota diversae speciei, in materiis valde levibus, uno die implenda haberet; quia materiae illae, cum sint independentes a se, non uniuntur. Si tamen similia vota non sint onus affixum diei, sed tantum dies praefigatur, ut terminus, ultra quem executio non differatur, erit peccatum mortale, postquam ad materiam notabilem perventum fuerit.

XL. 4. Probabile est, eum, qui ter vel quater 1000. aureos in causas pias volisset, non peccaturum mortaliter, si res non solveret; quia, etsi talis pars, absolute in se spectata, sit notabilis, comparatione tamen totius, morali iudicio non valde videtur aestimanda. Vide Laym. I. 1. I. 3. c. 5.

339. Quoad 1. 2. 3. res patet: quoad 4., rationem repetunt DI), ex eo, quod in promissione liberali censeatur donatarius haud invitus esse. Secus dicendum foret, si esset debitum ex contractu oneroso.

Dub. III.

Quibus modis peccatum ex genere suo veniale seu actus indifferens transeat per accidens in mortale.

XLI. Quinque modis id fieri communiter, docet Sanch. etc. 1. ratione finis adiuncti: 2. ratione finis ultimi: 3. ratione contemptus: 4. ratione scandali: 5. ratione periculi. De singulis dicam breviter.

XLII. Resp. I. Peccatum veniale transit in mortale ratione finis adiuncti, ut si quis leviter mentiatur, ad copulam carnalem extorquendam; quia cum finis mortalis ametur, mortale est. Non tamen necessarium est in confessione exprimere illud mendacium, sed solum desiderium fornicationis; quia, seclusa malitia mortali finis, manet veniale.

XLIII. Respond. 2. Transit item in mortale, ratione nimii affectus in rem aliquam, ut si v. gr. ultimum finem in ea constituas. Ad quod non sufficit valde intense et vehementer ferri in obiectum; sed requiritur, ut appetitive illud ita aestimes saltem virtualiter, ut paratus sis eius causa transgredi praeceptum obligans sub mortali: ut si quis ita inordinate afficiatur ad fibulas, lusum, personam, ut malit festo omittere sacrum etc. quam illis privari. Notat autem Bon. hunc affectum non tantum habitualement, sed actualement esse debere, ut peccatum contrahatur; quia non imputatur ad culpam id, ad quod committendum habitu tantum es paratus.

XLIV. Resp. 3. peccatum veniale fit mortale, ratione contemptus absoluti et formalis.

Dico autem *contemptum absolutum et formalem*, quando nimirum ideo formaliter et absolute praeceptum violatur, quia ipsi aut superiori subiici renuis, quod est peccatum superbiae consummatae: vel quando ideo non vis *obdir'* praecepto, quia praeceptum est et esi peccatum inobedientiae formalis, quorum utrumque gracier pugnat cum caritate debita superiori.

Ex quibus resolves.

XLV. 1. Non est mortale, si velis quidem obedire et subiici absolute, nolis tamen hic el nunc in re modica aut si auctoritatem legis vel praecipientis admittas, executionem tamen hic et nunc contemnas. Halio est; quia non est contemptus absolutus et simpliciter, sed tantum secundum quid.

XLVI. 2. Si praecise ex indignatione, malitia, prava consuetudine aliave causa praeceptum violetur et non ex contemptu potestatis superioris, non est mortale; quia non est contemptus formalis, s-d tantum interpretatives.

XLVII. 3. Est mortale, facere vel omittere aliquid, ex contemptu iustae legis humanae. Item ex contemptu Dei praecipientis vel etiam consulentis (quod propterea tacitam blasphemiam continet, quasi Deus inutilia praeciperet aut consuleret) et denique, facere aliquid ex contemptu Praelati, ul sic et ut a Deo auctoritatem habentis, non tamen ut talis hominis, indocti, imprudentis, imperfecti; quia hoc posterius non est contemnere absolute et simpliciter, sed tantum secundum quid. Vid. Sanch. i. *Mor.* cap. 5. Bon *de Peccat*, dub. 2. q. 3. p. 5.

XLVIII. Respond. 4. Peccatum vel opus indifferens habens mali speciem transit per accidens in mortale, si ruina per illud proximo causanda sit mortalis. Ratio est; (plia tali operi superadditur aliquid graviter repugnans caritati. \ide dicenda *de Scandalo* el Fili. I. 21. c. 6. q. 10. n. 212.

XI.IX. Respond. 5. Veniale vel opus indifferens transit in mortale, ratione periculi incidendi in mortale; quando quis sine sufficiente cautela aut necessitate aliquid facit, per quod veniat in morale ac proximum periculum peccandi mortaliter; quia talis salutem animae contemnit, cum tam probabili eius periculo temere se exponat. Unde in confessione explicanda est species peccati, cuius periculo se obicit; quia eodem genere peccati peccavit. Proximum autem periculum censetur, quod frequenter homines similis conditionis in peccatum mortale inducit.

340. Prae oculis habenda est doctrina s. Thomae, peccatum ex genere suo veniale non posse fieri mortale, nisi accedat circumstantia mutans speciem; numquam vero id contingere oh circumstantiam mere aggravantem.

S. Doctor 1.2. q. 88. art. 5.: «Unde manifestum est, quod circumstantia non potest de veniali peccato facere mortale, manente circumstantia; sed solum tunc, quando transfert in aliam speciem et fit quodammodo differentia specifica moralis aclus ».

El *de Mal.* q. 2. art. 8.: « Manifestum est, quod peccatum mortale et veniale non sunt eiusdem speciei. Sicut enim aliqui aclus ex suo genere sunt boni et aliqui ex suo genere mali; ita aliqua peccata ex suo genere sunt venialia et aliqua ex suo genere mortalia. Circumstantia est ergo,

quae sic aggravat, ul novam speciem constituat... puta si aliquis loquatur verbum (otiosum) iocosum, ut provocet ad libidinem vel ad odium. Si autem sic aggravat, quod non constituat novam peccati speciem, non polest aggravare in infinitum faciendo de veniali mortale; quia semper maior est gravitas, quae est ex peccati specie, quam quae est ex circumstantia speciem non constituyente ».

341. Auctor quinque modos assignat, quibus veniale per accidens, idesl ob circumstantiam, quae addit gravem malitiam diversae speciei, fieri potest mortale. Adde ex Gury § 153. conscientiam erroneam.

Primae lres rationes sufficienter ab Auctore proponuntur nec est, cur diutius ibi immorcmur.

Quoad quartum, sermo redibit, ubi de Scandalo.

342. Quoad 5. Auctor reipsa proponit doctrinam de vitanda proxima occasione peccati mortalis, quae tamen occasio, si res in se spectetur, sit tantum peccatum veniale aut opus indifferens, uti est v. gr. curiosa lectio, curiosa confabulatio, curiosus aspectus sive personarum sive picturae, aditio theatri, choreae etc.; quae tamen vel ex se vel relative sint occasio proxima. Unde Sanchez *Moral.* lib. I. cap. 8. n. 1. thesim hisce verbis effert: « Hac in re certissimum est, opus, ex se veniale aul indifferens, in mortale transire, si operans occasioni ila proximae exponatur, ut eum in *moralis ac proximo* peccandi mortaliter periculo constituat.. Tunc autem contingit haec moralis proxima occasio vel hoc morale proximum periculum, quando ex suo genere occasio talis est, ut frequenter homines similis conditionis ad peccatum mortale inducat vel experimento constet, in hoc homine talem effectum habere...; sicut is periculo damni temporalis incurrendi exponitur, qui aggreditur opus eo tempore el loco el talibus circumstantiis, ut vix illud damnum evadere valeat ».

343. Additur heic quaestio, an graviter peccet ille, qui se exponit periculo tantum *probabili* peccandi mortaliter. El s. Alph. n. G3. contra alios, quos allegat, dicit, *omnino tenendum*, quod graviter peccet idque sentiendum ail cum Busembaum, Croix, Elizalde, Cardenas el aliis.

314. Plane fateor, penes Cardenas *Crisi* I. disp. 18. cap. 6. vix quidpiam haberi, quod non sil abusus quidam lum auctoritatum lum acquisitionum. **f1**

Ila abutitur verbis Lessii (ibid. n. 59.) qui lib. 4. cap. 3. n. 98. de eo, ipii in sui officii v. gr. chirurgi aut confessarii etc. exercitio patiatur pollutionem, dixerat, non teneri ad relinquendum officium et addit: «Hoc tamen iulelligendum, si absit *morale* periculum consensus... Si subsit *morale* periculum, ila ul non confidit, se salis fore firmum, tenetur causam vitare; non enim ob ullam rem polest se *formali* periculo peccandi exponere ». Et Cardenas l. c. cap. 2. n. 17. ecce contendit, *formale*

periculum haberi, quando hoc est *probabile* el ideo ecce Lessius inter patronos huius sententiae. Atqui alius negabit, *probabile* idem esse ac *morale*, quod potius est *moraliter certum*.

Item, cap. G. n. 63 utitur hoc argumento: « Homo tenetur praecepto securum se reddendi, *quantum possit moraliter*, ab incursione gehennae (reapse hic est tinis praecepti potius quam praeceptum: praeceptum est, ne peccemus). Ergo tenetur ex praecepto securum se reddere ab incursione peccati mortalis, (sed a qua incursione? et sub gravine a qualibet?).

345. Quid vero sibi s. Alphonsus velit, non adeo clarum est Nam cum quaestionem fecerit de eo, qui se exponit periculo *tantum probabili*, postea difficultatem expediens, respondet quod in eo casu, licet peccatum sit incertum, an sil necne committendum, *certum* tamen est *periculum peccandi*. Atqui agitur hypothesis periculi non certi, sed lanium probabilis. Voluit forte dicere: certam esse probabilitatem periculi; sed haec cum sil ipsa hypothesis, in qua quaeritur an peccet necne mortaliter qui illi periculo se exponit, nequit esse ratio pro parte affirmante. Deinde concedens quod possit quis se exponere huic probabili periculo, si *iusta causa* adsit, rationem reddit; quia tunc periculum proximum fit remotum: perinde ergo videtur esse s. Doctori *probabile periculum peccandi* et *periculum proximum*. Atque ila quoque A. loquitur, qui in resp. 5. *proximum periculum* mox vocat *tam probabile periculum*. Haec ergo redeunt ad communem doctrinam de obligatione fugiendi occasionem proximam.

346. S. Alph. lib. 4. n. 12. quaerit: « An quilibet Christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia. Affirmative respond. Sanchez *Moral*, lib. 2. cap. 5. n. 4. el Bonacin. *de Pecc.* disp. 2. quaesl. 3. punct. 5. n. 17. ». S. Alphonsus censet, probabilius negandum rum ahis et idem dicit Gury tom. 1. § 154., addens tamen, in praxi *rem difficilem et arduam esse; quia facilitas committendi venialia debilitat animam, ut facilius superetur tentationibus*. Alio modo tamen s. Alph. cum Sanchez, alio modo proponit quaestionem Gury, qui quaerit solum * *an graviter peccaret, qui sola mortalia vitare vellet et de omittendis venialibus nihil curaret* ». Nam quaestio ex Sanchez et s. Alph. addit pravum quoddam propositum; ex Gury praefert solam negligentiam et ideo severior est notatio, quam subdit suae resolutioni.

347. Iuverit heic subiicere doctrinam Gard. Lugo, qui sapienter monet *de Poenit.* disp. 15. n. 49., docere Theologos, < voluntatem committendi venialia nulla non esse mortalem, sed venialem. Fateor quidem, inquit, curam ac diligentiam circa venialia vitanda esse medium utilissimum ad vitanda mortalia et e contra negligentiam et notabilem contemptum circa venialia disponere *saepe* ad lapsum aliquem gravem; *Qui enim spernd modica, pani dim decidet*. Nemo tamen dicet, ex hoc capite esse obligationem sub peccato mortali ad vitanda venialia ».

Tum pergit n. 50. : « Petes, cur non sit talis obligatio; cum sil obligatio sub mortali ad vitandum totum illud, cum quo babel connexionem *moraliter certam* peccatum mortale: si ergo talis sil connexio lapsus gravis cum negligencia notabili erga venialia, erit etiam obligatio sub mortali vitandi illam negligenciam. Respondetur in primis, non quamcumque negligenciam circa venialia afferre secum illud periculum moraliter certum lapsus gravis, sed quando est notabilis. Deinde non omne periculum *morale* lapsus gravis debet vitari sub mortali; sed tunc quando absque gravi detrimento fieri potest, ut diximus disp. praec. sect, ultim. ubi disputaverat de proxima occasione peccati); ubi insinuavimus, non esse eodem modo loquendum de obligatione vitandi causam determinatam ad peccatum mortale indeterminatum el in communi, ac de obligatione vitandi causam in communi ad peccatum mortale etiam determinatum. Nam diximus, esse obligationem, quando fieri potest, vitandi causam determinatam peccati in communi: non vero est eadem obligatio vitandi causam in communi; quia eo ipso quod est causa in communi, affert secum gravissimam difficultatem ad hoc ut auferatur. Scit homo v. gr. se pro sua fragilitate ex aspectu feminarum labi graviter; non tenetur tamen ad vitandas omnes feminas, ul vitet hoc periculum ; quia non est una causa sed plures, quae difficillime possunt vitari. Scit etiam, se in seculo facile peccaturum hoc vel illo genere peccati gravis: non tamen tenetur sub praecepto gravi ingredi Religionem, ul vitet illud periculum; quia hoc non tam est auferre unam causam, quam auferre plures, quorum ablatio el status mutatio difficillima est... Sic ergo licet vitatio venialium in genere esset medium necessarium ad vitandum periculum peccati mortalis; est tamen medium difficile salis, eo quod sil medium in communi seu ablatio mullarum causarum: media autem adeo difficilia non videntur ponenda sub mortali ad vitandum periculum mortalis ».

348. Huc facit, quod habet Suarez *de llelig.* De obligalionib. Religiosor. tr. 8. lib. 1. cap. 4. n. 18. nempe quod « ex s. Thoma I. 2. q. 88. a. 3. veniale *fr, sola levitate materiae* vel ex defectu sufficientis deliberationis directe disponit ad mortale circa eandem materiam; peccatum autem veniale ex genere indirecte saltem et removendo prohibens disponit ad mortale. Si ergo supponatur regula obligans sub veniali (agitur de observantia regularum ordinis religiosi), intentio frangendi illam est virtualis intentio se disponendi ad graviolem lapsum, non tantum remote, sed etiam proxime; quia licet unum vel aliud veniale sil tantum dispositio remota, tamen frequentia illorum el praesertim cum deliberatione negligendi illa, facile esse potest proxima dispositio ad mortale. Sed circa hanc partem advertere oportet, raro aul nunquam peccari mortaliter ob eiusmodi periculum, nisi in particulari materia el specie peccati mortalis illud periculum versetur et aliqua certa ratione et experimento constet, ex re-

misso modo vivendi in observatione *talis regulae* vel in vitandis *talibus* culpis levioribus sequi illud periculum; quia alias non est occasio proxima, sed remota, quae non sufficit ad specialem culpam mortalem ex illo titulo. El ideo existimo, raro contingere, ul illa remissio animi in servandis regulis levioribus etiam directe voluntaria sil ex hoc solo tilulo peccatum mortale; quia illa negligencia, per se loquendo, lanium est dispositio remota, nisi accedant aliquae peculiares circumstantiae, quae *in aliqua materia* consumment occasionem proximam. »

CAPUT 111.

DE VITIIS CAPITALIBUS IN SPECIE

349. Accurata huius materiae notio a theologis potius, praesertim a s. Thoma, petenda esi, quam a libellis ascelicis, qui non raro in huiusmodi rebus pertractandis normam magis cuiusdam pii sensus, quam scientiae el rationis sequuntur. Pars illa Summae Angelici Doctloris, quae secunda appellatur, ubi humanorum actuum, passionum, virtutum omnium oppositorumque viliorum rationes omnesque, prope dixerim, fibrae exquiruntur, is liber est, qui e sacerdotis, praesertim confessarii, inanibus nunquam excidere deberet.

* Loquitur A. de vitiis seu peccatis capitalibus. Vilia capitalia ea sunt, ex quibus, ait s. Thomas 2. 2. q. 118. a. 7., alia vilia oriuntur secundum rationem finis, quatenus cum finis sil multum appetibilis, propter eius appetitum homo procedit ad mulla facienda vel bona vel mala. « Non autem requiritur, ait idem 2. 2. q. 132. a. 4. ad 3., quod vilium capitale semper sil peccatum mortale; quia etiam ex veniali poiest mortale oriri, in quantum scilicet veniale disponit ad mortale ». *

Du b. I.

Quid sit superbia et quale peccatum.

L. liesp. I. Superbia est appetitus inordinatus propriae excellentiae: esi mortalis in genere suo, si sil consummata et perfecta, id est si (piis ila excellere appellei, ul Deo, superioribus eorumque legibus subiici nolit. Imperfecta tamen, qua quis subiici non renuens iis, quibus debet, in suo tantum affectu sese magnificat: est lanium veniale, ut docet Caiet. etc. V. *Superbia*; quia sine Dei et aliorum despectu, plus iii'lo se «fferre, non est gravis inordinatio: esset limen gravis, si fieret cum notabili aliorum contemptu, complacendo in aliorum abiectioe.

350. Solet vulgo confundi superbia cum ambitione aut vana gloria, ut, ubicumque cupido abqua inordinata honoris vel laudis appareat, ibi superbiae crimen notetur: unde et non leves conscientiae perturbationes

oriri possunt apud eos, qui sciunt superbiam ex genere suo esse peccatum mortale.

Quid vero sit superbia, ex discursu s. Thomae 2. 2. q. 162. facile intelligitur. Probat is primo a. 1. superbiam esse peccatum. Nam « superbia nominatur ex hoc, quod aliquis per voluntatem tendat supra id quod est... Habet autem hoc recta ratio, ut voluntas uniuscuiusque feratur in id, quod est proportionalum sibi et ideo manifestum est, quod superbia importat aliquid, quod adversatur rectae rationi: hoc autem facit rationem peccati ». Probat deinde a. 2. superbiam esse turn speciale peccatum tum etiam generale peccatum. Est speciale peccatum; quia habet speciale obiectum, a quo speciem accipit, quod est excellentia propria, seu, ut ait Caiet., celsitudo propriae personae, quae celsitudo inordinate appetitur et amatur. Est vero vel esse potest *per redundantiam* generale peccatum, eo quod omnia alia ex ea profluere possunt, quatenus ex inordinato amore propriae excellentiae potest homo moveri ad quaelibet peccata. Monet tamen s. Doctor quod quamvis ex superbia omnia vilia oriri possint, non tamen ex ea semper omnia vilia oriuntur: « Quamvis enim omnia praecepta legis possit quis transgredi qualicumque peccato *e.c. contemptu, qui pertinet ad superbiam*, non tamen semper ex contemptu aliquis praecepta divina transgreditur, sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate ».

Probat tertio superbiam esse peccatum mortale a. 5.: Quia superbia sola est in defectu subiectionis ad Deum, secundum quod aliquis se extollit supra id quod est sibi praefixum secundum divinam regulam vel mensuram. Porro manifestum est, quod hoc ipsum, quod est non subiici Deo, habet rationem peccati mortalis; hoc enim est averti a Deo. Probat tandem a. 6. quod superbia est gravissimum peccatum, ratione habita eius, quod est formale in peccato, h. e. aversionis a Deo; < quia in aliis peccatis homo avertitur a Deo vel propter ignorantiam vel propter infirmitatem sive propter desiderium cuiuscumque alterius boni. Sed superbia habet aversionem a Deo ex hoc ipso quod non vult Deo et eius regulae subiici... Et ideo averti a Deo et eius praeceptis, quod est quasi consequens in aliis peccatis, per se ad superbiam perlinet, *cuius actus est Dei contemptus*. Et quia id, quod est per se, potius est illo, quod est per aliud; consequens est quod superbia sit gravissimum peccatum secundum suum genus ».

351. Bis in locis citatis meminit s. Doctor *contemptus*, quem *contemptum Dei* vocat atque affirmat hunc esse, *actum superbiae*. Si ergo habitum vel vilius ex suo actu cognoscimus, tunc dicemus haberi superbiam, cum quis propter amorem celsitudinis suae personae contemnit Deum vel Dei praecepta. Sub quo contemptu Dei continetur contemptus quoque eorum, qui loco Dei nobis sunt.

Ss

Quando contemptus hic desit, etsi sit quidam inordinatus amor suae excellentiae, superbia proprie non habetur, nisi imperfecta, ut ait A., sive analogica et res eo redit, ut sit quaedam ambitio aut vana gloria.

352. Solet identidem superbia enumerari inter vitia capitalia, quae sunt specialia viliorum principia: s. Thomas vero 2. 2. q. 132. a. 4. probat magis sententiam s. Gregorii, qui superbiam ponit reginam omnium viliorum atque inanem gloriam, quae immediate ab ipsa oritur (vel oriri potest) ponit vilium capitale. Quae doctrina cum eo congruit, quod iam audivimus a s. Thoma, superbiam nempe esse generale peccatum. *

LI. Respond. 2. Filiae superbiae sunt tres. 1. Est praesumptio, (pia est appetitus aggredi aliquid supra vires. Esi communiter veniale lanius; lit tamen mortale, si damnum Deo aut proximo afferat, verbi gratia, si praesumas jurisdictionem ecclesiasticam, potestatem Ordinis sacri, item officium Medici, Advocati, Confessarii etc. sine debita peritia. Less. lib. 3. cap. 2. d. 3. et infra de Praecc. parlicc. cap. 3. dub. 9.

2. Est ambitio, (pia est inordinatus appetitus dignitatis et honoris non debili vel debito maioris: ut si ambias beneficium vel officium, quo es indignus; vel illicito modo et medio v. gr. per simoniam. Est per se peccatum veniale: lit autem mortale, vel ratione materiae, ex qua vel ratione medii, per quod honor quaeritur vel ratione damni, quod proximo infertur. Denique, si moderate honor appetatur ad honestum finem, erit actus magnanimitatis, ut docet Lavm.

3. Est vana gloria, scilicet cupiditas inanis gloriae, cuius finis esi manifestatio inordinata propriae excellentiae, sive verae sive fictae. Dicitur vana, (quando quaeritur ex re mala, falsa aut ficta aut quae non est digna gloria vel non tanta, ut ex opibus, nugis etc. aut apud eos, qui non bene de re indicant aut sine debito fine. Est peccatum per se veniale, mortale saepe per accidens, ut dictum est de ambitione. Imo, ut contra Angelum recte docent Sylv. Navar. c. 17. etc, est tantum veniale, res etiam sacras principaliter facere ob gloriam vanam, v. gr. concionari.

Porro per vanam gloriam dupliciter peccatur, iuxta S. Thom. 1. 2. q. 132. a. 5. I. Directe idque vel *per verba* estque iactantia, quae est venialis per se, si sit de rebus bonis v. gr. ieiunio, oratione etc.: etsi per accidens saepe ratione damni, si sit falsa, fiat mortalis, uti etiam I. si quid dicat contra gloriam Dei, ut Ezech. XXVIII. 2. *Iesus ego sum*: 2. si prorumpat in contumelias v. gr., *Non sum, sicut ceteri hominum, adulteri, etc. ut hic*: 3. ex fine malo: i. si cum notabili damno proximi fiat: 5. si de re mortaliter mala; quia approbatio operis eandem cum illo speciem habet, (pia proinde in confessione debet exprimi, saltem (quando cum iactantia de peccato coniuncta fuit complacentia eiusdem. Quod addo, quia, si ab ea quae ea fuit, Navarr. Palans et Diana t. 2. tract. 4. r. 116. docent contra Sanchez, Lopez, Rodriq. etc. non necessario explicari. Vide Card. Lugo d. 16. n. 267. Vol *per facta*, quae si vera sunt et aliquid admirationis habent, dicitur inventio novitatum; haec enim solet vulgus admirari, ut peregrinas vestes, opiniones, etc. mortale, si notabiliter corrumpat iuvenilem vel mores. Sivero facta falsa sint, est Hypocrisis, v. gr. si (piis boni aliquid faciat, ut videatur bonus, etsi non sit: (pia ex se venialis est, nisi sit cum iniuria vel contemptu Dei et proximi.

II. Indirecte, in quantum quis altero non vult esse minor. Quod fit quadruplicate,

I. per intellectum el est pertinacia, qua quis nimis tenaciter adhaeret suae sententiae: quae est mortalis, si oppugnetur veritas magni momenti vel si sit coniuncta cum periculo tertii, v. gr. si medicus cum periculo aegroti maneat in sententia: 2. per voluntatem el est discordia, qua peccatur mortaliter, quando est circa bonum Dei vel proximi, in quo deberent esse concordēs: 3. per verba et est contentio, quae est mortalis, quando animo contradicendi altercaris circa veritatem perlinentem ad fidem vel salutem animae aut corporis: 4. per facta, dum quis non vult exsequi, quod debet et est inobedientia. V. Bald.

353.* « Illa vitia, quae de se nata sunt ordinari in finem alicuius vitii capitalis, dicuntur tiliae eius», ait s. Thomas 2.2. q. 132. a. 5. Ne ergo putes oportere prius esse in homine vitium capitale, ut eius filiae existant; sunt enim tiliae non secundum rationem causae efficientis, sed secundum rationem causae finalis. Iam monuimus s. Thomam non superbiam sed inanem gloriam h. e. appetitum inanis gloriae velle esse vitium capitale, cuius, cum s. Gregorio, plures l. c. filias ponit, nempe inobedientiam, jactantiam, hypocrisin, contentionem, pertinaciam, discordiam el novitatum praesumptionem. Sed nobis non est integrum in his immorari: cf. s. Thomam in 2. 2. ubi de singulis vitiis agit.

354. Doctrina A. clara est: de praesumptione vero, quatenus contra spem est, dicendum erit, ubi de spe. Quod praesumptio (praecisione facta ab ea, quae spei opponitur), ambitio, vana gloria, sint ex se peccata venialia, ex eo patet, quod cum iis stare potest ordinatio debita hominis in finem. Id disserte Thomas 2.2. q. 132. a. 3. affirmat de vana gloria; de aliis duobus vitiis q. 130. a. 1. et q. 131. a. I. contentus est dicere quod sint peccata. Quando vero docere vult aliquid esse peccatum mortale, de hac re expresse quaestionem instituit el determinat, ut patet conferenti eius qq. de vitiis.*

LII. Iesp. 3. Illis tribus superbiae filiabus respondet pusillanimitas, qua quis nimium sibi diffidens detrectat honores, gloriam vel officium, quo dignus est. Veniale est ex genere suo el fit mortale, si detrectes, ad quod teneris sub mortali. V. Less. 1.3. c. 2. Laym. l. 3.s. 5.

355.* Secundum s. Thomam tria illa vitia, *praesumptio*, *ambitio*, *vana gloria* opponuntur magnanimitati per excessum: cf. qq. citi. *Pusillanimitas* opponitur magnanimitati, per defectum: q. 133. a. 2. Magnanimitas enim est virtus, qua homo in qualibet virtutum genere tendit ad ea, quae magna sunt dignaque magno honore, sibi tamen proportionate, tendit autem non ex inordinato amore suae excellentiae, sed ex ordinato amore boni convenientis sibi: cf. q. 129. Porro praesumptio tendit in id quod est supra suam facultatem: ambitio el inanis gloria honorem el gloriam quaerunt: sed supraddunt inordinationem, sunt enim appetitus inordinatus honoris aut gloriae. Pusillanimitas e contrario vitium est, quo homo recusat in id tendere quod est suae potentiae proportionatum el se re-

trahit a magnis aggrediendis, quibus est dignus seu capax et ad quae ordinatur a ratione vel lege. Opponens autem s. Doctor tria priora vilia magnanimitati, non negat filias esse superbiae et sane id aperte docet de praesumptione q. 134. a. 2. ad 4. de inani gloria q. 132. a. 4. atque eadem ratio est de ambitione. Salis est enim, quod in finem superbiae quodammodo tendant, ut filiae eius dicantur. *

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

LIII. 1. Audiens laudem alterius vel suam de re mortaliter mala, peccat mortaliter, si approbet, suspiciat, admiretur ut laude dignam. Sanch. Bald. d.29. n.3.

356/Peccatum est mortale ratione materiae, ut dictum est in Resp. 2. n. 3. *

LIV. 2. Vituperans alium ob vindiciam non sumptam aliudve grave malum vel peccatum omisum, v. gr., fornicationem, peccat mortaliter; quia est species iactantiae et est cum approbatione peccati et occasio committendi, ibid.

357/ Reapse peccatum mortale est; quia est approbatio peccati gravis et scandalum grave. iactantia vero circa actus proprios versatur, cf. 2. 2. q. 112.

Adverte heic quod ait A. in Resp. 2. n. 3. de iactantia in re mortaliter mala; quod si sit absque complacentia peccati, de qua quis se iaculat, opus est quidem confiteri iactantiam de re mortaliter mala; at non opus est dicere in qua specie peccati se iaculaverit. Quia, praecisione facta a complacentia peccati, quaelibet iactantia de re mortali est eiusdem speciei, quod quis scilicet gloriatur in eo, quod Deum offenderit.*

LV. 3. Inducens in civitatem novos habitus et praevidens, quod suo exemplo moralem necessitatem imponet aliis, ut sumptus faciant supra vires et postea non possint alere, quos debent vel creditoribus non satisfacere, peccat graviter. Bald. l. c.

358/ Haec revocat A. ad novitatum praesumptionem, de qua in Resp. 2. sub vana gloria. Sed ratio peccati, quae heic notatur, est vi damni aliis illati. *

LVI. 4. Exornare se nimium ex animi levitate vel vanitate, per se tantum est veniale, ibid.

359. Nulla difficultas.

LVII. 5. Simulare sanctitatem cum voluntate non habendi, mortale esse dicit Bald. l. c.

360/ Haec est doctrina s. Thomae 2. 2. q. 111. a. 4. Primum ait: « Intentio hypocritae est ad hoc, ut videatur bonus: sed hoc non opponitur caritati ». Deinde ait: « In hypocrisi duo sunt, scilicet defectus sanctitatis et simulatio ipsius. Si ergo hypocrita dicatur ille, cuius intentio

feratur ad utrumque, ul scilicet aliquis non curet sanctitatem habere, sed solum sanctus apparere, sic manifestum est quod est peccatum mortale. Nullus enim totaliter privatur sanctitate nisi per peccatum mortale». Ubi vides *sanctitatis* nomine venire non eximiam quondam perfectionem, ut vulgo solet, sed statum gratiae et ita intelligenda resolutio A. *

LVIII. 6. Simulare improbitatem est peccatum; quia est mendacium et quidem scandalosum potestque esse mortale. Neque id fecerunt sancti, n si faciendo id, quod ex se est indifferens el permittendo ab aliis accipi, ut signum improbitatis; cum lamen nec ex natura sua nec eorum intentione esset tale.

361. Clara res est.

Du b. II.

De Avaritia.

LIX. Resp. I. Est inordinatus appetitus temporalium.

*Unde ex hoc et regula supra tradita de peccato mortali,
resolves sequentes Casus.*

1. Est ipsa ex genere suo venialis.

2. Cum vero eo excrescit, ul eius causa divinas leges praevaricari non dubites iit mortalis.

3. Prodigalitas, quae opponitur avaritiae et consistit in defectu conservandi el excessu erogandi, est ex genere suo venialis, levior, quam avaritia; quia minus abit a virtute liberalitatis. Inierim mortalis lit, si liberis el uxori pauperiem crees: si impotentem te reddas ad solvenda debita: si profundas bona Ecclesiastica, piis causis obnoxia. Vide Less. I. c. c. 47. d. 8.

362. * Avaritia versatur circa bona exteriora, quatenus utilia sunl el sub nomine pecuniae veniunt. Oportet sane in his appetendis modum rationis sequi el idcirco si quis mensuram excedat, peccat peccato avaritiae, quae est immoderatus appetitus habendi: cf. s. Thom. q. 118. a. 1. el 2. Si avaritia opponitur iustitiae, est ex genere suo peccatum mortale, quemadmodum iniustitia. Si vero avaritia liberalitali lanium adversatur, habetur simpliciter inordinatus amor habendi. Iam vero vel csl lantus hic amor divitiarum ul earum possessio praeferatur caritati Dei vel proximi et sic erit peccatum mortale: si autem tanta non sil inordinatio huius amoris, peccatum erit veniale. Ibid. a. 4. *

LX. Resp. 2. Filiae Avaritiae sunl sequentes.

I. Obduratio cordis (contia misericordiam) egenis et pauperibus non compatiendo eos obiurgando, debita dure nimis exigendo, quando creditor non est solvendo etc. Hac ibquando peccari potest mortaliter, (piando praeceptum eleemosynae vel caritatis urget el lamen ex tali duritia non subvenitur. Navar. c. 27. Toi. 1. 8. c. 26. Aide dicenda de caritate proximi.

CAPUT HI. DE VITUS CAPITALIBUS. AVARITIA

2. Inquietudo cordis, hoc est vehemens et inordinata applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani et vano timore, ne non acquirantur vel perdantur. Est mortalis, quando retrahit a spiritualibus vel aliis, ad quae ex praecepto gravi obligamur (v. gr. auditione Missae) vel inducit superfluum timorem et ex hoc ditlidendam erga Deum. Venialis est, si sit de re bona, sed tempore vel loco indubito, v. gr. de familia, messe, vindemia/ quando quis est in templo vel vacandum est Deo. S. Thom. 2. 2. q. 55. a. 6. Begin. 1. 23. c. 2. q. 3. Escob.

3. Violentia. Mortalis est, quando est iniusta et circa materiam gravem.

4. Fallacia sive dolus in verbis. Potest esse mortalis, ratione finis vel mediorum.

5. Fraus sive dolus in facto. Est mortalis ex genere suo contingitque multipliciter in contractibus, tam ratione materiae (v. gr. si ea vitium habeat vel non sit, quales existimatur) quam ratione pretii. Navar. c. 23. Toi. l. 8. c. 47. Escob.

6. Proditio, quae est deceptio contra fidem datam aut debitam, in damnum alicuius. Mortalis est ex genere suo. Contingit fere tripliciter, 1. circa personas, quo modo Judas Christum, Dalila Sampsonem prodidit: 2. circa res, vel immobiles (ut si miles manifestet hosti modum capiendi arcem) vel mobiles, vel si pecuniam, vestem etc. cuiuspiam absconditam praedoni ostendas: 3. circa secretum, vel sibi commissum revelando (quod est contra fidelitatem et iustitiam, siquidem promissum fuit; quia est pactum onerosum, vel docet Car. de Lug. disp. 14. n. 139. et quidem mortale, si praevidere possis inde secuturum notabile aliorum damnum vel discordiam; alias veniale) vel alienas fileras aperiendo et legendo. Quod postremum si fiat ideo ut scias secreta alterius, est curiositas et si sit in re gravi, per se est mortale: quod quia communiter ante apertionem nescitur, communiter esse mortale, docent Toi. l. 7. c. 45. Bald. 1. 3. c. 11. Nav. c. pen. d. 6. de poen. Mol. Lav in. 1. 3. t. 3. p. l. c. 1. (qui addit, eum, qui dolose alienas literas aperit et legit cum alterius iniuria vel damno, crimen falsitatis committere). Dixi, *per se esse mortale*, quia per accidens potest esse veniale vel nullum, si legitima auctoritate, instat ex causa licita.

363. Nihil addendum, nisi quod huiusmodi vicia ex aliis quoque causis finalibus, praeter amorem inordinatum divitiarum, determinari possunt.

Sequuntur Resolutiones, quas A. ponit in speciali materia de secreto violato: qua de re nos loquemur sub 8. praecepto.*

Unde resolvuntur hi Casus.

LII, I. Literas alienas aperire et legere, saepe non est peccatum, si probabiliter scias, scriptas esse in tuum iniustum damnum vel in iniuriam tuam cedere, quam intendas avertere; quia potes tibi consulere. Sic Princeps potest aperire literas non tantum hostium, sed etiam aliorum, quae tempore belli ex locis finitimis hostium veniunt. Item ministri publici, quoties bono publico necessarium esse iudicant. Nav. c. 15. Begin. 1. 24. n. 60. Escob. Card, de Lug. d. 14. n. 148.

2 Communiter etiam peccatum non est, si consensus expressus habeatur eius, a quo vel ad quem mittuntur (neque lex specialis velet, c. de Logo l. c.) vel tacitus saltem: vel si facias sub rationatione, confidens rationabiliter, habitum iri ratum. Da Escob. ex Nav. Begin, etc. 1. c.

3. Superior Boligiosus literas suorum subditorum (dummodo non mittantur ad

superiorem maiorem vel talem, quem statuta eximant nec ab eo veniant) licite aperit et legit, sive ex Religionis statuto aut consuetudine sive ex suspitione probabili, quod mali aliquid contineant. Vide Peyrin. *de Rdig.* t. 1, q. 2. c. 1. Dian. p. 3. l. 6. r. 55.

LXII. 4. Nec est peccatum, si necesse sit vel expediat ad iniuriam alteri imminentem avertendam: dummodo non plus legatur, quam ad eum finem necesse est. C. de Lugo 1. c.

5. Qui aperit et legit, existimans non contineri res magni momenti, venialiter tantum peccat. Card, de Lugo l. c.

LXIII. 6. Si litteras ab alio dilaceratas et in publicum a domino abiectas recolligas et iunctis partibus legas, ex sola curiositate, peccatum veniale est: nullum autem (per se) si, ut ex illa notitia libi provideas; quia quod pro derelicto habetur, in usum suum convertere licet. Bald, ex S. Aulon, et Ros. Sylv. v. *Emptio*, q. 7. Laym. l. 3. s. 5. t. 3. p. l. c. 4. n. 4. Dia. t. 2. tr. 6. r. 55. Recte tamen notat Laym. l. c. talem ex caritate teneri non manifestare secretum iis contentum, si damnum inde cuiuspiam provenire possit: imo (addit) revelans eiusmodi secretum (cuius notitiam etiam iuste acquisivit) contra iustitiam peccabit, si intelligat, audientes ea notitia usuros ad damnum iniuste inferendum. Vide Laym l. c.

Dixi 1. *a domino protectas*; quia si vel ab alio protectae (domino inscio) vel ab ipsomet casu perditae fuerint, non licet legere.

Dixi 2. *in locum publicum*; quia si in ignem vel fornacem v. gr. proiectae sint, ut comburantur, peccas, si extrahas et legas. Vide Card, de Lugod. 15. n. 130.

Dixi 3. *per se*; quia fieri potest, ut ea contineantur, quorum lectio sit perniciosa.

LXIV. 7. Qui furtive scripta alterius secreta, ipso invito, legit, peccat. Et 1. quidem peccato curiositatis; etsi faciat animo discendi et sine suspitione damni: 2. iniustitiae; quia quisque habet ius secreti in suis scriptis, quae aliis non vult esse communia. Navar. c. 15. Mol. t. 5. d. 36. n. 2. Reg. 1. 24. c. 6. n. 119. 1^otesque aliquando esse mortale, si nimirum fiat cum notabili damno vel alter valde cupiat esse secreta gravissimeque sit laturus. Bald. d. 11. Vide etiam Card, de Lugo l. c.

LXV. 8. Quicumque secretum violat absque iusta causa cum alterius damno, vel qui litteras alterius iniuste aperit, ex quo damnum alteri sequitur, tenetur ad restitutionem. Bonae, d. 2. de *Rest.* q. t. p. l. Trull. 1. 7. c. 10. d. 32.

Dub. III.

Quid sit luxuria.

LXVI. Resp. Est appetitus inordinatus venereorum, quorum usus cum ex natura sua institutus sit ad conservationem generis humani, quod est magnum bonum hominum et externum Dei, proinde qui abutitur, laedit Deum et homines. Est mortalis ex genere suo. Vide infra 1. 3. 1. 4. c. 2. et 1. 5. c. 1. d. 2.

LXVII. Resp. 2. Filiae Luxuriae, quae eam plerumque sequuntur, sunt ocio: quatuor ex parte intellectus et quatuor ex parte voluntatis.

1 Caecitas mentis: eum quis adeo est addictus turpitudini, ut de caelestibus non cogitet.

2. Praecipitatio, qua quis ex eadem causa sine consilio operatur.
3. Inconsideratio: quando in modo delinquit, inconsiderate agens, quae statum vel personam dedecent.
4. Inconstantia: quando quis ex eodem affectu voluptatum a piis propositis mox deficit.
5. Amor sui; talis enim homo ob voluptates se ipsum finem suarum actionum facit, non Deum.
6. Odium Dei; lascivus enim solet a rebus divinis abhorrere, imo ab ipso Deo, tanquam peccatorum vindice.
7. Affectus praesentis seculi; amor enim voluptatum carnalium ita animum afficit, ut subinde etiam beatitudini aeternae paratus esset renuntiare, si praesentibus frui semper permetteretur.
8. Horror futuri seculi: quando voluptatibus immersus mortem inordinate timet et de ea nolens cogitare, vitam illicitis mediis propagare studet etc.

Priores quatuor sunt mortales, quando finis ultimus in creatura ponitur vel praeceptum aliquod Dei graviter obligans praetermittitur. Posteriores quatuor, si plenus sit voluntatis consensus, per se sunt mortales: ex indeliberatione vel alia actuum imperfectione, saepe veniales. Vide Escob. et Bald. 11. cc.

364. Nos de hac materia in 6. praecepto agemus. Quae de filiabus dicta sunt, amplificatione non egent.

Dub. IV.

Quid sit invidia.

LXVIII. Hosp. Est tristitia de alterius bono, prout illud est diminutivum propriae excellentiae, ita ut haec directe sit contra caritatem; haec enim gaudet de bono proximi, quod invidia destructum optat vel non destructum dolet. ' De hoc peccato cum disputas, animadvertite Propose. 13. i. i. 15. inter damn., ab Innoc. XI. *'

Est ex genere suo mortalis et gravissima quidem atque in Spiritum sanctum, si sit de ipsa gratia vel auxilio Dei.

365. S. Thom. 2. 2. q. 36. art. 2. in fin.: « Quarto modo aliquis tristatur de bonis alicuius, in quantum alter excedit ipsum in bonis et hoc proprie est invidia. Et istud semper est pravum... ; quia dolet de eo, de quo est gaudendum scilicet, de bono proximi ». Et idcirco invidus videtur in bono alterius imminutionem propriae excellentiae ob alterius bonum. Ita s. Thom. 1. c. art. 1.: « Alio modo bonum alterius aestimatur ut malum proprium, in quantum est diminutivum propriae gloriae vel excellentiae. Et hoc modo de bono alterius tristatur invidia. Et ideo praecipue de illis bonis homines invident, in quibus est gloria et in quibus homines amant honorari et in opinione esse ».

Cum ista autem imminutio propriae gloriae non soleat esse ob gloriam eorum, qui longe excellunt, hinc invidia solet impetere aequales aut paulo superiores. Ita s. Thom. 1. c. art. 1. ad 2.: * Quia invidia est de gloria

alterius, inquantum diminuit gloriam, *quam quis appetit*; consequens est, ut ad illos tantum invidia habeatur, quibus homo vult se aequare vel praeferre in gloria. Hoc autem non est respectu mullum a se distantium. Nullus enim nisi insanus studet se aequare vel praeferre in gloria iis, qui sunt multo eo maiores, puta plebeius homo regi vel etiam rex plebeio, quem mullum excedit. Et ideo iis, qui mullum distant vel loco vel tempore vel statu, homo non invidet, sed his qui sunt propinqui, quibus se nititur aequare vel praeferre. Nam cum illi excedunt in gloria, accidit hoc contra nostram utilitatem et inde causatur tristitia ».

* Differt ergo invidia ab odio: odium vult malum proximi et de eius bono tristatur absolute, invidia tristatur de bono proximi respectu invidentis h. e. quatenus est diminutivum boni invidentis.

366. Cum autem invidia ratione sui motus contraria sit caritati: bonum enim proximi, quod caritas vult et de quo caritas gaudet, invidia non vult et de eo tristatur; patet quod ex genere suo sit mortale peccatum. Sed frequenter vel propter imperfectionem actus, vel levitatem boni, de quo tristaris, erit peccatum veniale, s. Thom. ibid. a. 3.

Porro cum ex tristitia de bono proximi plura nata sint oriri vilia, quae Thomas enumerat a. 3. eaque sunt quae recenset heic A., patet cur dicatur vilium capitale. *

367. Quod Postillator monet de cavendis propp. 13. 14. 15. damnatis ab Innoc. XL, nos iam vidimus eas propositiones damnari, quia vel desideratur malum proximi, vel de ipso quis delectatur irrationabiliter, propterea quod est contra ordinem caritatis. De qua re uberius ubi de Praec. Caritatis et superius tetigimus nn. 129-131.

LXIX. Rcsp. 2. Filiae similiter ex genere suo mortales sunt ac numerantur hae. 1. Odium, de quo supra: 2. Detractio, de qua in praec. 8.: 3. Gaudium in malis proximi: i. Susurratio, quae est oblocutio mala de proximo, ad tollendam amicitiam ipsius cum aliis: quam proinde susurro restituere tenetur et iterum reconciliare, non secus ac detractor famam. Vide in praec. 8.

368. Quod spectat ad susurrectionem, quaerit s. Alph. heic an, citra infamationem, possit quis dissolvere amicitiam alicuius, narrando amico defectus alterius naturales aut similes, ut in amicitia eius locum obtineat. Atque habet vel probabilior sententiam dicentium id non licere et esse iniustam manifestationem defectuum. Sed cf. dicenda de detractioe sub 8. praecepto.

Resolutiones.

LXX. 1. Si tristitia sit de bono alterius, in quantum ex eo tibi vel aliis times nocumentum, v. gr. inimicus tuus est evectus ad officium, vel tibi facilius possit nocere, non est invidia, sed timor, qui per se non est peccatum, nisi sit inordinatus. Lavm. 1. 2. tr. 3. c. 10.

369. *Est doctrina s. Thomae q. cil. a. 1.*

LXXI. 2. Si tristitia sit ex eo, quod nobis desit bonum, quod alter habet, ita tamen, ut illud alteri non discupiamus, non est invidia, sed aemulatio seu zelus, qui si est circa bonum honestum, est laudabilis; si autem circa temporalia, interdum est venialis, ul si bonum dolenti sit impropotionatum, quale esset, si rusticus doleret, se non esse regem. Laym 1. 2. tr. 3. c. 10. n. 2.

370. * Cum bonum est dolenti h. e. invido impropotionatum, ail A. tristitiam esse venialem: verisimiliter, quia tunc est affectus quidam vanus el inordinatus, non tamen destruens caritatem. *

LXXII. 3. Si tristitia est ex bono alterius, in quantum ille est indignus, non est invidia, sed indignatio; quae non est peccatum: erit tamen el quidem mortale, si vel Dei providentiam arguat (estque blasphemia) vel si ita afficiat, ut ducat homines ad malum imitandum. Caiet. Laym. I. c.

371. * Indignatio esi, qua bona indignis obvenire tristamur. Si agitur de bonis temporalibus, « vitiosa est, ail Laymann i. c., si considerentur ea bona, vel prout absolute proximi sunl, quem ex caritate amare debemus eide cuius bonis potius gaudere debemus, vel quatenus ex ordinalissima Dei dispositione, ob certum finem etiam indignis proveniunt. Siquidem voluntas nostra voluntati divinae in voluto formali nunquam repugnare debet». Quae ratio est, cur vitiosa sit indignatio, si tristemur quod impiis bona quaedam supernaluralia, ut divina auxilia, gratia conversionis, contingant. *

LXXIII. 4. Si dolens, quod alter tibi aequalis vel non multum inaequalis in excellentia crescat, ita ut te liat superior et ipsum incrementum excellentiae apprehendas, ut libi malum, est proprie dicta invidia; invidus enim dicitur, quod non sil videns, quia bona alterius sine, tristitia videre non potest. Bald. d. 29.1. 3. Et sic peccare solent 1. Ambitiosi el qui ex re aliqua quaerunt gloriam, quam, cum in eo ponant, ut in illa re sint soli ac singulares, dolent et tristantur, si alii accedant: 2. Pusillanimes, quibus cum omnia videantur magna, quovis bono alterius putant minui suum: sic mulieres v. gr. facile apprehendunt ac dolent, se superari bono alterius, v. gr. formositate: 3. Senes respectu iuvenum et quicumque aliquid difficulter obtinuerunt, quod alii facile consequuntur. Bald. 1. c.

372. Clara est.

LX.XIV. 7. Qui in adversis suis vel ob aliorum prosperitatem, optat se non fuisse natum vel se brutum animal factum fuisse vel diem esse maledictum, quo natus est vel alterum primo vidit aut coniugem accepit, si tantum intendat maledicere irrationali creaturae, verbi gratia diei (sive sit nativitatis sive coniugii), qui tot mala culpa vel poenae protulit, videtur esse tantum veniale (aliquando etiam nullum, ul Jobi) : si autem deliberate intendat optare malum homini, sive sibi sive alteri illo die natis vel coniugatis, mortale est. Escob. et March. c. 3.

373. * Contionatores identidem, ut divina beneficia exaggerent, illud quoque memorant, quod te non brutum fecerit sed hominem. At id ineptum est el absurdum. Si enim brutum fecisset, non te fecisset, sed aliud.

Beneficium in eo est, quod te, cum posset non creare, creaverit. Quocirca et perinde est optare se non fuisse natum et se brutum vel stipitem facium fuisse: formulae tantum differunt. Si quid est in hisce desideriis mali, id est contra caritatem, qua nos diligere debemus, non habes malitiam invidiae: ideo de hac re, ubi de Caritate. Ad id, quod ait A. mortale esse, si quis maledicens diei, intendat optare malum grave vel sibi vel aliis eo die natis, addi polesi mortale esse quoque si divinam providentiam disponentem eventus eius diei arguere intendat. Nota non esse de fide, quod Jobus proferens verba III. 3. seqq., ne leviter quidem peccaverit; in suis enim sermonibus cum amicis subinde modum excessit. Cf. XXXIX. 34. 35. XLII. 3. Jobum tamen III. 3. seqq. et mitissimus Ieremias imilatus est XX. 14. seqq.

Porro si desiderium mali vel sibi vel alii aut irreverentia erga Deum absint, habes in huiusmodi maledictione diei affectum hominis trislanlis de aliquo malo, qui affectus prorsus legitimus esse potest, qualis fuisse censetur in Jobo.*

Du b. V.

Ar t i c u l u s I.

Quid sit gtda.

LXXV. Bsp. Ea est inordinatus appetitus cibi et potus opponiturque abstinentiae et committitur 5. modis I. si edas ante tempus: 2. si nimis exquisita: 3. si plus iusto: -i. si voraciter: 5. si nimis exquisite praeparata. I. aym. 1.3. s. i. n. 2.

Gula ex genere suo est peccatum tantum veniale, quia nullus horum modorum repugnat praecise caritati Dei vel proximi. ' Et hoc contra ProposiL 8. inter proscriptas ab Innoc. XI. *

374. Recole versiculum s. Thomae: «Praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose. » 2. 2. q. 148. a. 4. Idem ibid. a. 2. affirmat gulam esse peccatum mortale, si delectationi gulae inhaeret homo ita ut Deum contemnat, paratus scilicet agere contra Dei praecepta. Si vero quis solummodo nimis concupiscit delectationes ciborum, non tamen ita ul propter hoc faceret aliquid contra Dei legem, est peccatum veniale. Ita s. Thomas: ergo gula est venialis ex genere suo. Nec contradicit propositio damnata. « Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui ». In qua propositione excluditur positive finis ulterior, ul iam alias notavimus fob *solam* voluptatem) et confirmatur quidem eius damnatione quod peccatum sit: sed non dicitur quale sit peccatum.

Resolutiones.

LXXV1. 1. Hinc probabile est, quod docent Nav. Toi. etc. el non repugnat Laym., secluso scandalo el aliis, veniale tantum esse, usque ad vomitum se cibo et potu implere: idque etiam, si quis vomat, uli iterato possit bibere: quod tamen v. *Comedere* Sà aliique nulli putant mortale. Vide Bald. Escob. t. 2. e. 2. c. 5.

375. S. Alph. lib. 5. n. 73. ad h. 1. ait: « Comedere vel bibere usque ad vomitum, probabile est esse tantum veniale ex genere suo, nisi adsit scandalum vel notabile nocumentum valetudinis, ut communius dicunt... Oui autem sponte evomunt, quod sumpserunt, ut iterum edant et bibant, *vix excusantur* a mortali; hoc enim *videtur* involvere magnam deformitatem. Ita *probabiliter* contra Busemb. Holzm. et Wigandt.

Ad quae adverte 1° quod dicitur in prima parte de *scandalo*, non posse intelligi de inductione mera ad idem peccatum; quia non poiest esse peccatum grave inductio ad peccatum *per se* leve.

2° Quoad alleram partem: cum tot limitationes eam circumscribant scii, *vix excusatur*, *videtur* el affirmetur *mera probabilitas*, haec, non cogunt, ul ea opinione uli cum aliis debeamus. El reipsa ibi non habes nisi aviditatem delectationis in cibis. El si *ex genere suo* est *venialis*; profecto, nisi accedat alia species peccati, semper manebit venialis.

LXXVII. 2. Vix dubium est, licere esu aut potu aliterve creare vomitum, si is salubris esse ludicelur.

37G. Res per se palet, quia habebit rationem medicinae.

LXXV1II. 3. Mortalis inierim censetur crapula ex accidente el nimia inordinatione, in bis casibus: t. si quis gulae causa violet iciunia Ecclesiae: 2. si (piis ex gula notabiliter ineptus fiat ad functiones, ad quas sub mortali tenetur: 3. si quis valde graviter valetudini noceat, id advertens: secus si leviter tantum, ut v. gr. si febricitans haustu aquae morbum augeat: 4. si continuae fiant comessiones et computationes, ita ut venter pro Deo habeatur: 5. si quis bibat ad perfectam ebrietatem, de qua infra: (>. si quis ex mera gula vescatur carnibus aut sanguine humano; tum quia id repugnat pietati defundis debitae: tum quia est contra instinctum naturae abhorrentis. Excusandum autem erit, si liat causa medicinae aliave iusta causa, v. gr. extremae famis in obsidione; in qua tamen sic vitam conservare non teneberis. Sanch. 1. 71/br. c. 8. Loss. Laym. 1. 3. s. 4. Sà, Bon. Bald. 1. 3. c. 29. Sic eliam excusant quidam lictores illos, qui, ul officium suum meliix administrent, haustu sanguinis humani se animare dicuntur, praesertim cum sanguis, secundum multos, animatus non fuerit. Vide Anciores citatos.

377. In fine alludit A. ad opinionem, de qua Laymann lib. 3. sect. 4. n. 3. scribit: « Mirum autem non est, quod facilius licitum sil sanguine aut lacte humano vesci, quam carne; quia sanguis et lac humana anima informata nunquam fuerunt, adeoque humanam naturam non ita participant ».

378. Loquitur autem Laymann de potu humani sanguinis, quem prodesse caduco morbo laborantibus aiunt et lactis feminei, quem pblisicis prodesse Medici docent, ut ipse dicit.

Quod de lictoribus dicit A., nunc certe est ab usu civilium populorum longissime remotum.

LXXIX. 4. Ex genere quoque suo venialia sunt, quae filiae Gulae dicuntur; nimirum ex parte animae I. Hebetudo mentis, seu stupiditas nata ex crapula, v. gr. ut non possit orare etc., quae iit mortalis, (piando quis inordinate bibendo vel comedendo voluntarie, iit ineptus ad intelligenda vel praestanda ea, quae ad salutem illi sunt necessaria vel ad quae ex officio aul alias sub gravi peccato tenetur. Bald. d. 29.1.3.11. 15.

2. Inepta laetitia, per quam intelligitur non quaevis inordinata, quae omne peccatum sequitur, sed quae movet ad cantiones obscenas, actu« turpes, saltus vel choreas inhonestas etc. iitque mortalis, quando est inducliva alterius ad consensum vel delectationem mortalem vel ad eam ordinatur, ibid.

3. Multiloquium.

4. Scurrilitas, quae ab inepta laetitia el multiloquio differt, quod illa sit in appetitu, istud in verbis, haec in verbis el gestibus dicitque semper aliquam inhonestatem, licet per se et secluso scandalo, venialem, v. gr. scurrilia dicere vel canere, ventum emittere, etc. ex levitate ad risum excitandum: mortale tamen esset, si fieret causa delectationis venereae. Bald. I. c. Eseb. t. 2. e. 2. c. 4.

Ex parte corporis immunditia, vomitus et seminis effusio. Quae ultima si voluntaria sit, mortale erit. Vid. Laym. I. 3. s. 4. Less. I. 3. c. 3. Bald. I. 3. c. 29.

379. Cf. s. Thom. q. cil. a. 6.

Ar t ic . IL

Quid sit ebrietas.

LXXX. Resp. Malitia ebrietatis plenae et perfectae in eo consistit, quod quis sine iusta et gravi causa, tantum ob voluptatem aut ingluviem sciens volens privet se usu rationis; non simpliciter, id quod iit in somno, modo naturali instituto ab auctore naturae ad virium el imaginis Dei conservationem: sed violenter el modo innaturali, rationem perturbando el Dei imaginem deturpando, in modum amentis bruti ac simul insuper privando se proxima potestate utendi ratione, ad omnem subitam nécessitaleni. Ita docent commun. Doctores. **H**

380. He malitia ebrietatis s. Thom. 2. 2. q. 150. art. 2.: « Ebrietas est peccatum mortale; quia secundum hoc homo volens el sciens privat se usu rationis, quo secundum rationem operatur et peccata declinat».

El I. 2. q. 88. ari. 5. ad I.: < Quod enim homo *absque necessitate* reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur et nulla peccata occurrentia vitat, *ex sola voluptate vini*, expresse contradatur virtuti ».

Unde resolves.

LXXXI. 1. Perfecta ebrietas, qua praedicto modo ratio plane sopitur, est ex genere suo mortale; quia censetur Deo iuiurium, eius imaginem sic deturpare. Est communis Doctorum.

381. Communi doctrinae, quod ebrietas ex suo genere sit *mortale*, obstare viderentur quae s. Thom. *de Mal.* q. 2. art. 8. ad 3. habet. Sibi enim obiicit: « Semel inebriari est peccatum veniale; dicitur autem quod multoties inebriari est peccatum mortale. Ergo ista circumstantia, *Quoties*, facit de veniali mortale ». Porro s. Thom. respondendo videtur concedere maiorem et negare minorem. Sic enim ait: «Ad 3^m dicendum, quod *multoties inebriari* non est circumstantia constituens speciem peccati. Et ideo sicut semel inebriari est peccatum veniale, ita et multoties per se loquendo: per accidens autem et dispositive multoties inebriari potest esse peccatum mortale, puta, si ex consuetudine in tantam complacentiam ebrietatis perduceretur, quod etiam divino praecepto contempto inebriari proponeret»: scii, ex prava dispositione, qua iit ul etiam aclus ex obieclo indifferens fiat peccatum mortale.

Et *de Mal.* q. 7. art. 4. ad 1. ad eandem obiectionem, quod scii, ex s. Augustino ebrietas sit peccatum mortale, *si sit assidua*, respondet: «Similiter dicendum est de ebrietate; quia ebrietas, quantum in se est, avertit rationem a Deo in actu, ul scilicet ratio, ebrietate durante, non possit in Deum converti. Et quia homo non tenetur rationem suam semper in Deum convertere actu, propter hoc *ebrietas non semper est peccatum mortale*. Sed quando homo assidue inebriatur, videtur, quod non curet, quod ratio sua convertatur ad Deum et in tali statu ebrietas est peccatum mortale. Sic enim videtur, quod conversionem rationis ad Deum contemnat propter delectationem vini ».

Et hoc dissertius explicat s. Thom. 2. disl. 24. q. 3. art. 6., ubi declarans, quomodo « aliquis aclus, qui ex genere suo venialis est, aliquo modo mortalis fiat..., si lanium placeat, ut finis in eo constituatur » subdit hoc exemplum: « Huiusmodi autem complacentiae expressissimum signum est, quando aliquis alicui rei etiam non prohibitae tantum adhaeret, ut consentiat, si etiam esset prohibitum, illud se *non* relicturum, ut praecipue patet in quibusdam ebriosis, qui totam vitam suam in vino posuerunt et in histrionibus, qui verba otiosa sectantur ». In quibus mortale peccatum repetit ex complacentia rei alioquin *non* graviter prohibitae, in qua tamen finis ultimus reponatur.

382. Verumtamen doctrinam eius aliter inflexam reperimus in Summa Theologica.

Hinc ad eandem obiectionem petitam ex verbis Augustini, in poste-

riori hoc opere respondet negando Maiorem. Ita 1.2. q. 88. ari. 1. ad 1.: « De ebrietate vero dicendum est, quod *secundum suam rationem habet, quod sit peccatum mortale*. Quod enim homo *absque necessitate* reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur et nulla peccata occurrentia vitat, ex (a) *sola voluptate vini*, expresse contrariatur virtuti. Sed quod si peccatum veniale, contingit propter ignorantiam quandam vel infirmitatem: puta cum homo nescit virtutem vini aut propriam debilitatem, unde non putat se inebriari. Tunc enim non imputatur ei ebrietas ad peccatum, sed solum superabundantia potus. Sed quando frequenter inebriatur, non potest per hanc ignorantiam excusari, quin videatur voluntas eius eligere magis pati ebrietatem, quam abstinere a vino superfluo. Unde *redit peccatum ad suam naturam* ». Quae postrema verba rem definiunt, scilicet, ex ratione sua ebrietatem esse mortale.

383. Hoc ipsum ex professo tradit 2. 2. q. 150. ari. 2., ubi quaerit: *An ebrietas sit peccatum mortale*. « Dicendum (inquit), quod culpa ebrietatis, sicut dictum est, consistit in inordinato usu et concupiscentia vini. Hoc autem (scilicet, usus inordinatus) contingit esse tripliciter. Uno modo sic quod nesciat, potum esse immoderatum et inebriare potentem. Et sic ebrietas potest esse sine peccato, ut dictum est (art. prae.). Alio modo sic, quod aliquis percipiat, potum esse immoderatum, non tamen aestimet potum inebriare potentem. Et sic ebrietas potest esse cum peccato veniali. Tertio modo potest esse, quod aliquis bene advertat, potum esse immoderatum et inebriantem et tamen magis vult ebrietatem incurrere, quam a potu abstinere. Et talis proprie dicitur ebrius; quia moralia recipiunt speciem, non ab eis, quae per accidens eveniunt praeter intentionem, sed ab eo, quod est per se intentum. Et sic *ebrietas est peccatum mortale*; quia secundum hoc homo volens et sciens privat se usu rationis, quo secundum virtutem operatur et peccata declinat. *Et sic peccat mortaliter*, periculo peccandi se committens. Dicit enim Ambrosius... Discimus vitandam ebrietatem, per quam vicia cavere non possumus. Nam quae sobrii cavemus, per ebrietatem ignorantes committimus. Unde ebrietas per se loquendo est peccatum mortale ». S. Thomas ergo in doctrinam communem consentit; quamvis ea addita ratio, quod periculo peccandi se committat, rursus in incertum rem conficiat. Nam aliquis posset reponere, se mere dormire, nullo malo patrato. Vide etiam quae advertit Caietanus in eum locum s. Thomae.

(a) Sensus est quod causa sit *sola voluptas*, quam in vino experimur, non *voluptas solius vini*. Nam quod de vino dicitur, id de qualibet alia potione *alcoholica* et inebriante dicendum est; cum ebrietas ex vino sit ceteris mitior. Et quantas nunc strages edant huiusmodi potiones in ordine physico et morali, norunt omnes. E.

384. Notat vero heic s. Alphonsus lib. 5. n. 75., communem esse doctrinam, ad graviter peccandum requiri, ul ebrietas sil perfecta, nempe ul omnino privet usu rationis. Verum de hoc sermo erit ad Resol. 7.

LXXXI1. 2. Non est peccatum inebriare se ex praescripto medicorum, si aliter sanitas recuperari non possit. Syh. Caiet. Laym.

385. Dicit s. Alphonsus n. 76.: « auctores valde laborare in hac quaestione, licet videatur casus vix unquam accidere posse».

53

Accidere posse casum audiui ab persona experta, licet non putem, de perfecta ebrietate actum esse. Quidquid sil, non video, ubinam sil labor ille 1)1). Nam pauci quidam, qui licere negant, scii. Collet, Petrocor. Holzmann, nullius sunt auctoritatis contra communem aliorum. Ipse s. Alphonsus fatetur, hanc doctrinam esse probabilem, imo probabiliorem. Ergo.

Huc faciunt verba allegata s. Thomae sup. η. 38t.; nam s. Doctor tunc dicit peccari, quando quis inebriatur ex *sola vini, voluptate et absque necessitate*.

Praeterea eodem loco 2. 2. q. 150. ari. 2.: cum sibi obiecisset, non esse peccatum mortale quod iit ob *medicinam*; quosdam autem superflue bibere secundum consilium *medicinae*, ut postea per vomitum purgentur, respondet: «Ad tertium dicendum, quod, sicut dictum est, cibus et polus est moderandus, secundum quod competit corporis valetudini et ideo sicut quandoque contingit, ut cibus vel polus, qui est moderatus sano, sit superfluous infirmo: ita eliam poiesl e converso contingere, ut ille, qui esi superfluous sano, sil moderatus infirmo. El hoc modo cum aliquis multum comedit vel bibit secundum consilium *medicinae* ad vomitum provocandum, non est reputandus superfluous cibus vel polus ». lia s. Thomas, qui subdit quidem non requiri ad vomitum, ul polus sit inebrians; quia ad id facit et polus aquae tepidae: quod tamen advertit Caielanus, forte non valere pro omnibus. At inutilis est eiusmodi controversia de facto et salis est, si retineatur doctrina generalis, *licere ebrietatem secundum consilium medicinae*. Nam alioquin, ut Caielanus notat in h. l. «an autem ila sil de facto, quod medicina disponat, m aliquo casu necessariam esse ebrietatem, non est philosophi moralis nec theologi, sed scientiae medicinae opus ».

386. Addit s. Alphonsus n. 76: « Hinc, ut bene advertit La-Croix cum Tanner, Dicastill. Gobai., nunquam licitum est, se inebriare ad sensus sopiendos, ne cruciatus sentiatur ».

Croix lib. 5. n. 331. non hunc, sed alium casum proposuit ila: «Qui reum ad mortem damnatum el rite dispositum inebriaret, eo line ul cruciatus et mortem non sentiret, peccaret graviter; quia hic non est tinis potus neque esi ralis suliciens tollendi *rationem tum maxime neces-*

sariam ». Ubi vides agi de casu, quo usus raiionis est maxime necessarius.

Celerum ratio Croix, quod *hic non est finis potus*, debilis esi. Nunquid enim finis potus erit provocare vomitum? Quisquis sit eliectus alicuius rei, eius finis dicetur, si ideo (citra inordinationem) adhibeatur et si v. gr. libro s. Scripturae utor ad occidendum scorpionem, non ideo pecco, quia finis libri ss. Bibliorum non est occidere scorpiones.

Ergo quaestio eo redibit: licetne ad vitandum sensum magni cruciatus sopire ipsos sensus? Et haec quaestio referetur non solum ad ebrietatem ope vini, sed ad obtentam per tabacum, opium, aelherem aut aliud medium: nam in vino accederet sola voluptas bibendi, quam heic supponimus non quaeri nec per se est illicita. Porro si licite adhibetur vinum, ut ait s. Thomas, ad levandum dolorem stomachi, quia per vinum purgatur vomitu, non video, cur adhiberi non possit ad sopiendos sensus. Nam effectus directe intentus esset sensuum sopor, permissus raiionis sopor et non usus.

LXXXIII. 3. Nec item esi peccatum, si quis cogatur intento ense. V. Less. 1. i. c. 3. d. 4. n. 37. Azor. Begin. Bald.

387. Hic casus ad disputandum facit, non ad praxim, uti patet. S. Alphonsus ad h. 1. n. 76. putat probabilius esse, non licere et affert post Salmantic. tr. 25. cap. 2. n. 45. quaedam verba s. Augustini ex sermonibus 231. et 232. de tempore. Sed sunt spurii; nec sane in Africa erant reges ea aetate, qui cogere possent ad bibendum, ut supponit Auctor sermonum.

Utuntur argumento, quod ebrietas sit *intrinsece mala*. Mittamus eos, qui hac in causa ebrietatem comparant cum pollutione; quomodo enim concederent, licere gratia sanitatis? Atqui si permitti potest ratione sanitatis, intrinsece mala erit solum *si fiat sine iusta causa*, prout dicere solemus quoad laesiones aliorum in vita, substantia, fama etc. Ergo abs re affertur ratio *malitiae intrinsecae*, nisi ostendatur, non licere in casu ob rationem servandae vitae permittere turbationem usus raiionis, prout licite permittitur ratione servandae sanitatis.

S. Alphonsus excusat ebrietatem causa sanitatis, quia polus vini tunc non dicitur immoderatus; ex s. Thoma autem in definitione ebrietatis formalis habetur, quod potus sit immoderatus. Verum lamen facile est reponere, ex eodem s. Thoma ad formalem ebrietatem requiri tum ut id fiat *sine necessitate*, tum *ex sola voluptate* vini: quod quidem et Azor lib. 7. cap. 33. q. 5. saepius inculcat, scii, quod « in hoc ebriorum culpa consistat, teste s. Thoma, quod scienter immoderato potu utantur ad voluptatem ». Et rursus ibid: * Ebrietas existit ex immoderato potu ad voluptatem et contra rationem facit, qui immodice bibat ad voluptatem ». Cui definitioni hoc unum deest, ul addat, ita immoderatum esse, ul tollat *usum*

raiionis: secus non erit ebrietas. Porro duae illae conditiones in casu absunt, quia gravis urgeret necessitas (gravior, quam servandae sanitatis), nec ad polum impelleret voluptas, quae anteferatur suspensioni usus rationis: ergo. Et sententiae Auctoris suffragantur Lessius, Bonacina, Palaus, Laymann apud eund. s. Alph.

LXXXIV. 4. Mortale est alium inebriare vel provocare ad aequales haustus, cum intentione inebriandi aut advertentia secuturae ebrietatis in se aliove. Less. l.c.

388. Nota particulam : *cum intentione inebriandi*; nam si intentio foret remedium afferendi alicui morbo (ul egomet audivi aliquando facium fuisse), non esset ad rem resolutio. Praesens tamen resolutio limitationem habet in sequenti.

LXX.XV. 5. Si iusta causa est, ut v. gr. si grande malum non possit aliter impediri, nisi auctor inebrietur, licet eum inducere ad ebrietatem, quae saltem ipsi non sit voluntaria, ut scilicet praeter intentionem ideoque inculpabiliter inebrietur, v. gr. vinum fortissimum aut medicatum propinando, cuius vi ignorata decipiatur. Unde sic posses inebriare eos, qui alioqui essent prodituri urbem vel se abducturi. Less. l. c. et Sanch. l. 2. *de Matr.* d. II. An vero hoc casu liceat inducere ad ebrietatem ipsi voluntariam, dubium est. Less. l. A. c. 3. dub. i. n. 33. affirmat; quia, inquit, licet suadere et inducere ad minus malum, ul impediatur maius. Lavm. l. 3. s. 4. n. 6 rectius negat; quia nullo casu licet inducere ad peccatum.

389. Tres sententias de hoc argumento refert s. Alph. n. 77. Prima tenet (contra nostrum Auctorem quoad 2^{am} pariem) licitum esse ad ebrietatem inducere volentem committere gravius malum, sive voluntaria sit et culpabilis ebrietas sive involuntaria et mere materialis. Secunda docet cum Auctore licere inducere ad involuntariam, non vero ad formalem. Tertia cum Collet negat id licere tum de materiali tum de formali.

S. Alphonsus, hisce relatis, subdit: « His non obstantibus, prima sententia satis probabilis videtur mihi et aliis viris doctis a me consultis, sive ebrietas sit materialis sive formalis, ob rationem iam allatam, quia licitum est inducere alium ad minus malum, ul impediatur a maiori, iuxta ea quae diximus lib. 2. n. 57. », ubi de scandalo.

Ergo doctrina Lessii, quam Auctor posthabere videtur, ex s. Alphonsi sententia, deduci in praxim posset.

LXXXVI. 6. Si quis non praevidit periculum ebrietatis et sic vino captus est aut in auram exiens vento turbatus est nec hoc praevidit, vacat culpa. Inde inulti excusantur, qui prudenter saepe indicant, adhuc se hausilium facere posse sine noxa; desinent tamen prudenter id indicare, si contrariam de se experientiam habeant.

390. S. Alph. confirmat hanc doctrinam textu s. Thomae sup. q. 382. allato, quem vide.

Dein subdit, quod si quis sumat lanium vini, quantum ad ebrietatem sufficit, non ideo excusatur, quod antequam sensibus destituatur, se somno

committal, quo vini effectum effugiat (scii, ne vigil appareat ebrius). Ratio, quia polio illa tollendo usui rationis apta est el per accidens est, quod ipse per somnum aul per ebrietatem sensibus destituatur. Sed aliud discrimen addit Caietanus in 2. 2. q. 150. ari. 2; quod nempe sopor ex somno leviter excutitur; at sopor ex ebrietate ita tollit usum rationis, ul exculi non possit.

LXX.XVH. 7. Si quis post polum discernere adhuc possit inter bonum et malum, licet nonnihil phantasia turbala sit aul sequantur vomitus, lingua titubet, pedes vacillent, oculi cernant duplicia vel domus gyrari videatur, nondum plena est ebrietas: ideoque tantum peccatum veniale, quamvis ex gravioribus, si deliberate sit commissum. V. Lavm. 1. c.

391. Hanc doctrinam, ul diximus, confirmat s. Alphonsus lib. 5. n. 75.: « Cerium est apud omnes (inquit), quod ad hoc ul ebrietas sil peccatum mortale, requiritur ut sil perfecta, nempe quae omnino privet usu rationis. Ut enim docet s. Thomas 2. 2. q. 150. a. 2. et cum ipso omnes, in hoc consistit malitia ebrietatis, quod homo volens el sciens privat se usu rationis (adde: *sine necessitate et ex sola vini voluptate*). Unde non peccat mortaliter qui ex potu vini non amittit totaliter usum rationis, quamvis mens perturbetur, ila tamen ul discernere valeat inter bonum el malum, ul communiter dicunt Toletus etc. ».

Quocirca dum confitetur quis ebrietatem, interrogandus erit, an plene usum rationis amiserit etc. Nam id vulgo non norunt el putant falsa opinione grave adesse peccatum, si ad vomitum vinum provocaverit.

392. Addit s. Alph. lib. 5. n. 75. post Croix lib. 5. n. 317., communiter a DD. affirmari, non esse mortalem culpam, si elîrietas non privet *diu* usu rationis, sed solum ad modicum tempus. Et refert opinionem eiusdem Croix, notabile tempus esse, si absentia usus rationis duret ad horam.

Viderint tamen alii, utrum haec doctrina quidpiam ad praxim conferre possit: utrum scilicet tanta esse queat ebrietas, ul totaliter privet usu rationis el simul talis sil, quae tam brevi tempore exculi possit. Forte huc spectaret quaestio, an graviter peccet, qui post vinum sumptum ad ebrietatem sufficiens, remedio aliquo utitur, quo vim eius elidat, v. gr. dum gelida caput refrigerat aut vomitum provocat. Cui quaestioni posset quis profecto (posita utique veritate hypothesis) negative respondere, in-nixus auctoritati communi heic ex s. Alphonso allatae.

LXXXVHI. 8. Plena ebrietas notatur ex his signis, quae dat Less. l. c. d. 3. n. 30. Si quis non meminerit dictorum, factorum, quomodo vel (piando domum deductus. 2. Si commisit ea, quae nunquam alias sana mente solet, v. gr. si praeter morem turpia sil locus, turbarit domum, uxorem verberaril etc.

393. Quaedam ex his contingere solent, etiamsi non desit totaliter usus rationis. Quippe solus fervor vini impediit perfectum usum rationis el

quae heic dicuntur, non necessario supponunt sublatum discrimen boni el mali. Tamen *qui non solebat haec perpetrare*, ut dicit A., suspicionem habet iustam, id ab sublato usu rationis provenisse.

LXXXIX. 9. Mala in ebrietate commissa, si praevisa non sunt aul si adhibita cautio, culpa vacant.

394. De malis, quae in ebrietate patrantur, recolendae sunt decisiones, quas Auctor compendiatim exhibet in 4. resol. Dubii 1. Capitis 1.; quas quidem resolutiones generales de peccatis in causa enucleatius exponit Sanchez JZor. lib. 1. cap. 1G. n. 42. ac duo haec alia addit.

Prius est, inquit Sanchez ib. n. 43., ebrios communiter non perpetrare ea, quae alias peccata essent, nisi ab aliis irritatos el ita ea communiter esse a casu nec teneri ebrios ea praecavere; quod irritantium culpa id potiustribuendum sil ac respectu ebriorum casu accidant. Quod tamen ipse Sanchez limitat, nisi in eo loco quis se inebriet, in quo praevideat fore, ut ab aliis irritetur atque adeo in ea peccata prorumpat. Tunc enim censet Sanchez, teneri eum illa pericula praecavere; secus in culpam ipsi ea imputari.

Alterum est, ibid. n. 48., plurima ebriorum dicta vel facta ex se iniqua, non reputari culpabilia, etiamsi praevideantur; quia nullum damnum inferunt atque in ebrietate commissa destituuntur prorsus ratione malitiae, quam habent facta in mente sana, ut verba vel facta contumeliosa. Quippe tempore ebrietatis talia in communi hominum aestimatione non reputantur contumeliosa, sed tanquam facetiae admittuntur atque ita ipsimet, adversus quos dicuntur vel fiunt, tantum abest ut loco contumeliae ea accipiant ad iramque excitentur, ut potius oblectentur el rideant.

395. Huc spectant quae habet Solo *de. lust, et Iur.* lib. 5. dissert. 9. ari. 2. conci, t.: « Animadvertendum discrimen est inter peccata, quae in facto consistunt atque ea, quae in verbis posita sunt. In illis namque peccatis genus ex solo obieclo perpenditur: in verbis autem non nisi ex adiuncta simul intentione... El ratio est, quod cum verba re ipsa non olTendant, sicut facta, sed significatione; significatio autem ex intentione liai aliquid exprimendi: non censetur formaliter contumelia, nisi quae ex animo convitiandi procedit vel ex crassa ignorantia el negligencia advertendi, quod dicas *.

39G. Sanchez tamen non admittit, quod ulterius addit Vasquez in 1.2. disp. 127. cap. 3. n. 11., (piam secuti Sayrus *Clav. Ueg.* lib. 2. cap. 9. n. 42., et Salmanlicenses Tract. 25. cap. 2. nn. 30-31., ebrio scii, non posse imputari periurium, blasphemias, infidelitatem. Kalio Vasquii est, quia «qui non videt vel dubitat esse falsum, quod inral, periurus non est». Salmanlicensium vero ratio est, quia « peccata oris non possunt esse objective mala, nisi sint formaliter verba, hoc est nisi exprimant conceptum

per ea loquens et intendens aliquid per ea significare; cum ergo (inquiunt) quando ab amente aut ebrio proferuntur, non exprimant conceptum per illa loquens, non sunt illius formaliter verba, sed tantum materialiter seu quidam sonus tanquam a pica prolatus ». Sayrus vero cum Vasquez reddit rationem: « quia haec ut peccata sint ei ad culpam imputentur, fieri debent scienter; at vero qui non videt aut dubitat esse falsum, quod ita, periurus non est, sicut nec blasphemus est, qui ignorat, quid dicat ».

397. Quae quidem rationes longissime distant a principio, quo usus est Sanchez ad excusandas contumelias ab ebrio prolatas. Sanchez enim ebrium excusat, quia ebrii contumeliae non sunt aptae ad honorem laedendum et nemo censet, se dehonori ex ebrii contumeliis, nec damnum illa verba inferunt. Hinc etsi quis praevideat, se in ebrietate iniuria verba in alios prolaturum, simul tamen praevidet laesionem honoris ab iisdem abesse.

At longe alia est Salmanlicensium ratio. Hi nimirum supponunt, verbis ab ebrio prolatis non respondere conceptum mentis. Quasi vero ebrius dum vinum petit, dum contradicentibus irascitur ei iratus insultat, maledicit, minatur, imprecatur, nullus conceptus mentis responderet. Omitamus enimvero quaestionem, an fieri aliquando possit, ut ebrii membra et in his lingua mere mechanice moveatur. At absurdum est id de praedictis casibus suspicari. Confundunt igitur Salmanlicenses duo disparatissima, scilicet, ullum habere mentis conceptum et dominium habere suarum mentalium facultatum. Corruit ergo eorum fundamentum.

Vasquez vero et Sayri ratio aequivoco laborat aut supponit falso, quaestionem esse de eo, qui vel blasphematur vel periurat, quia non cognoscit verba a se prolata continere aut Dei contumeliam aut falsitatem. Non enim haec quaestio est, quae sane locum habebit etiam in homine non ebrio, qui non intelligat sensum verborum aut veritatem ignoret invincibiliter. At sermo est de ebrio, qui cognoscat se verba in Deum aut Saucios contumeliosa proferre etc., excusetur tamen (quoad praesentem actum), quia dominium suorum actuum non habet, non secus ac videt se male agere, dum in ira contundit pugnis, rumpit vasa, cultro ferit etc.

Ergo omnia haec extra chorum dicuntur. El merito s. Alphonsus hisce doctrinis non adhaeret n. 78. ad Resol. 3. nec nos possumus accedere illi, dum dicit, se non audere Salmanlicensium opinionem dicere improbabilem.

398. Addimus, Salmanlicenses incassum vocasse in praesidium sententiae suae Dominicum Solo (vid. verb. eius sup. n. 394.); nam Solo non de ebriis aut amentibus disserit, sed de sanis mente et dicit, peccatum contumeliae non adesse, si nullum animum laedendi honorem alterius habuerim; quod lit, quando quis non advertit, verba esse alieni

honoris laesiva : unde addit, culpari eos, qui id faciant ex negligentia advertendi etc. Porro contumeliae ebriorum non sunt eiusmodi; sed licet hi habeant animum laedendi etc., excusantur (saltem actualiter) aut quia non habent dominium suorum actuum, aut quia (ut ait Sanchez) verba eorum effectu laedendi carent. Unde s. Alph. solum ex fiducia Salmanlicensium, istis adiunxit Solo, cuius reipsa locum non allegat.

Dub. VI.

Quid sit ira.

XC. Respond. Esi inordinatus appetitus vindictae. Quae inordinatio, secundum s. Thom., dupliciter fieri potest: 1. ex parte modi irascendi, ut v. gr. si nimium interius exardescas vel exterius per signa nimis patefacias: 2. ex parte obiecti, ut si vindictam appelas plane iniustam ob causam vel si iusio maiorem, v. gr. optando inimico mortem, quam non esi meritus, vel exsequendam propria auctoritate vel denique, licet vindicta iusta sit, non tamen eam appetas ut sustineas, sed ut salivam animi tui malevoli.

399. Illi rite hanc materiam intelligas, distingue iram prout passio est, et prout vitium. Primo sensu est indifferens ad bonum vel malum et per se ad bonum ordinata: secundo inordinata est et mala, ut patet ex se.

Rem brevi sic s. Thomas tradit 2. 2. q. 158. art. 1.: « Ira proprie loquendo est passio quaedam appetitus sensitivi, a qua vis irascibilis denominatur... Est autem considerandum circa passiones animae, quod dupliciter potest in eis malum inveniri. Uno modo ex ipsa specie passionis, quae quidem consideratur secundum obiectum passionis; sicut invidia secundum suam speciem importat quoddam malum... Hoc autem non competit irae, quae est appetitus vindictae; potest enim vindicta et bene et male appeti. Alio modo invenitur malum in aliqua passione secundum quantitatem ipsius, idest secundum superabundantiam vel defectum ipsius et sic potest malum in ira inveniri, quando scilicet, aliquis irascitur plus vel minus praeter rationem redam. Si autem aliquis irascitur secundum rationem redam, tunc irasci est laudabile».

400. (Quomodo deinde passio irae et bona et mala esse queat, dissertius explicat ibi art. 2.: « Passio appetitus sensitivi in quantum est bona, in quantum ratione regulatur. Si autem ordinem rationis excludat, est mala. Ordo autem rationis ita potest attendi quantum ad duo. Primo quidem quantum ad appetibile, in quod tendit, quod est vindicta. Unde si aliquis appetat, quod secundum ordinem rationis licet vindicta, est laudabilis irae appetitus et vocatur *ira per zelum*. Si autem aliquis appetat, quod licet *qualitercumque contra ordinem rationis*, puta si appetat puniri eum, qui non meruit vel ultra quam meruit vel etiam

non secundum legitimum ordinem vel non propter debitum finem, qui est conservatio iusliliae et correctio culpaе, erit appetitus irae vitiosus, et nominatur *ira per vitium*. Alio modo attenditur ordo rationis circa iram quantum ad modum irascendi, ul scilicet motus irae non immoderate ferveat nec interius nec exterius. Quod quidem si praetermittatur, non erit ira absque peccato, etiamsi aliquis appetat iustam vindiciam ».

Et haec reddunt rationem Responsionis Auctoris.

Unde resolves.

XCI. t. Si ordinate appetatur vindicia, non est peccatum irae, ut cum superiores irascuntur culpis subditorum eosque puniunt seu vindicant.

401. Haec dicetur *ira per zelum*. Et in hac peccare possunt per defectum, si Superiores non salis prospiciant tum conservationi iusliliae, tum correctioni culpaе, ul alia praetermittamus damna, quae sequi aliis de causis possint.

Neque obtendi heic debet *mansuetudo*; nam huius virtutis (2.2. q. 157. art. 1.) est tantummodo, ul moderetur impetum irae, ne peccetur per excessum et cum ea optime componitur virtus *severitatis*, cuius proprium est (2.2. q. 157. art. 2. ad I.) ul sit inflexibilis circa inflictionem poenarum, quando hoc recta ratio postulat.

Discrimen autem mansuetudinis a clementia sic tangit s. Thomas 2.2. q. 157. art. 2. ad 2. « IDibitus, qui medium tenet in ira, est innominatus; et ideo virtus, *quae medium tenet*, nominatur a diminutione irae, quae significatur nomine *mansuetudinis*; eo quod virtus propinquior est diminutioni quam superabundantiae propter hoc, quod naturalius est homini appetere vindiciam iniuriarum illatarum, quam ab hoc deficere: quia vix alicui nimis parvae videntur iniuriae sibi illatae... Clementia autem est diminutiva poenarum non quidem in respectu ad id, quod est secundum rationem rectam, sed in respectu ad id, quod est secundum legem communem, quam respicit iuslilia legalis. Sed propter aliqua particularia considerata, clementia diminuit poenas, quasi decernens hominem non esse magis puniendum. Unde dicit Seneca...: Clementia hoc primum praestat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pali debuisse pronunciat. Venia vero debitae poenae remissio est. Ex quo patet, quod clementia comparatur ad severitatem, sicut epikeia ad iuslilium legalem, cuius pars est severitas quantum ad inflictionem poenarum secundum legem ».

XCII. 2. Ira inordinata, primo modo ante dicto, est ex genere suo peccatum veniale: potest tamen fieri mortale ex accidente, ul si addatur blasphemia, maledictio, scandalum. I

402. lia s. Thom. 2. 2. q. 158. art. 3.: « Alio modo potest esse motus irae inordinatus quantum ad modum irascendi; utpote si nimis ardentem

irascatur interius vel si nimis exterius manifestet signa irae. Et sic ira secundum se non habet de suo genere rationem peccati mortalis. Potest tamen contingere, quod sit peccatum mortale, puta si ex vehementia irae aliquis excidat a dilectione Dei et proximi ».

Ex quibus palet, non excedere culpam venialem, quod interdum ait poenilens, se acerrime et furiose accensum ira, nisi ex alia causa peccaverit. Confessarius exploret, an quidpiam irae accessem.

XCIII. 3. Ira inordinata secundo modo est ex genere suo mortale; quia est directe contra caritatem. Bald. l. 3. d. 21.

403. Ea de re s. Thom. 2. 2. q. 158. art. 3. o.: « Uno modo (motus irae potest esse inordinatus et peccatum) ex parte appetibilis, ulpote cum aliquis appetit iniustam vindiciam. Et sic ex genere suo ira est peccatum mortale; quia contrariatur caritati et iustitiae. Potest tamen contingere, quod talis appetitus sit peccatum veniale propter imperfectionem actus. Quae quidem imperfectio attenditur vel ex parte appetentis, puta cum motus irae praevent indicium rationis vel etiam ex parte appetibilis, puta cum aliquis appetit in aliquo modo se vindicare, quod quasi nihil est reputandum, ita etiam quod si actu inferatur, non esset peccatum mortale, puta si aliquis parum trahit aliquem puerum per capillos vel aliquid huiusmodi ».

XCIV. i. De filiabus irae, quae partim sunt ex corde, ul Indignatio et Tumor inenit, partim in ore, ul Clamor, Blasphemia, Contumelia et Maledictio, partim in opere, ul Nixae, Pugnae, Seditiones, Vulnere, diversimode loquendum est. secundum regulam supra datam. Nam 1. Indignatio, (piae est inordinatus affectus ex eo, quod quis reputet se indigne a tali tractari, communiter est veniale: imo si ex iussu rationis indicio procedat, nullum est. Posset tamen esse mortale, si cresceret usque ad deliberatum odium ei contemptum personae gravem. 2. Tumor mentis, quo quis morose excogitat diversas vias vindictae iisque cogitationibus animum tumefacit, quale peccatum sit, indicandum est ex qualitate vindictae, quae excogitatur. V. Toi. l. 8. c. 5. 3. Clamor, cum iratus extollit vocem, nulla inordinate et confuse effundens, est veniale communiter, nisi aliud addatur, 4. Blasphemia est mortale, de (pia infra l. 3. t. 2. c. 1. 5. Contumelia, qua quis proximo malum aliquod obicit, cum intentione illi inhonorandi, est ex genere suo mortale.

Dixi: *animo inhonorandi*; quia animo corrigendi, humiliandi aliave ratione, potest superior verbum aliquod alias contumeliosum obicere: quomodo Christus vocavit Apostolos stultos et Apostolus Galatas insensatos. In quo tamen peccari potest, si modus debitae correctionis excedatur vel subditus gravius dehonoretur, quam per delictum meruit. V. Bald. d. 34. n. 10. item, ut docet Caiet. potest contumelia esse venialis tantum, si sit parva lanium vel si sit tantum materialis, sine intentione dehonorendi: modo non sequatur laesio notabilis honoris proximi. Et sic excusantur, saltem a mortali, multi parentes, dum filios vocant asinos etc. item mulieres, pueri et infimae sortis homines conviciis se onerantes; quia cum fides iis non habeatur, non

|H

HH

|h||

|||m

|If||

MIf

HB

I|| Hi

1111

Mm

W

ili

M|

H

I-]

laeditur graviter honor. V. Bonae, t. 3. q. 2. p. 5. Denique, si ioci causa, per convenientem recreationem, leves defectus obiiciantur, urbanitas est, secundum I). Tho. 2. 2. q. 72. a. 2.; dummodo alter non contristetur nec ad iram moveatur.

404. Clara est doctrina.

XCV. 5. Contumelia etiam fit facto, tum indirecte, ul si imaginem vel litteras alterius conculces, comburas: tum directe, ut si virum honestum fuste caedas, ad ianuam eius cornua etc. apponas vel repraesentes aliquid, quod honorem alterius laedat. Iluc spectat subsannatio, illusio el derisio, quando iit signis, ul naso rugato, labiis extensis etc. intendendo proximi confusionem; quae, si sit gravis vel saltem proximus ea graviter contristetur, mortalia sunt. Bon. Molin. Bald. l. 3. d. 3. etc. ex s. Th. Circa quae nola, quod qui per contumeliam laesit alterius honorem, teneatur hunc restituere, etiamsi fama non sit laesa. Hoc autem fieri potest vel per honorificam et amicam salutationem vel invitationem ad mensam vel petitionem veniae (etiam subinde Hexis genibus et coram testibus) prout laesio fuit gravis. V. C. de Lugo d. 15. n. 53. Adde, quod contumeliae mortalis qualitatem in confessione explicare, non sit necessarium, ul contra Fill. etc. docent Azor. Sa, Mol. C. de Lugo d. 56. *de Poen.* num. 269.

405. De Contumelia in praecepto 8.

XCVL 6. Maledictio, qua quis optat vel imprecatur alteri malum, sub ratione mali, est ex genere suo mortale.

406. S. Alph. lib. 5. n. 83. addit ista: ex s. Thoma 2.2. q. 76. art. 3.: « Maledictio, de qua nunc loquimur, est, per quam pronuntiatur malum contra aliquem vel imperando vel optando. Velle autem vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat caritati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius: et ita secundum suum genus est peccatum mortale el tanto gravius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare el revereri tenemur. Unde dicitur Levit. XX. 9. : *Qui maledixerit patri suo ct matri, morte moriatur.* Contingit tamen, verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum eius, qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu vel ludo aul ex subreptione aliqua talia verba profert; quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur ».

Ex qua doctrina s. Alphonsus inferi, quod « ut maledictio sil mortalis, tria requiruntur: 1° ut malum prolatum vere optetur: 2° ul optetur cum perfecta deliberatione: 3° ut malum optatum sit grave. Ila communiter omnes ».

XCVII. 7. Rixae, si modum non excedant, uti el leviculae pugnae, veniales sunt; secus, si progrediantur ad seditiones, vulnera, caedes. Sunlque haec communiter peccata ex parte incipientis rixam; alter enim potest se defendere cum moderamine inculpatae tutelae.

407. Doctrina est clara.

ÆS

Du b. VII.

Quid sit acedia.

XCVIII. Ilcsp. Acedia sive animi taedium potest ex s. Thom. 2. 2. q. 35. a. 2. dupliciter usurpari: 1. generaliter, pro omni animi remissione in exercitio virtutum, eo quod labor aliquis sit adiunctus: 2. particulariter, pro tristitia et taedio de divina amicitia, eo quod per virtutum exercitia laboriosa servari debeat et sic amicitiam illam non curet.

408. * Communiter et a rerum spiritualium tractatoribus acedia accipitur pro quodam taedio operandi in ordine salutis seu tristitia de spirituali bono, eo quod praecipue opus est laboriosum et molestum homini aut delectationis alicuius impeditivum. Id s. Thomas non improbat 2. 2. q. 35. a. 1. et 2.: advertit tamen quod hoc pacto acedia est quoddam vitium generale, quod parlim in omni vitio locum habet; quia omne vitium refugit a spirituali bono virtutis oppositae, parlim oblinet in vitiis omnibus carnalibus, quae quietem et delectationem corporis quaerunt.

409. Ut autem tristitia de bono spirituali rationem habeat specialis vitii, oportet ut speciali virtuti opponatur. Iam vero quemadmodum ad quamlibet virtutem perlinet gaudere de proprio spirituali bono, quod consistit in proprio actu, ita ad caritatem perlinet specialiter illud gaudium spirituale, quo quis gaudet de bono divino. Porro illa tristitia, qua quis tristatur de bono spirituali, quod est in actibus singularum virtutum, non pertinet ad aliquod speciale vitium, sed ad omnia vicia. At tristari de bono divino, de quo caritas gaudet, perlinet ad speciale vitium, quod dicitur acedia, s. Thomas ibid. a. 2.

Cum ergo acedia sit tristitia de bono spirituali, in quantum est bonum divinum atque ea idcirco de se secundum propriam rationem contrarietur caritati, cuius proprius effectus est gaudium de Deo: sequitur speciale vitium acediae esse ex se peccatum mortale (ari. 3).

410. Acedia idcirco non est recessus animi a quolibet spirituali bono, sed a bono divino. Quapropter si quis contristetur de hoc, quod aliquis cogit eum implere opera virtutum, quae facere non tenetur, non est peccatum acediae. Est autem peccatum acediae, quando contristatur in iis, quae imminet ei facienda propter Deum. (a. 3. ad 2.) quae nempe necessaria sunt, ut caritas seu amicitia cum Deo custodiatur. *

Unde resolvuntur.

XCIX. 1. Acedia accepta primo modo tum demum est peccatum mortale, cum ideo committitur opus velitum sub mortali.

2. Acedia accepta secundo modo ex se est mortale, quia repugnat caritati Dei, Ex quo de filiabus Acediae quoque facile iudicari potest, quae sunt sequentes.

1. Malitia, qua quis odio habet bona spiritualia et vellet ea non esse aut qua ipsum pocnilet bene fecisse vel implevisse id, ad quod tenebatur aut qua contemnit Dei beneficium, v. gr. desiderando non fuisse natum aut non agnovisse Christum etc. Est autem ex genere suo mortale.

2. Pusillanimitas et desperatio de salute, quae mortale quoque est.

3. Rancor, quo ii sunt fastidio, qui ad spiritualia inducunt.

4. Torpor, cum hona fiunt non cum debito fervore.

5. Evagatio mentis, qua quis in exercitio spiritualium evagatur circa illicita sive per cogitationem et dicitur curiositas, sive per locutionem et dicitur verbositas, sive per inquietudinem et dicitur inquietudo: quae communiter sunt venialia. Vid. D. Thom. q. 35. Laym. 1. 2. t. 3. c. 9. Toi. 1.8.

Culpabilis autem evagatio mortalis erit, quando notabilis est et attentio requiritur ad implendum praeceptum obligans sub mortali: v. gr. in recitandis Horis canonicis, celebranda vel audienda Missa. Begin. *Palaeus de Car.* t. 6. d. 1. p. 3. Trull. 1.1. c.6. d. 1. contra Tambur. *de Method, celebr. Missae* 1.2. c. 3. ubi docet, distractum esse voluntarie et per notabile tempus inter sacrificandum extra Canonem, esse tantum veniale, licet concedat, sub Canone praesertim circa consecrationem, esse mortale, propter gravem irreverentiam et periculum erroris.

Dixi, *ad implendum praeceptum*: nam in oratione vel non praecepta vel sub obligatione tantum veniali, est peccatum veniale tantum. S. Thom. Navar. Suar. Less. 1. 2. c. 37. d. 11. imo nullum, si non tam intendat orare, quam verba precum recitando pio exercitio se occupare; quia non formaliter, sed materialiter tantum orat: v. gr. cum quis manibus laborans psalmos aliasve preces recitat aut cantat, non animo orandi, sed cavendi cogitationes vanas vel recreandi se. Sanch. *Con.* p. 2.1. 7. c. 2. d. 13. Trull. I. 1. c. 7. dub. 10. V. infra de Horis canonicis.

411. Gf. s. Thom. q. cit. art. 4. De attentione debita in recitandis Horis et celebranda Missa sermo redibit in Tr. de statibus particularibus: de attentione autem debita in audienda Missa, in 3° praecepto Decal.

APPENDIX I.

DISSERTATIO DE GENUINA S. ALPHONSI SENTENTIA CIRGA USUM OPINIONIS PROBABILIS

PRAEFATIO AUCTORIS

Scopus huius Dissertationis hic est, amice lector. Volui a s. Doctore diluere notam *inconstantiae* in systemate circa usum opinionum sive rationem quamdam ostendere, qua abstergi valeat haec nola. Quamvis enim fateantur generatim omnes reapse s. Doctorem in hac capitali quaestione sibi semper cohaerentem fuisse, negari tamen nequit, quod specie saltem tenus contrarium appareat, ut nonnulli de hac re dubitaverint, alii affirmaverint vere s. Doctorem ex alia in aliam plus vice simplici migrasse sententiam.

Et sane, ut specimen quoddam exhibeamus, 1. in Dissertatione ann. 1749. edita s. Doctor ad quaestionem, *an liceat sequi opinionem minus probabilem, probabiliori relictam*, sententiam sequitur ac propugnat, quae docet, *licitum esse uti opinione solide probabili, probabiliori omissa* et addit: *Sententiam nostram vocant communem Suarez, Palaus etc. etc... Christianus Lupus ostendit, Summos Pontifices et Ecclesiam catholicam SEMPER PERMISSISSE USUM PROBABILIS, PROBABILIORI RELICTA... Testatur Noya, nostram sententiam tenuisse Universitates omnes, Religiones, Episcopos, Summos Pontifices...* Communem ergo sententiam, quam alias *Probabilistarum* appellat, s. Doctor in hac Dissertatione tenebat et impense propugnabat.

Operosius vero et impensius eandem doctrinam defendit omnique argumentorum genere communivit in Dissertatione, quam sexennio post, idest anno 1755. edidit, cuius partem non modicam dedimus in Tr. de Conscientia.

2. Contra alibi eam thesim statuit (*Edit. ann. 1707 et 1763. Prooem. η IV*), quae inclinare videtur etiam ad illum probabiliorismum, quem in praecedentibus Dissertationibus tota vi confutaverat: *Sententia nostra* (inquit) *et communis tenet, licere usum opinionis absolute probabilis, aut saltem probabilioris, etsi contraria pro lege sit probabilis*. Quem

sensum (*ibid.* η. 1.) aliis verbis sic expresserat: *Saltem si opinio libertati favens firmiori fundamento nitatur.*

3. Posterius autem istum deflexum ad probabiliorismum relinquens, suam sententiam sic proponit Dissert, aun. 1773. n. 3.: *Dico, quod cum opinio minus tuta est aequae probabilis, potest quis eam licite sequi.* El rursus *Hom. Apost. tr. 1. cap. 3. n. 33.*: *Nostra sententia dicit, quod cum opinio, quae libertati favet, est aequae probabilis atque opinio illa, quae favet legi, sine dubio et licite sequi potest.*

4. Denique illicitum esse declarat, sententiam probabilistarum sequi, quam ipse prius defenderat. Ita s. Doctor *Horn. Apost. tr. 1. cap. 3. n. 32.* Ed. Taur. ann. 1825.: *Dicimus, non licere uti opinione minus probabili et minus tuta adversus probabiliorum pro lege.*

Itaque si mere has s. Doctoris theses inspicias, non semel sed omnino quater s. Doctor sibi minus cohaerens videri tibi poterit. Nam primo quidem acerrimus tibi probabilismi propugnator apparet (cf. eius argumenta a nobis recitata in Tr. de Conscientia): deflectere postea etiam ad probabiliorismum videbitur: omisso deinde eiusmodi probabiliorismo apparet tibi aequi-probabilista: demum ad impugnandum declinat illum probabilismum, cuius acerrimus exstiterat propugnator.

Aperta ergo se prodit ratio, cur obsequio, quod s. Doctori debemus, apprime dignam censuerim curam, qua praemissarum sententiarum dissonantiam mere apparentem esse ostenderem. Idque assecutum me esse putavi sequenti dissertatione, in qua si e contrario me a scopo aberrasse eruditus lector arbitrabitur, at studii et obsequii mei erga s. Doctorem rectaeque intentionis in hac conciliatione quaerenda, rationem habendam esse non negabit. Fatemur tamen, nobis ex duobus alterutrum certum esse: aut dicendus est s. Doctor subinde mutasse sententiam suam aut via, quam proponimus, conciliationis ineunda est.

Si autem quis concedere velit, s. Doctorem in hac capitali quaestione ex alia in aliam migrasse subinde sententiam, permittat nobis s. Doctori adhaerere, docenti simpliciter probabilismum, potius quam aliud docenti systema. Nam *licere sequi opinionem vere probabilem pro libertate in concursu probabilioris pro lege*, doctrina est, qua n s. Doctor el clarissime proposuit et efficacissime, si unquam aliam, demonstravit el nunquam vere abnegavit, ul videbimus: *licere vero soluni sequi opinionem pro libertate, cum vel probabilior est vel aequae probabilis ac opposita*, tibinam el quibus argumentis demonstravit s. Doctor? Nam aliud est quod defenderit thesim; licere sequi opinionem aequae probabilem pro libertate in concursu aequae probabilis pro lege, aliud est asserere *tunc solum* licitum esse usum opinionis probabilis pro libertate, cum vel probabilior est vel saltem aequae probabilis ac opposita pro lege. Quae quidem in seq. disseri, suo loco manifesta fient.

DISSERTATIO

1. Quod s. Doctor Alphonsus tum in Dissertatione edita ann. 1749. tum in amplissima, quam edidit ann. 1755., non solum admiserit, sed impensissime et argumentis undecumque quaesitis propugnaverit et ab adversariorum obiectionibus invicte vindicaverit doctrinam *de licito usu opinionis probabilis in concursu etiam probabilioris pro lege*, neque negari neque in dubium vocari posse plane videtur. Legantur argumenta, quae exinde ad verbum desumpta recitavimus in Tr. de Conscientia.

2. Adhuc lamen interest certius nosse, num et quantum ii, qui eandem hanc doctrinam sequuntur ac profitentur, pleno prorsus iure eandem absolute queant communire suffragio tam valido, cuiusmodi sane est auctoritas s. Doctoris Alphonsi, utpote cuius doctrina adeo praeclaram ab Ecclesia commendationem et approbationem sortita est. LT enim constat, s. Doctor deinceps vires omnes ac se totum ita contulit ad defendendam contra probabilioris theoriæ *aequiprobabilismi*, ut auctor et parens huius ceu novi systematis nuncupari meruerit, (a)

(a) Ut studio, quod nostra aetate viget, historicae veritatis geramus morem, advertimus iam saltem ab initio seculi 17. exstitisse Doctores, qui aequè probabilismum proposuerint et defenderint Satis sit afferre duos e Societate Iesu eosdemque natione Germanos, Christophorum Rassler et Antonium Mayr.

Itaque Christ. Rassler (1654.-1730.) in opere jVorma *Recti* Disp. 3. q. 9. a. 3. n. 454. primum adversus tutioristas statuit hanc thesim. « Dico: potest quilibet operando licite sequi opinionem etiam minus tutam, sed tamen, comparative quoque, probabilem de honestate vel licentia alicuius actionis, quando ipsi, omnibus rite perpensis, apparet saltem ut aequè vel quasi neque probabilis ac opposita tutior. Dixi *aequè vel quasi aequè*: quia quando inaequalitas probabilitatis inter duas opiniones oppositas non est *notabilis*, sed talis, ut ipse etiam operans vix non sine magna cum formidine oppositi dicere possit, utra earum sibi probabilior videatur, etiamsi fortassis aliquantulo magis in unam quam in alteram inclinetur; *parum hoc communiter pro nihilo reputatur* et eodem modo ab utraque, in hac controversia, litigantium parte discernitur, quo discernitur in casu omnimodae ac perfectae aequalitatis inter probabilitatem unius et alterius opinionis ».

II mē quaestionem longo latoque sermone pertractat; tum a n. 920. ad q. 10. accedit: « An licitum sit, in operando, se conformare opinioni minus tutae, quando haec simul ut *notabiliter minus probabilis* apparet opposita tutiore ». Multis autem in utramque partem disputatis, concludit n. 1124.: « Censeo, probabiliorē esse in hac controversia sententiam rigidiorē » eamque pluribus argumentis lanquam in praxi sequendam nititur demonstrare, quorum argumentorum potissimum illud est, quod et producit in synopsi totius operis parte post. n. 87. hisce verbis. « Huius assertionis, ratio ea nobis potissima esse videtur, quod de rebus moralibus earumque licentia vel prohibitionē ut plurimum nec evidentia haberi potest nec etiam certitudo moralis stricte accepta, sed probabilitas tantum Deusque plurimas leges primis a principiis paulo remotiores voluerit esse non omnino claras nobisque certas, sed obscuras et

3. Quae quidem nuncupatio quonam praecise sensu accipi debeat, eniinvvero non satis perspicue elucescit. Nam si ita accipiatur, quasi nemo alius antea docuerit atque adversus probabilioristas ac lutioristas quos-

sub opinione positas. Quare ut no eadem respectu plorumque hominum essent inutilej vel saltem ut apud magnam hominum partem haberent vim etiam proximem obligandi, voluisse censendus est idem, ut sicut notabiliter maior imo etiam aequalis tantum probabilitas stans pro libertate contra legem ab huius obligatione proxime nos eximit, ne alioquin ad nimis multas leges reipsa non existentes obligaremur, cum maximo periculo nimiae multiplicationis peccatorum formalium ac ruinae plurimorum: sic e contrario ut *notabiliter maior probabilitas* stans pro lege contra libertatem sufficeret ad inducendam obligationem proximam eidem legi nos subiiciendi, ne alias innumerae peno leges reipsa etiam existentes et ad nostram utilitatem institutae respectu plorumque ac pene omnium vim omnem obligandi unaque finem suum amitterent».

Quae ratio nescio an alicui efficax videri queat. Non placet quod dicatur Deu* plurimae leges *voluisse*, esso obscuras: id *permisisse* potius quom *intendisse* dicendus est. Neque magnum est incommodum quod plurimae leges seu, ut accuratius loquamur, applicationes legum, vim obligandi non exserant; nam et honestas actionis, quae est finis legum, etiam sine illis obtinet et plurimae restant leges certae, quarum observatione homo sublectionem suam Deo suamque in difficillimis quoquo rebus fidelitatem probare valeat.

Certe neque ipse Rassler admodum suae opinioni fidebat. Ecce enim clausula totius synopsis n. 12S. <Ceterum facile crediderim, fore etiam deinceps complures, quibus vel solis illis, quae hactenus in compendio et in disp. 3. q. 10. pleniore calamo in utramque partem producta sunt, consideratis, *benigna* hac in quaestione *sententia* magis adhuc sit placitura, quam rigidior probabilioristarum. Res enim tota, nisi mea mihi opinio imponat, reducitur ad prudentiale, ut ita loquar, indicium et ab eo denique pendet, utrum, pensatis omnibus, absolute melius sit et infinita supremi legislatoris sapientia dignius, ut nos velit obligatos esse ad servandas leges quascumque, quarum existentia notabiliter probabilior nobis appareat, sive dem illao exsistant sive non, ne alioquin nimis multae leges ad nostram utilitatem latae apud plerosque vim obligandi proximam amittant... au vero ut nos obligatione hac velit esse solutos, ne alias, praeter leges plurimas certe existentes, servare teneamur aliquas reipsa etiam non existentes... Qua m re pronum est variare indicia etiam prudentum. Ac nobis quidem prius horum magis probatur: quibus autem oppositum, re mature discussa, videbitur os*e probabilius, eidem, nobis minime invitis, assentientur ».

Antonius Mayr (1673.-17 19.) in sua *Theologia scholastica*, tr. 4. *de Actibus hn manis*, art 6. n. 316. ait: « Dico: si datur inter «luas sententias aequalis probabilitas quae immediato concernit licentiam actionis vel cadit immediate supra existentiam legis, licet sequi etiam minus tutam ». Quod demonstrat. Deinde art, 12. quaerit: quid censeant auctores de sententia minus tuta et minus probabili et respondet n. 316. < Non instituitur quaestio de sententia minus tuta, quae sit tantum modice minus probabili* it. ¶ ut excessus probabilitatis, qui datur in sententia tutiore, non sit notabiliter maior ..Igitur quaeritur hic maxime de sententia minus tuta simulque *notabiliter minus probabili*, ita ul excessus pro opinione tutiore sit *sat clarus* nec levis tantum momenti, sed *notabilis*. Qm termini plane ulterius explicari non possunt; sed cuivis prudenti satis aperti sunt». Porro sub lit: < Plurimi et absque dubio magni viri aiunt, esse licitum sequi sententiam minus tutam et notabiliter minus probabilem,

libet propugnauerit, *licitum esse usum opinionis probabilis pro Ubertate, quamvis aequae probabilis opinio militet pro lege* (in qua hypothesis probabilioris lae, ut notum est, contendebant, standum esse omnino pro lege), perperam profecto generalis huius principii ceu primum auctorem quispiam laudaret s. Alphonsum neque s. Doctor hanc sibi laudem tribui contra historiae veritatem pateretur. Nonne enim hanc doctrinam ipse proponit lanquam eam, quae nunquam in Ecclesia non viguerit? Nonne ista thesis erat pars systematis probabilistarum (cf. infra n. 91.)? Et ne plura in re manifesta addamus, ipse s. Doctor in Dissertatione, quam ann. 1763. edidit, decadem hac thesi ita (§. XXXI.) scribit: « Adde his (argumentis nempe probantibus moralem huius doctrinae certitudinem) potissimum argumentum, nimirum quod si sententia nostra fuisset falsa, minime quidem communiter a Doctoribus undique fuisset recepta, ul revera recepta fuit ». Quae quidem s. Doctoris verba cum itidem legantur et in Dissertatione praecedentis ann. 1755. (ubi de *benigna sententia* scripserat n. 52.: * Adde illis potissimum argumentum sub initium propositum, cap. L n. 3., nimirum, quod si sententia benigna fuisset falsa, minime quidem communiter a Doctoribus undique fuisset recepta »; ul idcirco s. Doctor eiusmodi doctrinam dixerit *communissimam*) ergo hanc alleram quoque probabilistarum thesim, quam deinde placuit appellare *acquiprobabilismum*, communissimam exstitisse ipse testatur.

1. Cum itaque s. Alphonsus non ideo censi ac dici auctor et parens possit novi cuiuspiam systematis, quod doctrinam antea in scholis catholicis iam communissimam contra probabilioris lae defendendam felicissime suscepit; quaerendum superest, num haec nuncupatio ac laus ideo s. Doctori accesserit, quod doctrinam probabilismi iam vigentem aliquo modo reformaverit, adeo ut doctrinae, quam alioqui ceu *probabilioris lae*, inmo *probabilissimam*, quin et *moratiter certam* propugnatam egregie ab ipso in praemissa ipsius Dissertatione cernimus, detraxisse

modo adhuc vere theologice probabili* sit: hoc ipsum tamen etiam magni et plurimi auctores negant ». Quod et repetit art. 13 n. 357. < Alios magnos viros praesertim in Oenipontana et Ingolstadiensi Universitate haec sententia (quae nempe negat licere sequi notabiliter minus probabilem) habuit patronos et quamvis saepius ac diutius* in hisce universitatibus a maximis etiam viris tradita fuerit sententia omnino benigna; tamen posterioribus hisce annis Ingolstadii quater saltem vicibus praelecta est *sententia media* (sic eam vocat sententiam quae concedit quidem usum opinioni* aequae probabilis pro libertate, negat nutem usum notabiliter minus probabilis). Quare nihil insoliti facit, qui tanta vestigia sequitur».

Argumentum forte praeipuum suae sententiae sic promit art. 11. n. 361. « Quando habetur *notabiliter maior probabilitas*, censetur haberi certitudo moralis, latius saltem dicta: ergo non habetur amplius dubium, quod excludat hanc certitudinem. Et haec sane certitudo videtur sufficiens osse intimatio obligationis, quamvis cum ea bleat aliquod dubium». Cf. «dicta in Tr. de Conscientia n. 131. E.

deinceps quidpiam dicendus sit, ideoque in eiusdem doctrinae patrocinium auctoritas ipsius s. Doctoris non amplius possit absolute vocari.

Atqui hoc est, quod negandum putamus ac porro ostensuros nos plane confidimus, s. Doctorem Alphonsum nec pristinam illam sententiam suam unquam improbasse nec quidpiam illi unquam detraxisse.

5. Et primo quidem non diffitebimur, futurum profecto, ut ad nostra haec verba quidam obstupescant tanquam de paradoxo non solum a veritate sed a verisimilitudine omnino alieno, ii praesertim, ad quorum manus ea tantummodo s. Doctoris scripta provenerint, quae de hoc argumento in communibus editionibus tum *Theologiae Moralis* tum operis *Homo Apostolicus* inveniuntur.

Et sane in editione Taurinensi Operis *Horn. Apost.* ann. 1829. tract. I. cap. 3. n. 32. disserte haec leguntur: « Dicimus 3°, non licere uli opinione minus probabili et minus tuta adversus probabiliorem pro lege ». Et rursus in Dissertatione inserta editioni Bassanensi *Theolog. moral.* ann. 1785. lib. 1. n. 56. haec s. Doctor scripsit: « Praesenti Dissertatione duas nobis proponimus quaestiones discutiendas. Prior est, an licitum sit sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliore, quae stat pro lege. Posterior, an concurrentibus duabus opinionibus contrariis, aequaliter aut quasi aequaliter probabilibus, liceat minus tutam amplecti ». Porro ad priorem quaestionem sic negative respondet: « Dico igitur primo, quod si opinio, quae stat pro lege, videtur certe probabilior, ipsam omnino sectari tenemur nec possumus tunc oppositam, quae stat pro libertate, amplecti ». Et haec quidem s. Doctoris absoluta sententia in omnibus posterioribus *Theologiae Moralis* editionibus ad *Moralis systematis* initium legitur.

Atqui (obiiciet quispiam) haec sententia plane videtur antithesis eorum, quae s. Doctor antea professus fuerat ac propugnauerat, quando tum anno 1719. tum anno 1755. proposita quaestione: *utrum liceat usus opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege*, responderat Diss. 1755. n. 3., *licitum esse uti opinione probabili etiam in concursu probabilioris pro lege*. Videtur ergo posterius repudiasse atque improbasse doctrinam, quam prius tenuerat ac defenderat et quoad hanc systematis moralis partem ad probabilioristas accessisse, utcumque contra ipsos negaverit, necessario amplectendam esse tutiorem, si quando opinio pro libertate sit aequae aut quasi aequae probabilis, ac opinio pro lege.

6. At vero eiusmodi difficultas, quae merito videri potest gravis, praesertim iis, quibus cetera s. Doctoris scripta legere ac perpendere datum non sit, facile diluitur. Ostendi quippe dilucide potest, statum quaestionis, ad quam spectat thesis posterius proposita, penitus ab eo diversum esse, ad quam thesis a s. Doctore ann. 1749. et 1755. propugnata refertur.

El quidem de hac quaestionum diversitate, gravem suspicionem vel illud unum iniicere posset, quod s. Doctor dum thesim postea statuit: *non licere uti opinione minus probabili ac minus tufa adversus probabiliorem pro lege*, nullam vel minimam mentionem iniiciat sententiae, quam prius operosissime defenderat, utut plane contradictoria recentiori huic thesi videri possit. Quod enim res per se postulat, id et s. Alphonsus in more habuit, ut si quando el quidem eliam in rebus levioris momenti sententiam mutavit aut utcumque reformavit, de mutatione seu reformatione sententiae a se prius traditae lectorem sollicite ac disserte moneret. At vero si s. Doctor monendum lectorem censuit, eliam cum de levioribus quaestionibus res erat; quis non videat, eum profecto non omissurum eiusmodi monitum fuisse, quando de summo illo principio agebatur, ad cuius normam per omnes disciplinae moralis paries exigendae veniunt resolutiones? Quod ergo s. Doctor novam posterius thesim circa eandem materiam addens, sententiae a se prius acerrime propugnatae, quin eam improbet, ne ullam quidem mentionem faciat, id sane sufficere potest ad omnem suspicionem abigendam, tunc eum contradicere illi utcumque voluisse.

El hanc quidem in rem iuverit ea perpendere, quae s. Doctor alibi *Syst. mor.* ann. 1785. n. 83. protestatur: « Cum nostra hac tempestate viderim ila acriter adversus mitiorem sententiam reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens ac relegens auctores omnes, quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus a mea sententia desciscere, slalim ac non amplius certa mihi appareret; prout enim plures opiniones, quas aliquando tanquam probabiles habui, postea non erubui reprobare, *ita et multo magis non erubuissem hanc sententiam, quae maioris est momenti, retractare* ». Porro summi esse momenti etiam thesim, seu benignam sententiam, quam ann. 1749. el 1755. tam operose defenderat, atque adeo omnino expressae correctionis seu emendationis eam fuisse dignam, siquidem aliquid fallaciae seu vitii in ipsa s. Doctor deinde advertisset, res est manifesta.

7. Sed nt propius ad rem accedamus, diximus, facile ostendi posse quaestionem serius propositam a s. Doctore diversam prorsus ab ea esse, de qua ann. 1749. et 1755. tanto studio disseruerat, licet non diffiteamur, eiusmodi diversitatem vix aut ne vix quidem apparere, praesertim si verborum inspiciatur forma, quibus alicubi theses huc spectantes efferuntur, ila v. gr. s. Doctor scribit *Hom. Apos. Tr.* 1. cap. 3. η. 32.: *Dicimus, non licere, uti opinione minus probabili et minus tuta adversus probabiliorem pro lege*: item s. Doctor hisce verbis suam sententiam exprimit *Syst. mor.* 1785 n. 55: *Ubi veritas clare inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quae propius ad veritatem accedit, qualis*

est opinio probabilior. Undenam enim diversitas quaestionis in oculos incurret, dum pristinas theses his verbis conceptas legimus Diss. 1755. n. 3.: *licitum est uti opinione probabili etiam in concursu probabilioris pro lege?* Nonne idem subieclum el praedicatum utrobique apparet?

8. Verumtamen diversitas inter utramque quaestionem facile apparet, si iuxta canonem ab omnibus receptum inquiratur sensus, quo s. Doctor *opinionis probabilioris* nomine usus est in thesi, quae contradictoria videtur thesibus praecedentibus el quo sensu in prioribus hisce thesibus has voces usurpaverit.

Scite itaque advertendum, quod s. Doctor in thesi, qua negat esse licitum minus probabilem sequi opinionem in concursu probabilioris pro lege, exigit expresse, ut opinio pro lege sit *certe probabilior*. Sic enim sententiam suam enunciat *Syst. Mor.* 1785. n. 56: « Dico igitur primo, quod si opinio, quae stat pro lege, videatur *certe probabilior*, ipsam omnino sedari tenemur ».

Ul autem opinio habeatur ul *certe probabilior*, postulat s. Doctor, ut probabilitatis excessus sil *notabilis*. Sic ipse sui interpretes *Honi. Apost.* Tr. 1. cap. 3. n. 34.: « Advertendum, quod cum opinio est non dubia, sed certe probabilior, tunc quoque *est notabiliter probabilior* ».

Idcirco eiusmodi opinionem solet s. Doctor appellare *certe et notabiliter probabilior*. Ita cum in editione Bassanensi ann. 1773. non secus ac in *Morali systemate* an. 1785. n. 55. scripsisset: « Praesenti Dissertatione duas nobis proponimus quaestiones discutiendas. Prior est, an licitum sil sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliori, quae stat pro lege»: hanc subiicit responsionem: «Circa primam quaestionem citius me expedio; resolutio enim est nimis perspicua. Dico igitur, non licere sequi opinionem minus probabilem, cum opinio, quae stat pro lege, *est notabiliter et certe probabilior* ».

9. Verum non salis adhuc ex his constat, quid apud s. Doctorem importet eiusmodi opinio *certe et notabiliter probabilior*. Idque eo diligentius inquirendum est; quia apparebit exinde, quid el quantum isliusmodi opinio *certe ac notabiliter probabilior* differat a sensu, quo communiter et ab ipso s. Doctore definiri opinio probabilior consuevit et quo eam usurpavit, cum ipse statuit atque propugnavit thesim illam, ut ipse ait, communissimam, nempe *licitum esse uti opinione probabili etiam in concursu probabilioris pro lege*. **I**

Melius itaque s. Doctor mentem suam explicat, cum in *Systemate morali* ann. 1785 n. 56. sic reddit rationem, cur non liceat sequi opinionem minus probabilem, si opinio pro lege sil *certe probabilior*: « Dixi, *certe probabilior*; quia dum opinio pro lege est *certe et sine ulla haesitatione probabilior*, tunc opinio illa non potest esse nisi *notabiliter probabilior*. El eo casu opinio tutior non erit iam dubia (intellige de dubio stricte sumpto), sed est *moraliter aut quasi moraliter certa* ».

Alibi vero non modo repetit, huiusmodi opinionem esse moraliter aut quasi moraliter certam, sed addit, eam habere *certum fundamentum quod sit vera*, adeo ul opinio contraria non possit haberi ceu probabilis. Ita s. Doctor in Disseri, ann. 1773. η. 2: « Dico igitur, non licere sequi opinionem minus probabilem, cum opinio, quae slat pro lege, esi notabiliter el certe probabilior. Tunc enim opinio tutior non est iam dubia, intelligendo de dubio stricte sumpto, sed est moraliter aut quasi moraliter certa, cum pro se *fundamentum certum habeat, ipsam esse veram*. Unde fit, quod opinio minus tuta remanet *tenuiter aut saltem dubie probabilis respectu tutioris* ».

10. Accedit, quod ex mente s. Doctoris vi opinionis probabilioris hoc sensu speciali acceptae lex dici possit ac debeat sufficienter promulgata. Ita s. Doctor in tertia contra Patulium apologia n. 48.: « Qui bisogna, che io avverta una cosa circa il suddetto mio sislema, che ben dee specialmente avvertirsi... Quando l'eccesso fosse patente e certo, allora l'opinione per la legge è *certamente e molto più probabile* e stabiliscasi, che quando l'opinione per la legge è certamente più probabile, allora è anche molto più probabile; che perciò allora, come si disse da principio, *la legge è moralmente già promulgata* e perlanlogia obbliga».

El haec quidem s. Doctor repetit in *Morali Systemate* ann. 1785. n.88. inquiens: «Sed huic oppositioni (scilicet Ephemeridum Gallicanarum) iam in libro meo praeivi, statuens, quod ubi adest probabilior opinio pro lege, tunc lex est *moraliter promulgata* ideoque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori; ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quae magis veritati appropinquat ». Et rursus ibid. n.67.: « Cum opinio tutior est *certe* (a) *probabilior*, eo casu... propter maiorem illam probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, el consequenter apparet *moraliter et sufficienter promulgata* ».

Opinionem scilicet s. Doctor his locis eo sensu dicit *probabiliozem*, quo eam definiverat in Tract. I. *Hom. Apost.* Edit. Taurinens. ann. 1829. cap. III. η. 29. inquiens: « ut (opinio) dicatur vere probabilior, requiritur, ut aiunt Gonzalez et Palluzzi cum aliis antiprobabilistis, ut opinio sit manifeste verisimilior operanti cum excessu notorio... *. Iam vero Gonzalez ad id postulat, ut alias vidimus Tr. Conse, n. 80., ut opinio indicetur vera *iudicio absoluto, firmo et non fluctuante*. Hinc quemadmodum s. Doctor de opinione iuxta hunc sensum probabiliiori dixerat, opinionem huic oppositam non remanere probabilem supr. n. 9; pari ratione Gonzalez disp. 3. § 3. assumit probandum, *comparativum illud* magis probabile

(i) Istud ergo *certe* supplendum est in textu mox citato, ubi appellatur *probabilior opinio*, nempe *certe probabilior*. E.

non arguere, quod pars opposita maneat absolute probabilis. In eandem autem rem Gonzalez addit n. 59: « Unde modus ille loquendi invectus ab assertoribus falsae sententiae (assertores falsae sententiae appellat defensores benignae sententiae, a quibus superius dixerat invectum eum loquendi modum) non probat, pariem faventem libertati, quae ipsi operanti apparet minus probabilis quam contraria, esse formaliter securam: potius enim est intuta et peccaminosa in circumstantiis illis ».

11. Denique (ut modo alia praetermittamus) quid sibi velit opinio *probabilior*, quam s. Doctor dicit necessario amplectendam et quantum haec differat ac distet ab opinione illa probabiliori, in cuius concursu contendit ann. 1749. et 1755. licitum esse amplecti opinionem minus sed solide probabilem, clarissime ipsemet ostenderit, quando in ipsa Dissertatione ann. 1755. (qua defendit, licitum esse sequi opinionem probabilem in concursu probabilioris pro lege) refutat adversariorum instantiam, qua contendebant, maiorem probabilitatem respectu ad oppositam esse *nioraliter certam*, eo quod maior probabilitas elidat minorem. Hisce s. Doctor reponit n. 13: « At recte respondent Auctores nostri, falsum esse, maiorem probabilitatem elidere minorem, nisi quando opinio probabilior habeat pro se tam *convincens argumentum*, ut contraria vere improbabilis vel non amplius graviter et certo probabilis habeatur. Secus tamen dicendum, si *excessus non sit notabilis* ». In quo quidem textu duo occurrunt gravissimi pro re nostra momenti, de quorum altero inferius.

12. At primum illud est, quod notabilem probabilitatis excessum ita designet, ul resultet ex *convincente argumento* non secus ac alibi (vid. supr. n. 9. in tin.) dixerat, tunc opinionem esse *certe ac notabiliter* probabilior, quando *certum habetur fundamentum, ipsam esse veram*.

Porro quid nomine *argumenti convincentis* veniat apud s. Doctorem, non solum ex allegato textu n. praec. apparet, cum subdat, eo in casu opinionem oppositam remanere improbabilem aut saltem non posse amplius haberi ul graviter et certo probabilem, sed non minus luculenter aliis in locis exprimitur. Ita v. gr. in eadem disseri. 1755. η. 118. haec legimus: « Regula tertia (scii, circa Doctorum auctoritatem adhibenda), quam tradit Sanchez *Decal*, lib. 1. cap. 9. η. 11. el *de Matrim.* disp. 92. ex n. 15. el quae maxime adverti debet, ea est, quod cum appareat pro aliqua sententia quaedam *ratio vel auctoritas convincens*, cui nulla adaequata responsio superesse videtur, tunc opinio contraria non potest haberi ut probabilis; nam, sicut ait Croix lib. I. n. 369., aliquando potest alicui docto occurrere aliqua ratio tam firma, ab aliis non animadversa, quae omnem excludat contrariam probabilitatem ». Quae quidem leguntur etiam in Disseri, ann. 1753. et seqq. contra tutioristas n. 87.

El huc revocandum illud etiam est, quod legimus tum in Praefatione Editionis 1753. Benedicto XIV. dicatae, tum in pluribus editionibus po-

sterioribus. Postquam enim s. Doctor dixit, nunc se praescindere a tractanda quaestione, quam anno 1749. et dein in Dissertatione anni 1755. discusserat (in Diss. enim ann. 1753. non contra probabilioristas, sed contra mitiores probabilioristas agit), subdit haec notatu dignissima: * Tantum dico, me ignorare, quomodo possint reiici ul improbabilis opiniones illae, (licet gravi aliquo non carent fundamento verisimilitudinis vel auctoritatis et contra oppositis sententiis nulla assistit infallibilis auctoritas, aut *evidens ratio, quae de veritate convincere possit* ». Ubi ut argumentum *convincens* dici queat, s. Doctor rationem postulat evidentem.

Quod vero data opera haec s. Doctor verba adhibuerit, confirmari potest ex iis, quae in Dissert. ann. 1762. ad ea s. Augustini verba: *Quod enim nec contra fidem neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter esse habendum*, ita subdit: « Si noti la parola *convincitur*; sicchè secondo la dottrina di s. Agostino a noi è lecita ogni azione, purchè non siamo convinti) e moralmente certi, che ella sia contro la fede o contro i buoni costumi ». Quae quidem etiam in postrema *Systematis moralis* editione sic n. 70. leguntur: « Item s. Augustinus brevibus locutus, quod dicimus, confirmat: *Quod enim nec contra fidem neque contra bonos mores esse convincitur* (nota, convincitur), *indifferenter esse habendum*. Quaelibet ergo actio nobis permessa est, modo convicii aut moraliter certi non simus, illam contra fidem aut bonos mores esse ».

13. Ut paucis itaque rem circumscribamus, thesis s. Doctoris, quae negat licitum esse usum opinionis minus probabilis adversus probabilioris pro lege, iuxta ea, quae huc usque ex ipso s. Doctore attulimus, supponit pro lege stare opinionem (hanc s. Doctor appellat *certe et notabiliter probabilioris*), quae *certum fundamentum habeat, ipsam esse veram*; supponit pro ea stare *evidentem rationem, quae de eiusdem veritate convincere possit*; adeo ul non modo *verior, sed et moraliter aut quasi moraliter certa* censi debeat; supponit, ita constare de veritate ipsius, ul *moraliter et sufficienter promulgata* haberi possit; contraria vero opinio haberi uti probabilis non queat, sed aut improbabilis aut saltem tenuiter aut dubie probabilis remaneat.

14. Hinc vero est, quod cl. P. Michael Haringer e Congregatione ss. Redemptoris et Theologiae Moralis Professor in not. ad n. 40. lib 1. Theologiae Moralis s. Alphonsi edit. Ratisbon. 1846. maius pondus attribuat opinioni, quae a s. Alphonso *notabiliter* probabilior appellatur, quam opinioni, quae etiam ab eodem s. Alphonso et communiter ab Auctoribus dicitur *probabilissima*.

Textus eximii viri sic habet: * Quoniam plurimum interest, ul lectores terminos probabilitatum bene intelligant et sensum s. Auctoris recte percipiant, varios terminos cum suis relationibus hic apposui ».

« Primum locum adhuc supra probabilitatem tenet *certitudo absoluta*, quam statim sequitur *certitudo moralis*, quae non bene dicitur opinio, sed sententia (Hom. Ap. 1. n. 29). Ad formandam hanc certitudinem moralem (sic scribit in Dissertatione de usu opinionis probabilis) non requiritur, ul auctores oppositum tenentes omni ratione adhuc levi careant; sed sufficit, si sententia illa, omnibus perpensis, ita vera appareat, ul contrariae vix supersit apparentia veritatis et excludat omnem formidinem prudentem. Certitudini opposita est omnino improbabilis ».

« Ai) CERTITUDINEM MORALEM PROXIME ACCEDIT OPINIO MULTO, VALDE AUT NOTABILITER PROBABILIOR, QUAE NON EST IAM STRICTE DUBIA, SED MORALITER AUT QUASI MORALITER CERTA ET OPPOSITA FIT TENUITER PROBABILIS ».

« Sequitur opinio *probabilissima*, quae aliquando etiam, sed minus recte, moraliter certa dicitur. Huic opposita est *dubie probabilis*».

Neque aliter cl. et eximius P. Michael Heilig e Congregatione el ipse ss. Redemptoris ac Theologiae Moralis Professor, in not. ad eundem locum s. Alphonsi edit. Paris 1866. has relationes oppositionis sic describit.

« Relationes oppositionis variarum sententiarum probabilium iuxta mentem auctoris (s. Alphonsi) haec sunt:

<i>Probabili</i>	contradictorie (?) opponitur	probabilis, valde probabilis.
<i>Probabiliori</i> (SC. parum)	»	minus probabilis, probabilis.
<i>Probabiliori</i> (se. notabiliter)	*	i tenuiter auldubie probabilis.
<i>Probabilissimae</i>	»	'
<i>Certae</i>		improbabilis, non probabilis.
<i>Verae seu veriori</i>	»	

15. Haec cum ita sint, inspiciendum demum est, num s. Doctor dum semel et iterum appositis luculentissimis dissertationibus ann. 1749. et 1785. docuit atque impensissime propugnavit, *licitum esse sequi opinionem probabilem in concursu probabilioris pro lege*, opinionem *probabiliores* eo sensu adhibuerit, quo dein usus est vocibus *opinionis certe aut notabiliter probabilioris*, ubi thesim statuit, *licitum non esse amplecti opinionem minus probabilem in concursu opinionis certe et notabiliter probabilioris pro lege*. Atqui nonnisi per maximam in s. Doctorem iniuriam id affirmare quis posset. Quid enim? Susplicari numquid quispiam poterit, s. Doctorem ann. 1749. el 1755. ad huiusmodi opinionum monstra devenisse, ut defenderet licitum esse sequi opinionem *tenuiter aut dubie probabilem* in concursu opinionis (pro lege), quae *certum habet fundamentum, ipsam esse veram, cuius veritatem convincit evidens ratio*, quae *moraliter aut quasi moraliter est certa* et vi cuius *lex moraliter et sufficienter promulgata dici debet*?

16. Sed, omissis ratiocinationibus, ipse s. Doctor dissertissime indicavit discrimen, quo intelligenda sil tum opinio iuxta communem sensum *probabilior*, tum opinio, quam ipse *certe* aul *notabiliter probabiliores* dicere consuevit.

El sane revocentur s. Doctoris verba superius π. 11. allata ci quidem ex dissert, ann. 1755. n. 13. Cum probabilioristae, ul diximus, contra s. Doctoris thesim de licito usu opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege, obiicerent, minorem probabilitatem elidi a maiori alterius opinionis probabilitate, reposuit s. Doctor. * At recte respondent Auctores nostri, falsum esse, maiorem probabilitatem elidere minorem, nisi quando... opinio probabilior habeat pro se tam convincens argumentum, ul contraria vere improbabilis vel non amplius graviter el certo probabilis habeatur. Secus tamen dicendum, St excessus non sit notamus ». Manifestissime ergo s. Doctor distinguit opinionem probabilioris communi sensu acceptam ab opinione, quae pro se habeat tam convincens argumentum, ut contraria non remaneat vere probabilis, propter nempe notabilem excessum probabilitatis contrariae et dum defendit, licitum esse usum opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege, hypothesim opinionis *notabiliter* probabilioris manifeste excludit. Falsissime igitur assereretur, s. Doctorem, dum negat licitum esse amplecti opinionem minus probabilem, si opinio pro lege est certe seu notabiliter probabilior, aliquo modo contradicere thesi, qua defendit licitum usum opinionis probabilis in concursu probabilioris aul ullo modo primi illam doctrinam reiicere aul improbare.

17. Nil proinde mirum, quod s. Doctor dum defendit, licitum usum opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege, ea omnia reiiciat atque refutet, quae mere ad posteriorem thesim de opinione notabiliter probabiliori explicandam aut confirmandam pertinent. Quod discrimen inter binas theses si quis non habeat prae oculis, iam s. Doctori, hanc quaestionem versanti, nihil nisi turpissimam contradicentium sibi sententiarum congeriem cogetur affingere.

18. Et sane superius n. 5. s. Doctorem vidimus affirmantem, teneri nos ad sequendam opinionem certe probabilioris pro lege.

At vero ecce s. Doctorem cernis hanc obligationem negare, dum pristinam thesim defendit. Ita ipse dissert, ann. 1755. n. 21 : « Peto ab adversariis, ut indicent, si possunt, ubinam scriptam hanc legem invenerint, quod teneamur inter opiniones probabiles probabiliores sequi? Haec lex quidem, prout universalis, deberet omnibus esse nota et certa; at quomodo potest ista lex dici certa, cum communis sententia Doctorum, saltem maior eorum pars, post tantum examen, absolute asserant, hanc legem non adesse? Usquedum igitur de tali lege dubitatur, opinio quod adsit ista lex sequendi probabiliora, quamvis alicui videatur probabilior, nunquam tamen lex dici poterit, sed appellanda erit mera opinio... fallibili inotivo deducta, quae vim nequaquam habet, ul lex, obligandi». An putabimus s. Doctorem hanc legem deinceps invenisse?

El rursus ibid. n. 33.: «Dices adesse aliam legem generalem, quae

iuxta lumen naturae obligat ad probabiliora sequenda. Sed iterum rogo: De hac alia universali lege, *quae gratis supponitur*, ubi scriptum est? Undenam scientiam eius habemus, cum rationes, ut diximus, potius suadeant, hanc legem non exstare; praesertim quia non praesumitur Deus voluisse hominibus imponere hanc durissimam obligationem sequendi semper opiniones probabiliores, tanto cum onere et periculo errandi formaliter vel ob omissionem debitae diligentiae vel ob hallucinationem passionis? »

Concludit proinde s. Doctor ibid. η. 4L: « Probabilissimum est, non adesse hanc legem sequendi probabiliora ». Et rursus ibid. n. 52.: « Dicimus, quod nostra sententia, nempe quod *licet sequi opinionem probabilem pro libertate, relicta probabiliori*, est longe probabilior sive probabilissima, immo moraliter seu lato modo certa. Id palet ex argumentis supra expositis... Adde his argumentum potissimum..., nimirum quod si sententia benigna fuisset falsa, minime quidem communiter a Doctoribus fuisset undique recepta, ul revera recepta fuit, aut saltem Ecclesia eam non tolerasse!, permittendo quod animae communiter per hanc perditionis viam, ul adversarii clamitant, a talibus caecis ducibus deceptae incederent... Haec argumenta (ibi scilicet praemissa) singula quidem valent certitudinem nostrae sententiae ostendere; tanto magis simul iuncta ».

En itaque s. Doctorem validissime suam ipsius thesim impugnantem, si utramque thesim obvio sensu, spectato lanium verborum tenore, accipias. Omnis vero contradictio evanescit, si alleram de opinione probabiliori ad mentem Gonzalez, Antoine ac Paltuzzi intelligis, alleram vero de opinione probabiliori iuxta communem sensum accepta.

19. Alias vidimus supr. n. 10. s. Doctorem, ad probandum non licere sequi opinionem minus probabilem, probabiliori omitta, ita ratiocinari *Si/st. Moral.* 1785. n. 56: « Ratio est, quia ad licite operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere et sequi; at ubi veritas clare inveniri nequii, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quae propius ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior ».

Atqui hanc ipsam ratiocinationem obiicientibus probabilioristis, s. Doctor eam uti falsam reiicit ac porro sic respondet Disseri. 1755. n. 35.: « Obiiciunt, quod veritas cognita procul dubio sequenda est. Sicut igitur quando veritas certa apparet pro lege, tenemur eam sequi; ita et quando res apparet verisimilior. Sed negatur paritas: quando apparet veritas pro lege, utique tenemur eam sequi, quia tunc lex manifeste apparet, unde nemo potest sibi rectam conscientiam formare (scilicet de non existentia aut dubietate legis). Secus si res tantum apparet verisimilior; tunc enim cum veritas verisimiliter stet etiam pro altera parte, lex est dubia et ideo in isto casu vel non adest lex vel non obligat ».

Et rursus ibid. n. 54.: « Et sic respondetur ad obiectionem dicentium, quod cum sit obligatio sectandi veritatem, tenemur sequi quod verisimilius nobis videtur. Nara, ut supra diximus, duae veritates sunt omnino distinguendae, veritas opinionis et veritas honestatis quoad usum opinionis. Utique tenemur sequi quod verisimilius apparet circa veritatem honestatis usus, non autem semper quod apparet verisimilius circa veritatem opinionis. Unde bene potest haberi formido de rei veritate et certitudo de honestate actionis; quia pluries esto lex probabilius videatur adesse: tamen probabilius erit eam non obligare et ex eo formamus iudicium practicum moraliter certum de licito; quare non est idem facere contra conscientiam et facere contra id, quod speculative probabilius apparet ».

Eadem porro, ac supra, animadversio occurrit. Verum est primum illud, quod obiicitur, (quando maior pro lege probabilitas est eiusmodi, quae ad mentem Gonzalez ac Palluzzi morali certitudini aequiparari debeat; verum est et posterius, quod a s. Doctore respondetur, quando opinio probabilior communi sensu accipitur.

20. Aliam rationem obligationis sedandi probabiliora habemus, ut vidimus, apud s. Doctorem, ubi scribit, legem tunc moraliter certam evadere. Ita *Hom. Apost.* tr. 1. cap. 3. n. 31.: « Ratio est, quia quando opinio pro lege est certe probabilior, tunc lex non est amplius dubio stricto dubia, ut accidit, cum opiniones tam pro lege, quam pro libertate, sunt aequae probabiles; sed est moraliter certa ». Et in Dissert. anu. 1773. n. 2.: « Tunc opinio tutior iam non est dubia, intelligendo de dubio stricte sumpto, sed est moraliter aut quasi moraliter certa ».

Atqui ubi s. Doctor defendit benignam sententiam, aperte negat, quod opinio probabilior certam notitiam legis importet. Ita ipse in Dissert. 1755. n. 31.: « Nec valet dicere, quod cum apparet probabilior aliqua opinio pro lege, tunc maior illa probabilitas legem declarat scientiamque legis iam exhibet. Nam scientia, uti patet, importat certam notitiam de existentia legis; opinio autem etiam probabilior, cum non removeat prudentem formidinem oppositam, est toto caelo diversa a scientia, quae, omni prudenti formidine exclusa, praeseferat certitudinem ».

21. Neque minus s. Doctor illud reiicit, quod opinio probabilior in casu non sit amplius dubia, sed *moraliter certa* evadat. Ita in Dissert. 1755. n. 13.: « Maior probabilitas, quae stare videtur *pro lege*, non efficit, ut censeatur certitudo moralis adversus opinionem oppositam, quae gravi adhuc nititur fundamento ». Et paulo infra n. 14.: « Maior probabilitas alicuius opinionis minime reddit oppositam improbabilem ».

Et rursus ibid. n. 56.: « Respondent hi (nempe probabilioristae), quod opinio probabilior respectu ad oppositam est moraliter certa, cum maior

Pugnantia igitur et heic habemus, nisi, uti par est, alia de probabiliiori ad mentem Gonzalez el Patluzzi, alia intelligas de probabiliiori iuxta communem vocis acceptionem.

22. Eadem animadversio recurrit circa aliud principium, cui s. Doctor superstruit sententiam, qua laxistas, prout videbimus, intendit opugnare, negando scilicet licitum esse usum opinionis probabilis, ommissa probabiliiori. Scribit nempe, quod « opinio probabiliior pro se habet *certum fundamentum, ipsam esse veram* ». Ita in Dissert, ann. 1773. n. 2. Et hoc ipsum ita s. Doctor repetit in *Horn. Apost.* Tr. 1. cap. 3. n. 31.: « Est moraliter certa (scilicet opinio probabiliior), quum pro se habeat *fundamentum certum, quod sit vera* ».

At vero hoc ipsum dissertissime s. Doctor negat, ubi scribens pro benigna sententia haec habet Dissert. 1755. n. 17.: «Opinio probabiliior non potest dici *opinio vera*: alias opinio probabiliior esset veritas manifesta, quod repugnat; cum veritas manifesta sit proprie scientia, non opinio, sed semper dici debet probabiliter seu fallibiliter vera. Nam cum ipsa a motivo fallibili ortum habeat et fines probabilitatis non excedat, infertur quod opinio contraria sit etiam probabiliter vera. Ex quo evenit, quod magni Auctores, licet aliquam sententiam probabiliorem indicent, contrariam tamen non dubitant vocare salis vel valde probabilem, prout De Lugo *de Poenil.* disp. 107. n. 107.

Ila cl in Dissert, a s. Doctore edita ann. 1749. § 1.: « Instant alii ex adversariis... et dicunt, quod saltem tenenda est opinio, quae magis vera cum aliqua sufficienti praeponderantia apparet. Sed respondetur, quod haec apparentia non efficit, ul opinio probabiliior sit verior, quam minus probabilis; quia veritas consistit in indivisibili el secundum se non potest esse maior vel minor, sed tantum potest magis vel minus apparere. Haec autem apparentia... multipliciter fallere potest ».

23. Eademque plane ratione, defendens s. Doctor benignam sententiam, explodit alleram partem principii n. praec. allati pro opinione *certe probabiliiori*, nempe quod « c contrario opinio minus probabilis, quae libertati favet, tale habet fundamentum, quod vera non sit ». Ita in *Ποηι. Apost.* tract. 1. cap. 3. η. 31.

De eiusmodi itaque principio sic e contrario disserit in Disseri ann. 1755. n. 13.: « Quando adsunt duae opiniones, altera magis, altera minus probabilis, tunc non lit comparatio inter veritatem el falsitatem; atque adeo si minus probabilis eligitur, non ideo praefertur falsitas veritati: sed comparatio iit inter duas apparentias veritatis, quarum licet una videatur maior quam altera, utraque tamen videtur magna, ila ut *utraque passibiliter sit vera*; qua de re eodem tempore, quo opinio probabiliior apparet verisimilius vera, apparet etiam verisimiliter falsa et opinio opposita apparet simul verisimiliter vera ».

El huc faciunt ea quoque, quae η. 17. legimus, ubi s. Doctor ila sibi obiicit: « Ad quid igitur, dices, deserviet probabilitas illa minor? » El respondet: « Deserviet ad ostendendum, quod *veritas etiam verisimiliter potest pro illa stare* el consequenter quod lex eo casu, cum sil dubia, non obligat. Unde tunc non quidem dicetur opinio minus probabilis esse vera; sed rationabiliter credendo, quod sit verisimilis, verum esse indicabitur, hominem non teneri ab usu illius abstinere, non obstante quod opinio pro lege verisimilior appareat ».

24. Imo tantum abest, ut ex sententia s. Alphonsi opinio *minus probabilis* haberi debeat ceu *non vera*, eo quod contra se habet probabilioris, ul s. Doctor nedum opinioni probabiliori, sed ne probabilissimae quidem hanc vim tribuat. Obiicientibus scilicet probabilioristis, quod ubi lex est dubia, agendo quis contra eam peccat, quia exponit se periculo peccandi, s. Doctor hinc etiam retundit objectionem, quod hoc periculum transgrediendi legem ne tunc quidem absit, quando opinio pro libertate sil probabilissima; quippe ne probabilissima quidem impediat, quominus apposita possit esse vera.

Ila s. Doctor in *Mor. System.* 1785. n. 82.: « Sed praeterea dico..., quod is, qui credit, nunquam esse licitum se exponere periculo laedendi legem et contra dicit, posse opinionem minus tutam teneri solummodo quando est probabilissima; difficillime el vix unquam induci poterit ad eam sequendam cum segura conscientia, nisi eam invenerit stricte certam et ah omni formidine immunem. Et sic ratiocinor: opinio probabilissima illa est, quae etsi supremum oblinet probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit... el ideo, prout communiter Doctores aiunt, opinio probabilissima, quae etiam moraliter cerla, large tamen loquendo, vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa, ad differentiam opinionis sive sententiae stricte certae, quae omnem prudentem formidinem excludit. Si ergo opinio probabilissima omnem prudentem formidinem non excludit..., quod sil falsa, ila opinio probabilissimae opposita non caret omni prudenti motivo, tpiod sit vera ».

Undenam itaque eiusmodi apud s. Doctorem specie tenus contradictiones, ul opinioni *probabiliori* tribuat *fundamentum certum* de ipsius veritate, quod nec *probabilissimae* tribuit? Palam est; alibi nomine opinionis certe probabilioris intelligit opinionem seu sententiam *prope* moraliter certam, quam proinde cl. P. Ilaringer (vid. sup. η. 1 i.) etiam probabilissimae anteponit; alibi opinionem probabilioris sensu communi el etiam apud ipsum determinato accipit.

25. El hoc quidem sensuum harum vocum discrimen advertendum occurrit quoad aliam hanc s. Doctoris affirmationem, nimirum quod si opinio pro lege sil certe probabilior, * opinio minus luta remaneat improbabilis aul tenuiter seu saltem dubie probabilis respectu tutioris. Ita

enim in dissert, ann. 1773. n.2. Idque repetit, s. Doctor *Hom. Apost.* tr. I. cap.3.n.31. inquit: «Opinio minus probabilis... tale habet fundamentum, ut... remaneat tenuiter sive saltem dubie probabilis prae opinione tutiore ».

Etenim ex s. Alphonsi apertissima sententia tunc solum minus tuta evadit tenuiter probabilis, cum pro lege stat opinio seu sententia moraliter certa. Atqui, ut ipse s. Doctor protestatur Dissert. 1755. n. 13, «falsum est dicere, quod opinio probabilius sil moraliter certa respectu ed minus probabilem ». Et hanc ibidem reddit rationem « quia opinio probabilius non est moraliter certa, nisi iam excedat probabilitatem alterius, ut haec improbabilis appareat, vel saltem tenuiter probabilis ». Et concludit: « Haec responsio utique recta estel omnino evincit, quod maior probabilitas alicuius opinionis minime reddit oppositam improbabilem ».

Et haec quidem luculenter confirmantur ex definitionibus suo systemati praestitutis. « *Probabilis* est inquit *Syst. mor.* 1785. n. 40. quae gravi fundamento nititur vel intrinseco rationis, vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. *Probabilior est*, quae nititur fundamento graviori, sed etiam eum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur ».

Nonne igitur manifesta appareret omnium oculis inter haec contradictio, nisi quis adverteret, alibi pro opinione certe probabilius inlelligendam esse ex mente s. Docturis opinionem moraliter aut quasi moraliter certam, quae profecto nihil habet commune cum recepta ab omnibus huius vocis acceptione?

26. Aliud demum principium vidimus stip. n. 10. a s. Alphonse propositum, nempe per opinionem certe probabilius iam *sufficienter promulgatam* legem evadere. Quod quidem praeter loca ibidem allegata legimus et in *Hom. Apost.* tract. 1. cap. 3. n. 31.: « Est et alia ratio, quod nos observare debeamus praeceptum illud, quod sufficienter fuisse nobis propositum possimus indicare el prudenter credendum est, sufficienter fuisse propositum, cum pro legis existentia argumenta adsunt graviora».

Atqui eiusmodi principium, quod admitti citra difficultatem potest ac debet, quando nomine opinionis probabilius iutelligilnr opinio *moraliter certa*, argumenta autem graviora inlelliguntur ea, quae, ut alibi inquit s. Doctor (vid. sup. n. 12.) *de veritate convincunt*, ipse s. Doctor prorsus refellit, ubi sermo sit de opinione iuxta communem acceptionem probabilius. Huiusmodi itaque opinionem ecce quomodo aequipollere legis promulgationi inficietur Disseri, ann. 1755. n. 38.: * Patet igitur ex praefato textu s. Thomae *legem non posse dici satis intimatam per solam opinionem probabilius* ; cum enim opinio necessario formidinem in oppositum includat, ut supra ostendimus, nunquam *scientia* dici valet. Ergo etiamsi alicui probabilius appareat adesse legem prohibentem, nequii

tamen dici, quod ipse legem sciat, quando probabiliter adhuc putet, illam non exsistere et forte non existet. Cum autem promulgatio pertineat ad legis essentiam, quando dubitatur de promulgatione, etiam de lege dubitatur; unde sicut lex debet esse certa ul obliget, ita et promulgatio, quae esi constitutivum legis ».

Huc faciunt, quae s. Doctor reponit adversariorum obiectioni ibid. n. 32.: «Quando, inquit (scilicet probabilioristae), pro lege probabilior opinio seu ratio assistit, sal illa legem elucidat el ad legem obstringit ». Ad quae s. Doctor: « Sed primo negatur omnino, quod huiusmodi legis declaratio dubia, ulpole orta ex opinione fallibili, etsi probabiliori, ad legem obligare possit. Nam in rebus dubiis declaratio legis se habet ut nova lex el ideo sicut lex ad obligandum debet esse certa, ita et declaratio... Propterea declaratio, quod lunc locum habeat lex, debet pariter, prout lex, esse certa el infallibilis, ut possit obligare; nam alias adhuc ad legem dubiam obstringeremur ».

27. Et haec quidem s. Doctor inculcat etiam in postrema *Si/stemafis moralis* editione. Ita n. 63.: « Lex vero ul obliget, non tantum promulganda est, sed etiam promulganda est ul certa. *Et hoc punctum firmiter est statuendum...* Ex huiusmodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere. Dico itaque, neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi alicui ul certa manifestetur... Hinc omnes ad asserendum conveniunt, quod lex, ul obliget, debet esse certa ac manifesta, debet uti certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur ».

Nec aliter s. Doctor in alio opere *Horn. Apost.* tr. 1. cap. 3. n. 37.: « ut lex sit sufficienter promulgata, opus est, ut sit proposita el manifestata *ut certa*; quemadmodum superius diximus el quemadmodum dicit s. Thomas cum omnibus theologis ».

28. Quod vero ubi sola habetur probabilitas, desit certa huiusmodi promulgatio seu notitia legis, id clarissime a s. Alphonso confirmatum cernere proderit. Huc faciunt s. Doctoris verba alias allata disseri. 1755. n. 33.: « Nec valet dicere, quod cum apparet probabilior aliqua opinio pro lege, tunc illa maior probabilitas legem declarat scientiamque legis iam exhibet. Nam *scientia*, ut cuique patet, importat certam notitiam de exsistentia legis; opinio autem etiam probabilior, eum non removeat prudentem formidinem oppositam, est toto caelo diversa a *scientia*, quae omni prudenti formidine exclusa, praesefert certitudinem ».

Et m Vpologia contra Adelphum Dosilheum § II: « Il P. Lettore dice, che per la voce *sciensa* non s'intende la cognizione certa dei precetto, ma s'intende la semplice notizia di quello, come già nel caso nostro di due probabili ve ne sarebbe la probabile notizia... Ma che sollo il nome di scienza s'intend» ia notizia probabile, questa è una significazione nuova

di nuovo vocabolario. Tutti i filosofi *cod. s.* Tommaso distinguono l'opinione dalla scienza, che è una cognizione certa di qualche verità: e *s.* Tommaso in questo passo replica tante volte scienza e non opinione... *s.* Tommaso se avesse voluto unirsi al mio oppositore, avrebbe dovuto dire: Nullus ligatur per praeceptum aliquod, *nisi mediante dubio illius praecepti*. Ma no, il Santo ha detto: *Nisi mediante scientia illius praecepti*. E che il Santo col dire *scientia* ha inteso parlare della vera scienza, non dei dubbio o sia opinione dubbiosa, si vede chiaramente da tutto il contesto ».

Haec autem repetita invenimus in postrema *Systematis moralis* editione ann. 1785. Illa enim n.71. legitur: « P. Lector obiicit..., ad reddendam legem salis promulgatam salis esse notitiam tantum probabilem, quae ex opinione tantum probabiliter stante pro lege iam habetur. Huic objectioni dico primo, verbum *notitia*, iuxta omnia vocabularia, idem esse ac cognitio. Cognitio autem legis et opinio probabilis legis omnino differunt ».

Et rursus n. 76. post allegata verba s. Thomae *Je Verit. q. 17. art. 3.*, *Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti*, proseguir: « Obiicit (Patulius), sub voce *scientiae* non intelligi cognitionem certam, sed tantum simplicem praecepti notitiam, quae (ut ait) in nostro casu probabiliter iam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo et dico primo: Quod sub nomine scientiae intelligatur probabilis notitia, haec est novi vocabularii nova significatio; dum philosophi omnes cum eodem s. Thoma distinguunt opinionem a scientia, quae accipitur ut *cognitio certa alicuius veritatis*. Sed instat P. Lector, quod s. Thomas sub voce scientiae intelligit, comprehendit adhuc notitiam probabilem, quae iam habetur in casu nostro. Angelicus enim (ut ait) ibidem subdit: *Et ideo ille, qui non est capax notitiae praecepti, non ligatur*. Sed pariter dico: in omnibus vocabulariis *notitiam* pro eodem significare, ac cognitionem; unde notitia legis idem est ac cognitio legis... Sed quod s. Thomas, dicendo *mediante scientia*, intenderit loqui non de dubio sive de dubia opinione, sed de vera scientia, constat ex contextu articuli, dum ait: *Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum (coactionis ad rem ut supra dixerat); ita in spiritualibus praeceptum non ligat, nisi per scientiam...* Ergo sicut qui actualiter non est ligatus, potestatem habet divertendi quo vult; ita qui non adhuc est ligatus a praecepto mediante illius praecepti scientia, potestatem habet agendi quod voluerit ».

Ergo ut sibi invicem s. Doctoris assertiones cohaereant, relinendum est, *probabilitatem illam notabiliter maiorem*, (pia iuxta s. Doctorem fit, ut lex *sufficienter* atque adeo *certo promulgata censeri debeat*, equiparari esse notitiae certae seu scientiae, quae prudentem omnem formidinem excludit, et quae, prout testantes vidimus PP. Haringer et Ileilig,

longissime distat ab ea opinione probabiliori, quae, falenle eodem s. Alphonso, non nisi per vocabulorum abusum sufficiens dicitur ad legis promulgationem quaeque non excludit, quominus opposita opinio sit probabilis ac porro possit esse vera.

29. El sensum, quo s. Alphonsus accipiebat phrasim *opinionis notabiliter probabilioris* aut *opinionis notabiliter minus probabilis*, iuverit ulteriori hoc haud minus manifesto argumento confirmare.

Agens nimirum s. Doctor de obligatione, qua confessarius tenetur, absolvi poenitentem rite dispositum *Syst. moral.* 1785. n. 84. affert haec verba Gabassutii: « Quivis confessarius absolvere debet eum poenitentem, qui non vult ab opere abstinere, quod secundum probabilem piorum et doctorum aliquot hominum non reprobata in Ecclesia auctoritatem, est licitum; quamvis iuxta probabilem aliorum auctoritatem, quam ipse sequitur confessarius, habeatur minus probabilis, ul ostendunt Navarrus, Sylvius etc. ».

Porro ad illa Gabassutii verba — *quamvis... habeatur minus probabilis* — s. Doctor in interposita parenthesi addit hanc glossam: *Intelligendum, non notabiliter minus*. Affirmat igitur s. Doctor, confessarium nec debere nec posse absolvere poenitentem, qui abstinere non vult ab opere innixus tantummodo *opinionis notabiliter minus probabili*.

30. Atqui collatis eiusdem s. Doctoris sententiis manifeste apparet, iis verbis poenitentem denotari, cuius opinio sit *certe, immo evidenter falsa*, ul aperte colligitur ex hoc s. Doctoris textu lib. 6. n. 604.: « Iudicium confessarii circa dispositionem poenitentis in hoc lanium consistit, nempe in cognoscendo, quod poenitens vere doleat de suis culpis et vere proponat eas non iterare. Quod vero poenitens velit hanc vel illam opinionem sequi, hoc imperlinet se habet ad iudicium confessarii; nisi hic indicet, *opinionem poenitentis esse evidenter falsam* ».

El rursus ibid.: « Quando ex una parte poenitens sibi eilormat iudicium de honestate actionis et alias confessarius *non habet certitudinem evidentem de illius falsitate*, tenetur illum absolvere, utpote sufficienter dispositum ».

El rursus ibid.: « Ex his omnibus concluditur, quod confessarius non est quidem index opinionum, quae versantur circa obligationem poenitentium, *modo illae non appareant ipsi evidenter falsae* ».

El rursus ibid.: « Confessarius vero, *quoties sua opinio non est evidenter certa*, non potest obligare poenitentem ad illam sequendam; unde tunc non solum potest, sed etiam tenetur eum absolvere ».

El rursus ibid.: * Si confessarius habet pro sua opinione principium certum, cui nullum videt patere responsum, et *clare cognoscit*, opinionem poenitentis... niti falso fundamento ac rationes illius procedere ex aequivocalione, tunc dico cum Navarro et s. Antonino confessarium non

posse poenitentem absolvere, quem videt pertinaciter velle sequi *opinionem evidenter erroneam* ».

Idque repetit s. Doctor in *Rom. Apost.* tract. XVI. n. 119. ubi inquit: « Non potest confessarius sine gravi iniuslita absolutionem ei denegare, nisi cum *illam opinionem omnino falsam habet* ».

Ex his itaque pronum est concludere, ne s. Doctorem Alphonsum ceu sibi minus cohaerentem traducamus, opinionem notabiliter minus probabilem apud ipsum aequipollere opinioni *certo et evidenter falsae, opinioni evidenter erroneae et omnino falsae, cuius opposita cognoscitur ut evidenter certa*, atque adeo hunc sensum nihil commune habere cum communi opinionis probabilis, licet minus acceptione.

31. Idque alia quoque via evincitur. Et sane s. Doctor *Syst. Nor.* 1785. n. 84. haec praemittit: « Confessarius, quoties opinio sua non est *evidenter certa*, tunc non solum potest, sed etiam tenetur eum (poenitentem) absolvere, permittendo, ul ille opinionem suam sequatur, semper ac poeniteris cum illa opinione elTormet sibi conscientiam de honestate actionis»: deinde autem subdit: «Hanc sententiam dicunt Laymann, Lugo, Sanchez, Valentia etc., locum habere, etiamsi confessarius opinionem poenitentis falsam haberet ».

A erum hanc sententiam s. Doctor ita circumscribendam censet: « Hoc vero tunc solum admittendum puto, cum opinio poenitentis ahqualein habet probabilitatem, ita ut confessarius, esto eam non habeat ut solide probabilem, tamen non reputet omnino falsam ». Hinc porro licet sic arguere: s. Doctor concedit, absolvi posse poenitentem, cuius alioquin opinio non nisi *aliqualem*, utcumque *non solidam* probabilitatem habet, quam tamen confessarius non reputet omnino falsam. Atqui idem s. Doctor negat absolvi poenitentem posse, si huius opinio sil *notabiliter minus probabilis*. Ergo iuxta s. Doctorem opinio notabiliter minus probabilis neque aliqualem, etiam *non solidam*, probabilitatem habet, adeo ut confessarius illam pro omnino falsa habere debeat.

32. Quod vero opinio *aut notabiliter probabilior* aut *notabiliter minus probabilis* pro diversitate sensus nullo modo confundi debeat cum opinione aut *probabiliori* aut *minus probabili* iuxta communem acceptionem, inde manifestum lit, quod ipse s. Doctor, quando has voces usurpat iuxta sensum penes theologos omnes communissimum, eandem, ac supra, controversiam tractans, an scilicet possit confessarius absolvere poenitentem diversimode opinantem ab eodem confessario, conclusiones prorsus contrarias praecedentibus habet. Ita v. gr. lib. 6. n. 604. sic legimus: « Secunda sententia *communis et sequenda* docet, non solum posse, sed etiam teneri sub gravi confessorium absolvere poenitentem, qui vult sequi opinionem *probabilem*, licet opposita videatur *probabilior* ». Atqui contrariam habet s. Doctor sententiam, si *certe* aut *notabiliter probabilior* heic intelligalur.

Et eodem lih. 6. n. 604.: « Pauci dicunt peccare confessarium, si absolval poenitentem, qui vult sequi opinionem *minus probabilem*; alii vero *auctores gravissimi et quamplurimi* tam ex antiquis, quam ex recentioribus dicunt peccare, si non absolvat ». Atqui s. Doctor stat cum prioribus paucis, si intelligas *opinionem notabiliter minus probabilem*; secus ccce quomodo rem definiat, nimirum secundum benignam sententiam illam, quam in disseri, ann. 1749. & 1755. et quam heic quoque commendat, ibidem enim sic prosequitur: « Stante hac communi sententia (quam nempe dixerat secutos *auctores gravissimos et quamplurimos fani ex antiquis, quam ex recentioribus*), tot auctoritatibus et rationibus roborata, non video quomodo possit confessarius tuta conscientia absolutionem denegare volenti sequi opinionem, quae ipsi poenitenli probabilis apparet, imo forte probabilior, si non directe, saltem reflexe, ut communiter sentiunt auctores probabilistae, qui sequendo opinionem probabilem in concursu probabilioris pro lege, existimant amplecti sententiam reflexe probabiliorem, ulpote *gravioribus fundamentis et communissima doctorum auctoritate firmatam* ».

33. Quid porro ex hucusque dictis concludere liceat, salis patet: nimirum quisquis contendat aut mere sibi suadeat, doctrinam, *quae negat licitum esse sequi opinionem minus probabilem, quando pro lege stat opinio certe aut notabiliter probabilior*, oppositam iuxta s. Alphonsi mentem esse doctrinae prius ab ipso propugnatae, *licitum esse sequi opinionem probabilem, relicta probabili pro lege* atque adeo contendat aut persuasum habeat, s. Doctorem ab altera hac doctrina recessisse imo eam reiecissee atque improbasse; iste aut peregrinum se in s. Alphonsi operibus ostendit aut eiusdem s. Doctoris sensa non nisi leviter perscrutatus est aux certe bona fide lectorum abutitur et placita sua, obtento s. Doctore Alphonsi nomine, venditare studet.

31. At enim, dices, nonne aperte priorem suam doctrinam s. Alphonsus reiecissee dicendus est, quando improbavit sententiam quam communem sectili praecedentis appellat? Salis enim clara sunt, quae legimus in *Plom. Apost.* quae verba desunt quidem in editione Taurinensi ann. 1829., at prostant in Bassanensi ann. 1826. et ita sonant Tr. I. n. 31.: « Utrum autem liceat cum opinione probabili operari, tres adsunt sententiae: quarum prima est, ut possit quis licite sequi opinionem etiam minus probabilem pro libertate, licet opinio pro lege sit certe probabilior. *Hanc sententiam elapsi secuti auctores quasi communiter tenuerunt; sed nos dicimus, eam esse laxam et licite amplecti non posse* ». At vero sententia, quam quasi communiter tenuerunt auctores, ul ait s. Alphonsus, elapsi saeculi, non alia esse videtur, quam quae appellari benigna ab ipso s. Doctore consuevit atque ab eodem in binis Dissertationibus ann. 1719. et 1755. propugnata luerat. Ergo s. Doctor sententiam, quam prius tenuerat, postea reiecit atque tanquam laxam improbavit.

35. Respondeo in primis, mirum profecto videri debere, quod quispiam credere aut eliam suspicari aliquo modo queat, ex mente s. Doctoris eam *laxitatis* nolam eliam ad sententiam ab ipso prius propugnatam referri posse. Nonne enim sententiam hanc suam dixerat *communissimam*, scribens Dissert. 1755. n. 3.: « Ultimam benigniorem el communissimam (sententiam) probandam aggredimur, nempe licitum esse uti opinione probabili eliam in concursu probabilioris pro lege? Nonne id ipsum fassus est affirmari a Probabilistis, quin ipse ullo pacto improbare, in postrema Theologiae moralis editione, in qua haec sententia lib.6. n. 60i. in fine dicitur *gravioribus fundamentis et communissima auctoritate firmata!* Cf. sup. n. 32. Absurde igitur, (juin eliam nisi per summam in ipsum s. Doctorem iniuriam quis credere atque affirmare posset, per s. Alphonsum laxitatis notam affingi illi doctrinae posse.

Dixi, *per summam in ipsum s. Doctorem iniuriam*. Et sane ipse s. Doctor eos, qui adversus benignam sententiam a se defensam convicia atque eiusmodi *Notas* intorquerent, damnatos affirmat per Aposlolica decreta atque eam in rem affert Disseri, ann. 1749. §. 1. Innocenti XI. ista verba ex Decreto ann. 1679. edito, quae ila leguntur eliam in constitutione *Sollicita* Benedicti XIV. ann. 1753.: « Tandem ut ab iniuriosis contentionibus doctores scu scholastici aut alii quicumque in posterum abstineant, ul paci et caritati consulatur, idem Sanctissimus in *virtute sanctae obedientiae* praecipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus ac praedicationibus, caveant ab omni censura et nota nec non a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quae adhuc inter catholicos controvertuntur, donec a Sancta Sede recognitae sint et super eis iudicium proferatur ».

At vero nonne gravissimam s. Doctori iniuriam inferret, quisquis eum hac in re ceu violatorem praecepti, in virtute sanctae obedientiae ab Aposlolica Sede impositi traduceret et quidem illi propositioni infligentem laxitatis nolam, quam nedum inter catholicos controversam, sed ceu apud doctores catholicos communissimam ac moraliter certam defenderat et quidem postquam ipse proclamaverat, aposlolico interdictum esse praecepto, ne eidem sententiae convicia ac Nolae inflingerentur?

36. Hisce el illud adde, quod s. Doctor scripserat de s. Caroli Borromaei ac s. Doctoris Francisci Salesii sententia circa eandem doctrinam. « Notandum, inquit Disseri. 1755. n. 6., quod s. Franciscus Salesius Episl. 34. lib. 1. scripsit cuidam Episcopo, ul assidue legat Summam Toleti; quia, ut dixit, *contione dottrina sicura*. Idem s. Carolus in Instructione ad suos confessarios suadet legere Lessium cl Reginaldum, qui ex professo tuentur *benignam sententiam*. Nec dicas, quod approbans aliquem auctorem non censetur singulas eius doctrinas approbare. Nam sententia benigna, cum sil generalis, se extendit ad singulos casus,

ubi habentur opiniones probabiles; idcirco nusquam invenietur quis ex probabilioristis, qui amico librum alicuius probabilislae proponat. Expresse favet eliam nostrae sententiae id quod docet N. SS. regnans Papa Benedictus XIV in celeberrimo opere *de Synodo*, quod licet ante Pontificatum scripserit, tamen in suo Pontificatu, ul ipsemel scribit, quasi de novo disposuit, ornavit el edidit ». Ila s. Doctor.

Quis itaque ila desipiat, ul putet, s. Alphonsum putidam laxitatis nolam illi doctrinae obiecisce, quam ipse a s. Doctore Francisco Salesio atque a s. Garolo Borromaeo laudatam commendatamque el horum ac Romani Pontificis Benedicti XIV. auctoritate confirmatam proclamat?

37. Celerum ad obiecla s. Alphonsi verba sup. n. 34., respondendum est, thesim eo loco propositam nullo modo contradicere alteri thesi, quam s. Doctor in Dissertationibus ann. 1749. el 1755. propugnauerat atque adeo nolam *laxitatis* inaniter et contra contextum huic thesi applicari.

Nam s. Doctor apertissime ibi loquitur de opinione probabili in concursu opinionis, quae eliam in obieclo textu dicitur *certe probabilior*. Quid vero valeat opinio, quam s. Doctor dicit *certe* probabiliozem et quantum distet a probabiliori iuxta communem acceptionem, satis superque in praecedentibus iam vidimus. Idque confirmatur ex iis, quae s. Alphonsus textui obiecto ila subdit. « Ratio est, quia quando opinio pro lege est *certe probabilior*, tunc lex non est amplius dubio stricto dubia..., sed est *moraliter certa*, cum habeat pro se *fundamentum certum ut vera sit*, ubi e contrario opinio minus probabilis, quae favet libertati, tale habet fundamentum ut vera non sil et remaneat tenuiter aut saltem dubie probabilis prae opinione tutiori ».

Contra vero *opinio probabilior*, prout cam s. Doctor usurpat in thesi ann. 1749. el 1755. non adimit probabilitatem opinionis contrariât;, ut patet ex eius definitione ab ipso s. Alphonso tradita. « *Opinio probabilior* (inquit) ea est, quae nititur fundamento graviori; sed eliam cum prudenti formidine oppositi, ila ul contraria sil eliam *vere probabilis*, seu graviter verisimilis, licet minus». Patet igitur obiectum textum ad rem omnino non facere.

38. Potius in textu obiecto, non quoad substantiam doctrinae, sed quoad historiae veritatem, videri cuipiam obscurum illud poterit, quomodo s. Alphonsus falsam illam et absurdissimam doctrinam, nimirum licitum esse uti opinione minus probabili in concursu opinionis *certe et notabiliter* probabilioris, idest *moraliter* aut *quasi moraliter certae*, ceu fere communem auctoribus seculi 17. sic exhibuerit. < Hanc sententiam elapsi seculi auctores quasi communiter tenuerunt; sed nos dicimus, eam esse laxam el licite amplecti non posse».

Praeterquam quod enim merito debet incredibile videri, catholicos scriplores *quasi communiter*, paucis nempe exceptis, in huiusmodi abys-

sum sive scienter sive inscienter delapsos fuisse, num certum aliquod universalis huius corruptelae monumentum historia eorum temporum nobis praefert? Numquid eiusmodi corruptelam Ecclesia tolerassei? Accersenda huc sane sunt ea s. Alphonsi verba Dissert. 1755. n. <52.: « Si sententia benigna fuisset falsa, minime quidem communiter a doctoribus undique fuisset recepta, ul revera recepta fuit, aut sallem Ecclesia eam non tolerassei, permittendo, quod animae communiter per hanc perditionis viam (ut adversarii clamitant) a talibus caecis ducibus deceptae incederent ».

39. Neque vero oggeras, miserrimae huius scholarum conditionis monumentum prostare in propositionibus v. gr. ab Innocentio XI. damnatis, quarum tertia cuiusvis eliam tenuis probabilitatis usum licitum asserebat.

Dominicus enim Viva, ad Prop. III. Innoc. XI. n. 1., lres demum omnino memorat, qui non quidem iudicio suo, sed iuxta cuiusdam Bardi opinionem aliquid hac in re peccaverint, quasi nempe qualemcumque tenuem probabilitatem ad recte operandum sufficientem esse asseruerint. Verum praetermisso nunc, quod perperam et ex mera indiligentia iribus illis auctoribus absurda illa propositio affingitur, ut videre est in Nola ad n. 58. Tom. 1. Compendii Gury (a), nunquid trium denique scriptorum lapsus sufficeret, ul prope omnibus illius seculi auctoribus communem eam labem exstitisse affirmemus?

40. Quo veriori itaque sensu obiecla s. Alphonsi verba sint accipienda, melius sane ex ipsius s. Doctoris scriptis par est addiscere.

Ac primo quidem dignum est, quod advertatur, quomodo s. Doctor plus semel teslelur, si quid in probabilis scriptoribus anterioris aetatis occurrat, quod minus probari queat ob aliquam laxitatis speciem, id non vitio systematis eorum proprii, sed vitio male utentium systemate adscribendum esse. Illa s. Doctor in Apologia contro Adelfo Dosileo §. III. « In verilù nel secolo passato vi fu abuso in alcuni probabilisti, errando non già nell'opinare, ma nel male opinare, col chiamare probabili molle opinioni, che erano lasse. E questo appunlo è quel modo, che da Alessandro VU fu chiamato *modus alienus ab evangelica simplicitate et summa luxuriantium ingeniorum licentia*, cioè l'approvare come probabili quelle opinioni, che alTalto non meritavano lal carallere ».

(r) Ea est huiusmodi. « Falsam hanc opinionem Dominicus Viva Zh Prop. Z//. *damn, ab Innoc. XI. n. 1.* aflinxit Tambunnio, Bressero et Amico ; sed ex mera indiligentia » Nam 1° Tamburinius Zn *Dec. Lib. L Cap. 3. III. n. 17.* expresse cavet, ne probabilitas ulterius propositionis tanta sit, ut oppositam a probabilitate deiiciat et sic intellectus prudenter assentiri queat. 2e Bresserus *De Conse. Lib. 3. cap, 6. n, 77,* de opinione disserit, pro qua ratio *magni* momenti militet 3° denique Amicus *Theol. sch. Tom. 3 Disp. 15. Sect. 3. η. 19.* non de *tenui probabilitate* loquitur, sed de *tenui assensu*, quem adseribit opinioni probabili probabiliorem contra se habenti*.

Idque s. Doctor repetit in secunda adversus eundem Dosilheum Apologia; ubi postquam Vincenlii Paluzzi (sane non probabilistae) falsam refutavit opinionem, quod *in praeceptis legis naturalis non detur ignorantia invincibilis*, subdit: « Aggiungo anche molli probabiliorsli, dai quali (per essere nomini) sono scappale opinioni lasse... Anche dal P. Concilia io trovo approvate certe opinioni (e le tengo notate), che secondo il suo sislema erano per lui moralmenle certe, ma in verita sono certaintente lasse. Cosa che fa vedere, che l'approvare opinioni lasse non nasce dal sislema dei probabile, ma dalla debolezza ed oscurilà delle menti umane». Et rursus alibi (in prima adversus Adelphum Dosilheum apologia): « Quanti aulori della più rigida sentenza han dette alcune proposizioni, che poi i probabilisli più benigni le hanno slimate lasse' Quanti esempi di cio potrei addurne! Dove (aggiungo) a noi slessi una ragione, che un tempo ci ha convinli, in un ahio poi non più ci persuade ».

41. El quidem quod existimare, profiteri ac tradere ceu probabiles aul probabiliores opiniones aliquas, quae tales deinde non deprehendantur, adscribenduni sit non systemati morali, luculentissimum exemplum nobis exhibet ipse s. Doctor Alphonsus, qui, ul palet ex *elencho quaestionum, quas post primam Neapolitanam Operis editionem, rebus ad seduliozem trutinam revocatis, reformavit*, non solum discessit a quamplurimis opinionibus, quas prius tradiderat ceu probabiles aut probabiliores, sed abiicere non dubitavit etiam aliquam sententiam, quam post Salmanlicenses ceu probabilissimam prius fuerat amplexus, uli v. gr. ubi de hora, qua pridie matutinum sequentis diei recitari possit.

Quid vero, quod post revocatas ad seduliozem trutinam opiniones suas, nihilominus s. Doctor in interpretandis Constitutionibus Gregorii XV. et Benedicti XIV. contra confessarios sollicitantes, sententias plures ceu probabiles seu probabiliores in sua Theologia tradit, quarum probabilitatem iam excluserant praecedentia s. Inquisitionis Romanae decreta a Benedicto XIV. in Consi. *Sacramentum Poenitentiae* auctoritate Apostolica expresse confirmata?

Ratum igitur ac certum haberi debet, quod ab ipso s. *Dociore* animadversum vidimus, nimirum: *Vapprovare opinioni lasse non nasce dal sisterna dei probabile.*

42. Verum quid demum prae oculis s. Doctor habuerit, quidve animadvertendum ceosuerit circa eos, quos *elapsi saeculi auctores laxos* dixit, seu quodnam vitium *et ipse deprehenderit el idcirco* cavendum putaverit in morali illo systemate, quod alioquin *luculentissime el invicte* contra probabiliorslas propugnauerat, *ipsemet* alibi plane manifestat.

In epistola scilicet ad Rectorem Collegii Agrigentini 8. aug. 1769. innuit s. Doctor eorum calumnias, qui et *ipsum el* suae Congregationis

alumnos eum laxistas traducebant. « Avevo inleso (il s. Alphonsus), che in Palermo si lagnavano, che io nella mia morale e i miei compagni seguitavamo *il lasso probabilismo* e cib è quello, che mi ha mosso a fare tale Apologia. E vero, che lutto slava già detto nel libro: *Dell' uso moderato dell'opinione probabile*; ma perché in quel libro stava il mio sistema confuso in mezzo a tante opposizioni e fallacie dei P. N., percib pensai non solo per la Sicilia, ma per tutti gli altri luoghi, di epilogare in breve la sostanza delle ragioni e delle autorità ».

Proinde breviori huic Apologiae seu Opusculo hunc inscripsit titulum: « Apologia della Teologia Morale, tacciata da taluni per lassa, come seguace dei *lasso sistema probabilitistico*, e specialmente dell'opinione meno probabile ». Quae quidem et in Opusculi exordio s. Doctor sic repetit: «L'opera della mia Teologia Morale sento essere calunniata da taluni sul falso supposto, che io seguiti il *sistema dei lasso probabilismo*. Mi bisogna per disingannare costoro, che con brevità e chiarezza esponga al pubblico la sostanza del sistema, che io veramente seguito». El hoc quidem opusculum illud est, quod latine redditum s. Doctor ann. 1770. inseruit Operi *Homo Apostolicus*, ex quo excerpta sunt verba superius obiecta, quasi *laxam* sententiam dixerit thesim a se prius defensam. Quod cum falsum esse superius nn. 35-37. ostenderimus, inde patet, *laxum probabilismum*, cuius s. Doctor dicit se insimulatum fuisse, non confundendum cum doctrina, quam ann. 1749. et 1755. ipse defenderat.

43. Ceterum liber a s. Doctore memoratus et cui titulus est: *Dell'uso moderato dell'opinione probabile*, Opusculum prolixius est, quod s. Doctor edidit ann. 1765. ac s. Pontifici Clementi XIII. dicavit. Huius operis autem occasionem et scopum sic initio Introductionis ipse exponit: «Avendo io data fuori nell'anno 1762. una dissertazione circa l'uso dell'opinione egualmente probabile, mi si oppose il molio Rev. p. Lettore Fra Gio. Vincenzo Paluzzi sotto il nome di Adelfo Dosileo, con un libro intitolato: *La causa del probabilismo richiamata all'esame da Monsignor de Liguori, novellamente convinta di falsità*. Io con un'apologia in difesa della mia Dissertazione risposi alle di lui opposizioni; ma egli di nuovo mi si oppose con un altro libro, che va col titolo: *Osservazioni teologiche di Adelfo Dosileo sopra l'Apologia dell'Illustriss. e Reverendiss. Mons. D. Alfonso De'Liguori ecc.* Essendosi pertanto dovute rislampare le menovate mie due operette, cioè la Dissertazione e l'Apologia, ho stimato di unirle insieme in questo libro per maggior comodo dei leggitori ed anche per dare miglior ordine alle cose, metiendo le opposizioni del mio avversario colle mie risposte, prima d'ale in diversi luoghi, ora unite nei luoghi, dove propriamente cadono ».

Ipsa porro s. Doctor, ut num. praec. vidimus, testatur, huius libri

Clementi XIII. dicati substantiam seu quamdam epitomen contineri in brevi Apologia, de qua sermo fit in Epistola s. Alphonsi ad Rectorem Collegii Agrigentini. Cum autem ex hac Apologia latine reddita et Operi *Horn. Apost.* inserta, desumptum illud sil, quod *de laxis seculi elapsi auctoribus* obiicitur, iam patet, occasionem nobis dari, ul in praedicto illo libro genuinum ac plenorem hauriamus sensum, quo s. Doctor in eiusdem libri epitome laxitatis notam systemati probabilistico atque systematis huius sedatoribus praecedenti seculo videatur inurere.

44. In primis itaque s. Doctor apertissime negat, auctores illos in laxum illum probabilismum, quem ipse damnat, delapsos esse; imo hanc accusationem meris adversariorum calumniis adscribil. Ita ille(7)eZ-*l'uso moderato* ecc. cap. V. n. 25): « Dicono (i probabiliorisli avversari), che i probabilisli ammettono per opinioni probabili, qualunque probabilitù elle abbiano, viene a dire, quantunque sieno certamente meno ragionevoli, quantunque sieno solo probabilmente probabili e qualunque quelle sieno difese da due o Ire autori od anche da uno solo contro la comune degli allri. Ma risponderebbe a cio il P. Segneri, che questo è un voler alterare occessivamente le cose, per farsi dar ragione giustamente o ingiuslamente. Direbbe che l'opinione di questa sorta sarebbe veramenle un moslro abbovinevole; *ma non è cost.* L'opinione veramente probabile è quella, che ha fondamenti intrinseci ed estrinseci..., in modo che la legge apparisce certamente e slrellamente dubbia ». Inaniter autem s. Doctor objecisset adversariis responsum P. Segneri, si quidem *elapsi seculi* auctores in putidam illam corruissent labem, ul censerent el affirmarent, licitum esse sequi opinionem, quae vera et solida probabilitate careat.

45. Sed insuper s. Doctor non modo removet a genuino probabilistarum systemate praedictam accusationem, sed simul aperit, undenam denique ansa oriri potuerit insimulandi illos auctores laxi probabilismi. El plane digna sunl quae perpendantur sequentia s. Doctloris verba (Introd. alia prima Apologia contro Adelfo Dosileo prope finem): « Dice il mio opposilore, che io non mi dia a credere d'aver proposlo al pubblico un sistema nuovo, dicendo col P. Eusebio Amori, mio contemporaneo scrittore, che non è lecito seguire l'opinione benigna, *quand'ellaiè notabitmente c certamente meno probabile*, ma che solo possiamo di quella servirci, (piando è egualmente o quasi egualmente probabile; atlesochè (dice) NIUN DE'PROBABILISTI ASSERISCE, ESSER LECITO SEGUIRE LA TENUAMENTE O DUBDIAMENTE PROBABILE. — RiSpOIllo. Io 1)011 110 pl'ClCSO lié pi'ClClldo di far sislemi nuovi c so bene, che niuno probabilista di dottrina soda dà per lecito l'uso della lenuamenle o dubbiamente probabile; ma *perché i molli probabilis!i indistinlamente dicono, potersi seguire la meno probabile, quando vi è qualche appoggio di ragione o di autorità, per-*

cio ho voluto distinguere col dire, che non puô seguirsi l'opinione men tuta, quando è molta ed è certa la preponderanza per la pin tula...; perché allora l'opinione men tuta non puô più dirsi certamente probabile, nè la legge in tal caso puô dirsi dubbia con dubbio slretto; ma quando poi la preponderanza è piccola e dubbiosa per l'opinione, che sta per la legge, allora l'opinione che sta per la liberlà, ben puô chiamarsi egualmente probabile per l'assioma comune insegnatomi dallo stesso P. Leltore, che *parum pro nihilo computatur* e l'opinione, che sta per la legge, allora è strettamente dubbia ».

En itaque unde hauriri apte possit sensus, quo s. Doctor scripserit, auctores anterioris seculi *fere communiter* ad laxum illum probabilismum declinasse. Nam quod illius aetatis auctores *fere communiter* sententiam ab Inocenzio XI. in Propositione tertia proscriptam docuerint, licitum nempe esse usum opinionis etiam tenuiter probabilis el quidem eo sensu, quo communiter doctores et s. Alphonsus *tenuem* probabilitatem nuncupant, id cl contra fidem historicam convincitur affirmari, ul supr. n. 39. advertimus el ipse s. Alphonsus, ul vidimus, falsum id esse plus semel affirmat. At si perpendantur illa texius allati verba: *molli probabilisti indistintamente dicono, potersi seguire la meno probabile, quando vi è qualche appoggio di ragione o di autorità; perciò ho voluto distinguere ecc.*, apte colligitur, quidnam demum vilii s. Doctor notandum censuerit in illius seculi auctoribus, formam scilicet principii generalis, pro vaga illa eiusdem generalitate, trahi utcumque posse ad laxum probabilismum, in eam nimirum sententiam, quam Innocentius XI. damnavit; atque adeo oportere, ut inter fundamenta probabilitatis rite distinguatur, num gravia, num levia ea sint, adeoque formula illius principii expressius ita circumscribatur, ul eae solum opiniones uti probabiles admittantur, quae gravi quapiam ac solida ratione nitantur.

46. Apte itaque distinguatur inter vilium, quod inesse queat alicui verborum formulae el vilium doctrinae eorum, qui ea formula uterentur.

Quoad verborum formulas ipse s. Doctor, in praefato libro *Dell'uso moderato dclVopinione probabile* cap. VI. η. II. refert, ideo damnatam ab Episcopis Galliae Apologiam cuiusdam *Pirot*, quia (ita in quorundam Episcoporum edicto) «l'aulore si *indiserctamente* si abusa della probabilité, che ardisce soslenere, che di due opinioni probabili si puô seguire la meno sicura senza spiega de' principi riflessi... che si possa seguire il scnlimento di un solo, comechè opposlo a quello degli alli i. Donde si puô interire (en consecaria formulae cuiusdam nimis vagae', che quando qualche opinione sia sosienuta da alcuni casisli ed anche da un solo, lauto basta per mellere l'anima in sicurezza, malgrado le ragioni ed autorité contrarie... Per lo che noi condanniamo la

maniera di assicurare la coscienza nella guisa (*ecco quale fu la condanna*, inquit s. Alphonsus intra parenthesim) che fa l'autore dell'apologia e giudichiamo, che le massime della probabilit  nella maniera che vengono da lui spiegate ed estese, sono false ecc. Ad quae subdit s. Alphonsus: « Sicch  questi Prelati non condannano il probabilismo, se non nella guisa e maniera troppo gi  lassa, corne lo spiegava e l'estendeva V autore ».

47. Quod si non de vitio cuiuspiam formulae, sed sermo sit de substantia doctrinae, quam communiter praedicta aetate probabilislae profitebantur, s. Alphonsi testimonium plane convenit cum verbis superius n. 45. allatis Vincentii Patuzzi: *Niuno dei probabilisti asserisce, esser lecito seguire la tenuamente o dubbiamente probabile*.

Idque, praeter dicta superius, confirmatur ex iis, quibus s. Doctor genuinam probabilislarum sententiam describit. « Quarta sententia, inquit in Dissert, ann. 1755. n. 3.. tenet, licitum esse sequi opinionem probabilem et minus lutam, relictam probabiliori ». Cuiusmodi autem sit haec doctrina, mox ita declarat: « Ultimam benigniorem et *communissimam* sententiam probandam aggredimur, nempe licitum esse uti opinione probabili etiam in concursu probabilioris pro lege, *semper ac illa certum et grave habeat fundamentum* ». Teste ergo s. Doctore, sententia ista *communissima* exigebat, ut opinio pro libertate certum et grave fundamentum habeat.

Porro in eadem Dissertatione n. 9. addit eandem doctrinam praecedenti seculo viguisse. Illa s. Doctor: « Nequit autem negari, quod spatio centum annorum circiter vel saltem ad medietatem seculi XVII. ut iidem contrarii fatentur, benigna sententia ab omnibus doctoribus recepta est ». Cum ergo *communissimam* ipse dicat doctrinam, quam descripserat eamque affirmet ab omnibus doctoribus anteacti seculi receptam fuisse, ex ipsius testimonio palet, auctores praecedentis aetatis quoad substantiam universim eam doctrinam tenuisse atque adeo de mera verborum nimis vaga formula intelligendum, quod s. Doctor veluti laxum in plerisque illorum notat.

El hoc ex iis confirmatur, quae legimus in Dissertatione contra tutionistas, inserta editionibus Theologiae Moralis ann. 1753. 1757. 1760. et 1763. Ibi s. Doctor sententiam probabilislarum his verbis exponit n. 1.: « Alii demum, *probabilitistae* vocati, putarunt, licitum esse usum opinionis *solide* probabilis in concursu opinionis aequae probabilis ac etiam probabilioris ». De qua sententia mox subiicit: * De hac ultima sententia probabilislarum, quod liceat sequi opinionem minus probabilem relictam probabiliori, iam diximus (nempe in fine Praefationis), quod cum haec quaestio undique ab auctoribus agitetur, apud ipsos observari potest».

Rursus igitur ex s. Doctoris testimonio constat, communissimam pro-

babilarum sententiam usum opinionis, non quidem tenuiter aut dubie, sed certe ac solide probabilis ut licitum admisisse.

48. Ceterum quod sapientissime s. Doctor advertendum monuit circa vagam illam et minus circumscriptam verborum formulam in efferenda probabilistarum sententia, id ipsum contigisse novimus circa alias formulas, communiter quidem usurpatas apud auctores, sed quae ansam scandalis et incusationibus praeberunt.

Exemplum habes v. gr. in prop. XXVII. inter damnatas ab Alexandro VII. *Si liber sit alicuius iunioris et moderni, debet opinio censi probabilis, dum non constat, reiectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.* Dominicus Viva (ad hanc prop. n. 1.) monet, pro hac sententia plures doctores adduci a Verricelli (*Quaest. Moral, et Legal*, tract. 2. quaest. .), adeo ut iam posset quis credere, doctores per eam aetatem, absurdam hanc sententiam professos fuisse.

At enim ecce ipse Viva (ibid.) mox monet, « plerosque ex his doctoribus cum Sanchez (lib. 1. cap. 9.), Vasquez, Azor, Valentia etc. affirmasse, id esse verum, quando auctor est valde doctus ac pius, qui rem accurate discussit, qui non sit novitatis sectator, qui sit valde peritus tum iuris naturalis tum positivi, qui non passim hallucinetur etc. ». Perperam igitur absurde illa doctrina plerisque auctoribus, ipso Viva fatente, attribuitur.

Sed insuper salisne constat, hoc absurdum posse Verricelli tribui? Utique. Viva (l. c. n. 11.) illum adducit ceu docentem, « quod quamvis huiusmodi opinio esset contra torrentem doctorum et quamvis existimaretur falsa, spectatis principiis intrinsecis; adhuc posset censi probabilis et practice vera ». Verumtamen si locum Verricelli ab Viva allegatum oculis tuis inspicias, hunc quoque reperiēs in sermonis contextu ita caute circumscribentem suas de auctoritate unius auctoris recentis opiniones, ut nihil reipsa distet a sententia illorum, quos ipse Viva ibidem a praedicta labe immunes pronunciat.

Hinc vero par est rursus concludere, merito quidem reprehendi quasdam dicendi formulas, praesertim si instar generalis cuiusdam principii usurpentur, utcumque auctores, iis utentes, communiter illas expresse deinde explicent et proponant opportune circumscriptas ac proinde s. Alphonsus docuisse sapientissime, formulam proponendi systema morale communissime receptum ita expresse esse limitibus circumscribendam, ut tunc solum liceat amplecti opinionem minus probabilem in concursu probabilioris pro lege, quando illa gravi ac solido fundamento nihilominus nitatur; nequaquam vero liceat eam sequi, quando pro lege tanti ponderis rationes militent, ut opposita pro libertate opinio censi amplius vere probabilis non possit.

i9. El dicta hucusque salis iam esse possunt, ut constet, s. Doctorem,

dum ad excludendam a morali systemate quamlibet laxi probabilismi speciem ac suspicionem, thesim illam addidit, *licitum non esse amplecti opinionem minus probabilem, si opinio pro lege sit certe seu notabiliter probabilior*, nullo modo reiecisce ac multo minus improbasse doctrinam a se validissime propugnata, nempe licitum esse amplecti opinionem probabilem etiam in concursu probabilioris pro lege, semper ac opinio pro libertate grave ac solidum fundamentum habeat; atque adeo superadditam novam illam thesim nullatenus obstare, quominus in communissimae probabilislarum doctrinae patrocinium etiam s. Doctloris Alphonsi suffragium et auctoritas iure merito adscisci possit.

50. Forte quaeres, an s. Doctor sententiam illam suam de licito usu opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege saltem quopiam alio limite forte illa circumscripserit, ut omnino eadem, ac nota probabilislarum sententia, haberi nequeat? Scilicet ubi s. Doctor *probabilior* appellat opinionem, in cuius concursu licere dicit usum opinionis probabilis, vocem illam *probabilioris* adhibelne eodem sensu, atque iisdem finibus, ac illa voce utebantur communiter benignae sententiae sedatores?

Et huic quidem quaestioni videtur prorsus respondendum *affirmative*. Nam primo definitio opinionis probabilioris, quam s. Doctor thesi suae proxime praemittit, plane congruit cum definitione ab aliis auctoribus communiter tradita. Absurde autem quis suspicaretur, s. Doctorem in thesi sua vocem illam adhibuisse alio sensu, ac proxime prius ipse determinaverat. Deinde vero in ipsa thesi proponenda dicit, se propugnare sententiam *communissimam*; quomodo autem s. Doctor allirmasset, se communissimae sententiae adhaerere, si diverso, ac alii omnes, sensu illam accipiebat?

51. Sed rursus inquirendum est, an admitti id possit, quod suspicari quispiam potuit, nempe sententiam benignam, quam s. Doctor dissertationibus ann. 1749. et 1755. professus est atque invicte propugnavit, commode demum reduci posse ad illum *aequiprobabilismum*, quem deinde constanter tenuit el contra obiectiones praesertim Vincentii Paluzzi vindicavit. Ut enim inquit s. Doctor (inlrod. ali'apologia contro Adelfo Dosileo): « Non puô seguirsi l'opinione men luta, quando ù molta ed è ceria la preponderanza per la più tuta...; perché allora l'opinione men luta non puô più dirsi certamenle probabile...: ma quando poi la preponderanza è piccola e dubbiosa per l'opinione, che sla per la legge, allora l'opinione, che sla per la libertà, ben puô chiamarsi egualmenle probabile per l'assioma comune insegnatomi dallo stesso P. Lellore, che *parum pro nihilo computatur* ».

Et haec rursus habes in Disseri. *De usu moderato opinionis probabilis* iuxta edil. Bassan. ann. 1773., ubi (n. 1.) proposita quaestione, *an duabus opinionibus adversis, aequaliter aut quasi aequaliter proba-*

bilibus, licitum sit minus tutam amplecti, subdit: * Dicitur *aequaliter aut quasi aequaliter*; quia, sicut omnes et probabilistae et anliprobabilistae conveniunt, cum non evidenter, sed ita parum una praeponderat alteri, ul valde tenuis el dubius sit excessus, tunc utraque opinio aequalis probabilitatis existimatur, iuxta commune axioma, *Parum pro nihilo reputatur* ».

Quocirca iuxta hanc sententiam seu coniecluram, thesis, qua s. Doctor asseruit, licere sequi opinionem probabilem in concursu probabilioris pro lege, de levi illo seu dubio probabilitatis excessu deberet intelligi, propter quem, consentientibus tum probabilistis, tum anliprobabilistis, utraque opinio aequalis probabilitatis existimatur.

52. At vero plane dicendum videtur, eiusmodi sententiam seu coniecluram, siquidem, iuxta canonem ab omnibus receptum, sententiarum s. Doctoris interpretatio petenda sit ex scriptis eiusdem s. Doctoris, admitti nulla ratione posse. Quippe s. Alphonsus manifestissime de *aequiprobabilismo* pertractat tanquam de quaestione plane distincta et diversa a quaestione de licito usu opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege.

Id primo palet ex modo disputandi. Consideremus haec verba s. Doctoris. Diss. 1755. n. 13. « Aiunt probabilioristae, quod ideo licitum est sequi opinionem probabiliorem, quia haec respectu ad oppositam est moraliter certa; cum maior probabilitas elidat minorem: unde iit, quod cum opinio pro libertate sit minus probabilis, evadit improbabilis respectu ad opinionem probabiliorem ». Atqui manifestum est, huic obieclioni nullum superesse locum, quando quaestio agitur de exigua illa ac dubia praeponderantia; quia, ut ipse s. Doctor supr. n. 51. fatetur, etiam anliprobabilistae omnes conveniunt, in hac hypothesis utramque opinionem aequalis probabilitatis aestimari; atque adeo absurde fingitur probabilitatem unius elidi alterius maiori probabilitate. -

Revocari autem huc possunt et ista s. Doctoris verba Disseri, ann. 1749. § 1: « Instant alii ex adversariis... et dicunt, quod saltem tenenda est opinio, quae magis vera *cum aliqua sufficienti praeponderantia apparet* ». Ergo, falente s. Alphonso, quaestio agitabatur de *sufficienti* quatiā praeponderantia unius opinionis prae opposita. Porro perperam *sufficiens* dicitur praeponderantia, quae pro nihilo reputatur; neque una opinio censetur *magis vera* prae contraria, quando utraque aequalis probabilitatis aestimatur.

53. Sed adhuc multo clarius praedicta hypothesis excluditur ex responso, quod s. Doctor Disseri. 1755. n. 13. reddit probabilioristis objicientibus, quod *cum opinio pro libertate sit minus probabilis, evadit improbabilis respectu ad opinionem probabiliorem pro lege*. Reponit enim s. Doctor « At recte respondent auctores nostri, falsum esse ma-

iolem probabilitatem elidere mitiorem, nisi... opinio probabilior habeat pro se tam *convincens argumentum*, ul contraria vere improbabilis vel non amplius graviter et certo probabilis videatur >.

54. At vero sponte subit heic quaestio: nunquid excogitari omnino non potest opinio seu sententia, quae vere sit probabilior nec tamen pro se habeat illud tam convincens argumentum seu (ut s. Doctor ait cum Eusebio Amori) non sil evidenter el notabiliter probabilior seu (ul s. Doctor loquitur in Praefatione supradicla) cui non assistat infallibilis auctoritas aul tam evidens ratio, quae de veritate convincere possit, adeo nt opposita evadat improbabilis aul non amplius graviter el certo probabilis? Rursus: num excogitari nulla alia poterit probabilior propositio, quam quae ceteroquin dubiam lanium aul ita tenuem praeponderantiam prae opposita habeat, ul haec praeponderantia pro nihilo reputanda sil? Nihil ne est medium inter haec duo: nempe inter sententiam, quae ita sil notabiliter probabilior ut habeat, prae opposita, convincens pro se argumentum et eam sententiam, quae sit aequae aul quasi aequae probabilis ac alia?

Profecto huiusmodi paradoxum repugnat non solum communi omnium sensui, sed etiam doctrinae s. Alphonsi, qui eum universis doctioribus nunquam non agnovit et diligenter distinxit diversos in opinionibus probabilitatis gradus, nimirum ul alia sit probabilis, quae gravi motivo innititur, alia probabilior quae nititur motivo graviori, alia probabilissima, quae gravissimo nititur motivo, alia demum moraliter certa.

Cum itaque s. Doctor hinc quidem obligationem sequendi probabiliorem pro lege tunc solum adesse doceat, quando opinio pro lege esi certe ei notabiliter probabilior, idest quando pro ea habetur argumentum ita convincens, ut opinio prope moraliter certa evadat ilemque cum s. Doctor verba urgeat Eusebii Amort, *moraliter certum esse*, legem obligantem non exsistere, ubi opinio pro lege evidenter et notabiliter probabilior non apparet: inde vero contra communem omnium sensum supponeretur, nullum medium intercedere inter summum illud gradum probabilitatis, quem designari vidimus a s. Alphonso per opinionem *certe et notabiliter probabiliorem* el inter infimum maioris probabilitatis gradum, quae pro nihilo reputatur; manifeste patet, nonnisi absurde ad infimum illum cuiusdam tenuis et dubiae praeponderantiae gradum, quo probabilior opinio gaudeat, restringi thesim, qua s. Doctor propugnat, licitum usum esse opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege.

55. Difficultatem quibusdam ingerit, quod s. Doctor in epistola quadam 5 Aug. 1772. ad suae Congregationis alumnum scripserit, nos teneri ad probabiliorem pro lege opinionem sequendam, etiamsi *uno tantum gradu* probabilior sil. Quod quidem iterum legitur in quodam *Monito*, quod in editione Theologiae Moralis ann. 1773. additum est in fine tomi Ii.

el sic habet: « Dixi mox supra, quod si opinio tutior apparet *certe probabilior*, tenemur eam amplecti; advertendum, quod hoc procedit, etiamsi opinio illa tutior non sit magno excessu probabilior; sufficit enim, ipsam esse uno tantum gradu probabiliorem, ul eam teneamur sedari ». Ita s. Doctor.

Et reipsa diffitendum non est, non levem aliquam difficultatem haec posse facessere, quippe quae aegre cum aliis s. Doctoris sententiis conciliari posse videntur. Quomodo enim v. gr. conciliabitur, quod opinio pro lege sit uno dumtaxat gradu probabilior el nihilominus illa depereat oppositae opinionis probabilitas, ut lex non sit amplius dubia? Paulo ante affirmabat s. Alphonsus cum Eusebio Amort, moraliter certum esse, legem obligantem non exsistere, ubi pro lege opinio *evidenter et notabiliter* probabilior non apparet. At quomodo evidenter et notabiliter probabilior dicenda est opinio, quae *uno tantum* gradu oppositae probabilitatem excedit? Quomodo ob unius tantum gradus excessum dicemus, exsistere legem obligantem? Rursus: s. Doctor distinguit ita probabiliorem a probabilissima, ut prior dicatur quae *validiori* nititur molivo, altera autem quae *validissimo*: habemus itaque heic plures probabilitatis gradus et nihilominus, ul alias supr. n. 24. vidimus, s. Doctor ne probabilissimae quidem opinioni vim tribuit excludendi, quominus opposita possit esse vera. Quomodo igitur eiusmodi vim tribuere videtur opinioni, quae uno tantum gradu oppositae probabilitatem superet?

56. At enim ipse s. Doctor in se recepit solutionem eiusmodi difficultatis. Illa enim, quae allegavimus *ex Monito* adiccto Editioni Theologiae Moralis ann. 1773., in sequentibus editionibus ann. 1779. el 1785. (in quibus *Monitum* illud non ad finem tomi II. ul in Editione ann. 1773. sed adiunctum systemati Morali, primam huius pariem constituit) penitus delenda s. Doctor ipse consuit ac porro integram illam paragraphum ex Monito illo expunxit. Quocirca optimo sane consilio de hac sententia a s. Doctore temperata, imo expuncta lectorem ii monuissent, qui deinceps supradictam s. Doctoris epistolam edendam curarunt, exemplum nimirum ipsius s. Doctoris sectantes, qui si quando a praecedenti aliqua sententia discessit aut temperandam seu reformandam illam existimavit, sollicite lectores de qualicumque mutatione monere non praetermisit.

Celerum addendum heic est, istius epistolae paniculam vix ullam afferre difficultatem, quando integer textus perpendatur. Utique s. Doctor ibi scribit: « Del resto dico, che quando la rigida è certamente probabile anche, di un grado, allora è anche notabilmente più probabile... e così dico, essere la stessa la sentenza più probabile, che la notabilmente più probabile ». El infra: « Soggiungo un'altra parola circa la sua lettera. Si signore, basta che la sentenza sia più probabile di un grado:

nia intendiamoci bene, questo grado ha da esser tale, che mi faccia certo, che la sentenza sia più probabile e che mi faccia vedere moralmente o sia sufficientemente promulgata la legge: e con ciò non ne parliamo più di questa materia ».

Res ergo eo demum redit, praeponderandam istam unius tantum gradus (*di un grado solo*) eiusmodi esse debere, ut 1° opinio pro lege sit *certe et notabiliter probabilior*. Porro testante, ut vidimus supr. n. 14. doctissimo P. Haringer, opinio certe et notabiliter probabilior ex mente s. Alphonsi polioem gradum tenet ac polioris ponderis est, quam probabilissima et proxime ad sententiam moraliter certam accedit. 2° Oportet, ut ista uno gradu praeponderans probabilitas legem sufficienter promulget et declaret. Atqui ex doctrina s. Alphonsi ut lex dicatur sufficienter promulgata, necesse est, ut cesset oppositae opinionis probabilitas; secus enim probabile esset, legem non existere atque adeo lex evaderet dubia: probabilitas autem oppositae opinionis non cessat, nisi opinio pro lege assumat summum illum probabilitatis gradum, ob quem proxime attingat sententiam moraliter certam. Praeponderandam ergo unius gradus s. Doctor in illa epistola ita explicat, ut suus non desit locus aliis gradibus probabilitatis utique vere maioris prae opposita, supremo tamen eo gradu inferioris.

57. Et hanc interpretationem alia quoque gravis ratio suadere potest et debet. Diximus enim s. Doctorem de eiusmodi praeponderantia *unius tantum gradus* sermonem inieciisse etiam in *Monito*, quod ipse adiecit editioni Theologiae Moralis ann. 1773. Porro in Praefatione, quam huic quoque editioni s. Doctor praefixit, ista verba legimus: « Dico, me ignorare, quomodo possint reijci, ut improbables, opiniones illae, quae gravi aliquo non carent fundamento verisimilitudinis aut auctoritatis et contra oppositis sentiis nulla assistit infallibilis auctoritas aut evidens ratio, quae de veritate *convincere* possit ». Juverit autem rursus hic meminisse, cuiusmodi apud s. Doctorem sit *argumentum convincens*. IT enim alias retulimus, s. Doctor allatis hisce s. Augustini verbis. « *Quod enim nec contra fidem neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter esse habendum* », subdebat: « Si noli la parola *convincitur*; sicchè secondo la dottrina di s. Agostino a noi è lecita ogni azione, purchè non siamo convinti! e moralmente certi, che ella sia *contro la fede o contro i buoni costumi* ». Quae quidem sententia, ut supra diximus (n. 12.), in postrema quoque editione Theologiae Moralis legitur.

At enim cum s. Doctor praeviderit, haud facile lectores *Moniti praedicti* sententiam illam de praeponderantia *unius* gradus accepturos eo sensu, qui cum praedictis claris sentiis cohaereat, praesertim quod in ipso *Monito* minime addebantur sententiae illius explanationes, quas in praefata epistola additas vidimus, non inanis videri debet coniectura,

quod ipse s. Doctor, hac de causa paragraphuni illam e Monito suo in sequentibus editionibus expunxerit.

58. Interim concludendum est, quod, cum nonnisi absurde praestitui possit, iuxta doctrinam s. Alphonsi nullum dari medium inter summum probabilitatis gradum, quae prope' moralem certitudinem attingat el inter infimum illud praeponderandae gradum, quae aut dubia sit aut ita tenuis, ul merito pro nihilo reputetur; proinde non minus absone ex hac falsa hypothesis deduci potest, ihesim illam, qua s. Doctor propugnauit, licitum esse sequi opinionem probabilem in concursu probabilioris pro lege, coarctandam esse ad casus, in quibus praeponderantia opinionis pro lege aut dubia est aut ila tenuis, ut pro nihilo reputetur; atque adeo non minus absone existimabitur, ihesim illam revocandam esse ad illum aequiprobabilismum, quem s. Doctor contra iuges Vincentii Patuzzi contentiones defendit.

59. Verum quod theoria aequiprobabilismi ex mente s. Alphonsi plane distincta sit el differat a quaestione, qua ipse docuit licitum usum opinionis probabilis in concursu probabilioris, alia ratione eaque manifestissima ostenditur.

Et sane perpendantur verba isla s. Doctoris ex Dissertatione inserta editioni Theologiae Moralis ann. 1763. η. I., ubi post expositas sententias Tutoristarum ac Probabiliorislarum sic prosequitur? «Alii demum, Probabilislae vocati, putarunt, licitum esse usum opinionis solide probabilis in concursu opinionis *aeque probabilis ac etiam probabilioris* ». Sententiae igitur Probabilislarum duas paries disserte distinctas recenset: alleram, qua defendebant licitum usum opinionis solide probabilis *in concursu aequae probabilis*; alleram, qua defendebant usum opinionis probabilis etiam *in concursu probabilioris*.

Porro in ea dissertatione primam quidem eiusmodi doctrinae partem pertractandam ac luendam s. Doctor assumit adversus mitiores Tutorislas; quoad alleram vero dicit, se ab ea praescindere. Ita s. Doctor ibid.: « De hac autem *ultima sententia* probabilislarum, quod liceat sequi opinionem minus probabilem, relictam probabiliori, iam diximus, quod cum haec quaestio undique ab auctoribus agitetur, apud ipsos observari potest ».

60. Quod vero s. Doctor hoc etiam loco non reiiciat ultimam illam probabilislarum sententiam, licet lectorem remittat ad auctores universim eam tractantes, salis elucet, dum ibid. n. III. sic de iisdem loquitur: « Haec autem prima sententia (scilicet Tutoristarum) universe reiicitur a doctoribus, non solum probabilistis, qui admittunt *usum opinionis probabilis in concursu probabilioris* et asserunt, hanc benignam sententiam esse communem, ut dicunt Suarez, Caslropalaus, Medina, Sporer, Bonacina, Monlesinus, cum Cardin. Sfondrato..., Cardin, de Lugo...,

Cardin. Toletus..., Abelly.... qui citat pro hac sententia Ysambertum, Du-Vallium, Gammachaeum, omnes hos doctores sorbonicos, cum Christiano Lupo doctore lovaniensi, qui defendit, hanc sententiam tenuisse etiam maiores nostros cum Summis Pontificibus et Ecclesiam catholicam semper eam permisisse; non solum, dico, praefata sententia tutoristarum ab his confutatur, sed etiam a probabilioris, qui admittunt usum opinionis probabilis, modo appareat verisimilior, seu firmiori fundamento munita ». In quibus s. Doctoris verbis nemo non videt, non solum ab eo non reiici benignam probabilislarum sententiam, immo vero potius tot auctoritatum pondere omnino commendari, eo vel magis quod congerendot auctoritates ex omnibus catholicis scholis nulla erat ibi necessitas, cum salis pro scopo confutandi ex auctoritatibus tutoristas fuisset generalim allegare probabilistas, sicut mere generatim allegantur probabiliorislae. Verum qui legerit dissertationem a s. Doctore pro benigna sententia ann. 1755. editam, facile cernit, s. Doctorem leviter heic tangere argumentum, quod pro ea doctrina per totum illius dissertationis Caput ab auctoritate amplissime duxerat, atque adeo salis adsignificare, se de ea sententia non secus, ac prius, adhuc plane indicare.

Gl. Sed ulterius in textu superius allato s. Doctoris, nempe * *De hac autem ultima sententia prdbabilistarwn, quod liceat sequi opinionem minus probabilem, relictam probabiliori, iam diximus, quod cum haec quaestio ab auctoribus undique agitetur, apud ipsos observari potest* », observanda sunt verba illa *iam diximus*: haec enim referuntur ad ea, quae in Praefatione illius Editionis leguntur et sunt huiusmodi: < Non autem hic mens mihi est loquendi de quaestione illa, an liceat sequi opinionem minus probabilem in concursu probabilioris: quaestio quidem quae per duo fere saecula et praecipue nostra aetate labores tot sapientum exhaustit, quorum ii, qui acriore calamo scripserunt, minus (meo iudicio) veritatis detegendae finem, quem intendebant, sunt assecuti. Nam si ipsi moderatius se continuissent, aliis se reddidissent gratiores et magis Christianae Reipublicae, ul veritas patefieret, profuissent. Praescindo igitur ab hac quaestione; sed tantum dico me ignorare, quomodo possint reiici, ut improbables, opiniones illae, quae aliquo gravi non carent fundamento verisimilitudinis vel auctoritatis el contra oppositis sentiis nulla assistit infallibilis auctoritas aul evidens ratio, quae de veritate convincere possit ».

62. Satis de celero palet, etiam in hac *Praefatione*, dum s. Doctor dicit, se praescindere a quaestione de usu licito opinionis probabilis in concursu probabilioris, non reiici ab ipso benignam eam sententiam, ac nullo minus improbari. Mitto nunc quod superius n. 55. vidimus, s. Doctorem in eiusdem doctrinae commendationem cum gravibus auctoribus adduxisse suffragium quoque Benedicti XIV.; sed quosnam, quaeso, notat

in allato textu acriore calamo usos, quam benignae sententiae osores? Id s. Doctor iam innuerat in Dissertatione pro benigna sententia anu. 1749. ubi de huiusmodi probabiliorisliis scripserat §. 1.: «Ila enixe suam sententiam tuentur, ut multis conviciis afficiant secundam sententiam, cui nos subscribemus ». Itemque in Dissert. ann. 1755. n. 7. scribebat: « Ad hanc auctoritatum multitudinem adversarii respondent, quod in hoc prae-laudati auctores secuti sunt unus alium, tamquam aves el oves el Con-len-tonius ultra progreditur, acuens contra eosdem illud Senecae: *Argumentum pessimi turba est*. Id aulem profert iuxta communem usum probabilioristarum, qui maledictis el conviciis maxime contendunt benignam sententiam infirmare, contra tamen illud quod praescripsit Innocentius XI. in decreto damnationis thesium, ubi ait: « Caveant ab... quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quae adhuc inter catholicos hinc inde controverlunlur... ». Ex textuum igitur collatione palam sil, reprehensionem illam adversus probahiliorislas in favorem benignae sententiae, a qua s. Doctor dicit se praescindere, additam fuisse.

63. Mulio aulem magis probabiliorislas denotat, quando in allato Praefationis textu sup. n. 61. morem reprehendit eorum, *qui nimis facile reprobant opiniones, quas plures ei graves Auctores tuentur* el addit, « se ignorare, quomodo possint reiici ut improbables opinionps illae, quae aliquo gravi non carent fundamento verisimilitudinis vel auctoritatis, el contra oppositis sentiis nulla assistit infallibilis auctoritas aul evidens ratio, quae de veritate convincere possit ». Haec quoque enim s. Doctor scribit, agens de benigna illa probabilislarum sententia, a qua dicit se praescindere. Quo aulem speciet ea s. Doctoris querela, inde noscimus, quod ipse nobis indicat id praepostere contigisse, ul probabiliorislae contenderent, deperire opinionis probabilitatem, quoties maior aliqua probabilitas opinionis pro lege stare videretur. Quocirca in Dissert. 1755. n. 13. diluere debuit obiectionem adversariorum, quod maior probabilitas ila elidat minorem, ut respectu ad oppositam fiat moraliler certa. Ad quae, ut alias vidimus, reponit s. Doctor: « At recte respondent auctores nostri, falsum esse, maiorem probabilitatem elidere minorem, nisi quando opinio probabilior habeat pro se tam convincens argumentum, ul contraria vere improbabilis vel non amplius graviter et certo probabilis videatur »: non secus scilicet ac paulo ante in Praefatione negabat, opiniones habendas esse ut improbables, « ubi oppositis sentiis nulla assistit infallibilis auctoritas aut evidens ratio, quae de veritate convincere possit ».

64. Ceterum quod benigna sententia, quam s. Doctor in Dissertationibus ann. 1719. el 1755. invicte propugnavit, eadem sil prorsus ac sententia, pro qua inspicienda in Disseri, ann. 1763. lectores remittit ad auctores eam undique agilantes el a qua in Praefatione dicit, se praescindere,

clarissime palet ex eodem modo, quo utrobique eam describit. Sic enim de ea in Dissert, ann. 1763: « Probabilislae putarunt, licitum esse usum opinionis solide probabilis in concursu opinionis aequae probabilis ac *etiam probabilioris* ». In Dissert, vero ann. 1755. sic thesim suam enunciat: * Ultimam benignorem et communissimam (sententiam) probandam aggreddimur, nempe licitum esse uti opinione probabili *etiam in concursu probabilioris*, semper ac illa certum et grave habeat fundamentum ».

65. Aliud denique argumentum, quo constet, doctrinam *aequiprobabilismi* prorsus apud s. Alphonsum distingui a thesi de licito usu opinionis probabilis in concursu probabilioris, prostat etiam in eiusdem prima Theologiae Moralis editione, quae Neapoli prodiit ann. 1718.

Nam postquam s. Doctor not. A. ad lib. 1. lr. I. dub. 2. absolute scripsit: « quod certum sit, licere operari cum probabili, constat ex consensu universali Doctorum»: paulo post addit: « Celebris quaestio est, utrum liceat sequi opinionem probabilem, relicta probabiliori; sed quia abunde et undique haec quaestio ab Auctoribus agitata legitur, ipsos passim observare poles ». En igitur, quomodo duplici quaestione distincta, quoad primam de licito usu opinionis probabilis in concursu alterius non probabilioris, quaestionem absolute solvit affirmative ex omnium Doctorum consensu: quoad alteram vero circa usum opinionis probabilis in concursu probabilioris, lectorem ad auctores eam tractantes remittat.

Quod vero lectores remittendo pro altera ad auctores, s. Doctor se forte alienum ab ea sectanda ostenderit, falsum id apparet ex hoc ipso, quod anno sequenti 1749. eximiam edidit Dissertationem, ubi benignam illam sententiam non sequitur modo, sed luculentissimis argumentis contra Probabiliorislas defendit.

Et haec quidem sufficiant ut constet, rem acui nulla ratione eos tangere, si qui sint, qui s. Doctorem Alphonsum illa interpretandum putent, ut quando defendit licitum esse usum opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege, intelligi debeat de illa probabilitatis praeponderantia, quae ulpole tenuis et incerta pro nihilo reputanda sit; atque adeo subinferunt, theses, quibus s. Doctor benignam sententiam asseruit, ad equiprobabilismum revocari posse ac debere.

66. Ad propositum nobis scopum, ostendendi scilicet, posse pleno iure invocari suffragium et auctoritatem s. Doctoris Alphonsi pro communissima illa sententia, quae statuit, licitum esse sequi opinionem solide probabilem etiam in concursu probabilioris *pro lege*, illud superesse videtur, ut inquiratur, qui factum sit, ut s. Doctor iam inde ab. ann. 1762. coeperit ex professo agere de hypolhesi opinionis pro libertate aequae aul quasi aequae probabilis, ac sit opinio pro lege ac porro unicam hanc thesim deinceps ex professo defendere maluerit, licitum esse usum opinionis probabilis in concursu opinionis aequae aul quasi aequae probabilis pro lege.

El plane responderi polesl, hanc quoque quaestionem nullam praesferre difficultatem.

67. Ad assequendam nimirum s. Doctoris mentem el consequenter lotius systematis moralis ab ipso propugnati rationem, rite inspicienda esi series quaestionum, quas, postquam e rigorislarum laqueis s. Doctor se expedivit, ad defendendam benignam el communem doctrinam, quam amplexus fuerat, necessario pertractare debuit ac porro feliciter pertractavit.

Quosnam adversarios haberet communis imo, ul s. Doctor loquitur, communissima benigna sententia, ipse memorat in Dissert, ann. 1755. n. 2. el brevius etiam in Dissertatione inserta editioni ann. 1753. ubi scribit η. I.: « Sciendum est, auctores diverse sensisse circa licitum delectum opinionum libertati faventium. Alii enim censuerunl, omnem opinandi usum esse illicitum, adeo ut nec probabilissimam quidem opinionem liceret sequi, ul Sinichius, Vendrochius etc. et isti dicuntur *Tutioristae rigidi*, damnali; horum enim doctrina proscripta fuit ab Alexandro VIII. in Propositione tertia, quae dicebat: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam*. Alii autem tenuerunt, non esse licitum usum opinionis nisi probabilissimae, cuius opposita nullum molivum nisi leve vel fere leve videatur habere; sed hi paucissimi sunt et dicuntur *Tutioristae mites*, non damnali. Alii vero dixerunt, licere uti opinione, quae validiori nititur motivo el hi dicuntur *Probabilioristae**.

Quam probabiliorislarum sententiam alibi clarius sic s. Doctor explicat Dissert, ann. 1755. n. 2.: «Tertia sententia, communis inter probabiliorislas, dicit licere uti opinione probabili pro libertate, semper ac ipsa nititur fundamento graviori, licet contraria pro lege etiam sil graviter probabilis ».

Tres itaque sunt adversariorum classes, omnes perlinentes plus minusve ad systema, quod etiam a s. Alphonso appellari rigidum consuevit et qui nunquam impugnare intermiserunt quartam sententiam his verbis a s. Doctore descriptam Dissert, ann. 1753. η. I.: «Alii demum, probabilistic vocali, putarunt licitum esse usum opinionis solide probabilis in concursu opinionis aequae probabilis ac etiam probabilioris ». Nec nisi inspecta accurate diversa adversariorum indole, a quorum impugnationibus communem doctrinam tueri s. Doctor debuit, reddi demum apta el clara ratio potest diversi modi, quo ipse morale suum systema pro adversariorum diversitate exposuit ac propugnavit.

68. El sane si huius systematis moralis substantiam intime inspicias ac perpendas, totum denique ad unicum illud principium cernes revocari, quod ubi opinio pro libertate sil solide probabilis seu gravi innitatur fundamento el sententiae oppositae nulla assistat ratio, quae de veritate convincere possit, eo ipso lex evadit dubia et cum lex dubia

non possit inducere obligationem, opinionem pro libertate amplecti licite possumus.

El hoc breviter ita expressit s. Alphonsus Dissert. Edit. ann. 1753. η. XV.: « Postquam quis indicaverit, opinionem pro libertate esse certo probabilem, pergit ad inquirendum, an illa uti liceat el lunc ex aliis argumentis probantibus, certum moraliter esse, quod usus illius opinionis sit licitus, praecipue *quia lex dubia non obligat*, et tunc sibi ultimum iudicium practicum, quod iule operetur».

Hoc porro illud est, quoad substantiam, probabilistarum systema, cui lres illae adversariorum classes opponuntur et cui defendendo contra singulas illas s. Doctor pluribus et diversis elucubrationibus operam egregiam el invictam dedit.

69. Verumtamen s. Doctor nihil apposite disputandum censuit adversus rigidum tutiorismum, utpole iam damnatum, ut videre est in textu ipsius superius allato n. 67. Idque rursus legimus in Disseri, ann. 1755. n. 3.: «De prima... sententia (inquit) hic non disseritur; nam quae dicitur tutiorislarum rigidorum iam proscripita fuit ab Alexandro VIII. in Propositione tertia, quae dicebat: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam*.

70. Prorsus aliter vero se gessit s. Doctor circa duas alias classes adversariorum, nempe circa tutiorislas miles non damnatos et circa probabilioristas.

Et quod ad mitiorem illum tutiorismum spectat, hunc apposite et speciatim impugnandum assumpsit in Dissertatione, quae secundae neapolilanae editioni Theologiae moralis ann. 1753. inserta fuit. Neque vero huic tantummodo editioni (quae epistolam s. Doctoris praefert, qua opus suum Benedicto XIV. dedicat) sed etiam sequentibus editionibus, tertiae scilicet, quartae et quintae ann. 1757. 1760. 1763. haec Dissertatio adiuncta cernitur.

Quod autem s. Doctor in ea unicum scopum sibi praestituerit impugnandi tutiorislas, aperte ex hisce eiusdem verbis colligitur lib. 1. n. 44.: * *Hic tantum operae pretium puto agere de quaestione*, utrum licitus sil usus opinionis probabilis, omissa tutiori, saltem si opinio libertati favens firmiori fundamento nitatur». Tum vero n. 45. sic horum sententiam describit: « Sententia tutiorislarum milium, ut supra diximus, tenet illicitum esse uti opinione etiam probabiliori pro libertate, semper ac opposita pro lege habeat pro se grave motivum, quamvis minus probabile el tantum admittunt usum opinionis probabilissimae, cuius opposita sit improbabilis, vel tantum tenuiter probabilis caroalque ullo solido fundamento, quod possit esse vera ».

Tutiorismum porro eiusmodi refelli etiam a probabilioristis, ita s. Doctor subdit n. 16.: « Haec autem sententia universe reficitur a Docto-

ribus non solum probabilis, qui admittunt usum opinionis probabilis in concursu probabilioris et asserunt, hanc sententiam esse communem... et hanc tenuisse etiam maiores nostros cum Summis Pontificibus et Ecclesiam Catholicam semper eam permisisse...; sed confutatur etiam a probabilioris, qui admittunt usum opinionis probabilis, modo appareat verisimilior seu firmiori fundamento munita ».

Demum Ihesim contra eos sic statuit n. 47.: «Secunda igitur sententia nostra et communis tenet, licere usum opinionis absolute probabilis aut saltem probabilioris, etsi contraria pro lege sit probabilis ».

Celerum quod etiam contra tulioristas s. Doctor urgeat illud principium, in quo vis et substantia systematis probabilismi residet, patet ubi primam hanc rationem adversus eos adhibet n. 48.: « Prima igitur ratio est, quia lex dubia non obligat; in dubio enim legis possidet libertas. Haec ratio valde urget et difficulter unquam ab Adversariis ipsa solvi poterit; unde longius in ea immorabimur, ul ipsius firmitas agnoscatur ».

71. Confutatis liitioris etiam mitioribus et non damnatis, communissimae doctrinae, quam s. Alphonsus luebatur, adversarii supererant Probabilioris. Et quidem duo erant doctrinae capita, in quibus pro eorum systemate hi contra probabilistarum placita acerrime pugnabant. Nam cum ad honeste agendum exigent, ul opinio pro libertate appareat probabilior opinione, quae legi favet, illicitum idcirco esse contendeant usum opinionis, quae utut vere probabilis, non excedat tamen probabilitatem opinionis pro lege itidem probabilis. Porro non uno modo, sed duplici contingit, ut opinio, etsi absolute probabilis, probabilitatem oppositae opinionis non excedat: vel quia nempe opinio pro libertate est aequae probabilis, ac opinio pro lege, vel etiam quia opinio pro lege apparet imo probabilior opinione, utcumque vere et solide probabili, pro libertate.

Negabant itaque licitum esse usum opinionis pro libertate tum si aequae appareat probabilis, ac opinio pro lege, tum etiam imo vero multo magis, si opinio pro lege appareat verisimilior. Et reipsa duplici hoc capite contineri sententiam probabilistarum communissimam, patet etiam ex illis s. Alphonsi verbis Disseri, ann. 1753. n. 44.: « Probabilislae putarunt, licitum esse usum opinionis solide probabilis *in concursu opinionis arque probabilis ac etiam probabilioris* ».

72. Neque vero cunctatus est s. Doctor communem hanc doctrinam ex utroque, ut ita dicam, latere ab adversariorum telis defendere; quin imo primitus pugnam inire intrepide ex ea parte aggressus est, in qua adversarii validiores sibi vires suppetere forte existimabant et ann. 1749. primam de morali systemate elucubrationem edens, potiore probabilistarum ihesim de licito usu opinionis solide probabilis in concursu probabilioris pro lege tutandam arripuit.

Hunc autem specialem ac determinatum scopum sibi s. Doctorem in ea Dissertatione praestituisse, palet in primis ex hoc ipso Dissertationis titulo: « *Dissertatio scholastico-moralis pro usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris* ».

Deinde vero id patet ex ipso Dissertationis initio. Nam proposita his verbis quaestione: *Utrum liceat usus opinionis probabilis in concursu probabilioris*, mox incipit: «Celebris est quaestio, an liceat sequi opinionem minus probabilem, probabiliori relictam». In quibus verbis vides expressam quaestionem, a qua in Editione prima Theologiae moralis ann. 1748 ; dixerat se praescindere (vid. sup. n. 65.) et ad Auctores eam undique agitantes lectorem remittebat.

Sic deinde s. Doctor prosequitur: « Prima sententia negat cum Gouelo, Contenson, Genelo, Habert, Iuenino, Merbesio... et *aliis paucis*, qui ita enixe suam sententiam tuentur, ut nullis conviciis afficiant secundam sententiam, cui nos subscribemus... Secunda sententia docet, licitum esse uti opinione solide probabili, probabiliori omitta. Ita... quam plurimi... denique sententiam *nostram* vocant communem Suarez, Palaus, Aversa etc... Sinamus contrarios clamare, quod nostra sententia sit nova et nunquam prioribus seculis audita. Veritas est, quod olim nunquam haec quaestio in terminis expressis agitata fuit; sed ann. 1577. primum discussa fuit a M. Medina, qui benignam sententiam expresse docuit et haec ab eo tempore communissime, ut ipsi adversarii fatentur, fuit amplexata ».

73. Denique quod scopus s. Doctoris in hac Dissertatione apposite feratur ad propugnandam hanc doctrinae communis pariem, evidenter constat ex adversariorum objectionibus, quas ibidem s. Doctor refert et refutat. Ita v. gr. : « *Dicunt (adversarii), quod saltem tenenda est opinio, quae magis vera cum aliqua sufficienti praeponderantia apparet* ». Et infra: « *Falsum est dicere, quod maior probabilitas sententiae unius elidat et destruat contrariae probabilitatem, prout, dicunt, maius pondus lancem pro se inclinat* ». Et infra: « *Nec penitus verum est, opinionem probabilioris respectu minus probabilis esse moraliter certam* ». Et infra: « *Quod liceat opinionem minus probabilem sequi, probabiliori relictam, constat ex Decreto etc.* ». Et infra: « *Peto, ubi adversarii indicare possunt, legem hanc esse scriptam, quod nos teneamur, inter opiniones probabiles, probabiliores sequi?* » Et infra: « *Dicunt: quando pro lege probabilior opinio seu ratio assistit, sit illa legem elucidat et aliam legem adstringit. Despondetur primo: Negatur omnino, quod huiusmodi legis declaratio dubia, utpote orta ex opinione (allibet, etsi probabiliori, ad legem obligare possit)* ». Atqui manifeste huiusmodi obiectiones non aliam ihesim impetunt, quam quae licitum affirmet usum opinionis probabilis in concursu probabilioris.

Ceterum quod s. Doctor ihesim hanc deducat ex praedicto principio,

quod fundamentum est systematis probabilislarum, satis vel ex paucis his patet: «Cum dubium vertitur (inquit), an lex casum aliquem comprehendat nec ne, dubia evadit ipsa lex, an respectu ad casum illum adsit vel non; propterea declaratio, quod tunc locum habeat lex, debet pariter, prout lex, esse certa..., ul possit obligare; nam alias adhuc ad legem dubiam adslringeremur ».

74. Sed iterum sexennio post s. Doctor eandem hanc tanti momenti quaestionem pertractandam existimavit atque adeo alteram, eamque multo uberiolem ac luculentissimam xNeapoli ann. 1755. Dissertationem edidit.

Hunc autem esse eliam Dissertationis istius scopum edocet ipsius titulus: *Dissertatio de celebri quaestione ; An ticeat usus opinionis probabilis in concursu probabilioris.*

Et clarius ibid. n. 3.: «De prima et secunda sententia (nimirum lutoristarum tum rigidorum, tum miliorum) *hic non disseritur*; nam prima, quae dicitur tutiorislarum rigidorum, iam proscripta fuit ab Alexandro Vili... De secunda vero neque hic seorsim agimus, tum quia ipsa est contra communem sensum tam recentiorum, quam veterum theologorum, ul infra patebit, tum quia ex confutatione tertiae sententiae (*probabilioristaruni* scilicet), quae lanium requirit, quod opinio libertati favens sil probabilior, etiamsi opposita sil vere probabilis, a fortiori secunda confutata remanebit... *Tantum igitur hic disserendum de tertia ei quarta sententia*, (piarum ultimam benigniorem et communissimam probandam aggredimur, nempe licitum esse uti opinione probabili eliam in concursu probabilioris pro lege, semper ac illa certum el grave habeat fundamentum ».

75. Ubi fac advertas, cur s. Doctor in thesi dicat: *etiam in concursu probabilioris* ; videlicet duo sunt, ut diximus supr. n. 71., doctrinae communis capita, quae contra probabilioristas vindicanda erant, licitum nempe esse usum opinionis probabilis tum in concursu opinionis aequae probabilis, tum in concursu probabilioris. Cum itaque s. Doctor dicit, *etiam in concursu iwobabilioris*, adsignificat, multo magis hinc evinci, esse licitum usum opinionis probabilis in concursu aequae probabilis.

Eadenique de causa in allato textu s. Doctor postquam dixit: *hic*, idest in hac dissertatione, *de secunda sententia*, idest milium tutiorislarum, *non disseritur*, subdit: *quia ex confutatione tertiae sententiae*, nempe probabilioristaruni, *a fortiori secunda confutata remanebit.*

Quocirca vix apparet, cur quidam affirment hanc dissertationem scriptam esse contra *mites tutioristas*; nam s. Doctor aperte dicil, se de hac quaestione *non disserere*. Confutantur scilicet lutoristae miles, non secus ac confutantur lutoristae rigidi; quia quisquis docet ac defendit, licitum esse usum opinionis eliam minus probabilis, a fortiori docet et

défendit ad honeste agendum non requiri pro libertate *opinionem probabilissimam*, quam requirebant miles lutoristae ac multo minus opinionem *moraliter certam*, quam exigebant *lutoristae rigidi*; quos ideo s. Doctor non dicil hac dissertatione confulaios remanere, quia iam dixerat, eam sententiam ab Ecclesia esse damnatam.

76. Sed eliam quod allinet ad sententiam probabiliorisiarum, verba illa s. Doctoris « *tantum igitur hic disserendum de tertia* 'nempe probabiliorisiarum) *et quarta sententia* (nempe probabilislarum) » strictiori sensu, quam per se illa sonent, sunt accipienda. Iam enim diximus, ex duplici capite probabiliorislas dissonare a probabilislarum illosque in probabilistarum doctrina impugnare usum licitum opinionis probabilis tum si haec sit aequae probabilis ac opinio pro lege, tum eliam ac nullo magis, si opinio pro libertate minus probabilis appareat, ac opinio pro lege. Porro s. Doctor in praesenti Dissertatione nullo modo disserit de opinione *aeque probabili*, nisi forte quatenus argumenta ab ipso allata eliam quoad hanc pariem per se explodunt doctrinam probabiliorisiarum, non secus ac sententias tutiorislarum refutant; sed totus conflictus ex professo versatur circa eam pariem quaestionis, quae respicit usum opinionis probabilis in concursu probabilioris.

77. El re quidem vera si argumenta inspicias, quibus s. Doctor utitur ad Ihesim suam firmandam, ea sane vel ad unicum dium scopum per se tendere, vel certe in eundem tantummodo scopum a s. Doctore adhiberi reperis.

El quoad argumentum ab auctoritate pelitum, quotquot textus Doctorum ibi afferuntur, expresse de probabili in concursu probabilioris disserunt el in fine η. II. haec legimus: « Celerum Christianus Lupus... referi el probat, s. Hieronymum, Theodorem, s. Fulgentium, s. Alexandrum aliosque plures Patres docuisse el usos luisse *opinionibus minus probabilibus, tutioribus ac probabilioribus omissis* el ostendit adhuc Summos Pontifices el Ecclesiam catholicam semper permisisse *usum probabilis, probabiliori relictam* ».

Item n. 21. videbis argumentum urgeri, quod nulla lex existat sequendi probabilia. « Peto (inquit s. Doctor) ab adversariis, ul indicent, si possunt, tibinam lex haec sil scripta, quod teneamur inter opiniones probabiles probabiliores sequi »: quod argumentum, uti palet, nisi de probabili in concursu probabilioris vim non habet. Quod idem dicendum de argumento, quod η. 47. s. Doctor sumit ex incommodis contrariae sententiae. Etenim (inquit) * si adesset lex sequendi opidiones probabiliores, utique adesset necessario simul obligatio opiniones probabiliores inquirendi, ul bene arguunt Suarez, Sanchez, Laymann... At quis non videt, hoc esse onus moraliter intolerabile, utpote innumeris scrupulis, perplexitatibus et periculis errandi obnoxium?»

I

I

.]

I

Abs re itidem, nisi quaestio esset de probabili in concursu probabilioris, s. Doctor sic uteretur argumento inde sumpto n. 44.: «Quia nisi licitus esset usus benignae sententiae, omnino turbaretur ordo obedientiae superioribus debitae». Ut enim subdit n. 45.: «Ut subditus possit obedire, cum opinio rei praeceptae videtur ipsi minus probabilis, necesse est ut teneat, superiorem posse (licite) praecipere et prudenter praecipere, quoties praecipit ex illa opinione minus probabili ac proinde indicare debet, licitum esse illam sequi etiam in concursu probabilioris».

Id ipsum dicito de argumento, quod s. Doctor hinc elicit n. 42.: «quia si esset obligatio sequendi probabiliora, magna interveniret difformilas in observantia legis». Quam in rem subiungit: «Si ad observantiam legis regula maioris probabilitatis tenenda erit, necessario legis observantia difformis evadere debet; cum enim variae sint mentes hominum etiam sapientum, saepe accidit, quod opinio, quae uni probabilior est, alteri minus probabilis videbitur, ita ut hic lege adstringatur, alter non: imo eadem persona hodie lege non tenebitur, cras sic; quia eadem actio hodie videbitur ipsi probabilius licita, cras probabilius illicita ».

78. Dixi insuper ea quoque argumenta, quae alioquin vim habent etiam contra luterianos et contra probabilioristas ubi isti contendunt, sequendam tutiorem in concursu opinionum aequae probabilitatis, hoc tamen loco a s. Doctore tantummodo pro thesi *de probabili in concursu probabilioris* adhiberi.

Eiusmodi est prima ratio pro thesi sua n. 18., nempe: *Quia lex dubia non obligat*. Nam postquam ad stabiliendum hoc principium multa s. Doctor congegit, hoc mere consectorium pro re sua deducit n. 20.: «El tunc sequens opinionem pro libertate, *etsi minus probabilem*, ageret non contra legem, sed contra sententiam asserentem, adesse legem. Denique vellent fautores rigidae sententiae mundum obstringere ad observandas tanquam leges omnes illas innumerabiles opiniones, *quas probabiliores ipsi arbitrantur*. Fautores autem benignae sententiae volunt leges servari ut leges, opiniones autem ul opiniones, quae nunquam vim legis habere possunt ».

Idem apparet, ubi s. Doctor secundam evolvit rationem n. 37., scilicet: «*quia lex ut obliget, debet esse sufficienter intimata* ». Conclusionem enim pro thesi sua s. Doctor hanc uncam inde inferi n. 38.: «Palet igitur ex praefato textu s. Thomae, legem non posse dici salis intimatam *per solam opinionem probabiliores*... Ergo etiamsi alicui *probabilius appareat*, adesse legem prohibentem; nequit tamen dici, quod ipse legem sciat, quando probabiliter adhuc putat, illam non existere ».

Concludamus itaque, suspicionem forte alicui obortam, quod in hac Dissertatione s. Doctor vindicandam sumpserit ex professo aliam doctrinam, quam quae communissima sententia ab ipso appellatur, nempe li-

citum esse usum opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege, hanc suspicionem, inquam, omni carere fundamento et ex argumentis a s. Doctore adhibitis pro sua thesi firmanda prorsus inanem apparere.

79. Eadem autem redit conclusio, si considerentur adversariorum objectiones, quas sibi solvendas s. Doctor proponit, obiectiones, inquam, non quae impetunt generalia principia ad thesim evincendam a s. Doctore adhibita n. praec., sed quae thesim ipsam per se impetunt.

Ita v. gr. n. 23. ubi s. Doctor sibi obiicit: « Obiiciunt et sic dicunt: omnis actio ut sit honesta, conformanda est legi aeternae; quomodo igitur potest aliqua actio esse honesta, si *minus probabiliter* conformis aeternae legi apparet?

Item n. 24.: « Quomodo prudenter agere dici poterit, qui aliquam opinionem putat *minus probabilem* et eam sectatur? »

Item n. 32.: « Quando, dicunt (adversarii), pro lege *probabilior opinio* seu ratio assistit, sat illa legem elucidat et ad legem adstringit ».

Et rursus n. 32.: « Nec valet dicere, quod cum apparet *probabilior* aliqua opinio pro lege, tum *maior illa probabilitas* legem declarat scientiamque legis iam exhibet ».

Rursus n. 33.: « Obiiciunt, quod veritas cognita procul dubio sequenda est: sicut igitur quando veritas certo apparet stare pro lege, tenemur eam sequi, ita et quando res apparet verisimilior ».

Rursus n. 36.: « Sallem, dices, praesumi legislatorem velle obligare subditos ad sequendas *opiniones probabiliores* pro lege ».

Iterum n. 54. sic obiicitur: « Sed dices: si per indicium directum aliqua opinio est *minus probabilis*, quomodo per indicium, quod dicunt reflexum, potest evadere probabilior? »

Et rursus n. 62.: « Dices: Si licebit operari *cum opinione minus probabili*, cur non licebit operari cum dubio, dum in utroque idem periculum incurritur? »

Quemadmodum igitur (ut alia plura haec omittamus) ex argumentis, quibus s. Doctor thesim confirmat, illa et ex obiectionibus, quas diluendas sibi proponit, manifestissimum fit, totam hanc dissertationem per se et ex professo directam a s. Doctore fuisse non quidem ad confutandam aut rigidiorum aut mitiorum probabilistarum sententiam, vel ad defendendum licitum usum opinionis probabilis in concursu opinionis aequali aut fere aequali probabilitate praeditae, sed ad propugnandam contra probabilioristas eam probabilisticae doctrinae partem, quae asserit et defendit, licitum esse usum opinionis probabilis in concursu *etiam probabilioris* pro lege.

80. Celerum postquam s. Doctor apposis Dissertationibus communissimam doctrinam, quam fuerat amplexus, defenderat tum contra mitiores probabilistas, tum contra probabilioristas quatenus hi negabant licitum

usum opinionis solide probabilis eliam in concursu probabilioris, illud unum demum supererat, ul praedictam communem doctrinam defenderet etiam contra probabiliorislas quatenus contendebant, sectandam esse tutiorem, quando opinio pro libertate sil aequae probabilis ac opinio pro lege.

Id vero s. Doctor aggressus est et praestitit in Dissertatione italice conscripta ann. 1762., quae deinde versa latine cernitur in editione Bassanensi Theologiae Moralis ann. 1773. el quoad substantiam inserta deinde fuit eiusdem Theologiae editionibus usque ad postremam Bassanensem ann. 1785.

Et, ut videtur, maluisset quidem s. Doctor, ul nova haec dissertatio insereretur tractatui *de Conscientia* in editione Theologiae, quae in lucem prodixit ann. 1763. Sed cum opus typographicum non modo tunc inchoatum, sed longius protractum iam esset, desiderium s. Doctoris expleri tunc non potuit el quinta illa Editio Theologiae non aliam dissertationem praefert de morali systemate, quam quae contra tutiorislas conscripta iam inde ab ann. 1753. in secunda, tertia et quarta Theologiae editione legebatur.

81. Novo porro huic, opusculo italice conscripto s. Doctor hunc praefixit titulum: *Breve Oissertagione dell'uso moderato delVopinione probabile*». Duas autem quaestiones ibi tractandas s. Doctor sibi assumit, scribens: « Due sono le questioni, che intendiamo di esaminare nella présente disserlazione. La prima, se sia lecilo segnitare l'opinione meno probabile. La seconda, se ossendo due opinioni opposle egualmenle o quasi egualmenle probabili, sia lecito seguire la meno luta ».

At harum prior, quam brevissime s. Doctor expedit, reipsa non alio spectat, nisi ad depellendam calumniam, quam impingere probabiliorislae solebant benignae sententiae a s. Alphonso ann. 1749. el 1755. iam propugnatae. De qua calumnia s. Doctor in line huiusce novae dissertationis scribit: « Lascio poi qui di rispondere ad altre obbiezioni, che oppongono gli avversarii contra *il probabilismo*; perché quelle impngnano propriamente l'uso *dell'opinione notabilmente meno probabile*., che sta per la *liberté* ».

El hanc quidem calumniam s. Doctor memoraverat iam inde ab anno 1749. eamque perperam intorqueri contra benignam sententiam ibi a se propugnatam, sic testabatur §. L: « Obiicit Natalis Alexander, academiam Parisiensem propositionem damnassee hanc: *Omnem probabilitatem, sive extrinsecam sive intrinsecam, in conscientia satisfacere putamus nec exemplis urgebimus; ubique enim eodem omnino modo philosophamur*. Sed ibi nil aliud proscriptum esse, bene ait Croix lib. 1. n. 323. *quam usum Ulimitatum sententiae probabilis, quem nec sententia benigna admittit*, cum damnata sit similis propositio 3. ab Innocenlio XI ». Et rursus hanc accusationem calumniose intentari benignae

sententiae s. Doctor, ul superius vidimus η. 42-44., ostendit in suis adversus Adelphum Dosilheum apologiis.

82. Dixi, s. Doctorem brevissime sê a prima hac quaestione expedivisse. Et reipsa totum gravissimae huius quaestionis examen ne unam quidem illius Dissertationis pagellam occupat. « In quanto alia prima questione (*inquit s. Doctor*) presto ci sbrigheremo, perché la risohrzione l. troppo chiara. Diciamo, che non è lecilo di seguire l'opinione meno probabile, quando Γ opinione che sla per la legge è nolabilmente e certamente più probabile; perché allora Γ opinione più tula non è già dubbia (intendendo con dubbio stretto, siccome si dirà nella seconda questione), ma è moralmente o quasi moralmente certa, avendo per sè un fundamento cerlo d'esser vera; dove all'incontro Γ opinione meno luta e molto meno probabile, non ha tal fundamento cerlo d'esser vera. Ond'è che allora questa rimaue lenuamente o almeno dubbiamente probabile a confronto dell'opinione più lula; e perciô non è prudenza, ma imprudenza grave il volerla seguire ».

Nihil autem interest heic immorari, ul ostendatur hanc quaestionem el thesim a s. Doctore heic propositam loto caelo diversam esse a quaestione ac thesi, qua s. Doctor antea statuit ac propugnavit, licitum esse usum opinionis solide probabilis eliam in concursu probabilioris pro lege. Id enim iam superius n. 5. et seqq. late el evidenter ostensum est.

83. Quod vero s. Doctor in hac dissertatione lotiis in eo sit, ut exclusive sibi proposuerit disserere de hypolhesi duarum propositionum aequae aul quasi aequae probabilium, ex verbis eius palet, ubi de secunda quaestione mox ita incipit: « In quanto poi alla seconda questione, *che qui di proposito ed a lungo esaminerenio*, diciamo, che quando Γ opinione men lula è egualmente probabile, puô lecilamente seguirsi, perché allora la legge è dubbia, e perciô non obbliga, per ragione dei principio cerlo, siccome vedremo qui, essere indubitabile seconde le dollrine di s. Tommaso, che la legge dubbia non puô indurre un'obbligazione certa ».

Probe notentur ea verba: *che qui di proposito ed a lungo esaminerenio*; videlicet quemadmodum in Dissertatione editionibus Tbeol. Moral, ann. 1753. 1757. 1760. 1763. inserta s. Doctor contra mitiores tuliorislas disputans scribebat η. I.: « *Hic tantum operae pretium puto agere de quaestione*, utrum licitus sil usus opinionis probabilis omissa tutiori, saltem si opinio libertati favens firmiori fundamento nitatur *: quemadmodum in Dissertatione ann. 1755. n. 3. contra antiprobabiliorislas, quatenus negabant licitum esse usum opinionis solide probabilis in concursu probabilioris praemiserat: « *Tantum igitur hic disserendum de tertia* (probabilioristaruni) et quarta (probabilislarum) sententia, quarum ultimam benigniorem el communissimam probandam aggredimur, nempe licitum esse nli opinione probabili eliam in concursu probabilioris pro lege,

semper ac ilia cerium el grave habeat fundamentum: ila posterioris huius dissertationis scopum specialem s. Doctor innuit monendo, se ex professo et fuse, quod antehac non praestiterat, de supradicta thesi velle disserere.

Et hoc quidem monitum in latina quoque eiusdem dissertationis editione reperimus ann. 1773., ubi n. 3. legitur: < *Quod ad alteram refert quaestionem, quam nunc accuratius et latius discutiemus, dico etc.* Et cum haec dissertatio, ut sup. n. 80. diximus, sequentibus Theologiae Moralis editionibus fuerit quod substantiam adiuncta cum titulo *moralis systematis*, hinc el in postrema ann. 1785. n. 57. tract, *de Conse*, legimus: « Quod ad alleram quaestionem spectat, *quam latius hic discutiemus*, dico etc. ». Hisce verbis nimirum s. Doctor plane significat, alias se salis hanc doctrinam defendisse, lum quando benignam sententiam de licito usu opinionis probabilis etiam in concursu probabilioris propugnavit, lum quando contra lulioristas evicit licitum usum opinionis aequae probabilis aut saltem probabilioris in concursu probabilis pro lege: nunc vero se hanc etiam communissimae doctrinae pariem explanare ex professo ac vindicare velle (a).

84. Sed quidpiam gravioris adhuc momenti circa hanc dissertationem considerandum occurrit. Inter eos, qui eximia s. Alphonsi merita eo potissimum adducunt, ul novi systematis moralis parens el anchor dici debeat, sunt qui aequiprobabilismi systema quodammodo in hac dissertatione inchoatum a s. Doctore perhibent. El re quidem vera nimis aegre systematis huius vestigium aliquod in anterioribus s. Doctoris scriptis invenissent. Nam aul inspicimus dissertationem contra lulioristas, quae in Theologiae moralis editionibus II. III. IV. V. legitur el cum in ea defendatur licitus usus opinionis minus tutae *saltem s> firmiori fundamento nitatur* prae opposita, istum *aequiprobabilismum* in ea non invenimus; aul inspicimus duas dissertationes, quibus ann. 1749. et 1755. s. Doctor contra probabilioristas defendit, licitum esse usum opinionis solide probabilis *etiam in concursu probabilioris* el heic pariter aequiprobabilismum non reperimus. Necesse ergo fuit, ut hi recentiores originem aequiprobabilismi ducerent ah ann. 1762., quo primum contra alleram probabilioristarum rigidam sententiam in ista dissertatione coepit ex professo defendere, licitum esse, usum opinionis minus lutae, quoties sil aequae aut quasi aequae probabilis, ac sit opposita pro lege.

(a) Ordo logicus forte postulabat ut prius defenderetur sententia: licere sequi opinionem probabilem pro libertate m concursu aequae probabilis pro lege, deinde ea, quae difficilior est, licere sequi opinionem probabilem pro libertate, in concursu etiam probabilioris pro lege: verum quod aliquid serius aut ocyus defendatur, non tam pen let ex nexu logico rerum. quam ex extriosecis circumstantiis, puta adversariorum impugnationibus, opportunitate pro certo tempore alicuius doctrinae et huiusmodi. CL n. 93. seqq. E.

85. Al enim haud leviter mirari subit, quomodo recentiores isti non adverterint, integrum probabilismi systema io hac quoque dissertatione cerni, utcumque in hac s. Doctor, ul supra diximus, unam dumtaxat ipsius systematis partem ex professo luendam sumat.

El sane prima quaestio a s. Doctore sic proponitur: * La prima, se sia lecito seguirla *V opinione meno probabile* ». Manifestum porro est, quaestionem, sic propositam, pro sua generalitate plures continere quaestiones. Cum enim opinio el esse el dici possit *minus probabilis*, lum si simpliciter probabilior, lum si probabilissima, lum etiam si *certe et notabiliter probabilior* (quae, ul supra vidimus, gravioris ponderis ceusetur, quam probabilissima) sil opposita pro lege, iam omnes hasce quaestiones complectitur generalis illa quaestio, quae in s. Alphonsi verbis proponitur.

At vero nunquid s. Doctor respondendo negat generatim, licitum esse usum opinionis *minus probabilis* in qualibet trium illarum hypotheseon? Minime sane; ut enim vidimus, respondet: « Diciamo, che non è lecito di seguirla l'opinione meno probabile, quando l'opinione che sla per la legge, è *notabilmente e certamente più probabile*; perché allora l'opinione meno tuta... *rimane tenuamente o almcno dubbiamente probabile* a confronto dell'opinione più tuta ». Ergo s. Doctor nullum licet damnat usum opinionis minus probabilis, nisi quando opinio pro lege *est certe et notabiliter probabilior*; de qua egregius p. Haringer, ul sup. vidimus n. 14., scribebat: «Ad certitudinem moralem proxime accedit opinio nullo, valde aul *notabiliter probabilior*, quae non iam est stricte dubia, sed moraliter aut quasi moraliter certa el opposita lit *tenuiter probabilis* ».

Non damnat igitur sententiam, quam prius ipse defenderat, licitum esse usum opinionis solide probabilis in concursu probabilioris. Quinimo distinctionem inter hanc communissimam doctrinam a se propugnatam el sententiam, quam heic damnat ipse clarissime sic exhibet in Dissertatione ann. 1755.: « Recte respondent Auctores nostri (videlicet probabilistae), falsum esse, maiorem probabilitatem elidere minorem, nisi... opinio probabilior habeat pro se tam convincens argumentum, ul contraria vere improbabilis, vel non amplius graviter el certo probabilis videatur. Secus tamen dicendum, si excessus non sil *notabilis*...', tunc enim opinio minus probabilis gravi sua probabilitate minime destituitur ».

Porro ul affirmari possit, s. Doctorem in hac dissertatione proponere incepisse aequiprobabilismi systema, non sufficit quod in ipsa asseratur licitus usus opinionis probabilis in concursu aequae probabilis, nisi ulterius quidpiam in ea ostendatur, per quod aequiiprobabilismus a comimini systemate simplicis probabilismi secernitur ipsumque excludit. Atqui haec dissertatio nullo modo simplicem probabilismum excludit, sed mere huius

systematis partem defendit; excludit autem ea, quae per se in systemate quoque simplicis probabilismi excluduntur. Ergo nullum fundamentum apparet, quod suadeat, aequiprobabilismi systema a s. Doctore heic proponi coepisse.

86. Sed dixi insuper, integrum in hae dissertatione cerni simplicis probabilismi systema. Siquidem s. Doctor in ea non modo tunc solum reiicit et damnat usum opinionis minus probabilis, cum pro lege stat opinio certe et notabiliter probabilior, videlicet moraliter aut quasi moraliter certa; sed positive affirmat et docet, extra hanc hypothesim licitum esse usum opinionis libertati faventis.

Et hoc quidem vel ex eo tantum deduci posset, quod usum opinionis minus probabilis tunc solum improbat seu illicitum, quando summa illa pro lege militat probabilitas. Et sane aut dicendum est, nullum dari medium inter opinionem aequae cum opposita probabilem et opinionem illam illa notabiliter probabiliorem, vel prope moraliter certa dici queat; aut concedendum est iuxta s. Doctorem licitum esse etiam usum opinionis probabilis in concursu probabilioris, quae summum illum probabilitatis gradum non attingat. Quaestio enim, quam s. Doctor ibi proponit, exigit, ut quidquid illiciti haberi potest in usu opinionis minus probabilis, in responso appareat.

At vero quod eiusmodi medium inter binos illos probabilitatis gradus non detur, nempe quod nulla excogitari possit opinio probabilior, quae vel dubiam tantummodo aut ita tenuem praeponderandam habeat prae opposita, vel *pro nihilo reputanda sit*, vel tanta praepolleat praeponderantia, ut prope moraliter certa appareat, enimvero, vel alias diximus, paradoxum est communi omnium theologorum et philosophorum sensui repugnans, neque minus a s. Alphonsi doctrina abhorrens. Quippe s. Doctor, non secus ac Doctores omnes, dilucide distinxit opiniones ita, ut spectato rationum auctoritatisve pondere, alia sit *probabilis*, alia *probabilior*, alia *probabilissima*, alia *moraliter aut quasi moraliter certa*. *Probabiliorem* autem definivit, *quae nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur*. Cum ergo admittendae sint opiniones probabiliores, quae neque ad censum *aeque probabilium*, neque ad speciem *notabiliter probabiliorum* pertinent et cum in earum concursu s. Doctor non abnuat, immo alibi docuerit licere usum opinionis probabilis: concedendum prorsus est, iuxta s. Doctoris sententiam, licitum esse usum opinionis probabilis in concursu probabilioris, quae summum illum probabilitatis non attingat gradum, unde opposita tenuiter vel dubie probabilis evadat.

87. Sed ostendendum et illud est, etiam in hac dissertatione ann. 1762. s. Doctorem positive docere, licitum esse usum opinionis minus probabilis, quando opposita pro lege non attingit notabilem illam atque summam

probabilitatem, quae contrariae probabilitatem adimat; quia nempe quousque opinio pro libertate manet probabilis, dubia remanet lex, atque adeo non obligat. Atqui id facillime simul el manifestissime ostendi potest.

Sic enim in hac dissertatione scribit s. Doctor n. 10. « Ultimamente a' nostri tempi il dolo p. Eusebio Amort ha difeso forlemente questa *nostra sentenza* nella sua teologia morale e scolastica stampata in Bologna nell'anno 1753., dopo essere stata fatta emendare in Roma da Benedetto XIV.... Scrive l'Autore, che *dove l'opinione per la legge non appare evidente, e notabilmente più probabile, si moralmente certo, che non vi si legge, che obbliga*, dicendo, che Iddio secondo la sua provvidenza, quando vuole che obblighi alcuna sua legge, è lenuto a renderla evidentemente e notabilmente più probabile ». En igitur quomodo, s. Alphonso docente, lex cesset atque adeo liceat opinionem probabilem sequi, quoties opinio pro lege evidenter el notabiliter probabilior non appareat. Dicit enim cum Amort, extra hunc casum, certum esse moraliter, legem obligantem non adesse.

Pari modo ibi ratiocinatur s. Doctor ex quodam s. Augustini textu. Ita ille n. 10.: « Si aggiunge quel che dice s. Agostino, il quale con brevi parole conforma tutto quel che si è detto: *Quod enim nec contra fidem neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter esse habendum*. Si noti la parola *convincitur*, sicchè secondo la dottrina di s. Agostino *a noi si lecita ogni azione, purchè non siamo convinti e moralmente certi, che ella sia contro la fede o contro i buoni costumi* ». Atqui opinio probabilior, in cuius concursu s. Doctor cum probabilistic docuerat licitum esse usum opinionis minus probabilis, non reddit nos moraliter certos de actionis inhonestate. Vid. supr. n. 21. Ergo etiam in hac dissertatione docet, licitum esse usum opinionis probabilis in concursu probabilioris.

Idque confirmatur ex iis, quae inferius s. Doctor ita addit: « Perché (domando) i dottori antichi comunemente hanno insegnato, che dove la legge è oscura né per quella vi si alcun testo di Scrittura o determinazione della Chiesa o evidente ragione, niuna azione dee condannarsi di colpa grave, se non perché gli autori menlovali hanno avuto per certo, che la legge dubbia non obbliga? »

El non mullo post: « s. Tommaso giudica, essere incusabile solamente colui, che siegue l'opinione d'alcun maestro *contro un chiaro testo della Scrittura o contro qualche sentenza comune de' dottori e conforme al sentimento della Chiesa* e non già chi siegue un'opinione, che non apparisce esser certamente contraria alla divina legge, come appunto notò Giovanni Nyder sopra il citato testo di s. Tommaso ».

El infra: « Secondo s. Tommaso e s. Antonino, dove la vérité non è manifesta, la legge, come dubbia, non obbliga ».

Atqui licet opinio pro lege probabilior appareat (vocem *probabilior* eo sensu accipimus, quo s. Alphonsus cum celeris omnibus doctores eam definit), tamen nec potest dici *veritas manifesta* neque *manifesto Scripturae textui aut evidenti rationi* aequiparari potest neque opposita opinio dici potest *certe contraria legi divinae*. Ergo hanc sequi, non obstante maiori probabilitate opinionis pro lege, iuxta doctrinam in hac dissertatione expositam omnino licitum est.

Manifesto ergo patet in hac quoque dissertatione integrum reperiri probabilismi systema, utcumque s. Doctor in ea speciatim refutandam sumat sententiam probabilioristarum, quatenus in duarum opinionum aequae probabilitum conflictu contendebant, tutiorem esse sequendam.

88. At vero si vel pauca haec satis evincunt, originem illius aequiprobabilismi, qui simplici probabilismo contrarius dici possit, frustra in hac s. Doctoris dissertatione inquiri, ubinam denique inveniri huiusmodi aequiprobabilismus poterit? Certum est enim, systema morale, quod in posterioribus editionibus Theologiae moralis s. Alphonsi legitur, praeter quaedam additamenta nihil nobis, nisi hanc dissertationem exhibere. Integrum igitur probabilismi systema vel in postremis s. Doctoris ethicis propositum nobis reperimus.

El sane editio sumatur Theologiae moralis ann. 1785., cui postremas s. Doctor curas adhibuit. At nonne in *Systemate morali* huic editioni inserto duo illa apparent, ex quibus integrum probabilismi simplicis systema servitum superius deduximus?

Alterum eorum est, quod s. Doctor non omnem damnat usum opinionis minus probabilis, sed restricte hunc usum tunc solum dicit illicitum, si opinio minus probabilis prae opposita certe et notabiliter probabiliori, evadat tenuiter aut saltem dubie probabilis.

Atqui hoc disserte etiam in postrema dissertatione n. 55. 56. ila enunciatur: « Praesenti dissertatione duas nobis proponimus quaestiones discutendas. Prior est, an licitum sit sequi opinionem minus probabilem, relictam probabiliori, quae stat pro lege... » Circa primam quaestionem citius me expediam; resolutio enim est patens. Dico igitur, quod si opinio, quae stat pro lege, videatur *certe* probabilior, ipsam omnino sectari tenemur nec possumus tunc oppositam, quae stat pro libertate, amplecti... Dixi *certe* probabilior; quia dum opinio pro lege est certe et sine ulla haesitatione probabilior, tunc opinio illa non potest esse nisi *notabiliter* probabilior. Et eo casu opinio tutior non erit iam dubia (intellige de dubio stricte sumpto...), sed est moraliter aut quasi moraliter certa... Unde tunc licet, quod opinio minus tuta... remaneat aut tenuiter aut saltem dubie probabilis respectu tutioris ».

El haec quidem per se sufficiunt ad excludendam opinionem *aequiprobabilismi*. Systema enim aequiprobabilismi excludere debet sententiam

probabilismi propriam, quam etiam s. Alphonsus invide propugnavit, nimirum licitum esse usum opinionis solide probabilis etiam in concursu probabilioris. Atqui, prout superius n. 36. iam vidimus, haec sententia nullo modo excluditur per s. Doctoris responsum ad primam illam quaestionem (quod responsum alioquin ipse manifestum dicit et patens); quia in hac sententia opinio pro libertate non tenuiter aut dubie, sed certe et solide, etiam in concursu probabilioris, remanet probabilis. Ergo.

89. Sed et alterum, in quo probabilismi systema elucet, in postrema s. Doctoris dissertatione cernitur: videlicet positive ex ipsa dissertatione arguitur, licitum esse usum opinionis minus probabilis, quoties opposita pro lege opinio non polleat eiusmodi probabilitatis excessu, ul opinio pro libertate aut tenuiter aut saltem dubie probabilis appareat.

Et quidem ad rem conficiendam sufficeret advertere, ea omnia, quae superius n. 87. ex dissertatione ilalice edita au. 1762. deprompsimus, in postrema quoque hac dissertatione haberi. Illa v. gr. n. 70. legimus: «s. Augustinus brevibus locutus, quod dicimus, confirmat: *Quod enim nec contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur* (nota *convincitur*), *indifferenter esse habendum*. Quaelibet igitur actio nobis permissa est, modo convicii aut moraliter certi non simus, illam contra fidem aut bonos mores esse ».

Sed omittamus haec reliquos s. Doctoris textus supra n. 87. allatos, in quibus ex s. Thoma, s. Antonino aliisque auctoribus antiquis et ex Eusebio Amort rem confirmat. Latine quippe versos et ex postrema hac dissertatione sumptos, superius n. 55, 56. attulimus.

90. Potius igitur inventa quaedam alia ex postrema hac s. Alphonsi dissertatione delibare, in quibus emicat principium simplicis probabilismi proprium, licitum nempe esse usum opinionis, quandocumque non opponatur certae rationi, quae illius probabilitatem auferat.

Sic itaque s. Alphonsus n. 70. post allegata quaedam s. Bernardi verba: « Ait itaque s. Doctor, quemque luto procedere, eas opiniones sequendo, quae certae rationi aut auctoritati, (piae sit tanti momenti, ut nemo ab illa desciscere possit, se non opponunt ».

Et n. 63.: «Dicimus igitur, neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi illa vel certa alicui manifestetur. Posito enim, vel vidimus, quod lex necessario est promulganda, ut obliget: si promulgatur lex dubia, promulgabitur dumtaxat dubium, opinio sive quaestio, an adsit lex prohibens actionem, sed non promulgabitur lex. Hinc omnes ad asserendum conveniunt, quod lex vel obliget, debet esse certa et manifesta debetque uti certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur ».

Et n. 61. post allatum s. Thomae textum subdit: «Ratio patet, cur lex debeat esse certa; quia cum lex iuxta s. Doctorem sit mensura vel regula, qua homo mensurari ac regulari debet circa suas actiones, ne-

quaquam ille recie mensurari ei regulari poiest, nisi mensura et regula sit certa, ut obliget, quin et homini innotescat ».

El n. 65. ubi s. Thomae auctoritatem urget: « s. Thomas hoc morale principium absolute profert: *Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti*. Ab omnibus philosophis cum b. Thoma docetur distinctio inter opinionem et scientiam: *opinio* denotat cognitionem dubiam aut probabilem alicuius veritatis; *scientia* vero cognitionem certam ac patentem significat ».

El rursus n. 78.: « s. Thomas semper conformis fuit, nos instruens, leges certas esse debere, ut obligent; in cunctis enim locis, ubi de hac materia sermonem habuit, semper usus est verbis expressis, quae hanc esse mentem suam clare ostendunt ».

Dissertationem denique sic s. Doctor n. 84. peremptorie concludit: « Tandem ab omnibus, quae heic exposita sunt, firmiter confirmatur principium a s. Thoma nobis traditum, quod lex, nisi sit sufficienter ac certe promulgata, non obligat. Deinde concluditur, quod *nisi opimo, quae stat PRO LEGE, SIT AUT CERTA AUT SALTEM CERTE PROBABILIOR, PROUT AB INITIO DIXIMUS, EAM SEQUI NON TENEMUR* ».

Hinc vero nullum profecto patet effugium: revocentur enim verba s. Alphonsi sup. n. 88., ubi semel explicans dicit, opinionem *certe probabilior* perinde esse ac *notabiliter probabilior*; deinde revocemus huc verba doctissimi et eximii interpretis operum s. Alphonsi, P. Haringer: « *Ad certitudinem moralem, inquit, proxime accedit opinio... notabiliter probabilior, quae non iam est stricte dubia, sed moraliter aut quasi moraliter certa, et opposita fit tenuiter probabilis* ». Dissertissime ergo s. Doctor Alphonsus et quidem in dissertatione postremis curis ab ipso adornata, expolita et aucta, profitetur et docet, licitum esse usum opinionis etiam minus probabilis, quousque probabilioris pro lege laetus non appareat excessus, ut haec prope moraliter certa, illa vero tenuiter aut saltem dubie probabilis censenda sit.

Et cum ista norma, a s. Doctore expresse tradita, optime componatur cum communissima simplicis probabilismi sententia, nimirum licitum esse usum opinionis solide probabilis etiam in concursu probabilioris pro lege, concludendum est, integrum probabilismi systema a s. Doctore Alphonso ad vitae usque exitum fuisse admissum atque adeo admitti non posse nec debere aequiprobabilismi systema, quatenus a simplici probabilismo distinguitur eique opponitur, a s. Doctore Alphonso invectum ac propugnatum fuisse.

91. Aequè heic omittendum illud est, quod s. Doctor scribit in *Monito*, quod ipse etiam postremae *Systematis moralis* editioni adiunxit n. 85. cum hoc Ululo: *Monitum, in quo exponitur Decretum S. C. Generalis Inquisitionis Romae conditum ann. 1764. circa usum opinio-*

num probabilium: quod quidem decretum contra doctrinam s. Alphonsi obiecerat P. Vincenlius Paluzzi; quippe quod damnabat folium undecim theses continens cum titulo: *Probabilismus publicae disputationi ven. Cbro Avisiensi exercitii causa cxqwsitus contra probabiliorismum stricte talem, utpote negotium perambulans in tenebris*. El cum prima illarum thesium his verbis constaret: *Probabilismus noster versatur circa haec tria: Licet sequi probabiliorum pro libertate, relicta minus probabili pro lege: Licet sequi aequae probabilem pro libertate, relicta aequae probabili pro lege. Licet sequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege*: mirum, quantopere sibi Paluzzi, hoc telo instructus, de victoria contra s. Alphonsum blandiretur.

Scribit porro s. Doctor n. 86. dubitatum fuisse, *an damnatae essent singulae theses in particulari* el subdit: < Verumlamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit; cum enim proscriptio praedicti folii deinde iussu eiusdem S. C. inserta fuisset in indice librorum prohibitorum, non dictum luit, *folium et theses in illo expositae...*, sed simpliciter dictum fuit: *Plagula undecim thesium, cui titulus: Probabilismus disputationi etc.* Quapropter in praesenti declaravit S. C., esse tantum praefatam *plagulam* proscriptam, idest tantum chartam sive folium undecim thesium, non autem omnes el singulas theses. El revera cum de hoc dubio litteras dedissem, ut certior de hoc omnino fierem, ad duoss. Inquisitionis Romanae consullores, nempe ad reverendiss. P. M. Thomam Augustinum Ricchini Sacri Palatii Magistrum adque reverendiss. P. M. Pium Thomam Schiara S. C. Indicis secretarium; ambo mihi responderunt, *minime prorsus in Decreto S. C. vetitum fuisse prohibitismum nec quoad primam nec secundam nec tertiam propositionem de opinione minus probabili pro libertate* ».

Quisnam vero, vel hisce lanium perpensis, illico non videat, a qualibet nedum veri, sed et verisimilis specie abhorrere, quod s. Doctor Alphonsus damnare ul illicitum voluerit aul usum opinionis minus probabilis aut generatim probabilismum, promi haec in catholicis scholis indicio S. C. Romanae sine noxa el tradebantur el defendebantur, dum ipsemel, morale suum systema exponens, ad sui systematis defensionem contra adversarios hoc S. C. iudicium adducit?

92. Quid vero, quod in Oper. *Horn. Apost.* n. 72. de hoc S. C. indicio disserens, memorat quidem *folium continens Propositiones, quae omnes probabilismo favebant, quarum quaedam erant, quae iustos excesse- rant limites*; sed addit: «Proscriptum utique fuit folium, sed non proscriptae fuere omnes Propositiones eiusdem; *carum enim aliquae iustae erant et innocentes?* » Atqui nemo non videt, profecto eas praesertim *iustas* el *innocentes* propositiones dici a s. Doctore in iis adiunctis debuisse, circa quas iudicium S. C. expresse noverat. Quodnam porro iu-

dicium S. C. expresse s. Doctor nossel, ipse ibidem enarrat: «Mihi rescripserunt (nempe magister S. Palatii el Secrelarius S. C. Indicis), a S. G. damnatum fuisse praedictum folium el theses, non vero propositionem aliquam particularem in dictis thesibus contentam, ideoque *damnatum non fuisse prôbabilismum neque quoad aequè probabilem, neque quoad minus probabilem libertati faventem* ».

Addit praeterea: «Scripsi amplius Emo Domino Cardinali Galli tunc Poenilentiario maiori el rogavi, ut meo nomine responsum requireret a proprio Summi Pontificis ore. Dictus Emus Dominus, postquam fuerat Pontificem allocutus, respondit mihi, non fuisse damnatas omnes folii propositiones, sed aliquas tantum in illo contentas, el *non damnatam fuisse aliquam propositionum illarum, quae disceptantur in scholis catholicis et a multis catholice propugnantur* ».

Cum itaque propositiones omnes, in damnato folio contentae, versarentur exclusive circa prôbabilismum et omnes probabilismo faverent; quaedam autem ex iis *iustos excederent limites*, quaedam vero iuxta ipsum s. Alphonsum *iustae essent et innocentes*; ad indicandum autem, quaenam ex undecim illis propositionibus iustae atque innocentes censendae forent, s. Alphonsus nullam aliam normam se secutum ostendat praeter s. Inquisitionis Romanae iudicium et iudicium Summi Pontificis, quem consulendum circa haec per Cardinalem Galli curavit; cum denique vi horum indiciorum, *primo* quidem declarentur innoxiae propositiones, *quae disceptantur in scholis catholicis et a multis catholice propugnantur*; propositiones alioqui *probabilismo faventes et in scholis catholicis disceptatae et catholice propugnatae* sint duae illae in prima Avisiensi thesi sic propositae: « Licet sequi aequè probabilem pro libertate, relicta aequè probabili pro lege. — Licet sequi opinionem minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege »: *secundo* expressius declaretur innoxius *probabilismus tum quoad aequè probabilem, tum quoad minus probabilem libertati faventem*; manifestissima se prodii conclusio probabilismi genuinum systema Ium quatenus defendit licitum usum opinionis probabilis ac minus lutae in concursu aequè probabilis et tutioris, tum quatenus licitum asserit ac propugnat usum opinionis minus probabilis in concursu probabilioris pro lege, a s. Doctore Alphonso post Apostolicae Sedis iudicium etiam in postremis elucubrationibus suis, iustum el innoxium declarari.

93. Illud explicandum nunc superest, qui factum sit, ul s. Doctor Alphonsus deinceps, idesl ab ann. 1762. praetermissis thesibus, (pias appositis disceptationibus defenderat vel contra tutioris ab ann. 1753. usque ad 1763. de licito usu *opinionis saltem probabilioris in concursu opinionis probabilis pro lege*, vel contra probabilioris ab ann. 1749. el 1755. de licito usu *opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege*,

propugnandae ac roborandae postremae thesi de licito usu opinionis probabilis minus lutae, omissa tutiori aequae probabili, totus institerit. El hinc quidem recentiores quidam, qui aequiprobabilismi systema inchoatum et invectum a s. Doctore tenent ann. 176*2., hanc opinionem confirmari putant, quod s. Doctor postmodum usque ad vitae exitum pro hac aequiprobabilismi doctrina pugnare perrexerit.

Verum huic animadversioni responderi facile potest, 1° ex historia rationem deduci, cur huic potius, quam ceteris systematis sui moralis partibus, defendendae operam s. Doctor dederit: *2° concludi exinde nullo modo posse, s. Doctorem systemati aequiprobabilismi, prout hoc simplici probabilismo opponitur, inhaesisse. Aequiprobabilismi enim systema exigit, ut reiiciatur sententia de licito usu opinionis probabilis in concursu probabilioris pro lege. Atqui iam innuimus, s. Doctorem in dissertatione ann. 176*2. et in postrema quoque anni 1785., in quibus ex professo defendit licitum usum opinionis probabilis minus lutae prae aequae probabili tutiori, nequaquam nuncium simplici probabilismo remisisse. Id ipsum autem etiam in aliis eiusdem argumenti disceptationibus contingere videbimus.

94. Quod itaque ad historiam attinet, vix dum s. Doctor ann. 176*2. dissertationem de licito usu opinionis probabilis, relicta tutiore aequae probabili ediderat, ecce opusculum prodiit cum titulo: « *La causa dei probabilismo richiamata all'esame da Monsignor de Liguori e novellamente convinta di falsità* ».

De opusculi huius auctore s. Doctor in Apologia, (pam illi opposuit, ita scribit (in monil. ad lector.): *11 mio oppoeitore fa chiamarsi Adelfo Dosileo; ma già si sa da per lutto, chi sia: nondimeno perché egli non vuol palesare il suo nome, neppur io voglio palesarlo. Egli premeile nell'Avviso a' lettori, essere stato cosirello a confutare *la mia dissertazione* per bene dei pubblico ed anche dell'anima mia. In quanto al primo, anche per bene dei pubblico io ho scrillo e serivo, acciocchè non reslino illaqueate le coscienze da un rigore non imposto da Dio».

En itaque manifesta ratio, ob quam s. Doctor eam probabilismi partem, quae licitum asserit usum opinionis probabilis, omissa tutiore aequae probabili pertractare et defendere rursus coactus esi.

95. Neque vero solus Vincenlius Patuzzi, sed alius quidam Religiosus epistolam per illud tempus dedit ad s. Alphonsum, in (pia praedictam dissertationem ann. 1762. acriter impugnabat. S. Doctor proinde eodem fere tempore, alleram edendam apologiam consuit el hunc illi praefixit titulum: *Ilisposta ad una lettera di un Tleligioso circa l'uso dell'opinione egualmente probabile*. Et reipsa quod ista Religiosi epistola speciatim ac directe insectaretur ihesirn de usu opinionis aequae probabilis, non solum suadet titulus appositus Apologiae a s. Doctore, sed expresse

id elucet ex his s. Doctoris verbis: « In primo luogo v. P. mi dice, meravigliarsi, ch'io dimostrando di far buona vita ed esemplare, tenga poi una dottrina poco sana col difendere l'uso dell'opinione egualmente probabile ».

Nihil ergo mirum, quod s. Doctor in hac quoque apologia controversiam ad hanc doctrinae communis seu probabilismi partem restrinxerit, quae nempe impugnabatur. Respondet itaque: « Padre mio, io giudico e vedo tutto l'opposto: vedo che la mia vita non è nè buona nè esemplare, ma lotta piena di difelli; all'incontro tengo, che il mio sislema circa del probabilismo, seconde quello che ne ho scritto nell'ultima mia Dissertazione data alie stampe, sia sanissimo e certo. Ivi giù mi sono spiegato, non esser lecito il servirai dell'opinione probabile e mono tula, quando l'altra, che sta per la legge, è *notabilmente e certamente più probabile*; perché in tai caso l'opinione più tuta non è dubbia, ma è *moralmente o quasi moralmente certa*. Ma è ben lecito all'incontro l'uso della probabile, quando ella è egualmente o quasi egualmente probabile, perché allora la legge è dubbia cou vero e stretlo dubbio e perciò non obbliga; poichè la legge incerta non può indurre un obbligo certo».

96. Quod autem in duabus istis Apologiis s. Doctor non defenderit aequiprobabilismum prout simplicis probabilismi systemati opponitur, res est manifesta.

El in primis nonne in allato textu usus opinionis probabilis lunc solum dicitur illicitus, quando opinio pro lege est *moraliter aut quasi moralité)· certa*? Atqui ipse s. Alphonsus absolute affirmat (vid. supr. n. 90.), « quod nisi opinio, quae stat pro lege, sit certa aut saltem certe probabilior... eam sequi non tenemur ». Porro, ut pluries vidimus, opinio *certe probabilior* apud s. Doctorem perinde valet ac *notabiliter* probabilior et *notabiliter* probabilior idem valet ac opinio *moraliter aut quasi moraliter certa*. Ergo iuxta doctrinam a s. Doelore etiam in hisce apologiis traditam licitus est usus opinionis probabilis, quoties opinio pro lege non habet summam illam probabilitatem. Ergo, cum dentur alii maioris probabilitatis gradus praeter illum summum, docente s. Alphonso licitus est usus opinionis probabilis etiam in concursu probabilioris, quae est genuina simplicis probabilismi doctrina, etiam a s. Alphonso ex professo in duabus dissertationibus propugnata.

Celerum quaecumque attulimus superius n. 87.-92. ad evincendum, neque in dissertatione ann. 1762. neque in postrema ann. 1785. s. Alphonsum a simplicis probabilismi systemate discessisse, ea omnia etiam in hisce Apologiis reperiuntur. Salis esto, quod s. Doctor post allatum s. Augustini textum in Apologia contra Adelphum Dosilheum repetit: « Sicchè quell'azione è illecita solamente, che si convince, cioè chiaramente si prova esser coniro la fede o coniro i buoni costumi ».

Quinimo Apologia s. Doctoris adversus anonymi religiosum, quem diximus, reipsa vix quidpiam habet de licito usu opinionis aequae probabilis; sed generalim in objectionibus contra probabilismum et probabilislas refutandis versatur. Ita ubi scribit: « Del resto prima, cioè dall'anno 1577., in cui il P. Medina spiegò più chiaramente il probabilismo e lo difese, per molli anni appresso... la sentenza benigna è stata comune ira tuiti i Tcologi, come confessa lo stesso P. Concina e se allora questa sentenza era comune, questa ancora era certamente la dottrina insegnata dai predicatori e dai confessori. Se dunque la Chiesa per tanti anni non condannò una tal sentenza *detestabile* (a parer vostro) *e perniciosa*, dovrem dire che la Chiesa per tuito quel tempo, non resistendo a quesl'errore, l'approvò e cost tenne ingannali i fedeli secondo la regola d'Innocenzo Papa: *Error, cui non resistitur, approbatur* ». Profecto benigna sententia a P. Medina clarius explicata el communiter ab omnibus per tantum temporis lapsum recepta, non polesl dici coarctata ad defendendum merum aequiprobabilismum.

97. Eodem anno, quo Apologiani adversus praedictum religiosum conscripsit, ann. scilicet 1764., Alphonsus aliud opus edidit, cui titulus: *Il confessore diretto per le confessioni delta gente di canipagna*.

Nihil mirum autem, quod effervescente lunc contentione contra doctrinam propositam el defensam in Dissertatione ann. 176*2., ipsam rursus etiam in hoc opere explanaverit el iisdem argumentis confirmaverit.

Itaque, etiam heic (omissa nunc, thesi, qua contra tutiorislas asserit, licitum esse sequi opinionem probabilissimam pro libertate) primo quidem cernimus, theses breviter praemitti, quibus reiicilur laxismi calumnia nunquam non obiecla communi doctrinae ab anliprobabilislas. « Diciamo per primo (inquit s. Doctor) non esser lecito operare colfopinione tenuamente probabile, che sla per la libertà, coniro l'opinione che sla per la legge... Diciamo per secondo, similmente non esser lecito operare coi l'opinione certamente e notabilmente meno probabile ». Planum est autem in hisce thesibus exprimi quoad substantiam id, quod s. Doctor in Dissertatione ann. 176*2. sic brevius exponebat: « Diciamo, che non è lecito di seguire l'opinione meno probabile, quando l'opinione, che sta per la legge, è notabilmente e certamente pin probabile ».

Alleram demum thesim ita subdit: « Diciamo per quarto, esser ben lecito poi l'operare coll'opinione egualmenle e quasi egualmenle probabile, che sla per la libertà; perché allora la legge è dubbia con vero e slretto dubbio ed è principio certo, che la legge dubbia non puô indurre un obbligo certo ».

98. Sed rursus ex eo quod s. Doctor etiam in hoc Opere ex professo tractet dumtaxat de licito usu opinionis aequae probabilis, nihil profecto extundi inde potest, quo aequiprobabilismi systema adstrualur, ceu s. AI-

phonsi proprium. Ad hoc enim, ut iam diximus, necesse est, ut excludatur altera pars systematis probabilislarum, qua licitum usum asserunt opinionis probabilis etiam in concursu probabilioris. Atqui s. Alphonsi assertio, ulpote propositio affirmativa, etiam iuxta dialecticae regulas, per se non excludit ab eiusdem praedicati consortio celera subiecta omnia.

Insuper vero praedictae s. Doctoris theses integrum nobis probabilisrai systema exhibent. Ex earum enim contextu salis palet, s. Doctorem voluisse in iis recensere quidquid illiciti esse possit in usu opinionis probabilis pro libertate. Atqui illicitum nihil praefert, nisi quando opinio pro libertate aut improbabilis aut lanium tenuiter sive etiam dubie sit probabilis. Superius aulem iam vidimus, s. Alphonsum positive asserere licitum usum opinionis probabilis, quoties non adeo praeponderet probabilitas pro lege, ut opposita pro libertate aut tenuiter aut dubie probabilis evadat. Ex thesibus praemissis igitur satis colligitur, licitum esse usum opinionis probabilis etiam in concursu probabilioris, quae oppositae probabilitatem non eo usque infirmet ac demat.

99. Quem processum habuerit controversia inter s. Alphonsum et adversarios anliprobabilislas post s. Doctoris Apologias, de quibus supra dictum est et quae causa s. Doctorem impulerit ad aliud edendum Opus, quod ann. 1765. Clementi XIII. dicavit cum titulo: *Dell'uso lecilo dell'opinione egualmente probabile*, sic ipse enarrat initio introductionis: «Avendo io data fuori nell'anno 1762. una disserlazione circa l'usodel'opinione egualmente probabile, mi si oppose il molio rev. P. Lettore Fra (lio. Vincenzo Patuzzi sotto il nome di Adelfo Dosileo, cou un libro inlitolalo: *La causa dei Probabilismo richiamata all'esame da Monsignor de Liguori e novellamente convinta di falsità*. Io con un'apologia in difesa della mia disserlazione risposi alie di lui opposizioni; ma egli di nuovo mi si è opposlo con un'allro fibro, che va col lilolo: *Osservazioni leologiche di Adelfo Dosileo sopra l'apologia dell'Illustriss. e reverendiss. Mons. Alfonso de Liguori ecc.* Essendosi per tanto dovute rislampare le mentovale mie due opere, cioè la disserlazione e l'apologia, ho stimato bene di iinirle insieme in questo libro per maggior comodo de'lcggillori ed anche per dare miglior ordine alie cose, mettendo le opposizioni dei mio avversario colle mie risposte, prima date in diversi luoghi, ora unite ne'hioghi dove propriamente cadono. Colfoccasione di questa rislampa ho dovuto rispondere ancora ali'aulore anonimo, che ha dato fuori un allro libro inlitolalo: *La regola de'costumi*, in fine dei quale vi è di più un'appendice falla direllamenle contro la mia disserlazione».

Et ex his salis palet, cur etiam in hoc Opusculo s. Doctor ex professo argumentum de opinione aequae probabili pertractet; quia scilicet circa hoc sententiam suam, alioquin aulem communissimam, sed iterum ab adversariis impugnata defendere necesse fuit.

100. Al vero nunquid in nova hac elucubralione s. Alphonsus ita defendit licitum usum opinionis aequae probabilis, ut aequiprobabilismum contra simplicem probabilismum tradat et propugnet? Et huic quaestioni prout in superioribus et propter easdem, ac superius, rationes, negative, respondendum est. Simplex quippe probabilismus mere aliam thesim addit de licito usu opinionis probabilis etiam in concursu probabilioris, quatenus probabilior opinio ab ipso s. Doctore ea dicitur et est, *quae nititur fundamento graviore, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur*.

Atqui haec thesis minime locum habet inter eas, quas s. Doctor ibi de opinione minus probabili pro libertate reiicit. * E certo, inquit cap. 1. n. 2., ancora, non esser lecilo seguire l'opinione tenuamente probabile... Siccome neppure può seguirsi, secondo il nostro sistema, l'opinione, che sia per la libertà, «piando ella è *molto meno probabile* o è *certamente menoprobabile* dell'opinione, che sia per la legge; poichè quando l'opinione benigna (*nempe pro libertate*) apparisce, certamente meno probabile, è segno che la probabilità, la quale assiste all'opinione più rigida (*nempe pro lege*) è molto prépondérante ed in tal caso la legge non è più dubbia con dubbio streilo, ma è moralmente o quasi moralmente certa e come tale ben obbliga, mentre allora è già sufficientemente proposta ». Res ergo eo adducitur, ut ex mente s. Alphonsi tunc solum illicitus habendus sit usus opinionis minus probabilis pro libertate, quando pro lege opinio est *multo probabilior*, de qua nempe cl. P. Haringer In not. ad Theol. mor. s. Alphonsi lib. 1. tr. I. n. 40., iuxta mentem s. Doctoris scribit: «Ad certitudinem moralem proxime accedit *opinio multo... probabilior*, quae non iam est stride dubia, sed moraliter aut quasi moraliter certa et opposita fit tenuiter probabilis». Porro a supremo hoc probabilitatis gradu longe differt probabilior opinio, in cuius concursu s. Alphonsus cum probabilistis omnibus propugnavit licitum esse usum opinionis minus probabilis. Ergo nec in hoc quidem Opere s. Doctor reiicit praedictam probabilislarum thesim.

Verum non modo hanc thesim non reiicit, sed ipsam probare convincitur. Revocentur enim ea s. Doctoris verba Syst. mor. ann. 1785. n. 84.: « *Nisi opinio, quae stat pro lege, sit aut certa aut saltem certe probabilior, prout ab initio diximus, eam sequi non tenemur* ». Sed opinio certe probabilior, prout s. Doctor dixerat ab initio n. 56. *non potest esse nisi notabiliter probabilior et est moraliter aut quasi moraliter certa*. Ergo nisi opinio pro lege sit prope moraliter certa, eam sequi non tenemur. Atqui opinio probabilior, in cuius concursu iuxta probabilislas licet sequi opinionem minus probabilem, non est moraliter certa neque contrariae probabilitatem aufert. Ergo iuxta s. Alphonsum *eam sequi licet*. Ergo s. Alphonsus approbat ut licitum usum opinionis probabilis etiam in concursu probabilioris, quae est altera probabilislarum thesis.

Ceterum quaecumque demum supr.n.87.-92.,ex Dissertatione ann. 1762. aliisvc posterioribus s. Doctloris scriptis excerptimus, ut palam fieret, in omnibus hisce scriptis integrum elucere simplicis probabilismi systema, ea omnia etiam ex novo hoc opere depromere facile foret. Sed ad alia properare praestat.

101. Quaeri enim ratio potest, cur in sexta editione Theologiae Moralis s. Alphonsi, quae anno 1767. Romae prodiit, inserta fuerit dissertatio de *Morali Systemate*, quae circa argumentum dissertationis anni 1762. versatur. In praecedentibus enim eiusdem Theologiae editionibus, nempe et in secunda anni 1753. et in tertia anni 1757. et in quarta anni 1760. ac demum in quinta anni 1763. cernebatur de Morali systemate inserta dissertatio, qua s. Doctor (vide sup. n. 70.) miliorum luliorislarum systema impugnabat et contra istos doctrinam propugnabat hac thesi contentam: *sententia nostra et communis tenet, licere usum opinionis probabilis aut saltem probabilioris, etsi contraria pro lege sit probabilis*. Qua quidem thesi defendebatur, licitum esse usum opinionis etiam mere probabilis in concursu opinionis pariter probabilis pro lege.

At vero manifesta apparuit necessitas alterius oeconomiae, postquam nullum habebat finem pertinacia eorum, qui et intentando vanam laxi probabilismi calumniam et impugnando principia, quibus communem doctrinam s. Doctor egregie communierat, iam inde ab anno 1762. ad obiecta huiusmodi diluenda s. Doctorem impulerant (vide sup. n. 80.). Dixi *et impugnando principia* etc.; reipsa enim principia, quibus lota innititur doctrina, quam s. Doctor tum contra probabilioristas anno 1749. et 1755. tum contra lulioristas in dissertatione inserta praecedentibus Theologiae Moralis editionibus defendit, eo demum collineant, ut supposita solida pro libertate opinionis probabilitate, eo ipso lex et dubia et non sufficienter promulgata dicenda sit atque adeo obligationem inducere nequaquam possit. Porro cum neque post Apologiam contra Adelphi Dosithei obiecta neque post solidissimum Opusculum Clementi XIII. nuncupatum neque post alia, quae commemoravimus, s. Doctloris scripta, adversarii a praedictis calumniis et impugnationibus desisterent; nihil mirum quod s. Doctor sequenti editioni, quae sexta exstitit Theologiae Moralis, dissertationem addiderit praedictis circumstantiis congruam, quae alioquin praecedentem anni 1762., quoad substantiam, nobis repraesentat, ul patet ex his, quae η. VIII. leguntur. « Duo sunt principia, quibus innixus licitum usum meor opinionis probabilis. Primum, quod lex dubia in conflictu duarum opinionum aequae probabilium non obligat; quia dubia lex non est sufficienter promulgata. Alterum, quod lex incerta nequii certam obligationem inducere; quia legis obligatio posterior est ad libertatem, qua homo est donatus a Deo et in hoc advertendum, quod ista duo principia non utique idem sum sub diverso aspectu exposita, ul Patulius censet;

ulrumque enim diversum habet fundamentum : cum prius fundetur in molivo, quod lex non habet virtutem actualiter obligandi, nisi sit certe promulgata, posterius fundetur in molivo, quod homo certam suae libertatis possessionem habens, de illa non tenetur se expoliatum reputare propter incertam legem ».

102. Celerum eo minus tepescere potuit s. Doctloris studium in doctrina luenda iis principiis innixa, quo magis adversariorum numerus et fervor in dies per infelicem eam aetatem excrescebat et ex adverso usque pauciores in dies exsurgebant, qui novatoribus hisce, arrepto calamo, sese opponerent. Qua de re s. Doctor tum in apologia contra Adelphum Dosilheum §.3. tum in opere dicato Clementi XIII. anno 1765. n. 16.: è vero (scribit) no 'I nego che oggidi pochi aulori stampano contro il moderno rigido sislema: ma che s'hada fare? Cosi corre la moda. Ecco quello che è succedulo ali'Abbate dell'Aquila, come disopra ho narrato e percio molli per non essere inquietati dalle ingiurie e dai rimproveri, die van fatti per uso contro i seguaci dei moderato probabilismo, si guardano dal dichiararsi tali ».

Quod vero ferventissimo studio contra moderatum illum probabilismum bellum gererent rigidioris systematis sectatores, vel illud unum salis superque ostendit, quod cum alibi per Italiam Ludovici Haberi, Merbes, Ittenin, Genette aliorumque huiusmodi opera ingentibus curis procuderentur atque in studiosorum adolescentium manus sollicite traderentur, tum etiam Romae non semel Gabrielis Antoine opus et quidem miserrimis illis commentariis exornatum ex typographie Polyglotte S. C. de Propaganda Fide prodierit et ad proximarum dioecesium Seminaria et scholas lanquam exquisitissimus thesaurus theologicus diffundebatur. Accedit quod quidam rigidioris doctrinae patroni nihil intentatum reliquerint, quo invidiam omnem ac prope abominationem in mitioris sententiae auctores eorumque libros excitarent. Confer v. gr. Opus, cui titulus: *Veritas vindicata sive permultae sententiae Auctorum Soc. Iesu in Theologia Christiana dogmatico-morali minus sincere relatae suaeque integritati a (Jarolo Noceti eiusdem Societatis restitutae Hornae 1753.*

103. Et huiusmodi quidem criminationes etiam in s. Doctloris Theologiam illatas deinde fuisse discimus ex Tannoia in vita s. Alphonsi lib. 3. cap. 13. Qui enarrans persecutiones commotas adversus Congregationem s. Alphonsi in Sicilia, inquit: « La minor calunnia contro i Missionarii fu qudla di qualificarli come fracidi probabilisli in morale e molinisti in dogmatica ». Haec pnrro occasio fuit s. Doctlori novam apologiam conscribendi, quam Neapoli edidit anno 1769. cum titulo : *Apologia della Tcologia Morale tacciata da taluni per lassa e specialmente della opinione meno probabile.* Et hanc sibi datam scribendi causam ipse s. Doctor significat in ipso initio: *1'Opera della mia leologia morale

sento essere calunniata da taiuni sui falso supposto, che io seguili il sistema del lasso probabilismo. Mi bisogna adunque per disingannare costoro, che con brevilà e chiarezza esponga al pubblico la soslanza del sistema, che io veramente seguito ».

Quam quidem Apologiam s. Alphonsus, anno sequent! 1770. latine reditam inseruit tertiae editioni Compendii Theologiae Moralis, inscripti: *Homo Apostolicus*.

Porro in hac dissertatione s. Doctor primo quidem, non secus ac in dissertationibus annorum 1762. 1765. et 1767., a se notam removens laxi probabilismi, contestatur rursus ac repetit, illicitum esse usum opinionis minus probabilis, quando nec censi nec dici haec potest reipsa probabilis, quando scilicet opinio pro lege tale habet fundamentum, ut pro moraliter certa haberi debeat, opinio vero pro libertate tenuiter tantum aut saltem dubie probabilis dicenda sit.

Quod vero ad adversarios attinet, cur pugnare potius s. Doctor videatur contra lutoristas, sic ipse declarat. « Secunda sententia, inquit n. 32., quam hodie nunc quidam moderni tenent scriplores, vult, ut tunc aliquam quamdam opinionem, quae libertati favet, sequi possimus, cum ipsa sit moraliter certa ». Et infra n. 33. « probabilioristae moderni, qui existimant licitum usum probabilissimae favore libertatis et non requirunt, quod opinio pro libertate omnino certa esse debeat, uti volunt rigidi lutoristae, ita ut opinio contraria pro lege sit penitus improbabilis, vocantur quoque lutoristae, sed lutoristae mites; dicunt enim quod ut quis licite opinione minus luta uti possit, moraliter certa esse debeat, sed large illa ut contraria magis luta probabilis non sit. Ego tamen evidenter demonstrabo, sententiam hanc, quae probabilissimam tantum pro libertate permittit, difficulter a praedictis Auctoribus in praxi adhiberi posse, quin in rigorismum labantur ».

Celerum tota dissertationis substantia ac tota istiusmodi lutoristarum confutatio demum residet in defendendo atque urgendo illo principio, quod supposita opinione solide probabili pro libertate, eo ipso dubia fit legis existentia: lex autem dubia, utpote sufficienter non promulgata, obligationem inducere non potest.

104. Quoad dissertationes autem de Morali systemate, quas in posterioribus editionibus Theologiae Moralis legimus, in septima scilicet, octava et nona, quae biennio ante s. Doctoris obitum impressa est, vix aliquid occurrit, quae specialem animadversionem exigit. Perseverante bello, quod acerrimum adversus s. Doctorem gerebant moderni illi probabilioristae, de quibus n. praec. et specialim contra principia, quibus s. Doctor asserbat, etiam supposita probabilitate opinionis faventis legi licitum esse sequi opinionem pro libertate probabilem: ipse s. Doctor, data opera, editioni septimae, quae Bassani edita est anno 1773., eandem dissertationem

adiunxit, quae iam fuerat inserta sextae editioni (vide sup. n. 101.), quippe quae hosce adversarios directe impetit. Monitum quoddam tamen, sed loco valde dissito, adiecit, cuius scopum sic ipse exprimit: « mirabitur quis, me studuisse tot auctoritates hic congerere ad hanc doctrinam probandam., quae a nemine in dubium revocatur: sed me id fecisse sciat, quia ab ea sententiae meae firmitas pendet, nempe quod lex dubia non obligat... Et hoc punctum firmiter est hic statuendum ideoque in eo perpendendo diutius non frustra immorabor; cum plura opus sit hic repetere, quae iam scripsi in dissertatione posita initio libri. Enim vero ex huiusmodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere».

Et hoc quidem Monitum s. Doctor in editione octava anni 1779. et nona 1785., quae alioquin, quoad morale systema, est mera octavae reimpressio, non seiunctim, sed ceu primam partem posuit dissertationis *de Morali systemate*. Porro cum in hoc monito plura, ut supra inquit s. Doctor, repetantur, quae iam in dissertatione posita initio libri habebantur (scilicet in dissertatione inserta sextae editioni), proinde prima haec pars potius prolixa quaedam synopsis seu abbreviate secundae partis dici posset.

Quidquid de hoc sit, totius dissertationis substantia huc fertur, ut primo quidem brevissime suspicionem removeat laxi probabilismi, non secus ac in dissertatione anni 1762. (vide supr. n. 80.). Deinde vero ut rationibus et auctoritatibus evincat, quod *quando opinio illa, quae stat pro libertate, aequali potestur probabilitate ac opposita, quae stat pro lege, grave immittit dubium, an existat lex, quae actionem prohibeat ac proinde sufficienter promulgata minime dici potest ideoque, dum eo casu promulgata non est, nequit obligare, tanto magis quod lex incerta non potest certam obligationem inducere*. Quae quidem ea thesis est, quam anno 1762. propositam usque ad finem vitae contra Paluzzi aliorumque sophismata propugnare perrexit.

105. Cum manifesta itaque causa pateat, cur s. Doctor tum in quatuor posterioribus Theologiae Moralis editionibus tum in aliis scriptis post exortas potissimum Paluzzi contentiones, speciali huic thesi de opinione aequae probabili propugnandae operam constanter dederit, aliunde vero facta ipsa testimonium dicant, s. Doctorem pro adversariorum diversitate alias diversas defendisse theses, quae ceteroquin, utpote principiis iisdem innixae, amice cum postremo propugnata conciliantur: iam nulla ratio suadere immo nec permittere videtur, ut lotum s. Doctoris morale systema ad defensionem postremae illius thesis coarctatum putemus.

Neque obstare his debet, quod s. Doctor *suum systema* appellat, quod in postrema Theologiae Moralis editione legimus. Quod quidem s. Doctor disserte significat in Opusculo, cui titulum fecit: *Dichiarazione dei si-*

sterna, che tiene VAutore dintorno alia regola delle azioni morali, ubi legitur η. I.: «Io nell'ullima rislampa Falta della mia morale nell'anno seorso 1773.,⁷ in fine del secondo tomo, vi ho fallo porre un avverli-
menio col nome di Monitum, dove succintamente ho posto più in chiaro il sislema che io tengo circa l'uso delle opinioni ». At vero Monitum, quod s. Doctor heic nominat, illud ipsum est, quod superius n. praec. diximus in postrema editione Theologiae Moralis additum fuisse disser-
tationi de morali systemate el in prima huius parte inveniri. Systema autem morale ibi expositum recidit prorsus in duas theses iam inde ab anno 1762. a s. Doctore propositas el deinde usque ad extremum vitae propugnatas contra Paluzzi aliosque adversarios: nimirum 1m illicitum esse usum opinionis minus probabilis, quando certe ac notabiliter pro-
babilior est opinio pro lege: 2m licitum esse usum opinionis probabilis quando aequae probabilis est opinio pro libertate. Atqui duae istae theses amicissime conciliantur cum communissima probabilistarum doctrina ab ipso s. Alphonse propugnata, ul vidimus, imo totum probabilistarum systema in se continet.

106. El sane haec s. Doctoris thesis secunda excludit sententias tum probabilioristarum, qui pro libertate exigebant opinionem probabiliorem el quidem probabiliorem iuxta sensum Antoine et Gonzalez, de quo supra n. 18. tum mitiorum lutioristarum, qui pro libertate exigebant opinionem probabilissimam, tum denique lutioristarum rigidorum, qui pro libertate exigebant opinionem seu sententiam moraliter certam.

Prior vero thesis tunc solum illicitum dicit usum opinionis pro liber-
tate, quando pro lege stet opinio certe el notabiliter probabilior. Quid porro sibi velit apud s. Doctorem opinio certe et notabiliter probabilior, non aliunde, sed, ul res ipsa postulat, ex ipso s. Doctore desumi debet. At vero opinionem certe et notabiliter probabiliorem ipse eam appellat, cuius opposita sil tenuiter aut saltem dubie probabilis. Ergo tunc solum iuxta systema s. Doctoris illicitus est usus opinionis pro libertate, quando nonnisi tenuiter aut saltem dubie haec sit probabilis. Quapropter quoties opinio pro libertate sil vere seu solide probabilis, eliam ex mente s. Do-
cloris licebit eam sequi, utcunque probabilior sil opinio quae stat pro lege.

107. Utique s. Doctor in Opusculo, cui titulus: *Dichiarazione dei sistema, che tiene l'Antore dintorno alia regola delle azioni morali*, incipit his verbis: « tahini mi lacciano, dicendo ch'io sono probabilisla. 10 di nuovo mi dichiaro, ch'io non sono probabilisla nè seguilo il pro-
babilismo, anzi lo riprovo ». At enim n. 2. in fine addit: « Io non sono ne probabilisla ne equiprobabilista, in modo ch'io dica essere per sè lecilo 11 seguire l'opinione equiprobabile ». Verum se probabilismo negat ad-
haerere eo sensu, quem supra n. 42. exposuimus, quemadmodum heic

n. 7. explicat, quo sensu ipsi tribuebatur aequiprobabilismiis: « ultimamente perb per questa sentenza mi vedo posto da alcuni fra il numero degli oquiprobabilisti, chiamali libertini e licenziosi, che vogliono vivere in liberlà e senza legge per seguire le loro passioni e gli appetiti della carne e del vizio ». Hoc autem isti utebantur argumento ibid. η. 44.: « concorrendo due opinioni, per la liberlà e per la legge, sarà lecilo seguire l'opinione che sia per la liberlà cioè che sta per lo vizio e così appagare gli appetiti della carne ». Celerum quid demum senserit etiam in hoc Opusculo s. Doctor, circa ambiguitatem verborum, sic ipse explicat n. 20. append.: « la retia ragione delta, come disopra nell'opera già si è notato, che dovendo esser certo l'obbligo, che impone la legge, non hasta che la promulgazion della legge sia probabile, ma siccome è certo l'obbligo, cost anche deve esser certa la legge e certa la promulgazione della legge ». Quod vero s. Doctor in praefatione ad postremam, quam in vivis paravit, editionem Theologiae Moralis, scripserit: * Si autem observare vis, quodnam systema tenendum ipse censeat circa moralium, opinionum electionem, vide caput 2. in tractatu allero de Conscientia probabili n. 53. et seq. »: iam alias diximus in duplici thesi, quae in eo systema le statuitur, sullicienler totam comprehendendi doctrinam scholis catholicis iamdiu communissimam, quam pluribus opusculis enucleatus s. Doctor pro variis adversariorum contrariis sententiis proposuerat ac propugnauerat.

APPENDIX IL

AN LEGES PONTIFICIAE PROMULGARI DEBEANT IN SINGULIS PROVINCIIS, UT VIM LEGIS HABEANT.

QUAESTIO CRITICE TRACTATA.

1. Operae pretium est inquirere accurate quae veterum Canonistarum in hac re mens fuerit. Hinc enim patebit, an iure Regalistae (a) auctoritate illorum se tueantur. Quaestio est ergo, an necesse sit leges pontificias promulgari in singulis provinciis, ut ibidem vim obligandi obtineant.

2. Sunt qui dixerunt, Nicolaum Tudesch, vulgo Abbatem Panormitanum, qui magistros habuit Antonium de Butrio et Ioannem Zabarella ac floruit aetate Concilii Basileensis, pro Romana quidem sententia stare in Comment, ad c. *Noverit, de Sent. Excommun.*, sed dubie loqui in Commem, ad c. *Cognoscentes, de Constitutionibus*.

3. Et quoad primum reipsa Abbas ita scribit ad illa verba « *Intra duos menses post huiusmodi promulgationem sententiae* » in cil. C. *Noverit* n. 3.: « In glossa in ver. *intra duos menses*— ibi —*a tempore publicationis*. Ex hoc dicto glossae infertur, quod hodie non expectatur lapsus istorum duorum mensium, nisi ab olim haec constitutio fuerit probata: licet quidam dicant, quod isti duo menses currunt a tempore publicationis specialiter flendae in qualibet provincia; *quia ignorans non est contumax et per consequens non incidit in excommunicationem*... Sed dictum glossae plus placet Ioanni Andreae et hoc credo verius. Nam constitutio Papae non est necessario publicanda in qualibet provincia; quia salis est, quod publicetur in curia romana... et *maxime hoc proccdd cum haec Constitutio sit redacta in corpus iuris; quia nemo praesumitur haec ignorare* ».

(a) Regalistae propugnant ius *Placed regii*: ut autem huius iniqui iuris efficacia sit in tuto, sentiunt opus esse et earn sententiam propugnare: leges pontificias promulgandas esse in (singulis provinciis, ut ibi vim obligandi obtineant. Vides eruo lector, quo tandem spectaret A. hac dissertatione. Allegationes affert fere ex Reiffenstuel; non tamen affirmat eum in illa fuisse sententia: cf. n. 35. E.

Ubi nola, quaestionem lieri, an *excusetur* nec ne, ab incurrenda excommunicatione propter ignorantiam. Atqui si agatur de foro conscientiae, semper ignorantia excusat, nisi fuerit crassa ac supina. Patet ergo disputari num habendus quis excusatus in foro externo ob ignorantiam, an vero praesumi debeat scientia. Porro haec quaestio longe abest a praesenti de promulgatione necessaria ad vim legis obtinendam. Quod quidem centies erit repetendum.

4. Veniendum nunc ad locum, ubi quidam dixerunt, Abbatem dubie loqui. Locus est in c. *Cognoscentes de Constitui*, el est eiusmodi: « Venio ad secundum, an indistincte, exigatur lapsus duorum mensium antequam constitutio iniiciat vinculum. Et concludendo dicta doctrina, distingue, quod aul Constitutio ponit tempus, post cuius lapsum vult ligare el standum est tempori determinato. Sic intellige c. *Cum singula, de Pracbcnd. in Sexto*; adeo quod si Constitutio dicat, quod ex nunc vult ligaro, quod immediate ligat. Quod intellige respectu *retractationis actus, non autem poenae; quia absurdum esset ad poenam ligare ignorantem*, ut hic in principio... Aut Constitutio non apponit tempus, sed simpliciter loquitur et tunc aul est Constitutio inferioris a Principe... *et immediate ligat omnes scientes: respectu vero ignorantium, tempus est arbitrarium, quandoq. non est congruum, ut dentur duo menses sicut in Constitutione Principis*, quae ligat universum... Aut loquimur de Constitutione Principis et secundum omnes dantur duo menses per Authentic. *Ut factae Novae Constitui*. Authentic. Coll. V. Tit. 21. Novell. GG. ».

« Sed disceptatio est inter Doctores, quod si ante lapsum duorum mensium Constitutio veniat in notitiam aliquorum, an immediate illi ligentur. Glossa... tenet, quod sic... Idem dicit Paulus in loc. praeallegato et llostiensis... D. Antonius (scii, de Bulrio) sentit contrarium, quia illa Authentica sentit contrarium, non tamen firmat pedes multum in hac opinione. Mihi semper placuit prima opinio, quam sequitur loannes de Lignano hic. Nam frustra exspectatur eventus, cuius nullus est elTeclus: ul in c. *cum contingat, de Offic. Pelcg*. Ex quo ergo quis est certus de Constitutione, frustra exspectat lapsum duorum mensium. Ad hoc regula 31. iuris in G^o: *Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet* et hoc quoad secundum articulum ».

Haec paragraphus dignissima esi, quae notetur; explicat enim quid sibi velit *ligare* aut *non ligare* ante lapsum duorum mensium. Nam si statim obligat scientes, agitur ergo de notitia legis, non de promulgatione quae vim tribuat obligandi. Prosequitur Abbas:

5. « Sed pulchrum dubium esi, quando incipiant currere isti duo menses. Textus in dicta Authentica videtur velle, quod a tempore publicationis factae in provincia. Alii dicunt sullicere generalem publicationem in Curia Romana, ul notat Paulus in l. c.... loanoes Andr. dicit, quod

aut loquimur in Constitutione Imperatoris et habet locum prima opinio; aut loquimur in Constitutione Papae et procedit secunda. Ratio diversitatis; quia Imperator discurrit per provincias, non autem sic Papa. *Dubito, an hoc dictum sit verum, quia cum ius civile expresse dicat de tempore publicationis in provincia et ius canonicum non dicat oppositum*: quinimo de iure canonico quod idem sil, adduco bonum textum in d. cap. 1. *de Post, praelat.* et in c. *Quod dicitis* 14. Dist. 16. et soleo inducere textum in dicto cap. 1. ad probandum, quod superius dixi, quod Constitutio ligat scientes ante duos menses; ad idem (*sc. facit*) c. *Proposuisti* in fio. Dist. 82. ».

Quae subscripsi « *Dubito, an hoc dictum sit verum etc.* », sunt verba illa, quae allegant pro se quidam, ul evincant, Abbatem *dubie* hoc loco loqui. Sed non salis accurate. Nam diversa prorsus quaestio heic agitur et disputatur, an ante lapsum duorum mensium quis, *legem ignorans*, ligetur ad poenam, si Constitutio illa promulgata sit solum Romae. Quae quaestio nihil habet commune cum nostra, an ante publicationem in Provincia lex habeat *per se* vim obligatoriam. Diversitas quaestionum inde etiam patet, quod Abbas contendit, certe *ligari scientes statim ac sciunt*, ubicumque demum publicata lex fuerit: ex nostra autem quaestione non obligarentur *scientes* nisi post factam promulgationem sollemnem in provincia.

6. Haec confirmantur luculenter ex iis, quae ibidem Abbas sic subdit: « Ad tertium, an praesumatur scientia Constitutionis post lapsum duorum mensium, decide, ul colligitur ex supradictis. Nam in Constitutione Inferioris, tempus praesumptae scientiae est arbitrium secundum loci quantitatem, (piam habet distinguere; nam viciniore citius praesumuntur scire, ul in cap. *Quosdam* et in cap. *Quanto de Praesumption*. In Constitutione Imperatoris praesumitur scientia post duos menses a tempore publicationis factae in provincia, ul in d.º Authentica *Ut factae novae Constitutiones* etc. Idem dicerem in Constitutione Papae respectu Provinciae, in qua publicatur. Si autem publicatur Romae, dicerem *tempus fore arbitrium*: cum durum sil extendere illam Authenticam ad Constitutionem Papae Romae dumtaxat publicatam: cum habeat distinguere omnes provincias universi et sic limitarem dictum Ioannis Andreae praeallegatum ».

Ergo patet manifeste, quod Abbas non exigit publicationem in Provincia, ut lex sil in se obligatoria; id enim valere dicit, etiamsi Romae solum promulgetur. Hoc unum in hac hypolhesi congruum aequitati putat, ut tempus, quo ignorans ad poenam ligatur, sil prudenter conveniens distantiae diversarum provinciarum. Ergo nihil Abbas habet, quod doctrinae nostrae adversetur, sed imo ipsam certissimam supponit.

7. Antonii de Bulrio sententia. Hanc explorare operae pretium est;

quia hunc allegari pro Regalistarum sententia Reiffensluel lib. I. decr. lit. 2. §. 5. n. 125. affirmat et citatum vidimus sup. n. 4. a Panormitano.

Sed ut rite Bullii sensus eruatur, attende quaestionis caput in eo versari, quod Constitutio, ut ipse ait in c. *Cognoscentes, de Constitutionibus*, n. 13., « *non ligat ignorantes, sed qui sciunt vel praesumuntur vel scire tenentur*. Praesumuntur autem scire et illam scire *tenentur omnes, ex quo publice est promulgata vel publicata*, intra duos menses a tempore publicationis elapsos in Aulh. *Ut factae novae Constitutiones* etc... Nec est necesse, quod singulorum auribus inculcetur, ut ibi dicitur etc. ».

Ubi apparet, summam quaestionis in eo esse, *quod elapsis duobus mensibus a promulgatione, scientia praesumi debeat*.

8. Verum sic quaestionem deinde per paries tractat. Duplici facta hypolhesi, nempe de statuto vel non statuto tempore, quo incipiat ligare, sic de prima dicit l. c. n. 16.: « Si est communis Constitutio et novi iuris ediloria: dic, si consililulio est generalis ei disponit, *quando liget*, statur dispositioni et ligat verisimiliter supposita scientia et ante duos menses... Puto de mente iuris, ubi aliud non constat, quod constitutio liget demum post duos menses, etiamsi ante detur scientia.... Unde si aliud non apparet de mente condentis, ligat a tempore duorum mensium ». Quo tamen in loco indicat aliorum sententiam, qui putant, scientes saltem ligari.

9. Postquam autem addidit, non expectari duos illos menses 1° quando consililulio est privilegians, 2° quando per eam actus annullantur, in quantum nubilas ponit veni in poena..., quaerit demum n. 20., a quo tempore currant hi duo menses». Et respondet: «In praesentibus a die publicationis in loco, ubi editae sunt Constitutiones; in absentibus quidam dicunt, quod a die intimationis et publicationis in provincia. Non placet hoc Paulo, qui dicit, indistincte illos computari a die publicationis generalis in curia, quia notitia potuit haberi per famam: nisi esset in tam remotissimo loco, quod non potuerit ad eum haberi accessus nec transire fama, vel si esset apud Saracenos. *Licet hoc servetur*, tamen textus in Authent. *Ut factae novae Constit.* vult tempus computari a die intimationis particularis in provincia ».

Ergo Γ Heic nullo modo disputatur de necessitate promulgationis in Provincia, sed solum de tempore, quo excurrere debent duo menses concessi ad notitiam disseminandam: 2° *Disputatur solum ad effectum, ut praesumi possit aut non praesumi scientia aut ignorantia probabilis*: 3° fatetur praxim esse, vel duo menses incipiam a die promulgationis in Curia: 4° De Pontificiis Constitutionibus ne verbum quidem habet,

10. De doctrina Cardinalis Zabarella, qui fuit alter magister Panormilani et quem Reiffensluel l. c. dicit allegari pro Regalist. sententia.

El videri plane possent favere Regalisli ea, quae in c. *Cognoscentes* n. 4. q. 6. sic scribit: «Sexto quaero, an ad hoc ut Constitutio Principis liget, sil opus quod publicetur in qualibet provincia. Ioannes Monachus... dicit quod sic in Constitutione Imperiali propter Authentic. *Ut factae novae Const.*: secus dicit de papali. Ratio diversitatis; quia Imperator non residet firmus in aliquo loco; Papa sic. Non igitur oportet quod Constitutio Papae singulorum auribus inculcetur... Sed haec ratio consistit in facto et potest contingere contrarium, quod Imperator faceret residential» in aliquo loco et non Papa. Unde idem dicit in utroque ».

Verum 1° hic Zabarella rationis ab Ioanne allatae debilitatem notat, quae innitatur solum *facto mutabili*: 2° tamen nec facium negat nec consecretarium facti; consentit igitur morem hunc viguisse.

Sed quod caput est, paulo ante n. 3. q. 4. haec scripserat: «Quarto quaero in eo quod dixi supra... quod Constitutio Principis ligat post duos menses: quid si aliquis habet notitiam Constitutionis ante duos menses? Videtur quod non ligetur in lapsis duobus mensibus per id quod notatur *de Praebendis*... Ioannes de Lignano contra et verius, quod si scit, certiorari non indiget regula *Cum quis certus in 6° de Ileg. iuris. 31. Sed post duos menses ligatur etiam ignorans*, nisi, ut dixi supra, *dilucide probetur ignorantia* ».

Redit id ergo, quod centies repetendum erit et quod mala fide dissimularunt Regalists: hanc quaestionem non fieri de necessitate promulgationis ad effectum vis obligatoriae, sed de necessitate notitiae ad tollendam ignorantiae excusationem.

11. Idem reperimus apud Ioannem Andream, quem Panormitanus laudat. Etenim in cap. *Cognoscentes* sic instituit quaestionem numeri 17. (Vid. Summarium): «*An ignorantia promulgationis legis excuset*». El respondet n. 17. excusari ignorantes constitutionem factam, non promulgatam ante duos elapsos menses, nisi aliud in Constitutione caveatur, quod servandum est.

Celerum nullam aliam quaestionem de re nostra instituit; sed salis prodii quod notavimus, statum quaestionis prorsus differre et inique haec in rem nostram allegari.

12. Hoc ipsum dicendum de Angelo de Clavasio, quem Regalists inter suos primo loco enumerant. Cur habeant ut patronum praecipuum, faciunt illa, quae (Summ. Angelic. V. *Lex*. n. 13.) ex eo sic allegant: «In constitutione vero 'Papae Ioannes Andreas... vult, ut liget post duos menses a publicatione facta Romae; sed rationes suae non mihi placent et ideo idem diram, quod de constitutione Imperatoris. Et sic videtur tenere etiam Paulus in d. cap. *Cognoscentes*; et licet Papa dicatur habere pedes plumbeos, habet tamen Episcopos et Archiepiscopos, per quos notitiam dare potest ».

Sed qui allegant haec verba, male dissimulant statum quaestionis: qui si ostendatur genuinus, apparet, ea verba ad rem nostram nihil perlinere.

Et reipsa n. 12. quaerit. * Quando lex incipit ligare? » El respondet: « Respondeo, quod ad hoc quod lex sil, oportet ut constituatur, secundo ut promulgetur et publicatio est ultimus actus perficiens legem secundum glossam... *Et ideo postquam csl sollemniter (dita, ligat statim scientes sine expectatione alterius temporis*[^] ul notat Paulus in c. 1m *De Postulat. Praelat.* ». Unde sic: ligare statim post promulgationem sollemnem et non ligare nisi post duos menses a notitia data in provinciis, sunt plane repugnantia. Quisquis ergo non omnino desipiat, concedat oportet, alio sensu dici, quod statim ligat, alio quod ligat post duos menses.

Et diversitas sensus palet, si inspicias, quaenam sil quaestio quae n. 13. proponitur: «Sed quando praesumitur scientia legis? Resp. Paulus in d. c. *Cognoscentes*... (ait) quod in legibus et constitutionibus inferiorum tempus est arbitrium, secundum loci qualitatem et conditionem personarum. In Legibus autem Imperatoris, praesumitur scientia post duos menses a publicatione facta in provincia... *In constitutione vero Papae etc.* ». Ergo, quod turpiter regalistae dissimulant, est quaestio solum de scientia praesumenda, non vero de obligatione respectu scientium legem. Ergo verba Angeli de 'Clavasio nihil pro iis faciunt.

13. Idem dicendum de Martino Navarro, quem tamen ReiiTenst. lib. 1. lit. 2. n. 125., ponit primum infer eos, qui Regalis faveant: sed melius s. Alph. lib. 1. n. 96. allegat pro opposita sententia.

El sane utique in Manuali cap. 23. n. 44. dicit: « Constitutiones Pontificiae vel imperatoriae non obligant, nisi post tempus in ipsis praefixum, si quod praefigatur; alias, post duos menses ab ipsarum promulgatione facta in provincia (Authentic. *Ut factae novae Constitutiones*) iuxta opinionem communem el veram Antonii (scii. De Bulrio), quam tenuimus in capit. 2. de constitutionibus». Non bene ergo Suarez *De leg.* lib. 4. cap. 15. n. 3., dicit. Navarrum deinde retractasse sententiam traditam in Manuali; nam hoc est opus posterius: dicendum erat, Navarrum intelligendum esse iuxta sensum loci, ad quem ipse nos remittit.

Sed animadverti debuit locus allegatus, ubi mentem suam explicat. Ibi apparuisset, sententiam integram accipiendam de imperatoria: de pontificia autem solum *quoad tempus*, non autem quoad publicationem in provinciis: quod quidem suadebat el allegatio Antonii Bulriensis.

Itaque *Consil.* lib. I. cap. 2. De Constitution. Cons. 1. η. 18. scribit: « Una opinio, quae *pauciorum est*, tenet legem promulgatam in curia principis non ligare... subditos extra provinciam... Ioan. Andreas... tenet id quod dicimus de lege Imperatoris el eadem ratio vel maior videtur de lege Papae... » At n. 19.: « Altera vero opinio, quae frequenlior est,

tenet contrarium, videlicet, quod lex ligat omnes etiam provinciales post duos menses a promulgatione legis in coria facta... ». Et post allatas phires rationes, sic concludit: « *Per quae omnia videtur resolvendum, quod attento solo iure scripto prior opinio videtur verior* (intellige de imperatoriis legibus): attento vero stylo et consuetudine Ecclesiae Curiaeque Romanae, posterior *servari debet* quoad leges Papae, nempe quod requiratur quidem promulgatio earum; stillicere autem, quod fiat Romae in locis ad id praestitutis, ut ligent etiam provinciales post duos menses, vel aliud tempus expressum in eis ».

Nola, quod de imperatoriarum promulgatione dicat *videtur verior*; de Pontificiis autem dicat absolute « *servari debet*. Rationem supra reddiderat eximiam; quia * consuetudo Ecclesiae et stilus curiae vim legis habet ».

Bene ergo s. Alphonsus sententiam Navarri refert, male vero Reiffenstuel.

14. Ioannes ab Imola est inter eos, quos Reiffenstuel l. c. n. 125. pro sententia Regalislica allegat, saltem indirecte, quatenus dicit, eum allegari in *Summa Angelica*. Porro cum viderimus, quaestionem Angeli a Clavasio sup. n. 12., non huc spectare, a perpendenda sententia Ioannis Imolensis supersedere possemus. Sed iuverit, sensa Ioannis attulisse, ut res magis manifesta fiat.

Ioannes ergo in c. *Cognoscentes de Constitutionibus* non de necessitate promulgationis ad inducendam vim obligatoriam, sed de excusatione, quam habeant nec ne, ignorantes, disputat. Ita n. 5.: « Notetur bene glossa quod constitutio iuris communis ligat post duos menses a tempore publicationis. El nola secundo limitationem, quia istud est verum, nisi verisimiliter probet ignorantiam, probando absentiam a provincia, vel aliud legitimum impedimentum, puta... infantiam ». Hinc exceptio: « Inquantum dixi, constitutionem iuris communis; novi iuris promulgatoriam, ligare post duos menses, fallit, quando esset constitutio privilegians; quia tunc statim imprimeret vires et acquireret ius *etiam ignorantibus* ». Allegata dein opinione, quod id fallat etiam in Constitutionibus irritantibus, subdit, Doctores dicere « dictam poenam procedere, quando constitutio habet decretum ». Hinc pergit n. 6.: « Et *pro ista parte facit, quod decretum Papae videtur afficere ignorantes quoad poenam nullitatis actus... Sed ubi non esset adiectum decretum, licet ius esset prohibitivum, tunc non ligaret ignorantes quoad nullitatem actus etc.* ».

Palet igitur, Ioannem in alia quaestione versari et proinde non esse ad rem eius suffragium.

15. Sed licet Ioannes non ageret quaestionem diversam; tamen falso diceretur ipse exigere, ut publicatio (a qua computandi sunt duo menses ad ligandum etiam ignorantes) fiat in provincia. Nam n. 7. proposita ista quaestione et relata opinione, de promulgatione in provinciis, sententiam

oppositam subiicit el concludit: « Consuetudo, ut dixi cum Ant. de Butrio, videtur esse, quod sufficiat publicationem Heri in Curia de ipsis Constitutionibus Papalibus. Standum est consuetudini etc. ».

16. Succedit Felinus Sandens inter allegatos a Reiffcnst. ceu Regalistis faventes. Porro el ista allegatio iisdem vitiis laborat, ac praecedentes.

Ac Γ quidem, quia publicationem in provinciis non exigit, nisi inquantum ferat consuetudo. Ita ille In c. *Cognoscentes* n. 7.: « Nisi consuetudo esset, quod solum publicaretur in Curia; quia illi (consuetudini) staretur ».

2° Quaestio non est de vi obligandi in actu primo, sed solum utrum post duos illos menses a *publicatione* aliquis possit allegare ignorantiam. Hinc secundo loco limitat conclusionem hoc molo: < *Secundo limita, nisi quis sciret Constitutionem ante lapsum duorum mensium* ». Qua de re dubiis occurrit: « Primo per regulam... Frustra exspectatur eventus, cuius nullos exspectatur effectus... El pro hac limitatione facit, quod... dicunt, quod qui sciebat ordinatum esse in Consilio de minori pretio trilingui el ante publicationem (n. b. *publicationem*, non vero *promulgationem*) talis statuti vendidit pro pretio solito, tenetur emptori ad intéresse ». Quae quidem plane evertunt totam machinam regalislicam.

3" Denique ad rei evidentiam nola quae ibid, notat Felinus hisce verbis: « El hic adde, quod ubi Constitutio émanai super materia, quae non est semper in usu, sed contingit per intervalla, non sufficit talem legem esse semel statutam el publicatam, *ut populus non excusetur ab ignorantia*, sed debet occurrente casu ad hominum memoriam reduci ».

4° Expressius ibid. n. 8.: « *Circa tertium, utrum praesumatur scientia Constitutionis post lapsum duorum mensium, decide, ut colligitur ex praedictis*. Nam in Constitutione inferioris tempus praesumptae scientiae est arbitrium secundum loci qualitatem; quia viciniore citius praesumuntur scire... In Constitutione Imperatoris praesumitur scientia post duos menses a publicatione facta in provincia... Idem dicas de Constitutione Papae respectu provinciae, in qua publicatur. Si autem publicatur Hornae, dicit... Abbas, tempus fore arbitrium, cum durum sit extendere illam Viithenlicam ad Constitutionem Papae Romae publicatam, cum habeat adstringere provincias universi. Et sic limitatur dictum Io. Andreae..., cuius verba inducas ad Extravagantes et Regulas Cancellariae, quae publicantur solum Romae ».

Caecus autem sil oportet, qui non videt de alia omnino re heic disputari ac de necessitate *promulgationis* in singulis provinciis, ut habeat vim legis.

17 Reiffenstuel addit, stare pro Regal, opinione etiam Dominicum Solo; sed perperam. Nam Soto *De iust. et iur.* lib. 1. q. 1. art. 4. in primis facit quaestionem de legibus irritantibus et tunc solum dicit, effectum non habere nisi promulgentur in provincia, quando Pontifex id innuit suo

silentio. lme Suarez *De leg.* lib. L cap. 15. n. 3. Solo pro communi sententia allegat.

Audiamus eum: « Ai vero de Summo Pontifice asseruit Panormitanus..., satis esse, si cius leges Romae publicentur, quern nonnulli sequuntur, dicentes, Pontificem Summum plumbeos habere pedes, quibus discurrere nequii. El Sylvester... dicit sic servari in praclica. Verum est tamen, eundem Panormitanum... sic se, secundum communem opinionem, exponere, ul asserat, legem non quantum ad culpam ct poenam, sed quantum ad rescissionem contractus ab articulo statirn *promulgationis* vigorem babere. Ct si in Concilio lata esset lex, ne deinceps illegitime nati sacerdotia reciperent aut quod tales praebendae non nisi tali hominum sorti provide-rentur: *omnes ex illo momento contra factae collationes haberentur irritae*. Quon ego facile credo. Attamen quia matrimonia non possunt dissolvi sine iniuria el si quae sunt alia id genus pacta; certe *non debent* lege interdici (en abstracta quaestio *convenientiae*, non *facti*), nisi quae vigere incipiat, dum fuerit in provincia promulgata: alias esset periculis plena. De celeris autem, quae irrilaloriae non sunt, *parum refert, si dicamus statirn Horae latas obligare. Hoc siquidem non obstante, ignorantur excusantur a culpa et poena. Crediderim* tamen nisi Papa aliter sua expresserit lege, nunquam intendere obligare, nisi a tempore promulgationis in provincia; etenim quando ob culpam vel alium defectum vult inhabilem personam red lere, expresse addit *ex nunc*, vel *ex tunc*... ». Necessitatem promulgationis Soto non affirmat: sed divinando veluti conficere vult intentionem Pontificis legem ferentis. Non admodum ergo Solo favet Regalisilis.

18. Ila perperam pro sententia Regalislica cilalur Lessius ab eodem Reilfensluel l. c., (pii affirmat, hanc ab eo dici *probabilior*. Lessius enim ad summum dicit *probabilem*: dixi *ad summum*; quia deinde thesi, quam ibi lib. 2. cap. 22. dub. 13. n. 98. defendit, scii. Bullam Pii V. *circa Census* non habere vigorem in quibusdam locis, alia quaerit fundamenta.

Ita ille: * Dico primo, has conditiones (in contractu census) vi Bullae non obligare, ubi illa non est promulgata vel recepta. Probatur 1° Quia probabile est, non solum leges imperatorias, sed etiam Pontificias non obligare nec *vim irritandi* habere, nisi sint promulgatae in provincia, ul ostensum est in l. 2. q. 90. art. \. 2° Quidquid sit de aliis Constitutionibus Pontificis, non est credibile, suam Sanctitatem velle, ut *haec Bulla*... in aliis Provinciis vim habeat ante promulgationem in iisdem faciam: nam ex contrario sequerentur gravissima incommoda; infiniti enim contractus bona fide celebrati essent irriti cum maximo plurimorum damno elc. ».

Ergo Lessius ad summum diceret *probabilem* eam sententiam: dein

in specio expresse dicit se agere de constitutionibus *irritantibus*[^] quae (ul nos ipsi adnolavimus) peculiare quid habent. Denique illud *quidquid sil de ahis*, salis indicat, se huic doctrinae non inniti.

19. Falsis allegationibus apud Reiffensluel accendenda est citatio Petri Marchant, quem ReilTenstuel expresse dicit sequulum fuisse doctrinam Regalislicam el citat torn. 2. tract. I. lit. 8. q. 5. in Appendic.

Atqui falso dicitur Marchanteam sententiam sequulus. Ita enirn scribit: « Hic solet proponi quaestio: An lex Ecclesiastica statim obliget ubique terrarum, quando fuit Romae promulgata debite per affixiones in Campo Florae, in Campo Martio etc. Verum opinor, hanc quaestionem ad rem nostram parum perlinere. Nam promulgatio Romae facta aul inlelligitur obligare respectu ipsius legis, ita ul lex ipso momento vim obligandi habeat nec dependeat ullatenus ab acceptatione populi...: aul inlelligitur de facto obligare omnes ct singulas personas, sive sciant sive nesciant aut legem ignorent. Si primo modo, clarum est legem legitime promulgatam non dependere ab acceptatione... el consequenter vim obligandi per se habere. Si secundo modo, manifestum etiam est, quod quamdiu per modum legis obligantis non pervenit ad *notitiam sufficientem* populi vel personarum, ulpote quia iis obligatorie intimata non est, actu non obligare sive ob justam et invincibilem ignorantiam, sive quia, etsi vim habeat obligandi, vim tamen illam, defectu sufficientis intimationis, in actu secundo non potuit exercere in personas illam ignorantes * In his itaque habemus puram doctrinam communem, quae distinguens inter *promulgationem* el notitiam, docet post factam promulgationem ni me>se legi vim obligandi, licet ob defectum notitiae excusetur quisquis eam ignorat. Atque hoc unum desiderari potuit in Marchant, ut, exactius scribens, non diceret, *ignorantes non obligari*, sed diceret, *ignorantes ob defectum sufficientis notitiae excusari*.

El utique deinde videtur exigere, ul notitia haec deferatur per eos, qui auctoritate pollent. At cum id dicat solummodo, ut excludat obligationem ex incertis rumoribus impositam, nihil detrahit communi doctrinae. Sic ille: « Dixi, *ulpote quia eis obligatorie intimata non fuit*; non enim quaevis notitia legis vel promulgationis legis quemlibet obligat: sed debet obligatorie intimari, nimirum fieri eos, ad quos regimen populi, Dioecesis vel Congregationis (v. gr. religiosae' spectat *et quibus credere et acquiescere obligor*. Quod dicendum fuit propter aliquos, qui cum particulari notitia aliquid audiunt Romae promulgatum, statim obligationem proclamant, *non* exspectantes, ut ordinarie lex per NunJos Aposolicos vel Episcopos intimetur. Et haec *omnia apertissime declarari possunt ex iis*, quae \uctores tradunt de ignorantia invincibili et probabili a peccato excusante en quomodo prorsus distet a theoria regalislicarum)... El hoc modo juste, el rationabiliter concordari possunt variae

opiniones de legum *sufficienti* promulgatione et obligatione. Aliud est enim legem esse sufficienter promulgatam el vim obligandi habere; aliud est illam has vel illas personas imo et Communitates de facto obligare». Ubi nihil vides apparere theorice de promulgatione in singulis provinciis et de duobus mensibus etc.

20. Nec admodum accurate allegatur Bernardus Sannig, quem Reif-fenstuel ibid, dicit sequulum theoriam Regalis larum. Satis sil attulisse thesim, quam de hac re ponit Sannig. *de Legib.* dist. 3. q. 6. thes. 2. in torn. 3. Theol. Scholast. :« Leges el Constitutiones novae Summorum Pontificum, pro universa Ecclesia latae vel pro pluribus provinciis, non obligant vi solius promulgationis in urbe Romana factae, *nisi oppositum in ipsa Constitutione exprimatur* ». Attendatur clausula « *Nisi oppositum in ipsa Constitutione exprimatur*; quam quidem limitationem idem Sannig addit eidem sententiae in suo Iuris Canonici Compendio lib. 1. lit. 2. cap. 3. n. 2. inquires. *Nisi aliter disponatur in ipsis Constitutionibus*. Quando igitur habentur illae clausulae, quae cuilibet Constitutioni solent apponi nempe velle se, ut cuicumque exemplari etc. fides habeatur etc. et habeatur promulgata sic, perinde ac si singulis intimetur etc., etiam iuxta Sannig nihil requiritur ulterius.

21. Item non exacte addit Reifienstuel, sententiam illam Reg. a Laymann quidem *censeri in praxi tutam*. Nam sententia Laymann non ea est, ut ullum pondus tribuat illi doctrinae, cuius ponderis ratione evadat luta; sed potius tutam dicit, quia potest aliquo modo excusari.

Et quidem Laymann lib. 1. tract. 4. de legib. cap. 2. n. 5. communem doctrinam absolute tenet el docet, inquires: « *Lex Pontificia semel ac Romae publicata est, omnem obligandi vim habet; cur autem Dioecesanos non statim omnes obliget, non provenit ex defectu legis seu promulgationis, sed ex defectu alicuius accidentalis conditionis, v. gr. quia ignorant* ». Tum. n. 6. addit: « Porro *quanto tempore post legis in Curia promulgationem ignorantia praesumenda sit, ut eam alleganti in externo foro onus probandi imponi non debeat, ex locorum distantii aliisque circumstantiis index arbitrabitur, ut docent etc.* »

Excusationem autem pro iis, qui aliter operentur, talem habet I. c. cap. 3. n. 3. Postquam enim dixit, onus incumbere. Episcopis praesertim metropolitilanis publicandi leges Pontificias in suis provinciis, sic pergit: « Si lex in Curia Principis publicata in distantibus provinciis non promulgetur, constat ex supradiclis, subditos provinciales non obligari, si sil imperatoria. Etsi vero de lege Pontificia, spectata eius natura, contrarium sentiendum sit, tamen quod attinet ad praxim, arbitror, peccati damnandos non esse neque puniendos singulos e Communitate, si legem Pontificiam in sua dioecesi neque promulgatam *neque usu receptam*, ipsi quoque non observent. Primo, quia contraria non paucorum DD...

sententia, quod non minus ad Pontificiam, quam imperatoriam legem opus sit promulgatione in provinciis, probabilis ipsis videri potest, cui proinde se conformare liceat. Deinde quia praesumendum non est, mentem legislatoris esse, ul lex praesertim in Dioecesi non promulgata, a dioecesano uno vel allero vel paucis observetur, si maior Communitatis pars non recepit, neque brevi tempore receptura vel observatura existimatur. Si quidem legem, cum sil commune mandatum, communiter observari oportet, ut notavit Navarrus etc. ».

Ergo non *tutam* quidem dicit doctrinam illam, sed excusari a peccato affirmat, tum quia ex principio generaliori nemo tenetur legem non receptam a maiori parte Communitatis observare (et hoc nihil pertinet ad robur illius doctrinae), tum quia ea doctrina potest videri illis probabilis: ubi nota, quod non ipse *probabilem* vocat, sed solum dicit posse illis talem videri. Ad (piaie insuper advertam, Laymann id affirmare propter auctoritatem DI)., quos ipse pro ea doctrina allegaverat in praec. cap. 2. n. 4. §. *Lex autem*: sunt autem Abbas, Armilla, Navarrus, Solo, Molina. Atqui reipsa nemo unus ex istis potest vere pro ea doctrina afferri. Et quod allinet ad Abbatem Panormitanum, id ostendimus sup. n. 2-6., de Navarro n. 13., de Solo n. 17.

22. Quoad Armillam fidenter dicam, in loco qui allegatur a Laymann. nempe V. *Lex* n. 11. ne verbum quidem fieri de hac quaestione: sed unice dicit, 1° duos menses concedi, in quibus allegari possit in foro externo ignorantia iuris, ne verbum quidem habens de promulgatione facienda in provinciis: 2° excusari a peccato non observantes legem, (piando Pontifice sciente el tolerante, lex a principio non recipitur. Quamobrem Suarez de leg. lib. 4. cap. 15. n. 3. Armillam allegat pro communi linn V. *Lex* n. 11., tum. V. *Constitutio* n. 6.

23. Quod vero spectat ad Ludovicum Molina, ecce doctrina, quam habet disp. 395. *De lust, et Ture*, ab ipso Laymann allegata. 1° Quaestio non est generalim de necessitate promulgationis legum Pontificiarum, sed n. 1-6. utrum elapsis duobus mensibus a promulgatione Hornae facta, invalidi sint contractus initi ab ignorantibus legem irritantem Romae promulgatam. Ergo sermo est de rasu, circa quem omnes fere docent, aequitatem postulare, ut lex non habeat vim ex mente legislatoris, ob damna ingentia, (piaie alioquin sequerentur cilra culpam contrahentium. Ergo ulcumque solvat Molina quaestionem, iam ad rem nostram nihil attinet.

2. Ipse n. 9. addit, non obstante concessione spatii duorum mensium etc., tamen legem *sfatim* obligare illos, qui legis conscii sunl. Porro haec doctrina, ut pluries observavimus, totum systema oppositae Regalilarum doctrinae penitus evertit.

Ergo perperam tum Molina, tum Armilla allegantur.

24. Sed ut revertamur ad allegationes ReifTenstuel, hic addit, doctrinam Regalarum dici probabilem ab Engel et Pirhing.

Atqui apud Engel ne verbum quidem occurrit. El sane postquam dixerat lib. 1. tit. 2. n. 63.-66., constitutiones imperiales non obligare, nisi elapsis duobus mensibus a promulgatione facta in provinciis, mox subiicit n. 67: « Speciale est de stilo Curiae Romanae circa Bullas Summi Pontificis, quod vim habeant obligandi quamprimum in Curia Romana publicantur et in Acie Campi Florae ac ad Valvas Basilicae Apostolorum affixae sunt, el in Cancellaria Apostolica pro publicatis habentur... Attamen hic stilus limitandus est, ul in primis potissimum procedat circa causas beneficiales et similes, in quibus s. Pontifex liberam potestatem habet, non autem circa ea, quae proxime conscientiam tangunt (et haec est limitatio, quam omnes tenemus), ut circa censuras ecclesiasticas, jurisdictionem confessoriorum in foro poenitentiali etc.; nam similia debent etiam in partibus innotescere et publicari, ne ignorantes peccati arguantur vel periculum animarum incurrant... Praeterea si v. gr. circa beneficiales causas aliquid novi Romae constituatur, habebit quidem effectum, si causa ex partibus Romam perveniat; si vero in partibus praesertim ultramonlanis agitetur, secundum ius ordinarium et consuetudines ibi vigentes indicabitur, si talis bulla ibidem publicata et recepta non sil; nam stilus Curiae non in omnibus extenditur extra Curiam, maxime cum naturali aequitati sit conveniens, ut leges non publicatae adeoque ignoratae, non ligent el Pontifex per generales leges non intendit semper particularibus locorum statutis et consuetudinibus derogare, nisi exprimat ».

25. Etiam suffragium, quod ReifTenstuel quaesivit ex Pirhing, levis est momenti; tum quia Pirhing ex parte solum concedit sententiae regalislicae aliquam probabilitatem, tum quia in hoc ipso innititur auctoritati falso existimatae.

Sic itaque, postquam de legibus imperatoriis ceu non obligantibus nisi post duns menses a promulgatione facta in provinciis dixerat, de Pontificiis disserit lib. 1. lit. 2. n. 33.: « Tametsi quod de imperatoriis Constitutionibus dictum est, *nonnulli* non improbabiler, saltem *quoad forum conscientiae*, extendant etiam ad Constitutiones Pontificias, nempe ut hae quoque non obligent, nisi elapso bimestri post promulgationem in singulis provinciis vel dioecesibus faciam: probabilius tamen est, leges seu Constitutiones Pontificias, slatim ac in Romana Curia promulgatae sunt, incipere obligare, etiam intra duorum mensium spatium... ». Ergo valde tenuis est ista suffragatio, ob *nonnullos* et quoad *forum conscientiae* el negativa illa assertione *non improbabiler*, quae *aliquam* probabilitatem tantum dicit

Sed deinde falso haec nituntur fundamento, allegationibus scilicet, quas

Pirhing imprudenter mutuatus esi a Suarez. Sic enim (ibid.) pergit: « Priorem sententiam tenet Abbas in cit. Cap. 2. *Cognoscentes* n. 7. in fin. quamvis postea sententiam mutaverit in Cap. *Noverit* 49. *De Sentent. Excommun.* el plures alii DD. apud Suarez lib. 4. *de Leg.* Cap. 15. η. 1.

26. Verum non bene res homini cessit. Suarez enim lib. 4. *de Leg.* Cap. 15. η. 1. allata sententia illa regalislica, mox addit: « Ita tenet Panormitanus in Cap. 2. *De Constitutione*, n. 7., Felinus n. 7., Decius lect. 2. n. 6., Navarrus in Summa Gap. 23. n. 44., Angelus verb. *Lex* n. 13., Medina, qui illam tribuit Caietano... ».

Atqui id falso dici de Panormitano n. 2.-6., de Felino n. 16., de Navarro, quem Suarez n. 3. male dicit mutasse sententiam, n. 13., de Angelo a Clavasio n. 12., iam ostendimus.

27. Nec magis recte Suarez allegat Decium. Nam 1.º Decius Philippus in Cap. 2. *Cognoscentes* lect. 2. n. 44. duplicem aequè referi opinionem. Ita ille: « Abbas concludit, quod debet publicatio fieri in provincia et non sufficit, quod facta sil in Curia Romana... Card. Alexandr. tenet contrarium... Nec obstat, quod absurdum videtur, quod publicatio facta in curia ad loca valde remota extendatur; quia respondet, quod illi, qui non habuerunt notitiam, erunt excusati. Et ita Card. Florent, dicit in prooemio etc... Sed tamen dictum Abbatis defendi potest el idem, quod Abbas, tenet Imola... ». Ergo neutri parti adhaerere videtur.

Sed 2.º Iam vidimus, quod sententia Abbatis sup. n. 4. et Ioannis ab Imola sup. n. 14. ad aliam quaestionem refertur. Ergo etiamsi his Decius adhaereret, nihil contra communem sententiam haberet.

3. Addit ibid. Abbatem et Ioannem Imolensem illi parti adhaerere, « *nisi esset consuetudo in contrarium* » et reipsa vid. sup. n. 14. Atqui consuetudinem esse contrariam generatim et excipi a generali regula solum casus, in quibus spirituale vel temporale detrimentum sequeretur, manifestum est. Ergo.

28. Augustinus Beroius ab Azorio tom. 1. tr. V. cap. 3. q. 3. allegatur tamipiam adhaerens opinioni regalislicae. Et reipsa in Cap. *Cognoscentes* 2. *De Constitui*, n. 52. ad dubium: « quando istud tempus duorum mensium currere incipiat, an a die publicationis generalis factae in Curia principis et consequenter sufficiat una publicatio tantum facta in curia, an vero incipiat currere a publicatione facta in provincia el consequenter plures publicationes requirantur, altera videlicet in singulis provinciis ultra publicationem faciam in curia », respondet, publicationem in provinciis esse faciendam et dein haec subdit, « Non obstat quod dicebat Ioannes Andreas... qui in hoc differentiam faciebat inter Papam el Imperatorem, seu inter ius civile et canonicum, videlicet quod praedicta conclusio habeat locum in Imperatore, sed in Constitutione Papae salis sil una publicatio facta in Curia ad hoc ul omnes obliget post duos

menses. Quoniam dicit Abbas, hanc non esse bonam differentiam, sed unum el idem esse in utroque iure... ». El haec plane videntur favere regalisticae sententiae.

29. Verum cum alleget Abbatem, quem vidimus sup. n. 4. eo loco non favere praedictae sententiae, quia alia est quaestio ab eo ibi tractata; iam sufficienter monemur, etiam Augustinum Beroium abs re allegari.

El sane n. 49. hanc ponit conclusionem: « Quinta conclusio sit, quod Constitutio Principis *statim* ligat scientes illam etiam ante tempus duorum mensium: ignorantes vero post duos menses a die publicationis ». Ex quibus apertissime patet, questionem lanium fieri, an et quamdiu tempus delur, ul quis in indicio allegare possit ignorantiam Constitutionis. El haec quaestio abs re est.

Hinc thesis alia ibid. n. 54.: « Conclusio sit, quod allegans probabilem el necessariam ignorantiam legis el constitutionis, est audiendus et excusandus, si probet iustam, necessariam et probabilem causam ignorantiae *etiam* post lapsum duorum mensium ».

30. Ratio ergo, cur tot allegationes falsae seu abs re proferantur, lota profluit ex eo, quod non salis quidam inspexerit statum quaestionis, ita Azor tom. 1. lib. 5. cap. 3. q. 3., ita Suarez sup. η. 26., ita el Reiffensluel lib. 1. lit. 2. n. 125., qui ingenue fatetur, citationes se mutuatum fuisse a Prospero Farinacio (Fragm. Criminal, part. I. η. 656. Opp. part. III. tom. 2. pag. 111, lib. 5. Variar. Quaestion.). Al advertendum erat, Farinacium ihi agere de Constitutione praesertim *poenali* el complecti (vid. ibid. n. 653. et 658). etiam leges, quas Pontifex fert pro sua ditione temporali, nempe pro *Statu Ecclesiastico*; adeo ut addat n. 658., necesse fuisse (dum ipse munus gerebat Procuratoris fiscalis) ut disputaretur *de hoc principio* in causa quadam *capitali*.

Proinde in rem suam praeter alios plures Farinacius allegat etiam Aegidium Bellamera el Alexandrum de Naevo. At vero pOssunlne isti accenseri fautoribus illius doctrinae, pro qua alios allegat Reiffensluel?

31. Et sane Aegidius Bellamera in c. *Cognoscentes*, n. 6. aperte admittit sententiam, quae inter imperatoriam el papalem Constitutionem hoc ponit discrimen « quod est necesse, quod in qualibet provincia publicetur lex imperatoris... Sed secus de Constitutione Papae; quia Papa in uno loco manet immobilis ». Alia ergo de causa Bellamera allegatus fuerat a Farinacio, scii, circa *excusationem*, quam habere possint ignorantes.

32. Alexander autem de Naevo in cap. *Cognoscentes* n. 33. litem dirimit ista conclusione: « Octava limitatio (scii, doctrinae, quae duos menses ad ligandum concedit) est, quando datur scientia Constitutionis; nam etiam ante duos menses ligantur scientes Constitutionem ». Atqui haec plane evincunt, agi de *excusatione*, quam habeat ignorans latam legem. Ergo non esi sermo de vi obligandi.

Praeterea ibid. n. 37. quaerens an necessarium sil, quod Constitutio publicetur in qualibet provincia, respondet, quod « aut loquimur in Constitutione facta per Imperatorem, et tunc talis Constitutio non ligat provincias, in quibus non fuit publicata... Sed si loquimur in Constitutione Papali, sunt opiniones. Sed Paulus el Bulr. hic dicunt esse de stilo Curiae, quod postquam est facta publicatio in Curia, elapsis duobus mensibus, Constitutio ligat omnes, quia verisimiliter polesl notitia transire ad alios; ex eo quod in Curia consueverunt esse homines communiter de omnibus partibus mundi et hoc dicunt esse verum, nisi quis esset in locis tam remotis, quod ad eum non potuisset pervenire notitia, puta quia fuisset apud Saracenos». El concludit: « Quod si subesi consuetudo el stilus Curiae, quod sulliciat publicatio facta in Curia, servanda est talis consuetudo

Ceterum tot illi discursus de notitia, quae possit vel non possit pervenire etc., profluunt, uti patet, ex statu quaestionis, quam agitat, circa *excusationem*, quam habeat nec ne, ignorans. Proinde mox n. 38. quaerit: « An post duos menses... audiatur allegans ignorantiam etc. ».

33. Huc spectat allegatio Ioannis Monachi (sic enim solet allegari, qui Cardinalis Archicancellarius fuit el scripsit in sextum librum Decretalium). Hanc allegationem sumpsit ReiiTensluel ex Farinacio eamque vides etiam apud Azorium. Verumtamen oppositum docet.

Namque in cap. *in generali* 81. *de Ucg. Iuris* in G.^o nn. 6. 8. facta quaestione: « Nunquid est necessaria publicatio in provincia, in qua per legem editam dicuntur ligari provinciales»: primo quidem distinguendum dicit, inter unam ac plures Constitutiones, quae distinctio ad rem heic non facit; dein subdit: « Vel dic secus in loge imperiali el papali. Imperator, qui est advocatus Ecclesiae, hic illic discurrit. El ideo non est mirum, si in iure ab eo edito, ad hoc quod liget, facienda sil promulgatio in provincia. Sed Papa, qui non debet habere pedes plumeos, sed plumbeos, est quasi immobilis slabilisque manens, dans cuncta moveri: ideo eius statuta non sunt singulorum auribus inculcanda ».

34. S. Alphonsus autem lib. 1. n. 96. non modo Angelum (vid. de hoc supr., n. 13.) sed etiam Becanum pro regalistica sententia refert.

Atqui Becanus *de Le.gib.* cap. G. q. G n. G. scribit: Quarta conclusio, *Probabilius* est, leges pontificias Romae sollemniter promulgatas, obligare etiam alias provincias nec ordinarie requiri promulgationem in singulis provinciis ».

Quod si Becanus ibid. n. 5. dixit probabilem etiam oppositam sententiam, id sane communivit non idoneo fundamento auctoritatum, quae non subsistunt. Nam allegat Angelum de quo sup. n. 12., S do de quo n. 17., Molinam de quo n. 23., Bulriensein de quo u. 7., Ioannem Imolens. de quo supr. n. 14., Zabarellam de quo n. 10. el Abbatem Panorin. de quo n. *2., de quibus ostendimus, falso allegari.

35. Detur ergo illis utique Natal. Alexander, qui *Theol.* lib. 4. cap. 1. art. 3. reg. 25. eo impudentiam provehit, ut sententiae communis ne mentionem quidem iniiciat.

Detur Collet, qui *de Leg.* cap. 5. sect. 4. affirmare audet « omnes fere gallos, germanos et hispanos, qui quaestionem hanc attigerunt, necessariam esse per singulas provincias legis ecclesiasticae publicationem contendere », allegans ad id testimonium Operis damnati Petri De Marea lib. 2. *Concord, sacerdot. et imperii* cap. 15.

Addit deinde ad probationem 1°. quod dentur exempla legum seu decretorum, quae Rom. Pontifices per Ecclesiam vulgari curarunt: 2° quod variae leges Pontificiae et Tridentini quoque Concilii in quibusdam locis non obligent. Quasi vero haec facta quidpiam probent.

Celerum numquid sunt Itali Engel, Wieslner Instil. can. lib. 1. tit. 2. n. 68., Krimer quaesi, canonic, in 1. decr. iit. 2. n. 113., Schmalzgrueber in 1. (il. 2. n. 28., Pirhing, Becanus, Laymann, Suarez, Vasquez, Valentia, Palaus, Azor, Salas, Reiflenstuel eic. etc.?

36. Ex allegatis nec reperi Medina quidem, qui in sententiam eorum reipsa iverit, dum tandem illa scribit in 1.2. q. 90. art. 4.: « Erilne salis ad legis Pontificiae promulgationem, ut Romae publice proponatur? Sylvester et Panormitanus tenent hoc sufficere. Caietanus in hoc articulo tenet contrarium, cui subscribit Solo lib. 1. de iusl. et iur. q. 1. art. 4. et moventur ista ratione etc. »

Ubi vides, eum utramque ferre sententiam et nihil definire. Et quod caput est, Solum falso allegari palet ex dictis sup. n. 17.: falso itidem allegatum fuisse a Medina Caietanus reclamavit Pirhing l. c. sup. n. 25., Suarez *De leg.* lib. 3. cap. 15. n. 1. et Laymann *De leg.* cap. 2. n. 5., Et reipsa Caietanus in 1.2. q. 90. art. 4. haec tantum verba habet: « Si Romae nova lex promulgatur et nec Curia ipsa procurat, vel promulgatio ad Ecclesias cathedrales deveniat nec praelati, qui ibi sunt, insinuant suis ecclesiis: accusari nec apud Deum nec apud homines ignorantiae possunt absentes nescii ».

37. Concedimus adversariis auctoritatem Emmanuelis Sa; qui tamen videtur sua brevitate rem implicasse; quippe secundam partem ne ipsi quidem Regalislæ admittent. Sic enim habet \. *Lex.* n. 8.: * Lex Papae et Imperatoris, nisi aliud dicunt, non obligant nisi post duos menses a publicatione in provincia, in qua quis est; etsi quidam putent, ligare se alim scientes primam promulgationem; quod de legibus inferiorum concesserim ».

* Hactenus disputatio Ballerini; quae, licet non absoluta, satis tamen quaestioni criticae de sententia DD. lucem affundit: quod in causa fuit cur eam edendam putaverimus*.

Praefatio editoris.....	Pag. III
Series chronologica propositionum damnatarum.....	Pag. i-i.xxxvi

TRACTATUS I. — De Actibus humanis.

Caput I.	Actuum humanorum notio et divisio.....	Pag. 1
	§ 1. Notio actus humani.....	» ibid.
	§ 2. Partitiones actuum humanorum.....	» 5
Caput II.	De voluntario et involuntario.....	> 9
	§ 1. Ille voluntario.....	» ibid.
	§ 2. De voluntarii partitionibus.....	» 12
	§ 3. De involuntario.....	» 29
Caput III.	De iis quae voluntarium tollunt aut minuunt et primo de IGNORANTIA.....	> 30
Caput IV.	De concupiscentia.....	> 55
Caput V.	De vi seu violentia.....	> 62
Caput VI.	De metu.....	» 67
Caput VII.	De libero.....	> 73
Caput VIII.	De moralitate.....	» 75

TRACTATUS II. — De Conscientia.

Caput I.	Quid conscientia et an sequenda sit.....	» 177
Caput II.	De conscientia dubia.....	λ 115
Dubium I.	Quid conscientia practice dubia etc.....	» ibid.
Dubium II.	Quid agendum cum conscientia speculative dubia.....	» 159
	§ 1. De necessitate indicii practice certi circa actus honestatem. >	160
	§ 2. Quod liceat sequi opinionem probabilem.....	» 164
	Ad reliqua Dubii II.....	» 222
Dubium III.	An in dubio lotior pars sit eligenda.....	229
Caput III.	De Conscientia scrupulosa.....	» 213

TRACTATUS III. – De legibus.

Caput I.	De natura et obligatione legis.....	l'3?	•255
Dubium I.	Quid lex sit.....	,	ibid.
Dubium II.	Quoluplex lex sil.....	,	265
	lie consuetudine.....	,	27'2
Dubium III.	De acceptatione legis.....	”	-293
Dubium IV.	De obligatione legis humanae.....	,	390
	De loge irritante.....	”	31'2
	Dc lege tributorum.....	”	317
Caput II.	De subiecto, cci lex datur	”	321
Dubium I.	Quae personae loge ligentur.....	”	ibid.
Dubium II.	III. IV. De peregrinis.....	,	331
Caput III.	De modo observandi leges.....	>	346
Dubium I	An implendae ex caritate.....	,	ibid.
Dubium II.	III. IV. Quae intentio requiratur.....	,	349
Dubium V.	An duplici praecepto fieri possit satis uno actu etc.....	,	352
Dubium VI.	An plura peccata si uno actu violentur [durae praecepta.....	>	35 i
Caput IV.	Quae excusent a transgressionem praecepti.....	>	355
Dubium I. II. III.	An excuset ignorantia, metus, impotentia.....	>	ibid.
Dubium IV.	An dispensatio el quid ea sil.....	,	363
	De cessatione legis.....	>	415
	De interpretatione legis el Epikeia.....	,	117
	De Privilegiis.....	»	421

TRACTATUS IV. – De Peccatis.

Caput I.	De peccato in genere.....	”	4'27
Dubium I.	Quid sil peccatum.....		ibid.
Dubium II.	De desideriis et delectationibus.....	>	449
	Articulus I. Quale peccatum sit desiderium malum.....	*	451
	Articulus II. An delectatio morosa sil semper peccatum.....	>	461
Dubium III.	De distinctione peccatorum.....	«	514
	Articulus I. De distinctione specifica.....	»	ibid.
	Articulus II. De distinctione numerica.....	>	525
Caput II.	De peccatis in specie mortali et veniali.....	>	554
Dubium I.	Quid sit peccatum mortale et veniale.....	>	ibid.
Dubium II.	Quibus ex cands peccatum ex genere suo mortale fiat per accidens veniale.....		560
Dubium III.	Quibus modis peccatum ex genere suo veniale seu aclus indifferens traioai per accidens in mortale.....	n	564
Caput III.	De vitiis capitalibus.....		569
Dubium I.	De superbia.....	»	ibid.
Dubium II.	De avaritia.....		574
Dubium III.	De luxuria.....		576

INDEX

687

Dubium IV	De invidia.....	Pag	
Dubium	Articulus I. De gula...		580
	Articulus II. De ebrietate	»	582
Dubium	De ira ..,		591
Dubi um VII.	De acedia		595

APPENDIX I.

Dissertatio de genvina s. Alphonsi sententia circa usum opinionis probabilis	»	597
--	---	-----

APPENDIX II.

quaestio critica de necessaria promulgatione legis pontificiae	»	66«
--	---	-----